Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 27 (12417) | 1984 чылдың февраль 1, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

1984 чылдың март 4—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

САНАЛДАРНЫ—АМЫДЫРАЛГА

Партия организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны эрттирер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр республиканың партия эге организацияларынга, партбөлүктерге отчёт-соңгулдалыг хуралдар, район, хоорай организацияларынга конференциялар болуп эртекен. Партия организацияларының идея болгаш организас талазы-биле бышыкканын, ооң хүрээлеңиниң улам сырый маттыг камнын, коммунистерниң идепкейниниң өскенин, бодунуң организациязының болгаш ниити партияның ажыл-херектери дээш харыысалгазының бедзээнин, Коммунистиг партияның база Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткиишкинниң байдалында эртип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының Национаддар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 651 көдээ соңгулда округунуң талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының хуралын соңгулда комиссиязының даргазы Л. А. Бедарева ажыткан болгаш «Тинлелге» совхозтуң директору В. О. Оюнның ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады кылдыр үк округка бүрүткедир чөпшээрелин бергенин дыңнаткан.

В. О. Оюнну ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге депутаттың кандидадынга депшиткен «Тинлелге», «Май 1» совхозтарның, Кызылдың муны фабриказының коллективтериниң төлөлекчилери, округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери аңаа олурушкан.

Кызылдың № 651 көдээ соңгулдада округунга депутатка кандидат кылдыр «Тинлелге» совхозтуң директору, 1944 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү Вадим Орамбалович Оюнну бүрүткээри дээш хуралдың киржиичилери бир үн-биле бедыдаан.

Өвүр районда «Торгалыг», Сүт-Хөлде Карл Маркс аттыг совхозтарның, Өвүр райпозуюның коллективтериниң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге депутаттың кандидады кылдыр ПМА-ның баштаар чөпшээрелин оон алган.

Ол дугайында чугаа округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннериниң, күш-ажылчы коллективтериниң хуралынга болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге соңгулдалар талазы-биле Өвүрүң № 652 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр ПМА-ның баштаар черинің даргазы, 1919 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү **Павел Алексеевич Наумовту** бүрүткээр деп шиитпир чаңгыс үн-биле хүлээп алдынган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле **Тес-Хемниң № 655 соңгулда округунуң** талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери, Тес-Хемде «О. Шынаа» болгаш Эрзинде «Чаа орук» совхозтарның, Сельхозтехкүркомунуң Самагалдай салбырының коллективтери «О. Шынаа» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының хойжузу 1948 чылда төрүттүнген партия кежигүнү эвес **Лифеса Түлүшевна Аракчаавың** үк округка депутаттың кандидады кылдыр бүрүткедир чөпшээрелин бергенин барымдаалаш, ол дээш бир үн-биле бүрүткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының Национаддар Совединге соңгулдалар талазы-биле **Бай-Тайганың № 648 соңгулда округунга** депутаттың кандидады кылдыр Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу, 1958 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү **Борис Дамдынович Тейнинин** округтуң соңгулда комиссиязының хуралынга бүрүткээн.

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ ИЛЕРЕЛИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттарның кандидаттарын бүрүткээрин бистиң республикада үргүлчүлеп турар. Округтарның соңгулда комиссияларының хуралдары партияның болгаш чоннуң бузулбас эвин чайыннанчаа-биле бадыткавышаан, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткиишкинниң байдалында эртип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының Национаддар Совединге депутаттың кандидадынга депшиткен «Тинлелге», «Май 1» совхозтарның, Кызылдың муны фабриказының коллективтериниң төлөлекчилери, округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери аңаа олурушкан.

Кызылдың № 651 көдээ соңгулда округунга депутатка кандидат кылдыр «Тинлелге» совхозтуң директору, 1944 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү **Вадим Орамбалович Оюнну** бүрүткээри дээш хуралдың киржиичилери бир үн-биле бедыдаан.

Өвүр районда «Торгалыг», Сүт-Хөлде Карл Маркс аттыг совхозтарның, Өвүр райпозуюның коллективтериниң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге депутаттың кандидады кылдыр ПМА-ның баштаар черинің даргазы

Совет Тыванының 40 чылынга—шалыпчы 40 неделя

АРГАЛАРНЫ, КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Даг-Ужу Шагаан-Арыг хемге, ооң кыдыында чаттылган шынаага четпейн ара дөктээп, хандыр боданган-зыт чыдыпкан. Тыва араттарның даштыкы эжелекчилер-биле демиселиниң төөгүлүг база бир арны болуп турар тураскаалдыг Даг-Ужундан ырак эвес Ээр-Хавакта «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Полит-оол Шаңмак кыштаглап турар.

— Чаңгыс бо кыштагда ам чээрби алды чыл чеде бердивис — деп, ол чугаалады.— Кала-даа, Москва-га-даа командировкалап чеде бергеш, (ол—көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелдериниң ТК-зының кежигүнү), бо Ээр-Хавакче далажыр, сагыжым мында кижи-дир мен ийин.

Малчының кыштаа, ооң девискээр-кавызы өске кыштаглардан барык ылгал чок. Одары моон таварымчалыг, ът-сигени элбек, соок-кавыскыдан элээн ыжык черлер хөй болбайн аан. Ынчалза-даа хойжуга Ээр-Хавак — чоок болгаш эргим булуң. Чогум түге ындыгыл? Аңаа харыылап болбайн аан. Кады өг-бүле тутканзаан Анай-биле чээрби харлыында ол маңаа көжүп келген. Оларның аныяк чылдары бо черге эрткен. Кыштың үрүп турар ажыг соогунда-даа, частың кавыскынында-даа малдан продукция алырын эвээжетпээннер. Өг-бүлеге таварышкан бүгү үүлени үлегерлиг ёзу-биле кылып келгеннер. Хойжуларга Ээр-Хавак база шынчы бараан болган. Ынчангаш Полит-оол Шаңмактың сагыжы, күзел-бодалы Ээр-Хавак-биле тудуш. Ол бодун, күш-ажылга хире-шаан бо черден тып алган.

Хойжуның кададында төрүүр чиге-нарын дүктүг 410 хой бар. Хүлээлге билдингир болгаш тода: малдың чаңгыс-даа бажын хоратпазы, онча-менди карактаары, төрүүр чүс хойдан-на сезен беш хураганны өстүрери, бир хойдан-на 3,1 килограмм дүктү кыргып алыры. Эрткен чылын П. К. Шаңмак төрүүр чүс баштан-на 87 хураганны камгалап, бир хойдан-на өртүмаа-биле 3,7 ки-грамм дүктү кыргып ап ...лган.

...нылын алыр продук-... көвүдедир, шына-...кижидери-биле эрткен чайын ол база-ла чаңчыккан зайы-биле Хендерге-Бажын-че боттаннап көшкен. Чай-

Хойжу П. К. ШАҢМАК.

лагже үнер орук-суур ырак болгаш кадыр-берт. Ынчангаш мал-маганың чедер черинге ийи хонуң чорааш чайлагладып үндүрген. Ырак-узакка чааскаан чоруур эвес, хойжу өөрлери Седип-оол Монгуш, Алексей Доржу, Даштыг-оол Түлүш олар-биле кады бир дем болуп алгаш чораан. «Бир дем болуп алырыы»— хөй чылдарның дургузунда шилиттинип алдынган бир арга, кайда-даа бижиттинмээн, ынчалза-даа сагыыр үзүрлүг хойжу дүрүм. Өөрүн эш тыртпас болза, мал өстүрүп алыры берге. Малчыннарның найыралының ханы төрел чоруктан артык быжыг болуп келген чижектерин П. К. Шаңмак ийи он ажыг чылдарның дургузунда хөйү-биле көргеп.

Хойжу кижиге таваржыр аар ажыл, ең бергелерлиг болган чылдар дугайын айтырарывыска, аңаа Анай Андреевна мурнай харыылады.

— Ең берге ажыл —малдың чаш төлүн алыры. Ең берге чыл —сиген чок, кандаан чылдар.

— Ол-даа шын, ындыг харың — деп, аңаа Полит-оол Шаңмак улашты.—Малдың чаш төлүн өстүрүп алыры тараа ажаап алыры-биле алырынга бүдүн чыл дургузунда белетиленип келген бис. Ынчаарга, ийиги айтырыгга хамаарыштыр бодалым мындыг. Чыл бүрүзү бодунуң аайы-биле берге, харыысалгалыг. Ең берге чылдар малчын кижилерге ам таварышпас. Одарны ажып эртип каапкан бис. Амгы салгалдың хойжуларынга эки ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган, мал чемнери-биле кыштаг бүрүзү хандыртынган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, совхозтуң материал-техниктиг баазазы быжыккан, кижиге чүү херегил, ооң барык шүптүзү бистө бар.

Малчыннарның амыдыралының деңнели сууржуң улустан барык ылгалбас. Чылыг, чырык бажың, столда чаагай хлеб, картофель, үс—аъш-чем. Эдилелдерден телевизорну кижи дораан эскерер. Амыдыралдан чыдып калгы дег хензит-даа үнезин 0,5 хуу чиигедирин планга немей киирер дээн даалга-дыр.

Партияның бо даалгазын күүседириниң аргалары, курлавырлары чер бүрүзүндө бар. Ону П. К. Шаңмак база, бүгү совет кижилер ышкаш, дилеп тып турар. Курлавырларның бир чижээ одар-белчиирлерниң шын, эртемге үндезилээн хуваалдазын тургузары болур.

— Мал ажылының продукциязын көвүдедир, ооң шынарын экижидер дизе, чаңгыс черге коданнарны тырывазы чутула. Эртенги кадатче хойну сүрүп үндүрерде, кожа кыштагларның малчыннары орук, одар чаңгыс болганының үжурундан маңажыр чоруктар бар — деп, ол чугаалады.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүү салбырының № 3 бригадада хойжу коданнарның бир кезек одарлары кызыы-тар, а чамдык шөлдери ажыглаттынмайн зөн чыдар. Чижээ, Ак-Хаяда дөрт кыштагның одары чаңгыс, эртен хойну одарже үндүрерде манажыр. Ол кыш-каш байдал өске-даа кыштагларда бар. Одарларны калбартырының аргалары, курлавырлары бар болуп турар. Докпар-Борада кончуг экп кыштаг хагдынган. Совхозтуң төп салбырының чоогунда Ногаан-Даш база бар болгай, ону ажыглаар херек. Малчын Төрээниң мал өстүрүп ажаап чорааны Терезинде кыштаг ажыглаттынмайн турар. Кагдынган кыштагларга бөдүүн кажаа-ларны тудуп, ол черлерни дарый ажыглаар, төрүвес шыырак коданнарны одарга кадарып болгай. Совхозтуң директору С. Миносьянц, кол зоотехниги Н. Букша болгаш өске-даа удуртукчулары, специалистери малчынның бо саналын кичээнгейге алыр боор.

ССРЭ-ниң Дээди Соведиге соңгулдалар хүнүнге утку-штур малдың чаш төлүн онча-менди ажаап өстүрер, Тываның 40 чылынга тураскаатка-ган шалыпчы 40 неделяның хүн бүрүзүн бедик будүрүкчүлүт хүн болдурар дээш карак кызып ажылдап турар П. К. Шаңмактың ажыл-херээ — өске эш-өөрлериңе ёзулуг үлегер.

А. ОКСУР.

Соңгулдалардан соңгулдаларга чедир

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ СОВЕТСКИЙ РАЙОНУНДА

МОСКВА. Хоорайның мурнуу талазында найысылалда эң улуг районнарының бирээзи—Советский район туруп турар. Ооң чаагайжыды туттунган таарымчалыг квартираларында 420 мың москвачылар чурттап турар. Чүгле сөөлгү 5 чылдың дургузунда аңаа 16 мың квартираны туткан, 38 мың кижи боттарының чурттарга байдалдарын экижиткен.

Он бирги беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалистиг чарышты калбартпышаан, Советский районнуң күш-ажылчы коллективтери чурттуң экономиказын хөгжүдеринге боттарының төлептиг салыышкынын киирип турарлар. Үлетпүр будүрүлгелери бараанныг продукцияны будүрер болгаш ону сайгарар талазы-биле онаалдаларның күүселдезин чылдың-на хуусаа бетинде доозун келген. Беш чыл дургузунда 25 миллион рубльден хөй пландан дашкаар продукцияны будүргеп.

Ажылдап турар заводтарны болгаш будүрүлгелерни чаартырының база техника талазы-биле эде деринриниң, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

шиңгээдириниң, кылыгларның чаа хевирлерин будүрериниң талазы-биле ажыл ында уламчылап турар.

Амгы соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың онаалдаларын амыдыралга боттандырары дээш демиселдиң харыысалгалыг үе-чадазында эртип турар.

Найысылалдың Советский районунуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин изиг түүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш совет ниитилелдиң экономиктиг, соцнал-политиктиг болгаш угаанбодал хөгжүлдезиниң калбак программазын амыдырапга боттандырарыңче боттарының күжениишкиннерин углап турар.

Ажыдчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларынга районда улуг кичээнгейни салган. Бистиң күрүнениң соңгулда системазының, чурттуң эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттарның дугайында районнуң будүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң агитаторлары соңгукчулар-биле ужуражылгаларга чугаалап берип турар.

ЧУРУКТА: Москва хоорайның № 21 Совет соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссиязының даргазы чес-хола эзилдирер болгаш чес-хола-электролит заводунуң директору К. А. Виксне; 1983 чылдың октябрь байырлалында метронуң ак-көк экспресстери Чертановога чедип келген. «Южная» («Мурнуу чук») деп станция.

ХӨМҮР-ДАШТЫ БОКТАЛДЫРБАС

Бистиң Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде Чадаананың хөмүр-даш разрези турар. Ооң хөмүр-дажын сөөртүрүнге чер чоок болгаш ыыбар-чаар түүл чарыгдалы эвээш үнүп турар. Чылдың кандыг-даа үезинде көөрге, бажыңнар чоогунга, кудумчулар кыдыынга төп каан хөмүр-даш овааланы берген чыдар. Кожа чыдар черден сөөртүрүү белен боорга ийикпе азы бар чүвени камнааш чоорул деп бодалбиле чадаанажыларның час дүжерге-ле, арткан хөмүр-дашты бок-биле кады ширбиптери таан харааданчыг.

Бүгү бажыңнарның чанында артынчыларны чыыр болза, оваа, тей үнүп болур. Оруккө тоглап калганы база-ла эвээш эвес. Мындыг байдал түгле бистиинде эвес, чер-черде таваржып турар. Бо төтчеглекчи чоруктан чеже кижиниң ажылы, күүненнің чеже акшазы хилис барып турарыл? «Кара алдынга» хумагалыг болбас болзувусса, ол төнчү чок эвес, курлавырлары хемчээлдиг болгай.

Кижи көрүп чоруурга, болап эртип турар машиналар хөмүр-дашты Кызылдан Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарже сөөртүп турар боор-дур. Ырак черден хөй машинатехниканың, кижи күжүнүң чарыгдалын үндүрүп турбайн, ону Чадаананың хөмүр-даш разрезинден алырын чурумчутса кандыг деп? Бо айтырыгны өөренип көөр болза эки деп бодаар мен. Ийи чүс, үш чүс километр черге хос халыгларның каражазы чежел? Чолаачыларгада дыш болгай. Автобудурүлгелер, ажыл-агый удуртукчулары камналганы чедип алыр, чидириглерни болдурбас дээш дээштиг хемчегларни алыры чугула.

Чайын чаъска, кыжын хар адаанга өдүп, чадагай черге төп каан чыдар хөмүр-даш кудумчуларны болгаш бажың девискээрни база хирлендирер. Үнелиг одаар түүл каракка көзүлдүр-ле үрелип чыдар боор-дур. Бо дээрге чылдан чылче үргүүлеп келген, хоочу-биле дөмей четпезивис-тир.

Хуу кижилерниң-даа, будурүлге черлериниң-даа чагыдып алган хөмүр-дажы артып каар болганда, ооң хуваалдазын эде көөрү эки эвеспе? Черле ышчаш кым кайы-хирени хереглээрин санап алыры чугула. Ону тапты чурумчудуп алыр болза, хөмүр-даш бок болуп ооваланы берген чытпас ийик.

Чылыг, чырык энергиязын берип турар чугула чиг-эт — хөмүр-дашты камнаары чугула. Камналга айтырыын шыңгыырадыр болза эки деп бодаар мен.

А. ШАГЖЫ.
Чөөн-Хемчик район.

КОДАННАР ХҮР-ДАА БОЛ

«Мөген-Бүрен» совхозтуң түгле хой малы безин чээрби сес муң баш чыгам, а өшкү, сарлык, чылгы малының баш саны арбын. Бо хүннерде малчыннар коданнарында малдың кышкы байдалы кандыгыл, малдың ажаалда, хайгааралын, чемгерилге, суггарылгазын канчаар организастаанын? Малчыннарны дүвүредип турар айтырыглар бар бе? Бо айтырыгларже ында улусчу контролёрлар кичээнгей салып, кыштагларга рейд, хынаддаларны план ёзугаар чоруткан.

Совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң (даргазы партком кежигүнү С. Делгер-оол) постуларның чоруткан хынаддаларын ёзугаар алырга, ажыл-агыйда алдан ийи кодан хой, үш кодан өшкү кадарчыларының кыштагларында алды чүс тозан ажыг тонна сигеннин чедирип, кажаалаан. Мал чеми чедиртинмээн кыштаг чок. Оон чарыгдалын, кадагалалын хайгыылчылар хүн бүруде контролга алганындан хажыдыышынналар чок. Контролёрлардан коммунистер Ч. Дарын-Базыр, Х. Сенгиш, Х. Коңгаржап олар хынаддаларга идепкейлиг киржип, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Кыштың башкы айы эртип, январьның чыккылама соогу турза-даа, совхозтуң түс-түс коданнарында чаңгыс-даа баш шээр болгаш малдар ...раваан, самчыгдал-чарыгдал чок. Малдың деңгел-күжү эки, кыштаглаашкын хүр-чаагай эртип турар.

Совхозтуң чамдык коданнарында хой оолдаашкыны түлүктей берген. Баштайгы төрүттүнген бир муң ийи чүс хире хураганнар онча-менди.

Малды, ылаңгыя хой, өшкүнү суггат-биле эки хандырары кышкы үеде бир ,,угула айтырыг. Ону совхозта таарымчалыг организастаан, шээр мал коданнарында алды водовоз үзүктел чок ажылдап турар. Комсомолчу чолаачылар В. Мамыы, А. Иргит, В. Чортаар малчыннарже сугну үзүктел чок чедирип келген. Бо хүннерде-ги байдал-биле алырга совхозта сиген курлавыры четчир.

Кыштаглаашкын — харыысалгалыг кампания. Ында дарый чайлатса чогуур четчестер, чамдык бергедээшкиннер бар. Чижээ, республиканың Суг ажыл-агый министерствозунуң шугуму-биле ажыглалга киирген ийи кудук үрелген, шуут ажылдавайн турар. Оларны дарый ажыглалга киирер талазы-биле министерство кажан практиктиг дуза көргүзер ирги? Малчыннар ону четтикпейн манап турар. Чамдык шээр мал коданнарында сут кудар савалар, доскаалар чедишпес. Малчыннар кодан чыыдар лампаларны, керосинни, соляркаңы ажок хереглеп турар. Хойжу бригадалар төптеринде кызыл-булуңнар доктаамал ажылдап-даа турза, малчыннарның амыдырал хандырылгазында четпестер бар. Ылаңгыя чунар-бажыңнар туттунмаан. Ырак-узакта малчыннарга солун, сеткүүлдер чедирилгезин үзүктелли бергилээр.

Районнуң улусчу контроль комитеди, «Мөген-Бүрен» ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтарда улусчу контроль бөлүктери мал кыштаглаашкынының үезинде хынаддаларны доктаамал чорудуп, шиитпирлезе чогуур өскедээ айтырыгларны боттарының хураларынга сайгарып, чогуур органнарның мурнуңга тургузуп турар.

А. БЕГЗИ,
Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору.

ЧАА ПЕКАРНЯ

Сүт-Хөл районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң төвү Баян-Талә суурда чаа пекарня ажыглалда кирген. Суурнуң чурттакчылары болгаш ыраккы коданнарда малчыннар хлеб садып алыр дээш үе-шак чидиріп, ыңай-бээр чорбастаан.

Чаңгыс чер чурттугларын болгаш кыштагларда ажылдап, чурттап турар малчыннарны хлеб-биле үзүктел чок хандырар дээш Татьяна Сатка удурткан хлеб быжырыкчылары ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Олар бир быжырарда-ла 2 тонна хлебти быжырып үндүрүп турар.

Хлеб быжырыкчылары ооң шынарын экижидеринче онза кичээнгейни салып турар. Чаа пекарняга быжырган хлебти малчыннарже автомагазин-биле чедирип садыглаарын организастаан.

О. САЙЫН.

Черниң кежиин четтирер дизе

ХӨРЗҮННҮҢ ЧЕМИШКИРИН ЭКИЖИДЕР

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының бирээзи химижидилге болур дээрзи партияның болгаш чазактың шиитпирлеринден билдингир. Ынчангаш минералдыг чемишчидилгелерни будүрери чылдың-на көвүдеп турар. Чемишчидилгелерни бистиң республика база хөйну ап турар.

Хөрзүнүң үргүлчү шинчилээри, аңаа үндезилээш шөлдер аайы-биле агрохимиктиг карталарны тургузары чемишчидилге чажарынга улут рольдуг. Хөрзүнде кандыг будүмелдерниң хөйүн болгаш кандыг будүмелдерниң эвээжин ол шинчилелдерниң түңнели чугаалап бээр. Шөл бүрүзүнге кандыг чемишчидилгени чүү хире хемчээлдир чажары ынчан билдине бээр.

Тываның тарылга шөлүнүң чеден хуузу сарыг хөрзүнден тургустунган. Оон үжен ийи хуузу — кара-сарыг, он үш хуузу — чырык-сарыг, өскези — шупту сарыг. Кара хөрзүн бүгү тарылга шөлүнүң чүгле чээрби беш хуузун эзелеп турар. Оон иштинде ёзулуг кара хөрзүн — тоспа хуу. Кара хөрзүн чемиш-биле байлак болгаш эң-не дүжүттүр.

Республиканың химижидилге станциязы тарылга шөлдериниң шуптузун шинчилээн. Шинчилеттингеп 572,8 мың гектар шөлдүң 414,2 газы — одарлар болгаш сигеп шөлдери. Шинчилелдер шөлдериң хөрзүнү болгаш ооң дүжүттүрү аңгы-аңгы дээрзин көргүскен. Сөөлгү чылдарда хөрзүнде фосфор, калий болгаш ириди дыка эвээжээн. Бо будүмелдер хөрзүннүң дүжүттүр болурунга чугула. Амгы үеде фосфору эвээш шөлдер тарылга шөлүнүң хөй кезиин эзелеп турар. Бо көргүзүг чүгле алдан чылдарның ортаа үезинден бээр безин чээрби үш хуу кудулаан. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның девискээринде фосфор дыка эвээжээн. Суггаттыг черлерниң 70—80 хуузунда фосфор чедишпейн турар. ол будүмелди суг шүүреп каапкан.

Төп районнарның тарылга шөлдеринде фосфор өске районнарныңдан дээре. Ынчалзажок мурнуку чылдарныңдан база эвээш эвээжээн. Бо байдал ылаңгыя Каа-Хем, Бин-Хем районнарның шөлдеринде дыка илдең.

Республиканың шөлдеринде калий база эвээш. Ындыг турбуже, чамдык агрономнар калийлиг чемишчидилгени чедир үнелевейн турар, ол түрүк ук чемишчидилгенің ажыы биче дижип турарлар. Калийлиг чемишчидилгелерни чашпайн турарындан хөрзүннүң калийи улам-на эвээжеп турар. Алдан чылдарның ортан үезинде эвээш калийлиг шөлдер тарылга шөлүнүң 15,8 хуузун эзелеп турган болза, амгы үеде 47 хуузун эзелеп турар апарган. Калий чедишпес хөрзүнүер барыын районнарда хөй, төп районнарда мүң-не түгээр. Ынчалзадаа сөөлгү он ажыг чылдарның дургузунда калийи эвээш хөрзүннүг шөл Бин-Хем районнуң девискээринде 10,6 хуу, а Каа-Хем районда 13 хуу, Таңдыда мырыңай 22 хуу улгаткан. Ол шөлдерни калий-биле чемишчидери негеттинип турар.

Республиканың химижидилге станциязы ажыл-агый бүрүзүнүң шөлдерин шинчилеп көргеш, шөлдерге агрохимиктиг карталарны тургускан. Кайы шөлде кандыг будүмелдиң чүү хире барын, ол шөлдерге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чүү хире төгеринн ол карталарда тодаргай айыткан. Ындыг турбуже, дыка хөй ажыл-агыйларның агрономнары ону херекке албайн, ажылынга ажыглавайн турар. Ук агрохимкарталар шкафтарда алеп чыдар, чамдыктары читкилээн азы орлуп калгылаан.

Минералдыг чемишчидилгелерни чагыдып алырының болгаш органиктиг чемишчидилгени белеткээринин планнарын тургузарда кара чаңгыс үндезин болур документ — агрохимиктиг карта. Шөл бүрүзүнге чүү хире чемишчидилге чажарын кандыг чемишчидилгени чажарын айтыр документ — база-ла агрохимиктиг карта. Агрономнар ону ажыглавайн турарындан чамдык шөлдерге чемишчидилгени хөлүн эрттир хөйну, чамдык шөлдерге мырыңай эвээшти чажып, ооң уламынан хөрзүнүң дүжүттүрүн чедип албайн, харын-даа үреп турарлар. Ынчангаш агрохимиктиг карталарны ажыглаарын чурумчудары, чемишчидилгелерни аңаа үндезилеп чажары чугула.

Тываның хөрзүнү чиик, ооң уламынан хатка болгаш сугга алзыычал. Ындыг хөрзүнге органиктиг чемишчидилге чажары улуг ролъдуг. Маңаа мал болгаш куш өдээн, ът-сиген болгаш үнүш аймаан, чурттакчы черлериниң богун ажыглап болур. А бистиң республикада чүгле мал өдээн ажыглап турар. Ону белеткеп турарлыс база ында эвес. Өдекти канчаар оваалаанындан болгаш чүү хире үр шыгжаанындан ооң ирири болгаш шынары улуг хамаарылгалыг. Ылаңгыя шала ирээн одектиг шынары эки. Ында азот, аммиак болгаш органиктиг будүмелдер хөй.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында одекти бичии-бичии кылдыр оваалап турар. Ынчан одек доцуп калыр, азотту хөйну чидирер, бок үнүштер үезинни ирвес болгаш олчаан артып каар. Доң одекти одек чаштырар машиналар-биле чаштырары берге. Үзертрактор болгаш волокуша база ону шөлге орта дескилеп шыдавас. Оон ыңай шиңгээдириниң, ажыл-агыйны ...ыдыышкынын, ...ыдыышкынын, ...ыдыышкынын,

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

Аныяктарның сеткил-сагыжын дүвүредип чоруур айтырыгларның бирээзи профессия шилип алыры болур. Аныяк кижиниң келир үези, ооң амыдыралга туружу, ада-иезиниң, ал-бодунуң, өг-бүлезиниң болгаш ажы-төлүнүң өөрүшкүзүү азы кударалы ооң хамааржыр. Амыдырадда кокпазы шын шилип алган кижиниң сеткили сергек, ынак ажылын күзелдинбиле күүседип чоруур.

СЭКП Төп Комитединиң иниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының дугайында төлевилеңде бо айтырыгже оныа кичээнгейни салганы кончуг шын-дыр. Өөреникчилер профессияны шын шилип алыр талазы-биле ажылды сайзырангайжыдарын ында айтыкан.

Бо талазы-биле ажылдың байдалы амгы үеде кандыгыл? Чүжээ, бистиң республиканың школаларында ажылчын профессияларны шилип алырынче утланган ажылдар үзүктел чок чоруп келген. Ол дугайын ортумак школалар дооскаш, малчыннап, саанчылап, механизаторлап, тудутжулап болгаш өске-даа профессияны шилип алган болдар, кыстанның бары бадыткаар. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында Роза Самбуу, Дима Ондар, Вера Монгуш, Майя Куулар, кадарчылар Александр Кара-Сал, Валерий Куулар болгаш өске-даа түс-түс аныяктарны маңаа адап болуп. Черле ынчаш Бажың-Алаак, Бора-Тайга, Теве-Хая, Чыраа-Бажы, Чадаана школаларында өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезинче улуг кичээнгейни утлап келген. Чөөн-Хемчик школаларының он-он доозукчулары трактористиң, малчыннаң, ногаажыннаң, чолаачының шынзылгазын чылдың-на ап келген.

Ылаңгыя чамдык школаларның доозукчулары школага ажылчын профессияны шингээдип ап, төрээн дагларже, ховуларже ажылдап үнүп, ада-өгбелериң ажыл-херээн уламчылап турары магаданчыг.

Өөреникчилериң бүдүрүлге бригадалары, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлери — өөреникчи аныяктарның кижизидилгезиниң болгаш профессионал утланыышкынның дээштиг хевирлери. Туранның № 1, Барлыктың, Бажың-Алаактың болгаш Бүрен-Хемниң ортумак школаларының бүдүрүлге бригадалары тодаргай ажылдарны кылып келген.

Школаларның үстүкү класстарының өөреникчилери чайгы дыштанылгазының үезинде хой кыргылдазынга, сиген кезилдезинге, ногаа ажаалдазынга киржип, малчын ада-иезиниге дузалажып, сүт-бараан фермаларынга ажылдап күш-ажылчы дадыгылганы ап келген. Ооң-биле чергелештир бо ажылда четпестер ам-даа барын амыдырал болгаш шинчилелдер бадыткаан. Ортумак школа доозукчуларының хөй нуруузу, кандыг-даа тодаргай күзел чок-даа бол, улаштыр өөренир хөөннүг. Дээди азы ортумак өөредилге черлерине кирип алгаш, өөредилгезин ара каар чоруктар эвээш эвес. Доозуп алза-даа, тускай эртеминиң аайы-биле ажылдавас кижилер база бар. Бо дээрге профессионал угланыышкын ажылының четпезин көргүзүп турары ол.

Ынчангаш бистиң партиявыс өзүп орар салгалдың күш-ажылчы кижизидилгезинче база профессия шилип алылгазыңче ада сагыш салып, бо дугайты ажылды үндезини-биле экижидиринден сүмелээн-дир.

Бөгүнгү школачы — Төрээн чуртуң даартазы долу эргелиг хамаатызы. Ынчангаш ол өөредилгеге медереллиг хамаарылгалыг болуп, эге класстардан эгелеп күш-ажылчы дадыгыышкынны эртип, амыдыралчы оруун чоорту шилиир ужурлуг. Ооң ужун өөредилгени бүдүрүкүлүг күш-ажыл-биле улам хандыр доңнаар. Оларны бичии чажыдан тура күш-ажылга ынак болурунга, кижилерни хүндүлээрингe чаңчыктырар.

Үлетпүрде, көдээ ажылагыйда болгаш экономиканың өске-даа адырларыңда үндезин чаартылгалар болуп, олче ханы билиг-биле чепсегленген, медереллиг-биле ажылдаарынга белен аныяктарны ажылдадырын үе негеп келген. Моон соңгаар ол адырларже эртем-техниктиг депшилгениң салдары ханылаан түдүм, бо негелде улам дыңзыыр.

Ажылчын профессияже орук школадан эгелээр. Ынчангаш ортумак школа профессионал утланыышкын ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар апаар. Амгы үеде бистиң школавыстың боже угланган ажылы шоолуут дээштиг эвес, өй-өйде «Кым болурул?» деп кежээлер эрттирип, бүдүрүлгелерже ийи-чаңгыс аян-чорук кылыры-биле кызыгаарлаттына бергилээр. Көдээ-даа, хоорай-даа школалары чогум кайы бүдүрүлгеге, кандыг профессияның ажылчыннары, кажан, каш кижи херегин тодаргай билбес. Бо айтырыгны чамдык бүдүрүлге удурткулары шоолуут сонуургавас.

Бо дээрге ниитиниң, оныа ужур-дузалыг хөрээ-дир. Моон соңгаар аныяктарның профессия шилип алырын ёзулуг эртемге үндезилеп тургузар, оны утлап-баштаар тускай төптер херек апарган-дыр. Олар боттарының ажыл-чорудулгазынга школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинаттарынга, школаларда, училищелерде, бүдүрүлгелерде, профессия шилип алырының кабинеттеринге дамнып болгаш амгы үениң профессияларын өөреникчилерге таныштырар. Оон ыңай улус ажыл-агыйының кадрларга хереглелдериниң дугайын аныяктарга тайылбырлап, дыңнадыр, өөреникчилерниң психофизиологтуг онзагай байдалдарын, профессияның тодаргай хевирлериниге оларның аргаларын болгаш совуургалдарын тодарадыр, ажаа үндезилээн чогуур практиктиг сүмелерни бээр.

Школа бүдүрүлге-биле сыры холбаалыг, ыяап-ла база бүдүрүлгелиг болур ужурлуг. Олар школа болгаш школалар аразының мастерскайларын, өөредилге бүдүрүлге комбинаттарын, өөредилге цехтерин болгаш участоктарын, өөреникчилер ажылдаар тускай черлерин, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының доктаамал хову-тургларын, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлерин тургузарын СЭКП ТК иеген турар. Олар дериг-херекселдерни, материалдарны, школачыларның өөредилге-дуржулга участоктарынга тускайлап бээр, бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын планнаар болгаш организастаар, школачыларның күш-ажылының төлевирин хандырар.

Бо бүгү хемчегларниң түңнеликтиг профессия шилип алырының эртемге үндезилели ханылаар, аныяктарның бо талазы-биле частырыглары эвээжээр. Улаштыр өөренир салымныг кижи өөренир, ажылдаар ужурлуг кижи сеткилинге тааржыр ажылчын профессияны боду шилип алыр. Ынчангаш партия Төп Комитединиң школа-реформазының төлевилелин долузу-биле үүлдүгүүлүп, деткиир-дир мен.

Өзүп орар салгалды бичии чажыдан тура күш-ажылга, бергелерни ажып эртеринге чаңчыктырары болгаш кижизидери — өг-бүлениң, школаның болгаш бүдүрүлгениң ыдыктыг херээ. Олар бо чаагай үүлеге бот-бодун билчип, деткижип, чаңгыс дем-биле хөделир апаар. А уруглар, элээдилер, аныяктар кижини бүгү талазы-биле сайзырадырынга күш-ажылдың солуттунмас ужур-дузазын медереп билип, иниитилелдиң тургускан таарымчалыг байдалдарын долузу-биле ажыглап, кижи бүрүзү бодун-боду кижизидип, Төрээн чуртуң төлептиг хамаатызы болурунга бодун белеткээр ужурлуг.

М. БАЙЫР-ООЛ.
философия эртемнериниң кандидады.

ҮЕ КАМНААРЫ-БИЛЕ

«Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ниң төлевилелин бүгү коллективтер чугаалажып, таныжып, өөренип турар. Бистиң школаның башкылары база бо талазы-биле саналгалын солчуп, хуралдааннар. Мен эге классчыда башкылап турар мен. Школа реформазының төлевилелин төөгүлүг ужур-дузалыг документ деп билдим. Ында киргеи чүүлдерни долузу-биле деткиир мен. Ылаңгыя ында бир класска өөреникчилериң саны чоорту 25—30 кижи чедирер дээни таарымчалыг. Чүге дизе ынчан башкыларның кошкак өөредилгелиг өөреникчилер-биле ажылдаар үези көвүдээр.

Оон аңгыда башкыларның кичээл үезинде үештагын камнап алыры-биле самбыралары шугумнуг болгаш ажыдып, хаап турар кылдыр кылыры чугула. Ынчан башкы тайылбыр кылыр, немелде мергежилгелер кылыр үеии камнап аштар. Оон-биле чергелештир эге класстарның күштажыл кичээлдериңге ажыглаар оныуг саазыннарны болгаш өске-даа көргүзүг материалдарын, оруе, тыва дыл кичээлдериңге дыл сайзырадырынга ажыглаар чуруктарны хөйну үндүрүп, школаларны оон-биле хандырары улуг ужур-дузалыг.

С. ЛЕНОВА,
башкы.
Бай-Тайга район.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — КӨДЭЭ ШКОЛАЖЕ

Ниити билиг болгаш профессионал школаларның реформазының кол угланыышкынлары-биле таныжылга болгаш ону чугаалажып көөрү бистиң республиканың бүгү школаларында чоруп турар. Кызылда педагогика институдунуң физика кафедразының хуралынга реформаның материалдарын чугаалажырынга шупту башкылар киришкен. Реформаның кол угланыышкыннарының 30, 31, 39-ку үүлдеринде башкы кадрларның белеткелин чаа чадаже кодурер, педагогика институдунга уруглар-биле ажылга сундулуг аныяктарны киирип алыр болгаш көдээ школалаже оныа кичээнгей салыр дээн саналдар чугаалажыышкынның кол өзээ болган. Чүге дизе бистиң институдувустуң колла сорулгазы болза республиканың көдээ школаларынга башкылар белеткээри болгай.

Өөреникчилериң билиг башкылаашкынның шынарыңдан, башкы кижиниң ниити белеткелиниң деңнелиңден кол хамаарыры шагдап тура билдингир. Бисте сайдал херек кырында кандыгыл? Көдээ школалар доосканнарның физикага билии өскелерден кошкак. Ооң бир чылдагааны — бистиң физика-математика факультедин дооскан аныяк башкыларывыстың кошкак белеткелинден. Ооң чылдагааны чүдел?

Бирээде, физика башкыларын белеткээр болгаш студентилериңң аңаа сонуургалын сундуктурар ажылда четпестер бисте ам-даа бар. Четпестерни чайладырының чамдык тода хемчегларин маңаа адагылаан. Чүжээ: эртем болгаш методика талазы-биле бөлгүмнериңң ажылын улам экижидер, оларның тематиказын школа физиказы-биле холбаар, аңаа көдээ школалардан келген студентилерни хөйү-биле хаара тудар. Лекциялар болгаш кичээлдер үезинде өөренип турар материалдарда школа программазының айтырыгларынга доктаар дээш оондаа өске.

Нйнде, физика башкыларын белеткээр тускай факультет бисте чок. Ынчангаш бистиң доозукчуларывыс колдуу-ла математика башкылаарынга боттарын белеткеп турар. Бистиң доозукчуларывыстың хөй кезии кыс уруглар болганда, оларга математика башкылаары физиканыңдан чиик болуп турар. Ынчангаш физика-математика факультединге, оода бир бөлүктү тускай эртеми физика, астрономия кылдыр хүлээп алыры эргежок чугула.

Үште, физика-математика факультединге киреринiң экзаменнерни чылдың-на конкурс чок эртип турар. Ынчангаш шыырак билиглиг, салым-чаланныг абитуриентилер шилип алыр арга бисте чок: кирип турарларның билии школадан-на кошкак.

Оон аңгыда бисти бир дүвүредип чоруур үүл физика башкылап болгу дег эр башкылар школаларда эвээш артыкан, хөй кезии еске ажылдарже шилчигилей берген боор. Оон хараазы-биле 6—7 класстарда физика шактарын эвээш шактыг математика башкыларынга үлеп бээр чорук кайы ковей. Кижи бодап көөрге, физиканы эгелеп өөренип турар 6—7 класстарга дуржулгазы улуг, шыырак башкыларны быжыглаа дег. Олла чылдагаан-биле чамдык школаларда физика кабинеттериниң ажылы сулаган, кичээл үезинде дуржулгалар ховарааан.

Ынчангаш бистиң институтка өөренир күзелдиглерни — ылаңгыя физика-математика факультединге аргалыг-ла болза оолдарны илередип, шилип чорудары чүге институт башкыларының эвес, харын республиканың улус өөредилге черниин дорт хүлээлгези болуур-дур.

Х. САЯЯ.
Кызылдың пединституду-нуң физика башкызы.

ЕВРОПАГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК, ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Европага бүзүрежилгени, айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш чепсегленишкинiң дүжүреринiң хемчегларининг талазы-биле Стокгольм конференциязынга социалистиг дем каттыштырылга чурттары улустар аразының байдалын үндезини-биле экижидер. Чавырлышкынче катап кирер болгаш ядролуг кыжакыышкынны узуткаар дээш сөс эвес, херек кырында демисежип турарын база катап көргүскен. Ооң чайыынанчак хереглиг: — оларның дашкы херектер министрлериниң ниити санал-оналга солчуушкуунуның үезинде чугааларында, хамыстың мурнунда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазында үндезилеттинип, айыттынган тодаргай саналдарның комплекстиг программазы боол турар. Ону эрттирер дугайында шиитпирiг эрткен чылдың күзүүнүнде ол чөвүлел хуралдың киржикчилерни күрүнелерниң төлээлекчилериниң Мадридке ужуражыышкынынга АКШ-тың күштүг удурланыышкыны боол турза-даа, хүлээп алганы билдингир. Америк делегацияга баштай ыңдыг чыышты кылыр дугайында бүгү саналдарны хүлээп албайын туруп-туруп, ооң соонда ниитиге таарымчалыг дуруужулганы чедип алырынга

Афганистанга болган апрель революциязы улус өөредилгезиниң системазын үндезиин-биле эде тургузарын кол сорулгаларның бирээзи кылдыр тургускан.

Беш чыл бурунгаар Афганистанның чогуур назылыг бүгү чонунуң 90 хуузу бижикти коңгүс билбес турган. Эге, ортумак, профессионал-техниктиг болгаш дээди өөредилге черлериниң калбак четкизи амгы үеде тургустунган. Бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле курстарда миллион ажыг кижи өөренип турар. Афганистанның аныяктарының демократтыг организациязының кежигүннери хөй курстарга кичээлдерин эки турабиле эрттирип турар.

Мазари-Шариф хоорайдан келген патриоттар Лайлумо Рознкер болгаш Лайлумо Фурутан (чурукта).

М. ОЛИМОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИНЧИ МЕМОРИАЛДЫ АЖЫТКАН

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Куба найысылалдың ажылчыннар чурттап турар районнарының бирээзи — Регледе ленинчи мемориалды ажыдарының байырлыг ёвулалы болган. Ооң чогавадыкчызы — сураглыг куба скульптор Тельвна Марин. Мемориалды «Ленин даанда» тургускан. Аңаа 1924 чылдың январь 27-де Гавананың ажылчы чойнары ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде ең баштайгы күрүнезиниң тургузуучузуунуң дугайында тураскаал кылдыр олива ыяштыны олуртkан. Бот-боттарын дүжүр октажып, солчуп турган америк каргыс ёзуңуң эрге-чагыргаларының үезинде полиция ол ыяшты каш удаа тура тырттып үзуткаан, ынчалза-даа билдинмес эрес-дидим кижилер амытынын-даа харамыаммайн, чаа-чаа олива ыяштарны аңаа катап олуртуп каап турганнар.

«Ленин даа» ажылчынарының чыскаал эрттирер черии турган. 1930 чылдың май 1-де Мачадонуң диктаторжу ёзу-чуруумаңуң каржы-каргыс күштери аңаа болган митингиниң киржикчилерин тарады сывырарыбиле боо-чепсекти ажыглаан. Ол хүн элээн каш кижини өлүрген, дыка хөй кижи балыглаган, он-он кижилерни кара-бажыңнаан. Өлүрүкчү, шаажылакчы чоруктар боол, оларны истеп сурүп-даа турза, Кубаның ажылчын аңгызының демисели үргүлчүлеп турган.

...Дагланчак дөңүң хаядаштыг соңгу кадыр хаваанда — Ленинниң хүлерден шуткуп куткан овур-хевири көстүп турар. Оон байрында — куба пролетариатты сынлаып көргүскен скульптурлуг композиция. Дагның кырында, моңгеде ногаан турар олива ыяштарның бетинде — оон өске база бир скульптурлуг бөлүк турар. Ол болза, 60 чылдың мурнунда аңаа баштайгы ыяты олуртkан кижилерни көргүскен тураскаал-дыр.

Мемориалды ажыдар массалыг митингизинге Кубаның Компартиязының Политбюро кежигүнү, республиканың культминистри Армандо ... болгаш Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кубаның Компартиязының Гавана хоорай можуузында күүсекчи бюрозуның бирги секретары Хулио Камачо Агилера олар киришкен.

А. ВОРОПАЕВ.

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң «Правда» солуннуң айтырыгларынга харыыларын делегейниң хөй-ниитизин болгаш парлалгазы калбаа-биле чугаалажып көөрүн, ханызы-биле тайылбырлаарын үргүлчүлеп турар. Тайбыңны болгаш делегейниң улустарының айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында Совет Эвилели могаг-шылаг чокка сагыш салбышаан, тайбың саналдарның болгаш ниициативаларның калбак комплекизин көдүргеи. делегейниң ең чугула айтырыгларының талазы-биле ак сеткилдиг, чогумчалыг чугаалажыышкыннарны деп эргеге. бир дөмей айыыл чок болур чорукка үндезилээш, чорудары дээш түрүп турар деп, яңзы-бүрү чурттарының хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылары онзалап демдеглээн.

Делегейниң амгы кедергей дүшкүүрлүг байдалының үезинде делегейни чавырлышкынче эргилдирер дээш Совет чазак бүгү-ле үүлдерни кылып турар. Тайбыңга идиглиг ең чугула айтырыгларга хамаарышыр АКШ-тың чазаа-биле чугаалажыышкынын н а р ы ң кылырынга совет таланың беленин Ю. В. Андроповтуң харыыларында тодаргай илергейлээн-дир деп. ВУРнуң даштыкы херектер министри **П. Варкони** медеглээн. Тайбың дээш «туржуп» турар бис деп улустарны мегелээрин америк удуртукчулар сөөлгү үеде оралдажып турар, ынчалзажок оларның политиктакалы мурнуку хевээр арткан. Чугаалажыышкыннар кылыр дугайында шуугал турар кижилер боттарының ол медеглелдериниң ылаптыын херек кырында чогумчалыг хөделишкиннер-биле бадыткап, америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага тургузуп эгелегиже чедир турган байдалче дедир эглишкинни кылыр ужуругуг удурланып келгеш, адаптың соонда дүжүп бээр ужурга таварышкан. Мадрид мандадын ёлугаар ол конференцияны ийи үе-чадалыг кылдыр эрттирер ужуругуг. Бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының талазы-биле хемчегларин Стокгольмга чугаалажып көргеш, хүлээп алыр ужуругуг. Ол хемчеглер Европа дипке шериг талазы-биле удур-дедир кезенир чорукту кошкадырынче углаан болур. Айыыл чок чорукту улам быжыглаарының оруктарын болгаш аргалаарын, Европага боо-чепсекти дүжүреринiң талазы-биле хемчеглери ийиги үе-чадада, 1986 чылда Венага чугаалажып көөр деп турар.

Стокгольмга ниити саналонал солчуушкунуунуң чоруп турарының үезинде киржикчы 35 чурттарның шупгузунуң даштыкы херектер министрлери чүве чугаалаан. Олар хүн чурумунуң айтырыгларының талазы-биле болгаш амгы үениң делегейниң ең чугула айтырыгларда, ынын-даа талазы-биле боттарының туруштарын илереткеннер.

Социалистиг чурттар конференцияның киржикчилери — ядролуг чепсектиг үш чурттуг, тодаргайлаарга, АКШ-ты. Амгыланы болгаш Франциляны, Совет Эвилелиниң үлегерин эдергеш, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаваазының дугайында хүлээлгези боттарынга алырынче ыйгыртан. Ындыг хүлээлге бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга, ядролуг дайынны болдурбазынга дыка чугула рольду ойнаар ийин. Бир эвес ядролуг чепсек-биле баштайгы соғуушкун болбас болза, ийнги соғуушкун база турбас болгай. Ооң түңнелинде ядролуг дайын кижи төрелгетенниң амыдыралындан моңгези-биле ап октаткан болур-дур. Варшава Керээзиниң болгаш НАТО чурттарының аразынга кайы-даа таладан шериг күжүн ажыглаваазының болгаш тайбың харылзааларны тударының дугайында керээлерни чарар болза, улуг ужур-дузалыг болур.

Социалистиг чурттарның ооң өске-даа ниициативалары, тодаргайлаарга, шериг бюджеттерни чаңгыс деңнелге тудар болгаш кызырар дугайында, массалыг узуткаашкының химиктиг чепсээ ышкаш, ындыг араатанзыг чепсектен Европаны хостуг болдурарының дугайында саналдар, а ол ышкаш Европа диптиң аңгы-аңгы районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында саналдарны оларның деткинри аймыл чок чорукту болгаш бүзүрежилгени быжыглаарынга база эвээш эвес ужур-дузадыг болур.

Ниити-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпирiн ёзугаар боттандырып чорудуп турар шериг талазы-биле бүзүрээшкин хемчеглерин калбартып, немээрин Совет Эвилели саналдаан. Ооң саналдап турары-биле алырга, дайынчы өөредилгелер дугайында баш удур сагындырыышкын кылыр чорукту агаар шеринiң болгаш далай-даа шеринiң маневрларынга, шериглериң улуг хөделишкиннерсели үргүлчүлеп турган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чер чоогунуң орбитазынга у-утказаашкыннар кылыр спутниктерге удур АСАТ деп системаны Каттышкан Штаттарның чоокта чаа шенеп эгелээнiн АКШ-тың хөй-ниитизиниң киледиң хайыктырган. Америк эртемденниң федерациязының медеглелиниде айытканы болза, Вашингтониуң ук базымы «космоска ажыглаар боочепсектерни эңдере бүдүрериниң айыылын» делегейге албадаан. «Ол талазы-биле чепсегленишкинни контрольдаарын чедип алырыга Рейганның администрациязы көнгүс сонуургал чок болгаш космос чепсээн эңдере бүдүрериниче бүгү-ле аргаларбиле шилчиир бодап турар» — деп, медеглелде демдеглээн. Спутниктерге удур чепсекти шөнээрин хоруур дугайында дугуржулганы чарар сорулга-биле ССРЭ-биле чугаалажыышкынларны доп-дораан эгелээрин ук документ Вашингтондан негээн.

АСАТ деп системаның шенелдезин Пентагон конгрессте аңаа удур саналонадлар турда-ла, хөй-ниитиниң удурланыышкынларынга шуут чөрүштүр чоруткан деп космосту болгаш айыыл чок чорукту айтырыгларын өөренир институттуң ук медеглелинде чугаалаан. Космос чепсектерин бүдүрериге контрольду тургузарының айтырыгларын чугаалажып көөр дугайында Совет Эвилелиниң хөй санынаар ийин. Бир эвес ядролуг чепсек-биле баштайгы соғуушкун болбас болза, ийнги соғуушкун база турбас болгай. Ооң түңнелинде ядролуг дайын кижи төрелгетенниң амыдыралындан моңгези-биле ап октаткан болур-дур. Варшава Керээзиниң болгаш НАТО чурттарының аразынга кайы-даа таладан шериг күжүн ажыглаваазының болгаш тайбың харылзааларны тударының дугайында керээлерни чарар болза, улуг ужур-дузалыг болур.

Социалистиг чурттарның ооң өске-даа ниициативалары, тодаргайлаарга, шериг бюджеттерни чаңгыс деңнелге тудар болгаш кызырар дугайында, массалыг узуткаашкының химиктиг чепсээ ышкаш, ындыг араатанзыг чепсектен Европаны хостуг болдурарының дугайында саналдар, а ол ышкаш Европа диптиң аңгы-аңгы районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында саналдарны оларның деткинри аймыл чок чорукту болгаш бүзүрежилгени быжыглаарынга база эвээш эвес ужур-дузадыг болур.

Ниити-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпирiн ёзугаар боттандырып чоруп турар шериг талазы-биле бүзүрээшкин хемчеглерин калбартып, немээрин Совет Эвилели саналдаан. Ооң саналдап турары-биле алырга, дайынчы өөредилгелер дугайында баш удур сагындырыышкын кылыр чорукту агаар шеринiң болгаш далай-даа шеринiң маневрларынга, шериглериң улуг хөделишкиннерсели үргүлчүлеп турган.

Д. ДЫМОВ.
(СЭТА).

ЯПОНИЯ КИРЖИП ЭГЕЛЭЭН

ТОКИО. (СЭТА). Рейганның администрациязының агрессчи угланыышкынын Японияның консерваативтиг чазаа эдербишаан, космосту милитаризастаар талазы-биле Пентагонуң аймылдыг планнарын боттандыраарынга бүгү-ла талазы-биле дузалал турар. Космоска дайын сорулгаларынга ажыглаар АКШ-тың чугаалажыышкыннарыны доп-дораан эгелээрин ук документ Вашингтондан негээн.

АСАТ деп системаның шенелдезин Пентагон конгрессте аңаа удур саналонадлар турда-ла, хөй-ниитиниң удурланыышкынларынга шуут чөрүштүр чоруткан деп космосту болгаш айыыл чок чорукту айтырыгларын өөренир институттуң ук медеглелинде чугаалаан. Космос чепсектерин бүдүрериге контрольду тургузарының айтырыгларын чугаалажып көөр дугайында Совет Эвилелиниң хөй санынаар ийин. Бир эвес ядролуг чепсек-биле баштайгы соғуушкун болбас болза, ийнги соғуушкун база турбас болгай. Ооң түңнелинде ядролуг дайын кижи төрелгетенниң амыдыралындан моңгези-биле ап октаткан болур-дур. Варшава Керээзиниң болгаш НАТО чурттарының аразынга кайы-даа таладан шериг күжүн ажыглаваазының болгаш тайбың харылзааларны тударының дугайында керээлерни чарар болза, улуг ужур-дузалыг болур.

Социалистиг чурттарның ооң өске-даа ниициативалары, тодаргайлаарга, шериг бюджеттерни чаңгыс деңнелге тудар болгаш кызырар дугайында, массалыг узуткаашкының химиктиг чепсээ ышкаш, ындыг араатанзыг чепсектен Европаны хостуг болдурарының дугайында саналдар, а ол ышкаш Европа диптиң аңгы-аңгы районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында саналдарны оларның деткинри аймыл чок чорукту болгаш бүзүрежилгени быжыглаарынга база эвээш эвес ужур-дузадыг болур.

Ниити-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпирiн ёзугаар боттандырып чоруп турар шериг талазы-биле бүзүрээшкин хемчеглерин калбартып, немээрин Совет Эвилели саналдаан. Ооң саналдап турары-биле алырга, дайынчы өөредилгелер дугайында баш удур сагындырыышкын кылыр чорукту агаар шеринiң болгаш далай-даа шеринiң маневрларынга, шериглериң улуг хөделишкиннерсели үргүлчүлеп турган.

Д. ДЫМОВ.
(СЭТА).

АРТИСТИҢ, РЕЖИССЁРНУҢ ЮБИЛЕЙИ

Москваның театр хөй-нитизи театрның болгаш киноның сураглыг артизи — РСФСР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Москваның «Современник» театрының кол режиссёру Галина Волчектиң 50 харлаан юбилейин демдеглеп эрттирген.

Москваның «Современник» театры чугле найысылалдың эвес, харын чурттуң эң сураглыг театрларының санында кирип турар. Ол аныяктар студиязындан эгелээн... Галина Борисовна Волчек—ук театрның коллективин тургускан үндезилекчилерниң бирээзи. Ол 1956 чылдай бээр дыка хөй шинилерге ойнаан. Ооң сөолгү рольдарының бирээзи—1983 чылда «Ревизор» деп шиде Городничийниң кадайының ролюн ойнаан.

Режиссёр Г. Б. Волчектиң дебюду 1965 чылда И. Гончаровтуң «Обыкновенная история» деп шинээн тургусканы-биле болган. Ол шин дээш Г. Волчекке ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты тывыскан. А 1972 чылдан бээр Галина Борисовна—театрның кол режиссёру.

Ол чүгле сцена ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, кинолар тырттырыышкынынга база киржип турар. Ол оның киноларга ойнаан.

Г. В. Волчек Москва хоорай Соединиң депутады.

В. ЯЦИННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Культура амыдыралы

ЧАМДЫК ЧҮҮЛДЕР КЫЛДЫНЗА-ДАА...

Улуг-Хемниң культура ажылдакчылары эрткен чылын чоң ортузунга культура-массалыг база политикижидилгелиг ажылдарны калбарткан. Чээрби ажыг культура одагларынга 523 санныг лекцияны, илеткелдерни кылган. Темажыткан кежээлерге, аас журналдарынга, диспуттарга, театржыттын. ган байырлалдарга чоннуң киржилгези идепкейжээн. Уран чүүл бөлгүмнериниң идепкейлиг болурун чедип ап, 380 ажыг шин, концерттерни көргүскен. Бо көргүзүглерни барымдаалаарга түңнелдер мооң мурнуундаазындан дээре болган.

Ак-Туруунуң, Кызыл-Дагның, Ийи-Талдың, Чодураанның, Чаа Чаа-Хөлдүң культура одаглары культура-чырыдыышкын ажылының эки арга-дружулгазын калбаа-биле ажыглап турар Олар солун болгаш хөй янзы культура-массалыг ажылдарны чорудуп турар. Өг-бүле концерттерин көргүзери, чаа совет чаңчылдарның, байырлалдарның артып турары шынарлыг. Комсомолчу кудаларны, шериг хүлээлгезин эрттирер дээн оолдарның бөнырлыг үделгезин, беш чылдың шалыпчылары, солун кижилер-биле ужуражылгаларны эрттирип турар.

Клубтар суурларда агитквартиралар-биле сырый харылзаалыг. Районда чүс ажыг агитквартира бар. Олар улустуң тывынгыр, чогаадыкчы чоруктарының төвү болуп турар. Ооң киржикчилери эң-не солун бодалдарны, уран тывыышкынынарны үндүрүп кээп турар. Агитквартиралар амыдыралдың совет хевирянның суртаалчызы болуп келгеп.

Районнуң агитküльтбригадаларының ажылында демдеглексенчиг чүүлдер бар. Малчыннарның бригадаларынга, сүт-бараан фермаларынга, мал чеминиң белеткелчилериниң бригадаларынга концерттерни хөй удаа бараалгатканнар. Олар чыл дургузунда чер-черге 260 концерттии көргүскен.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чогаадылганының фестивалының ийиги эрлчээнниң көрүлдези органнастыг эрткен. Анаа райондан 1400 ажыг кижи киришкеп. Ол көрүлдеге Кызыл-Дагның, Ак-Туруунуң, Торгалыгның агитküльтбригадалары эки киришкеп. Ырының коллективтеринден районнуң Культура бажыңының, Ак-Туруунуң, Чаа Чаа-Хөлдүң, шин коллективтеринден район төвүнүң Культура бажыңы болгаш Кызыл-Дагның мактаткан.

Бот-тывынгыр уран чогаадылганың жанр аайы-биле республиканың көрүлдезинге Улуг-Хемниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери идепкейлиг киришкеп. Кызыл-Дагда көдээ Культура бажыңында «Чалыы назын» агитküльтбригаданың ажылы эки. Олар «Чечектел-ле, Төрээн Тывам» деп девизтиг адаа-биле телевидение дамчыдылгазынга киришкеп. Районнуң бот-тывынгыр артистери телевидениениң «Культура болгаш амыдырал» база дуржулга солчурунуң «Культура-чырыдыышкын ажылында чаа чүүл» деп дамчыдылгаларынга ийи удаа киришкеп.

Район клубтарында 42 культура ажылдакчылары бар. Олардан тос кижи тускай ортумак эртемниг, артканнары ниити ортумак эртемниг. Культура албан черлерин кадрлар-биле быжыглаар сорулганы салып, Улаң-Удээже, Кызылдың уран чүүл училищезинче аныяктарны өөредип чоруткан.

Партия болгаш чазактың доктаал - шиитпирлерин г е дүүштүр күш-ажылдың сагыла-чурумун улам быжыглаарынче кичээнгейни утландырган. Ооң түңнелинде ажылдакчыларның сагылга-чуруму быжыгып турар. Бот-тывынгыр уран чүүл белгүмү, улустуң театр доктаамал ажылдап турар апарган. Көскү агитацияның материалдарын ында үаарткан. Районнуң Культура бажыңының ажылдакчылары көдээ культура одагларынга практиктиг дузаны чедирип турар.

Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле районда социал-культура программаны тургускан. Ону боттандырарынга культура ажылдакчылары чогаадыкчы үлүүн киирип турар.

Клубтарның материал-техниктиг баазаларын быжыглаары-биле ажылдар кылдынган-даа болза, четпестер ам-даа бар. Районнуң культура одагларының дериг-херекселдер-биле хандырылгазы ам-даа багай. Хөгжүм херекселдери, стол, сандайлар, концерттке кедер хептер чеңиппес. Культура бажыңнарын бүгү талалыг септеп, кышка белеткеп алырынче ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкак сагыш салып турар. Ооң хараазында Ийи-Талдың, Кара-Талдың библиотекаларының печкалары изиттпес, шалазының адаандан соок үрүп турар.

Ийи-Тал суурда көдээ Культура бажыңының одалгазы эки. Ынчангаш ооң ишти чылыг. Ынчалза-даа ооң өрээлеринде чаштыс-даа чырыдар лампа чок. Ол эрги бажыңның дүңдүү хевирип бады келген. Көрүкчүлериң залче кирер эжиниң адаа ойбак, ооң ханалары хирлиг, сценада кино көргүзер пестү элээн кап-черден чара кезип каапкан. Арыг-Үзүүнде Культура бажыңының дээвирги буступ дүжер чыгы апарган.

Хайыракан суурда чаа Культура бажыңының ажыглалы багай, ханалары хирлиг, шыйбактап каапкан, шагдагы олчаан чугайлаттынмаан. Ол культура одаа ажык, ээн турар. Эрги Чаа-Хөлде база Культура бажыңының бир печказы үстүнден куду дургаар чарлыглай берген. Бир печканың одаар аксы кээп дүжер четкен. Ооң үжурунда чедир одаттынмастаан. Кино көөр зал соок.

О. ОХЕМЧИК.

А Ж Ы Л С У Л А

Чоннуң культура хандырылгазын эжижидер, клубтарның, библиотекаларның ажылын эде тургузар дугайында СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму онзалап айыткан. Бистиң Торгалыг суурда көдээ библиотеканың ажылы кончуг сула, сөолгү үеде черле орта ажылдавастаан. Мындыг байдал чүгле чаа эвес, мооң мурнунда-даа туруп келген. Харын шагда Вера Данзын ажылдап турда ажыл шору турган, ону район төвүнче шилчиткен соонда байдал дорайтаан.

Торгалыг суурнуң библиотеказын көөр болзунарза эжижи колдуунда кара шоова эелеп алган турар. Амгы эргелекчи Полина Өртеней бодунга онаашкан ажылынга харыысалга чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турар. Ону контрольдаар үжүрлүг совхозтуң парткому-даа, көдээ Советтаа херекке албайн турар.

Библиотекадан ном бижидип алыр дээн кижилер библиотекарьны черле тыппас. Ажыл үезинде канчап черле бажыңынга тайбың олуруп турар чүве, ону кижи кайгаар. Шалың база чурум ёзугаар төлеттинип турар болдур эвеспе! Чамдыкта улус айтыраргa, ааран боор, азы ыңай-бээр чораан болур, черле алдырбас. Номчулга конференциялары, диспуттар болбастаан. Көжер библиотекалар шуут чок.

Библиотекада чараштыр кылган булуннар, номнар делгелгези шуут чок. Райондан улус келгеш, ном-депгени эмгелеп бээр. Шоочалыг библиотека кажан ажыттынар ирги?

В. МОНГУШ.
Өвүр район.

ШЫДЫРААЧЫЛАРГА БАЗА ОЛИМПИЙЖИ ЧЫЛ

Шыдыраа Олимпий оюнарының программазында кирбейн турар, ынчалза-даа бо чыл шыдыраага ыяктарга база-ла олимпийжи чыл болур.

Ноябрь айда Грецияның Салоники хоорайында бүгү делегейниң шыдыраа Олимпиадазы эгелээр. Ол болза ийи чыл болгаш-ла эрттирип турар делегейниң алдар-сураглыг маргылдаазы-дыр. Аңаа янзы-бүрү диптериң хөй-хөй чурттарының төлээлекчилери, оларның арагында «Сылдыстар» база киржир. Делегейниң шыдыраа Олимпиадазын команда талазы-биле эң улуг маргылдаа деп санап турар.

Ол болза бо чылдың солун болгаш чугула шыдыраа маргылдааларының түгае бирээзи-дир. Келир чазын делегейниң шыдыраа талазыбиле чемпиону деп ат дээш кордакчыларның түңнел оюну, а күзүн — ук ат дээш маргылдааларның боду эгелээр. Аңаа Анатолий Карпов биле Майя Чибурданидзе боттарының бедик аттарын камгалаар. Ынчаарга ынчан эр улустуң аразында оюн онза солун болур дээрзи чугаажок, чүгле дээрге ындыг оюннар ССРЭ-ге 1969 чылдан бээр бооп көрбээн.

Ынчангаш ам ийи совет гроссмейстер бо чылын «кол маргылдаага» боттарының күжүн шенежир. Ынчаарга амдыызында солун чүве чүл дээрге. Карпов-биле ким ойнаарыл — Гарри Каспаров бе азы Василий Смыслов ойнаар бе деп айтырыг бооп турар.

Хөрээженнер аразынга делегейниң бирги чери дээш эзлчеглиг маргылдааны база-ла ССРЭ-ге организастаар. Бо удаада М. Чибурданидзе-биле чаа удурланыкчы ойнаар Лидия Семенова биле Ирина Левитина кордакчыларның түңнел маргылдаазының киржикчилерин деп атты бир дугаар чедип алганнар.

Эрткен чылын совет шыдыраачыларның типлелгелиг оруунга чаа базым кылдынган. ССРЭ-ниң эр улустуң шилиндек командазы Европаның чемпиону деп атты база катап чаалап алган. Аныяктарның шилиндек командазы делегей маргылдаазынга бирги черни эзлээн. 20 хар чедир хөрээжен шыдыраачыларынга аразынга делегей чемпиону деп атты Флюра Хасанова, а 16 хар чедир элээди оолдарның аразынга делегей чемпиону деп атты — Алексей Дреев олар бир дугаар чаалап алганнар.

Бүгү-эвилел маргылдаалараның, хамыктың мурнунда, ССРЭ-ниң улустарының VIII чайгы Спартакиадазының программазын бүгүлээр эрткен маргылдааларның дең-нели база бедик болган.

Организастыг шыдыраачыларның саны бистиң чурттувуста ам дөрт миллион чоокшулап орар. Бүрүнгү оюнга ынак чүс-чүс муң кижилер оларның хүрээлеңинге чылдың-на немежин кирип турар.

Чаа шыдыраа клубтары ажыттынып, бедик мергежилдиг тренер кадрларны бөлеткээри калбарып турар. Чижээ, күш-культураның чеди институдунда шыдыраа мергежилиниң тускай салбырларын ажыткан. ГЦОЛИФК-те шыдыраа кафедразын тургускан. Треиерлериң дээди школазынга шыдыраа салбырын тургузары көрдүнген...

...Ынчалзажок маргылдааларны база катап сонуургап көрээлиңер. Мырыңай чоокта чаа — эрги чылдың тоңүзүнде — эрткен сезонның улуг шыдыраа маргылдаазы доозулган. Ол болза чурттуң херээжен шыдыраачыларының аразынга бирги чер дээш маргылдаа болган, аңаа мооң мурнунда делегей чемпиону чораан Нона Гаприндашвили тиилээн. Ол болза ооң дөрт дугаар тиилелгези болган. Нона амдыызында херээжен-даа, эр-даа шыдыраачыларның гроссмейстер нормативтерин күүсеткен делегейде кара чаңгыс херээжен шыдыраачы бооп турар. Ол —херээженнерге доктааткан шыдыраа талазы-биле «Оскар» деп делегей шаңналының баштайгы эдилекчизин.

Январь 6-да 1984 чылдың баштайгы эң улуг оюну — элээди уруглар болгаш оолдар аразынга чурттуң бирги чери дээш маргылдаалар эгелээн.

Эр улустуң аразынга ындыг маргылдаа апрельде Львовка, а херээжен шыдыраачыларның ындыг маргылдаазы октябрьда Белгородка болур. Ындыгның төлээзинде, шыдыраачыларда «сезон аразының хостуг үези» деп чүве чок.

В. БАБКИН.
(СЭТА).

М. АНАЙ-ООЛ ТИИЛЭЭН

Күрүнениң Кызылда башкы институдунуң чаа ажытынган шыдыраа клубунга «Молодёжь Тувы» солуннуң шаңналы дээш маргылдааны бир дугаар организастап эрттирген. Ол маргылдааның онзагай талазы чүл дээрге ойнакчы бүрүзүнге-ле салыгның төнчүзүнге чедир чартык шак бээр. Аңаа 4 биргн, 6 ийиги болгаш үшкү разрядтың элээн каш шыдыраачылары киришкеп.

Маргылдааны хайымнарлыг эгелээн М. Анай-оол сөолгү салыгларны эки ойнаап, беш кижиниң улаштыр удуп ап, 9 салыгдан 8 санныг болган. Республика чемпиону чораан В. Бузыкаев үк маргылдааны база 8 санныг дооскан.

Бир дугаар черни үндүрер дээрге ийи кижиниң саны деңнежи бергенинден судыя коллегиязы Бергерниң системазын ажыглаар үжурга таварышкан. Хөй санныг киржикчилерге удур демиселге чаалап алдынган сан үнелиг деп чүве ол системаның үндезинининде салдынган. Ынчап кээрге, ол көргүзүглериниң хемчээлинге хамаарыштыр эң дээрге коэффициент 31,25 сан Мерген Анай-оолдуу болу берген. Владимир Бузыкаев ийиги черни эзлээн.

«Молодёжь Тувы» солуннуң шаңналының баштайгы эдилекчизи, бо маргылдааның тиилекчизи М. Анай-оол бижыт туруш эжелеп ойнаар шыдыраачы кылдыр бодун көргүскен.

Д. САЛЧАК.

ЧУРУКЧУЛАР—ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Тайбың — чырык өртемчейге кижиниң аас-кежиктиг чурттап, ажылдаар, чогаадыкчы өөрүшкүзүнүң үндезини. Делегейге тайбыңны быжыглаарынга, айыл халаптыг ядролуг дайынны болдурбазы дээш совет улустуң күчүлүг демиселиниге ератураның болгаш уран дуң ажылдакчылары рының үдүг-хуузун кинтайбың фондузунга бидузаны көргүзүп тучайыл Чиэзелээрге, 1975 аайы бо хүннерге чедир че бот-биле РСФСР-ниң удар организацияларыңгы-аайы чурукчулар таш уран-шевер мастерр боттарының кылып чоаткан ажылдарын садып организастаан делгелгелеринден Тайбыңның Совет фондузунга 302265 рубльдн киирген болуп турар.

Тайбың камгалалының бодыктыг хөрээнге боттарының үлүг-хуузун киирер дээш Тываның чурукчулары, уран-шевер чазаныкчылары Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң организастаакы январь 31-де ажыттынган «Тываның чурукчулары — Тайбың фондузунга» деп делгелгезинге боттарының чураан чуруктарын, даштан, ыяштан, чазап кылган ажылдарын киирип турарлар.

Делгелгениң кол сорулгазының дугайында улуг тайылбырлаашкын-даа кылгаш канчаар. Уран чурулганың янзы-бүрү хевирлериниң чогаалдары кижилериниң чурттап орар бажың-балгадын каастап, көрүштүг болдурарындан айгыда, оларның эстетиктиг деңнелин көдүреринге, сагыш-сеткилдиң нарын болуушкунарынга буянныг салдар чедирериниге улуг идигни берип турар. Совет кижилериң уран чурулгага сонуургалы сөолгү үеде дыка бедөзини билдингир. Ол дээрге кижилериң культурлуг деңнелиниң бедөзининиң херечензи болур.

Бо делгелгеден тускай албан организацияларын, аңгы-аңгы хамаатылар боттарынга таарышкан чуруктарны, чазап кылган ажылдарны садып албышаан, тайбың камгалалының ыдыктыг хөрээнге боттарының үлүг-хуузун киириштирерлер.

Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң мындыг делгелгени республикага бир дугаар организастап ажытпышаан, моон соңгаар ону чыл санында эрттирер деп шиитпирлээн.

Бо патриоттуг чаагай херекке албан организацияларын черлерн, тус-тус хамаатылар идепкейлиг киришпишаан, тайбың камгалалының хөрээнге боттарының үлүг-хуузун киирштиреринге чигзининг турбас.

Тываның чурукчулары, уран-шевер мастерлери боттарының чураан, чазап кылган ажылдарындан киргеи акша-хөреңгини Тайбыңның Совет фондузунче шилчидип бээрлер.

И. САЛЧАК.
Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу.

КАЛИНИНГРАДТЫҢ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ТЕХНИКТИГ ШЕРИГ УЧИЛИЩЕЗИ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН ЧАРЛАП ТУР

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ:

Калининградтың ужар чүүл-техниктиг шериг училищезн 17-ден 21 хар чедир назылыг эр хамааты аныяктарыпы болгаш шериг албанында турарларыны база шериг албанының хуусаазын эрттиргеш, хуусаадан артыкка шериг албанын уламчылавышаан турар 23 хар чедир эр кижилерни (хуусаадан артыкка шериг албанынга ийи чыл болганының соонда) училищеге хүлээп алырын чарлап тур.

Шериг албанныглары болгаш хамааты аныяктар училищеге киреред дооскан оргумак билиглиг болур ужурлуг.

Училищеге өөренип киперин күзээннер рапорт (билдиришкин) киирер:

— шериг албанныглары албан арттирип турар черииң аайы-биле училищеге кирер чылының февраль 25-же чедир рапорт киирер;

— хамааты аныяктар чурттап турар черииң аайыбиле районнуң шериг комиссариадынга ийикпе азы училищеиің начальнигиниң бодунга училищеге өөренип кирер чылының апрель 30-ге чедир билдиришкин киирер.

Рапорт (билдиришкинге) кожар документилер болза:

— бодунуң намдары;

— ажылдап азы өөренип турар черинден характеристика (шериг албанныглары шериг албанын канчаар эртирип турарының дугайында кезектиң командиринден характеристика киирер);

— СЭКП кежигүннеринге болгаш кандидаттарынга база ВЛКСМ кежигүннеринге партия азы комсомол организацияларының характеристиказы;

— төрүттүнгениниң дугайында херечилелдиң боду;

— ортумак билиниң дугайында документииң боду;

— ортумак школаларның өөреникчилери канчаар өөренип турарының дугайында шынзылга киирер, аттестадын хүлээп алыр комиссияга училищеге чедип келгеш, көргүзер.

— училищеге өөренип болурунуң дугайында шериг эмчи комиссиязының доктаалы;

— (дөрт чок тырттырган, 4,5х6 см хемчээлдиг) шынзыткан дөрт фото-чурук;

Паспортун, шериг биледин, келдиришкин хереченлин, (ВЛКСМ кежигүннери) комсомол биледин болгаш учёт карточказын училищеге чедип келгеш көргүзер.

ТАЙЫЛБЫР: Хамааты аныяктардан кандидаттар бүгү документилерни чурттап турар черииң аайы-биле районнуң шериг комиссариадын дамчыштыр кылдыртып алыр.

Өөренип киреринии конкурс ёзугаар экзаменнерин дужаар чөпшээрел алган кандидаттарга училищеге кажан чедип кээриниң хуусаазын айытканын дыңнадыгны чорудар. Ук дыңнадыгга үндезилээш, шериг комиссариаттары (шериг кезектери) училищеиің турар черинге чедир орукка халас чоруур эргелиг, орук документилерин кандидаттарга бээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң ужар чүүлүнге техниктиг составты училище белеткээр.

Училищени дооскаңнарга «Техниктиг албанның лейтенантызы» деп офицер атты тыпсыр болгаш ниити-эвилел хевирииң дипломун бээр.

Училищеге өөреииринии хуусаазы 3 чыл.

Хамааты аныяктарга болгаш шериг албанныгларына конкурс экзаменнерин июль 15-тен август 5-ке чедир дараазында эртемнерге чорудар:

— орус дыл болгаш литературага (сочинение);

— математиканга (аас-биле).

Хамааты аныяктардан кандидаттарны ССРЭ-ниң ГТО комплекизииниң нормаларының хемчээли-биле күш-дамыр белеткелин хынап көөр.

Ортумак школаны алдын медальдыг, тускай ортумак өөредилге чернн кончут эки демдектерлиг диплом-биле дооскаңнарны, ол ышкаш Суворовчу шериг болгаш Нахимовчу шериг далай училищелериниң доозукчуларын училищеге киреринии экзаменнерн чокка хүлээп алыр. Оон аңгыда, училищениң мергежилинге тааржыр хамааты дээди өөредилге черлериниң бирги азы дараазындагы курстарын «эки» болгаш «кончут эки» демдектерлиг, чедишкинниг дооскаңнар, ол ышкаш училищеге өөренип киреринии еске-даа шелделеринге дүгжүп турар киреринии экзаменнери чокка хүлээп алдынган турул болур.

— (бир чылдан эвээш эвес үеде) дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери бооп келген, хуусаалыг шериг албанында турар болгаш шериг кезээнде дужаалда чарлаттынган шериг албанныгларны:

— хуусаадан артыкка шериг албаны арттирип турарларны, киреринии экзаменнеринге олар эки демдектерни алган болза, база конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

Училищеге чедип келген бүгү кандндаттарны экзаменнер дужаалдазының үезинде халас общежитие-биле хандырар болгаш халас чемгерер.

Документилерни дараазында адресче чорудар: 236044. Калининградская обл. —44. Калининградское ВАТУ.

ӨЛҮКТҮҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Аңныыр сезону эгелээнден бээр «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының складтарында, хүлээп алыр пунктуларда диңк, киш, ас, күзен, чекпе, дырбактыг кештери эвээш эвес кирген. Ол коллективтиң аңчылары болгаш аңнаарынга хандыкшылдыглар боттарына алган хүлээлгелерин багай эвес күүседип, өлүк аңнаарын амдаа уламчылап турар.

Бо сезон эгелээр мурнунда аңныыр чурумун шынгыы сагыырын, төтчеглекчи чорукту болдурбазының болгаш өлүктү дужаарының дугайында инструктажтарны, тускай беседаларны, тайылбыр ажылын чоруткулаан.

Ынчалза-даа чамдык аңчыларның талазындан аңнаарының дүрүмүн сагыпас чоруктар ам-даа бар. Ооң бир чижээ —бо күзүн Чадаана көдээ Советиниң девискээринден аъттанган сезон эгелээзы 36—41, чамдык черлерге 31 градус соор. Хүндүс 29—34, чамдык черлерге 19—24 градус соок болур.

Автоорукта биче хар чаар, видимость 2—4 км.

Кызылга чута булуттаар, быскан хар чаар. Дүне агаарның температураза 36—38, хүндүс 29—31 градус соор.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт залында — школачылар. 9.45 — «Богач, бедняк...» деп дөрт сериялыг телефильмниң 1-ги сериязы. 11.00 — «Аян-чорукчулар клубу». 12.00 — Телемедээлер. 12.05 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.20 — Концерт. 14.45 — «Билиг — күш». 16.35 — Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының лауреады А. Цыганков домрага ойнаар. 17.00 — Документалдыг телефильм. 17.30 — «Уттундурбас». Совет Эвилелиниң Маадыры А. Матросовтуң эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында телеочерк. 17.45 — «...Он алды хар чедир болгаш оон өрү назылыг». 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Г. Свиридов. Оркестрге бичии трилтих. 19.10 — Амгы делегей болгаш ажылчын шимчээшкини. 19.45 — «Богач, бедняк...» деп телефильмниң 2-ги сериязы. 21.00 — «Ут». 21.35 — Бокска делегей маргылдаазы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.35 — Эрткен неделяда спорт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — География. 7 класс. 9.05 — Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 9.35 — География. 7 класс. 10.05 — ПТУ, сургуулдарынга. Физика. 10.35 — Төөгү. 9 класс. В. И. Ленин. «Апрель тезистери». 11.05 — Тележурнал. 11.35 — Төөгү. 9 класс. В. И. Ленин «Апрель тезистери». 12.05 — А. Гайдар. «Школа». 6 класс. 12.35 — Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 13.05 — Ботаника. Ине бүрүлүг ыяштар. 13.25 — Хообайлуну билир сен бе? 14.10 — XVIII чүс чылдың орус уран чүүлү. 14.45 — Ф. М. Достоевскийниң «Херек үүлгединишкинии болгаш кеземче» деп романыидан арыннар. 15.25 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Шыяанам». Урутларга «Кацтывай-Мерген» деп үтоол. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи С. Баирмдар. 18.25 — Мультфильм. 18.30 — Делегей байдалының допчулалы. 18.40 — Телефильм. 19.05 — «Азиятөвү». 19.35 — «Адан. «Жизель» деп балеттен паде-де. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15 — Бистиң садывыс. 20.40 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ут». 21.35 — «Несерьезный человек» деп уранчечен телефильмниң башгайы үндүрүлгези. 22.50 — 23.35 — Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Республикага шокар булуттаар, биче хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 3—8 метр. Дүне агаарның температураза 36—41, чамдык черлерге 31 градус соор. Хүндүс 29—34, чамдык черлерге 19—24 градус соок болур.

Автоорукта биче хар чаар, видимость 2—4 км.

Кызылга чута булуттаар, быскан хар чаар. Дүне агаарның температураза 36—38, хүндүс 29—31 градус соор.

Кино

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Разиня» 10.00, 12.00, 14.30, 16.30, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Всадник на золотом коне» 10.20, 11.50, «Избранник Великого Духа» 13.20, «Дерсу Узала» 15.00, «Пришло время любить» 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Трюкач» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Черный тюльпан» 14.30, 16.10, 18.30, 20.00 шактарда.

«Шын» солун редакция. зынга курьер дарый негеттинип турар.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретарваттың 2-23-35 партий ле амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацию киллизиниң 2-20-60 культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2045.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00820

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 28 (12418) | 1984 чылдың февраль 2, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

Эрзин районда «Мореп» совхозтуң база бир мурнакчы хойжузу Чызылаа Сагарович Ынаалай эрткен чылын 100 хойга оналаштыр 100 хураганны камгалап алган. Ол түс чер уксаалыг хонуңуң баш бурузүнделгеге 1500 грамм дүк кыргыш алыр хүлээлгеленн орапчок ажыр күүсеткен.

Бо чылдың кыштагларашкынынга малчын база хынамчалыг белеткенген. Хойжуңуң коданында ам чымыштыг ш — хой оолдавашкыны кидин түдүк.

ЧУРУКТА: мурнакчы хойжу Ч. С. Ынаалай.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

1984 чылдың март 4—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

ЧОННУҢ БЕДИК БҮЗҮРЕЛИ

Республиканың бүгү ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкуңуңуң байдалынга эртин турар чүгула кампания — ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел ажылдары улам калбарган. Бо хүннерде депутаттарга кандидаттарны бүрүткээри дооступ турар.

Дүүн Кызылга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның **№ 392 соңгулда округунуң** талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының хуралы болган. Ону ук комиссияның даргазы, Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгешиниң чолаачызы А. И. Галайко ажыткан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидадынга Хемчик районда «Барлык» совхозтуң саанчызы В. Б. Карма олар ук хуралга сапал бергеннер. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазыбиле Тываның № 392 соңгулда округунга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округунга бүрүткедир чөпшээрелиг бергенин чугаалаан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери — Сүт-Хөл районда Сүт-Хөл ортумак школазының башкызы Б. К. Ондар, Сельхозтехкүркомунуң Бии-Хем салбырының эргелекчизи В. Д. Титов, Эрзин районуң чонуң амидырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы М. Ш. Суван-оол, «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехинде аппаратчы Е. В. Стражев, Барын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң саанчызы В. Б. Карма олар ук хуралга сапал бергеннер. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазыбиле Тываның № 392 соңгулда округунга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиттирген — СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин

БИСТИН КОНДИДАТТОРЫВЫС

ЭРТКЕН ОРУКТАР, ЧЫЛДАР

Галина Афанасьевна автобуска өөрү-биле байырлашкаш, бажыңынче сеткилги чырык өөрүшкүлүг бастырыпкан. Ынчангайн канчаар, бөгүн бригада дөртку каттың шүүктатур ажылдарын шууп дооскан, үшку каттче шуптузуу шилчии батқан. Чаңгыс черге ажылдаарга хөлүг-даа, ажыл бүдүүгүрдээ, ажыл чиңк-даа алаар. Хоодугну чүгле үшку каттче дажыглаар. 5-ки, дөртку каттарже оны чедирип ап деп чүве дыка-ла берге турган. Шуптузун хол-биле кылыр. Септекчилер кала-даа ажылдаар, ажылдың хемчээли ажы-ажгы болур болгаш механизацияже улуг-ла сагыш салбайн келгөн, ажыглаар дээрге-даа дыка хөй тавариглаларда ажыглаттынмайн баар. Ынчалзажок механизмнерин ажыглаарының бүгү аргаларын хереглээринің чугулазын ол участок начальныңга, мастерлер, инженерлер-биле чугаалажып келген. 96 квартиралыг бо бажыңга ооба хоодуг көдүртүр шлангалыг насостарны салырын дугуржуп турадаа, мынчага бүтүвүс. Ол-ла бодалдары-биле бажыңчыңга кирип келирге, соокка чораан кижиниң бодунуң орай-савазының чылыы, чырыы, төрээн кижилерин: уруу Надя, ашаа Виктор, күдээзи, уруунуң уруу уткуп алган.

Надя даараныкчы болур черинге өөренгеш келгеш, кежээки чемин белеткеп, өөнүң хөзүн, ачазын уткуп алган, ам авазын манап орган бо. Аъш-чемнин столга салып, шупту чемненип олурупканнар. Даштын гаражта машиназын келир часка чедир тургузуп каан, огородунга-даа чайын ышкаш кылыр ажылы бар эвес, кыжын хостуг үе хөй. Хаванда түү боор, чем артыы, хайындырган чарбаны аппарып кудуп бээр, ол-ла. Ооң мурнунда чылдарда тоолай, дагаа азырап турган болза, ам бо чылын чок. Чамдыкта бодаарга хомудаңчыг-даа, бажыңга кылыр ажыл эвээжээн. Акша-шалың четчир-даа болза, кижиниң бодунуң сонуургалы, хостуг үезин ажыглаар ажылы түвөр-ла болгай.

А Галина Афанасьевна кылыр ажыл чок болза, канчап чурттаарын черле бодай албас. Кара чажындан кандыг-даа берге ажылды кылып чаңчыккан, ооң бүгү амыдыралының негелдези ажыл апарган. Ол алды уруглуг өг-бүленің хеймери-даа болза, дайын уруктуң, ооң халавын бодунуң миннип келген, билир нальпында чурттап зрткен. Ийи улуг акызы дайын этелээрге-ле фронтуже келдирти бергенин ол соонда дыннаан. Школага кирип турда дайын доозулга-ла, ийи чыл чаа ажып турган. Алды класска өөренип турда авазы, өг-бүленің чөленгинээ оларны каттыштырып, чаңгыс черге хаара тудуп, чымчак сеткилибиле чылыдып, ажылгыр холдары-биле хепкерип, чемгерип чораан авазы чок апарган. Оортан бээр каш чылдарда Галина ол-бо акызының аалынга барып, амыдыралга бодунуң оруун, турар туружун шилип чадап дыка-ла чер кезээн.

Улуг Совет чурттуң пайыралдыг өг-бүлезинге чаа-ла кирген Тывага акыларының бирээзин чурттай бээрге бир мезекте Кызылга, № 1 школага 7 класска-даа өөренип турган. Ээ улуг акызы Н. Агальцов чедип кел деп чаага бижирге Черногорскиже чоруй баргаш, долу эвес ортумак школаны аңаа доозкан, аңаа тудутта өөренип-чилеп, шеверлекчиниң мергежилии-даа чедип алган. Кижиниң төрөкеп оруктарын сайгарар болза, ол улуг төөгүле болгай. Галина Афанасьевна-биле чугаалажып тура, эрткен-барганын сонуургадып бээрин дилээримге: «Шуптузун канчап чугаалап шыдай аар боор. Ону сиилер бижип-даа, төөгүп-даа шыдавас сиилер. Хакасияның Таштып районунуң Верхний Кур-Лгаш суурга төрүттүнген мен. Маңаа, Кызылга турумчуп, орансавалыг, доктаамал ажылдыг болгужемче хөйну көрдүм, элээп черлер-даа незидимээ — деп, ол баштактаны аарак чугаалады.

Ынчалзажок Черногорскага шилип алган мергежилии, тудутжунуң мергежилии ол Назаровога, Курганга, Тывага-даа келгеш черле солуваан. Чеже-даа малгашка, чугайга, дозуга боражып чорза, бодунуң ажылыныңбүчиныы, кижилерге аас-кежиктп, чырык-чылыг бажыңбалгатты бараалгадып чоруру дээш ол бодунуң ажылын кончут хүндүлээр.

Кызылга баштай келгенде № 48 тудут эргелелиниге шеверлекчилеп кирип алган. Ооң соонда септелге-тудут эргелелинче бир-ле катап шилчий берген. Маңаа таныжар эштерн турган, оларныың-на салдары боор. Бир эвес 48-ке ажылдап арткан болза, база-ла шыпырак тудутжу деп атты чедип алган турары маргыш чок.

Септелге-тудут эргелелиниң шеверлекчилер бригадирн Галина Афанасьевна Иванова ам ында хоочунарның бирээзи, бригадазын безин он беш чыл удуртуп турар. Хөй чылдарда кады ажылдап келген эштери Валентина Мозгалевская, Любовь Монгуш, Валентина Бочкарёва олар ону ажылды организастап, ол-бо кижилер-биле чугаалажып, дугуржуп, шын шиитпирни тып билири дээш хүндүлээр, а кижизиг, эш-өөрзүрек, чазык чаагай чаңы дээш ону таныыр кижилери шуптузу мактаар.

Ооң бригадазынга кандыг кижилер ажылдап келбээн дээр. Септелге кылыр бригадага негелде, ажыл-хожул белен боор деп бодаарлардаа турган, акша сүрүп азы түр када ажылдап аар дээннер-даа келгилээр. Ынчалзажок Галина Афанасьевна, ооң хоочун эштери, бригаданың кол өзээ кымның кандызын дораан эскерип, боттарының ажылгыр, мергежилиниге бердинген чоруубиле үлегер болуп, хөй кижилерни тудугжунуң мергежилиниге хандыкшыткан. Шыдавайн чоруй-даа баар кижилер турган. Ынчалзажок, бригадага келгеннер бүрүк кол кезии Галина Афанасьевнаның, ийи Валентиналарның, Любаның ажылга кызымаан, шудургузуун, мергенин дөзеп ап, аң тайбың, чаагай мергежилиниге чаңчыгып, дадыгып чоруй баар. Ам бригадада аныяктар Антокина Куулар, Наталья Мягких олар күш-ажылчы дадыгышкынның школазын эртип, сиилт, чараш бажыңны чонунга бараалгадырының школазын эртип турар.

Септелге-тудут эргелелиниң конторазынга ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле депутатка кандидат депшиндер талазыбиле коллектив хуралы болур деп чар ,дыңнаш, Г. Иванова бригадазында эш-оорун ажыл шагы төнери билек эдертип алгаш чеде берген. Ооң адын адап, депутатка кандидат кылдыр депшиндитер деп ол черле бодаваан, сезинимзээн-даа. Эш-оорү, чону ындыг улуг бүзүрел кылып, депутатка кандидат кылдыр адаптарга ол мырыңай алап аскан. Чүнү канчаарыл? Ол бүзүрелди канчап шынзыдарыл? Чон меңээ ындыг улуг идегел көргүзер кылдыр чүнү кылыпкан мен? Айтырыглар-ла хөй. Кол-ла чүве ажыл. Ажылдан эрткен чүве чокла болгай. Ынчангаш улам тудунгур, улам мерген ажылдаарын менден чон негеп турар-дыр деп. Галина Афанасьевна боданган. Ол дээрге мени эвес, бригаданы, бүдүн эргелелдиң ажылын үнелеп көргени ол-дур. Ынчангаш ам-даа идепкейлиг, ам-даа шудургу ажылдаар херек. Ол дээрге чаа квартиралар, чырык, силиг кылдыр аян кирер септеттингеп бажыңнар-дыр. Ындыг бодалдар ооң сеткилинге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атты тывысканда база кирген, ол ам база катап улам чидиг кылдыр тургустунган. Черле ынчаш талазында мергежилиин хүндүлеп билир, харысалгалыг тудугжу мынчага чеме дыңнап көрбээн. Эш-оорүдаа бригадазының адын сымпаан. Ынчангаш олар чонунга төлептир бараан боон келген, оларның бирээзин, бригадирн Галина Афанасьевна Иванованы ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадыңга кандидат кылдыр депшиткени таварылга эвес. Бистиң күрүневистиң дээди органның ындыг кижилер төлээлээр ужурлуг-даа.

М. САЯЯ.

ЧУРУКТА: Г. А. Иванова, Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

Арыг-Үзүү күрэкономга ажылдаары-биле Барыын-Хемчик райондан элээн хөй аныяктар тергелиг аъттарлыг, чадаг кыдаштажып, беш хонук чораш, 1934 чылдың август 10-да чедип келгенбис. Чаа тургуступ турган күрэкономга Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды кожуннардан, бистиинден Белдир Дандар-оол баштаан аревэчи хөй-ле оолдар, кыстар чыглып келген. Омак-хөглүг ажылдап эгелээн бис. Күрэкономувус күжү кошкак, дөрт багай бажың — столовая, чурттаар бажың, садыг, контора, артканнары —чээрби хире майгын чүве.

Директорувус Х. Кара-оол. «Красный путиловец» дээр ийи тракторлуг, тараа бастырар чаңгыс, тараа чажар ийи, сноп баглаар ийи, сиген кезер беш машина, аът андазыны, чээрби илиир, беш терге бар. Дөртен хире ажыл аъды, үжен шаа чылгылыг турдувус.

Үш ай хуусаалыг трактористер курузунга өөредирибиле меня Амырбитти, Ыдамны чоруткан. 1935 чылдан эгелеп трактористеп эгелээн мен. Күрэкономның баштайгы трактористери М. Сумбал, Г. Ножкин олар-биле Карбы, Амырбит, Ыдам, Алдын-Херел, Сержиң суглар Иштин-Хемнин, Хүүленин, Шивилягниң кур черлерни чарып эгелээн бис. 1938 чылда суптаттыг черлерден күрэконом хөй дужут алгаш, күрүше-биле саналжып, чээлизин төлеп, санхөө талазы-биле бажыглып келгеп. Директорувус Х. Кара-оолду өскээр ажылче шилчидипкен. Ооң орнунга Шалык Кижиир-оол ажылдап кирген. Кижилер-биле ажылдап, ажыл организастап турдо, чаа даргавыс салым-чаанныг-ла кижи болган.

1938 чылда чолаачы болуп ажылдап эгеледим. Баштай бүдүн чартык тонна чүк сөөртүр ГАЗ-А маркалыг машина мунуп турдум. Удаваанда чаа ЗИС-5 деп машина алдым. Аревэ комитединиң секретары болгаш аревэниң бюро кежигүнери Сарыг, Сыгыр-оол, Карбы, Галина Орехова олар-биле кады аныяктарга, ажылчыннарга бижик, нам төөгүзүү өөредип турган бис.

1939 чыл. Делегей байдалы нарыдап турган үе. Чон ортузунга агитас-массалыг тайылбыр ажылын катай чорудуп турдувус.

Ол чылдарда тыва уксаалыг хой-биле кады бир кодан меринос хой садып алган бис. Ону Сережикпейниң өг-бүлези малдап эгелээн. Оон өскен хойну Даладай-оол. Мундукай деп малчыннар өстүрген. Хөй чылда хой ажылынга үре-түңнеп, ак сетиилдиг ажылдап чорааны дээш Мундукай Совет чазактың дээди шаңналы — Ленин ордея-биле шаңнаткан. Баштайгы инек кадарчыны Чүлдүм Борбак база үлегерлиг малчын чораан.

Бир кыжын директориуң дужаалы-биле Элегестен бешкыс, бир аскыр хаванны сүрүп экелген мен. Хаван азыракчылары Безрученко ирей-кадай хаван өстүрер талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Мал ажылын сайзырадыр, оон хөй продукция алыр сорулгабиле чаа сургуул дооскан специалистер — мал эмчизи Мактар, зоотехниктер Арандол. Эртине олар кызымак ажылдааннар.

Баштайгы механиктер Евтипов, Грудинин олар механизатор кадрлар белетизээр талазы-биле улут ачы-дузаны көргүскен. Мен ол эштерге хелемечи дузалакчылап, машина-трактор курузун-даа удуртум. Ынчангы механизаторлардан ам-даа ажылдап чоруурлар бар. Чижээ, Арыскаңда Сүрүң Амырбит.

1941 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Бүгүле чүвени дайын байдалынга эде тургускан. Кижи бүрүзү ажыл-үлүүн барык бүдүм чартык хуу күүседип, кыварчаар материалдар камналгазы дээш чогаадыкчы аргалар ажыглап турдувус. «Крестьянка» журналдан алдарлыг бригадир, тракторист кыс Паша Ангелинаның сүмезин номчаш, керосин камналгазын шенеп, оон эки түңнел ап турдувус: трактору 80-90 градус чедир изиди ажыддадыпкаш, сугну керосин-биле холуй дамчыыр кылдыр таарыштырып аар бис. Ынчан тракторлар ийи бактыг, ийи карбюраторлуг турду. Хүнде доскаар иштн керосин чарыгдаар тургаш, чартык доскаарны ажыглап турдувус. Оон-даа еске дуржулгазын дамчыдарын дилээп чагааны П. Ангелинаже бижидим. Харыы саадаваан. Ылаңгыя куруккан болгаш кур черлер шиңгээдиринге оон хөй дуржулганы, сүмелерни алган бис. Тывылбас артык кезектерни бисче посылкалап-даа берип турду. Паша Ангелина болгаш бистиң бригадаларывыстың бижыг найыралыы механик Иван Грудинин бажыктырган. Интернационалчы найыралдың ажык-дузазын, ооң күштүүн, шынчызын шынчан-на магадаан мен. Ол чылдарда канчаар ажылдап турганывысты С. К. Тока чогаалдарының 2-ги томунда тодаргай бижээн болгай.

1942 чылда машинам-биле катай мени Кызылче келдирти берген. Бүгү Тывадан чолаачылар эңмежок болган. Кызыл Шеригге чыгдынган белекти бир чыл дургузунда Кызылдан Абакан чедир сөөртүвүс. Дедир сөөртүр чүүгүвүс — чугула хереглел барааннары. Колоннавыс начальныңга Бадыы-Лама, Кара-оол, Кара-Ашак, Даваа, Арамандай, Хуралбай, Сүрүң, баштайгы херээжен чолаачы Ондар Чаңгаа болгаш оон-даа өске чолаачылар эрес-ле ажылдап турду.

1943 чылда чаңып келгеш, фронтуга белек чыырыңга киржип турумда. Тывадан фронтуга мөңү белек чедирер төлээ кылдыр райониуң аревэчилериниң мурнуңдан мени соңгаан. Бисти Салчак Калбакхерекович Тока боду баштап чорду...

...Тыва ССРЭ-ниң составыңга эки тура-биле каттыжып, Совет Тыва апарганы бистиң амыдыралывыска утундурбас болуушкун болган.

1945 чылда хову-трактор бригадазының бригадири тургаш, часкы хову ажылдарын май 9-та Иштин-Хемге дооскан турувуста, өөрүүчүт медээ келген: «Дайын төнген. Тнилелге бистиң! Часкы тарылгавысты Тнилелге хүнүде доосканывысты СЭКП Тыва обкомунга рапорттаан бис.

Амгы «УТКА 25 чылы» совхозтуң сайзыраанын, тудут суурнуң өскенин, ында ажылдап, чурттап турар амгы салгадың ажыл-ишчилерин көргеш, кырган мен өөрүп, чоргаарланып чор мен.

С. КАРА-ООЛ.

Техника септелгези, ооң шынары

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДУГЖУР БЕ?

Көдээ ажыл-агый техниказының септелгезинің шынарын экижидери амгы үеде бир чүгүла сорулгаларның биргээзи. Сельхозтехкүркомнуң бүдүрүлгелеринге тракторлар, автомобильдер болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының техниктиг ажаалдазын болгаш септелгезин улам экижидерин партияның XXVI съездизинің шиитпирлериндө болгаш «Көдээ ажыл-агый техниказының техниктиг дениелии болгаш шынарын улам ыңай бедидер. 1983-1990 чылдарда ону чорудуп бээрин көөдедир хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның 1983 чылдың апрель 4-тен доктаалында көрүп турар.

980 тракторну, 250 комбайнны, муң ажыт автомобильди республикага чылдың-на септеп, оларны септээрнге 6 млн. чыгам рубльди чарыгдап турар. Ынчангаш септелгенің технологизын сайзырадып, шынарже кол кичээнгейни үглаар апаар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнунда туруп турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкыны улуг рольду ойнаар ужурлуг. Сельхозтехкүркомнуң чорудуп турары септелге ажылдарының хемчээлинің 51 хуузун бо бүдүрүлге кылып турар. Бүдүрүлге септелгенің үргүлүү сайзырадып келгеп.

Ынчалза-даа септелгенің шынарынга саадарлыг боон турар чамдык организас-техниктиг айтырыгларны мында ам-даа чедир шиитпирлевейн турар. Септеттинген машиналар септелгенің техниктиг негелделеринге дүүшпейн баары ховар эвес.

Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрүше хайгаралының лабораториязының, көдээ ажыл-агый техниказының күрлайгаралы болгаш Сельхозтехкүркомнуң септелге эргеледи-биле кады чорутқан хынаалдарындан алган түңнелдер ёзугаар алырга, чамдык белдирлерни болгаш агрегаттарны стандарттарның негелдезинге дүүштүр септевээки илерээн. Техниканы септелгеге дужаарда ооң техниктиг байдалы болгаш даштыкы хевири эки болур ужурлуг. Ынчалзажок совхозтарның техника талазы-биле харысалгалыг удуртукчуларының, кезектер солуур шүүктүнүң начальниги эш Хаметовтуң, чагыглар хүлээп алыр черинің даргазы эш Злочевскийниң негелде чок чорунуң түңнелинде капитал септелгеге эккеп дужаап турар техниканың документтилерин чедир кылбаан болгаш хирлиг хевээр дужаап турар.

Шак мынчаар дужааттынган техниканы мастерскалар удуртукчулары (Рыбников, Зубков, Нелюбин) хүлээп алгаш, септелгеге хажыдыышкынмарны кылып турар. Кезектерни багай аштаарга машиналарның септелге аразында ажылдаар хуусаазы 20—50 хуу кызырлыр. А кезектерни чуурунуң шынары ону чуп аштаар холуксааның составындан, ооң арыг болурундан, температурадан дыка хамааржыр. Үрелик түүлдерин солуур кезектер болгаш белдирлер эки аштаттынмаан, ёмин эрттир хирлиг, үстүг кээп турар.

Көдээ ажыл-агый машиналарының кезектериниң үрелик, үрелик эвезин хынаар ажылга техниктиг контроль киидизиниң контролёрлары эштер Маландин, Шумов олар улуг рольду ойнаар ужурлуг. Бир эвес маңаа частырыг эрттирер болза, продукцияның шынары бакырааар болгаш бүдүрүлгениң экономиказы каражадаар. Бүдүрүлге шөлдерин эргежок чугула хемчээр техника-биле хандырып бербээнинден кезектериң үрелик, үрелик эвезин база ооң шынарын хынаабайн турары ажылды четпес организастаанын хереченип турар.

Белдирлерни болгаш агрегаттарны чыып эптээр болгаш шенелде чорудар участоктарга хыналданы эки чорудар ужурлуг турза-даа, мында бо ажылды багай организастаан. СКД-5 комбайнларның дамчыдылга коробкаларын септеп турар үеде тудуштурулганы эптеп кылганын хынабайн турар. Дөрт дамчыдылга коробкаларын хынап көөрге, оларның чаңгызының-даа хавыы ажыттынмас болган. Ол чорук ажаалда чорун турар үеде үрелишкиннерге таварышгыдып турар.

Шинчедикчилерни чыып эптеп тура, газ хуваарының шестерняларын, дисметелчек өзектің люфтузун, кол болгаш шатун подшипникгериниң дзербектериниң канчаар ажылдаарын хынабайн турар. Чаа машина-техниканың иштики кывышкынының шинчедикчилериниң турғузуу дыка нарын. Ынчангаш оларны эптеп чыырын кошкак хынаар болза, ооң ндегелдиг болуру болгаш септелге аразында ажылдаар хуусазы кызырлыр.

Комиссия кежигүннерни аңаа хынапда кылып чорун турувуста белдирлерни болгаш кезектерни эки чуурун оргакизастаарын бүдүрүлгениң удуртукчуларындан негээрни слесарьлар, мотористер бистерден дилеп-даа турду. Ажылдаар черн арыгшевер, септээр кезектери арыг болурунче чогуур кичээнгейни салыры эргежок чугула деп чүвеин ажылчынар эки билбейн канчаар. Оларның ол негелдези чөп. Ол бөдүүн негелделерни хандырбаан.

Тракторлар, комбайнларның агрегаттары болгаш белдирлери капитал септелгеня эрткен соонда хүлээп алышкын шенелдезин эртер ужурлуг. Ону контролёрнуң удуртулгазы-биле эрттирер. Белен септеп каан ЯМЗ-238 дизельдиң поршеньиерин изиг эдиктирилгеге эрттирипгерге, каъгы артып каар ужурлуг турдала ол каъгы чок арыг болган. Септеттинген 190 дизельдерниң түгле 147-зин хүлээп алган кылдыр контролёр Маландин шенелде кылган журналга книр бижээн. Арткан 43-нүң канчап барганының салым-хуузу билдинмес. ЯМЗ-238-тиң бир моторунуң капитал септелгезиниң өртээ бир муң рубль.

Совхозтарның дорт чарыгдалдарынга техниканың анаа туруушкунун кадып кээрге, көдээ ажыл-агый продукциязының өртээ дыка хөй муң рубльге улгадып турар.

Үзүн аштаваан, кырын чагбаан моторларны будуп турар. Септээш, эптеп каан тракторларны болгаш комбайнарның ойнитирилгеин №№ 18524-80, 22616-77 күрстандарттарның негелдезинге дүүштүр чорудар турбуже стендилер хемчээп ыңаар болгаш диагностика аппаратуралары чок болганындан, эдиктирилгени чорутпайн турар. Септелгениң бүгү технологизын хемчээр болгаш шенелде чорудар чепсен-херекселдер-биле четче хандыртынмаан. Хынап көргенивис 440 хемчээр херекселдериниң 14,5 хуузу ажыглаар арга чок болган. Моторнуң күүзүн, кывар түүлдүң чарыгдалын, одаар түүл дамчыдылгазының базыышкынын хемчээп хынаар ажылдарны шын эвес кылып турар.

Стандарттарны болгаш техниктиг негелделерни барымдаалавайн база ону хажыдып, септелгениң шынарын инженер-техниктиг ажылдакчыларның сулараткаңының, стандартизация албаның куду деңнелдиг ажылдап келгенинің түңнелинде чедирген кораалады дедир эгидип бээри-биле 15 хереглекчи негелде кылган.

Стандарттарны хажыдып турарының база бир организас-техниктиг чылдагааны районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының мастерскаларының септелге кылыр шөлдери бичии, тар болуп турарында. Комбайннар септелгезин чаа техника эптээр цехте чорудуп турар.

Көдээ ажыл-агый будүүрүлгезинге чаартылгаларны чорударын амыдырал негеп келген. Ынчангаш даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаар ужурлуг бис.

Г. ТОЛКАЧЕВ,
Тываның күрхайгаарал лабораториязының стандартизация килдизинің начальныңгы.

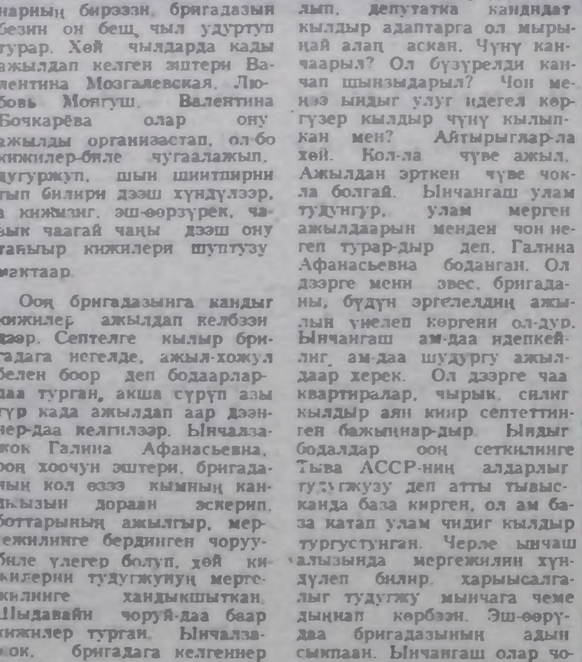

Видоний Соян Барыын-Хемчик районда Кызыл-Мажалык суурда «Сельхозтехника» каттыжышкынында тос чыл чолаачылап турар. Ол бирги класстың чолаачызы. Чүк сөөртүүнүң планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Мурнакчы чолаачы машиназынга алды чыл капитал септелге чок узун орукту эрткен.

Амгы үеде В. Соян районнуң ажыл-агыйларынче яңзы-бүрү чүктү чедирип. Ак-Довурак — Абаза — Кызыл тавараан рейстерже бо-ла үне бээр.

ЧУРУКТА: В. Соян рейсче үнүптериниң бетинде.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ОЛАРГА ЧОРГААРЛАНЫРЛАР

«Улуг Октябрь» совхозтуң Көк-Хаак сүт-бараан фермазы районнуң эки ажылдыг коллективтериниң бирээзи. Эрткен чылын коллектив чедишкинниг ажылдаан болгаш совхоз күрүнеге сүт садар планы 245 тонна турда, ону 285 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Кандыг-даа коллективтиң ажыл-ажы ооң удуртукчузунуң арга-дуржулгазындан, ажылчыннар-биле ажылдап билириңден, ооң негелделиинден улуу-биле хамааржыр. Бо ферманың эргелекчизи Сүрүң Чавыралович Иргит — дуржулгалыг удуртукчу. С. Ч. Иргит ук совхозта ам-оң чеди чыл ажылдап турар. Ол баштай механизаторлап, чолаачылап, хой кадарып ажылдап чораан. Совхоз директорының хүлээндиргени кандыг-даа ажылды С. Ч. Иргит ак сеткилдии-биле күүседип чоруур. Ынчангаш ооң удуртканы фермазы хүлээнген планныг онаалдаларын күүседип, шаңнадып, мактадып турары таварылга эвес.

Ферманда шупту 390 саар инек бар, оларның куш-дегели эки. Саанчыларның ажылын мактавас арга чок. Оларның хөй кезии чылдынна эки көргүзүглерни чедип ап келгеннер. Ында коммунистиг куш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың эдилекчилери хөй. Ийги класстың саанчызы Галина Шлейган, биюги класстың саанчылары Өшкү-Саар Иргит, Рая Натпит болгаш өскелерниидаа совхоатуң ажыл-ишчилерн хүндүлээр, оларга чоргаарланырлар. Мурнакчы саанчылар бир инектен-не 2000-2094 литр чедир сүттү саап ап турарлар.

Фермада четчир мал чеми белеткеттинген. Мал суттарар чылыг сут бар. Ферманың бүгүле ажылдарынга ажыглаары-биле ында беш тракторну бажыглаан. Олар туруушкун чок ажылдап турар.

Бызаа ажаакчылары — коммунистиг куш-ажылдың шалыпчылары аныяк бызаа ажаакчылары Чечек Иргит, Оля Мандыт, Надя Арагачы болгаш хоочун дагдыныкчы Екатерина Шяр-оол хүнде ортумаа-биле 370 грамм немелде деңзи алыр планын ажыр күүседип, 600-700 грамм чедирип турарлар. Ол ышкаш аныяк өг-бүле Дагба Салчак, Светлана Чамзырын олар күжү кошкак бызааларны семирти азыраар ажылын эки күүседип турарлар. Оларның ажылынга кызымаан коллектив кежигүннери хүндүткел-биле чугаалажыр.

Мал эмчилери, зоотехниктер фермага доктаамал кээп, арга-сүмезин берип, лекция, беседаларны номчуп келген. Ылаңгыя мал эмчизи Е. С. Гущина саанчылар-биле денге келгеш фермага ажылдап хүлээзэр.

Коллективте чылдагаан чок черге ажыл шагы үзүп, озалдаар, сагылга-чүрүм үрээр кижилер чок. Ажылчыннар боттарынга хамаарышкан дорт хүлээлгезинден аңгыда, хөй-ниитиниң ажылдарынга — яңзы-бүрү көрүдделерге, шефтээшкиннерге идепкейлиг киржип турарлар.

Совет Тываның 40 чыл ооң күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүүр дээш, ферманың коллектив күженикшинниг ажылдап турар.

С. БАЛЧЫР.

ТЕМПИНИ КУДУЛАТПАС

«Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт цегинің бирги колонназында 46 БелАЗтар ажылдап турар. Кайызы-даа 27 тонна чүк сөөртүр бо машиналарда 100 ажыг чолаачылар быжыглаттынган. Чолаачылар коллективи республикада калбарган «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыглыг чарышты изин-биле деткил, чылдың эгезинден эгелеп бедик темп-биле ажылдап турар.

Бир кыжын директориуң дужаалы-биле Элегестен бешкыс, бир аскыр хаванны сүрүп экелген мен. Хаван азыракчылары Безрученко ирей-кадай хаван өстүрер талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Мал ажылын сайзырадыр, оон хөй продукция алыр сорулгабиле чаа сургуул дооскан специалистер — мал эмчизи Мактар, зоотехниктер Арандол. Эртине олар кызымак ажылдааннар.

Баштайгы механиктер Евтипов, Грудинин олар механизатор кадрлар белетизээр талазы-биле улут ачы-дузаны көргүскен. Мен ол эштерге хелемечи дузалакчылап, машина-трактор курузун-даа удуртум. Ынчангы механизаторлардан ам-даа ажылдап чоруурлар бар. Чижээ, Арыскаңда Сүрүң Амырбит.

1941 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Бүгүле чүвени дайын байдалынга эде тургускан. Кижи бүрүзү ажыл-үлүүн барык бүдүм чартык хуу күүседип, кыварчаар материалдар камналгазы дээш чогаадыкчы аргалар ажыглап турдувус. «Крестьянка» журналдан алдарлыг бригадир, тракторист кыс Паша Ангелинаның сүмезин номчаш, керосин камналгазын шенеп, оон эки түңнел ап турдувус: трактору 80-90 градус чедир изиди ажыддадыпкаш, сугну керосин-биле холуй дамчыыр кылдыр таарыштырып аар бис. Ынчан тракторлар ийи бактыг, ийи карбюраторлуг турду. Хүнде доскаар иштн керосин чарыгдаар тургаш, чартык доскаарны ажыглап турдувус. Оон-даа еске дуржулгазын дамчыдарын дилээп чагааны П. Ангелинаже бижидим. Харыы саадаваан. Ылаңгыя куруккан болгаш кур черлер шиңгээдиринге оон хөй дуржулганы, сүмелерни алган бис. Тывылбас артык кезектерни бисче посылкалап-даа берип турду. Паша Ангелина болгаш бистиң бригадаларывыстың бижыг найыралыы механик Иван Грудинин бажыктырган. Интернационалчы найыралдың ажык-дузазын, ооң күштүүн, шынчызын шынчан-на магадаан мен. Ол чылдарда канчаар ажылдап турганывысты С. К. Тока чогаалдарының 2-ги томунда тодаргай бижээн болгай.

1942 чылда машинам-биле катай мени Кызылче келдирти берген. Бүгү Тывадан чолаачылар эңмежок болган. Кызыл Шеригге чыгдынган белекти бир чыл дургузунда Кызылдан Абакан чедир сөөртүвүс. Дедир сөөртүр чүүгүвүс — чугула хереглел барааннары. Колоннавыс начальныңга Бадыы-Лама, Кара-оол, Кара-Ашак, Даваа, Арамандай, Хуралбай, Сүрүң, баштайгы херээжен чолаачы Ондар Чаңгаа болгаш оон-даа өске чолаачылар эрес-ле ажылдап турду.

1943 чылда чаңып келгеш, фронтуга белек чыырыңга киржип турумда. Тывадан фронтуга мөңү белек чедирер төлээ кылдыр райониуң аревэчилериниң мурнуңдан мени соңгаан. Бисти Салчак Калбакхерекович Тока боду баштап чорду...

...Тыва ССРЭ-ниң составыңга эки тура-биле каттыжып, Совет Тыва апарганы бистиң амыдыралывыска утундурбас болуушкун болган.

1945 чылда хову-трактор бригадазының бригадири тургаш, часкы хову ажылдарын май 9-та Иштин-Хемге дооскан турувуста, өөрүүчүт медээ келген: «Дайын төнген. Тнилелге бистиң! Часкы тарылгавысты Тнилелге хүнүде доосканывысты СЭКП Тыва обкомунга рапорттаан бис.

Амгы «УТКА 25 чылы» совхозтуң сайзыраанын, тудут суурнуң өскенин, ында ажылдап, чурттап турар амгы салгадың ажыл-ишчилерин көргеш, кырган мен өөрүп, чоргаарланып чор мен.

С. КАРА-ООЛ.

АРГЫЖАРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ

Бистиң республиканың даглыг. Суурлар, районнар аразында кадыр-берт орутар хөй. Чөвүүн аргыжылганынга ооруктуу улуг рольду ойнаар турар.

Барыын-Хемчик районда аргыжылганың чевээ —автотранспорт. Орук ветелдете дүүшпес болза, ооң ажылынга саадалгалар туруп келир. Ынчангаш орук тудуун шапкынчыдары негеттинип турар.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчеге Кызыл-Мажалыктың № 1 орук-септелге-тудут участогунуң коллективи идепкейлиг-лиг-биле киржирин шиитпирлээн. Оруктуулар Ак-Довуракның № 3 орук тудутсептелге участогунуң ажылчыннарын социалистиг чарышка кыйгырган.

Коллектив эрткен чылдың планын хуусаа бетинде чедишкинниг дооскаш, 1984 чылдың планынга киришпир эдээн ажылдарны кылган. Дөн-Терезин, Шекпээр суурлар-биле Кызыл-Мажалык аразында оруктарның тудуу доозулган. Кара-Хөлдүң Тасты-Аксынга чедир орукту септээн.

Орук тудуунуң ажылы берге, орта машина-техника, тудут материалдары болгаш ажылчын күш негеттинер дээрэи билдингир. Ажылчыннар эниң чылын Эрги-Барлыг ховузун таварып эрткен эң берге участоктарын дооскан. Ында беш кезек черде суггарылга бугаларын кежилдир ковуруглер кылдынган.

Мергежилиге бердинген, ак сетиилдиг ажылчынныр хөй. Оларга чолаачылар С. Соян, Д. Монгуш, трактористер О. Хертек, Х. Доржу, грейдерист О. Хомушку, Б. Донгак, ажылчыннар К. Күжүтет, С. Күжүтет, О. Монгуш болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо мурнакчылар тудут планын эрте күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Орук тудуун шапкынчыдар соруглга-биле, машинателикниктиң туруушкунун болдурбас дээш оруктуулар Х. Доржуга удурткан тускай техника септээр звеноону организастаан.

Ажылчыннарның ээленчи чоруун өөренип көөру, негелде-хереглелиге дынналгыр бооруу чугула. Амгы үеде артык мезектер-биле, кыварчаар түүлдер-биле хандырылгада четпестер таварып турар. Ооң түңнелинде машина-техника ажылында үзүктелишкиннер бар.

С. СЕРИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

САНАЛДАРНЫ КИИРБИШААН

Бүгү совет улус — башкылар, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, ада-иелер СЭКП Төп Комитединиң «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынары» деп төлевилелин улуг кичээнгей-биле өөренип, амыдырал-биле дүүштүрүп, боттарының саналдарын киирип турар.

Реформаның төлевилелиндеө өөредилге программаларында болгаш номнарында билип алыры берге, нарын база чамдык ийиги чергенинң бедүүн материалдары киргеи дээни чептүг. Ону чайладып, экижидери бистиң хүлээлгевис.

Эге болгаш ортумак школаның тыва чогаал программазында 14 чогаалчының 29 чогаалдары 1—10 класстарда катай киргилээн болуп турар.

Ном авторлары номну программа ёзугаар тургузар турбуже, ону барымдаалаайн турар чоруктар бар. Ол чорук чамдык башкыларны болгаш өөреникчилерни будалдырып турар. Башкылар өөредилге шактары чедишпес болганындан, программаны чүгүртү эрелгейи-биле эрттирип, өөреникчилерниң чүүгүн аартадып турар.

Тыва дылдың өөредилге номнарың эстетика талазы-биле чогумчалыг деп саналболур, кылганы чараш болгаш өнүг болуп турар. Үстүкү класстарның программа ёзугаар материалдарының класстар аайы-биле хуваалдазы чогумча чок тургустунганын автор мен бодум мининп эскердим. Ооң уламынзан чамдык класстарда өөренир материалдар чиик-даа, аар-даа, темалары харылзаа чок-даа апаргылаан.

Реформага хамаарыштыр дыл болгаш литература талазы-биле программаны болгаш номнарны 1—7-ги класстарга колдуунда улут өскерилге чок арттырар, а 8-10 класстарга элээн өскертилгелерни киирип, эде тургузар. 11-ги класска литература критиказын сайгарып, чогаал теориязынга практиктиг ажылдарны кылдырткаш, декабрь сөөлүнде экзаменнерге чогаадыг бижиир.

Ийнде, дыл талазы-биле программаны болгаш өөредилге номнарын уруглар садтарының улуг бөлүктеринден эгелээш, 11 класска чедир эде тургузар. 6 харлыглар 1-ги класска өөренир болган ужурунда, 1-ги класстың бижик өөредириниң белеткел үезин уруглар садтарының улуг бөлүктери 5 харлыгларга өөредир болгаш 1-ги класска бижик өөредириниң белеткел үезин 2 неделяда каттаптаар болгаш 3-кү неделядан эгелеп, бижик өөредилгезиниң бирги чадазынче кирер. Уруглар садтарының кичээлдерин практика кылдыр неделяда 2 удаа школаларга чорудуп турар кылдыр чүрүмчүдар. 11 класска чугаа культуразың түңневишаан, ол талазы-биле практиктиг ажылдарны кылдыртып, чугаадомаан сайзыраткаш, база-ла декабрьның сөөлгү хүнеринде шылгалда кылдыртаткаш, өөредилгени доозар.

Үште, орус дыл талазы-биле. Орус дылды өөренириниң шактарын ам-даа көвүдедир. Чоорту орус дыл кырынга өөренириниче шилчилгени баштай 7-ги класстан 1984—1985 чылдарда, ооң соонда 6-ты класстан эгелеп, 1985—1986 өөредиге чылында, 1986—1987 өөредилге чылында 5 класстан, 1987—1988 чылда — 4-кү класстан эгелеп киирер. Ону боттандырарда, баштай хоорайларда, төп районнар төптеринде болгаш орус чурттакчылыг көдээ суурларда школалардан эгелээш, ооң арткан ырак-узак орус чурттакчы чок суурлар школаларынга 1989—1990 чылдарда орус дыл кырынга өөренириниче шилчилгени доозар деп саналдыг мен.

Уругларның өөредилгеге харыысалгазын бедидерибиле түгле доозарының класстарынга эвес, дараазының класстарынче шилчиринің шылгалдаларын колкол эртемнерге эрттирерин чугула деп көрүп турар бис.

3-кү бөлүкке сагылга-чурумну быжыглаарынга хамаарыштыр мээң саналым мындыг: чамдык өөреникчилерниң сагылга-чуруму өөлгү үеде элээн кошкаан. Ооң кол-ла чылдагааны амгы үеде чурум демдээ кижизидилгелиг утказын чидирген болгаш кижиниң ёзулуг корумчурумун илередирде 3-ле борбак демдек-биле канчаар илередир боор. Ол демдекти эрелгей деп саналыш, өскертири негеттинип турар. Өөреникчилерниң чүрүмүн аналиэтээрде доозарының класстарынга бүгү-ле класстарның чыл демдектерин көрүп, көдүрлүүшкүнүүн болгаш кудулаашкыныың шынарын база-ла өөренип көөр. Бир эвес багай демдектиг болза, эртем алган документизиниге ол-ла хевээр бижиир. Өөреникчилер чежеда чүрүм үреп турар болза, дараазының класынче шилчидерде, школаны доостурарда, башкылар чеже-даа шыны-биле демдээн үнеледир деп турда-ла, класс башкызы биле директор педсоветке эрттирип алыры таңчыл болу берген.

Күш-ажыл кижизидилгези база өөредилге болгаш профессионал утланыышкынына хамаарыштыр мындыг бодал бар.

Беш хүнүг өөредилге неделязынче шилчиир, суббота хүнүн күш-ажыл, спорт, турпоход, экскурсиялар хүнү кылдыр хүүлүвүр. Дыштанылганың чайгы үезин кызырбас. Өөреникчилерниң класстар аайы-биле бүдүн өөредилге чылында база 9 болгаш 11 чыл дургузунда ажылдаар күш-хүн минимумун доктаадыр, а ону күүсеткеннерге кажан школаны доосканда күш-ажыл стажының дептеринге бир чылды немезе кандыгыл?

Өөреникчилерге ажылдааны дээш акша төлээриниң кижизидилгелиг утказын бодап, олар акша сүрүкчүлери апарбазынче кичээнгей салыр. Өөреникчилериң ажылдаан ажыың коллективтиң бүрүн эргезинче шилчиткеш, ону иниткге ажыктыг ажылдарга чарыырын сүмележе, ол хөренги ийи-чаңгыс кижиниң хүүда өөчүзү эвес болганындан коллективтиң хөрөнгизи апаар болгаш күш-ажылчы коллективтиң кижизидилгезинге бичче чаштарны чаңчыктырарының бир хевири болуп, кижизидилге утказыг апаар.

6-гы бөлүкке башкылар дугайын, оларны белеткээринге мындыг бодал бар.

30-ги пунктуга 6 харлыгларны бирги класска өөредири көрдүнген чүве төлээде, бистиң амгы байдалывыска чамдык бергедээшкинер тургустуна ёзээр. Ону болдурбазы-биле уруглар садтарынга ажылдаар башкы-кижизидикчилер эң чугула рольдут. Амгы белеткелазы 1-ги класстың бижик өөредилгезиниң белеткел үезин детсадтарның улуг бөлүктеринге өөренир деп сүмелекседим. Аңаа ажылдаар эртемниг башкы-кижизидикчилерни белеткээри эргежок чугула. Бирги зөлчегде амгы педучилищени **хөй факультеттиг долу эвес дээди эртемниг педучилище** кылдыр эде организастаза кандыгыл деп саналдыг бар.

32-ги пунктуга башкылар билини бедидер институтка бедик мергежилдиг специалистерни хаара тударында ооң категориязын бедидерип өөренип көөр. Ол институтка «старший учитель», «учитель-методист» деп аттарлыг башкыларның шалынының хуузун арттырар. Кадрлар шынарын эжижидери-биле конкурс чарлалгазын чорудары чугула.

Материалдыг баазаны быжыглаарының 7-ги бөлүүнге боттуг саналым мындыг: 35-ки пунктуга яңзы-бүрү өнүг парламад азы чүрүктүг өөрүзүт материалдары болгаш таблицалар үндүрер талазы-биле төпчүттүнген типографияны организастаары эң-не чугула, ооң чогунун хараазы-биле таблицаларны тыва дылга үндүрүп шыдавайн турар бис.

Сөөлгү бөлүктүң 38-ки пунктузунуң 1-ги абзазының сөөлүнге яңзы-бүрү методиктиг ажылдар болгаш көргүзүг материалдарын чогаадып кылырының талазы-биле башкыларны, методистерни, инспекторларны чогуур дериг-херекселдер-биле хандырып, чайгы дыштанылга үезинде азы өске-даа үелерде бир ай чедир чогаадыкчы шөлээ болгаш командировканы оларга бөөрин чөпшээрээр деп самаларымны киирдим.

В. КЫЗЫЛ-ООЛ.
республиканың башкылар билиг бедидер институдунуң методизи, методист-башкы.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР КӨӨРГЕ

СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынарының» төлевилелин бүгү коллективтер-биле бир дөмей бистиң Көк-Хаак сес чыл школазының башкылары база сайгарып, деткип, чугаалашкан. Школаны амгы үениң деңнел, негелдезинге дүүштүр эде тургузары чөптүг болгаш солун айтырыг. Ону боттандырарынга улуг күжениишкиннер, чарыгдалдар үнери билдингир.

Келир үеде чурттап, ажылдаар төлептиг кижилерни өөредип, кижизидер дээш бистиң школаның башкылары боттарының үлүүн киирип ажылдап турарлар. Школага КВН-нер, темалыг кежээлер, ужуражылгалар, яңзы-бүрү конкурстар, маргылдаалар эртип турар. А чайгы үеде уруглар төрээн совхозунга дузалажып, шыдаар ажылдарынга киржип келген. Бо чайын урутлар совхозка 39 тонна капустаны ажаап берген. Ол ышкаш хөй чуур, кыргыыр, картофель ажаарынга болгаш шефтээшкин ажылдарынга олар идепкейлиг киржип турар.

«Улуг Октябрь» совхозтуң дирекциязы школа амыдыралынче кичээнгейни салып келген. Башкылар шупту чурттаар бажыңнар-биле хандыртынган. Өөреникчилерни изиг чем-биле хандырып турары эки, буфетте тускай ортемниг аныяк повар Татьяна Борисовна Хей-мер-оол онаашкан ажылынга харыысалгалыг, ол школада хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Ынчалза-даа чаа школа реформазынга дүүштүр көөр болза, бистиң школада четпес түүлдер база бар. Школада күш-ажыл кичээлин арттырер мастерская чок. Күш-ажыл кижизидилгезинге кичээнгейни күштелдирип, ол дээш негелде улгадыш турда, мындыг байдал канчап-даа таарышпас. Ынчангаш башкыларның, ада-иелериниң болгаш өөреникчилерниң мурнундан школавыска мастерская тургузуп бөөрин чогуур органнардан диледивис.

К. КИЛИК.
өөредилге эргелекчизи.
Каа-Хем район.

ТӨРЕЛДЕР УНИВЕРСИТЕДИНДЕ

Мутур-Аксы ортумак школазында төрелдер университеди (удуртукчузу Б. Саая) ада-иелер-биле доктаамал харылзажып, кичээлдерни эртирип турар.

Чоокта чаа университет «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынарының» төлевилелин бүгү коллективтер-биле бир дөмей бистиң Көк-Хаак сес чыл школазының башкылары база сайгарып, деткип, чугаалашкан. Школаны амгы үениң деңнел, негелдезинге дүүштүр эде тургузары чөптүг болгаш солун айтырыг. Ону боттандырарынга улуг күжениишкиннер, чарыгдалдар үнери билдингир.

Келир үеде чурттап, ажылдаар төлептиг кижилерни өөредип, кижизидер дээш бистиң школаның башкылары боттарының үлүүн киирип ажылдап турарлар. Школага КВН-нер, темалыг кежээлер, ужуражылгалар, яңзы-бүрү конкурстар, маргылдаалар эртип турар. А чайгы үеде уруглар төрээн совхозунга дузалажып, шыдаар ажылдарынга киржип келген. Бо чайын урутлар совхозка 39 тонна капустаны ажаап берген. Ол ышкаш хөй чуур, кыргыыр, картофель ажаарынга болгаш шефтээшкин ажылдарынга олар идепкейлиг киржип турар.

«Улуг Октябрь» совхозтуң дирекциязы школа амыдыралынче кичээнгейни салып келген. Башкылар шупту чурттаар бажыңнар-биле хандыртынган. Өөреникчилерни изиг чем-биле хандырып турары эки, буфетте тускай ортемниг аныяк повар Татьяна Борисовна Хей-мер-оол онаашкан ажылынга харыысалгалыг, ол школада хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Ынчалза-даа чаа школа реформазынга дүүштүр көөр болза, бистиң школада четпес түүлдер база бар. Школада күш-ажыл кичээлин арттырер мастерская чок. Күш-ажыл кижизидилгезинге кичээнгейни күштелдирип, ол дээш негелде улгадыш турда, мындыг байдал канчап-даа таарышпас. Ынчангаш башкыларның, ада-иелериниң болгаш өөреникчилерниң мурнундан школавыска мастерская тургузуп бөөрин чогуур органнардан диледивис.

К. КИЛИК.
өөредилге эргелекчизи.
Каа-Хем район.

Улустар аразының байдалының амгы үеде дыка бакшыраанының байдалында Совет Эвилели дайынның үүгүй хээн болур айылын эвээжедириниче болгаш тайбыңның база чавыр.ымышкының туруштарын быжыглаарынче принципиалдыг угланыышкынын үргүлчүлевишаан, делегейге политиктиг байдалды экижидери дээш идепкейлиг хөделиишкиннерин уламчылап, чурттар болгаш улустар аразынга идегежириниң болгаш кадыг ажылдажырының бүзүредиг оруун салып турар. Ам херек болза, АКШ-тан болгаш НАТО-ның чурттарындан хамаарыштыр. «Правда» солунуң айтырыгларынга эш Ю. В. Андроповтуң харыларынга делегейде боот турар үнелээшкиннериниң кол-ла утказы ындыг боот турар.

Америк буржуаз солуннар Ю. В. Андроповтуң харыыларын мурнукузу ышкаш база-ла чаңгыс талалыг кылдыр, соора чырыдарын үргүлчүлевишаан.

Ак бажыңның тускай төлээлекчилери база-ла ССРЭ биле АКШ-тың аразынга харылзаалариың келир үезинге хамаарыштыр мактап хөөретккен медеглелдерни өмегээр кылып турар, ынчалза-даа ындыг «өөрүмчүг» чугааларның иштинде Ак бажыңның талазындан кандыг-даа тодаргай саналдар шуут чок боот турар. Америк албан кижилерн амгы үеде Рейган чугаалажыышкынны эгелээрин болгаш ССРЭ-биле харылзаалары экижидерин күзеп турар дээр шынчилиг тезистн онзалавышаан, бо талазы-биле Совет Эвилелиниң кирген тодаргай инициатива, ларынга болгаш базымнарынга харыылаарындан бүгү арталар-биле ойталап турар. Америк пропагандада байдалындыг болгаш америк журналистер боттарының Москвадан чорудуп турар репортажтары-биле анда база үзүүн киирип турарлар.

Вашингтонның эрге-чагыргаларының ындыг утланыышкының америк хөй-ниитиниң төлээлекчилери шүүмчүдеп турар. Бодумнуң улузумнуң келир үезинче ханы сагыш салып турар американнарның бирээзи болганымда, бистиң ийи чуртувустуң болгаш бүгү делегейниң улустарының күзеп турары дугуржулгага чедирил болур Ю. В. Андроповтуң чугаалажмышкынарже кый. гарымнга байыр чедирбейн барып черле шыдавас-тыр мен деп, сураглыг америк профвавидел ажылдакчызы **Э. Де Майо** чугаалаан.

Президент Рейганның медеглелдеринде

МААДЫРЛЫГ АМЫДЫРАЛ

Совет ужудукчу, Совет Эвилелиниң Маадыры В. П. Чкаловтуң төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 80 чыл болур. Ужар түүлдүң генерал-полковниги Совет Эвилелиниң Маадыры Г. Ф. Байдуков бодунуң өөнүүнүң болгаш эжиниң дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Юрий Гагариниң космосче ужудуушкунунуң дугайында бүгү делегейниң улустарының дораан-на билип кааны ышкаш, Валерий Павлович Чкаловтуң ады бүгү чер бөмбүрзээнге шак ынчаар сурагжаан турган. 1937 чылда бистиң экипажывыс — В. Чкалов, А. Беляков болгаш мен — АНТ-25 деп самолёт-биле Соңгу полюсту таварты Американың Каттышкан Штаттарынга чедир ужудуушкунну боттандырган. Шаптараазының агаар делгемнерин таварты ынчаар ужудуушкунну кылганы — ол үениң маадырлыг чоруу болган.

Ужар түүл школазын 1924 чылда дооскан сөөлүнде Чкаловту Ленинград чоогунга турган шүүрегедекчи ужар түүл кезээнче ужудукчу кылдыр томуйлаан. Үр үе эртпээнде-ле Чкалов ужудуушкунуң ёзулуг мастери болу берген. Ооң шыдамыккай, эрес-шудургу тура-соруунуң дугайында хөй санныг фактылар тодаргай хереглеп турар.

Балтий флодунуң өөредилгезинде үезинде Чкаловка дайынчы даалганы берген: далайда «Марат» деп кол корабльди тыпкаш, аңаа тускай дужаалды чедирер. Кедергей суттуг чаашкын үргүлчүлеп, агаарның байдалы улам баксыраан, а Чкалов үш шак эрткенде безин аэродромче дедир зэп келбээн. Бензин курлавыры көңгүс төнер ужурлуг турган. Ужудукчуну дилеп тывар талазы-биле дүрген хемчегларни алган. Ынчалзажок курлавыр аэродромдан Чкалов бодунуң ужар түүл кезээниң командиринге телефон дамчыштыр боду илеткээн: дайынчы даалга күүседтинген, чогуур дужаалды корабльге чедирдим — дээн.

1930 чылда Чкаловту Шеригагаар ужар түүл күштериниң эртем-шенелде институдунуң ужудукчузу кылдыр томуйлаан. Шеригниң чаа самолёттарының шылгакчызы болбушаан, ужудуушкун-шенелде ажылдарынга бодун ол бүрүн бараалгаткан.

Чкалов ынчаарда Совет Эвилелиниң шылгараңгай ужудукчуларының биразын апарган үеде ооң-биле улам чоок танышкан мен. Кедергей ырак ужудуушкуннарның Арктиканың айыылдыг агаар делгемнеринге рейдилериниң үезинде Валерий Павлович-биле ёзулуг өөнүктер болган бис, бүгү назыда чаагай найырал бистиң аравыска тургустунган. Ол ужудуушкуннар Чкаловту бистиң үениң улуг ужудукчузу кылдыр алдаржыткан.

Ынчалзажок бистиң баштайгы ужуражыышкыныывыстыр кажан-даа уттаан мен. Тергиин ужудуушкунуң тактаазын ынчаарда чаа-ла шиңгээдип ап турган кижи мен. Агаарга «месилдежкрин» бир катап Чкалов меңээ саналдады. Шүүрегедекчи самолёт-биле удур халдаарының аргазын Чкалов көргүзер бодаан. Агаарже кинскидип үнүптүвүс, бистиң самолёттарывыс үткүштүр кылыйтыпкан. Эң-не чоок эрткеш, ийи аңгы угланыышкынче караш кылган бис. Черде турган кижилер улуг тынган деп сөөлүнде дыңнаан бис. Кажан черге хонупканывыста, Чкалов меңээ чедип келгеш:

— Сээң характериң мээнии ышкаш, база-ла хедердир. Моон соңгаар сен баштай чайлап көр, оон башка сарыыл чок дедир чорук үржүнде чуура үскүлежип алыр ийик бис — деп чугаалаан.

Ооң соонда удур «халдаашкынны» кылбаан бис. Дайзынга удур шак ынчаар халдаарын шинтпирлеп алдывыс.

Чкалов — шылгарацгай үгаангыр база кедергей сагынгыр болгаш тывынгыр кижи чораан. Чавыс ужудуушкун-биле тулчуушкунну Ооң-биле чергелештир, Валерий Павлович кедергей чаагай сеткилдиг эң-не бөдүүн кижи чораан. Ооң чүрээ кижилерге буянныг турган. Чкаловтуң омак-хөглүүн, чазык-чаагайын кижи магадап ханмас. Бистиң квартираларывыс эзим кыдыында шөлге кожа турган. Ол кайгамчык маадырлыг ужудукчунуң амыдыралын дыка чоок көрүп, билип, магадап чордум. Валерий Павлович уран чүүлдү, литератураны, театрны, классиктиг хөгжүмнү эки билир болгаш ол чүүлдерге кедергей ынак чораан. Сан бодап, турда, тергиин кижи. Чоннуң ырларын ол бедик-биле хүндүлеп, үнелээр турган. Ооң өөнүктери дыка хөй. Чогаалчылар-биле, чурукчулар, композиторлар, эртемденнер, спортчулар, анчылар болгаш балыкчылар-биле ол онза найыралдыг чораан.

Соңгу полюсту таварты хондуруушкун чокка Американың Каттышкан Штаттарынга чедир ужударын совет ужудукчулар үжен чылдарда күзеп турган. Ол күзелди бистиң экипажывыс хамыкты мурнай боттандырган. АНТ-25 самолётка ужудуушкунунуң үезинде айыылдыг байдалдарга чаңгыс эвес удаа таваржып турган бис. Кедергей тыгыш булуттарны өттүр ужудуп, шуурганга таварыштывыс, а самолётту дош шыва алган турган. Ынчалзажок 63 шак 16 минута дургузунда ужудуушкунуң сөөлүнде 1937 чылдың июнь 20-де Москваныы-биле 19 шак 30 минута турда АНТ-25 АКШ-тың Ванкувер аэродромунга барып мендичаагай хонупкан. Соңгу полюсту таварты хондуруушкун чокка ужар түүлдүң төөгүзүнде эң баштайгы ол ужудуушкун бистиң чүртүвүстүң техниктиг күчүзүн, совет кижилериниң маадырлыг чоруун бүгү делегейге тодаргай бадыткап көргүскен.

1938 чылдың декабрь 15-те дайынчы чаа самолёттуң шенелдезиниң үезинде В. П. Чкалов өлген. Совет шериг ужар түүлү эң-не эки самолёттарны алзын дээш маадырлыг болгаш эрес-дидим демиселге ол амы-тынын берген. В. П. Чкаловтуң өөнүктери болгаш өөренникчилери ооң шылгап турган хартыга дег самолёттары-биле гитлержилерни чылча шаап турганнар.

Шыдамыккай болгаш эрес-маадырлыг чорукту совет кижилер амгы-даа үеде Чкаловтуң ады-биле сырый холбаштырып турар.

(СЭТА).

НОМНУ ПОЧТА-БИЛЕ

Тываның ном үндүрер черинге парлап үндүрген тыва болгаш орус дылда номнарны ырак малчын фермаларда, көдээ суурларда, хоорайларда, кадыр-берт, ырак-чоок кыштатларда хойжу бригадаларда номчукчулар «Номну почта-биле» деп чагыг-биле садып алыры эптиг болгаш артык чарыгдал үнмес.

Республиканың ном садыының «Номну почта-биле» садар килдизиниң ажылдакчылары оларның чагыгларын чеднишкиниг күүседип, эрткен чылын ынчаар 21 мүң рубльге номнарны садар планныг тургаш, ол планын ажыр күүседткен. Амгы үеде килдистиң доктаамал ындыг садып алыкчылары 400 кижи ашкан. Чижээ, Туран хоорайдан Борис Монгуш, Бүрен-Бай-Хаак суурдан Валентина Мусихина, Улуг-Хемниң Хайыракан суурдан Станислав Серенот, Каа-Хемниң Ильинка суурдан башкы Ольга Багымба оларның кижи бүрүзү түгле бо чаа чылда орус болгаш тыва дылда үнер 15—20 ажыг янзы-бүрү аттыг номдептерни садып алыр чагыгларын чоруткан.

«Номну почта-биле» садар килдис түгле Тываның девискээринге республиканың ном үндүрер черинге парлап үндүрген номнарны чүрттакчы чоңга тарадыр. Школаларда өөредилге номнары халас болганда, өөредилге номнарынга чагыгларны хүлээп адбас, ынчалза-даа башкыларга, специалистерге болгаш школачыларга өөредилге-методиктиг ном-депперлерге чагыгларны хүлээп ап болур.

«Номну почта-биле» садар килдистиң ачы-дузазын билбес кижилер Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 43 деп адресте «Номну почта-биле» килдисче чагаа бижип чорутказ, чаа номнарга чагыгларны киирип, ажылдап, чурттап турар черинде почта салбырларын дамчыштыр бодунуң чагыткан номнарын садып ап болур. Ындыг арга-биле чаа чылда Тываның ном үндүрер черииң парлаар номнарының тематиктиг планын баш удур айтырып алгаш, ол пландан номнарны ушта бижип ап, чагыгларын баш удур база киирип болур. Ындыг номчукчу-чагыкчы бодунуң чагаа-чагыынга садып алыр номнарының авторларын, аттарын, өртекүнезин, чеже кезекти алырын болгаш бодунуң ат, фамилиязын, ажылдап, чурттап турар черииң тодаргай адрезин долузу-биле билдингир кылдыр бижиири чугула.

Бо чаа чылда Тываның ном үндүрер чери чечен чогаал талазы-биле аңчыларның, ыяш кезикчилериниң ажыл, амыдыралын көргүскен К. Кудажының «Таңды кежин» деп тоожулар, чечен чугаалар чыындызын, кижиниң бойдус-биле ханы харылзаазын көргүскен С. Сүрүң-оолдуң «Ак-Төш» деп тоожузун, А. Арапчорнуң тоожулар, чечен чугаалар чыындызын, республиканың чедери берге ырак районунда орук тудуушкуунуң дугайында Д. Сарыкайның «Орук» деп тоожузун, Т. Доңдуптуң чаа ырлар чыындызын, О. Сувакпит, А. Даржай оларның чыып тургускан тыва чогаал антологиязын тыва дылга Совет Тываның 40 чылынга уткуштур парлап үндүрер. Уругларга чечен чогаалдардан С. Токаның «Хомду дайыны» деп тоожузу, эгелеп чоруур прозаик Ш. Куулар-ның «Өзүмнер» деп кыска тоожулар болгаш чечен чугаалар чыындызы, аныяк шүлүкчү И. Иргиттиң «Чалыы назынның шүлүктери» солуп болуру чугаажок.

Ооң аңгыда, Совет Тываның бо юбилейлиг чылында масса-политиктиг литературадан бөлүк авторларның «Найыралдыг өг-бүледе» деп республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң чеднишкиннериниң дугайында үүлдери, очерктери орус дылга парлаттынып үнер. ССРЭ-ниң Аъшчем программазын республиканың ажыл-агыйларынга боттандырарының талазы-биле партия организацияларының масса-политиктиг ажылының дугайын бөлүк авторлар «Эчизинде бедик түңнел дээш» деп чыынды номунга көргүзер.

Бо юбилейлиг чылда Тываның ном үндүрер черинге оске-даа масса-политиктиг, чечен чогаал, өөредилге-методиктиг, эртем-техниктиг литература номнары парлаттынып үнер.

А. ДАРЖАА.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Делегей конкурузунуң лауреады Л. Курдюмова ырлаар. 9.20 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 10.00 — «Богач, бедняк...» деп телефильмниң 2-ги сериязы. 11.15 — Фильм-концерт. 12.15 — Телемедээлер. 12.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 15.15 — Элээдилериниң чогаадылгазы. 15.40 — «Шри Ланка — кайгамчык чараш ортулук». Киноочерк. 16.05 — Мультфильм. 16.15 — «Курүненің херектери — чонуң херектери». 16.45 — Д. Шостакович. № 3 хөй-дыг хөгжүм кварте-ди. 17.25 — Шедыраа школазы. «Ак терге». 17.55 — «Компрессор» заводтуң токары Күшажылчы Алдар орденниг долу эдилекчизи В. А. Лунев-биле школачыларның ужуражыышкыны. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. 19.35 — Богач, бедняк...» деп телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Невада шивээ». 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35 — Ниити биология. 10 класс. 9.05 — Испан дыл. 9.35 — Ниити биология. 10 класс. 10.05 — К. Кулиевтиң шүлүк чогаалы. 10.35 — Зоология. 7 класс. 11.00 — Аваның школазы. 11.30 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 11.45 — Зоология. 7 класс. 12.10 — Бойдус эртеми. 3 класс. Соңгу чүктүң бойдузу. 12.30 — Л. Н. Толстой. «Бал сөөлүнде». 13.00 — Испан дыл. 13.30 — Я. Гашек. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 14.05 — «Пропавшая экспедиция». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 15.10 — Телемедээлер. 15.15 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Азия төвү». 18.50 — Телефильм. 19.05 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлалдар. 19.20 — «Чечектел-ле, төрээн Тывам». Агитбригадаларның Совет Тываның 40 чылынга тураскаатканы телекөрүдезиниң түңнелдериниң дугайында дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Фильм-концерт. 20.35 — Эки бараанарны хөйүү бүдүрер. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Не уступай лыжню» деп уран-чечен телефильм. (ГДР). 22.50 — 23.30 — Концерт.

САДЫП АЛЫР ДЕЛГЕЛГЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Январь 31-де Чурукчулар бажыңынга «Тываның чурукчулары — Тайбың фондузунга» деп делгелге ажыттынган. Ында Тываның чурукчуларының болгаш үе-шевер чазанықчыларының ажылдары кирип турар. Делгелгениң ажыдыышкынынга чыылганнар хөй болган. Делгелгеде ажылдар улустуң сагыш-сеткилин хайныктырып, соңуургалын дораан чаалап алган. Ынчангаш баштайгы шакта-ла 500 рубльдиң ажылдарын түс-түс организацияллар болгаш хамаатылар садып алган.

ЧУРУКТА: делгелге залында. В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

БАШТАЙГЫ ҮНДҮРҮЛГЕ

Тыва радионуң программазынга чаа хөглүг-баштак, шоодуглуг «Хүлүмзүүрүг» деп радиосеткүүл немешкен. Ооң соруглазы — республикада литературлуг аныяк жанр — юмореска-ны сайзырадып неп-тередирин. Баштайгы үндүрүлгеде «Хүлүмзүүрүг» Кызыл-оол Түлүштүң «Бир катап садыгга» деп баштактанын. Кызыл районнуң агитбригадазының бот-тывынгыр артистериниң күүселдези-биле «Билдимбилдим» деп интермедиядан үзүндүү база кыска шоодутларны киирген.

«Хүлүмзүүрүг» орус. тыва дылдарга үндүрери көрдүнген.

И. ИРГИТ.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

ФЕВРАЛЬ АЙНЫҢ КОНЦЕРТ ПРОГРАММАЗЫ

Февраль айның гастроль чарлалдарын УССР-ниң төлээлекчилери — **Киевтиң күрүне филармониязының камерлиг оркестри** ажыдып турар. Ооң уран түүл удуртукчузу болгаш дирижёру — **Антон Шароев**. Коллективтиң программазы янзы-бүрү болгаш ында композиторлар Бах, Гендель, Марчелло, Гайди, Моцарт, Бортнянский, Шостакович, Станкович олардың чогаалдары кирген.

КОНЦЕРТТЕР — февраль 2-де хөгжүмшүн театрынга, февраль 3-те уругларның музыка школазынга болур.

Февраль 8—10-да кызылчылар камерлиг музыканың кежээзинге кээп, концерт көрүп болур. Концертке күүсекчи музыкантыларның Бүгүроссия конкурузунуң лауреады **Татьяна Заварская** (виолончель), **Нина Ломинадзе** (фортепиано) киржир.

Программада — Шуманның, Григгин, Де Фальдың чогаалдары.

Февраль 20—22-де бистиң республикага Белоруссиядан коллектив кээп концерт көргүзер. Ол — Күрүненің И. И. Жинович аттыг улусчу оркестри-дир. Ол коллектив белорус улустуң хөй национадлыг совет уран түүлүнүң болгаш культурадының төөгүзүнге Белоруссияда эң баштайгы бедик мергежилдиг профессионал коллектив боон кирген. Коллектив бодунуң туруп келгени 53 чылдарының иштинде эвээш эвес кайгамчыктыг күүседикчилерни кижизиткен болгаш белорус композиторлар И. Чуркин, А. Богатырев, Е. Глебов Ю. Семенко болгаш өскелер-биле кады солун репертуграларны тургузуп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап келген. Ооң репертуарында орус болгаш дашпыкы-даа классиканың музыка чогаалдары эвээш эвес. Оркестрнин программазында — П. Чайковскийниң, Н. Р. Корсаковтуң болгаш өскелерниң-даа чогаалдары бар.

Барыын-европажы классиктиг музыканы И. Бахтың, И. Гайдниың, В. Моцарттың, Л. Бехтовенниң, Н. Паганининиң болгаш өскелерниң-даа чогаалдары төлээлеп турар. Ол ышкаш совет композиторлардан Д. Шостаковичиниң, Г. Свиридовтуң, А. Хачатурянның, Д. Кабалевскийниң, Р. Щедрининиң чогаалдары кирген.

Февраль 24—25-те бистиң республиканың районнарынга делегей конкурузунуң лауреады **Н. Юзбашевтиң** (фортепиано) концерттери болур. Программада — дашпыкы, орус болгаш совет композиторларның чогаалдары.

Февраль 25—26-да көрүкчүлер орус романстың кежээлеринге барып болур. Кежээлерге РСФСР-ниң алдарлыг артизи **Галина Карева** киржир. Программада композиторлар Фоминиң, Алябьевтиң, Дризонуң болгаш өскелерниң-даа романстары кирген.

Тываның күрүне филармониязының **«Тоолдар театры»** — Волгоград хоорайга барып ойнаар. **«Чеяззш»** дээр эстрада-хореография болүү болгаш эстрада-цирктиң **«Чалыы назын»** болүү — республиканың районнарынга барып ойнар көргүзер.

Концерттерге барыр, көөрүнче чалап тур бис.

ТЫВАНЫҢ КҮРФИЛАРМОНИЯЗЫ.

Тываның күрүне филармониязынга ажылдаары-биле 1-ги болгаш 2-ги класстың чолаачыларын, кладовщикти, вахтёрларны (аргалыг-ла болза эр кижилер) чалап турар.

Филармонияның турар чери: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың. Кадрлар килдизи. Телефон № 2-46-02.

Кызылдың тууйбу заводунга ажылдаары-биле **даш үүрмектээр черниң мастерин, кол энергетиктин, тууйбу хептекчилерин, өрттедир болгаш уштур ажылчыннарны** чалап турар. Тууйбу өрттедип азы уштурунга 12.5 чыл ажылдаан кижилер 5 чыл чурнай пенсияже үнер. Дунеки эвлчегде ажылдаар ажылчыннарны шуптузун халас чем-биле хандырар. Чыл төнчүзүнүң түңнелдерин ёзугаар акша шаңналыг тыпсыр.

Заводтуң турар чери: Кызыл хоорайның Кирпичная кудумчузу, № 1. Кадрлар килдизи, телефон № 2-11-31.

Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомнуң өөредилге-курс комбинады дараазында мергежилдерге өөренирин күзээн кижилерни чалап турар: «машина-биле ипек саар оператор» — өөредилге февраль 4-те эгелээр: «токарь» болгаш «кодээге электрижидилгениң монтёру» — өөредилге февраль 10-да эгелээр: «Т-150К» тракторга ажылдаар тракторист» — өөредилге февраль 6-да эгелээр.

Өөренири-биле 18 хардан улуг назылыг кижилерни хүлээп алыр. Өөренип киреде херек документилер: учёттан ушта бижээнин айыткан паспорт, шериг биледи, өөренири-биле чорутkан черниң бижии. 3х4 см хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Комбинаттың турар чери: Кызыл хоорай. Магистральная кудумчузунда № 1 «в» бажың.

ФЕВРАЛЬДА АГААР

ССРЭ-ниң Гидрометтөвүнүң дыңнатканын ёзугаар алырга. Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң девискээриниң улуг кезинге февральда чылыг болур, а чүтле Красноярск крайга болгаш Тыва АССР-ге соор.

(СЭТА).

агаар

Республикага шокар булуттаар, хаттың күжү кошкак, хүндүс чамдык черлерге бичe хар чаар. Агаарның температуразы 33—38, чамдык черлерге 19—20 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Дүне агаарның температуразы 40—42, хүндүс 30—32 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Разиия» 10.00, 12.00, 14.30, 16.30, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Под свист пуль» 9.30, 15.00, «Избранник Великого Духа» 11.00, 13.20, «Жёлтая роза» 16.30, 20.20, «Отелло» 18.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мой ласковый и нежный зверь» 17.00, «Влюблён по собственному желанию» 15.00, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пришло время любить» 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Срок давности» 18.00 20.00 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары. Редакторнун 2-24-63 редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35 секретарлаттын 2-23-35 партий ла амыдырал болгаш үеттүр киидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут киидистериниң 2-37-13, чагаа киидизиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-60 культура киидизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32 75 телефонче долгавар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2046.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң газазы биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00823

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (12419) | 1984 чылдың февраль 3, пятница | 1925 чылда үнделип эдилеттинген | Өртээ 3 коп.

1984 чылдың март 4—ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

ЧОННУҢ БЕДИК БҮЗҮРЕЛИНГЕ ТӨЛЕПТИГЛЕР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар-биле ужуражыышкыннар Тывада бедик көдүрлүүшкүннүг байдалда эгелээн

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел чаа үе-чадаже кирген. Депутаттарга кандидаттар соңгукчуларыбиле ужуражыр эгелээн. Ук ужуражылгаларның киржикчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-керекчи чугааларны кылып, бүгү делегейге тайбыңны бижыглаар дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың могаг чок ажыл-чорудулгазын изии-биле деткип турар.

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурнуң Культура бажыңынга дүүн хөй чон чыглып келген. Районнуң соңгукчулары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тыванып № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужуражыр дээш келгеннерин ол.

Хуралды СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозун хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш-часкаашкыннары-биле хүндүлүг президиумга соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттиргеи кижизи, Бай-Тайга районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүргүлге эргелелиниң дараныкчызы В. О. Бады сөс алган. СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидадынга депшиткенни байтайгажылар изии-биле деткип турарын ол чугаалаан, Г. Ч. Ширшинниң допчу намдарын чыылганнарга таныштырган.

Совет Тыва бодунуң 40 харлаар юбилейинче чоокшулап орар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң соңгудаларынга чедир үе эвээш арткан Соңгулда кампаниязы социалистиг улусчу эрге-чагырганы улам ыңай хөгжүдериниң, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогун улам бижиглаарының демдээниң адаа-биле эртип турар. Бо хүннерде Тываның күш-ажылчы коллективтери он бирги бешь чылдың планнарын чедишкинниг күүседир, Совет Тываның 40 чыл оюн толептиг уткуур дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг улут көдүрлүүшкүнүг ажыдап турар.

Партия ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында киргеи айтыышкыларыңга партия, совет болгаш ажылагый органнары бо чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерип күүседириниң дөрт удурутулгазы кыдыр хүлээп алп турар, ынчангаш бүгү күш-ажылчы коллективтериниң күжүн олче утландырган. Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидиреиче, продукциниң бот-үнезин чиигедиреиче, ооң шыпарын экижидериче онза кичээнгей салдынар ужуралуг. Бо чылын бистер адыр бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн планнаи ажыр 1 хуу өстүрериң, продукциниң бот-үнезин 0,5 хуу өмеитпир чиигедиреи чедип алыр апаар бис.

Ажылды бүгү адырларга шак ынчаар организастаар болза, республиканың үлетпүрүге, көдээ ажыл-агыйынга, тудугга, транспортка, садыгга кайы хире немелде продукция бүдүртүперил дээрзил депутатка кандидат чугаазынга тодаргай аналиатээн.

Көдээ ажыл-агый-биле холбашкан чугула айтырыгларга база ол доктаагап. Малдың баш саны болгаш ооң продуктулуг чоруу оожум озуп турар. Чамдык районнарда малдың баш саны кызырылган. Төрүүр малдап ап турар төл эвээш. Бо талазы-биле байдал Бай-Тайга районда кайдыгыл дээрзин ол тодаргай чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш чогаадыкчы ёзубиле ажылдаарынче, Дээди Советке соңгулдаларны чаа-чаа күш-ажылчы чедишкинниг уткуурушче соңгукчуларны Г. Ч. Ширшин кыйгырбышаан, аңаа көргүскеи бедик бүзүрел дээш өөрүп четтиргеи чүүлдүң

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

1983 чылдареспубликаның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчилери

ХОЙЖУЛАР

Бирги көзенекте чарыштың тиилекчилери, ийнгизинде—совхозтар, үшкүзүнде 100 баш төрүүр малдан алган хураган, анай, дөрткүзүнде—бир хойдан кыргаан дүк (кг), бешкизинде—малдың баш санын менди кадагалаан хуузу.

1	2	3	4	5
Е. Б. Дүмен	«Кызыл тараачын»	156	2,0	99
Д. С. Дотпа	«Саян»	144	3,3	98
Ш. К. Ооржак	«Өөк»	143	3,5	98
Д. К. Олчаймай	«Найырал»	133	1,5	99
Ш. С. Мынчит-оол	Найырал»	141	1,0	98
И. П. Сафонов	«Революцияның чалбыжы»	130	4,6	99
М. Д. Бичс-оол	ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг	128	1,4	97
К. Т. Салчак	«Саян»	126	3,2	99
С. Х. Даваа	«Найырал»	124	1,8	98
В. М. Чымбыл-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	122	1,3	99
А.-Х. Д. Ондар	«Октябрьның 30 чылы»	117	1,1	98
С. Ш. Сидоо	«Чаа орук»	117	1,4	98
А. Я. Араажы	«О. Шынаа»	116	1,6	98
К. О. Хомушку	«Кара-Хөл»	116	1,4	98
Э. И. Доржу	«Мөген-Бүрен»	116	1,5	97
Т. Д. Дортуй-оол	С. К. Тока аттыг	116	4,9	99
Э. Ч. Ондар	«Кызыл тараачын»	116	3,1	99
Д. Б. Оюн	С. К. Тока аттыг	115	4,3	99
М. К. Күдер-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	114	1,3	98
Х. С. Шолүр	«Найырал»	114	2,8	97
С. А. Серендук	Ленин аттыг	113	1,4	98
Т. А. Салчак	ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг	113	1,2	97
Л. К. Куулар	«Чыраа-Бажы»	112	1,2	99
А. И. Доржу	«Мөген-Бүрен»	112	1,6	97
Х. И. Делгер-оол	«Мөген-Бүрен»	112	1,4	100
Ч. И. Дарын-Базыр	«Мөген-Бүрен»	112	1,3	99
Н. К. Иргит	ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг	112	1,2	97
Б. Ы. Салчак	«Тээли»	112	1,0	98
А. Д. Сат	«Өөк»	111	3,2	99
Н. С. Виноградов	«Революцияның чалбыжы»	110	5,0	99
С. Ч. Чаанмай	«О. Шынаа»	110	1,8	96
Б. Д. Тейнин	ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг	110	1,4	97
М. К. Модгуш	«Барлык»	110	2,0	98
Х. Л. Салчак	«Саян»	109	3,0	99
Х. А. Чоруна	«Кара-Хаак»	109	4,6	98
А. А. Дамчай	«Чаа орук»	109	1,5	98
М. Х. Ендан	«Ак-Туруг»	109	2,5	97
Ч. И. Конгаржап	«Мөген-Бүрен»	109	1,4	98
М. С. Ондар	«Алдан-Маадыр»	109	1,2	98
В. А. Аракчаа	«О. Шынаа»	108	1,4	98
А. К. Идам	«Күш-ажылдың хостуу»	108	1,1	99
К. А. Күжүгет	«Барлык»	107	2,3	98
К. Ш. Ооржак	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	107	4,4	99
Д. С. Содунам	«Барлык»	107	2,0	98
М. Б. Ооржак	«Кызыл тараачын»	106	2,8	99
З. М. Дары-Сүрүн	«Чыраа-Бажы»	106	2,6	98
К. С. Монгуш	«Алдан-Маадыр»	106	1,6	98
А. Ч. Хертек	«Кара-Хөл»	106	1,1	97
М. М. Даңдын	«Найырал»	106	2,4	98
А. Н. Араваа	«Тес-Хем»	106	1,1	97
Ш. Б. Тумат	«О. Шынаа»	105	1,4	98
П. К. Билчейжаа	«Тес-Хем»	105	1,1	97
Б. Б. Ооржак	«Алдан-Маадыр»	105	1,1	97
Б. Ч. Хомушку	«Барлык»	104	2,6	97
Д. Х. Монгуш	«Барлык»	104	2,0	98
К. Ч. Чооду	«О. Шынаа»	104	1,7	93
С. С. Омдар	«Алдан-Маадыр»	104	1,6	98
А. М. Ооржак	«Алдан-Маадыр»	104	1,1	97
М. Ш. Сарыглар	«Барлык»	104	1,6	98
А. Б. Күжүгет	«Барлык»	104	2,3	98
О. А. Күжүгет	«Барлык»	104	2,3	97
К. С. Морзык	ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг	104	1,4	96
Л. Е. Оюн	«Революцияның чалбыжы»	103	4,3	98
С. Д. Чиңжит	«О. Шынаа»	103	1,6	92
Д. Ч. Эрендей	«Кызыгаар»	103	1,3	98
К. У. Хертек	«Кара-Хөл»	103	1,1	98
О. О. Монгуш	«Чыраа-Бажы»	103	2,0	95
Т. У. Ондар	«Сүт-Хөл»	103	1,2	97
И. С. Даңзурун	«Чодураа»	103	3,3	98
В. Х. Доржу	«Күш-ажылдың хостуу»	103	1,7	97
Д. Ч.-К. Ондар	С. К. Тока аттыг	102	4,5	98
Д. О. Ажы	«Күш-ажылдың хостуу»	102	3,5	98
Х. Ш. Оюн	«Коммунизминиң херели»	102	2,8	97
С.-Б. Б. Ондар	«Кызыл тараачын»	102	2,7	98
К. К. Далчай	«Хадың»	102	2,8	98
Д. С. Ооржак	«Искра»	102	2,9	97
Ч. Л.-Ш. Монгуш	«Искра»	102	2,2	98
Н. Ш. Сат	«Сүт-Хөл»	102	0,6	99
О. Е. Чооду	«Кара-Хаак»	101	4,3	98
Э. Д. Дүлгер	«Чаа орук»	101	1,9	99
Б. Н. Шавы	Ленин аттыг	101	1,9	98
С. Б. Сат	«Чаа орук»	101	1,6	96
Х. С-Д. Сагаан	«Мөген-Бүрен»	101	1,4	98
С. Д. Сандый-оол	«Бүрен»	101	2,0	98
Э. Х. Күжүгет	«Барлык»	101	1,7	98
А. Б. Бичелей	Ленин аттыг	101	1,3	97

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бирги көзенекте бригадирлер, ийнгизинде—бригадалар дугаары, үшкүзүнде—совхозтар, дөртүзүнде—түс баш малдан алган чаш төл, бешкизинде—бир хойдан кыргаан дүк (кг), алдыгызында—малдың баш санын менди кадагалаан хуузу

1	2	3	4	5	6
Б. Ч. Севиябаа	№ 4	«Чаа орук»	98	1,3	97
Л. М. Бичс-оол	№ 1	«О. Шынаа»	97	1,40	95
О. С. Ондар	Ак-Хая	«Чыраа-Бажы»	95	2,1	95
С. К. Монгуш	Шат	«Алдан-Маадыр»	93	1,2	98
В. К. Оюн	ХБФ-2	«Коммунизминиң херели»	93	3,8	97
Ч. С. Салчак	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	93	2,0	98
М. Д. Хертек	Чечектиг	«Алдан-Маадыр»	91	1,3	97
И. Д. Күжүгет	Аксы-Барлык	«Барлык»	91	1,8	97
В. Т. Чортай-оол	№ 1	«Х Улуг хурал»	90	2,5	95
С. Б. Чымба	№ 2	«Х Улуг хурал»	88	2,4	95
Д. Б. Салчак	Кудук	«Тээли»	88	1,4	97
А. С. Сонн	№ 1	«Чаа орук»	87	4,2	98
М. Т. Кыпырал	№ 1	Ленин аттыг	87	1,4	98
Б. С. Нурсет	№ 4	«Нарын»	87	1,4	96
Ю. М. Маңнай-оол	№ 2	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	87	3,7	97
В. Х. Чамбал	№ 1	«Мөген-Бүрен»	86	1,2	95
Н. Я. Алехин	№ 1	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	86	3,4	96
Б. А. Оюн	№ 3	«Коммунизминиң херели»	85	2,5	97
В. К. Чустель	№ 1	«Революцияның чалбыжы»	85	3,7	97

СААНЧЫЛАР

	Совхозтар	Саар инектен-ие ортумак саалда (кг)		Хүлээлгени күүсеткен хуу
		Хүлээлге	алганы.	
А. С-Б. Монгуш	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	3000	3564	118,8
С. Х. Арандол	«Көк-Тей»	2840	3484	106,4
Д. Д. Ондар	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	2520	3223	126,4
Т. Д. Кара-Сал	«Большевик»	2800	3120	111,4
Е. Б. Монгуш	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	2420	2985	123,0
Н. С. Чадамба	«Көк-Тей»	2750	2927	106,4
В. С. Серен-оол	—«—	2540	2766	106,8
К. М. Кыргыс	«Кызыл тараачын»	2600	2759	106,0
З. А. Седипей	—«—	2450	2649	125,7
А. А. Тюлюш	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	2000	2646	132,0
В. Т. Ахаева	—«—	2345	2638	112,0
М. А. Сат	«Кызыл тараачын»	2450	2633	107,0
М. Н. Кыргыс	Дуржулга станциязы	1950	2600	133,0
З. Д. Оюн	—«—	1856	2578	139,0
М. С. Монгуш	«Көк-Тей»	2050	2578	125,7
В. Ч. Оюн	«Кызыл тараачын»	2500	2576	103,0
Д. К. Монгуш	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	2420	2556	106,0
Г. М. Фисенко	«Большевик»	2500	2552	102,0
Х. М. Чадамба	«Саян»	2200	2528	114,0
А. И. Терских	«Көк-Тей»	2170	2520	116,1
Ш. У-С. Куулар	«Кызыл тараачын»	2350	2499	106,0
М. Т. Байкара	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	2040	2498	122,5
В. В. Колюкина	«Саян»	2300	2489	108,0
О. М. Монгуш	«Кызыл тараачын»	2450	2453	100,1
Л. Т. Байкара	«Хадың»	1910	2428	127,0
П. В. Чамбал	—«—	2400	2425	101,0
К-У. М.-Хорукай	«Саян»	2330	2424	110,0
Е. Т. Хунавай	—«—	2330	2406	103,0
О. У. Монгуш	«Кызыл тараачын»	2200	2400	109,0
М. Р. Черкасова	С. К. Тока аттыг	2200	2395	108,0
С. Д. Намчын-оол	«Саян»	2200	2388	108,0
А-Х. Э. Иргит	—«—	1700	2384	140,0
А. М. Баяндина	«Искра»	2000	2381	119,1
В. А. Карпенко	«Көк-Тей»	2000	2375	118,7
А. А. Куулар	«Кызыл тараачын»	2200	2368	107,0
З. А. Чыргал	«Искра»	2100	2354	112,1
Н. Д. Симакова	«Кызыл тараачын»	2000	2339	117,0
Х-К. Д. Куулар	«Саян»	1950	2344	120,0
Р. П. Глушкова	«Чыраа-Бажы»	1650	2318	140,5
А. М. Куулар	«Саян»	2000	2318	115,0
А. М. Кулиндарий	«Чыраа-Бажы»	1645	2313	140,6
Т. А. Котельникова	«Саян»	2214	2315	105,0
Н. Н. Куулар	—«—	2150	2301	107,0
Ч. М. Монгуш	Дуржулга станциязы	1845	2301	124,0
З. М. Оюн	«Хадың»	2240	2297	102,0
А. Б. Калчанай	Дуржулга станциязы	1845	2294	123,0
А. Ш. Сарыглар	«Саян»	1940	2282	117,0
З. А. Борбуй	«Шекпээр»	2071	2278	109,9
Л. К. Маскыр-оол	«Исира»	1810	2276	125,7
Д. М. Круглова	«Саян»	2180	2275	104,0
З. Б. Сат	—«—	2200	2256	102,0
Е. Д. Оюн	«Шекпээр»	2071	2235	107,0
П. Е. Онежик	С. К. Тока аттыг	1900	2241	117,0
Д. Д. Кыргыс	«Хадың»	1710	2227	130,0
В. Ф. Курзакова	«Күш-ажылдың хостуу»	1700	2211	130,0
Е. И. Новоселова	Дуржулга станциязы	1870	2203	112,0
Е. С. Седова	«Саян»	2100	2194	104,0
О. Н. Күжүгет	«Кызыл тараачын»	2100	2189	104,0
Д. Ш. Монгуш	«Саян»	2000	2186	109,0
А. С. Карпова	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	1730	2184	126,2
Н. С. Иродова	«Россия»	1580	2175	137,0
Д. И. Эрекситова	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	1650	2167	131,3
Р. Х. Монгуш	«Революцияның чалбыжы» «УТКА 25 чылы»	1943	2153	102,0
Р. Х.-Д. Ондар		1550	2148	138,5
Ч. О. Саая	«Большевик»	2100	2124	101,0
Г. Т. Долгар	«Искра»	2000	2143	107,2
Ш. М. Ооржак	«Хадың»	2010	2110	105,0
М. И. Монгуш	«Алдан-Маадыр»	1577	2108	133,7
Г. С. Шнейгель	«Россия»	1580	2096	132,0
С. Ф. Монгуш	«Улуг Октябрь»	1690	2099	123,9
Е. Д. Сат	«Саян»	2000	2077	103,0
А. Э. Монгуш	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	1650	2076	125,8
Б. О. Куулар	—«—	1650	2076	125,8
А. Н. Ондар	«Тиилелге»	1890	2075	109,9
Ө. Б. Иргит	«Алдан-Маадыр»	1577	2054	130,2
Н. И. Сат	«Улуг Октябрь»	1690	2043	120,8
С. Д. Домгак	«Кызыл тараачын»	1600	2052	114,0
Р. А. Натпит	«Алдан-Маадыр»	1577	2041	129,4
Е. М. Оюн	«Улуг Октябрь»	1690	2032	120,7
И. В. Доржу	С. К. Тока аттыг	1600	2037	127,0
Х. Ш. Сат	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	1550	2011	129,7
К. К. Монгуш	«Өөк»	1550	2000	125,0
	Ждавов аттыг	1500	2000	133,0

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

	Совхозтар	Хоюкта ортумак немелде деңзи
К. С. Сеңеп	«Кызыл тараачын»	1038
Л. Х. Сандан	—«—	925
Л. В. Войткевич	«Көк-Тей»	790
Ф. Г. Зеленкина	—«—	750
А. И. Федькина	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	702
З. Н. Родичева	«Өөк»	700
Н. С. Жмак	—«—	700
Н. Д. Арагачы	«Улуг Октябрь»	700
Ч. С. Иргит	—«—	680
Е. В. Яковлева	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	673
З. И. Кудряцева	—«—	671
В. С. Даваа	«Саян»	666
С. Б. Күжүгет	«Кызыл тараачын»	662
Е. М. Шир-оол	«Улуг Октябрь»	660
М. Т. Хертек	«Кызыл тараачын»	656
В. М. Сундуй	«Өөк»	650
З. И. Түлүш	—«—	650
Е. Е. Евдокимова	Дуржулга станциязы	623
С. Ш. Тожу	«Революцияның чалбыжы»	605
Н. С. Монгуш	«Большевик»	602

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Бирги көзенекте бригадирлер, ийнгизинде—фермалар, үшкүзүнде—совхозтар, дөртүзүнде—бир инектен сүт саар турган хүлээлгези, бешкизинде—херек кырында саатаны, алдыгызында—хүлээлгезиң күүсеткен хуузу

1	2	3	4	5	6
И. П. Сагоян	Көк-Тей	«Көк-Тей»	2300	2447	106,4
Ф. А. Родионова	Кара-Булуң	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	2420	2444	101,0
А. С.-Б. Монгуш	Дөргүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	1800	2251	125,0
А. И. Лоспанов	Өөк	«Саян»	2000	2148	107,0
С. М. Тимеев	ТСБФ	Дуржулга станциязы	1950	2139	109,0
М. Ш. Шавы	Хадың	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	1950	2135	109,4
М. К. Шарабутдинов	Алаак	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	1895	2015	106,3

СЕМИРТИЛГЕДЕ ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Г. Т. Сурыкин	«Сукпак»	708
А. М. Мухачев	—«—	691

ЧЫЛГЫЧЫЛАР

	Совхозтар	Төрүүр 100 башка онаштыр алган чаш мал	Камгалап алганы (хуу-быле)
Д. С. Монгуш	«Искра»	100	99
Б. Т. Кунгаа	Жданов аттыг	92	98
В. Т. Санчи	«Күш-ажылдың хостуу»	91	97
К. Б. Оюн	Дуржулга станциязы	84	96
С. Ө. Монгуш	«Чыраа-Бажы»	84	97
Д. Б. Соднам	«Х Улуг хурал»	75	97

САРЛЫКЧЫЛАР

О. Х. Достан	ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг	108	100
Н. О. Тумат	«Торгалыг»	100	99
К. И. Дарын-Базыр	«Мөген-Бүрен»	91	98,5
К. С. Хертек	«Мурнакчы»	90	100

ЭЪТКИР ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Л. Д. Оюн	«Коммунизминиң херели»	87	100

ИВИЖИЛЕР

К. Ч. Чигжит	«Тоора-Хем»	92	98

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

	Совхозтар	Дагаадан-на алыр чуурга		Нинти немелде деңзи (центнер-биле)	
		план	алганы	план	алганы
В. А. Долганина	Кызылдың куш фабриказы	200	214		
Е. И. Ророт	—«—			467	483,5

ХАВАН АЖААКЧЫЛАРЫ

	Совхозтар	Хаван оолдарын алганы		
		план	алганы	чаңгыс төрүл-годен
В. В. Мурашко	«Көк-Тей»	1000	1275	9,4
З. И. Авдеева	—«—	850	1104	9,7

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыннарының ортузунда Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган. Оюн мурнуу одуруунда бо хүнперде аныяк хойжу К. Дамдың-оол чоруп турар. Ол оонуң ээзи А. Дамдың-оол-биле чыл саныңда бедик көргүзүглерин чедип ап келген. Амгы үеде оларның кадарган хоюнуң деңгилдезин семис-шыырак. Хойларның хөй кезин оолдапкан. Бо хүнперде оларның ажыл-ижи өске-даа малчыннарныы ышкаш бачым чымыптыг.

ЧУРУКТА: мурнакчы малчын А. Дамдың-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң ийиги пленумунга партия Төп Комитединиң декабрь (1983 ч.) Пленумумуң болгаш партияның XIX область конференциязының түңнелдеринге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурзат иликтел кылган.

Эрткен ажыл-агый чылында районнуң бүдүрүлгелери, тудуг, транспорт организациялары, совхозтары партия, совет органнарның удуртулгазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болганын пленумга демдеглээн. Үлетпүр продукциязы бүдүрериниң планын 107,3 хуу, ону сайгарарының даалгазын 102,1 хуу күүсеткен. Ооң-биле чергелештир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң онаалдазын 107,8 хуу боттандырган болгаш мурнунда чылта деңнээрге бүдүрүлгениң нийти хемчээли 6,4 хуу өскен. Беш чылдың эрткен үш чылының планныг даалгаларын Ак-Довурак хоорайның автобүдүрүлгезиниң, ыяш ажыл-агый черинің, хлеб заводунуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт база энергия цехтериниң коллективтери чогуур хуусаазында күүсеткен. Бо дээрге ук организацияларның администрацияларының, партия, профсөвилел организацияларының күш-ажылды организастаарын экижидер, сагылга-чурумну быжыглаар, чаа техниканы болгаш технологияны билдилиг ажыглаар, социалистиг чарышты чогаадыкчы ёзу-биле организастаар дээш кылып келген ажылының түңнели-дир.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш партияның XIX область конференциязының шиитпирлериниң дүүштүр иликтелчи болгаш санал бергенкер районнуң ажыл-ишкинде байдалды шүгүмчүлекчи ёзу-биле ханы анализтээн. Чамдык чедиишкиннер бар-даа болза район беш чылдың эрткен үш чылының планныг даалгаларын чедир күүседип шыдаваан. Бо үеде бүдүрүлге продукциязының нийти хемчээлиниң планы 97,7 хуу, ону сайгарарының — 96,2 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 99,2 хуу күүсеттинген. Түүйбу заводу, үлетпүр бүдүрүлге комбинады, эът комбинады ам-даа эң-не хожудангай ажылдыг коллективтериниң санында кирбишаан. Эрткен ажыл-агый чылында үлетпүр бүдүрүлге комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 88,7, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады 98,0, а түүйбу заводу чүгле 63,8 хуу күүсеткен. Ону бедидериниң база бир хынаттынган аргазы бригада керээзин районда ам-даа чогуур неперелди албаан. Ол дугайын пленумга санал берген № 741 көжүп чоруур мехколоннаның кол инженери В. Ооржак, Ак-Довуракты № 3 орук тудуг эргелелиниң бригадири С. Курбанов кончуг шын шүгүмчүлээн. Бо коллективтерде бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар бригадалар элээн арга-дүржулганы шиңгээдип алган болгаш планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Моон соңгаар бо деп-шилгелиг арганы пропагандалаары, ону улам нептерелдири партия, совет органнарның дорт хүлээлгези болуур.

Капитал тудугда улуг четпестер барын пленумга илередикен. Эрткен үш чылда керээлиг организациялар 4,4 млн. рубльдиң капитал салыышкынын чедир шиңгээдип албаан. 5 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир күүсеттикнмээн. Кол тудуг организациязы — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелеги эрткен үш чылда планын чаңгыс-даа катап күүседип көрбээн. Амгы үеде байдал экижилир тудум харын дорайтап турар. Эргелелдиң администрациязы, партбюрозу, профсөвилел комитеди мындыг байдал-биле эптежип турарын шыңгыы шүгүмчүлээн.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер хемчеглерни ап турар. Малдың баш санын өстүрер, ооң уксаазын экижидер, продуктулуг чоруун бедидер дээш элээн ажылдарны кылган. Эрткен чылын мал чемнерин эки белеткээш, республиканың социалистиг чарыжынга барыын зонага тиилекчи болган. Ооң-биле чергелештир мал ажылында четпестер барын пленумга айыткан. Янзы-бүрү чылдагаанналардан ооң өлүп, хораары хөй болуп артышаан. Район күрүнеге эът садарының планын малды эки семирткениниң, диригт деңзинин улгаттырганының күсели-биле күүсеткен эвес, ону хууда чондан садып алган. Күрүнеге районуң саткан эъдиниң 33 хуузу хууда чондан киргең.

Малдың баш санын өстүрериниң планын район күүседип шыдавайн турар. Сөөлгү үш чылда төрүүр чүс баш малдан 63 анай, хураганны, 71 бызааны камгалап алган. Бо көргүзүглер «Дөң-Терезин», «Хемчик» совхозтарда эң-не куду. Көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери ооветерианрлыг ажылдарны багай удуртуп, малдың ажаалдазын, чемгерилгезин багай организастап турарын пленумга демдеглээш, үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни эдерип олардан негээн.

Мал ажыл-агыйының продукциязының шынары куду болуп артышаан. Эрткен ажыл-агый чылында районнуң күрүнеге саткан сүдүнүң чүгле 19,8 хуузу бирги, 79,4 хуузу ийиги сорттуу, артканы сорт чок болган. Ооң түңнелинде совхозтар 3,1 муң рубль карылгалыг болган. Күрүнеге саткан бода малдың 72,5 хуузу ортумак болгаш ортумактан куду деңгилделиг, а шээр малдың 58 хуузу шак ындыг деңзилиг. Бо дээрге дыка куду көргүзүг-дүр.

Мал ажылының продуктулуг чоруун бедидери чер ажылы-биле сырый холбаалыг деп чүве билдингир. Район мурнунда чылдарга бодаарга, бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни хөйнү белеткеп ап турар апарган. Ынчалза-даа чер ажылының чаңгыс аай системазы районда ам-даа тургустунмаан болгаш тараа, мал чеми культураларының дүжүдү чавыс, бот-үнези аар. Чер ажылында четпестерни чайладыр төлээде ооң структуразын экижидер, зона системазын шиңгээдир, мурнакчы дүржулганы ажыглаарының чугулазын пленум айыткан.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлериндеэш Ю. В. Андроповтуң чугаазында болгаш партияның XIX область конференциязының доктаалында киргең сорулгаларны күүседир хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко пленумнуң ажылынга киришкен.

А. БЕГЗИН-ООЛ, «Шынның» корр.

ҮЛЕГЕРЛИГ БҮДҮРҮЛГЕ

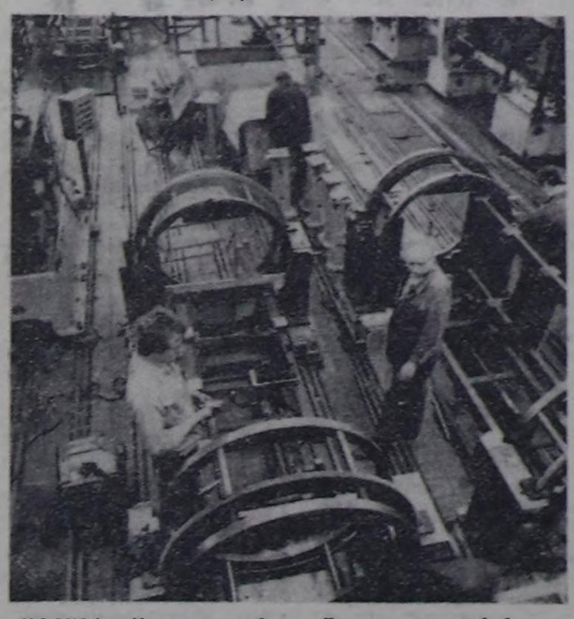

МОСКВА. «Москва хоорайның үлегерлиг бүдүрүлгезин» деп хүндүлүг атты «Серго Орджоникидзе аттыг Станок тудуушкун заводу» деп бүдүрүлге каттыжышкынынга тывыскан.

Ажылчынар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаалчылар бүдүрүлгени интенсификастаар, ажылчын чер бүрүзүнге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Ооң түңнелинде совхозтар 3,1 муң рубль карылгалыг болган. Күрүнеге саткан бода малдың 72,5 хуузу ортумак болгаш ортумактан куду деңгилделиг, а шээр малдың 58 хуузу шак ындыг деңзилиг. Бо дээрге дыка куду көргүзүг-дүр.

Мал ажылының продуктулуг чоруун бедидери чер ажылы-биле сырый холбаалыг деп чүве билдингир. Район мурнунда чылдарга бодаарга, бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни хөйнү белеткеп ап турар апарган. Ынчалза-даа чер ажылының чаңгыс аай системазы районда ам-даа тургустунмаан болгаш тараа, мал чеми культураларының дүжүдү чавыс, бот-үнези аар. Чер ажылында четпестерни чайладыр төлээде ооң структуразын экижидер, зона системазын шиңгээдир, мурнакчы дүржулганы ажыглаарының чугулазын пленум айыткан.

Чүрттүң дыка хөй бүдүрүлгелериниң техниктиг эде дериглезин боттандырарымның айтырыгларын шиитпирлээриниге каттыжышкын улуг салымышкынны киргең. Түгле 1983 чылда безин ол автомобиль болган трактор үлетпүрүн, агроүлетпүр комплекизинниң бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын түсүүс санныг бедик бүдүрүкчүлүг дериг-хереклерлер-биле хандырарын боттандырган.

1983 чылда ук каттыжышкынның чогаадыкчы кылган станоктары болгаш автоматтыг шугумнары улус ажыл-агыйынга барык 12 миллион рубль түңнүг экономиктиг ажыкты бээр.

ЧҮРУКТА: «Дон-1500» деп комбайнның моторумуң кезектерин болбаазырадыр автоматтыг шугумнуң эптелге участогунда.

А. СЕНЦОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КАТКЫЛЫГНЫҢ КАДАРЧЫЛАРЫ

Барыын-Хемчик райпозунуң чолаачы-садыгжызы В. Биче-оол-биле «Шекпээр» совхозтуң хойжуларының турлаа Катказылыг даглары-биче чоруптувус. Хөй чылдарда ажылдаан болгаш район девискээринде ооң четпээн турлаглары ховар. Ону билбес, танывас чалчын-даа чок. Суур ыдыында асфальтылыг оруктап халыттынаан, Катказылыгже үнген орукче ээптивис. Катказылыг даглары совхоз төвү Биче-Тер суурнуң чалында тейлеодеп эгелээн. Чоорту бедиришаан, Чыргакы оорганынга чедир шөйлүп үне берген.

1. ХУРАГАННЫГ ИЙИ ААЛ

Аржаан-Бажында кыштагда аныяк малчыннар Өпей-оол биле Галина Күжүгетернің өг-бүлезин 460 баш эр хураганны кыштагладып турар. Маңаа садыглажыышкын шалыпкын доозулду. Аалдың кижи бүрүзүүге таарыжыр барааннар бар болган. Кадарчы аар эвес өртемтиг спортчу костюм, ооң өөнүң ээзэ чылыг халат, хеп чүүр хөөг саваң, чүнар саваң дээш оондаа өске бараанналарны садып алдылар.

— Хлеб чылыг хевээр-дир аа — деп, аъш-чем аймаа садып ап тура, Галя магадады.

— Заводтан алгаш-ла, силерге келгенивис бо — дээш, садыгжы хүлүмзүрдү. Садыглап чоруур бараанналарны садып алыкчыларга таарыжыр боорга, өөрүнчүг болбайн аан.

Аныяк малчыннар эрткен чылдың июнь айда бо коданны хүлээп алган. Олар ооң мурнунда чылдарда совхозтуң хоочуй хойжуларыс С. Күжүгетке болгаш Э. Ооржакка дузалакчы кадарчылап, сакманчылап турган. Шору арга-дүржулгалыг апарган малчыннар хүлээнген хураганнарын кыштан хүр ажырар дээш кызымак ажылдап, бо хүннерге чедир чаңгыс-даа баш хоратпаанар. Хураганнарның күш-деңгели эки.

— Үжен хире хураганнарны тургузу азырап тур бис, ынчалза-даа олардың аразында күш-деңгелиг хөлчок бакшараан хураган чок. Сигенивис четчир. Сутну үзүк чок экиеп турар — деп, Өпей-оол чугаалады.

Катказылыгда кыштаглар аразы ырак эвес. Совхозтуң мурнакчы малчыннары бирээзи С. Сарыглареның кыштаа Күйлуг-Өдекте. Ол ам 400 хураганны йадарып, кышты хүр ажырып турар. Ёзулуг-ла ажыл-агыйжы малчын-дыр дээрэмге ооң кыштаанда бөйдал көргүзүп турар. Кодан чанында чоога иштинде дөрт улуг сараат чүм хевээр, чүгле бирээзинге ужу чемдигир: ооң баарында чадагай кажаада он шаа хураган ногаан сигең чип тур.

Сарыг-оол Сүүгмеевич ирт кадарарынга мергежээн малчын. Эрткен чылын ол 476 баш иртти күрүнеге садарыбиле дужаваган. Чайның башкы аймаа саткан хирезинде, оларның ортумак деңзини 45 килограмм болган. Малчын дүк кыргын алыр планын база ажыр күүседип, ирт бүрүзүнден-не 2,6 килограмм дүктү алган. Ооң ол ирттери тус чер уксаалыг турган.

2. ТӨРҮҮР ХОЙ КОДАННАРЫ

Белеңгиш деп черде төрүүр хой кадарып турар П. Монгуштуң кыштаанда, шынап-ла бачым — кижи бүрүзү ажылдаан тур. Чамдыкызы хураган кажаазында, өскелери чаа оолдаан болгаш ам төрүүр хойлар кажаазында сиген каап турлар. Улут кадарчы хой кадарып чоруткан.

Малчынның коданында бо хүннерге чедир 160 ажыг хой оолдаан. Аалдың херээжен ээзэм Алдын-кыс Сендажыевна уруу Саида-биле сакманчылап турар. Бо өгбүле ам дөрт чыл дургузунда хой кадарып келген.

— Коданывыста төрүүр 376 хой бар. Олар бо чылын дөрт дугаар оолдап турар, хураган-даа, дүк-даа бээр талазы-биле таарымчалыг назынныг хойлар. Мал чеми четчир. Чүгле кажаавыс өл-шыкс эрткен күзүн маңаа эрги кажааны бускаш, чаа кажааның тудуун соок дүжүп, чер дона бергенде дооскан. Өдээн кургаглаарга-даа үр болбайн өл апаардыр — деп, Алдын-кыс Сендажыевна хомудады.

Ындыг кажаага үр тургузар болза, хураганнар дегдирил, аарый берип болур. Ынчангаш совхозтуң удуртукчулары бо кыштагже кичээнгей салып, дарый дуза көргүзери чугула.

Ооң ырак эвесте Хыраалыг деп черде Кертик-оол Ооржактың коданында төрүүр 360 хойнуң дең кезии оолдапкан. Малчынның бажыңында печка чанында кара хураган чыдыр.

— Канчап барган хураган боор? — деп айтырдым.

— Декабрьда төрүттүнген ийи хураганывыс хенертен тырта берди. Моон мурнунда хураганнар аарывайн турган чүве болгай — деп, сакманчы харыылады.

Улут кадарчы бо хураганын мал эмчизиинге дыңнадыр дээш суур киргең. Черле ынчаш, мал эмчилери, зоотехниктер болгаш өскедаа удуртукчу ажылдакчылар коданнарга ховар барып турарын малчыннар чугаалап турду. Малчынарның садыг хандырылгазының талазы-биле хомудалдары эвээш-даа болза, эрткен чылдың төнчүзүнден бээр райпога далган келбээзинден чамдык аалдарда далган төнүп турар. Ажылдап кедер бөдүүн хеп, кидис болгаш бродни идиктер экюзрин малчыннар чолаачы-садыгжыга чагып турдулар. Бичии дутаарлыг кидис идиктер складтарда чок болганындан В. Биче-оол бо удаада улуг идиктер ап чораан. Ындыг идиктер садыл алыр малчыннар ховар болду. Ол ышкаш малчыннарга солун, сеткүүл чедирилгезин база доктаамал эвес.

Ш. КУУЛАР.

ПРОФЕССИЯЗЫ — ШАХТЁР

УКРАИН ССР. «Донецкуголь» каттыжылышкынының «Трудовская» шахтазының И. И. Стрельченкого удуртқан 4 дугаар участогунуң коллективи 1984 чылды күш-ажылчы эки көргүзүглер-биле утпаан.

Энир чылдың планын хуусаа бетинде күүсетнен, планнан ажыр 90 муң тонна бедик сорттуг хөмүр-дашты тыпкан. Шахтёрнуң хүндүлүг болгаш белен эвес мергежилинде Социалистиг Күш-ажылдың ийи дамгыр Маадыры Иван Иванович Стрельченко үжен чыл дургузунда ажылдап турар.

Херсонщинага угундан тараажы чораан кижиниң оглу Севастополь флодунга шериг албанын эрткен. Флоттуң старшиназы комсомолчу путёвка-биле шахтага чедип келгеш, бригадир болуп ажылдай берген. Донбасста бир дугаар чаа техниканы шиңгээдип алган И. И. Стрельченконуң бригадазы соолунде барып чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнге нептерээн «муңчуларның» шимчээшкинниниң эгелекчилери болган. Шахтёрларның удуртукчузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Украинаның Компартиязының ТК-зының кежигүнү албан-хүлээлгелери-биле чергелештир И. И. Стрельченко өөренип база турган: баштай техниктиң, ооң соонда даг инженериниң дипломун иамгалап алган. Ооң соонда бригадир хүлээлгезин бодунуң өөренинчизи ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Д. Полищукка хүлээдип берген.

ЧУРУКТА: кырган-ача Иван биле оглунуң оглу Иван. (И. И. Стрельченко оглунуң оглу биле).

Л. САМСОНОВ биле И. БРУЯНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

НЕМЕЛДЕ ХҮЛЭЭЛГЕ

Совет Тыванның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя деп күш-ажылчы ээлчегге Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйының коллективи идепкейлиг киржирип хүлээнген. Арга-арыг даамалы В. Санчат бо ажылга 22 чыл ажылдап турар. Хоочуй ажылчын ажылдап келген бо үениң дургузунда бойдус камгалаар херекке улуг үлүүн киришкирип келген.

Ыяш ажыл-агыйы бойдус камгалалындан аңгыда, одаар ыяш белеткээр, катчимис чыыр ажылга киржип турар. Шиви-Кудуруу, Кара-Хөл ынчаар эм оът үнген арга-арыгны өрт айыылындан камгалаар дээш В. Санчат хөй күжениишкинни үндүрген. Өртке удур лозун-плакаттарны азып, үе-үе болгаш хыналдаларны чорудуп турар. Тайгага чайлаан малчыннар ортузунга бойдус камгалалының дугайында лекция-беседаны-даа В. Санчат чорудуп турар.

Хоочуй лесник бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ол 30 килограмм кат, 300 килограмм тоорук, ол хире чыжыргана чыыр немелде хүлээлгени алган болгаш социалистиг чарышче Д. Д. Додукту кыйгырган.

Т. КУНГА.

Тес-Хем район.

Бижикчилериң чагаалары

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң малчын коданнарында хой оолдаашкыны түлүктеп, бо хүннерде төрээн 2350 хойнуң хураганнары менди алдынган.

Александр Сааяның коданында 270 хойдан ынча хураган менди төрүттүнген. Дуржулгалыг сакманчылар А. Донгак, С. Донгак, М. Кара-Сал, Б. Хомушку олар 90-100 хураганнарны тустузунда доруктуруп, он хонуктуң түңнелдери-биле социалистиг чарышка тиилекчи болганнар.

Саанчылар аразындан Светлана Монгуш, бызаа ажаакчызы Сесиң Хертек олар база эки көргүзүглүг болганнар.

А. МОНГУШ.

МАЛЧЫННАРДА

Сүт-Хөлде «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының малчыны Өлзей-оол Монгуштуң коданында бо чылын төрүүр 352 хойнуң 125-и төрээн, хураганнары менди.

Малчынның дузалакчызы Константин Куулар, сакманчылар Борбай Монгуш, Чечек Куулар олар бачым үеде боттарының хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенгенинге баса бар курлавырларга үидезилээш, Совет Тыванын 40 чылынга үткүштур хой бүрүзүнден хураганны алырын малчын хүлээнген.

К. МОНГУШ.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Дуран-оол Доңгак акызы Серен Доңгактың чанындан бичизинде ыравас. Ыяштан янзы-бүрү эт-керексел кылып, хаарылгалаарын эптээрин сонуургааш турупгар. Акызы ооң хайгаараачал, сонуургаан эскергеш, ажылынга дузалаштырып, мергежилиишке чоорту өөредип каан.

Д. Доңгак эң баштай стол, сандай, ооң ном, хеп шкафтары дээш өске-даа нарын эт-керекселдерни кылып турган. Ол чоорту тудуг ажылынче шилчээн. Улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының түүүн хөйнү тутчуп кылышкан.

Дуран-оол Достай-оолович 1970 чылдан бээр бо хүннерге чедир «Тыва көдээ тудуг» трестиң Чадаанада КМК-ның тудуг бригадири болуп ажылдап турар. «Чыраа-Бажы» совхозта школа-интернат, совхоз конторазы, ийи каът уруглар сады. Чыргакыда көдээ Культура бажыңын алкыглалга киириишкен. Эрткен чылын ооң бригадазы планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеш, мурнуку черже үнген. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп весспубликаның ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган күш-ажылчы залчегге бригада кежигүннери идепкейлии-биле киржип, бо чылдың баштайгы хүннеринден-не шалыпчы ажылдап турар.

Күш-ажыл кижинии алдартатка, макталга чедирер. Д. Доңгактың кызымак күш-ажылы бедик үнелелди алган. Ленинчи юбилей, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдар болгаш социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектери-биле ол шаңнаткан.

Э. КУУЛАР.

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

Соңгулдаалардан соңгулдаларга чедир

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

«Улуг Октябрь» совхозтуң төвү Көк-Хаак суур Каа-Хемниң солагай талакы эриинде турар. Тайга эдээ черде болгаш, чылдың кайыдаа үезинде суур аажок чараш кестүр. Көк-Хаак — ёзулуг-ла интернационалчы суур. Бо суурга шаандан бээр орус, тыва чон кадыдемниг чурттап, ажылдап келген.

1936-37 чылдарда маңаа улуг эвес колхоз турган. Ол — 1965 чылда совхоз кылдыр эде тургустунган. Ооң чурттакчыларының, демниг, найыралдыг ажылчининиң ачызында аңаа чаа амыдырал шапкыны-биле хөгжүп сайзыраан. Ам «Улуг Октябрь» совхоз республикада күш-шыдалдыг улуг ажыл-агыйларның бирээзи.

Он бирги беш чылдың үшкү өзек чылының планныг онаалдаларын «Улуг Октябрь» совхоз (директору С. К. Долгар) долузу-биле күүсеткен. Совхоз күрүнеге дүк садарының планын 100 хуу күүсеткен, эътти, сүттү болгаш тарааны база планнан ажыр дүжаган. 1983 чылдың дүжүт ажаалдазынга совхозтуң механизаторлары ёзулуг-ла эрес-маадырлыг чоруун көргүскеннер. Олар 15 комбайн-биле 4500 гектар черниң дүжүдүн боттарының күжү-биле өй-шаанда, чидириг чок ажаап алган. Механизаторларның интернационалчы бригадазында дуржулгалыг, ат-сураа чүгле районда эвес, а республикада билдингир апарган эштер хөй. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, Күш-ажылчы Алдар орденниң эдилекчизи, 36 чыл механизаторлап келген Ф. Г. Долганов, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, Ленин орденниң эдилекчизи, 33 чыл дүжүт ажаап турар И. Т. Михальченко, мурнакчы механизаторлар Василий Ялан, Шумур Монгал болгаш өскелер-даа хамааржыр. Комбайннарның туруушкун чок ажылдаарынга техниктиг дуза чедирер звеноларның ажылдакчыларының үдүгхуузу улуг болган. Оларның ак сеткилдиг шалыпкын ажылынның ачызында, ажаалда" үезинде үзүктелиишкин турбаан. Мындыг чедиишкинниң үндезини — механизаторларның, хову ажылдакчыларының эп-найыралдыында, бот-боттарынга дузалажып, деткижип билиринде.

Чемненир өйде азы каш минута дыштаныр үезинде механизаторлар чыглып келирлер. Ынчан оларның аразынга баштак чугаалар, каткы-хөг чаңгыланы бээр. Амгы үеде механизаторлар — септелге ажылдарында, келир часкы тарылгага, күскү дүжүт ажаалдазынга шыңгыы белеткел чедиишкинниң кол өзээ дээрзин олар билир.

Совхозта чүгле алдарлыг механизаторлар эвес, а чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап турар малчыннар, сакманчылар база хөй. Оларның аразында Дээк-оол Күжүгет, Тырыш Күжүгет, Родина Хертек, Сайдай Доржу болгаш өскелер-даа бар. Оларның коданнарында амгы үеде хой оолдаашкыны түлүктеп турар, хураганнар менди.

Кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип, шынарлыг болгаш четчир мал чемин белеткеп алган болгаш, ниитиниң малы кыштан хүр ажар дээрзинге малчыннар бүдүрелдиглер.

Совхозтуң ажыл-агыйжы чедиишкиннериниге И. С. Либфанов удурткан мал чеми белеткээр бригаданың ролю улуг. Ук бригада тос муң тонна ногаан массаны белеткеп, силос ажаарының талазы-биле районга бирги черни ээлээн. Бригада кежигүннери Базыр-оол Орустук, Виктор Петров кызымаккай ажылы дээш эзлчег чокка «Жигуля», «Запорожец» деп маркалыг чиик автомашиналар садып алыр талоннарбиле шаңнатканнар.

Совхоз бодунуң мурнакчы механизаторларынга, малчыннарынга, саанчыларынга чоргаарланып, оларны деткип, шаңнап-мактап келген. Мурнакчы малчыннар маадыр хоорайларны. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң дедгелгезин сонуургап көрүп чорааннар.

КУЛЬТУРЛУГ ДЫШТАНЫЛГА

Совхозтуң ажылчынары чүгле күш-ажылга ынак эвес, культурлуг дыштанып база билирлер. Аңаа суурда Культура бажыңыйын, библиотеканың ажылдакчыларының үлүг эвээш эвес. Көдээ библиотека эргелекчизи — Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. В. Долганова. Ол ук библиотекага 18 чыл ажылдап келген. Библиотеканың дериглези экю. Мурнакчы дуржулга булунундан «Улуг Октябрь» совхозтуң дугайында хөйнү билип ап болур. Аңгы булунда малчынга, агрономга, көдээ ажыл-агый специалистеринге номнарны тускай делгеп каан. «Бистиң чаңгыс чер чурттуувус» деп С. К. Токаның болгаш ооң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында база. Совет Тываның 40 чылынга тураскаатканы булунларны маңаа келген кижи бүрүзү сонуургап көрүп чорааннар.

Библиотека көдээ Культура бажыңы-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Олар дүжүт байырлалынга тураскаатканы кежээлерни, күш-ажылдың хоочуларыны-биле ушуражылгаларны кады организастап эртирип турар. А. В. Долганова сес чыл школазының база доктаамал ааллызы, а малчыннарже айда бир катап үнүүшкүнүү организастап турар.

Көдээ Культура бажыңының ажылдакчылары часкы, күскү сезоннуг ажылдар үезинде хозу ажылдакчыларынга концерттерни көргүзүп, көскү агитациняны дерип кылып келген. Культура бажыңының хөгжүм хереклерлери-биле хандыртынганы эки. Чүгле эрткен чылын безин 700 рубль-биле хөгжүм хереклерлерни сатнан. Районга эртип турган фестивальдарга идепкейлиг киржип келген. Аныяктар хүннүнге тураскаатканы көрүлдеге көк-хаакчылар ийиги черни ээлээн болгаш аңаа эң-не массалыг чоруун көргүскеннер. Районнуң агиткультбригадазының бирги черни ээлээн. Ук көрүлделерге суурда аңгы-аңгы национал болгаш янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — саанчылар, чолаачылар, бызаа ажаакчылары, башкылар, совхоз удуртукчулары киржип келгеннер.

Культура бажыңынга дыштанылга кежээлери, темалыг кежээлер эртип турар болгаш кино кежээнинге үнүп турар. Тиилелге хүнү дээш өске-даа тураскаалдыг хүннерде Культура бажыңыгта хөрек-черлерниде орден, медальдар чайыннаан кижилер чыглып кээр. Ынчан клубка дайынчы ырлар чаңгыланып, фронтучуларның солуун чугаазы уламыпла турар. Кыш үделгезининг байырлалында көк-хаакчылар Каа-Хемниң эриинге чыглып кээп, орус, тыва улустуң ырларын ырлажып, баштак, хөглүг оюннарны ойнап, кошкан үш аъттыг шанактарга халдып, уттундурбас кылдыр эрттирип чаңчыкканнар.

1983 чылда Көк-Хаак суурга ырының болгаш танцының «Саян», «Челээш» ансамбльдери аалдап чораан. Ховар аалчыларга көк-хаакчылар аажок өөрээн. Хөгжүм-шин театрының артистери келбээнден бээр кашдаа чыл болган, суурнуң чурттакчылары артистерни аажок манап турарлар.

Культура бажыңының спорт залынга спортчу секцийлар эртип турар. Суурда спортка ынактар хөй. Ылаңгыя волейбол талазыбиле көк-хаакчылар районда мурнуку одуругда. Районнуң волейболга шилилдек командазының кежигүнериниң бежи бо суурдан. Ынчангаш волейбол маргылдаазынга көк-хаакчылар удаа-дараа тиилекчи болуп келгеннер. Ам олар февраль эгелинде эртер районнуң волейбол маргылдаазыйга белеткенип турарлар.

Көдээ Культура бажыңы болгаш библиотека март 4-те болур ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел ажылдарын чорудуп турар.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗУП

Аныш-чемниң болгаш үлетпүр барааннарының ийи магазинии, чеден орунуут уруглар сады, сес чыл школазы, харылзаа чери, эмнелге болгаш комплекстиг хүлээлгелиг алышкын пунктулары, чүйкар-бажың көк-хаакчыларның эргезинде. Чонга ачыдуза чедирер талазы-биле ылаңгыя комплекстиг хүлээп алышкын пунктузу чогуур ажылдарны чорудуп, ай, чыл планнарын доктаамал күүседип келген.

Суурнуң чурттакчылары дузалал ажыл-агыйында 337 баш бода мал, 360 хой, өшкү, 419 хаван болгаш 16 ажылчын аъттарны тудуп турар. Ол ышкаш ында огород ажылы ажаок сайзыраан. Чурттакчылар ногаа аймааның барык шуптузун тарып, өстүрүп, дүжүдүн ажаап ап турарлар.

Совхоз директициязы ажылчынарның чурттарга, амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни утландырып, оларга таарымчалыг байдалды тургузар дээш ажылдарны кылып келген. Мурнуку чылдарда чурттарга бажыңнарының талазы-биле байдал берге турган болза, сөөлгү чылдарда ол айтырыг шиитпирлеттинип турар. 1981 чылдың дургузунда чүгле ийи аал иштиг чурттаар үш бажың туттунган турган, а 1982 чылда үш ай иштинде-ле 2 аал иштиг чурттаар ийи бажыңны тудкан. 1983 чылда ийи аал иштиг чурттаар 2 бажың ажыглалга кирер деп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери «Совет Тываның 40 чыл оонга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип, он бирги беш чылдың дөртүү чылының планныг онаалдаларын ук шалыпчы 40 неделяда күүседир дээш ажылдап турар.

С. БАЛЧЫР.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Тываның аптека эргелелиниң Кызылда «Оптика» магазининиң коллективи чыл эгезинден бээр социалистиг чарышты калбарткаш, эрткен январь айның планныг онаалдаларын 25-те күүседткен. Коллективтиң ажыл-ишчилери ам февральдың нигги чартыныңг үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Планныг онаалдаларны чедиишкинниг боттандырып чорударынга күш-ажылдың хоочуннары Е. К. Межевникина, М. М. Фунтикова аныяк мастерлер С. Забродин, О. Портнягина оларның киирип турар үлүг-хуузу улут. Олар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Оларның кылган ажылының шынары эки. Чагыкчылар өөрүп четтиргенин илередип турар.

Январь 31-де коллективтиң кежигүннеря тайбың фондузунга салыышкын киирер дээш ажылдаан болгаш 80 рубльди Тайбың фондузунче шилчиткен.

Р. ГРИГОРЬЕВА, «Оптика» магазинниң директору.

ЧАА МАСТЕРСКАЯ

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң организастааны-биле улус депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң культура килдизиниң чанында чаа чурулга мастерскаязы ажыттынган. Ооң ажылын Москвада уран-чечен академиктиг театрының (МХАТ) чанында Дээди чүрүлга школазының доозукчузу Николай Саидан удуртуп турар.

Мастерская районнуң албан организацияларының, совхозтарның чуруккааскалга ажылдарын кылыр. Ол ышкаш чурттакчы чоңгун чатыларын ёзугаар ыяштан, демирден, хөмден янзы-бүрү кааскалга кылгыларны, өгнүң эт-херекселдерни чонуп, чазап, сиилбип, чүрүүр ажылдарны күүседпр.

И. ИРГИТ.

ОЛЧАЛЫГ БИЛЕТТЕР

1983 чылдың акша-бараан лотереязының немелде үндүрүлгези декабрь 29-та Калуга хоорайга болган.

«Тыва сүт түдүг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкиниң эргелелиниң ажылдакчызы Н. И. Подваленко 810 рубль өртектиг хевистн ойнадыш алыр аас-кежиктиг болган. Кызылдың чурттакчылары Г. А. Груздьева биле В. С. Катаева олар чаа соодукчуларны алырлар. М. П. Шунеев 210 рубль өртектиг магнитофонну ойнадып алган.

Р. ЮРКОВА.

СПОРТ

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирлеринде күш-культураны болгаш спортту ылаңгыя көдээниң ажыл-ишчилериниң хүн бүрү амыдыралы-биле холбап, спорттуң массалыг хевирлерин сайзырадырывче кичээнгейни үгландырарын тодарглай айыткан. Бистиң республиканың чамдык районнарында, суурларда база ажыл-агыйларда сөөлгү үеде спорттуң массалыг хевирлериниң бирээзи — хостуг хүреш сайзырап турар. Районнарның спорт чөвүлелдеринде, ажыл-агыйлар төптеринде хостуг хүреш секцияларында аныяк, хоочун-даа спортчулар мергежилин доктаамал бедидип, республика чергелиг болгаш оон-даа ынай чамдык улуг маргылдааларга киржип турар апарган.

Тбилисиде эгелеп турар делегей маргылдаазында делегей чергелиг спорт мастери Александр Доржу биле Василий Хураган киржип эгелээнер. Хостуг хүрешке 1984 чылда РСФСР-ниң чемпиону Мерген Чыдым биле Мөңгүн-оол Чула олар Совет Эвилелиниң бирги чери дээш Таллинге болур маргылдаага белеткенип турарлар.

Хостуг хүрешке республиканың «Урожай» спорт нииитилелиниң шилчиир кубогу дээш ажык маргылдаа Кызылдың «Херел» спорт залынга ийи хүн үргүлчүлээн. Аңаа районнардан болгаш кодээ ажыл-агый техникумундан нииитизи-биле 120 хире мөгелер шаңналдыг черлер дээш арга-мергежилин, күжүн шенешкеннер. Ук маргылдаага 48-тен 62 килограмм чедир хүрешкен мөгелериң саны хөй болуп, түңнел үжуражылгалар чидиг байдалга эрткен. 48 килограмм чедир деңзилиг мөгелериң араазынга Кызыл районнуң Баян-Кол ортумак школазының өөреникчизи Эдугар Чымба тиилээш, чараш хүрешкени дээш тускай шаңналга база төлептиг болган. 52 килограмм деңзилиг мөгелериң түңнел үжуражылгазында моон мурнунда болгулаан ыяыг маргылдаалариның каш удаа тиилекчизи, Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң инженери Сарыг-оол Дажы аныяк мөге Сергей Маканга (Улуг-Хем) бо удаада сан-биле аштыргаш, нйиги черни ээлээр аргалыг болган. «Х Улуг хурал» совхозтуң зоотехниги, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Матвей Допуй-оол (90 кг) биле оон дүңмазы · кодээ ажыл-агый техникумунуң сургууулу Маадыр Допуй-оол (57 кг) олар 1984 чылда «Урожай» нииитилелиниң чемпионнары болганнар.

Анатолий Кара-Сал (Кызыл), Виктор Конгаржап (Улуг-Хем), Михаил Мөңгуш (Барыын-Хемчик), Александр Оюң (Кызыл район), Сүктер Шимет (Тес-Хем) олар боттарының деңзилеринге тус-тузунда тиилекчи болганнар.

ВЛКСМ обкомунуң «Эң аныяк мөгеге» деп тускай шаңналын Тес-Хемден школачы Н. Лодай-оолга тывысканнар.

Команда зайы-биле Кызыл районнуң мөгелери «Урожай» спорт нииитилелиниң кубогун, вымпелин чаалап ап, бо чылдың тиилекчи командазы атка төлептиг болган.

Аңаа болган 32 мөгениң тыва хүреш маргылдаазынга Сергей Дандаа (Тес-Хем) шүүлгеп.

«Урожай» спорт нииитилелиң бо удаада спорт нииитилелдеринде хөй-нииити тренерлерни, судьяларны маргылдаага кадбаа-биле киириштирип, ону организастыг деңнелге эрттирген.

Маргылдааның түңнелинде ук нииитилелдиң мөгелериниң шилиндек командазын тургускан.

Сүт-Хөл, Мөңгүн-Тайга, Тожу, Бии-Хем районнарның мөгелери маргылдаага киржири-биле чалалгаларны болгаш негелделерни баш удур алза-даа, келбейн барган, өөрүүлер озалдаан.

В. КАРА-САЛ.

Кышкы олимпиада февраль 8-те Сараевога ажыттынар

ОЛИМПИЙЖИ ОТТУ КЫВЫСКАНЫ

АФИНЫ. (СЭТА). Олимпийжи от эрткен воскресеньеде Грецияда 1984 чылдың Кышкы оюннарының найысылалы — Сараевоже (Югославия) аян-чоруун эгелээн.

Чаңчыл ёзугаар ол от эрте-бүрүн шагда спортчу дөрт чылдарның демдээ кылдыр маргылдааларның тывылган чери — Олимпияга хүн келинденн чалбыыштаныр үнген. Сурагжаан грек актриса Мария Мосхоюу хып турар отту грек спортчуларга дамчыдып берген болгаш олар ону олимпийжи оттуң эстафетазының баштайгы, аэропортка чедир 65 километр кезээн эрттир тудуп чедиргеп. Оон тура олимпийжи отту Афиныга аппаарга, ында мрамор стадионга (аңаа, 1896 чылда, амгы үениң олимпийжи оюннарын эң баштай эрттирген) ону Сараевонуң төлээлекчилеринге дамчыдып берген. Ону оон соонда самолёт-биле Дубровникке чедирген болгаш оон олимпийжи оттуң эстафетазы ийи «херел»-биле Ак олимпиаданы хүлээп алыр баштайгы социалистиг чурт — Югославияның 16 хоорайларын таварып эртер.

Февраль 7-де ол ийи орук Сараевога ужуражып баштажыр. Ооң дараазында ол отту «Кошево» стадионга чедирер. Орта оюннарның ажыдыышкынының байырлыг ёзулалы болур. Февраль 8-тен 19-ка чедир стадионуң ожуунга чалбыыштаныр отту югослав фигуристка Санда Дубравчич кыпсыр.

ЭСТАФЕТА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

БЕЛГРАД. (СЭТА-ның корр. В. Бескровный). XIV Ак олимпиаданың одун январь 29-та кежээ тускай самолёт-биле олимпийжи оюннарның тывылган чери — Грециядан югослав чер — Дубровникте эккелген. Адриатика далайның эриинде ол эң чараш хоорайларның бирээзиниң барык бүгү чурттакчылары шуптузу олимпийжи отту уткуур дээш үнгеннер.

XIV Кышкы олимпийжи оюннарның организакчы комитединиң даргазы Бранко Микулич оттуң Югославияда келгенинге холбаштырган байырлыг ёзулалга чүве чугаалаваш, мынча дээн: «Бистер бөгүнгү байырлыг үениң дугайын үр-ле манап, олимпийжи идеалдарның тиилелгезин коргүзер ужуртлуг спортчу байырлалга алды чыл иштинде белетженип келдивис. Олимпийжи от кажан-кезээ шагдан бээр буянныг-чаагай үүлени кылып, кижилер араазынга харылзааны тудуп келген. Бистер олимпийжи отка байыр чедиреривис-биле олимпиаданың киржикчилеринге, бүгү делегейниң улустарынга болгаш аныяктарынга база байыр чедирип турарывыс ол болур».

Олимпийжи гимн чаңгыланып турган. Беш олимпийжи билзектерлиг тук кежээки дээрже киискип үнгеп...

Олимпийжи оттуң эстафетазы январь 30-де ук чернии-биле таптыг-ла тос шакта Югославияның девискээри-биле 5 муң километр ажыг орукче чорупкан. Эстафетага 2 муң хире сураглыг спортсменнер, ол ышкаш студентилер болгаш школачылар киржир. XIV олимпиаданың найысылалы — Сараевога ол от февраль 7-де келир. . . .

Январь 29-та аңаа база бир болуушкун демдеглеттинген — делегейниң олимпийжи комитединиң президентизи Хуан Антонио Самаранч аңаа болур оюннарга киржири-биле чедип келгеш, 50 чурттуң спортчуларының маргылдаалар үезинде чурттаар «Мойминло» суурунга олимпийжи тукту көдүргеп. Ол ооң соонда суурнуң бүгү тудугларын кезип көргеш, ону магалыг-ла-дыр деп мактаан.

ААЛЧЫЛАР КЕЛГИЛЭЭН

БЕЛГРАД. (СЭТА-ның корр. В. Бескровный). XIV олимпийжи Кышкы оюннарның найысылалы — Сараевода олимпийжи туктар — тайбының болгаш найыралдың туктары хатка киискип турар.

Амгы үеде Сараевонуң бүгү овур-хевири шуут чаартынган. Магазиннериң, кафелериң, лаңгыыларның делгиирлери «олимпийжи хевир-шинчи» кирген. Сараевонуң кол-кол спорт болгаш өске-даа олимпийжи тудуглариярынга чедер оруктарны айыткан улуг транспорт таблолары хоорайның чер болганында астынган, каяа-даа баарга — кааскалга-шимелделиг чарлалдар болгаш талисманы —оман-хөглүг Вучко дээр бөрөекти чураан паннолар көстүп турар.

Олимпийжи «Мойминло» суурда 16 чурттуң аалчыларыы чедип келген.

«Мойминло»-биле кожа турар журналистерниң «Доброиня» дээр суурунда чурттакчылар база көстүп келген. Аалчыларга ол дыка таарымчалыг болган: кол парлалга төвүнде дериг-херекселдер бөмбүрзектиң кайызында-даа чер-биле кашла секунда иштинде харылзаа тудуп болуп арганы берип турар.

ОЛИМПИЙЖИ ЧЫЛДЫЛАРДА

ХОВАР КАЗЫМАЛ БАЙЛАК

Кижилер ручкага бодаарга карандашты шоолуг-ла соңуургавас апарган. Ол дээрге дыка хөй үе иштинде колдуунда кара чаңгыс чүве бижип болур чүүл турган. Графит—ховар дээн казымал байлак-тыр. Чижээ, Европада суг болза графит казып ап турар чаңгыс-ла шахта бар. Ол бавар Кропфмюлле (ГФР) хоорайжыгаштa. «Чоок төрелдери» алмаз болгаш хомур-даш ышкаш, графит (углеродтуң бир хевири) бурунгу далайлар кыдыынга үнүп турган суг үнүштеринден миллион-миллион чылдар мурнунда тывылган.

СПИРТ «ИЖЕР» МАШИНА

Бразилияның автозаводтарының бирээзи миллион дутаарлыг чиик машинаны үндүрген, ук машиналарның моторлары спирт-биле ажылдаар. 1979 чылда бүдүрүп эгелээн «спирттиг автомобильдер» ол чуртта дыка нептерээн, чүге дээрге ооң кывар чүүлүнүң өртээ мун-не чүгээр чиик, ук спиртти чигир кулузунундан болгаш өскедаа көдээ ажыл-агый продуктуларындан кылып турар.

ПАПИРУС ҮЗҮ

Бурунгу египеттерниң саазын кылып турган папирус үнүш үзүн бүдүреринге кедилиг чиг-эт болуп турар. Ооң бедин беш метр чеде бээр, Африканың чамдык чурттарында ооң дүжүдү гектардан-на 32 тонна чедип турар.

ЧУГААЛАНЫРГА АЖЫКТЫГ

Чааскаан чугааланыр кижилерни шаандан бээр «арайла четпес» дээр болгай. Ынчалза-даа амгы үениң эртемн чамдык «канчаар-даа арга чок шын» чүүлдерни бо-ла эде көөр ужурга таварышкылаар. Барыын чүкте чамдык эмчилер аарыг кижилеринге мынча деп сүмелегилээр апарган: сагыш ооңургадыр эмнер орнунга чааскаан чугааланыпар. Боду-биле ынчаар беседалажыры — кижини ооңуктурарының эки эми. Чүү-кандыг-даа болза, чааскаан чугааланырында хора черле чок, а чамдык барыын компаниялардың бүдүрүп турар эмнери чигзинчигле болдур ийин.

СУРАГЖААН «ИКАРУС»

Каттышкан Штаттарның хоорайларынга «Икарус» деп венгр фирманың автобустары көстүп келгенинден бээр чыл ажа берген. Олар американнарга таарышкан —эптиг, чымчак ол машиналар бүгү «шылгалдаларны» болгаш чидиг конкуренцияны шыдажып эрткен. Чоокта чаа Олбани хоорайга пассажир автобустарының көрүлдеконкурузу болган, аңаа бодунуң продукциязын билдингир америк болгаш барыын-европа компаниялар делгээн. Специалистер «Икарустарны» эң эки деп санаан. Ам АКШ-тың дыка хөй хоорайларының транспорт агентствolары чогум-на харын ол марканың автобустарын «аңнап» турар.

ООРНУ ООР ТУТКАН

Португалияда Порто хоорайга шагдаа биле оор хүлээлгелерин «солчуп» алган. Хоорайның шагдаа салбырында 14 чыл дургузунда ажылдап турар Мануэль Чавес бараан сөөртүр автомобильдиң эжин үреп чыда, ол-ла черинге туттурган. Чоогунга турган оор мергежилдиг кижи дүвүрээнин үндүргеш, машинаның ээзинге оорланыр деп семеп турган кижи дугайын дыңнаткан. Оозу шагдаалар келдиртипкен. Олар «эндээн» эжин тудуп алыр үжурга таварышкан. Төлеттинмээн өрем бар чүве, чүгле өске кижини үптээш, ону төлеп бээр аргалыг турдум деп Чавес агартынган.

Алма-Атаның төвүнден Медеога чедир ырак эвес—чүгле 18 километр. Ынчалза-даа дораан далай деңнелинден 1960 метр бедик кайгамчыктыг оранга чеде бээр силер. Мында Завилий Алатаунуң харлыг баштыг сүүр бедиктери, Тянь-Шаньның мөңге шивилери онзаланган. Шак бо кайгамчык черде, даглардың чурумалдыг оргулаажында, сураглыг даг чүдүүзу— кижи магадап ханмас Медео чайынанып көстүр. Ооң шөлүнде хемчээли — 10,5 муң дөрбелчин метр.

«Медео» дээр спортчу комплекс чүгле дүрген маңнаарынга таарыштыр кылган оруктар эвес, харын борта мялчилиг хоккейге маргылдааларны, дош кырынга мотомаргылдааларга белеткелдерни эрттирип, фигурлуг чүүгулаашкынның мастерлериниң көргүзүглерин организастап турар. Ынчангаш Медеону рекордтарның каңнакчызы деп адап турары таварылга эвес. Бир эвес делегейниң спортчу чедиишкиннериниң таблицазын көөр болзувусса, эр улустуң сес рекордтарының бежи Медеога бүрүткеттинген, а алды херээжен рекордтарның — дөрту...

ЧУРУКТА: дыштанып хүнде катокка массалыг чүүгулаашкын.

М. ЧУМИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СОҢУУРГАКТАРГА

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — В. А. Лунев-биле школачыларның ужуражыышкыны. 9.30 — П. И. Чайковский. Хылдыг хөгжүм оркестринге серенада. 10.05 — «Богач, бедняк...» деп уран-чечен телефильминиң 3-кү сериязы. 11.30— Концерт. 12.00 — Телемедээлер. 12.05 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.10 — А. Яшин. Чогаалдарының арыннарындан. 16.00 — Концерт. 16.35 — Орус чугаа. 17.05— Москва чоогунун кедээ суурунун бөгүнгү болгаш даартагы хүннери. 17.35 — «Аргаыяш комплекизининң айтыыргылары». ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү А. С. Исаев-биле беседа. 17.50 —«Тоолга аалдаашкын». «Маутли». 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — Соңгулдаларга уткуштур. 19.15 — Эртем болгаш амыдырал. 19.45 — «Богач, бедняк...» деп дөрт сериялыг уран-чечен телефильминиң 4-кү сериязы. 21.00— «Ye». 21.35 — Документалдыг телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —00.05 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — М. Ю. Лермонтов. «Бородино». 4 класс. 9.00 — Эртем-таныбырлыг фильм. 9.10 — Англи дыл. Өредилгениң 1-ги чылы. 9.40 — М. Ю. Лермонтов. «Бородино». 4 класс. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. 10.35 — Төөгү. 7 класс. Степан Разинге баштаттырган тараачыннар даярыыны. 11.05 — Сээн ленинчи библиотекам. «Америк ажылчыннарга чагаа». 11.40 — Төөгү. 7 класс. Степан Разинге баштаттырган тараачыннар дайыны. 12.10— Ж. Верн. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 12.55 —Англи дыл. Өредилгениң 1-ги чылы. 13.25 — Шиңи чогаалы болгаш театр. Г. Ибсен. 14.15 — Эртем-таныбырлыг фильм. 14.35 — «Иозеф Гайдн». 15.20 — Телемедээлер. 15.25—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Челээш». 18.45 — Фильм-концерт. 19.05 — «Азия төвү». 19.35 — Киножурнал. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —Пианист В. Овчинников ойнаар. 20.25 — Телефильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — 23.55 — «Шофёр на один рейс». деп уран-чечен телефильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

ТЕЛЕГРАММА

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бичe хар чаар. Дүне агаарның температуразы 38—43, чамдык черлерге 30—35 градус соор. Хүндүс 26—31.

Кызылга чуга булуттаар, быскан хар чаар. Дүне 38—40, хүндүс 29—31 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Разиня» 10.00, 12.00, 14.30, 16.30, 18.40 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Под свист пуль» 13.30, 15.00, «Избранник Великого Духа» 11.00, 13.20, «Жёлтая роза» 16.30, 20.20, «Отелло» 18.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чёрный тюльпан» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Красавица и чудовище» 15.00, 19.30, «Анна Павлова» 16.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Люби, люби, но не теряй головы» 18.00, 20.00 шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

ФЕВРАЛЬДА КОНЦЕРТТЕР ПРОГРАММАЗЫ

Февраль айның гастроль чарлалдарын ССРЭ-ниң төлээлекчилери — **Киевтиң күрүне филармониязының камерлиг оркестри** ажыдып турар. Ооң уран үүл удуртукчузу болгаш дирижёру— **Антон Шароев.** Коллективтиң программазы янзы-бүрү болгаш ында композиторлар Бах, Гендель, Марчелло, Гайди, Моцарт, Бортнянский, Шостакович, Станкович оларның чогаалдары кирген.

КОНЦЕРТТЕР хөгжүм-шиин театрынга, февраль 3-те уругларның музыка школазынга болур.

Февраль 8—10-да кызылчылар камерлиг музыканың кежээзинге каап, концерт коруп болур. Концертке күүсекчи музыкантыларның Бүгүроссия конкурузунуң лауреады **Татьяна Заварская** (виолончель), **Нина Ломинадзе** (фортепиано) киржир.

Программада — Шуманның, Григтиң, Де Фальдың чогаалдары.

Февраль 20—22-де биистиң республикага Белоруссиядан коллектив кээп концерт көргүзер. Ол—Күрүнениң П. И. Жинович аттыг улусчу оркестри-дир. Ол коллектив белорус улустуң хөй национадлыг совет уран чүүлүнүң болгаш культуразының төөгүзүнге Белоруссияда эң баштайгы бедик мергежилдиг профессионал коллектив боон кирген. Коллектив бодунуң туруп келгенин 53 чылдарының иштинде эвээш эвес кайгамчыктыг күүседикчилерни кижилиткен болгаш белорус композиторлар Н. Чуркин, А. Богатырев, Е. Глебов, Ю. Семенко болгаш өскелер-биле кады солуп репертуарларны тургузуп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап келген. Ооң репертуарында орус болгаш даштыкы-даа классиканың музыка чогаалдары эвээш эвес. Оркестрниң программазында — П. Чайковскийниң, Н. Р. Корсаковтуң болгаш өскелерниң-даа чогаалдары бар.

Барыын-европажы классиктиг музыканы И. Бахтың, И. Гайдиның, В. Моцарттың, Л. Бетховенниң, Н. Паганининиң болгаш өскелерниң-даа чогаалдары толаалеп турар. Ол ышкаш совет композиторлардан Д. Шостаковичиниң, Г. Свиридовтуң, А. Хачатурянның, Д. Кабалевскийниң, Р. Щедринниң чогаалдары кирген.

Февраль 24—25-те биистиң республиканың районнарынга делегей конкурузунуң лауреады **Н. Юзбашевтиң** (фортепиано) концерттери болур. Программада—даштыкы, орус болгаш совет композиторларының чогаалдары.

Февраль 25—26-да көрүкчүлер орус романстың кежээлеринге барып болур. Кежээлерге РСФСР-ниң алдарлыг артизи **Галина Карева** киржир. Программада композиторлар Фоминиң, Алябьевтиң, Дризоңуң болгаш өскелерниң-даа романстары кирген.

«Челээш» дээр эстрада-хореография болуу болгаш эстрада-цирктиң **«Чалыы нээым»** болуу— республиканың районнарынга барып оюннар көргүзер.

Концерттерни барып көөрүнче чалап тур бис.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 2. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-38 партий жи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2047.

Тыва АССР-ниң Нон үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00827

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (12420) | 1984 чылдың февраль 4, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыныңарны бээриңерни СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур. Коммунистиг тургузуушкунче болгаш тайбыңче партияның угланыышкынынга шынчыңарны силер боттарыңарның чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаашкыныңар-биле база катап бадыткаар силер.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

1984 чылдың март 4-те боттарывыстың Конституция ёзугаар эң чугула эргевисти бистер шуптувус боттандырар болгаш бедик хамааты хүлээлгевисти күүседир — ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттарны соңгуур апаар бис.

Ленинчи партия соңгуларже партия кежигүнү эвестер-биле сырый эвилелдежип алган бар чоруур. Ол эвилел — партияның болгаш чонның бүзүлбас чаңгыс эвиниң, социалистиг инитилелдиң чаңгыс эптиг сырый каттыжыышкынының боттанышкыны. Советтер чуртунуң күүү-шыдалының болгаш депшилгезиниң үнер дөзүдүр.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга мооң мурнунда соңгулдаларның соонда беш чыл эртикен. Ол болза СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң көдүрген улуг болгаш нарын сорулгаларын боттандырар талазы-биле шудургу ажыл-ишкиң, чогаадыкчы тывыышкынның, чүткүлдүг күженнишкиннериниң үезы болган. Эрткен үе дургузунда чүрттуң хөгжүлдезиниң түңнелдерин үндүрбүшаан, совет улуска бөгүн: партияның ажылдап кылган политиктиг угланыышкыны амыдыралда чайгылыш чок боттанып турар, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңа чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган, бистиң Төрээн чүртувус, улам-на бай болгаш күштүг апарган. Ленинчи даштыкы политиканы — улустарының тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң политиказын чайгылыш чок чорудуп турар деп долу үндезинниг илеткеп болур.

СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарының шинтпирлеринде, СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң чугааларында сайзыраңгай социализмни план ёзугаар болгаш бүгү талалыг болбазаарыңгайдарының оруктары болгаш аргалары, бүдүрүкчү күштерни болгаш бүдүрүлге харылзааларын, инитилел амыдыралының бүгү талааларын улам ыңай хөгжүдеринге кол утланыышкынынары ылаптыг тодаргайлаттынган. Чүрттүң экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш угаавидбат күчүзүн улам ажыктыг кылдыр ажыглаар дээш демиселге күженнишкиннерни совет улус партияның удуртулгазы-биле немей өстүрүп турар.

Эштер соңгукчулар!

Ада-чүрттүң күчүзүнүң үндезини — **совет экономика** эрткен чылдарда улам бедик деңнелче көдүрүлген. Национал орулга 18,6 хуу өскен, оон немей өзүлдезиниң бештиң дөрт келиин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — бүдүрүлгениң ажыглалда киргеи. Сибирьниң болгаш Ыраакы Чыгыр чүткүн бөдүүр байлактарын чедиишкиниг шингээдип ап турар. Байкал—Амур магистралы ажыглалда кирип турар. Энергетика программазы чайгылыш чок боттанып турар. Уренгой—Помары—Ужгород аразының делегейде эң улуг дээш газ дамчыдылгазын хуусаа бетинде туткан. Үлетпүр продукциязының эң чугула 30 ажыг хевирлерин бүдүрер талазы-биле бистиң чүрттувус делегейде бирги черни эзелеп турар, оларның аразында нефть, кан болгаш прокат, тракторлар, телевизорлар болгаш электровозтар, цемент, минералдыг чемиштидилгелер, дүктен кылган пестер кирип турар.

Партияның организаччы болгаш политиктиг улуг ажылының, чонның эрес-шудургу ажылдаанының түңнелинде 1983 чылда экономиктиг өзүлдениң темпилери өскен, улус ажыл-агыйы кол көргүзүглер экижээн. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 3,5 хуу улгатканн. Индустрияның база адырлары бурунгаар базымны кылган, транспортта ажыл-херектер эттинип кел чыдар.

Көдээ ажыл-агыйны көдүрер дугайында могаг чок сагыш салыышкынны салып турар. Сөөлгү беш чылда оон хөгжүлдезинге 186 миллиард — мурнундагы беш чыл үениинге бодаарга, барык 17 хуу хөй рубльди берген. РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүнүүт зоназын чаартыры уламчылап турар. Аъш-чем программазын боттандырары бүгү чонның херээ апарган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказы быжыыпп, көдээде чүрттагга болгаш культура-амыдырал байдалдары экижип турар. Мурнундагы беш чылдыынга дециээрге көдээ ажыл-агый продукциязының чылда ортумак хемчээли өскен. Эрткен чылын чигир свеклазының, картофельдиң нинти чыылдаларының боттуг немей өзүлдези чедип алдынган, мал чемнерин хөйнү белеткээн, тараапы арбынны ажаап алган. Сүттү, малды болгаш куштарны, чуурганарны садып алыры көвүдээн.

Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринче партия мооп соңгаар-даа кошкаш дивес кичээнгейни салыр, аңаа салып киирген акша-хөреңгилериниң берилдеринп бедидерип чедип алыр, аъш-чемнин бедик шынарлыг продуктулары-биле чонну үзүктел чок хандырарынга бүгү-ле чүүлдерин кылыр.

Бистиң экономикавыстың чедиишкиннери улуг. Ынчалзажок улус ажыл-агыйының дыка хөй адырларында чедир кылдынмаан чүүлдер болгаш четпестер эвдаа бар, оларны чайладырынга улуг ажылды кылыры аргежок чугула. Будүрүлгениң ажыктыын дыка бедидер, улус ажыл-агыйын интенсивтиг хөгжүлдениң рельстеринче шилчидерин дүргедедир апаар. Ажыл-агый механизми, планнаашкын, экономиканы эргелеп башкарарының методтары амгы үениң байдалдарынга дүүштүр долу хемчээлге ажылдап шыдавайн турар. Кылыгларның чамдык хевирлериниң шынары куду болуп артпышаан, чамдык черлерде чонның байлаан ам-даа хумагалалдыг көрбейн турар, будүрүлгелериниң дыка хөй кезии керээлиг хүлээлгелерин күүсетпейн турар. Капитал тудугда байдал бистиң амдыызында хандырып шыдавайн турар.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң үндезинии-биле бединдерин, продукциязының бот-үнезин чингедирин, дериглелериниң, ээлчештирилгелиг ажылдаарының коэффициентизин улгаттырарын ажыл-херектиң эрге-ажыктары негеп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү эвеноларынга камналга чурумун күштелдиреринп партия биргн чергенин ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Коллектив бүрүзү күш-ажылдың чарыгдалын, чиг-эттиң, материалдарның, одаар чүүл-энергетика курлавырларының чарыгдалдарын эвээжедиринче угланган тодаргай хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Социалистиг чарыштың дээштиг чоруун бедидери эргежок чугула, ынчаигаш хамыктың мурнунда шынар коргүзүглерин экижидиринче кичээнгей салып, мурнакчы дуржулганы улам шалыпкын пептередип, күш-ажылды организастаарының бригада хевириниң уклт аргаларын улам долу ажыглаары чугула. Эртем-техниктиг чедиишкиннерни улус ажыл-агыйынга дүргени-биле шингээдири — эң чугула сорулгаларның бирээзи. Кым эң күштүг техниканы, организастыг, корум-чурумнуг болдур, ол тинлеп үнер деп В. И. Ленининң состери бөгүн онза ужур-дузалыг болуп турар.

Чедип алдынган чүүлдерни быжыглап, хөгжүтүшаан, чамдык участоктарда хожудаашкыннарны чайладып, бо чылдың база он бирги беш чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырынче ажылчы чонпарны СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур. Делегей байдалы онза чидиг-

ленген амгы үеде күрүне планнарын чайгылыш чок күүседири — совет кижи бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң чүгле хүлээлгези эвес, харын патриотчу херээ болур.

Эштер, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаа тура, силер бистиң улус ажыл-агыйывыстың улам ыңай хөгжүлдези дээш, чүрттүң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн быжыглаары дээш бадылаарыңар ол болур

Эргим эштер!

Партия бүгү-ле чүүлдерни кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш, **совет кижилериң материалдыг болгаш угаан-амыдыралының деңнелии бедидери дээш кылып турар.** Беш чыл дургузунда чонның боттуг орулгалары 13 хуу өскеп. Ажылчыларның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыңы 160-даи 182 рубль чедир өскен, а колхозчуларның ажыл төлевирп 109,5-тен 138 рубль өскен. 50 миллион хире кижи чаа бажыңнарны алган, чүрттелга шөлү болгаш коммунал хандырылга дээш төлевирге чарыгдалдар ортумаа-биле ажылчының болгаш албан-хаакчының өг-бүле бюджединиң 3 хуузундан ашпайн турар. Бо чылын национал орулганың немей өзүлдезиң бүрүнү-биле чонның амыдырал деңнелин бедидеринге киирштирер.

Нинтилелдиң хереглеп фондулары доктаамал өзүп орар. Ук фондулардан чыл санында кижи санынга онааштыр төлелгелер болгаш чингелдер 404-тен 495 рубль чедир өскеп. Кыраанының, инвалид болганының база азырадыкчызын чидирген таварылгада алыр пенсиялриың эң эвээш хемчээли өскеп, үргулларлыг өг-бүлелерге дузаламчы улгаткан, нинти билигиниң школа-интернаттарынга болгаш үргулар бажыңнарывга үргуларны ажаап карактаарының байдалдары экижээн. Школа өөреникчилери халас номнарны ап турар.

Чонну чугула бараанпар-биле хандырарын, оларның ассортиментизин калбартып база шынарын бедидерин партия онза чугула херек деп санап турар. Улустуң хереглеп бараанпарын бүдүрер болгаш чонга хандырылга системазын хөгжүдеринің комплекстиг программазын ажылдап кылып турар. Медицина хандырылгазы экижип орар, чүрттүң бүгү чонунуң чыл бүрү диспансеризациязын чорударынга бедеткеп эгелээн. Социал айтырыгларым шинтпирлээринге чүрттелга ажыктарын, школаларны болгаш үргулар албан черлерин, эмнелгелерин база культура амыдыралды оске-даа объектилерин тударының планнарын хажык чокка күүседиринче партия улуг кичээнгейни салып турар. Долгандыр турар бойдусту камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чогумчалыг ажыглаарының талазы-биле хемчеглерниң калбак комплекизи боттанып турар.

Ажылчы чонпарның амыдыралының шүүт чаа шынары-биле социализм онзаланып турар. Хамык ужур материалдыг бүрүн хандыртынганында эвес, кижиниң бүрүн долу шынарлыг амыдыралының кайы-даа талаларын хаара тудуп турар — нинтилелдиң чаагай чоруунда болгаш ажыл-биле бүрүн хандырылгада, коллективтиг чоруктa болгаш бот-боттарынга дузалажылгада, чаагай сеткилде болгаш социал оптимизмде, чүртумнуң эзии мен деп медерел билинишкинде болуп турар. Кижиниң төлептиг чоруунуң болгаш хөй-нинти ат-алдарының хемчээкчизи күш-ажыл болуп турар. Нинтилелдиң эрге-ажыы дээш медерелдиг, ак сеткилдиг, инициативиг күш-ажыл — хамааты туруштуң кол илерээшкини, чонның чаагай чоруунуң үндезини болур.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүннери эвестерниң блогу дээш бадылап тура, силер, эштер, чүрттүң угаан-бодал амыдыралының өзүлдези дээш, совет кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга улам улуг таварымчалыг байдалдарны тургузары дээш бадылаар силер.

Эштер соңгукчулар!

Совет нинтилелдиң политиктиг системазын сайзыраңгайжыдарының, бүгү улустуң күрүнезин быжыглаарының айтырыглары СЭКП-ниң кичээнгейниин төвүнге туруп келген болгаш ындыг болуп артар-даа.

Ажылчын аңгының кол башкарыкчы ролю хевээр артып база күштелип турары-биле кады ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның бузулбас эвилели быжыгып турар. Аңгыларның болгаш социал бөлүктерниң чоокшулажыры-ның, нинтилелдиң аңгы чок структуразының тургустунарының чорудуу боттанып турар.

Сайзыраңгай социализмге сайзыраңгай демократия дүүжүр ужурлуг. Бүгү хамаатыларның, ар болгаш херзажен кижилерниң, расаларның болгаш националдарның дең эргези, кижи бүрүзүнүң ажылдаар, дыштаныр, ооренир, чүрттаар бажың алыр, кадыын камгаладыр эргези, өске даа социал-экономиктиг, политиктиг болгаш хуу-

да эргелер болгаш хосталгалар — бо бүгү дээрге бистиң амыдыралывыстың ССРЭ Конституциязы-биле, социалистиг тургузуг-биле магадылаан боттуг түүлдери-дир.

Социализмниң ол үндезин үнелиг түүлдериңе буржуаз нинтилел, оон хоозуп болгаш арын чагган демократияның алгачылары, «кижиниң эртелериниң» арын-нүүр чок камгалакчылары чүнү удур тургузуп шыдаарыл? Баяттарның эрге-чагыргазы болгаш монополияларның күүлээшкини, социал болгаш национал дарлал, экономиктиг кризистер болгаш хоочураан ажыл чок чорук, ядарап-түрегдээннерниң бүзүрелиниң ышкындырганы болгаш мораль талазы-биле бууравшкын — «хостуг» деп адаттынган нинтилелдиң херек кырында байдалы, төвгүнүң хөгжүлдезии ёлугаар өлүрү чайлаш чок капитализмниң эмнеттинмес бак хоочулары ол-дур.

Социалистиг демократияны улам ыңай доктаамал сайзыраңгайжыдары — СЭКП-ниң чайгылыш чок угланыышкыны ол. Күрүне болгаш нинтилел амыдыралының эң чугула айтырыгларының талазы-биле шинтпирлерин ажылдап кылырынга, оларның бүгүдеге билдингир болуруи калбартырынга, шүүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдериге, улусчу контрольду күштелдиреринге, профэвилелдериниң, комсомолдуң болгаш ескедаа массалыг организацияларының идепкейин өстүрерипге калбак массаларны хаара тударынче партия улуг кичээнгейни углап турар. Ажылчы чонпарның инициативазын болгаш бот-идепкейин илередиринге чаа аргаларны Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу ажыдып турар.

Совет демократия бистиң амыдыралывыстың социалистиг хевириниң алыс бүдүжү сагылга-чурум чок чорукка, хөй-нинтиге удур болуушкуннарга, хоойлуүр үрээшкиннеринге эптежил шыдавас. Чонның бүрүн деткимчезинге партия даянып алгаш, сагылга-чурумну, организастыг чорукту болгаш корум-чурумну быжыглаарынче угланыышкынны чайгылыш чокка чорудуп турар. Чиижең болгаш хээли алыр, социалистиг өнүүнү оорлаар, самчыгдаар чоруктарга, социалистиг нинти чүрттагланың норма-чижектеринге чорүшкек бүгү-ле чүүлдерге удур шинтпирлиг демисел чорүп турар. Ол демиселге ажылчы чоннар массалары улам-на идепкейлиг киржип турар.

Улус депутаттарының Советтери чонның эрге-чагыргазының болгаш партияның политиктиг удурлашкынының ыңай-ыңай кол чепсек, ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болуп турар. Ажыл-агый культура тургузуушкунуңуң сорулгаларын шинтпирлээринге оларның ролю чайгылыш чок бедип, чүрттакчы чон-биле депутаттарның харылзаалары быжыгып турар. Советтерниң чогаадыкчы идепкейлиин улам-на хөгжүдерин, чонның соңгаан депутаттарының харысалгазын болгаш авторитедин бедидерни партия бодунуң хүлээлгези кылдыр санап турар. Эргелел аппарадының ажыл-чорудулгазын экижидери, сайзыраңгайжыдары — эң чугула сорулгаларның бирээзи.

Күрүнениң болгаш нинтилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезин калбартыр дугайында сагыш салыышкынны партия оон соңгаар-даа чорудар, кижи бүрүзү бодунуң эргелерин долулу-биле ажыглаарын болгаш хамааты хүлээлгелерин үлегерлиг күүседирин чедип алыр апаар.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыныарын бээрипче ажылчын аңгыны, колхозчу тараачыннарны, совет интеллигенциянын Төп Комитет кыйгырып тур. Оон-биле, силер эргим эштер, социал депшилгенің болгаш чонның ёзулуг эрге-чагыргазының нинтилелиниң — совет нинтилелдиң чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжыышкынын улам ыңай быжыглаары дээш бадылаанывар ол болур.

Совет Эвилелиниң хамаатылары!

Ленинчи национал политиканы Коммунистиг партия чайгылыш чокка боттандырып турар, ынчаарга национал политиканың чаагай үре-түңнелдеринге дүрүм ёзугаар чоргаарлаанын турар бис. Чүрттүң кошкак чоруунуң үнер дөзү болуп турган бөөң хөй националдыг составы делегей төөгүзүнде бир-ле дугаарында күштүг чоруктуң болгаш чечелеткишкиннің үнер дөзү болу бергеи. Улус ажыл-агыйының чаңгыс вай комплекизиниң хемчээлинге бүгү эвилелдешкеи республикаларның экономиктиг күчүзү эрткен чылдарда улам-на быжыккан. Интернационалдыг совет культура байлакшаан болгаш чайынанчак чаа чогаадылгаларны чедип алган. ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылын байырлааны улустарның ёзулуг ыаймралының, бүзүлбас аны-дуңма чоруунуң көргүзүү болгаи.

Чүрттүң национларының болгаш биче улустарының бүгү талалыг сайзыралын моон соңгаар-даа хандырарын, оларның улам-на тоокшулажылгазынче угланыышкынны чайгылыш чокка чорударын партия бодунуң соруглазы кылдыр санап турар. Партия болгаш күрүне органнарынга бүгү национларның ажылчы чоннар төлээлекчилери чогуурту-биле соңгуттурган турар дугайында СЭКП доктаамал сагыш салыр, ажылчын аңгының национал отрядтарының ёзүлдезиниг идигин бээр, дыл, культура болгаш амыдырал талазы-биле хамаатыларның оңзагай хереглелдерин барымдаалап көөр, патриоттуг болгаш интернационалдыг кижизидилгеии сайзыраңгайжыдар.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, аңы-дуңма улустарның улуг болгаш бузулбас найыралы дээш, бистиң чаңгыс дай Ада-чүрттувустуң—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чаа кодурлүүшкүнү дээш бадылаанывар ол болур, эргим эштер.

Сайзыраңгай социализмниң нинтилелиң бүгү аңгыларның болгаш социал бөлүктериниң, совет кижилериниң бүгү салгакчыларының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле, мерген угаанының болгаш күженнишкиннери-биле тургускан.

Революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың эргим хүндүлүг хоочуннары!

Ленинчи партияның удуртулгазы-биле силер Совет эрге-чагырганы быжыглаан болгаш камгалаан, социализмниң үндезиннерин тургускан силер. Ада-чүрттүң Улуг дайынының чылдарында силерниң салгал Төрээн чүрттүң хосталгазыи болгаш хамаарышпас чоруун камгалаан, улуг тиилелгени чедип алган, ол тиилелгениң 40 чылын келир чылын демдеглээр. Дайынның үргедээнп улус ажыл-агыйының чаңгыс вай комплекизиниң хемчээлинге бүгү эвилелдешкеи республикаларның экономиктиг күчүзү эрткен чылдарда улам-на быжыккан. Интернационалдыг совет культура байлакшаан болгаш чайынанчак чаа чогаадылгаларны чедип алган. ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылын байырлааны улустарның ёзулуг ыаймралының, бүзүлбас аны-дуңма чоруунуң көргүзүү болгаи.

Чүрттүң национларының болгаш биче улустарының бүгү талалыг сайзыралын моон соңгаар-даа хандырарын, оларның улам-на тоокшулажылгазынче угланыышкынны чайгылыш чокка чорударын партия бодунуң соруглазы кылдыр санап турар. Партия болгаш күрүне органнарынга бүгү национларның ажылчы чоннар төлээлекчилери чогуурту-биле соңгуттурган турар дугайында СЭКП доктаамал сагыш салыр, ажылчын аңгының национал отрядтарының ёзүлдезиниг идигин бээр, дыл, культура болгаш амыдырал талазы-биле хамаатыларның оңзагай хереглелдерин барымдаалап көөр, патриоттуг болгаш интернационалдыг кижизидилгеии сайзыраңгайжыдар.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, аңы-дуңма улустарның улуг болгаш бузулбас найыралы дээш, бистиң чаңгыс дай Ада-чүрттувустуң—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чаа кодурлүүшкүнү дээш бадылаанывар ол болур, эргим эштер.

Сайзыраңгай социализмниң нинтилелиң бүгү аңгыларның болгаш социал бөлүктериниң, совет кижилериниң бүгү салгакчыларының эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле, мерген угаанының болгаш күженнишкиннери-биле тургускан.

Революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың эргим хүндүлүг хоочуннары!

Ленинчи партияның удуртулгазы-биле силер Совет эрге-чагырганы быжыглаан болгаш камгалаан, социализмниң үндезиннерин тургускан силер. Ада-чүрттүң Улуг дайынының чылдарында силерниң салгал Төрээн чүрттүң хосталгазыи болгаш хамаарышпас чоруун камгалаан, улуг тиилелгени чедип алган, ол тиилелгениң 40 чылын келир чылын демдеглээр. Дайынның үргедээнп улус ажыл-агыйының чаңгыс вай комплекизиниң хемчээлинге бүгү эвилелдешкеи республикаларның экономиктиг күчүзү эрткен чылдарда улам-на быжыккан. Интернационалдыг совет культура байлакшаан болгаш чайынанчак чаа чогаадылгаларны чедип алган. ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылын байырлааны улустарның ёзулуг ыаймралының, бүзүлбас аны-дуңма чоруунуң көргүзүү болгаи.

Хоочунарның дугаймила, чүрттүң амыдыралынга оларның идепкейлиг киржириңе байдалдарны тургузар дугайында партия моон соңгаар-даа сагыш салыр, аныяк салгалды кижизидиринге оларны киириштирер. Партияның хоочуп бүрүзү, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочун бүрүзү аныяктарның дагдыыкчызы болуп, боттарының идейлиг бүзүрээшкиниң, амыдыралчы дуржулгазын, социализмниң херээнге кызыгаар чок бараан болурунга белен чорукту оларга дамчыдып берзин.

Эр, херээжен комсомолчулар, оолдар болгаш кыстар!

Силер—хоочун салгалдарның алдарлыг чаңчылдарының салгакчылары болгаш уламчылакчылары-дыр силер. Силерниң күш-ажылчы маадырлыг чоруулариы, эртемверииң үндезиннерин шингээдип алырынга чүткүлдүүнерин, патриоттчу болгаш интернационалчы хүлээлгени күүседиринге эрес-дидим чоруулариы коммунистер, бүгү улус бедин-биле үнелеп турар. Харысаалгалыг даалгаларны аныяктарга партия кезээде бүзүрээр, өзүп олурар салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезинге Ленинчи комсомолдуң ролюн бедидер.

Миллион-миллион оолдар болгаш кыстар соңгулдаларга бар-ле дугаар киржирлер. Политиктиг идепкейлиг амыдыралга киржип эгелээнин-биле холбаштыр аныяк соңгуучуларга чүреткиң хамыынган изии байырны СЭКП Төп Комитеди чедирип, ССРЭ хамаатысының бедик алыпга оларның төлептиг болурунга бижыг бүзүреддя илергейлеп тур.

Эргим херээжеинер!

Улус ажыл-агыйынга, күрүне болгаш хөй-нинти ажылчорудулгазының албан-хүлээлгезинге силерниң эрес-маадырлыг күш-ажылыңарга, силериниң не маадырлыг чоруулариа чүрт чоргаарлаып турар. Совет херээжеиериің ажылының болгаш амыдырал-чурттаалгазының байдалдарын экижидери, не-чаштарның камгалалы, өг-бүлеии быжыглаары—бо бүгү чүүлдер партияның болгаш күрүнеиің социал политиказында чүгүле чериң эзлеп турар.

Чаа нинтилел тургузукчуларының мурнуку одуруунга совет херээжеивер кезээде чорун, бистиң Төрээн чүртувустуң төлептиг оолдарын болгаш кыстарын кижизидер дээрииге чагзынишкын чок.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыныарын бээрипче, оон-биле бедик медерелдиг чоруун. Советтер чүртувуң ажыун болгаш аддарын бедидериңе шинтпирлиин көргүзериче хоочунарны, аныяктарны, херээжеиерии СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.

Ада-чүрттүлар!

Совет кижилериң амыдыралынга болгаш күш-ажылдынга тайбың байдалдарны хандырарынга, бүгү-нинти тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруунга камгалаарынга база быжыглаарынга болдунар бүгү-ле чүүлдерни партия болгаш Совет күрүне кылып турар.

Социал депшилгени соксадырынче чүткүл турар кедергей реаксылыг империалистиг күштериң бүрүүзү-биле бөгүн делегей байдалы шынгыызы-биле баксыраан. АКШ-тың чагырыкчы болуктери делегейге тергиндээшкинге кордавышаан, бөө-чепсекти үзүк-соксаал чогу-биле эдерге бүдүрүп үндүрерии улам калбартып, күрүне терроризмин албан политиказының деңнелиниге чедир көдүрген, чаңгыс-даа чүрттүң эйыыл чок чоруунче халдавас. Ол бүгү чүрттар-биле тайбың чүрттаарын, ынзы-бүрү социал-

(Эгези. Төңүзү 2 ги арыында).

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң

КЫЙГЫРЫЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арныда).

политикалыг тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принципиал амыдыралга боттандырарын күзеп турар. Партия болгаш чазак совет улустуң эң ханы күзелсоруун илереттиргаан, дайын кыжаныышкынын чайладыр, тайбыңны амгы болгаш келир-даа үениң салгакчыларынга хамгалап бээр дээш бүгү чүүлдерни кылыр.

Силер, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаарыңарда, ооң чайгылыш чок эвес соруглазы—бижыг тайбыңны болгаш бүгү-ниитиниң айыл чоо чоруун хандырары, күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартыры болгаш хамыладыры, улустарның хамаарышпас чорукка болгаш социал депшилгее эргелерин хамгалаары боон турар ленинчи даштыкы политиканы дээш база бадылаар силер, эштер.

Эштер!

Бистиң чурттуң бүгү чедиишкиннерин совет кижилер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының — ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжүнүң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле холбаштырып турар. Сезен чылдың дургузунда революсчу-марксистерниң улуг эвес организациязындан ол ам 18 миллион ажыг коммунистерлиг күчүлүг партия боон өскен.

Марксизм-ленинчи теорияны удуртулга болдуруп база оңу чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткүшаан, СЭКП чурттуң иштики политиказын болгаш ооң даштыкы политиктиг утланыышкынын тодарадып турар. Чурттуң салым-чолу дээш бодунуң төөгүлүг ролюн болгаш харыысалгазын хынызы-биле медереп билбишаан, партия социал чорудулгаларның хөгжүлдезинге улам дээштиг салдар чедирериниң чүткүл салып, үениң негелделеринге болгаш чаа соруглаларга дүүштүр ниитилелдиң партийжи удуртулгазының хевирлерин болгаш методтарын сайзырангайжыдып турар.

Бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазы-биле партия ажыдың ленинчи стилин — эртемге үндезилеттингеп, чогаадыкчы, чаартыкчы стильди бадыткап боттандырып турар, үк стиль тургузукчу соруглаларны шиитпирлээринче массаларны мобилизастап билирин болгаш бедик организакчы чорукту, ёзу барымдаалаар, бюрократчы чорукка эштеш чок болуруун хамдырып турар. СЭКП коммунистерге негелделерин доктаамал бедидип, оларның ижи бүрүзү коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш эрес-шыдыргы демиселчи болзун, кажа-даа, кажан-даа бодунуң авангардчы ролюн төлептиг күүсетсин дээш сагыш салып турар.

Бистиң партиявыс байдалды боттуг ёзу-биле көрүп, өйү келген айтырыгларның дугайын дорту-биле болгаш ажыы-биле чугаалап, үк айтырыгларны канчаар шиитпирлезе акыл дээрзин сүмележип турар. Ындыг чорук амгы соңгулда кампаниязынга база хамаарыжыр. Ооң үезинде социал-экономиктиг, политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң айтырыгларын, күрүне база ажыл-агый организацилларының ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле анализтеп, чоннуң шилип депшиткеннеринге чагыгларны берип турар. Ажылчы чоннарның бүгү саналдарын болгаш сүмелерин кичээнгейлиг көөр болгаш оларны партияның, улус депутаттарының Советтериниң моон соңгаан ажылынга барымдаалаар.

СЭКП-ге күш-ажылчы улустуң эрге-ажыктарындан бедик болгаш эргим чүве чок. Аңаа бараан болуруп, совет [illegible] чагаай чоруу болгаш аас-кежик [illegible] салыын ол бодунуң ажыл-чорудулгазының үжүр-утказы дээш санап турар. Массаларның бүзүрелиинге болгаш деткишиниинге даянмышаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Ленининиң оруу-биле, Улуг Октябрьның оруу-биле чоонду бүзүрелдиг ашар чоруур.

Эштер соңгукчулар! Совет Эвилелиниң хамаатылары! Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыныңарны бээриңерни СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур. Коммунистиг тургузуушкунче болгаш тайбыңче партиянық угланыышкынынга шынчыңарны силер боттарыңарның чаңгыс эң-сеткилдиг бадылаашкыныңар-биле база катап бадыткаар силер.

Шупту соңгулдаларже!

Бистиң алдарлыг Төрээн чурттувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Чоннуң арге-чагыргазы болгаш чонга бараан болган эрге-чагырга — Совет эрге-чагырга делгерезин!

Советтер чурттуңуң ажылчы чоннарынга алдар!

Ленининиң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа тиилехелеевиске бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

1983 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң

ДЫҢНАДЫЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары күүсетпишаан, ниитилел бүдүргелгенин улам ынайгы өзүлдезин болгаш чоннуң чаагай чорууның бедишкинин 1983 чылда хандырган.

1983 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглерин дараазында саннар хереченип турар.

ҮЛЕТПҮР

Продукцияны бүдүрүш үндүрер ниити хемчээлиниң талазы-биле күрүне планы күүсеттингеп. Үлетпүр продукциязының немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин күсели-биле чедип алган.

Үлетпүр бүдүрүлгезинің эң чутула адырларының аайы-биле хемчээли мындыг болган:

Үлетпүр адырлары	1982 чылдаазынга деңнээрге 1983 чылда бүдүрген хемчээлиниң хуузу
Электроэнергетика	108
Одаар үүлдер үлетпүрү	96
Өңнүг металлургия	97
Металл болбаазырадылгазы	102
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүр	102
Тудуг материалдар үлетпүрү	104
Чиик үлетпүр	103
Аъш-чем үлетпүрү	103
Далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү	99,3
Полиграфия үлетпүрү	100,3

Электроэнергетика болгаш тудуг материалдар үлетпүрү бедик темпилиг хөгжүп келген.

Продукция хемчээлиниң талазы-биле чыл планының күүселдезин, чамдык министерстволар болгаш бүдүрүлгелер аайы-биле бүдүрүлгенин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилери мындыг болган (бирги көзенекте бүдүрүлгелер аттары, ийиги изинде — продукциянық хемчээлиниң талазы-биле план күүселдезиниң хуузу, үшкүзүнде—1982 чылдаазынга деңнээрге, бүдүрүлге хемчээлиниң талазы-биле планның 1983 чылда күүсеттингеп хуузу, дөртküзүнде—1982 чылдаазынга деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планның 1983 чылда күүсеттингеп хуузу):

1	2	3	4
«Тыва даг-дүгү» комбинат	113	123	122
«Каа-Хем» хомур-даш разрези	112	96	98
Тыва электри четкилери	101	106	106
«Тыва кобальт» комбинат	102	97	94
«Тудуг кезектери» комбинат	102	105	106
«Шагонартажстрой» трестиң УБК-зы	78	88	96
Кызылдың эът комбинады	105	104	103
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	89	102	112
Сүт комбинады	107	104	104
Хлебпродуктулар эргелели	102	101	101
Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу	97	99,7	99,1
Дааранылга фабриказы	100,9	105	100,4
Алгы заводу	72	94	95
КБН-ниң өөредилге-бүдүрүлге чери	106	108	105
КЧБН-ниң өөредилге-бүдүрүлге чери	105	108	108
«Тыва тудуг материалдар» каттыжымышкыны	105	95	94
«Тыва тудуг» трестиң ДДБК заводу	100,4	95	102
«Тыва кодээ тудуг» трест	95,9	100,6	101
Ыяш ажыл-агый министерствозу	103	105	104
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	105	100,0	104
Улуг-Хем ыяш ажыл-агый бүдүрүлгези	104	104	104
Чурт үзетпүрүнүң министерствозу	102	117	111
Автосептелге заводу	106	108	108
Күрнөмсельхозтехника	100,7	102	101
Күрнөмварлалга	100,8	100,8	104

Чурт үлетпүрүнүң (ийи удуртулгага чагырткан) талазы-биле бүдүрүлге хемчээлиниң планы күүсеттингеп. Продукция бүдүрелиниң хемчээли болгаш күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү эрткен чылдаазынга өскен.

Үлетпүр продукциязының эң чутула хевирлерин 1983 чылда бүдүргелгин натура ёлугаар дараазында саннар көргүзүп турар:

Продукцияның эң чутула хевирлери	1983 чылда бүдүргелгин	1982 чылдаазына хамаарыштыр 1983 чылда хуузу,
Хомур-даш — муң тонна	899	95
Электроэнергия — миллион киловатт-шак	99	83
Чылдыгга энергиязы — муң гигакалорий	529	113
Шөй эзилдиргеин — тонна	590	94
Белетизэп, чедирип алган ыяш — муң куб. метр	288	99,0
Ооң иштинде тудуг ыяжы	257	102
Дилиг материалдары — муң куб. метр	128	100,9
Мебель — муң рубль	1555	102
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннары — муң рубль	2540	108
Тудуг чугайы — тонна	2804	95
Тудуг туйбузу — миллион кезек	23,7	110
Чыып эштээр демир-бетон конструкциязар болгаш кезектер — муң кубометр	48,6	99,8
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	94	112
Хөм идиктер — муң экеш	87	109
Кидик идиктер — муң экеш	61	85
Дааранылга үлетпүрүнүң бүдүргени натуралыг өртек-биле продукциязы — муң рубль	1805	99,1
Эът (үлетпүргe болбаазырадып ылганы) — тонна	9398	104
Колбаса кылыгдары — тонна	1496	102
Чалаң сүт продукциязы сүтче шилчидип санаашы — муң тонна	20,1	105
Мал саржаа — тонна	509	102
Далган — муң тонна	31	103
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгдары — муң тонна	20,9	102
Кондитер кылыгдары — тонна	992	90
Эмиртпес суксун аймаа — муң дал	176	96

1983 чылда пландан ажыр 74 муң тонна хөмүр-даштың, 2 муң гигакалорий чылыдылга энергиязын, 8022 тонна сорттуг даг-дүгүн, 10 муң кубметр дилиг материалдарын, 5,1 муң рубльдиң мебель аймаан, 298 тонна эътти, 58 тонна колбаса кылыгларын, 109 тонна мал саржаан, 792 тонна чалаң сүт продукциязын, 507 тонна далганны, 16 муң дал эмиртпес суксун аймаан бүдүргеп.

Шынар демдээн тывыскан кылыгларның 9 хевирлерин 1983 чылда бүдүрүп үндүргеп.

Үлетпүр талазы-биле планны ниити күүседип турган үеде продукция хемчээлиниң талазы-биле чыл планын 17 бүдүрүлгелер, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң талазы-биле—20 бүдүрүлгелер күүсетпээн. Электроэнергияны, шөйүну, тудуг ыяжын, кидис болгаш хөм идиктерни, тудуг чугайын, туйбуну, чыып эштээр бетонну, дааранылга үлетпүрүнүң продукциязын, культура-амыдырал барааннарын, хлебти болгаш хлеб-булочка, кондитер кылыгларын, пивону бүдүрер план күүсеттинмээн.

Бараанныг продукциязының бот-үнезиниң талазы-биле план күүсеттингеп.

Эртем болгаш техниканың чедиишкиннерни бүдүрүлгеге шиңгээдип ажыглаарының күрүне планы 1983 чылда 49 хемчеглер талазы-биле күүсеттингеп, ол дээрге, үк хемчеглерниң ниити санының 78 хуузу болган.

1983 чылда улус ажыл-агыйынга чаартыкчы 604 саналдарны шиңгээдип ажыглаан, оларның иштинде 4 чогаадылгалар бар. Оларның экономиктиг ажыктыы 1272 муң рубль болган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээли 1983 чылда 103 миллион рубль, ооң иштинде чер ажылымың — 23, мал ажылының — 80 миллион рубль болган. Чер ажылының ниити продукциязының — кемчээли 1982 чылдаазы-биле деңнээрге, 1,5 миллион рубль немей көвүдээн азы 7 хуу улгатkан.

Бүгү көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлүү 1983 чылда 299,5 муң гектар, ооң иштинде тарва культураларының шөлү — 169,8 муң гектар болган. Тараа культураларының тарылга шөлдери эрткен чылдаазындан 3 хуу, хөй чылдыг сиген шөлдериниң — 13 хуу калбарган. Суггатлыг черлерге тараа культураларының болгаш картофельдиң тарылга шөлдери 3 хуу өскен.

1983 чылда республикага тараанның ниити чыылдазы 1982 чылдаазынга деңнээрге, 27 хуу көвүдээн. Тараа культураларының гектардан дүжүдү 1,3 центнер немей өскен. Малдың ногаан чеминге чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннериниң ниити чыылдазы совхозтарга 1982 чылдаазындан бүдүн чартык катап көвүдээн. Республикага картофельди 1982 чылдаазындан 15 хуу, ооң иштинде совхозтарга 35 хуу хөй кылыр ажаан алган. 1983 чылда суггатлыг черлерден картофельди 1982 чылдаазындан 44 хуу, хөй чылдыг сигеннерни 9 хуу хөй кылдыр алган.

Ниитиниң мал ажылынга сенажты 1982 чылдаазындан 42 хуу, силосту — 24 хуу, витаминниг сиген далганын — 3 хуу хөй кылдыр белетизээн. Мурнуку чылдаазындан саваның 35 хуу хөй кылдыр болуп алган.

1984 чылдың дүжүдүн алырынга белеткел кылдыр республиканың ажыл-агыйларынга 85,9 муң гектар ашгысты аңдарган, ол дээрге, 1983 чылдың дүжүдүнге белеткээниден 2 хуу хөй болган.

Күзүн чаштырар культураларны 31 муң гектар шөлге тараан болгаш эрткен мурнуку чылдаазындан 49 хуу хөй кылдыр чаштырган. Чайгы чер аңдарылгазын 112,7 муң гектар шөлге чоруткан. Ол дээрге, мурнуку чылдаазындан 8 хуу хөй болуп турар. 1983 чылда совхозтарның болгаш дүржүлге станциязының шөлдерниге органиктиг 274 муң тонна чемишчидилгелерни төккен азы 1982 чылдаазындан 5 хуу хөй. 1 гектар шөлге 32 килограмм минералдыг чемишчидилгелерни тектүрген, а 1982 чылда ол бүрүзүнге 29 килограммны ажыглаан турган.

Совхозтар болгаш дүржүлге станциязы чазы тарылгага белеткел ажылдарын амгы үеде чорудуп турар. Тараа культураларының 29,6 муң тонна картофельдың — 4,3 муң тонна үрезиннерин белеткел алган. Картофель үрезинин мурнуку чылдаазындан 1,5 хуу хөй кылдыр белетизээн. Үрезиннерни чажар шымарынга чедирип турар. 27,6 муң тонна үрезиннериниң шымарын хынап көргеп, ол дээрге, савалап алдынган бүгү үрезиннеримиң 93 хуузу болуп турар. Көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин база чорудуп турар. 1984 чылдың январь 1-де байдалды ёзугаар алырга, совхозтарда септеттингеп 1870 тракторлар бар, ол дээрге, 1983 чылдың январь 1-де тургакындан 4 хуу хөй, үредилиг эвес 1816 чүүк автомобильдерни бар азы эртикен чылдаазындан 3 хуу хөй болуп турар. 1983 чылдың январь 1-де тургандан хөй кылдыр септеттингеп 45 трактор сеялкалары, 34 хуу—трактор андазыларлары совхозтарда бар.

Ажыл-агыйларда малдың бүгү чүзүн аайы-биле баш санын дараазында санаар тодаргайлап турар (муң баш):

Малдың чүзүн аайы-биле	январь 1-де 1983 чылда	январь 1-де 1984 чылда	1983 чылдың январь 1-де тургакынга хамаарыштыр 1984 чылдың январь 1-де хуузу
Мыйыстыг бода мал	160,3	164,6	103
ооң иштинде ижек	63,0	63,9	101
Хаванаар	48,1	52,4	109
Хой, ошку	1153,2	1175,5	102
Чылгы мал	29,9	31,5	105

Совхозтарда болгаш күрүнелиг өскө-даа ажыл-агыйларында малдың бүгү хевирлериниң баш саны өскен. Чоннуң хуузунда дугаалал ажыл-агыйларында хаванның, хойнуң болгаш өшкүнүң баш саны 12 хуу, чылгы малдың 10 хуу, мыйыстыг бода малдың 6 хуу көвүдээн.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларының аайы-биле 1983 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүргени 1983 чылдаазы-биле деңнээрге, мынчаар көвүдээн: чуурга 6 хуу, коң эът болгаш сүт — 2 хуу. Дуктуң бүдүргени 1982 чылдаазындан өлүп эвээжээн. Совхозтарга инек бүрүзүнден сүт саалдазы ортумаа-биле 1341 килограмм азы 1982 чылдаазындан 7 хуу хөй болган. Бир дагаадан-на 193 чуурганы алган, ол дээрге, 1982 чылдаазындан 6 хуу хөй болуп турар.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларының аайы-биле мал ажылының продуктуларын күрүнеге сатканы:

Садып алдынган продуктулар	1982 ч.	1983 ч.	1982 чылдың хамаарыштыр 1983 чылда хуузу
Мал болгаш куш (дириг деңзи-биле) — муң тонна	24,2	24,3	100,5
Мал болгаш куш (ком эъди) — муң тонна	13,2	13,5	102
Сүт — муң тонна	28,2	29,7	105
Дүк — тонна	1359	1301	96
Чуурга — миллион борбак	23,0	25,6	111

Күрүнеге чуурга садарының планы 151 хуу, сүттү — 106 хуу, малды болгаш кушту, а ол ышкаш дүктү — 101 хуу күүсеттингеп.

Агроүлетпүр комплекизиниң адырларын хөгжүдеринге капитал салыышкыннары мурнуку чылдаазындан 8,7 хуу көвүдээн, лимиттиң 88,7 хуузу ажыглаттынган.

Республиканың ажыл-агыйларынга 1983 чылда 331 тракторлуу, 103 тараа комбайнын, 382 чүүк автомобилин чорудуп берген, 24,5 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни, малдың химиктиг 706 тонна немелде холуксаа, былыр чемнерин ажыл-агыйлар алган.

1984 чылдың январь 1-де республиканың ажыл-агыйларынга 2,4 муң чижек этелон трактор бар болган. Совхозтарның чижеглеп алган этелон трактору 1982 чылда 821 гектар тарылга шөлүн ажылдап кылган, а 1983 чылда 836-ны болбаазыраткан.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Чүүк сайгарарының болгаш сөөртүрүнүң чыл планын ниити ажыглалдың автомобиль транспорту 100 хуу, пассажир аргыштырарының планын 96 хуу күүсеткен.

Пассажир аргыштырарының чыл планын агаар транспорту 100,2 хуу, чүүк сөөртүлгезинин—105, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң—104 хуу күүсеткен.

Чүүк сөөртүлгезиниң чыл планын хем транспорту 108 хуу, чүүк сайгарарын 104, пассажир аргыштырарының—106 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң—107 хуу күүсеткен. Пассажир аргыштырарының ниити планы күүсеттинмээн.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели тарифтиг юрулгалар талазы-биле чыл планын 100,7 хуу, харылзааның продукциязының хемчээлиниң талазы-биле —100,3 хуу күүсеткен. Харылзаа ажылдакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чыл планын 102 хуу күүсеткен, 1982 чылдаазы-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3 хуу бедээн.

КАПИТАЛ ТУДУГ

Шакта 150 тонна изиг бус бээр ийи котёл агрегадын, электри дамчыдылгаларының 386 километр шугумнарын, 150 автомашинага гаражты, 1000 номерлиг автоматтыг телефон станциязын, эвлегде 500 автомашиналарга бензин кудуп бээр станцияны, кадыг шыырлыг 79 километр оруктарды, 5 муң баш мыйыстыг бода мал, 33,6 муң хой 1,1 муң хаван кирер кажааларны, 1,7 гектар шөлдүг ногаа өстүрер чылдыдылга черин 1983 чылда ажыглалга киирген.

Ирригация-мелиоративтиг тудугну эдээн улуг хемчээлде боттандырган. Суггатлыг 1011 гектар черни ажыглалга киирген, 55,6 муң гектар шөлдүг одарларны суг-биле хандырган, 55,1 муң гектар шөлдү хандырар суггарылга дериишкиннерин эдээ чаартkан.

Аңчыладымрыышкынның бүгү-ле үнер дөстериниң күсели-биле республиканың улус ажыл-агыйынга киирген капитал салыышкыннары 1982 чылдаазы-биле деңнээрге, 1,2 хуу хөй болган, күрүнениң кержелиг организацияларының бараанныг тудуг продукциязының хемчээли 15,5 хуу, кержелиг ажылдарның ниити хемчээли 3,1 хуу улгатkан.

Тудуг организацияларының бүдүрүлге баазазын быжыглаар, тудуг бүдүрүлгезин организастаарын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылдарны уламчылаан. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнү бедээн.

Ооң-биле чергелештир кол фондуларны ажыглалга киирер план күүсеттинмээн. Бараанныг тудуг продукциязының хемчээлиниң талазы-биле даалганы хөй тудуг организациялары күүсетпээн, капитал салыышкынларының лимиттерин долузу-биле ажыглавайн турар. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезиниң бедишкинин болдурган.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ БЕДЭЭНИ

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны 0,4 хуу өскен. 1983 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевиин айда ортумаа-биле 173 рубль болган, материалдыг идиг бээриниң фондузундан ажылчы чоннарга 10,4 миллион рубльди бергеп.

Республиканың ажаалга кассаларынга чоннуң шыгжамырларының артышкынын 1982 чылдаазындан 4 миллион рубль хөй болган. Ажаалга кассаларынга акша шыгжакчыларының саны чыл дургузунда 2 муң кижиге немей көвүдээн болгаш 1984 чылдың январь 1-де байдал ёзугаар алырга, 93 муң четкен.

Ниитиниң чеменелгезин киириштир санаарга, күрүне болгаш кооператив садының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 277,5 миллион рубль болган. 5,4 миллион рубльге немей көвүдээн азы 2 хуу улгатkан. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планы 95 хуу күүсеттингеп.

Күрүне болгаш кооператив садыындан чамдык барааннарны садыгланыының хемчээлин дараазында саннар көргүзүп турар:

АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫ

Чонга сатkан бараанныг	1982 чылдаазынга хамаарыштыр 1983 чылда хуузу
Хлеб продуктулар	99
Эът болгаш эът продуктулары	96
Балык болгаш балык продуктулары	102
Мал саржаа	106
Үүш үзү	99
Чалаң сүт продукциязы	111
Быштак	104
Маргарин продукциязы	98
Чуурга	112
Чигир	94
Кондитер кылыгдары	91
Шай	94
Картофель	89
Ногаалар	101

ҮЛЕТПҮР БАРААННАРЫ

Хеп аймаа, иштики хеп, пос-таавы	101
Трикотаж кылыгдары	101
Үк болгаш думчуп аржыылдары	100,0
Хөм идиктер	103
Фарфор-фаянс, майолик болгаш шил савалар	102
Мебель	106
Соодукчулар	103
Хеп чуур машиналар	107
Электрилиг доозун сордурукчулары	91
Шактар	88
Фотоаппараттар	99
Мотоциклдер болгаш мотороллерлер	110
Чадаг-тергелер болгаш мопедтер	106
Радиоприемниктер болгаш радиолалар	102
Телевизорлар	106
Чиик автомашиналар	131

Амыдыралдың ачы-дуза чедирерин сайгарарының чыл планы республикада ниитизи-биле 104 хуу, ооң иштинде көдээ черлерге 102 хуу күүсеттингеп.

Ачы-дуза чедирерин сайгарган хемчээли республикага мурнуку чылдаазындан 5 хуу, көдээ черлерге 3 хуу улгатkан.

Акшаландырарының бүгү үнер дөстериниң күсели-биле 89 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттарга бажыңнарын туткан болгаш ажыглалга киирген. 2136 сургуулдар өөренир олуттуг ниити билиг школаларын, школа назыны четпээн урутларның 750 оруннуг албан черлерин, культураның 500 олуттуг албан черлерин, 300 олуттуг кинотеатрларны туткаш, ажыглалга киирген.

Көдээ черлерге 34,9 муң дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттарга бажыңнарын, 320 сургуулдар өөренир олуттуг ниити билиг школазын, школа назыны четпээн урутларның 190 оруннуг албан черлерин, культураның 500 олуттуг албан черлерин ажыглалга киирген.

Ооң-биле чергелештир, чурттарга бажыңнарын болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилерни тудар план чедир күүсеттинмээн.

Чурттакчылыг черлерни ногаанчыдарын болгаш газ-биле хандырарын үргулчулээн.

Бойдус байлактарын боттуг ажыглаар болгаш бойдусту камгалаар талазы-биле хемчеглерниң программазы боттанып келген. Ол сорулгаларга капитал салыышкынынары 1,3 миллион рубль болган.

Улус өөредилгезин болгаш культура улам ыңай хөгжээн. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге 74,1 муң кижи-хаара туттунган, ооң иштинде өөредилгениң бүгү хевирлериниң хүндүскү кичээлдерлиг ниити билиг школаларында 65,6 муң, ортумак профессионал-техниктиг училищелерде 1,8 муң, техникумнарда болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниде 3,9 муң, даадн өөредилге черлериниде 2,8 муң кижи өөренип турар.

1983 чылда хүндүскү кичээлдерлиг школаларга 3,3 муң, кежээки школаларга 1,8 муң кижи ортумак эртемни 1983 чылда чедип алган.

Республиканың даадн өөредилге черлериниге болгаш техникумнарынга белеткээн даадн эртемниг 425 специалистерни болгаш ортумак тускай эртемниг 1050 кижини улус ажыл-агыйынче чоруткан.

Даадн өөредилге черлериниге 608 кижини, оларның иштинде хүндүскү салбырларга 381, ортумак тускай өөредилге черлериниге 1464, ооң иштинде хүндүскү кичээлдерлиг салбырларга 976 кижини хүлээп алган.

Пионер лагерьларынга 11 муң школачылар, оларның иштинден 6,0 муң кижи хоорай чоогунуң лагерьларынга дыштанган.

Хоорайларның болгаш суурларның чурттакчы чонуң 2575,5 муң экземпляр ном фондулуг массалыг 163 библиотека хандырып турар.

Республикада 210 клуб албан черлери болгаш турум кино четкилери ажылдап турар, чыл дургузунда кино-сеансыларны 6137 муң кижи көрген.

Чоннуң эмнелге хандырылгазы болгаш организастыг ыштанылгазы экижээн. Эмнелгелерде орунналарның санында чыл дургузунда 190 орунналар немешмен болгаш амгы үеде 5090 четкен. Санаторийлерге, дыштанылганың бажыңнарынга, базаларынга болгаш туристчи базаларга 35,6 муң ажылчы чоннар болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннери дыштанып, амнеген. Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле бюро 34,8 муң кижиге экскурсиналарны организастаан.

Баштайгы сан-медээлерни ёзугаар алырга, Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң саны 1984 чылдың январь 1-де 277 муң кижи четкен.

Тыва АССР-нин Статистика эргелели

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

БАШКЫЛАРНЫҢ САНАЛДАРЫ, СҮМЕЛЕРИ

СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынарының» төлевилелин Тыва АССР-ниң башкылары болгаш бүгү ажылчы чону бедик көдүрүүшкүн-биле чугаалажып, сайгарып турарлар. Ук төлевилелди школада башкыларның болгаш ажыл-агыйларның коллективтер хуралдарында ханы анализ-тип берип, ажыл-ишкерчи езу-биле чугаалажып, үнелиг санал-сөналдарын киирип турар.

Школа реформазының төлевилелин республиканың 120 ажыг школаларының башкылар коллективтерине чугаалажып көрген. Аңаа он беш мун ажыг башкылар, кижизидикчилер, интернат эргелекчилери киришкен. Ук хуралдарга 420 ажыг кижи санал берип, төлевилелди чүүлдүгүнүп деткип турарының дугайында чугаалааннар.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунда кээп турар чагааларда реформага хамаарыштыр элээн саналдар киргилээн. Өөредилге - кижизидилгелиг ажылдың шынарын экижидер, өөреникчилерниң билиин бедидер сорулга-биле бештен өрү класстарга шилчириниң экзаменин арттырзе кандыгыл деп Бии-Хем, Таңды, Эрзин, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарының школаларының башкылары саналдап турар. Ол ышкаш школа удуртукчуларының болгаш класс башкыларының неделяда эрттирер кичээлдериниң шактарын кызырарын башкылар саналдап турар. Школа директорларының эрттирер кичээлдери неделяда он ийи шак. А олар хөй кичээлдер эрттирер дээш өөредилге-кижизидилгелиг болгаш школадан дашкаар янзы-бүрү ажылдарны үениң негелдезинге чедир чоруттайн турарын практика бадыткап турар. Ол талазы-биле чогуур түнелди үндурери чугула.

Уругларның бүгү талалыг кижизидилгези эге класстардан-на эгелээр болганда, эге класс башкыларының неделяда эрттирер кичээлдериниң шагын кызыргаш, ол башкылар класстан дашкаар ажылдарны амгы негелде сөзүгаар чорудар ужурлуг деп, Бай-Тайга, Чөөн-Хемниң, Бии-Хем районнарының башкылары санаалдап турар.

Таңдыда Межегейниң ниити билиг школазының күш-ажыл башкызы Г. Б. Некрасов база бодуунуң саналын киирген. Школаларда күш-ажыл башкылары чедиишпес болганда, башкылар белеткеп турар өөредилге черлерине күш-ажыл кичээлин башкыларының аргаметодтарын өөредир кылдыр программага киирзе кандыгыл? Ынчан башкы бүрүзү ук кичээлдиң арга-методтарын билир болгаш өөреникчилерни күш-ажылга чаңчыктырарынга аңаа чиик болур.

Төлевилелдиң 22 дугаар түүлүнде өөреникчилерниң күш-ажылчы белеткелин болгаш кижизидилгезин организастаарынга идепкейлиг киржири — бүдүрүлге коллективтериниң эң чугула хүлээлгези. Школа бүрүзү база бүдүрүлгелиг болур ужурлуг деп, Республиканың школаларында бүдүрүлге бригадалары хөй ажыктыг ажылдарны кылып турар. Ынчалза-даа өөреникчилер боттарының бүдүрүп турары продукциязының бот-үнезин, орулгалыг азы карылгалыг ажылдап турар бе дээрзин билбес боор. Ынчангаш бүдүрүлге бригадазының кежигүннерине экономиктиг санаашкынны кылып билир кылдыр өөредири чугула дээрзин башкылар база сүмелеп турао.

Бистиң республикада доктаамал эки ажылдап турар бүдүрүлге бригадалары бар. Оларга Тураның, Бажың-Алаактың, Сарыг-Септе Тока аттыг школаның бүдүрүлге бригадалары хамааржыр. Ук школаларның бүдүрүлге бригадалары чыл санында ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап, шаңнадып, мактадып келгенмер. Бо школалардан үлегер ап, оларның бүдүрүлге бригадаларының өөренип, ол ажылды бедик дециелге чедир организастаары өске школалардан нетттинип турар.

Моон соңгаар өөреникчи бүрүзү ортумак школаны доозуп тура, бодунуң күзели-биле шилип алганы чолаачының, тудугжунуң, слесарьның, садыгжының дээш еске-даа мергежилге ажылдап болурунуң дугайында документтини холга алган турарын чедип алыр сорулга ниити билиг школазының мурнумда салдынып турар. Ынчангаш школаларга тускай мергежил чедип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, күш-ажыл кичээлдери эрттирериниң материал-техниктиг базаларын улгатырып, тускай оран-бажың-биле хандыпар үе келген дээрзин. Кызылдың № 2 школазының директору З. С. Күүлар саналдаан.

Башкыларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле кылыо ажылдар хөй. Чамдык районнарда, ылангыя ырак сууларда, башкылар чедишпес болуп турарының чылдагаамы база ында. Башкыларга чуртталга бажыңнары тудары-биле районнарның бюджединче немелде акша-хөрөңгини киирзе эки.

А. САРЫГЛАР.
Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга күш-ажылчы коллективтерге бир үн-биле депшиттирген төлевитиг оолдар, кыстар бо хүнерде соңгукчулары-биле ужуражып турарлар.

Бай-Хаак суурнуң Культура бажыңы. Дүүн аңаа район төвүнүң албан черлериниң, организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтери, кожазында Сосновка суурнуң чурттакчылары чыглып келгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националлар Совединге Таңдының № 654 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга депшиттирген Ф. А. Родионова-биле ужуражылга хураглынга чоонуң чыылганы ол.

Ук хуралды СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. Д. Курикутов ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозун хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгаан.

Улус депутаттарының районнуң Советиниң күүскомунуң даргазы Т. С. Тюлюш бистиң чурттувуста соңгулдаларга белеткелдиң канчаар чоруп турарының дугайында, ол кампанияның районда байдалының дугайында чыылганнарга таныштырган, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседнр дээш таңдыжыларның күш-ажылчы чедишкинниринге доктааган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Т. С. Тюлюш Ф. А. Родионованың допчу намдарын, оон күш-ажылчы чедишкиннерин база чыылганнарга таныштырган. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Успенка сүт-бараан фермазы республикада мурнакчы коллективтиринг бирээзи. Ол эрткен чылын бир саар инекке онаалтыр 2444 килограмм сүттү сагган. Ферманың ажылдакчылары сүттү бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын довтаамал ажыр күүседип турар. Ол дээрге ферма бригадир Ф. А. Родионованың кызымак күш-ажылынын, ажылды билдилиг удуртуп билириниң чижээ болур. Ынчангаш ону чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органыныче төлээ кылдыр база катап депшидип турар.

Таңдының Дуржулга станциязының тудуг участогунда прораб А. Ф. Ефремовская, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта хойжу бригаданың бригадири Ю. М. Манзай-оол, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта № 585 КМК-зында шеверлекчи Л. М. Панина олар санал бергеш, боттарының, коллективтеринең күш-ажылчы чедишкиннеринің дугайын таныштырбышаан, депутаттың кандидадынга чагыгларын бергеннер.

Ф. А. Родионова бедик бүзүрелди көргүскени дээш чаңгыс чер чурттуглаарынга өөрүп четтиргенин илереткеш, бодуунуң шыдаар бүгү-ле үүлдерин кылырын, бүзүрелге төлептиг болурун хүлээнген.

* * *

Ак-Довуракты Культура ордузун «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, АТБ-ниң болгаш еске-даа бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның төлээлекчилери долдур олурупкан.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң партком секретары С. К. Күжүгет ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национлар Совединге Барын-Хемчиктиң № 649 соңгулда округундан депутаттың кандидады А. А.-К. Хертек-биле ужуражылга хураглын ажыткан.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур деп саналдаарга, оон кирижикчилери бут кырынга турун изээп, диңмиттиг адыш часкаашкынынары-биле детиээн.

Совет демократияның база бир илерели — соңгулдалар болур. Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органыныче совет хамаатызы кижи бүрүзү соңгудуп болур, оон ажылчыны-даа, тараачыны-даа барымдаалаттынмас. Ол дугайында партком секретары С. К. Күжүгет делегерегей чугаалаан, хоорайда күш-ажылчы коллективтериниң соңгулдалар хүнүн. Совет Тыванын 40 чылын кандыг чедишкиннерлиг утчуурунга белеткенип турарын чугаалаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте слесарьлар бригадазын А. С. Контратенко, А. А.-К. Хертектиң допчу намдарын чыылганнарга таныштырган. бо чылдың март 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге болур соңгулдаларга коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидатгы дээш бадылаашкынын бээрнче соңгукчуларны кыйгырган.

Ол кыйгырыгны саналбергеннер — бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте бригадир М. П. Пашхидин, АТБ-де слесарь В. Д. Тамдагай, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң мастери О. З. Климова, район аңелгезиниң эмчизи С. О. Куулар, Ак-Довуракты № 3 школазының башкызы А. К. Оюн. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири Г. Д. Коляда олар изин-биле детиээн бөлгаш соңгулдалар хүнүн төлептиг күш-ажылчы белекгерлиг утчуурун өөрүнүн мурнундан хулазыгеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип, улуг бүзүрелди көргүскени дээш чаңгыс бүдүрүлгеде ажылдап турар өөрүнге, чаңгыс хоорайда кады чурттап турар интернационалчы чурттакчыларга А. А.-К. Хертек өөрүп четтиргенин илереткеш, оны шынзыктырарыбыла бүгү күжүн бээрин аазаан.

* * *

Самагалдай суурнуң Культура бажыңында бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының төлээлекчилери долдур олурупкан.

Ол кыйгырыгны саналбергеннер — бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте бригадир М. П. Пашхидин, АТБ-де слесарь В. Д. Тамдагай, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң мастери О. З. Климова, район аңелгезиниң эмчизи С. О. Куулар, Ак-Довуракты № 3 школазының башкызы А. К. Оюн. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири Г. Д. Коляда олар изин-биле детиээн бөлгаш соңгулдалар хүнүн төлептиг күш-ажылчы белекгерлиг утчуурун өөрүнүн мурнундан хулазыгеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип, улуг бүзүрелди көргүск

ИСТЕР

Шак бо Черге бөдүүн кижи
Сагыжынга дүжевейн-даа, —
Соонга исти, дириг чорааш,
Соргак кылдыр арттырып каар.
Салгалдары база ындыг:
Чайгаар оны уламчылаар.
Истерден-не шак бо Черге
Иш-даш бүдер, төнчү чок дег!
Ажыктыг дээн исти кым-даа
Ара кагбас — ужуктай бээр.

Бөдүүн кижи, билдинмес бол,
Мөңге исти бергени ол.
Оор кижи сыр-ла дедир:
Оруун, изин баларын-на,
Соонга чүү-даа артпазын-на
Чожуп-сестип бодаан чоруур.
Ындыгларның баскан изи
Ыш дег чидип төнерин-не,
Эки истер дарый-дарый
Элбээрин-не күзээр-дир мен!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

КҮСКҮ БОДАЛ

Кааң хүндүс күскү дээрде дистинчипкен
Кастар-куштар изиг чүртче ужуп бар чор.
Улуг-биче хөлдерге-даа тура дүшпейн,
Уун салбайн, чалгын чайып кыйгыржы-дыр.
Ава черге алдын бүрү — хевис чаткан
Арга-арыг күстү тыныш, мөгеш кындыг.
Сактырымга, сеткил-чүрээм делегейин
Шак ол кастар аппарган дег сагындырды.

* * *

Баян-Колуй — чайы ындыг:
Дымдай чаъстаар — изин дендээр.
Бай-Кара кыс — чаңы ол дег,
Чылыг хөөнге кыптыга бээр.
Баян-Колуй — кыжы ындыг:
Дыңзыг хатчыл, соок-даа боор.
Бай-Кара кыс — хөөнү ол дег,
Чымчак болгаш дошкун-даа боор.

* * *

Тудуп орган дашка аяан оскүлүпкаш,
Бустуг бээрге, ыглаар чыгыы хомудаарлар бар.
Эжиндиве бужар нүүл октавыткаш,
Эгенирден, сеткил өөрүүр «өңнүктер» бар.

Ч. ИРБИЖЕЙ.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

⊙ *Москва Кремлиниң халаларым болгаш суурҗаларын 1485-1495 чылдарда туткан. Олар дээрге төөгүнүң аажок улуг архитектурлуг тураскаалы-дыр. Хаанның ниити узуну — 2235 метр, Хаанның бедиш 5-19 метр, кылыны — 3,5-6,5 метр. Кремльде чээрби суурга бар.*

⊙ *Кайгамчыктыг орус композитор Александр Александрович Алябьев — 1812 чылдың Ада-чирт дайынының маадырларымың бирээзи. Оон фронтучу намдары Денис Давыдов-биле дорт холбаалыг. Давыдовтуң отряды-биле ол Парижке четкен.*

⊙ *Федор Абрамович Блинов — делегейде баштайгы илчирбелиг тракторну чогаатакан кижи. Ону 1888 чылда Балаково хоорайга шенээн.*

⊙ *XVIII чүс чылдың төнчүзүнде Екатерина Романовна Дашкова Петербургтуң Эртемнер академиязының болгаш Орус дылдың Россия академиязының үлүгчүзү турган.*

⊙ *Россияга баштайгы серенги фабриказы 1837 чылда Петербургка ажыттынган.*

⊙ *Россияга хоорайлар арасының баштайгы демир-оруун 1837 чылда тудуп туткан. Ону Царскосельская деп адаан, оон узуну 27 км, ол Петербург биле Царское Селонуң аразын тудуштурган.*

АЛЕКСАНДР МАТРОСОВ

Ленинчи комсомолдуң кижизиткени хөй муң алдарлыг маадырларның бирээзи Александр Матросов дириг чораан болза, 1984 чылдың февраль 5-те 60 харлаар турган. Гитлержи эжелекчилерге удур кадыг-дошкун тулчуушкунунуң бүдүүзүнде — 1943 чылдың февраль 23-түң дүнезинде чер оңгуга бодунуң дайынчы эштеринге А. Матросов мынча деп чугаалаан: «Совет эрге-чагырга эвес болза, чаагай сеткилдиг болгаш буянныг кижилер турбаан болза, өөделиг кижи кылдыр өзүп шыдавас турган мен. Амыдыралдың боралгактыг шапкын агымынга алзыптар ийик мен».

1935 чылдың чазынында он харлыг Сашаны Иваново областың урутлар бажыңынга эккелген. Анаа ол 1940 чылдың февральга чедир чурттаан. Он алды харлыг Матросовтуң өөредилгезин уламчыладыр, күш-ажылчы оруун тодаргайлаар сорулга-биле баштай Куйбышев, а оон дараазында Уфа хоорайже чоруткан. Ол аңаа турда Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн.

Кызыл Шеригниң хүрээлеңинге кирип, ылаңгыя Москваны камгалаары-биле, Барыын фронтуже чорударын дилеп, ол мынча деп бижээн:

«Камгалалдың эргим эш Улус комиссары! Уфа хоорайдан бодүүн ажылчын кижи Силерге бо дилегни киирип тур. Алды харлыг турумда ада-ием өлүп калган, ынчалзажок Коммунистиг партиям, Совет эрге-чагыргам, Ленинчи комсомолум мени болгаш мээң муңмуң эш-өөрүмнү ёзулуг кижилер кылдыр өстүрүп, доруктуруп каан. Ам он чедиг харлыг мен. Фронтуже эки турам-биле чоруур дугайында үш удаа дилег киирдим. Хүлээвес-тир. Чүрээм ханызындан Силерден дилээрим болза, мени дүрген-не фронтуже чорударынга дузалалла көрүңер». Оон дилээн ёзугаар А. Матросовту Кызыл Шеригниң хүрээлеңинге 1942 чылдың сентябрьда хүлээп алган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 25 чыл ооюнуң үңүнде, 1942 чылдың ноябрь 7-де Төрээн чурттуң мурнунга ол дайынчы дангыраан берген.

Камгалалдың Улус комиссарының № 269 дужаалынга мынча деп бижээн: «Гвардейжи 56-гы адыгжы дивизияның гвардейжи 254-кү адыгжы полугунуң анаа дайынчызы Александр Матвеевич Матросов 1943 чылдың февраль 23-те немец-фашистиг эжелекчилерге удур Чернушки суур дээш тулчуушкунунуң шинтпирлиг минутазында дайзынның пулемёт дзодунуң амбразуразын бодунуң мага-боду-биле дуглай чыдыпкан болгаш совет дайынчыларның шавар халдаашкынының чеднишкинин оон-биле хандырган.».

Александр Матросовтуң тураскаалын мөңгежидериби-биле гвардейжи 254-кү адыгжы полкка Александр Матросовтуң адын тывыскан. А. Матросовтуң ады ол полктуң 1-ги ротазының дайынчыларының дацзызынга мөңгези-биле кирген. Александр Матвеевич Матросовтуң өлүм чок маадырлыг чоруу дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1943 чыдың июнь 19-та Чарлыы-биле Совет Эвилелиниң Маадыры атты аңаа тывыскан.

Төрээн чурттуңуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш алдары дээш немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкунга А. Матросовтуң кылган өлүм чок маадырлыг чоруу бүгү совет аныяктарга чаагай үлегер болуп, өөредилгеге, күш-ажылга, амыдырал-чурттагага оларны сорук киирип турар.

ЧУРУКТА: Александр Матросов.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЙИСТЕР

Боз-Бешик деп кыргыс суурда он харлыг ийистер Нурбек биле Эдильяр Байдолетовтар Приссыкулыяның тоолчулар конкурузунуң хүндүлел шаңналын чаалап алган. Олар хомуска боттарының үделгези-биле «Манас» деп улустуң эпозунган үзүндүнү күүсеткен. Сценага ойнаарда ийистер бот-боттарын тывынгырыбиле солуп турганындан көрүкчүлериниң мурнунга чаңгыс эвес, а ийи бичии ыраажы ойнап турганын кым-даа эскербейн барган.

* * *

АКШ-тың Соңгу Каролинада Билли биле Бенни Макрэрилерни делегейде эң-не аар деңзилиг ийистер деп санап турар. 32 харлыында Билли биле Бенни ийилзэн барык 680 кг чыгыы деңзилиг турган.

* * *

Делегейде эң узун дуртсынныг ийистерни база адап болур. Олар — баскетболистер (ындыг болур-даа ужурлуг) Ронни биле Донни Кримерлер-дир. Кайызы-даа — 2 метр 8 сантиметр хире. Олар база «Каролинада, а чүгле Мурнуу Каролинаның чурттакчылары-дыр.

* * *

Эң хой урутларны (69) орус тараачын Федор Васильевтиң (1708—1782) кадайы божаан. Өг-бүленің бүгү уругларының (16 ийистер, 7-зи үш-үштеп болгаш 4-ү дорт-дөрттеп) 1725-тен 1765 чылдарда төрүттүнген. Оларның 67-зи дириг арткан турган.

ТЫВА ДУГАЙЫНДА

Тыва дугайында чаа кинону ГДР-ниң «ДЕФА» студиязының документалдыг фильмнер киллиминиң кинематографистери тырттырып эгелээн. Оон адын «Саян дагларынга ужуражыышкыннар» дээр. Тургускан режиссёру Уве Бельц-биле бистиң корреспондентивис ужуражып чугаалашкан.

— Тывага бир дугаар иээп турарыңар бо бе?

— Чок. Эрткен күзүн келгеш, баштайгы кадрларны тырттырып эгелеливис. Чазын база келир бис. Кол ажылдарны чайын кылыр.

Фильмниң кол маадыры — тыва чон. Бүдүрүлге чергелиниң, совхозтарның ажылчынары, геологтар, анчылар — оларның ажылгажын көргүзер дээн бис. Маадырларның чамдыызы-биле ужураттывыс. Ам-даа хөй-хөй солуп ужуражыышкыннар бистиң маңап турар. Чоглбиле ужуражып, ыка хөй чергелерге чорааныывыс соонда, бистиң бодалывыс байып, чаа-чаа темаларны төрүттүнүп эгелээп. Ынчангаш киноның сюжедиң ооң түңнелиниже улам чаартынган болгаш республиканың социал-экономиктиг, культура хөгжүлгезиниң калбаабиле көргүзериниге илдиг болуру чугаажок.

Чонар-даштан чазап кылган уран чүүлдүң чогаалдарын, «Саян» ансамблиниң концертин көргеш, оларның дугайында чугаалаар бодал база тывылган.

— Тыва дугайында кино тырттырар деп бодаа канчап тыптып келгенин?

— Е. Евтушенконуң Лена хемге аян-чоруунуң дугайында кинога бо сюжетти домейлештир кылыр бодап турган бис. Катаптавас соруглга-биле кинону бир янзы кылдыр тырттырарын шиитпиргеэн бис. «Советский Союз» деп журналга Енисей хемде салдар бадып турда тырттырган чурук көргеш, Азия диптиң төвүнде турар аныяк республиканың дугайын немец көрүкчүлерге бараалгадыр күзел тывылган чүве.

Кино тырттырар болук Сибирьге моон мурнуунда-даа ажылдап турган. 1980 чылда Якутия дугайында кинону үндүрген бис. Ону көрүкчүлер сонуургаан. Амыдыралдың эскертинмес талалары болгаш чонуң культуразының национал онзагайы ында көргүстүнгендир деп үнелелди биске берген.

— Тывага чорааш чүнү сонуургадыңар?

— Чонуң хүндүлээчели магалыг-дыр. Тываның бойдузу чараш-тыр. Катаптаттынмас, каас-чараш, онзагай болгаш байлак орандыр. Хереженден улустуң эргимин магададым. Тывага болган ужуражыышкыннар меңээ кажандаа үттүндүрбас. Кинону гаар бүрүзүнге чайбын, найыралтемазы сининиккен болур. Ол дугайын баш бурунгаар чугаалап болур бис. Тыва онуктеривистиң челиишкини бистиң өөртпес аргачок.

Узбек, молдаван, хакас, бурят аалгалар
Уяранчыг, хоюг кылдыр куттуда бээр.
Ада-не, эжи-өөрү, башкылары
Адыш часкап, чылыы-биле хүлээп алыр.

«Алызында барып-барып болар черле
Артист боор» деп, кырган-ача чугааланыр.
Уран чүүлге, чараш чүвээ хандыкшылдыг
Уругларның чараштарын, чазыктарын.

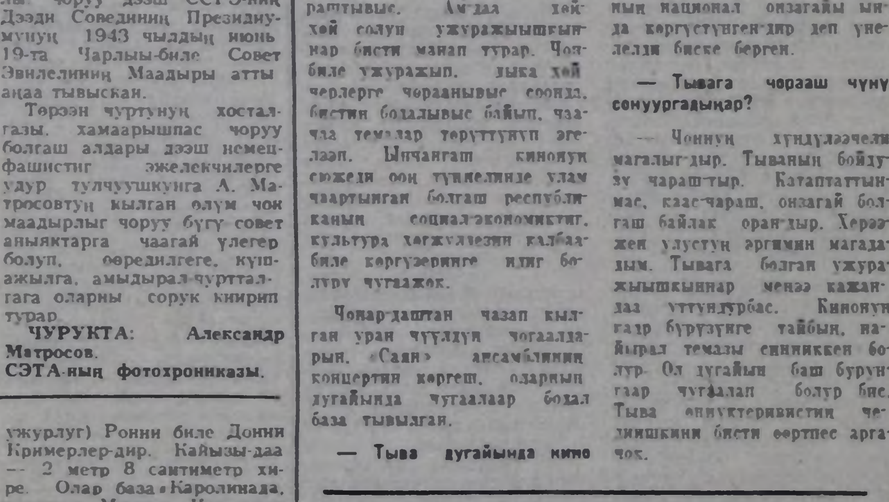

ТЫВА УЛУСТУҢ БОДАЛГАЛЫГ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

1. Тозандайның тос оглунуң бирээзи-ле тос оолдуг болган, оларның оолдарының бирээзи-ле чеди оолдарлыг, а ол оолдарының бирээзи-ле беш оолдарлыг, ол оолдарының бирээзи-ле үш оолдарлыг, а ол оолдарның бирээзи-ле бир-бир оолдарлыг болгулаан. Тозандайның ийи кызы оолдардан чартык катап эвээш оолдарлыг болган. Тозандайның ажы-төлүнүң ажы-төлүн санап тывыңарам!

2. Дүвүреңнээн бир хой аскаш, өөрүн дилеп чораш, элээп каш оске дүк хойга уткуүп келгештинг?

— Экии, чүс хой! — деп эткен. Дүк хойнуң бирээзи тургаш:

— Бис чүс хой эвес бис. Бистиң кырывыска бис хиреңи каткаш, ооң кырынга бистиң кезиивисти каткаш, ооң кырынга бистиң кезиивистиң улдуунуң каткаш, ам сен хөөкүйүң кадыптар болзувусса ынчан чүс хой болур-дур бис ийин — деп харылзап-тыр. Элээп каш дүк хойнуң санын тывыңарам!

Д. И. УЛЬЯНОВТУҢ ЧОГААТКАН БОДАЛГАЗЫ

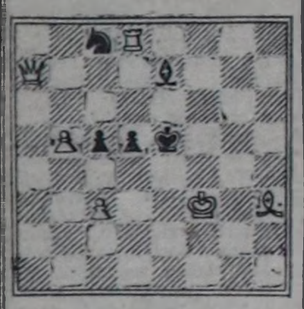

ИИИ КӨШТЕН МАТ

Бо бодалганы 75 чыл бурунгаар. 1909 чылда «Нива» журналдың ай санында үнер литература капсырылгазынга парлаан. Мону Владимир Ильичиниң кады төрээн дуңмазы Дмитрий Ильич Ульянов чогаатkан. Ленин ынчан Парижке эмиграцияга турган. 1910 чылдың февраль 17-де дуңмазынга ол мынча деп бижээн:

«Эргим дуңмам Митя! Сээң бо бодалган мени аажок хей-аът книрди, оон башка шыдырааны мырыңай уттур чыгыы апарган кижи мен. Чүге дээрге барык бир чыл иштинде ойнап көрбеен. Сөөлгү чылдарда чүгле элээп каш «дүргеи» салыглар ойнаан бо-ла, оон соонда дегбээп. А сээң бо бодалганы саат чокка бодай тыртып кагдым...»

Оон соонда Ленин бо бодалганың онза солуп бирги кожун айыткан. Силер база ону тып көрүңерем.

Ак тала эгелээп, ийи көштен удар.

САРАЕВО МАНАП ТУРАР

Февраль 8-те 14 шак 30 минутада «Кошево» стадионга XIV Кышкы олимпий оюннарының оду чалбышталып үнер, аңаа чедир чүгле дөрт хонук арткан.

Кышкы олимпий оюннарының найысылалыры — Югославияның Сараево хоорай аңаа хынамчалыг белеткелди чоруткан. Оон овур-хевири чаартынган. «Зетра» деп спорт ордузу делегейде эң экилернин бирээзинге хамаарыжыр, ону төлевилел тутканнарны 1982 чылда шаңнаан. «Кошево» стадионну, гостиницалар, хөй кат чурталга бажыңнары, радиотоп, демир-орук станциязы, автоуруктар, харылзаа албаны, магазиннер болгаш өске-даа олимпийжилерге база аалчыларга херектинг бүгү-ле албан черлери бүрүңү-биле белен.

Сараевоның чанында дагларда даг хаакчыларының бадар, биатлонистериң маңнаар, бобслейистериң шанак оруктарын кылган.

Олимпий оюннары эң эки техника-биле чепсегленген деп специалистер санап турар. Судьяларга, журналистерге, көрүкчүлерге саналга техниказы дузаазын чедирер.

Ак олимпиаданың ээлери маргылдааларның кирижикчиларынге, аалчыларга бүгүле үүлдер таарымчалыг болзун дээш улуг сагышты салган. Магазиннерниң, ресторанныарның, кафелерниң ажылдаар шагын өскерткен. Чурттуң сураглыг артистери, ансамбльдери чыылганнарга боттарының талантызын бараалгадыры көрдүнген.

Олимпиадага белеткелди бүгү чурт чоруткан. Югославияның колдуунда 350 янзы-бүрү бүдүрүлгелери спорт тудугларын тударынга, дериг-херекселдерни кылырынга, соөртүрүнге, эптеп-тургузарынга кириишкен. Белеткел кидин түлүк чоруп турар үеде чамдык хүннерде 10 муң хире тудугжулар ажылдап турган.

Кышкы оюннарның найысылалының кайызынга-даа баарга олимпиаданың символу болу берген Вучко дээр хөглүг болгаш чаптанчыг бөрзекчигештинг хевири уткуп алыр.

Олимпиада ам-даа эгелевээн, ындыг-даа болза Сараевонуң дош шөлдеринде, хаак оруктарында делегейниң 50 чурттарының толээлери спортчу мергежилин, күжүн шенежип турар. Бо болза мурнукуларындан хой. Инсбруккa, Лейк-Плэсидке эрткен олимпиадаларга 37 чурттан спортчу киришкен. Бүгү-делегейниң олимпий комитединиң президентизи Х. А. Самаранчиниң ТАНЮГ-туң интервьюзунга айытканы болза: «Сараевонуң Кышкы олимпий оюннары ооң бүгү төөгүзүндеэң эң эки болурун бодум хуумда бүдүрээр мен».

Хаак оруун дургаар тускай «пушкаларны» тургускан. Бир эвес хар эрип каар чүве болза, хаак оруунга кылымал харны чаштырар сорулга-биле оларны белеткээн. Олимпийжилерге февраль 1-ден эгелээш «Олимпийский информатор» деп солун хүнүң-не үнүп турар.

В. ШАРОВ.

Болган таварылга

АЯА ДОЛГАН

— Казыралавысты ончалап тур шүве, Түмен. Мен аът ала тыртып алгаш, эртежик барып кадарайн — деп, Могаа чугаалаан, адыр-ыяшта азып каан чүгенин алгаш чорупкан.

Кегженип чыткылаан шарыжыктар аразы-биле Түменмаа будуу сымыранып, эргий кылаштап-ла турган: «Орта чоор бе? Бирээ туруу-даа ышкаш. Дагыр-Мыйыс кайда чоор? Дадайым ай! Ылап-ла чок ышкажыл моозу» — дээш, Могаазының үүнче кайгап турарга, оозу аъдын чавыдактапкан дуу саактадып кел чораан.

— Могаа, а Могаа! Дагыр-Мыйыс чок ышкажыл!

— Таан-даа! Дүүн эртен бар-ла казыра болгай, ылавла көрген кижи мен. Чүвени канчап билир. Шыргай-Дөргүн арыын барып дилеп көөрейн.

Улуг дүъщке чедир шыргай арыгны ол-бо кезип чортуп келген — алага.

Аалда шарыжыгаштар-даа чадаг кижээ алдырбайн тоо быларадыр маңнажы бээйне дээш, Могаа кокпа оруктап чана углапкан. Бичии ажыкка үнүп кээрге, узун дыттарлыг шыргайда дээлдигенер дээскинип, кускуннар ужуп турар болган. Чүү болган чоор? Дүүн чоп чүве билдирбежик? Ынаар аъттыг кижи семээр-даа ужур чок — кижи караа дежип каа дег, шыргай. Аъдын баглай тыртып каапп, аң кокпазы-биле күдүйүп, шырыштарны ол-бо тарадып иткилеп чораш, чедип кээрге, дартагар шилги чүве чыткан. Ам топтап турарга, дагыр мыйыстыг шилги шарыжы бо. Долгандыр ана кара девис. Ээрип каан деп-дүзактан адырлыр дээш, күжүрүнүң чүткүп турганын көрүңер даап! Ыя ол аразында хоокуйнуң ийи каадан кускунннар деже соктап каапкан. Чүү кижи аң дузактап турар чоор? Ким деп бодаар силер?

Кылыктанган уу-биле ындында-ла дын быжыында чоруур аъдын Могаа чазала тепсени каапкан, бурт-ла дээн. Сайлыг калбак кежигге чеде хонуп келгенин билбейн барган. Дүшкеш бодалып орган: болаада дүзак салып турар ким боор? Тооллурар черле ынчанмас. Адырам... Аа, ам-на сактып келдим! Мындаа чоп демги Чагда деп ажыл кылбас арагачы чүве өөвүске кылын халаң эзирик келгеш: «Ана аң-меңниң бажын мен шыдаар мен. Акың амыр чүвеин! Боо-моңгуну чоор чүвел? Хей аартык. Акың ыпдай-дыр!...» деп чулчуруп оржук.

Дуп-тура халааш. Могаа аалынче-даа барбайн. Чагда суг кайы сен дээш чугурлупкен.

Өттө кирип кээрге, паш тип турган хире — чыды илден. Чагда дөр бажында ийленип чыткан. «Экии, акый?» — деп мендилээрге, «Экии!» деп кургамдыг харыылаан.

Могаа чогум чүүден эгелээрин аайын тыппайн, кезек олуруп-олуруп:

— Түмен эът болза дээр. Каш борбак хой шаар чайлагда акым сугда. Ыяаар бар чыдарым ол-дур ийин. Бертен казыралар хавырып чоруурумга, Шыргай-Дөргүйде хүлбүс мырыңай чапчаа дузакта туттуна берген чыдыр. Артында-ла соовазын, чылыг олчаан. Та, чүү кижиниң дузаа чүве? Хайыраан эът хей черге калыры ол-дур — дээш үнүп чыткан.

— Ийи караам даалыктаар! Кайда, кайда аал?! Мээцин-дир! Черле үстүү эриим бертен чөлбүңейнип тырты ийин, эштерим! Акың шыдай-дыр! — деп чоруй. Чагда тура халып. — Ол болбаспе! Хой-хай деп хинчектеңип чорааш чоор сен, аал. Халас эът-ти. Кадай, аа кадай. Кежээ кижи өртеп каан аъдывысты дүрген экеп эзертей шаавыт. Мен белеткенип алыйн шүңме — дээш, дөмбүйде «тыва чүвеин» бирээни ток кылган. Оон бирээни куткаш, «эзеңги дыңзыдып ал. аал!» дээш, Могааже сунарга, оозу бажын чайган.

— Хоржок мен, акый. Бодуң харын авыт, суксай бээр сен. Эът сугар чүвем чок артык шоодайдан ап аайт — дээш үнүп чыдыра:

— Шоодай деп чүү боор, дуңмакым, хан-чин өттес тускай чүвелерим мөңге эңдерик деп бил — дээш, Чагда дөгерни берген.

— Дузакта хөй чүве болгай. Чогум кайызында туттуна берип-тир, аал?

— Оозун кайын билир мен. Чеде бергеш, бодуң билип каапгар сен.

— Адырам, ылап-ла хыл мойнувдан-дыр бе?

— Ийе.

— Көрдүң бе! Бертен чаа-ла шыпшың турган чүве. Ам кускун-саскан ана эңдерли берип-тир.

Аъттарывыс борта баглап каапкаш, барып соөртүп экелгеш маңаа ажаап аардыр.

Чагда хынныг бижээн Мурнунга азынгаш, дөрт кулаш хире баан ал-ла, мурнап барыпкан.

Чагда хенертен тура дүшкеш:

— Дуңмакым, кандыг кончуг улуг хүлбүс боор! «Сыын-хүлбүс» деп чүвел бо эвеспе моң — дей тыртказш, үш-дөрт бурунгаар баскаш, караан чоттунгулааш.— Ойт! Орта кижи сен бе, аза! Элик биле бызаапы.. бызаавы даадым, шарыны ылгавас! — деп, арны саргарып, карааа дедирлеп бергеш. Могааның кырында-ла келген.

— Бодум хүлээнип, кадарган казырамны ылап-ла танаааш, сени аң биле малдыылгаар иргп бе дээш, эдертип келдим. Эът-чаг мурнүдэ чыдып, канчаарыныы бодуп бил! Сээң аяан ам долган боор! — дээш. Могаа шырыш аразында кокпа оруктап ээге-ээге дедир базыпкан.

О. КУУЛАР.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАИЙРАЛ»: «Разиня» 10.00, 12.00, 14.30, 16.30, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Избранник Великого Духа» 9.00, 12.00, 13.40. «Дикие лебеди» 10.40. «Лунная радуга» 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чёрный тюльпан» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Жёлтая роза» 14.30, 20.20. «Оттело» 16.20, 18.30 шактарда.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Д. Кабелевский. Виолончелиге болгаш фортепианога соната. 9.25 — «Спортлотонуң» 5-кы тиражы. 9.35 — «Богач, бедняк...» деп дөрт серияглыг уран-чечен телефильминиң 4-кү сериязы. 10.45 — Документалдыг телефильм. 11.45 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». 12.10 — «Шупту кады — найыралдыг өг-бүле». 12.40 — Документалдыг телефильм. 13.10 — Тележурнал. 13.40 — Бөгүн делегейде. 13.55 — 14.10 — Чапсар. 14.10 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 14.55 — Уругларга фильм. 16.00 — «Дем каттыштырылгазы». 16.30 — Концерт. 16.55 — Мультфильмнер. 17.25 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.55 — Бүгү-эвилелдиг «Эш ыры» деп телеконкурузу. 18.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 19.35 — «Валерий Чкалов». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кинопанорама». 23.20 — 23.30 — Телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дилиңээ. 8.30 — «Эртенги почта». 9.00 — Документалдыг телефильмнер. 9.35 — Латвияның телестудиязының программазы. 10.35 — «Советская Россия» солуннуң шаңналы дээш мячилиг хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭниң шилиндек командазы биле Норвегияның шилиндек командазы ойнаар. 2-ги оюн. 11.20 — М. Мунтяңырлаар. 11.45 — Фильмшин. 13.30 — Фильм-концерт. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.35 — «Музыкальный киоск». 16.05 — «Кижи — черге зоң». 17.05 — Телетайылбыр. 18.15 — «Кадыкшыл». 19.00 — Концерт. 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Кубада болуп турар делегейниң музыка фестивалы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.40 — 23.45 — Телефильм.

ағаар

Республикага шокар булуттаар, биче-кар чаар. Соңгу чүктен хаттың күжүү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 40—45, чамдык черлерге 31—36 градус соор. Хүндүс 30—35, чамдык черлерге 26 градус соок болур.

Автоуруктарга көстүрүү 2—4 км.

Кызылга чуга булуттаар, дүне биче хар чаар. Дүне агаарның температуразы 41—43, хүндүс 31—33 градус соок болур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Херектер эргелелинге ажылдаар машинакчы дарый хереглеттинип турар. Аңаа ажылдаар күзелдиг кижи Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда Советтер бажыңынга 301 кабинетке келир.

Телефоннары: 2-31-85, 2-14-05.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретарларттың 2-23-38 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, «информация» килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 кодзо ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2048

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер дер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң галазы-биле аңгыны комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00829.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (12421) | 1984 чылдың февраль 5, воскресенье | 1925 чылда үнделип эгелээн | Өртээ 3 көп.

1984 чылдың март 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужуражылгыкчы дүүн Мугур-Аксы суурлуг Культура бажыңынга болган. Анаа — ССРЭ-ниң 60 чыл аттыг, «Мөгеп-Бүрен» совхозтарның малчыннары, районнуң үлетпүр бүдүүлге черлериниң ажылчыннары чыылган.

СЭКП Мөнгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол ужуражылга хуралдың ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумукта соңгуур деп санал үверге, чыылгакчылар дингимитпиг адыш часкавыдаан, шүүтү туруп келген.

Депутатка кандидаттың бүүрегттирген кижизи, «Тыва совхоз тудуг» каттыжылышкының Мугур-Аксыда ужастогунуң начальныгы Д. Б.-О. Хомушку Г. Ч. Ширшининиң довчу намдары-биле чыылганнарны таныштырган, бо чылдың март 4-те болуур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнүнүң эвестериниң бүлүгүнүң кандидаттары дээш бадыжаашкының чаңгыс кижи дег бээрииче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражылга хуралынга санал бергеннер — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжуу К. С. Бораргап, «Мөгеп-Бүрен» совхозтуң директорлуу Ш. И. Намы, Мугур-Аксы ортумак школазының башкызы Т. С. Тоидар, сеткелге-тудуг участогунда шевер-мекчилер бригадазының бригадири Н. И. Делгер-оол олар ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады кылдыр Г. Ч. Ширшинни депшиткен коллективтерниң шиитпирлерин иткиннеп-биле дедип турарын дыпаатпышаан, боттарының коллективтеринниң күш-ажылчы чедишкиннеринниң болгаш соргулгаларының дугайын чугаалааннар. Агаарбойдузу кадыг-дошкун Мөнгүн-Тайгага мурнуку чылдар берге болган-даа бол, бедик көргүзүгтүг чедип алган малчыннар эвээш эвес дээрзин олар демдеглээннер. «Мөгеп-Бүрен» совхозтуң В. Чымбага удуртқан хойжу бригадазы торуур чус башка онаашты 95 хураганны алган, республика чарыжынга тиилекчи болган. М. Биче-оол, Э. Доржу, Т. Салчак, Н. Иргит болган оскелер-даа планныг онаалдазын ажыр күүсеткен.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур коллективтер мурнунда кандыг соргулгалар салдыганын санал бергеннер депутаттың кандидадынга таныштырбышаан, соңгулда хүнүнде чоннуң төлептиг ооллары болган кыстары дээш бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээрии өөрүнүң мурнундан хүлээнмишаан, чагыларын кииргеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады Г. Ч. Ширшин сес алган.

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга депутаттың кандидадын кылдыр депшиткенинге ол өөрүп четтиргенин чугаазының эгезинде илергейлээн. Ол бедик идегелди шынзыдар дээш бодунуң бүгү күжүн, биилии дуржулгазын бараалгадырын соңгукчуларга бүзүреткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге моож мурнунда болган соңгулдалардан бээр беш чыл эрткен. Ол үе бистиң Коммунистиг партиливистың болган совет улустуң амыдыралынга онзагай болуушкуннар-биле долдунган дээрзин оратор онзалап айыткан. Оон иштинде СЭКП-ниң XXVI съездизин төөгүлүг болуушкун болур. Партиниң иштики болгаш дыштыкы политиказының эвээчеллиг сорулгаларын үк съезд тодаргайлап, чурттуң иштикилеп-политиктиг, социал-экономиктиг, утаан-бодал талазыбызже удам ыйыгы хөгжүлдезиниң программазын ол ажылдан кылган. Съезд соңгулде болган Пленумнарынга партия ТК чурттуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң үндезин айтырыгларының талазы-биле чугула шиитпирлерин хүлээп алган.

Бистиң партивыстың Төп Комитединиң, эш Ю. В. Андроповка башташкан ТК-ның Политбюрозу совет иштиледдиң кайгамчык улуг сорулгаларын тодаргай болгаш чайгылыш чок шиитпирлеп турарын партия ТК-ның чоокта болган Пленуму база катап бадыткан көргүскен дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээн.

Үк Пленумнуң шиитпирлерин, эш Ю. В. Андроповтуң аназ чугаазы Тываның бүгү ажылчылчиларының көдүрлүүшкүнүн хайыкытыргап деп, оратор чугаалаан. Аназ сорук киргеп ажыл-ишчилер бо хүнүнде Совет Тываның 40 чыл оюн толептиг уткуур дээш шүдүргү ажылдап турар.

Бо талазы-биле чедишкиннерге депутатка кандидат доктаагаш, үре шиитпирлеттинмээн сорулгалар ам-даа бистиң мурнувуста бар дээрзин айыткан. Ол дугайында партиниң XIX область конференциязыгта база тодаргай чугаа болган. Республиканың дыка хөй будүүлгелери бүдүүлге күүлерни долу эвес ажыглаан турар. Ол ышкаш тудуг коллективтерин быжыглаарывче, кадрлар белеткелин эжиндиривче, оларның мергежилии бедидириве овза кичээнгейни салыр херек.

Чурттуң Аъш-чем программазынга дүүштүр сорулгаларга ол доктаагаш. Малдың баш саның немей өстүрер, оон өлүп хоралар чоруун болдурбас талазы-биле ажылды эжиндер херек. Бо талазы-биле Мөнгүн-Тайганың малчыннарының ап чорудун турар хемчеглериң оратор айтып. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырапга боттандырар талазы-биле ажылды организастап турарында четпестерни база демдеглээн.

Кампалгалыг, хумагалыг чорук, күш-ажылдың сагылгачуруму — коллектив бүрүзүнүң кол кичээнгейинде турар үшүртүг айтырыгзар дооскан ол демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, партия ТК-ның оон соонда болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдырапга боттандырар дээш кижи бүрүзүнүң эр-харыысалгазын удам бедидериве районнуң ажыл-ишчилерин депутатка кандидат чугаазының түңнелинде кыйгырган.

Соңгукчулар-биле ужуражыр, ажыт-чажыт чок чугаа кылыры-биле авадан келгени дээш мөнгүн-тайгажылар Г. Ч. Ширшиниге өөрүп четтиргенин илереткиннеер, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннииг күүседир дээш шүдүргү ажылдаарын ужуражылга үезинде илереткеннер.

Районнуң бот-тывынгыр артистери хурал киржикчилеринге концерт көргүскен.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге Кызылдың Барыын талазы № 647 соңгулда округундан депутатка кандидат, «Тыва сеткелге-тудуг» трестиң Кызылда сеткелге-тудуг эргелеенниң шеверлекчилер бригадазының бригадири Г. А. Иванова Кызылдың Оң талазы эриинде чурттакчылар-биле дүүн «Енисей» Культура бажыңынга ужурашкан. Анда будүүлгелериң, албан черлериниң коллективтери, агитварталдарның чурттакчылары депутаттың кандидадынга чагыларын берип, күрүне эрге-чагырганының дээди органынга телептиг төлөө болуур дээрзинге бүзүрелин Галина Афанасьеванага илереткеннер.

Депутатка кандидат көргүскен бедик идегелди шынзыдар дээш бүгү күжүн, биилии бээрии харыы соңгуже хүлээмишаан, өөрүп четтиргенин илереткен.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге Тес-Хемниң № 655 соңгулда округундан депутатка кандидат А. Т. Аракчаа Берт-Даг болгаш Кызыл-Чыраа суурларның чурттакчылары-биле дүүн ужурашкан.

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга депутаттың кандидады кылдыр бодунуң чаңгыс чер чурттуун депшиткен суурларның чурттакчылары А. Т. Аракчаага чагыларын бербишаан, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкиннииг күүседир, соңгулдалар хүнүн телептиг уткуур, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерин чедип алыр дээш ажылдап турарын дыпаатканнар.

Коргускен бедик идегел дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер. А. Т. Аракчаа бүгү күжүн, биилии Төрөөн чурттуун, чоннуун чаагай чорууруга бараалгадырын хүлээнген.

* * *

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажылчымары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары дүүн ужуражылга хуралынга чыглып келгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге Чөөн-Хемчиктиң № 650 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр оларның депшиткенин, ук совхозтуң савичызы М. Х.-Д. Монгуш чаңгыс чер чурттугларының чагыларын хүлээп алырыбыла ужуражыр кежээ ол.

Хуралга чүве чугаалааннар аныяк саанчының күш-ажылчы чедишкиннерин демдеглевишаан, ажыл-агыйның богуугу шиитпирлеттинмээн база тодаргай аналиэзинээр. Бүгү совет улус, оон иштинде шөмижилер-даа партиниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның оон соонда болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдырапга боттандырар, соңгулдалар хүнүн болгаш Совет Тываның 40 чылын телептиг уткуур дээш чаа-чаа хүлөөлгелерни бо хүннерде ап турар. «Большевиктиң» коллективи салдынган сорулгаларның канчаар күүсеттиниң турары-биле холбашкан ажыл-агыйның чугаазы кылганнар.

Депутатка кандидат М. Х.-Д. Монгуш чаңгыс чер чурттугларынга чүректиг хамыыдаан өөрүп четтиргенин илергейлөөр.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу өөлчегліг хуралынга бүгү соңгукчуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү хамаатыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Кыйгырыгын чугаалажып көргеш, хүлээп алган Кыйгырыгның текизин парлалгага үндүргеп.

Политбюро хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң он бирги чыыжынга соңгулдаларга белеткелдиң чоруун турарының дугайында СЭКП ТК-ның секретарьлары Е. К. Лигачёвтуң болгаш М. В. Зимяниниң дыңнадыгларын чугаалажып көргеп. Соңгулда мурнунуң кампаниязы ССРЭ Конституциязынга бүрүн дүүштүр чоруун турарын демдеглээн. Соңгулда округтарын болгаш участоктарын доктаатканы хуусааларында тургускан. Депутаттарга кандидаттарны депшидири доостун турар. Чамдык округтарда депутатка кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражымшкыны эгелээн. Соңгулда комиссиялары ажылдап эгелээн болгаш оларның составында ажылчы чоннарның ийи миллион ажыг төлээлекчилери кирген. Чон ортузунга ажылды чорударынга удуртукчу ажылдакчыларны, агитаторларны, пропагандистерни, лекторларны болгаш илеткелчилерни хаара тутткан.

Хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер соңгулдалар хүнүнге чедир-бирге квартал даалгаларын хуусаадан эрте күүседир, чуртка хөй хемчээлдиг продукциялыг пландан ажыр бээр деп социалистиг хүлээлгелерин алган. Политбюро соңгулдаларга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан будүүлгелериниң эгелээшкинин деткээш, ол эгелээшкинин бүгү хемчег-биле цептередириниң чугулазын демдеглээн.

Соңгулда мурнунуң кампаниязының чоруун турарының үезинде улус депутаттарының Советтеринниң ажылынга, соңгукчуларның чагырларын күүседиринге, чурттакчылыг черлерин комплекстиг тударынга болгаш чаагайжыдарынга, пассажир транспортунуң, кадык камгалалының албан черлериниң, садыгның, коммунал ажыл-агыйының ажылынга хамаарышкан хөй санныг саналдар партия болгаш күрүне органнарынга кирип турар. Ол чогуур партия болгаш күрүне органнарының, министерстволарының болгаш ведомстволарның удуртукчуларының чоннуң негелделеринге улуг кичээнгейлиг болуруп, ажылчы чоннарга бараан бооп турар бүгү организацияларның ажылынга контрольду күштелдирерин даандырып турар.

Чоннуң хереглел барааннарын будүрерин болгаш ачыдуза чедиреринің системазын хөгжүдериниң комплекстиг программазын ажылдап кылыры-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу будүүлгеге каттыжышкыннарының болгаш амыдырал хандырылгазының будүүлгелериниң чоннуң ачы-дуза талазы-биле негелделерин улам долдур хандырарынга соңуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дутайында айтырыгны чугаалажып көрген. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң энаа холбаштыр хүлээп алган доктаалында Башкир болгаш Коми АССР-лерниң, Алтай крайның, Астрахань, Иваново, Кемерово, Саратов болгаш Ярославль областтарның амыдырал хандырылга будүүлгелеринге экономиктиг шенелделерин кылырын айтыкан.

Шенелделерге киржир будүүлгелерге оларның ажылчорудулгазын калбартырын бадылаттынып турар план көргүзүглериниң санын кызырарын, турум нормативтериниң ролюн улгаттырарын, ажылдың түвелеп дээш ажылдакчыларның материалдыг соңуургалын бедидерин болгаш коллективтерниң экономиктиг соңуургалын күштелдирерин көргеп. Оон-биле кады будүүлгелерниң ажылын болгаш экономиктиг быраларны үнелеп көөрүнүң системазы чагыларның күүсеттинериниң шынарын экижидерине болгаш хуусаадын кызырарынга чоннуң хандырарының культуразын бедидерине коллективтерниң соңуургалын улгаттырарынче утлаанган. Чогуур нормативтерни ёзугаар күрүне бюджединче кирип турар түңнерден ангыда арыг орулга тус-тус будүүлгелериниң долу эргезинге кирер болгаш олар профэвилел комитеттеринниң чешээрелии ёзугаар будүүлге болгаш социал хөгжүлгега ажыглаар акша-көрөнгинниң хемчээлии тодарадыр кылдыр доктаатканы.

Шенелделин кылыр үезинде ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның ажылын организастаарының болгаш төлээринниң ам бар болгаш чаа хевирлерин калбаа-биле ажыглаарын айыткан. Ылаңгыя чаңгыс аай наряд болгаш алыс түңнелдер ёзугаар төлээр арга-биле ажылдың бригада хевирлерин улам калбак ажыглаар. Ажылдакчыларның күш-ажылын ажыл хүнүнден аңгы үелерде ажылга дакпырадыр ажыглаарының, ол ышкаш студентилерни, пенсионерлерни, бажың ээлерин амыдырал хандырылга будүүлгелеринге долу эвес ажыл хүнүнге ажылдаарынга хаара тударының аргалары калбарар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу даштыкы политиканың элээн каш айтырыгларын чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң эш А. А. Громыкога баштаткан партия-чазак делегациязының Румыниянын Социалистиг Республиказынга аян-чоруунун, РКП-ниң Чингиие секретары, РСР-ниң Президентизин Н. Чаушеску-биле совет делегациязының советтерүмүн кады ажылдажылганың янзы-бүрү талааларын калбартырын көрген беседазының түңнелдерин чүүлдүг деп саналн.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, секретары Т. Ф. Хаваши-биле ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларын сайзырадырының айтырыгларының талазы-биле Москвага болган ужуражышкыннар дугайында эштер Г. А. Алиевтиң, В. И. Долгихтиң болгаш Н. И. Рыжковтуң медээлерин дыңнаан.

Совет-испан харылзааларны калбартырын-биле холбашкан чамдык айтырыгларны чугаалажып көөрүнүң үезинде Политбюро делегей байдалының амгы нарын үезинде Совет Эвилели-биле Испанияның аразынга кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы ханыладырынга таарымчалыг перспективаларның барын бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чамдык оске-даа айтырыгларны база чугаалажып көрген.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

КВАРТАЛДЫЫН – МАРТ ДӨРТТЕ

«Тыва сеткелге-тудуг» трестиң Хандагайтыда ботторулга-чарылгалыг сеткелгетудуг участогунуң тудугжулары эрткен чылдың планныгдаалгаларын чедишкиннииг боттандырган. Олар никитизи-биле 601 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген. Участоктуң ажыл-ишчилери капитал сеткелге планын 109 хуу, чаа тудуглар тударының — 100 хуу күүсеткен.

Аныяк коммунист Николай Монгушка удурткан бригаданың тудугжулары ийи аал чурттаар чуртталга бажыңын туткаш, ажыглалга киирген. Дыка хөй бажыңнарның капитал сеткелгезин эки шынарлыг чоруткан.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш участоктуң ажыл-ишчилери шүдүргү ажылдап турар. Бо чылдың бирги кварталының планын ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү — март 4 таварыштыр доозар деп өөдиткен хүлээлгени ап, ниити шөлү 109 дөрбелчин метр ийи аал чурттаар чуртталга бажыңын бүрүн ажыглалга киирерин олар аазаан.

К. ХОВАЛЫГ.

Тиилелгежилер сеткелгени хуусаа бетинде дооскан

АДЫН СЫКПААН

1983 чылда тараа будүрерин болгаш күрүмеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобликөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган «Тиилелге» совхоз оң бирги беш чылдың дөртүү чылының, Совет Тываның юбилейлиг 40 чылының хову ажылдарында утказултур техника сеткелгезин хамыктың мурнай, январь 30-до доозуп, планныг онаалдаларын барык ийи ай эрте күүсеткен. Совхозтуң механизаторлары сеткелгенип харысалгалыг үезинде 31 комбайнны, 54 тракторну болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын сеткээн, бүрүн беленнің шугумында тургускан. Ажыл-агый тарааның элбек дужүдүн ажаап ап, күрүнеге эът, сүт, дүк садарывның планнарын чедишкиннииг күүседип турарында механизаторларның салышкыны улуг.

Дүжүт ажаалдазы доостуруп билек, бүгү-ле көдээ ажылагый машиналарының техниктиг байдалын хынап, үреген черлерин илереткеп, сеткелгеге тургускан. Оларның иштинден нарын, улуг сеткелге негеттинер 4 трактору Кызылдың седьхозтехника каттыжышкынынга аппарып сеткээн. Арткан техниканы МТМ-ниң бодунга септеп дооскан. Техника сеткелгезин чогуур ойунде, бедик шынарлыг доозар дээш социалистиг чарышты звеналар аразынга организастаан болгаш түңнелдерин он хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турган. Хоочун механизаторлар Ч. Ооржактың болгаш О. Ооржактың комбайн септээр звенолары аңаа удаа-дараа тиилекчи боон, хүлээп алганы техника бүрүзүн кыска хуусаада, бедик шынарлыг септээн. Ол ышкаш трактор сеткечилери, аныяк механизаторлар А. Сарыглар, А. Ооржак болгаш өскелер-даа ажылынга харысалгалыг, кызымак чоруун көргүзүп, арга-дружулгалыг эш-өөрүнден дудак чокка бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Оларның септээн трактороларын совхозтуң кол агроному П. С. Кара-Сал башталган тускай комиссия база-ла бедик үнелеп-биле хүлээп ап келген.

— Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү механизаторлар боттарының мурнунга чаа сорулгаларны салып, техника сеткелгезин эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турганш, кыска хуусаада бедик шынарлыг доозар дээш бедик көдүрлүүшкүнүүт ажылдаанар — деп, МТМ эргелекчизи Михаил Акап-оолович Монгуш чугаалаар. —Хары угда 6 комбайнны киирип, оларның сеткелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын чорударынга таарымчалыг делгем, чылыг бокту тутканы сеткечилерниң бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга база чогумчалыг болган. Бокстуң болгаш мастерскаяның иштинде чондурар, дарганнаар станоктарны тургускан. Трактордарның, комбайнарның болгаш өске-даа техниканың үреген кезектериниң чамдыызын ол станоктарга кылып ап турганывыс, шак-үени кампан алырынга болгаш чарыгдалдарны эвээжедиринге дузалыг болган. Чижээлээрге, МТМ-ниң эш хоочун ажылчыннары, дарганнар О. Х. Байыр болгаш С. Д.-Ч. Монгуш кезектерин хөндүрүп, дежик хоорзаларны дүмээлап, өскедаа үреливишкиннерин эдип берип турганнар. Часкы хову ажылдарынга чедир хөй эвес үе эрткен. Бистиң механизаторларывыс боттарының байлак арга-дружулгазын, күжениишкиннерин олче утландырарынга белеп.

Парткомпуң, совхоз директорлуунуң, МТМ-ниң ажылчын, чогумчалыг организастаанны, ооң материал-техниктиг базазазын быжыглаарынче чогуур кичээнгейни салып турары база септелгени өйүнде эгелээни ында күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериве, септелге ажылдарын эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, шалынкын, шынарлыг доозарынга улут идиғни берген. Мурнакчы механизаторлар бо харысалгалыг үеде база-ла адын сыкпааннар дээрзин совхозтуң бүгү-ле көдээ ажылагый техниказы өске ажылагыйларындан мурнай беленнинің шугумунда чыскаатынганы бадыткап турар-дыр. А техниканы эрте, ыяк кылдыр септеп алыры дээрге-дө, ук ажыл-агыйга келир чылдың тараа культураларының бедик дүжүдүн алырының, мал продуктуларын көвүдериниң идегелдиг магадылалын тургузар.

Л. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) септекчилер: 2-ги класстың комбайнери Оюн-оол Ооржак биле хоочун механизатор Сертек Ондар; сөөлгү трактору мастерскайдан үндүрериниң мурнунда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

УЛАМ ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛДААР

Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында январь 3-те үлетпүр. коммунал ажылагый, чоннуң амыдырал хандырылга, садыг министерстволарының, транспорт тудуг организацияларының, будүүлгелериниң удурткучуларының човүлел хуралы болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов аңаа чүве чугаалаан, үлетпүр. транспорт, тудуг болгаш өске-даа адырларның будүүлгелериниң бо чылдың январь айда канчаар ажылдаанын сайгарып, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле эрткен айда элээн хөй будүүлгелериниң сула ажылдаанын, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр күш-ажылдың будүрүкчүлүүн пландан ажыо 1 хуу өстүрерин, продукциянын бот-үнезин кордүгенинден 0,5 хуу немей чиигедирин чедип алыр дээш чер-черде ажылдыг дедиликтиң эм-даа кошкак чоруп турарын шыңгыы шүүмжүлеп айыткан. Ол ышкаш будүүлгелерде, организацияларда утказултур планнарны ажылдап кылыры чедир боттанмайн турары, камналганың хуудаа санын ажыдып, ол талазы-биле ажылды чорутпайн келгени демдеглеттингер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар удурткучуларның кичээнгейин педир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырган.

СЕМИНАР

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) база декабрь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр республиканың агроүлетпүр комплексиниң экономиктиг ажылын сайзыраңгайжыдар талазы-биле семинар-хурал дүүн Советтер бажыңының хураддаар залынга болган.

Семинар-хуралдың ажылынга министерстволарның болгаш ведомстволарның, районнарның агроүлетпүр каттыжышкынларының удурткучулары киришкен.

Республиканың агроүлетпүр каттыжышкынының Човүлелиниң даргазының бирги орлакчызы, Тыва АССР-ниң нөдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко агроүлетпүр каттыжышкынының ажылының стили болгаш методтарының база СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң болгаш партиниң XIX область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр сорулгалар дугайында үлеткел ыыгган.

Семинар-хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң ийи секретары П. И. Кравченко киришип, чуга чугаалаан.

ХУРАЛ БОЛГАН

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырывың баштаар черинің организастыг хуралы болуп эрткен. Хуралды СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак эрттирген.

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырывың баштаар черинің даргазы ТуваКС. Шойгунуң пенсиягже үнгээй-биле холбаштыр ук салбырывың баштаар черинің даргазынга СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи А. К. Кандзайны соңгаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

МАЛЧЫННАР ХҮНҮ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын бистин совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренген. Ол документилерде будурулгениң ажыктыын болган күш-ажылдың будурушчулуун бедидериниң тодаргай оруктарын айытқан. Ол оруктарның бирээзи — ажылчы чонарның инициативазын улам ыңай бедидери, сагылга-чурумну быжыглаары, күш-ажылды организастаарының бригада арганызый шеттередиги болур. Чогумда ол курлавырларның ачызында эртиен чылын чурттуң улус ажыл-агыйынга көскү чедишкинниер чедип өскээн.

Бистиң совхозтуң малчыннарының ажыл-ижинде база чамдык чедишкинниер бар. Күрүнеге эът, сүт садарыкшы чыл планын ажылчагый күүседиккен. Оон мурнундагы чылга деңнээрге эртиен чылын хойдан өске бүтүү малдың баш саны өзүлделиг болган.

«Совет Тываның 40 чыл ооңга — шалыпчы 40 неделя» деп эалчеттө киришпиннаан, совхозтуң малчыннары бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 180 тонна сүт, 60 тонна эът дужаар планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышта киржип турар. Совхозтуң партикому, ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистери организакчы ажылдың стилин эде көрүп, малчыннарының чогаадыкчы идепкейин, күш-ажылдың, будурулгениң сагылга-чурумун бедидериниң хемчегларын ап чорудуп келген.

Парткомнуң шиитпирин ёзугаар хойшу бригадаларга бо кыштаглаашкындан эгелеп малчыннар хүнүн эртирип турар бис. Ол хүнүг мынчаар эрттирер. Эъжимниң малчыннары боттарының эки деритгинген кызыл-булуңунга чыглыр. Ийи-Тал салбырының моданнарының девискээри улут. аралы ырак, төпчүткен кызыд-булуң чон болганындан башлуур майы бир кодавга дугуржуп алгаш чыглыр. Чижээ, эртиен чылдың төнчүзүнде Ийи-Талдың малчыннарын суурга чыылдырдыыс. Анда малчыннар хүнү организастыг эрткен. Бо хойжу бригадада үш кодан чоок болганы-биле одар чедишпестеп турарын малчыннар шүүмүүлээн. Мында специалистериниң бүрүүзү база бары тодаран. Одарларны баш бурунгаар хуваап кызыгаарлаарын айтып каап турган болза, малчын бүрүзү оңу камнап, хоюн таарыштыр кадарар турган. Өске-даа четпестерни малчыннар аңаа чугаалап турганнар.

Малчыннар хүнүнүң ыңчаар эрттиринниң бир онзагай талазы мурнуку чылдарда дег хурал бүрүзүнге кайы-бир удуртукчуңуң илеткелии дыңнап, ооң соонда айтырыгларже, санаддарже киирип, хей үе эрттирип турбас. Бо удаада хуралды малчын бүрүзүнүң кыска отчёдундан эгелээн. Кайы-бир малчын турүп келгеш, коданында байдалды кысказы-биле таныштырар. Ооң отчёдундан бүгү чүве билдине бээр. Чеже хураган төрүттүнгенил, чежеги ара салганыл, кажаа-хораазы каңдыгыл, малчынга түү херегил билдинмес айтырыглар бар бе, малчыннның саналы чүл, каңдыг сорулганы бодуунуң мурнуунда салганыл? Бо бүгүнү билип алгаш специалистер бар четпестерни дарый чайладыр хемчегни алыр.

Бо хуралдың бир эки талазы мооң мурнуунда хураларга түгле дөрт-беш кижи үргүлүү саналдаар, арткандары аңаа дыңнап олурар турган болза, бо таварылгада малчын бүрүзү бодуунуң бодаалдарын илередип, ажыктыг санаалдарны берип турар.

Малчыннар хүнүнүң ийи-ги кезээнде совхоз директору кыштаглаашкын байдалын малчыннарга чугаалаан. Делегей байдалы-биле олар база танышкан. Ийи-Тал сес чыл школазының директору малчыннар уругларының күрүнеинің долу хандырылгазында маңчаар өөренип, омак-хөглүг өзүп турарын малчыннарга чугаалап берген.

Түңмелимде зооветөөредилгени эрттирген. Ол өөредиглиг болган. Ылаңгыя хин базырар шарыгларны канчаар ажыглаарын, хураганнарның амсы кодурлаар аарыгны болдурбас дээш мал чемгерер хережелдерни, клетказарны канчаар чугайлап алырын өске-даа түүлдерин ылаңгыя аныяк малчыннар билип алганнар.

Совхозтуң техникитиг чөвүлелиниге ай түңнелдерин чугаалашкан соонда, малчыннар хүнүн эрттирип турар. Ол хүн ажыл-агыйның ай түңнелдерин үндүрер, лекция беседаларны эрттирер, концерттерин малчыннарга көргүзер, номнуң, эмчериниң үнүүшкүнүүт садыын чорудар, эмчилер малчыннарны шинчиир, автомагазин бараанарны садар. Түңмелимде зооветөөредилгени эрттирер.

Бо хүнүерде совхозта хой оолдаашкыны түлүктээн. Чоокку хүнүерге чедир ийи муң беш түс ажыг хой оолдаан, чаш төлү менди. Малдың деңгели хур-чаагай.

Шалыпчы неделяларның быштайгы түңнелдери-биле 230—280 хураганны онча-меңди камгалап алган малчыннар П. Тюлюш, В. Дартай-оол, Д. Кара-оол, Б. Доспан оларга алдар болдуруп совхозта «Күш-ажылчы алдар» түгүн кодүргеп. Малчыннар Д. Байыр-оолдуң, Д. Соскармаанның болгаш өскелерниң-де моданнарында баштай төрүттүүтен 200 ажыг хураган онча-меңди. Сакманчылар Л. Доспан, Г. Тюлюш, А. Балдан, Д. Кара-оол, Э. Севзалеп, Р. Май, Э. Шаактар олар ам сетиилдир ажылдап, 60—100 чедир хураганны менди доруктуруп, малчыннарга идепкейлиг дузалажып турар.

Ч. СОТПА,
Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда партком секретары.

Саанчының чаагай ижи

Долгар Комбуевна чээрбийн харлыындан эгелеп саанчылаан. Ам ол түгле Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазынга безин 24 чыл ажылдаан. Д. Кууларның күш-ажылчы намдары бодуунуң аны-хууда болган коллективиниң, ол ышкаш төрээн совхозунуң он бирги беш чыл планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш шалыпчы ажыл-ижинде сырый ходбавалыг. Саанчыларның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип ап келген мурнакчы саанчы Совет чазактың бедик шаңналдары — Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган юбилей медаль болгаш «Социалистиг чарыштың үнелекчизи» деп хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер-биле шаңналдың келген.

Он бирги беш чылдың эрткен, үшкү өвек чылында «Барлык» совхозтуң хоочуи саанчызы бодунга быжыглаан 23 иректен ниитизи-биле 33645 килограмм сүт сеап алыр планныг онаалдазын 132 хуу күүседип, плаидан ажыр 10955 килограмм сүттүг будургеи болгаш бир саар иректе онгаштыр 1939 килограмм сүттү сеап алган. Бо көргүзүг ооң мурнуида чылдыңдан өөрүлделиг болган. Долгар Комбуевна хүндүлеиген иректериниң аяалда-хайгаралын эки тургузуп, бызаларын 100 хуу онча-меңди камгалап алган.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур калбарган шалыпчы 40 неделяның чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге сүт садарымның чыл планын октябрь 10-га чедир күүседир дээн ферманың саанчызы Д. Кууларга социалистиг чарышка коллективте мурнакчы саанчыларның бирээзи К. Серотту кыйгырган.

Ш. КУУЛАР.
ЧУРУКТА: Д. Д. Кууларның Авторлуң фотозу.

БҮГҮ УЧАСТОКТАРНЫ БЫЖЫГЛААШ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерине, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң аңаа чугаазында айытқан үүлдерге болгаш түңнелдерге, партияның XIX область конференциязының доктаалынга үүшүтүр районнуң партия организациязының сорулгаларын СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленумунга чугаалашкан.

Илеткелчи — СЭКП райкомунуң бирги секретары С. С. Куулар болгаш саналбергенниер күш-ажылдың будурушчулуун бедидип, малналга чурумун быжыглап, партияның немелде даалгаларын күүседиринче күштү моолиеевишаан, 1984 чылда алган бедиткен социалистиг үүлээлгелерни чедишкинниг күүседир. Совет Тываның 40 чыл ооңга телептиг үтүүр дээш районнуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турарын демдеглээн.

Районнуң совхозтары мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының эртиен чылда планын күүседиккен. Тараамның ниити чыылдагын элээн ковудеткен. Мал чомин белетиээр талазы-биле чарышка республиканың мурнуу зоналының районнарының аразында бирги черии эдлеп. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шиитчир Кызыл тугун чаалап алган.

Аңаа «Тес-Хем», «Кызыгаар» совхоздарның коллективтери салыышкынын идепкейлиг киириштирген. Малдың чаш төлүн камгалап алырының планын «О. Шынаа», сүт будурерин болгаш садарын «Чодураа» совхозтар доктаамал күүседип турар, ажыл-агыйларда социалистиг чарыштың мурнакчылары хей болган. Эрткен чылын чүс дөртен хире мурнакчылар социалистиг түңнээлгелерин күүседиккен. Оларның он ажыы мергежилиниң аайы-биле 1984 чылдың чемпионнары болган.

Мал ажылының продукциязын будурерин болгаш ону күрүнеге садарын ковудерип малдың баш санын өстүрери-биле дөрт холбаалыг. Бо талазы-биле шиитпирлеже чогуур айтырыглар-же пленумнуң киржиичилери кол киҥээнгейин утландырган. «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтар шээр малдың, «Тес-Хем», «Чодураа» совхозтар чылгының баш саны өстүрериниң планнарын күүседиккен турар. Ажыл-агыйларда төрүүр малдарның, ылаңгыя белерниң баш саны кудулаан. Малдың баш санын немей өстүрер талазы-биле үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчуларының, парткомнарның, кодээ Советтерниң тодаргай практиктиг ажылдары четпес.

Эрткен чылын малдың баш санының хоромчазы хой болган. Ылаңгыя «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтарда бода, чылгы малдар дыка хей хораан. Кужу арган малдарны күрүнеге садар чоруктарның барын эрткен чылдың түңнелдери көргүскен.

Районнуң ажыл-ишчилери партияның айтыышкынарын патриоттуг бедик кодурлуушкун-биле утку-вушаан, бедиткен социалистиг үүлээлгелерни алган. Коллективтериниң хей нуруузу планга немей күш-ажылдың будурукчулуун 1 хуу улгаттырар, продукциянның бот-үнезин 0,5 хуу кудуладыр. Районнуң ажыл-агыйлары бо чылын күрүнеге 1440 тонна эът, 630 тонна сүттүг, 90 тонна дукту садар. Тараа будурер, ниитининң малнага чем белетиээр талазы-биле сорулгалар база улуг. Чер ажылының зона системазын неп-тередип, тарылга эалчештирилгези, шөлдерни чемищчидер, суттарылганы долу ажыглаар дээш ажылдарже күштү моолиеэр.

Салдынган сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлээрин хандырарының кол чүүлү — участок бүрүүзүнге корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, чон ортузунга организас-массалыг ажылды, киижилер-биле ажылды эжиидери болур. Бо дугайында тодаргай саналдарны хойжу Ө. Баяндай, Шуурмактың ыяш ажыл-агыйының директору К. Кызыл-оол, «О. Шынаа» совхозтуң директору М. Эртине, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-ниң эргелекчизи О. Сырат, өске-даа эштер пленумга чугаалаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң күүседириниң сорулгаларын айытқан доктаалды пленум хүлээп алган.

М. ТИРЧИН,
Тес-Хем район.

КӨДЭЭДЕ ЧАА БАЖЫҢНАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның Тожуда боторуулга-чарылгалыг тудуг участогунуң коллективи «Совет Тываның 40-чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы эалчетте идепкейлиг киржип турар. Энир чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын участок 103,8 хуу, чуртталга тудуун 101 хуу күүседиккен.

1982 чылга бодаарга, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 2 катап, чуртталга тудуунуң 2,3 катап өскен. Коллектив районнуң будурулге болгаш тудуг организацияларының аразында чарышка тиилекчи болган. Январьның планы база күүсеттинген.

Көдээ тудугну сайзырадыры чугула сорулгаларның бирээзи болганда, ажыглалга кирер объектилерни хуусаазында дужаары, тудуг ажылының шынарын эжиидери негеттинип турар.

Участоктуң тудугжулары район төвүнде банк бажыңын, «Май 1», «Тоора-Хем» совхозтарда чуртталга бажыңнарын. Ий ортумак школазын тудуп турарлар.

Күш-ажылды организастаарын эжиидер талазы-биле хемчегларни алыры чугула болуп турар. Ажыл шагын чеп ажыглаарын чедип алыр сорулга салдынган. Башгайы дөрт неделяда тудугжулар шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Бо темпиин кудулатпайн, юбилейлиг чылда кыымак ажылдаарын олар шиитпирлээн болгаш бедиткен социалистиг үүлээлгени алган.

Тожу район.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

«Шынга» харыылар

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Ак-Довурак АТБ-зиниң ажылының дугайында эрткен чылдың № 288 «Шында» шүүмүүлелдиг материал үнген. Ук үүлдүг будурулгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралынга чугаалашкан, четпестерни эдер талазы-биле хемчегларни ажылдап кылдынган дээрниң улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ильенков редакцияга дыңнаткан.

Будурулге энир чылын ийиги, үшкү кварталдарда пассажир артыштырар планын күүсетпээн. Ынчалзадаа дөртүү кварталда ажылы эжиидээн. Ак-Довурак — Кызыл-Мажалык аразында аргажыглага турган автобусту «Барлыкче» чорутканының түңнелиниде, автобустар чедишпейн турган. Амгы үеде бо шугумда бир автобусту немей үндүрген.

Кадрларның ажылдан үнер-кирер чорчу хей турган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар сорулга-биле чолаачылар аразында киижизидилге ажылын күштелдирген. Озалдаан, прогулдаан, шак үскен кижилерни коллективтиң хуралынга, эш хүү судунга сайгарып, чогуур хемчегларни ап турар.

Автостанцияның ажылынга четпестер чайлаттынган. Дүнеки рейстерниң пассажирлери станция чанында чолаачылар доктаар черге конуп, дыштанып ап болур.

Амгы үеде пассажир аргыштырылгазынга үзүктелиишиниглер болбайн турар. Автобудурулге коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, күжениишининиг ажылдап турар дугайын удуртукчулар редакцияга харыызынга бижээн.

ЭЭЗИ ТЫВЫЛБААН

«Демир-дес база ыглаар» деп эрткен чылгы № 263 «Шынга» парлаттынган фельетонда «Чодураа» совхозта дериг-хереселдерни чеп ажыглавайн турарын айытқан. Улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы И. Усюмүүн биске дыңнатканы-биле алырга, четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни совхозтуң инекинээн ап чоруткан. Кожуунга чиик машинаны септиин, ажыглап эгелээн.

Түүйбу кылыр дериг-хереселдер октаттынган деп, автор бижээн. Ону Эрзинче аппар чыткан машинаның чолаачызы кааскан болгаш ону сураглап кым-даа келбээн дээрзин райкүүском дыңнаткан. Совхозтуң балансызында кирбээнин барымдаалаан, ону кичээнгейге албаан, чогуур черлерниң мурнуига айтырыг тургуспаан. Ынчангаш дериг-хереселдиң ээзи тывылбаан. Анда хамаарыштыр Эрзинде түүйбу заводун тутқан «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының удуртукчулары база орта харыы бербаан.

ДАГЛАР АРАЗЫНДА ОРДЖОНИКИДЗЕ ХООРАЙНЫҢ 200 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

Соңгу Осетин АССР Шылгараңгай революсчу Серго Орджоникидзениң аддарлыг адын эдилээн хоорайны даглар бүгү талаларындан хүрээлеп алган.

А хоорайның күш-ажылчы алдары дээрге металлургтар, машина тудукчулары, мебель кылынчылары, электри техниказының будурукчүлери-дир. Хоорайның будурулгелериниң кылын турар ийи чүс ажыг кылыларын чурттуң бүгү булуңнарынче болгаш он-он даштыкы чурттарже чорудуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эң берге үезинде (1942 чылда) Орджоникидзениң чоогунга совет шерии гитлержилериниң улуг бөлүүн чок кылдыр чыгып шапкан.

Бодунуң 200 чылын демдеглээн хоорай ажылдан, өөренип, келир үеже өөрүшкүлүг көрүп, бодунуң эрткен оруунга чоргаарланып турар. Даглар-биле адаанаштыр бедии үнген дег бедик бажыңнарлыг чаа микрорайоннардан ол кончуг чиге иидең билдинер. Амгы үениң чаагайжыды түттунган бажыңнары чылдан чылче ковудеп турар.

ЧУРУКТА: Орджоникидзе хоорай, Соңгу Осетияның Россияның составынга эки тура-биле киргенинге алдаржыды ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг шелге тутқан тураскаал.

Р. ДИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНДЕ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузунуң ажыл-ишчилери Совет Тываның 40 чылын телептиг үткүүр дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Ыяш кезер черлерден 6-7 метр узун дурттуг чудуктарны үндүр сөөртүүнде трактористер Алдын-оол Күулар болгаш Сергей Васин кызымак ажылдап, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ыяш ужуругчузу Федор Шумов олардан дудак чок ажылдап, эалчег нормазын 110 хуу чедир күүседип, макталдыг ажылдап турар.

Ыяш белеткээр пунктунуң администрациязы болгаш профэвилел комитеди ыяш белеткелиниде ажылдап турарларга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларның чурттаар чер-биле болгаш аъш-чем-биле хандырылгалым эжиидиткен.

Т. КУҢГА.

МУРНУНДА — ОРУКЧУЛАР

«Тыва автоорук» эргелиниң бригадаларының болгаш участоктарының аразында соцвластиг чарышка Миталп Монгушевич Бапрга удуртқан № 2 оруң-тудуг участогу ай, квартал саңында тиилекчи болуп келген.

Участок тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң планы-биле чыл планын 107, күш-ажылдың будурукчулуун 119 хуу күүсеткеш, тудуг организациялардың аразында чарышка республикада бир дугаар черии чаалап алган.

Бригада керээни ажылдың будурукчулуун бедидериниге болгаш шынарын эжиидеримге идиг болган.

А. БАГЫР.

Бистиң консультациявыс

ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ Конституциязы совет хамаатыларга чурттагга бажыңы алыр эргени магадылаан. Ажылчы чонарны чурттагга шөлүү-биле бүрүн хандырарыиче бистиң күрүневис хүн бүрү кичээнгейин салып турар. Чурттагга тудуунуң хемчээли чыл санында өзүп турар. Чурттагга шөлүү дээш төлевириниң хемчээли бистиң чуртувуста эң-не эвээш — бир дөрбелчин метр дээш төлевир — 13,2 көпеек. Чурттагга шөлүү дээш көрдүнген төлевириниң хемчээлиниг өскерилгелер бистиң чуртувуста 1928 чылдан бээр болбаан. Ук төлевир чуртта коммунал ачы-дуразын киириштир, ажылчын өг-бүлениң ниити орулгазының 3-ле хуузу болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи чурттагга хоойлузун сайзыраңгайжыдарыиче чугула кичээнгейлии углаңдырган. Ол негелделерни амыдыралга боттандырары-биле РСФСР-ге чурттагга шөлүүнүң дугайында Дүрүм хүлээп алдынган, бо чылдың январь 1-ден эгелеп, ол күштүг болуп, амыдыралче кирген. Ооң кол-кол негелделериниге доктаап көрээлиер.

Хамаатыларның чурттагга шөлүү алырыкын эргелери болгаш хүлээлгелери Дүрүмниң он дугаар чүүлүнде төдаргай көрдүнген. Бо Дүрүмниң оңдагей талазы — Конституциияда хамаатыларга магадылаан эргелерни ол тодаредып турар. Дүрүмниң бирги чүүлүнде хамаатылар күрүнеиң азы хей-ниитининң фондузунган азы кооператив бажыңнарындан чурттагга шөлүү алыр эргелиг деп айытқан. Чурттагга шөлүү хамаатыларга хуусаа чок кылдыр ажыглагга бээр. Хууда оран-бажыңныг болур эрге хамаатыларда бердинген. Олар чурттагга байдалын база ажыжидер эргелиг.

Аңаа көрдүнген чурттагга шөлүү ажыктыг, шын ажыглаарын хандырарынче утландырган оларның хүлээлгелерин база Дүрүмде айытқан. Хамаатыларның кол хүлээлгелери — оран-бажыңныг камныг болуру, социалистиг ниитти чурттагганың, чурттагга шөлүн ажыглаарының дүрүмнерин сагыры; сугну, газты, электри болгаш чылыг энергиязын камныг чарыгдап билири; чурттап турар шөлүү, коммунал ачы-дуразының ажыглалы дээш төлевирни чогуур үезинде киирери. Алганы чурттагга шөлүн хууда байыыр сорулгалыг хемчеглерге ажыглаары хорулуг. Чурттагга шөлүнүң хемчээлиниң, ында чурттал турар кижи санынга кайы хире онаажырының дугайын чугаалап көрейн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың октябрьда хүлээп алганы доктаалы-биле республикага 1984 чылдың январь 1-ден эгелеп, хамаатыларга көрдүнген чурттагга шөлүүнүң эң бичe хемчээли бир кижи онааштыр 12 дөрбелчин метр, а өг-бүлеге немелде 6 дөрбелчин метр болуру көрдүнген. Үстүнде чаа дүрүмниң хүлээп алырыкын мурнунда чурттагга шөлү бир кижиге онааштыр 9 дөрбелчин метрден, өг-бүлеге 4,5 дөрбелчин метрден ажа бээр болза-ла, артык шөл эвээн дээш төлевири улгадып турган.

Чурттагга шөлүн эжиидери эргежок чугула деп кайыыг өг-бүленi санаарыл? Чурттагга шөлүүнүң хемчээли кижи санынга онааштыр эвээш болуру болза, сапитар болгаш техниктиг негелделерге чурттап орар черии таарыппас болза хей өг-бүле чаагыс квартирага чурттап орар болза, өг-бүлениң составында чамдык хоочулут ачыглыг, чаңгыс квартирага оон-биле кады чурттаары берге болза, аразын үспээн өрөөлдерге чоок терел эвес кижилер кады чурттап турар болза, доктаамал ажылдыг хамаатылар общежитиеде болза, күрүнеиң ниитилел фондузунда, азы хуу кижиде чурттагга шөлүн хөлезилеп үр үеде чурттап келген болза — ыыдыг өг-бүленiлерни чурттагга шөлүн эжиидери чугула өг-бүле деп санаар.

Үстүнде хамаатыларның өске чурттаар черн чок болза, оларны бажың алыр эалчетте доктааттынган чурум таварар тургузар.

Чер-чер Советтерниң күүскомнарынга, азы ооң чурттап, ажылдап турар черiниң аайы-биле бажың алыр эалчетте хамаатыларны тургузар. Бүдүрүлге черинге хамаарыштыр бажың алгаш пенсияже үнген таварылгада чурттагга шөлү хамаатының бодуига артар.

Чурттагга шөлү алырларның даңзылын чер-чер Советтериниң күүскомнарының шиитпирни, будурулгеге азы албан черииге — администрациянның болгаш профэвилел комитединиң кады үндүрген шиитпирни ёзугаар тургузар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, арагалаар, хулиганнаар, күрүнеиниң болгаш ниитининиң өнчүзүн оорлаар дээш ышкаш хоойлуга удур үүлгедиг кылыр кижилерниң оочурун чурттагга шөлүнүң дугайында Дүрүмнүн 34 чүүлүн ёзугаар соңгаар чылдырып болур.

Ук Дүрүмнүн 36 болгаш 37 чүүлдериниг үндезилел, Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтери, дайын шөлүүнге ис чок читиен азы өлүрткен дайынчыларның өг-бүлелери, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, Алдар, Күш-ажылчы Алдар база «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге. Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденнериниң бүгү үш чергези-биле шаңнатканнар бирги эалчетге бажың алыр эргелиг. Чамдык хоочуреан аав аарыг кижилерге база чиигелде көрдүнген. (Кандыг аарыгчарыл дээрзи ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дужаалында бар). Хамаалы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында шеинг албаны эрттирип турган, партизаннан чораан болгаш ССРЭ-ни камгалаарыкта киржип турганнар база чиигелде-биле бажың алыр эргелиг.

Чурттагга бажыңы алган хамаалы чурттагга-ажыглал организациязы-биле азы ол бажыңның эзи-биле, бүлүрүлге албан чери-биле бижимел кереэ чарар. Чурттагга шөлү берген организациялар-да, хамаатыларның-да хүлээлгелерин болгаш эргелерни ында айытқан. Бажыңларны канчаар ажыглаарын, ооң арыг-шевери дээш харыысалганы ук иерээге айытқан турар.

Өг-бүле бежиңүнериниң бирээзи түр үеде өскээр көжер болза, чурттагга шөлүн эалээр эргеэн алды ай дүргузуида артар. Чамдык таварылгада ол хуусаа үзел болур. Чижээ, шериг албанныче келдирер болза, ол үеде ооң эргези казыттынмас. Ол ышкаш геология болгаш шинчилел партияларыга ажылдаакнар, өөренип чорутканнар база ында эргелиг.

Чурттагга шөлүнден хамаатыларны үндүрер таварылгалар база туруп кээр. Чурттагга бажыңнарын бузар апарганда, ол буступ дүжер дей бергенде ону будурулге азы албан чери кылыр, азы эде дериир апарганда, бир ведомстволуң, чурттагга шөлүн эалеп орган кижи ук будурулге-биле күш-ажыл керээзин үскенде күш-ажылдың сагылга-чурумун хажытнан дээш ажылыдан үндүртпеиде — өске шел-биле тандырбышаан, үндүрүп болур.

Ынчалза-даа өске чурттагга шөлү бербейн, эелеп орган бажыңыдан дараазында чылдагаанардан үндүрүп болур:

— чурттагга шөлүн бодуунуң туразы-биле эалеп алганда:

— бир эвес өг-буле кежигүнерин чурттагга шөлүн ажыглаар дүрүмну доктаамал хажыдып, азы ону өскээр ажыглап турар болза:

— бир эвес социалистиг ниитти чурттагганың дүрүмнерин сагывас, чаңгыс бажыңда азы чаңгыс квартирада кады чурттап турар өске кижилерге шаптыктап, хей-ниитининң сагындырыын херекке албас болза:

— бир эвес уругларын-биле кады чурттап турган үүлгедиглерни дээш ада-ие эргезин калыткан болза.

М. УСМАНОВ,
Тыва АССР-ниң чуртталга-коммунал ажыл-агый министрлиниң орадакчызы.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының төлевилелин чугаалажып тур бис

МЭЭҢ САНАЛДАРЫМ

СЭКП ТК-ның школа реформазының дугайында төлевилели бүгү талалыг, ханы ажылдап кылдынган домумент.

Башкы кижиниң ажылы дораан-на караика көзүлбес болгаш берге, нарын ажыл. Совет башкыга эки ажылдаары-биле таарымчалыг байдалды тургузуп, ооң акша-шалының өстүрерин айытканы чөптүг. Башкыларның ажыд төлевирии стаж барымдаалап өстүрүп турар болгай. Ол чорук бүгү талазы-биле тааржыр бе?

Чижээлээрге, эртемин тергиин эки билир, ажылынга ёзулуг бердинген, салымчаланиыг аныяк башкы-дыр. Ол класстан дашкаар ажылга хөй үени үндүрүп, ада-иелер-биле тывызык, солун ажылдарны база чорудуп турар.

Он чыл стажтыг болза-даа беримчеи ортумак, алыр акшазы хөй башкыдан эвээшти алыры аныяк башкыга хомуданчыг болуру чадавас. Школа директору, өөредилге аргелекчизи база аттестация комиссиязының кежигүннери башкының билиг-мергежилин барымдаалап, аңаа төлевир категориязын өстүрүп бээр кылдыр кылза кандыгыл?

Ол ышкаш чайгы шөлээ үезинде башкыларга курорт аазы дыштанылга черлеринче баар путёвкаларны көвүдетсе чогуур.

Үстүкү класстарның өөреникчилериниң шилип алганы эртем аайы-биле факультативтер тургузар дээни ёзулуг түүлдүг херек. Амгы үениң малчыны дижик, ол трактор-машина мунуп билиринден аңгыда, зоология, анатомияны билири чугула.

«Аът болуру кулунундан, кижи болуру чажындан» деп үлегер чугаа бар. Уругларны күш-ажылга кижизидери бичиизинден-не эгелээр. Бистиң ада-өгбелеривис уругларын бичиизинден-не өшкүхой, мал-магаңга ынак кылдыр, оларны азыраарынга өөредип чораан. Ынчангаш эге класстардан-на күш-ажыл кижизидилгезинче кичээнгейни күштелдирери чугула.

Башкылаашкын ажылын улам болбаазырадырын төлевилелде айытхан. Национал школага хамаарыштыр чогаадыкчы ёзу-биле көөру чугула. Биске хөй ажылынга бердинген салгалды кижизидеринге, психолог башкыларның эртемге үндезилээн методиктиг сүме ному херек. Оон ыңай Киргизия, Казахстанда ол талазы-биле башкылаашкын ажылының мурнакчы дуржулгазын өөрензе чогуур.

Уругларның кижизидилгезинге өг-бүленин, улут улустуң күш-ажылга хамаарылгазы улуг салдарлыг. Уруглар хлебти чип ора, ону ажаап турган комбайнерниң азы хлеб быжырыкчызының уйгу-чыдын чок ажылын билбес боорга кайын болур. Ажылчыннарны шаңнап-мактаан, оларның дуржулгазын чугаалашкан хуралдарга өөреникчилерни олуруштурары чугула. Ол чоруң ажылчын кижиниң ат-алдарын улам көдүрер.

Ч. КУУЛАР,
ада-ие.

БАРЫЫН СИБИРЬ — ФРАНЦИЯ АРАЗЫНЫҢ ГАЗ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫ АЖЫЛДАП ЭГЕ ЛЭЭН

Дүнеаалал-монтаж трезинин № 3 комплекстиг технология салбырының начальныги В. Я. Беляеваның (чурукта) күш-ажыл стажы 25 чыл ажып турар. Ооң 20 чылында ол трассовиктеп ажылдап келген. Валентина Яковлевна 15 ажыг объектилериң тудуунга киришкен. Оларның аразында Шаим—Тюмень, «Наймрал» деп нефть дамчыдылгалары, Ортаа Азия — Төп деп газ дамчыдылгазы бар.

Онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге шылгарамгай чедишкиннери дээш база Уренгой — Помары — Ужгород деп газ дамчыдылгазының тудуунуң үезинде көргүскен күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш чоокта чаа В. Я. Беляевага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан.

В. Я. Беляевага баштаткан комплекстиг технология салбырының коллективи амгы үеде Уренгой—Төп-2 деп газ дамчыдылгазының тудуунда ажылдап турар.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Барымн Сибирь — Франция деп газ дамчыдылгазының ажыттынганының алдан ёзугаар ёзулалды Франциянын Обер-Гайльбах деп черинге болуп эрткен. Уренгойнуң совет газы ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Австрияның болгаш ГФР-нин девискээрлерин дамчып, январьның баштайгы хүнүнде ында чеде бергеи. Газ дамчыдылгазының тудуушкунунга явзы-бүрү кара сагыштыг аргалар-биле шаптыктаар бодаан АКШ-тың администрациязының чүдек-бужар хемчеглери турзажок. Барымн Европага газты дамчыдып бээри айытпынган хуусаазында бичии-даа озал чок эгелээн.

Уренгойдан Помарыны болгаш Ужгородту дамчыштырсалган онза нарын газ дамчыдылгазы делегей практиказында чок дээш инженер-техниктиг шинчилер болган, ооң тудуушкунуңуң үезинде прилапиалдыг чаа эртем-техниктиг, төлевилел болгаш организаастыг айтырыгларны чедишкиниң шинчирлээн, ол чоруң хемчеглери турзажок. Барымн Европага газты дамчыдып бээри айытпынган хуусаазында бичии-даа озал чок эгелээн.

Уренгойдан Помарыны болгаш Ужгородту дамчыштырсалган онза нарын газ дамчыдылгазы делегей практиказында чок дээш инженер-техниктиг шинчилер болган, ооң тудуушкунуңуң үезинде прилапиалдыг чаа эртем-техниктиг, төлевилел болгаш организаастыг айтырыгларны чедишкиниң шинчирлээн, ол чоруң

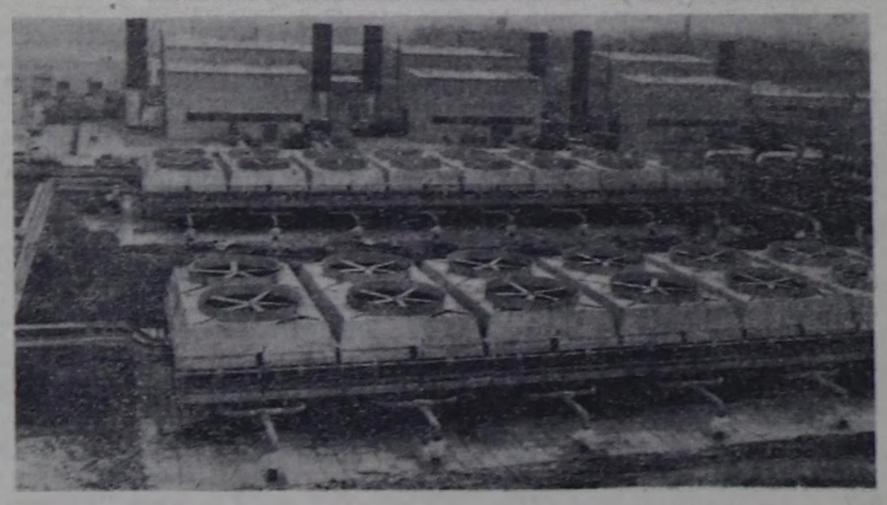

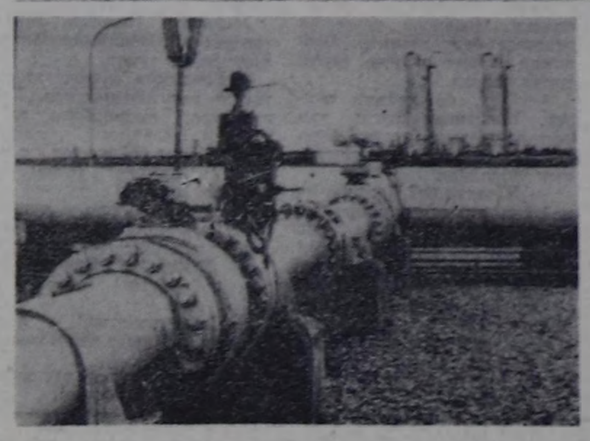

Чаа, 1984 чылдың баштайгы хүнүнде Франциянын ГФР-биле кызыгаарлашкан Мозель департаментизиниң Обер-Гайльбах хоорайында «Газ де Франс» деп компаниянын контроль-хемчээнчи станциязынга Сибирь газының баштайгы кубометрлери кээп эгелээн. Ук газ 5 муң километр хире ырак черден хоолайлап дамчып келген. Ол хоолайлар бодунуң эгезин Уренгойдан алган. Совет бойдус газын 25 чыл дургузунда Францияга дамчыдып бээринде дугайында улуг дугуржулганын күүселдезин ынчаар эгелээн.

Совет газты дамчыштырын алыр дугайында Барымн Европа чурттарынга онза чугула дугуржулгалардан оларның ойталаарын чедип алыр дээш америк администрация бүгү чүүлдерни кылган. Ынчалза-даа Сибирь — Барымн Европа деп газ дамчыдылгазының тудуунга эргежок чугула техниктиг дериг-херекселдерин Барымн Европа чурттарының хандырын бээрин болдурбас дээш АКШ-тың алган чүдек-бужар бүгү хемчеглерин алдар чогу-биле бууран дүшпен. Ук хемчеглериң бууран дүшкени хамыктың мурнунда ол чугула тудугну айытхан хуусаазындан беш ай эрте доосаан совет кижилериң ыыдырлыг күш-ажылы-биле холбашкан.

Үстүнде чуруктa: Уренгой — Помары — Ужгород деп аажок узун дурттуг газ шугуминуң «Елецкая-29» деп газ-компрессор станциязы (Липецк область). Бо чугула объектини Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериг «Липецктудгаз» трестиң коллективи биле ССРЭ-ниң Монтажспецтудгаз министерствозунуң организациялары тутка. Аданда чуруктa: «Газ де Франс» деп француз компаниянын контроль-хемчээкчи станциязының инити хевири.

В. КОЖЕВНИКОВ биле О. КАРАСЕВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮТКҮЛДҮГ БОЛУРУНГА КИЖИЗИДЕР

Школа реформазының 28 дугаар түүлүнде «Күш-ажылды дүмдулээриге база аңаа ынак болурунга уругларны кижизидер, ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгага оларны белетиээр» деэнии чер-ле чөптүг. Школа назыны четпээн ажылөлүү ас-бүлеге, уруглар садынга доруктуруп, кижизидери эң-не харысалгалыг үе. Уругларың ойнаар оюннары бөзин күш-ажылче углаарын сураглыг эртемденнер, педагогтар айтып чораан. Ынчангаш уруглар салтарының программазында күш-ажыл кижизидилгезин кол киичээнгейге турар ужурлуг. Саазындан, картоидан, пластилиниден болгаш өске-даа материалдардан дириг амытаннар дүрүлерин, черле ынчаш амыдырал-биле холбашкан шыдаптары түүлдерни кылдырып өөредири, аңаа чаңчыктырары күш-ажыл кижизидилгезиниң эге хевири, олче баштайгы базым болур. Уругларың ниитилел амыдыралынга киржилгези күш-ажылга белеткелден кол хамаарыжыр. Бичии уругларың кайы хире кижизидилгелиг турганы, школага өөренип эгелей бээри билек илереп көстүп кээр. Маңаа хамаарыштыр бир чижектен көргүзейи

Бирги класска өөренип кирер деэн ийи эжишки сентябрь бирии четтикпейн маңап, чаа школачы формазын, портфелин магадап чугаалажыр турганнар. Школага өөренип эгелей бергенде оолдарның бирээзи арай өөрүйден чыдып калган, шүлүктер, тоолдар билбес, чуруп шыдавас болган. Ынчалза-даа ол ышкаш, шудургу чоруу-биле бергелерни ажып, өөрүкүп деңнелиирге чеде берген.

А оолларың бирээзи эгезинден тура-ла номчуп, санап билир, шүлүктерни шээжинге билир болган. Ынчалза-даа ол кичээлдерге тайылбыр орта дыңнавас, онаалгазын чедир кылбас, чуду-каралаар болган. Ооң түнелинде багай демдектер ап, бергелерге таваржып эгелээн. Ол чоорту өөренирингеи ырмазыраар апарган. Бо чорук чүнү көргүзүп турарыл дээрге кызымаккай, чүткүлдүг чоруккa бичиилерни ада-иелер, уруглар салтарында башкыларның кижизитпээни ол-дур.

Уругларың кылган ажылының күүселдезин, ооң шынарын улуг кижилер доктаамал хынаар, эвээш мактаар, четпезин ооң деңнелиирге чедир ыылдыртыр ужурлуг. Ынчангаш уругларны тура-соруктуг, чүткүлдүг кижилер болурунга өөредип чаңчыктырары чугула.

О. АКААЖЫК,
башкы.
Барымн-Хемчик район.

БОТТУГ ПРОГРАММА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Эш Ю. В. Андроповтуң «Правданың» айтырыгларынга харыларынга хамаарыштыр бөмбүрзектиң бүгү булуңнарындан кээп турар үнелеп көрүүшкүннер тайбының хандырарының, чепсегленишкинни дүжүрериниң, ядролуг дайын кыжаның чайладырының, делегей байдалын чогумчударының талазы-биле Совет Эвилелиниң боттуг мөзүлүг программазын делегейниң калбак хөй-ниитизи уламна хандыкшылдыг көрүп, детпип турарының дугайын херечилеп турар.

Чаа америк ядролуг ракеталарыны Европада тургузуп турарыл делегей байдалынга дүвүрээшкинниг чүнү-даа тургуспайн турар дээрзининң дугайында Вашингтоннуң күгүлүү бадыткаашкынарынга эш Ю. В. Андроповтуң харыларында шинтпирлиг ойтур шаварышкынны бертен деп, Болгарияның **«Работническо дело»** солуну бижээн. Бодунуң авантюристиг даштыкы политиктиг угланышкынын агартыр, АКШ-тың амгы администрациязының баштының кижи төрелгетенниң айыыл чок чоруунуң дугайында сагыш салып турар «Тайбың чаңакчызы» кылдыр көргүзер сорулга-биле Вашингтон чүзүн-баазын кажарлаашкынарны ажыглай каап турар, Европага бодунуң ядролуг чепсектерин тургузуп тура, ол кавы девискээрде «айыылдыг чорук ооскургаан» деп чугаалазары дээрге, шынап-ла туруп көрбээн бужар, арын-нүүр чок чоруң-тур. АКШ-тың болгаш НАТО-да ооң эвилелчилериниң буруузу-биле айыылдыг ёзу-биле чидиглеиип орар амгы делегей байдалынга Ю. В. Андроповтуң харыларында хаиы анализти берип, тайбыны быжыглаарынче, дүшкүүрелдиг чорукту чарырылдырарынче угланган боттуг орукту айытхан.

Совет Эвилели чугаалажылга дээш туржуп турар, ынчалза-даа АКШ-тың чугаалажышкынарны күүчүтүүрүүнүң туружуидан чорудар дээр оралдажышкынарын шинтпирлиг бүгүү шаап турар деп, **ТАНЮГ** дээр ыотслав информациянын агентилели дамчыткан. Чугаалажышкынның ажыктыын Совет Эвилелиниге бүгүредип турган херээ чок, ынчалза-даа ол чугаалажышкын тодаргай түңнелдерни чедип алырынын нүүрүнде дең эргелиг үндезинге чоруттунар үжурлуг дээрзин ол барымдаалап турар.

Бүгү делегейде херээженнериниң демократтыг организациялары Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чурттарның туружбодалын бүрүн детпип турар деп, Делегейниң Херээженнериниң Демократтыг Федерациязының чингине секретары **М. Вире-Туоминен** медеглээн. Ол туруш быжыг тайбыны хандырарынга болгаш камгалаарынга бүгү күштерин бээринге белеп чорук-биле тодаргайлаттынып турар, ол Ю. В. Андроповтуң харыларында бадыткаттынган. Чогумна харын Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чурттарның чайгылыш чок ажыл-чорудулгазының ачызында кижи төрелгеттенниң тайбың келир үезин хандырарының аргазы туруп турар. Тайбыңга ёзулуг кыжаныышкын кайыын болуп турарын херээженнер организацияларының төлээлекчилери тодаргай билир, ынчангаш Барымн Европаның чамдык чурттарының девискээрлериниде чаа америк ракеталарны тургузуп эгелээнии-биле делегей эвээш ооскургалдыг болу бергеи дээрзиниң дугайында Рейган администрациязының бадыткалын буруу шаап турар деп, ол чугаалаан.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп үүлээлгени алыр дугайында Ю. В. Андроповтуң харыларында АКШ-ка Совет Эвилелиниң кыйгырыгынга байыр чедирип турар бис деп, АКШ-та христиан тайбың конференциязының удуртукчуларының бирээзи **Ф. Оук** чугаалаан. Ол бүгүнүг үезегер-чижектиг АКШ-тың эдерип салгаан турары тайбыга болгаш совет-америк харылзаалариы экижидерингe хандыкшылдыын сөстер эвес харын херек кыжыга бузурөткеи турары зелегейниң амгы кедергей чидиглеигеи байдалдарында онза чугула.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының тайбыңга ынак будуштуун, ядролуг дайынның кыжаның чайладырынче болгаш тайбыны быжыглаарынче ооң чүтүлүн совет удуртукчуның харыларында база датын онзалап демдеглээн деп, америк **«Дейли калифорниэн»** бижээн. Күчү түрүүр турыштан чугаалажышкын чорудар дээр АКШ-тың администрациязының оралдажышкынарын ССРЭ шинтпирлиг буруу шаап турар. Ынчалзажок дең эргениг болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципиниге үндезилээш, боо-чепсектерге контроль айтырыгларының талазы-биле ажылхерекчи чугаалажышкынарга белеп дээрзии совет удуртукчу тодаргай чугаалаан. Дайын тыптып келиринии айыылдын эвээжедиринче болгаш тодаргай айтырыглар дугайты дугуржулгалар чедип алырынче утланган саналдарның калбак комплексизин Ю. В. Андроповтуң харыларында киргеп.

Дең эргелиг болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципиниге үндезилээш, ядролуг боо-чепсектерни кызыгаардаарының дугайында дугуржуушкуннарны чедип алырынга белеп чорукту Ю. В. Андропов чүткүлдүг онзалап демдеглээн деп, барымн-герман «ере шайт» солуи бижээн.

(СЭТА).

ЛИВИЯНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Рейганның администрациязы Ливияны үргүлүү шүүлдеп келгени-биле холбаштыр Ливия ол дугайында КНО-га шыгыы удурламыышкынны киргеи. Ук шаңкайн болза тускай догуннаан араб күрүнеге хамаарыштыр АКШ-тың өөрүнүг политиказының бир кезээ боол турар деп Ливияның КНО-да доктаамал төлевилелчизи А. Трейканың КНО-ның Чингине секретарыга чоруткан чагаазында чугаалап турар.

АКШ-ка таарышпас политикалыг чүрттүң адын баксыразыр дээш Вашингтон кандыг-даа хоп-шүүлүү тарадырыдан чалдаамайн турар деп ук документтиг айытхан. Туристтерге болгаш хөрөнгитеннерге албан шүүлүү-биле таарыштырган. АКШ-тың күрүне департаментизиниң чоокта чаа нарлап үндүрген дыңнадынынан ыыдыг чүдек-бужар хоп-шүүлдериин каидыг-даа чижектерни көрүп болур. Чижээ, Ливияның күрүне кызыгаарын эртип киргеи кижи бүрүзүнүң амы-тыны доп-дораан аймыга таваржыр деп ында бижээн. Вашингтонуң политиктерни кижилерни шак ынчалдыр көргүдүп турганы. Ливияга дашпыыи специалистерниң кээп ажылдаарынга шаптык кадарын оралдажып турар. Амы үеде Ливияда бир миллион хире кадагаатты кижилер, оларның аразында 2 америкалар-даа бар, олар шүүлү аймыл чок байдалда турун турар деп ливий төлээлекчиниң чагаазында чугаалаан.

Күрлепартаментиниң үстүнде нарлаан дыңнадыны болза Рейганның администрациязы линий улустуу көөр хөөн чок чорукту пептередир дээн база бир оралдажышкынының херечизи болур. Чоокта чаа Американың Төп разведка эргелеи Чоокку Чөөн түкте шүүрүнеден — Ливиядан хөй «солуурүкчүлер» Америкада бүдүү чедип келген деп мөге медээни парлалтага тараткаш, Ливияга удур калчаалыг шүгүлдү өөскүткен. А херек кырында кандыг-даа «солуурүкчүлер» чок болган деэрзи билдингир.

В. ВАСИЛЕЦ.

ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шериг белеткелдерни нэштелдиреринче, делегей байдалын улам дүшкүүредиринче угланган АКШ-тың политиказы түе чүрттүң бодунда болгаш даштыкыда-даа чидиг шүгүмчүлелге таваржып турар.

Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң оралакчы президентизи, Калифорния штатта Беркли хоорайның мэри Г. Ньюпорт Рейганның администрациязының милитаристиг политиказын тайбыга болгаш бомбүрзектиг аймыл чок чорууна кыжаныышкыны деп адаан. Боо-чепсекти эдерер бүдүрбүшаан, Вашингтон Совет Эвилелиниге удур стратегтиг артык, күштү чедип алырыиче чүткүл турар деп, ол СЭТА-ның корреспондентизиниге интервьюзунга онзалап демдеглээн. Ол дугайын АКШ-тың Барымн Европада тургузуп эгелээн ортумак ирактыыдыг ракета-ядролуг чепсектери дерелилеп турар. Европа дивке «першингилерни» болгаш чалгынныг ракеталарны тургузуп эгелээш, Рейганның администрациязы Женева чугаалажышкынарын үскен, делегей байдалы холчок чидиглендиргеп, ядролуг дайынны үүгүп кээп болур аймылын узаттырган. Эрге-чагыргага туруп келгенниң бүгү дургузунда АКШ-тың президентизи чепсегленишкинни контрольдаар болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар талазы-биле контрольду тургуларынга хамаарышкан чидиг-даа боттуг санал кылбаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Тайбынны быжыглаарынга болгаш делегейниң дүшкүүр-

АМГЫ АМЕРИКАНЫҢ КУЛДАРЫ

«Юманите» солун америк ажыл чоктарның аар-бергe салым-хуузунуң дугайында түүлдү парлаан. Ону кызыра очулдурганын ПМА номчукчуларга сүмелеп турар.

Оларны «дер фабрикаларын» деп адап турар. Чажыт бүдүрүлгелер, ательелер, мастерскаялар. Каттышкан Штаттарда сөөлгү үеде өндерилген. Ында чажыт ёзу-биле көжүп келгеннер, ажыл чоктар, кара кештиглер. Гантидеи дескеннер болгаш ажыл тып чадап каан ак кештиг американнар ажылдап турар. Ол камгалал чок, ядыы-түректи кижилериниң саны чүс-чүс муң, олар чажыт бүдүрүлге ээлериниң шүүт-ла кулдары апарган. Амгы Америкада коргунчуг ол болуушкун — кул эдилеличе дедир этлиишкин — кедергей нептерээн, ооң бир чылдагаавы болза «дер фабрикаларының» чажыт ээлериниң үжүр-дүрүм чок хөделиишкиннерин боогдаар сорулгалыг турган, ындында-ла эвээш санныг организацияны Рейганның айтыышкыны-биле тарадып дүжүргени болур.

«Олар хензиг төлевир дээш кедергей аар-бергe ажылды кижи шыдажыр арга чок байдалдарда кылып турар, олар мөлчүкчүлериден камгаланыр хире кандыг-даа аргазы чок. Чүге дээрге оларның дыка хөйү, хоойлудан дашкаар деп чарлаттынган, ынчангаш ажылга хөлезилеиип кирерде, гангстер-зөлерниң кегелделерин хүлээп алыр база чүнү-даа ыыттавас үжүрга таваржып турарлар». Бо дээрге америк «Ю. С. ньюс энд Уорлд рипорт» журналдан алган сөстер-дир. Рейганның администрациязының политиказын деткип турар бо журнал безин ол дугайын бижип турарын бодаарга, хөөкүйлерниң салым-чолунүң кайы хире бергези илдең.

Сөөлгү үш чылдарда чурт-та ажыл чоктарының саны элээн кызырлып турар чүве деп, АКШ-тың албан ёзузунуң статистиказы дыннадыг тура, ынчалза-даа оларның саны 10 миллион ажыг дээрзин мининп турар. Ол эрткен чылдың августа куш-ажыл статистиказының бюрозу мынча деп дыңнатканын билдёөченнеп турар: шүүт ажыл чок 10 муң кижиниң кырынга бети-ле дээрге чеди миллион хире американнарны немээр апаар, олар ында-хаая, хүнде түгле каш шак ажылдаар аргалыг болуп турар. Ооң аңгыда маңаа ажыл тып алырынга бүзүрелин чидиргеш, күш-ажыл биржазынга шүүт дем-деглетрестей берген (ындыг болганда статистикадан дашкаар апарган) хөй муң-муң кижилерни кадар апаар.

Американнарның ажылдаар талазы-биле дең эрге чогу (ооң иштинде кежиниң онүн барымдаалаш) америк ниитилелде расизмниң бир хереченизи. Каттышкан Штаттарда ажыл чок чоруктуң ортумак деңнели ажылдап болур чурттакчыларның 9 хүүзү болуп турда, латин-америк уктут хамаатылларының аразында ол хуу—27, кара кештиг американнарның аразында 33 хүүзү болуп турар. Аныяктар аразында — ак кештиглер 20 хүүзү, кара кештиг оолдар, кыстар —55 хүүзү чедип турар.

Ажыл чоктарга бээр эвээш пособие Рейган президентилеп эгелээнден бээр үргүлчү кызырлып келген. Ам албан ёзузу-биле бүрүткеткен ажыл чоктарның аргажок эвээш кезии хензиг акшаны ап турар. Алды ай эрткен соонда ажыл чок кижиге ону шүүт төлевестей бээр. Ооң эгелээш-ле ол болгаш ооң ег-бүлезин чурттаар акша-хөреиги чок болур. Олар «дер фабрикаларына» ажылдаарынга «чедиштир быжыыны» ол...

АКШ-тың университетте-ринiң бирээзиниң чоокта чоруткан шинчилелдеринден илерээни болза, амгы үеник кул эдилекчилериниң «чижиниң» кол кезии чүртче чажыт арга-биле көжүп келгеннер болуп турар. Олардан беш чартык миллион кижи ол чажыт будурүлгелерде эң-не дошкуну-биле мөлчүдүп турар. Атлантика эриктеринден кодээ ажыл-агыйлыг төп штаттарже көжүп келген он-оң муң кодээ ажылчыннар база ындыг салымхүүга таварышканын ол-ла шинчилелдер бадыткаан.

Чажыт фабрикалар үрелип, кагдынган кварталдарда, көскүлеп эвес бажыңнарда, подвалдарда туруп турар. Кижилер цехтер азы өрээлдер дээр арга чок черлерде ажылдап турар. Ында елшык, аскыр-дегелер долган, агаар чедишпес, хүн чыры чок. «Чер адаанын кижилериниң» аразында эвээш эвес черээженнер, үүтлар бар. Олар кандыг-даа социал эргелер чок, хоойлудан камгалал дилээр эргези чок.

Соңгу Каролина штаттан юрист Ричард Клейн мынча деп бижээн: «Подвалдарда болгаш сарайларда, тар каңаактар. Хүндүскү чем ортээ кедергей аар. Чижээ, бутерброд дээш ийи чартык долларны, пистен азы маистен кылган быдаа дээш — дөрт, а бир хай сигарета дээш ийи чедир долларны будүүлге эвээш тыртып алыр. Ынчангаш, ажылчынны ырын-нүүр чок мөлчүүрүнден аңгыда, ол үзе санашпайн үүнүп чоруй баар аргазы чок байдалды тургузуп турарр». А үнери дээрге колдуунда болдунмас чүүл-дүр».

Капиталистиг делегейниң аң бай чуртунда, «хосталганың шивээзинде» — Каттышкан Штаттарда кул эдилелиниң чаа хевири ындыг-дыр. Рейганның администрациязынга, амгы кул эдилекчилериниге база улуг индустрияның хөрөнгитеннериге ышкаш, бо бүгү тааржып турар хире. Харында ук хөрөнгитеннер ону ажылган турар: корбес силер бе, чажыт ажылчыннарының байдалы кандыг-дыр, ону бодаарга силер, «хостуг» ажылчыннар кайы хире эки чуртта турар-дыр силер — чигилээр.

Ынчалза-даа кайы-даа ажылчының шилип алыр аргазы чок. Капиталистиг система оларны кайызында кулданып турар.

(ПМА).

КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮН

С. АЛЕКСЕЕВ.

— Ам-на бүгү чүве белен болганы ол-дур, хап чорупса амырбас боор — деп, Владимир Ильич хүлүмзүрээш, автомобильге олурупкаш, оон эжиин хак кылдыр хаггаш, Надежда Константиновнаже холун чайган. Машина шимчеп чорупкан.

Владимир Ильич аңнап аъттанган. Ленин соолгу айларда хоорай даштынче чоруурун, боо тудуп алгаш арга-арыгга кылаштаарын каш удаа орелдашкан. Чүгле ажыл-херектер оны тудуп турган. Аян-чорук кылыры черле бүтпес.

Ынчалза-даа бөгүн... Чок, чо-ок, бөгүн черле кайгамчык эки хүн-дүр. Ленинге ам түү-даа шаптык-мооядак болбас. Арга-арыгже, аңнаашкынче, үнүш-бойдус аразынче Владимир Ильич чоруптар.

Кыш. Хүн хереңинге чайынналан харлыг хову-шөлге карак чылчырыктаар. Орук кыдыында арга-ыяш, адаггаш чагылар шокарацнадыр шуужуп эртип турган. Дош шыпкан дамырак кылаш кынныр. Удур келген эрес эр-даа кыдыы-биле хинт кынныр. Крышаларында бирле кижи улуг, өпегер ак-ак бөрттер кедирип каанзыг кодээ бажыңнарның соңгалары кылаш кылдыр шыварганнагылаар. База-ла хову-шол, кезек-кезек борбак арыглар. Арга мырынай оруче чыгадып келген.

Владимир Ильич шимчеп дивейн дыштанып олурган. Ленин Верейск уездизиниң Моденово суурунга халдып келген. Суурга машиназын тургузуп каапп, боозун үштуп алгаш, үдекчизи-биле кадыы арыже чорупкан.

Владимир Ильич арыг ишти-биле базып ораш, душкан-на кижилерни «Эживе ытар!» — деп мендилеп чораан.

Бир кижиден:

— Силерде кодээ Совет эки ажылдап турар бе? — деп-даа айтыргылаар.

Өске бир кижиден:

— Бо чылын дузуңар кандыгыл? — деп айтырар.

Тараачыннарның амыдырал-чуртталгазын Ленин сонуургап чораан. Тараачыннар айтырыгларга харыылаза-даа, «Чүү кижи боор бо?» деп боттарындан айтыртынгылааннар.

Верейск дээрге ырак, озалаш уезд. Ким ында чеде берген чоор?

Оон хенертен мынча дишкен:

— Ленин чедип келген!

— Ленин чедип келген!

Ол медээ суурга дыргын тарай хона берген. Оон эрткеш мырынай чоок-кавы суурларже тарап чоруй барган.

Владимир Ильич-биле үдекчи кышкы арга-арыг ишти-биле таваар базып органнар. Боозу холда. Хүндаа чаагай. Соок дыңзыг эвес. Хүн дээрде чайнап турар. А дүне быскан хар чаггаан. «Ынчангаш кандыгдаа ис тода көскү. Аңчы кижиге кайгамчык-ла үе.

— Бойдусту силерге чагып каан чүве-биле дөмейле-дир, Владимир Ильич — деп үдекчи чугаалаан, уламчылаан: — Мыя мында, чартык километр хире черде аннаарынга таарымчалыг ийин. Этпектен солагай талазынче чоруптар бис... ында ёзулут-ла аңнаштыг чер — дээш, үдекчи холун чайган.

Этпекке чедип келгеннер. Хенертен артында кылаш даажы дыңналган, ис истеп бир-ле кижи маңнап чоруп орар-шыкаш болган. Владимир Ильич ажы-биле ийилээн хая көрүнгеннер. Ийи оол халчып орган, дер-бус бургураар. Арай боорда тыныш турганнар. Оолдар тура дүшкеннер.

— Эш Владимир Ильич, чөпшээрел көрүнер, бис силерге келдивис.

— Дыңнап тур мен, эштер.

— Суурдан келдивис. Владимир Ильич, силерден дилег бар ийин — дээш, Ленинче оолдар саазын сунган.

Владимир Ильич саазынны ап алгаш, часкаш, хүлүмзүрбүшаан, номчаан: «Моденово суурнуң хамаатыларындан делегей революциязының баштынчызы эш Ленинге». Адаанда мынчаар бижип каан болган: «Биске кээп, беседалажырынче чалап тур бис».

Владимир Ильич оолдарже, оон үдекчизиниче база көргеп.

— Кандаай уяус боор — деп, үдекчи хыйланган. — Оотпак ышкаш. Арын-нүүр чогун аа — дээш, оолдарже корүнгеш: — Эш Ленинге дыш херек — дээн.

Оолдар баштарын халайтыкылапкан. Буруузун мининген, чоруур дей бергениер.

— Чок-чок, адыр, манапар. Мен ам-даа чүнү-даа харыылавадым ышкажыл. Буруудатпанар шиве, бо бижикти мецээ чоруткан ышкажыл, шынын чугаалап тур мен бе? — деп, оолдарны доктаатказ, Владимир Ильич чугаалаан.

— Силерге, силерге — деп, оолдар хөглүү сүргей аварган.

— Мындыг-дыр аа, суурунарже чоруптунар, оон Ленин чөпшээрештир, кичээнгей салганнар дээш байыр чедирип тур, удавас чеде бээр болду деп дамчыдынар — деп, Владимир Ильич чугаалаан.

— Четтирдивис! — дээш, оолдар Моденово суурунче дедир-ле бурт дээнер. Владимир Ильич суурже көрүп туруп калган.

— Ээх, бо хүннүң экизин. Койгуннар бисти кыжырып шоодуп турлар боор — деп, үдекчизи улут тыныш чугаалаан.

— Шоодуп бе? Че, харын койгуннар бөгүн шөлээн ойнап халчып алгайлар аан. Чоң чүнү-даа сонуургаар-дыр ийин — дээш, Владимир Ильич улам хөглүг апарган.

Оолдар суурга маң-биле келгеннер.

— Чүү болду?

— Келир, келир. Ам соовустан чоруп олур!

— Ындыг бе? Ленинчи ёзу-биле шыны ол бе?

Тараачыннар Прасковья Афанасьевна Кочетованың бажыңынга чыглып келгеннер. Кижи бажы кизирт, Өске суурлардан база четкилеп келген. Шупту-ла Ленинни дыңнаар дээш чүткүп, тырлып келгеннер. Ол бажыңга сыңышпайн барган. Эжик аксынга-даа кыстына берген тургудаан.

Ленин чедип келген. Чурттүн шериг ажыл-херээнин болгаш Врангельди далайже кирер шывадапкаңының дугайында ол чугаалаан. Чурт-та хлеб талазы-биле бергедеп турарын база чугаалаан. Ынчалза-даа ону ажып эртерин дыңнаткан. Дайзыннарны чылча шаап кагзывыссала, ажылчын холдар тыпты бээр дээрзин бадыткап чугаалаан. А оон соонда бүгү Россияны электрижидерии-ниң дугайында улуг планны чугаалаан.

Тараачыннар удаан ышкаш ылым-чылым барганнар. Сес бүргүзүн сеткил ханып дыңнааннар.

Владимир Ильич илеткелиң доозушкан. Айтырыг, харыы-даа эдерик. Ол бажында Ленин эвес, а тараачыннар боттары чугаалажып турган ышкаш сагындырган.

Карацгылаар деп барган. Кышкы хүннүң дурту кыска. Беседа кидин түлүк чоруп турган.

Москвада Надежда Константиновна Владимир Ильичнин манап турар.

— Владимир Ильич ам-на харын дыштанып алды. Хову-шөлге, арга-арыгга селгүүстеп кылаштап алган боор. Агаар-бойдус-даа аяс, каан, кайгамчык болду — деп, ол хөөрээн.

Владимир Ильич чаңып келген. Сеткил ханган, өөрүшкү-маңнайы аажок.

— Шынап-ла, Володя, бо хүн кайгамчык чаагай-дыр бе?

— Кайгамчык-тыр! — деп, Владимир Ильич харыылаан.

(«Орус төөгүден чүс рассказтар» деп номдан).

САРАЕВО — Кышкы олимпий оюннарының найысылалы

XIV Кышкы олимпий оюнарының найысылалы Сараево хоорайның спортчу ареналары болгаш оруктары. Олимпийжи суур маргылдааларының киржикчилерин база валчыларны күзээп алырынга белен.

ЧУРУКТАРДА: Загреб чурттуг 21 харлыг фигурист кыс Сапда Дубравичи Сараевога эртер XIV Кышкы олимпий оюнарының одун кыпсыр; Олимпийжи суурнуң бөгүнгү нияти хевири.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧААГАЙ КҮЗЭЭШКИННЕР

XIV Кышкы олимпий оюннарынга киржир ССРЭ-ниң шилиндек командазының киржикчилериниң совет спорттуң хоочуннары-биле ССРЭ-ниң Спорт комитединге болган ужуражыышкыны совет олимпийжилериниң салгакчыларының туduш холбаалыының чайыннанчак көргүзүү болган.

Алдар-сураглыг хаакчы Любовь Баранова-Козырева аныяк салгакчыларга байыр чедирип, чедиишкиннерлиг болурун күзээн. Ол 1956 чылда Кортина д' Ампецоога Кышкы олимпий оюнчарынга ССРЭ-ниң шилиндек командазынга эң баштайгы алдын медальды чаалап берген.

Аңгы-аңгы чылдарның олимпиадаларының оон-даа өске чемпионнары — Павел Колчин, Людмила Пахомова, Аркадий Воробьев, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң / ний дакпыр Маадыры П. Климук Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң токары. Ленинчи комсомол шаңналының дауреады Н. Махонин, РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Ножкин болчылдың олимпийжилерниге база байыр чедиргеннер.

Делегей болгаш Европа чемпионнары Е. Валова (фигурлуг чүгүлаашкын), В. Фетисов олар шилиндек командада боттарының эштериниң өмүнээзинден совет олимпийжилериниң амгы салгакчылары Сараевога болур маргылдааларга чурттуң тугун бедин-биле быжыг тудар, совет спорттуң алдарын улам-на улгаттырарын бүзүреткеннер.

ССРЭ-ниң Спорткомитединиң болгаш НОК-туң даргазы М. Грамов ужуражыышкынга чүве чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

КОМАНДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының тренерлери Виктор Тихонов-биле Владимир Юрзинов Олимпий оюнчарынга киржир дараазыда ойнакчыларны адааннар: братарлар — Владислав Третьяк (ЦСКА) болгаш Владимир Мышкин («Динамо», Москва); курлавыр голкипер — Александр Тыжных (ЦСКА); камгалакчылар — Вячеслав Фетисов, Алексей Касатонов, Сергей Стариков, болгаш Владимир Зубков (ЦСКА), Василий Первухин болгаш Зинэтулу Билялетдинов («Динамо», Москва), курлавыр ойнакчылар — Ирек Гимаев болгаш Игорь Стельнов (ЦСКА); халдакчылар — Сергей Макаров, Игорь Ларионов, Владимир Крутов, Александр Герасимов, Андрей Хомутов, Михаил Васильев, Николай Дроздецкий болгаш Виктор Жлуктов (ЦСКА), Сергей Шепелев, Александр Кожевников болгаш Виктор Тюменев («Спартак»), Александр Скворцов болгаш Владимир Ковин («Торпедо», Горький). ол ийи халдакчыларның бирээзи курлавыр ойнакчы болур.

Моон алгаш көөрге, ССРЭ-ниң командазының хөй кезии ЦСКА-ның хоккейжилери-дир.

ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол-ла сорулгазы — бирги чер дээш демисел болурун В. Тихонов чугаалаан. Сараевога олимпийжи чемпион деп атты чедип алыр дээш бүгү-ле күжүвүстү салыр бис, ону бистер дорт чыл мурнунда тиилеп ап шыдаваан болгай бис.

Команда Сараевога дүүн ужудуп чеде берген.

В. ДВОРЦОВ, СЭТА-ның корр.

ГЕОЛОГИЯ МУЗЕЙИ

Кызыл хоорайга барган кижиниң солуп чүүлдерии, хамыктың мурнунда Алдан-Маадыр аттыг чурттышнчилел музейин көөрү чайлаш чок. Хову-Аксының база бир солун музейии «Геология музейи» деп адаарын чамдык кижилер билбес боор чорду.

Ол музей В. И. Ленин аттыг төп кудумчуда он бир дугаар бажында турар. Геология музейинин эргелекчизи — Тывага үжен ажыг чылдарда казар байлактарны шынчилел келген, даг инженериниден геологтар эргелелиниң начальнигинге чедир улуг орукту эртken кушажылдың хоочуну Иван Иванович Корж.

Чоокта ук музейни Кызылдың педагогика институдувуң география факультединде боттөредилге-биле өөренип турар болуп башкылар сонуургап көрген. Оларга Тываның казар байлактарының дугайында солуп лекцияны И. И. Корж номчаан болгаш студентилериниң сонуургаан айтырыгларынга ханы уткалыг харыыларны берген.

Геология музейинге эртken 1983 чылда 500 ажыг школачылар экскурсиялап чорааннар. Ук музейге Москвадан, Ленинградтан, Новосибирскиден болгаш өскедеа улуг хорайлардан келген туристер, журналистер, артемденнер кээп, оон-биле танышып турарлар.

О. КОРОДА.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Семен Ооржак чолажчылаар шыязылганы холга тутканнан бээр он ийи чыл четкен. Бо эрткен үеникиштинде оон аргага-дуржулгазы, мергежили бедээн. Ол эм Хандагайтының харылзаа белдиринде даанган ажылын ак сеткилдиг күүседип, чонуң болгаш кадыы ажылдап турар эш-өөрүгүн хүндүткелин чедип алган.

Саглы, Торгалыг, Чаа-Суур, Солчур суурларже доктаамал чоруп, чонуң чагаа-бижиктерин, чагытkан солуун, сеткүүлдерин чогуур үезинде чедирип бээр дээш С. Ооржак кызымак ажылдап келген.

Оон эдилээн машиназының техниктиг байдалы эки. Ол аңаа быжыглаан машинаны камнаг эдилеп, үүрмек септелгезин болу кылып ап турар. Машинаны эки билиринден база оон техниктиг ажаалдазын доктаамал чорудуп турарындан оон машиназы үрелип дең чүве билбес. Кывар-чаар материалдарны камнап, ону чоп ажыглап турар.

Чолаачы С. Ооржак ортектиг шаңналдар-биле каш удаа шаңнаткан.

О. ДАЛБЫЯ.

Шоодуглуг аян-биле

ЭЭ КӨРНҮР ХҮНҮ КАЙЫЛ?

Сарыг-Септен Дерзиг-Аксы чедер дизе,
Чадаг базар спортсмен бүттар херек.
Чүге дээрге аргыжылга мында үүгле
Чүс-чүс чылдар мурнунда дег: чүгле чадаг!
Улуг улус муң-не чүгээр, калгып-ла орар.
Уруглар-ла кээргенчиг: сумка чүктээн,
Салааларын үре-үре, дыйырткайндыр,
Чаактары үжүүр чыгаан, шошкуп орар,
«Автобус?!» — деп, чеже даргаа бараалгаваан.
Аастар безин шылап калган — хөөн-даа калган.
Машиналыг даргаларга ыңдыг дилег.
Баш-даа тыртпас — хоозун агаар даажы боор-дур.

Чүү дээрил аан! Таанда канчап кара чаңгыс автобус-биле Дерзиг-Аксы. Бурен-Аксы суурларны хандырып шыдавас боор?!

Оода-ла хүнде үш удаа халыыр бир автобус тургузуп каар болза, чонуң чодазы-даа амыраар, кылаштаанарның кырызы-даа дыштанып-дыр ийин. Ынчанмайн канчаар: чадаг базарга чода шылаар, чүве көдүргере кыры саргыыр-ла болгай.

Каа-Хем районнуң Дерзиг-Аксы Сарыг-Септен 8 км, а Бурен-Аксы 12 км. Бо суурларның чурттакчылары чайныг изинде деринн чоттунган, кыштың соогунда холун үрдүнген аайдедир шуужүп турда, чиик машиналарда саадаанар «бадылаан» чонуң чаныбиле хажыызынче көрүпкеш, карацнадыр эрте кага бээрге, чадаг кижиниң сагыжында чүү кирбес дээр!...

Кылаштаанарның арасында кырганнар, иштиг-саатту херээженнер, аскак-бүскек инвалидтер, эмчилээр дээн аарыг-аржык дээш черле кандыг кижи чок дээр боор!

Дерзиг-Аксының өөренникчилери Кызылдың автобуундан олалдавас дээш, эртенгинин 7 шакта үйгузудаа ханмаан, аъш-чем-даа орта ишпээн, суур ортузунда автобус доктаар черже халчып турда, кээргенчигле. Оода-ла үзүктел чок болза чүү дээр. Чамдыкта келбейн баар. Бирде эртен аппарып кааш, дүүште келбейн баар. Ынчан, өөренникчилер чиң сөөрткен тевелер дег, дистинчипкен шошкуп чоруп орарлары ол-ла болгай.

Ажылчыннар сөөртken автобустарда та даш чүректиг, та дош чүректиг кижилер бар чүве, «дүүт-дүүт» кылдыр медээлээш, дүрзүйтүр норуп алгаш халдып эрте бээр.

Чонуң автобус дугайында чөптүг негелдезинче районнуң удуртур ажылдакчылары кажан-на ээ көрнүп, болур-чогуурун-биле шиитпирлээр ирги?

Т. СЕРЕН-ООЛ.

ЧАА КАТТЫЖЫЫШКЫН

Тывага сөөлгү чылдарда чечен чогаалга сонуургалдыгларның каттыжыышкынары тургустунуп турар апарган. Ол каттыжыышкыннар чамдык чедиишкиннерни чедип ап турар. «Тываның аныяктары» солуунуң редакциязының чанында «Дамырак» чечен чогаал каттыжыышкынының киржикчилериниң чогаалдарының чыындызын ийи удаа ном кылдыр үндүрген. Аңаа өске-даа каттыжыышкыннарның шилиттинген шүлүктери, чечен чогаалдары парлаттынган. Чечен чогаал каттыжыышкыннары чечен чогаал-биле чонну кижизидеринге база улуг салдарлыг.

Бай-Тайга районуң школаларында болгаш суурларында чечен чогаалга сонуургалдыг болгаш аңаа боттарының күжүн шенеп чоруурлар хөй. Ынчангаш оларга дуза кылдыр Бай-Тайга райкүүскомунуң культура киидизинниң чанында «Моңгулек» деп чечен чогаал каттыжыышкыны тургустунуп турар. Ында өөренникчилерден эгелээш, улуг пазылыгларга чедир чечен чогаалга сонуургалдыглар киржип эгелээн.

Чечен чогаалдың «Моңгулек» каттыжыышкынының салбырларын көдээ культура бажыңнарының чанында школаларга организастап, аңаа кичээлдерни башкыларның болгаш культура ажылдакчыларының дузазы-биле эрттирерин, хана солуннарны үндүрерин планнаан.

К. ЧҮЛДҮМ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КЫЗЫГААР ЗОНАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

«ССРЭ-ниң Күрүне кызыгаарының дугайында» Хоойлуга дүүштүр база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1983 чылдың июль 27-де хүлээп алган доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1983 чылдың сентябрьда «Тыва АССР-ниң девискээринде кызыгаар зоназының болгаш кызыгаар шугумуниң дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Кызыгаар зоназынга Мөңгүн-Тайга, Өвүр болгаш Эрзин районнар, Тес-Хемниң Шуурмак кодээ Советтинден аңгыда оске девискээрлери, Кунгуртуг болгаш Үш-Белдир суурлар, Каа-Хем районнуң Сизим кодээ Советтери хамаарыжыр.

Кызыгаар зоназында суурларның 16 хардан орук назылыг доктаамал чурттакчылары паспорттарлыг турар болгаш аңаа иштики херектер органнарының «ЗП» (Зона пограничная — кызыгаар зоназы) деп тускай демдектиг киир бижидилге таңмазын баскан турар. Ындыг демдектиг паспорт бистиң республиканың кызыгаар зоналынга ол хамаатыларның хостуг аргыжарынга болгаш түр када оон үнүп чоруткан-даа болза, ол черинге катап ээп кээринге эргени берип турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1960 чылдың августа үндүрген доктаалының ёзугаар ССРЭ-ниң кызыгаар зоназынче ында доктаамал чурттавайн турар болгаш иштики херектер органының эрттирилгези чок кижилерни киирери хоруглуг.

Кызыгаар зоназынче киирер күселдиг хамаатылар бөттарының доктаамал чурттап турар черинде иштики херектер органынче 10 хонук бурунгаар билдиришкин киирер. Ук билдиришкинни доктааттынган чурум ёзугаар долдурар, ынаар баар херээнин эргежок чугулазын бадыткаан документтиң база киирер. Ындыг документилерге кодээ Советтиң шынзылгазы болгаш чөпшээрели, хоорай, күүскомнуң келдиришкини, ында бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның администрациязының адырган ажылче чалалга, өөредилге черинче кыйгыртыышкын, шериг кезээниң командылал черииниң шынзылгазы болгаш өскедеа документилер хамаарыжыр.

Кызыгаар зоназынче сургакчылаар, а ол ышкаш ында санаторийлерге дыштанар кижилер сургакчылаар бижиин болгаш путёвказын көргүзер, ол документилерни чурттап турар черинин аайы-биле иштики херектер органнары бүрүткээр болгаш аңаа таңма базар. Бо таварылгада бүдүрүлгениң, албан черииниң болгаш организацияның администрациязы кызыгаар зоназынче кирер чөпшээрелди ажылдакчызынга иштики херектер органындан дилеп бээр болгаш баар черин тодаргай айтыр.

Дээди болгаш тускай орумак өөредилге черлериниң студентилери болгаш сургуулдарды, яшы-бүрү школаларның болгаш курстарының ыглынакчылары өөренип чоруур бетинде кызыгаар зоназынга чурттап турган чаныр ужугга таварышканда студент билеттерин, өөредилге черлериниң шынзылгазын болгаш кызыгаар зоназынга ынаар баарда чурттап турганының шынныын бадыткаан көдээ Советтиң шынзылгазын көргүзер.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодуңуң дайынчылары кызыгаар зоназынче эрттирилге чокта — албан бижиин, сургакчылаан документизин азы шөлээлээн бижиин ёзугаар кирер.

Кызыгаар зоназынче кирген кижи бүргүү чедер черинге четкеш, документилерни бүрүткедири-биле азы кинр бижидери-биле иштики херектер органнарынга дужаар.

В. ЗИНОВЬЕВА. Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң паспорт килдизиниң улуг инспектору.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Эртем тайылбырлыг фильмнер. 9.25 — Уругларга фильм. 10.35 — «Дириг амыданнар амыдыралы». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.35 — Ш. Амиров дошулуурга ойнаар. 15.20 — Ч. Дарвинниң үзел-бодалдарының хевирлеттингени. 15.55 — Документалдыг телефильм. 16.45 — «Хөглүг старттар». 17.30 — Орус ырларны В. Прокушева ырлаар. 18.40 — Москваның «Динамо» заводунда үлетүүр роботтарын шинчээдип ап турарының дугайында дамчыдылга. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.20 — М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операның уламчызы. 23.00 — «Старт чери — Сараево» деп документалдыг телефильмнин баштайгы үндүрүлгези. 23.25 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — Бойдус эртеми. 3 класс. Соңгу чүктүң бойдузу. 8.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.10 — Орус чугаа. 9.40 — Бойдус эртеми. 3 класс. Соңгу чүктүң бойдузу. 10.00 — А. Толстой. Чогаалдарының ырыннарындан. 10.45 — Ботаника. 6 класс. Үнүштериниң хөглүдези. 11.05 — Эртем болгаш амыдырал. 11.40 — Ботаника. 6 класс. Үнүштериниң хөглүдези. 12.00 — В. П. Катаев «Агараңнаан чаңгыс парус». 5 класс. 12.30 — Төөгү. 8 класс. Декабристериниң тура халыышкыны. 13.00 — Р. Гамзатовтуң лириказы. 13.30 — Сээн лениичи библиотекаң. «Эвээш-даа болза, экизи дээре». 14.00 — Физика. 7 класс. 14.30 — Эм. Казакевичиниң дугайында сактыышкыннар. 15.15 — Телемедээлер. 15.20 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.30 — Концерт. 18.55 — Документалдыг телефильм. «Дайзынның тылынга 30 ай иштинде». 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.20 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Дорогой мой человек». Уран-чечен фильм. 23.20 — 23.50 — Д. Кабалевский. Виолончелиге болгаш фортепианога соната. УССР-ниң алдарлыг артизи М. Чайковская биле Т. Крючкова күүседир.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы чамдык черлерге 42—47 градус соор.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 42—44, хүндүс 30—32 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Разиня» 10.00, 12.00, 14.30, 16.30, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Избранник Великого Духа» 9.00, 12.00, 13.40, «Дикие лебеди» 10.40, «Лунная радуга» 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 10.00, «Черный тюльпан» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Красавица и чудовище» 11.00, Королева бензоколонки» 12.30, «Жёлтая роза» 14.00, «Отелло» 17.30, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «В тридевятом царстве» 14.00, «Бабек» 15.30, «Анна Павлова» 18.10 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Без особого риска» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Остаюсь с вами» 9.30, «Пираты XX века» 11.00, 13.10, 15.00, «Разиня» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Жёлтая роза» 10.00, 20.00, «Анна Павлова» 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Лунная радуга» 14.30, «Поздние свидания» 16.20, 18.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Отелло» 19.30 шактарда.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның чурттакчыларын эът продуктулары-биле садыг дамчыштыр хандырарын эжиидер соруга-биле оларны баш удур чагыгларны ёзугаар садарын шиитпирлээн. Чагыгларны чурттап турар черлериниң аайы-биле чурттаалга-ажыглал участоктарынга барып кылдырар:

1-ГИ ЧАУ (чурттаалга-ажыглал участогу) — Проточная телефон № 2-41-93 — хоорайның Каа-Хем суурдан эгелээш, Чульдум кудумчузунга чедир чоок кезээнин чурттакчылары;

2-ГИ ЧАУ — Ленин № 41, телефон № 2-35-19 — Чульдум кудумчузундан эгелээш, хоорайның төп кезээнин алгы завонуңуң девискээринин болгаш он талазы эрик кавызының чурттакчылары;

Чагыгларны кылыры-биле айыттыган адрестерге 15-тен 20 шакка, субботада — 9-тан 17 шакка чедир келир.

3-КҮ ЧАУ — Банкольская № 7, телефон № 2-48-46 — хоорайның 4-кү, 5-ки мурнуу магистральдыг микрорайонунуң болгаш барын кезээнин чурттакчылары.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий ин аймдыра болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 20-48.

Тыва АССР-ниң Нөм үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00832

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 32 (12422) | 1984 чылдың февраль 7, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

Тываның автосептелге заводунда бедик мергежилдиг токарь Николай Алексеевич Захарченкону коллектив хүндүлээр. Од бодунда бызыглаттынган техниканы эки билиринден, ойлаанда ажаап, хынаан келгенинең түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, ооң шынары эки болуп келгеп.

Мурнакчы ажылчын бо хүнерде юбилейлиг чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын хууеал бетинде күүседир дээш кызынак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: токарь Н. А. Захарченко.

В. БАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Совет Эвилелиниң Профессионалдар Эвилелдериниң бүгү кежигүннеринге— ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албан-хаакчыларга, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларынга

Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар 1984 чылдың март 4-те болур. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан совет улус политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүнүң байдалында соңгулдаларже уткуштур бар чорүүр.

Бүгү соңгукчуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыын ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдеря бедик көдүрүшкүн-биле уткаан. Эрткен беш чылдарда чурттуң хөгжүлдезиниң түңнелдерин мында ханызы-биле аналаптеп корүскен, коммунистиг тургузуушкунуң болгаш тайбыңнаң оруу-биле моон соңгаар-даа чайгылыш чок чоруурунга партияның бызыг тура-соруун илергейлээп. СЭКП ТК-ныҢ Кыйгырыы—коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес-терииң блогунуң соңгулда мурнында платформазыны тодаргайлаан политиктиг чугула документ.

СЭКП-ниҢ амгы үе-чадазында эртемге үндезилеттинген угланышкынын СЭКП-ниҢ XXVI съездизи ажылдап кылган, СЭКП ТК-ныҢ ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарынга чогаадыкчы ёзу-биле улам ынай сайзыраткан. Сайзырангай социалистиг нииитилелдя планныг болгаш бүгү талаайг болбазавыраңгайжыдарыныҢ перспективаларын, будурүкчү күштерин болгаш ниитилел харылзаалаарын улам ынай хөгжүдерииҢ кол угланышкынларын СЭКП ТК-ныҢ ПленумнарыныҢ шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ныҢ Чиргине секретары, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андропоптуң чугаелаарында тодаргай айтыкан.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне ленинчи дашгыкы политиканы шиитпирлиг болгаш чайгылыш чокка боттандырып, совет кижилериҢ амыдыралыныҢ болгаш күш-ажылыныҢ тайбың байдалдарын хандырарынга, амгы үениҢ кол соруглазын шиитпирлээрииге — тайбыңны камгалаар, ядролуг халапты болдурбас дээш бүгү-ле хемчегларин ап турар.

Коммунистиг партияның иштики болгаш дашгыкы политиказын, СЭКП Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ныҢ Чиргине секретары эш Ю. В. Андропов башгаан ооң Политбюрозунуң чаагай үре-түңелдиг ажыл-чорудулгазын 133 миллион ажыг кижиниң каттыштырган ССРЭ-ниҢ Профовилелдери иэин-биле чүүлдүгүнүп, бүрүн деткип турар.

Эргим эштер! Коммунистиг партия бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга ажылчы чоннарның улам озүлделиг социал идепкейлиинге даянып, совет нииитилелдиң политиктиг системазын доктаамал сайзыраңгайжыдыл, социалистиг демократияны чайгылыш чокка хөгжүдүп турар. Бистиң тургузуупустүң ёзулуг улусчу эрге-чагыргазы улус депутаттарының СоветтериниҢ ажыл-чорудулгазында, күрүнеи эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны киириштиреринииҢ хөй янзы хевирлериндо боттанган.

Социал-экономиктиг болгаш политиктиг соруглаарны боттандырарынга, массаларныҢ коммунистиг кижизидилгеанигго совет профовилелдер партияның идегелдиг дузалакчызы болуп турар. Социалистиг чарышка 111 миллион ажыг кижи, а одарның иштинден хөй миллион кижи —күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коор дээш шимчээшкинде киржип турар. Эргелеп башкарарының школазының ажылчы чоннар профовилелдерге өөренип, хөй-ниитн амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Хөй санныг ажыл-ишчилер доктаамал бүдүрүлге човүлел хуралдарынга, он-он миллион кижи—бүдүрүлгелериниҢ, албан чергелериниҢ болгаш организациялариың профовилелдер комитеттериниҢ янзы-бүрү комиссияларынга ажылдап, ажылчы чоннарның күш-ажылының, амыдырал-чурттаалгазының байдалдарын база камгалалын болгаш дыштанылгазын экижидериниҢ, социал страхованиениҢ, садыг болгаш иштинги чемненилге бүдүрүлгелериниҢ ажыл-чорудулгазын контрольдаарының айтырыгларын шиитпирлээрииге киржип турар.

Массаларның инициативазын, чогаадыкчы чоруун болгаш бот-идепкейлиг ажыл-чорудулгазын хөгжүдериинге улам улуг аргаларны Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлу ажыктаан. Хоойлунуң тывыскан эргелерин профовилел организациялары ажыглавышаан, экономиктиг болгаш социал планнаашкынга, кадрларны шилип алырынга, белеткээрииге болгаш кижизидериинге, ажылчы чоннарның амыдыралының чугула иеке-даа айтырыгларын шиитпирлээрииге боттарының киржилгеанн калбартып турар.

Эргим эштер! Ынак Ада-чурттувус улам-на бай-шыдалдыг болуп, ооң экономиктиг болгаш камгалавыр иүүлүү чыл бүрүдө улам-на бижыккан турарынче совет кижилериниҢ бүгү-ле бодалдары болгаш ажыл-хөрөктери утланган. ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге моон мурнунда болган соңгулдаларның үе-шилиндо бот-үнелеп, бүрүн деткип турар.

Экономиканы хогжүдер талазы-биле партияның болгаш күрүнеиҢ күжениишкиннери эң түңнелиндо барып совет кижилериҢ чаагай чоруун бедидериниҢ соруглаарынга чагыртқан. Чонның амыдырал деиилеин бедидери—бистиҢ планнарывыстың кол социал-экономиктиг соруглазы ол деп, СЭКП Төп Комитеди демдеглеп турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыцы эрткен беш чылдарның дургузунда 14 хуу, а колхозчуларның күш-ажыл төлевири 26 хуу оскен. Күш-ажыл байдалдары хажык чок экижип турар. БудурүлгелериҢ чүгле коллективтиг керээлериниҢ аайы-биле ол соруглаарга 11 миллиард түңнүг рубльди чарыгдаан. Уругларлыг ог-бүдээлерге күрүне дуза-ламчызы элээп улгатқан, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочушларывың, пенсионерлерииҢ дутайында сагыш салыышкын доктаамал боттанып турар. Чыл саиында миллион-миллион кижилер чаа бажыңнарже көжүп кирип турар. Хереглелдиң ниитилел фондулары 1983 чылда 134,5 миллиард рубль чедир оскен. Ол дээрге дөрт кижилиг ег-бүлеге немелде төлевирлер болгаш чинглелдер ажылчының азы албан-хаакчының бүдүн чылда ортумак шалыңынга дең түң хире болуп турары ол. ССРЭ-де эртем-билиг чедип алыры халас, эмчи дузаламчызы халас, чурттаалга бажыңының хөлөзинн делегейде эң-не эвээш.

Совет кижилериҢ угаан-бодал амыдыралы долу болгаш четчир. Оларның эргезинде театрларны, музейлерни, концерт залдарын, культура ордуларын болгаш клубтарны, библиотекаларны, кинотеатрларның калбак четкизин берген. Ажылчы чоннарның дыштанылгазынга болгаш кадыының камгалалыңга хөй түүлдерни кылып турар. ПрофовилелдерииҢ кадыкшылга черлери, дыштанылганың турисчи болгаш завод базалары безин чылда 70 миллион ажылчыннарны, колхозчуларны, албан-хаакчыларны болгаш оларның ог-бүдээлериниҢ кежигүннерин хүлээп ап турар. ПрофовилелдериниҢ күш-культуржу-спортчу коллективтеринде 48 миллион кижи хаара туттунган.

Уругларның кижизидилгезинче болгаш кадыының камгалалыңче онзагай улуг кичээнгейин утлаан. Школаларның болгаш школадан дашкаар албан черлериҢ четкизи хөгжүп турар, дыка хөй хоорайларда болгаш суурларда уруглар садтары болгаш яслилер долу туттунган. Түгле сөөлгү беш чылда безин пионер лагерьлеринге 70 миллион ажыг школачылар дыштанган. Лагерь баар ийи путёвканың бирээзи-ле халас боол турар. Профовилел кежигүннери социал-политиктиг улуг уруу-дузалыг документтини — «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланышкыннары» деп СЭКП ТК-ныҢ төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көөрүнге улуг соңуургал-биле киржип турар.

Эргим эштер! ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге соңгулдалар он бирги беш чылдың даалгаларын күүседири дээш демиселдиҢ чугула үе-чадазында эртип турар. Коммунистиг партияның организакчы шудургу ажыл-чорудулгазының, социалистиг ажыл-агый чорудулгазың сайзыраңгайжыдарының чамдык хемчеглерин боттандырганының. 1983 чылда сагылга-чурумну быжыглаанының түңнелиндо экономиктиг хөгжүлдениҢ темпилери улгатқан, шынар көргүзүглери экижээн, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн.

Ам оң чугула сорулга болза чедип алдынган темпинии, ажыл-херектерде тывылган эки түүлдерни чидирбези, боттуг эки чорудулгаларны улам идепкейлиг хөгжүдери, бо чылдың болгаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын ниитизи-биле күүседир база ажыр күүседиринче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаары болур деп, СЭКП ТК-ныҢ декабрь (1983 ч.) Пленумунга онзалап демдеглээн. Экономиканың ажыктыының өзүлдезин хандырып, эртем-техниктиг депшилгени дүргедиринче кол күжениишкинии угландырып, материалдыг, күш-ажыл болгаш сан-хөө курлавырларын дээре ажыглаары эргежок чугула.

Бүгү бүдүрүлгелерииҢ болгаш адырларның үэүктелиишкин чок, дең-дески ажылдаарып хандырары-биле немелде курлавырларны чүткүлдүг дилеп тывариичче, беш чылдың баштайгы чылдарында ажылдың чамдык участоктарында болдуиган хожудашкынарыны чайладырынче профовилелдериҢ бүгү кежигүннерин, бүгү ажылчы чоннарны ВЦСПС кыйгырып тур. Күш-ажылдың будурукчулүүн планнан ажыр 1 хуу бедидер болгаш продукциянын бот-үнеинн 0,5 хуу немей чингедир талазы-биле Москваның, Ленинградтың, Украинаның, Казахстанның, Грузиянның оске даа хоорайларын болгаш республикаларның мурнакчы коллективтериниҢ инициативазын чер бүгүдеге нептеродирп—бирги чергенин чугула ужур-дузалыг херээ. Планнан ажыр камнап алган чиг-эт, материалдар, одалга-энергетика курлавырлары-биле чылда ийиден эвээш эвес хүн ажылдаар деп хүлээлге алган коллективтериҢ эгелекчи саналы бүгү талалыг деткимчеин алган турар ужурлуг.

Арыг орулганы көвүдедир, күш-ажылды организастаарының бригада хевирин нептеродир, социалистиг чарышты сайзыраңгайжыдар, кереэлиг хүлээлгелерин шиңгыы сагыыр, күрүнеиҢ планның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, будурүлгеге үлегерлиг корум-чурумну болгаш организастыг чоруктуу туругаар оиаа чугула соруглаарны амгы үеде профовилелдер бүгү совет улус-биле кады шиитпирлеп турар. ДериглелериҢ залчеглиг ажылдарының коэффициентизин бедидер, продукциянын төлевизин күчүзүн дүрген чедип алыр дээш шимчээшкинии улам калбартыры чугула. ССРЭ-ниҢ Аъш-чем программазын боттандырары, көдээ ажыл-агыйның, бүгү агроүлетпүр комплексиниҢ улам ынай хөгжүлдезии доктаамал кичээнгейин салыры негеп турар. Чонның хереглел барааннарын будүрерин болгаш ассортиментизин калбартырында, ооң шынарын бедидерииге, садыг, амыдырал хандырыгга болгаш медицина албан черлериниҢ ажылын экижидериите профовилел организациялары идепкейлиг салдарны чедирер хүлээлгелиг. Бойдусту камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглавырының айтырыглары профовилелдериниҢ ажыл-чорудулгазында улам улуг үжүр-дүшаалыг болуп турар.

1984 чылда ССРЭ-ниҢ экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниҢ Күрүне планын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш демиселге боттарының күженишкиннерин үлегеттырарынче чурттуң бүгү ажылчы чоннарын Профессионалдар ЭвилелдериниҢ Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели кыйгырып тур. Делегей байдалының шынгын чидигленген байдалында планныг онаалдазарны хажык чок күүседири, ак сеткилдиг, бедик будүрүкчүлүт ажылдарыы—күш-ажылчы коллективтив бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң үүлгө хүлээлгеэн эвес, харын-даа патриотчу херээ болуп турар.

Эргим эштер! Совет кижилер тайбыңнын кайы хире үнелиин эки билир болгаш партиянын Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң чепсегленишкинин эңдере будүрер чорукту соксадырынче, ядролуг дайынның айылын чайладырынче утланган кайгамчык улуг күженишкинии чүрөктиң ханызындан чүүлдүгүзүп деткип турарлар. Эш Ю. В. Андропоптуң 1983 чылдың сентябрь 28-те болгаш ноябрь 24-те кылган Медеглелдерии, «Правда» солунчуң айтырыглырыга ооң харыыларын (1984 чылдың январь 25-те) профовилелдери, чурттуң бүгү ажылчы чоннары изиг чүүлдүгүзүүшкүнбиле хүлээп алтынар. Амгы болгаш келир үениң салгалдарына тайбыңны камгалап бээр болгаш бызыглаар деп совет улустуң чайгылыш чок тура-соруу ол документтерде илертейлеттингеп. Социал дешилгениҢ чөлеңижи болбушаан, тайбың болгаш кады ажылдажылгаже бүгү-ниитиниҢ чүткүлүн илергейлевишаан, бистиң күрүневис делегейге өндүр улуг әлдар-хүндүткелди чаалап алган. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының ажылчы чоннары, делегейниҢ бүгү ак сеткилдиг кижилериҢ, кижиниҢ кол эргези—чурттаар эрге дээш туржуп турар бүгү кижилер бистиң-биле кады.

ССРЭ-ниҢ профовилелдери АКШ-тың амгы администрациязының эжелекчи, милитаристчи политиказын килеңижиккин-биле буруу шаап, тайбың дээш, империализмге удур, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер аразында бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдери дээш, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының чаңгыс эвин бызыглаары дээш демисежин турар.

Эргим эштер! Коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге соңгулдаларже партияның болгаш чоннуң бүгүлбас харылаазын бызыктырган кап дег бызыг чаңгыс эптин-биле бар чыдар. Бистиң хөй национал-дыг чуртувустуң эң эки оолдар болгаш кыстарын, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларының, улусчу интеллигенциянын эң-не төлептиг төлөөлекчилерин ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ депутаттарынга кандидаттар кылдыр чок депшидип үндүрген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүвениҢ удуртукчуларын депутаттарга баштайгы кандидаттар кылдыр адааннар.

ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге соңгулдалар хүнү 1984 чылдың март 4-те коммунистериҢ болгаш партия кежигүнү эвестериҢ бүзүлбас блогунуң төлөөлекчилери дээш боттарының бадылаашкыннарын бозаринге профессионалдар эвилелдериниҢ бүгү кежигүннерин—ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, албан-хаакчыларны, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын Профессионалдар ЭвилелдериниҢ Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели кыйгырып тур.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттар дээш бадылаашкаан, Советтер чурттуңуң ажылчы чоннары боттарының политика талазы-биле бедик медеергилиин, төрөөн Ленинин партиязын долгандыр сырый каттышканың, Төрөөн чурттуңуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн, бүгү делегейге тайбыңның херээн шалыпчы күш-ажылы-биле бызыглаарынга шиитпирлиин база катап көрүүзерлер.

Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларының болгаш улусчу интеллигенциянын бүзүлбас эвилели делегерээн!

Эрге-чагырганың ёзулуг демократтыг органнары — улус депутаттарының Советтери делегерээн!

Бүгү делегейге тайбың делегерээн!

Партия биле чоннуң чаңгыс эви, улуг Ленинниң чагыгларынга шынчы чорук—бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини ол!

Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

«Совет Тыванның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы золчегге Кызылдың эът комбинадының 12 бригадазы идепкейлиг киржип турар. Бригадалар аразында социалистиг чарышка А. И. Луканинага удурткан колбаса кылыгларын хептээр бригада тиилекчи болган.

Январьның планны комбинат чедишкиннииг боттандырган. Продукция сайгарарының хемчээли 102,8 хуу, күш-ажылдың будурукчулуун 101,2 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың будурукчулуун планга немей 1 хуу бедидер. продукциянын бот-үнеинн 0,5 хуу чингедир деп хүлээнге алдынган. Бо соруага күүсеттинер болзэ, будурүлге 50 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр будурер аргалыг болур.

4 неделяның түңнели-биле эки көргүзүглерни чедип алган А. И. Луканинаның бригадазы күш-ажылдың будурукчулуун айда планга немей 1 хуу бедиткенинии түңнелинде, пландап ажыр 4 муң рубльдиң продукциязын будурген.

Хууда социалистиг хүлээлге күүселедеин база түңнеп турар. Бо айда П. Соломейникова, И. Свиридова болгаш ос-ке-даа ажылчыннар ылымак ажылдаан. Олар түн нормазын ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруунче киргеннер.

Комбинатта 12 бригадалар бригада керээзи-биле ажылдап турар. Күш-ажылды организастаарын экижидериинге, камналгалыг чоруктуу чедип алырынга бо дешилгелиг арга улуг салдарлыг. Эрткен чылдың дөрткү кварталында бригада керээзи-биле ажылдаанының экономиктиг ажыктыы 8,2 муң рубль камналгалыг, пландап ажыр 158 муң рубльдиң продукциязын будурерииге дең болган. Ол ыпкаш прогулдаар саны соолгу кварталда ооң мурнунда чылдың ол-да үеин-биле деңнээре 83 кижи-хүнге кызырылган.

Чарыштың кижизидикчи родюи, дээштиин чедип алыр соруглга-биле, ону чогуур үеэниде түңнээри, шаңнап-мактаарының аргаларын чаарты көөрү чугула болуп турар. Борта код көргүзүглер күш-ажылдың будурукчулүү. шынар, күш-ажылдың сагылга-чуруму, камнапга болур.

Бригадалар, ажылчыннар ам февраль айның онаалдаларын чедишкиннииг боттандырар дээш күженишкиннииг ажылдап турар. Неделя бүрүзү бедик күш-ажылчы көргүзүглербиле демдеглеттинген турар ужурлуг. Ону чедип алыры кижи бүрүзүнүң кылымак ажылынган хамааржыр. Хүлээлге күштүг, ону күүседирп ажылчын бүрүзүнүң патриотчу хүлээлгези.

И. САГАН-ООЛ.

Кызылдың эът комбинадында экономист.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

«Тудуг кезектери» комбинатта Анатолий Румянцевтиң удуртканы хептекчилер бригадазы он бирги беш чылдың өзек чылының түңнели-биле бригадалар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, шилчиир вымпелди чаалап алган.

Бригада кежигүнерии план ёзугаар 4775,6 кубометр демир-бетон конструкцияларны кылып үндүрер тургаш, херек кырында 38,6 кубометрии ажыр күүсеткен.

Ажылчыннар Валентин Поляков, Юрий Попков, бригадир Анатолий Румянцев олар эш-өөрүнге күш-ажылчы үлегерин көргүзүп келгеннер.

Хептекчилер бригадазы чедишкинии улам быжыглап, «Совет Тыванның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы золчегге идепкейлиг киржип, январьның планныг онаалдазын ажыр күүсеткен.

Бистиң корр.

БИР ДЕМНИГ ДЕТКИИШКИН

Эрзинде Бай-Даг суурнуң Культура бажыңынга эрткен воскресеньеде «Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилерн, суурнуң чурттакчылары чыглып келгеннер. ССРЭниҢ Дээди СовединиҢ Национадлар Совединге Тес-ХеминиҢ № 655 соңгулда округундан депутаттың кандидады А. Т. Аракчаа-биле соңгукчуларның ужуражыры-биле келгени ол.

Хуралды совхозтуң партком секретары Б. К. Бумбажай ажыктаан.

СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгаан соонда, депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Б. К. Бумбажай сөс алган.

— Кожавыста Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң хойжузу А. Т. Аракчааны ССРЭ-ниҢ Дээди Совединии депутадынга кандидат кылдыр бистиң ажылагыйывыс база дешиткеи болгай — деп, ол чугаалаан —Он ам совхозтуң ажыламыдыралы-биле таныштышаан, чагыгларывысты хүлээп алыры-биле аалдап келгеи ол.

Оратор А. Т. Аракчааның допчу намдарын чыылганнарга таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүиде чоннуң төлептиг ооллары болгаш кыстары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээрииче «чаа-оруктуларны» кыйгырган.

Бир дугаарында совхоз директору Д-Б. Б. Чопуй сөс алган. Ажыл-агыйда кыштаглаашкын байдалының дугайында ол чугаалаан. «Чаа оруктуң» ажыл-ишчилери эрткен чылын мал продуктуларын будурерин болгаш белетизэрин көвүдедирп, мал бажын остурери, оларның оича-менди болуруи болгаш чаш төлүи камгалап алырын хандырары дээш республикага социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, республчовүлелдиҢ база ВЛКСМ обкомуиуң шилчнир Кызыл тугун, 500 рубль түңнүг акша шаңналын чаалап алган. Ол чедишкиннерге доктаавас, ол бирги беш чылдың дөртку чылында ооң-даа бедик көргүзүглерии чедип алыр дээш улам шудургу ажылдаар дээрзин директор бүзүреткен.

Совхозта с а к м а н ч ы П. Д. Сержиңмаа, № 1 хойжу бригаданың бригадири А. С. Сояи, чолаачы Н. Ш. Лоовай олар боттарының саналдарынга март 4-те коммунистерниң болгаш партия кежигүнү кандидаттары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээрии бүзүреттирпишаан, СЭКП ТК-ныҢ декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии күүсеттир дээш тус-тус коллективтерде камчаар ажылдап турарын, чугаалаанаар.

А. Т. Аракчаа көргүскен бүзүрел дээш өөрүп четтиргенин илеретпишаан, бодунуң шыдаарын бүгү-ле чүүлдерии кылырын хүлээнген.

Ол-ла районуң Нарын суурга база ужураашкыга хуралы болган. Анда чыылганнар ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге депутаттың кандидады А. Т. Аракчаага совхозтуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниге хамаарышкан чагыгларны бербишаан, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур алгаиы социалистиг хүлээлгелериниҢ канчаар күүсеттинип турарын чугаалаанаар.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кюжизи улус депутаттарының Эрзин район СовединиҢ күүскомуиун дагазы Н. В. Чыдыгыр А. Т. Аракчааның допчу намдарын эрзинчилерге таныштырган, чоннуң төлептиг ооллары болгаш кыстары дээш бадылаашкынын соңгулда хүнүиде бир демниг бээрииге район төөнүүн чурттакчыларын кыйгырган.

ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге соңгулдалар хүнүи база Совет Тываның 40 чыл оон төлептиг күш-ажылчы белетелрлиг уткуур дээш Эрзинии бүдүрүлелери, организацнялары бо хүиерде бедик көдүрүлүшкүниуг ажылдап турар. Ниитизи-биле районуң көдээ ишчилери чедишкиннерге сорук кирген. Эртнеи чылын мал ажылынын продуктуларын будурер, малдың чаш төлүи менди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарышка мурнуу зонадаи Эрзии район тиилекчи болуп үнген. Ол чедишкиннерге сорук кирип, бо чылын ооидаа артык ажылдаар дел хүлээнип турарын аңаа санал бергеннер, еске-даа эштер илерет кеиер.

• • •

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң малчыларыи, тараажылары болгаш ёскөдаа адырларның ажылдакчылары дүүи ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге Кызылдың № 651 көдээ соңгулда округундан депутатка кандидат В. О. Оюн-биле ужурашкан.

ССРЭ-ниҢ Дээди Совединге соңгулдалар хүнүи, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле соруглаарны ук хуралдың киржикчилери тодаратпышаан чаа-чаа бодиткен хүлээлгелерии ап, депутаттың кандидадынга чагыгларын бергеннер.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадырже» атты тыпсыр дугайында ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он уругчу божаан болгаш кижизиткен иелерге «Маадырже» атты тыпсыр тыпсылгаан, «Маадырже» орденин тыпсыры бол за:

ТЫВА АССР-ДЕН:

Даиы-кыс Долаанговна — **Дагба** — Улуг-Хем район, ажылчын.

Курумаа Бырлаевна **Сенди** — Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Анай Ховалыговна **Хүргүлоол** — Улуг-Хем районуң «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумуиуиуң Даргазы Ю. АНДРОПОВ.

ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумуиуиуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1984 чылдың январь 31.

БҮЗҮРЕЛ

ЧЫСТЫЙ ХАНДЫГАТАРЫЫШ

Чолдак-Дыттыг-Хемде аалга чедип келгеш, машинадан дүшкелеех чорувуста, одекке аъттыг кижи база чортуп келгеш, бистиң-биле ээлдек мендилеште. Ол ниче-ээн дүжүргеш, өгге киреринче чалады.

Аныяк малчын Борис Тейнин ол болду. Ол баштай ниче-ээн тутпушаан, кажааже ымаштады. Эдериптивис. Ийнс хураганнарын ниче-ээнден камныг ужулгаш, ийи кааът хана-карактарның үстүнче суп кагды. Ол хана-карактарын сонуургаар дээш, кажаа ишти шала имиртиң бөөрга, чадажы бердивис. Борис:

— Маңнар! — дээш, бичии мотор хөделдирипти. Сайгылгаан чырып келди. Ийи-ийи кааът хана-карактарда бичии-бичии өрээлдер-ле хой. Ында хураганнар — имилээр чүве. Назы-хар, эр-кыс айны-биле ыяап каан.

— Чаа төрүттүнген хураганнарны үстүкү каътта тудуп турар бис. Дизирер дээш оон алырга эптиг-даа, кажаа ишти чылыг-даа—деп, Борис тайылбырлады.

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтан аныяк малчын Борис Дамдынович Тейниң назы-хар талазы-биле ол харын аныяк болбайн аан, үжеп бе-ээн четпээн, а хой ажылынга ол дуржулгалыг. Чүге дээрге, Борис эрте-чажындан тура мал арагыыга өскен. Оон адазы Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи чораан Д. Б. Тейнди Борискe хойжуның бүгү-ле чажыттарын дамчыдып берип келген.

Хойжулаары берге бе? Бо чакчыл болган айтырыг. бүдүү-даа болза, оон артында хой утка бар. Бористиң бодалы кандыг эвес?

— Ол берге хүлээлге. Ону дүшкен кижиге бүзүреп болбас. Чүге дээрге, мал ажылынга инакшыл херек. Кижи арга-дурумунга-даа мөөнүеп ап болур, чанчыгып-даа болур, а ёзулуг инакшыл чок болза, болдунмас. «Тура чокта күш чок» деп үлегер-домак аңаа база хамаарыр.

Шынап ындыг. Чамдык чүгээр көргүзүүлердиг турган малчыннар безин ол ажылды катпаа өскээр шилчип алгыларын ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтан эскерип бодур. А Борис ишкаш малга хандыкшаанмаар кыштың соогүнде, чайның изинде ол ажылын кагбастар.

Хойжулаары черле берге. Билбес кижи бодаарга, ол ажылда сонуурганчыг чүве чок, шупту чангыс аай ишкаш: эртен хойну одарладыр, ону кадарган кижи кара чазаскаан чер-черинге, сес созчур кижи чок, кодан хоюн-на бараадап хүмээр. Кежээ чаның келгеш, дөңгүп-ле аяк шай ижер, оон база чымыш эгелээр — хураган, эмзирер, чемгерер, күжүү арган малды хайгаараар, суг изидер... Ынчап турда — дүн дүжер, дээрде сылдыс четчи бээр.

Ындыг чымыштан хой ажылынга чүрек чок кижилер дезиптер. А ажылынга инак малчыннарга ол чымыш таваллды, сеткил-сагыштың хамыыпкыныын болдурар, черге хой кадарып чораан дүн бүрүүнде төрээн бойдузунда, кодан хоюнуң ажык-чаңында бир-ле чаа, бир-ле солуң чүүлдү ажылдар.

А күскү, часкы чымыш малчынга улуг өөрүшкү. Кыжын төрүттүнген, дүн-хүн чок ажаадып, карактадып турган чаш хураганы доругун, чаа шымырарын үзүп орган кокче чашкан ажы дет, тарай бээр. Чараажын, чаптанчыын кончаар! Ол мээң күжүм-дүр, мээң ажылым-дыр деп чоргаарал хөрөк долаар. Үйгү чок дүннер, хорай бээр ийне деп сагыып човаашкынынар уттундурар.

Борис Тейниң тускайлаң хойжу апарганындан бээр алды чыл арткан. Оон күш-ажылга кызымаа башгайы чылында-ла илерел, мал-магаага эвтин, ону хүрмеңди тургузарының аргаларын билирип эскертинген. Ынчалза-даа чүвеге бүзүреевес кижилер кайы-даа турар ышкаскаай, ынчангаш совхозтуң чонунуң арагыында чугаа янзыбүрү турган.

— Сураглыг малчын Дамдын Тейниң оглуң малчынадыр ап-тыр, эр-хей!

— Аа хупура, аныяк оол аңаа чыл чедер бе, четпес бе?

— Борис чажындан мал арагыыга өскен кижи, олчаан ажылдаар болгай аан.

— Адазы чеже-даа ат-сураглыг малчын болза, аныяк кижиге клуб, танцы, хой чон, эп-өөрү херек-тир ийин.

Борис Тейниңге ол чугааларның чамдыызы чедип-даа, четпейн-даа турган. Ол чугааны аныяк малчын деткивээндээ, аңаа удурлажымаан-даа. Амыдырал көргүзе бээр ыяаан. Амыдырал көргүзе бээр ыяаан.

Ол баштайгы чылында төрүүр чүс баш хойга онааштыр 95 хураган алган. Бригадада өөрү, совхоз директизизы ону аныяк хойжуга багай эвес көргүзүүр деп саналаа. Шынаала, ону хоомай дээри берге. Ынчалза-даа Тейниниң сеткилин аңаа хамаан. Чедир албаан хураганнарының самы оон хөрээн өйгеп. Чүске безин онааштыр самаарга дөрт хураган дудуу. Чамдык малчыннар оон хойну ап турар болгай. А мен шыдаавас мен бе?

Бир хүн чайланып алгаш, Борис чедер доруг аъдын мунгаш, хоочун хойжу, ачазының өөнүү Доңгак Успунуң аалынче хаптап. Арга-сүме айтырары ол.

Бир хоочун, бир аныяк ийи хойжу орайга чедир хөөрешкен. Дээрде сылдыстар чоорту имистелип турда Борис аъттанган. Ол байыр берген чаным орган. Чок, эт-сеткил, акша-төгеригниг эвес, билбейн чораанны сүмеин, чамдык аргаларны Успундан «дергилеп» алгаш чаным орган.

Ийиги чылында көргүзүү база сагышка четпээн. Чүске онааштыр 98 болган. Өөрү мактаан, хойжулаар байыр чедирип хол тутпаа, а Борис хомудаан. Ийи хураган чедир алдынмаан. Хуу-биле мындыг, а сан кырында оон хой болгай.

Борис дараазында чылын хой бүрүзүнден хураганны алыр деп планнаан, бүгү-ле чүүлдерин анализтеп, сайгарып турган. Ынчалза-даа ол соруглаңыг күүселдезин түр кадаа сонгаарладыр ужурга таварышкан. Шериг комиссариазы келдиришкин чорудупкан. Борис Совет Армиязың хүрээлеңинче аъттанып-кан. Ам база ялзы-бүрү чугаа хөрээлеп келген.

— Шериг чораан, делегей дээскиңген оолдар хойжулаар хамаан чок, көдээ суурга безин артпас, улут хоорайларже дывыржыыр чорбажыкпе. Борис ам келбес, хойжу стажы ийи-ле чыл болганы ол.

— Тейниң оглу хойдан чарылбас-даа чанып кээрин четтикпейн мааар, келген дораан хой хүрээп аар, көөр силер.

Сөөлгүзүнүң чугаазы бадыткаттынган. Тейниң келген дораан, ышнаа-ан, бир кодан хой хүрээп алган. Чүстен чүсту алыр дээн даңгыраа уттундурбаан.

Ол кыш дыка берге болган. Улуг харлыг, соок чывармыг, удаа-дараа шуурганныг. Монгун-Тайганың чанчылчаан «ажызы-да» ол болгай. Ону билбес кижи Борис эвес. «Кандыг-даа байдалга кадарчы кижи кезээде белен болур ужуралуг» деп, адазы-даа, Доңгак Успун-даа аңаа чагаан.

Оон шыдап эрткен шылгалдазын бижиирге берге. Соруглазы база күүсеттинмээн. База-да үстен 98-ти алган. Ынчалза-даа ол көргүзүг аныяк хойжунуң сеткилдя хамдырган. Берге үеде ол хире чедишкинниг болганынга чоргаарланган. Чүгле кызымак күш-ажыл-биле бергелерни ажыл эртер, тивилелеңи чедип алыр деп чүвени ол янзы-бүрү чугаа хөрээлеп келген.

Эрткен чылын Борис Тейниниң көргүзүү эки болган. Ол төрүүр үче-хойга онааштыр 103 хураганны алган. Ол аңаа ооржургаан бе? Доспес чүректиг, чалыы назынның тевин кажан-даа тура дүшпес. Хойдан алыр чаш төлдү, оон продуктулуун улам бедидер, ону чедип алырда өөренир, ажылдаар херек. Ол бо чылын үче хойга онааштыр 110 хураганны алырын хүлээзиген. Ону күүседиринге чигзинниг чок. Ол хоюн Калбак-Сайга чайлаткаш, эки семиртип, күш киирип алган. Ооладаашкын ам адакталган, хураганнары мөңгө.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттың кандидаттарын сонгуп турар үеде Борис Дамдынович Тейниңни мөңгүн-тайгажылар, кожазында бай-тайгажылар Бай-Тайганың № 648 сонгулда округундан депутаттың кандидадынга бир үнбиле дешпиткен. Чаңгыс чер чурттуларының эң улуг бүзүрели, идегели ында сиңниккен. Ону аныяк хойжу шыпзыктырып шыдаар-даа.

Ш. К. КОЧАГА,
А. Т. БЕГЗИ.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

52 МУҢ РУБЛЬДИ НЕМЕЙ АЛЫР

Тываның ажылчы чонунарының байырлалы—юбилейлиг 1984 чылды шалыпчы ажыл-иштиң чылы болдурар дээш мурнакчы автобудурулгенің чолаачылары, септекчилери, инженер-техниктиг ажыдамчылары беш чыдыг дөрткү чылында дараазында социалистиг хүлээлгелерин алган:

— чүүк сөөртүлгезиниң хемчээлиниң база сайгарылгазының болгаш орулга планнарын хуусаа бетинде күүсеткеш, планда көрдүнгенинден ажыр 5 муң тонна чүүктү сөөртүп, 100 муң тонна-километрни ажылдап кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр 1 хуу бедидер болгаш ооң ачызында 42 муң немелде орулганы алыр. Планнан ажыр чүүк сөөртүлгезиниң хемчээлин 22 муң 500 тоннага көвүдедир.

— Совет Тываның 40 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың калбартып тургаш, 1984 чылдың тос айларының планын сентябрь 29-та күүседир. Чолаачыларның дөрт бригадалары беш чылдың дөрт чылының планнаг онаалдаларын Тываның 40 чылының бүдүүзүнде күүседнрин хүлээнип турар.

— Суббота болгаш воскресенье хүннеринде 25 автомашиналарны немей ажылдадып, автомобильдерниң 1,5 ээлчеглиг ажылдаарын организастаар.

— 50 муң литр кывар чүүлдү, 30 комплект автодутуйларны, 4 муң киловатт-шак электрин энергизын, 40 тонна хөмүр-дашты камнап алыр болгаш сөөртүлгениң бот-үнезин 0,5 хуу немей чигеткеш, 10 муң рубльдиң арыг орулгазын планнан ажыр алыр.

— ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның бот-идепкейин хөгжүдүп, 3,9 муң рубль түңнүг чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге нептередир.

Планнаг онаалдаларны күүседир дээш демиселге боттарының толептиг улуг-хуузун киирип турар мурнакчылар хөй. СЭКП хооркомунуң кежигүнү В. А. Шабалин, А. Михайлик, Н. Смирнов, хоорай Советиниң депутаттары коммунистер Ю. Губарев, В. Кузнецов болгаш өскелер-даа боттарының планнаг күш-ажылы-биле үени мурнал, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Олар боттарының шудургу ажыл-ижи-биле өскелерни сорук киирип турар.

«Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегни эрттирер дугайында партия обкомунуң бюрозунуң доктаалы автобудурулгенің ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы кодурлуушкунун болдурган.

Коллективтиң мурнунда салдынган улуг соруглаларны «Амыдыралга чедишкинниг боттандырар. Тываның 40 чылынга алдар болдуруп алган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хандырар, шалыпчы күш-ажылчы ээлчегни оперативтиг удуртуру-биле штабты тургускан. Будурулгенің удуртукчулары, мурнакчы будурулгечилер ооң составында кирген. Дөртен чылды төлептиг утмуур хемчеглерни ажылдап кылган.

Колонна, бригада болгаш коллектив кежигүнү бүрүзү күш-ажылчы ээлчегде таара туттуган. Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге эвээш-бичее-даа бол болдунуң үлүүн бедидер, күш-ажылдың болгаш будурулгенің сагыл-га-чурумун быжыглаар, күш-ажылды шын организастаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни чорудуп келгени улуг идиглиг болган.

Коллективтиң мурнунда салдынган улуг соруглаларны «амыдыралга чедишкинниг боттандырар. Тываның 40 чылынга алдар болдуруп алган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хандырар, шалыпчы күш-ажылчы ээлчегни оперативтиг удуртуру-биле штабты тургускан. Будурулгенің удуртукчулары, мурнакчы будурулгечилер ооң составында кирген. Дөртен чылды төлептиг утмуур хемчеглерни ажылдап кылган.

Колонна, бригада болгаш коллектив кежигүнү бүрүзү күш-ажылчы ээлчегде таара туттуган. Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге эвээш-бичее-даа бол болдунуң үлүүн

сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлеп болурунуң бүгү аргалары бар.

— Пландан ажыр күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидер болгаш продукциянның бот-үнезин чингедир дээш демиселде 24 бригада, 240 кижи хаара туттунган. Күш-ажылдың будурүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидер дээш партияның кыйгырыы транспорт ажылдакчылары бистерге база, хамааржыр деп билип турар бис — деп, автотранспорт будурулгезиниң директорунуң оралакчызы Владимир Александровнч Маркелов чугаалаан, планнаг онаалдаларны күүседир талазы-биле эрткен чылын элээн эки көргүзүглерлиг болганын, бо чылгы сорулгаларны кысказы-биле таныштырды.

Беш чылдың өзек чылы — эрткен 1983 чылда будурулгенің ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерин чүүк сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле — 107,4 хуу, сайгарылгазының — 108,1 хуу күүсеткен болгаш орулга планының күүселдезин хандырган. Ажыл-агыйның мындыг көргүзүглерни чедип алырынга будурулгенің ажыктың база ажылдың шынаар-ла чаа, бир-ле солуң чүүлдү ажылдар.

А күскү, часкы чымыш малчынга улуг өөрүшкү. Кыжын төрүттүнген, дүн-хүн чок ажаадып, карактадып турган чаш хураганы доругун, чаа шымырарын үзүп орган кокче чашкан ажы дет, тарай бээр. Чараажын, чаптанчыын кончаар! Ол мээң күжүм-дүр, мээң ажылым-дыр деп чоргаарал хөрөк долаар. Үйгү чок дүннер, хорай бээр ийне деп сагыып човаашкынынар уттундурар.

Борис Тейниң тускайлаң хойжу апарганындан бээр алды чыл арткан. Оон күш-ажылга кызымаа башгайы чылында-ла илерел, мал-магаага эвтин, ону хүрмеңди тургузарының аргаларын билирип эскертинген. Ынчалза-даа чүвеге бүзүреевес кижилер кайы-даа турар ышкаскаай, ынчангаш совхозтуң чонунуң арагыында чугаа янзыбүрү турган.

— Сураглыг малчын Дамдын Тейниң оглуң малчынадыр ап-тыр, эр-хей!

— Аа хупура, аныяк оол аңаа чыл чедер бе, четпес бе?

— Борис чажындан мал арагыыга өскен кижи, олчаан ажылдаар болгай аан.

— Адазы чеже-даа ат-сураглыг малчын болза, аныяк кижиге клуб, танцы, хой чон, эп-өөрү херек-тир ийин.

Борис Тейниңге ол чугааларның чамдыызы чедип-даа, четпейн-даа турган. Ол чугааны аныяк малчын деткивээндээ, аңаа удурлажымаан-даа. Амыдырал көргүзе бээр ыяаан. Амыдырал көргүзе бээр ыяаан.

Ол баштайгы чылында төрүүр чүс баш хойга онааштыр 95 хураган алган. Бригадада өөрү, совхоз директизизы ону аныяк хойжуга багай эвес көргүзүүр деп саналаа. Ынаала, ону хоомай дээри берге. Ынчалза-даа Тейниниң сеткилин аңаа хамаан. Чедир албаан хураганнарының самы оон хөрээн өйгеп. Чүске безин онааштыр самаарга дөрт хураган дудуу. Чамдык малчыннар оон хойну ап турар болгай. А мен шыдаавас мен бе?

Бир хүн чайланып алгаш, Борис чедер доруг аъдын мунгаш, хоочун хойжу, ачазының өөнүү Доңгак Успунуң аалынче хаптап. Арга-сүме айтырары ол.

Бир хоочун, бир аныяк ийи хойжу орайга чедир хөөрешкен. Дээрде сылдыстар чоорту имистелип турда Борис аъттанган. Ол байыр берген чаным орган. Чок, эт-сеткил, акша-төгеригниг эвес, билбейн чораанны сүмеин, чамдык аргаларны Успундан «дергилеп» алгаш чаным орган.

Ш. К. КОЧАГА,
А. Т. БЕГЗИ.

ДААЛГАНЫ КҮҮСЕДИП ТУРАРЫ

Идеология ажылының дыка хөй айтырыгларының арагында марксизм-ленинчи мировоззрениени ажылдың угаан-медерелинге хевирлээр ажыл чонунуң коммунистиг ажыктырыгының үндезини болур. Ынчангаш партия өөредилгезин СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузуп, ооң арга-методун, стилин оскертип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап тургаш, дыпнакчы бүрүзүнүң угаан-медерелинге, сеткил-сагышынга чедип ажылдаары негеттинип турар.

Улуг-Хем районунуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партия организациязында ол негелдеге дүүштүр ажылдап турар пропагандистер эвээш эвес. Оларның бирээзинге Чечек-оол Комбуевич Көк-оол хамаарыр. Ч. Көк-оол Торгалыг школазында бо чылын дөрт чыл улаштыр ол партийжи даалгаазы ак сеткилдиг күүседип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Бо чылын база эрткен чылдарда мышкаш, политөөредилге организастыг чоруп турар. Чижээ, эрткен айда «Аныяк салгалдың ортузунга өөредилге-бижизидилгелиг ажылды чорудуп турган марксизчи-ленинчи мировоззрениениң хевирлээри» деп темага кичээлдиг диспут-беседа хевирлиг кылдыр чорударга дыка таарымчалыг болган. Ол кичээлге дыпнакчы бүрүзү идепкейлиг киришкен. Олар кичээлдиг школаның, суурнуң бөгүнгү амыдыралыбиле, көдээде чурттап, ажылдап турар кадрлар айтырыы-биле холбап эрттиргеин солуң болган. Дыпнакчылардан үр чылдарда школа ажылында ажылдап чоруур Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, «Улус өөредилгезиниң тергиинии» хөрек демдээнниң эдилекчизи С. Хертек, Д. Доңдуп, М. Моге болгаш өскелер-даа ындыг кичээлдерге идепкейлиг киржип, боттарының саналдарын берип турарлар.

Чечек-оол Комбуевич бодуу Кызылдың педагогика институдун дооскан. Бичии чаштарны коммунизминиң бүгү талазы-биле сайзырадыгай, эки мөзүү-шынарлыг, төлептиг хамаатылары кылдыр өөредип, кижизидиргиге бодунуң улуг-хуузун киирип турар. Ол олут орбас, чон ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударынга, оларны билиг-биле чепсегээргиге ынак. Ынчангаш аныяк коммунист Чечек-оол Комбуевич Көк-оолга совхозтуң парткому пропагандистиг даалганы берген.

— Пропагандист — харымсалгалыг партийжи даалга. Марксизм-ленинизминиң өөредии-биле кижилерни чепсегээр партийжи даалга менээ солуп, ону ак сеткилдиг күүседири—хүлээлгем-дир—деп, пропагандистиң ажылынга бодунуң хамаарылгазын ол ынчаар илередип чугаалап олурар.

Шынап-ла, ол партия организациязымыи даалгазын медереп билип, ону эки күүседир дээш күзел-соруктуг ажылдап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: пропагандист Ч. Көк-оол.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ТЕМПИНИ БЕДИТПИШААН

Республика найысылалы Кызыл хоорай чылдан чылче өзүп, сайзырап орар. Чаа-чаа чуртталга бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны кызырынга найысыладың тудугжуларының киирген үлүг-хуузу улуг.

«Кызыл тудуг» эргелелде дыка хөй тудугжу бригадаларның аразында «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарыш калбарганын. Эргелелде тургускан көргүзүг самбыразында эрткен чылдың бүдүрүлгеге планның ажыр күүсеткенниринң одуруунда Анатолий Дмитриевич Воронинниң удурткан бригадазы алган хүлээлгезин ажыр күүсеткенин көргүскен.

Эртенгинин сес шак чоок-шулап турда № 2 школаның чаа тудуп турар немелде тудугунга ажылчыннар шүүлтүр кээп эгеледи-лер. Олар чылыг вагончугаш иптингге солуй кеттингеп соонда боттарының ажылаар черлеринче далаштыг чоруптарлар. Аңаа база бир күш-ажылчы хүнүнүң эгелээнин ол.

Ажыл дээрге изиг түлүк. Тудугжулар хананың үшкү каъдын салырын дооскаш чоокшулаан. Шак ол шалыпчы кижилерниң бригадири А. Д. Воронин эки ажылдап турар, черле күш-ажылга-даа, амыдыралчурталгага-даа төлептиг дашчыларны мактай-дыр. Туубуларны эптей салып, ында-мында ажылдаан тудугжуларже айыткаш, адагылаан кижилериниң Николай Великодский, Анатолий Егошин, Валерий Оюн, Нина Ручкина, Наталья Талова оларның аттары сагыжында артып калды. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Д. Воронин бодунуң бригадазын ажылгишчи ёзу-биле удуртуп турар.

Бригадир-биле чугаалажып турумда, бистиң чанывыска мастерок тутқан, додуккан хүрең-кызыл шырайлыг, делгем мөге эгиннерлиг ар кылаштап кедип. Менги солуткаш, хоорежип чугаалажы бээривиске, бригаданың сураглыг тудугжузу Николай Великодский болду. Амгы хүннерде бригада кежигүннериниң мурнунда кандыг соруга салдынганын Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузундан сонуургап айтырдым.

— Бо 1984 чыл республиканың амыдыралынга онзагай чыл. Совет Тыва 40 харлаар — дээш, Н. Великодский чугаалын уламчылай-дыр. — Ол байырлалга уткуштур баштайгы тыва школаны удам чаартып, немелде тудугларны кызырыр дээш киижи бүрүзү хүүда социалистиг хүлээлгелерни база алгылаан. Хүлээнгенде күүседир. Ынчангаш киижи бүрүзү созунге ээ болур дээш чыл эгезинден кызымак ажылдап, планның даалгаларын күүседир дээш участок бүрүзүнде шудургу ажылдап турар.

— Тываның 40 чылынга тураскаатқан социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар бригада нинти планын күүседип-даа алыр болза, бригаданың кежигүнү күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн таварылгада ол бригада чарышка киржир эргезин казыдар кылдыр көрген бис — деп, будурулгеде партия организациязының секретары, кадр килдизиниң начальниги В. Н. Комарова немеп кагды.

Чылды чедиишкиннинг доозар дээш чыл эгезинден ажылдың темпизин ілапкынчыктанының социалистиг чарышты калбартканының, машиналарның куруг маңнаар чоруун кызырар талазы-биле хемчеглерни ап келгенинин түпелиинде чүүк сайгарылгазының январь айның планнаг даалгаларын күүсеттингеп.

Е. А. Кузовлев удурткан № 1 колоннаны С. Белокопытовтуң № 15, К. Осипцевтиң № 5 бригадаларының ажыл-ишчилери болгаш чолаачылар В. Шабалин, Ю. Губарев болгаш өскелер-даа чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Мурнакчы будурулгенің ажыл-ишчилери республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң планнарын чедиишкиниг боттандырарынга боттарының улуг-хуузун киирер, чыл эгезинден алган бедик темпизин кошкатпас дээш бо хүннерде шудургу ажылдап турар.

М. ОЮН.

БАРААННАРНЫ—ЧОНГА

Москва область. Вербилкиде Дмитровтуң фарфор заводу — чурттаа хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи. Оон кылыгтары чурттаа шагдан бээр сураглаан. Завод коллективиниң бүдүрген фарфор кылыгларын ССРЭ-ниң дуразы чоогаадылга, үлетшүр болгаш садыг делегелгелеринге, ярмарказарынга, делегейниң хөй чурттарынга көргүзүп, садыглап келген. Ол бүдүрүлге черинің чурукчуларының ажыктарын ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдары-биле алдын болгаш моңгун медальдар, хүндүлүг бижиктер болгаш дипломнар-биле демдеглээн.

Уран каасталгалыг фарфор кижи төрелгетенге шагдан бээр бараан болуп келген. Уран каасталгалыг ындыг эдилелдер кижилерниң амыдыралынга түгле ажылагыйжы ужур-дузалыг эвес, харын-даа эстетиктиг рольду ойнап турар.

Шай болгаш кофе кудар сервизтериниң 500 янзы-бүрү хевирлерин завод бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Чаа чылдың дүнезин» деп сервиз. Оң автору — чурукчу Б. Е. Кадита.

• • •

Ленинград. «Петродворец шак заводу» бүдүрүлге каттыжылышкынының продукциязын түгле совет кижилер эвес, харын-даа даштыкы чурттарда улуг сонуургалбиле садып ап турар. 124 хевирниң янзы-бүрү шактарын ында бүдүрүп турар. Оларның аразында кварцтыг, механиктиг шактар бар. Хол болгаш карман шактарын, хана шактарын садып алыкчылар күзелдин-биле ап, оларның эптиин, чиге ажылдаарын, быжыын магадап турар.

Чаа чылда продукциянның ассортиментизин улам калбарткан. Кварцтыг шактарны бүдүрерин көвүдедирип көрдүнгеп. Оттурар механиктиг шактарны бүдүрерин бүдүн чартык катап көвүдээр. 2000 чылга чедир календарь көргүзүглүг механиктиг чаа ход шактарын чон улуг сонуургал-биле садып ап турар.

ЧУРУКТА: оттурар механиктиг шактарны оператор В. Ларионовның көргүзүп турары.

М. БЛОХИННИҢ,
В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

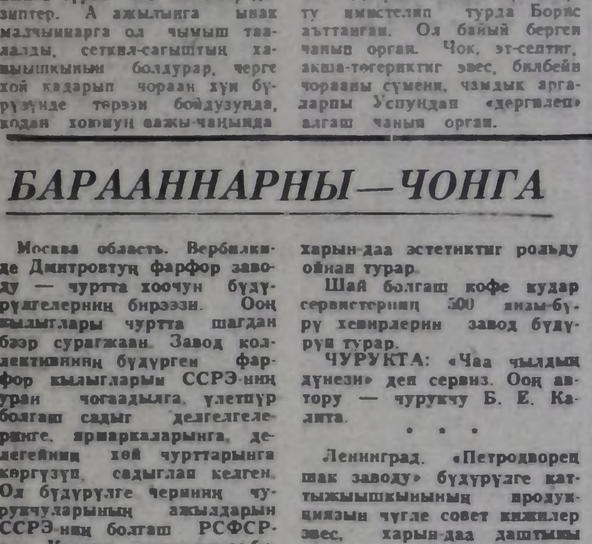

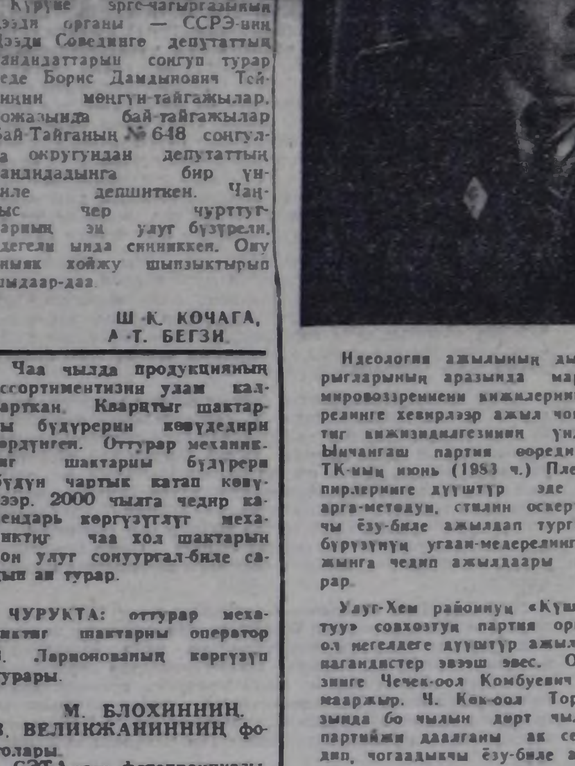

ХАНДЫРЫЛГАНДАР КАНДЫГЫЛ?

АВТОМАГАЗИН КЕЛИР-ЛЕ...

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң бөлүк малчыннарындан редакциняга чагаа келген. Ында ындыг одуруглар бар.

«...Бистиң ажылывыс ыяңгыя мал кыштаглаашкынының үезинде кончуг чай чок, ол-бо чер, чедер харык бар эвес, ажылывыс айы ындыг. Аъш-чемнин, хереглээн бараанналарывысты түгле автомагазин дамчыштыр садып алырывыс билдингир. Автомагазин кодаинарга көрдүмгеи үезинде кээп турар. Ол кээрде, чугула хереглелдин бараанналарын ховар эккээр. Чынк өртектиг, хүн бүрүнүн эргежок чугула бараанын эккээрин черле бодаваас боор-дур, сөөртүп келген бараанны чагыг ёзугаар эвес болур. Автомагазин чоокта чаа чораап барганда, база ындыг болду — чем аймаа, конфета безин чок болган болгай».

Чагазының авторлары автомагазинниң ажылын экижидер хемчегин алырын редакция дамчыштыр райпо баштаар чериндеи дилээн. Кызыл районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери малчыннарның бо дилээнге кандыг харыы бээр ирги?

СТАЖЫ – ОН ТОС ЧЫЛ

Хадын суурда үдетпүр барааннар магазинниге келир болаүдараа, оон садыгжылары Мананиковтар силерни эвилеңээлдек хүлээп алгаш, кандыг бараан сонуургап турарын айтырган опу-мону көргүзүп, сүмелээрлер.

Зинаида Васильевна, Владимир Алексеевич Мананиковтарны суурнуң чону эки таныыр. Кызымак, ак сеткилдиг садыгжыларын чурттакчыларның мактап турары таварылга эвес. Оң тос чыл иштинде ажылдаанының үнелели ол.

Магазинде чонунуң хереглел барааннары ассортимент аяйы-биле байлак, ыяңгыя хептн сезон айы-биле садарын мында чугулаалап турар. Садып алыкчыларның бараанга негелде-хереглелин хандырбышаан. Мананиковтар планнаг онаалдаларын довтаамал ажыр күүседип келген.

Бии-Хем район. С. ДАҢГАА.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

ӨЙҮ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГЛАР

Школа реформазының төлевилелдин бүгү чонуң чугаалажып көөрү уламчылап турар. Ниити билиг болгаш профессионал школаны амгы үениң негелделеринге дүүштүр эде тургузуп, ооң ажылында четпестерни эдип алыр сорулганы чүүлдүгүнүп, деткип тур мен.

Ылаңгыя хуу сүрер болгаш ёзу барымдаалаар чорукту шиитпирлиг чок кылып, өөреникчиниң билиин болгаш башкының ажылын шыны-биле үнелеп көөрүн чедип алырын төлевилелде чугулалап көрүп турар. Сөөлгү үеде чамдык кошкак билиглиг, өөредилгеге сунду чок өөреникчилер школаны, ында-хаая тускай ортумак, дээди өөредилге-даа черин «доозуп» алгаш, бедик мергежилдиг ажылдакчы болуп шыдавас таварылгалар бар апарган.

Башкының болгаш школаның негелде чогундан «чиик» өөредилгеге тааржы бергеннер сөөлүнде баргаш «чиик чуртталга» сүрер кижилер-даа болгулаар-дыр. Школачыларның чамдык эштери үр үеде өөренмейн, ажылдавайн-даа турза, улдуннарда ортумак үнүп, класстан классче шилчип чорууру арткан уругларга багай салдарны база чедирип турар.

Төлевилелди чугаалажып тура, школа амгы үеде өөреникчи бүрүзүнге ортумак эртемни ыяап-ла бээр деп негелдеге кайы хире харыылап, кандыг бергелерге таваржып турарын ханы сайгарып көрзе эки. Өөреникчиниң билиин хынаарда ооң мөзу-шынар кижизидилгезиниң, өөредилгеге хамаарылгазының, билииниң шынарының талазы-биле негелдени күштелдирип, башкы болгаш школаның бо көргүзүглер талазы-биле харыысалгазын бедидери ёзу барымдаалап демдек салырындан чайлаарының бир угланыышкыны.

Башкының материалдыг байдалын экижидип, шалыының хемчээлин өстүрери чүүлдүг. Чүге дээрге неделяда башкылаар 18 шакты төлевири эвээш болганындан башкы ооң хөйүн арттырып, чамдык кичээлдериниң шынары-даа куду болгулаар. Ол норма 18 шактың санын ковүдетпейн, төлевирин өстүрер болза, башкылар хөй шакталар албайн хостуг үени методиктиг ажылга, кичээлдерге эки белеткенирингге, класстан дашкаар ажылга ажыглаар апаар.

Амгы үеде чоруттунуп эгелеп турар 5 өөредилге хүнүг неделяның шенелделерин дүргедедип, чогуур түннел, шиитпирни үндүрерин төлевилелге чугаалажыр херек. Школа 5 өөредилге хүнүнче шилчий берзе, башкылар 2 дыштаныр хүнүн бирээзин-даа болза бот-тарының культурлуг дыштанылгазынга ажыглап болурлар ийик. Амгы чаңгыс дыштаныр хүнүвүс, ылаңгыя көдээ черлерде, хөй кезиинде класстан дашкаар ажылдарга, шефтөшкинге, оске-даа хөй-ниити ажылдарынга эртип турар болгай. Ийи дыштаныр хүн ада-иелерге ол үеним уруглары-биле кады канчаар ажыктыг эртгерерин шын хуваап, оларның кижизидилгезинче улам ханылаарынга ажыктыг деп бодаар мен.

Башкының ажылын үнелеп көөрүн экижидип, амгы үеде ажыглаттынып турар чүгле мораль талазы-биле шаңнап-мактаарындан аңгыда, материалдыг идиг бөөрииң аргаларын ажыглаары чугула. Башкыларның чарыжының түннелиг үндүрүп тура, удуртуп турар класзы кандыг түннелдер чедип алганын бир дугаарында көрүп, тиилекчи класстарның удуртукчу башкыларын тускай демдеглеп турза эки. Класс удуртуп ажылдааны дээш төлевирни өстүрерин саналдап турар эштерге каттыжар мен.

Башкының чогаадыкчы күш-ажылы нерви-психология болгаш иштики сагыш-сеткил талазы-биле күжениишкинни негээр. Чечен чогаал, төөгү, география кичээлдериге чогаалчылардың, төөгүлүг черлерниң, улуг-делгем чүртүвүстүң дугайында тайылбырлап тура, ол бүгүнүң чамдыызын-даа херек кырында көрген болза деп бодай бээр бис. Кижи бүрүзү кайнаар-даа чорүп болур-ла харын, ынчалза-даа удуртур черлерден моңу бир янзы организастап, башкыларны тускай эртем, сомуургал, күзелиниң аайы-биле бөлүктеп, улуг чогаалчыларның чүрттап чораан черлериниң, культураның төптеринче экскурсияларны план ёзугаар чорудар болза ажыктыг болур ийик. Херек кырында кандыг-бир чүвени нарак-биле көрүп, билип алыры ооң дугайын сонуурганчыг болгаш бүзүреачиг кылдыр өөредиринге дузалыг.

Орус дыл башкыларының билиг бедидер өөредилгезин 3 чыл болгаш-ла мурнунда турганындан узаткан хуусаада эрттирип турары көрдүнген. Бистиң билиг бедидер институдувуска каш катап өөренип эрткен башкыларны мергежил бедидери-биле өскээр чорударын улам көвүдедирин боттандырар болза эки.

Бистиң республикаңның башкыларының чайты шөлээзин чөптүг организастаар, методиктиг, теоретиктиг билиглерин бедидер, ниити культурлуг деңнелиниң өзүлдезиң хандырар талазы-биле тодаргай хемчегларни төлевилел талазы-биле комиссия ажылдап кылырына идегээр бис.

Ооң ынай бистиң республикада даштыкы дыл өөредилгезиниң талазы-биле чамдык бодалдар бар. Кандыг-даа эртем-билиг, мергежил, дыл-даа болза ажыглал чокта ажыы чок чүүк болур болгай. Бистиң, ылаңгыя көдээде өөреникчилерниң, даштыкы дылга эвээшбиче билиглери школа соонда-ла шуут уттундуруп каар, даштыкы өөренген дылынга (англи, француз, немец) номчуп, бижип, чугаалажып чоруурлар чок боор-дур. Кандыг-бир арга-биле даштыкы дылды уламчылап өөренип, ону ажыгдап чоруурларның саны ийи-чаңгыс-ла болгай. Даштыкы дыл өөредиринге үнүп турар чарыгдал, күжениишкиннериниң алыс түннели, ажыы кандыг болуп турарыл деп айтырыг тургустунуп кээр-дир. Ынчаңгаш даштыкы кандыг дылдарны канчаар, кандыг сорулгалыг өөредириниң талазы-биле эске эштер чүнү бодап турарыл?

М. ТУМАТ.
Баян-Кол школазының башкызы.
Бызыл район.

САНАЛДАРЫН ИЛЕРЕТКЕН

СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының» төлевилелип Чоон-Хемчик районнуң башкылары боттарының январь чөвүдел хуралындан эгелеп сайгарып чугаалажып эгелээн. Ылаңгыя тус-тус эртемнер аайы-биле болган секцияларга санал-онаалдар хөй болган.

Тыва дыл болгаш литература башкыларының секциязынга РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы К. Е Балдан төлевилелди деткиишпаан саналдаан. Төрээн дыл кичээлиниң шактары чамдык классарның программазында эвээш болганындан, улут, нарын тема-лзарны шиңгээдип алырынга уругларга бергедээшкиннерге таваржып турар. Ынчаңгаш 4, 5, 6 база 8 класстарга төрээн дыл кичээлиниң шагын немээрин ол чугула деп айтткан.

Чыраа-Бажы ортумак школазының башкылар коллективи ук төлевилелди партия организациязының ажык хуралынгада, башкылар чөвүлелинге-даа удаа-дараа сайгарып чугаалашкан. Амгы үениң салгалын өөредип-кижизидерде нарын айтырыгларны школа, ада-не болгаш хөй-ниити организациялары чаңгыс-ла аай, бир деминг ажылдаарын үе кажангыымындан-даа артык негеп келген. Кижизидилгезиниң бот-боттарынче чаа каап, чугжур чорукту чайладыры чугула. Ада-иелериниң уруглар кижизидилгезинге харыысалгазын, ролюн бедидерин болгаш ködээ черлерде дагдыныкчы организациялардың, коллективтерниң ажылын идепкейжидерин башкылар айтыкканнар. Комплекстиг кижизидилгезин амгы үе шыңгыыза-биле негеп келген. Чамдык шеф организациялардың удуртукчулары хамааржыр школазы айтырыг тургузарга тоомча чок көөр чорук шын эвес.

Башкы М. К. Монгуш формализмден үштунарын база «5» балдыг системанын «2», «1» демдектерин ажыглап салырын демдеглээн.

М. ОСУР-ООЛ.
РСФСР-ниң улуг чырдышкынының тергиин.

ЧЫРЫК КҮЗЕЛ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ

Тайбың фондузунга

СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажылдап ылганы сезим чылдарның Тайбың программазын бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Тыва АССР-ниң ажылчы чону үүлдүгүнүп, идеолуг халапче кижи төрелгетеңин чүүй идер дээш империалистерниң кара сагыжын, каргыштыг сорулгазын үзе шаварынче угланган Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың бижиг туружун деткип турар.

СЭКП обкомунуң удуртулгазы-биле тайбың кампалалының Тыва комитеди болгаш республиканың Тайбың фондузунга деткимче комиссиязы күш-ажылчы коллективтер ортузунга СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын тайылбырлаарының, амгы үеде тайбың дээш демиселдиң, ажылчы чонуң патриотчу, интернационалчы кижизидилгеэнинге талазы-биле ажылды массалыг ажылдар планы-биле кылып чорудуп турар.

Хөй-ниитиниң активиниг данигаш, чер-чердө бистиң комиссияларывыс Тайбың фондузунга деткимче, дузаламчының хөй янзы арга-методтарын ажыглап турар. Оларның чижээге тайбыцының күш-ажылчы эдлегтери, тайбың рейстери, артистерниң болгаш коллективтериниң бот-тывынгыр уран чүүдүнүң шилдери, концерттери, митингилер, демонстрацилар дээш оон-даа өске девирлерни хамаарыжыр. Эрткен чылдың майның 7-14 хүннерин Европага кады ажылдажылганың болгаш айның чок чоруктуң, октябрьның 24-31 хүннерин боо-чепсекти эндерө бүдүреринге удур, декабрьның 5-12 хүннерин Европага «перчинигилерин», чалгынныг ракеталарны тургузарынга удур неделялар кылдыр чарлаан. Оон-биле чергелештир Тайбың фондузунга организас-массалыг ажылдар кылып чорударынга төлөзелеттиргеннер активи өскеи, Кызыл хоорайның күш-ажылчы он чеди коллективтери боттарының төлөзелерин соңгаан. Олар комиссия кежигүннери-биле кады улуг үүле-хереқти бүдүрүп турар. Чижээлээрге, аъш-чем садының толээзи М. Мячина, автоорук техникумундан А. Катренко, «Тыва парикмахерская» паттыжымышкынындан З. Лукьяненко, Үстүү-Елисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиндеп Р. Ненашева, кодээ ажыл-агый техникумундан В. Коршунова, хлеб заводундан А. Бологова болгаш оон-даа өскелер — идепкейлиглер.

Тайбың дээш демиселге чурттакчы чонну идепкейлиг киириштирер ажылды республиканың район бүрүзү эки-жиктеп.

Эрткен чылдың январь, февраль, октябрь айларында «Тайбыцының болгаш тургузуунуң планнары», «Тайбың кампалалы — кижи бүрүзүнүң хереэ» дээп темаларга база эш Ю. В. Андроповтуң Медегелелдерниге хамаарышкан ыр артикелээ политүүнер эки түңнелдерни бергеп. «О. Шыва» совхозтан район конференциязының делегатгары 200 рубльди чыглап, Тайбың фондузунче шилчиткеп. Сүт-Хөл районнуң школаларынга «Тайбың болгаш бис» дээп темага чураан чуруктар делгелгеэни органнаастап эрттиргеп. Районнуң пионер дружиналары 532 рубльди Тайбың фондузунче бүрүнү-биле шилчиткеп. Ынаыг темага чураан чуруктарлы, ыры, шүлүк кежээки Бай-Тайга районнуң школаларны база эрттиргеп. «Бомбүрзектиң уругларынга — авс дээр» дээп декаданы органнаастыг эрттиргеп болгаш Тайбың фондузунга салыышкыны, ооң мурнунда чылдарга децкээрге, район бүдүн чартык катап өстүргеп.

Сагыш-сеткилдиң бүтүнүмүн, патриотизмге болгаш интернационализмге ханы бердинишкинин күш-ажылдың болгаш ажыглаттынып турар артикелээ политүүнер эки түңнелдерни бергеп. «О. Шыва» совхозтан район конференциязының делегаттары 200 рубльди чыглап, Тайбың фондузунче шилчиткеп. Сүт-Хөл районнуң школаларынга «Тайбың болгаш бис» дээп темага чураан чуруктар делгелгеэни органнаастап эрттиргеп. Районнуң пионер дружиналары 532 рубльди Тайбың фондузунче бүрүнү-биле шилчиткеп. Ынаыг темага чураан чуруктар, ыры, шүлүк кежээки Бай-Тайга районнуң школаларны база эрттиргеп. «Бомбүрзектиң уругларынга — авс дээр» дээп декаданы органнаастыг эрттиргеп болгаш Тайбың фондузунга салыышкыны, ооң мурнунда чылдарга децкээрге, район бүдүн чартык катап өстүргеп.

Сагыш-сеткилдиң бүтүнүмүн, патриотизмге болгаш интернационализмге ханы бердинишкинин күш-ажылдың үлүг-дериниң ниитилежилгезинге бодун удур тургузарын оралдажып турар кижилер ол талазы-биле бүгү харыысалганың бодунга онаажын турарын билип алыр ужурлуунуң дугайында ол медегээн деп агентилел демдеглээн. Ол болза ЮНЕСКО-дан үнер деп турар АКШ-ты ажыы-биле шүгүмүүлээни ол-дур деп, агентилел айыткан.

Бир эвес Вашингтон ядролуг дайынның кыжаныышкынын соксадыр дээр болза, ооң хоозун чугаа эвес, а херек кырында хемчегler негеттинер апаар. Америк **«Дейли уорлд»** солун «Правда» солуннуң айтырыгларынга Ю. В. Андроповтуң харыларының кол утказы ындыг боот турарын демдеглээн. Совет Эвилели Каттышкан Штаттарга ядролуг чепселелиишкинни кызыгаарлаарынче болгаш кызырарынче улганган тодаргай санаалдарны киирген. Рейганның администрациязы Совет Эвилелиниң ап чоруткан хемчегларин, Европага чаа америк ракеталарны тургузуп эгелээнинге, харыы кылдыр Совет Эвилелиниң негелдээнин бүрүнү-биле деткип турар.

Бир эвес чугаалажыышкынның ядролуг чыстыр түүлдерниг «Томагавк» дээр чазгыныг ракеталар-биле чоокку үелерде чепселеп эгелээр дугайында Пентагонуңу планнарынга удурланыышкынның медегелели япон литераторларның демократтыг эвилели кылган. Ол массалыг чогаадыкчы организацияның удурудга черинде аңаа болган хураалыга ындыг медегелели үлээп алган. Ол документиде Я. Накасонэнин чазаанның милитаристиг дайынмаяк белеткелдерин дүрлеедиринче утланыышкыны, Р. Рейганның администрациязының делегей хемчээлиниге ындыг чорукту болдурбаздаа. Рейганның администрациязының «чугаалажыышкыннар» дээрге, шериг күжү-биле албадаары дээнибиле демей сес-тир.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң буруузу-биле делегейде тургустунган аймылдыг байдалды Ю. В. Андроповтуң харыларында долузу-биле, тодаргай көргүзүп турар деп, Ирландияның Компартиязының чиигине секретары М. О Риордан медегээн. Амгы үеде делегейде байдал мурнукузундан «удам-на айыыл чок апарган» ыындыр вашингтончу администрацияның европейжилерге, бүгү кижи төрелгетенге бузүредирин оралдажып турарының кол-ла сорулгазы болза, АКШ-ка президент сонгуулдаларының мурнуу чарыында Рейганны «тайбыцның тургузукчузу» кылдыр көргүзери боот турар-дыр. Тайбыцны күзеп турар күштер Барыын Европага чаа америк ракеталарны тургузуп эгелээнинге харыы кылдыр Совет Эвилелиниң ап чоруткан хемчегларин, Европага чаа америк ракеталарның кеступ кээринең мурнунда турган дугайында Совет Эвилелиниң негелдээнин бүрүнү-биле деткип турар.

Бир эвес чугаалажыышкынның ядролуг чыстыр түүлдерниг «Томагавк» дээр чазгыныг ракеталар-биле чоокку үелерде чепселеп эгелээр дугайында Пентагонуңу планнарынга удурланыышкынның медегелели япон литераторларның демократтыг эвилели кылган. Ол массалыг чогаадыкчы организацияның удурудга черинде аңаа болган хураалыга ындыг медегелели үлээп алган. Ол документиде Я. Накасонэнин чазаанның милитаристиг дайынмаяк белеткелдерин дүрлеедиринче утланыышкыны, Р. Рейганның администрациязының делегей хемчээлиниге ындыг чорукту болдурбаздаа. Рейганның администрациязының «чугаалажыышкынның» дээрге, шериг күжү-биле албадаары дээнибиле демей сес-тир.

Митингиге кырганнар боттарының саналганалын чугаалап, күзелин илереткеннер.

Делегейге тайбыцыны бызыглаарының демиселинге «Правда» солуннуң айтырыгларынга ээш Юрий Владимирович Андроповтуң харыларындан бистер — Бүреннии кырганнар болгаш инвалидтер бажыңының кырганнары номчуп таныштывыс. Вашингтончу администрацияның агрессивтү үүлгедиглериниң уругжуундан делегейде дайын аймылы улгатса-даа, тайбыцыны кампалаарынче, боо-чепсекти көвүдеди бүдүрерин болдурбазынче, бүрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы улам сайзырангайзындарынче ССРЭ кол угланыышкынны салып турар дээрзин ханы недереп билип, Коммунистиг партиянның, Совет чазактың тайбың политиказын деткип турар бис.

КЫРГАННАРНЫҢ ҮЛУУ

Найырал тугунуң адаа-биле

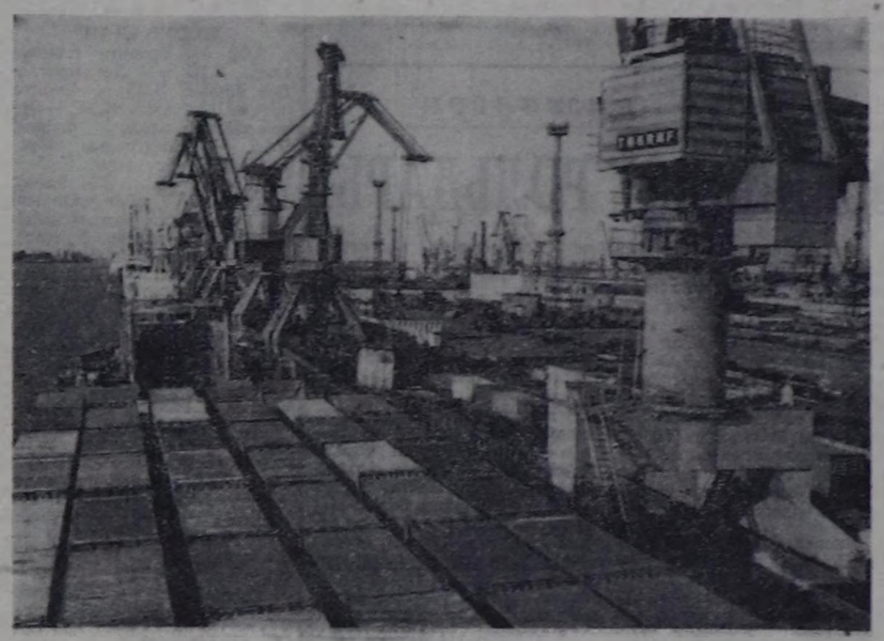

ЧУРУКТА: ГДР-ниң Ростокта далай ортээлинге совет судноиу дүргени-биле чүдүүп турары.

В. ЛИСИЦЫННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

ВЬЕТНАМ МАШИНА ТУДУКЧУЛАРЫНДА

ХАНОЙ. Эрткен чылын вьетнам машина тудукчулары улуг чедишкиннерлиг болган. «Адырның будүүлелериниң кылып үндүрген продукциязының ниити үнези 1982 чылдыыбиле деңнээрге, 8 хуу удаткан. күш-ажылдың будүүкчүлүү —14 хуу бедээн. Продукциязының кол-коо хевирлерин, ылаңгыяда электри моторларын, насостарын, сут-биле ажылдаар турбиналарын, генераторларын, электри приборларын кылып үндүрериниң планның база күүсетпеен.

БАРААН САЯРЫЛГАЗЫ КӨВҮДЭЭН

ПРАГА. Эрткен чылын чехословак-совет даштыкы садыг харылаалары үре-түңнелдиг болгаш дең-десин сайзырааң. Ийи аки-дуңма чүрттар аразынга баряан саярылгазының хемчээли 14 хуу көвүдээн болгаш 11,2 млрд. рубль болган. База-да мурнунда чылдарда ышкаш, ЧССР биле ССРЭ-ниң аразынга баряан саярылгаазының кол чүүлдери машина тудуушкынунуң кылыглары болгон. Чехословак машина тудукчулары ССРЭ-же чорудар машиналарының санын көвүдедири-биле кады ассортиментиниң тоартырыынче, улам-на бөлбаазыраңган хевирнің кылыгларын ынаар чорударынче улуг кичээнгей салганнар. Чижээ, эрткен чылын чаа хевирлиг «Татра» дээр чүк автомобильдерин, электровозларны, троллейбустарны, хем судноларны, сутгарылга дериглелерни ССРЭ-же чорударын эгелээн.

ТУСКАЙ ПРОГРАММА ЁЗУГААР

БУХАРЕСТ. Румынияда чүрт иштининг улетпүрүн хөгжүдериниң түскай программазын боттандырып турар. Бо баш чылда ол сорулгага барык 7 млрд. лей-акшаны тускайлаан болгаш ол түүнү калбак херегелдиг баряанарын, тудуг материалдарын кылып үндүрерин көвүдедиринге болгаш ачы-дуза чедирерин калбартырынга чарыгдаар.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ШӨЛЭЭЖЕ ҮНЕРДЕ...

Консультация

Оң бир ай чедир күш-ажыл стажы чок херээжен кижиниң дилээн ёзугаар божуур мурнунда азы божаан соонда дораан эдлегтиг шөлээни администрация авансыбиле берип болурун РСФСРниң күш-ажыл хоойлузунуң дугайында кодекизиниң 71 үүлүнде онзалап айыткан, а оон оске таварылгаларда эдлегтиг шөлээни алырда ук будурулге, албан черинге ылаап-да он бир ай үзүктел чок күш-ажыл стажтыг болур.

Ындыг турбуже 1981 чылдың январь 22-де СЭКП ТКның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Уругларлыг от-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер дугайында» донтаалы үнген соонда чамдык иелер уруун бир хар чедир айда-ла 50 рубль хемчээлдиг чамдыызын төлээр шөлээ, а оон соонда 6 ай иштинде төлевир чок немелде шөлээге турган, ажылче үнгеш дораан-на эдлегтиг шөлээбээр дугайында дүрүмге үндезилеттинмээн негелделер болгаш маргылдааны үндүрүп турар таварылгалар эвээш эвес болуп турар. А чамдык удуртукчулар эдлегтиг шөлээни бээр чүрүмүн хажыдып, он бир ай дургузунда үзүктел чок күш-ажыл стажы турбуже эдлегтиг шөлээлерни берип турар таварылгалар база бар.

Үстүнде айыткан доктаал ёзугаар иелерниң уруун азыраары-биле айда-ла 50 рубль хемчээлдиг чамдыызын төлээр, а оон соонда 6 айлар чедир төлевир чок немелде шөлээге турган иелерни ниити бодунуң тускай эртеминиң аайы-биле ажылдаан база аарааңда бүдүлетень-биле курулелиниң социал камгалалының дузаламчызын алырынга чугула үзүктел чок күш-ажыл стажынга, күрүне пенсиялары тыпсырынга, 13 дугаар ажыл төлевири бөөрииге кадык камгалал, чырыдыышкын болгаш улус ажыл-агыйының чамдык специалистериниң тускай эртеминиң аайы-биле хөй чылда ажылдаан дээш шалыңнга немелде төлевир тургузарынга чугула үзүктел чок күш-ажыл стажынга кирер санаар.

А ол ышкаш уруун бир хар чедир азыраары-биле иелерге чамдыызын төлээр шөлээ үезин (6 айны аңаа санавас) улус ажыл-агыйының хоралыг байдалдарлыг аң-не аар-берге, чер адааның шахталарының, геология, кара металлургия болгаш оон-даа оске черлерге ажылдап турган кижилерге назы-хар талазы-биле эрте үнер. улут хемчээлдиг чингелделиг күүне пенсияларын тыпсырынга эргежок чугула күш-ажыл стажынга база кирер санаар.

А. АЖИ.
профоблчөвүлелдиң юризи.

ТБЧ-НИҢ КЫИГЫРЫЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыцының Бүгү-делегей Чөвүлели мында тараткан медегелиинде ЮНЕСКО-дан АКШ-тыа үнер деп турары-биле холбаштыр шыңгыы сагыш салыышкыны илередип турар.

ЮНЕСКО-да, кирип турар күрүнелериниң хөй кезиниин транснационалдыг монополиялларның терминдээшкиниидеп, ылаңгыяда информация нептерелдиринің талазы-биле күүлүшкинден хосталып алыр дээш оралдажыышкыннарынга америк администрация албадаашкынының аргазы-биле шаптыктаарын кызыдып турарын документиде айтып турар. Тайбың дээш база айыыл чок чорукту хандырары дээш демиселдиң херээнге ЮНЕСКОнуң амыдыралчы чугула ролыдут боот турарын Тайбыцының Бүгү-делегей Чөвүлели моон мурнунда-даа чаңгыс эвес удаа онаалап демдеглеп турган. Тайбыцыны, кижи төрелгетенниң культурлуг эртинебайлактарын камгалаарының, хөгжүп эгелеп турар чурттарга бижик биябес чорукту узуткаар болгаш эртемниң чедишкиннерин ажыглаарын хандырарының херээнге ЮНЕСКО-нуң үнициативаларын болгаш үнелиг ажылдарын хөй-ниитиниң оргузунга кылбаа-биле пропагандалаарын тайбың камгалалының национал комитеттерин Тайбыцының Бүгү-делегей Чөвүлели кыйгырган.

Удурланыышкын медегелели

ТОКИО. (СЭТА). 7-ги америк флоттуң Япониянның порттарында турар корабльдерин ядролуг чыстыр түүлдериг «Томагавк» дээр чазгыныг ракеталар-биле чоокку үелерде чепселеп эгелээр дугайында Пентагонуңу планнарынга удурланыышкынның медегелели япон литераторларның демократтыг эвилели кылган. Ол массалыг чогаадыкчы организацияның удурудга черинде аңаа болган хураалыга ындыг медегелели үлээп алган. Ол документиде Я. Накасонэнин чазаанның милитаристиг дайынмаяк белеткелдерин дүрлеедиринче утланыышкыны, Р. Рейганның администрациязының делегей хемчээлиниге ындыг чорукту болдурбаздаа. Рейганның администрациязының «чугаалажыышкынның» дээрге, шериг күжү-биле албадаары дээнибиле демей сес-тир.

Митингиге кырганнар боттарының саналганалын чугаалап, күзелин илереткеннер.

Делегейге тайбыцыны бызыглаарының демиселинге «Правда» солуннуң айтырыгларынга ээш Юрий Владимирович Андроповтуң харыларындан бистер — Бүреннии кырганнар болгаш инвалидтер бажыңының кырганнары номчуп таныштывыс. Вашингтончу администрацияның агрессивтү үүлгедиглериниң уругжуундан делегейде дайын аймылы улгатса-даа, тайбыцыны кампалаарынче, боо-чепсекти көвүдеди бүдүрерин болдурбазынче, бүрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы улам сайзырангайзындарынче ССРЭ кол угланыышкынны салып турар дээрзин ханы недереп билип, Коммунистиг партиянның, Совет чазактың тайбың политиказын деткип турар бис.

КАЛЧААЛЫГ ФЕДЕРАЛДЫГ БЮДЖЕТ

ВАШИНГТОН (СЭТА). АКШ-тың 1985 чылга федералдыг бюджединиң президент Рейганның конгрессие чугаалажыры-биле киирген төлевилели — социал программаларның кусели-биле шериг чарыгдалдарын кончаар-даа аажок улгаттырарынче Ак базыцның боттандырып турар утланыышкынының тода көргүзүү боот турар. Каттышкан Штаттарның калбак политиктиг болуктериниң болгаш хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң болап турары ынаыг.

Сенатта демократтыг эвээш кезиниин баштыңы Р. Бэрд: «кадык камгалалыга, өөредилгеге, кырып-мазылаанмаргга болгаш урутларга дузалаарынга тусаавылаан акша-херегиниң кызырып турган, администрация шериг сорулгаларыга акшалаандырышкынны база катап улая улгаттырар сорулгалыг-дыр» — дээ, медегээн. Пентагонуңу бюджединиң чурттуң чогуур камгалал негелделериниң хемчээлиниэн артып турарын сенатор К. Левин чугаалаан. Вашингтон милитаристиг белеткелдерин күштелдирип турарын агартырын оралдажын, эвээш эрттир нептерип. Сенатор федералдыг бюджеттиң төлевилелин «калчаалыг» чорук деп адаан. Ооң болдаа турары-биле администрацияның президентиниң политиказы АКШ-тың оон мурнунда-даа кончаар-даа аажок хөй турбан ёреанын 2 триллионга чедирерин.

Танзы-буруу МЕДЭЭЛЕР

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Ыраккы Тожуның чурттакчылары Тываның хөгжүм-шин театрының бөлүк артистерин сонуургал-биле уткуп алганнар.

Артистер «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарга, район төвү Тоора-Хем суурга Тываның улустүң чогаалчызы Сергей Пюрбюнүң «Көдээниң хөөннери» деп шинээн ойнаан.

Көдээ көрүкчүлер аалчыларның ойнун сонуургаан. Ылаңгыя шинииң (ийи аңгы) кол рольдарында Апык биле Борбаяктың рольдарын солуп кылдыр күүсеткени дээш артист Александр Салчакты адыш часкаашкыны-биле сценадан үдеп турганнар. Артистер аразындан аныяк артист Галина Доржунуң ойнаары үнеледи, эки сактыышкыннарны арттырган. Тываның комсомол шаңналының лауреады Дарый Монгуш, артистер Борис Монгуш, Куулар Сапык-оол болгаш өске-даа артистер эки ойнааннар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

НАДЯ РУШЕВА ДУГАЙЫНДА

Надя Рушеваның адыш бисте билбес кижи ховар. Талантылыг аныяк чурукчу эвээш чурттаан-даа болза, ооң арттырын каан хөй санныг чуруктары ында уттундурбас тураскаал болуп арткан.

Республиканың уран чүүл школазының өөренниккилеринге Надя Рушеваның дугайында солун беседаны Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң килдис эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады М. Б. Кенин-Лопсан кылган.

Келир үезин уран чүүл-биле холбаштырып, ол талазы-биле өөренип турар бичии кижилерге талантылыг чурукчу уругмуң амыдыралының арынары онзагай солун болганы билдингир. Кайы хире кызымак чүткүлдүг ажылдап, өөренип, чурулга уран чүүлүнче хамыдап кирип турганы оларга тергиин эки үлегерчизек болган. Солун беседа дээш уруглар аалчызынга өөрүп четтиргенбер.

Т. ӨРТЕНЕЙ.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНГА

Шуйнуң кадыкшылга школазынга Тываның 40 чыл оюнга тураскаатkан агитквартиралар аразынга концерттер болган.

Аңаа «Аян» агитквартира бирги черни, ийнгизин «Хүлүмзүруг» агитквартира алган. Хөгжүм херекселдеринге күүселде, ыры, танцы, шоодуг көрүкчүлерни сонуургаткан.

А. САЯЯ.
Бай-Тайга район.

Эрткен неделяда ленинградчылар маадыр-хоорайны дайзынның бүзөөлдээшкининден бүрүнү-биле хостаанының 40 чыл оюн демдеглеп эртиргенивер. Бо неделяда УССР-ниң Ровно хоорайны 1944 чылдың февраль 2-де хостаанындан бээр 40 чыл болганын Ровнонуң чурттакчылары байырлаан. Дайзының холундан ол хоорайны хостаң алырынга тыва эки турачылар киржип, эрес-дидим чоруун көргүскенин билир бис.

Февраль 2-де Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге ол төөгүлүг болуушкынчуң киржикчилери-биле ужуражышкын болган. Анда эки турачылардан А. Ак-оол, В. Белекей, Б. Лама, Т. Пичен-оол, А. Салчак киришкеннер. Олар чыылганнарга Тывадан баргаң ооллар, кыстар ровно хоорайны хостаарынга киришкенининң дугайында чугаалап бергеннер.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) эки турачылар С. Адыг-оол, Б. Лама, А. Ак-оол, В. Белекей. Ортузунда Ада-чурттуң Улуг дайзынының киржикчизи Н. Карабицина.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Уран чүүлдүң кижилери

ОЛЕГ ЯНКОВСКИЙНИҢ РОЛЬДАРЫ

Театрның болгаш киноның көрүкчүлери Олег Янковский-биле он беш ажыг чыл дургузунда таныш. Ол —онон рольдарының күүседикчизи. Бо билдингир артизивис сөөлгү чылдарда бодунуң чаа бедиктеринче көдүрүлүп үнген. Яңзы-бүрү назы-харлыг, дуржулгалыг-даа, аныяк-даа кижилер Янковскийниң «көрүкчүлер залынче» шуужүп, ооң киноларга азы шиилерге ойнаарын чедиишкиннериниң үндезинин деп санап чоруурлар.

Кайгамнык актёр, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Олег Янковскийниң чогаадыкчы салымчолу колдуунда-ла таварылга болуп эгелээн. Ооң улуг акызы 14 харлыг. Футболга янак Олегти аараан актёрүң орнунга ойнадыры-биле театрга экелген. Ол рольду ойнаарынга чедимчилер болган таварылга Олегти футболга сонуургалдан чарган, удаваанда-ла ол Саратовтуң театр училищезин доозуп тус черниң театрының актёру апарган.

База-ла бир таварылга Янковскийни кинематограффиле чоокшулаштырган. Саратовтуң театры Львовка ойнап чоруп турда, режиссёр В. Басов Янковскийни бир кафеге аажок сонуургай берген. Ынчан «Щит и меч» деп киноның кол рольдарының бирээзинге ойнаар артисти ол дилеп чоруп турган болган. «Езулуг-ла Генрихтир! Артист болуру кай аа! Кандыг-ла-бир физик болгай аың бо» —деп, Басов чугаалангган. Басов ол талазы-биле чазыбса-даа, Генрих Шварцкопфтуң нарын ролюн аныяк, арга-дуржулга чок актёрга берип каан. Нацист болуур часкан, ынчалза-даа берге байдалды шыдажып эрткен кижиниң иштики хевир-байдалын экранга ол көргүзүп шыдаан... Киногa тырттырыышкын доозулган соонда, Басов чугаалаан. «Хөй үе-пак тутпас, камнаглыг болуру, харын-даа чугаазы безин кыска болуру— кино актёрүнүң кол үнелеттинер -чүүл ол. Ол талазыбиле Янковский шуут төрүттүнген салым-чаяанныг кижи-дир».

Аныяк актёрүнүң театр талазы-биле салым-чолу базала таарымчалыг кылдыр тургустунган. Достоевскийниң «Идиот» деп чогаалында Мышкин хаанны ол он чыл мурнунда ойнаан. Саратов театрының ойнап чорааны хөй-хөй хоорайларының көрүкчүлерин ол шиинн аажок сонуургаан. Мышкин хаанның соонда Олег Янковскийнин Москваның эң солун театрларының бирээзи— Ленинчи комсомол аттыг театрның сценазынга ойнаары-биле чалаан.

Киногa ойнаан рольдарын санаар болза, оларның чамдыктары актёрүнүң сагыжынга четпээн. Ынчалза-даа, үстүг будуктар-биле чуруп кириптёринге белеткел кылдыр, ооң кол рольдары база-ла ажык-дузалыг болган. Ол «үстүг будук» — Евгений Кареловтуң «Служили два товарища» деп кинозунда Андрей Некрасовтуң ролюн Янковскийниң күүсеткени болган. Орус интеллигентиниң психологиязын, ооң арыг сеткилин Янковский көргүзүп шыдаан.

«Премия» болгаш «Обратная связь» деп фильмнерде партия ажылдакчыларының солун рольдарын Янковский күүсеткен. Ылаңгыя баштайгы фильмде, тудуг черинин партком секретары бодунуң оожум, мөзүлүг чоруу-биле көрүкчүнүң хүндүткелин чаалап алган. Ажылчыннарның оларга санап каанын шаңнал акша алырындан ойталап турарын ол билип, бодунуң частырыгларын миннип чугаалаар дидим чоруун ол көргүскен.

—Ол киноларга ойнаары менээ дыка солун болган— деп, Янковский сактып чугаалап орар. Публицистиканы ажыглавышаан, актёр бодун билдингир кижи, хамааты кылдыр көргүзүп турар... «Премия» деп шин-биле АКШ-ка, Австралияга, Италияга, Францияга болгаш өске-даа чурттарга чоруп чораан, көрүкчүлериниң аңаа хамаарылгазын магадаар кижи болдум: мында кодүрүүнген айтырыглар дээрге, чүгле бистиң, иштики айтырыглар ышкаш сагындырар, а ол кайда-даа кижилерни аажок дүвүредип турар-дыр.

Ол ййи шиилерни ойнаарда Яковскийниң чедиш алган чедиишкиннерин ону совет театр уран чүүлүнүң авансцепазын че Янковскийни чайгаар-ла идип үндүре бергеп. «Синяя кони на красной траве» деп шиидe В. И. Ленинниң овурхевирии ол тургускан. Драматург Михаил Шатровтуң болгаш режиссёр Марк Захаровтуң бодап кылганын ёзугаар, Янковский ол рольду колдуунда-ла грим уокка ойнаан. Ол шиидe көргүскен үеде чурттап чораан чогаалчы Мария Прилежаеваның ол кинону көрген соонда чугаалаапы болза: «Ол грим чок ойнады. Хевири демей эвес-даа болза, бистиң мурпувуста дириг Владимир Ильич чугаалап тур, бис ону көрүп, дыңнап тур бис. Кижиниң амыдыралында уран чүүлдүң чедирип турары магалыг салдарын бодап, аажок сеткил ханган чанып келдим».

Ооң ойнап турары рольдарында кижилер шынчы, күштүг, бодунга бүзүрелдиг бодун турар. Ынчалза-даа актёрүнүң чогаадыкчы ажылында чаа чүүл тыптып келген: амыдыралдап хоорулчак, аңаа колдуунда-ла бүзүреевстюп, бодун буруудадып чоруур кижилерни ойнап көргүзери. Ол тема спепарист Виктор Мережкоүнүң болгаш режиссёр Роман Балаяның «Полёты во сне и наяву» деп кинозунда тодаргай көргүстүнгеп.

Инженер Сергей Макаров (Янковский ойнап турар) угаанныг-даа, билигниг-даа кижи. Харык чок-ла үүлдерге амыдыралын сөңнеп, чарыгдап чораан, чуртталгазының үнезин ол чидиргеп. Ооң уржуундан кижи бүрүзүнге-ле ол ораажып, оңнуктеринге, кадайынга, ооң бодалы-биле алырга, ынакшыл чоруурун кызыга хилиңектп таварыштырып чоруп берген... Янковскийниң ол маадырын көрүп ора, Сент-Экзюпериден Бичии Принц биле Арагачының аразында чугааны сактып көөр-дир мен: «Чүге арагалап турар сен?» — «Чүге дээрге, менээ мындыг-дыр». А сеңээ чүге мындыг чүвел?» — «Чүге дээрге, мен арагалап тур мен...» Бодунуң-на үүлгедип алганы чүүлдериниңден адырлып чадааш Сергей арагалап, чаа-чаа бурууларны үүлгедип турары ол.

40 харлыг актёрүнүң чамдык чедиишкиннериниң дугайын мында чугаалаарга мындыг-дыр.

Валентина СОЛОГУБ.
(ПМА).

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААДЫП

Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур политмассалыг ажылды «Хемчик» совхозта хереэженнер чөвүделп болгаш Культура бажыңының ажылдакчылары илап ёзугаар чорудуп турар. Юбилейге тураскаатkан агитквартиралар аразында көрүлде Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңында эртип турар.

«Саян» агитквартираның эрттиргени кежээ солун болган. «Тываның 40 чыл ишгинде хөгжүлдезин» деп лекцияны ук кежээге башкы Б-Б. З. Кара-Сал кылган. Лекция соонда концертти «Тывам бөгүн» деп литература-музыкалыг монтаж-биле эгелээн. Ол ышкаш кежээге агитквартираның чурттакчыларының кылганы амданныг. чаагай чемнер делгээн буфет ажылдап турган. Ботгывынгыр уран чүүлдүң кижижкчилери О. Хомушку, Д. Монгуш, А. Даңчыт оларның ырлап, танцылаанын чон сонуургаан.

Агитквартираларның эрттирип турары кежээлерни совхозта хөй-нинти организациялар ының удуртукчулары. агитатор башкылар, көдээ Совет депутаттары организастажын эрттирип, арга-сүмезин берип келгеннер.

Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңында оон ангыда март 4-те болур ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сонгулдаларынга белеткел ажылдары эгелээн.

Б. САЯЯ.
Барыын-Хемчик район.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның чурттакчыларын эът продуктулары-биле садыг-дамчыштыр хандырарын өжүмдер сорулга-биле оларны башкудур чагыгларны ёзугаар садарын шиитпирлээн. Чагыгларны чурттап турар черлериниң дайы-биле чуртталга-ажыглаар участоктарынга барып ылдырар:

1-ГИ ЧАУ (чуртталга-ажыглаар участогу) — Проточная телефон № 2-41-93—хоорайның Каа-Хем суурдан эгелээш, Чульдум кудумчузунга чедир чөөн кезээнин чурттакчылары;

2-ГИ ЧАУ—Ленин № 41, телефон № 2-35-19—Чульдум кудумчузунван эгелээш, хоорайның төп кезээнин алгы заводунуң девискээрининн болгаш он талазы эрик кавызының чурттакчылары;

Чагыгларны кылыры-биле айыттынган адрестерге 15-тен 20 шакка, субботада—9-тан 17 шакка чедир келир.

3-КҮ ЧАУ — Баянкольская № 7, телефон № 2-48-46 — хоорайның 4-кү, 5-ки мурнуу магистральдыг микрорайонунуң болгаш барын кезээнин чурттакчылары.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Херектер эргелелинге ажылдаар машинакчы дарый хереглеттинип турар. Аңаа ажылдаар күзелдиг кижи Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда Советтер бажыңынга 301 кабинетке келир.

Телефоннары: 2-31-85, 2-14-05.

«Тыва көдээ тудуг» трест даразында тудуг организацияларынга ажылдаары-биле тудуг талазы-биле кызы-бүрү профессиялыг кижилерни чалап турар:

Чадаанада 463 КМК, Бай-Хаакта — 585, Шагаан-Арыгда — 586, Сарыг-Септе — 958, Туранда — 957, Каа-Хем суурда — 1317 КМК-ларга ажылдаар.

Күш-ажыл толевири аккордшаннай системалыг болгаш тудугга хөй чылда ажылдаавынарга немелээ төлевир тыпсыр. Бот кижилерни общежитие-биле хандырар, ог-бүделиттерге квартираны эдилеп ёзугаар бөөр.

Ажылга киреерде КМК-ларның турар черлеринге келир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Без особого риска» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чудесная дубрава» 9.10. Киноклуб «Сказка за сказкой» 10.40, 15.00. «Пираты XX века» 13.10, 18.40. «Разиня» 16.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Отелло» 17.00. «Жёлтая роза» 15.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дерсу Узала» (2 серииглыг) 14.30, 19.30. «Семейный круг» 17.20 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ

7. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзы. 12.10 — Телемедээлер. 12.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер. 15.30 — Орус чугаа. 16.00 — «Шевер холдар». 16.30 — Бистиң корреспонденти-леривис чугаалап турлар. 17.00—СЭКП ТК-ниң школа реформазының дугайында төлевилелиң чугаалажып тур бис. 17.30 —«Кижи — Черге зө». 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— Хөглүг аялгалар. 19.10 — Сонгулдаларга уткуштур. 19.25 — Концерт. 19.55— «Центр притяжения» деп документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.30—Амгы үениң литературазы. тайбың дээш демиселде. 22.25 — Москва областың нинти ыры болүү ырлаар. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 01.00—XIV кыпкы Олимпий оюннарында. Хоккей.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35 — Бойдус эртеми. 2 класс. 8.55 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.15 — Француз дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 9.45— Бойдус эртемик. 2 класс. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. 10.35 — Ботаника. 5 класс. 10.55 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 11.10 —«Шыдыраа школазы» Ак терге. 11.40— Ботаника. 5 класс. 12.00 — Л. Н. Толстой — «Дайын болгаш тайбың» (романны тургускануның төөгүзү). 9 класс. 12.30 — Физика. 10 класс. 13.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 13.30—ССРЭ-ниң улустуң башкызы Л. Ф. Парфёновның дугайында телеочерк. 14.10 — XVIII үүс чылдың бирги чартыының орус уран чүүлү. 14.40 — Кедээниң шагы. 15.40 —Телемедээлер. 15.45—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «Он алды харга чедир болгаш оон ору назылыг».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Аныяк эш-биле ажык чугаа». Башкарыкчызы — чогаалчы Л. Б. Чадамба. 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Азия төвү».

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Литературлуг момчулгалар». Н. Лесков. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Пэпэ». Уран-чечен фильм. 23.00 — 23.25 — Телефильм.

8. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 —Эртенги гимнастика. 8.50 — Концерт. 9.20 — Документалдыг телефильм. 9.50 — «Дорогой мой человек». Уран-чечен фильм. 11.35— Телемедээлер. 11.40—14.15 Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильм. 14.45— Бистиң садывыс. 15.15 — «Тоолга аалдаашкын». «Золушкага үш тоорукчуташ». 16.45 — «Шыдыраа школазы». Мергежил кичээлдери. 17.15 — «...Он алды хардан өрү болгаш оон удурт назылыг». 18.00 —Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 21.00 — «Үе». 21.35 — Музыкалыг дамчыдылга. 21.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —Документалдыг телефильм. 23.30—01.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарының байырлыг ажыдыышкыны. Сарыеводан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — Музыка. 7 класс. 9.05 — Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 9.35 — Музыка. 7 класс. 10.05 — Физика болгаш техника. 10.35 —А. П. Гайдар. «Школа». 6 класс. 11.05 — Астрономия. Сылдыстарлыг дээр. 11.40 — А. П. Гайдар. «Школа». 12.10 — Төөгү. 9 класс. 12.40 —География. 7 класс. 13.10 — Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 13.40 — Ажыл-агыйжы чоруктуң школазы. 14.10 — Р. Ролан. Сактыышкыннардан. 15.00 — «Күрүненің херектери — чонның херектери». 15.30—Телемедээлер. 15.35 —18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Бис орус дыл өөренип тур бис». 18.35 — Делегей байдалының дончулалы. 18.45 — Телемедээлер. 18.55 — «Азия төвү». 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — Аваның школазы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Х. К. Люмбю. «Неаполь» деп балеттен дивертисмент. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Смятение чувств». Уран-чечен фильм. 22.50—23.00 Г. Свиридов. Оркестрге бичии триптих.

9. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Ырак болгаш чоок ырлар. 9.40 — Документалдыг фильмнер. 10.20 — Мультфильмнер. 10.40 — «Аянчорукчулар клубу». 11.40— Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Лыжа болгаш коньки спорту. 17.30 — Төөгүнүң арыннары. 18.30 —Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Миллионнарның ленинчи университединде. 19.30— XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.30 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 23.15—23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — А. М. Горький. «Песня о Соколе». «Песня о Буревестнике» 7 класс. 9.05 — Испан дыл. 9.35 — А. М. Горький. «Песня о Соколе». «Песня о Буревестнике». 7 класс. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге 10.35 — Физика. 9 класс. 11.05 — Тележурнал. 11.35 — Физика. 9. класс. 12.05 — Музыка. 4. класс. 12.35 — Улус ажылгыйында биология. 13.05— Испан дыл. 13.35 — «Пушкиниң шулук чогаалының делегейинде». 1-ги дамчыдылга. 14.20 —«Пропавшая экспедиция». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 15.20 — Телемедээлер. 15.25 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер. 18.15—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Сылдысчыгаш». 19.05 — Кипожурнал. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Эстрада концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Мы вместе, мама». Уран-чечен телефильм. 22.45 — «Вот мчится тройка». Концерт 23.15 — 00.15 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Лыжа спорту. Дагдан дүрген бадары. Чаңгыс кижи олурар шанак спорту.

10. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 —Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.05— «Шевер холдар». 9.35 — Документалдыг телефильмнер. 10.15 —«Смятение чувств». Уран-чечен фильм. 11.30—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.00 —XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Лыжа болгаш коньки спорту. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 21.00 — «Үе». 21.30 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 21.45 — «Ногаан отчугаштың арынарындан». 22.45 — 23.00 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — География. 8 класс. Урал району. 9.05 —Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 9.35 —География. 8. класс. Урал району. 10.05 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.35 — География. 5 класс. Хемнер болгаш холдер. 11.05—Бистиң садывыс. 11.35 — География. 5 класс. Хемнер болгаш холдер. 12.05 —С. Прокофьев. «Золушка» деп балет. 12.50— Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 13.20 — «Школа, башкы, уран чүүл. 13.50 —«Пушкиниң шулук чогаалының делегейинде». 2-ги дамчыдылга. 14.40 —«Бидинг — күш». Тележурнал. 15.25 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар. 18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Чогаалчы болгаш үе». «Чалым-Хая» деп чечен чогаал каттыжышкынында. 18.45 — Телефильм. 19.00 — «Азия төвү». 19.30 —Документалдыг фильм. 19.40—Телемедээлер. 19.50 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Аквалангты» Уран-чечен фильм. 22.45— Документалдыг фильм. 23.00 — 00.00 — «XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Шанак спорту. Бобслей.

11. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.35 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 8.50 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Сараеводан дамчыдар. 9.50 — «Спортзотонуң» 6-гы тиражы. 10.00 —Эки бараанарны хөйнү будурер. 10.30— «Үнүштер делегейи». 11.15 — школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ниң телевилелиня чугаалажып тур бис. Тележурнал. 11.45 —Документалдыг телефильм. 12.15 —Даарта —Аэрофлот хүнү. 12.45 —«Билдингир-даа болза, элдептиг». — 13.45 — Документалдыг телефильм. 13.55 —14.10 — Чапсар. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 —«Кыпкы хүн». Киноотюд. 14.30 —Политиктиг тайылбырлаачы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 15.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Фигурлут чуңгулаашкын. Биатлон.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Сонгулдаларга уткуштур. 18.20 —Экранда — кинокомедия. 20.00 —X IV кыпкы Олимпий оюнарында. Фигурлут чуңгулаашкын. 21.00 — «Үе». 21.30—XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 22.50—23.00 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дилиңде. 8.30 — Документалдыг фильмнер. 8.50 —Казахстанның телестудиязының программазы. 10.20 —«Поморы». Документалдыг телефильм. 11.15 —«Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдылга. 11.45 — «Далластың тывызыктары». «Чедеп чылдарның Америказы» деп болүк документалдыг фильмнериниң 11 дугаары. Таныслбырлакчызы — В. Зорин. 12.45 — «Музыкальный киоск». 13.15 — «Аян-чорукчулар клубу». 14.15 — Фильм-шин. 16.45 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». 17.10 —«Оперетта кежюзи». 18.25 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 —С. Залыгин. Чогаадыкчы ажылының арынары. 19.45 —Делегей байдалының дончулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Үе». 21.30 — «Возврата нет». Уран-чечен фильм. 23.05 —Документалдыг фильм. 23.15 — 01.15 XIX кыпкы Олимпий оюнарында. Шанак спорту. Лыжа спорту. Дагдан дүрген бадары. Трамплиндеп шураашкынчылар. Бобслей.

12. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.35 — Уругларга эртенги гимнастика. 8.50 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.05 — Документалдыг телефильмнер. 9.55 — «Будулчиктер». 10.25 —«Совет Эвилелиниге баракан боон тур мен!». 11.25 — «Кыдыкшыл». 12.10 — «Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдылга. 12.40 —Совет черге ужуражышкын. 12.55— «Көдээниң шагы». 13.55 —«Музыкальный киоск». Башкарыкчызы — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Белиева. 14.25—Н. В. Гоголь — «Ойнакчылар». Телешин. 16.00 — «Аян-чорукчулар клубу». 17.00— Ленинградтың болгаш Ленинград областың партия база совет организацияларының ажылчы чоннарының чагаалары болгаш саналдары-биле ажылының дуржулганың дугайында дамчыдылга 18.00 —«Делегей панорамазы». 18.30 — Риганың «Авесо» деп камерлиг инити ыры болүү ырлаар. 19.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында Коньки болгаш дыжа спорту. 21.00 — «Үе». 21.30 — 23.00 — Аэрофлот хүнүнге тураскаатkан концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Уругларга эртенги гимнастика. 8.20 —«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 8.30 — СССР-ниң улустарының ырлары болгаш таңдылары. 9.00 — Орус чугаа. 9.30— А. Брукнер. № 1 симфония. 10.30—Аэрофлот хүнүнге. «Высокое небо». Документалдыг телефильм. 11.00 — Концерт. 11.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.30 — «Тоолга аалдаашкыны». «Золушкага үш тоорукчуташ». 14.00 — «Адъютант его превосходительства». Беш серииглыг уран-чечен телефильм. 2-ги серииязы. 15.25— «Орус сувенир» деп ансамбльдиң концерти. 15.45 — Бистиң корреспонденти-леривис чугаалап турлар. 16.15 —«Тиилекчилер». Фронтучу оюнуктериниң клубу. 17.45 —Фильм-концерт. 18.20 — Күрүненің орус музейи. 2-ги фильм. Бурунгу Орустуң чуруга уран чүүлү. 18.50 — Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Марина». Уран-чечен фильм. 23.00 — 00.00 — XIV кыпкы Олимпий оюнарында. Трамплиндеп шураашкынчылар. Шанак спорту.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, хар чагбас, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 45-50, чамдык черлерге 41 градус чедир соор. Хүндүс 33-38, чамдык черлерге 33 градус соор.

Автоорукгарга көстүүр 1 км.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 45-47, хүндүс 33-35 градус соок болур.

Чөнүүн амыдырал хандырылгазының хоорайда бүзүрүлге эргелеля хепти химиктиг арга-биле аштап, будуурубиле чөнүүн чагыгларны хүлээп ап турар. Чагыгларны 5—7 хонук иштинде күүседип бериптер.

ХЕПТИ ДУЖААР ЧЕРЛЕРИ:

Красноармейская кудумчузунда № 131 бажың.

Магистральная кудумчузунда № 30 бажың.

Магистральная кудумчузунда № 118 бажың.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымелдагдыг секретирының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий-ин амыдырал болгаш үлетүр кылдыстериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60 культура кылдызының 2-23-54 көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2049.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күргүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00688.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (12423) | 1984 чылдың февраль 8, среда | 1925 чылда үнедезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

ЧОННУҢ БЕДИК БҮЗҮРЕЛИ

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери, албан черлериниң, организацияларының ажылдакчылары дүүн Чадаананың Культура бажыңынга чыйлган. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тыванның № 392 соңгулда округундан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужуражыр дээш келгеннери ол.

Культура бажыңын байырлал шинчилиг кылдыр дерээн. Бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээринче соңгукчуларны кыйгырган лозуңнар, плакаттар.

Депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралын СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары И. М. Сувандин ажыткан.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын соңгуур деп саналды чыыл-ганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле деткээн.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Чадаананың ыяш ажыл-агыйының чазаныкчызы В. Д. Монгуш сөс алгаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидадынга Г. Ч. Ширшинни депшиткенин чөөн-хемчикчилерниң изин-биле деткээнин дыңнатпышаан, депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжында база депутатка соңгуттургаш, Г. Ч. Ширшин соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле кеску ажылдарны кылган дээрзин ол онзалап демдеглээш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү А. С-Б. Монгуш, район эмнелгезиниң кол эмчизи Ю. И. Кузьмин, «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Б. Куулар, № 463 КМК-ның начальныгы Н. И. Носов олар соңгулдалар хүнүнде бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээрин оорукүн мурнундан хүлээнмишаан, бөгүнгү ажыл-агыйжы сорулгаларга тус-тус дотааганнар.

Совет Тыванның 40 чылынга уткуштур районнуң ишчилериниң алгылааны чаа-чаа хүлээлгелерин олар чугаалаан. Чижээ, үлетпүр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей бедиткенинiң түңнелинде 375 муң рубльдиң продукциязын планга немей алыр, оон ботүнезин 0,5 хуу чиигеткенiниң күсели-биле 24 муң рубльдиң орулгазын чедип алыр, чыл планын үлетпүр бо чылдың декабрь 25-ке чедир күүседир сорулганы салган. Пландан ажыр 20 тонна хлеб-булочка кылыглары, 55 тонна далган, 50 кубометр тудуг ыяжы, 100 кубометр дилиг материалдары бүдүрүнеер.

Районнуң көдээ ишчилери база бурунгаар базымнарны кылыр деп, олар депутаттың кандидадынга бүзүреткеннер. Юбилейлиг чылда чөөн-хемчикчилер 1410 тонна эттти, 2010 тонна сүттү, 90 тонна дүктү садар.

Мал оолдаашкыны районда кидин түлүк. Бо хүннерде 16.668 хой төрээн, 16.689 хураган алдынган. Малдың чаш төлү менди.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадыны Г. Ч. Ширшин сөс алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга депшидип, улуг бүүрелди көргүскени дээш ол өөрүп четтиргенин чугаазының эгезинде илергейлээн. Ол идегелди шынзыктырар дээш бодунуң бүгү күжүн, бидиин харам чокка бээрин бүзүреткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге мооң мурнунда болган соңгулдалардан бээр беш чыл эрткен. Бо үеде бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң амыдыралынга улуг болуушкуннар болгулаан. СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының эзелчиглиг сорулгаларын тодаргайлаан, бистиң чурттувустун коммунистиг тургузуушкунуң оруу-биле бурунгаарлаарының программазын ажылдап кылган СЭКП-ниң XXVI съездизин эң кол болуушкун болур дээрзин Г. Ч. Ширшин онзалап демдеглээн.

СЭКП Топ Комитединиң съезд соолунде болгулаан Пленумнары партияның ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын чугаалажып, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган. Эш Ю. В. Андропов баштаан ТК-ның Политбюрозу коммунистиг тургузуушкунуң ханы болгаш кайгамчык улуг сорулгаларын кайы хире туруштур шиитпирлеп турарын СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленуму база катап бадыткап көргускен.

Соңгулдалардан соңгулдалар чедир үеде бистиң республикавыстың чедип алган чедишкиннериниң дутайында оратор чугаалаан. Үлетпүрүң кол бүдүрүлге фондулары бо үениң иштинде 7,2 хуу үлгаткан, техника-экономиктиг кол көргүзүглер талазы-биле беш чылдың үш чылдарының планы күүсеттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,9 хуу бедээн.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам хөгжээн дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Оон материалдыг баазазын быжыглаарыга күрүне дыка хөй миллион акшаны үндүргеи. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кылдынган ажылдарга ол доктаагаан. Ол талазы-биле чедишкиннер бисте эвээш эвес дээрзин демдеглээн.

Чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглери бистиң республикавыста база көскү. Үүгле соолгу үш чылдар дургузунда 315 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттарга бажыңнары туттунган, он муң ажыт ог-бүлелер боттарының чурттарга байдалын экижиткеи. Чоннуң акша-орулгазы база улгадып турар. Оон уламындан автомобильдерни, мотоциклдерни болгаш өске-даа үнелиг эт-септи чурттакчылар элбэк-биле садып ап турар апарган.

Бистиң республикавыстың ажылчы чоннары Совет Тыванның 40 чылынче улуг көдүрлүүшкүн-биле кирген деп, ол чугаалаан. Ынчангаш аңаа уткуштур чедиишкиннерни демдеглеп тура, чамдык чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыг бүрүзүн коллектив хандыр сайгарып, оңу чайладырының хемчеглерин ап турар.

Бо талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының сорулгаларынга ол доктаагаан. Чедип алдынган үүлдер районда эвээш авес-даа болза, күш-ажылды организастап турарында четпестер бар. Ол талазы-биле тодаргай сан-түңнерге Г. Ч. Ширшин доктаагаан.

Оратор камналга айтырыынче кол кичээнгейни салган. Кывар-чаар материалдарның болгаш электри энергиязының камналгазы ажыл-агыйның кайы-даа адырында чүгүлө черни эзлеп турар. Түдуг материалдарын төтчегласр чорукту, техника аймаан тоймаглаарын болдурбас талазы-биле хемчеглерни чер бүрүзүнге алыры чүгүлө.

Ажыл-ишчи кижи бүрүзүнүн ээ-харыысалгазын бедидери үениң ногелдези дээрзин Г. Ч. Ширшин онзалап айтыкан. Прогул кылыр чоруктарны үндезинни-биле чайладыр херек. Оон-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйлар малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгей салбайн, оларга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн, материалдыг бүдүрүлгеде кижилериң бот-харыысалгазын бедитпейн, мал бажының озулдезин чедип албайн турар. Күрүне планын чондан садып алган малы-биле «дүглап» турар ажыл-агыйлар база бар.

Удавас болур соңгулдаларга уткуштур хемчеглерге Г. Ч. Ширшин доктаагаан. Ол бүгү улусчу байырлалга белек кылдыр күш-ажылдың кижилериниң идепкейлиг чорүүн бедидери чугула. ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүң. хей-аът киришкинниң салдарын чедирер. Ол Кыйгырыг-биле республиканың бүгү ажылчы чоннарны таныжып, чоннуң төлептиг төлээлекчилериниң кандидаттары дээш бадылаашкының бээринге шиитпирлиин илергейлеп турар.

Ужуражылганың түңнелинде СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары И. М. Сувандин чүве чугаалаан. Соңгукчулар-биле ужуражып, районга келгени дээш Г. Ч. Ширшинге бүгү ажыл-ишчилериниң өмүнээзинден четтиргенин ол илергейлеишаан, он бирги беш чылдың база ооң дөрткү чылының планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседир, соңгулдалар хүнүн. Совет Тыванның 40 чыл оюн төлептир уткуур дээш чөөн-хемчикчилер күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдаар дээрзин ол бүзүреткен.

• • •

Дүүн, Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Кызылдың № 651 көдээ соңгулда округундан депутаттың кандидады, «Тинилелге» совхозтуң директору В. О. Оюн-биле район төвүнүң албан черлериниң, бүдүрүлгелериниң, «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ужуражылгазы болган.

Хуралды СЭКП Кызыл райкомунуң секретары Л. А. Бедарева ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, «Көк-Тей» совхозтуң күш фабриказының чолаачызы Н. Г. Ткачев депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган, чоннуң төлептиг оолдары болгаш кыстары дээш бадылаашкының бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Көк-Тей ортумак школазының башкызы М. М. Хазанова, районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелиниде ажылчын Л. Д. Афанасьева болгаш өскелер-даа саналдарынга тус-тус адырларда ажыл-агыйжы байдалды депутаттың кандидадынга таныштырбышаан, аңаа чагыгларын бергеннер.

Бедик бүзүрелди көргүскени дээш чаңгыс чер чурттугларынга өөрүп четтиргенин В. О. Оюн илергейлээш, бүгү күжүн, билиин чоннуң даалгаларын күүседиринге бээрин хүлээнген.

• • •

Дүүн Каа-Хем районда Ильинка суурнуң Культура бажыңынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ишчилериниң, ук суурнуң чурттакчыларының хуралы болган. Оон киржикчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Бирыын-Хемчиктиң № 653 соңгулда округундан депутаттың кандидады, ук совхозтуң механизатору Г. В. Новиков-биле ужурашканнар.

Хуралды ажыктан кедээ Совет күүскомунуң даргазы Н. В. Рядинский, депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, кол агроном Н. В. Барбалдай, совхозтуң директору И. П. Лавриненко болгаш санал берген өске-даа ишчилер эрткен чылдагы чедиишкиннерни чугаалап, бо чылдагы сорулгаларга доктааганнар.

• • •

Кызыл-Мажалык суурнуң үлетпүр бүдүрүлге черлериниң, организацияларның ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш өске-даа ишчилери шак ыңдыг ажыл-агыйжы чугааны кылып, дүүн, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынга чыыл-ган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Барыын-Хемчиктиң № 649 соңгулда округундан депутаттың кандидады, арыглал фабриказында № 3 эзлечиниң слесары А. А-К. Хертек-биле ужуражылга хуралы бедик көдүрлүүшкүнүң байдалынга эрткен.

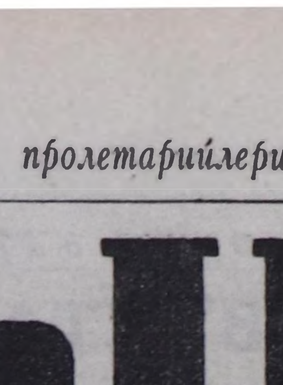

«Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдарның тугун Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң хойжузу Сергей Сендинмаевич Ондарның күш-ажылчы чеднишкининге тураскаадып көдүрген. Ооң коданында 205 хой төрээн, 208 хураган онча-менди доругуп турар.

Мурнакчыга деннежинер, эштер хойжулар!

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП...

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының малчыннары он бирги беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш «Совет Тыванның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип турар.

Салбырда иниинiң 6920 хою он тос коданда хүр кыштап турар. Ооң иштинде төрүүр 3206 хой он ийи коданда хуваатгынган. Амгы үеде хой оолдаашкыны түлүктээн. Төрээн 1682 хойнуң хураганнары менди. Өлеңнин хойжу бригадазында Таан-оол Ондарның төрүүр 360 хоюнуң 300-үү оолдапкан. Кодур-оол Ооржактың 340 хоюнуң 190-ы төрээн. Кайы-даа малчынның чаш хураганнары менди доругуп турар. Чес-Булуң хойжу бригадазында Самбуу Монгуш, Аңгыр Монгуш оларның кодан бүрүзүнде чаш хураганнары 182 баш ажа берген.

Бригадаларның малчыннарында сүт сөөртүр ийи машина быжыглаттынган. Коданнарже сүтнү үзүктелиишкин чок чедирип турар. Кыштагларже немелде мал чемнери чедиртинген. Салбырның малчыннарының социалистиг чарыжын 15 хонуктап үндүрүп, мурнакчыларга акша шаңналын тыпсып турар. Хойжу бүрүзү чүс баштан-на 95-тен чүс чедир хураганны алырын хүлээнип, чарышка идепкейлиг киржип турар.

С. ХОВАЛЫГ,
салбыр эргелекчизи.

КҮҮСЕТКЕН

Тыва авиабүдүрүлге коллективи бо чылды бүдүрүлгечи бүгү көргүзүглер талазы-биле эки өгелээн. Пассажирлер аргыштырарының, чүзүк сөөртүрүнүң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, улус ажыл-агыйынга авиашийы ажыглаарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткени чаа, 1984 чылда бедик темпилиг ажылдаарынга идигни берип, аргакурлавырларны тургускан.

Ук коллектив бо хүннерде, база-ла эрткен чылдаазында дег, социалистиг чарышты ажыл-ишке билдилиг ажыглап, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Чарыштың мурнакчыларының хөй нуруузу январь айда ужудар ужурлуг шак планын хуусаадан эрте күүсеткен. Оларга Н. Дьяченко, В. Гридин, А. Тахтобин, С. Фукалов, Т. В. Асташкин, В. Евстигнеев, А. Начын болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Авиаторлар Совет Тыванның 40 чыл юбилейинге чедир неделя бүрүзүн шалыпчы ёзу-биле эрттиргеп, ону төлептиг уткуурунга амдыгаалтаи-на бүзүрединг.

Д. САЛЧАК.

БИР АГИТПУНКТУДА

Соңгулдаларга уткуштур

Кызыл хоорайның школа-интернадыиче кирер ажикте кып-кызыл пөсте ак будукбиле «Агитпункт» дээн бижик ырактан-на онзаланып көстүр. Агитпунктунуң ишти эки дериттинген. Соңгулдалар дугайында Хоойлуну көскү черде аскап, Агитаторларның булуңун дерээн. Ол девискээрде агитколлективтерниң даңзызын, быжыглаттырган квартал-дарын, кудумчуларны ында айыткан. «Агитаторлар — силерге» булуңда агитаторларга янзыбүрү сүмелерни делгээн, агитколлективтерниң агитпунктуга дежурныйлаар хүннерниң графигин аскан.

Агитпунктунуң чугула бо кампания үезинде ажылының планы хөй талалыг, үенiң негелдезинге дүүштүр тургустунган. Участоктуң соңгукчуларынга номчуур лекцияларның, беседаларның темазы янзы-бүрү. Ол план ёзугаар ук соңгулда участогунуң девискээринде башкы училищезинiң сургуулдарынга, келир үенiң башкылары — школа-интернаттың партия организациязының секретары башкы Р. И. Бичe-оол-биле (чуруктa) кады аныяк соңгулчулар эрткен соңгулдалардан бо хүннерге чедир чурттуң өөредилге системазының хөгжүлдезиниң дугайында чугаалажып турган черинге таварыжы бердинис. Беседа доозулган соонда, сургуулдар С. Хүрең-оол, Р. Хертен, М. Кыргыс, Ч. Хомушку олар-биле ужуражып чугаалаштывыс.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелiнiң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыын келир үенiң башкыларынга сагыш-сеткилиниң ханызындан хүлээп ап, ооңбиле таныжышканнар.

ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга аныяк соңгукчу оолдар, кыстарга хамаарышкан ханы уткалыг одуруглар база бар. Политиктиг амыдыралга киржип эгелээни-биле холбаштыр аныяк соңгукчуларга изиг байырны СЭКП Топ Комитеди чедирип, ССРЭ хамаатызының бедик адынга оларның төлептиг болурунга быжыг бүзүрелди илдергейлеп турарынга Марина Кыргыс өөрүнүң мурнундан четтиргенин илеретти.

Агитпунктуга ужурашкынывыс кыстар Светлана, Марина, Чечек болгаш оон-даа өскелер соңгулдаларга бирле дугаар киржирлер. Ол хүнну оларның четтикпейн манап турары чугаажок. Март 4-те — соңгулдалар хүнүнде олар бүгү совет аныяктар-биле бир дөмей, хамааты хүлээлгезин күүседип, ану-дунма улустуң улуг, бүзүлбес найыралы дээш, Чер кырынга быжыг тайбың дээш, чаагай келир үе дээш бадылаашкының бээрлер.

Агитаторлар партияның сөзүн чонга чедирип, ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыын тайылбырлаар.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТАРДА: аныяк соңгукчулар-биле чугаа үезинде: школа-интернатта агитатор башкылар (солагай таладан) М. С. Чооду, Н. И. Мижит-Доржу, Л. П. Морозова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фолары.

Бөгүнгү солуннуң бирги, ийиги, дөрткү арыннарында Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-херектериниң, ында социал чаартылгаларның болгаш культура амыдыралының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүн уткуштур тураскаатказн бөлүк материалдарны парлаан.

Соңгулдадан соңгулда чедир

I. ЧҮТКҮЛДҮГ КҮЖЕНИИШКИННЕРНИҢ ҮЕЗИ

Эрткен беш чылдың дургузунда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң материал-техниктиг баазазы улам быжыккан, будүрүкчү күүзүү улгаткан. Совхозтуң кол фондулары 1978 чылда 7,5 миллион рубль турган болза, ам ол 9,6 миллион рубль четкен. Будүрүлгениң энергия-биле хандырылгазы өскен. Механизаторларның ажыглалында чаа хевирнин 54 трактору, тараа, силос, картофель ажаар 29 комбайн бар.

Тараа, мал чемнери болгаш ногаа өстүрериниң структуразын эде тургускан, ол ажылдар күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, продукциязының бот-үнезин чиигедиринге дузалыг болган. Хөрзүүшү чөп, ээ дээ-биле ажыглап ону чеминчидериниң чогумчалыг хемчеглери алдынган. Түңнелинде тараа, мал чемнери, картофель болган ногаа дүжүдү көскүзү-биле бедээн. Беш чыл мурнунда тараа культураларының дүжүдү, чижээ, гектардан-на 3,2 центнер турган. Ам ооң дүжүдү — 8 центнер, моон соңгаар бо чүгүлө көргүүр оон-даа улгадыр. База ол ышкаш мал чемнерин будүрери 23,6 хуу өскен. 1983 чылда 49160 центнер сигении, 100600 центнер силосту совхозтуң механизаторлары белеткээн. Ооң уламындан шиитининң малы бөдүүн болгаш чүдүктүг мал чемнери-биле үүс хуу хандыртынган.

Бо ажылдарның чогумчалыг кылдыр тургустунганындан мал бажын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер арга тургустунган. Ам бо хүннерде совхозтуң салбырларында мыйыстыг бода-мал 1901, хой болгаш өшкү 19101, чылгы мал 428 баш четкен.

Тудуг-суур, чер, мал ажылының объектилери немежип турар. Он бирги беш чылдың эрткен чүтле үш чылдарында безин ийи аал чурттаар 1, чаңгыс аал чурттаар 8 чурттагга бажыңнары, уругларның хөгжүм школазының тудуу, төп салбырда комплекстиг ишек кажаазы, 500 баш шээр мал тудар кажаалар, 25 машина тургузар автогараж, өске-даа тудуглар ажыглагга кирген. Чаа немешкен бажыңнар, тудуг объектилери суурларны улам чараш аян-шинчи кирген. Ол бүгү чедиишкиннер болза, соңгуп алгавывыс депутаттарывыстың чоннуң чагыгларын күүседип турарының база бир кескү чижээ болуп турар.

Мал ажылыпың продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип, мал бажын өстүрери, оон-ча-менди болуруи хандырары даэш республикага база районга социалистиг чарыштың 1983 чылда түңнелдери-биле совхоз партия райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчип чоруур Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

Бүдүрүлгениң материал-техниктиг баазазын быжыглап, планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турар механизаторларга, малчыннарга, саанчыларга, мурнакчы өске-даа ишчилерге — чер, мал ажылының кол кижилериниге совхозтуң ажылишчилери чоргаарланыр. Оларның кирген үлүүнден чурттакчы чоннуң амыдыралының дериели бедип турар. Ылаңгыя совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес малчыннар эрткен беш чылдың дургузунда, күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга мооң мурнунда соңгулдаларның соонда, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, продукциязының бот-үнезин чиигедир дээш чүткүлдүг күжениишкин-биле ажылдап турар. Төрүүр чүс башка онааштыр чүгле 1983 чылда Март-оол Күдер-оол, Василий Доржу 103, Эрес-оол Керзеңмей 100 баш анай-хураганны камгалап өстүрген. Алдын-оол Сувакка удуртқан хойжу бригада эрткен чылын 95 хураганны камгалап алган.

Малдың баш санын улам ынай өстүрери мал чемнерин курлап алыындан дөрт хамааржыр. Бо харыысалгалыг ажылга коммунист Лаахын Көк-ооддуң мал чемнери белеткээр механизаастаттынган отряды эрткен беш чылдың дургузунда социалистиг чарыштарга удаадараа тиилеп, планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип келген.

Чедип алдынган үүлдерни быжыглап, хөгжүтпүшаан, ажылда бар четпестерни чайладып, бо чылдың планныг онаалдаларын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш, совхозтуң ажылишчилериниң социалистиг чарыжын партком, салбырларның парторганизациялары удуртуп турар. Күүседир ужурлуг планныг онаалдалар улуг. Эрткен чыл-биле деңнээргe, оон хөй база шынары эки продукцияны будүрер, планга немей күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бир хуу бедидер, продукциязының бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир дээш туржур, бо талазы-биле тодаргай ажылдарны күш-ажылчы коллективтерге чорудар. Ажыл-агыйның 1984 чылда социалистиг хүлээлгелерин тургузарда ол бүгүнү барымдаалаан. Оон ушта бижээн кол сан-чурагайларны коргүзергe мындыг. Күрүнеге 470 тонна эттти, 1080 тонна сүттү, 19 тонна арыг волокню дүктү садары, төрүүр чүс баш малдан-на 75 быжааны, 87 анай-хураганны, 90 күлүнну алыры көрдүмген.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң боттуг орулгалары беш чыл дургузунда үстүрүмак ийи, сес чылдың био школазы бар. Ында 600 ажыг школачылар өөренип турар. Совхозтуң Торгалыг салбырының ясли-садында 56, Эйлиг-Хемде — 25, Чодураада — 50 школа назыны четпээн чаштарны кижизидип турар. Чоннуң, ылаңгыя малчыннарны хереглел бараанналары-биле, хандырарының байдалы улам экижип орар. Медицина хандырылгазы база элээн экижээн. Совхозтуң девискээринде бир участок эмнелгеп, ийи медпункт бар.

Соңгулдаларга белеткелдер үезинде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери ленинчи партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр бедик будүрүкчүлүг ажылдап, бистиң Төрээн чүртувустуң чаагай чоруу дээш төлептиг үлүүн киирер.

О. СЕДИН,
«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партком сеңгертары.

Соңгулдадан соңгулда чедир

2. ТӨРЭЭН СУУРУВУСТА

Советтиң денискээринде «Күш-ажылдың хостуу» совхоозтуң төөү Торгалыг база Эйлиг-Хем суурлар кирип турар. Ында кажай беш үс чээрби сес өреге бар, чурттакчыларының ниити саны — ийи муң дөртен ажыг. Ийи суурнуң кайызында-даа хөй национал кижилер — орустар, украиннер, осетиннер, тывалар, мордвалар, бүрияттар, татарлар... чаңгыс үүле-херектиг, бүдүрүп, демниг ажылдап, чурттап турарлар. Оларның ажылкижиден Советтиң денискээринде чурттакчылыг черлер чыл келген тудум чаартымып, чаагайжыттынып турар, совхозтуң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазының чаагай чорууй, денилеп бедээн.

Торгалыг суурну ап көрээлиптер. Ында амыдырал хандырылгазының, уруглар, культура албан черлериниң объектилери, ийи магазин, амыдырал хандырылгазының комплекстиг хүлээп алышкының пунктузуп, 25 орунныг эмнелге, школа, уруглар ясли-сады, музыка школазы, Культура бажыңы, библиотека... бар. Көдээ Совет денискээринде чурттакчылыг черлерниң улам аян-шинчилиг болдурар дээш чаагайжыдылганы, тудуг айтырыглаашын чогуммалыг шиитпирлиэр хемчеглерни күүскөм долгаамал ап келген. Ол талазы-биле түгле өрткен соңгуу үш чылда кылдыган ажылдардан төрээн суурувус улам аян-шинчи киргеп.

Соңгукчуларның чагыбизе туттунган объектилериниң, чуртталга бажыңнарының дүлүүрүүн оон эөлерине, өг-бүлелерге тыпсыры — байырлал. Соңгукчуларның чагыы-биле, чижээ, суурнуң Советская, Комсомольская кудумчуларын асфальтылаан, кудумчуларга электри шугуумун киирип, чырыкты тургускан. Сельская кудумчузунда орукту эде кылып, чалдаан. Шагаан-Арыг биле Торгалыг аразында орукту чаарты кылыр ажылдар уламчылап турар. Чаңгыс аай төлевилел-биле туттунган, ийи, дөрт аал ишти чурттаар бажыннар чыл санында туттунуп, ажыглалга киирип турар. Олар — суурну улам чаагайжыттынган, аян-шинчилиг болдурган. Түгле өрткен чылын он өг-бүле чаа бажыңнарже көшкен. 1981-1982 чылдарда совхозтуң бөлүк специалистериниң өг-бүлелери чаа бажыңнарның дүлүүрүлерин алган. Малды туртузу азыраар комплекс база-ла соңгукчуларның чагыы-биле туттунган.

Торгалыгжылар төрээн суурунга кончут ынак, ону долгандыр турар турумалдыг бойдус ылаңгыя чайын сагыш-сеткилди чайгаар хаара тудуп, сергедип келир. А суурнуң чурттакчыларының кудумчуларда тарып олурткан үнүштери ону улам-на аян киирген. Чаагайжыдылгага көдээ Советтиң депутаттары, совхозтуң үлүг-биче чурттакчылары идепкейлиг киржип келгеннер. Бо ажылга суурнуң агитквартадлары түстүста идепкейлиг киржип туурарын айтыры чугула.

Эки чурттаар төлээде, эки ажылдаар... Совхозтуң ажыл-ишчилери ол кыйгырыгның адаа-биле ажылдап, чурттап турарлар. Ажыл-агый экономика талазы-биле соңгу чылдарда элээп быжыккан, ылаңгыя эртөн чылдың түңнелдери-биле көргүзүглериниң черле багай эвес болган. Ол — кызымак, үре-түңнелдиг ажылдың түңнели дээрзи билдингир. Социал сорулгаларны шиитпирлээри ам элээп чиик апарган, ажылчыннарның

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди

чугаалажып тур бис

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХОЛБАП

Совет школаның өөредилге--кижизидилге ажылын улам сайзырадырынче угланган СЭКП ТК-ның «Нинти билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннары» деп чугула документизин бистиң училищеңиң бүгү коллективи ажыл-ишчи, чогаадыкчы ёзу-биле сайгарып көргеннер. Оны детивяшаан, амгы ажыл-ижисбиле холбап, санал-бодалдарны чугаалаштывыс.

Школалар дугайында амгы реформа өг-бүлеге аныяк салгалдың кижизидилгезинче кичээнгейни салбышаан адаиени педагогиче билиглерибиле чепсеглээрин негеп турар. Келир үеннің хамаатызын бүгү талазы-биле сайзырааңгай кылдыр кижизидирге, бо нарын болгаш чугула ажылга өг-бүле, ясли-сад, школа болгаш күш-ажылчы коллективтерниң сырый харылзаазы, демниг хөделиишкиннери эки үре-түнелди көргүзер деп бодаар мен. Ажы-төлүнге хамаарыштыр ада-нениң кижизидилгезине ажылының чедиишкиннерин школа доозуп турда эвес, а ясли-сад болгаш эте класстарга өөренип турда чугаалажып, түңнээрни чугула.

Төлевилелде иөрдүнген школа структуразының чедимчелиг болганын деткивишаан, класстар аайы-биле немелде бодалдарым бар. Ийиги эгенің дөртку чүүлүнде эге школага өөредилгенің хуусаазын мурнукузундан бир чыл узадып, өөреникчилерни «номчуурунга, кижирінге болгаш сан саларынга, күш-ажылдың бөдүүн чаңчылдарынга улам таны өөредирин, ооң-биле кады өөреникчилерге даалгаларыны эвээжедирин болгаш эртемнер үндезиннерин ооң даразында шиңгээдип алырын чигедир» дээн. Эге школаның хуусаа болгаш «үүк» талазы-биле «келдерелин» ажыглап, I—IV класстарга оода чараштыр бижирин киирге дээр мен. Үүге дээрге, бөгүнгү школачыларның холунуң үжүүн номчуурунга бергедээн. Саннарны, үжүктерни бижирин чыгыс аай эвес.

Бодум хуумда уругларны школага 6 харлыындан өөредирин деткирер мен. Сөөлгү үеде бистиң Тыванның иөдээ суурларында безин амгы үениң негелдезинге дүүштүр туттунган ясли-садтар көвүдеп, чаштарны кижизидеринге тускай эртемниг башкылар немежип турар. Белеткел программазын амгы чаштар ясли-садтарга шиңгээдип ап болурлар. Ол ышкаш, бөгүнгү уруглар үгаансарыыл, мөзү-шынар талазы-биле 20-30 чылдар бурунгааргы үе-чергелеринден ийи-үш-даа хар артык сайзыраңгай апарганнар.

Бо документиниң 15-ки чүүлүнде коммунизм тургузукчузу чаа кижиниң чараш чүүлдү билирин хөгжүдерінге уран чүүлдүң бүгү хевирлеринче кол кичээнгейни салбышаан, ол талазы-биле тускай эртемниглерни хандырарын культура албан черлеринден негеп турар. Ынчангаш кандыг-даа школаларга чечен чогаалдың, уран чурулганың, ыры-музыканың, эстетиканың кижизидилгезинче кичээнгейни салбышаан адаиени педагогиче билиглерибиле чепсеглээрин негеп турар. Келир үеннің хамаатызын бүгү талазы-биле сайзыраңгай кылдыр кижизидирге, бо нарын болгаш чугула ажылга өг-бүле, ясли-сад, школа болгаш күш-ажылчы коллективтерниң сырый харылзаазы, демниг хөделиишкиннери эки үре-түнелди көргүзер деп бодаар мен. Ажы-төлүнге хамаарыштыр ада-нениң кижизидилгезине ажылының чедиишкиннерин школа доозуп турда эвес, а ясли-сад болгаш эте класстарга өөренип турда чугаалажып, түңнээрни чугула.

Төлевилелде иөрдүнген школа структуразының чедимчелиг болганын деткивишаан, класстар аайы-биле немелде бодалдарым бар. Ийиги эгенің дөртку чүүлүнде эге школага өөредилгенің хуусаазын мурнукузундан бир чыл узадып, өөреникчилерни «номчуурунга, кижирінге болгаш сан саларынга, күш-ажылдың бөдүүн чаңчылдарынга улам таны өөредирин, ооң-биле кады өөреникчилерге даалгаларыны эвээжедирин болгаш эртемнер үндезиннерин ооң даразында шиңгээдип алырын чигедир» дээн. Эге школаның хуусаа болгаш «үүк» талазы-биле «келдерелин» ажыглап, I—IV класстарга оода чараштыр бижирин киирге дээр мен. Үүге дээрге, бөгүнгү школачыларның холунуң үжүүн номчуурунга бергедээн. Саннарны, үжүктерни бижирин чыгыс аай эвес.

Бодум хуумда уругларны школага 6 харлыындан өөредирин деткивишаан мен. Сөөлгү үеде бистиң Тыванның иөдээ суурларында безин амгы үениң негелдезинге дүүштүр туттунган ясли-садтар көвүдеп, чаштарны кижизидеринге тускай эртемниг башкылар немежип турар. Белеткел программазын амгы чаштар ясли-садтарга шиңгээдип ап болурлар. Ол ышкаш, бөгүнгү уруглар үгаансарыыл, мөзү-шынар талазы-биле 20-30 чылдар бурунгааргы үе-чергелеринден ийи-үш-даа хар артык сайзыраңгай апарганнар.

Бо документиниң 15-ки чүүлүнде коммунизм тургузукчузу чаа кижиниң чараш чүүлдү билирин хөгжүдерінге уран чүүлдүң бүгү хевирлеринче кол кичээнгейни салбышаан, ол талазы-биле тускай эртемниглерни хандырарын культура албан черлеринден негеп турар. Ынчангаш кандыг-даа школаларда өөреникчилерниң бо чугула эртемге сонуургалы кошкак, оларның орус дылга словарь курлавырлары ядыы апаргаш. Үүге дизе, ук эртемни дээдидаа эртемниг болза, тыва специалистер башкылап турар. Ынчангаш бо кичээнгейни башкыларның негелделери чаңгыс аай эвес: орус литература, орус дыл дээн ышкаш эртемнерге кандыг-бир материалды азы теманы тайылбырлап тургаш, кайы-бир өөреникчиниң чедир билип албаанынга дузалаар дээш башкылар тывалааш туруптар. Түңнелинде өөреникчи биле орус чугааның аразында интервалы ыраап, берге байдалдарда башкызының тыва тайылбырынга идегеп, амдажааш, ол өөреникчи ук дылды шиңгээдип алырынче кичээнгей-даа, күш-даа үндүрбес апаар. Тыва школаларга оода орус дыл кичээлдерин ол нацияның башкыларынга дагзып көрзүвүссе деп саналым бар.

Бистиң училищеңиң баштайгы доозукчулары Чаа-Хөлдүң, Шагаан-Арыгның чаа тудугларында ажылдап, училищеге чедип алган мергежилин ажыл-амыдыралыында билдилиин-биле ажыглап турарлар. Оларның аразындан мурнакчыларының одуруунда чоруп турар комсомолчулар Галина Күнгаа (Чаа-Хөл), Светлана Каяындүү (Чаа Шагаан-Арыг) ышкаш шеверлекчилерни чоргаарал-биле адап турар бис. Ол ышкаш эрткен чылдың доозукчулары Светлана Хомушку, Иван Даваа, Валентина Монгуш олар чүрттүң дээди өөредилге черлериниде чедиишкиниг өөренип, келир үеде Тываның училищелеринге, улус ажыл-агыйының адырларынга бедик мергежилдиг специалистер бооп эвээ кааринге идегелиивисти оскунмайн турарлар.

К. БЕГЗИ,
Ак-Туругуң № 7 ХПТУ-ның уран чүүл удуртукчузу.

Улус ажыл-агыйынга хой чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенининг демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өөүшээзинден «Күш-ажылдың хөочуну» медальбиле шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Саая Намчылович **Долмажап** — Тээли ортумак школазының башкызы.

Күжүгет Донаевич **Дуучун-оол** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Биче-оолович **Кандан** — пенсионер.

Очур-оол Ак-оолович **Салчак** — Кызыл-Даг ортумак школазының интернадының повары.

Сендажы Салчакович **Сүрүн** — ССРЭ-ниң Күрүне баинызының Тывада контораның Тээли салбырының таңныылы.

Кылдаа Байыровна **Торум** — Тээли ортумак школазының башкызы.

Бөлүүн Дойнуровна **Хемер-оол** — чоннуң амыдырал хандырылга будурулге эргелелиниң начальныгы.

Чылбак Үндүргүевич **Хертек** — караа четпестерниң Бүгү-россия нинтилелиниң районнар аразының эге организациязының даргазы.

Барба Адыгбайевна **Хертек** — чүрттелга-коммунал ажыл-агыйының будурулге эргелелиниң ажылчыны.

Белек Салчаковна **Хертек** — Бай-Тал ортуман школазының интернадының кижизидикчи башкызы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Норжун Чечен-ооловна **Кенден** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Адычок Содунаевна **Күжүгет** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Намдарый Хертековна **Күжүгет** — «Тыва сут тудут» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 1 КМК-ның техажылчыны.

Долгар Комбуевна **Куулар** — «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Шоожал Шырапович **Монгуш** — «Тыва септелге-тудут» трестиң Кызыл-Мажалыкта септелге-тудут участогунуң бызаңчызы.

Долзатмаа Ортун-ооловна **Монгуш** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Ранса Михайловна **Монгуш** — райпо магазинининг техажылчыны.

Чодураа Чыртан-ооловна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Олег Балчийович **Нагаа-оол** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң бызаңчызы.

Серен Дамбуевич **Оюдар** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүг Сереновна **Ооржак** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Дамба Сюрюнович **Саая** — «Тыва сут тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 1 КМК-ның монтажнигы.

Павел Ефимович **Семынин** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың өрүмнекчизи.

Галина Васильевна **Струкова** — райпо магазинининг садыгжызы.

Биче-оол Хүндү-Самбуевич **Хомушку** — «Барлык» совхозтуң чолаачызы.

Доржу Күжүгетович **Эдиски** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың өрүмнекчизи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Базыр-оол Ховалыгович **Баймр-оол** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның бызаңчызы.

Владимир Тихонович **Бахтин** — Шагаан-Арыг ортуман школазының башкызы.

Мария Ивановна **Белоусова** — Шагаан-Арыг ортуман школазының башкызы.

Галина Яковлевна **Грудинина** — «Шагонартзастрой» трестиң кассири.

Далаа Түлүшевич **Демзин** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның ажылчыны.

Дүктүг Кошкар-ооловна **Довтуг-оол** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Дуваңмаевич **Донуй-оол** — «Красноярсктудугнуң» № 3 КМК-ның трактористи.

Владимир Петрович **Котов** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның чолаачызы.

Владимир Денисович **Мареев** — Шагаан-Арыг ортуман школазының башкызы.

Нина Степановна **Почекай** — «Найырал» ажылчын кооперациязының склад эргелекчизи.

Лидия Васильевна **Пряхина** — Шагаан-Арыг ортуман школазының башкызы.

Александра Түдүшевна **Савзан** — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

Чүсүкпен Хуртуувовна **Сенди** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Шаммак Сайзуруновна **Суваң-оол** — Арыг-Узуу суурда пенсионер.

Монгуш Лопсановна **Сюртүк** — Чаа-Хөлдүң участок эмнелгеэзиниң эмчи сестразы.

Алексей Васильевич **Туревич** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның инженер-диспетчери.

Доптуй-оол Тимошевич **Тыкыл-оол** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның бызаңчызы.

Доржу Ондарович **Узуң-оол** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның ажылчыны.

Александра Ивановна **Цуй-Ю-Сен** — Шагаан-Арыг ортуман школазының өөредилге эргелекчизи.

Чанчымаа Түлүшевна **Шыыран** — «УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Зинаида Зиновьевна **Аванькина** — «Водоканал» эргелелдиң диспетчери.

Галина Николаевна **Балакина** — Курсадыг инспекциязының Тывада эргелелиниң начальныгы.

Алексей Васильевич **Вальков** — Тываның электри четкилериниң улуг слесары.

Виктор Исидорович **Гнусин** — Пассажирлер артыштырар АТБ-ниң чолаачызы.

Клавдия Алексеевна **Гобро** — СЭКП обкомунуң машинакчызы.

Григорий Григорьевич **Дорошенко** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының автосептелге участогунуң начальныгы.

Анастасия Кирилловна **Сайбеева** — № 22 аптека эргелекчизи.

Валентина Гавриловна **Труфанова** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында ХБАБ киндизиниң инспектору.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОНДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың январь 31.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң

Ч а р л ы ы

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

Бүгү сонгукчуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы делегейниң хой-нинтиниң болгаш парлалгазының кичээнгейниниң төвүнде туруп турар.

СЭКП-ниң ажылдап кылган политиктиг угланыышкыны амыдыралга чедиишкинниг боттанып, ССРЭ-ниң Дээди Советинге болган сонгулдаларның сөөлүнде эрткен беш чылдарда Советтер чүрту ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуп, уламна бай-шыдалдыг болгаш күчүлүг болу берген-дир деп, Чехословакиниң «Руде право» солуну бижээн.

Совет кижилерниң амыдыралчүрттелгазының болгаш күш-ажылының тайбың байдалдарын хандырарынга, бүгү-нинти тайбыныы болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга болдунар бүгүле чүүлдерни Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы болгаш Совет күрүне кылып турар деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну демделээн.

Бодунуң ленинчи Коммунистиг партиязынга баштаткан совет улус сонгулдаларындан сонгулдаларга чедир коммунистиг тургузуушкунун бүгүле угланыышкыннарынга чаа-чаа улуг тиилелгелерни чедип ап, делегейге быжыг тайбың дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп турар деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну бижээн.

СЭКП ТК-ның Кыйгырыын тайылбырлаан үүлүнге Англияның «Таймс» солуну мынча деп бижээн: «Совет Эвилелиг-биле харылзааларны өжегерээн чидигленгирегин дээш Вашингтонну СЭКП ТК бүрүү шапкан. Социалистиг чүрттарга удур эң-не бүжар ончуң-чоңгээлерни кылып турар империализмниң эң-не реакциялыг күштерининг бурууза-биле делегей харылзаалары дыка баксыраан. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажыышкынар чогумна Вашингтонның бурууза-биле үзүлгенин Москва медеглээн-дир».

(СЭТА).

Франция. «Тальбо» заводтуң цехтериниң бирээзинге болган митинг.
Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

ЛКП-НЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Люксембургтуң Коммунистиг партиязының XXV сеъздизи чүрттүң үдуг үлетпүр төвүүре ажыттынган.

Бүгү партия организациялардың төлөөлээн 200 хире делегаттар съездиниң ажылынга кирипшеп, Люксембургтуң коммунистериниң шуулганынга 11 чүрттарның ажыттынган.

УДУР ХАРЫЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Америк чалгынныг ракеталар чүрттүң агаар делгемнинге кестүп келир болза, оларны дүжүр адар сорулга-биле Швеция бодунуң агаар камгалалының күштерин чаартып, улам сайзыраңгайжыдып турар. Англияның «Обсервер» солунунуң бижээнин ёзугаар алырга, Швецияның ол хемчеглерни баштайгы согуушкун кылырының америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага экжеп тургузуп эгелээн НАТО-ның шиитпиринге удур харыы болуп турар. Швеция моон мурнунда чүртка айыыл «Чөөн чүүтеп кыжанып» турар даар үндезин чок турушту эдлеп турган. Америк ракета-ядролуг чаа боо-чепсектерни Барыын Европага АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон чамдык эвилелчилери тургузуп эгелээн соолунде Швеция бодунуң эрги турумчуң өскертип эгелээн.

Швецияның камгалал штабының начальныгы контр-адмирал Бруо Стефенсонуң бодалдарын болгаш чугааларын «Обсервер» солун парлаан. «Чалгыныг ракеталар Швецияның агаар делгемининг кажан-даа, кандаар-даа кестүп келирине удур демисел Швецияның чепсектиг күштерин хөгжүдер программаның чүтүлә сорулгазы болуп турар деп, солун бижээн.

Радиолокациялыг бар станцияларны чаартырынга, чаа станцияларны чогаадырынга база будуруп тургузарынга, Швецияның шериг-агаар күштерининг самолёттарын чепсеглээрге дериг-херекселдерин кылырынга, ылангыя «Витген» деп шуургедекчи самолёттарны чаартыр чепсеглээрінге немелде аңша-хөреңгилерин чарыгдаар деп турар.

ДЭЭРБЕЧИ ХАЛДААШКЫН

МАНАГУА. (СЭТА). Америк бүдурулгениң «А-37» деп беш шериг самолёттары Никарагуаның агаар делгеминче база катап шургуп кирген болгаш Чинандега департаментиде Апосентильошуң зоназын дерзин ёзу-биле бомбалап, ракеталар-биле боолаан. Гондурастың алды шериг самолёттары ооң мурнунда бир хонук бурунаар сандиножу улусчу армияның базазынче болгаш харылзааның хамааты төвүнче база дээрбечи ёзубиле халдаан турган. Араатандыг ол бомбалаашкыннарның болгаш боолаашкыннарның түңнелинде 4 кижи өлүрткен, 10 кижи аар бөлгылаткан.

Гондурастың шериг самолёттарының дээрбечи ол халдаашкыннары-биле холбаштыр шыңгыы удурланышкынны Никарагуаның Дашткы херектер министерствозу Гондурастың эрге-чагыргаларынга илергейлээн.

АКШ—ИЗРАИЛЬ: сүлчээниң уржуктары

АКШ биле Израильдиң Ливанда агрессчи үүлгедиглеринің нүштелгени-биле чергелештир бодунуң бодалын чугаалап бээрин Совет хөй-нинтиниң антисионисчи комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры генерал-полковник Д. А. Драгунскийден СЭТА-ның корреспондентизин дилээн.

Д. А. Драгунский: Ливанда амгы болуушкуннар «стратегтиг кады ажылдажылга» дугайында АКШ биле Израильдиң аразында чугаалажышкынарга дүүштүр америк-израиль шериг хөделишкиннериң кады калбартырының болгаш идепкейжидериниң дугайында дугуржулганың дөрт түңнели бооп турар деп, ол хөделиишкиннериниң согуушкуну ук девискээрге америк-израиль тергиндээшкинге удур демисежип турар араб куштерже утланган.

Вашингтон биле Тель-Авивтиң стратегтиг сүлчээзи оларның нинти сорулгаларынга болгаш ук сорулгаларны чедип алырының нинти методтарынга үндезилеттинген. Кэмп-Дэвидке чарган сүлчээнги «үлегер» кылгаш, АКШ биле Израиль араб чүрттарны ийи-чаңгыстап америк-израиль агрессияга удур демиселдиң хүрээлекинден оспаксырадырын болгаш ындыг байдалга таварышкан араб күрүнени боттарының сандарадыкчы политиказынга каттыштырарын ораалдажып турарлар. Ливан улустуң тураскоруунга чөрүштүр Вашингтонуң дөрт кижилгезинбиле Ливанга чыгаан диван-израиль «дугуржулга» дээр чүүл чогум-на ындыг сорулганы салганы билдингир болгай.

Шак ол кем-буруулуг сүлчээниң талалакчылары боттарының тускай сорулгаларын база салган, чүл дээрге америк империализмге Чоокку Чөөн чүкте орукту ажыглап берип турар тускай соңгуг чедирер күш кылдыр Израильди АКШ ажыглап турар. А Тель-Авивтиң чагырыкчылары Вашингтонуң бүгү талалыг, үрүлүү өзүп турар деткимчезинге даянмышаан, Нилден эгелээш—Евфратка чедир «улуг Израильди» тургузарының кажан-даа бүтпес планнарын боттандырарын кордап турарлар. Израильди америк империализм Чоокку Чөөн чүкте согугжу күш кылдыр ажыглап турар.

Корреспондент: Делегей сионизминиң шак ол планнарының кем-буруулуу болгаш айыылдыы тодаргайдыр. Ынчаарга Израильдиң иштики байдалының дугайында чамдык чүүлдерден чугаалап бээрилер кандыгыл? Израильдиң чагырыкчы бөлүктерининг сарыыл чок калчаалыг политиказы түс чүрттүң экономиказынга чүрттакчы чоннуң амыдыралынга кандыг хораны чедирип турарыл?

Д. А. Драгунский: Барыын чүктүн Израильге чоок парлалгазы безин ооң амгы экономиктиг байдалын тергиин багай деп санап турар. Акшаның үне чоктарыышкыны эрткен чылын 200 хүү четкен, а бо чылын 280 хүү долер деп санап турар. 1977 чылдың ортан үезинден эгелээш акшаның үне чоктарыышкынының шиити өзүлдезин 6000 хүү болган. Ол талазы-биле Израиль шынап-ла «эң улуг чедиишкиннерин» чедип алган.

Израильдиң даштыкы өрезиниң түңү 28 миллиард доллар боол турар, ол болза эмиг эмер чаш уругларны кады алырга, чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр 5,5 мун доллар ажып турар. Вашингтонның доллар талазыбиле «сыкыртымышкыннары» Тель-Авивтиң сан-хөөзүн канчап-даа онгарылдырып шылавас.

Израильдиң - чүрттакчы чоннуң амыдырал деңнели 50 хүү кудулаан. Экономиканы «көдүрер дугайында» чазактың эдлечглиг планы чоннуң боттуг ажыл төлевирин ам-даа 12 хүү кызыраарын орук четкизин бөйдүс камгалалын, суг хандырылгазын болгаш еске-даа ындыг чүүлдерни хөгжүдер талазы-биле бүгү хемчеглерни боттандырарындан ойтаваарын көрүп турар.

Шамирниң хемчеглери Израильди экономиктиг кризистиң аспаандан үштүп шыдайвас, чүге дээрге ук хемчеглер ол кризистиң кол чылдагаанынга — чагырыкчы сионисчи болуктун агрессчи, авантюристи үглашыышкынынга болгаш ону боттандырары-биле холбашкан канчаар-даа важок хөй шериг чарыгдалдарынга дегбейи турар. Чижеглеп чугаалаарга, «F-16» деп хыдыкчы - бомбардировщиктиң кара чаңгыс дайынчы ужудуушкунунуң өртээ израиль үндүрүг төлекчилеринге 15 400 доллар, а аар үгербоонуң чаңгыс адыышкынының өртээ — 1 100 доллар боол турар. А ындыг ужудуушкуннарны болгаш адыышкыннарны израиль аггрессорлар эжелеп алганы ливан черге хүнүүн-не чежеңи-даа кылып турарлар.

Ынчангаш Лондонуң «Таймс» солунунуң бижээнин ёзугаар алырга, экономиктиг кризистең чайлаар дээш Израильди 1984 чылда ооң 100 мун хире хамаатылары катташ чоруур, ол болза эртеки чылдаазындан ыка хөй болур. Израильден массалыг дезип унуушкун «хан төрел чүртүнүң» дугайында сионисчи чулчуруушкунунуң бүүрап дүшкенининг тодаргай херечизи боол турар. «Израиль черге» еврейлерни каттыштырып чыырын делегей сионизми бодунуң кол сорулгазы деп чарлаанын билир болгай бис. Ынчаргa амгы үеде Израиль болза бөмбүрзектиг бүгү еврейлериңге эң-не айыылдыг чер апарган.

Соңгулдадан соңгулда чедир

3. ЭКИ АЖЫЛДААН СООНДА...

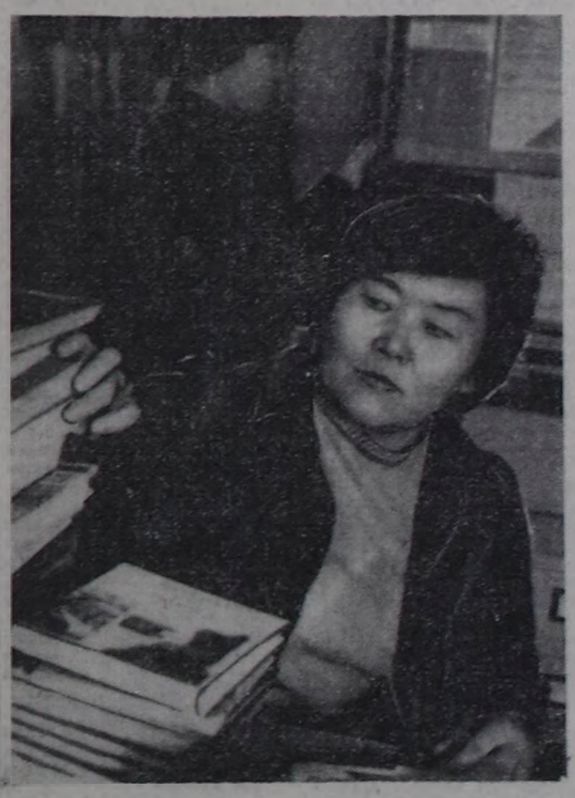

Хостуг шакта

Ажыл хүнү доозулган. Суурнуң бажыңнарының сонгазындан чырык орейга дээрле ошпес. Торгалыгжылар күш-ажылчы хүн соонда сагыш хандыр дыштанып билирлер. Эки ажылдаан соонда, эки дыштанып дижир болгай.

Суурнуң чурттакчылары агитквартал төвү — агитквартирага бо-ла чыглып кедирлер. Чугаалажыр, демиг шиитпирлээр айтырыглар-ла эвээш эвес. Чижө, уруг-дарыг кижизидилгезинге айтырыг, агитсолунчуң эвлечелиг үндүрүлгезин үндүрер, часкы чалгайжыдыгга үезинде чүүл кылыры... Чоннуң чурттап турар черинииң аайы-биле кижизидилге ажылы чорударынга агитквартал улуг күш. Суурнуң херээженнер төвүлелиниң (даргазы Ш. Ооржак) удуртулгазы-биле агитквартиралар дамчыштыр. Культура бажыңынга авазарниң аргазы, даараан хептериниң делгелгелери, күскү дүүгүт ажаалдазынга тураскаатказын кежээлерни, янзы-бүрү ужуражылгаларны организастары чаңчыл болган. Аныяк адаларга тураскаатказын кежээ солун болган. Оюн-тоглаадан улуг-биче торгалыгжылар чыда калбастар.

Школа реформазының дугайында толевилелди чугаалашкан хуралдар агитквартал-дарда база эртип турар. Адаилелерге лекторийни тургускан, ооң ажылын херээженнер төвүлеп удуртуп турар. Культура бажыңынга кино эгелээр мурнунда урулар кижизидилгезинге, социалистиг хоойлудурүмге хамаарышкан лекция, беседаларны номчуп турар.

Суурнуң улуг-биче чурттакчыларының хостуг үезинде чыглып келир төвү — кодээ библиотека. Улуг-Хем районнуң төпчүткен библиотека системазының совхозта филиалы 553 номчукчулуг. Ооң номчукчулары— совхозтуң ажылчыннары, ажыл-агыйның специалистери, апыяктар, школачылар. Үстүнде номчукчуларга бо чылдың эртken айында үс үш кижи немешкен. Библиотекада делгелгелерни, стендилерни таарыштыр дерээни көскү, социалистиг хүзээлгелерни аскан. Ооң негелдерни бүрүң күүсеттинип турар. Малчын коданнарда, фермада көжер библиотекаларны тургускан.

Библиотеканың эргелекчизи М. В. Хаднаева (чурукта) номчукчуларының дугайын чугаалап олура, идепкейлиг номчукчуларын адады. Оларга совхозтуң кол зоотехнигни М. Саму-Хөө, бухгалтер Д. Дадар-оол болгаш ооң-даа өскелер хамааржыр. Торгалыг ортумак школазының өөреникчилери библиотеканың доктаамал аалы номер эң солунул деп чүвени шилип алыры көрүкчүлерге дыка берге боор турган хире.

Конкурстуң шаңналы — үш демир, үш шил сава. Биске өөрүвүүр чүве болза ол шаңналдарның бирээзин тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-оолович Оскал-оолга тывысканы болган.

Бистиң совет циркти улуг болгаш хөй янзы номерлерлиг программазының иштинден югослав көрүкчүлер терьер дээр улуг карака ыттарны. Африканың гепард дээр моортай хевирлиг араатанын база көргенлер. Дириг амытаннар өөредир конгут дидим чүрекки-ир М. Маяцкаяның кыл дээн чүвезин ол амытаннар чөпшүлдүг күүседип тургулаан. Уругларга бараалгаткан көргүзүтден шаңналга кирген Сильва деп хаванны, Гришка аттыг аскыр дагааны, Барсик дээр моортайны, Барбос деп ытты болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Поповтуң белектезини «Кошкин дом», «Доктор Айболит» деп шиилериниң өскедаа дөрт даванныг артистерин көрүкчүлер сонуургаар чорду.

Циркти моегези В. Дикульду көрүкчүлер онза сонуургаан. Ол 70 килограмм шойну кажык дег октап, 780 кг аар чүкту моге чыдып алгаш чиик кодуруп турарын көөрүкчүлер кайгаар. Шаанда В. Дикуль артист оюн көргүзүп тура, андарылгаш, буттарын кемдеткеш, кезек үеде кылаштай албас турган. Ону шыдажып эрткеш, чүгле кылаштаар аргалыг болган эвес, спорт мастери атты алган болгаш чаа цирк номерлерин кылып чоруур.

Бистиң программавыста солун номерлер-ле хөй, ужугуп турар гимнастар, кандыг бир чүвени чидяр хуулдурар илбичи А. Монастырская, эңмежок дээрбекти дээскиндирип өөренген мастер И. Довейко болгаш өскелер-даа бар. Клоун артистер В. Шутов биле И. Третьяченко көрүкчүлерни манежке кежээ дургу карак чажы төгүлдүр каттыртып кээр.

Барган-на хоорайларывыска каас чараш өңнүг чарлалдар көрүкчүдерге мынча деп дыңнаткылаан турар.

«ССРЭ-ниң улуг пириги моорлап келген».

Ынчангаш социалистиг Югославияга аалдап барган совет цирк артистери шупту-вус Төрээн чуртувустуң алдары, чер делегейге бижыг тайбың, улустарның эпнайыралы дээш шыңгыы негелделиг, уран мергежил талазы-биле эң-не бедик деңнелге харыысалгалыг ажылдап чораан келдивис.

Совет цирк артистери элээн каш халас концерттерни көргүскен. Ооң иштинде бир катап Белград хоорайда ажылдап турар совет хамаатыларынга болгаш совет элчин черинии ажылдакчыларынга ойнап бердивис. ССРЭ-ниң Югославияда элчизи, СЭКП ТК-ның кежигүү Н. Н. Родионов аңаа олуржуп, совет артистерге өөрүп четтиргенин илередип, изиг байыр чедирген.

Совет элчин чери социалистиг чурттарның элчин черлериниң ажылдакчыларыбиле ужуражылгаларын кежээзи эрттирген. Аңаа ойнаарыбиле кезек совет артистерниң ооң иштинде тыва артистерни база чалаан. Ол ужуражылгаларын кежээзи найыралчы байдалга эртken. Бо ойнап чораан үевисте база бир солун чүве — Белград хоорайда Совет культураның бажыңынга Югослав-совет найырал ниитилелиниң активи-биле совет цирк артистериниң ужуражылгазы болган. Бистиң удуртукчувус РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Г. М. Трахтенберг совет циркти төөгүзүнүң дугайында аңаа чүве чугаалаан болгаш совет циркти чедиишкиннериниң дугайын кино көргүскен.

Бисти Югославияның төөгүзү, культуразы-биле таныжсын дээш югослав өңнүктер холчок сагыш човап турганнар. Югославияның улустарының танцылары, чараш ырларын «Коло» дээр сураглыг ыры, танцы ансамблиниң күүселдезин кончуг сонуургап көрдувусдаа. «Иосип Броз Тито» деп тураскаадлыг топке-даа чордувус. Немец-фашистиг эжелекчилерден Белград хоорайны хостаар дээш демиселге амы-тынын маадырлыы-биле берген совет солдаттарның тураскаалынга чечектер салып, мөгейдивис.

Белград — чурттуң политика, экономика болгаш культура талазы-биле кайгамчык улуг төп хоорайы. Бурунгу үениң кудумчулары, тураскаалдары-биле кожа — шил, бетон тудулгар. Эң ыланғыя хоорайның чурттарга болгаш албан черлериниң тудулгары тускайлаң аяшинчизи-биле онзаланып турары кайгамчык чараш. Бир хепке куттунган дөмейлешкек микрорайоннар, кварталдар, бажыңнар ыында барып-ла көзүлбес, шупту ангы-аңгы деп, бисти үдеп чораан кижи тайылбырлаар чорду.

Чаа чылды бис Югославияга үткүдувус. Белград хоорайның чаа чыл мурнуу чарыының ярмарка-базаарын соңгүргап чордувус. Ол дээрге бир онзагай көрүштүг байыр-наадым боор чорду: хөгжүм-музыка, ырышоор куттулган. Янзы-бүрү өңнүг лампочкалар-биле чыгыткан, аттракцион оюннар дээш солун чүве-ле хөй. Бир үттүндүрбас солун чүве — Чаа чылды үткаан кежээни эрттиргени. Чон чыглып алган, аңаа-ла амыр-шөлээн хостуу-биле хөглешкен —артистери ойнаан, ырлашкан, танцылаан, тайбыңны, эки чаагай аас-кежиктп, чедиишкиннерни, кадыкшылды күзешкен, хол-холундан четтинчип алган чер-черде танцылап турар боор чорду.

Сербияның Ниш болгаш Словенияның Любляна хоорайларга база ойнадывыс.

Социалистиг Югославияга оюн көргүзүп чораан үевисте дыка хөй югослав өңнүктерге ужуражып, оларга Төрээн чуртувустуң, ооң иштинде 40 харлаар Совет Тыванның дугайыңда сеткилдин ханызындан сонуургадып, сүй белектерни-даа солчуп чордувус. Цирк оюнун көргеи мун-мун югослав кижилер түгле совет цирк ураи үүлге ынакшаан көрүмчүлер эвес, харын Совет Эвилелиниң кончуг найыралчы өңнүктери ол деп боддаар-дыр мен.

Бисти үдээн кежээге ол «Ташмайдан» фирманың удуртукчузу совет цирк артистеринге, көргүзүгүнүң удуртукчуларынга, бистиң ниитп программавыстың ураи үүлүл удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга, режиссёр В. Петуновка сеткилдің ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, чылыг найыралчы сестерии чугаалаан. «Союзгосцирк» каттыжышкынынга кайгамчык улуг кылданаан шил саваны белек кылдыр берген.

Совет цирк артистериниң социалистиг Югославияга оюн көргүзүп чораан аянчоруу ыңдыг янзы найыралчы ёзу-биле доозулган.

Совет улуг цирк, менди чаагай!.. База катап ужурашкыже— деп, найыралчы Югославия удеп чыдып калган.

Б. ХЕРТЕК.

Бүгү-эвилелдиң «Союзгосцирк» каттыжышкынының артизи.

Бо номерде белүк материалдарны «Шынның» корреспондентилери В. Куулар, А. Оксур олар белеткээн. Фотолары Ю. Косарьковтуу.

«Кезээде хүннеп турзун!»

Суурнуң үстүү талазында чаңгыс аай төлевилелбиле туттунган кезек бажыңнарның бирээзинден хөгжүм үнү үзүлбес. Ол — совхозта уругларның музыка школазы. Ында ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң уруглары, ооллары музыканың эге хевирлеринге өөренип турарлар. Школада аккордеон, баян, фортепьяно, домра класстары бар, чүрүк чүруур салбыр база ажылдап турар. уруглар арга-дуржулгазы бедик башкыларның удуртулгазы-биле музыканың кайгамчык улуг «делегейинче» эге бодумну кылып турарлар.

Кичээл бүрүзү уругларның музыкага сонуургалын оттуруп, билиглер-биле чепсегленп турар. Мында өөренип турар бежен алды урулларның, ооллардың аразында баян, аккордеон класының өөреникчилери Л. Ооржак, Н. Моигуш, Ю. Буян-Хөө, А. Дажыма болгаш оон-даа өскелерниң өөредилгези эки. Доирга класы районда амдыысында чүгле бо школада бар. Ында он дөрт уруглар бар.

Башкы Т. Т. Балданның (чурукта) удуртканы домра класының өөреникчилериниң билии быжыг. Школага эртken өөредилге чылында база бир салбыр — аккордеон класы немешкен. Уруглар ында күзелдиг-биле өөренип киргеннер. Орус улустуң хөгжүм хереселдериниң оркестри база тургустунган.

Музыка школазының коллективи ажылының отчёдун совхозтуң ажыл-ишчилеринге бээр чаңчылдыг. Конперттерге жюри ынчан — уругларның ада-иелери — совхозтуң ажылчыннары болур. үнелелди олар бээрлер. Көрүкчүлерниң адыш часкап, үнелээшкинин бээри — уругларга шаңнал. 4-9 класстың өөренікчилериниң ол концерти уругларның музыкага сонуургалын улам көдүрбүшаан, төрээн черинге ынак болурунга, ооң байлак-каалын үнелеп билир чоруккa кижизидип, күш-ажылды алдаржыдып турар.

Эң бичии торгалыгжылар — уруглар ясли-садында өзүп, доруттуп турарлар.

Алдын хүн чайнап турзун
Арыг дээр аяс турзун...

диген омак-хөглүг өткүт үнер кайы ыяктан дыңналып келир.

В. КУУЛАР.

КАЯА-ДАА НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Москва. Киев вокзалы. Күскү дымырааш чаъс чаап турар бүргет хүн. Социалистиг Югославияже аъттанып турган совет цирк артистериниң хөглүү-даа аажок, бир-ле байырлал шинчи кире берген. Ынчанмайн канчаар ийик. Чүге дээрге бистер хөй национал совет уран чүүлдүң төлөэлекчилери-дир бис.

Бистиң дүрген чоруур поездивис Югославияның (ЮСФР-ниң) найысылалы — Белградка чедир ийи хонук чоруп келген. Маңаа кээриивске Титоградче баар поезд бисти манап тур. Ам аңаа олура кааптывыс. Бистиң хөй чезивистиң чүгле ном, солуннар, телевизордан сураан дыңнап чораан ораныывыс бо — ам-на боттарывыс караавыс-биле көрүп, сонуургап эгелеливис.

Орүү даглар-биле, кызаа, кадыр кашпалар иштп-биле ыңай-бээр шөйлүп-ле турар, хөй сайныг түннельдерни эртер. Чамдыкта коргунчуудаа сургей — соңгадан харанырга дуу-ла куду — кашпал иштинде хемниң суу ак көвүктелдир хайнып, шурап бадып чыдар. Кайнаар-даа көөрге даг-ла, даг, оларның сүүүр баштары ак-көк дээрде шаштыга берген дег. Даглардың эдектеринде ыяш үнүш аразында кадарчылар бажыңчыгаштары көстүр, а аяларында хой, өшкү кодан-кодаи оъттап чоргулаар.

Шак мыядыг кадыр-берт, чараш бойдус-чурумалдыг, байлак чурт чоргаар, күш-ажылчы, хосталгага ынак төлептиг кижилерни кижизидип өстүрген.

Хенертен хоорай көстүп келген, Титоград болду. Югослав өңнүктер бистерни хүндүткелдии-биле уткуп, хүлээп алган. Совет циркти оюн көргүзүүр маңаа чедп хонук үргүлчүлээп. Көргүзүг бүрүзүн чыылганнар диңмиттиг адыш часкашкынары-биле уткуп, катап-катап аренаже үнерин дилеп турганнар. Ол чорук бистерни улам сорук, хей-аът киирген. Бо хоорайга ойнап доозарывыска, бисти Адриат далайның кыдында Будва дээр курорт хоорайга чедирип келди. Далайга келген кижи будун оттурбес деп чүве канчап турар боор! Эштир чөрлер ынчан эзи тургулаан. Бодап көөрге эштир ой четпээн хире. Ындыг бе дээрге, суг чылыг. Бистер аңаа амырап эжиктеп бис.

Социалистиг Югославияның найысылалы — Белградка келдивис. Совет цирк артистерин эптиг, эвилеч хүлээп алган. Аңаа 42 катап ойнадывыс. Үш ай иштинде ниитизи-биле 101 оюн көргүстүвүс. Ону муң-муң кижилер көрген. Бистиң Бүгү-эвилелдиң «Союзгосцирк» каттыжышкыны-биле Югославияның «Ташмайдан» дээр фирмазының (бистиң бо гастроловустуң организастап турар фирманың) кады ажылдап эгелээнинден бээр ам беш чыл боол турар.

Бо ойнап чоруп турувуста, бистиң программавыстан кайы номер эң эки деп көрүкчүлерниң чаңчыл болган конкурузун эрттирген. Бистиң көргүзер программавыстың номер бүрүзүнүң шынары эки. Ынчангаш кажан-даа хөй югослав өңнүктерге ужуражып, оларга Төрээн чуртувустуң, ооң иштинде 40 харлаар Совет Тыванның дугайында сеткилдин ханызындан сонуургадып, сүй белектерни-даа солчуп чордувус. Цирк оюнун көргеи мун-мун югослав кижилер түгле совет цирк ураи үүлге ынакшаан көрүмчүлер эвес, харын Совет Эвилелиниң кончуг найыралчы өңнүктери ол деп боддаар-дыр мен.

Бисти үдээн кежээге ол «Ташмайдан» фирманың удуртукчузу совет цирк артистеринге, көргүзүгүнүң удуртукчуларынга, бистиң ниитп программавыстың ураи үүлүл удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга, режиссёр В. Петуновка сеткилдің ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, чылыг найыралчы сестерии чугаалаан. «Союзгосцирк» каттыжышкынынга кайгамчык улуг кылданаан шил саваны белек кылдыр берген.

Совет цирк артистериниң социалистиг Югославияга оюн көргүзүп чораан аянчоруу ыңдыг янзы найыралчы ёзу-биле доозулган.

Совет улуг цирк, менди чаагай!.. База катап ужурашкыже— деп, найыралчы Югославия удеп чыдып калган.

Б. ХЕРТЕК.

Бүгү-эвилелдиң «Союзгосцирк» каттыжышкынының артизи.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

РАЙОН ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Совет Тыванын 40 чыл оюнга тураскаатказ хостуг хүрешке Тес-Хем районнуң командалар болгаш хууда бирги черн дээш маргылдаа Самагалдайга эрткен. Аңаа районнуң ажыл-агыйларыпдан, бүдүрүзгелериниден болгаш күш-культура коллективтеринден 78 мөгелер арга-күжүн, мергежилин шенешкеннер.

Маргылдааның түңнелинде Н. Лодай-оол (48 кг), А. Самбыа (52 кг), В. Сайчат (57 кг), В. Хураган (62 кг), М. Дажываа (68 кг), С. Дандаа (74 кг), С. Кыл-оол (82 кг), М. Намзырай (100 кг), С. Шимет (100-тен өрү) олар районнуң тиилекчилери болганнар.

Самагалдайда элээди уругларның спорт школазының командазы бирги черни эзлээн. «Кызыгаар» болгаш «Тес-Хем» совхозтарның командалары нйиги-үшкү черлерни тус-тузунда үлешкеннер.

Тиилекчи командага болгаш мөгелерге районнуң спорт чөвүлелиниң шилчиир күбогун болгаш өртектиг белектерни тывыскан.

Д. СЕДЕН.

САН ДЕҢ БОЛГАН

Бай-Тайга районнуң төвүнден бөлүк спортчулар кожазы Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң аныяктарынче спортчу аалдаашкынны кылып, волейболга, баскетболга эш хуузунуң ужуражышкынын эрттиргеннер.

Эрги-Барлык ортумак школазының спорт залынга болган волейбол маргылдаазынга шелдүү ээлери 2:1 санга тниилээн. А баскетболга аалчыларның дуржулгазы олардан бедик болган. Херээженнер аразынга болган волейбол маргылдаазынга тээлижилер, баскетболга— эрги-барлыкчылар тиилээннер.

Ынчангаш ниити сан дең болуп доозулган.

О. АКААЖЫК.

ШКОЛАЧЫЛАР АРАЗЫНГА

Улуг-Хемде Булуң-Терек ортумак школазының спорт залынга районнуң өөреникчилер аразынга болган волейбол маргылдаазы чидиг байдалга эрткен.

Ооллардың беш, уруглардың беш командалары күжүн шенешкеннер.

Оюнның эгезинде Хайыракан школазының өөренпкчилери биле Арыг-Үзүү школазының командазы ойнаанвар. Оюн 2:1 болуп, хайыракайчылардың тиилелгези-биле доозулган. Чааты ортумак школазының өөренпкчилери чаа-хелчүлерни уткан. Уруглар аразынга бирги черни Чаатының, ооллардан Хайыракан школаларының командалары тус-тузунда тиилээн.

А. НАТПИТ.

КОМБИНАТТЫҢ ШЫДЫРААЧЫЛАРЫ

Шыдаараага Кызылдың эът комбинадының бирги черн дээш маргылдаа доозулган.

Аңаа киришкен оң дөрт шыдыраачыларның аразындан Байыр Кыргыс оң үш санны алгаш тиилээн. Павел Суге-Маадыр, Николай Доронучев олар ийиги-үшкү черни эзлээннер.

Дүрген ойнаарының маргылдаазынга база-ла ол-ла шыдыраачылар шаңналдыг черни эзлээннер.

Т. ТУМАТ.

СПОРТЧУ ӨГ-БҮЛЕ

Чопнуң амыдыралының культурлуг деңнелин бедидеринче утланган ажылды чорударынга спорт, дыштанылга кежээлерин организастаарынга клуб, херээженнер төвүлелдери, дыштанар хүн штабы болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ролю улуг. Маңаа хамаарыштыр бистиң Ак-Тал суурда чамдык солун ажыллар чоруттуруп турар. Спорттуң аңгы-аңгы хевирлериниге сезон аайы-биле маргылдааларга, спорт кежээлерин эрттиреринге чон күзелдии-биле киржип турар.

«Ачам, авам, мен — спортчу өг-бүле» деп кежээни суурнуң Культура бажыңынга чоокта чаа эрттирген.

Аңаа хоочун чурттакчы К. С. Комбу тыва улустуң шаанда ойнап чораан оюнарының болгаш чаагай чаңчылдарының дугайында чонга солуну-биле чугаалап берген. Ол кежээге кажык-биле ойнаарын аныяктарга тайылбырлап, өөреткен.

Кежээниң ээл кезээ —өг-бүлелер аразынга маргылдаалар солун, хөглүг байдалга эрткен. Виктор Сереп, Алексей Сереп болгаш Борис Сереп оларның өг-бүлелери кежээге идепкейлиг киришкеш, шаңналдыг черлерни эзлээннер.

Ындыг кежээлерни болгаш массалыг спортчу маргылдааларны ам-даа эрттиреринии суурда хөй-ниити организацияллары планнаан.

Ч. СҮГЕ-МААДЫР.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Концерт. 9.20 — Документалдыг телефильм. 9.50 — «Дорогой мой человек». Уран-чечен фильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 Чаңсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильм. 14.45— Бистиң садувыс. 15.15 — «Тоолга аалдаашкын». «Золушкага үш тоорукчуган». 16.45 — «Шыдыраа школазы». Мергежил кичээлдери. 17.15 — «...Оң алды хардан өрү болган оон улуг назылыг». 18.00 —Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV кышкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 21.00 — «Ye». 21.35 — Музыкалыг дамчыдылга. 21.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —Документалдыг телефильм. 23.30—01.00 — XIV кышкы Олимпий оюнарының байырлыг ажыдыышкыны. Сараеводан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — Музыка. 7 класс. 9.05 — Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 9.35 — Музыка. 7 класс. 10.05 — Физика болгаш техника. 10.35 —А. П. Гайдар. «Школа». 6 класс. 11.05 — Астрономия. Сылдыстарлыг дээр. 11.40 — А. П. Гайдар. «Школа». 12.10 — Төөгү. 9 класс. 12.40 —География. 7 класс. 13.10 — Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 13.40 — Ажыл-агыйжы чоруктуу школазы. 14.10 — Р. Роллан. Сактыышкыннардан. 15.00 — «Күрүненнің керектери — чоннуң керектери». 15.30—Телемедээлер. 15.35 —18.00 — Чаңсар. 18.00— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Бис орус дыл өөренип тур бис». 18.35 — Делегей байдалының допчулалы. 18.45 — Телемедээлер. 18.55 — «Азия төвү». 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — Аваның школазы. 20.00 — «Тамчыктың удунар чаштар!». 20.15 — Х. К. Люмбю. «Неаполь» деп балеттен дивертисмент. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Смятение чувств». Уран-чечен фильм. 22.50—23.00 — Г. Свиридов. Оркестрге бичии тряптих.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ОГААР

Республикага шокар булуттаар, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 43—48, чамдык чөрлерге 32—37 градус соор. Хүндүс 29—34, чамдык чөрлерге 25 градус чедир соор.

Автооруктарга эртенги үеде туманнаар, көстүрүү эки.

Кызылга чута булуттаар. Дүне агаарның температуразы 43—45, хүндүс 29—31 градус соок болур.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Без особого риска» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пираты XX века» 9.30, 12.50, «Чудесная дубрава» 11.20, 14.40, «Разиня» 16.10, 18.00, «Бездна» 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Жёлтая роза» 15.00, 17.30, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кто любит и бросает» 14.30, 16.20, 19.30 шактарда.

«Тыва көдээ тудуг» трест даразында тудуг организацияларынга ажылдаары-биле тудуг талазы-биле янзы-бүрү профессиялыг кижилерни чаңдап турар:

Чадаанаа 463 КМК. **Бай-Хаакта** — 585. **Шагаан-Арыгда** — 586, **Сарыг-Септе** — 958, **Туранда** — 957, **Каа-Хем** суурда — 1317 КМК-ларга ажылдаар.

Күш-ажыл толевири аккордшаннай системалыг болгаш тудутта хөй чылда ажылдаанналарга немелде төлевир тыпсыр. Бот кижилерни общежитие-биле хандырар, өг-бүлелиглерге квартираны эвлчет ёзугаар бээр.

Ажылга киредге КМК-ларның турар черлеринге келир.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлаачылармының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35 секретарларттың 2-23-35 партийкин аймыдыра болгаш үлетүр киржистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут киржистериниң 2-37-13, чагаа киндизиниң 2-41-27, информация киндизиниң 2-20-60 культура киндизиниң 2-23-54 кодээ аймак-агыйкиндизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45, солуп келбейн баргаңга 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуп неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2050.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТСС—00692

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чуртталның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 34 (12424) | 1984 чылдың февраль 9, четверг | 1925 чылда үндезынаттынган | Өртээ 3 кеп.

«СОЮЗ Т-10» УЖУДУУШКУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилээр программага дүүштүр Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ушудуучу-космонавтызы полковник Леонид Денисович Кизим, бортинженер Владимир Алексеевич Соловьев болгаш космонавт-шинчиленчи Олег Юрьевич Атьков составтыг экипаж башкарган «Союз Т-10» космос кораблин Совет Эвилелинден садып үнгүрерин 1984 чылдың февраль 8-те Москваныы-биле 15 шак 07 минута турда боттандырган.

«Союз Т-10» корабльди «Салют-7» орбита станциязы-биле тудуштурары ужудуушкунның программазында кардынган.

Эртем-техниктиг болгаш медико-биологтуг шинчилелдерни база шенелделерни комплексие экипаж күүседир.

Космонавтылар Кизимниң, Соловьевтуң болгаш Атьковтуң кадыкшыл байдалы эки. «Союз Т-10» корабльдиң борт системалары чогумчалыг ажыдап чоруур.

ХОЙДАН-НА—ХУРАГАН

Республиканың кодээ ишчилери эрткен чылын бүдүрген ажыл-херектерни түңневишаан, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни угландырып турар. Чаа сорулгаларны СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленуму, партияның XIX область конференциязы болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының сесии сессиязы тодаратхан. Ук сорулгаларда чугула айтырыгның бирээзин болза, мал бажын өстүрери — малдың чаш төлүн чидириг чок, бүрүн камгалап алыры болгаш оон продуктуларын уламга бедидери болур.

Бо хүннерде республиканда хой оолдаашкыны түлүктээн. Январьның 25-тиң медээзин ёзугаар алырга, бо чылын төрүүр ужурлуг 458 муң хойнуң 124359-у төрээн. Алдынган хураганнарның 123432-зи менди доругуп турар. Тоому районнуң хөнөөнүң хөй кезии төрүпкен.

Амгы үеде төрээн хойнуң саны эрткен чылдың деңнелиниден барын-ла дөртен муң хире эвээш. Ындыг турбузже хураганның хорамчазы ынчангы деңнелден хөй. Бо чорук чер-черде партия организацияларын, ажыл-агый болгаш совет органнарны, агроүлетпүр каттыжыышкынының чөвүлелдерин, ылаңгыя мал ажылының түскай эртемнигилерин үүвредип ужурлуг. Малдың чаш төлүнүң хорамчазы Тес-Хем, Өвүр болгаш Моңгун-Тайга районнарның ажыл-агыйларында эвээш. Зң хөй хорамчаны Улуг-Хем районнуң совхозтары болдурган. Ында 257 азы эрткен чылдың бо үезиндегизинден алдан хураган хөй өлген. Тоому районнуң төрээн ийи муң ажыг хураганының 150-и өлген.

Эрткен чылдың деңнелинге арай четпес-даа болза, хойнуң ара салып турары аажок —4600 ажа берген. Оларның бир муң бажы Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларынга хамаарыжыр. Моңгун-Тайга районнуң ийи совхозунда бо көргүзүү беш чүс чедип турар. Үш муң баш төрүүр хойлуг Тоому районда ара салган хойнуң саны 130 ашкан. Бо чорук ол районнарда хойнуң ажаалдазынче кичээнгейниң кошкаанын көргүзүп турар. Чамдык ажыл-агыйларның камаалары изиг, өл-шыгы улуг, агаарядыр хоорзаларын таарыштырбайн турар. Хойну оларга маңнаштырарындан, хөй хойну хамаа эмиинге тырыдыр үндүрүп кииреринден болгаш ескеда чылдагааннардан ара салып турар. Оларны специалистер тодарадыр ужурлуг. Хойнуң ажаалдазын болгаш чемгерилгезин эмиждери негеттинип турар.

Хойнуң төрүп турар үезинде ону ажаарының, чемгереринің болгаш чаш хураганнарны камгалап алырының талазы-биле мурнакчы дүрмүлгаларны нептередир, специалистерниң сүмелерин оваарып көөр. Хойнулар өртүзүнга дагдыныкчы ажылын бедик деңнелге тургузар херек. Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң хоочун хойжузу, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук, Октябрь Революциязы орденнериниң эдиленчизи Иван Данзурун бодунуң мергежилиге хөй аныяктарны өөредикен. Ам ол—Миша биле Валя Дугурларның дагдыныкчызы. Бо аныяк хойжулар ук ажылга үр болбаан-даа болза, хоочун хойжунуң арга-сүмезининң болгаш дузазының ачызында, ажылга кызымаан көргүзе бергеннер. Бо хүннерде оларның иданыында төрээн хойларның чаш төлү шупту менди, боткур болгаш серген. Хойларының деңгели шылыраак олчаан. «Алдан-Маадыр» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал, «Революцияның чалбыыжы» совхозта Ленин орденниң эдиленчизи Иван Сафонов, «Мөрен» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Орус Намдал болгаш ескеда үлегерлиг дагдыныкчылар хөй, оларның дагдынып алган аныяктары мергежип, бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленуму чедип алдынган темпини, ажыл-херектерде тывылган чаа түүлдерни чидирбези ам чугула чүве ол деп санап турар, оон-биле чергелештир беттуг эки чорудулгаларны улам идепкейжидерин айытхан. Бисте эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 97—98 хураган алган — «О. Шынаа» совхозта Борис Чоодунук, Лаа Биче-оолдук, «Коммунизминиң херели» совхозта Оюн Сарыг-оолдук, «Чаа орунта» Севилбаа Байыр-оолдуң — хойму бригадалары, 86-дан өрү хураган алган «Россия», «Коммунизминиң херели», «Чаа орук» совхозтар чергелиг мурнакчыларның көргүзүүн ам быжыглаар ужурлуг бис. Ынчангаш партияның күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн планнан ажыр бир хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин немей 0,5 хуу чиигедир дээн даалгазын амыдырала боттандырар. Хойжу кижиге ол чүл дээрге-ле, бир-ле дугаарында, надарган хөөндан хөй хураганны алыры, оларны менди болгаш боткур кылдыр доруктурарыдыр.

Хой ажылының ажылдакчыларының мурнунда ажыл-херектер кончуг хөй, олар кижи бүрүзүнүң шудургу амылдаарын, бедик организастыг болгаш сагыыга чурумнуг, харыысалгалыг болгаш негелделиг болуурун негеп турар. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн чүгле ынчан бедирер болгаш продукцияның бот-үнезин ынчан чиик болуур. Ынчангаш партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларыы, коммунист бүрүзү, хойжу бригада, кодан болгаш хойжу бүрүзүнүң кичээнгейин үениң чугула айтырыы болуур хөй оолдаашкынынче углаар, оларның хураган бүрүзүн бүрүн алган болгаш доруктурган турарын, чүс хойга онааштыр хөй хураганны доруктурар дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржир үшүрүнүг. Хойдан-на—хураган дээш.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮҢ БАЙДАЛЫНГА

Чээ Шагаан-Арыг хоорайның киштоотарынга Улуг-Хем районнуң совхозтарының, албан черлериниң болгаш организацияларының, «Шагонартяжстрой» трестиң ажылчыннары, албан-хаакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чыглып келген.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужуражырга хураанның партия Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Ооржак чарлаан.

Хуралдың үндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюротунуң составын хуралдың киржикчилери бир үнбиле сонгаан.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Кызылдың № 1 АТБ-зинниң, Сүт-Хөл районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң, күргенниң Кызылда педагогика институдунуң коллективтери, Кызыл гарнизонунуң дайынчылары боттарының хуралдарынга ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинни депшиткен деп, депутатка кандидаттың бүүрегтерген кижизин, «Шагонартяжстрой» трестиң шеверлекчилер бригадазының бригадири Л. С. Стародумова чугаалаан. Ук коллективтерниң саналын бистиң республиканың бүгү ажылчы чоннары изии-биле деткип турар. Л. С. Стародумова депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган, бо чыадың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болган партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бүрүнче соңгукчуларны кыйгырган.

Бир дугаарында сөс алган «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партком секретары О. М. Седин совхозта байдалды анализтээн. Эрткен чылып ук совхоз күргенее эът дужаар планын 105,7 хуу, сүттү — 102,7 хуу, дүктү — 119,4 хуу күүседкен. Оон түңнели-биле совхоз республиканың барын зонанның ажыл-агыларындан социалистиг чарышка тиилекти болган.

Бо темнинн юбилейлиг чылда салбас, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш кандыг сорулгаларны салганын О. Седин тодаргай чугаалаан.

Планныг опаалдаларны болгаш алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш «Шагонартяжстрой» трестиң коллективтери социалистиг харышче хаара түттүнгенин деп, ук трестиң эргелекчизи Л. В. Ткаченко бодунуң саналывга чугаалаан. Ол шимээшкинде үш чүс ажыг тудугжу хаара түттүнгэн. Эрткен чылдың түңнелиниле В. Подкопаеваның удуртканы комсомолчу-аныяктар коллективиниң тиилекчи болуп үнген.

Соңгулдалар хүнүң болгаш Совет Тываның 40 чылын чаа хоорайның тудугжулары толептиг күш-ажылчы белектерлиг үтүүр дээрзин депутаттың кандидадынга ол бүүрегтеген.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш кодээ ишчилер кончаар ажылдан турарын «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Х. Х. Дөвен биле «Найырал» совхозтуң саанчызы А. Л. Кенден олар чугаалааннар. Районнуң ишчилери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу улгаттырар болза, 28 тонна эът, 43 тонна сүт, 3 тонна дүк алдынар, 220 тонна мал чеми немей белеткеттинер. Оон түңнелимде 89 муң рубльдиң продукциязы алдынар. А продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей кылырар болза, район 75 муң рубль арыг орулганы алыр.

Ынчангаш, ажыл-агыйларны билдилиг организастап, кижи бүрүзүнүң ажылдаар участогунга харыысалгазын бедидерин аазап, боттарының алганы социалистиг хүлээлгелерин чугаавышаан, депутаттың төлептиг кандидады дээш бадылаашкынын бүрүн-биле бааримче соңгукчуларны кыйгырганнар.

Г. Ч. Ширшин сөс алган.

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга депутаттың кандидады кылдыр депшиткенин дээш ханы оорүп четтиргенин ол илереткен болгаш бедик идегелди шынжыктырар дээш бодунуң бүгү күжүн, биликин бээрин ол улуг-хемчилерге бүүрегтеген.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, ТК-ның оон соондагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу демисежип турар совет кижилериниң маадырлыг күш-ажылчы чедишкиннеринің дутаайын ол башкай чугаалаан. Оон чижээн эрткен чылдың чамдык түңнелдеринге көргүскен. Чурттуң национал орулгазы бурунгу чылдаашыдан 14,5 миллиард рубльге немей өскен, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 29 миллиард рубльге немей улгаткан. Ол ышкаш көдээ ажыл-агый талазы-биле чедишкиннерге оратор доктаагаан.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерине сорук кирип, күш-ажылчы тиилелгениң чаа-чаа бедиктеринче чорүп орар дээрзин ол демдеглээн. Үлетпүрүң кол бүдүрүлге фондулары эрткен үш чылдарның дургузунда 7,2 хуу улгаткан, оон хемчээли 4,9 хуу бедээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,9 хуу өскен.

Эрткен үш чылдарда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам хөгжээн. Оон материалдыг баазазының быыкыглаарынга күрүне 118,5 миллион рубльди үндүрген. Ону оңгу беш чылдың башкайгы үш чылдаазынга деңнээрге 7,8 миллион рубль хөй болуп турар. Совхозтар 918 тракторну, тараа ажаар 201 комбайнны, 2346 автомашинаны, хөй санныг өске-даа техниканы болгаш дериг-хереклерни алган.

Уе эрткен тудум соңгулдалар хүнү болгаш Совет Тываның 40 чыл ою чоок-шулап орар деп Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Аңаа уткуштур сорулгаларывыс улут. Кол-ла кичээнгейни адыр бүрүзүнге планныг онаалданы күүседириниден аңгыда камналга айтырыыже кичээнгейни салыр херек. Ажылдың кайы-даа участогунга, ылаңгыя Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу Шагаан-Арыг хоорайны тудуп турар Улуг-Хем районга тудуг материалдарының камналгазы чугула айтырыг болуп артар ужурлут. Ол ышкаш ажыл-агыйларга техника тоймаглаар, күрүнеден көөп турар машина-трактор аймаан чөп ажыглавас чорукту үндезинни-биле чайладыр херек.

Амгы үеде мал оолдаашкынының кидин түүк үези деп, Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Төл бүрүзүн бүрүн камгалап алыр дээш бүгү күштү мөөнүзээр херек. Ынчангаш бирги эдлегде малчыннарже кол кичээнгейни салыры чугула. Кодаиннарны электрижидер, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны үзүктел чок ажылдадыр — ниитизи-биле мал ажылында кижилериниң культурлуг хандырылгазынче кол кичээнгейни салыры чугула.

Ужуражылга хуралын хаап тура. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Ооржак он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын улуг-хемчилер чедишкиниг күүседир дээш бүгү күжүн мөөнүзээр дээрзин депутаттың кандидадынга бүүрегтеген.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Национал дар Совединге Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутаттың кандидады Г. В. Новиков «Бүрен» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктит ажылдакчылары, албан-хаакчылары-биле дүүн ужурашкан. Оон киржикчилери депутатка кандидатка чагыларын бербишаан, боттарының ажыл-агыйында айтырыгларга доктаап, сорулгаларны тодаратханнар.

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга төлээ кылдыр депшидип, бедик бүүрелди көргүскени дээш өөрүп четтиргенин Г. В. Новиков илергейлээн, идегелди шынжыктар дээш шудургу ажылдаарын хүлээнгеден.

* * *

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Успенка сүт-бараан фермазының коллективи чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап келгени. Эрткен чылын бир саар инекке онааштыр оон алган сүдү 2444 килограмм болган. Бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы салып турар. Ол чедишкиннер дээргe ферманың саанчыларының, бирги эдлегде ажылдаан эки организастап шыдаан бригадир Ф. А. Родионованың чедишкини дээрзин «Революцияның чалбыыжы» совхозка болган хуралга келгеннер демдеглээннер.

Ук хуралдың киржикчилери мактадың бо сөстерин ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге Тандынып, № 654 соңгулда округундан депутатка кандидат Ф. А. Родионова-биле дүүн ужуражыш тура чугаалааннар. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң онгу чыыжынга депутатка соңгуттуургаш, чаңгыс чер чурттугларының бүүрелин тергиин эки шынжыктырып шыдаан Фаина Антоновна күрүне эрге-чагыргазынче төлээ кылдыр база катап депшиттирип турары ол.

Депутатка кандидатка балгазынчылар база катап талын бергеннер. Олар ону күүседир деп улуг бүүрел-биле берип турарлар. Аңаа харыы кылдыр он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш ажылдаарын олар хүлээнгеннер.

Ф. А. Родионованың харыы сөөг допчу болган. Ол бедик бүүрелди шынжыктырар дээш удам күженишкининг ажылдаарын хүлээнмишаан, өөрүп четтиргенин илергейлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле Чөөн-Хемчик районнуң соңгукчуларының ужуражылгазы бурунгу хүн, февраль 7-де, районнуң Культура бажыңында бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен.

ЧУРУКТА: Г. Ч. Ширшинниң соңгукчулар-биле чугаалажып турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЭКОНОМИКАЖЕ ХАНЫЛААР

Партияның болгаш чоннуң эдлегликтиг сорулгаларын СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязынга бүгү талаяыг чугаалажып көргеп. Эш Ю. В. Андроповтуң Пленумга чугаазын коммунистер, бүгү совет улус изии-биле деткип, ону бодунуң ажыл-ижинге дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, чаа чылды күш-ажылчы чедишкиннерлиг эгелээннер.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андропов мынча дээн: «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, чижээ, планнан ажыр 1 хуу бедидери болгаш продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирин чедип алыр. Ону планга немештир партияның немелде даалгазы кылдыр коор херек». Ынчангаш бистиң районнуң бүгү күш-ажылчы коллективтери чаа чылдың социалистиг хүлээлгелерин ап тура, партияның немелде даалгаларын херек кырынга боттандырар дээш бедиткен хүлээлгелерин алганнар.

Оон түңнелинде кодээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр 1 хуу бедидерге, Улуг-Хем район пиитизи-биле 28 тонна эътти, 43 тонна сүтту, 3 тонна дүктү көрдүнген планга немей бүдүргеш, күрүнеге дужаар. А кодээ ажыл-агый продуктуларының бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирин чедип алгаш, оон 75 муң рубльдиң арыг орулгазын район алыр.

Ол немелде көргүзүглер районнуң бүгү совхозтарының киирер улуг-хуузунган алдынгаш, санаттынган. Аңаа бистиң «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилериниң кинрип турар үлүү түү хирел? Бедиткен социалистиг хүлээлгени алырывыс мурнунда совхозтуң күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге экономиктиг санаашкынны кылдывыс. Ажыл-агыйның адыр, бригада, звено болгаш ажылчын, малчын, саанчы, тараажы, чолаачы бүрүзүнге камналганың агар-саннарын, сметаны тургускаш, чарыгдалдарын болгаш орулгаларын тодаргай айыткан соңгүнде, немелде хүлээлгелер алдынган.

Бистиң совхозта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедиткенинин ачызында чылда 12440 рубльдиң продукциязын немей бүдүрүп үндүрер, а продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигеткенинің түңнелинде бүдүрүп үндүрген продукцияның өртээ 6220 рубльге чиигээр.

Ажыл-агыйның экономиказынче ханылаар сорулга-биле совхозтуң тускай эртемниглериниң, механизаторларның, хойжуларның ортузунда экономиктиг өөредилгени чорудуп эгелээн. Олар боттарының харыылап ажылдап турар адырларының экономиказын шын санап, оон чогуур түңнелдерни өй-шаанда үндүрүп турар кылдыр билип алырын чедип алыр сорулганы салган.

«Экономикага бистиң бүгүле күженишкиннеривис кедизинде баргаш, улустуң амыдырал-деңнелин бедиктеринче угланган. Ол болза бистиң планнарывыстың эң ыол социал-экономиктиг эңис сорулгазы-дыр»—деп, Ю. В. Андроповтуң чугаазын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирер, ону сиңниктирер дээш түткүлдүг ажылдаары негеттинип турар.

«Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың эрткен үш чылдарында күрүнеге сүт садарының планын 121,5 хуу, эът тиин — 103 хуу күүсеткен. Эрткен чылын 780 тонна тараяны, 61 тонна картофельди ажаап алган. Хойжулар Анай Хүргүл-оол, Даш-оол Ойбаа, Владимир Халыын олар төрүүр 100 хойга онааштыр хураган ажыр планын ажыр күүсеткеннер. Совхозтуң 21 механизаторлары, чолаачылары чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Бо бүгү — бистe бар арга-курлавырларны херечилеп турар.

Ынчангаш, «Чедип алдынган темпинн, ажыл-херектерде тывылган эки түүлдерни чидирбезин, боттуг эки түүлдерин улам идепкейлиг хогжүдерин, төпке болгаш черчерге бүгү ажылды тодаргай эки организастаарын мурнувуста эвээш эвес таварыжыр алаар бергелерге чылдак какпайн, ажылга күженишкиннерни бээри чугула»—деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андроповтуң айтышкыннарын удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Совхозтуң экономиказын көдүрериниң чугула бызазы — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери. А бистиң ажыл-агыйда оон өзүлдезинин темпизи беш чыл планындан хожудап, харындаа ол көргүзүглер чыл бүрүде кудулап турар. Оон түңнелинде бар курлавырларның үндезинни-биле экижидер сорулга совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң мурнунда салдынган. Эрткен чылын автопарктың чүүк соөртүлгезинниң коэффициентизи чугле 49 хуу болган. Ол чүл дээрге, совхозтуң чүүк машиналарының 51 хуузу чүүк чок чоруп турганы олдур. 47 чолаачының чүгле тозу тонна-километр талазы-биле планын ажырган, а 19 чолаачы ол планын чүгле 8 хуудан 50 хуу чедир күүсеткен.

Р. ХУНАЙ-ООЛ.
Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта партком секретары.

Секретарьга сөс

АКТИВ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ПМА-ның Баштаар черииң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Соведининиң депутадынга Өвурүнүң № 652 соңгулда округундан кандидат Павел Алексеевич Наумовтуң идеология активи-биле ужуражылгазының СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдынышкын бажыңында болган.

Ужуражылгыны СЭКП обкомунуң секретары Д. К.-Х. Ооржак ажыктаан.

Парлалганың Медээлер Агентилелиниң ажыл-чорудулгазынга П. А. Наумов доктаап, ол улуг коллективтиң хөй санныг ажылдакчыларының идеология ажылынга киирип турар үлүүн ужуражылгыныың киржикчилеринге таныштырган. ПМА амгы үеде даштыкы чурттарның дыка хөй дылдарының кырынга солуунарны, журналдарны парлап, СЭКП-ниң Совет күрүнениң тайбыга ыпак ленинчи даштыкы политиказы, ядролуг халапты болдурбазынче, тайбыңны камгалаарынче углаттан шиитпирлиг хемчеглерин пропагандалап, делегей байдалын амгы үеде кедергей чидиргендирген Рейганның администрациязының агрессчи политиказын болгаш айтыылдыг хөделикшиннерни сойгалаан, чер бөмбүрээзинің улустарынга ССРЭ-ниң чедишкиннерин канчаар таныштырып турарын ол чугаалаан.

(Бистиң корр.).

ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

ПМА-ның «Советтер чурту» деп фото-делгелгези республиканың хөгжүм-шии театрынга дүүн ажыттынган. ПМА-ның Баштаар черииң даргазы П. А. Наумов болгаш СЭКП обкомунуң секретары Д. К.-Х. Ооржак олар делгелгениң байырлыг ажыдыышкынынга киришкен.

Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан тыртырган, совет кижилериниң тургузукчу тайбың күш-ажылын, чогаадыкчы ажыл-херектерин, чаагай амыдыралын, акыдүнма бүзүлбас найыралын көргүскен фото-чуруктарны ында делгээн. Кызыл хоорайның чурттакчылары болгаш адлчылары фото-делгелгеня улуг сонуургал-биле магадап көрүп турар.

(Бистиң корр.).

БИСТИН КОМАНДЫГ ГОРЫНЫС

БЕДИК ИДЕГЕЛ

Анатолий барык-ла таварылга болуп, слесарь апарган. Ак-Довурак шөлүнүн доозан соонда. Балгазынның көдүө ажыл-агый механизаторлары белетеп турар профтехучилищезинче өөренип чоруур дээш эзенги ырыга турда, ачазы Алдын-Куяк дарган аарый берген. Чанында каректап туруп авазы, үргазы, дүмдалары бар-дээ болза, дарыг адазын ол каапкаш чоруп шыдаваан, хоорайга артып калган. Амыдырал оолду Ак-Довурак хоорайның № 3 профтехучилищезинге эмнелеп. Автослесарь мергежилге анда өөренип эгелээнин ол.

Өөренип чорда, Анатолийниң өөрүнден онзаланып ылгалыг чүвези чок, чүгле хар-назыны-биле эң бичеен турган. Ону чоок тамыр, кады ойнап өскен эш-оорум Толянның ажыл-чанында эң үнелиг чүүл — сөглээн сөзүнге ооң шынчызы, ажылды эгелээн соонда, эчизинге чедирип чаңчыкканы — дээр.

Училищенниң доозукчуларының ооң оолдуң күш-ажылчы намдары В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадындан эгелээн. Арыглал фабриказының бөдүүн рудадан даг-дүгү болбаазырадыр цехиниң ажылчын отрядынга киргеннери ол. Ам бо хүннерде кады ажылдан кирген өөрүнден Анатолий чааскаан ында арткан. Мергежилинге шынчы болганы ол.

Фабриканың үүрмектеп сорттаар комплексизинге, нарын база бөдүүн руда болбаазырадыр цехтеринге барган кижи ында дериг-херекселдерниң хөйүн, нарының кайгаар. Оларны бистиң чүртүвүстүң аңгы-аңгы булуннарындан эккеп тургускан. Ук дериг-херекселдерниң үрелиишкин, туруушкуннар шуут болбас дизе, хөөредиг болбас. Харыысалгалыг болурга ынчалдыр, дүржулгалыг хоочун эш-өөрүнүң дузазы деп чүвени ам эки билир шен. Ынчангы механиктим Охмин, бригадирим Фядулов мээң мергежилдиг слесарь болурумга дыка дузалаан, мергежил талазыбиле башкыларым-даа олар — деп, Анатолий Алдын-Куякович чугаалап олурар.

Ат-алдарны төлептиг күш-ажыл-биле чедип алыр болгай. Чыл келген тудум Анатолийниң мергежили бедип, ажылының хынын тып эгелээн. Кыымаа-биле эш-өөрүнге «эр-хей кижи болгай» диртип эгелээн. Дерт чыл бурунгаар . ол бөдүүн рудадан даг-дүгү болбаазырадыр цехтиң № 3 эзлчээнниң дежурный электрослесары апарган. Ооң ажылдап турар үезинде дериг-херекселдерге үрелиишкиннер, туруушкуннар шуут болбас дизе, хөөредиг болбас. Харыысалгалыг болурга ынчалдыр, дүржулгалыг хоочун эш-өөрүнүң дузазы деп чүвени ам эки билир шен. Ынчангы механиктим Охмин, бригадирим Фядулов мээң мергежилдиг слесарь болурумга дыка дузалаан, мергежил талазыбиле башкыларым-даа олар — деп, Анатолий Алдын-Куякович чугаалап олурар.

Ат-алдарны төлептиг күш-ажыл-биле чедип алыр болгай. Чыл келген тудум Анатолийниң мергежили бедип, ажылының хынын тып эгелээн. Кыымаа-биле эш-өөрүнге «эр-хей кижи болгай» диртип эгелээн. Дерт чыл бурунгаар . ол бөдүүн рудадан даг-дүгү болбаазырадыр цехтиң № 3 эзлчээнниң дежурный электрослесары апарган. Ооң ажылдап турар үезинде дериг-херекселдерге үрелиишкиннер, туруушкуннар шуут болбас дизе, хөөредиг болбас. Харыысалгалыг болурга ынчалдыр, дүржулгалыг хоочун эш-өөрүнүң дузазы деп чүвени ам эки билир шен. Ынчангы механиктим Охмин, бригадирим Фядулов мээң мергежилдиг слесарь болурумга дыка дузалаан, мергежил талазыбиле башкыларым-даа олар — деп, Анатолий Алдын-Куякович чугаалап олурар.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

УЗАТКАН ХҮН ШКОЛАЗЫНЫҢ РОЛЮ

Келир үениң школазы кандыг болур ужурлуг деп айтырыгны шиитпирлээри-биле СЭКП ТК-ның школа реформазының дугайында төлевилелдиин бүгү чон сайгарып турардыр. Мен пенсия назыны четкен-даа болзумза, узаткан хүнүмүн бөлүүнде кижизидикчи башкы болуп ажылдап турар мен. Ынчангаш ол ажылга хамаарыштыр бодумнуң саналымны биижир бодадым.

Ургуларны өредиглекижизидеринге узаткан хүн бөлүүнүң роли улуг. Анаа уруглар кичээлге бедеткенириинден аңгыда, күшүлүлгә сомуургалды, музыка, күш-культура талазы-биле немелде билигни алырлар. Ынчангаш узаткан хүнүүн ажыл-амыдыралын бедидери-биле кылыр ужурлуг ажылдар хөй.

Узаткан хүнүүн бөлүүнүң уруглары кичээлдээр класстардан аңгыла, үдүп-дыштаныр, янзы-бүрү оюннар ойнаар өрээлдерлиг болур болгаш изиг чем-биле хандыртынган болур ужурлуг. Оон аңгыда спорт, музыка херекселдери, ном-дептер чугула херек.

Школаларда узаткан хүнүүн бөлүктериниң байдалын бүгү талазы-биле шын хүрээл тургузуп алыр болза, ол бөлүктерде кирип турар уруглардың билиинiң шынары бедик, сагыла-чурумда быжыг болур.

Чамдык ада-иелер «узаткан хүнгө» чүгле багай өредилгиг өренекчилерни чыып киирер деп билип турары шын эвес. Анаа ыракузакта ажылдап, чүрттэн турар аймакпе, командировка чоруур, чай чок ажылдыг болгаш өскө-даа ада-иелериниң уруглары кирер. Анаа чүгле ургуларның хар-назының аайы-биле хүн чурумун тургузуп, янзы-бүрү ажылдарны, оюннарны шын организастаары чугула.

Уруглариың бичезинден тура күштажылга ынак болурунга, келир үеде профессиязын шилип алырынга бөлгүмнер, школаның дуржулга участогунга солун ажылдар, шефтээшкиннер улуг рольдуг. Ол ышкаш школа чанынга кедээ ажылагай машиналарының паркын тургузары, ында машиналарны өренекчилерниң сеттеп, ажаажыры улуг кижизидикчи рольдуг болгаш кодээ ажылагайга оларның сонуургалын кодуер.

Бо айтырыгларны шиитпирлээри келир үениң школазының ажыл-чорудулгазынга улуг ужур-дузалыг.

О. СЕДИПАА,
башкы.

Тес-Хем район.

ЭГЕ ШКОЛАГА ХАМААРЫШТЫР

Школа реформазының төлевилелиин танымның көргеш, эге школаны 1—4 класстардан тургузар дээжин чүүлдүргүнүдүм. Ону тургузарының өөнинде ыяктар ажылдар хөй деп бодаар мен. Бирги класска өөренип келир уругларның белеткели аңгы-аңгы болгай. Ынаңгыя кедээ садиктерге турган уругларның билии амгы белеткел класында уруглар-биле дең-зиргө ношпантыр. Садиктен келген уругларның билии школага белеткел класы дээжинан уругларның билии-биле дең болурун чедип алырда, бирээде, садиикке ажылдаар башны надрларны белетизири, ийиде, садиктиң материал-техниктиг баазазын долузу-биле хандырары негеттинер. Ынчангаш бо айтырыгже улуг ынчээнгейни үгландыгары чугула.

Ол ышкаш эге школаны 1-4 класстарга чедир тургузары эге школаның башкыларының ажылынга база таарымчалыг. Чүге дээрге, ук башкылар үшкү класска чедир өөреткеш, иитап бирги класстар-биле ажылдаар болгай. Үшкү классты доостуруп турда, башкының өөредиглге-кижизидиглиг ажылы чаа-ла хамызынче киирип бар чорда ара соңсаттынар. Дөрт чыл иштинде чаңгыс класс-биле ажылдаан башны өөренинчилерниң ажыы-чаңын-даа, сонуургалдарын-даа эки билир апаар.

Б. СУВАНДИЙ,
башкы.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

СЭКП ТК-ның «Иити биниг болгаш профессионал школаның кол угланышкынарының» төлевилелиин Чөөн-Хемчик районнуң улус өредиглезинiң бүгү ажылдакчылары сеткилдиң ханызындан чүүлдүргүнүн, илии-биле деткий турар. Ук төлевилелдиң чугаалашкан хүралдарга 286 башкы киришкен болгаш 112 башкы боттарының ажылынга, дуржулгазынга үнделеэш, боттуг саналдарын берген.

Чижээлээрге, эге классетарга орус дыл кичээлин ол талазы-биле түскай эртемнит башкылар эрттирге тааржыр дээр-зүүза-даа, эжимге кортук болбазын көргүзер дээш, «бараалы харын, көрээлем» — дидим.

—Аза дужаптар чүве дижин, кижи буду бастынмастай бээр ийне —деп, эжим база арай сүмээдей-дир.

Көөрүүнү оожум кешкеш, көгеренейнин чыткан отка чоошулап келгеш, дыннаалап тур бис. Оттар чытпышаан, шимээн-даа чок. Улам чоокшулап келгеш, топтап көөрүүскеге, чодур кыртан терек баарында тежек дөзүнде болдуп. Үен-даян дүрзү-даа иозулбес боорга, от чырып чыткан черни холуусе-биле билгаптыпыс. Чамдык оттар иозулбейн барды. Ырады, карангыже кылаштаашкаш, көөрүүскеге демги чырып турганындай бир өскө. «Сен барып былгап көрем, мен моон көрейин» — деп. Караш сонуургады. Халып барган. ыпывык-биле былгагыладыы...

Өөрүүтүн коргуп, «аза» дээн чүвезин ирик хөрзүнү, көөрүүлер болуп-тур ийин мон. «Теректиг-Хем көөрүүлеп дүне кежип болбас, от хып турар апарган чер» — дишкен, улустуң дидир-диириниң үжүрүн ынчаар тыпкан бис. Лама, хамнарның бүдүүлүк чонну аза бар деп төөредип тургаанының метээин ынчан ылап-ла билген мен.

База бир чижек. Элээди оолак апарган мен. Челер-Бора дээр аъдым бар. Мунарга чымчак, ылгын, эки аъдым чүве. Аъдымны дүне сүткара өртеп каарымга-ла, кенден улуг оолдар дүненiң оорлар мунгаш, салыр апарган. Вир кежээ аът өртөөр дээш бар чорааш, канчангаш көөр дээримге-ле, Деспен сүүр артында хөөрлерде от чайнай-дыр. База-ла барып көөр деп шиитпирледи-им. Варган, хөөр херииниң кыдыында салгылап каан күүгүр арага шилдери ай чырыынга чайнап чыдырла. Чамдык улуг оңу «хөөрлер азазы» дижир ийик. Хөөр чоогунда хөлчок оттуг чоогага аъдым оттыкара дүжап, өртеп турар апарган мен. Ооң соонда аъдымны оорлап мунмастаапнар. Сезик-биле аарыыр, сүзүк-биле сегиир деп тыва чонуң үлегер чугаазының утказы ынчангаш ханы.

Ч. ӨӨЛЕТ.
Тес-Хем район.

ЧИИГЕТСЕ КАНДЫГЫЛ?

Атеизм темазынга

Ада-ие кижи болганымда школа реформазынга хамаарыштыр бодалдарымны илередикседи.м.

Школа реформазының төлевилелиинде орус дылды төрээн дыл-биле чергелештир өөренириниң байдалын эжиидер талазы-биле немелде хемчеглерни алыр болгаш ортумак өредилге чергелерин доозуп турар аныяктарга орус дылды хостуг билир чүрүк норма болган турар ужурлуг дээш болгай.

Ынчангаш ада-иелер хамаарыштыр мээң саналым мындыг.

Бистиң республикавыс көдээ школаларының доозукчуларының орус дылды билири дыка кошпак. Бир-төө ян ол харылзажыр дылдың байдалы мындыг болганда, олче улуг кичээнгейни салып, дашткы дыл өөренирий бистиң республиканың тыва школаларында чинге-тсе кандыгыл? Чүгле 10-11 классетарга дашткы дыл өөредир болза ажырбас деп бодалдыг мен. Бо айтырыг талазы-биле республиканың улус өредилгезиниң удуртулгазы ханы аналиэти кылып, тодаргай шиитпирни үндүрер боор.

Д. МОНГУШ,
ада-ие.

СЕЗИК-БИЛЕ ААРЫЫР...

1952 чыл. Ынчан Верт-Даг ортумак школазының ийиги классында өөренип турган мен. Верт-Даг суур чоогунда Теректиг-Хемниң ол чарыында база бичежек бир суур турган. Вис ол суур школазынга өөренип хүнзээш, кежээ бетинги суур столовазындан чеменнер турган бис.

Бир кежээ чемненип алгаш, столовая чанынга ойнакка ойнап тургаш, орайтай бергенин эскербейн барып-тыр бис. Ол таа оорумбиле дедир дазылгавысче чүгүрүптүвүс. Көөрүүт орту чедип чорувуста, бир уруг алгырып үнду:

—Терек дөзүнде от көгеренейнип чыдыр дээш, тура дүштү.

Көөрүүскеге, көөрүүгүнүң ындыы үжүнда терек дөзүнде от көгерип ыып, өжүп турар болду. Шуптувус болдувуу хонуп чорувуста, көзек уруглар, оолдар «аза-лар-дыр» дишкеш, алгырышпышаан дедир халчып мнай болду. Караш-биле ийилээ артывыс. «Канчаарыл?, барып көрзе чүл? Аза деп чүве кандыг чүве эвес? —деп, эжим мындыг. Сестип турзуза-даа, эжимге кортук болбазын көргүзер дээш, «бараалы харын, көрээлем» — дидим.

—Аза дужаптар чүве дижин, кижи буду бастынмастай бээр ийне —деп, эжим база арай сүмээдей-дир.

Көөрүүгүнү оожум кешкеш, көгеренейнин чыткан отка чоошулап келгеш, дыннаалап тур бис. Оттар чытпышаан, шимээн-даа чок. Улам чоокшулап келгеш, топтап көөрүүскеге, чодур кыртан терек баарында тежек дөзүнде болдуп. Үен-даян дүрзү-даа иозулбес боорга, от чырып чыткан черни холуусе-биле билгаптыпыс. Чамдык оттар иозулбейн барды. Ырады, карангыже кылаштаашкаш, көөрүүскеге, демги чырып турганындай бир өскө. «Сен барып былгап көрем, мен моон көрейин» — деп. Караш сонуургады. Халып барган. ыпывык-биле былгагыладыы...

Өөрүүтүн коргуп, «аза» дээн чүвезин ирик хөрзүнү, көөрүүлер болуп-тур ийин мон. «Теректиг-Хем көөрүүлеп дүне кежип болбас, от хып турар апарган чер» — дишкен, улустуң дидир-диириниң үжүрүн ынчаар тыпкан бис. Лама, хамнарның бүдүүлүк чонну аза бар деп төөредип тургаанының метээин ынчан ылап-ла билген мен.

База бир чижек. Элээди оолак апарган мен. Челер-Бора дээр аъдым бар. Мунарга чымчак, ылгын, эки аъдым чүве. Аъдымны дүне сүткара өртеп каарымга-ла, кенден улуг оолдар дүненiң оорлар мунгаш, салыр апарган. Вир кежээ аът өртөөр дээш бар чорааш, канчангаш көөр дээримге-ле, Деспен сүүр артында хөөрлерде от чайнай-дыр. База-ла барып көөр деп шиитпирледи-им. Варган, хөөр херииниң кыдыында салгылап каан күүгүр арага шилдери ай чырыынга чайнап чыдырла. Чамдык улуг оңу «хөөрлер азазы» дижир ийик. Хөөр чоогунда хөлчок оттуг чоогага аъдым оттыкара дүжап, өртеп турар апарган мен. Ооң соонда аъдымны оорлап мунмастаапнар. Сезик-биле аарыыр, сүзүк-биле сегиир деп тыва чонуң үлегер чугаазының утказы ынчангаш ханы.

Ч. ӨӨЛЕТ.
Тес-Хем район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүлгезиндеп шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Галина Васильевна **Новицына** — өг-бүле эези.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Седенчиковна **Иргит** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Людмила Сарыг-ооловна **Ондар** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-ның столовая ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Бичин-Уруг Шалдан Бичейновна **Донгак** — Ак-Довурак хоорайның уруглар садының ажылчыны.

Кара-кыс Хомушкуевна **Делег** —«Тыва даг-дүгү» комбинаттың чурттагга-коммунал эргелелиниң техажылчыны.

Зоя Дмитриевна **Куулар** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Чечен Хомушкуевна **Монгуш** —«Барлык» совхозтуң саанчызы.

Дина Бараевна **Ондар** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың фабриказының дериглер машинизи.

Салчак Докпаковна **Хертек** — Ак-Довурак хоорайның уруглар садының ажылчыны.

Алдын-кыс Күдерековна **Хомушку** —Барлык суурда өг-бүле эези.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Урана Наймыловна **Кончук** — Самагалдайның халрылзаа белдирииниң оператору.

Дадар Хоор-ооловна **Куулар** — Шуурмактың ыяш белетизээр пунктузунуң ажылчыны.

Любовь Кыргысовна **Шанаа** — чурттагга-коммунал ажыл-агый бүдүргүлге эргелелиниң кассири.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткей иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Сиренмаа Даниловна **Данғыт** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Фаина Улаш-ооловна **Лиана** — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Седип-ооловна **Сана** — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Чечен Даржаевна **Успун** — районнуң төп эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Анай Долумаевна **Чооду** — районнуң төп эмнелгезиниң повары.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Төс уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Байлаң-кыс Түлүшевна **Болат-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Мария Дакпаевна **Даржай** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Дыргысмаа Кыргысовна **Донгак** — Чодураа суурда өг-бүле эези.

Мария Түдүшевна **Чашоол** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Эрес Монгеевна **Хаимкоол** — Хайыракан ортумак школазының техажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Оюмаа Федоровна **Бичеоол** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Сүгеевна **Донгуп** — «УТКА XXV чылы» совхозтуң ажылчыны.

Галина Кыргысовна **Кыргыс** — Найырал ажылчын кооперациялаашкын пейары.

Дыңгарык Шыраповна **Сандан** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Президиумунуң Чарлыы

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Херелмаа Даргановна **Даңы** — райпо бухгалтери.

Анна Дудуповна **Шулуу** — райпо магазининиң техажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Эмилеловна **Аймир** — Бай-Даг ортумак школазының ажылчыны.

Розалия Бадырғыевна **Кылгыдай** — райпо магазининиң садыгчызы.

Александра Сергеевновна **Сергей** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Хүлер-ооловна **Сидор** — «Чаа оруң» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕЙДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың январь 31.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Амгы үениң эң чугула, эң-не нарын сорулгазын чоргумчалыг ыылдыр шиитпирлээр — бүгү-ниити тайбыны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, идролуг халапты болдурбас, улустарның айыыл чок чөрүүн хандырар дээш болдунар бүгүле түүлдерни Совет Эвилели кылып келген болгаш кылып-даа турар. «Правда» солунуңун айтырыгларынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов-туң харыыларынга бо дугайында тодаргай айытканын делегей парлалгазында, янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының чугааларында демдеглеп турар.

Тайбыңче совет улустуң изиг чүткүлүн бүгү соңгукчуларга, ССРЭ-ниң хамаатыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Кыйгырыында база катап илертейлээн. Тайбыны камгалаарынче, чаа дайынны болдурбазынче, идролуг халаптың кыжаныышкынын удуртаарынче угланган СЭКП ниң болгаш Совет күрүнениң шиитпирлиг хемчеглерин бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары, делегейниң тайбыгга ынак бүгү кижилери бүрүн деткип турар.

Делегейниң амгы ырыын байдалында бомбурзектиг бүгү улустарын дүвүредип турар чидиг айтырыгларның ханы аналиэин Ю. В. Андроповтуң харыыларында тодаргай кылган-дыр деп, Болгария Улус Республикалыг дашты-ны херектер министриниң ораалчызы Л. Гоцев медеглээн. АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилерниң милитаризм, даныштырак политиказының түңнелинде делегейде дүшкүүрлүг чорук кажаңгыларындан-даа артык чидиг-ленген. Чугаалажыышкынарны кылырынга белеиин Совет Эвилели база катап илертейлээн. Ынчаарга чугаалажыышкынарны Совет Эвилели дең эртеге үндезилээш, бир дөмей айыыл чок болуруңун принциивин ёзугаар чорударын күзеп турар. Ынчаарга АКШ-тың Рейган башкаан администрациязы ССРЭ-биле чугаалажыышкынарны күш дегээринге туружу-биле чорударын ораалажып турар. Ындыг чугаалажыышкынарны кылырынга Совет Эвилели катаң-даа кирижпес.

Америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага тургузуп эгелээн түңнелинде Женева чугаалажыышкынарны үзүлген. Варшава Керээжиниң кирижиичилерин күрүнелериниң саналдарын бермидиялап көрбүшкин, чугаалажыышкынарны кылырынга ССРЭ-ниң белеиин

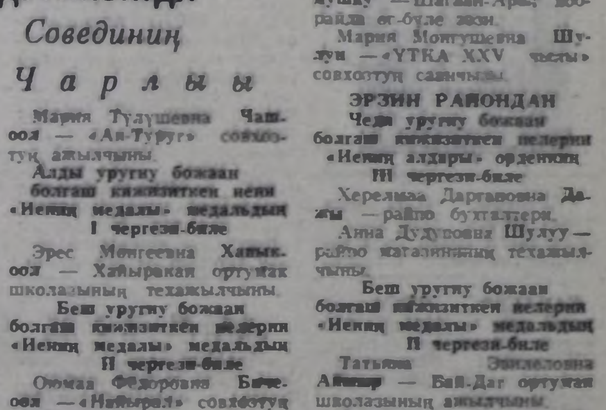

ЧАЗАК ХУРАЛЫ

АЛЖИР (СЭТА). Алжир Улус Демократтыг Республиканың чаазайың хуралы болуп эрткен. Аар үлегпүрүүң, суг ажыл-агыйының, капитал болгаш чурттагга тудуунуң чамдык бүдүргүлелериниң санхоо системазын эде организастаар дугайында айтырыгны хуралга чугаалажып көргеп. Ол бүгү хемчеглер күш-жыдың бүдүүжүктүүн бедидерииге, продукция бүдүрерин көвүдедириие угланган деп, тус черииң парлалгазы демдеглеп турар.

Социал хандырылганың чаа системазын АУДР-ниң чаазаа база бадылаан. Социал страхованиениң системазын сайзырадгайжыдар талазы-биле хемчеглер чоннуң янзы-бүрү болуктериие күрүне дузаламчызын улам-на чөптүү-биле хүнзарыиче угланганын АУДР-ниң президентиин хуралга демдеглээн.

ХАМААРЫШПАС ПОЛИТИКА ДЭЭШ

ДУБЛИН (СЭТА). Ирландиниың хамаарышпас дашткы политиктиг угланышкының боттандырары, нейтралитеттиң идепкейлиг политиказын чорудары эргежок чугула деп, Ажылчын партиязының даргазы Ирландияның парламентизииниң депутады Т. Макгилла медеглээн.

Американың Каттышкан Штаттары Ирландииы НАТО-га киирер азы АКШ-тың агрессчи политиказын деткиир кылдыр чуртту албадаар сорулга-биле Ирландияже ыйыышкыны сөөлгү үеде дыка күштелдиргеи деп, депутат айыткан. Улуг капиталдың эрге-ажыктарын камгалаан Фианна Файл болгаш Фине Гал партиаларның салдарыг төлээлеичилери Каттышкан Штаттарның ол оралдажыышкыннарын деткип турар деп, Т. Макгилла айытқан.

Ынчалзажок, Ирландияның чурттакчыларының хөй нуруузу АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнарынга шыңгыы удурланып, Ирландия моон соңгаар-даа тайбыныы камгалаар дээш демиселге идепкейлиг рольду ойнаарын күзеп турар. Ону чедип алыр төлөөде, чурттуң хамаарышпас дашткы политиказын чайгылыш чокка чорудары эртежок чугула деп, ол чугаалаан.

Б. БХУТТОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Пакистаның премьер-министри Зульфикар Али Бхуттоиу шериг эрге-чагыргалары элээн каш чыл бурунгаар шаажылап өлүрген турган. Ооң уруу Беназир Бхутто амгы үеде Пакистаның Улусчу партиязының удуртукчузу болуп турар. Пакистаның шериг ёзу-чурумү чуртуң чонунуң демократтыг эргелер болгаш хосталгалар дээш демиселиин боо-чепсектиг күжү-биле базарын орадаш-пышаан, эң-не дерзии хемчегларин ап турар деп, Б. Бхутто чоокта чаа Индияның «Индиа тудей» журиалының корреспондентизиниге берген интервьюзунга медеглээн.

Генерал Зия-уль-Хактың шериг эрге-чагыргазы бодунуң чонунга удур будуп шериг кезектерин ыдалап, чуртуң чонун дайзын кылдыр саваң турар деп, Б. Бхутто чугаалаан. Чүгле Сиид можута безин шериг кезектери пулемёттар-биле суурларның чурттакчыларын боолдаан түңнелинде хөй чүс кижи, колдуунда херээжеикнёр, кыргаанар, бичии чаштар өлүрткен. Шериг эргечагыргаларының араатанзыг үүлгедиглери, каржы хемчеглери турза-даа, чурттуң чонунуң хосталга болгаш демократия дээш демиселиниң чаңгыс-даа хүн соксавайн турар деп, Пакистаның Улусчу партиязының удуртукчузу демдеглээн.

Вашингтонуң албадазының ёзугаар Сальвадорлуг шерит чагырыкчылары боттарының шериглерин «үндезиии-биле» бдё организастаи эгелээн. Хамыктың шуруулда шериглериң санын дыка көвүдедин турар. Чурттуң чөөн талаиы девискээриите партизаннар чалча чазак шериглерииге эң-не күштүг сотуушкыннарны тиварыштырып турар. АКШ-иа саттыгган чазак ол девискээрлерге шериглериң санын 30 хуу көвүдеткен.

Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузукун дайынчыларынга удур шаажылакчы шериглериниң санын 30 мун чедир көвүдедирин саттыкчы генералдар планнап турар. Шаажылакчы шериглери амгы үеиин чаа чепсээ-биле база дерии эгелээн.

ЧУРУКТА: чалча шериглерге белдиртпеи аимйн кижилер өредилге эгелээриниң шуруу чарымда.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

Американың Каттышкан Штаттарынга саттыгган Сальвадорда диктаторжу ёзу-чурумнуң шериглери ылаңгыя «өлүм эскадрону», чурттуң чөнүн массалыы-биле кырып, туттурганнарны хилинчектеп, шаажылап турар. Сальвадорнуң хөй-ниити организациялариың шедээзии ёзугаар алырга, сөөлгү дөрт чыл дургузунда «өлүм эскадронунуң» шаажылакчылары 42 мун кижини кырып өлүргеи болуп турар.

Чуртта өлүрүкчү чорук халдавырлыг аарыг ышкаш болу бергеи деп, Сан-Сальвадор хоорайның шажын-чүдүлгелиглериниң төлээлекчизи чоокта чаа «Кристчен сайенс мбинтор» солунга бергеи интервьюзунга медеглээн.

ЧУРУКТА: фашистиг шаажылакчыларга өлүрткеи кижиленнин бирээзи.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ДОК-ТУҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ПАРЛААЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

САРАЕВО. (СЭТА-ның тускай корр.). Олимпийжи шимчээшкин бодун кара сагыштыг политиктиг соруглаларга ажыглаарын черле болдурбас. Ол дутайын ДелегейниҢ Олимпийжи комитединиҢ (ДОК) президентизи Хуан Антонио Самаранчының аҢаа болган парлалга конференциязынга база катап бадыткаттынган. ДОК-туҢ күүскому XIV кышкы Олимпийжи оюннарның организакчы комитеди «Хосталга» болгаш «Хостуг Европа» радиостанцияларның төлээлекчилериниҢ олимпиадага кээрининден ойталаарын негээр деп шиитпирни хүлээп алганын ол дыҢнаткан.

АКШ-тың национал олимпийжи комитединден деткидип турар ол ийи радиостанциялар ол чурттуң херек кырында төлээлевейн турар. Олар ук чурттуң дылының эвес, еске чурттарның дылдарының кырынга дамчыдылгалар кылып турары билдингир. Оларның дамчыдылгаларының чаҢгызы-даа АКШ-тың радиодыцнакчыларынга кылдынмайн турар. Харын-даа оларның дамчыдылгалары шуптузу даштыкы күрүнелерже, хамыктың мурнунда Чөөн Европаның чурттарынче угланган боов турар.

Ынчангаш барыын таланың тускай албан черлериниҢ үүлгедиишкини болур база бир политиктиг өнчүкчөҢгээни болдурбайн, буруушапкан. XIV кышкы Олимпийжи оюннарны бижип, чырыдары-биле чедип келген журналистерниҢ интернационалчы каттыжышкынынче ол хоралаҢчы радиостанцияларның шивишкинлери шургуп кирер арга чок болганнар.

ДОК-ТУҢ СЕССИЯЗЫ

САРАЕВО. (СЭТА-ның тускай корр.). ДОК-туҢ Сараевога болган сессиязынга XIV кышкы Олимпийжи оюннарның оргкомитединиҢ отчёдун дыҢнаан.

Оюннарны чырыдары-биле 600 журналистер келген. Тускай эртемниглерниҢ саналары-биле алырга, олимпийжи маргылдааларның чорун турарын ийи миллиард ажыг телекөрүкчүлер сонуургап көөр аргалыг боон турар.

Сессия 1988 чылда Калгариге (Канада) болур XV Олимпийжи оюннарның оргкомитединиҢ илеткелин дыҢнаан. 1988 чылдан эгелээш, Кышкы олимпиадаларның хуусаазын 16 хүн чедир узадырын шиитпирлээн.

ДОК бодунуң хүрээлеҢин калбартып турар. Ам-ты сессияга Руанданың, Бутанның, Соломон ортулуктарының, Самоаның национал олимпийжи комитеттерин ол делегей организациязынга хүлээп алган. Ынчангаш ам ДОК-та 155 чурт каттыжып кирген.

ССРЭ-ниҢ олимпийжи комитеди Сараевода ДОК-туҢ күүскомунче болгаш олимпиаданың Сараевода оргкомитединче бижик чоруткаш, «Хосталганың» болгаш «Хостуг Европаның» төлээлекчилериниҢ Олимпийжи оюннарга баарынга чөпшээрешпезин негээн.

Олимпийжи шимчээшкин болгаш тайбың дээш демисел тудуш холбаалыг деп чүвени Хуан Антонио Самаранчының бөгүнгү медеглели көргүскен. ДОК-туҢ президентизи: «тайбың, чавырлыышкын, улустар аразынга кады ажылдажылга болдунар-даа, боттуг-даа, боттарып-даа болур дээрзин бүгү делегейге көргүзүп тургар бис» — деп чугаалаан.

Хуан Антонио Самаранч олимпиаданың ээлериниҢ Кышкы оюннарны арттирер дээш бүгү үүлдерни белет; кээнин база катап бедии-биле үнелээн.

НЕГЕЛДЕ КОШКАК

БистиҢ Барыын-Хемчик районнуҢ иштики херектер килдизиниҢ КАИ ажылдакчылары, хөй-нийти дружинниктер орук шимчээшкинин билдилит организастаар, озал-ондак болдурбас дөмө тодаргай ажылдарны орудуп келген. Ажыл-агыйларның автопарктарынга, автобаазаларга доктаамал хыналдаларны болгаш рейдилерни организастап, тайылбыр ажылын чорутканының түннелинде орук шимчээшкинииниҢ чурумуи үреэр, озал-ондак болдурар чоруктарның саны кызырлып турар апартан.

Эрткен чылын район иштинде чамдык кол-кол оруктарның септелгезин чоруткан. Ак-Довурак — Кызыл-Мажалык аразында асфальтылыт орукту шимчээшкинни таарымчалыг болдурарыбиле эде кылгаш, КАИ-ниҢ чаа постузун тутkан.

Ынчалзажок чамдык бүдүрүлгелерде харыысалга чок удуртукчуларның болгаш чолаачыларының буруузундан орук озал-ондаа болур чылдагааннар ам-даа бар болуп артыпшаан. Чижээлээрге, январь 29-та Кызыл-Мажалыкта районнуҢ амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниҢ чолаачылары С. Самбый ХөндөлеҢге, февраль 2-де Ак-Довурак АТБ-ниҢ чолаачызы Ю. Куулар Кызыл-Мажалык — Шеңпээр оруунга озал-ондакты болдурганнар. Ак-Довурак — Дөң-Терезин аразының оруунга ол-ла АТБ-ниҢ чолаачызы А. Ооржак, Эргибарлык — Чаа-Адыр оруунга «Барлык» совхозтуң чолаачызы К. Хертек олар автомашинаны эвирик башкарып чорааш, аар кеминг орук озал-ондаан болдурганнар. База ол ышкаш Кызыл-Мажалык — Кызыл аразының оруунга хамаааты О. Хертен «Москвич-412»-биле ЗИЛ-130 автомобильди үстүргеп. АҢаа бир кижи амы-тынындан чарылган, ийи хамаааты кемдээн. Бо тавырылгаларның шуптузунда эвирик чолаачылар буруулуг болган.

Ынчангаш бо чижектерден алгаш көөрге, районда чамдык албан организацияларда, бүдүрүлгелерде орук озал-ондаан болдурбазының талазы-биле ажылдар үениҢ негелдезинге чедир чоруттунмайн турар, ол чорук — сагылга-чурумну ам-даа күштелдирип, чолаачылардан, удуртукчулардан негелдени шыҢгыырадырын хүлээндирип турар.

В. ХОМУШКУ.

КАИ экраны

АВТОХООРАЙЖЫГАШТА КИЧЭЭЛДЕР

Оизагай медээ болган соонда светофорнуҢ хөглүг отчугаштары Ашхабадтың школачыларын тускай кичээлче кыйгырыптар.

Бижиир самбыраның орнунда мында — «кудумчулар» болгаш «шолдер» аяк шыйыглар-биле аҢылаттынган. А башкы — КАИ инспекторунуҢ хевин кетиен. холунда ала маштыг.

Орук шимчээшкинииниҢ дүрүмүн өөренири-биле эртенин-не автохоорайжыгашка хоорайның школаларының өөреникчилери кээр. Теоретиктиг кичээлдер соонда уруглар болгаш өөредилге «хайымныг» оруктарже үнер. Ында хөй янзы орук демдектери «аймыл чок ортулукчугаштар», этпек черлер, транспортту тургузары. Уругларны чамдыктары чадаг кижилер, а бир чамдызы — чадаг-тергелерниҢ болгаш автомобильдерниҢ (аҢдыызында педальдыг) башкарыкчылары апаарлар. ОюнуҢ чүрүмү шыгыы болуру чугаажок. Өөреникчи бүрүзү нарын байдалдарны эртип, «озал-ондаа» болдурбазы — кол сорулгаларның бирээзин.

Өөреникчилерге шиңгээдип алган билиин быжыглаары-биле документалдыг болгаш мультфильмнерни кино залында көөрү-биле кичээлдер доостур.

Тускай курс эрткен аныяк чадаг-тергежилерниҢ шылгалдазы доозулган. Чадаг-терге башкарарының шынылгаларын чылдың-на бешче школачылар ап турар. Ам хоорайжыгашта аныяк автоинспекторларның хевин кеткен хөй-хөй уруглар КАИ-ниҢ аныяк дузалакчыларының отрядтарының хоорай көрүлдезинге белеткениҢ турар.

Школа назыны четпээннерге кудумчу дүрүмүнүҢ тускай кичээлин база улуг класстарның өөреникчилеринге автомобиль өөренир салбырны ажыткан.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ОЛИМПИАДАЗЫНГА БАЙЫР

Сараево. XIV кышкы олимпий оюннарының төвү — Югославияның бүрүнгү хоорайларының бирээзи спортучларны болгаш аалчыларны улут өөрүшкү-биле чылыг уткаан. Ында делегейниҢ 49 чурттарындан спортчу делегациялар келген. 1924 чылдан эгелеп чорудуп келген кышкы Олимпий оюннарынга ынча хөй чурттар киржип көрбээн.

ЮСФР-ниҢ алды республикаларының девискээрин тавары чурттуң ийи муң эң дээре күш-культуржуларымыц экелгени Олимпийжи отту Боснияның болгаш Герцеговинаның найысылалы байырлап уткаан.

Олимпиада бүгү чурттуң байырлалы болган.

Эстафетаның кел чораан оруктарынга аҢгы-аҢгы спортчу массалыг оюннар болгулаан. Чижээлээрге, металлургтарның Зеница хоорайынга «Тайбыцның болгаш чайырлалдың» олимпиадазынга байыр!» деп кыйгырыглыг хөй кижи киржикчилиг спортчу байырлал болган. Олимпийжи отту ол хоорайның эң дээре 70 спортчулары үдээнгер. Оларның аразында боодалгага ийи олимпиаданың киржикчизи Сретко Пеювич база бар. Аныяк ажылчыннар болгаш студентилер-биле кады Олимпиаданың одун 170 югослав олимпийжилер эккелгеннер. Оларның хөй кезии 1948 чылдан бээр кышкы болгаш чайгы Олимпий оюннарынга киржип келгеннер.

Фигурлуг чуҢгулаашкынга сураглыг югослав херээжен спортчу Санда Дубравчич Олимпиаданың одун бөгүн кыпсыр.

КАЙДА-ДАА ОЛИМПИЙЖИ ХАРЖЫГАШ

Ак олимпиаданың найысылалы бүрүн байырлал шинчи кирген. Олимпийжи оюннарның эмблема-демдээ — Харжыгашты чураан улуг транспарантыларны кудумчуларда, проспектилерде, бажыңнар чанында аскылаан. Ындагыя Олимпийжи суургаш Моймило, «Кошево», «Зетра», «Скендерия» спорт ареналары тулган чараш каастаттынган. Мында чүгле бир-ле «чүүл» четпейн турар. Ол — хар. Хар хоорайда болгаш ооң чоогунда чок. Харын-даа час шинчилиг.

Ындыг-даа болза конькигe маҢнаарларга, хоккейжилерге болгаш фигурлуг чуҢгулаашкынга киржир спорт-чуларга мында кылымал дош шагда-ла белен. А спорттуң оске хевирлери дагларга болур. Ында хар четчир.

«СараевонуҢ» хары спортчуларны өөрткен. Хаакчылар, даг хаакчылары белеткелдерни (хүнүҢ чоруткаар. Херээжен хаакчылар маргылдааларның шаҢналарының даҢзызын ажыдарлар.

ОЛИМПИЙЖИ МОЗАИКА

Чехословакияның хоккейге шилиндек командазының шыырак ойнакчыларының бирээзи Л. Свозилге олимпийжи чылдар черле таарымча чок болуп келген. Дөрт чыл бурунгаар ол Лейк-Плэсидче ойнап чоруур деп тургаш, будун бертиндирип алган. А бо удаада ол Швецияның национал шилиндек командазы-биле ойнап тургаш, холун болыглап алган.

АТТАШ ФАМИЛИЯЛЫГ БОЛГАН

ГФР-ниҢ олимпийжилериниҢ аразында Вольф деп фамилиялыг спортчу бар болган. Ол — бөрү дээни ол. А Сараево олимпиадазының дөзе демдээ — Вучко деп бөрүжүгеш дээрзи билдингир. Ынчангаш Вольф Сараевога чедип келген дораанна «Вучкону» садып алган. Кайызының-даа фамилиязы дөмей болурга, спортчу аҢаа чорааарланыр.

Вучко — Олимпиаданың кол белекчигештериниҢ бирээзи.

ОЛИМПИЙЖИ МАРГЫЛДААЛАР ЭГЕЛЭЭН

Сараево. XIV кышкы Олимпий оюнарыныҢ маргылдаалары эгелээн. МаҢаа медальдар дээш баштай-ла хоккейжилер оюнче киргеннер. Австрияның болгаш Финляндияның шилиндек командалары маргылдааны эгелээннер.

Сараево Олимпиадазының медальдары дээш ыңда 12 чурттарның хоккей командалары киржип турар. «А» бөлүкте: ССРЭ, Швеция, ГФР, Италия, Польша болгаш Югославия; «Б» бөлүкте: ЧССР, Канада, Финляндия, АКШ, Австрия болгаш Норвегия кирип турар. Олимпий чемпиону — АКШ-тың шилиндек командазыбиле югослав спортчулар ол маргылдааларга шилилде оюн чок киргеннер. А артканнары — делегейниҢ сөөлгү чемпионадынга ойнап тургаш, ол эргени чедип алган. **(СЭТА).**

КОГАРАЛ ЧЕДИРГЕНИ ДЭЭШ

Орукка чораан автомашиналарның, тракторларның, мотоциклдериҢ болгаш ескеда транспорттуң кижилерге болгаш дириг амытаннарга кайы-хире аҢылдыы биддингир. Озал-ондактарның чылдагааннары оон башкарыкчыларынга, эзелеринге долузу-биле биддингир болгаш харыысалга оларга онаажыр. Чижээ, автомашиназын башкарып чоруур чолаачының азы орукка чораан чадаг кижилериниҢ буруузундан орук озал-ондаа болуп турар. Бир эвес хуу автомашинаның тур эдилекчизи ону бүзүредилге ёзугаар башкарып турар болза, кандыг-бир орук озал-ондаа болган таварылгада бүрүн харыысалганы хүлээр. Чедирген когарал дээш харыысалганы озал-ондакты болдурган чолаачы азы чадаг кижи эгидерин ССРЭ-ниҢ негелде херектериниҢ дугайында үндезинээри болгаш Эвилелдешкен республикаларның негелде херектери көрүп турар. Чижээ, озал-ондак болганының түннелинде хамааты кижиге кемдээшкин чедирген таварылгада харыысалганы, чедирген когаралды эгидерин автомашинаның ээзинге онаар үжурлуг. Ук автомашинаның чолаачызы кудумчу шимчээшкинин үрээни дээш кеземче харыысалгазын хүлээр, а автомашинаның ээзи — автобааза, организация негелде чурумубиле база харыысалгалыг. Ынчалза-даа кижиге чедирген материалдыг когаралды организация эгидип бергеш, суд чуруму-биле буруулут кижиден ол когаралды эгидип алыры-биле билдиришкинин киирип болуру хоойлуда көрдүнгеп.

Озал-ондак болдурган автотранспорттуң эзилери эдирген когаралды буруулут азы буруу чогуудан хамаарылга чокка эгидер ужурлуг. Чижээ, хуу автомашинаның эдилекчизи эске бир хамааты кижиге аар кемдээшкин чедирген болза, (чолаачы буруу чок-даа болза) негелде хоойлузунуҢ чурумарын ёзугаар когараан кижиниҢ бүгү чарыгдалдарын эгидер. Ындыг-даа болза ону суд база өөренип көөр ужурлуг. Бир эвес когараан кижи өш-биле озал-ондакты болдурган болза, чолаачы харыысалгадан хосталыр. База транспортту эске кижи оорлааш, озал-ондак болдурган болза, чолаачы харыысалга хүлээвес. Бир эвес чайлаттынмас таварылгалар турда, чижээ, суг дажый бергенде, хат-шуургаларыгда, чер шимчээшкининде озал-ондак болганда чолаачы харыысалгадан хосталыр болур.

А. ООРЖАК,
юрист.

ЮристиҢ тайылбыры

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Кызыл тудуг» эргелели дашчыларны, бызаҢчыларны, бетонщиктерни, улуг панельдерден бажың тудар монтажчы - эптекчилерни, электросварщиктерни ажылдаары-биле чалап турар. Күш-ажыл төлевири аккордшаҢналдыг болгаш үр чылда ажылдааны дээш немелде төлевир базда бээр. Бот кижилерге общежитие бээр, квартира-биле ниити чүрүм ёзугаар хандырар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 62 бажың, телефоннар №№ 2-28-12, 2-46-63.

САРАЕВОДА СОВЕТ ДЕЛГЕЛГЕ

«ССРЭ-де спорт» деп Сараевода ажыттынган делгелге Олимпийжи төптүң культурлуг амыдыралында база бир чаа сонуургалды болдурган. Ында СЭТА-ның фотокорреспондентилерин и-к эң дээре дээн 80 янзыбүрү ажылдарын делгээн. Ол фото-чуруктарда совет эрге-чагырга үезинде бистиң чуртувуска спорттуң хөгжүлдезининиҢ, ССРЭ-де күш-культураның массалыының, алдарлыг совет спортчуларының дугайында болгаш XIV кышкы Олимпий оюннарынга совет спортчуларның канчаар белеткенип турганын калбаа-биле көргүскен.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларга, мотоциклдер, чүүк болгаш чиик автомобильдер чолаачыларынга өөренирин күзээн кижилерни кежээки курстарже чадал турар. Өөредилге 1984 чылдың февраль 20-де эгелээр.

Школаның турар черi: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажың, тел. № 2-25-28.

АЯН-ЧОРУКЧУЛАРГА

ПрофэвилелдериниҢ область чөвүлели 1984 чылда дараазында чурттарже туристчи бөлүктерни четчелеп турар.

МАР-же — май 28-тен июнь 13-ке чедир — путёвка өртээ —103 рубль;

БУР-же — июль 23-тен август 13-ке чедир — путёвка өртээ — чижек-биле 300 рубль;

Финляндияже — ноябрь айда, путёвканың чижек өртээ — 410 рубль.

Документилерни профкомнар болгаш профэвилелдериниҢ адырлар аймы-биле обкомнарында четчелеп, кылып турар.

КүрүненiҢ Кызылда пединститудунуң бот-өөредилге салбыры

Кызылдың КүрүненiҢ педагогика институду бот-өөредилге салбырының 1-ги курузунга дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап турар: 1. Математика. 2 Орус дыл болгаш литература. 3. Педагогика болгаш эге өөредилгениҢ методиказы. 4. Биология. 5. География.

КиреринiҢ шылгалдаларын ийи удаа, 1984 чылдың марттың 23-тен 31-ге болгаш июнь 1-ден 14-ке чедир дараазында мергежилдерге хүлээп алыр:

«Математика» мергежилге — математиканга (аас болгаш бижимел-биле), физиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле);

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдиришкиннерни май 30-га чедир хүлээп алыр болгаш оларга дараазында документилерни ыяап-ла кожар: күш-ажыл депгерниҢ хоолгазы, ортумак билиг дугайында документ (боду). № 286 майыктың медицина шынызылгазы, ажылдап турган черинден характеристика. 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруук.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ЧОРУДАР АДРЕС: 667000, Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 34 бажың, бот-өөредилге салбыры. Телефон № 2-20-36.

Аян-чорукчуларга

ДОСААФ-тың Кызылдагы аэроклубу 1984 чылдың февраль айында парашютпен сыгыырга белеткээр. Ол-ла айда Кызылдың Аэропорт черинде парашютпен сыгыырны эдилеп көрүр.

Парашютпен сыгыырга 18 харлыг болгаш ооң улуг чаштар киржип болур. Ооң-биле кады медицина шынызылгазын, паспортун, военкоматтың приписной свидетельствозун, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруун алыр.

Документилерни ДОСААФ-тың Кызылдагы аэроклубунуң Ленин кудумчузунуң № 34 бажыңынга киирер.

Телефон № 2-20-36.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 9-ТА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Ырак болгаш чоок ырлар. 9.40 — Документалдыг фильмнер. 10.20 — Мультфильмнер. 10.40 — «Аян-чорукчулар клубу». 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.00 — XIV кышкы Олимпий оюнарында. Лыжа болгаш коньки спорту. 17.30 — Төөгүнүң арыннары. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. 19.30 — XIV кышкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.20 — XIV кышкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 23.15—23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — А. М. Горький. «Песня о Соколе», «Песня о Буревестнике». 7. класс. 9.05 — Испан дыл. 9.35 — А. М. Горький. «Песня о Соколе», «Песня о Буревестнике». 7. класс. 10.05 — ПТУ сургуулдарыга. Эстетиктиг кюжизидилге 10.35 — Физика. 9. класс. 11.05 — Тележурнал. 11.35 — Физика. 9. класс. 12.05 — Музыка 4. класс. 12.35 — Улус ажылагыйында биология. 13.05 — Испан дыл. 13.35 — «ПушкинiниҢ шүүлүк чогаалының делегейинде». 1-ги дамчыдылга. 14.20 — «Пропавшая экспедиция». Уран-чечен фильм. 2-ги серинзы. 15.20 — Телемедээлер. 15.25 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Сыдысчыгаш». 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Аяш төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Эстрада концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Мы вместе, мама». Уран-чечен телефильм. 22.45 — «Вотчинтся тройка». Концерт 23.15 — 00.15 — XIV кышкы Олимпий оюнарында. Лыжа спорту. Дагдан дүрген бадары. Чаңгыс кижи олурар шанак спорту.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ағаар

Республикага шөкөр будуттаар, хат хошпак. Дүне агаарның температуразы 42—47, чамдык черлерге 32—37 градус соор. Хүндүс 28—33, чамдык черлерге 18—23 градус соок болур.

Автооруктарга эртенги үеде туманнаар, көстүрү 1 км.

Кызылга чуга будуттаар. Дүне агаарның температуразы 43—45, хүндүс 28—30 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Провал операции «Большая Медведица» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пираты XX века» 9.30, 11.20, 13.10, «Подросток и закон» (К-клуб) 15.00, «Разиня» 17.00, 21.10, «Бездна» 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Лунная радуга» 15.00, 20.00, «Дерсу Узала» 17.00 шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Ураган» 14.30, 16.20, 18.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жёлтая роза» 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың аҢш-чем барааннар садыы садыгжылар өөредип, белеткээриниҢ 3 ай хуусаалыг курузунга өөренирин күзээнiнiҢ чыырын чарлап турар. АҢаа 8-10 класстарны доозкан, 17-18 хар чедир назылыг болгаш хоорайда кинер бижиттирген кижилерни хүлээп алыр.

Өөредилге үезинде айда 54 рубль түңнүг стипендия бээр.

Өөредилге 1984 чылдың март 1-де эгелээр.

Документилер хүлээп ап турар черiниҢ адреси: Кызыл хоорайның Октябрьская кудумчузунда № 29 бажың, кабинет № 7 аҢы-чем барааннар садыының кадрлар киллдизии, тел. № 2-54-36.

Редакциязының адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий ан амыдырал болгаш үлетүр киллдистериниҢ 2-31-75 пропагандa болгаш совет тургузуг киллдистериниҢ 2-37-13, чагга киллдизиниҢ 2-41-27, информация киллдизиниҢ 2-20-60 культура киллдизиниҢ 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллдизиниҢ 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2061.

Тыва АССР-ниҢ Ном үндүрер өөр, полиграфия болгаш ном садыының херектериниҢ талазы-биле күрүве комитединиҢ типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00697

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 35 (12425) | 1984 чылдың февраль 10, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

БҮГҮ АНЫЯК СОҢГУКЧУЛАРГА

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Төп Комитединиң

КЫЙГЫРЫЫ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң аныяк хамаатылары! Комсомолчу оолдар болгаш кыстар!

ССРЭ-ниң Дээди Совединге 1984 чылдың март 4-те болур соңгулдалар-биле холбаштыр силерге ВЛКСМ ТК кыйгырыг үндүрүп тур. Соңгулдалар — нийтилел-политиктиг улуг ужур-дузалыг болуушкун, социалистиг демократияның чайынналчак көргүзүү, бүгү совет улустуң байырлалы.

Комсомолчулар болгаш аныяктар СЭКП Төп Комитединиң бүгү соңгукчуларга Кыйгырыын илиң-биле үткүп-хүлээп алган, ында эрткен беш чылдарда хөгжүлдениң түңнелдерин анализтээн, партияның болгаш улустуң эдлеглиг сорулгаларынче кичээнгейни угландырган, СЭКП-ниң коммунистиг тургузуушкунче болгаш тайбыңче угланыышкынын бадыткаан.

Кыйгырыгда Ленинчи комсомолдуң, совет аныяктарның алдарлыг ажыл-херектерин бедии-биле үнелээн. Партияның идегели, өзүп орар салгакчылар дугайында ооң ада сагыш салыышкыны аныяк оолдар болгаш кыстарны чаа-чаа тиңделгелерже сорук киирип турар. Советтер чуртунуң аныяк салгакчылары СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле, бүрүн деткип турар болгаш ооң айтыышкынарын амыдыралга боттандырар дээш боттарының бүгү күжүн, билиин болгаш энергизын бээрин төрээн партияга бүзүредип турар.

Совет кижилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсетиишаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чеднишкиннерни чедип алган. Партия биле улустуң чаңгыс эви улам-на быжыккан, совет нийтилелдиң политиктиг системазы улам хөгжүп, сайзыраан. Бистиң хөй национал дыг Төрээн чуртувустуң улустарының аксы-дүңма найыралы улам быжыккан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарының документилеринде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында повтуң чугааларында сайзыраңгай социализмни улам хөгжүдериниң үе-чадазында партияның болгаш улустуң сорулгаларын тодараткан, оларны боттандырарының оруктарын болгаш аргаларын айыткан. Партияның сагылга-чурумну болгаш организастыг чоруктуу улам быжыглаарыңче, амгы болгаш перспективтиг соңгаарладып болбас сорулгаларны шиитпирлээрянче угланган хемчеглерин аныяктар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чаңгыс үн-биле үүлдүгүнүп деткип турар.

Партияның организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының түңнелинде 1983 чылда экономиктиг хөгжүлдениң темпизи улгаткан, шынар талазы-биле көргүзүглер экижээн, үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүрүп үндүрери көвүдээн. Ам СЭКП ТК-ның айтып турары ышкаш, эки түңнелдерни быжыглаары, чедип алган үүлдерни улгаттырары, 1984 чылдың болгаш бүгү беш чылдың планын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш, бүгү үүлдерни кылыры чугула боон турар.

Эргим оңуктер!

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне аныяк салгакчыларже оюма кичээнгейни салып, оларның өөренириңе, ажылдаарынга, амыдыраарынга болгаш дыштанарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузарының дүтайында сагыш салып турар. Социалистиг тургузуут аныяктарга эң чугула эргелерни — ажылдаар болгаш профессия шилип алырының, халас өөренириниң болгаш кадыкшылды камгалаарының эргелерин, чурттаар оран-бажың алырының болгаш культураның чеднишкиннерин шиңгээдип, ажыглаарының эргезин магадылап берип турар. Өске-даа хөй-нийтилелдиң политиктиг системазы-биле кады комсомолга хоойлужудулга инициативазының эргезин база тывыскан. Аныяк хамаатылар 18 хардан эгелээш, улус депутаттарының Советтеринге соңгуур болгаш соңгудар аргалыг. Аныяк оолдарны болгаш кыстарны нийтилелдиг болгаш күрүненин, күш-ажылчы болгаш өөредилге коллективтеринің ажыл-херектерин эргелеп-башкарарынга калбаа-биле хаара туйлаттырып, киириштирип турар.

Чурттта бүгү-нийтиниң ортумак өөредилгезинче шилчиишкин доозулган. Сөөлгү беш чылдың иштинде 50 миллион хире аныяк кижилер ортумак болгаш тускай ортумак, профессионал-техниктиг болгаш дээди эртембилигни чедип алганнар. Өзүп орар салгакчыларны кижизидериниң болгаш өөредириниң, оларны амыдыралга болгаш күш-ажылга белеткээриниң дугайында партияның сагыш салыышкынының чаа херечизи СЭКП ТК-ның нийти биллиг болгаш профессионал школазының реформазының дугайында төлевилелги болур болгаш ону чугаалажып көөрүнге аныяк оолдар болгаш кыстар эң-не соңуургалдыы-биле киржип турары.

Совет аныяктарда партияның сагыш салыышкынының болгаш идегелинге бүгү-улусчу ажыл-херектерге боттуг салыышкын-биле харыылаар быжыг чаңчыл бар. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның аныяк салгакчылары боттарының улуг эштери-биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, социалистиг чарышты сайзырангайжыдары, бүдүрүлгени организастаарының бригада хевирин ажыглаары дээш демисежип, БАМ-ны тударынга, Сибирьни, Ыраккы Чөөн чүктү, Кара эвес хөрзүнүт зонаны чаартырынга, Аъшчем болгаш Энергетика программаларын күүседиринге, улус ажыл-агыйының эң чугула объектилерин тударынга беш чылдың социал-экономиктиг өске-даа сорулгаларын күүседиринге киржип турарлар.

Аныяк соңгукчулар, силер, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш бадылап тура, чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн улам быжыглаары дээш, улустуң чаагай чоруун бедидери дээш, социалистиг демократияны хөгжүдери дээш база бадылаанаңар ол болур.

Эргим эштер!

Комсомолчуларның бүгү аныяк оолдарның болгаш кыстарның конституция ёзугаар патриотчу хүлээлгези —нийтилелге кааа-ла херек болдур, аңаа кызымаккай, ак сеткилдиг ажылдаадыры, күрүне планнарын, хууда даалгаларны күүседири болгаш ажыр күүседири дээш демисежири, бистерниң эки ажылдаарывыска, а ындыг болганда, эки чурттаарывыска шаптыктап турар бүгү үүлдерни эптеш чогу-биле көөрү болур. Мегерелдиг, ак сеткилдиг, инициативчи ажылдаарындан, нийтиниң өнчүзүн ээ ёзу-биле көөрүнден, организастыг болгаш сагылга-чурумнуг чоруктан аныяк хамаатылларның идейлиг болгаш мөзү-шынар дадыгыышкыны илереэр.

Аныяк эр, херээжен ажылчыннар! Чедип алган билиглеринерни практиканга мергежилдиг болгаш идепкейлиг ажыглаңар, бүдүрүлге мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дүржулгазын эки ажыглаңар, амгы үениң техниказын, технологизязын шиңгээдиңер, дериглериниң ээлчег коэффициентизин бедидери дээш база төлевилээн ажыл хемчээлин чедип алыры дээш шимчээшкинче каттыжып киржиңер, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш продукциязының бот-үнезин бүгү хемчегбиле чигедирин чедип алыңар. Советтер чуртунуң ажылчын аңгызының кайгамчыктыг чаагай чаңчылдарын камгалап, калбартыңар!

Көдээниң аныяк ажыл-ишчилери, агроүлетпүр комплекизиниң аныяк ажылдакчылары! Шөлдериниң болгаш фермаларның продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге боттарыңарның салыышкыңарны улгаттырыңар. Мал кыштагларында чеднишкиннер эртиреринге идепкейлиг киржиңер. Черни, аңаа өстүрген бүгү-ле үүлдерни камнаңар, төрээн суурларыңарны чаагайжыдып, каастап шимеңер!

Аныяк инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш эртемденнер! Эртем болгаш техниканың чеднишкиннерин, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны улус ажыл-агыйынга дүрген ажыглаарын бүгү хемчеглер-биле чедип алыңар, хол-биле кылдынар ажылдың хемчээл-үлүүн кызырары дээш демисежиңер. Аныяктарның

(Эгези. Төнчүзү 2-гө арында).

СОҢГУКЧУЛАР Е. К. ЛИГАЧЕВ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Томскиниң соңгулда округувуң соңгукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-иың секретары Е. К. Лигачёв-биле ужуражыышкыны февраль 9-та областың шим театрынга болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Томскиниң нефть-химия комбинадының оператору — В. В. Давыдов кандидаттың амыдыралчы оруунуң дугайын чыылганнарга чугаалаан. Оон соонда түве чугаалааннар хоорайның ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң, моон соңгааргы сорулгаларының дугайын айыткан.

Оон соонда Е. К. Лигачев түве чугаалаарга, чыылганнар ону чылыы-биле үткааннар. Депутатка кандидат экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң кол-кол айтырыгларынга тодаргай доктаап, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планнаныңдаи 1 хуу бедидер болгаш продукциязың бот-үнезин 0,5 хуу немей чигедир дугайында эш Ю. В. Андроповтуң салган сорулгазының оныза ужур-дузалыын демдеглээн. Партияның совет экономика мурнуунга салган улуг сорулгаларының шиитпирлеттиңери чигзиниг чок деп, Е. К. Лигачёв чугаалаан.

СЭКП-ниң экономиктиг болгаш социал политиказын чеднишкиннig боттандырарының эң чугула чүүлү — партия, совет, ажыл-агый органнарының ажылының стилин сайзыраңгайжыдары болур. Кадрларны оларның политиктиг, ажыл-херекчи болгаш моральдыг шиңгээлерин барымдаалап турган шилиринiң деңнеги принцивин чайгылыш чокка күүсеттинерин партия шиитпирлии-биле чедип ап турарын ол чугаалаан.

Түңнелинде Е. К. Лигачёв аңаа көргүскен удут бүзүрел дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илергейлээш, ону бадыткаары-биле бодунуң бүгү күжүн, билиин, дурукулгазын харам чокка берип ажылдаарын бүзүреткен.

(СЭТА).

Космостуң «Союз Т-10» кораблиниң экипажы (солагай таладан оң талаже) космонавт-шинчилекчи, эмчи О. Ю. Атьков, корабльдиң командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Д. Кизим болгаш бортинженер В. А. Соловьёв.

СЭТА-ның фотозу (чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

«Союз Т-10» корабльдиң командири, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы полковник Леонид Денисович КИЗИМ

Леонид Денисович Кизим 1941 чылдың август 5-те Донецк областың Красный Лиман хоорайга төрүттүнген.

Черниговта ужудукчуларның Ленинчи комсомол атты дээди шериг-ужар чүүл училищезин 1963 чылда дооскан. Оон сөөлүнде Шериг-ужар чүүл күштериниге албан эрттирген. «I класстың пилот ужудукчузу» болгаш «3 класстың ужудукчушенекчизин» деп мергежилдерлиг. Леонид Денисовични космонавтыларның отрядынга 1965 чылда киирген.

Л. Д. Кизим — 1966 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Ю. А. Гагарин аттыг Шериг-ужар чүүл академиязын 1985 чылда дооскан.

Л. Д. Кизим космоска бодунуң баштайгы ужудуушкунун 1980 чылда «Союз Т-3» корабльдиң болгаш «Салют-6» орбита станциязының командири болуп боттандырган.

«Союз Т-10» корабльдиң бортинженери Владимир Алексеевич СОЛОВЬЕВ

Владимир Алексеевич Соловьев 1946 чылдың ноябрь 11-де Москвага төрүттүнген.

Москваның Бауман атты техниктиг дээди училищезин 1970 чылда дооскан соонда конструктор бюрозунга ажылдаан болгаш космос техниказының чаа хевирлерин чогаадып тургузарынга киришкен.

В. А. Соловьев — 1977 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Владимир Алексеевичиниң космонавтыларның отрядынга 1978 чылда киирген. «Союз Т» космос кораблинге болгаш «Салют» орбита станциязынга ужудуушкунга белеткелдиң курузун бүрүн эрткен.

Совет-француз экипажтың ужудуушкунунга бортинженер кылдыр В. А. Соловьев база белеткеннип турган.

«Союз Т-10» корабльдиң космонавт-шинчилекчизи Олег Юрьевич АТЬКОВ

Олег Юрьевич Атьков 1949 чылдың май 9-та Куйбышев областа Хворостянка районнуң Хворостянка суурунга төрүттүнген.

Москваның Сеченов атты бирги медицина институдун 1973 чылда дооскан соонда ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының Бүгү-эвилел кардиология эртем төвүнүң эртем-шинчилел кардиология институдунуң ординатуразынга, а оон дараазында аспирантуразынга уламчылаан.

О. Ю. Атьков — 1977 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Медицина эртемнериниң кандидады Олег Юрьевич Атьков чүректиң аарыгларын ультразвуктуг аргалар-биле тодаргайлаарынга мергежилдиг шинчилекчи кылдыр бодун көргүскен. Эдээн каш чогаадылгаларның болгаш чамдык эртем ажылдарының оя автору болуп турар. Ленинчи комсомолдуң шаңналын аңаа 1978 чылда тывыскан.

О. Ю. Атьков космос ужудуушкуннарынга 1977 чылдан бээр белеткенип келген. «Союз Т» кораблиге болгаш «Салют» станцияга космонавт-шинчилекчи болур ужудуушкунга белеткелдиң курузун бүрүн эрткен.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИҢ БАЙДАЛЫНГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттың кандидады кылдыр Өвүрүңү № 652 соңгулда округундан Парлалганың Медээлер Агентилелиниң Баштаар черииң даргазы П. А. Наумовту Өвүрүнүң «Торгалыг». Сүт-Хөлдүг Карл Маркс атты совхозтарының коллективтери депшиткен. Ол дүүн Хандагайтының Культура бажыңынга чыылган соңгукчулар-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралын СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак ажыткан.

Хуралга киришкен малчыннар, саанчылар, кадарчылар, механизаторлар, район төвүнүң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповка баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгааннар.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүскомунуң даргазы Б. Д. Монгуш сөс алгаш, соңгулда кампаниязы СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында кирген түңнелдерни болгаш айтыышкынарны амыдыралга боттандырарының байдалында эртип турар деп чугаалаан. Совет күрүнениң чеднишкиннерин бүгү талабиле анализтээн СЭКП ТК-ның Кыйгырыын районнуң ажылчы чоннары изин-биле деткээн.

Партияның болгаш чазактың сэгыш салыышкынын бистиң республиканың болгаш Өвүр районнуң чижээндеи көрүп болур. Районнуң совхозтары амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг техниказы-биле чыл санында хандыртынып турар, ол чорук ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын шиитпирлээр талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринге улуг идиглиг болган. Суурларга улуг-улуг чаартылгалар болгулаан. Оларда олон эки бажыннар, культура албан черлери, эмнелгелер, уруглар садтары туттунгулаан. Чурттакчылыг чер бүрүзүнде телевизорну көрүп турар. Бо бүгү түүлдер ленинчи национаал политиканың чайгылыш чок боттанышкынының, ССРЭ-ниң бүгү областарының болгаш республикаларының бүгү талалыг хөгжүлдеин дээш доктаамал сагыш салыышкынының херечизи-дир.

Ажылчы чоннарның чаагай чоруу дээш партияның сагыш салыышкынынга совет кижилер политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чорук-биле харылаан турар. Бистиң чуртувустуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынче боттарының төлээлекчилери кылдыр ажылчы чоннуң хуралдарынга төлептиглери депшиткен. Чоннуң ындыг кандидадынга Павел Алексеевич Наумов база хамаажыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады П. А. Наумовтуң допчу намдарын Б. Д. Монгуш чыылганнарга таныштырган. Ол 1919 чылда Калининн область Липовка суурга тараачын кижиниң ог-бүлезинге төрүттүнген. Ортумак школа дооскан соонда Ленинградтың күрүне университединиң филология факультединге өөренип кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ол немец-фашистиг эжелекчилерге удур дайылдажып турган, япон милитаристерни чылча шаварынга киришкен. Эрес-дидим чоруу дээш П. А. Наумов Ада-чурттуң Улуг дайыны орденниң II чергезинге. «Кызыл Сылдыс» орден-биле, «Эрес-дидим чорук дээш» медаль-биле шаннаткан. Дайын соолүнде партия ону дипломатия ажылынче чоруткан.

1950 чылдан бээр П. А. Наумов чурттар аразының журнализи апарган. Москва радиозунуң болгаш «Правда» солуннуң ГДР-ге база ГФР-ге корреспондентизинге, неделя санында үнер «За рубежом» журналдың кол редакторунуң оралакчызынга ажылдап чораан. Беш чыл дургузунда П. А. Наумов СЭКП ТК-га, оон соонда ийи чыл иштинде «Проблема мира и социализма» журналдың харыысалгалыг секретарынга ажылдаан. Чеди чыл дургузунда «Новое время» журналдың кол редактору болуп келген. 1976 чылда Парлалганың Медээлер Агентилелиниң Баштаар черииң даргазының бирги оралакчызынга, а эрткен чылын оон даргазынга соңгуткан. П. А. Наумов—дыка хой чүүлдериниң болгаш номнарның автору. Ол хөйнити ажылдарны база кылып турар. Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазының оралакчызы, ССРЭ—ГФР нийтилелдиң оралакчы президентизи. Дайын соолүнде чылларда Төрээн чуртунуң мурнуига улуг ачы-хавыязы дээш П. А. Наумов Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук (ийи катап) база «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле шаннаткан. Ол төөгү эртемнериниң кандидады, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидады дээш бадылаашкынын бээрииче Б. Д. Монгуш районнуң соңгукчуларын кыйгырган.

«Торгалыг» совхозтуң директору А. С. Куулар санал бергеш, П. А. Наумовту ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшиткенин ук совхозтуң ишчилери изин-биле деткип турар дээрзин ол дыңнаткан. Ол бирги беш чылдың эрткен үш чылдарының планын совхоз чедишкинниг күүсеткен болгаш нийтиниң малын хүр кыш ажырар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып турарын ол чугаалаан.

«Коммунизмче орук» совхозтуң хойжулар бригадазының бригадири С. О. Шойдан, районнуң топ эмнелгезиниң эмчизи Б. Б-Б. Достан, «Кызыл тук» совхозтуң зоотехниги Н. К. Ооржак, «Ак-Чыраа» совхозта партия организациязының секретары С. Б. Доңгак олар санал бергеннер. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын тус-туста канчаар күүседип турарын олар чугаалавышаан, депутаттың кандидадынга чагыгларын бергеннер.

Көргүскен бедик бүзүрел дээш П. А. Наумов четтиргенин илергейлээш, ону шынаыдарын хүлээнген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжындан бээр эрткен үеде совет улустуң чедип алган чедишкиннерин П. А. Наумов доктаган. Ол чедишкиннерни Парлалганың Медээлер Агентилелиниң чогаадыкчы коллективи чүгле чурттуң чугаалаан. Совет кижилерниң амыдыралы улам каас, улам байлак болзун, дайым айыылы кажан-даа болбазын дээш Коммунистиг партияның ажылчы чонунга эвес, даштыкының чурттакчыларынга база чедирип турар.

Ынчалза-даа дайынның өөскүп орар айыылы бурунгаар депшилгелиг юөжи төрелгетенни дүвүреткен. Аңаа чүгле АКШ болгаш оон эвилелчилерни буруулуг. Империалистерниң өзүлүг арыпшырайы илереп көстүп орар. ПМА-ның телетайп лентазы НАТО блогунуң агрессчи планнарының дугайында хөй-ле медээлерни хүнүүн эккеп турар.

Совет кижилер тайбыңга мыкаа, олче чүткүлдүг. Ол дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң кылган Медеглелдери, «Правда» солуннуң айтырыгларынга оон харыылары бадыткап турар. Ону бүгү совет улус изин-биле деткип турар.

Партия бүгү-ле үүлдерни кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш, совет кижилерниң материалдыг болгаш ураан-бодал амыдыралының деңнелии бедидери дээш кылып турар дээрзин ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыында онзалап турар деп, ол чугаалаан. Совет кижилерниң амыдыралы улам каас, улам байлак болзун, дайым айыылы кажан-даа болбазын дээш Коммунистиг партияның бедик бүзүрелдиг ажылчы чонунга эвес, даштыкының чурттакчыларынга база чедирип турар.

СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак түңнелинде түве чугаалаан, соңгулдалар хүнүзе төлептиг кандидаттар дээш бадыдаашкының бээрииче районнуң ишчилерин кыйгырган.

• • •

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Кызылдың № 651 көдээ соңгуулда округундан депутаттың кандидады, «Тиилелге» совхозтуң директору В. О. Оюн-биле «Тере-Хөл» совхозтуң ишчилери ужураашкан. Аразы ырак-даа болза, чаңгыс районнуң ажыл-агыйлары болуп турар ийи совхозтуң соруглаларының дугайында, соңгулдалар хүнүн болгаш Совет Тываның 40 чылын төлептиг үткүүр дээш күш-ажылчы маргылдаашын дугайында депутатка кандидат-дан, санал бергеннер-даа — «Тере-Хөл» совхозтуң директору К. Ч. Ховалыг. көдээ Совет күүскомунуң секретары С. Г. Чигжит, совхоз ажылчыны Х. И. Маңчы-тодаргай чугаалааннар.

Депутатка кандидатка соңгукчулар чагыгларын бергеннер.

(Төнүүү. Эгези 1-ги арында).

эртей-техниктиг чогаадылгазын кызымакай сайзыратпышаар.

Аныяк педагогтар, чогаадыкчы интеллигенцияның төлөөлекчилери! Аныяк салгакчыларны ленинчи өзуг-биле өөренип, чурттап болгаш ажылдаар изиг чүткүлге киржизиңер. Үругларның болгаш элээдилериң, совет аныяктарының утаан-бодалын, сайзыралын хевирлеп, байлаштыңар. Бистиң улузувустуң маадырлыг тиилелгелерин чайынаадыр көргүскен чогаалдарны тургузунар. Кижизидикчиниң сөглээн сөзүг, ампы үениң аныяк кижизиниң өзуг-хевири аныяк-чалыы кижилерни күш-ажылче болгаш маадырлыг чоруккче кыйгырар ужурлуг!

Өөреникчилер болгаш студентилер! Билиглерни кызымакай шингээдип алыңар, түскайлаң амыдыралче киреринге шедередиг болгаш харыысалгалыг белеткениңер. Улус ажыл-агыйының соруглаарын шиитпирлээринге шыдаар үлүүнерни киириңер. боттарыңарны күш-ажылга ыяш болурунга, профессионал мергежилдиг, эртемнии, техниканың болгаш культураның бедиктерин чедип алырыкче үргүлүг чүткүүрүнге кижизидиңер!

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң аныяк дайынчылары! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелди моттагшылаг чокка сайзыраңгайжыдыңар, партияның кыйгырыы-биле, Төрээн чурттуң дужаалы-биле социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга кезээде белен болуңар. Силерниң ыдыктыг хүлээлгеңер — совет улустуң тайбың күш-ажылының камгалалынга бижыг турары, социалистит Ада-чурттуң карак огу дег камгалаары!

Эргим аштер!

Бистиң улус Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң дөртен чылын келир чылын демдеглээр. Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, Европаның улустарының фашизмден хосталыры дээш боттарының амы-тыныш берген миллион-миллион чаңгыс ада-чурттуларының дугайында тураскаалды аныяктарның амгы салгалы боттарының чүректеринде камнаар кадагалап, совет кижилерниң дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын ыдыктыы-биле хүндүлеп көрүп турарлар.

Ооллар болгаш кыстар! Партияның болгаш комсомолдуң, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын, качаңгылыг, сагыш човаңгыр болуңар! Коммунистиг идеалдарга чайгылыш чок шынчы чорукту, идейлиг бүзүрелди, аңгы талазы-биле бижыг туруштуг чорукту, бистиң буруңгаар шимчээшкинивиске моондактыг бүгү-ле үүлдерге эптеш чок болуруң хоочуннардан шиңгээдип, алыңар. СЭКП-ниң, совет улустуң, ооң Чепсектиг Күштеринниң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарын төлептиңиле уламчылаңар!

Делегей байдалын шыңгыы чидиглендирген империализмниң чимээнишкинеринге совет аныяктар төрээн партиязын долгандырып улам-на сырый каттыжышкын-биле харылап турар. Эш Ю. В. Андроповтуң 1983 чылдың сентябрь 28-те, ноябрь 24-те Медеглелдерин, «Правда» солунунуң айтырыгларынга ооң харыыларын (1984 чылдың январь 25-те) чүрттүң аныяктары бүрүнү-биле деткип турар. Совет кижилериниң тайбыче бир эп-сеткилдиг тура-соруу, ядролуг халапган кижи төрелгетенниң камгалаарынга бүгү-ле үүлдерни кылыр дээш оларның чайгылыш чок шиитпирлии ол документилерде илергейлеттинген.

Комсомолчулар, ооллар болгаш кыстар! Аңы-дуңма, депшилгелиг аныяктар организациялары-биле, дайынга удур делегей шимчээшкинибиле эп-сеткил каттыштырылгазын бижыглаңар, аныяктарның болгаш студентилериниң Москвага болур XII Бүгү-делегей фестивалынга белеткелге идепкейлиг киржиңер!

Аныяк соңгукчулар! Коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогуңүн кандидаттары дээш бадылаа тура, силер тайбың дээш, термоядролуг дайынның кыжаныышкының чайладыры, улустарның бүгүниити айтыл чок чоруун хандырары дээш бадылаа-ныңар ол болур.

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дайынчы дузалакчызы болгаш идеелдиг күр кужу — Ленинчи комсомол партияны, ооң Төп Комитединиң долгандыр сыры каттыжып алган, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларже үткүштүр бар чоруур.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутаттарының баштайгы кандидаттары кылдыр Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үдуртукчуларын соңгулда мурнуңүн хүралдарынга адаан. Ол дээрге партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвиниң бүзүрелдиг херечизи-дир.

Депутаттарга кандидаттарның аразында эң эки комсомолчулар, бүдүрүлгениң аныяк мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, совет аныяктарның эң-не төлептиг төлөөлекчилери бар.

Соңгулда комиссияларыга хөй комсомолчулар киржип, депутаттарга кандидаттарның бүзүреттирген кижилери кылдыр дешиттирген. Хөй-ниитичи болгаш комсомолчу ол чүгула даалганы кижи бүрүзү алдарлыы-биле күүседир дээрзинге чигзинишкин чок!

Соңгулдаларга бир-ле дугаар киржип хөй миллион ооллардга болгаш кыстарга чүректиң хаңылыңдан изиг байырлыг ВЛКСМ ТК чедирип тур. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызының бедик адынга кезээде, бүгү-ле чүүлдер талазы-биле төлептиг болуңар!

Коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас блогуңүн кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыннарын бээрниче бүгү аныяк соңгукчуларны Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Төп Комитедин кыйгырып тур! Комсомолчулар, бүгү совет аныяктар ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларны күш-ажылга чаа-чаа чеднишкиннер-биле, тергиин өөредилге-биле, үлегерлиг дайынчы шерит албаны-биле, ниитилел-политиктиг, идепкейлиг чоруктуң бедиишкини-биле демдеглээр болгаш партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүседиринге төлептиг үлүүн киирээр дээрзинге ВЛКСМ ТК бүзүреп турар.

Бистиң Улут Төрээн чурттувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Совет аныяктарга алдар! Ленинчи комсомолга алдар! Эрге-чагырганың бүзулут демократтыг органнары — улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шылгаттынган авангарды, бистиң бүгү тиилелгелеривистиң болгаш чедишкиннеривистиң соруг киирикчизи болгаш органнакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Төп Комитеди

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АЛБЫШААН

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел улам калбарган. Чөөн-Хемчиктиң Хайыраканда № 9 соңгулда участогунда 39 агитатор, 17 лектор, чеди пропагандист база өскедээ хөй-ниитиң активтери политмассалыг ажылда хаара туттуунган. Совхозтуң партия комитеди болгаш көдээ Совет күүскому соңгулдаларга белеткелдерге хамаарышкан айтырыгга агитаторларның өөредилгезиң эрттирип, хүралдарыны чоруткулаан.

Малчын коданнарга, агитквартилдарга болгаш бүдүрүлге коллективтеринге агитаторлар чедип, солун лекция, беседаларны сүт-бараан фермазының ишчилеринге кылып, малчыннарның кызыл-булуңнарынга соңгукчуларның булуңнарын, көргүзүг плакаттарны дерип турганнар. Ылаңгыя агитквартилдарга политөөредилге организастыг, бедик идей-политиктиг деңнелге эрткилээн. Аңаа СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының ном угланышкыннарының» төлевилелии болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайын кижилерге өөренип турар. Өөренип алган билиглерин амыдырал-биле холбаарын дыңнакчылар чедип алзын дээш пропагандистер кол кичээнгейни үглап турар. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиделиниң, продукциянның бот-үнезин чиигедириниң айтырыгларын кичээлге көдүрүп турар апарган. Ылаңгыя ниити билиг болгаш профессионал школаны амыдыралга чоокшулаарының дугайын төлевилеледе айтыканын олар сеңүүрүл-биле көрүп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бир хуу бедиделиниң, продукциянның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедирии планга демей киирер дээш хүлээлге чугула амыдыралды айтырыг болуп турар. Ону совхозтуң күш-ажылчы коллективтери изиг-биле детким, боттарының соңгулда мурнуңүн бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап турар. Чөөн-Хемчиктиң Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда 85 тонна сүт сварының болгаш күрүнеге дужаарының планын соңгулда хүнүңүн бүдүүзүнде күүседир социалистиг хүлээлгени алган. Амгы үеде хүнде 1470 кг сүттүг саап, күрүнеге 1220 кг-ны дужаап турар. Эрткен чылдың бо үеэнинге деңээрге аныяк саанчылар сүт саалдазын көвүдеткен. Саанчылар Монгуш Мөңгүн-оол, Сат Анай-Хаан, Надежда Куулар, Елизавета Монгуш болгаш өскелер-даа эки ажылдап турар. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге коллектив кежигүнери шалыпчы киришкээн, шак мынчаар ажылдап турар.

М-Б. ДОЛААН.
Чөөн-Хемчик район.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбарын шаанда эргелекчилеп чораан хоочун коммунист Монгуш Намчылович Чүлдүм бир-ле хүн кабинетке кирип келгеш, район солуунуң эдлечелиг номерин ажыдып көрүп ора, мындыг айтырыг салды:

— Соңгулу үеде солун арнынга орук черинің мастери Николай Хомушку деп оолдуң ады бо-ла көстүп кээр апарды. Шаанда Аксы-Барлыкка тудут кылып чоруур Даш-Каринын оглу ирги бе ол?

—Ийе, Намчылович, ооң оглу-дур.

—Ол боор деп бодадым-даа ийин. Черле угундан хоңчуг кежээ улус болдур ийин — дей-дир.

Хоочун коммунистиң чугаазы хоңчуг шын. Хомушкулар Аксы-Барлыктың үндезин чурттакчылары болгаш эң-не хүндүткелдиг кижилери. Сезончуг ажылдар үезинде район Соведининиң депутады, хоочун механизатор Кызыл-оол Монгуштуң, ооң үезин, ашаак коммунист Анатолий Хомушкунуң аттары бо-ла дыңналып көр. Ам соңгулу үеде оларның дунмазы, Ак-Довуракты орук-тудуг эргелелиниң мастери Николай Хомушкунуң ады дыңналып турар апарганы ол.

Орук тудуг эргелелинге чаа чыл бүдүүзүнде чеде берген бис. Николай эргелелдиң инженери Тамара Васильевна Арменкова-биле үнер чылда кызыр ажылдарының планнарын соңгулу катап тодарадып органнар. Бо коллективке чоокта чаа ажылдап келген саналдарны хоочун инженерниң кайы хире кичээнгейлиг дыңнап, чүүлдүргүнүп хүлээп ап олурары кыдынган дыңнап турарга безин илдең болду. Көдээ школага өөренип чораан хирезинде Николайның орус дылга чугаалаарының илдик чок, арыг деп чүвезин база магадап олурдум.

—Мээң улузум колдуу көдээ механизаторлар. Бичимден этелеп даайымга дузалажып, чайгы дыштанылгалар үезинде чер чарып, сиген кезип, трактормуу башкарып өөренип берген мен. Школа доосканым соонда мени суурга ажылдап артып калзын дээш дыка кызытканнар. Көдээге чеже-даа ынак болзумза, сагыжым өскээр тыртылгап турар болган. Кызылдың автоорук техникумунга өөренип кирип алгаш, орук мастериниң мергежилии чедип алдым —деп, Николай чугаалап олурду.

Мурнунда чылдарда Барыын-Хемчик биле Бай-Тайганың аразында Аксы-Барлык суурну тавартыр. Барлык кежир дорттап аргыжып турган. Чогум орай күстен эгелээп кыштадыр орук-не чүгээр, а чазын чер эрий бергенде, ылаңгыя Барлык хем дажыы бергенде коңчуг түвектиг чер. Малгаштарын калган оңгул-чыңгыл оруктарга машиналар бо-ла дүжүп каар, дажыы берген хем кештиннеп бээр. Ынчан түскай трактор тургузар, ол малгашка дүшкен машиналарны үштүп, хемни кежир төрепчилээр. Ам бо ийи район аразының оруун Хөнделең-Аксын тавартыр долганнып кылган. Бо орукту мурнунда-ла ажыглалга киирген, ону ам чалдап турар. Аныяк мастер, комсомолчу Николай Хомушкунуң бригадазының харылап турар участогу бо.

—Бригадавыста алды кижи бар. Олар шупту орук тудуунга хөй чылдарда ажылдаан, дүржулгалыг ажылчыннар. Автогрейдер башкарыкчызы, коммунист Каң-оол Сарыглар, бульдозер башкарыкчызы Шыван-оол Хомушку, үүдүрүкчү трактормуң трактористи Николай Чистаев оларның кылган ажылы шынарлыг болгаш бүзүрелдиг болур улус. Эрткен чылын бо участоктуң 10-дан 20 дугаар километриниге чедир чалдап, кылдывыс — деп, Н. Хомушку чугаалады.

Орук-тудуг эргелелиниң коллективи бо хүннерде Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш күженишкиннииг ажылдап турар. Аңаа орук тудуунуң аныяк мастери, комсомолчу Николай Хомушку база бодунуң төлептиг үлүүн киирер.

А. САРЫГЛАР.
ЧУРУКТА: Ак-Довуракты орук-тудуг эргелелиниң мастери Николай Хомушку.
В. МОНГУШТУҢ фотозу.

БЕДИК КУЛЬТУРАЛЫГ, ҮЛЕГЕРЛИГ СУУР ДЭЭШ

Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш 1983 чылда республикага калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому үндүрген.

Чоннуң ниити культуразын бедидер, суурларның чаагайжыдылгазын болгаш ногаанчыдылгазын экижидер, ниитиниң корум-чурумун оларга быжыглаар дээш партия, совет органнар, профэвилел болгаш комсомол организациялары чамдык ажылдарны кылган дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакыларының «Үлегерлиг корум-чурумнуг, бедик культуралыг болгаш сагылга-чурумнуг суур дээш шимчээшкинии калбартыр дугайында» кыйгырыын республиканың ажылчы чоннары деткип турар.

Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш социалистиг чарышка Каа-Хем районда Бүрен-Аксы, Улуг-Хемде Ак-Тал, Мөңгүн-Тайгада Кызыл-Хая, Барыын-Хемчикте Аксы-Барлык, Сүт-Хөлде Бора-Тайга, Чөөн-Хемчикте Чыраа-Бажы, Таңдыда Хову-Аксы суурлар идепкейлиг киржип, багай эвес көргүзүглерни чедип алган.

Ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, суурлуг чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар дээш «Красное знамя» совхозтуң парткому, дирекциязы, улус депутаттарының Бүрен-Аксы көдээ Советиниң күүскому, хөй-ниитии организациялары боттуг ажылдарны кылып турар деп, ук доктаалда демдеглээн. «Үлегерлиг бажың дээш» деп социалистиг чарыш суурда калбарган. Корум-чурум камгалалының хөй-ниитии пунктузунуң ажылы экижээн, арагалаарынга, шош-содаа үндүрерининг сундулуг өг-бүлелер дацзыда алдынган, олар-биле тодаргай ажылдарны кылып чорудуп турар. Эрткен чылдың дүргүзунда суурга чаңгыс-даа айылдыг кем-херек үүлгедиишкини болбаан.

Партия организациязы, улус депутаттарының Хендерге көдээ Советиниң күүскому, Ак-Тал суурунуң хөй-ниитии организациялары күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун, ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле дээштиг хемчегларни ап чоруткан. Культура-амыдыралдың объектилери кышкы үеде ажылдаарынга чогуур үезинде белеткеттинген. Культура-массалыг болгаш спорттуг хемчеглер доктаамал боттанып турар. Ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле 119 рейдини эрткен чылын кылган, эш хуунуң 7 суду болган.

«Мөген-Бүрен» совхозтуң парткому, дирекциязы, улус депутаттарының көдээ Советиниң күүскому чаагайжыдылга болгаш корум-чурумну быжыглаар талазы-биле боттуг ажылдарны кылып турар. Социалистиг хоойлуну быжыглаарының, ниитиниң корум-чурумун камгалаарының айтырыгларын көдээ Советтиң сессияларында, ооң күүскомунуң хуралдарында доктаамал чугаалажып турар. Эрткен чылын чуртталга бажыңнарын септээринге 12 мун рубльди чарыгдаан, чоннуң кижи санынга онаштыр амыдыралдың ачыдуза чедирилгези чылда 9 рубль четкен. Участок эмнелгези магазин, уруглар садыы ажылын экижиткен. Ниитиниң корум-чурумун үрээр чорук эрткен чылын ооң мурнуңдаазындан үш катап кызырылган. Элээдилериң араазында кем-херек үүлгедир чорук болбаан.

Ындыг-даа болза, бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш социалистиг чарышты организастап турарында көскү четпестер бар деп, ук доктаалда айыткан. Тес-Хемниң, Улуг-Хемниң, Бай-Тайганың, Кызыл районнуң, Тожунуң, Чөөн-Хемчиктиң чамдык суурларында корум-чурум хажыдар чоруктуң болдурбас, ниитиниң үлегерлиг чүрүмүн тургузар суурларны чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле дээштиг хемчеглер албайн турар. Эки тура улусчу дружиналар, эш хуу судтары, комсомолчуларның оперативтиг отрядтары кошкак ажылдап келген.

Республика комиссиязының киирген материалдарын чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш 1983 чылдың чарыжында Каа-Хем районда Бүрен-Аксы суурну тиилекчи деп санаан. Аңаа шилчиир Кызыл тукту, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң I черегиниң дипломун болгаш 300 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээн.

Ийиги черни эзлээн Ак-Тал көдээ Совединге (Улуг-Хем район) II черегиниң дипломун болгаш 200 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр. Мөңгүн-Тайгада Мөген-Бүрен көдээ Соведи үшкү черни эзлээн болгаш III черегиниң дипломун, 100 рубль түңнүг шаңналды алыр.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш социалистиг чарышты организастаар ажылдарда И. Жариковтуң бригадазы 2 блоктуг дооскан. Ындыг-даа болза, Черногорск эргелелинден материал хандырылгазының кошкак болган үзүрүндэн, ол ажылдың темпизи чарыс болуп турар.

ЧУРУКТА: кырганнар бажыңында ажылдап турар тудугжу бригаданың чамдык кежигүннери (солагай талдан) К. Бээлан, А. Буянды, А. Самдан болгаш бригадир Э. Серен олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кооператорларда

СӨЗҮ БЫЖЫГ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязы. Респотребсоюзтуң системазында, 1983 чылдың плавкыг омаалдазын, социалистиг хүлээлгелерин долу күүсеткен коллектив. Кооператорларның эрткен чылдың ай, квартал санында ден-дески ажылдааны чыл түңнелиниге шаңнал-макталга чедирген, коллектив республиканың садыг организациялары-ның аразында социалистиг чарышка мурнаан. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели, Респотребсоюзтуң баштаар черинин, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктары — кооператорларның ажыл-ижинге үнелел. Чүс оң беш хире ажылдакчылыг бо коллектив деңдески ажылды канчаар чедип алганыл?

Ажылчын кооперациязының баштаар черии, профэвилел, комсомол организациялары партия организациязының удуртулгазы-биле ажылдакчыларның идей-политиктиг инжизидилгезин сайзыраңгайжыдарынче, социалистиг чарыштың дээштинии бедиивиринче улуг кичээнгейни үглалдырып келген. Ол ажылдакчы бүрүзүнүң хүлээлген хевээнге харыысалгазын бедиткен.

Магазиннер, бригадалар, ажылдакчылар түс-түстаа чарыштыг, хүлээлгелерлиг. Ооң түңнелин ай, квартал санында, чеди хонуктап үндүрүп турар. Понедельниктe, ажыл хүнү эгелээр бетинде, эртер политинформация төвери билек, баштаар черииң даргазы ийикпе, азы специалистер эрткен чеди хонукта ажылды чыылганнарга кысказы-биле таныштырар. Ынчангаш коллективтиң ажыл-ижинииң кыдынга артар кижи чок, кымның канчаар ажылдап турары көскү, дарыя хемнег ап, шиитпирлээр айтырыглар база аңаа илереп келир.

Эрткен чылдың дөртку кварталының түңнелин үндүрген хүралга мурнакчыларны база адаан. Арыг-Үзүү суурда Л. П. Чернецская удуртkан № 2 магазинниң, С. Д Оюп эргелекчилээн ном, Ак-Туругда Т. М. Байыр-оол удуртkан үлетпүр бараанныр магазиннериниң ажылдакчылары күш-ажылчы маргылаанын мурнуку одуругунда үнгеннер. Олар шупту коммунистиг күш-ажылдың бригадалары.

Үстүнде коллективтериң арга-дүржулгазын өскелерге чедирер, тарадыр хемчеглер көрдүнген. Мурнакчыларның дүржулгазын непередирин мында чугулалап турар. Дүржулга солчулгазының семинарлары квартал санында эртер. Аңаа ылаңгыя салыгның культуразының талазы-биле өөредиглиг чугаа болур.

Ажылчын кооперациязының баштаар черииң даргазы Ч. К. Айыр-Санаа чоннең хереглел бараанныр кандыг арга-биле чедип ап турарын мынча деп тайылбырлады:

—Бараан сөөртүлгезин шын организастаары чугула деп көрүп турар бис. Бирээде, машина-техниканың бижыг баазазын тургузуп алыры чугула. Бистиң автопарыгывыс машина-биле четчелеттинген, тос машинаның дөртү бараан сөөртүрүнге көрдүнген. Машиналарның туруушкун чок ажылдаарын чедип алганывыс садыг баазаларындан бараанны үзүктел чок сөөртүр арганы берген. Ийиде, чугула айтырыг — бараанны садып алыкчыларның негелде-хереглелин барымдаалап сөөртүру, товароведтер чүгле оны барымдаалап бараан экээр. Ынчангаш чоннуң хереглел барааннары-биле хандырылгавыс багай эвес. Ындыг болганда садып алыкчылар албас, чыдып бээр бараанныр чок. Чоннуң хереглевес барааннарын сөөртүп экээрге чыдып бербейн канчаар, чагырга ол чок-тур. Бисте ындыг чүве чок. Садып алыкчыларның негелде-хереглелин өөренип көөр деп чүве ол. Респотребсоюзтуң АТК-зының чолаачылары бараанны биске сөөртүп экээр дээш хөөнбиле маңап олурар чоруктардан шуут үштүнган бис. Ындыг хөөн-биле олурар болза, хереглелдиң эң чүгүлде барааннары ооң-биле келбейн-даа баргылаар болгай.

Өре-самчыгдал чок ажылды чедип алыры — хүлээлгениң чугула негелдези. Отчёт-учёт, контроль мында эки тургустунган. Магазиннерге сагындырыг кылбайн, санаашкыннарны чорудары чаңчылчаан. Бо хүннерде ажылчын кооперациязында чаңгыс-даа өре-самчыгдал демдеглеттинмээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң материалдарында беш чылдың дөртку чылынче кирип тура, чедип алдынган темпиниң, ажыл-херектерде тывылган эки үүлдерни чидирбезин чугула дээрзин айыткан. Бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин ап тура, кооператорлар үк Пленумунуң шиитпирлерин ажылынга программа кылдыр хүлээп алганнар. Кооператорлар бо чылын көрдүнген планындан ажыр 7 мун рубльдин бараанын садарын хүлээнгеш, чылдың күш-ажылчы залчээнче «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле кирген. Коллективтиң социалистиг хүлээлгелеринде бараан саарылгазының хемчээлии улгаттырарының немелде арга-курлаырларын дилеп тыварынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден бедидер дээш социалистиг чарыштың дээштиин чедип алырынче, план күүселдезин болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче улус кичээнгей үглаан. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленуму күш-ажылчы коллективтериниң мурнунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидер, продукциянның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедир соруланы салган. Кооператорлар ол немелде даалганы бегүүдү ажыл-ижинге удуртулга кылыр хүлээп алган.

Социалистиг хүлээлге алдынган. Ооң күүселдезин ам база ниитя күштен хамаарыжыр дээрзин кооператорлар билирлер.

В. КУУЛАР.
Улуг-Хем район.

ЧЫЛЫГ КИИРИП ЭГЕЛЭЭН

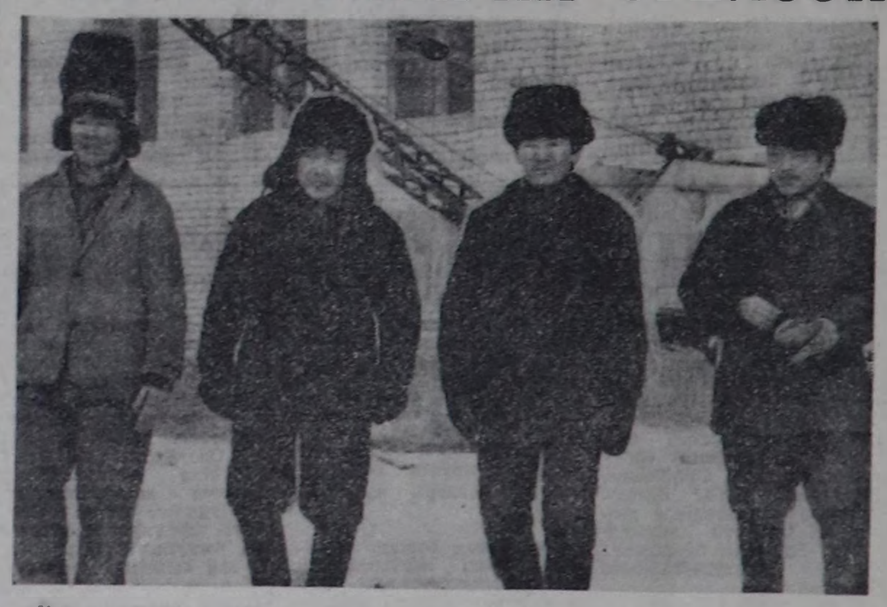

«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелекинде 6 бригада бар. Коммунист Эрес-оол Серенин удуртkаны 16 кижи составтыг комплекстиг бригада бир чыл чартык бурунгаар үеде Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурда кырганнар чурттаар ийи каът бажыңның тудуун эгелээн.

Баштайгы хүнерден эгелеп тудугжулар тудугунуң белеткел ажылдарын болгаш ооң таваан шалыпкын салып, кызымак ажылдап келгенинии түңнелинде бо хүннерге чедир ында туйбу салыр ажылдар колдуунда доозулган.

Январьда ында чылыг киирилдезии эгелээн. Дзержинскиий аттыг школа-интернаттың котельнаязындан кошкаш 4 блоктуң бирээзинде чылыгны киирген. Артканнарынга чоокку үеде чылыгны киирер дээш тудугжулар кызымак ажылдап турарлар. Оларның аразында дөртку разрядтың дашчылы Каадыр Баазан, Александр Буянды, Сергей Күжүгет болгаш ооң-даа өскелер чүгле планныг онаалдалар эвес, харын ажылдың шынары дээш кичээнгей салып келгеннер.

—Бо объектиге бистиң ажылдап келгенивис тудут материалдарының хөй кезиин Кызылдың туйбу заводу бо чылын багай эвес хандырып келген. Ооң түңнелинде чамдык аныяк ажылчыннар планныг онаалдазын ажыр күүседип, ажылының шынарын элээн экижидип турар апарган. Совет Тываның юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш бистиң бригаданың кежигүннери күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, тудут материалдарының камналгазын чедип ап турган, бо базыңның тудуун июнь айда ажыглалга киирериң шиитпирлээн — деп, бригадир Э. Серен чугаалаар.

Чылыг системазын ноолястаар ажылдарда И. Жариковтуң бригадазы 2 блоктуг дооскан. Ындыг-даа болза, Черногорск эргелелинден материал хандырылгазының кошкак болган үзүрүндэн, ол ажылдың темпизи чарыс болуп турар.

ЧУРУКТА: кырганнар бажыңында ажылдап турар тудугжу бригаданың чамдык кежигүннери (солагай талдан) К. Бээлан, А. Буянды, А. Самдан болгаш бригадир Э. Серен олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

ЧЕТПЕСТЕРНИ САЙГАРЫП

Чоокта чаа Сүт-Хөл районнуң башкыларының чөвүлел хуралы Сүт-Хөл суурга болуп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол утланыышкынарының» төлевилелиг болгаш Сүт-Хөл районнуң школаларында күш-ажыл болгаш спортчу кижилдирилге ажылдарының дугайында чугаалашкан.

Чартык чылдың түнелиибиле алырга район өөредилге талазы-биле 99,2 хуу болган. Алдан-Маадыр, Хөр-Тайга, Кызыл-Тайга школалары чүс хуу өөредилгеш чедип алган. Бичии чаштарны өөредип-кижилдиринге амыр-дыжын харам чокка берип, кичээлдерин солуп, дээштиг кылдыр, амыдыралбиле сырый холбаалыг эртирип турар башкылар районда эвээш эвес. Оларга Алдан-Маадыр ортумак школазында Н. Б. Ондар, З. К.-С. Ондар, Бора-Тайга ортумак школазында М. А. Ооржак, З. Х. Сарыглар, Кызыл-Тайга сес чыл школазында Д. Ч. Чылбак, Б. К. Ондар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Чеднишкиннер-биле чергелештир четпестер база районнуң школаларында бар. Районда 26 өөреникчилер багай демдектиг болганнар. Чамдык башкылар кичээлдерге кошпак белеткенип, кичээлди методиканың негелдезинге четпес эрттирип, көргүзүг материалдары ажыглавайын, шак сүрүп ажылдап турар чоруктар бар. Ылаңгыя эң-не кол эртемнер — орус дыл, литература, математика, химия, биология кичээлдериниң башкылаашкыны куду деннелде. Кичээлдерни ындыг эренгей байдалга эрттирер чорук школа дооскаанның оон ынай улаштыр өөренириңге идиг бербези чөп. Оон тодаргай чижээ эрткен чылын дооскан 200 ажыг кижиниң чүгле 48-и дээди өөредилге черлериниде өөренип киргени боон турар.

Школаларда кабинеттериниң байдалын ап көөрге, Бора-Тайга ортумак школазының кабинеттери чогуур деннелге чедир тургустунган. Арткан школаларда кабинеттер ажылдавайн турар ийикпе, азы таарыштыр дериттинмээн болуп турар.

Школаларда комсомол организацияларының, пионер дружиналарының ажылы кошкак. Оон түнелиниде сагылга-чурум багай. Алдан-Маадыр ортумак школазында алдыы класстың өөреникчизи оол ап ажыр өөренмейн турда, олче класс башкызыдаа, школа дирекциязы-даа кичээнгей салбаан болгаш оол-биле, оон ада-иезы-биле чугаа кылып, хемчег албаннар. Ындыг чоруктуң уржуунда 17 өөреникчи өөредилгелиин ара каттан болуп турар. Суг-Аксы ортумак школазында Кызыл-Тайга, Кара-Чыраа школаларындан келген 9-10 класстарның өөреникчилери хөй кичээл шагын үзүп, чүрттап турар интернадын безин каггаш чоруп турарлар.

Спортчу өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар талазыбиле байдал Баян-Тала, Ийме, Бора-Тайга, Алдан-Маадыр ортумак школаларында эки. Баян-Тала ортумак школазында волейболбаскетбол, шыдыраа, стол теннизи, хостуг хүреш, тыва хүреш, хоккей секциялары доктаамал эртип турар. «Октябрь 30 чылы» совхоз школаның спорт ажылынга улуг дузаны көргүзүп келген. Совхоз школага спорт залын тудуп берип, долгандыр халыыр, шаптараазының оруктарлыг шөлду дерип берген. Четче кылдынмаан ажылдарны школаның башкылары болгаш өөреникчилери демнежип турган дооскан. Ук школаның хоккей командазы чүгле районга эвес, а республикага үш дакпыр чемпион болуп, Киров хоорайга болган Сибирь зоназының хоккей маргылдаазынга киржир аргалыг болганнар.

Ийме ортумак школазында спорт ажылы база эки чоруп турар. Школаның хаак командазы районга үргүлчү биргн черни эзелеп келген. Команданың кежигүннери башкызы Д. А.-Х. Саттың удуртулгазы-биле класстар аразында хаак маргылдааларын эрттирип турар болгаш бичии хаакчыларны өөредип, белеткеп турарлар. Олар күш-культура кичээлдерин залга эрттирери-биле кызыгаарлаттынмайн, хөй шактарны даштыгаа хаактыг, коньколиг маннаарынга, хоккей ойнаарынга болгаш өске-даа оюннар ойнаарынга эрттирип турарлар.

Бора-Тайга болгаш Баян-Тала ортумак школаларында турисчи, шериг-патриотчу бөлгүмнериниң ажылы эки. Уруглар чайгы үеде төрээн чүртүн өөренип, оон бойдус-байлаан, дириг амытаннарын сонуургап, солун походтарны чорудуп келгеннер. Оон аңгыда Бора-Тайга школазында мурнакчы саанчылар, механизаторлар, малчыннар-биле ужуражылгалар доктаамал, план ёзулаар эртип турар.

Районда шупту он бир күш-культура башкылары ажылдап турар. Олардан чүгле ийи башкы тускай эртеминг. Күш-культура кичээлиниң башкылары тускай тематиктиг план чок ажылдап турар болгаш ук кичээлдер солун эвес, чаңгыс аай эртип турар.

Өөреникчилериң күш-культура кичээлдеринге, маргылдааларга-даа кедер спортчу хептери болгаш спорт хережелдери районнуң садыгларында чок. Өөредилгениң чүгүла хережелдери — кыдыраштар, оңуг карандаштар, альбомнар дээш чижектиг бараанлар безин чок болуп. Бора-Тайга ортумак школазындан аңгы школаларда өөреникчилерни изиг чембиле хандырбайн турар.

Күш-ажыл кижизидилгезинге хамаарыштыр алырга база-ла ындыг. Бора-Тайга ортумак школазының өөредилге мастерскайзы станоктарлыг болгаш чазанып, даңраныр хережелдерлиг. Өске школаларда мастерскаялар куруг, анда ажыл чорбайн турар. Күш-ажыл кичээлдеринде ындыг школаларның өөреникчилери бок аштаар, лекция дыннаарыбиле кызыгаарлаттынып турар ийикпе, азы ук кичээлдер шуут-ла болбайн баар таварылгалар бар.

А. ОНДАР,
Суг-Аксы ортумак школазының башкызы.

КҮШ-АЖЫЛ БИЛЕ ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол утланыышкынарының» төлевилелиң номчуп танышпывыс. Солун болгаш амыдыралды-даа нарын айтырыгларны көдүрүп турар төлевилел дээрзин билдим.

Бистиң ог-булевистен школада беш кижи өөренип турар. Чүнүң-даа мурнунда оларның өөредилгези дээш сагыш салып, таарымчалыг байдалды тургузуп бээри дээш оралдажып турар бис. Оларның өөредилгези эки болзуң дээш башкылар-биле харылзааны тудуп турар бис. Биске башкылар база кээп, арга-сүмезин берип турар, а бистер база школага барып башкылар-биле харылзааны тудуп турарывыс, оларның өөредилгезинге улуг идигни берип турары чугаажок.

Школадан дашкаар уруглары кижизидеринге биске күш-ажыл дузалап турар. Кыс уругларывысты аваазы, а ооларны мен бодум ажылмергежилиривистиң аайы-биле кижизидерин оралдажып турар бис. Аваазы уруглардың бажың ажылы кылырынга, арыг-шөверин сагыырынга, эт-херекселдерин аштап-арыглап, эмге-секселиг тургузарынга, ол ышкаш даараныырынга, аргыырынга, аъш-чем кылырынга бичезинденне өөредип турар. А мен чолаачы кижи болганымда ооларны техниканың бөдүүн девирлерин билиринге, машина-техниканың айыыл чок ажыглалыңче кичээнгейлиг болурун билип алырын кызыдар мен. Ол ышкаш күш-ажылдың бөдүүн хереселдери балды, хирээни болгаш кадыыр, айыырны, дыртбаашты ажыглаарын өөредир мен. Ону билип алган уруглар чүгле аңаа олурбас, бир-ле ажыктыг чүвелерни кылган турар апаар. Ажыыбиле чугаалаарга, күш-ажылды кылып эгелээнде, сула кадыкшылдыг уруглар безин кадыы экижип, сергек, мөгенчыырак апаар болгай. Күш-ажыл-биле өстүрген уруглар чугаакыр, угаан-сагыыгыр, биче сеткилдиг болурун ким-даа маргыжып шыдавас.

Күш-ажылды өөредилгеден ылгай көөр улустуң ажы-толуң бо-ла бөдүүн кижи көөрге база бир янзы көстүр. Ындыг уруглар ада-иезиниң күседи-биле каас хептиг, өскелериниң күш-ажылын үйелеп, хүндүлевес, харын-даа эт-хереселди намнавас, үргедээрлер. Автобустарында бижээн хөй аттар чүнү көргүзүп турарыл? Хөй-иниттиниң эт-хөреңгизин камнавас чорукту, тура-хөңнү улуг чорукту, харын-даа чавыс куду культуразын көргүзүп турар-дыр. Күш-ажыл-биле бүдүрген чүвезин үнелеп билир болза мындыг чүве кайын үнер. Школага күш-ажылды кылып өөредиринге ада-иезиниң кылып бүдүрүп турар херээнге уруглары салгал дамчыштыр өөредирин бир янзы чорутса деп бодал бар.

Төлевилелге хамаарыштыр база бир саналым болза школаларга орус дылды ылаңгыяда бистиң көдээ школаларга орус дылды орус башкылар башкылаарын черле күзенчиг-дир. Көдээ ада-иелериниң күзели-даа ол дээрзин чугаалап, сөлөлдап тур мен.

Я. БҮРБҮ,
Улуг-Хем районда Ак-Туруг суурда чолаачы.

МОНОПОЛИЯЛАРГА УДУР

ЛИМА. (СЭТА). Даштыкы монополияларның болгаш АКШ-ка чагыртқан Делегейниң акша фондузунуң (ДАФ-тың) албадаашкынары — Перунуң экономиктиг бергедээшкиннериниң кол чылдагаанныңарының бирээзидир деп, Перунуң ажылчы чоннарының Бүгү-ниити конфедерациязының медеглелинде айыткан. Делегейниң акша фондузу Американың Каттыкан Штаттарының айтыышкынын ёзугаар Перуну хөй өренің дузаанга киргеп болгаш социал хереглелдеринге чарыгдалдарны кызырарын оортап пегеп турар. Социал хереглелдеринге чарыгдалдарны улам-на кызырар чорук чүрттүп хөй ядыларының болгаш харын-даа ортумактарының безин материалдыг байдалын дыка баксырадырынга чедирер апаар деп, Перунуң эң улуг ол профовилел каттыжымышкынының медеглелинде демдеглээн.

Даштыкы монополияларның күчүлээшкиннеринге удурланыышкынын илергейлээн ажылчы чоннарның болгаш студент аныяктарның митингилери база чыскаалдары сөөлгү үеде Лимага, Арекиппе, Кускога болгаш Перунуң өске-даа хоорайларында болгаш. Чыскаалгаларны тарадыр сывырары-биле полицейжилерни ыдаласп. Олар чыскаалганнарга удур боо-чепсекти болгаш карак чажы төгүлдүрер газтыг гранаталарны ажыглаан. Он-он кижи балыглаттырган, чүс хире кижини тудуп хоргудаан.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эжелеткен араб девискээрлерге израиль эжелекчилериниң дерзии үүлгедиглери-биле холбаштыр шыңгыы удурланыышкынны Палестинаны хостаар организацияның КНО-да доктаамал хайгаракчызы илергейлээн. Израиль эрге-чагыргалар үндезин араб чурттакчыларга удур «хыдыышкынның политиказын» чорутпушаан, арабтарны тудуп хоругдап, оларның черин, чүрттелга бажыңнарын хавырып, өөредилге черлерин, эмнелгелерни үргедеп турар. Чижээ, Иордан хемниң барыын талазы девискээринде Бир-Зейт университедин израиль колонизатор бо чылдың февраль 2-де хаап каапкан түнелиниде ук университеттиң 1400 студентилери өөредилгезин уламчылаар аргазы чок болган.

Каттышкан Штаттарның шериг ведомствозу бодунуң далай чадаг шериглерин мактап-чарлаар, маадырлыг чоруктар кылган деп алдаржыдар дээш чүнү-даа харамнанмайн турар. Рейганның администрациязы оларның дузазы-биле делегейниң жандарымының ролюн күүседирин орадажып турар. Ол сорулга-биле АКШ-тың чепсектиг күштериниң шаажылакчы-олурукчу шериг кезектериниң шүтүзүнүң чаңгыс аай командылал черин тувгузарын планнап турар. Солуннарның бижиш турары-биле алырга, чаа командылал чери АКШ-тың Гренадаже халдап киргени ышкаш кылдыр бот догунаашкымныг, хамаарышпас күрүнелерге удур агрессия үүлгедиишкиннерже бодунуң кичээнгейин углаидырар ужурдуг.

Жандарм шериглериниң чаңгыс аай командылал черин тургускан чоруг чаа интервентичи үүлгедиишкиннерни белеткевишаан, Рейганның администрациязы делегейге терроризмни күрүне политиказының деңнелинге чедир көдүргенин хереченилеп турар. Гренадада араатанзыг үүлгедиишкиннерни кылып турар америк дайынсырактар: «Бистиң херээвис чүгле өлүрер болгаш үзүткаар ол ла» — деп, чугаалап турары-даа таварылга эвес.

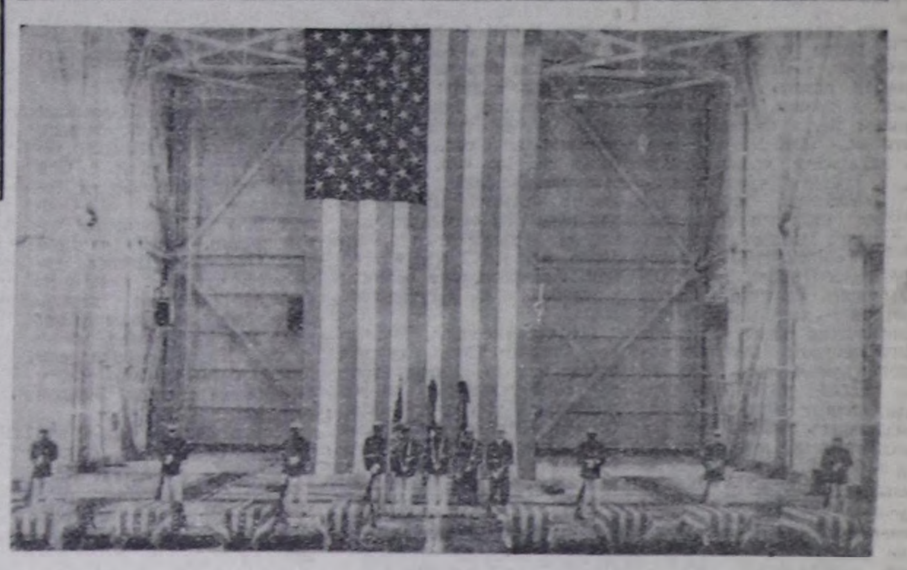

ЧУРУКТАРДА: далай чадаг шериглериниң АКШ-тың шериг бөлүүлериниң бирээзинде белеткенип турары; Каттышкан Штаттарның администрациязының Ливанга авантюразы оларның чамдыктарынга ынчаар доозуланган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУДУГДА МЕХАНИЗМНЕР: кым канчаар ажылап турарыл?

3. КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

Күчүлүг краннар, экскаваторлар, оларны башкарар машинистер чок болза, ажылдавас. Суургалыг крайнарның ажылындан будун бригаданың харын-даа бүгү тудугуңуң ажылы хаваарылгалыг болганда, крап башкарыкчыларын белеткээри, оларны ажылга бижыглаарры чүгүлә айтырыгларның бирээзи болбас арга чок. Туруушкуннарның бир чылдагааны кадрлар чедишпезиниден, ажылчыннарның озалдаар, прогулдаар болгаш харынсалга чок чоруунудан болуп турар деп, баштайгы ийи чүүлге (№ 21, 22 «Шында») айыткан болгай бис.

Тудугжу механизатор — эң хүндүлелдиг мергежилдериниң бирээзи. Бо нарын, ажыктыг, солун мергежилди техникага ынак аныяктар шилип ап турар. Ынчангаш бо мергежилди аныяктар оргтузунга тайылбырлаары, нептередири негеттинип турар. Чогум-на харын № 14 МЭ механизатор кадрларны белеткеп алыр дээш сагыш салыр ужурлуг. Ындыг турбүүре. ында кадрлар өөредилгезиниче шоолуг сагыш салбайн турар деп болур. Сөөлгү үеде чаа келген аныяктарны ажылга ижикширери ала-чайгаар агым аайыбиле чоруп турар апарган. База өөредилге черн болур № 4 профтехучилище бодунуң шилип алган кижилерин өөредип чорутпайн турар. Чүгле оон каш кижи кээрин манап олурар. Училищени колдуу көдээден келген уруглар доозуп турар. А бо будүүлгеде чаа ажылдап келгеннерге бажың-балгат бээр арга чок. Ам безин чеден кижи бажың ооруруңда туруп турар.

Бо чылын эргелел Красноярскиниң өөредилге комбинадынче дөрт кижини чоруткан. Ында баазаны база долу. ажыглавайн турар. Ынаар өөренирин күзээн кижилерни улуктелиишкиниг чорудуп турары четпес. Кадрлар-биле ажылды сударгаканының түнелиниде, пенсияже үнген хооүнчаларны солуптар. турум ажылдап артар кижилер эвээш болуп турар. Ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу көвүдээн. Энир чылын училище дооскаш ажылдап киргеп он бир аныяк ажылчынарының ай чүгле дөрту артканн. Чүгле Кызыл хоорайда безин суургалыг крап башкарар алды машинистер хереглеттинип турар. Ажылды ийи эзлчеглиле кылыры негеттинип турда, чаңгыс эзлчет безин четче хандыртынмаан.

Үлегер ап, дуржулгазын өөренип болуп төлептит ажылчыннар эргелелде эвээш эвес. Он чыл ажыр ажылдаан чөрбн ажыг хооүннар бар. Үжеп чыл чедип турарларның аразындан СЭКП Кызыл хооркомунун болгаш «Тыва тудуг» трестин партком кежигүнү, аныктарның дагдыныкчызы Е. А. Даниловту онзалап айтып болур. Ол бежен харны ашса-даа, ынак ажылын кагбаан — крап башкарып ажылдавышаан.

Республика көрүлдезинге «Мергежилиниң тергиини» деп атты чаалап алган экскаватор башкарыкчызы А. Г. Элмояров, көдүртүр крап электриги В. Т. Зюнкин, бульдозер башкарыкчылары Владимир болгаш Алексей Семёнов алышкылар чаа ажылдап келгеннерге мергежилиниң чажыттарын айтып бээриден чажам дивестер. Чүгле сонуургалдыг организацияларның бо ажылды үлап баштаары негеттинип турар.

Будүүлге биле өөредилге черинин харылзаазын быжыглаарын үе негеп келгеп. СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол утланыышкынарында» аныяк салгалды күш-ажылга белетээрин үндезинап-биле экижидери, школаның, профтехучилищениң болгаш будүүлге черинин кады ажылдаарының комплекстиг программазын ажылдап кылырының чүгүлазын онзалап айытқан. Төлевилелде будүүлге черлериниң база өөредилге черлериниң — техниктиг дериидезин экижидерн база көрдүнгеп.

№ 14 МЭ биле № 4 профтехучилищениң аразында харылзаа кандыгы? Бирээзи аныяктарны теория-биле чепсегглеп, өскээзи практика кырында ажылдадып өөредип турар. Оларның соруглазы чаңгыс — будүүлге бедик мергежилдиг кадрларбиле чепсегглээри. Ынчангаш харылзааны быжыглаарында кайызы-даа сонуургалдыг болур дээрзи билдингир. Кады ажылдажылга талазыбиле баштайгы базымнар кылдынып эгелээн. Эргелелдиң удуртукчулары бо материал бижиттинип турда, өөредилге черинге барып, кады кылыр ажылдарны сүмележип чораан. Будүүлге организацияларының удуртукчуларының киржилгези биле педсоветти эрттиргеп. «Тыва тудуг» трестиң болгаш училищениң комсомол организацияларының кады чорудар ажылдарының планы тургустунган. Амдыгыында дыка хөй ажылдаар саазын кырында кылдынып турары хомудавчыг.

№ 4 ХПТУ-нуң будүүлге өөредилгезинин мастерлери практика үезинде тудуг шөлдериңе көзүлбес, дуза катпас деп. будүүлгениң удуртукчулары чемелээр болду. Мастерлер ажылчыннарның күжүниге, билиниге идегээш, боттарының практиканаан суургуулдарынче сагыш салбайн баргылаар. Ажылдаар чери-биле, ажылчыннар-биле эки таныжып албаан аныяктарны контрольга алыры чугүлә. Чамдык тудугжулар харын эки хүлээп ап турар. Чамдыкта суургуулдарны шүүт кереке албас, бистиң эвес, училищениң херээ-дир, оларның-биле «өпейлежип» турган кончаар дээр, тоомча чок таварылгалар тургулаар. Мындыг байдалда аныяк кижи күш-ажылчы балыннарының баштайгы хүннериниден эгелээш, организас чок чорукка өөренип, мергежилиниге сонуургалын чидирип болур. Туруушкун болуп турар таварылгада аныяктарга ажыл шагын үспес, техниканга камнаг боор деп чагыгсүше дээштиг болур бе?

Будүүлге-биле харылзааны канчаар быжыглаарыл, практиканы ажыктыг кылдыр канчаар организастап болурул деп айтырыгларны училищениң төлээлеринге салдым. Олар харылзааны быжыглаар күзелин идергейлеп турза-даа, чогум канчаар оны тургусса экил дээрлин ам-даа эки билбес болдулар. Бо өөредиляге черинде келяр үениң тудугжуларыын-шеверлекчилерни, чазанычыларны, дашчыларны, слесарьларны, электромонтёрларны, крап, экскаватор башкарыкчыларын белеткеп турар.

Суургалыг крап башкарыкчылары республикада чедишпес. Ийи чыл бурунгаар тургустунган салбыр дөртен хире кижини өөретккен. Оларның хөй незин № 14 МЭ-же хуваалда алган. Ында кадрлар ажылга мызырыймайн турар: Ынчангаш чамдыкта эргелел училищеден стажёр дилеп келяр. Бо чылын үзөрби ажыг кижи доозар. Оларның иштинден каш-даа кижини механизация эргелелиниче чорудуп болур. Ынчалза-даа бо хүнерге чедир чагыг кирбээн. Доозукчуларны ажылга быжыглаар талазыбиле белеткел ажылдарын № 14 МЭ чорутпайн турар деп, училищениң директору В. И. Бойко тайылбырлады.

Училищеде практика эртирер тускай база чок. Суургалыг краннар турар шөл, механизмнер негеттинип турар. Ындыг болганының түнелиниде, суургуулдар амдыызында ёзулуг техниканга дегбейн, макет, схема-биле өөренип турар. Практиканың бирги курска ийи неделя, ийиги курска үш ай эртирер. Олар мынчан техника-биле, тудуг бригадалары-биле таныжар. Сөөлгү курска беш ай тускайлаң ажылдаар.

Практикаже училищениң үзөрби сес мастерлерин хаара тутқан. Суургалыг краннарда ээлээн кижиниң быжыглаан. Мастерлериниң санаа туралы-биле алырга, крап башкарыкчыларын чаңгыс-чаңгыс кылдыр тарадыр тургузарга, таарымча чок. Хоорайның ужу-кыдында турар үзөрби ажыг объектилерни кезиири берге, айда безин бирээзинге чаңгыс четсе чедер. Шеверлекчилер будүн бригадага быжыглаттынган болгаш оларны практика үезинде контрольдаары эптиг.

Суургуулдар практиказын «Востоксантехмонтаж» КМК-зынга, «Тыва соңхоз тудуг» каттыжымышкында, «Тыва септелге-тудуг» тресте эртирип турар. Аныяктарны ажылга быжыглаары бо организацияларда база № 14 механизация эргелелиниден ылгалбас. Кайда практиканы ээн организастаан болдур, ол организацияларга аныяктарның ажылдаар күзели улут. Өске таварылгада мергежид солуур күзел безин турун келир. Ынчан документизин каапкаш, халдаа көрүмейн чоруптар чоруктар таваржып турар.

Доозукчулар тудугга алдан ийи чыл ажылдаар хүлээлгелиг. Өөредилге черн оны контрольдаар ужуруг. Училищениң башкылары оны чүгле даазы хынаары-биле солуп турар. Бир-ийи чыл эрткенде келгеш, ынчангы-чан бистиң доозукчувус бээр келгеп, ам канчаптан деп, пагда чоруй баргында сут, айтырып көөр. Доозукчуларның хөй кезин школа соонда келгеп, күш-ажылчы коллективтерге дадыгымышкын школазын алдаан кижилер болур. Баштайгы чылда-ла оларның чартыы ажылын каапкан боор, кадрларның кайда-даа барганын ыы-даа билбес. № 48 тудуг эргелелинде ындыгларның документилери овааланы берген чыдар. Ол хире хөй кижини өөредиринге курүне чеже акшаны үндүрбээн дээрил.

Ажылдан чоруп турарының чылдагаанының бирээзи кичээнгей чок чорук дээрзин училищениң директорунуң оралакчызы В. Г. Назимов чугаалады. Чамдык доозукчулар-биле чугаалажырга, чурттаар черн таарымча чок болган болур. Тускай мергежилин ажыглаар ажыл бербейн, аар-саар ажылдар кылдырып каан болуур.

Үстүнде үүрмек-даа болза, ажылга быжыглаар үеде өөренип көргүдег чөрүүлдээлерни дыннап олура, он алды. он чеди харлыг аныяктарның даажы-чаңы караамга чуруттунуп, оларның кайы хире хээрээн, хөөнү калыышчал, хомудаачалын бодап олурдум. Кижилер-биле ажыл нарын, хөй талалыг. Ылаңгыя аныяктар-биле ажыл онзагай болур ужуруг. Бир дугаар ажылдап келген хүнүнде аки хүлээп алганыядан бүгү чүве хамааржыр. Шак бо үеде аңаа сагыш чоланыыр сүмелекчи, азыулут эш, дагдыныкчының бүзүредилгиг холу негеттинер. Аныяк кижи мергежилиныг шиңгээдип алтыжеге, дагдыныкчының быжыглаары чүгүлә. Эге базымнар үезинде олче кичээнгей кошкаш дивес ужуруг. Эки хамаарылга-биле чергелештир негелденя база дыңзыдар херек.

Тудуг организацияларының чаа ажылга киргеп ажылчыннарга башгайгы үш айда 40, оон соонда үш айда 20 хуу чингелде кылыыр негелденя күүсеттейн турар. Чижээ, тудугай алырга, крап-биле чүс күбеметр чүзүкту көдүртүр тургаш, оон дертен күбометрни чедир кылбаан-даа болза, мергежилиниң барымдаалаш, шалының долузубиле төлээри көрдүнген. Норма күүсеттиниң дээш ажыл төлевирин чартык чыл иштинде кызыгас ужуруг. Бо чорук кадрларны быжыглаарынга ядыглыг.

Кылдының болур ажылдарының арга-хевирлерин хөй. Ажылчыннар одуруунга байырлыг түлөөн алышпышкын, дагдыныкчыга ажылы, «Мергежилдиң тергиини» деп конкурстар, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражышкыннар дээш оон-даа өске. Училищеге Е. С. Бизиева, Е. А. Даниилок болгаш өске-даа ат-алдарлыг тудугжулар-биле ужуражышкыннар болуп турган. Доозукчулар Н. Оюн болгаш В. Борбак-оол ам республикада билдингир тудугжулар апарган. Эки өөредилгелиг суургуулдар О. Чолдак-оол, Л. Кокорина, О. Краузе, Л. Сотпа, У. Шылгар-оол сөөлүнде барып дуржулгалыг крап башкарыкчылары болтур дээрзинге башкылары чигзинмейн турар.

* * *

Кадрларны ажылга таарыштыр быжыглаары, оларның үнер-кирер чоруун кызырары, мергежилин бедидери — соңгаарлаттынмас айтырыгларның бирээзи. Бирле-дугаарында, турум, быжыккан күш-ажылчы коллективтерин тургузары чугула. Бот-боттарыңга дузалажыр, бот-боттарыңга негелделиг, чаңгыс хөйү, хөйү чаңгыска дээш түңкүр, таарымчалыг моральпсихологтуг байдал тургустунган коллективке аныяк кижи дүрген ижигер. Быжыккан коллективке ажылдаарга хол туттунгур, ажыл будүнгүр болур.

Аныяктар-биле кижизидиглге ажылын күштелдиреринче, будүүлге биле өөредилге черинин харылзаазын быжыглаарынче угланган ажылдарны чорудары чугула боон турар. Бо ажыл партия, профовилел организацияларының кичээнгейинин төвүге турар ужуруг. Борта комсомол поморөөтүнүң, «Тыва тудуг» трестиң парткомунуң, комсомол комитединиң, училищениң, будүүлгениң кады чорудар ажылдарын улам тода планнаары күзенчиг. Политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринге оларның харылзаазы, күзенниишкинни, принципиалдыг туружу, сагыш човаашкыны херек.

А. ХОВАЛЫГ.

ДАШТЫКЫДАН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● **БЕРЛИН. Делегейниң ыы март 11-ден 17-ге чедир**

Бүгү диттерден 9 муң хире үлетпүр будүүлгелери, даштыкы садыг каттыжымышкыннары болгаш фирмалар аңаа киржирин орта болган **эзлчеглиг Лейпцит ярмаркаболтур.**

парлалга конференциязынга дыңнаткан. Социалистиг чүрттардан ярмаркага эң хөй чүүлдерни, база-ла мурнундагызы ышкаш, Совет Эвилели көргүзер.

● **БОНН. ГФР-ниң депшилгелиг хөй-ниитизи Бременниң Совет Республиказын чарлап тургускандан бээр 65 чыл оюн демдеглээн.**

Ол республиканы Бременниң ажылчыннары 1919 чылдың январь 10-да чарлап тургускан болгаш Эберт-Шейдеманның чазаанның аг-шериглериниң күжүбиле демиселге 1919 чылдың февраль 4-те дүшкен. Бременниң ажылчын кезээ — Гренелингенге немец пролетарматтарның чырыткылыг келир үезин дээш демиселчилерге тураскаал болдурган чыскаал болгаш митинг болган.

● **ВАШИНГТОН. Ыштыг-хорам ажыглаанының коргунчуг түнелдериниң дугайын конгрессмен чугаалаан.**

«Эйджент орандж» дээр химиктиг хоран будүмелдерин Пентагонның шаанда Вьетнамга ажыглаанының түнелиниде ол чурттуң бойдузунга болгаш чурттакчыларынга-даа коргунчуг уржуктарның болганын АКШ-тың конгрезининиң төлээлекчилер палатазының кежигүнү Дон Эдвардс (Калифорния штаттан демократ) аңаа парлалга конференциязынга чугаалаан. Ол аңаа чоокта чаа чорааш келген. «Шаанда сырый-шыргай тропиктиг арга-ыяштар-биле шыптынган турган черлерге чорудуп. Оларның кырынга «Эйджент орандждыг» чаштырганының соонда ында чүгле тоймаглаттынган ыяштар арткан» — деп, конгрессмен чугаалаан.

МОСКВА. Сергей Григорьевич Островой (чуруктa) —ыры сөзу бижиир шүлүкчү. Ол —конкурстарның болгаш фестивальдарның хөй дакпыр лауреады. Шүлүктерден тургустунган чөзөрби беш номнуң чогаадыкчызы.

С. Г. Островойнуң шүлүктеринге бижиттинген дыка хөй ырылар бистиң чурттуң «алдын ыры шыгжамырында» кирген. Оларның аразында «Ырак-узак оруктуба», «Кежээки хемге», «Россия, сен, мээңин сен», «Ыры кижиден адырлбас», «Дрозды» дээш, ээске-даа ырылар бар.

В. САВОСТЬЯНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХООЧУННАРНЫҢ СӨЗҮН ДЫҢНАП

Самагалдай суурнуң Культура бажыңынга аныяктарның хоочуннар-биле ужуражылга кежээзи болган. Партия, советтер ажылынга хөй чылдарда ажылдап чораан иүш-ажылдың хоочуннары Биче-оол Байырович Чооду, Биче-оол Очур-оолович Иргит, Данил Дамбылдаевич Ондар, Семён Начынович Самдан болгаш Серенмаа Маңзырыкчыевна Байыр-оол оларны ужуражылгага чалаан болгаш суурнуң улуг, биче кижилери хөйүү-биле келген.

Ук кежээни Культура бажыңының коллективи организастаан. Тес-Хем районга партия, советтер ажылынга аныяндан эгелеп ажылдап келген, районнуң экономиказын болгаш культуразын сайзырадырынга күжүн, билинн берип келген хоочун эштерниң сактыышкыннары, оларның амгы аныяк-салгалдарга чагыг бодалдары дыка солун болгаш кижизидилгелиг уткалыг болган. Тес-Хем районга хөй чылдарда район Советиниң күүсекчи комитединге даргалап чорааннар Биче-оол Иргит, Биче-оол Чооду болгаш Серенмаа Байыр-оол оларның чугаазын, каш он чылдарның мурнунда турган байдалдар-биле амгы үени деңнеп көөрге аныяктар дыка сонуургааннар.

Хоочуннар Совет Тываның 40 чыл оюнга утыкшутур болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң соңгулдаларынга ажыл-агый талазыбиле чедишкинниг ужуражыр дээш, бедиткен социалистиг хүлээлгелер-биле ажылдаарыынче аныяктарны кыйгырганнар.

Хоочуннарның чагыгларынга харыы кылдыр ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчызы Иван Суваан чүве чугаалаан. Районда улус ажыл-агыйында мурнакчы аныяктар хөй. Оларга «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчызы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Оюмаа Баткар, «Тес-Хем» совхозтуң механизатору Сергей Седен-оол, Седьхозтехкүркомунуң садбырыпың чолаачызы Олег Кунгаа, «О. Шынаа» совхозтуң хойжуу Александр Сумбаа, сакманчы Ирина Чидмит дээш өскелер-даа хамааржыр.

Хоочуннар-биле ужуражышкын кежээзин эрттиреринге клуб төвүлели идепкейлиг киришкен.

Ө. ЧИНМИТ.

СОРУЛГАЛАР САЛДЫНГАН

Сүт-Хөл районнуң культура албан чөрлериниң ажылдакчылары чоокта чаа 1983 чылда кылып чорткан ажылдарын түңнеп чугаалажып база чаа чылда оларның мурнунда салдынган сорулгаларның дугайында чугаалашканнар. Эрткен чылын үоп ортузунга культура-массалыг ажылдар эвээш эвес чоруттунган дээрзин илеткелчи, районнуң культура килдизиниң эргелекчизи Ак-кыс Доржу демдеглээн.

Районда нинтизи-биле дөрт культура бажыңнары, беш көдээ клубтар, он библиотекалар, тос кино туруштары ажылдап турар. Оларның аразында план ёзугаар ажылдап, чонның хүндүткелия чаалап ап, культураның ёзулут-ла одаа болу бергилээн клубтар, библиотекалар бар. Алдан-Маадырның көдээ Культура бажыңы эки ажылдыгларның санында. Ол ышкаш Бора-Тайга, Кызыл-Тайга көдээ клубтарның ажылы манталдыг.

Район төвүнде көдээ библиотека (эргелекчизи Чудур Ооржак) номчукчуларбиле сырый харылзаалыг ажылдап турар.

Алдан-Маадыр, Суг-Аксы суурларда киномеханиктер Владимир Ооржак, Зоя Ондар олар көрүкчүлерге солун, утка-шынар талазы-биле байлак киноларны эккеп, көргүзүп тургаш, эрткен чылын кино көргүзер планын 111—158 хуу чедир күүседип, үре-түнелдиг ажылдааннар.

Районнуң культура килдизи культура ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар, культура албан чөрлериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарыбиле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Район төвүнүң Культура бажыңы кадрлар-биле болгаш дериг-херекселдер-биле четчиришбиле хандыртынган. Төп Культура бажыңында чаа долгем экранны тургускан. Ында уругларның аңгы библиотеказы болгаш улусчу театр ажылдап эгелээн.

Кылдынган ажылдар-биле кады ажылда четпес-терге илеткелчи доктааган. Районда культура албан чөрлеринге ажылдаар тускай эртемниг кижилер ам-даа чедишпес. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээжевейн турар. Культура ажылдакчыларын ажылга быжыглаар, оларның ажылынга материалдыг болгаш моральдыг деткимче көргүзер ажыл кошкак тургустунган.

Боттарының ажылын чогуур пегелдеге чедир тургуспаан, культура-массалыг ажылдарны чедир чорутпайн турар клубтар, библиотекалар база бар. Ишкин суурда көдээ клубтуң ажылы сандаргай. Ооң эргелекчизи 4—5 чылда улай солушкан. Клуб хирлиг, соок одаар чүүлдер-биле хандыртынмаан. Ол ышкаш Кызыл-Тайга көдээ библиотеканың ажылдакчылары номчукчулар ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарны организастап чорутпайн турар. Кара-Чыраа, Кызыл-Тайганың кино туруштары эрткен чылдың планын күүсетпээн.

О. БОРАШ.

УЖУРАЖЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Сүт-Хөл районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң дирекциязы, партком, профбилел болгаш комсомол организацияларының хоочуннар кежээзин организастап эрттирген. Культура бажыңынга сураглыг малчыннар, механизаторлар, саанчылардан дээш чон хөй келген.

Партком секретары Ы. Монгуш куш-ажылдың хоочуннарының болгаш мурнакчыларының тус-тус ылыш турар ажылын чыылганнарга чугаалап таныштырган. Оларның бирээзи хоочун коммунист, чазактың элээн каш шанналдарының адилекчизи, механизатор Бурбулдей Биче-Караевич Куулар 60 гардаан. Куш-ажылдың бо хоочунунуң намдары солун. Ол барык 40 чыл ишдинде чай, кыш чок трактористей ажылдап келген. Амгы үүнерде ол база-ла «Беларусь» тракторун мунмушаан.

Совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи Бурбулдей Куулариың 60 харлааны-биле холбаштыр совхоз дирекциязы, партия комитеди, профбилел, комсомол организациялары, Баян-Тала недээ Советиниң күүскому байыр чедирип, моон соңгаар-даа күш-ажылчы чедишкиннерин күзеп, белек тывыскан. СЭКП болгаш ВЛКСМ Сүт-Хөл райкомнарының хүндүлел бижиктерин аңаа тывыскан.

Мурнакчы малчыннар Дарышпаа Куулар, Сүтдүр-оол Ондар, чолаачы Эртине Монгуш, хоочун башкы Дыртыына Салчак болгаш өске-даа хоочуннар-биле ужуражылга кежээзин школа доозукчуларынга болгаш аныяктарга кижизидикчи салдардыг. мергежил шилип алырынга өөредилгиг болган. Хураага чүве чугаалаан онгу класстың ачалар ада-иларның ажыл-ижин салган, хойжу, чолаачы, механизатор болуп күзелдерин илереткеп. Ол ышкаш Баян-Тала кедээ Советиниң күүском даргазы Б. Куулар өзүп орар салгалды күш-ажылга кижизидиринге хоочуннар-биле ужуражылгалар чаагай салдарны чедирип турарын чижектерге көргүзүп турган демдеглээн.

К. МОНГУШ.

ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

Ажыл-амыдырал аайы-биле эрткен чылдың төнчүзүнде совхоз төвү бир суурга чеде бердим. Ук суурнуң адын бо удаада адап биживес деп бодап алдым. Ооң чурттакчылары, Культура бажыңынга ол кежээниң «маадырлары» моны номчаваш, боттарын таныш каапгар чадавас.

Суббота кежээзи. Культура бажыңынга танцылаар дээш чыглып келгеннериң хөй кезии аныяктар, школачылар. Оларның аразындан кезек болүк оолдарның ындазында көскүлеңи ажок. «Эвенгизин дыңзыдыкан» бо аныяк кижилер «дидим» апарган, дыштанып келгеннерге амыр-дыш бербейн, «хостут» чаңнап турдулар. Ындыг-даа болза чыглып келген ол чоннуң аразындан оларны соксадып, сагындырыг кылыптар кижи тывылбады. Кожа олурганым 45 хар хире назылыг эр кижи мээң кулаамга сымыраны аарга мынча диди: «20—23 хар үези оолдар-дыр ийин бо, кайда-даа ажылдавайн, арагалап, чер иезин чоруп турар, а оларның чоогунда дөрт оол бистиң суурувустуң ортумак школазының өөреникчилери-дир, бөлүглежип алгаш улус эттеп турганнар болгай. Өөреникчи улус-тур кончуун көрүнер даан, арага ишкен улус-биле каттыжып алган турар. Мени ынча деп олурду дивес силер» дээн сөстер-биле чугаазын ол доосту.

Кожамның чугаазындан ооң кортуун кайгадым, соора бодай бербенер, аныяктарның корум-чурумун көруп олура-ла, оларның артынга чугаалап олурары хомуданчыг болду.

Ол аразында сагыжымга мындыг бодал кире хонуп келди. Оглум эдиски-биле ойнап-ойнап, меңээ шыгжадыры-ла ол чүве боор, костюм карманынче оозун суп каанын сактып келгеш, үжендим. Демги бөлүк оолдар туразында-ла «чанцап» турлар. Бо кижи көөрге, оларның чаржынчыг деп чүвезин. Боттары ону каяа эскерер. Ындыг бодалдарбиле ийи-үш удаа медээлей каапгам. Көрген болзунгаза, демги бөлүк оолдар клубтан үне маңнажы бердилер, милиционер деп бодааны ол боор сң.

Үстүнде таварылганы чүге бижип тур сен дизе, арага ижип алгаш, «маадырлар» кылдыр көстүр кижилериң арын-нүүр чогун, чаржынчыын чугаалаксап турарым ол-дур. Оларның бажын сүйбап турбайн, сагындырып, сойгалап, үстүнде ышкаш чоруктарны болдурбас болзувусса, ол кижилер база чүге оон түңнел үндүрбес деп. Моон түңнел үндүрери күзенчиг.

Х. ОНДАР.
Кызыл хоорай.

КЫШКЫ ОЛИМПИАДА АЖЫТТЫНГАН

САРАЕВО. «Тайбың болган найырал, чалыы назын, спорт». Делегейниң миллионмиллион кижилеринге эртим ол сөстер XIV Кышкы олимпий оюнарының байырлалының кол утказы. ооң ажыдыышкынының кыйгыры болган.

ЮСФР-ниң Президиумунуң даргазы Мика Шпиляк оюнарның ажыттынганының дугайында чарлаан, ындыг маргылдааларның төөгүзүнде бир-ле дугаар херазыда спортчуга— 19 харлыг югославиялы Санда Дубравчичиге олимпийжи оттуу кыпсыр эргени берген.

«Ол кайгамчык парадтың ажыдыышкынын ында 50 муң көрүкчүлерден аңгыда делегейниң ийи миллиард ажыг телекөрүкчүлери соонургаан.

Босниянның болгаш Герцеговинаның найысылалы бо хүнневрде делегейниң кышкы спорт төвү апарган деп болур. Делегейниң 49 чурттарының спортчулары мында киржип турар. Ол эң хөйсан болган. Сенегалдың, Австралияның, Мароккоунуң, Аргентинаның, Кипрниң, Египеттиң, — «мурнуу чурттарның — төлээлери олимпийжи аренаже үнүп турар апарган.

Олимпиада эң хөй киржикчилиг Совет Эвилелининң делегациязын чылыг адыш часкаашкыны-биле көрүкчүлер утказан. Олардың аразында моон мурнунда болгулаан олимпиадаларның тиилекчилери, делегей болгаш Европа чемпионнары, аныяк спортчулар хөй. Бо чылгы олимпийжи совет команда кескүзү-биле чаартынган. Команда кежитүүлериниң ортумак назыны 21,8 хар.

Совет спортчуларның колонназында эвилелдешкен алды республикаларның төлээлери — РСФСР-ниң, Казахстанның, Украинаның, Белоруссияның, Латвияның болгаш Литваның спортчулары бар. Олар спорттуң кышкы он хевирлерге шаңналдар дээш туржүрлер.

Совет спортчулар кышкы олимпий оюнарынга сес удаа киржип турар. Моон мурнунда 140 медальды олар чаалап алганнар.

СОВЕТ ХОККЕЙЖИЛЕРНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

САРАЕВО. (СЭТА). Кышкы олимпиаданың киржикчилериниң аразындан совет хоккейжилер бир-ле дугаарында стартче үнгеннер. Олар баштайгы ужуражылгада Польшаның хоккейжилерби-биле ойнаш 12:1 санга тиилээн.

Тренерлер В. Тихонов биле В. Юрзинов олар команданы бо удаада мынчаар тургусканнар: Касатонов — Фетисов, Стариков —Стельнов, Билялетдинов —Первухин, Макаров —Ларионов— Крутов, Герасимов —Шепелев — Хомутов, Скворцов —Ковин — Васильев, Дроздецкий — Тюменев — Кожевников. Баштайгы ужуражылгада хаалганы Третьяк камгалаан.

— Харыысалгалыг улуг маргылдааларга баштайгы старттар аныяк, хоочун-даа спортчуларга сүрээденчиг болур. Маңаа база ындыг болду. Ындыг-даа болза маргылдаанын ийиги болгаш үшкү кезээнде бистиң спортчуларывыстың оюнү дески апарган- деп, тренер В. Тихонов маргылдаа сөөлүнде чугаадаан.

Совет командадан Скворцов, Шепелев, Дроздецкий олар ийи-ийи, Тюменев, Васильев, Герасимов, Кожевников, Макаров болгаш Ковин олар бир-бир шайбаларны киргеннер.

Баштайгы маргылдааларга Канаданың хоккейжилеря АКШ-тың командазын 4:2 санга уткан.

Олимпиадага чиик тиилелгелерни чедип алыры бергедеп чүвени баштайгы оюнар көргүскен. Чижээ, делегейниң беш эң шыырак командаларының аразында кирип турар Финляндияның хоккейжилери австрийжилерни 4:3 санга арай боорда уткан. Шведтер итальяннарны 11:3 санга тиилээн. Чехословакияның спортчулары норвегтерни 10:4 санга, а ГФР-ниң командазы шөлдүң эвелерин 8:1 санга уткан.

Баштайгы маргылдааларның соонда ССРЭ-ниң, Швециянның, ГФР-ниң, ЧССРниң, Канаданың болгаш Финляндияның командалары ийи-ийи саниарлыг болган.

ЫНАК СПОРТУ—ХОККЕЙ

Хоккейге эрткен чылгы республика маргылдаазын Кара-оол Хомушку кайын уттур. Аксы-Барлык биле Чадаана командазы ойнап турган. Сан 2:2. Хайымнажыр болза, Чадаананың командазы тиилээр апарган. А оюн төнчүзүнге чедир 12-ле секунда арткан. Аксы-Барлыктың «аарыкчылары» безин оларның тиилекчи бодурунга идегелин оскунупканнар. Таптыг-ла харын ынчан Чадаана командазының хаалгазының солагай талакы азынга Кара-оол көстү хонуп келген. Оолдарның кайызы-ла чүве ийик, мячыны аңаа дамчыдып бере каапкан. Хомушку хөлүн чазар эвес, мячыны удурланыкчызының хаалгазының үстүкү азыынче кирип шаапкан. Тиилелге! Ол үш эш-оору Кара-оол Сүрүнович-ни 40 харлааны-биле байыр чедирип, холдарының кырынга көдүрүп алгаш, чоруп турганнар. «Назы-хар улгаткан, соөлгү катап ойнаарын бо, оолдар» деп баштактанырга, өөрүнден аңаа кым-даа бүзүревээн. Бо хире шыырак ойнап чораан, Кара-оол ынах спортун кайын каар деп.

...Барык үжен чыл буруузаар Аксы-Барлык школазында күш-культура башкызы ашыяк оол келген. Дурт-сыны ындыг-ла хончуг үзүк эвес-даа болза, көрээ делгем. Ол аныяк башкыга суурнуң ооллары дораан-на ынак апарган. Хемчиктиң дожунга ол ботинкалыг конькилер эктинге каап алаган келген. Ол үеде суурга ындыг конькилер кымга-даа чок турган. Кидис идикке баг-биле шарып аар конькилер кедип алыр. Ооллардың ойнап турган дожун эргий көргеш, демги башкы айтырган:

— Хоккейлээр дожуңар бо чүве бе, ооллар?

— Ийе, башкы.

— Ужунга чедир беш базар чүве ышкажыл.

Эртенинде Бийир-оол Сарыгларович күш-ажыл киржээлиге ужунда сыптыг калбак шуугайлар кылдырып алган. Ол дараазында субботада школачыларны, суур оолларын эвилелдеп алгаш, демги шуугайлар-биле суур чоогунда доштуң кырын аштадып эгелээн. Ол хүнден эгелээш-ле Аксы-Барлыктың улут, бичии ооллары хостуг үезинде башкызы-биле дошка хүнээзер апарганнар. Бо үеде ышкаш, садыг клюшкалары бар эвес, арыгдан тааржыр ыргак талдар кезин алгаш, оларны кадырып, чазап турган, тааргыштырып-кылып ап турганнар. Оон чоорту чоогунда суурларже база аалдап эгелээнер. Шуй, Тээли, Хөндөлең, Барлык доштарынга Аксы-Барлыктың командазы көстүп кээр апарган.

Хоккейге, футболга-даа салым-чаланныг ооллар чоорту, ылгалып эгелээн: Кара-оол алышкылар —Октябрь. Маадыр-оол, Агбаан Сарыг-оол, Дадар-оол Хомушку, Манчын-оол Соян. Ынчан конькиге маңнаарыпга район-даа, республика-даа маргылдааларын докгаамал арттирип турган. Бир-ле дугаарында Кара-оол республика чемпиону болган, ооң соонда Агбаан Сарыг-оол баштай элээди ооллар аразынга, оон ол-ла маргылдаага улаштыр улут улус аразынга республикага тиилээн. Аксы-Барлык суурунга хоккей, футбол спортун сайгарадыр дээш Кызылдың башкы училищелериниң доозукчузу, республиканың баштайгы күш-культура башкыларының бирээзи Бийир-оол Сарыгларович Саая аъзоош эвес түүлдерни кылган...

Күш үезин аныяк шаандадаа, ам-даа Кара-ооллуң хоккей ойнаары кымдан-даа ылгалдыг. Бодунга таарыштыр хептеп каар ышкаш дурт-сыныг бо спорттуң мячини алгаш, ынай боорта, быжыг хендирден аргып каан «борбаандыны» клюшкага чыпшыр тарбыдап каан ышкаш кылдыр сагындырар. Ол түгле боду тергиин ойнап биляринден аңгыда, команданың ооңуң башкарып, кымның каяа ойнаарын таарыштырып, мячыны херек үеде эң-ве таарымчалыг черни эзлеп алган эжинге дамчыдып берип билир, дуржулгалыг ойнакчы. Бистиң республикага хоккейге шыырак ойнакчылар турган. Чадаананың Тараканов, Барлыктың Зрюкин, Бай-Тайганың Шыдыраа... А Кара-оол (ооң чогум ады Кан-оол деп чүвени командада кады ойнап чоруурү чамдык аныяк ооллар безин билбес чыгыы боор) ам-даа ойнавышаан. Оон аңгыда Кара-оол Сүрүнович кажан-даа каржыланмас, чөпшүл сеткилдиг спортчуларның бирээзи.

Кара-оол Сүрүнович Хомушку ам 40 хар ажа дүжүп чоруур. Ол бо чылын республика мартылдаазынга сөөлгү катап ойнаар. Ону билир, аңаа ынак, аңаа бүзүрээр көрүкчүлер Кара-оол мячыны алгаш ынай боорга, чаңгыс кижи дег, алгыржып үнерлер.

— Кара! Кара! Халыы-ла, сагба!

Хоочун хоккейжи Кара-оол хөлүн чазар эвес, удурланыкчыының кайы-бир талазындан чара булган, үнүп келген, мячыны хаалгаже книр шааптар деп кезенип алган турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 —Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.05— «Шевер холдар». 9.35 — Документалдыг телефильмнер. 10.15 —«Смятение чувств». Уран-чечен фильм. 11.30—14.15 —Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.00 —XIV кышкы Олимпий оюнарында. Лыжа болган коньки спорту. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV кышкы Олимпий оюнарында. Хоккей. 21.00 — «Ye». 21.30 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 21.45 — «Ногаан оттуганның армиязындан». 22.45 — 23.00 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — География. 3 класс. Урал району. 9.05 —Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 9.35 —География. 8. класс. Урал району. 10.05 — Эртемтайлыбырлыг фильм. 10.35 — География. 5 класс. Хемнер болгаш холдер. 11.05—Бистиң садывыс. 11.35 — География. 5 класс. Хемнер болгаш холдер. 12.05 —С. Прокофьев. «Золушка» деп балет. 12.50—Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 13.20 — «Школа, баштыг, уран чүүл. 13.50 —«Пушкинниң шүлүк чогаалының делегейиндее». 2-ги дамчыдылга. 14.40 —«Билиг —күш». Тележурнал. 15.25 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чаңсар. 18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Чогаалчы болгаш үе». «Чалым-Хая» деп чечен чогаал каттыжышкынында. 18.45 — Телефильм. 19.00 — «Ланя-тевү». 19.30 —Документалдыг фильм. 19.40—Телемедээлер. 19.50 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг үдүлер, чаштар!» 20.15 — Концерт. 21.00 — «Ye». 21.30 — «Акванавты» Уран-чечен фильм. 22.45— Документалдыг фильм. 23.00 — 00.00 — «XIV кышкы Олимпий оюнарында. Шанак спорту. Бобслей.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

аграар

Республикага шокар булуттаар. Хар чагбас. Соңгу чуктен хаттың күжү секундада 2-7 метр. Дүне агаарның температуразы 40-45, чамдык черлерге 28-33 градус соок болур. Хүндүс 29-34, чамдык черлерге 19-24 градус соор.

Автооруктарга эртенги үеде тумандаар, көстүрү 1 км. Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 42-44, хүндүс 29-31 градус соок болур.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Провал операции «Большая Медведица» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бронтозавр» 9.30, «Пираты XX века» 11.10, 13.00, «Подросток и закон» (К-клуб) 15.00, «Без особого риска» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пришло время любить» 15.00, 17.30, «Кто любит и бросает» 14.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киносборник» 13.30, «Радуга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лунная радуга» 18.00, 20.00 шактарда.

АРТЫК СЕТКИЛ АРА ДҮЖЕР

Кызыл-Даг суурда ыыштан тутка хууда гаражка орт болганын, ол өөскээш, чанында хой, өшкү, инек кажаазынче, чуртталга бажыңынче дамчый берип болуруи. Бай-Тайга районнуң иштики херектер килдизиниң ортке удур кезээнге лыңнадып, медээ эрткен чылдың апрель 27-ниң дүнезинде келген. Орт машиналары медээ келген черже үнүшкен. Чалбыышты мал кажааларынче чоокшулатпас дээш суурнуң чурттакчылары демисежип турганнар. Хемчет алдыкып турза-даа, ыыштан тутка гаражка турган «Москвич-412» автомашина өрттенип, ажыглалдан үнген. Гаражта киирген электри дамчыдылгазында үрелиишкин ортке чедирген.

«Машинаны күрстрахование черинге чүге камгаладып албаан улус боор бис, камгалалдыг турган болза, машинаның эзэзинге оон үнген каражаны күрүне төлеп бээр болгай. Оны ам камгаладып апса чүл?» Ындыг бодал Марат-оол Ооржакты амыратпастаан, харын дүвүреткеш туруп берген. Чүведе аян, арга-ла бар болгай. М. Ооржак бир катап кадайынга мынча дээн: «Страхование черинге барып көр, ында агент Күнзеңмаа-биле таныш болгай сен, чурттуңар безин чаңгыс чер, таарыштыр чугаалашкаш, машинавысты «камгаладырын» бодап көр. Оон оске арга чок. Ону-ла кылдыртып эккелзиңзе, оон ыңай мен билгей мен. Ажырбас, орт черинің улузу-биле дугуржуптар мен».

Ол чугаа соонда, Майындоо Ооржак Тээли суурже кежип келгеш, таныш ажыгже райкүүскомнуң сан-хөө килдизинге ужуражы берген. Ол хүн Күнзеңмаа Сендажы арта улус хүлээп ап, дежурныйлап олурган. Чугаа бүткен, дугурушкаш, Ооржактарның өрттенип калганы чиик машиназы 5040 рубль түңге мурнунда-ла камгалаткан кылдыр меге хереченнел тургуза каапканнар. Чорук чогаан.

М. Ооржак өөнүң ээзининң даалгазын бүрүн күүсеткеш, хереченнелди Ооржактың холунга тутсуп берген. Оон ыңай чүнү кылырын ол боду билир болгай. М. Ооржак шоолуг далашпайн чоруп турган, далашкан херээ чок. Өрттенген машина дугайында чугаа, янзы-бүрү бодалдар сооваан, хевээр. Ынчангаш далашкан ажыы чок, маңаар, чүведе ужурла бар. Холуң эртир олуруп бээрге база талаар, чоорту ходелбээже хоржок. Эчизинге чедер.

Кымга баштай барза эки чүве ирги? Кайынын, кымдан эгелээрил? Бирээзин холга алыр-ла. С. Доржу... Өрт үезинде ол чүгле чолаачылап, машина башкарып чораандан башка, өрт болганының дугайында актыны ол тургузар эвес. Кымыл че, кымга баарыл? Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң ортке удур хайгаарал инспектору, чаңгыс чер чуртуу Александр Хирлиг-оол — чогум-на барып «сумележир» кижи ол.

Дугуржуп апканнар. 1983 чылдың июнь 10-да болган өрттүң түнелиндe ыяш гаражка чиик машина өрттенген дугайында акт бижиттинген белен.

Өрт болганын бадыткаар хереченнерге кожазын, Тээли суурда чурттап турар үруун база Кызыл-Даг көдээ Советиниң күүском даргазы Б. Биличей оларны киирип алганнар. Үстүнде ийи эң чугула документилерни кажар, мегө арга-биле турганнар. Бай-Тайга райкүүскомунуң күрстрахование инспекциязының ажылдакчыларын дамчыштыр ону четчелээш, өрттенген машиназы дээш 5040 рубльди алыры-биле Күрстрахованиениң республика эргелелинче оларны киирипкен турда, өрт болганын тодарадыры-биле оон келген хыналда бүгү херекти «аңдара» тудупкан.

Өнчүзүрек, чижек чоруубиле күрүненин хөрөнгизин алырын орадажып турган Марат-оол биле Майындоо Ооржактар, оларга сагыштыы-биле дузалап турган, ортке удур хайгаарадың инспектору Александр Хирлиг-оол, күрстрахование инспектору Күнзеңмаа Сендажы оларның артык сеткили ара эүшкен.

А. ОЧУР.
район прокуратуразының байысаакчызы.

КЫЗЫЛ ХООРКҮҮСКОМУНДА

Хоорай чурттугларыңа эът продуктулары-биле садып хандырарын моон соңгаар чурумчудар соругла-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому эът продуктуларын аъш-чем садыының магазиннеринге баш удур чагыглар ёзугаар садарының дугайында шиитпир хүлээп алган. Чагыгларны чурттап турар черлериниң аайы-биле моон адаанда чурттагла-ажыглал участоктарынга барып кылыр:

1-ги ЧАУ (Проточная № 7, тел. № 2-41-93) —хоорайның Каа-Хем суурдан эгелээш. Чүльдүм кудумчузунга чедир чөөн кезээнин чурттакчылары:

2-ги ЧАУ (Ленин кудумчузу, № 41, тел. № 2-35-19) — хоорайның Чүльдүм кудумчузундан эгелээп төп кезээнин, алты заводунуң девискээриниң болгаш хемнин ол чарык эриинин чурттакчылары:

3-кү ЧАУ (Баянкольская, № 7, тел. № 2-48-46) хоорайның мурнуу Магистральныйзының 4-кү, 5-ки микрорайонларының болгаш барын кезээнің чурттакчылары.

Чагыглар кылыры-биле айыттынган адрестерге ажыл хүнневинде 9-тан 13 шакка чедир дайынның болгаш куш-ажылдың инвалидтери, 15 шактан 20 шакка чедир пенсионерлер, бажың ээлери, ажылдап турар бүгү кижилер субботада болгаш воскресеньеде 9-тан 17 шакка чедир келир.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларга, мотоциклдер, чүък болгаш чиик автомобильдер чолаачыларынга өөренирин күзээн кижилерни кежээки курстарже чалап турар. Өөредилгe 1984 чылдың февраль 20-де эгелээр.

Школаның турар черн: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажың, тел. № 2-25-28.

Аян-чорукчуларга

Профэвилелдерининң область чөвүлели 1984 чылда дараазында чурттарже туристчи болуктерни четчелеп турар.

МАР-же — май 28-тен июнь 13-же чедир—путёвка ортээ —103 рубль;

БУР-же — июль 23-тен август 13-ке чедир—путёвка ортээ— чижек-биле 300 рубль;

Финляндияже — ноябрь айда, путёвканың чижек ортээ — 410 рубль.

Документилерни профкомнар болгаш профэвилелдерниң адырлар аайы-биле обкомнарында четчелеп, кылып турар.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет түргүзүг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информациянга килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агыйн килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солуп келбейн баргавда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуп неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2052.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00699.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 36 (12426) | 1984 чылдың февраль 11, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3-көп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус аар кажыдалга таварышты. Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, социалистиг Төрээн чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андропов амы-тынындан чарылган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Коммунистиг партияга, совет улуска КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус аар кажыдалга таварышты. Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, социалистиг Төрээн чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андропов амы-тынындан чарылды.

Ооң амыдырал-чуртталгазы—партияның болгаш чоннуң эрге-ажыктарынга, Ленинниң өндүр улуг херээнге кызыгаар чок бараан болуушкуннуң үлегер-чижээ. Партияның даалгазын ёзугаар ажылдап барганы бүгү-ле албан-дужаалдарга Юрий Владимирович Андропов бодунуң бүгү күжүн, билиин, амыдыралчы аажок улуг дуржулгазын партияның политиказын чайгылыш чок боттандырарынга, коммунистиг идеяларның тиилелгези дээш демиселге бараалгаткан. Политиктиг улуг удуртукчунуң шынарлары Ю. В. Андроповтуң бүгү-ле хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга — комсомол ажылынга болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Карелияга партизан шимчээшкинин организастаарынга, партийжи болгаш дипломаттыг ажыл-чорудуганың эң харыысалгалыг участоктарынга чырыткыландыр илергейлеттинген. Бистиң күрүневистиң айыыл чок чоруун быжыглаарынга ол хөй күжүн киирген.

Эш Андроповтуң — ленинчи хевирниң удуртукчузунуң — шылгараңгай арга-мергежилдери болгаш организакчы талантызы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга ажылдаан албан-дужаалдарынга илергейлеттинген.

СЭКП Төп Комитедин Ю. В. Андропов үр эвес үеде баштап келген. Ынчалзажок ол үениң дургузунда партия XXVI съездиниң угланыышкыны-биле чорувушаан, ону чогаадыкчы ёзу-биле байытпышаан, чурттуң экономиктиг болгаш социал депшилгезиниң бүгү угланыышкыннарынга бүзүрелдиг бурунгаарлаашкынны хандырган.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнары партияның болгаш чоннуң амыдыралынга, ооң бузулбас чангыс эвин быжыглаарынга эң чугула үе-чада болган. «Пленумнарның шиитпирлеринде, Ю. В. Андроповтуң чугааларында партияның амгы стратегиязы — бышкан социализмни сайзырангайжыдарының стратегиязы хөгжүттүнген болгаш тодаргайжыттынган.

Ол үеде партияның болгаш чоннуң күжениишкиннери экономиканың хөгжүлдезин дүргедедиринче, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын экижидиринче, партияның, күрүнеиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, кадрларның харыысалгазын бедидеринче, массаларның чогаадыкчы идепкейин хөгжүдеринче мөөннеттинген турган.

Партияның хүлээп алган хемчеглери чангыс эчис соруглага—совет кижилерниң чаагай чоруун бедидеринге, Совет күрүнеиниң күчү-шыдалын күштелдиреринге чагырткан. Ол бүгүге Юрий Владимирович Андроповтуң ачы-хавыяазы кайгамчык улуг.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинининиң чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга, улустарның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш деминиң деткиирингe Ю. В. Андроповтуң салыышкыны дыка улуг.

Ооң удуртулгазы-биле СЭКП ТК болгаш Совет күрүне даштыкы политиктиг ленинчи угланыышкынны—термоядролуг дайынның айыылын чайладырынче, империализмниң агрессчи чимзенишкиннеринге шыңгыы ойтур шавыышкынны бээринче, тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланыышкынны делегей ареназынга чайгылыш чок болгаш шудургу боттандырып келген.

Кажыдалдың бо хүннеринде коммунистер, бүгү совет улус партияның ленинчи Төп Комитедин, СЭКП ТК-ның Политбюрозун долгандыр улам сырый каттыжып турар. Коммунистиг партияны бодунуң шылгаттынган, коллективтиг баштыңчызы деп Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары көрүп, улустарның үндезин эрге-ажыын илередип турар, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын амыдыралга боттандырар дээш олар долу шиитпирлиглер. Партияның ленинчи угланыышкыны чайгылыш чок. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң Төп Комитединиң дараазындагы Пленумнарының ажылдап кылганы билдингир болгаш тодаргай программа-биле партия чепсегленген.

Бүдүрүлгени бүгү талалыг интенсификастаарының, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринiң, организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну күштелдиреринiң, чоннуң материал болгаш угаан-бодал амыдыралының соксаал чок өзүлдезиниң угланыышкынын СЭКП чүткүлдүг болгаш чайгылыш чокка ам-даа чорудар. Ажылчын ангының, колхозчу тараачынның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилелин, ССРЭ-ниң улустарының аку-дунма найыралын ол быжыглаар, социалистиг демократияны хөгжүдер, совет патриотизмнин болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, коммунизмниң өндүр улуг идеалдарынга кижилерни кижизидер.

Делегейниң нарын, эң айыылдыг кылдыр чидиглеңген амгы байдалында СЭКП, Совет күрүне тайбынның херээн чайгылыш чокка камгалап артырарын, туруштуг болгаш серемчилелдиг болурун, империализмнин авантюрисчи бодалдарын шиитпирлин-биле үзе шаварын, чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаарын бодунуң эң чугула хүлээлгези деп санап турар.

Делегей айтырыгларын күш дөгеп шиитпирлээр чорукка совет улус кажан-даа удур. Дайын чок делегей дээрге, бистиң идеалывыс-тыр. Быжыг тайбың дээш демиселге социализмниң аку-дунма чурттары, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, национал болгаш социал хосталга дээш демисежип тураралар, термоядролуг айыылды чайладыр дээш туржуп турар чоннуң калбак массалары бистин-биле кады киржип турар.

Бистиң партиявыс болгаш күрүневис яизы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожахелбээ догуннаашкынының принциптерин амыдыралга моон соңгаар-даа быжыы-биле болгаш чайгылыш чокка чорудар апаар. Бүгү чурттар-биле тайбың чурттаарын, тайбынның эрге-ажыы дээш ак сеткилдиг болгаш боттуг ёзу-биле ажылдаарынга белен чазактар-биле болгаш организациялар-биле идепкейлиг кады ажылдажырын күзеп турар бис.

Партия, Төп Комитет, ооң удуртукчу өзээ ленинчи тукка, Улуг Октябрьның херээнге чайгылыш чок шынчы дээрзин совет улус бүзүрелдиг билир. Чоннуң идегелин партия ыдыктыы-биле үнелеп, совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш ааскежиниң дугайында сагыш салыышкынны бодунуң ажыл-чорудулгазының дээди эчис соруглага кылдыр санап турар. Партияның болгаш чоннуң чангыс эви бистин күжүвүстүң үндезини болуп келген болгаш болуп-даа турар, ындыг болур-даа.

Юрий Владимирович Андропов Маркстың-Энгельстиң-Лениннин номналынга кызыгаар чок бердинген, принципиалдыг болгаш бөдүүн, күшажыл кижилеринге чоок, оларның хереглелдеринге болгаш амыдыралынга сагыш човаңгыр, бүгү үүлдерни социалистиг Ада-чурттуң эрге-ажыктарынга чагыртып билир кижи кылдыр коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң сагыш-сеткилинге кезээде артар.

Коммунистер, бүгү совет кижилер ангы талазы-биле боттарының медерелдиин болгаш организастыын, боттарының коллективчи мөзү-шынарларын улам-на чаа күш-биле илергейлээр болгаш улус ажыл-агый планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкинин эчис соруглалыг эрес-кызымаккай күш-ажылыбиле хандырар дээрзинге ханы бүзүрелди Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович **Андропов** үр аарааныының соөлүнде 1984 чылдың февраль 9-та 16 шак 50 минута турда мөчээнии Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели партияга болгаш бүгү совет улуска ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, коммунизмниң идеалдары дээш, тайбың дээш быжыг туруштуг демиселчи — Юрий Владимирович Андроповтуң ады совет кижилерниң, делишилгелиг бүгү кижи төрелгетениинiң чүректеринге үезээде артар.

Юрий Владимирович Андроповтуң аарып чораанының болгаш мөчээнииниң чылдагаанының дугайында МЕДИЦИНА ТҮҢНЕЛИ

Ю. В. Андропов, 1914 чылда төрүттүнген, интерстициалдыг нефриттен, нефросклерозтан, катаптаан гипертониядан, чигир диабединден, бүүректиң чедир ажыдавас чоруунуң нарыыдап хоочураанындан аарып чораан.

1983 чылдың февральдан эгелээш бүүректериниң ажылдаар чоруунуң соксааны-биле холбаштыр гемодиализм-биле («кылымал бүүрек») эмнедиишкинге турган.

Чорудуп турган эмнээшкин кадыкшыл байдалдың чүгээртээрии болгаш ажылдаар арга-шинекти хамдырып турган. Ынчалзажок 1984 чылдың январының төнчүзүнде иштики органнарга дистрофиктиг өскерлиишкиннерниң кедерээниниң болгаш хан бөзыышкыны улам чавызааны-биле холбаштыр кадыкшылы бакырваан.

1984 чылдың февраль 9-та 16 шак 50 минута турда чүрек-дамырның четпес ажылдаар чоруу улам кедерээш, тынызы соксаанындан мөчээн.

Патология-анатомия шинчилеэнiнiң үезинде диагноз бүрүн бадыткаттынган.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң чанында Дөртку кол эргелелдиң начальныгы, ССРЭ-ниң ЭА-ның болгаш ССРЭ-ниң МЭА-ның академиги, профессор Е. ЧАЗОВ; ССРЭ-ниң МЭА-ның академиги, профессор Н. ЛОПАТКИН; ССРЭ-ниң МЭА-ның академиги, профессор Н. МАЛИНОВСКИЙ; ССРЭ-ниң МЭА-ның корреспондент-кежигүнү, профессор В. ФЕДХРОВ; ССРЭ-ниң МЭА-ның корреспондент-кежигүнү, профессор А. ЧУЧАЛИН; ССРЭ-ниң МЭА-ның корреспондент-кежигүнү, профессор В. СМАГИН; профессор Г. КУЛАКОВ; профессор А. ВОРОБЬЕВ; эмнеп турган эмчизи В. АРХИПОВ; ССРЭ-ниң МЭА-ның академиги, профессор Н. КРАЕВСКИЙ; эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, профессор Ю. ПОСТНОВ.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканы болза:

1. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр 1984 чылдың февраль 11, 12, 13, 14-түү чуртка кажыыдал хүннери кылдыр чарлаар.

Орнукшудулга хүнүнде эге, сес чыл болгаш ортумак школдарга өөредилге кичээлдери эрттирбес.

2. Юрий Владимирович Андроповтуң мага-бодун орнукшудуп турар үеде Москвага, эвилелдешкен республикаларның кайысылалдарынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, маадыр-шивээ Брестиге, а ол ышкаш Калининградка, Львовка, Донда-Ростовка, Куйбышевка, Свердловскка, Новосибирскка, Читага, Хабаровскка, Владивостокка, Североморскка, Ставропольга, Петрозаводскка хоорайларга үгер-бооларбиле даштаашкыннар кылыр.

Соксаал чок бүдүрүүшкүннүң бүдүрулгелериндеи аңгыда Совет Эвилелиниң бүгү девискээринге шупту бүдүрулгелерниң болгаш организацияларының ажылын ол-ла үеде беш минута соксадыр: фабрикаларга, заводтарга, темир-оруктарга, далай болгаш хем флодунуң судноларынга гудоктар-биле үш минута дургузунда салют кылыр.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканы болза:

1. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповту орнукшударын организастаар талазы-биле комиссияны дараазында составтыг кылдыр тургузар: эштер Черменко К. У. (даргазы), Аджиев Г. А., Воротников В. И., Горбачев М. С., Гришин В. В., Громыко А. А., Романов Г. В., Соломенцев М. С., Тихонов Н. А., Устинов Д. Ф., Кузнецов В. В., Пономарев Б. Н., Чебриков В. М., Зимянин М. В., Лигачев Е. К., Александров А. П., Шалаев С. А., Мишин В. М., Марков Г. М., Хренников Т. Н., Пономарев Н. А., Терешкова В. В., Сенькин И. И., Ульянов М. А., Климук П. И., Чичеров В. С., Абрамова Л. И.

2. Ю. В. Андроповту Кызыл шөлге орнукшудар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповту орнукшударын организастаар талазы-биле комиссиядан

Юрий Владимирович Андроповтуң мага-бодун сал үеде 15 шактан 22 шакка чедир: февраль 13-де болгаш 13-те — эртенгиниң 9-тан 22 шакка чедир болур.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Юрий Владимирович АНДРОПОВ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведииң Президиумунуң Даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Владимирович Андропов үр ааражының сөөлүнде амыдыралчуртталгазының чеденги чылында, 1984 чылдың февраль 9-та мөчээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялыңының шылгарааңгай ажылдаачызы амыдырал-чуртталгазындан чарылды. Партияның болгаш чонуң чаңгыс эвиң удам ыяш бышыглазы, сайзыраңгай социализмниитилелиш бүдүвазының ааңгайжыдары, чонуң чаагай чоруун бедидери, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалаңар күүзүнүң бышыглазы, тайбыгга ыяап ленинчи даштыны политиканы амыдыралга боттандырары оон ады-биле чүдүш болбаалыг болуп келген.

Юрий Владимирович Андропов Ставрополь крайның Нагутская станциязында демир-оруқчунуң ог-бүлезинге 1914 чылдың июнь 15-те төрүттүнген. Күш-ажылын 16 харлыында эгелээн. Сонгу-Осетия АССР-ниң Моздок хоорайга ажылгаң болуп турган. Ол үеде, 1930 чылда, ВЛКСМ-ниң хүрээлевиңге кирген. Сут транспортунуң Рыбинск техникумунга 1932 чылда кирген сөөлүнде ееренимнээн, Волжек пароходствозунуң янзыбүрү судноларынга матрос, штурвалчы болгаш капитанның дузалаачызы болуп ажылдаан. Оон соонда Петрозаводскиниң мүрүве университединге ееренген, СЭКП ТК-ниң чанында Партияның дээди школазыңа доозган.

1938 чылда Ю. В. Андропов Ярославль областың Рыбинск хоорайында сут транспортунуң техникумунуң комсомол организациязының хостаттырган секретарыңа сонгуттурган. Рыбинск хоорайда Володарский аттыг судоверфите ВЛКСМ ТК-ниң комсоргутунга оны удаваанда депшиттиген. 1937 чылда Ю. В. Андропов ВЛКСМ Ярославль обкомунуң киидис эргелекчизиңе томуйлаткан, оон соонда секретарыңга, а 1939 чылда — бирги секретарыңа сонгуткан. Ол-ла чылын ол Коммунистиг партияның кежигүнү апарган. 1940 чылда Ю. В. Андропов — Карелияның ЛКСМ ТК-ниң бирги секретары.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүнеринден эгелээш, Ю. В. Андропов — Карелияга партияан шимчээшкинииниң идепкейлиг киржикчизи. Ол дайзынның түр үеде эжелеп алганы совет девискээрге комсомолчуларның чажыт ажылын болгаш аныяктар ортузунга политиктиг ажылды организастаарының, фронт шугумун кежир дайынчы бөлүктерин оңтарының болгаш дайзынның тылынга демиселди боттандырып чорударының талазы-биле ажылдап турган.

Петрозаводск хоорайны 1944 чылда фашистиг эзелекчилерден хостаанының соонда, Ю. В. Андропов партия ажылынче депшиттирген: партияның Петрозаводск хооркомунуң ийиги секретарыңга, а 1947 чылда — Карелияның Компартиязының ТК-зының ийиги секретарыңга сонгуттурган. 1951 чылда Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ниң аппарадыиче шилчиткен, ол анаа баштай инспекторлап, оон соонда Төп Комитеттиң киидис эргелекчизиниге ажылдап турган.

1953 чылда Ю. В. Андропов партия ССРЭ-ниң ДХМ-ге дипломаттыг ажылче чорутткан, а 1954 чылда ол ССРЭ-ниң Венгр Улус Республикада Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчиниңге томуйлаткан.

1957 чылда Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ниң киидис эртелекчизиңе бадылаан.

Ю. В. Андропов 1961 чылда партияның XXII съездизиңе болгаш дараазының бүгү съездилериңе СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүңе сонгуттурган, 1962-1967 чылдарда СЭКП ТК-ниң секретарыңа ажылдаан.

1967 чылда ол СЭКП ТК-ниң Политбюровунуң кежигүнүңе кандидат киидыр сонгуткан. 1973 чылдан бээр Ю. В. Андропов — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү.

1967 чылдан 1982 чылга чедир Ю. В. Андропов партияның даазканы-биле ССРЭ-ниң Күрүнеиниң айыыл чок чорук комитединиң даргазынга ажылдап турган.

1982 чылдың майда Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ниң секретарыңа база катап сонгуткан.

СЭКП ТК-ниң 1982 чылдың ноябрь 12-де болган эзелчег чок Пленуму Ю. В. Андроповту Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретарыңа сонгаан.

Ю. В. Андропов ССРЭ-ниң Дээди Соведииң 3-кү болгаш 6-10-гу чыыштарының депутады чораан. ССРЭ-ниң Дээди Соведииң 10-гу чыыжының сески сессиязынга 1983 чылдың июньда Ю. В. Андропов ССРЭ-ниң Дээди Соведииң Президиумунуң Даргазынга сонгутткан.

Партияның даазканың ёзугаар Юрий Владимирович Андроповтуң ажылдап чорааны бүгү албан-дужаалдарга, Ленииниң улуг херазите оон бердингени чайынналчаа-биле илерээн. Ол бодунуң бүгү күжүн, билиглерин болгаш дуржулгазын партияның политиктиг болгаш организачы ажыл-чорудулгазын улам ыяап күштелдиреринге, совет ниитилелдиң амыдыралынга оон удуртуучу ролүн, коммунист бүрүзүнүң партияның болгаш чонуң мурнунга бедик харыысалгазын бедидерииге бараалгадып чораан. Ю. В. Андропов партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын хамык чок сагыырының, партия органнарының — СЭКП ТК-ның Политбюрозундан эгелевш чер-черде партия комитеттериниге чедир — ажылга коллективтиг чорукту хандырыр дугайында доктаамал сагыш салып чораан.

Амгы үениң чугула айтырыгларын теориң талазы-биле ажылдап кылырында Ю. В. Андроповтуң салыышкыны дыка улуг. Оон чугааларында, ажылдарында совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадада оңдагай чүүлдери ханы илереттинген, коммунизм түргузуушкунунга партияның болгаш Совет күрүнеиниң амгы база келир үеде сорулгалары ылаптыг тодаратынган.

Ю. В. Андропов партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш оон даразында Пленумнарының ажылдап кылганы түргузукчу планнарның боттанышкынынче кол киичээнгейни углап келген. Оон чугааларында бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидерииң, эргелеп башкарылганы, планнааышыны, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарынче сорулгаларын идип үндүрген.

Сагылга-чуруумну болгаш корум-чуруумну түргузары, организастыг чорукту болгаш харыысалганы бедидери дээш демиселге ажылчы чоннарның инициативазын Ю. В. Андропов онзагай улуг ужур-дузалыг деп санап чораан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумумга Ю. В. Андроповтуң чугаазында чурттуң улам ыяйгы экономиктиг хөгжүлдезиниң кол_кол угланыышкынарының талазы-биле ханы үнелээшкиннер болгаш түнелдер бердинген. Политиктиг чугула ол документиде партияның болгаш Совет күрүнеиниң амгы үе-чадада социал-экономиктиг политиказы тодаргай илереттинген.

Ленинчи национал политика Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелиинде хөгжээн. Ында улустарның • найыралының болгаш аку-дуңма чорууның, чурттуң бүгү пацияларының болгаш биче улустарының долу дең эргелиниң идеяларының бистиң чуртувуста боттанып келгенииң дуржулгазы түңнеттинген.

Партияның идеология ажылын • сайзыраңгайжыдарының, бедик мөзүшынарның бадыткаттынарының, ажылачы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиң бүгү хемчег-биле экижиндерииң дугайында Ю. В. Андропов доктаамал сагыш салып чораан. Ю. В. Андропов ССРЭ-ниң Камгалал Чөвүлелиң удуртушаан, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хөгжүлдезиниң, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр күүзүн чогуур деңнелге тургузар дугайында доктаамал сагыш салыышкынны илередип чораан.

Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырарынга Ю. В. Андропов хөй күштү болгаш энергияны берип келген. Даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле Ю. В. Андроповтуң меделелдеринде болгаш өске-даа чугааларында амгы үениң делегей байдалының аңгы талазы-биле ханы анализ киргеи. Дүшкүүрлүг чоруктуң үндезиннери илереттинген болгаш кижи төрелгетенииң кырында дириелген аймылга удур демиселдиң аргалары айыттынган. Бүгү-ниити тайбыкны болгаш делегейге аймыл чок чорукту бышыглаарыиче угланган партияның эң чугула боттуг инициативазы ол документилерде айыттынган. Социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниииниң кады ажылдажылгазын, чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаар, улустарның национал-хостаалгалыг демиселиин деткиир дээш Ю. В. Андропов моган чок туржуп келген.

Делегей харылзаларынга чогумчалыг эгелерии, чавырлыышкынның принциптерин бадыткаарынга, янзыбүрү ниитилел түргузуглуг күрүнелериниң кожа-келбээ тайбың догуиаашкынының үндезиннерии быжыглаарынга, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин кынчыктырбазынга, ядролуг дайынның айыылын чайладырынга Ю. В. Андропов хөй күжүн берип келген. Ю. В. Андроповтуң ол ажыл-чорудулгазын бүгү совет улус, даштыкыда миллион_миллион кижилер изиибиле, бир үи-биле деткип келген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгарааңгай ажылдаачызы Ю. В. Андроповка Төрээн чуртунуң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш 1974 чылда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Ол Ленин орденниле дерт катап, Октябрь Революциязы, Кызыл Тук орденнер-биле, Күш_ажылдың Кызыл Тук орден-биле үш катап болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Ю. В. Андроповту совет коммунистер, бүгү ажылчы чоннар, бистиң даштыкыда оңгуктериивс ленинчи хевириниң шылгарааңгай удуртукчулу кылдыр көрүп келгеннер. Ол кижилер дээш сагыш човаңгыры-биле болгаш биче сеткилдии_биле онзаланып чораан. Ол совет кижилериниң ханы хүндүткелии болгаш бүзүрелии чаалап алган. Юрий Владимирович Андроповтуң ажылчындан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарыңа, ССРЭ-ниң Дээди Соведииң Президиумунуң Даргазынга чедир амыдыралының бүгү оруу — партияга болгаш чонга эрес-маадырлыы-биле бараан болурунуң чыыртыкылыг үлегерчизээ болур.

Тайбың болгаш кижилер_ниң аас-кежии дээш демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң чыртыкылыг овур-хевири коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң чүректеринге кезээде артар.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ОРБИТАГА ТУДУШТУРУЛГА

СЭТА-ның дыңнадыы

1984 чылдың февраль 9-та Москвавы-биле 17 шак 43 минута турда, космостуң «Союз Т-10» корабли орбитамның «Салют-7» станциязы-биле тудушкан.

Корабльдиң станцияга чоокшулаарын автоматтың дузазы-биле кылган, аппараттарның шуут чоокшулажып четкеш, тутчурун экипаж хол-биле башкарган.

Эштер Л. Д. Кизимниң, В. А. Соловьёвтуң болгаш О. Ю. Атьковтуң станцияның иштинче кире бергенииң соонда, (чер чоогунда орбитада) башкарылгалыг «Салют-7» — «Союз Т-10» комплекс ажылдан эгелээн.

«Салют-7» эртем станциязы 1982 чылдың апрель 19-тан бээр ужуп чорун турар. Оон иштинге 211 хонукта болгаш 150 хонук үргүлчүлелдиг үр хуусаалыг ийи экспедициия ажылдаан болгаш ийи экспедициия аңаа баргаш келген.

Орбитада «Салют-7» — «Союз Т-10» комплекстиң экипажы мөрөн адаанда киргеи ажылдарының калбак программазыг күүседир:

— эртениниң болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарын ёзугаар черниң кырын болгаш оон атмосферазын шимчидээр;

— астрофизиктиг, технологтуг болгаш техниктиг шенелделер;

— аичи-космонавтың киришилтези-биле медицина-биология шинчилелдери;

— системаларны болгаш приборларны шенээр болгаш сайзыраңгайжыдар.

Телеметрлиг медээлериниң түңнелдерии ёзугаар алырга, эртем-шинчилелдиг «Салют-7» — «Союз Т-10» комплекизиниң иштинде системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Экипаж орбитада комплекстиң иштинге ужудушкун программазын күүседии эгелей берген. Космонавтар эштер Кизимниң, Соловьёвтуң болгаш Атьковтуң кадыынық байдалы эки,

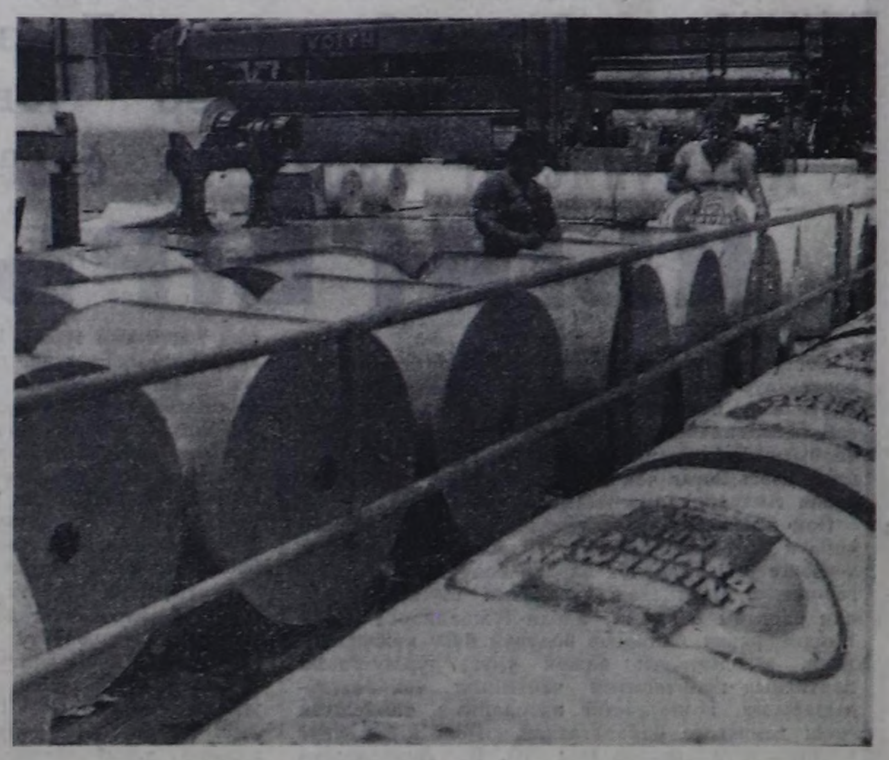

Карел АССР, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге сорук киргеи Кондопоганың С. М. Киров аттыг целлюлоза-саазын комбинадының коллективи бо чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидерии, продукциниң ботунезии 0,5 хуу немей чигидерии.

Комбинаттың ажылчыннары чаа техниканы хуусаазындан мурнай шиңгээдип ап турар. Чижээ, саазын кылыр бедик бүдүрүкчүлүүр сески машина хуусаа бетинде шиңгээдип алдынган, «Сестиң» ажылчыннары 3 муң ажыг кубометр ыяшты камнаарын, саазының дергедирии хүлээнеген.

Комбинаттың ажылчыннары чаа техниканы хуусаазындан мурнай шиңгээдип ап турар. Чижээ, саазын кылыр бедик бүдүрүкчүлүүр сески машина хуусаа бетинде шиңгээдип алдынган, «Сестиң» ажылчыннары 3 муң ажыг кубометр ыяшты камнаарын, саазының дергедирии планнаан ажыр 20 миллион дербелчин метр бүрүзүнүң деңзизин 1,3 грамм чигедирии, планнаан ажыр 20 миллион дербелчин метр солуп саазыкын бүдүрерии шиитпирлээннер.

ЧУРУКТА: комбинаттың продукциязы.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ КАРЫШПАЗЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның оон даразында болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Эрзин районнуң партия организациялары ажылдап турар. Оон түңнелиинде он бирги беш чылдың эрткен үш чылында район күрүнеге эът, сүт, дүк садарынын планныг онаалдаларын ажыр күүседеткен. Ол ышкаш 1983 чылда мал бажы өстүрериниң эрткен чыл планын түгле 92 хуу күүседеткен, азы 1982 чыл-биле деңнээрге 4 ажыг хуу кудулаткан. Төрүүр хойнуң баш саны планга 2710 баш четпес. Малдың эдерижилгезин, тарын боозадылганы чылдың-на багай организастап турарындан эрткен чылын сес муң хураганны чедир албаан. Район ниитизи-биле чүс баш кыс малга онааштыр 44 бызаанны, 79 хураганны, 58 кулунну менди алган, ол болза хүлээледеп дыка кудуг. Малдың янзы-бүрү чылдагаанналдан өлүрү, чидерии кызырылбастаан. «Нарын», Ленин аттыг, «Мөрен» совхозтарда ниитиниң малының өлүп, чидерии 1982 чылдан көвүдээн. Ол чорук малчыннарның онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чогундан, ажаалда, чемгерилгезиниң багындан, совхозтуң удуртукчуларының, туожай эртемниглериниң четпес ажылындан болуп турар.

Совхозтарның малының продуктулуг куду болуп артпышаан. Районнуң күрүнеге садар судунуң планы эвээш, мындыг-дыка болза оңу улуг бергедээшкин-биле күүседип келген. Ленин аттыг совхоз күрүнеге сүт садарының планын сооллуг чылдарда күүсетпээн. Эрткен чылын ажыл-агый бир инектем ортумаа-биле 465 килограмм сүт саап алыр планныг турган, түгле 174 килограммны саптан. Хойдан дүк кыргып алырының даалганын күүседип шыдаваан. Шак ындыг четпестер өске совхозтарда база бар.

Мал ажылын хөгжүдери чер ажылындан улуг-биле хамзаржыр түрбүже, оон үнүш-дужүткүрүи бедидер дээш чорудуп турар агротехниктиг хемчегтери четпес. Чер ажылының зоңа системазын шиңгээдип эгелезе-даа, түңнелдиг кылган чүве чок. Суггаттыг черлерии багай ажыглап турар. Районда 400 гектар суггаттыг чер бар, оон чаагай дүжүт албаан. Ногаа, картофельди районнуң совхозтары тараап, оон дүжүү-биле боттарын хандыртынып бо-лур аргалыг турган, ону боттандырбайн келгеии четпес. Чер ажылының культуразын бедидер дээш агротехниктиг ажылды үндезинии-биле эжиждери совхозтарның удуртукчуларындан, специалистериниден амгы үеде иегеттинип турар.

Эрзин районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың дөртку чылында күрүнеге 1680 тонна эът тутты, 500 тонна сүттү, 117 тонна дүктү садар, бир гектардан-на ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидер, продукциниң бот-үнезии 0,5 хуу немей чигидир бедиткеи социалистиг хүлээлгеии алган. Соңгаан сөстү ажыл-херекке боттандырар дээш СЭКП райкому, партия эге организациялары ажылчы чоннарның ортузунда социалистиг чарыштыг дээштиг организастаар, удуртукчуларның, специалистериниң онаашкан ажылынга харыысалгазыи бедидер, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер ажылды доктаамал чорудуп турар. Ынчангаш районнуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң, партияның XIX область конференциязының шиитпирлерии амыдыралга боттандырары-биле шалыпчы ажылдап турарлар.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

Эрзин район.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-агый талазы-биле бот-тускайлаң чоруун калбартыр болгаш ачы-дуза чедирилгелеринге чоннуң хереглелдеми улам долу хандырарынга оларның сонуургалдыын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чоннуң хереглел бараанарының бүдүрүлгезин база ачы-дуза чедирилгелериниң системазын хөгжүдериниң комплекстиг программазын ажылдап кылыры-биле холбаштыр СЭКП ТК-га болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чугаалажып көрген.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидерин талазы-биле хемчеглерни чуртта чайгылыш чокка боттандырып, ол адырның материал-техниктиг баазазын хөгжүдүп база быжыглап турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн. Ынчалзажок амыдырал хандырылгазының деннелиг совет кижилерниң улам-на өзүлделиг негелделерinге ам-даа бүрүнү-биле харыылап шыдавайн турар. Ажыл-агыйны удуртуп башкарарының системазы амыдыралдың ачы-дуза чедирилгелерин калбартырына болгаш оларның шынарын бедидерinге идепкейлиг идигни бээр кылдыр ук системаны сайзырадыгаш-дары негеттинип турар.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-агый талазы-биле бот-тускайлаң чоруун калбартыр болгаш ачы-дуза чедирилгелеринге чоннуң хереглелдерин улам долу хандырарынга оларның сонуургалдыын күштелдирер талазы-биле экономиктиг шенелдени (Башкир болгаш Коми АССР-лерниң чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарынга, Алтай крайкүүскомнуң, Астрахань, Иваново, Кемерово, Саратов болгаш Ярославль облкүүскомнарының чоннуң амыдырал хандырылга эртелелдеринге) 1984 чылдың июль 1-ден эгелеп чорудар дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналын күш-ажылчы коллективтериниң инициативазын хөгжүдер, ажылдың түңнелдерин дээш харысалгазын бедидер, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидерinге оларның сонуургалдыын күштелдирер содулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-агый механизмин улам ынай сайзырадгайжыдарынче, ажыл-агый чорудулгазының деннелиг бедидерinге сонуургалдын болгаш ажылдың түңнелдерин дээш оларның харысалгазын бедидерinче үгланган экономиктиг болгаш организастыг хемчеглерниң хөрек кырында хыналдазын шенелдени чорудар үеде хандырарын айытган. Чагыгларны күүседиринiң шынарын экижидериниң, хуусааларын сагырының болгаш чоннуу хандырарының культуразын бедидерinиң эргежок чугулазынче онза кичээнгейин үгландырган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажыл-чорудулгазын планнаарда база түңнелин үнелеп көрде, чоннуң төлээни ачы-дуза чедирилгелериниң сайгарылга хемчээлиниң бүүдүлеин бирги эллчегде барымдаалаао. Ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазын калбаа-биле шинчээдип нептередирiп, бүдүрүлге каттыжышкынарын (бүдүрүлгелериниң) эргелеп башкарарынга күш-ажылчы коллективтериниң ролюн бедидери, бүдүрүлге болгаш социал хөгжүлденiң айтырыгларын шинтпирлээринге оларның арганарын калбартыры хандыртынган турар үжурлуг.

Ачы-дуза чедирилгелерин хандырып турар бүдүрүлгелерге чорудар шенелденiң чугула үжур-дузазын доктаалда демдеглээн. Ол ажылды боттандырары чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажыл-агыйны башкарып чорударының ажыктыг хевирлерin болгаш методтарын ажылдап кылыр арганы бээр дээрзин айытkан.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-агый талазы-биле бот-тускайлаң чоруун калбартыр болгаш ачы-дуза чедирилгелеринге чоннуң хереглелдерин улам долу хандырарынга оларның сонуургалдыын күштелдирер талазы-биле экономиктиг шенелдени (Башкир болгаш Коми АССР-лерниң чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарынга, Алтай крайкүүскомнуң, Астрахань, Иваново, Кемерово, Саратов болгаш Ярославль облкүүскомнарының чоннуң амыдырал хандырылга эртелелдеринге) 1984 чылдың июль 1-ден эгелеп чорудар дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналын күш-ажылчы коллективтериниң инициативазын хөгжүдер, ажылдың түңнелдерин дээш харысалгазын бедидер, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидерinге оларның сонуургалдыын күштелдирер содулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-агый механизмин улам ынай сайзырадгайжыдарынче, ажыл-агый чорудулгазының деннелиг бедидерinге сонуургалдын болгаш ажылдың түңнелдерин дээш оларның харысалгазын бедидерinче үгланган экономиктиг болгаш организастыг хемчеглерниң хөрек кырында хыналдазын шенелдени чорудар үеде хандырарын айытkан. Чагыгларны күүседиринiң шынарын экижидериниң, хуусааларын сагырының болгаш чоннуу хандырарының культуразын бедидерinиң эргежок чугулазынче онза кичээнгейин үгландырган.

Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) материал-техниктиг хандырылгазын экижидерinиң хемчеглерин доктаалда тодаратkан. Шенелдеде киржип турар бүдүрүлге каттыжышкынарына (бүдүрүлгелерге) амыдырал ачы-дуза-зынга чоннуң чагыгларын күүседиринге эргежок чугула материалдыг ыурлагырларны, а ол ышкаш керээлиг ажылдарның лимиттерiн оларга тускайлап берип турар үстүнде түвар органнарга ук планнарны дыннадып бээр соруглалыг.

Ачы-дуза чедирилгелерiниң шынарын экижидерiниң, хуусааларын сагырының болгаш хандырылганың культуразын бедидерiниң эргежок чугулазынче, квартираларны септээр, хереглел шынарлыг радиотелевидение аппаратуразын, амыдырал машиналарын болгаш приборларын, хепти, идиктерни, мебельди болгаш амыдыралга чугула өске-даа ыылыгларны септээр база катал тургузар талазы-биле ачы-дуза чедирилгелерiнге чоннуң хереглелдерiни улам долу хандырарынга, үзүн хуусаада ажыглаар чүүлдерни хөлезилеп алыр талазы-биле ачы-дуза чедирилгелерiн, фотоателъелерни, баш таарар черлерни, а ол ышкаш көдээ черлерiнiң чурттакчыларынга көргүзер ачы-дуза чедирилгелерiн калбартырыынче онза кичээнгейни доктаалда утландырган. Хандырылгамның чаа болгаш депшилгелиг хевирлерiн, заводтарда, фабрикаларда, түдүгларда, албан черлериндe болгаш организацияларда ажылчы чоннарга, чагыкчының бажыңында барып, ачы-дуза чедирилгелерiн улам ыяай калбарып сайзыраан турар үжурлуг. Шенелдеги чорударда кол ачы-дуза чедирилгелери-биле чергелештир, чагыкчыга эптиг, таарымчалыг немелде байдалдарны тургузуп турар ачы-дуза чедирилгелерiн калбартыр талазы-биле хемчеглер база көрдүнген.

Ажылдың болгаш социалистиг чарыштың түңнелдерiн үндүрүп тура, бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-чорудулгазын үнелээрде, аммадырал ачы-дузазының сайгарылгазының талазы-биле планның даалгаларны күүседкенiн барымдаалаарын доктаатkан. Чурттакчы чоннуң төлээрiн амыдырал ачы-дузазының сайгарылгазының хемчээлiн көвүдеткен, өстүрген болгаш шынарын экижиткен, чагыгларын күүседиринiң хуусаалын кызырган, хандырылга культуразының бедидерiн чедип алган, ол ышкаш көдээ черлерiнiң чурттакчыларынга көргүзер ачы-дуза чедирилгелерiн калбартырыынче онза кичээнгейни доктаалда утландырган. Хандырылгамның чаа болгаш депшилгелиг хевирлерiн, заводтарда, фабрикаларда, түдүгларда, албан черлериндe болгаш организацияларда ажылчы чоннарга, чагыкчының бажыңында барып, ачы-дуза чедирилгелерiн улам ыяай калбарып сайзыраан турар үжурлуг. Шенелдеги чорударда кол ачы-дуза чедирилгелери-биле чергелештир, чагыкчыга эптиг, таарымчалыг немелде байдалдарны тургузуп турар ачы-дуза чедирилгелерiн калбартыр талазы-биле хемчеглер база көрдүнген.

Ажылдың болгаш социалистиг чарыштың түңнелдерiн үндүрүп тура, бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) ажыл-чорудулгазын үнелээрде, аммадырал ачы-дузазының сайгарылгазының талазы-биле планның даалгаларны күүседкенiн барымдаалаарын доктаатkан. Чурттакчы чоннуң төлээрiн амыдырал ачы-дузазының сайгарылгазының хемчээлiн көвүдеткен, өстүрген болгаш шынарын экижиткен, чагыгларын күүседиринiң хуусаалын кызырган, хандырылга культуразының бедидерiн чедип алган, ол ышкаш көдээ черлерiнiң чурттакчыларынга көргүзер ачы-дуза чедирилгелерiн калбартырыынче онза кичээнгейни доктаалда утландырган. Хандырылгамның чаа болгаш депшилгелиг хевирлерiн, заводтарда, фабрикаларда, түдүгларда, албан черлериндe болгаш организацияларда ажылчы чоннарга, чагыкчының бажыңында барып, ачы-дуза чедирилгелерiн улам ыяай калбарып сайзыраан турар үжурлуг. Шенелдеги чорударда кол ачы-дуза чедирилгелери-биле чергелештир, чагыкчыга эптиг, таарымчалыг немелде байдалдарны тургузуп турар ачы-дуза чедирилгелерiн калбартыр талазы-биле хемчеглер база көрдүнген.

Шенелдеде киржип турар министерстволарның, эргелелдериниң, бүдүрүлге каттыжышкынарының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының ажыл төлевириниң фондузун ажыглаар талазы-биле эргелерiн калбартkан. Бүдүрүлге каттыжышкынарының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларына профвилелдер комитеттери-биле дутуржуп турган, ажыл төлевириниң фондузундан камналганың күсели-биле бедик мергежилдиг ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга бедиткен хемчээлдиг немелде төлевирлерни доктаадырының чурумун тодаратkан.

Шенелдеге киржип турар бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң), министерстволарның болгаш эргелелдериниң бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) удуртукчуларының ажыл төлевириниң фондузун ажыглаар талазы-биле эргелерiн калбартkан. Бүдүрүлге каттыжышкынарының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларына профвилелдер комитеттери-биле дутуржуп турган, ажыл төлевириниң фондузундан камналганың күсели-биле бедик мергежилдиг ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга бедиткен хемчээлдиг немелде төлевирлерни доктаадырының чурумун тодаратkан.

Шенелдеге киржип турар бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң), министерстволарның болгаш эргелелдериниң удуртукчу, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ачы-дуза чедирериниң калбартырына болгаш чоннуу хандырарыкың шынарын экижидериниң сонуургалын бедидер сорулга-биле, чоннуң төлээни ачы-дуза чедирилгелериниң никти хемчээлинден оларның алыр шаннадарының хемчээли дөрт хамаарыкталыг болуур кылдыр доктаатkан. Оон-биле кады, амыдыралдың ачы-дуза чедирилгелериниң боттандырар талазы-биле планның күүседкен бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң), министерстволарның болгаш эргелелдер аппарадының удуртукчу болгаш өске-даа ажылдакчыларын шаннаарын үндезиин болур үжурлуг.

Чагыгларның күүседкен шынары кудулаанда база хуусаларын сагыраанда, чүгле дөрт бүрүүлүг кижилерниң эвес, харын-даа бүдүрүлге каттыжышкынарының (бүдүрүлгелериниң) удуртукчу ажылдакчыларының, ажылдың ыол түңнелдерi дээш шаннадарын долузу-биле азы чамдыкызын калыырын доктаалда айытkан. Администрация-эргелел аппарадының ажылдакчыларының санын үлам долу үндезин-биле таарыштырарын хандырар, а ол ышкаш оларның күш-ажылынга идиг бээрин күштелдирер талазы-биле хемчеглер көрдүнген.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

БЕДИК МЕРГЕЖИЛДИҢ АЖЫЛЧЫН КАДРЛАРЫН БЕЛЕТКЭЭР

СЭКП ТК-ның «Нинти билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынарының» төлевилелин бүгү чурттун күш-ажылчы коллективтери сайгарып турар. Бистиң республиканың профессионал-техниктиг өөредилге ажылдакчылары база бүгү улус-биле бир дөмей, ук төлевилелди улуг кичээнгей болгаш чүүлдүгзүмүүшкүн-биле таныкып турар. Реформада кирип турар бүгү айтырыглар, шынап-ла, өг-бүле ажылдакчы бүрүзүнге дорт хамаарыкыр, солун айтырыглар боол турар болгаш олар чурттун экономиктиг күчүзүүн бедидерinге, келир үениң кижизиин хижимдеринге улуг үжур-дузалыг. Чалыы салгалды өөредип-кижизидерinин бүгү талазы-биле реформада илереттинген. Ында кирген кол айтырыглар — күш-ажыл кижизидилгезин, профессионал угланыышкын ажылын үндезиин-биле экижидери, башкылаашкынның политиктиг, практиктиг угланышынның күштелдирери, бедик мергежилдиң ажылчын кадрларының белеткелин өстүрери, аныыктарны бүгү-ниити профессионал өөредилгеже шилчидери. Ынчангаш күш-ажыл кижизидилгези кижинин кижизиттинериниг эң-не кол үүл болуур болгаш улус ажылагыйының хөгжүлдезин хандырар арга деп көрүп турар. Амгы өөредилге-кижизидилге ажылы профессионал угланыышкын ол негелделерге ам-даа четпес. Ынчангаш улус өөредилгеаинге профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң ролюн кесигзу-биле өскен. Амгы үеде турүп турар янзы-бүрү ПТУ-лар чаңгыс аай өөредилге чери — «ортумак профтехучилище» кылдыр эде тургустуулар. Олар профессия айыы-биле тускай салбырлардыг болуур болгаш өөренип хуусаазы ынаар кирип турарларның билиинин айыы-биле амгы-аңгы болур.

Тыва АССР-ниң профтехучилищелериниң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның төлевилелин башкыларның янзы конференциизиңга, партыяның ажык хүралдарынга чугаалашкан болгаш анаа профтехөөредилгениң хөөннүнары. бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, башкылар киришкеннер. Ук төлевилелдиң сайгарылгазы ажыл-ишчы өзүү-биле эртип турар. Анаа онза кичээнгейни өөредилгени улам ыяай сайзырадырынче болгаш келир үениң ажыык ажылчыннарын коммунистиг ёзууга кижизидеринче, өөредилге черлерiнге үлетерлиг сагылга-чуруунче, класстан дашкаар культура-массалыг болгаш спорттуу ажылдарже кичээнгей салдыган болгаш өөредилгени ара каар, чүрүм үүлөр чоруктарны болдурбазынче үгландырып турар.

Профтехөөредилгениң башкылары төлевилелге немелдерни болгаш салгалдарны кирип турар. Чижөлээрге, амгы үеде өөредилге черлерiн-биле оларның база бүдүрүлгелериниң аразында харылзаа кошкан бооп турадыын. Хой башкылар болгаш бүдүрүлге мастерлери чурттун профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң база бүдүрүлгелериниң дугайында чаңгыс аай дүрүмүг ажыыдап кылырын дүргедирiн санаадап турар. Анаа экономиктиг айтырыглар-биле база бүдүрүлгениң ажылчы коллективи сургууулдарның өөредилге болгаш идей-политиктиг, күш-ажыл, моозу-шыырап кижизидилгези дээш, ПТУ-ның доозукчуларын бүдүрүлгеге шын болгаш ажыктыг ажыглаарынга харыысалгазы база илереттинген турар үжурлуг.

Төлевилелде тоску классты дооскан өөренiкчилер ортумак ПТУ-ларга нинти ортумак билигни болгаш профессияны чедип албышаан, үш чыл өөредип кылыр көрдүнген. Ортумак ПТУ-ларга теоретиктиг өөредилгени хемчээлин кызыгдыын турган, өөредилге хуусаазын 2—2,5 чыл чедип кыыраарын башкылар сумелеп турар. Оны чедип алырынга радиосал школаларга болгаш ПТУ-ларга орус дыл башкылаашкынын экижидерinче онза кичээнгейни үгландыырары чугула. Амгы үеде школаның өөредилге программазы ажаок чүүлдүүтүнгеп. Сес класс дооскан өөренiкчилер бизнес арифметиканың аргаларын коштаар билир, холуунуң үжүү багай болуп турар. Ынчангаш эге школага арифметика башкылаашкынын мижидин, программаже чараштыр бижиннерiнiң кичээлин ыыпырып, алгебраның аргаларын бешки класстан эгелеп өөредирiн, башкылар сүмелеп турар.

Республикада ПТУ-ларда өөредилге-материалдыг база кошкан. Оны бырыкдаалаш, үүрүс ажыл-агыйның ажылчын кадрлар-биле долу хандырарын чедип алырда, ПТУ-ларның четкизин көүдедир планны сайгарып көөрү, бар ПТУ-ларның өөредилге-материалдыг базазын 1985—90 чылдарда күштелдирiн база санаадаларнар.

Бир-ле дугаарында, Чадаана хоорайда 800 суруул өөренiр КПТУ комплексiниң түдүүн доозарын дүүредедир болгаш шак-ла ындыг комплекстерни Чаа Шагаан-Арыг, Ак-Довурак хоорайларга, Кызыл хоорайга, 60 өг-бүле чурттаар чурттарга бажыңын түдүп эгелээрiн чүгула. Ол айтырыглар 1976 чылдың декабрь 10-да үнген СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерiн комплекстиг хөгжүдериниң хемчегларының дүгайында» доктаалында көрдүнген.

Ол ышкаш тургустуунуң турар кол айтырыгларының биразын — башны-инженер болгаш удуртукчу кадрларны белеткээри, оларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырары. Бо талазы-биле ажылды экижидерinге хамаарыштыр төлевилелде улус өөредилгезiниң ажыл-агыйларынга моральдыг база материалдыг дуза чедирери көрдүнгенiн чүүлдүт.

СЭКП ТК-ның төлевилелiниң сайгарылгачы үлемчилап турар. Нинти билиг болгаш профессионал школаның эде тургустуушкуут билиг талазы-биле болгаш культурлуг деңнелiниң өзеринге, чалыы салгалды өөредип-кижизидерinге, оларның келир үеде профессиязын шилип алырынга белетээрiнге улуг үжур-дузалыг болур дээрзин илереттинген.

Я. САРБАА.

Профтехөөредилге талазы-биле эргелелдiң начальныгы.

СОВЕТТЕР ЧУРТУ: төөгүнүң одуругларындан

ЫРАК БУЛУҢНАРГА ЧЕДИР

«Дыңнааны: Чукотканың агаар флодунуң ниитилелiниң өңнүктерiниң ажылдарының алыс сорулгазының дугайында.

Доктаатkаны: Чукотка болгаш Камчатка чартык ортулуктарының чөөн талаяы эриктерiнiң оналаажын бөрымдаалаашы, ол республикаларның девискээрi-биле доктамал харылзааны хандырары-биле гидропланны тып алыры кончуг чугула, оны боттандырарынга бар, тып апкы дег эт-хөреңгiнiң ажыглалга киирер».

(Тус черниң агаар флодунуң ниитилелiниң өңнүктерiниң Чукотканда Уэлен суурга 1924 чылдың февраль 2-де эрткен хуралының протоколундан).

«Бар база тып апкы дег эт-хөреңгi», мында чугаалап каалы, шоодуг хей эвес турган. 424 рубль 12 песецтер база ийи дилги кежи — ол-ла. Ынчалза-даа кол чүгула чүүл болза, тус черниң транспорт айтырыгларын шинтпирлээринге ужар чүүлдүң чугулазын чурттуң соңгу чөөн талазының чурттакчылары ынчан-на эки билип турган.

Чурттуң соңгу чөөн талазынга, тус черниң чурттакчыларыга балаш-биле мында турза-даа, ужар чүүл ындыгла дораан келбээн: аныяк совет республиканың бирги эллчегде шинтпирлээр ужурлуг сорулгалазы хей турган. Чукотканың дээрiнге самолёттар чээрби чылдарның төнчүзүнде — үжен чылдарның эгезинде удаа-дараа ужуп кээп турар апарган.

Ужуп үнер-хомар тускай шөлдер ынчан турбаан: чайын суурда салдадып каан чекпелерден, кыяын тускай «лаак буттар-биле» машиналар ужуп үнер турган. Даэрже ужуп үнген аэропланның кажан, кайа хонуп алырын баш удур билип алыры берге тутган.

Ынчангы самолёттарның кабиналарының дерилгезiн бөгүнгү аныяк ужудучулар кайгаар боор ийин оң: штурвал, бензин болгаш масловуң санын айытkан приборларлыг самбыра, моторчуң ажылының байдалын саналаан санакчы, ужудуушкуунуң беднин, дүргенiн айтып чоруур хемчээкчи — ол-ла. Кадыг-дошкун агаар-бойдустут Соңгу түктүң кырынга ажык кабинага ужударынга эрес-маадырлыг болгаш дидим-чүрекки чорук негеттинип турган. Чукотканың агаар делгемнерин олар шиңгээдип ап, ужудуп чоруп турганнар.

Москва — Анадырь аразынга дорт харылзаа 1940 чылда тургустунган. М. В. Водопьяновтуң удуртканы экипаж баштайгы агаар пассажирлерiн чедирген. Март 23-те он үш пассажирлерлиг самолёт найысылалга 32 хүннер эрткен соонда келген. Бир чылдың дургузунда дорт рейсти чоруткан, чүс пассажирлерни болгаш беш тонна чүүктү болгаш почтаны сөөртүп чедирген ужудучуларның бирээзи рекорд тургускан: ийи талаже рейсти ол тос хүннерiң дургузунда чоруп-дуп шыдаан.

— Чукотканга аэрофикацияның эгезин үжеп чылдарда тургускан — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Камааты үжар чүүл министерствозунуң сөөртүлгезiн организастаарының эргелелiниң начальныгы И. Момот чугаалаан. — Бөгүнде ол чер Россияның ыяак будуңу эвес апарган. Аэрофлоттуң расписаниезинде эдилгени чоокта чаа кылган. Ам Анадырьже — Чукотка автономнуг округтуң төвүнче хоочун ИЛ-18-тиң орнуунга ИЛ-62 самолёт ужуп эгелээн. Хонуушкуу чоока рейсти ол чорудар, оруока чоруур үезi — сес шак. Денмеңеп тос хүн рекорд ужудуушкун болгаш сес шак — аңаа рейс. ТУ-154 самолёттуу хүлээп ап турар түлган эки шилдү. Перекте түдүп каан. Ол лайвер ужудуушкун үезинде чаңгыс Норильскиге хонуушкуну кылыр.

Демдеглеп каайн, Анадырьдаа, Певек-даа округтуң чурттакчы черлери-биле хей санныг агаар шутумнары-биле тудуш.

Чукотканда Уэлен суурга агаар флодунуң өңнүктерiнiң кежигүннери «совет республикаларның девискээрi-биле доктаамал харылзааны хандырарын» күзел турганыңдан бээр 60 чыл эрткен. Чурттуң төвү-биле Чукотканың чурттакчылары түдүш харылзаалыг болган: үнаар үүл оларны чоокшулаштырган.

М. ГОРБАЧЕВ.
Анадырь — Москва.

НЕГЕЛДЕ ӨЗУГААР

Хамааты камгалалының ажылын хүн бүрүнүң кичээнгейiнге тургузар, чоннуң бүдүрүп тургускан бүгү-ле үүлдери бүзүрелдiнiле камгалаттынган турар ужурлуг дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның отчёдунда чугаалаан.

Чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга ХК күрүне болгаш бүгү-ниити ужур-дузалыг кол фактор болур. АКШ-тың амгы администрациязынга баштаткан империализмниң агрессечи үүлгедиглерiн сойгалавышаан, массалыг узуткашкынның чепсектеринден улус ажыл-агыйын, чурттакчы чоннуу камгалаарының талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерiн керек кырында боттандырар соруга бо хүннерде хамааты камгалалының мурнуида салдынган. Төрээн чуртунга бердинген, бедик серемчилелдиг кылдыр совет кижилерни кижизидерiн болгаш чурттакчы чоннуу ядролуг частыышкынының хоразын медереп билиринге, оон камгаланырынга белеткээри ХК-ның бирги сорулгазы болур.

Кызыл районнуң бүгү-ле улус ажыл-агый объектилеринде ХК-ның шеригжитпээн кезектерiн тургускаш, штабтарын томуйлаан. Эрткен 1982-1983 өөредилге чылында ХК-ның шугуму-биле командылал-удуртулга составының 35, ажылчыннар, албан-хаакчылар ортузунга арттырзе чогуур 20, база ажылдавайн турар чурттакчы чон ортузунга 12 шактарлыг өөредилге программазын чедишкинниг дооскан. Каа-Хем суур Советiниң чагыргазында турар Кызылдың куш фабриказынга, холушкак садыгга, Көк-Тей ортумак школазынга база Баян-Кол, Шамбалыг, Сукпак школаларынга тургускан шеригжитпээн кезектерге өөредилге бедик деңнелге эрткен.

Командылал-удуртулга составының өөредилгезiн эрттирериге ХК-ның район штабы, Тыва АССР-ниң ХК-ның ажылдакчылары Н. Кузнецов, В. Мамышев оларның киирген үлүү эвээш эвес. Бистиң районда ХК-ның он албан черлерiн болгаш чурттакчы чоннуу көжүүп сайгарарының район комиссиязы ажылдап турар. Инженер албанының садыгның болгаш ниитiниң чемненилгезiниң, медицинаның, хөй-ниитiниң корум-чурумун камгалаарының шеригжитпээн кезектерiниң дайынчыларының ХК-ның талазы-биле билиининг бедик болганын болгаш олардың чогуур дериг-херекселдер-биле негелде өзугаар хандыртынганын Тыва АССР-ниң ХК штабы эки деп демдеглээн.

Хамааты камгалалынга бот-камгалалдың болгаш коллективтиг камгалалдың дериг-херекселдерiн четчелеп тургузары кол черни эзлээр. Бо талазы-биле «Көк-Тей», «Сукпак», «Торе-Хол» совхозтарда (директорлары Ю. Кривенко, Т. Ли, К. Ховалыг) ажыл өскелерден дээре.

Санитар дружиналары районнуң сес объектилеринде тургустунган, а школа бүрүзүнде санитар постулары бар. Олардан куш фабриказында, «Көк-Тей», «Шамбалыг», «Сукпак» совхозтарда, районнуң холушкак садыында сандружиналарның ажылы эки. Эрткен өөредилге чылында болгулаан маргылдааларга «Көк-Тей» совхозтуң, куш фабриказының командалары тиилекчилер боол келген.

Хамааты камгалалын чон ортузунга пропагандалаар ажыл районда багай эвес. Партия, комсомол, профэвилел болгаш Советтер ажылдакчыларындан, башкылардан тургустунган 17 кижи составтыг лекторлар бөлүү 1982 чылдан эгелеп ажылдап турар. Лекторлар А. Савостьянов, В. Монгуш, К. Саая, О. Бады-Назын олар ХК-ның айтырыгларынга, хөй санныг лекцияны номчаан.

Үениң негелдезiн өзугаар ажылдап тургаш, ХК-ның ажылын улам экижидерiн бистен хүн бүрү негеттинип турар.

Д. ЧЫМБА.
хамааты камгалалының Кызыл район штабының начальныгы.

ХӨЙ КЕЗИИ ООЛДАПКАН

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң мурнакчы малчыны, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Волат Балыр-оолович Салчак хой-жулап ажылдаа-ла, 10 чыл четкен. Ол үре-түңнелдиг ажылы дээш шаңнал-макталды ап келген. Оон кыштаа шөлэр малды кыштан хүр ажырарынга таарымчалыг Төректиг деп черде турар. Малчының хөйларының мажаазы — чаа тутинан делгем кажаа, а чаш хураганнар ыяк кылдыр септеттинген чылыг кажаада турар.

Бо хүннерде малчының төрүүр 348 хоюнуң 260-ны ооолдапкан болгаш хураганнары онча-менди доругуп турар. Чымыштыг бо ойдеоларга школа дооскан уруглары дузалажып, сакманчылап турар. Өг-бүле он уруглуг. Найыралдыг болгаш улуг бо өг-бүле чылдың-на 30 тонна үире сигенiя мал чеминге белеткеп ап келген.

К.-С. БУДУК-ООЛ.

МАЛЧЫН КОДАННАРДА

Сүт-Хөл районнуң амыыгайларында хөй ооолдашкыны бо хүннерде түлүптээн.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Чес-Булуң бригадазында хөөчун хөйжу Сертем-оол, Монгуштуң ыыштаанда бүгү байдалдар тазырымчалыг тургустунганындан ында төрээн 100 амыр хөйнүң хураганнары мөңги алдынган. Санмаачылар Дөрт Монгуш, комсомолчу Мария Монгуш олар хүлээлгезiн ыяшман иүүседип турааннар.

Малчыннар Самбуу Монгуш, Аңгыр Монгуш, Дажы Ондар олардың коданнарында 140-160 чедир хураганнар мөңги алдынган.

Совхозтуң мал ажылынын тускай эртеминиглери, лектерлер, пропагандистер бөчүн үеде малчыннарже доктаамал үнүп турар.

Хой ооолдашкынды үргүлчүлеввишаан.

Д. ОНДАР.

БАШТАЙГЫ ХЕРЭЭЖЕН ЧОЛААЧЫ

—Үүле бүтсүн, ажыл бүдүүгүр-ле болзунам! — деп, мендиледим.

—Чоруулар чогузун! — деп, кымны-даа мурнай, ээлдек-эвилең, назы-хары улгады берзе-даа, ам-даа чиик, сергек, ак баштыг угбай харыылады. Ол болза, ам удавас 40 чыл болур оюн демделеп эрттиреринге белетженип турар Совет Тываның сураглыг күш-ажыл хоочуннарының бирээзи, баштайгы тыва херээжен чолаачы Ондар Кененовна Чаңгаа угбай-дыр.

— Канчап чолаачылай бергениңерни чугаалап берицерем, угбай,— деп, оон дилээн мен.

— Оо, ол дээрге, төөгүдүр ийин —дээш, Ондар Кененовна чугаалап эгеледи. 1936 чылдың күзүү үүве. Ынчан Тыва Арат Республикага чаа амыдыралды тургузуп эгелээн кайгамчык хайныышкынныг, улуг сорук киришкинниг үе турган. Тываның чер болганынга, ырак-узак, озалаап бүлүңарынга белин чаа аас-кежиктиг амыдыралдың изиг тыныжы чедип, чоннуң үр үе иштинде каранғы, бүдүүлүк чораан амыдыралын, сагыш-сеткилин хөрлээлээн чалбыраап дег, ол оя шонуп, оттурупкан. Каяа-даа баарга чаа үжүк-бижик, чаа ажыл-агый, культура тургузуушкунуунуң дугайын чон сагыш-сеткилдиң ханы хайныышкыны-биле чугаалажып турган үе-ле болгай.

—Ындыг кайгамчык хайныышкынныг үеде Тываның Арат-тың Революстуг аъттыг шериинин командири Ооржак Биче-оол даайым Чөөн-Хемчик кожуунуң Баян-Талага өг-бүлези-биле кады шөлээлеп чедип келген. Мээң ада-нем ынчаарда база аңаа чүрттап турган. Кызыл командир даайымның олурып келген «М-1» маркалыг, беш олуттуг чиик машиназын дыка-ла сонуургаан мен. Бичии-ле чайлыг үе тып алганымда, аалывыстың бичии уругларының-биле кады чыглып алгаш, ол «оттуг-тергенни» көөр дээш чүгүржүп каар бис. Аалывыстың улуг назылыг кижилери бистерни коргудуп, ол «оттуг-тергеже» чоокшулаваңар деп сургап турза-даа, коргуп, сестиривисти уткаш, оон чанынга бо-ла чеде берген турар бис.

Даайым чоруур деп баарга, мени чолаачыга өөредип кат, даай, дээш эзрешкеш турупкан мен. Даайым кончуг эриг баарлыг, эки сеткилдиг кижи чораан, оон мөңээ улуг буянны кылганын черле утпас мен.

— Кыс кижи чолаачы болуру кончуг солун үүведир —дээш, даайым мени өг-бүлезин-биле кады «чиик-каразынга» олуруп алгаш, Кызылга экиелген. Ол хүнүү бүгү назынымда утпас мен. Үүге дээрге, ол мөңээ чолаачы болур күзелимге эге базым. мөңээ амыдырал-чурттавтагамга эң-не аас-кежиктиг хүн болган.

Кызылга келгенивистиң даартазында даайым мени эдертип алгаш, ынчан «Совтувтранс» деп адап турган албан черииниң даргаларынга чедире берген. Даайым оларбиле үүгаалажып тургаш, чолаачыларның түр курузуунга өөренири-биле кирип каан:

—Кызын өөренир сен, дуңмам. Чаңгыс-ла кыс кижи сен-дир сен. Ынчангаш уругларга база чолаачылап ажылдап, нарын техниканы башкарып шыдаар-дыр деп үүвени херек кырында бир дугаарында бадыткап көргүзер тыва кыс сен-дир сен. Моон соңгаар сээң үлегериңбиле оске тыва кыстар чолаачылап өөренир, кандыгдаа нарын техниканы башкарар апаар эвеспе —деп, аажок-ла чагаан.

Чолаачыларның түр курузуунга орус дылга өөредип турган. Курска орус, Тыва дылдарны эки билир Дмитрий Сапогов деп кижи өчүлдурукчулап ажылдап турган.

Ол түр курстарга Тыва Арат Республиканың аңгы-аңгы кожуундарындан келгилээн шупту 36 оолдар-биле кады чаңгыс уруг мен өөренип киргең бис. Оларның аразынга Хөмүшкү Чүргүй-оол, Ондар Хунажык, Куулар Комбуй-оол, Монгуш Кара-Ашак болгаш өскелер-даа өөренип турган.

Чолаачының түр курузунуң оолдары мени хүндүлээр, кижи бүрүзү дузалаарын оралдажыр турганнар. Эш-оорумнуң ачы-дузазының уламыннан база бодумнуң чолаачы

Чылдар болгаш кижилер

болур күзелимни чедип алыр, кызыл командир даайымның чагыын күүседир дээш кызып өөренип турган. 1936 чылдың күзүнүнде чолаачылаар эргенин шынзылгазын холга алдым. Күзелим-даа боттанган. «М-1» деп маркалыг беш олуттуг машинаны меңээ чүрүм ёзугаар хүлээдип-даа берген чүве.

Меңээ бижыглаан ол «М-1» деп машина-биле Тываның Аныяктарының Революстуг Эвилелиниң Төп Комитединиң харыысалгалыг ажылдакчыларын Тыва Арат Республикаңын бүгү кожуунарынче сургакчылаан үезинде сөөртүп, ол шыкаш кожуунарже почта чедирип чоруп турдум.

Чүвениң шынын чугаалаар үжүрлүт. Ынчан Тыва Арат Республиканың найысылалы Кызыл хоорайга-даа, ыракчоок кожуунарга-даа амгы шыкаш кылаң-тас оруктар чок турган. Тываның арат чонунуң. МЧАЭ, ол үеде күрэкономнарның мал-маганының шырлап каапкан оңгул-чиңгил оруктары-биле эге орук изеп, доозун-довуракка торулбайн, машинавыс үрелип каарга септеп, кылып алгаш, оруувус уламчылап чоруп турдувус. Чогум-на ол чылдарда кончуг нептерецгей апарган ырыны бо-ла сактып, сеткилсагыжым хайныгып келнирдир ийин:

Калдак-Хамар артын-сыныы
Каскан болза, аштаан
болза.
Каас, чараш машинага
Каалама орук болза!

Чолаачылаанымдан бээр бир чыл ажа бергенде, бирле хүн «Совтувтранс» черииниң даргазы мени келдире берген.

— Даарта эртеңгиниң оң шакта ТАРИ Төп Комитединиң Чиңгине секретары Салчак Калбакхөрекович Токаның хүлээп алыышкынынга баар кижи-дир силер. Тываның баштайгы чолаачыларының дугайында сонуургаш, оларның-биле чугаалажыр дээш-дир, таптыг белетженип алынар —деп мындыг.

Бодүүн арат кижи-ле болгай мен. Шыны херек, чүнү канчаар, чүнү белетженип алыр кижи боор мен деп, сагыжым аймаарай-ла берген.

Салчак Калбакхөрекович бисти бодунуң ажылдаар кабинединге хүлээп алган. Ол баштайгы Тыва чолаачыларга ТАРН Төп Комитединиң даалгазын ёзугаар изиг байыр чедирип, республиканың улус ажыл-агыйынга кончуг чугула чүүктер сөөртүрүнге оларның могаг-шылаг чок ажылдап, чонунга үелептиг багаан болурун күзээн.

Оон соокда ТАРН Төп Комитединиң Политбюрозунуң даасканын ёзугаар Тока дарга меңээ Мактал бижикти тывыскаш:

—Баштайгы тыва чолаачы кыс-тыр силер, моон соңгаар-даа эки ажылланар — деп чагаан. ТАРН Төп Комитединиң Мактал бижиңи менден аңгыда, Хомушку Чүргүй-оол, Ондар Хунажык, Монгуш Кара-Ашак, Куулар Комбуй-оол олар база алганнар. Мактал бижик-биле бистиң очулдурукчу башкывыс Дмитрий Сапогов база шаңнаткан.

Кижиниң амыдыралынга оон бүгү назынында уттундурбас чүүлдер тургулаар. Мээң амыдыралымга ыкдыг болуушкун 1940 чыл. Ынчан мени Тываның Арат-тың Революстуг намының кежигүнүнге хүлээп алган.

1941 чыл. Гитлержи Германиянның ССРЭ-же оор ёзубиле халдаанының кадыгдошкун чыды. «Бүгү-ле чүвени фронтуга, бүгү-ле чүвени Кызыл Шеригге!» деп кыйгырыг дайынның баштайгы хүнүнден эгелээш бүгү Тываның арбан, сумузунга кептерээн турган. Шак мындыг дүшкүүрлүг, харыысалгалыг үеде республиканың янзы-бүрү кожуунарынче пассажирлер аргыштырар 16 кижи олурар автобусту меңээ хүлээдип бергеп.

Кадыг-дошкун 1943 чылдың сентябрьда капитан Түлүш Кечил-ооллуң эскадроюун Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынче үдээп үүве. Ынчан автобузум-биле эки турачыларны ССРЭ биле Тываның кызыгаары — Шивилиг Кара-Сугга чедиргеш, үдежип каан мен.

Дайынның болгаш дайын соонда тайбың чылдарда эки ажылдааның дээш партия болгаш чазак орден-хавыяалар-биле шаңнаан. Ам харын назыным улгатган. Персоналдыг пенсиняны күүнеден ап тур мен.

Үр-чылдар иштинде кады ажылдап, чурттап келген оом эзим Григорий Чаңгажикович Алдын-Херед-биле дөрт ооллу, дөрт кыстыг кижизидип өстүрүп-даа кагдыбыс. Олар шупту дээди эртем-билигни чедип алган, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адыларында ажылдап чоруурлар —деп. Ондар Кеченовна чугаазын доозту.

И. КЕЛИК-СЕҢГИ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.35 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 8.50 — XIV кышкы Олимпий оюнларында Сараеводан дамчыдыр. 9.50 — «Спортлотонуң» 6-гы тиражы. 10.00 —Эки барааннарны хөйүү бүдүрер. 10.30— «Үнүштер делегейи». 11.15 — школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис. Тележурнал. 11.45 —Документалдыг телефильм. 12.15 —Даарта —Аэрофлот үүнү. 12.45 —«Билдингир-даа болза, алдептиг» — 13.45 — Документалдыг телефильм. 13.55 —14.10 —Чапсар. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 —«Кышкы хүн». Киноэтюд. 14.30 —Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 15.00 — XIV кышкы Олимпий оюнларында. Фигурлуг чуңгулаашкын. Биатлон. 18.00 —Соңгулдаарга утказыптыр. 18.20 —Экранда — кинокомедия. 20.00 —X IV кышкы Олимпий оюнларында. Фигурлуг чуңгулаашкын. 21.00 — «Үе». 21.30—XIV кышкы Олимпий оюнларында. Хоккей. 22.50—23.00 — Телемедээлер.

ИЯИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртеңги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинде. 8.30 — Документалдыг фильмнер. 8.50 —Казахстанның телестудиязының программазы. 10.20 —«Поморы». Документалдыг телефильм. 11.15 —«Эртеңги почта» деп музыкалыг дамчыдыла. 11.45 — «Далластың тывызыктары». «Чедеп чылдарның Америказы» деп болук документалдыг фильмнериң 11 дугаары. Тайылбырлакчызы — В. Зорин. 12.45 — «Музыкальный киоск». 13.15 — «Аян-чорукчулар клуву». 14.15 — Фильм-шин. 16.45 — «Чорукчулар дугайында чугаалар». 17.10 —«Оперетта кежээ». 18.25 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 —С. Залыгин. Чогаадыкчы ажылының арыннары. 19.45 —Делегей байдалының допчуламы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Үе». 21.30 — «Возврата нет». Уран-чечен фильм. 23.05 —Документалдыг фильм. 23.15 — 01.15 XIX кышкы Олимпий оюнларында. Шынак спорту. Лыжа спорту. Дагдан дүрген бадарыы. Трамплиннден шуурашкынвар. Бобслей.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Республика шөкар булуттаар, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 40—45, чамдык черлерге 29—34 градус соок болур. Хүндүс 30—35, чамдык черлерге 19—24 градус соор.

Автооруктарга эртеңги үеде туманнаар, көстүрүү 1 км.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 43—45, хүндүс 29—31 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Провал операции «Большая Медведица» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16, 50, 18.40 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пираты XX века» 9.00, 14.30, 18.10, «Чёрная гора» 10.50, «Без особого риска» 12.40, 16.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Клятвы и обещания» 14.30, 17.00, «Дерсу Узала» 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ученик лекаря» 15.00 18.40, «Разиня» 16.50, 20.30 шактарда.

СУУРГА ЧУРТТААРГА...

Шоодуг

Суурга чурттаарга магадыг-ла: сугну крандан аксып алыр азы кудук мырыңай чанында, от шаккап тударыңга газтыт хөк оттарының чалбыыжы соок суглуг саваны дораан чылган эгелээр, кнопканы базыптарга бажың иштии чырып дээр, телевизор бар.

Эрткен чайын шөлээш үезинде тайга эдээ черде чурттап турар малчын угбам аалынга галдап чораап, ол бүгүнү дөңнеп бодап олурдум. Шай хайындырар, чем кылыр дээнде, өгден үүп барып ыяш чарар, аалдан элээп ыракта шулурады агып чыдар кара сугдан суг узуп алгаш, өгже бир хүн де безин каш-даа катап чиндиңнеди кылаштаар сен. Сүт, аараҗы, саржаг, эът садып алыр магалин бар эвес. Бо бүгүнү ижер, чиир дээш хөй кадарап, бызаа дозар, ыяштаар, сүт хайындырар, ореме былгаар, курүт кадырар дээш ажылла хөй.

Тэйгага хүн ашкан соонда, дораан караңгылап келир, оон-биле кады бир хүнүүң чымыш ажылы база доостур. Өгүүң бүгү кежигүннери ам-на шупту чыглып кээп, керосин лампа чырыынга хүнде кылган ажылын түүнеп, аъш-чем кылып ижер. Даарта, дан адары билек, соксаш кынамыс таваралаан шугумга бичиндаа салдар чок, ынчангаш дамчыдылганың шынары хөлчок болур.

«Москва» деп система Саратовтуң соонда чурттуң хоорайларынга чоорту йептерээр.

ЧУРУКТАРДА: харылзаанның «Горизонт» спутнигни ажыглап Саратов-биле фототелеграф харылзаазының идегелдинин хандырып турар антенна: «Коммунист» парлалга черииниң тус черде типографиязының кырында тургускан бичии антеннага хүлээп алыры болур. Спутник таварты дамчыдары улут ажыктыг. Харылзаанның 90 шугумнары хары угда хосталыр. Солун арыннарын кабельдер-биле дамчыдып турда, черге тургустунар ниитбүрү шаптараазыннар кос-

КОСМОС ТАВАРТЫ

ФКП-НЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Иранның Улусчу партиязының (ТУДЕ-ниң) кежигүннерни шаажылап өлүрер кылдыр шиитпирлээн иран эрге-чагыргаларның шиитжелин күш чок болдурарын болгаш ол партияның шиитпирген 86 удуртукчуларын болгаш ажылдакчыларын хостаарын Франциянын Коммунистиг партиязы негээн.

ТУДЕ-ниң удуртукчуларынга болгаш кежигүннерииге хамаарыштыр каржы ол шиитжелдер бүгү делегейниң демократтыг хөй-ниитизининг ханы юлеңнээшкинни болдурганын ФКП-ниң кыйгырыында демделээн. ТУДЕ-ниң кежигүннериңе болгаш Иранда өскө-даа демократтарга удур нүүлдээшкининг түдүп хоруудаашкыннарны, суд шиитжелдерин Франциянын Коммунистиг партиязы шугумга бичиндаа салдар чок, ынчангаш дамчыдылганың шынары хөлчок болур.

«Москва» деп система Саратовтуң соонда чурттуң хоорайларынга чоорту йептерээр.

ЧУРУКТАРДА: харылзаанның «Горизонт» спутнигни ажыглап Саратов-биле фототелеграф харылзаазының идегелдинин хандырып турар антенна: «Коммунист» парлалга черииниң типографиязының телеграф харылзаазының фотооператору В. М. Валик спутник таварты алган «Правданың» арыннын негатив талазының шынарын хынап тур.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛИВАНДА БОЛУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга удур агрессия хөделиишкиннерин америк шериглер сөөлгү үеде улам күштелдирген. Ол араб чурттуң найысылалы Бейруттуң чоогунда далай эринде дириглеген америк шериг корабльдери Ливанның национал-патриоттуг күштерин, а ол ышкаш сирий шериглерниң туруштарын болгаш найысылалдың сырый чурттакчылыг кварталдарын тос так дургузунда артиллерия-биле кедергей боолаан. Дерзин ол боолаашкынныңарның түңнелинде, тайбың хөй чурттакчылар өлүртккен болгаш балыглаткан.

АҢЧЫНЫҢ ЧАҢЧЫЛЫ

Рассказ

Мен чаа-ла үвени билир апарганымда, бистиң өөвүске улгады берген ашак кижи келгилээр. Ол аң-мең дугайын чугаалай бергенде, ана тоолда дег солун болгулаар.

Бичии кижиге, меңээ ол мынча дигилээр.

— Даайың-дыр мен, Кара, танып ал. Арзайтының артын-иштин чурттап оскен, чаагында сорбулуг, ат-сураглыг аңчы Хүрең-оол деп кижи боор мен. Сени база аңнадып өөредир мен.

Ол, шынап-ла, бистиң төреливис кижи болган. Улус эрге-чагыргазының баштайгы чылдарында байлардан хавырып алган малдың эт-хөреңгининг чамдыызын ядыы араттарга дузаламчы кылдыр үлеп берип турган. Хүрең-оол база мунар аът, саап ижер инек алган. Нарыны дөгүп, кырыгыже чедир чер өглеп, чедиимес, түреңги болуп, аштап, суксап, бактың-багын көрүп келген ол кижи улус эргечагыргазының чылдарында дузаламчыга алган каш малын азыраза-азыраза аксынга ой малдыг, аал-чурттуг, ёлулуг кижизиг амыдыралды көрген. Ынчалзажок ол амыдырап өскен авыралдыг алдай-тандызын кагбаан. Аңнап-меңнеп чоруп каар хевээр.

Бир-ле катап даайым тайгаже аңнаарда мени эдертип алган. Мээң өөрүп, амырап турарым хөлчок. «Шодаң-кыр» дээр аъдының кондаазының кырынга мени ушкарыпкан. Тайгада эрги чадырынга келгеш, чүү-хөөвүстү дүжүрүп, «Шодаң-кырны» ортеп кагдывыс.

Артыш, шаанак-биле холуй хайындырган чаагай чыттыг чиң кара шайны шөлүредир аартап олура, кижим чугаалай-дыр:

— Сайлыг-Хемден сыын, мыйгак үстүп эвес. Аңнап көэрге, хайырлаар оран болдур ийин. Кара. Мээң аңнап өскен черим бо-дур. Сен база мени салгап, маңаа аңнап турар сен. Аңны кайы-хамаан чок, дужа-келбиже адып болбас. Кыргандиженин, кызыр-боозун ылап көрүп алгаш, боолаар чүве. Аңчы кижи черииң аң-меңиин хумагалаар херек.

Кодан аңга таварышкаш, кырганын адып алыр. Кырган чүве дөмей-ле черге өлүр болгай. Чаш оолдуг аңга дегбес.

Эртенинде даң бажы шара-хере, даш бажы сарыгшюкар турда, аңнап чоруурда, даайым мени эдертип алды. Кижим адыр буттуг улуң шактырын аксын куду кылдыр чүүктээш, саадаан азынгаш, чугаалай-дыр:

— Таңдыдан олча хайып, диленип келген улус сава чок чорбес. Ол куруг таалыңны эктинге арта каап ал, аң атса эъдин, чаан сүгар бис.

Сайлыг-Хемниң улуг-каъдының кырындан харап үнүп келдивис. Чер кыры чаа-ла дескилештир чырып, бо-ра хараалы кирер апарган мыңдыг. Мурнунга кылаштап орган даайым тура дүшкеп, менче хая көрүп тен, сиамыранды.

— Будуңу сиңгиге шылыратпайн, көдүрүп бас. Оон башка аңнар даап аптар.

Аажок кадыр каът. Курлаангы хаяларлыг, дес-дес сооскеннер, харагынар дүй үнген. Ынчан чай эгези чүве. Сөөскен кидиң-не чечектели берген, каътты көөрге ак чайт чүве. Чаражын канчаар ону! Чечектериң чаагай чыды ана кижиниң таалады айызап турар. Сирттиң кырында чодур пөштер үнгүлээн, эртенги ыржыында олар ылым-чылым апарган, дүнеки уйгузундан одунмаан чүве дег тургулаар.

Бедик даш кырынга элээп ор харап олур бис. Даайым мени хенертен тырта каапты. Оон кулаамга сымыранды.

— Доо ол, өрү улуг-ан көстүп келди. Көрдүң бе?

Даайымның айыткан уунче кайгай бердим. Үстүвүстемээсте курлаангы хая баглында, улуг-ла шилги инек сажын харатан аразынче суп алган өттап тур.

— Инек-тир! — деп кижимге сымыранды.

— Инек деп чүү боор! Мыйгак-тыр — деп, даайым база-ла сымыранды.— Кырындан барып харап көрээли, өөрлүг боор.

Каътты ээп эъдинде ыяш иштин-биле оюп чоруткаш, сыттап турган мыйгактыг таптыг-ла дужундан дуюкаа харап үнүп келдивис. Мыйгак ам мырыңай чанывыста, хал баарында. Сидирт-садырт дээн даааш үнген соонда, ак черже чаш быжаа дешкилеп үнүп келди.

— Көрдүң бе, чаш бызаалыг мыйгак-тыр— деп, даайым сымыранды.

— Мыңдыг чаш төлдуг ачыы адып болбас.

Оон элээп болганда, мыйгак боду база үне кылаштап келди. Мыйган сөөскен баштап турда, чаш быжаазы үзеп неминиң эзинин когжап каап турар, кээргенчиг-даа, чаптанчыг-даа болду. Бис аңаа быжаалыг мыйгакты көлеп көрүп олура, оюп чорүй барган бис. Ол эртен оон өскө аң таварышпады.

Тайгага ынчаар-ла үш хондувус. Ашактың чугаазынан алырга, ында адып болур хире аң чок, шупту-ну чаш оолдуг аңнар хире. Кижим эртен, кежээ-даа чоруткаш, курут кээр мынды. «Ында чөлдүр төш, мында чаш быжаалыг мыйгак ээттап чор, оларны аптадым» деп келир. Хевирин бодаарга, семис чаглыг, чоон чилиглиг, чодур сыын-на дилеп турар аянныг. А өштүг чүве дег, ол сыннар белен таварышпас чүве боол-тур.

Бичии күш-хүнезиниивис төне бергеп. Ам чиир чүве чок, куруглаан бис.

Ашак чугаалай-дыр:

— Сыын таварышпас-ла чүве-дир. Кара. Ам канчаар, күш-хүнезин база төндү. Мында кеҗээр кара пөште эрткен чылгы келек тоорук бар-дыр. Оон ийи таалың иштии сайлап алгаш бадар-дыр. Аал улузунуң аксын шимчедир чүве чок баарга, база хоржок ыйнаан. Черде дүжүп калган эрткен күскү тоорук сайлап алгаш, чанып келген бис.

К. АРАКЧАА.

ДЫНАТКАН ЧЕЧЕКТЕР

Февральда үнген 30 дугаарлыг «Шын» солунга парлаттынган бодалгалыг тывызыктарның харыызы:

1. Тозандайның ажы-төлүнүң ажы-төлү 30753.

2. 36 дүк хой чораан.

Февраль 4-те үнген «Шын» солунга парлаан шыдыраа бодалгазын М. Мендуме (Кызыл хоорай), Р. Б. Куулар (Сүт-Хөл суур) олар өскелерни журнай шын тыпкан. Бодааны мындыг: Л d6.

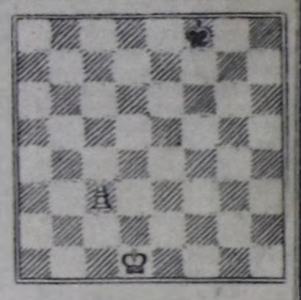

Ак тала удар.

СОНУУРГАКТАРГА

БИЧИИ ДИКТОР

Нэт Макговен Австралияда чурттап турар, ол үүле беш харлыг. Ынчалзажок ол солдуң ат-сураа бодунуң угаан-сарыылдыы-биле болгаш улуска чугаалап билир мергежилдин-биле миллионмиллион радио дыңнакчыларын магадлып турар. Бичии уругларның хөктүг тыызыктары болгаш шоодугларын эртеннин-ле радиодан чаңгыланып турар. Ону демги-ле угаанныг ооллуң чугаалап, бодунуң хүүлдамыдыралындан таварылгаларны музыка-биле дараалаштыр дамчыдып турарыл ол-дур.

ШУПТУЗУ ЭШТИП ШЫДААР

Мюнхенде олимпий суурлуг шыдыр солун чүүлдүң херечизи болган Никола Штадельманн сутта он беш минута дургузунда эштип келгеш, бодунуң бөлүүнге «делегейде терпиин» атка четкен. А ол үүле 1 хар 11 айлыг.

Никола бичии уругларның сутта эштир школазында өөренип турар. Сугже ханыладыр шымныр талазы-биле ийи дакпыр делегей чемпионду Хайнц Бауэрмайстер ук школаны удуртуп турар. Сес айлыг бичии уруглар сутта эштип шыдаар деп, ол бадыткап турар. Ол чаш уругларны сутта чаңчыктырбышаан, уругларның сутта ойнаар, ялзы-бүрү оюннарын бодап тып турар.

- Балыктың казырыын дус-биле чаап алыр болза, ону аштаары белен, үүге дээрге ол холдан кулбураастай бээр.
- Стол шывыынче кызыл арага төктү берзе, оод кургаарын манавайн, кырынче доп-дораан дустан урупгылар.
- Ногаа аймаан хайындырган суурга тургуспаңар, олар сугтуп, амдан чок апаар.
- Дузаан калустадан кылган салатка яблоко орнуга апельсин азы мандарини холуп болур.
- Ногаа аймаан дузаан сутта хайындырарга, оларның витаминнериниң 70 хуузу үрелир. Ынчангаш оларны чүгле быжырарының бичии мурнунда дузаза эки.
- Дустуг саваже ийн, үш рис каап кагза, дус шыгывас.
- Карты-биле хайындырган картофельдиң кырынче дораан соок сугну кудуптар болза, оод кежи карттаттынгыр болур.
- Балыкты хаарар бетинде 20-30 минута дургузунда сүтке суп каар болза, амданы чаагай болур. Аштаан балыкты далганга бораш, үнүш үзүнге быжырар. Үс чаштаваазын дээш сковородкаңы үттерлиг шүүр хымыш-биле базырар.

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

Февральда үнген 30 дугаарлыг «Шын» солунга парлаттынган бодалгалыг тывызыктарның харыызы:

1. Тозандайның ажы-төлүнүң ажы-төлү 30753.

2. 36 дүк хой чораан.

Февраль 4-те үнген «Шын» солунга парлаан шыдыраа бодалгазын М. Мендуме (Кызыл хоорай), Р. Б. Куулар (Сүт-Хөл суур) олар өскелерни журнай шын тыпкан. Бодааны мындыг: Л d6.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымзалгалыг секретарының 2-23-35 секретарватның 2-23-35 партийн амыдырал болгаш үлегер кылдыстерииниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут кылдыстерииниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27, информацинн кылдызының 2-20-60, культура кылдызының 2-23-54 кодзо амыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерииниң 2-12-45, солун чезбейн баргаага 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2053.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң газазы биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТС — 00705.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 37 (12427) | 1984 чылдың февраль 12, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, социалистиг Төрээн чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр бүгү совет улус, оон иштинде Тыванып бүгү ажылчы чоннары эң ханы кажыдап турар.

Ю. В. АНДРОПОВ-БИЛЕ МОСКВАДА ЧАРЛЫЫШКЫН ЁЗУЛАЛЫ

Аар чидириниң кажыдалынга бистиң чуртувус таварышкан Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээниниң дугайында медээ совет кижилерниң, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетениниң аажок ханы кажыдалын болдурган. Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеиниң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы-биле чарлыышкынның ёзулалын москвачылар болгаш совет улус бо хүннерде кылып турар.

Февраль 11-де 14 шак 30 минута турган. Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залы. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарьлары, СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери Ю. В. Андроповтуң мурнунга сөөлгү ёзулалын күүседир дээш чедип келгеннер Юрий Владимирович Андропов-биле чарлыының кажыдал ёзулалын олар кылганнар.

Эвтер Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков олар хүндүлүг таңныылга турушкан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң удуртукчулары оон дараазында Ю. В. Андроповтуң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге чедип келгеи. Олар ханы кажыдалды оларга илергейлээнивер.

Юрий Владимирович Андропов-биле чарлыышкынның ёзулалын кылыр дээш ажылчы чоннарныц залче кирери 15 шакта эгелээн. Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залы кызыл-кара оңнуг кожаа пестер-биле шигеттинген. Мөчээн Юрий Владимирович Андроповтуң мага-бодун салган өрээлдиң дөрүнде кызыл туктарны мегейтир аскан. Совет Армияның дайынчылары ында таңныылда турупкан.

Төрээн чурттуң мурнунга Ю. В. Андроповтуң улуг ачы-хавыяларын демделээн шаңналдарны чидиг-кызыл пөс-биле шыпкан сыртыкчыгаштар кырында салган: Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Кадыыр болгаш Маска» алдын медалы, дөрт Ленин орден, Октябрь Революциязы, Кызыл Тук орденнер, үш Күш-ажылдың Кызыл Тук орден, медальдар.

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП Москва хоорай комитединден болгаш Моссоветтиң күүскомундан, төрелдеринден болгаш чоок кижилеринден чечектерни мөчээн кижиниң мага-бодун кадагалаан хааржактың чанынга салган.

Дыка хөй чечектерни залче улаштыр-да киирип турган—эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, министерстволардан болгаш ведомстволардан, СЭКП МК-дан болгаш Москва область Совединиң күүскомундан, партияның крайкомнарындан болгаш крайкүүскомнардан, партияның обкомнарындан болгаш облкүүскомнардан, хөй-нийти организациялардан.

Муң-муң кижилер —янзы-бүрү салгалдарның төлээлекчилери, хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери үзүк-соксаал чокка Колонналыг залга шуужуп эртип-ле турар.

Симфониялыг оркестриң кажыдал айгыларны мууганчыг кылдыр дыңналып турган. Хүндүлүг таңныылдар үш минута болгаш-ла содчуп турар. Кажыдалдың ёзулал ээлчээнде—орнукшудуларны организастаар талазы-биле комиссияның кежигүннери, партия болгаш совет ажылдакчылар, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, бүдүүрлениң мурнакчылары, шериг начальниктери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-нийтиниң төлээлекчилери.

Найысыгалдың заводтарының, фабрикаларының болгаш тудугларының ажылчыннары, сураглыг эртемденнер, албан черлериниң болгаш төлевилел организацияларының ажылдакчылары соксаал чокка кээп турар. Юрий Владимирович Андроповтуң амыдырал-чуртталгазы и ы ң ажыл-чорудулгазының хөй чылдары Москва-биле холбашкан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары найысылалдың ажылчын аңгызын улуг кичээнгей болгаш аданың чылыг сагыш салышкыны-биле көрүп, москвачыларның хереглелдеринге, хоорайны хөгжүдеринге доктаамал сонуургалды илебтейлеп келгеи. Ю. В. Андропов партияның болгаш чоннуң идеяларынга кызыгаар чок берингеи чоруктуң өшпес үлегери болуп, Москваның ажылчы чоннарының, бүгү москвачыларның чүректеринге артар.

Бүгү чурт кажыдалда. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң удуртукчузунга ханы хүндүткелдиң турасказалдыг ёзулалын совет кижилер кылып турар.

Бистиң чуртувустуң хөгжүлдезининиң бүгү үе-чадалаңның онзагай кол түүлдерин оон чугааларында, ажылдарында ханызы-биле көргүскей, коммунизм тургузуушкунунга партияның болгаш Совет күрүнеиниң амгы база перспективтиг соруглаларын тодаргайлаан.

СЭКП-ниң удуртукчузунга ханы хүндүткелдиң турасказалдыг ёзулалын ленинчи партияның хоочуннары кылып турар. Партияның идеологтуг ажылын сайзыраңгайыдыр дугайында, төлептиг аажы-чаңны бадыткаар дугайында, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидегезин бүгү тала-биле экижидер дугайында Ю. В. Андропов доктаамал сагыш салып келгеи.

Ю. В. Андроповтуң амыдыралы — совет аныяктарга соруг киниркүн үлегердир. Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң хүрээлеңиге ол улуг оруктуг эртикеи. Юрий Владимирович ВЛКСМ ТК-ның судоверфиге комсоргу, ВЛКСМ Ярославль обкомунуң секретары, оон соонда бирги секретары турган, 1940 чылдан соңгаар, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыгдошкун бүгү чылдарында Карелияның комсомол организациялың баштап турган. Анғы талазы-биле быжыг туруштуг чоруккa, ажыл-ишчи болгаш кижизиг бедик мөзүг-шынарларга, чоннуң эрге-амыктарыга таарышпас бүгү-ле түүлдерге эптеш чок болурунга аныяктарны Ю. В. Андропов өөредип чораан.

Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга келген кайгамчык хөй кижилерниң араазында шериг хептиг кижилер база хөй. ССРЭ-нин Камгалал Чөвүлелиниң Даргазынга, дайың чылдарында партизан шимчээшкининиң идепкейлиг киржикчизинге ханы хүндүткелдиң тураскаалдыг ёзулалын кылыр дээш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары иээп турар. Ю. В. Андроповтуң чыртыкылыг тураскаалының мурнунга дайынчы туктарын Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду мегейтип, боттарының хүрээлеңин Коммунистиг партияны болгаш оон ленинчи Төп Комитедин долгандыр кажыдалдың бо хүннеринде улам сырый каттыштырып турар. Серемчилелди, Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белен чоруун улам ынай бедидеринге бүгү-ле түүлдерни кылырын, социализмниң чаалап алышкынларын камгалаар талазы-биле боттарынга даандырган соруглаларны төлептиг күүседирин совет дайынчылар партияга болгаш чонга бүүдеп турар.

Юрий Владимирович Андроповка ханы хүндүткелдиң тураскаалдыг ёзулалын оон-оон мүң совет хамаатылар ол хүн кылганнар. Социализмниң идеалдарын камгалаарынга, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күүзүн быжыглаарынга чайгылыш чок шинтирлиин Советтер чуртунуң бүгү ажылчы чоннары партияга болгаш чазакка бүзүредип турар.

(СЭТА).

ХҮЛЭЭНМИШААН

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр кажыдал митингизинге киржири-биле «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи дүүн 16 шакта кызыл-булуңга чыглып келгеннер.

СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр кылдизиниң эргелекчизи М. Е. Фрузанова сөс берген.

Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, социалистиг Төрээн чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Ю. В. Андропов амы-тынындан чарыгган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус аар кажыдалга таварышканын ол чыыгларында дыңнаткан. Ынчангаш кажыдалдың митингилери хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг, транспорт, садыг организацияларында, өөредилге черлеринде эртип турар. Ажылчыннар, тудугжулар, инженер-техниктер ажылдакчылар, албан-хаакчылар, студентилер, сургуулдар болгаш еске-даа мергежилдиг кижилери аңаа түвө чугаалажаш, бүгү совет улус-биле бир дөмей, ханы кажыдалын илередип, ленинчи улуг партияның херээнге шынчы болурун, социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күүзүн бөжыглаар дээш каш дакпыр күженишкинниг ажылдаарын хүлээнип турарын М. Е. Фрузанов айыткан.

Партияның болгаш чоннуң күженишкиннерин экономиканы хөгжүдерип дургедедиринче, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын экижидеринче, партияның, күрүнеиниң болгаш күш-ажылдың сагыыра-чурумун быжыглаарынче, кадрларның харыысалгазын бедидеринге Юрий Владимирович Андропов доктаамал кичээнгейни салып, ону боттандырарының дээштиг хемчеглерин ап чораан. Партияның ленинчи ол угланышкынын чайгылыш чокка боттандырар дээш ажылдаар үжүрлүг бис деп, оратор демделгээш, разрезтиң ажыл-ишчи бүрүзүн бодунуң онаашкан ажылынга зө-харыысалгалыг болурун, планның онаалдаларны долдур болгаш ажыр күүседир дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш шалыпчы ажылдаарын ол хүлээнген.

Разрезтиң ажылчыны А. И. Фирсов, транспорт цехиниң начальныгы В. И. Ярмолюк түвө чугаалаан, политиктиг улуг удуртукчу Ю. В. Андроповтуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын бедин-биле үнелээннер.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң директору И. П. Бриозгин сөс алгаш, коллективтиң ажыл-ишчилери бо кажыдалдыг хүннерде болгаш моон соңгаар-даа ленинчи партияның айтыышкынынарын күүседир дээш бир демниг ажылдаарын, 1984 чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседирин СЭКП хооркомунга, хооркүүскомга бүзүреткен.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Коммунистиг партияга, совет улуска Кыйгырыында коммунистерни, бүгү совет кижилерни Төрээн чурттуңун чечектелинишкини дээш кызымаккай ажылдаарыынче кыйгырган, орта харыы кылдыр золчег нормазыя кижи бүрүзү күүседирини хүлээнген.

Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы Ю. В. Андроповтуң төрээн чурттуң тураскаалын митингиниң киржикчилери минута дургузунда бүт кырынга туруп ёзулаан.

ЧУРУКТАРДА: митинг үезинде; өрүмнээр станоктуң машинизи **А. И. ЧИРКОВ.**

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНДАН

Бистиң партиявыска болгаш бүгү совет улуска таварышкан аар чидириг ДСЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүзелиниң ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Ленинчи партияның, Совет күрүнеиниң, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, социалистиг Төрээн чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Ю. В. Андроповтуң бүгү амыдыралы кушажыл кижилериниң, коммунистиг тургузуушкунуңуң эрге-амыктарынга кызыгаар чок бараан бооп келгеи.

Коммунистиг партия биле совет улустуң чаңгыс эвиниң улам ынай бажыкканы, сайзыраңгай социализм ниитилелиин болбаазыраңгайыдары, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүнүң бажыкканы, тайбыңга ынак даштыкы политиканың амыдыралга чайгылыш чок боттанышкыны оон ады-биле тудуш харыызаалыг. Юрий Владимировичиге ханы хүндүткелди Россия Федерациязының Федерациязының ажылчы чоннары илергейлеп турарлар. Ярославль обласка болгаш Карелияга комсомол ажылынга. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында партизан отрядтарынга, дипломаттыг албанга болгаш күрүнеиниң айыыл чок чоруун быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазынга — бүгү-ле ажылдап чораан черлеринге ол ханы принципиалдыг, партияның херээнге шыычы, кижилерге сагыш чованыр болгаш бөдүүн чоруун көргүзүп келген. Оон шылгараңгай арга-мергежилдерни, ленинчи хевириниң удуртук-чузунуң организакчы талантызы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы албан-хүлээдезерге онза илергейлеттингеп. Бо бүгү эң эки бүдүүш-шынары-биле Ю. В. Андропов совет улустуң, бүгү делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң хүндүткелин чедип алган. Ю. В. Андроповтуң эгелекчи саналы-биле боттандырып турары бүдүүлгенің ажыктыг чоруун бедидер, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайыдар, организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну быжыглаар, ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидер болгаш коммунистиг кижизидилгезин экижидер, чурттуң камгаланыр аргазын чогуур деннелге тургузар, партияның ажылдап кылганы Тайбың программазын амыдыралга боттандырар, социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының бүгү таласлыг кады ажылдажылгазын хөгжүдер талазы-биле улуг масштабтыг хемчеглер Россия Федерациязының бүгү ажылчы чоннарының улуг деткимчезин, ыяш үүлдүгүнүүшкүнүн алган.

Кажыдалдың бо хүннеринде Россия Федерациязының бүгү ажылчы чоннары партияның ленинчи Төп Комитедин, оон Политбюрозун долгандыр улам сырый каттыжып турар. Партияның болгаш совет улустуң бүдүүлбас чаңгыс эвин бистиң ниитилелиистиң улуг күүчүшидалының үндезини бооп келген болгаш ындыг бооп артар-даа.

Россия Федерациязының ажылчын аңгызы, тарбачынары, интеллигенциязы бистиң партиявыстың чайгыжыш чок ленинчи үглавыышкынын, СЭКП-ниң XXVI съездиниң болгаш Төп Комитеттиң оон дараазындагы Пленумнарының ажыыдап кылганы ажыл-чорудулганың программазын долузу-биле түүлдүгүнүүп детпип турар. Олар улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырар, бистиң чуртувустуң экономиказының болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларын улам ынай көдүрериңге, ажылчы чоннарның амыдыралының деңнелин бедидериңге төлептиг салыышкынын киирер, улустарның ачы-дүмбелыышкы найыралын бүгү талалыг бажыглаар, тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар даэш моон соңгаар-даа улам күженишкинниг ажылдаарлар.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, социалистиг Төрээн чурттуңун чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг-шылаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээниниң дугайында медээни Тыва АССР-ниң коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарны мактаар-даа аажок ханы кажыдал-биле утказаан.

Ленининиң улуг херээнге ыяштаар чок шынчы, бодунуң бүгү амыдыралын болгаш хөй талалыг ажыл-чорудулгазын партияның болгаш чоннуң эрге-амыктарынга берген Юрий Владимирович Андроповтуң ады бүгү совет кижилерге кеззээде эргим үнелиг.

Коммунистиг партияның удуртучу болгаш башкарыкчы роязын улам ынай бедитиккеи, коммунистиг тургузуушкунуңуң, бистиң чуртувустуң ниитилел-политиктиг, социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезининиң соруглаларын боттандырар, Совет күрүнеиниң айыыл чок чоруун, бүгү делегейге тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар талазы-биле партияның чагаай үре-түүнелдиг амыдыр-чорудулгазын сайзыраңгайыктаныы Юрий Владимирович Андроповтуң ады-биле сырый хөлбаазыг болгаш. Юрий Владимирович Андроповтуң ажылдарында болгаш чугааларында айыткан принципиалдыг түүлдер болгаш түүнелдер партия, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының практиктиг амыр-чорудулгазының үндезини болуп турар. Партияның, күрүнеиниң болгаш күш-ажылдың сагыыра-чурумун быжыглаар, организастыг чорукту болгаш коруунг-чурумну, кадрларның харыысалгазын бедидер таласы-биле хемчеглерни бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары изиг чүүлдүгүнүүшкүнүн биле утказаннар.

Коммунистиг партияның, оон ленинчи Төп Комитединиң мерген угаанныг удуртулгазы-биле, оларның сагыш салыышкынының болгаш кичээнгейининиң ачызында Совет Тыванып экономиказы болгаш культураза сөөлгү чылдарда улам ынай хөгжээн, ажылчы чоннарның амыдыралының чагаай чоруу бедээн.

СЭКП-ниң иштини болгаш даштыкы политиказын бүрүн болгаш бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүп, детпип турарын бистиң республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары канчылдалын бо хүннеринде илергейлеп, партия Төп Комитедин долгандыр боттарының хүрээлеңин улам сырый каттыштырбышаан, партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.), июнь, декабрь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш уламга күженишкинниг болгаш чүтүүлдүг ажылдаарлар.

Юрий Владимирович Андроповтуң чыртыкылыг өөрүг-хевирин Совет Тыванып коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының сагыш-сеткилинге кеззээде артар.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ АНДРОПОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИССИЯДАН

Юрий Владимирович Андроповту февраль 14-те, вторникте, хүндүсинүүн 12 шанта Кызыл шөлге орнукшударын комиссия дыңнадып тур.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээниниң дугайында дыңнадыгны ыраккы Тожу районда «Май 1» совхозтуң ажыл-ишчилери дыңнаан, аңаа бүзүрээри биске дыка берге болду.

Бүгү совет кижилер аар кажыдалга таварыштывыс. Бодүүн, күш-ажыл кижилеринге чоок, оларның хереглелдеринге болгаш амыдыралынга сагыш чованыр чораан Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни бистерге ханы кажыдал. Бодүүн ажыл-ишчилерге, бистерге эргим Юрий Владимирович Андропов бистен чарлып чорутту. Совет кижилериниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежиниинің дугайында Юрий Владимирович Андроповтуң ада сагыш салыышкыны бистерни чаа-чаа ажыл-херектерже соруг киирген.

Партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында бистиң Тожу районга улуг чартылгалар боон турарын караавыс-биле көрүп келдивис. Районуң суурлары чаагайжыды туттунуп, чаа-чаа бажыңнар, узун делгем кудумчулар чылдың-на немежип турарынга өөрүп, магадап чоруур бис. Дүрген ужар «ЯК-40», «Л-410» деп самолёттар Тожуже хүнүүн ужуп, чайын бооргa теплоходтар хем оруу-биле ажындырып, чонну ынай-бээр аргыштырып турар апарган.

Бистиң партиявыска, совет улуска таварышкан аар чидириниң бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери, бүгү чон-биле бир дөмей, ханы медереп билип турар бис. Ынчангаш бистиң улуг Төрээн чурттувустуң улам ынай чечектелинишкини, улус ажыл-агый планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези дээш улам эки ажылдаарын бистиң ферманың ажыл-ишчилери хүлээнип тур бис.

Н. ДӨВҮТ,
совхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

1984 ч. февраль № 2

ТИИЛЭЭННЕР

Тоджу районнуң «Май 1» совхозунуң Хува-Чар сүт-бараан фермазының коллективи январь айның түңнелиле социалистиг чарыштың тиилекчизин болуп. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

«Тоора-Хем» совхозтуң хойжузу Виктор Ак, саанчы Валентина Самыйлык, «Май 1» совхозтуң чылгычызы Шактар-оол Сат оларның күш-ажылчы чеднишкиннеринге тураскаадып, районда Күш-ажылчы алдар тугун кодурген.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

Тес-Хемде «О. Шыналаа» совхозтуң дуржулгалыг малчыны Чечек-оол Кашпык-оолович Тумат ышка хынамчалыг белеткеним алганындан мында хой оолдаашкыны багай эвес эгелээн. Төрээн 220 хойдан ол хире хураган менди алдынган. Малчынның кол дузалакчызы — өгнүң херээжен аазы, район Совединиң депутады, коммунист Валентина Дамдыновна Тумат хураганнар ажаарынга харыысалгалыг чоруун көргүзүп турар.

Малчын от-буле эртжен чылын 100 хойдан-на 110 хураганы, хой санындан 1,9 килограмм дүүтү ыяглып алган, совхозта малчыннар аразында социалистиг чарышка тиилээн.

Совет Тывазының 40 чылынга уткуштур олар улам бедиткен хүлээлгени алганнар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Э К И КӨРГҮЗҮГЛЕР

Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр будуруулгелериниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киржип, кызымак ажылдап турарлар. Беш чылдың үшкү чылының түңнели-биле Чадаананың ыяш ажылагый черинде коллективи дилиг материалдары белеткээр, культура бараннарды будурер. продукция сайгарар планнарын ажыр бодтандырып, 1982 чылга деңнээргө 93 кубометр дилиг материалдарын, 5442 мун рубльдин культура бараннарын хөйнү будуруп, мун рубльдин продукциязын ажыр сайгарган.

Каа-Хем разрезинин Чадаана участогунуң шахтёрлары 1982 чылга бодаарга, хөмүр-даш тывыжын 290 мун тоина көвүдеткен.

Сүт заводунуң коллективи өзек чылда 855 мун рубльдин продукциязын сайгарар тургаш, саржагны 127,6 хүү, чалаң сүттү 103,5 хүү боттандырып, пландан ажыр 25 мун рубльлиг продукциязын сө[illegible]

Бо коллек[illegible]р районда социалистиг чарышка чыл түңнели-биле тиилекчи болганнар.

Мурнакчы будуруулге черлериниң ажыл-ишчилери күш-ажылдың будуруку-лүүн бедидерин, продукциязының бот-үнезин чиигедирин пландан ажыр күүседирин хүлээнгеннер.

Д. МОНГУШ.

БОТТАРЫНДАН ХАМААРЖЫР

1984 чылдың социалистиг хүлээлгелерин республиканың бүгү күш-ажылчы коллективтери алгылаан. Күш-ажылдың будуруку-чулуун планнан ажыр 1 хүү бедидеп, продукциянның бот-үнезин 0,5 хүү немей чиигедирин социалистиг хүлээлгелерде кол пүйүт болуп киргеш. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп ыяглыг социалистиг чарыш чер болгаш калбарган.

Ажылга организастыг чоруктуг бедидер, күш-ажылдың сакылга-чурумун бижыглаар талазы-биле хемчеглерни улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бодтандырып турар. Шак мындыг хемчеглерни ап чорудуп келгенинең түңнелинде бо чылдың январь айда чамдык эки түңнелер чедип алдынган. Республиканың үлетпүрү бо чылдың январьда продукция сайгарарының планын 102,9 хүү, барааның продукция будуруунуң хемчеглениң — 102,6 хүү, күш-ажылдың будуруку-чулуун — 102,9 хүү күүседткен.

Планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле «Каа-Хем» разрезиниң коллективи январь айда эки көргүзүглерлиг болган. Үзүс ажыл-агыйының хөмүр-дашка өзүп орар хемчеглелин хандырар дээш хөмүр-дашты дүн-хүн иштинде дыштанныр хүн чок мазын тывараан разрезтиң коллективи организастар үжүрга таварышкан. Кышты үеде одаалгага керегээр хөмүр-дашты четчир санныг кыдыр сөөртүп албаан чамдык будуруулгелериң, организациялариның болгаш совхозтарының удуртукчуларының буруузу-биле шак мындыг хемчеглерни ап чорудар үжүрга таварышканың демдеглеге чогуур. Шинчилеп-даа разрезтиң коллективи оларның мурнунга ээлган соруулгазы эрестиг күүседип, пландан ажыр 14 мун тонна хөмүр-дашты казып, даразында ажылдарды-биле эргежок чугула курлавырларны казып чудурер кыдыр белеткеп алган.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың коллективи эки ажылдаан. Мун тонна ажыг даг-дугу планнан ажыр будуртүнген. Эрткен чылдың январь-биле деңнээргө улгаткан. «Тыва кадаа тудуг», «Тыва сентелге-тудуг», «Тыва суг тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкын кеползиг ажылдарның планнарын күүседткилеп, 5200 дөрт-бачын метр чурттарга шөлүг ажыглалга киргеп. Ол эртнен чылдың январьындан чыда хөй болган.

Допчулал

Ажыл-агыйны чорударын сайгарганда ажыдар, сагылга-чурумну бижыглаар, кадыр-дыш харыысалгалыг болуруи бедидер болгаш кижилериниң чогаадыкчы инициативазын хогжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болган июнь (1983 ч.) Пленумнарының ажылдан кыягын хемчеглери экономиканың хогжүдениниң темпилерин шапкынчыдарынга улут салдарлыг болганын бо үстүнде чугаалаан турардыр. Ынчалза-даа ажыл-агыйында ам-даа бар боон турар хөй четпестерни көргөчейнеп орган черге чок.

Үлетпүрүп дыка хөй будуруулгелериниң январь айда ажылының түңнелдеги чыл планнарын чедимишкиннер күүсединга дег магадылалды бербейн турар. Продукция сайгарарының планын 12, продукция будурерин 17 күш-ажылдың будуруку-чулуун 20 будуруулге январь айда күүседтейн барган. Будуруулгелиниң хемчеглин эрткен чылдың деңнелиинден 18, күш-ажылдың будуруку-чулуун 21 будуруулге кудуяткан. «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва кадаа тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, «Шагонартяжстрой» трестиң үлетпүр будуруулгелер комбинады, алты заводу бүгү планнын онаалдаларын күүседткилеп. 5200 дөрбелчин метр чурттарга шөлүг ажыглалга киргеп. Ол эртнен чылдың январьындан чыда хөй болган.

Керээлиг ажылдар планнын 50 хүү күүседткен «Тыва тудуг», 59 хүү күүседткен «Шагонартяжстрой» трестер эртнен чыдаазындан безин бүгү ажылдаан. «Тыва автотранс» каттыжышкынның будуруулгелери боттарынын бар аргаларындан болгаш эртжен чылдың январьдан дора ажылдаан. Улус ажыл-агый чүктериниң соөртүлгезин долу хемчеглдиг хандырып шыдаваан. Пассажир транспортунуң ажылында үзүт четпестер бар. Чамдыкта пассажирлер соөртүр автобустарның саны эвээш, автопарктың техниктиг белеин чегей боон турар.

Үлетпүрде, тудугда болгаш транспортта тургустунуң келген бергедээшкиннерге ажылчын күжү болгаш материалдыг курлавырлар-биле чамдык будуруулгелериң болгаш организацияларның чедир хандыртынмааны техниктиг чепсегленнишкининиң четпейн салдарлыг болганы чугаалаан. Күрүне планының күүседтинмейн турарының чылдагааны колдунда-ла күш-ажылчы коллективтериң боттарындан хамааржып турар. Кышкы үеде ажылдаарынга оларның эки белеткеним, хөмүр-дашты четчир кыдыр курлап, көтельшээларны, будуруулге черлерин, технологтуг дериглерин шынарлыг кылдыр белеткеп албаанындан хожудаашкыннар болгулаан.

Күш-ажылдың болгаш планның сагылга-чурумун бижыглаар, будуруулгеге организакчы чоруктуг экижидер талазы-биле чамдык түүлдер кылдынмаан.

Массаларны мобилизастаарывыстан, даандырган ажылхерекче кижилериниң чогаадыкчы өзу-биле ажылдаарындан, социалистиг чарышты бүгү талаалыг калбарткандынган ажыл-агый тургузуушкунунга бистиң чедимишкиниг болурувус улут хамаарылгалыг. Кадрларга негелдеии, оларның ажыл-ижинге үнелеэдп бедидин, будуруулгеп йөлүт-ла организастап билир, инициативтиг, мергежилдиг ажылдакчыларны кижизидеп партия организациязы бүргүзүнүң соруулгазы. Хожудан турар будуруулгелерни чоокку үеде сайгарып көргеш, оларга дуза чедирери эргежок чугула. Он бирги беш чылдың социал-экономиктиг соруулгаларын шинтпирлөринге ол боттуг дузапы бээр.

Керээлиг ажылдар планнын

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БУДУРУКЧУЛУУН НЕМЕЙ ӨСТҮРЕРИНИҢ БАЗА ПРОДУКЦИЯНЫҢ БОТ-ҮНЕЗИН НЕМЕЙ ЧИИГЕДИРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

УТКУШТУР ПЛАННАР БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

ОЛАРНЫ АЖЫЛДАП КЫЛЫРЫНЫҢ, УЧЕТКА АЛЫРЫНЫҢ БОЛГАШ КҮҮСЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАРЫНЫҢ ЧУРУМУНУҢ ДУГАЙЫНДА ТАЙЫЛБЫР

Күш-ажылдың будуруку-чулуун планнан ажыр өстүрериниң база продукциянның бот-үнезин (чаргыдалдарны, саарылга шүүделдерин) немей чиигедириниң талазы-биле хүлээлгелерни күш-ажылчы коллективтерниң хүлээп алган уткуштур планнарынга болгаш социалистиг хүлээлгелерингө киирер.

Немелде хүлээлгелерни күүседирин хандырары-биле будуруулге коллективтери материалдыг, күш-ажылчы база саң-хөө курлавырларны камнаврының талазы-биле, продукция будурерин көвүдедириниң талазы-биле хемчеглерни болгаш күш-ажылдың будуруку-чулуун өстүрериниге база продукциянын бот-үнезин чиигедиринге дузалаар өске-дээ көргүзүглерни экижидериниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр.

Коллектив күш-ажылдың будуруку-чулуун немей өстүрер талазы-биле хүлээлгени ап турда, күш-ажылдың будуруку-чулуунуң ниити өзүлдезин тодарадырда, бадылаттынган планныг даалгага немей алган хүлээлгезин кадар. Чижээ, будуруулгеге 1984 чылда күш-ажылдың будуруку-чулуун өстүрер талазы-биле планны 104,2 хүү кылдыр берген дижик. Оон кырынга күш-ажылдың будуруку-чулуун 1 хүү немей өстүрер деп коллектив хүлээнгеп. Ынчан күш-ажылдың будуруку-чулуунун чылда ниити өзүлдези 105,2 хүү (104,2+1) болур.

Продукцияның бот-үнезин немей чиигедир талазы-биле хүлээлгени ап турда, немелде камналганың түңүн мынчаар тодаралдыр.

Бирээде, бот-үне талазы-биле планын бадыладып будуруулгелерге болгаш организацияларга продукцияның (ажылдарның, ачы-дузаның) 1 рублиг планнаан чаргыдалдың эң ыңдыкы деңнелин азы продукцияның (ажылдарның, ачы-дузаның) единица бүргүзүүнүң бот-үнезин, ол ышкаш 1984 чылда продукцияның (ажылдарның, ачы-дузаның) хемчээлин база бот-үнени немей чиигедири-биле алган хүлээлгениң хемчээлин барымдаалаар. Чижээ, чаргыдалдың эң ыңдыкы деңнели 82,6 көпеен, бараанның продукцияның хемчээли 11200 мун рубль дижик. Коллектив бот-үнени 0,5 хүү немей чиигедир деп хүлээлге алган. Ынчан немелде камналганың хемчээли 46,3 мун рубль (11200х 0,826х0,5:100) болур.

Ийиде, бот-үне талазы-биле планны бадылаттас будуруулгелерге болгаш организацияларга. Немелде камналганың түңүн 1984 чылда арыг орулга планын бадылап турда, көрдүнген бүгү продукцияның (ажылдарның, ачы-дузаның) бот-үнезиниң ниити түңүн база бот-үнени немей чиигедири-биле алган хүлээлгениң хемчээлин барымдаалап тодарадыр.

Күш-ажылдың будуруку-чулуун планнан ажыр бедидер база бот-үнени немей чиигедир талазы-биле күш-ажылчы коллективтериң алган хүлээлгелерин будуруулге каттыжышкынынга. будуруулгеге болгаш организацияга 1984 чылда бадылап берген планның көргүзүглерине киирбес.

Продукцияның бот-үнезин немей чиигеткенинден херек кырында алдынган камналганы үчётка алыр-биле тускай (баланстан дашкаар) «Бот-үнени планнан ажыр чиигеткенинден камналга» деп санны будуруулге каттыжышкынынга, будуруулгеге, организацияга ажылар.

Продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле онаалдалар

рышка В. В. Вовиякога, А. Н. Тахтобиге, В. К. Шейкога удурткан экипаштары шылгараан. Тиилекчилер өскелерге үлегерин көргүзүп, мурнакчы адын салбас дээш кызып ажылдап турадлар. Шалыпчылар-биле чергелештир чыдып каап турарларже кичээнгейни угландырып турар бис. Ылаңгыя чаа келген аныяк кижилерге хүлээлге ажылдап кылырынга, мергежилин бедидерингө дуза кылдыр хоочунналарны кошкан. Кол соруулгавыс — кижи бүргүзүнүң бедик будуруку-чулуг ажылдаарын чедип алырыл.

Түңнелдериң деңнелдин кандыг айтырыгже кичээнгейлин улгаттырза эвил дээрзин сөглеп турар. План күүседлези совет кижи бүргүзүнүң патриотчу хүлээлгези болгай. Борта харыысалганы бедидери, шаңнап-мактаарының арганарын чаартып көөрү негеттинер. Чүге хожудап турарының чылдагаанын тодарадыры чугула. Чүү чедишпезил, амыдырал байдалы кандыгыл дээш хөйле айтырыганны шинтпирлээр апаар. Мындыг байдалда кижилер-биле тускайлап ажыл чорудары чугула.

Авиаотрядтың хөй-ниити организацияларыи чарыштыг организастаарын экижидер талазы-биле элээн хөй хемчеглерни ап чорудып турар. Юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгелери долдур болгаш ажыр күүседтинер дээрзинге чигзинмес бис.

Уткуштур планның чедимишкиниг күүселдези күш-ажылды организастаарын экижиктеи-биле, план будуруулге чүрүмүк быжыглаанны-биле база социалистиг чарыштыг удуртуруунуң арганарын сайзыраңгайжыткаңы биле холбаалыг. Кол негелде — күүселде хынаалданыр күштелдирери болур.

А. ПОПОВ.
авиаотрядта профком даргазы.

УТКУШТУР ПЛАН

Партияның XXVI съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга чедимишкиниг боттандырар соруулга-биле СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң айтыышкынынарын удуртулга болдургаш, Тываның авиаотрядының коллективи 1984 чылда уткуштур планны хүлээп алган.

Күш-ажылдың будуруку-чулуун планнан ажыр 1,9 хүү бедидерин, продукциянның бот-үнезин 0,5 хүү немей кызыгаарлын коллектив шинтпирлээн. Ужудуушкуну организастаарын экижидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап ажылдың технологиязын чаартып, кывар-чаар курлавырларны камнап турган, чыл планын октябрь 11-де. Совет Тываның 40 чыл оюнда, доозар хүлээлге алдынган. Планга немей 0,3 миллион тонна-километрни бээри, 1 мун пассажирларын немей соөртүрү, 50 мун рубльдүг орулгазын алыры көрдүнген.

Күш-ажылдың будуруку-чулуун бедидекининиң түңнелиниде, планнан ажыр 36 тонна чүүкту соөртүр, 10 мун рубльге камналганы алыр арганы бээр болгаш соөртүлгелериниң бот-үнезин 40 мун рубльге кызырар. Энир чылга бодаарга. ozулдениң темпизи 24 хүү чедер.

64 мун рубль орулганы бээр 62 чаартыкчы саналдарны киирер хүлээлге алдынган. Оларның хөй кезии иштики курлавырларны долдуубазыныче, техниканың белеининң коэффициентизин улгатпазарыче угланган болур. Чижээ, АН-2 самолёттуң техниктиг белеини планнаанындан 10 хүү бедик болурун чедип алыр.

Инженер-техниктиг болгаш диспетчер, шинчээшкин албаннарының ажылдакчылары, ужудуукчулар хүүда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Олар будуруукчулуг болгаш шынарлыг ажылдаарын, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржирин хүлээнгеннер.

Чарыш киржикчизинге сөс

ХҮЛЭЭНГЕНДЕ КҮҮСЕДИР

Күш-ажылчы бо коллективке он беш чыл иштинде баш тадырычызы болуп ажылдан келген болганында ында бүгү чүве мекээ билдингир, чоок.

Бир-ле катап биске аныяк кыс ажылдан эгелээн. Башгайы үеде ол ажылдан бола озалдай бээр, ажыл шагында өскээр машина чоруй баргылаар турган. Ынчангаш аныяк кижини коллективке киижитирип, ажыл-мергежилге оөредирип-биле мекээ даандырып каан. Ам Галина Кыргыс бодунуң ажылынның ёзулуг мастери болуу бергеи.

Мергежилиге бердингеи мындыг кижилер бистее хөй. Аныяк мастерлер Л. Дунгар-оол, даразыкчы М. Хайрудинова болгаш өске-дээ эштер бистиң мурнакчылавыс.

Улуг-Хемниң чонуун амыдырал хандырылга бүдүүлге эргелеги эртнен чылдың планын 101 хүү күүседткен. Коллективте калбарган социалистиг чарышты квартал санында түңнээр, тиилекчилерни шаңнап, мактаар. Чарышты түңнээрде хөй-ниитиниң корум-чурумун болган күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаар талазы-биле айтырыгларны ыяап-ла көөр.

Коллективте чедир кылдынмайн турар түүлдер база бар. Чонга ачы-дуза чедирериниң культуразы аңдаа чогуур деңиелге четпес. Сагылга-чурум үрээр ийи-чаңгыс кижилер турган. Ылаңгыя кол цех — даваржылга цеги (начальниги Н. Семёнова) каш чыл буруугаар мурнакчы турган. ам хожудан турар. Оон кол чылдагаанды, ында ажылчын кижи бүргүзүнүң бодунуң ажыл-хүлээлгезин чедир үнелеп билбейн турарында деп бодаар мен. Ажыл үезинде боттарыг аразында хөй чугаалажыр, ыңай-бээр маңнаар чоруктардан ажыл шагының чидирилгери эвээш эвес.

Оон ыңай «Тыва парикмахерская» каттыжышкынының удуртур ажылдакчылары биске хөвар залчылар дээрзин чугаалаар бодадым. Боттарынга хамаарышкан коллектив бүргүзүнде ажылхерек оон кичээнгейинге тургу дег. Ол ыңдыг эвес болгулаар-дыр. Ылаңгыя ажылчынарның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеш, Кызылче чорудуп бээрге оны херекке албайн баргылаар.

Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир бо чылдың планның онаалдазын күүседирин хүлээнгеп ажылдан турар мен. Эрткен чылын планнан ажыр йий чүс рубльдин ачы-дузазын чонга чедирдим.

С. ХҮРГҮЛЕК.

ШЫНАРЫН БЕДИДЕР ДӨӨШ

Он бирги беш чылдың эрткен үш чылдарында болгаш өзек чылында бистиң «Тес-Хем» совхозтуң ажылчы чону социалистиг чарыштың ачызында элээн ажылдарны бүдүрген. Маңаа бирде дугаарында эът, сүт болгаш дук будуреринең болгаш оларны күрүнеге садарының үш чыл планнарын шуптузун күүседип алганывысты демдеглекседим. Ук планнар эрткен чылын база шуптузу ажыр-ажыр күүсеттингилээн. Совхоз шөөр мал өстүрериниң планын чылдын-на ажыр боттандырып келген. Мыйыстыг бода мал базы ниитизи-биле үш чылда ажыр күүсеттинген, ынчалзажок эрткен чылдың планынга үжеп баш четпээн.

Бир башка онааштыр хой болгаш өөкү дугу кыргыныының онаалдалары кайыда чылдарда ажыр күүсеттингилээн. Күрүнеге садар малдың ортумак деңнизи база көрдүнгениниңден аартап турар. Чижээлээрге, эрткен чылын мыйыстыг бода малдың деңнизиин 300 хойнуун 40, өшкүнүн 35 килограмм чедирер турда, ол көргүзүглер дараалаштыр 326 база 41 болгаш 35 килограмм болгулаан.

Чүс башка онааштыр чаш төл алырында четпестер барын миннип апаар. Эрткен чылын кудуң алырының планнарын 100 хуу, анай алырының — 112 хуу, а быжаа болгаш хураган алырының планнарын оранчок эвээштп күүсеткен бис. Ам кол соруулга — СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң айтыышкынынарын боттандырары.

План күүседиринде эң чугула чүүл шынар дээрзин билдингиндиг. Ынчангаш социалистиг чарышты мал бажын өстүреринден аңгыда, оон семиртилгезин күштелдиреринче кол углап турар бис. Чамдык чедимишкиниевистин баажыны, харын, ында хире чүве. Көрүнеревеп: эрткен чылын күрүнеге сатхан 415 молдургавыстың 330 ажыының азы 80 хуузунуң бираазынын-не деңзизи 320 килограммдан өрү болду. Бо көргүзүг планда доктааттынганындан элээн ажып турар. Күрүнеге дужаган хойнуң 80 хуузу база-ла ортумактан өрү күштүг болган.

Күрүнеге садар малды эки семиртип албас болза, ажыл-агый каражага таварбажыр. Бистиң совхоз эрткен чылын сатхан ортумактан куду күштүг 84 иикеткен, 677 хойдан болгаш 774 өшкүден 25,6 мун рубльдн чедир албаан. Ынчангаш малын эки семиртикен болгаш планнан ажыр продукция будурген малчыннарга, социалистиг чарыштың негелдезин ёзутаар, тускай төлевир көрдүнген. Планнан ажыр продукция дээш совхоз эрткен чылын малчыннарга чеди мун ажыг рубльди төлээн. Ол дээш өске шаңнал-мактал болгаш чингелделер база барын айтыры артык эвес. Чамдык мурнакчыларга шаңнал кылдыр мал-даа берип турар бис. Бо бүгү материалдыг болгаш моральдыг детинмче сөөлгү үеде элээн нептерээн болгаш оларның ролю улам улгадып турар.

Мал бажын өстүрер, малдан алыр продукцияны көвүдедир болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле социалистиг чарышта четпестер-эвээш эвес. Маңаа ылаңгыя мал деңзилеэр деңзилериниң чедишпезин болгаш чогу улуг шаптык болуп турар. Бо чорун кадарчыларның сонуургалын көдүрбейн турар. Малдың семиртилгези болгаш немелде деңзизи, нүргулайында, мал хүлээп алыр пунктуга тодараттынып турар. А херек кырында кыш-даа, чайбаа дивейн ай саныда деңзилеп, оон чогуур түңнелди үндүрүп, хемчегни ап турары чугула.

Социалистиг чарышты организастаар турарыныста баа улуг четпестер бар. Социалистиг хүлээлгени ханада аазып алган орза-даа, чамдык малчыннар оны күүседирге азы оны 5—10 хуу ажыр күүседирге чүү хире төлевир азы шаңнал алырын билбес. Ынчангаш чарыштың негелдезин малчын буруузу хей-аттыг, тура-соруктуг ажылдап турар. Ындыг болганда социалистиг чарышты организастаарын экижидер бис. Ынчан көргүзүглер бедик, мурнакчылар хөй болур.

Н. ООРЖАК.
«Тес-Хем» совхозтуң директору.

Юрий Владимирович АНДРОПОВ

ЛЕНИНЧИ ОРУККА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнниң дугайында дыңнадыг совет кижи бүрүзүнүң чүректеринге ханы кажыдалды болдурган.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг-шылаг билбес демиселчи амы-тынындан чарылган.

Февраль 10-нуң кежээнинде бүгү чуртка, заводтарга болгаш фабрикаларга, эртем организацияларынга болгаш культураның албан черлеринге ажылчы чонналрың кажыдал митингилери болгулаан. Оларның киржикчилери канчаар-даа аажок улуг чидиргиниң дугайын чугаалаан, бодунуң амыдыралын Юрий Владимирович Андроповтуң тураскаатканы Ленинниң өндүр улуг херээн уламчылаарыбыла партияның ленинчи Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ниң Политбюрозуң долгандыр боттарының хүрээлеңин улам-на сырый каттыштырарынга белениниң дугайын медеглеп турганнар.

Мөскваның И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң автомобиль эптээр корпузун кажыдал ёзугузубиле шимээн. Анаа ол бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң хөй-мун кижилиг митингизи болган.

— Совет кижилер Юрий Владимировичиниң бистиң Төрөөн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күзүүн быжыглаарынче угланган, тайбың болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш могаг-шылаг билбес демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң партия болгаш бүгү совет улус бедии-биле хүндүлеп, үнелеп көрүп турганы— деп, кузовтар каннаар цехтиң электромонтёру, партбюро секретары В. Н. Хохлов медеглээн.— Бистер совет кижилериниң таварышканы аар чидирининге ханызы-биле кажыдап турар бис.

Кузовтар эптээр цехтиң эдиктизи Е. М. Иванова, кузов эптээр бүдүрүлгениң начальныгы Б. З. Гуревич, кузов эптээр бүдүрүлгениң килдис начальныгы, партком секретарының ораалакчызы В. А. Петров олар совет улустуң төрөөн партиязынга чайгылыш чок шынчызының дугайын, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүү-биле деткип турарының дугайын чугаалап. Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге ханы кажыдалды илередип турганнар.

Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, социалистиг Ада-чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбын болгаш коммунизм дээш могаг-шылаг билбес демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинин дугайында медээни ленинградчылар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, ханы кажыдал-биле дыңнааннар.

— СЭКП ТК-ниң Чиигизе секретарының, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының албан-хүлээлгезинге эчис соруглаларже чүткүлдүг, кызымакай болгаш инициативтиг ажыл-чорудулгазы дээш, улуг дүржүлгези болгаш политиктиг мерген угаангыр чоруу, ажыл-херекчи эки шынарлары дээш Ю. В. Андроповту партия болгаш бүгү совет улус бедии-биле хүндүлеп, үнелеп көрүп турганы— деп, кузовтар каннаар цехтиң электромонтёру, партбюро секретары В. Н. Хохлов медеглээн.— Бистер совет кижилериниң таварышканы аар чидирининге ханызы-биле кажыдап турар бис.

Кузовтар эптээр цехтиң эдиктизи Е. М. Иванова, кузов эптээр бүдүрүлгениң начальныгы Б. З. Гуревич, кузов эптээр бүдүрүлгениң килдис начальныгы, партком секретарының ораалакчызы В. А. Петров олар совет улустуң төрөөн партиязынга чайгылыш чок шынчызының дугайын, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүү-биле деткип турарының дугайын чугаалап. Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге ханы кажыдалды илередип турганнар.

Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, социалистиг Ада-чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбын болгаш коммунизм дээш могаг-шылаг билбес демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинин дугайында медээни ленинградчылар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, ханы кажыдал-биле дыңнааннар.

— СЭКП ТК-ниң Чиигизе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң мөчээнинин дугайында медээ бистериң чүректеривиске ханы кажыдалды болдурган—деп, В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжышкынының модельчилер бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. А. Мартьянов чугаалаан.— Юрий Владимирович бодунуң бүгү-де күжүн, билиин болгаш амыдыралчы оруун партияның политиказын боттандырарынга, коммунизмниң идеяларының тиилелгези дээш демиселге бүрүү-биле берген. Экономиканы интенсификастаары, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын экижидери, партийжи, күрүне болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, кадрларның харыысалгазын улгаттыраары, массаларның чогаадыкчы, тывынгыр идепкейин калбартыры дээш партийжи сорулгаларын боттандырып чорударынга ооң ачы-хавыязы дыка улуг. Ол бомбүрзек кырынга тайбынды быжыглаарынга, ядролуг айыыл-халапты болдурбазынга улуг үлүүн киирген.

Компрессор агрегаттарының кол конструктору К. Б. Саванцев, токарь Н. Г. Миронова, каттыжыышкынының чингине директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Н. Н. Иванов олар Ю. В. Андроповтуң чырыткылыг тураскалының дугайын чугаалаан, партияның ленинчи угланышкынын долузубиле деткип турарының, ооң чоннуң үндезин эрге-ажыктарын барымдаалаан иштики болгаш даштыкы-даа политиказын амыдыралга боттандырары дээш кызымакай демисежиринге шиитпирлиниң медеглээнинер.

С. М. Киров аттыг «Электросила» каттыжышкынга болган митингиге гидрогенератор пегинің фрезеровщиктер бригадири Б. П. Лазарев мынча дээн.— Бистер, ажылчыннар, Юрий Владимировичиниң бистин ажыл-херектеривисти болгаш амыдырал - чурттаалгавысты кайы хире кичээнгейлиг болгаш дыңнангыр көрүп турганын билир бис. Ооң чугаалары, чүүлдери, ажылдары бистерни чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннеже сорук кирип турган. Бо кажыдалдыг хүннерде бистер Коммунистиг партияны долгандыр улам-на сырый каттыжарывысты даңгыраглап тур бис.

Свердловскиниң күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери — ажылчыннар, эртемденнер, албан-хаакчылар, студентилер, башкылар кажыдал митингизинге чыылгаш, Ю. В. Андроповтуң тураскаалын сактырының ёзулалын кылып, минута иштинде ыыт чок бүт кырынга турганнар.

СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары Б. Н. Ельцин митингини ажыдып тура, Юрий Владимировичиниң бүгү амыдыралы Төрөөн чуртка бараан болуруның чайынналынчак үлегери болур дээрзин демдеглээн. Амгы үеде улус ажыл-агыйының бүгү адырларында, политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш иннтилел амыдыралынга партийжи үдуртулганың стилин сайзырагайжыдарында бооп турар экижишкиниг болуушкуннарны ооң ады-биле холбаштыр көрүп турар бис.

Бистиң партиявыс, совет улус, бүрүнгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен аар чидиргге таварышкан деп, СЭКП ТК-ниң секретары Н. И. Рыжков чугаалаан. Чалбыыштыг коммунист, Ленининиң херээнниң чалбыыштыг уламчылакчызы, амгы үениң эң-не шылгарангай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андропов мөчээн. Ол чайынналынчак амыдыралды чүрттап эрткен. Ону партия кайнаар-ла чорутkан болдур, бодунуң бүгү күжүн, партия болгаш күрүне ажылдакчызының эң байлак дуржулгазын совет улуска бараан болдуруп келген. Ол-бодунуң бүгү-ле күжүн партияның херээнге, социалистиг Төрөөн чүрттүн чечектелишкининге бүрүү-биле берген.

Партияның, бүгү совет улустуң амыдыралынга эң улуг болуушкун — СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленуму Ю. В. Андроповтуң ады-биле холбаалыг. Экономиктиг болгаш социал чорудулгаларның байдалын ханызы-биле аналитээнинге үндезилеттинген совет иннтилелдиң мурнунда турар сорулгаларны бүгү талалыг, боттуг көрүү-биле; бүгү-ле черлерде күш-ажылчы коллективтерде быжыглып турар ажылдың бүдүнгүр болгаш бүзүрелдиг байдалы-биле; кадрларның организастыг, харыысалгалыг чорууунуң иннти бедиишкинин-биле, күрүнениң, күш-ажылдың болгаш планның сагылга-чурумуның быжыкканы-биле Пленум соонда эрткен үе тайылбырлаттынар.

Юрий Владимирович бодүүн, кижилерге дыңнангыр болгаш кичээнгейлиг —кайгамчыктыг кижи чораан. Ол күш-ажылдың кижизининң дугайында сагыш салып чүрттап келген болгаш аңаа совет кижилер ханы күндүлээшкин болгаш ынакшыл-биле харыылап турганнар.

СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарынга партияның шиитпирлеринде, Ю. В. Андроповтуң чугааларында салдынган сорулгаларны боттандырарынче угланган бистиң кызымакай күш-ажылывыс Юрий Владимировичиге эң эки тураскаалывыс болур.

Бүгү совет кижилер партияга, чүртка аар-берге бо шакта СЭКП-ни, ооң ленинчи Төп Комитедин дүжүттүр-дыр удам сырый каттыжар дээрзинге кандыг-даа чигзинит турбас.

— Ажылга норма-чижек болу берген боттуг, бедик харыысалгалыг чорук, эргелеп башкарылгага коллективтиг болуру, кандыг-даа сагылга-чурум чок чорукка эптешпезин— бөгүнгү бистерниң дыка хөй чедиишкиннеривистиң үндезини ол боол турар—деп, Верх-Исетскиниң металлургия заводунуң вальцовщиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. К. Финогенов чугаалаан. — Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хуу бедидериниң болгаш продукциянның бот-үнезин даалгага немештир чартык хуу чинтедириниң дугайында СЭКП ТК-ниң декабрь (1983 ч.) Пленумунга Юрий Владимировичиниң чугаалаан идеязы Ортаакы Уралдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң бүгү күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-амыдыралы апарган. Бистер, ажылчыннар, эң чүтүлә партийжи хүлээлге болза, бүдүрүлгени интенсификастаарын күштелдиреринче, күралвырларны дилеп тыварынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, ажылдың бүгү адырларыга кызымакай ажылдааринче угланган партияның шугумун бүгү күжүвүс-биле деткиривис болур деп санап турар бис. Ол дээрге Юрий Владимировичиге эң эки тураскаал болур деп санап турар бис.

Верх-Исетскиниң металлургия заводунуң директору В. С. Ожигалов, «Уралхиммаш» бүдүрүлге каттыжышкынының чондурукчутокары Н. Е. Береснев, СЭКП Свердловск хооркомунуң бирги секретары В. Д. Кадочников митингиге чүве чугаалаашаш, боттарының коллективтериниң, Свердловскиниң бүгү ажылчы чонналрының өмүнээзинден Төрөөн чүрттүн экономиктиг күчүшидалын боттарының күш-ажылы-биле быжыглаарын бүзүреткеннер.

Волгоградтың Ф. Э. Дзержинскиий аттыг трактор заводумуң түс-түс ажылчыннары кол конвейерге болган кажыдал митингизинге чыылганнар.

Партияның хоочуну, дарганнаашкын корпузуунуң ажылчыны А. И. Яковлев мынча деп чугаалаан: — Ю. В. Андроповтуң мөчээнинин дугайында дыңнаш, бистериң кижи бүрүзү чүрээвистиң ханызындан кажыдап турар бис. Мен СЭКП ТК-га партияның хоочуннары-биле ужуражыышкынының киржикчилери боор арганыг болган мен. Анаа Юрий Владимировичиниң чугаазы ужуражыышкынның киржикчилери, бистерге шуптувуска, ханы сонуургалды болдургаш, СЭКП-ниң XXVI съездизининң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин боттандырарынче угланган бистиң кызымакай ажылывыс аңаа эң эки тураскаал болур.

Ю. В. Андроповтуң тураскаалын сактып, ооң мөчээнинге качыгдал илередиринің митингизин Черновицыга, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылы аттыг трикотаж каттыжышкынынга эрткен.

— Бистиң партиявыс, бүгү совет улус аар чидиргге таварышкан — деп, арғыыр цехтиң бригадири В. Доценко чугаалаан. — Ленинчи партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, социалистиг Төрөөн чүрттүн аас-кежии болгаш чечектелишкинин дээш, чер кырынга тайбың дээш демиселчининң чүрээ сокпастаан.

Митингиниң киржикчилери ийи дакпыр күш-биле ажылдаарын, бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырарын, сагылга-чурумну быжыглаарын болгаш беш чылдың даалгаларын чедишкиниг күүседир дээш бүгү чүүлдү кылырын бүзүреткеннер.

(СЭТА).

КЕЗЭЭДЕ АРТАР

Төрөөн чурт, совет ажылчы чоннар улуг аар кажыдалга таварышкан. Ленинчи партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, Социалистиг Төрөөн чүрттүн чалбыыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг-чок демиселчи Юрий Владимирович Андропов амы-тынындан чарылган.

Мерген угаанныг болгаш бөдүүн сеткилдиг бо кижиниң ажыл-херектери кезээде ажылчы чонну, мен ышкаш, бөдүүн кижилерниң эрге-ажыктарын камгалаарынче угланган. Мен болза, тыва көшкүн араттың өг-бүлезинге төрүттүнген кижи мен. Узуун назынымның иштинде экини-даа, бакты-даа көрдүм. Ленинчи Коммунистиг партия, ССРЭ эвес болза, оларның чаныш-сыныш чок коммунист оолдар, кыстары эвес болза, чырык хүн адаанга аас-кежиктиг чүрттаары белен кайын таваржыр. Мөлдүккалдык амыдыралдан тыва кижи уштунган, аас-кежиктиг амыдыралдың терезинче шымнып кирген. Ол дээш бистер өөрүп, чортаарланып чоруур бис.

Хостуг күш-ажыл, чаагай амыдырал дээш демисежирин айтып, бөгүнгү амыдыралдың нарын айтырыгларын шиитпирлээрин чогаадыкчы ёзу-биле байыдып келгенинерге Ю. В. Андропов хамаажыр. СЭКП Төп Комитединиң үр эвес үеде ол баштаан. Ынчалза-даа партияның болгаш чонның күженишкининерин экономика хөгжүлдезин дүргедедиринче, кадрларның ажыл дээш харыысалгазын бедидеринче, партияның, күрүненің болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, массаларның ботиидепкейин бедидеринче мөөнеп шыдаан.

Чонның эрге-ажыктары дээш демисежип чораан Ю. В. Андроповтуң чырыткылыг тураскаалы бүгү совет кижилерниң сагыш-сеткилинге мөңгеде артар.

Ч. ХЕРТЕК.

Тээли.

Специалистиң иңдири

ХУРАГАННАР ЧЕТЧЕ БОЛЗУН ДЭЭШ

Хой оолдаашкыныңың үезинде алыр хураганның саның көвүдедири болгаш оңча-менди камгалап доруктурары болза, көдээ ажыл-агыйның чугула адыры — хой ажылын үнделиин-биле экижидериниң, ооң ажыктыын бедидериниң кол аргазы болур. Ая республикада хой оолдаашкыны үргүлчүлеп турар. Бо хүннерде хойжуларның карак кызыл ажылынан зът, дүк талазы-биле болгаш чыл планнарының күүселдезин, хойнуң баш санының өзүлдезин улуубиле хамаажыр апаар. Ынчангаш хой ажылының интенсифтиг аргаларының онзагай чүүлдериниң дугайында, кышкы үеде хойларны болгаш хураганнарны ажаан-азыраарының технологиязының дугайында Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң эргелекчизи И. И. Беляковтуң чүүлүн парладывыс.

Хойну анаа кадат-биле өстүрерге, ооң өзүп-көвүдээр шынарлары бойдустуң янзы-бүрү байдалдарындан улуг хамаажыр. Чиигзелээрге, чайгы үеде эки семиртии алган төрүүр хой кышты хүр ажар, ооң төрөөн хураганы кадык, шыырак, доругуучал болур. Чүге дээрге малдың организминде чагның калорийи хөй болгаш, организмге белоктуң шиңгээттинеринге камналганы болдуруп, незининң иштинге чаш толдуң боттанырынга эки салдарны бээр. Малдың боозап эгелээн үезинде, үре садыының боттанып, сайзырап келген үезинде не-малдың организми белоктуу эвээш чарыгдаар. Төрүүрүнге чедир ийи-бир ай артканда, незининң иштинге төлдүң массазы 75—80 хуу улгадыр. Хой хураган эмнирер үезинде, сувай азы боос турган үезинге бодаарга, барык ийи катап хой чем хереглээр. Ынчалза-даа часкы үелерде одарладып турарга, чаш төлдүг хойнуң суду көвүдеп, хураганын тоттуруп шыдаар болур.

Бо биологтуг чурумнарны билири — хой төрүп турар үеде кышкы графикти чедиишкиниг шиңгээдип алырының база бир негелдези. Бо чорук мал ажылының көргүзүглериниң нинтизи-биле экижиринге идиглиг. Хойнуң төрүүр үезин эртелеткеш, ооң бойдустан чаяттынган биологтуг шынарларының өскерилбейн хевээр артарын утпас ужуруг бис.

Эрткен кыштаглаашкында хой төрүп турар үеде эвээш эвес бергелерге таварышкан бис. Ооң хереченинге хураганнарны болгаш анайларның өлүп-хоолаан сан-чурагайын адап болур. Төрүттүнген бүгү чаш төлдүң 15,9 хуузу өлген. Менди камгалап алган анай, хураганнар кыштың хүр ашкаш, часкы үеде хоолулуг чемнериниң чогу-биле база одарланы шын эвес ажылгааны-биле хой хораан. Төрүүр 100 хойга онааштыг 80-ден хөй хураган алган 31 ажыл-агыйның чүгле 8-и ол көргүзүүн чидирбээн. Мал чынналрының сөзүү-биле алырга «ылбыргай» хураганнар хөй төрүттүнген. Ооң бир хереченин көрээлиңер. Эрзин районда «Нарын» совхозтуң чамдык кодан хойлары бүдүн сезон дургузунда оттап келген. Ооң түңнелинде төрүүр 100 хойга онааштыр совхоз 80 хураган алыр аргалыг болган. Хураганнар колдуунда-ла кадык, шыырак. А Бин-Хем районда «Саян» совхозтуң төрүүр хою даадыла кажаага тургузу азырадып турган, ынчангаш төрүүр 100 хойдан чүгле 64 хураган алыр аргалыг болган. Бо чүнү көргүзүп турарыл дээрге, хойну аргалыг-ла болза, одарладып кадарар болза күш-деңгели шыырак болур, ол кышты менди ажарыгга дузалыг.

Хураган камгалап алырынга чүгле одарладып кадарары база аргаар-бойдустуң байдалдарын өөренип көөрү дузалыг дээр болза, ол шын эвес болур. Маңаа кижилерни могаг-шыладыптар узамдыккан кышкы сезон, ол ышкаш малды ажаап-тежээриниң технологиязын хажыдары улуг салдарлыг. Хураганнарны неминге ыдарда дүвардa сашын көрүп дилээри дыка хөй уе чарыгдаар. Ооң түнелинде хойну одарладырынга эвээш уе артар. А төрүттүнгеш чаңгыс ай болган хураганнар 10—12 килограмм деңзилиг апаар. Хонукта оларның деңзизиниң немелде өзүлдезин 200—250 грамм кылдыг чедип алыр дииле. 42—45 килограмм деңзилиг хойга 1,5—1,8 килограмм чем единицазын чарыгдаар. Ооң аразында 3,5—4,0 килограмм чартык курган кышкы сиген кирип турар.

Ынчангаш кышкы үеде малды чайгаар үнген оттуг девискээрлерге одарладыры эргежок чугула. Ынчалза-даа ону чедип алырда малды ажаап тургузарының технологиязын өскертири негеттинип келир. Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң дуржулгазы-биле таныжып көрээлиңер. Хой ажылының деп-шилгелиг аргазынче шилчээн чорук межегейжилерниң көргүзүглериниң бединиринге улуг салдарлыг болган. Эрткен кыжын ажылагый нинтизи-биле 100 хойга онааштыр 92 хураганны камгалап аар аргалыг болган. Ооң мурнунда чылдарда оларның көргүзүү чүгле 49 биле 67 турган. Совхоз 656 килограмм хураган дүгүн кыргып, 8.072 рубльдин немелде орулгазын алган. Күрүнеге бо чылдың 700 баш хураганнарын сатkан. Оларның бирээзи-ле 29 килограмм деңзилиг болган. Хой ажылы совхозка нинтизи-биле 26,7 мун рубльдиң арыг орулгазын киирткен. Бо чылдың январь зегизиниң медээзин алгаш көөрге, ажыл-агыйның бүгү хоюнуң 60 хуузу төрүүр хой бооп турар. Оларның санын 65—70 хуу чедирериниң аргалары бар. Чүге дээрге совхозта бо хүннерде 3 мун аныяк хой бар.

Чедиишкиннер кескү-дүр. Ынчалза-даа ол анаа-ла дээн чок. Маңаа кылып чоруттунган улуг ажылдың салдары улуг. Ол ажыл амдаа доозулбаан. 1983 чылдың декабрь 20-ден 1984 чылдың январь 27-ге чедир ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 5834 хураганны камгалап алган. Төрүүр хойлуг 15 коданның сезинің хою эрте оолдап эгелээн болгаш үезинде доозулган. Мурнамчы хойжу К. Ооржактың үлегерин маңаа демдеглээри чугула. Ол 533 хойдан 560 хураганны алган. Муриунда бо хойжу кажаа иштинде моондак бүрүзүнге 160—180 хураганның хойларыны тудуп турган. Ынчан ооң үези чүгле кажаа иштин аштаарынга, өдек солуурунга үнүп турган болза, ам ол аргадан чайлааш, өске, депшилгелиг аргаже шилчээн. Ам төрүүр хойну аңгылааш, тускай чылыг өрээлдерде азырап турар апарган. Хураган төрүттүгеп соонда, ону кургаткаш, неин-биле тускай өрээлчигешке тургузуп каар. Кажаада бирээзинге-ле 100 хой тудар өрээлдер бар. А бешдугаар өрээл — хураган чемгерер чер. Ынчап кээрге бүдүн дүн дургузунда хураганнар неин-биле кады турар болгаш оларның хөлүн эртпэ хөй сүт эмери, а ооң-биле ижин аарыгларындан аарыыры токсаар. Хой өрээлчигештерге дүргеп чаңчыга бээр. ынчангаш одар соонда бодунуң хураганын дүргеп тып аар. А «аскан» хойларны дүргеп дилеп тыварыбиле өрээл бүрүзүн янзы-янзы будуктар-биле демдектээр. Ол бүгү каттышкаш элээн хой үени камнап бээр. Ынчангаш хойну кежээ чедир шакка чедир кадарып болурунуң аргазы тургустунар. А хойнуң немелде чемгерилгезинге 0,6 килограмм чем единицазы четчир апаар. Хураганнар столованга сиген, сула, суг дээн чижектиг немелде чемнерин алыр. Ол ышкаш эм бүдүмелдер-биле оларны аңаа чемгерери көрдүнген. Ындыг арга сакманчыларның санын кызырар.

Малды суггарарынче онза кичээнгейни угландырза чогуур. Улуг малдың организминге 55—65 хуу сүт чоруур, а хураганнарның организминге — 70—80 хуу. Ооң кадында организмниң бүдүмелдер солчулгазының ачызында сүт доктаамал долдуртунган турар ужурлуг. Хой сүдүнде чүс янзы бүдүмелдерден аңгыда 82 хуу сүт бар. Ындыг төлээде 2—3 килограмм курган чем-биле хой 2—3 литр сүтнү холуп шиңгээдип алган турар ужурлуг. Ынчалза-даа чамдык ажылагыйлар коданнарда малынга сүтнү четпес берип турар. Ооң уламында мал арып-баксырап, кагып өлүр ужурга таваржып турар. Ылаңгыя Өвүр районнуң совхозтарында бо талазыбиле байдал дүвүреңнүг.

Хойнуң массалыг оолдаашкынын чогуур үезинде эрттирери, мал чемни хумагалыг, шын чарыгдаары, одар-белчиирлерни чоп ажыгаарары, малдың уксазын доктаамал экижидери, ооң янзы-бүрү аарыгларын болдурбазы бо бүгү мал ажылынын бо кол адырының сорулгалары боол артпышаан. Ынчалза-даа челип аар дээн сорулгаларывысты чедиишкиниг боттандырар дизивиссе, чүнү мурнай эртем ёзузу-биле көрдүнген хүн чурумун хамык чок сагыыр апаар бис. Биргээр чугаалаарга, малды шын суггарып, чемгерип, зооветеринарлыг пегелделерни күүседип, малдың санитарлыг байдалын чогум-чудар ужурлуг. Бо бүгү каттышкаш хойнуң онча-менди чоруун магадылаар болгаш мал ажылының бо адырының улам сайзыраарынга улуг идиглиг болур.

ДҮРГЕН-ДААА, ЭПТИГ-ДААА

Совет Тывага агаар транспорту кескизу-биле хогжээн. Республика иштинде шугуманардан аңгыда, бистиң улуг делгем чуртувустуң кол-кол хоорайлары-биле агаар шугумнары тургустунган. Чурттуң төөү Москва-биле харылзаштырар дорт рейстиң бирээзинге-де чүс ажыт пассажир олурар. Агаар транспорту-биле аргыжары таварышчалыг, дүргеп, эптиг. Кызылдың аэровокзу хүммүң-не беш чүс ажыт пассажирлерни чорудуп, хүлээп ап турар.

Авиабүдүрүлгеде күш-ажылдың хоочуннары эвээш эвес. Оларның иштинден дыка хөй кижите Тыва АССР-ниң транспортуунуң алдарлыг ажылдакчызы аттыы тыпсыкан. Мурнакчыларның одуруу чыл келген тудум көвүдеп орар. Чазактың дөрт шаңналдарының эдилекчизи, техниктиг контроль килдизиниң инженери В. К. Кравцов, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи, МИ-8 вертолёттуң ужудукчузу В. С. Белекшеп, «Күш-ажылга шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи В. А. Васильев ышкаш шалынчыларның адыш хөйү-биле адаа болуп байырлалы — Аэрофлот хүнүн ужудукчулар эки күш-ажылчы көргүзүглер-биле үткүп турарлар. Чарыштың тиилелекчилериниң бирээзи 3-кү класстың ужудукчузу М. М. Орусаай февраль айның баштайгы ийи неделязында шудургу ажылдаан. Од хой-нинти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Оны аш-оорту авиабүдүрүлгениң партбюро кежигүнүзе соңгаан. Дуржулгалыг ужудукчу консомолчу В. А. Монгушка бодунуң мергежилиниң чажыттарын дамчыдып турар (чурукта).

Ужудуушкуннарны эки организаставарынга диспетчер албанының ажылдакчыларының үлүү улуг. Баш бурунгаар билет чагыдар, бир хоорайдан өскезинге улай ужар рейстерге пассажирлерни таварыштырар ажылдарын олар чорудуп турар. Оң чыл ажыр ажылдан турар агентствоның диспетчери Н. С. Макарова, телеграфтың диспетчери К. А. Кашкевская олар (чурукта) «Мергежилиниң тергиини» деп атты чаалап алганнар.

А. БАГЫР.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ ТЫВА АССР-ДЕН СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң он бирги чыылгызынга Тыва АССР-деп соңгулдалар талазы-биле соңгулда комиссиязының үелегаар хуралы Ш. П. Куулардың даргалаазы-биле 1984 чылдың февраль 10-да болуп эрткен.

Соңгулдаларга белетиел Бии-Хем районда канчаар чоруп турар дугайында улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазы М. К. Дамчай дыңнадыг кылган.

Чугаалажып көрген айтырыг талазы-биле соңгулда комиссиязының даргазы Ш. П. Куулар, комиссияның секретары В. М. Евтешин, комиссияның кежигүнү Х. Д. Демден болгаш өскелер-даа санал берген.

Районда соңгулда мурнуунуң кампаниязы ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодурлуушкүнүнүң байдалынга партияның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам идепкейжээн нүүшеишкинериниң байдалынга, ССРЭ Конституциязынга, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң соңгулдалар дугайында Хоолутага лууштур соңгуучуларның идепкейлиг кирижилгеннибиле эртип турарын хуралга демдеглээн. Районнуң ажылчы чоннары соңгулдаларга уткуштур бо чылдың планнарын чедиишкиниг күүседир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерин ап турар.

Соңгулдаларга белетиел талазы-биле чоруттуунуң түрар ажылдарын комиссия демдеглевишаан, ССРЭ-ниң Дээди Советиниге соңгулдаларга белетиелдиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сорулгаларын шиитпирдээри-биле, улус депутаттарының Советтериниң ролюн бедидери-биле сырый холбаштыраары, соңгулда комиссиялары боттарының хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир кылдыр оларга дузалаарын Бии-Хем районнуң улус депутаттарының Советтериниң чергер Советтеринге күүсөөнарынга сүмелээн.

Ивижилерни хандырар дугайында Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң соңгулукчуларның садыг хандырылгазының дугайында республиканың Советтериниң албанының ажылдакчыларының үлүү улуг. Баш бурунгаар билет чагыдар, бир хоорайдан өскезинге улай ужар рейстерге пассажирлерни таварыштырар ажылдарын олар чорудуп турар. Оң чыл ажыр ажылдан турар агентствоның диспетчери Н. С. Макарова, телеграфтың диспетчери К. А. Кашкевская олар (чурукта) «Мергежилиниң тергиини» деп атты чаалап алганнар.

А. БАГЫР.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ПЕНСИЯЖЕ ҮНЗЕ-ДАА

Республиканың хөгжүмшии театрының хоочуннарының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Зоя Николаевна Голубеваның ады тыва көрүкчүлерге чэзэрби ажыг чылдар мурнунда билдингир апарган. Ол театрның чогаадыкчы бөлүүнге 1960 чылдан эгелеп ажылдаан, бот-боттарынга дөмейлешпес алдан ажыг овур-хевирлерни тургускан. Үжен чылдарның эгезинде Калуганың театр студиязындан эгелээш, Полтавага, Донбасска, Кызылга муңмуң көрүкчүлерге ниитизи-биле үш чүс чыгам улуг, бичче рольдарны артист ойнаан. Театр ураи чүүлүнүң хоочуну, алдарлыг артист бохүннерде 70 харлап турар.

Зоя Николаевнаның репертуарында А. Островскийниң болгаш М. Горькийниң шилери колдап турар. Аңаа чижек кылдыр «Чаңныкта» Катеринаны, «Зыковтарда» Целованьеваны адаарга-ла четчир. Артист кижиниң ажылын ооң ойнаан рольдарының делгеми-биле хемчээр дизе частырыг чок. З. Голубеваның артист мергежилинге бедигээштер бооп турар овур-хевирлериң чамдыызынга-даа болза доктаавайн эрте бээр арга чок. Аңаа Ф. Гладковтуң «Шагның шаандазында» Шура Азарова, К. Треневтиң «Любовь Яровайзында» Панова, А. Салынскийниң «Барабанчы кызында» Тузикова, В. Розовтуң «Кадайлыг күдээзинде» Стужашина, Н. Анкиловтуң «Солдаттың дулгуяк кадайында» Маслова, Л. Леоновтуң «Диргелиишкинниде» Анна Николаевна дээш өске-даа он-оон маадырларның даңзызын уламчылап болур.

Зоя Николаевна пенсияже үнген соонда безин театрбиле холбаалыг ажылдап келген. Ол сөөлгү чылдарда Ж.-Б. Мольериң «Тартюф» деп комедиязында дээрги агай Пернель, М. Стегликтиң «Хуужуур бажыңчыгаш» дээр уруглар шинизинде кырган-неии бүзүренчиг болгаш көрүкчүлериниң бодалынга үр үеде артып каар кылдыр ойнаан.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи З. Голубева — театр чокка чурттай албас, аңаа бүрүн бердингеннериң бирээзи. Ол бар-ла аргаларбиле театр коллективинге үлүг-хуузун кинре каапталрындан чажам дивес. Алдарлыг артист аңгы-аңгы үелериниң костюмнерин база эки билир, ураи-шевер кижи. Дааранып турда тас-ла. Чамдык шилерде ховар хептерни, шляпаларны даараан кижи — Зоя Николаевна. Бо бохүннерде көрүкчүлериң сонуургап турары Л. Гаврилованың «Анчы-Кара биле Ангыр-Чечек» деп тоол-шиизинде чамдык маадырларның бөрттерин база-ла алдарлыг артизивис кылышкан.

Тыва театрның коллективи Зоя Николаевнаның 70 харлаанының байырлалында «Четтирдивис, бистиң дагдыыкчывыс чедиишкиннерни болгаш быжыг кадыкшылды, узун назынны күзедивис!» деп чылыг сөстерни сстилиндеп сөглеп турар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи З. Голубева чеден чылдарның ортан үезинде ойнааны «Кады ажылдап турар кижилер» деп шинде.

ОЛИМПИАДАНЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОННАРЫ

Сараевода эгелээн XIV Кышкы олимпий оюннарының баштайгы алдын медалын финн хаакчы херээжен Марья-Линса Хямялайнен чаалап алган. Ол 10 километр дистанцияны кымныдаа мурнай эрткен. Симпеле деп бичии хоорайжыгаш чурттуг 28 харлыг спортчу олимпий оюннарынга үш удаа киржип турар. 1976 чылда Инсбрук Олимпиадазынга киржип тургаш олча дистанцияга 22-ги черни эзлээн, а Лейк-Плэсидке 18 дугаар болган. Бо Олимпиадага ол делегей кубогунуң эдилекчизин атка четкени ол.

Ол спортчу — психотерапевт эмчи. Хямялайнен хосту шактарында олимпийжилер чурттуунуң алдарлыг кижилериниң чагыгларын. чоок болгаш төрээн кижилериниң байыр чедириишкиннерин магнитофондан дыннап турарлар. Ында библиотека, 60 ажыг кинофильмнер, дискотека, Алла Пугачёваның, Юрий Антоновтуң болгаш оон-даа өскелериң видеоконцерттери бар.

Кышкы оюннар хүннеринде совет хөрээжен спортчулар база-ла шаңнал чок артпаанnар.

Хаакчы Ранса Сметанина 10 километриниң дистанциязын 32 минута 02,9 секундада эртиеш. Олимпиадаңың мөңгүн медалын чаалап алган. А москвачы Наталья Петрусева коньокиге 1500 метр дистанцияны 2 минута 05,78 секундада эрткеш, хүлер шаңналга төлептиг болган.

«СНЕЖИНКАНЫҢ» ЧЫЛЫЫ

Олимпийжи суур Моймилода совет спортчу делегациязының «Снежинка» деп клуубу ажыттынган. Белеткелдер болгаш маргылдаалар соонда, спортчулар болгаш тренерлер аңаа ботботтарының самалдарын, чаңгыс командада эшөөру-биле сүмележип, чугаалажыры таарымчалыг. Хостут шактарында олимпийжилер чурттуунуң алдарлыг кижилериниң чагыгларын. чоок болгаш төрээн кижилериниң байыр чедириишкиннерин магнитофондан дыннап турарлар. Ында библиотека, 60 ажыг кинофильмнер, дискотека, Алла Пугачёваның, Юрий Антоновтуң болгаш оон-даа өскелериң видеоконцерттери бар.

Кышкы оюннарның ажыдыышкынынга тураскаатkан ураи чүүл мастерлериниң аңаа болган концертин спортчулар сонуургаан. РСФСР-ниң улустуң артизи Михаил Ножкин, ыраажы Тамара Гвердцители, эстрада артизи Владимир Винокур, гитарист Валериц Пак, илбичи Багровтар, Төп телевидениениң диктору Владимир Ухин олар спортчуларга аалдап чораанnар.

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙГЕ ЧУРТТУҢ ЧЕМПИОНАДЫНДА

Мячилиг хоккейге чурттуң чемпионадының эзлүглиг ужуражылгазынга Калининградтың «Вымпел» командазының спортчулары «Зоркийниң» хоккейжилери-биле ойнаашкан. Сан 4:4 болуп доозулган.

«Строитель» командазы «Юностуң» 9:5 санга уткан.

ИТАЛИЯДА ИЙИГИ УЖУРАЖЫЛГА

Рим. Италияда ойнап турар олимпийжи совет команданың футболистери Ливорно хоорайның спортчуларыбиле ажы-хүүзүнүң ужуражылгазынга шөлдүң эзлерин 3:2 санга уткан. Литовченко ийи, Жуников бир санны киирген.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Уругларга эртенги гимпастика. 8.50 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.05 — Документалдыг телефильмнер. 9.55 — «Будильник». 10.25 — «Совет Энциклопеде бараан бооп тур нен?». 11.25 — «Кыдыкшыл». 12.10 — «Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдылга. 12.40 — Совет черге ужуражышкыны. 12.55 — «Кодээниң шагы». 13.55 — «Музыкальный киоск». Башкарымчызы — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Беляева. 14.25 — Н. В. Гоголь — «Ойнакчылар». Телешин. 16.00 — «Аян-сорукчулар клуубу». 17.00 — Ленинградтың болгаш Ленинград областың партия база совет организацияларының ажылчы чоннарының чагаалары болгаш сагалдары-биле ажылының дурзулгазының дугайында дамчыдылга. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.30 — Ригаңың «Авесол» деп камерлиг йиитп ыры болуу ырлаар. 19.00 — XIV кышкы Олимпий оюннарында Конькы болгаш лыжа спорту. 21.00 — «Үе». 21.30 — 23.00 — Аэрофлот хүнүнге тураскаатkан концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Уругларга эртенги гимпастика. 8.20 — «Эртем болгат техника». Киножурнал. 8.30 — СОРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш таңцылары. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — А. Брукнер. № 1 симфония. 10.30 — Аэрофлот хүнүнге. «Высокое небо». Документалдыг телефильм. 11.00 — Конверт. 11.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.30 — «Тоолга аалдаашкыны». «Золушкага үш тоорукчугаш». 14.00 — «Адъютант его превосходительства». Беш сериялыг ураи-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 15.25 — «Орус сувенир» деп ансамблиниң концерти. 15.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.15 — «Тинлекчилер». Фронтучу оюнчуларның клуубу. 17.45 — Фильм-концерт. 18.20 — Күрүпеннің орус музейи. 2-ги фильм. Бурунгу Орустуң чурулга ураи чүүлү. 18.50 — Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — «Кижи. Чер. Өөренчей». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Марина». Ураи-чечен фильм. 23.00 — 00.00 — XIV кышкы Олимпий оюннарында. Трамплинден шуураашкыннар. Шанак спорту.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ДООСКА Ш...

Кызылдың ураи чүүл училшезининң библиотека салбырын чыл бүрүде хөй-хөй аныяктар доозуп үнүп, республиканың ырак-узак булуңнарында библиотекаларда ажылдап турарлар.

Бистиң Моңгүн-Тайга районнуң Кызыл-Хая суурда библиотека эргелекчизи Ульяна Мамбыштай база ук училищеңиң библиотека салбырын дооскан. Күзели-биле чедип алган тускай мергежилинде ол кызымаккай ажылдап чоруур. Номчукчуларынга кандыг чаа номнар келгенин тайылбырлап, кайызын номчуза ооң ажылынга ажыктыгыл дээрэин Ульяна сүмелеп бээр. Суурнуң чурттакчыларының ортузунга ол Ванда Василевскаяның «Челээш» деп чогаалынга номчулга конференциязын, «Моңгүн-Тайга бөгүн, дүүн, даарта» деп аас журналын эрттиргенин чон аажок сонуургап, аңаа идепкейлиг киришкеннер./ Библиотекарь — кодээ малчыннарның доктаамал аалчызы. Малчыннарның дөрт бригадаларының аайы-биле Ульяна ында библиотекаларны тургускан. Ынаар номнарны бригадаларның бригадирин дамчыштыр чорудуп, боду база малчыннарга чедип, одар-биле солун чугааны кылып турар.

Бистиң библиотекарывыс чүгле онаашкан ажылынга кызымаккай эвес, а хөй-нийи ажылынга база идепкейлиг чоруун көргүзүп келген. Ол бот-тывыгыр ураи чүүл көрүлделериниң доктаамал киржикчизи. Шоодуглуг, каттырычыг кыска шиилерге ооң күүседкен рольдарын, ураи номчулгаларын көрүкчүлер таалап дыннаарлар. Оон аңгыда Ульяна салымчаяның ыраажы. Аныяк уругтуң мындыг идепкейлиг, ажылынга ак сеткилдиг чоруу суурнуң чурттакчыларының культурлуг амыдыралынга улуг идигни берип турар.

У-Д. ИРГИТ.

НОМЧУКЧУЛАРЫ ӨӨРЭЭН

Бистиң суурнуң библиотеказының номчукчулары чыл келген тудум улам-на ковудеп, немежип турар. Аңаа библиотека эргелекчизи аныяк коммунист Роза Чөгээниң үлүг-хуузу улуг. Ол бодунуң ажылын ак сеткилдиг күүседип турар болгаш библиотека планын доктаамал күүседип келген. Номчукчуларга кичээнгейлиг, эвилең-эвилдек чоруу-биле аныяк библиотекарь чонуң хүндүткелин чаалап алган.

Библиотека клуб чөвүлелиг-биле сыгый харылзаалыг ажылдап турар. Олар номчукчулар ортузунга «Тыва улустуң аас чогаалы», «Өгбүле дугайында», «Амыдыралдың үндезини чүдел?» дээн чижектиг солун лекция, беседаларны арттырип келген. Ол ышкаш композитор Дамба Хүреш-оолдуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга тураскаатkан кежээни чон сонуургаан.

А Бай-Тал ортумак школазының өөренikчилеринге культурлуг ажы-чан, найырал, (үстүкү класстарның өөренikчилеринге) ынакшыл, амыдырал болгаш эмчи темазынга беседаларны чорудуп турар. Совхозтуң малчыннарынга база библиотекарь план ёзугаар чедип турар.

Чоокта чаа эрткен районнуң культура ажылдакчыларының хуралынга Бай-Тал кодээ библиотеказының ажылын мактаан болгаш өртектиг белек-биле шаңнаан. Аңаа библиотеканың номчукчулары база оорээн.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ЫРАК СУУРЖЕ ҮНҮҮШКҮН

«Кара-Хөл» совхоз район төвүнден ырак. Аргыжылганың байдалы база таарымчалыг эвес. Ынчалза-даа бисче комплекстиг үнүүшкүннерни Тээли суурнуң эмчилери чорудуп турар. Чоокта чаа эмчилер В. Кызыл, Р. Будуучун, В. Ооржак, В. Храмченко, А. Чимит-оол, А. Сарыг-Донгак олар кээп чораан.

«Чаш уругларны чемгерери», «Суурларның санитарлыг байдалы кандыг болур үжурлугул?» болгаш өскедаа лекцияларны, беседаларны олар суурнуң чурттакчыларынга номчуп таныштырганнар.

Ортумак школаның үстүкү класстарының өөренikчилеринге база беседаларны номчаан. Лекцияларны чон улуг сонуургал-биле дыннаан болгаш хөй-хөй айтырыгларны салган. Чурттакчылар эмчилериниң эптиг-эзлдек, билдилиг хүлээп алыышкынары дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Моон-даа соңгаар бо чижектиг үнүүшкүннерни чорударын уламчылаарын чурттакчылар дилээн.

Л. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

ЧҮТКҮЛДҮГ БООРГА

Кызыл хоорайның соматика салбырында бичии уругларның хөрекке дегдяришкинин колдуунда херээжен эмчилер, сестралар эмнеп турар. Оларның арагында эмчи сестразы Рада Серендик база бар. Ооң кедип алганы ак халады ооң узун болгаш шилгедек дурт-сынынга аажок тааржыр. Аныяк кижиниң ажылдап турарын кижи чарашсынып көөр.

Ол ВЛКСМ кежигүнү. Р. Серендик ажык сеткилдиг, чугаазы оожумзумаар. Эмчи училищезин 1980 чылда дооскан. Баштайгы ийи чылында аныяк кыс аарыг бичии уругларны эмнежип турган. Харыысалгалыг база мергежилинге ылап чүткүлдүг боорга кадыынның байдалы сергө уруглар эмнээр палатага ону быжыглап каан.

— Раданың ажылга туттунгурун, шалыпкынын уруглар ап чыдар нелер магадап чугаалажыр. Ооң палатазы эрткен чылын социалистиг чарышка киришкеш, шаңнаткан. Күш-ажылчы тинилегеде аныяк кыстың кирген үлүг база бар — деп, кол эмчи сестразы Светлана Даваа чугаалаар.

Амгы үениң негелдезиниң, хөгжүлдезиниң аайы-биле чаа-чаа аппаратура, эмнелге дериг-хереклелери кээп турар. Ону ажыглаарынга Рада Серендик мергежий берген.

С. МОНГУШ.

КИЧЭЭНГЕЙ, ДУЗА ХЕРЕК

Ажылчы чоннуң билининиң болгаш культурлуг деңнелиниң бедиринге, хостуг үе-шагын чоп ажыглаарынга культура албан черлериниң ролю улуг.

Бистиң «Хөндергей» совхоздуң төвүнде кодээ клубтуң дүтайын бижикседим. Ук клуб аңаа «Кызыл таараачын» колхоз турда-ла тургустунган. Аңаа хөндергейжилер кино, концертти көрүп, лекция, беседаларны, хуралдарны эрттирип келген. Клуб эрги-даа болза аңаа янзы-бүрү ажылдарны чорудуп болурунуң аргазы бар. Мурнуку чылдарда боттывыңгыр артистер конперттерни белеткеп, район болгаш республика көрүлделериниге киржип, шаңналдыг черлерни ээлеп-даа турган. Көрүлделерге киржип турган ырлап-хөөмейлээриниң эгелекчизи Манчакай Сат, ыраажы Опал Куулар олар-

ның талантызын бо клубка сонуургап дыңнаваннар ховар.

Амгы үеде ук клубтуң ажылы сандараан. Ында кандыг-даа культура-массалыг ажылдар, лекция, беседа, диспуттар болбайн турар. Клубтуң ажылы чүтле кино көргүзери-биле кызыгаарлаттынып турар.

Ындыг кошкак ажылдың чылдагааны чүдел дээрге клубтуң чайгы септелгезин эрецгей кылып келгенинде. Чайгы үеде клубту септээрде чүгле чугайлаар, будуруундан өске ажылдар кылдынмайн келген. Печкалар септеттинмээн, соңгалар, эжиктер чылыгларттынмаан. Ынчангаш көрүкчүлер киноны соок залда көрүп турарлар. Мурнуку чылдарда клубтуң тускай одакчызы турган. Амгы үеде ында аштакчы аштап-арыглавышаан, одап-даа турар болза, чүгле ашквартира-биле ниити чурум дауғаар хандырар.

АНТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 62 бажың, телефоннар №№ 2-28-12, 2-46-83.

Бо чылдың февраль 24-те, 16.00 шакта хөгжүм-шии театрының бажыңынга Красноярскиниң политехниктит институдунуң Кызылда филиалының 10 чыл юбилейинге тураскаатkан байырлыг хурал болур. Аңаа бүгү доозукчуларны чалап тур.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Кызыл тудуг» эргелеги дашчыларны, бызаңчыларны, бетонщиктерни, улуг панельдерден бажың тудар монтажчы - эптекчилерни, электросварщиктерни ажылдаары-биле чалап турар. Күш-ажыл төлевири аккордшаңналдыг болгаш үр чылда ажылдааны дээш немелде төлевир база бээр. Бот кижилерге общежитие бээр.

ЧАРЛАЛДАР

Бүгү автомашиналарның спидометрлери доктаттынган негелделерге дүүштүр үр-үеде чогуур хыналданы албан-биле эрткен турарын автотранспорттуг бүгү будуруулгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларынга Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствоунуң КАИ-ан болгаш стандарттар база хемчээр техниканы хынаар күрүне хайгаарадыдың Тыва лабораториязы дыңнадып тур. Спидометр ажылдап, коргузуглерни шын айтып турарын хынаан соолунде ооң хааржаан пломбалаан турар ужурлуг.

Ындыг хыналданы күрүне хайгаарал лабораториязынга кылып турар. Ынчангаш хынална кылырының хуусаларын доктаатkан графикти 1984 чылдың февраль 20-ге чедир ажылдап кылгаш, лаборатория-биле дугуржуру эргежок чугула.

Хынаттынмаан спидометрниг автомашинаны ажыглаары хоруглуг.

Чугула болган таварылгада тайылбыр алыр адрес: Кызыл хоорай, Горная кудумчу, бажың № 1, телефоннары 2-23-15, 2-16-78.

Бүгү-рвилел конкурстарының лауреады, Белорус ССР-ниң күрүнениң И. Жинович аттыг улусчу оркестри бистеаалдап чедип келген.

КОЛ ДИРИЖЕРУ — БССР-ниң ураи чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Михаил **КОЗИНЕЦ.**

Солисти — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Николай **МОИСЕЕНКО.**

Концертке киржирлер: Лариса Сладинская, Светлана Лясун, республика конкурузунуң лауреады Геннадий Климович, республика конкурузунуң дипломантызы Виктор Михальчук, Сергей Заборонок.

ПРОГРАММАДА: совет композиторларның, орус болгаш даштыкы классиктериниң инструменталдыг музыка чогаалдары, орус, белорус улустарның ырылары, опералардан арнялар, романстар.

Эргим эштер, моон адаанда үелерде болуур концерттерге кээринче чалап тур бис:

Февраль 21-де. Эгелээри — 18.30 болгаш 20.30 шактарда.

Февраль 22-де. Эгелээри — 19.00 шак.

Кассалар хөгжүм-шии театрында, «Саян» универмагта болгаш будурулге черлеринде ажылдап турар.

Февраль 20-ге чедир коллективтиг чагыгларны хүлээп алыр. Телефон № 2-25-49.

АГААР

Республикага шокар булуттаар. Чамдык черлерге биче хар чаар.

Дүне 38—43, хүндүс 28—33 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чагбас. Дүне 40—42, хүндүс 29—31 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Провал операции «Большая Медведица» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ученик лекаря» 11.30, 14.30, «Киносборник» 13.00, «Разиня» 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Красавица и чудовище» 13.00, «Чёрный тюльпан» 14.40, 16.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пираты XX века» 9.00, 14.30, 18.10, «Чёрная гора» 10.50, «Без особого риска» 12.40, 16.20, 20.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Конец бабьего лета» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Без особого риска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Акробат на северном полюсе» 9.00, 13.20, «Светофор» (К клуб) 10.40, 15.00, «Провал операции «Большая Медведица» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларга, мотоциклдер, чүгү болгаш чиик автомобильдер чолаачыларынга өөренирин күзээн кижилерни кежээки курстарже чалап турар. Өөредилге 1984 чылдың февраль 20-де эгелээр.

Школаның турар чери: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажың, тел. № 2-25-28.

ЧААСКААН КИРЖИР СПОРТЧУЛАР

САРАЕВО. Моймилода туруп турар Олимпийжи улуг «өг-бүленің» аразында бодунуң чүртүн төлөөлеп келген ийи-чаңгыс спортчулар база бар. Оларның хөй кезии оюннарга шөолут чедишкин чок-даа болур болза, ол хире улуг спортчу байырлалга киржири оорунчуг.

Чижээлээрге, Сенегалдан келген профессионал танцычы болгаш ыраажы Ламин Гюейе, Египеттен келген спортчу Гамиль Ар-Риддинбиле бир дөмей даг хаакчыларының маргылдааларына киржир. Пуэрто-Рикодан келген физик Джордж Такер шанак орууниге турзыр. Моннаконуң биче княжествозунуң хамаатылары боттарының чаңгыс чер чүрттүү даг хаакчызы Давид Лажу дээш «аарыылар» Мексиканнар боттарының даг хаакчызы Хубертаус Фон Гогенлоэниң чедишкинниг болуурунга идеген турарлар.

XIV Кышкы олимпий оюннарынга киржип турар спортчуларның эң улуг назылыы Швециядан келген бобслеист 54 харлыг Карл-Эрик Эриксон боогап. 16 харлыг аныяктарның саны база каш-ла кижи болгаш. Спортчуларның эң аары — 111 килограмм деңгээлиг Ганс Стангтасингер (ГФР), дурт-сыныңың эң чолдаа Великобританиядан келген хаакчы Росс Коэйтс болган.

(СЭТА).

АК ОЛИМПИАДАГА ТУРАСКААТКАН

Сараевода Ак олимпиадага тураскаатkан Алтайның хоорайларының кышкы үшкү олимпийжи старттарының одун Рубцовскиде кывыскан.

Крайның трактор тудукчуларының ол хоорайын эң спортчу хоорайларның биразээн деп санап турар. Рубцовскиде 48 мун күш-культоржулар, ГТО-нуң хөрек демдээниң 13 мун эдилекчилери болгаш быжыг материал-техниктиг спорт базазы бар.

Олимпиаданың дөзе демдээ — кызыл-хөрек күшкаш спортчу байырлалдың эзлерин болгаш аалчыларны чылыы-биле уткаан. Ол оюннарга киржир эрге дээш 300 мун ажыг спортчулар маргышкан. Оларның аразындан шилиттинген 800 спортчулар он хевирлерге кол шаңналдар дээш маргыжарлар.

Алтайның хоорайларының олимпиадазы февраль 12-де доостур.

(СЭТА).

АМ-ДАА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Эмчи өгге келгеш, аваамны шинчип эгеледи.

Ол аваамның судал-дамырын тудуп, шинчиир херексели-биле хөрээн дыңнаалап, аарыын тодаратkаш, эмнер берип, канчаар ажерин сүмеледи. Ооң сүмелээнин бзугаар эмнеңгеш, аваамның кадыы экижээн. Эмчи Кыргыс Ойдупович Ламажапка ынчан өөрүп четтиргенивисти илергейлээн бис. Оон бээр барык дөртеп ажыг чыл эрткен. Кыргыс Ойдупович пенсиялаза-даа. Эрзин суурда санитар-эпидемиология станциязында ажылдап чоруур.

Үе-биле деңге сүүр көскүзү-биле сайгыраан 1944 чылда эмнелгеге бир фельдшер, ийи сестра ажылдап турган болза, ам ында 19 эмчи, 70 хире ортумак тускай эртемниг кадрлар ажылдап турар. Совхоз төптеринде үш эмнелге пунктузу. Нарын суурда участок эмнелгези бар. Эмнелгелер амгы үениң дериг-хереклелери-биле хандырылган. Тус-тус аарыларның кабинеттерин ажыткан.

Район эмнелгезинге хөй чылдарда ажылдаан эмчилер хөй. Чижээлээрге, Норбу Сыдам-оол, Сотпа Экеноол, Эренчин Бомбүүк, Антонина Самдан, Светлана Лойгу олар чөнүң хүндүткелин чедип алган.

Дөртен чылдарда районнуң беш сумузун чаңгыс фельдшер эмчи К. Ламажап аъттыг кезип, эмнеп турган болза, ам бригадаларга, фермаларга машиналыг чедип, чонга дуза челирер апарган. Совет кижиниң кадыы дээш бистиң Коммунистиг партиявыстың ада сагыш салыышкыны бо хире. Район эмнелгезиниң ажылдакчылары бо хүннерде ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чыл болуур оюнга уткуштур бүгү күжүн мөөнчеп, шалыпчы бзу-биле ажылдап турар.

О. СОЯН.

Эрзин район.

Профзвиделдериниң область чөвүлели 1984 чылда дараазында чурттарже турисчи болуктерни четчелеп турар.

МАР-же — май 28-тен июнь 13-ке чедир — путёвка орта — 103 рубль;

БУР-же — июль 23-тен август 13-ке чедир — путёвка өртээ — чижек-биле 300 рубль;

Финляндияже — ноябрь айда, путёвканың чижек өртээ — 410 рубль.

Документилерни профкомнар болгаш профзвиделдериниң адырлар аайы-биле обкомнарында четчелеп, кылып турар.

Редакциянық адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9. Теле фонвары: Редакторвун 2-24-63 редакторвун ораалдачыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсаалдыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий-ин амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60 культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2054.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00708.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Юрий Владимирович АНДРОПОВ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (12428) | 1984 чылдың февраль 13, понедельник | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеңиң шылгараңгай ажылдакчызы — Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары, делегейниң депшилгелиг бүгү хөй-ниитизи ханы кажыыдалын илергейлеп турар

Ю. В. АНДРОПОВ-БИЛЕ МОСКВАДА ЧАРЛЫЫШКЫН ЁЗУЛАЛЫ

Москва ханы кажыыдал шинчилиг. Шөлдерде болгаш кудумчуларда кажыыдал кожаалар-лыг кызыл туктарны халайты аскылаан. Юрий Владимирович Андропов-биле москвачыларның чарлып турары ол.

Февраль 12-де эртенден бээр найысылалдың районнарындан чыылган кижилерниң чыскаалы Колонналыг залда мөчээн кижиниң магабодун салган хааражакты тургускан Эвилелдер бажыңынче чоруп турган.

Заводтарның болгаш фабрикаларның ажылчыннары база албан-хаакчылары, албан черлериниң болгаш эртем-шинчилел институттарының эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, шериг албанныглар, ховушөлдериң болгаш фермаларның ажыл-ишчилери, сургуул аныяктар ханы кажыыдалдыг эртип турган. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвиниң улам ыңай бажыглышкыны, сайзыраңгай социализм ниитилелиниң улам ыңайгы хөгжүлдезин, чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдезин, бистиң Төрээн чурттувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүүнүң бажыгары ооң ады-биле тудуш холбашкан кижиге ханы хүндүткелди илередир дээш, олар келген.

Колонналыг залга ол хүн ең баштай Кызыл Пресня районнуң ажылчы чоннары эрткен. Ол район бодунуң револючуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдары-биле алдарлыг. Ленинчи ёзулунуң удуртукчузунуң, Чалбыштыг патриоттуң, тайбың болгаш социализм дээш могаг чок демиселчиниң дутайын Кызыл Пресня кажан-даа утпас.

— Бистиң ажыг-шүжүүвустуң дамчыдыптар сөстер черле тывылбас — деп, «Трёхгорная мануфактура» комбинаттың слесарь-септекчизи Г. П. Козлов чугаалады. — Юрий Владимирович Андроповтуң амыдыралы — партияның болгаш чоннуң эрге-ажыктарынга. Ленинниң өндүр улуг херээнге кызыгаар чок бараан болуушкунуңуң үлегер-чижээ. Ол бодунуң күжүн, билиглерин, амыдыралчы улуг дүржулгазын партияның политиказын хажык чок боттандырарынга, ленинчи идеяларның тиилелгези дээш демиселге бараалгаткан. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Коммунистиг партияга, совет улуска Кыйгырыын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис. Ында бистиң бодалдарывыс болгаш күзелдеривис илереттинген. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эви бистиң күжүвүстүң үндезини бооп келген болгаш ындыг бооп артардаа.

...Хааржакты салган бедиг-гээштиң чанында, Колонналыг залдың ханаларын дургаар, Эвилелдер бажыңының фойезинде — чүс-чүс веноктар. Оларның араазында — Ставрополь крайның, Соцгу-Осетин АССР-ниң, Карел АССР-ниң, Ярославль областтың коммунистеринден болгаш ажылчы чоннарындан веноктар. Амыдыралчы өруунуң этези ол черлер-биле холбашкан болгаш олар Юрий Владимирович Андроповту эки билир.

Чыскаалган кижилерниң шүүжү соксаал чок. Аңгыаңгы хар-назылыг, салымчолдуг, мертежилдиг кижилер Колонналыг залче шүүжүп-ла, шүүжүп-ла турган. Оларның кижи бүрүзүнге Юрий Владимирович Андропов эртим болгаш чоок.

— Ю. В. Андроповтуң амыдыралы долу бүрүгү-биле совет улуска, коммунизмниң өндүр улуг херээнге бараалгаттынган — деп, ЗиЛ заводтуң цех начальнигги Н. И. Быков чугаалады. — СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ниң ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга хажык чок боттанышкыны дээш партияның бажыг угланышкынын москвачылар, бүгү совет кижилер дег, Юрий Владимировичиниң могат-шылаг чок ажыл-чорудулгазы-биле холбап көрүп келген. Чоннуң эрге-ажыктарын ол ханы билип, бодап чораан. Ынак Төрээн чурттувустуң чечектелиишкиниң дээш эрес-шудургу күш-ажылывыс — Ю. В. Андроповка ең эки тураскаал ол болур.

— Юрий Владимирович совет эртемниң хөгжүлдезинче доктаамал кичээнгейни салып чораан — деп, ССРЭ-ниң Күрстандарттың Бүгүзөвүлел эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы, биология эртемнериниң кандидады В. С. Лекарев чугаалады. — Бышкан социализмниң сайзырақгайжыдарының, эртем-техниктиг дешшлгенн дургедедириниң талазы-биле партияның болгаш Совет күрүнеңиң угланышкынын ажылдап кылырынга ооң ролюю үнелеп четпес улуг.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры композитор Т. Н. Хренников бодуюң бодалдарын чугаалады:

— Кыска хуусааның дургузунда Юрий Владимирович чуртка, чонга кайы хирээш кылганын ол ам чок апарганда кижи улам ылаптыг билип кээр-дир. Сагылга-чурумну быжыглаарынче угланышкын ажылчы чоннарының эрге-ажыктары база негелде-хереглелдери дээш сагыш салышкын-биле холбаштынган турган. Бистер, уран чүүл ажылдакчылары, Юрий Владимировичиниң бистерге, бистиң ажылывыска улуг кичээнгейнин доктаамал көрүп келген бис. Бистиң соруглавыс болза совет кижини — коммунизмниң тургузукчузун алдаржыктынан чогаалдарны тургузары болур.

...Кажыыдал аялгалары удуктелбейн дыңналып турган. Үш минута болгаш-ла, хүндүлел таныылы солчуп турар. Ю. В. Андроповтуң мага-бодун салган хааржак чанынга ээлчегни ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, бүдүрүлге мурнакчылары, космонавтылар, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери ээлчежип эрттирип турган.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң тайбыгыга ынак ленинчи даштыкы политиказын боттандырарынга Ю. В. Андропов хөй күштү берип чораан.

— Тайбың — бистиң кайгамчык улуг планнарывысты күүседиринге ең кол негелде — деп, геолог Г. М. Хабалов чугаалады. — Юрий Владимирович Андропов Медегледелеринге болгаш өскедаа чугааларынга бүгү-ниити тайбыңны болгаш улустар аразынга айыыл чок чоруктуу быжыглаарынче угланган партияның эң чугула боттуг инициативаларын берген болгаш олар дээш идепкейлиг туржуп чораан.

Москва чоогунуң тараа шөлдериниң болгаш фермаларының ажыл-ишчилери залче кирип келген. ССРЭниң Аъш-чем программазын боттандырарынга Ю. В. Андропов хөйну кылган, олар дээрге, оңу амыдыралда дорт күүседип турар кижилер — механизаторлар, саанчылар, шөлдериң ажылдакчылары-дыр.

Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары ыыт-шимээн чок, кажыыдал ёзулалын кылып, эртип турганнар. Колонналарда — солдаттар, ужудукчулар, далайжылар, училищелер курсантылары, академияларның дыпнакчылары болгаш башкылары.

М. В. Фрунзе аттыг шеринг академиязының улуг башкызы полковник Е. П. Миленин мынча дээн: Ю. В. Андропов, ССРЭ-ниң Камгалал чөвүлелиниң баштап турган, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериң улам хөгжүдериниң дутайында доктаамал салып салып турган. Совет дайынчылар, бистер Төрээн чурттувустуң камгаланыр күчүшыдалын кезээде чогуур деңнелге тургузарын бүзүредип тур бис.

Бүгү Русьтуң патриархы Нимен болгаш орус православ хүрээ-хиттиң дээди шажын-чудулгезиниң өскедаа төлөөлекчилери Ю. В. Андроповтуң чырыткылыг тураскаалын сактып, кажыыдалды илереткеннер.

Совет кижилерниң ханы кажыыдалын илередип, Ада-чурттуң чедишкиннерин кызымаккай күш-ажылы-биле улгаттырарының дутайын дыңнадып турар дыка хөй санныг телеграммалар болгаш чагаалар бо хүннерде партия Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, массалыг информация черлеринде кээп турар.

«Меңээ, бүдүрүлге мурнакчызынга, бистиң чурттуң улуг оглуңу амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы партияның, улустуң херээнге кызыгаар чокка бараан болурунуң үлегер-чижээ бооп турган — деп, Октябрь Революциязы орденниг Надежда Еттнеут Магадан областан бижээн. — Мен, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бистиң чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчү-шыдалын улам быжыглаарынга күжүмнү харамнанмайн, бодумнуң бүгү билиимни болгаш дуржулгамны партияның болгап чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге бээр мен».

Даниленконуң өг-бүлезиниң Одессадан телеграфтаанны болза: «Бистиң бүгү өг-бүлевис улуг ленинчи Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинiң дутайын дыңнаш, чүректиң ханыындан кажыыдап тур бис. Бистер, бүгү совет улус-биле бир дөмей, бүгү делегей кырынга тайбың дээш демисежип келген кижиниң өвүр-хевирин боттарывыс чүректеривиске, кезээ-монгеде кадагадаар бис».

...Москваның ажылчы чоннары Юрий Владимировичбиле орай дүнеге чедир байырлажып турган. Коммунистиг партияга, бистиң күрүневиске, совет кижи бүрүзүнге чидиреңг дыка улуг. Бо ханы кажыыдалдың хүнеринде Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары партияның ленинчи Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ниң Политбюроюн долгандыр улам сырый каттыжып турар. Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бүзүлбас чаңгыс эви — бистиң ниитилелдиң күжүнүң болгаш күчү-шыдалының үндезини болур.

(СЭТА).

Ю. В. Андропов-биле Москвада чарлыышкын ёзулалы. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң удуртукчулары Ю. В. Андропов-биле чарлыышкын ёзулалында. СЭТА-ның фотозу (чурукту фототелеграф дамчыштыр алган).

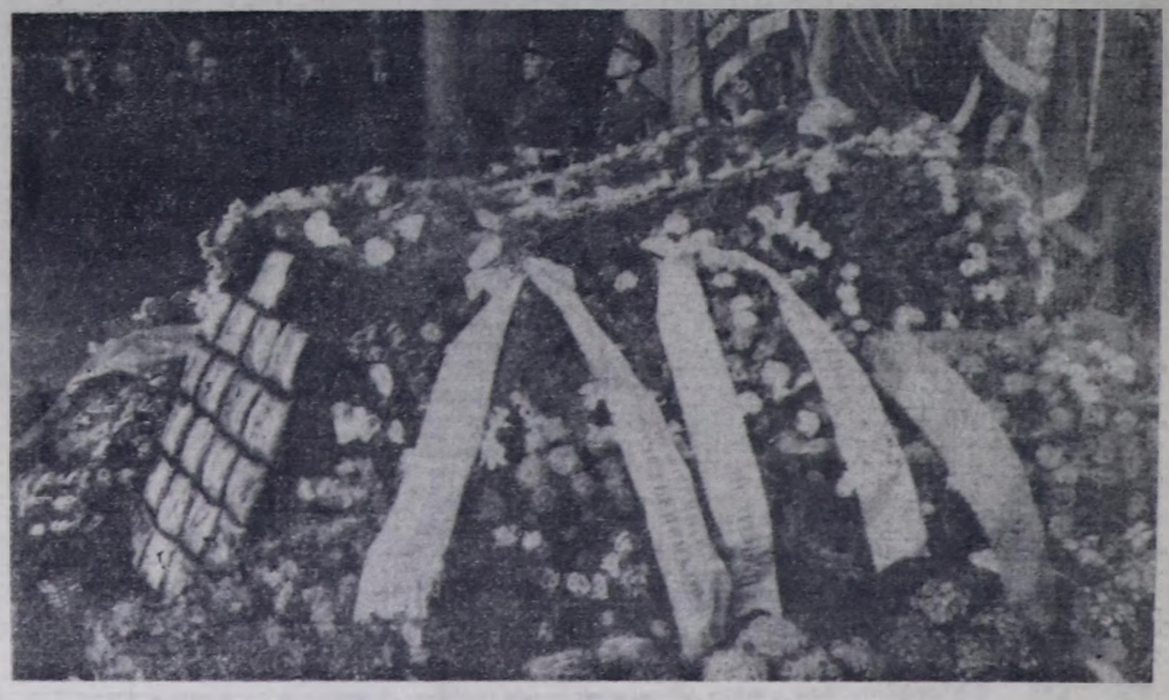

СӨЗҮВҮС БЫЖЫГ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң мөчээнии Коммунистиг партияга, бүгү совет кижилерге аар чидириг, кажыыдал. Ол кажыыдалды бүгү совет кижилер деңге үлежип турар.

Бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнеңиң шылгараңгай ажылдакчызы. Төрээн чурттуң чалбыштыг патриоду, коммунизмниң Чер кырынга быжыг тайбың дээш могаг чок демиселчи Ю. В. Андропов бистерге, совет бөдүүн ажылчыннарга чоок болгаш эргим үнелиг.

Партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан. Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүүн быжыглаарынче, партияның, күрүневиң болгаш күш-ажылдың сагылга-чүүмүн быжыглаарынче, тайбыңны камгалаарынче совет чоннуң ол кыйгырыын чораан. Партияның бо угланышкыны совет кижилериң амыдырал-чуртталгазының чаагай чоруун улам бедидеринче утланган. Ол — бөгүңгү чуртталгавыстан илдең. Оңу бистер, совет кижилер үре-түнелдиг ажыл-ажаавис-биле улам быжыглаарын хүлээнип турар бис. Совет кижилериң тура-соруу черле ынчаар-даа. Ынчангаш кажыыдалдыг бо хүннерде Коммунистиг партиявысты, СЭКП ТК-ның Политбюроюн долгандыр улам сыйый каттыжып, улам эки, бедик бүдүрүкчүдүт ажылдаарын хүлээнип турар бис.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга Ю. В. Андропов мынча дээн: «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, планнан ажыр 1 хүү бедиктерин болгаш продуктияның бот-үнезин 0,5 хүү немей чинтегирин чедип алыр. Оңу планга немештир партияның немелде даалгазы кылдыр көөр херек». Сүт-Хөл районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилерин бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин ап. тура, партияның ол даалгазын удуртулга болдурган. Бөгүңгү ажылывыс ол ёзугаар тургустунган. Совхозтуң хойжулары иөрдүнген хүлээлгелериниге немей ол даалганы база алгылаан.

Көдээниң ишчилериниң мурнунда чүгүлә кампания — ниитиниң малының кыштаглаашкыны чоруп турар. Малдың чаш төлүн чидирип чок камгалап алыр дээш кызымак ажыл-иш малчын коданнарда хайныышкынныг. Кыштаглаашкынны үре-түнелдиг эрттирип, малдың баш санын чидириг чок камгалаарын дорт хүлээлгевис кылдыр санап турар бис.

Х. КУУЛАР,
хойжу, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады.

ЧЫРЫТКЫЛЫГ ТУРАСКААЛЫНГА

Кызылдың № 14 школаның башкылар болгаш өөреникчилер коллективи СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары, ССРЭниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң чырыткылыг тураскаалынга кажыыдал ёзулалының митингизинге чыглып келген. Коммунистиг партиявыска, бүгү чурттувуска таварышкан аар чидириг — Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалывысты школаның башкылары, бүгү өөреникчилери илергейлевишаан. СЭКП Төп Комитединиң, Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжып, өзүп орар салгалга быжыг билиглерни бээринге бүгү күжүвүстү, энергиявысты харам чокка бээрин хүлээнген бис.

Школада партия эге организациязының секретары М. В. Полежаева Коммунистиг партияга, совет улуска Кыйгырыгны таныштырган.

Партияның XXVI съездиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниде улус өөредилгезиниң муруида салганы чугула сорулгаларны боттандырарынга үлүг-хуу вусту киирер дээш № 14 школаның башкылар коллективи улам сырый каттыжып, өөредилгениң чаагай үнелиг үр-дүнүн хаалгаткан.

Школаның башкылар коллективи ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң чырыткылыг тураскаалынга кажыыдал ёзулалының митингизинге чыглып келген. Коммунистиг партиявыска, бүгү чурттувуска таварышкан аар чидириг — Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалывысты школаның башкылары, бүгү өөреникчилери илергейлевишаан. СЭКП Төп Комитединиң, Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжып, өзүп орар салгалга быжыг билиглерни бээринге бүгү күжүвүстү, энергиявысты харам чокка бээрин хүлээнген бис.

Школада партия эге организациязының секретары М. В. Полежаева Коммунистиг партияга, совет улуска Кыйгырыгны таныштырган.

Партияның XXVI съездиниң, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниде улус өөредилгезиниң муруида салганы чугула сорулгаларны боттандырарынга үлүг-хуу вусту киирер дээш № 14 школаның башкылар коллективи

Юрий Владимирович АНДРОПОВ

АМЫДЫРАЛЫН ЧОНГА БАРААН БОЛДУРГАН

Коммунистиг партия болган совет улус аар кажыдалга таварышкан. СЭКП-ниң бөлгаш Совет күрүнеиин, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчэшкинииниң шылгарангай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андропов амыдырал-чурттал газынд а н чарылган. Социалистиг Төрээн чурттуиуң чалбыштыг патриоду, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчиниң чыыштыглыг тураскаалыиың бзулалын амыдырал чоннар кажыдалдың интигглеринге бүгү чуртта кылың турар.

Москвада Серго Орджоникидзе аттыг «Станок тудуунуң заводу» бүдүрүлге каттыжышкыны Мурнакчы будүрүлгениң № 17 эптелге цегин хаиы кажыдалдың бзузу-биле шимээн. Алдаржаан ажылчын коллективтиң төлээлекчилери аңаа чыглып келген.

ССРЭ-ниң Күрүве шаңналының лауреады, шалыпчы ажылчын токарь Е. Копьевке сөс берген.

— Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеиин шылгарангай ажылдакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң чүрээ сомпастай берген деп бодаары бизиң берге-дир. Ол бодунуң бүгү амыдыралын болгаш ажылчорудулгазын ажылчын аңгылаиып, бүгү чоннуң эргеажыктарынга бүрүн бараан болдурган. Ленинчи школаның саядыпган сорулгаларны амыдырапга боттандырып биляр чораан удуртукчуңуң бедик мөзү-шынарлары Ленининиң улуг херээнге, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок шынчы чоруккага илергейлеттиигеи деп, ол чугаалаан.

Ю. В. Андропов станок тудукчулары-биле эрткен чылдың январьда заводка кээп ужурашкан. Заводтуң кол-кол цехтериниң ажылы-биле болгаш продукциялыбиле партияның болгаш күрүнеиин удуртукчузу ынчаарда танышкан. Ажылчынпар-биле инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар-биле хөөрежип, чугаалашкан. заводтуң будүрүлге болгаи социал хөгжүлдезиниң мөөн сонгаарты сорулгаларын чугаалажып көргеи.

Ужуражышкын үезинде Ю. В. Андроповтуң берген тодаргай сүмелерин ажылчынпар улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган болгаш боттарының хүн бүрүде ажылынпге удуртулга болдуруп, сөзүүге шынчы болуп турар беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын хүүсва бетинде иүүсткеи. бо чылдың уткуштур планын хүлээп алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1.6 хуу немей бедиерии, планнан ажыр продукцияның бот-үнезии 0.75 хуу немей чигедирии ол планда айыткан.

Кажыдалдың бо хүннеринде совет кижилер ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр улам-на сырый каттыжып, ынак Төрээн чуртуиуң экономиктиг болгаш камгаланыр күүзүн шалыпчы күш-ажылы-биле улам быжыглаарын боттарының патриотчу хүлээлгези ылгыр санап турарлар. Ол дугайын бүдүрүлгенин хоюглакчылар бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. Степина, № 11 цехтиң начальиигы В. Емельяновчының эптээр № 17 цехтиң начальиигы К. Мещанкин олар онзалап демдеглээнер.

Москваның «Кадыр болган Маска» металлургия заводунуң сорттуг прокат цехиниң кызыл-булуңуна Ю. В. Андроповтуң улуг портрет-чуруун кажыдалдың кожаазы-биле хаажылын тургускан. Ленинчи партияның болгаи Совет күрүнеиин шылгарангай ажылдакчызынга турескаал бзулалын кылыр дээш заводтуң ялзы-бүрүт адырларының төлээлекчилери кызыл-булунга чыглган.

— Аар кижыдал дугаймга күш-ажылчы Москва бүгү совет улус-биле кады кажыдап турар деп, сорутуг прокат цехиниң ажылчыны Алдар орденнериниң III болгаш II чергелиниң эзэлекчизи А. Малышев чугаалаан. — Амыдырал-чурттал газының болгаш эрес-шудургу ажыл-ижиин коммунистиг идеалларының тиилелгези дээш демиселге бергеи шак ол кижиниг бистиң аравыстан чорутканы ажоок улуг кажыдал-дыр. Бистер, ажылчынпар, Юрий Владимировичтиг шынчы ынакшыл болгаш хүндүткел-биле харыылаап турган бис. Амыдырал-чуртталгадан ол номчуп чоруттуу. Ынчалза-даа оон бүгү бодуи тураскадып барааттатканы ажыл-ижерек удамчылалр. Бүгү совет кижилер СЭКП-ниң Ленинчи угланышкынының чиигле эп-сеткилдиг детпээ турарын илергейлеп турар. Ынчаиы А. Балданов төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттыжарынче, күш-ажылчы болгаш иигилеп сагылга-чурумун бедик көдүрериичe, улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерии чугаажок күүседирин ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле хандырарынче, совет Төрээн чурттуң улам ыдай чечектелиишкиниигe улуг үлүг-хүүзүн киирериичe кады ажылдап турар эштерин кыйгырган.

Краиовожатыйлар бригадири И. Бузина, ажылчын М. Сордонова, слесарь К. Ликичук, СЭКП Бурят обкомунуң бирги секретары А. Беляков митингиге чүве чугаалааш, күш-ажылчы коллективтериң улам эки, улам бүдүрүкчүлүг, бистиң совет Төрээн чурттувус улам чаагай көрүш-шинчилиг турзун дээш улам долу күжениишкиниг ажылдаар деп шиитпирлиг соруктуунуң дугайын чугаалаан.

Украинаның эң хоочун дээди өөредилге черлериниң бирээи: — Львовтуң Ленин орденниг Иван Франко аттыг Күрүне университединиң студентилери, башкылары кажыдал митингизинге чыглып келгеннер.

— Юрий Владимирович Андроповтуң амыдыралчы оруу совет аныяктарга партияның болгаш чоннуң эргеажыктарынга кызыгаар чок бараан болурунуң кезээде чыриткыланчак үлегер-чижээ болур деп, студент кыс А. Сладик чугаалаан. — Ленинчи хевирниң удуртукчузу болбушаан, өзүп орар салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезинче ол аажок улуг кичээнгейни салып, совет ниитилелдиң амыдыралынга комсомолдуң ролюн бедидеринче могаг чок сагыш салып чораан.

Ю. В. Андроповтуң чыриткылыг тураскаалын ханы хүндүткел-биле чугаалавышаан, партияның Львов обкомунуң бирги секретары В. Добрик университет ректору В. Чугуев, 1924 чылдан бзэр СЭКП кежигүнү доцент И. Лучицкий болгаш оон-даа өскелер коммунистерниң, бүгү совет улустуң ленинчи партияга чайгылыш чок бүзүреливиниң, оон иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн детпип турарының дугайын митингиге чугаалааннар.

Ташкентииың тепловоз-септелге заводунуң ажыл-ишчилериниң кажыдал митингизиигe чугаалавы Ленининың херээнге, Коммунистиг партияның херээнге шынчы чоруктуң бүзүлбас даңгыраа кылдыр чаңгыланып турган.

— Юрий Владимирович Андропов шылгарангай удуртукчу, чалбыштыг патриот, тайбың дээш могаг билбес демиселчи чораан деп, слесарь-электриж Т. Чередникова чугаалаан. — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин удуртукчузу албан-дужаалдарга бодунуң ажылдаан үр эвес үезиниң дургузунда оон боттандырып четтиккен бүгү-ле чүүлдери чаңгыс эчис-сорулгага — совет улустуң чаагай чоруунга бүгү Чергe тайбыны камгалап арттырарынга чагыртқан турган.

Инженер К. Гнездилов, аңгылакчы А. Шабанова, партком секретары А. Барсуков олар сөөлгү чылдарда чедип алдынган чедиишкиниерни камгалап, быжыглаар, беш чылга төлевилеттинген планнарны аддарлыбиле күүседир деп күш-ажылчы коллективтериң шиитпирлиинииң дугайын чугаалаан. Ленинчи партияны, оон Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыжып, ынак Төрээн чуттувустуң улам ыиайгы чечектелиишкиниин шалыпчы ижиинс-биле хандырарывысты бүзүредип тур бис деп, митингиниң киржикчилери медеглээн.

Тбилисиниң «Центролит» заводунуң ажыл-ишгилери митингизиигe чыглганнар.

— Юрий Владимирович Андроповтуң мөгээниинң дугайында кажыдалдыг медээ бистиң турекгериикисе хаы кажыдалды болдурган деп, электер ылыкымларының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Г. Куртанидзе чугаалаан. — Бүгү совет улусна берге бо шакта төрээн Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжар, оон айтышкынпарын амыдырапга боттандырар дээш күжениишкиннериисти улгаттыар ужуглуг бис.

Коммунизмниң идеалдары дээш туруштуг демиселчиниң чыриткылыг тураскаалының дугайын хүндүткел чугаалавышаан, шуткукчу Т. Гамдамашвили партияның хоочуну В. Бединеишвили болгаш оон-даа өскелер Ю. В. Андроповтуң хөй талаалыг ажыл-чорудулгалының дугайын чугаалааннар.

— Юрий Владимирович Андроповтуң мөгээниинң дугайында кажыдалдыг медээ бистиң турекгериикисе хаы кажыдалды болдурган деп, электер ылыкымларының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Г. Куртанидзе чугаалаан. — Бүгү совет улусна берге бо шакта төрээн Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжар, оон айтышкынпарын амыдырапга боттандырар дээш күжениишкиннериисти улгаттыар ужуглуг бис.

Коммунизмниң идеалдары дээш туруштуг демиселчиниң чыриткылыг тураскаалының дугайын хүндүткел чугаалавышаан, шуткукчу Т. Гамдамашвили партияның хоочуну В. Бединеишвили болгаш оон-даа өскелер Ю. В. Андроповтуң хөй талаалыг ажыл-чорудулгалының дугайын чугаалааннар.

Уксаалал заводунуң директору А. Белашкин, школа директору А. Трофимов, партком секретары В. Пегушев олар Ю. В. Андроповтуң тураскаалын хүндүткел чугаалавышаан, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн детпип турарының дугайын медеглээнер. Төрээн чуттуң күүш-шыдалын шалыпчы ажылиш-биле быжыглаарывыс кыйгыгаинар.

— Бистиң партиявыс болгаш бүгү совет улус аар кажыдалга таварышты — улуг Ленининиң херээнии шынчы уламчылакчыл. Совет күрүкеиин шылгарангай ажылдакчызы, бүгү делегейге тайбың дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андропов амыдыралчуттугадан чарлып чорутту деп, «Южно-Сахалинская» шахтаның партком секретары Ю. Бимашев кажыдал митингизиигe чугаалаан.

Партияның болгаш күрүнеиин удуртукчузу бедик албан-дужаалдарга туре, бистиң экономиказыны улам ыцай хөгжүдеринии, совет улустуң чаагай байдалын эвижедеринии херээнге ол улуг салыышкыиың киирген. Бистии кажыдалдыыс аажок улуг ынчалза-даа төрээн Коммунистиг партиявысты долгандыр улам сырый каттыжар, ынак Төрээн чуттувустуң улам ыцайгы чечектелиишкиии шалыпчы ижиинс-биле хандырарывысты бүзүредип тур бис деп, митингиниң киржикчилери медеглээн.

Тбилисиниң «Центролит» заводунуң ажыл-ишгилери митингизиигe чыглганнар.

— Юрий Владимирович Андроповтуң мөгээниинң дугайында кажыдалдыг медээ бистиң турекгериикисе хаы кажыдалды болдурган деп, электер ылыкымларының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Г. Куртанидзе чугаалаан. — Бүгү совет улусна берге бо шакта төрээн Коммунистиг партияны

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш бедеткээрин көвүдедири, мал бажын өстүрери, оларның онча-менди болурун болгаш чаш төлүн камгалап алырын кандырары дээш республикага социалистиг чарыштың тиилекчизи болган Сүт-Хөл районнуң ажыл-ишчилериниң төлээлекчилериниң чедишкиннериниң дугайында Сүт-Хөл суурнуң Культура бажыңынга болган хуралынга Карл Маркс аттыг совхозтуң директору Ч. С. Монгуш чүве чугаалаан. Ол дээрге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советинге Өвүрүнүң № 652 соңгулда округундан депутаттың кандидады П. А. Наумов-биле сүт-хөлчүлериниң ужуражылга хуралыдыр.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Ч. С. Монгуш район эрткен чылда күрүнеге сүт садарының планын 108,6 хуу. дүктү 101,7 хуу. эдерткен — 106,6 хуу күүсеттиген деп демдеглээш, 1983—1984 чылдарда мал кыштагладышкынымның ынчы байдалын таныштырган.

Бо чылдың март 4-те болуур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнүң эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дең бээрин санал бергенер —районнуң кол эмчизи О. Д. Ондар, «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны О. Ч. Ондар, районнуң культура килдизинин эргелекчизи Д. М. Ак-кыс, Сүт-Хөл ортумак школазының партия эге организациязының секретары А. Ш. Монгуш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң саанчызы С. С. Донгак олар бүзүреттиишаан, депутаттың кандидадынга чагыгларын кииргеннер.

Район чоокта чаа тургустунган, чурттакчы чонунуң саны көвүдеп, ажыл-агыйы хөй янзы талаларлыг болуп бар чыдар. Оон уламыдаң чамдык амыдыралга эргежок чүгүлә объектилерни дарый тударын келген. Ындыг объектилерниң бирээзинге Культура бажыңы хамаарыжыр. Ынчангаш, спорт залдыг Культура бажыңын тудуп бээринге дузалажырын олар депутаттың кандидадындан дилээнер. Ол ышкаш район төвүнге чаа эмнелге, чаа школа база херек.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге депутаттың кандидады П. А. Наумов бедик бүзүрелди көргүскени дээш четтиргенин илергейлевишаан, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылырын сүт-хөлчүлерге бүзүреткен.

Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарының маадырлыг күш-ажылчы хереги-терииниң дугайында ол чыылганнарга доңчулап чугаалаан. Бүгү ишчилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбарткан. Делегейде өскүп турар дайын айылынга төлептиг харымшудургу күш-ажыл болур дээрзин чурттуң ажылчы чоннары, оон иштинде Сүт-Хөл районнуң коллективтери медереп билип турар.

Беш чылдың кол-кол сорулгаларынга П. А. Наумов докладтаан, күш-ажылчы чайчаа чедишкиннерин сүт-хөлчүлерге күүсөн.

СЭКП Сүт-Хөл райкомуның бирги секретары Г. С-М. Иргит хуралды хаап тура, эрткен чылдагы темпиниң районнуң ишчилери кошкартпас, улам шудургу ажылдаар дээрзин депутаттың кандидадынга бүзүреттиишаан, аалдап кээп, ажылхеректи шиитпирлешкенинге четтиргенин илергейлээн.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советинге депутаттың кандидады П. А. Наумов Өвүрнүң соңгукчулары-биле.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

ДӨРТ НЕДЕЛЯНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Кызылдың даараныкчылар фабриказы бо чылгы социалистиг хүзээлгезин күжениишкинниг күүседип турар. Планга немей күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн 1 хуу бединдерин коллектив хүлээнген. Немелде хүзээлге бүдүрүлгеге 9 муң рубльдиң продукциязын немей бүдүрер болгаш пландан ажыр 71 муң рубльдиң продукциязын сайгарар арганы бээр. Планда көрдүнгенинден 21 муң рубльдиң орулгазын хөйүү алыры көрдүнген.

«Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржир сорулганы фабриканың коллективи салган. Дөртен неделяның дөрту эрткен. Бо үе дургузунда хөй, эки шынарлыг хеп даараар талазыбиле эки көргүзүглерни биктин № 5 бригада чедип алган. Январь айның планын 100,3 хуу күүсеттивис. Бригада фабриканың бригадалар арасында социалистиг чарыжынга тиилекчи болган.

Мен бодум мында чээрби үш чыл ажылдап турар мен. Даараныкчы кижи ажылынга ынак, чогаадыкчы ёзубиле ажылдаар болза, чедишкинни чедип алыр деп бодаар мен. Пес бүрүзү онзагай, оны даараар арганы аңгы-аңгы. Шевергин кылдыр кылырындан аңгыда, хереглекчиниң назы-харынга, мергежилиге, сонгургалынга дүжүр бе, недеркиге таарымчалыг бе даярын бодаар болза эки.

Бо чылын бригада планнан ажыр 900 платьелерни даараарын хүлээнген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей. 1 хуу бединдерин даараарын чугаалаар шиитпирлээн. Продукциянын шынардыг 6 муң платьезин даарап дооскан.

Шынар талазы-биле эки көргүзүглер чедип алдынган. Борта мергежил бедидер талазы-биле кылдынган ажылдар идиг болур. Нииттизибиле бригаданың разряды бедик. Бо чылын үш кижиниң разрядын бедидерин социалистиг хүзээлгеде айыткан. Кандыг-бир байдалда эштерин солуптар кылдыр, ажыл-шагының чидирини болдурбас сорулга-биле холушкак мергежилди дөрт кижи шиңгээдип алырын чедип алыры көрдүнген.

Эде кылдышкыннар чок ажылдап турар дүрүмчүлэлыт даараныкчылар В. Ажыоол, К. Баир-оол, Г. Куулар, Т. Мартыгыр дөртен шалыпчы неделяның дөрт неделязында эки ажылдаан. В. Ажы-оол беш чыл планын доозар чыгаан, а артканнары бо чылдың онаалдаларын күүседип четкен.

Социалистиг хүзээлгеде прогулдарны 30 хуу кызырар деп бижиттингеп. Врачарын эккиндер, бот-үнеазын кудуладыр талазы-биле совгулгалар салдынган.

Чүгле январь айда Шынар демдээн тывыскан 21 муң рубльдиң продукциязын бүдүрдүвүс. Моон мурнунда бичии уругдар платьезинин шыйар чок даараан дээш хомудалдар кирип турган. Шынап-ла, чаштарга каастараш хеп даараарын чүгүлә болуп турар. Бригада бо айда бичии уругларның эки

Бригадирге
с ө с

АЭРОФЛОТ АЧЫ-ДУЗАЗЫН — ЧОНГА

Он бирги беш чылдың үшкү чылында Тываның агаар транспорту көскү хөгжүлдезин алган. Республиканың найысылалы-биле дыка хөй район төптерин болгаш кыдыкы суурларны агаар шугуму тудуштурган. Авиабүдүрүлге үш чыл планын бүгү көргүзүглер талазы-биле чедишкинниг боттандырган.

Экир чылын пассажир сайгарарының чыл планы 108 хуу күүсеттинген. Чүвәк, почта, пассажир сөөртүр план ажыр күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103 хуу болган.

Совет Тываның 40 чыл оюн бедик күш-ажылчы көргүзүглер-биле уткуур дээш, авиаторлар бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чыл планын октябрь 11-де доозар сорулга салдынган. Күш-ажылчы коллективтер тус-тузунда уткуштур планнарны хүлээп алган болгаш аңаа үндезилээш, авиабүдүрүлгениң немелде хүлээлгелерин ажылдап кылган.

Экипажтар, сөөртүлгө организациязының, шимчээшкинниң диспетчер албаннарының болгаш агентствонуң ажылдакчылары «Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип эгелээн. Баштайгы 4 неделяда эки ажылдаан шалыпчыларның ады илерээн. Социалистиг чарышка сөөртүлге организациязының албаныныңң Л. П. Алёхинага удурткан № 1 ээдчээ тиилекчи болган. «Мергежилиниң тергиини» деп аттарны диспетчерлер Л. А. Виштал, Е. М. Лукьянова, агентство ажылдакчылары М. С. Бережных, А. А. Пархоменко дээш өскелер-даа чаалап алган. Мурнакы экипажтарның саны көвүдеп турар.

Январь айның планын бистиң сөөртүлге килдизи чедишкинниг күүсеткен. Пассажирлер аргыштырарының планы 101,7 хуу четкен. Сайгарылга планы 117,9 хуу болган. Нииттизи-биле аэрофлоттуң ачы-дузазын 16 муң кижиге көргүскен. 1982 чылга деңнээргө, энир чылын пассажир аргыжылгазы 1,3 хуу, оон сайгарылгазы 6 хуу бедээн.

Агаар корабльдериниң ажыглалын экижидер дизе, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктенинден планга немей 36 тонна чүк сөөртүнер, сөөртүлгениң бот-үнезин 40 муң рубльге кызырлыр болгаш 10 муң рубльдиң камналгазын бээр. Пландан ажыр 50 муң рубльдиң орулгазы алдынар.

Ажылды эки организастаарындан бүгү түңнелдер хамаарылгалыг. Ажылчын чер бүрүзүнге бижыг сагылга-чурум, бедик харыысалга, негелделиг чорук тургустунар болза, чүгле ынчан чедишкинни чедил алыр. Бистиннде чүдүрер, дүжүрер ажылдарны организастаарын экижидери негеттинип турар. Ылаңгыя чүдүрүкчүлер дыка хөй ажылдарны хол-биле кылып турар болганындан ажыл саадалгалыг. Бо ажылдарны механизастаары чүгүлә болуп турар.

Агаар-бойдустуң байдалындан бистиң ажылывыс хамаарылгалыг. Рейстериниң үзүтелишкини база бо чылдагаан-биле болуп турар. Кышкы үеде хүн дурту кыска болгаш ыраккы суурларга чырык турда ужуп четпейн турар. Ындыг турбуже, энир чылын ЯК-40, үчүлүүн 1,9 хуу бедидерин хүлээнген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден планга немей 36 тонна чүк сөөртүнер, сөөртүлгениң бот-үнезин 40 муң рубльге кызырлыр болгаш 10 муң рубльдиң камналгазын бээр. Пландан ажыр 50 муң рубльдиң орулгазы алдынар.

Ажылды эки организастаарындан бүгү түңнелдер хамаарылгалыг. Ажылчын чер бүрүзүнге бижыг сагылга-чурум, бедик харыысалга, негелделиг чорук тургустунар болза, чүгле ынчан чедишкинни чедил алыр. Бистиннде чүдүрер, дүжүрер ажылдарны организастаарын экижидери негеттинип турар. Ылаңгыя чүдүрүкчүлер дыка хөй ажылдарны хол-биле кылып турар болганындан ажыл саадалгалыг. Бо ажылдарны механизастаары чүгүлә болуп турар.

Агаар-бойдустуң байдалындан бистиң ажылывыс хамаарылгалыг. Рейстериниң үзүтелишкини база бо чылдагаан-биле болуп турар. Кышкы үеде хүн дурту кыска болгаш ыраккы суурларга чырык турда ужуп четпейн турар. Ындыг турбуже, энир чылын ЯК-40, Л-410 самолёттар ужудуушкүн шагын ажыр күүсеткен.

Л-410 самолёт чурттакчыларның хүндүткелин чаалап апкан. Ол Тожуже, Эрзинче, Мөңгүн-Тайгаже, Өвүр — Саглыже. Күнгуртугже неделяда үш чедир рейстерни кылып турар. А Кызыл-Мажалыкче хүннүң ужар. Республикадан дашкаар ол самолёт Саяногорск, Шушенскоеже ужуп турар.

Февраль айдан эгелеп Л-410 Тээли—Мугур-Аксыпче, Чадаана—Өвүрже ужуп эгелээр. Үстүнде районнарның чурттакчыларынга агаар оруу-биле аргыжарынга тавырымчалыг байдал тургустунар. Эң ырак суур—Мөңгүн-Тайгада Кызыл-Хаяны Кызыл-биле АН-2 самолёт харылаштырып эгелээн. Мугур-Аксындан Кызыл-Хаяга чедир кадыр-берт херии оруктап чоруп турган пассажирлерге бо рейс конгуг эптиг. Ивижилерни, сарлыкчыларны хандырар сорулга-биле совхозтарның чагын ёзугаар вертолёттарны үндүруп берип турар бис.

Кадрларны белеткээр, оларның мергежилин бедидер ажылче авиабүдүрүлгениң хөй-нниги организациялары кичээнгейин угландырган. Сөөлгү үш чылда бүгү салбырлар кадрлар-биле долузу-биле хандыртынган. «Мергежилиниң тергиини», «Үлегерлиг экипаж» деп ат дээш социалистиг чарыштың кижизидикчи ужур-утказы улуг болуп турар.

Ужудукчу мергежил солун болгаш нарын. Эң дидим, тура-соруксуг оолдар, кыстар ужудукчу болур күзелин илередип турар. Дээрге ынакшаан кижилер бо мергежилин черле салбас. Авиабүдүрүлгеде күш-ажылдың хоочуннары пенсияже үнзедаа, чаа ажылдап келгеннерге байлак дуржулгазын дамчыдып, дагдыныкчының хүлээлгезин күзелдин-биле күүседип турарлар.

Иштики курлавырларны дилеп, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап турган, планга немей алдынган социалистиг хүзээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседирээнге коллектив бүзүреддиг. Бедик сорулгаларның күүсеттинериниге харымсалга, эгелекчи чорук, күжениишкин негеттинер.

И. НЕПОМНЯЩИЙ,
авиабүдүрүлгеде сөөртүлгө килдизиниң начальнигы.

НАЙЫРАЛ НЕДЕЛЯЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга найыралдың база эп-сеткил каттыштырылгазының неделязын ол чуртка организастаан. Неделяның чедишкинниг доозулганынга тураскаатказын хөй мүң кижи киржикчилиг митинг Мексиканың найысылалы Мехико хоорайның театрларының бирээзинге болган. Найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының неделязын Мексиканың ажылчы чоннарының социалистиг партиязының инициативазын ёзугаар организастап эрттиргеп.

Массалыг митингиге ажылчыннар, тараачыннар, албан-хаакчылар болгаш сургуул амыяктар киришкен. Совет улуска, Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияга, Совет чазакка хамы хүндүткелин митингиниң киржикчилери илергейлээн. Чер кырынга быжыг тайбың дээш, боо-чепсектиг эндере будүрүүшкүнүн соксадыр, ядролуг дайының кыжаңышкынын узуткаар дээш моган-шылаг чок маадырлыг демиселди совет улус, оон улуг партиязы болгаш күрүнези чорудуп турар деп. митингиге үүве чугаалаан ораторлар онзалап демдеглээн.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Мексиканың аразынга дипломаттыг харылзаалары тургускандан бээр 60 чылынга тураскаатказ хемчегларниң калбак программазын чүрттүн политиктиг партиялары чогаатказ болгаш боттандырып турар. Ол хемчегларниң бирээзи — ийи чүрттүн аразынга найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы болган.

Совет улустуң амыдыралының янзы-бүрү байлак талаларынга тураскаатказ конференциялар болгаш лекцияларны неделяның үезинде организастаан. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеге, эртем болгаш техникага, культурага болгаш спортка совет кижилерниң улуг чедишкиннериниң дугайында лекцияларны Мексиканың чүрттакчылары улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Чаагай чаңчылдарлыг мексика-совет харылзааларны улам-на калбартырынга найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы улуг салыышкый болганын Мексиканың ажылчы чоннарының социалистиг партиязының даргазы Р. Агилар Таламантес митингиге онзалап демдеглээн.

КОМИТЕТ ХУРАЛЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Аныяктарның болгаш студентилерниң XII Бүгү делегей фестивалының белеткел комитединиң хуралы Кубаның найысылалы Гавана хоорайга ажыттынган. Делегейниң ол белеткел комитединиң хуралынга барык 100 чурттарның аныяктар, студентилер болгаш профэвилел организациязының үш чүе ажыг делегатары киришкен. Аныяктарның Бүгү-делегей шуулганын эртирер черни дугайында айтырыгны хуралдың киржикчилери чугаалажып көөр.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның далай эриниң чоогунда диргелген АКШ-тың 6-гы флодунуң корабльдери ол чурттуң даглыг районнарын болгаш Бейруттуң чанында хоорайларны база чурттакчылыг черлерни артиллериябиле база катап бооланган. «Джон Кеннеди» деп авианосецтинг кырында турар америк шериг самолёттары Ливанның национал-патриоттуг күштериниң (НПК-ниң) туруштарынче элээн каш ужудуушкуннарны кылган. Америк шериглер Ливанга холгаарлаашкынны калбартпышаан, далай ужар чүүлүнүң болгаш артиллериянның холбаштырган согуушкуннарын бир-ле дугаар ажыглаан. Каттышкан Штаттарның каржы хөделишкиннери Ливанда байдалды чогумчадыг болдурарынга чүгле моондактап турар эвес, харын-даа чуртка национал чөпшээрежилгени чедип алырынче угланган күжениишкиннериниң үстүрүнге чедирген.

Вашингтонуң болгаш Тель-Авивтиң өөскүткени общиналар аразынга ёжээнешкек чоруулка үндезилеттинген чепсектиг кадыг-дошкун месилдежиишкиннер Ливанның найысылалынга болган. Бейруттуң барыын талакы кезээнде чурталга кварталдары күштүг бооаашкыннарга таварышкан. Бейруттуң делегей аэропорту, а ол ышкаш найысылалдың далай өртээли база катап хагдынган. Баштайгы медээлерни ёзугаар алырга, 100 хире кижи өлүрткен, 300 кижи балыглаткан. Тайбың он-он муң чурттакчылар чаглактанып черлерде чаштынып хонуп турар.

Аткылажыышкынын иларны доп-дораан сокладырынче удурланышкак болуктерни чурттуң шажын-чудулге общиналарының удуртукчуларының ыйгырган.

Сөөлгү хүнеринің -халапты болуушкуннары —арабтарга удур америк-израиль суйчезинің илереэшкиннериниң бирээзи-дир деп, Ливанның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиргине секретары Ж. Хаун медеглээн. Дамаск хоорайга ол үүве чугаалаан болгаш Ливанда америк шериглерниң дерзии хөделишкиннерин шынгыы буруу шапкан, ол хөделишкиннер дээрге, Ливанның национал-патриоттуг күштеринге болгаш палестиннерге удур араатанзыг өлүрүкчү чорук-тур деп демдеглээн. Каттышкан Штаттарның албадааны кудаачыкчы ливан-израиль дугуржулганы күш чок болдурарын Ж. Хаун негээн. Ынчаарга ол дугуржулга Ливанның бүрүн эргезин болгаш хамаарышпас чоруун узуткап турар. Делегей империализминиң болгаш сионизминиң халдаашкыннарынга удур туржуп турар ливан, сирий болгаш палестин улустарның сырый каттыжыышкынын күштелдиреринче ол кыйгырган.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ливанга «улам-на шиитпирлиг хемчеглерни» боттандырарынче АКШ-тың белетиниң турарын «Вашингтон пост» солун дыңнаткан. Америк администрациянның бедик албан-дужаалдыг төлээлекчилериниң чугааларын ёзугаар алырга, Ливанның национал-патриоттуг күштеринин болгаш ол чуртта сирий шериглериниң туруштарынче АКШ-тың корабльдер артиллериязының база шеринг-агаар күштериниң самолёттарының согуушкуннарын улам-на калбартыр база күштелдирер дугайында чугаа болуп турар деп, солун бижээн. Ливанда америк шериглериң санын көвүдедир дугайында айтырыгны база чугаалажып көрүп турарын хайгаракчылар дыңнаткан.

АКШ-тың далай чадаг шериглерин Ливандан «дүргеп болгаш организастыг» үндүрерин негээн резолюция төлевилелиниң талазы-биле бадылаашкынны АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазының даштыкы херектер талазы-биле комиссиязы тодаргай эвес хүүсаже соңгаарлаткан. Ынчангаш Ливанның иштики херектеринге чепсектиг каржы холгаарлаашкынын улам-на калбартырынга хостуг хөделир арганы Ак бажың алган.

Ливанның девискээринде турумчаан америк далай чадаг шериглери-биле чергелештир, 20 америк шериг корабльдери, оларның аразында авианосецтер болгаш «Нью-Джерси» деп линкор Ливанның далай эриктерин бүзээлепкен турар. Ол линкорнуң артиллериязының адыгжы күчүзү АКШ-тың шериг-далай күштеринде эң бедик болуп турар.

АК БАЖЫҢГА «СҮМЕ»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Республиканчы партияның барын үзелдиг бөлүүнүң «мэз трези» — «Херитидж фаундейшн» деп шинчилел төвү Каттышкан Нациялар Организациязын АКШ-тың талазындан канчаар көөрүл деп айтырыгга хамаарыштыр Ак бажыңга «сүме» берген. Ол «сүменің» утказы ынчаар: делегей бир эвес АКШ-тың айтыышкынчарынга эки тура-биле чагыртпас болза, ону кезедир алаар. Ынчангаш Рейганның администрациязы делегей иннитилежилгезинге — Каттышкан Нациялар Организациязынга хамаарыштыр ожээтен политиканы ажыыбиле чорудуп турар.

Каттышкан Нациялар Организациязы делегейниң чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле бодунуң туружун ескертпес болза, КНО-нуң Кол Ассамблеязының хуралдарынга киржиинден ойталаарынче азы Каттышкан Нациялар Организациязындан шүүт үнеринче америк администрациязы шиитчилелдер төвү кыйгырып турар.

ШЫҢГЫ ЫЫ УДУРЛАНЫЫШКЫН

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың 7-ги шериг-далай флодунуң корабльдери Японияның далай өртээлдеринде туруп турар. Ядролуг октарлыг чалгыныг ракеталар-биле ол корабльдерни чепсеглээр дугаймда шиитпирнин Рейганның администрациязы хүлээп алган.

Америк шериг корабльдерин ядролуг чепсек-биле дерииp дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпириниге шыңгыы удурланыышкынының Японияда амгы үеде улам калбарып турар. «Томагавк» деп ядролуг болгаш чалгыныг ракеталар-биле япон далай өртээлдеринде америк корабльдерин чепсеглээр дээн АКШ-тың планының күүседилгин болдурбас дээш шимчээшкинниң удурланыышкын төптерин Японияның хөй хоорайларында тургускан. Удурланыышкын шимчээшкинниниң төптеринің составынга профэвилелдериниң хереэженнер болгаш аныяктар организацияларының хөй санныг төлээлекчилери кирип турар.

СУДКА КИИРГЕН

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың 200 миля хемчээлдиг экономиктиг зоназынга 1984 чылда балык тывыжы дээш төлевирии 20 хуу бедидер дугайында шиитпирии Рейганның администрациязы хүлээп алган дээш оны балык тывыжының кооперативтериниң япон ассоциациязы судка киирген. Рейганның администрациязының ол шиитпири чөптүг эвес характерлиг болгаш ук зонага балык тывыжының дугайында америк хөйлуларга чоруушнек болуп турар деп, япон балыкчыларның организациязының судка киирген хомудалында айыткан. Ол хомудалды Вашингтонуң округ судунга киирген. Ол төлевирии күштүг болдуруп эгелээн таварылгада АКШ-тың эринтерингe балык тывыжы япон балыкчыларга орулгалыг эвес болурун Японияның балык тывыжы кооперативтериниң ассоциациязы санап көргеп.

АКШ-тың 200 миля хемчээлдиг далай зоназындан япон балыкчыларны үндүр кызарыныы каржы политиказын америк эрге-чагыргаларның боттандырып турарын экономика талазы-биле хайгаракчылар демдеглеп турар.

РЕЙГАННЫҢ КАЖАРЛААШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Республиканчы болгаш демократтыг партиялардан соңгуткан америк конгресс кежигүнүери-биле чугаалажыышкыннар Ак бажыңның инициативазын ёзугаар эгелээн. «Бюджет өрезин кызырар» дугайында дээр айтырыгны ында чугаалажып көрүп турар. Ол чугаалажышкынчылар хайгаракчылар «Рейганның соңгулда мурнунда кажарлаашкыны» кылдыр санап турар.

Төлээлекчилер палатазының даргазы Т. О'Нил Ак бажыңның ол хөделишкиннерин тайылбырлаан болгаш мынча деп чугаалаан: «Бюджет өрезин кызырар» дугайында айтырыгны ыңчаар чугаалажып көрүп турар чорук «рейганомиканы» шүгүмүүлээн чалгыгны чүгле кошкадыр эвес, харын-даа сан-хөө айтырыышның чидиглеңгени дээш харыысалганың кезиин демократтарның кырынче чүүй каар дээн республиканчыларның ораалдажышкыны-дыр». Бюджет өрезининң кедергей көвүдээни — АКШ-тың кажан-даа туруп көрбээн хөй шериг чарыгдалдарының түңнели-дир деп, салдарлыг сенатор-демократ Э. Кеннеди медеглээн. Дараазында сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдарын 313,4 миллиард доллар чедирерин Рейганның амгы администрациязы планнап турар.

БОГОТАГА ЧЫСКААЛ

БОГОТА. (СЭТА). Аныдырал чурттаарынга эргежок чугула чүүлдериниң өртекterиниң өзүл турарынга удурланышкынның чыскаалы Колумбияның найысылалынга болган. Адаа 10 муң ажыг ажылчы чоннар киришкен. Бирги херегледдиг бараанналарының өртээ улгатканы-биле холбаштыр ажыл төлевирии бедидерин, ажыл чоктарыны ажыл-биле хандырарын чыскаалдың киржикчилери негеп турганнар.

Ол чыскаал Боготаның төп шөлүүге улуг митингиге дөгүлгеп.

«Чүгле партизаннар-биле эвес, харыпдаа оларны детиээн бүгү кижилер-биле дайынны чорудуп турар бис. Вьетнамга Американың Каттышкан Штаттарының ажыглаан практиказын, дуржулгазын бистер база ажыглап турар бис» деп, Сальвадорнуң чалча чазак шериглериниң бир офицери «Кристчен сайенс монитор» солунның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн. Сальвадорнуң тайбың чурттакчыларын кырып узуткаарынга ол офицер хөй удаа киришкен болгаш киржип-даа турар. АКШ-ка саттынган чалча генерал Маганьяның ёзу-чуруму бодунуң чонунга удур өлүрүкчү кем-буруулуг үүлгедиглерни кылып, Рейганның администрациязынга бүрүн деткиткенин шаажылакчы шериглериниң офицериниң медеглели херечилеп турар.

«Сальвадорда кижиниң эргезин камгалаар талазы-биле «дешилге» тургустунган деп, Ак бажыңның башкылары Рейган хөй удаа чулчуруп келген. А херек кырында Сальвадорнуң чонунга удур дерзии өлүрүкчү үүлгедиглерни АКШ-ка саттынган чалчалар ам-даа үргүлчүлеп турар. Шаажылакчы шериглер, ылаңгыя «өлүм эскадронунуң» дээрбечилери чүгле 1983 чылда безин хөй муң тайбың чурттакчыларны, оларның аразында херээженнерни, кырганнарны, бичии чаштарны кырып өлүргеп.

ЧУРУКТА: Сан-Сальвадор хоорайның чоосунга туттурган уругну байысаалтаже шаажылакчыларның аңнар чоруурун.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОН ДЕПШИТКЕН

МОСКВА. ССРЭ-ниң улустуң артизи Тамара Ильинична Синявскаяны (чуруктa) ССР Эвилелиниң Улуг театрының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Свердловскиниин № 19 сонгулга округундан депшиткен. Ол кайгамчыктыг ыраажының уран чүүл талазы-биле ханы арга-мергежилин бистиң чуртта болгаш даштыкыда-даа опера уран чүүлүнүң сонуургакчылары лыка-эки билир.

Тамара Синявская ССР Эвилелиниң Улуг театрында 20 чыл ажылдап турар. Ол репертуарының ан кол күүседиткилериниң родында ойнап турар. Ол болза, Верди-ниң «Бал-маскарад» деп операзында Ульрика, Мусоргскийниң «Хованщиназында» Марфа, Бизениң «Кармен» деп операзында Кармен болгаш өске-даа рольдар-дыр. Актрисаның уран чогаадылгаларын бедик шанналдар-биле демделээн. Анаа 1983 чылда ССРЭ-ниң улустуң артизи деп хүндүлүг атты тывыскан, ол — делегей конкуретарының лауреады, Ленинчи комсомолдуң лауреады, Кушагжылдың Кызыл Тугу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле шаннаткан.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫШКЫ ОЛИМПИАДА

ТУКТАРНЫ МӨГЕЙТКЕН

САРАЕВО. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов-туң мөчээин-биле холбаштыр олимпийжи суурда ССРЭ-ниң болгаш Югославияның база Делегейниң Олимпийжи комитединиң туктарын мөгейткен.

Делегейниң Олимпийжи Комитединиң президентизи Х. А. Самаранч оюнларда келген совет төлээлерге ханы кажыдалын илергейлээн.

Совет делегацияның кежигүннери Ю. В. Андроповка тураскаакаан кажыдал митингизин эрттиргеннер.

ДОШ КЫРЫНДА ФИГУРИСТЕР

«Зетра» Спорт ордузунуң дожунга болуп турган хоккей маргылдааларының орнунда ам фигуристер Олимпиаданың шаннaлдары дээш туржуп эгелээннер. Ында делегейниң 21 чурттарындан келген 116 спортчулар киржип турарлар. Оларның аразында эр болгаш хереэжен спортчуларның саны дең болуп турар.

Эжеш чүүлүлаарынга баштайгы удаада бистиң спортчуларывыс кончуг эки түнелди көргүскен. Делегей болгаш Европа чемпионнары Ленинградчылар Елена Валова биле Олег Васильев оларның кыска программалыг күүселделерин ол маргылдааларның тос судьялары шупту бедин-биле үнелээннер.

Лариса Селезнева биле Олег Макаров олар америк спортчулар Кэтлин болгаш Питер Карзерстер-биле ийиги черни үлешкеннер. Москвачылар Марина Австрийская биле Юрий Квашнин олар эжеш 14 спортчуларның аразында чедиги черни эзлеп турар.

— Силерниң фигуристерниң мергежили тергиин-не болду. ГДР-ниң, АКШ-тың, Канаданың спортчулары күүселделерге частырыгларны кыдылар. Ындыг-даа болза хостуг программалар күүселдезинге маргылдаалар солун болуру чугаажок — деп австрия телевидениениң комментатору, Европа чемпиону чорзан Ингрид Вендль чугаалаан.

КОНЬКИ

«Зетра» спорт комплекизинге болган коньки маргылдаазынга 21 харлыг спортчу, москвачы Сергей Фокичев 500 метр дистанцияны 38,19 секундада маңнап эрткеш, Кышкы олимпиаданың алдын медалын чаалап алган. Япон спортчу Юсихиро Китацава мөңгүн медальга төлептиг болган. Газтан Буше (Канада) үшкү черде.

Мооң мурнунда болган ССРЭ чемпионадынга Сергей Фокичев түгле шаңналга четкен турган. Бо удаада ооң чедишкини улут дээрэн чугаажок.

Ол-ла дистанцияга ГДР-ниң төлээзи хереэжен спортчу Криста Ротенбургер тиилээн. Ооң чаңгыс чер чурттуу Карин Эике бо удаада ийиги черни эзлээн. Кемеровоның студентизи Наталья Шиварга хүлер шаңнал онаашкан.

БОБСЛЕЙГЕ МАРГЫЛДАА

Ийи олуттуг шанак маргылдааларынга алдын медальдарны ГДР-ниң спортчулары Вольфганг Хоппе биле Дитмар Пауэрхаммер олар чаалап алганнар. Совет спортчулар, ригажылар Зинтис Экманис биле Владимир Александров олар хүлер медальдарны чаалап алганнар. Дөртку черде база совет экипаж болган.

БИАТЛОН

Биатлонга 20 километриниң маргылдаазынга ГФР-ниң спортчузу Петер Ангерер шылгараан. Шыырак оң спортчуларның аразынче совет спортчулар кирбейн барган.

ХОККЕЙ

Хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы бо удаада ужуражылгазында Югославияныың спортчуларын 9:1 санта уткан. Хомутов ийи, Скворцов, Ковин, Касатонов, Крутов, Фетисов, Ларионов, болгаш Васильев олар бир-бир шайбаларны киргеннер.

ТАЙБЫҢНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНДА

Кажан олар Сараевоже чоруп турда, Бейрут аэропортунче оруктуң соксаал чок боолап турган. Ындыг-даа болза Ливанның дag хаакчыларының дөрт төлээлери тайбыңның спорттуң, чалыы назынның байырлалында чедип келген.

— Мээң өөренип турганым найысылалдың университединбарык долузу-биле улуткаттыынган. Бистер торээн чуртувуска хүн бүрү бомбалар частыышкынын, эш-өөрүвүстүң олумун көрүп келдивис. Ынчалза-даа тайбыңның байырлалынче келир дээш белеткелди үргүлүү чорудуп турдувус — деп, Бейруттан келген 22 харлыг спортчу Серж Аксиотиадес чугаалаан.

(СЭТА).

Совет спорттуң тергиннери

ЭҢ ЭКИ ФУТБОЛИСТ

Москва «Спартагының» 24 харлыг ойнакчызы Фёдор Черенковту сезонның эң эки футболизи деп журналистериң чаңчылчаан чыышынга адаан, ону неделя санында үнер «Футбол-хоккей» солун чылдың-на эрттирип турар.

Ол сезон үезинде черле дыка коскулең болган, алээн каш недергей чараш мячыларны книр тепкилээн — бодунуң клуву дээш-даа, чурттуң олимпий база бирги шилиндек командазы дээш-даа ойнап турган. Чяжээ, УЕФА кубогу дээш Англияга болган 1/8 финалдың шнитпирлиг оюнунга. Венгрияның олимпий командазының хаалгазынче сөөлгү минутада Черенковтуң книр тепкен мячызы совет команданың тнидээринге дузалаан болгаш коллектив шилиде бөлүкке бирги черже үнер аргалыг болган. Бодавыже, мындыг шнитпирлиг оюнларга чедип алган саннар футболистиң сурагжыырынга дөмек болур.

Черенков — хөй талалыг, оюнуң уран аргаларын эки өөренип алган, сагыштыр, ажылгыр ойнакчы. Ооң чаңгыс клуб-туларының чугаалары бо:

Вратарь Ринат Дасаев: «Черенков — чиик баштыг (футболистериң домаа-дыр ийин) кижи. Бистиң командавыста оюнну вратарь эгелээр, мен мячыны Черенковту алзын дээш теп тура, бүгү чүве ийи болур, ол солун болгаш шоюкпаан комбинацияны эгелеп шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен. Фёдор бичe сеткилдиг, топтут, бодамчалыг кижи чүве.

Камгалакчы Владимир Сочнов: «Черенков-биле кандыг-даа футболист тааржып ойнаар. Ол шөлде байдалды эки көрүп билир, мячыны чогуур өйүнде болгаш чиге кылдыр дамчыдып шыдаар. Ооң меңээ «бутка белеткеп берген» мячыларын книр теп-даа турдум. Тренировка азы оюн үезинде Фёдор бир-ле чаа чүвени чогаатkан, шенээн турар. Ол кижилер-биле ижин-кара чок хөөрежир, баштак. Ындыг кижи багай болбас ужурлуг».

Улуг тренер Константин Иванович Бесков: «Черенков — бодамчалыг, чүвени хандыр сайгарарынга ынак кижи. Эрткен сезонда солун, ажыктыг болгаш дээштиг ойнакчы кылдыр илереп келди. Фёдор чедишкинге доктаавас боор, а ындыг болганда ооң талантызы чечектелир».

Бо чылдагы, чээрбиги, чыышка 180 тайылбырлакчы киришкен, оларның 131-и Черенковка бярги черни бээр дээн. 22-зи — ийигизин, 5-и — үшкүзүн дээн. Ол дээрге чаа лауреаттың өскелерден дыка шыырак болганының херечизидир. Ооң мурундагы сезонның эң эки футболизи Ринат Дасаев ийиги черде барган.

Журналистер чыыжының үш дакпыр лауреады Олег Блохин, 1975 чылда Европаның эң эки футболизи, Испанияга 1982 чылдың делегей чемпионадының киржикчизи, бо чылын үгле 16-гы черни эзлээни база ужурлуг.

Сезонның эң эки футболизин кезээде «сыдыс» деп санаар болгай. Ынчангаш ону беш, оп азы он беш чыл мурнунда тергиндеп турганнар-биле кижи деннексей бээр.

Мен бодаарымга, Черенков Москва «Торпедозунуң» Валерий Воронининге, Киев «Динамозунуң» Владимир Мунтянынга база Олег Блохининге, Тбилисиниң Давид Кипианизинге арай-ла четпейн турар ышкаш. Ынчалза-даа ол мастерлерге безин деннээрге, Черенковтуң эки талалары база бар. Ооң ойнаар нарын аргалары хөй, уе чедишпесте ойнаар кылдыр өөренген болгаш шнитпирлерни дүрген тып, дүрген шимченип билир база шөлге хөй янзы, улуг ажылды кылып турар.

Ооң-биле кады ооң мергежил ойнаар үезин ам-даа хөй. Ол 1979 чылда, «Спартактың» тренерлери кол составка ойнаарын аңаа чөпшээрээнде, билдингир ойнакчы апарган. 1980 чылда чурттуң шилиндек командазынга багай эвес ойнаан, ынчалзажок кезек үеде «майны кадырлганындан» 1982 чылдың чемпионадынга кирбээн. Эрткен сезонда харын ол турум ойнаан болгаш бодунуң үгле эки талаларын көргүскен. Ооң моон сончаар хөйну манап болуу.

Черенков ажылчын өг-бүледен үнген, ачазы Москваның бир заводунда хептекчи, бичии дуңмазы Виталий — радиомеханик. Фёдор бодуг дag нижеринiң мергежилин шилип алган, чоокта Москваның дag институдун дооскан. Өг-бүлелиг, үш харлыг Настя дээр кыстыг.

Күзел-сагыжының дугайында айтырыгга эң эки совет футболист мынчаар харыылаан:

— Олимпий командазыбиле Лос-Анджелеске Олимпиадага барыксаар, «Спартактың» составында Бельгияның «Андерлехтизин» мартта тиилээринге киржикчээр, ынчангаш чартык финалче үнүксээр-дир мен. Уруум кадык-чаагай, чараш бала кончуг буянныг кижи болуп озерин күзээр мен.

Владимир КИРИЛЛЮК (ПМА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ

13. ПОНЕДЕЛЬНИК

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.05 — «Кышкы тоол». Концерт. 9.40 — «Солдат Иван Бровкин». Уран-чечен фильм. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Авам школазы». 15.00 — Кышкы XIV олимпиада оюннарында. Хаак спорту. 15 км. Эр улустуң маргылдаазы; Конькилээр спорт. 1000 м. Хереэжен спортчуларның. 17.30 — Соцгулдаларга утkуштур. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат. Свердловск областа Качкановоның даг байлаан болбаазырадыр комбинадының экскаваторщиги Н. В. Оленевтиң дугайында очерк. 17.45 — Уран-чечен бот-тывынгыр чогаадылганың Бүгү-эвилел көрүлдези. 18.00 — «Ажыл-херектер болгаш кижилер. «Конвейердеө». «Дон-1500». — 18.30 «Чүрээниң согуушкуну». Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Кышкы XIV олимпиада оюннарында. Дошка конькилиг чуңгулаашкын. Эр, хереэжен ийи кижи күүседир. Сула күүселденiң программазы. 20.40 — Өрөл хоорайның баянчыларының триозу ойнаар. 21.00 — «Ye». 21.30 — Олимпиаданың хүн демделели. 21.45 — Кышкы XIV олимпиада оюннарында. Дошка конькилиг чуңгулаашкын. Спортчу танцылар. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 01.20 — Кышкы олимпиада оюннарында. Хоккей ГФР-ниң шилиндек — ССРЭ-ниң шилиндек командалары. Хоккей оюннарының чапсарлаашкын үезинде: дагта хаак спорту. Хереэжен хаакчылар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Бодуңну шенеп көр, азы даарта кым ажылчын болурул?». Документалдыг фильм. 8.35 — 9.35 — Төөгү. 8 классчы. Декабристерниң тура халышкыны. 9.05 — Орус дылга чугаа. 10.05 — Эртемдеттер дугайында очерктер. Академик Н. В. Цицин. 10.35 — 11.40 — Музыка. 4 классчы. А. П. Бородинниң музыказында маадырлыг овур-хевирлер. 11.05 — Эртем болгаш амыдырал. 12.10 — Э. Багрицкийниң шүлүглеп чогаалы. 12.40 — Физика. 9 классчы. Газтарда болгаш вакуумда электри тогу. 13.10 — «Бистиң чылыг бажыывыс». ССРЭ-ниң улустуң башкызы М. А. Алексеевтиң дугайында телеочерк. 13.40 — Төөгү арынары. «Бистиң чоргаар «Варягывыс». 14.30 — Э. Хемингуэй. Амыдыралының болгаш чогаадылганының төөгү арынары. 15.20 — Телемедээлер. 15.25 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Чурукчу болгаш ye». Тываның чурукчуларының портрет жанрынга ажылдары. 18.55 — Телефильм. 19.10 — «Азия төвү». Программада: Соцгулдаларга утkуштур. «Бистиң кандидаттарывыс». ССРЭ-нин Дээди Советиниң Националдар Советиниң депутадынга кандидат, ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу Л. Д. Тейниниң дугайында кино-очерк. «Суттаттыг черниң бедик дүжүт бээр аргалыы». Кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Х. В. Бизакты чугаалы. «Чуртталга хоойлужудулгазы — боттарывыскында». Тыва АССР-ниң Дээди судунуң даргазының оралакчызы Ю. П. Слободчиковтуң чугаазы. Сөөлгү медээлер. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Илбилеткен оолчугаш». Мультфильм. 3-кү кезээ. 20.20 — «Арфа аялгазы дыңналып тур». Фильм-концерт. 10.30 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». 21.30 — «Дом на Трубной». Уран-чечен фильм. 22.40 — 23.25 — «Понедельник — дыштанар хүн». Пермь хоорайда чуруктар галереязының дугайында документалдыг телефильм.

14. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.05 — Эртем-нептерелдиг фильмнер. 9.35 — Мультфильмнер. 9.55 — Концерт. 10.25 — «Аян-чорукчулар клуву». 11.25 — Чаа телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — Уругларга дамчыдылга. 15.00 — XIV Кышкы олимпиада. 18.00 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ниң төлевилелин чугаалажып тур бис. 18.30 — Эртем-нептерелдиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 19.30 — Концерт. 19.40 — «Ийистер». Кинокомедия. 21.00 — «Ye». 21.40 — Концерт. 23.20 — Олимпиаданың хүн демделели. 23.35 — 23.55 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — Физика. 10-гу класс. 9.05 — 12.40 — Француз дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургууулдарынга. Эстетика кижизидилгези. Хостут үениң культуразы. 10.35; 11.40 — Совет күрүне үдезиннери болгаш эрге-хоойлу. 8-ки класс. 11.05 — «Ындыраа школазы». 12.10 — География. 7-ги класс. Барыын-Сибирь оргулаажы. 13.10 — А. Одоевский дугайында дамчыдылга. 14.05 — XIX вектиң баштайгы чартыының скульптуразы. 14.35 — Музыка дугайы. 15.35 — Чаа медээлер. 15.40 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг телефильм. 18.35 — «Азия төвү». 19.05 — Телемедээлер. 19.15 — Концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — «Бистиң сад». 20.50 — Документалдыг телефильм — «Парашютчулар». 21.00 — «Ye». 21.40 — «Георгий Седов» Уран-чечен фильм. 23.00 — «Саянның көкпалары-биле» деп документалдыг телефильм. 23.20 — Концерт. 23.40 — 00.15 — XIV олимпийжи оюннар.

15. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.15 — Шевер холдуглар. 9.45 — Концерт. 10.15 — «Ийистер» деп кинокомедия. 11.35 — Чаа медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 — Документалдыг фильм. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 17.30 — Эртем болгаш амыдырал. 18.00 — «Ол алды хар чедир болгаш оон-даа улуг». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — XIV олимпийжи оюннар. 21.00 — «Ye». 21.40 — Олимпиаданың хүн демделели. 21.55 — Ф. И. Шаляпин дугайында телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 01.20 — XIV олимпийжи оюннар. Хоккей. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның командалары ужуражыр.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — География. 7-ги класс. Уралдың бойдузу. 9.05; 12.40 — Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 10.05 — ПТУ сургууларынга дамчыдылга. Физика. Полупроводниктерии ажыглаары. 10.35; 11.40 — Төөгү. 9-ку класс. В. И. Ленин — Октябрьның баштыңчызы. 11.05 — Тележурнал «Өг-бүле болгаш школа». Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис. 12.10 — География. 5-ки класс. Агаар дугайында. 13.10 — Хоойлу билир сен бе? Бугу-нитинiң шериг хүзээлгезиниң дугайы. 13.50 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы П. Г. Лозинаның дугайында телеочерк. 14.35 — А. Фадеев. «Чылча шавышкын». 15.20 — Чаа медээлер. 15.25 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Киножурнал. 18.30 — Делегей болуушкунарының дугайында доңчулал. 18.45 — Школа реформазының дугайында. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — Арктикага эжиндиришкин дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». 21.40 — «Чүгле мюзик-холлга» деп уран-чечен телефильм.

16. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 10.15 — «Георгий Седов». Уран-чечен фильм. 11.30 — Чаа медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — «Ындыраа школазы». 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.30 — К. Сен-Санс. Скрипка-биле арфага ойнаар фантазия. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Миллионнарның ленинчи университединиң «Күш-ажыл — ниитилел — кижи». 19.30 — Эртем-нептерелдиг фильм. 19.40 — XIV олимпийжи оюннар. Хоккей. ЧССР-ниң болгаш Канаданың командалары ужуражыр. 21.00 — «Ye». 21.40 — Олимпиаданың хүн демделели. 21.55 — Аныяк күүседиткилериниң Бүгү-эвилел телеконкурузу. 23.20 — 23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35; 9.35 — Ниити биология. 10-гу класс. 9.05; 12.30 — Испан дыл. 10.05 — ПТУ сургууларынга дамчыдылга. Эстетика кижизидилгези. Касталга-шимелде уран чүүлү. 10.35; 11.40 — Л. Н. Толстой. «Дайын болгаш тайбың». (Романны чогаатканының төөгүзү). 9-ку класс. 11.05 — Авам школазы. 12.10 — Бойдус дугайында билиг. 2-ги класс. Хоорайга болгаш кедээге кышкы ажылдар. 13.00 — «Дириг тураскаал...» Дайын чылдарының публицистиказы. 13.50 — «Алдын хем». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.25 — Чаа медээлер. 18.20 — «Иви — алдын мыйыс». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телефильм. «Чаңгыс хүн цирикке». 18.45 — «Азия төвү». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Соцгукчуларга концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — Концерт. Бетховен. 21.00 — «Ye». 21.40 — 23.30 — «Шорс». Уран-чечен фильм.

17. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.15 — Чалыылардың уран чогаадылгалары. 9.45 — «Шорс». Уран-чечен фильм. 11.35 — Чаа медээлер. 14.30 — Орус чугаа. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.00 — Соцгулдаларга утkуштур. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV олимпийжи оюннар. 21.00 — «Ye». 21.40 — Олимпиаданың хүн демделели. 21.55 — Ф. И. Шаляпин дугайында телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 01.20 — XIV олимпийжи оюннар. Хоккей. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның командалары ужуражыр.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35; 9.35 — География. 8-ки класс. Урал району. 9.05; 13.00 — Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургууларынга. Ниити биология. Бойдус дугайы. 10.35; 11.40 — В. П. Катаев. 5-ки класс. 11.05 — М. И. Глинка. «Вальс-фантазия». 12.10 — Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдар тудуглары. 12.40 — Бойдус дугайында билиг. 3-кү класс. Аргаяқш одурүүнүң бойдузу. 13.30 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. Г. Караевтиң дугайында телеочерк. 14.00 — Эртем-нептерелдиг фильм. 14.15 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис. 14.40 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.25 — Чаа медээлер. 15.30 — 18.40 — Чапсар. 18.00 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг телефильмнер. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — Хөй эки бараанар дээш. 20.50 — Эртем-нептерелдиг фильм. 21.00 — «Ye». 21.40 — 23.50 — «Үш билдинместиг бодалга». Уран-чечен телефильмниң 1-ги, 2-ги серилары.

18. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.15 — «Буратинонуң делгелгези». 9.45 — «Спортлотонуң» 7-ги тиражы. 9.55 — «Утпаан сен бе, эш...» 11.00 — XIV олимпийжи оюннар. 13.30 — Тележурнал. Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис. 14.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы» 15.30 — «Дем каттыжыышкыны». тележурнал. 16.00 — Документалдыг телефильм. 16.30 — Концерт. (ВУР). 17.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.00 — Политиктиг тайылбырлакчы. Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.30 — Мультфильм. 18.40 — «Обкомга келген чагаа». «Ол-ла черниге шиитпирлээр» деп болук дамчыдылгадан. 19.40 — «Капитан». Уран-чечен фильм. (Франция). 21.00 — «Ye». 21.45 — XIV олимпийжи оюннар. 22.30 — Фильм-концерт. 23.00 — XIV олимпийжи оюннар. 00.00 — 00.10 — Чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.20 — Агрономнар И. Дергунов биле И. Лазаревтиң дугайында документалдыг телефильм. 8.50 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.20 — Литва телестудиязының программазы. 10.45 — Фильм-концерт. 11.45 — Мультконцерт. 12.25 — «Героинтустуң дүжүү» деп оратория. 14.15 — Аныяктарга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 17.00 — «Академик Беляев». 17.10 — «Кинопанорама». 18.55 — Делегей болуушкунарының доңчулалы. 19.10 — Документалдыг телефильм. 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». 21.45 — «Верий кварталының аялгазы». Уран-чечен фильм. 23.20 — 00.20 — В. Маяковскийниң шүлүктерин РСФСР-ниң алдарлыг артизи Я. Смоленский номчуп күүседир.

19. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Гимнастика. 9.05 — Олимпиаданың хүн демделели. 9.20 — «Будильник» 9.50 — «Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен!». 10.10 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып тур бис. 11.20 — «Эртенги почта». 11.50 — «Кодээнiң шагы». 12.50 — «Музыка киоскузу». 13.20 — Документалдыг телефильм. 13.50 — 14.05 — Чапсар. 14.05 — «Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». В. Перов. 14.30 — «Эш ыры». Бүгү-эвилелдиң телеконкурузу. 15.15 — «Делегей панорамазы». 16.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.20 — Хаак спорту. 18.50 — Мультфильм. 19.00 — «Аяш-чорукчулар клуву». 20.05 — XIV олимпийжи оюннарда. 00.00 — 00.10 — Чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.20 — Бистиң оңшуктеривисте (ГДР). 8.50 — Орус чугаа. 9.20 — «Испанияның хемнери». Кинопрограмма. 10.00 — Концерт. 10.45 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.45 — Документалдыг телефильм. 12.00 — А. Вейцлер, А. Мишарин — «Кышкы баллада». Фильм-шин. 14.00 — Мультфильм. 14.15 — «Адъютант его превосходительства». Уран-чечен телефильмниң 3-кү серилязы. 15.30 — Концерт. 16.00 — «Тиилекчилер». 17.30 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 18.00 — Зара Долуханова ырлаар. 18.55 — Курченниң орус музейиниң дугайында дамчыдылга. 3-кү фильм. 19.30 — «Далай чанынга ыры». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Документалдыг чаа телефильм. 20.45 — Документалдыг фильм: «Бүгү чурттагланыга үттүндүрбас». 21.00 — «Ye». 21.30 — «Айылдыг наары». Уран-чечен телефильм. 22.55 — 23.50 — Уран чүүл мастерлериниң концерти.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

агаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Сөөгү-барыын түктен хаттың күжү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 35—40, чамдык черлерге 27—32 градус соор. Хүндүс 25—30, чамдык черлерге 17—22 градус соок болур.

Автооруктарга костүрү 2—4 км.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 36—38, хүндүс 25—29 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Конец бабьего лета» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Акробат на северном полюсе» 9.00, 13.20, «Светофор» (К-клуб) 10.40, 15.00, «Провал операции «Большая Медведица» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Без особого риска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Разиня» 15.00, 17.40, 19.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ураган» 18.00, 20.00 шактарда.

пгио,ааа7

Редакциянның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсаалдыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий ин эмдирал болгаш үлетпур фидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет туругзут киллзстериниң 2-37-13, чагаа киллзинiң 2-41-27 информация киллзинiң 2-20-60 культура киллзинiң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киллзинiң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2055.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының керектериниң галазы-биле аңгыне комитединiң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТС—00025

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 39 (12429) | 1984 чылдың февраль 14, вторник | 1925 чылда үдезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчег чок Пленуму дүүн, февраль 13-те болуп эрткен.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга эш К. У. Черненкону ТК-ның Пленуму бир үн-биле соңгаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң ээлчег чок Пленуму 1984 чылдың февраль 13-те болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш К. У. Черненко ТК-ның Политбюрозунуң даасканын ёзугаар Пленумну ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр Юрий Владимирович Андроповка тураскаал болдуруп, кажыдалдың минута сактыышкын ёзулалын ТК-ның Пленумунуң киржикчилери кылган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус аар кажыдалга таварышканын ТК-ның Пленуму демдеглээн. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот, ленинчи, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг-шылаг чок демиселчи мөчээн.

Партияның даалгазы-биле партия болгаш күрүне ажылының эң чугула албан-дужаалдарынга турган үезинде, Юрий Владимирович Андропов партияның политиказын боттандырарынга, массалар-биле оон харылзаазын бижыдарынга, Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгаланыр күүч-шыдалын бижыглаарынга бодунуң бүгү күжүн, билиин болгаш амыдыралчы улуг дуржулгазын берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының ажылдап кылганы будүрүлгени бүгү тала-биле интенсификастаарынче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдарынче, кадрларның харыысалгазын, организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну күштелдиреринче, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш угаан-бодал деңнелин чайгылыш чок өстүреринче шугумну амыдыралга чорударынче улуг кичээнгейни Ю. В. Андропов угландырып келген.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының бижыглаарынга, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улустарның чөптүг демиселин детки-ринге улуг салыышкының Ю. В. Андропов киирген. Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкының—термоядролуг дайынның кыжаныышкының узуткаарынче, империализмниң агрессчи чимзенишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче, тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун бижыглаарынче угланыышкынны оон удуртулгазы-биле делегей ареназынга чайгылыш чок болгаш шиитпирлии-биле чорудуп келген.

Коммунистер, бүгү совет улус партияның ленинчи Төп Комитедии, СЭКП ТК-ның Политбюрозун долгандыр боттарының хүрээлениң кажыдалдың бо хүннеринде улам сырый каттыштырып, партияның иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказын амыдыралга боттандырар дээш могаг-шылаг чокка демисежиринге бүрүн шиитпирлиин илергейлеп турарын Пленум онзалап демдеглээн.

Мөчээн кижинин төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалды ТК-ның Пленумунуң киржикчилери илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарын соңгуур дугайында айтырыгны ТК-ның Пленуму чугаалажып көрген.

ТК-ның Политбюрозунуң даасканын ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов бо айтырыг талазы-биле чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгууруун ол санаалдаан.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга эш Константин Устинович Черненкону Пленум бир үн-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненко Пленумга чүве чугаалаан. Партия Төп Комитединиң аңаа көргүскен бедик идегелиг дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкуннуң соруглаларын чедиишкинниг күүседиринге, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгаланыр күүзүн улам ынай бижыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган соруглаларын шиитпираазәринин үргүлчүлелдиин хандырарынга, совет улустуң чаагай чоруун бедидеринге, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин чорудуп турар иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказын боттандырарынга бодунуң бүгү күштерин, билиглерин болгаш амыдыралчы дуржулгазын бээрин СЭКП Төп Комитединге, Коммунистиг партияга эш К. У. Черненко бүзүреткен.

ТК-ның Пленуму бодунуң ажылын оон-биле дооскан.

Константин Устинович ЧЕРНЕНКО

Константин Устинович Черненко 1911 чылдың сентябрь 24-те Красноярск крайның Новоселово районунуң Улуг Тесь суурунга төрүттүнген, националы — орус.

1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Эртеми дээди — башкы институдун болгаш ВКП (б) ТК-ның чанында парторганизакчылардың Дээди школазын дооскан.

К. У. Черненко кулактарга хөлезилениште ажылдавышаан, күш-ажылчы амыдыралын бичезинден-не эгелээн. Оон улам ынайы бүгү күш-ажылчы ажыл-чорудулгазы комсомол, а оон соонда партия организацияларынга удуртуг ажыл-биле холбеалыг. 1929—1930 чылдарда К. У. Черненко Красноярск крайның ВЛКСМ Новоселово райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчилээн. 1930 чылда Кызыл Армияга эки тура-биле барган. 1933 чылга чедир кызыгаар шеригленирге албан эрттирген, кызыгаар заставазының партия организациязының секретары турган.

Армияга албан эрттиришкинин дооскандыны соонда Красноярск крайга ажылдап турган партийный Новоселово болгаш Уяр райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи, партия чырыдыышкынының Красноярск край бажыңының директору, партияның Красноярск крайкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизиниң орлакчызы, крайкомнуң секретары турган.

К. У. Черненко 1943 чылдан эгелээш ВКП (б) ТК-ның чанында партизан-чыларның Дээди школазынга өөренген. Өөредилгезин дооскандыны соонда 1945 чылдан эгелээш партияның Пенза обкомунуң секретарынга ажылдаан. 1948 чылда Молдав ССР-же чорутқан болгаш Молдавиянын Компартиязының ТК-ның пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизинге бадыттырган. Ук албан-дужаалга ажылдавышаан, ол республиканы экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге хөй күжүн болгаш билиин берген.

1956 чылда К. У. Черненко СЭКП ТК-ның аппаратында ажылче дешиттирип, Пропаганда килдизинге сектор баштап, ол-ла үеде «Агитатор» журналдың редакция коллегиязының кежигүнүнге бадыттырган. 1960 чылдан эгелээш ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариадының начальнигинге ажылдаан. 1965 чылда К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Нинги килдизинин эргелекчизинге бадыттаан. 1966—1971 чылдарда ол — СЭКП ТК-ның кежигүнүнге үдидият. Партияның XXIV съездизинге (1971 чылдың март) СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге, а 1976 чылдың мартта партияның XXV съездизинин соонда болган СЭКП ТК-ның Пленумунга — СЭКП ТК-ның секретарынга соңгутқан.

1977 чылдан эгелээш ол — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, а 1978 чылдан эгелээш — Политбюроның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 7—10 чыыштарының депутады. РСФСР-ниң Дээди Совединиң 10-гу чыыкының депутады. К. У. Черненко Европага айыыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле делегей чөвүлел хуралынга (Хельсинки, 1975 чыл) совет делегациязының кежигүнү болуп чораан, чеперленишкинни дужүрер талазы-биле Венада чугаалажышкыннарга (1979 чыл) киришкен.

Константин Устинович Черненко — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы. Партияның аңаа дазканы бүгү-ле албан-дужаалдарга ол организакчы бедик арга-мергежилелдиг, партийжи принципиалдыг, Ленинниң өндүр улуг хөрээнге, коммунизмиң идеалдарынга бердингенин көргүзүп келген. К. У. Черненко — совет ниитилелдиң амыдыралынга партияның удуртур ролюн бедидеринге, партия болгаш күрүне ажылының сталин база методтарын сайзыраңгайжыдарының, социалистиг демократияны хөгжүдеринин чугула айтырыгларының талазы-биле кадаа эртем ажылдарының автору.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга К. У. Черненко илеткел кылган, амгы үениң байдалдарында СЭКП-ниң идеологтуг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннары ында тодарадгалыттынган.

Төрээн чурттуң мурнунга улуг ачы-харыязы дээш Константин Устинович Черненконга Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры атты ийи удаа тывыскаг болгаш ону Ленинниң үш ордени-биле, Куш-ажылдың Кызыл Тук үш орден-биле, Совет Эвилелиниң хөй-хөй медальдары-биле шаңнаан. Ол Ленинчи шаңналдың даурезады болуп турар.

К. У. Черненко социалистиг чурттарның дээди шаңналдары-биле шаңнаттырган.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Төп Комитеттиң кежигүннериниң мөзөө бедик идегелди көргүскени — ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгааны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим. Мөзөө онаажып турар канчаар-даа аажок улуг харыысалганы долузу-биле медереп билип тур мен. Кайы хире чугула, кайы хире онза нарын ажылды кылып апаарын билип тур мен. Идегелди бүзүредир дээш, Юрий Владимирович Андроповтуң амыдыралга чайгылыш чокка, кызымаккайы-биле боттандырып чорудуп турганы бистиң партияның ол принципиалдыг шугумун силерниң-биле кады уламчылаар дээш бодумнуң бүгү күжүмүн, билиимни, бодумнуң бүгү дуржулгамны бээримни Төп Комитетке, партияга бүзүредип тур мен.

Организакчы талант, чайыннанчак чогаадыкчы үгаан-бодал, теорияга болгаш политиказа-даа ленинизмге шынчы чорук, чаа чүүлдү чандыр көрбези болгаш массаларның үнелиг дуржулгазын мөөнүүр мергежили, бистиң мировоззрениевиске болгаш амыдыралывыс хевиринге, бистиң моралывыска таарышпас бүгү чүүлдер-биле эптешпези, бодунуң эптиг-эзелек болгаш бөдүүн чоруу — бо бүгү чүүлдер Юрий Владимировични партияга болгаш улуска канчаар-даа аажок улуг ат-алдарлыг болгаш хундутхелдиг болдурган.

Партия анаа ажылдың нарын болгаш харыысалгалыг участоктарын дагзып турган Юрий Владимирович Андроповтуң эң эки политиктиг болгаш кижиниг шынарлары эң ылангыяда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының албан-хүлээлгелериниге турда, оныза чайыннанчаа-биле илереттинген. Ол бодунуң мурнунда тургустунган соруглаларны бедик харыысалгабиле күүседиир дээш бодун камнавас турган.

Амгы үе-чадада партийның бүгү талазы-биле деңнеп көргүнген болгаш реалисчи-боттуг утланыышкынның — сайзыраңгай социализмни болбаазыраңгайжыдарынче угланыышкынны ажылдап кылыр талазы-биле Төп Комитеттиң, ТК-ның Политбюрозунуң коллективтиг ажыл-чорудулгазынга Юрий Владимирович бодунуң улуг салыышкынын киирген. Оон удуртулгазыбиле болуп эрткен СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнары партияның болгаш улустуң амыдыралынга чугула үе-чада болган. Пленумнарның шиитпирлеринде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң политиктиг шугуму улам-на чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүттүнген болгаш тодараттынган.

Ю. В. Андропов совет кижилерниң туругзукчу күш-ажылынга тайбың байдалданы хандырар дээш, делегей ареназынга социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселге хөй күжүн болгаш энергиязын берип турган.

Партияның ат-алдарының үнер дөзү — улуска кызыгаар чокма бараан болуруубиле, ажылчы чоннарның эргелекчилериниң чазыг чокка илередип, оларны шынчы маркисчи-ленинчи программа-биле чепсеглеп билириби-биле бодунуң удуртукчу туружун, бодунуң хундулуг авангардчы ролюн чедип алганында дээрбин Юрий Владимирович эки билип чораан.

СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының шынныының, үениң негелделеринге болгаш байдалынга оон дуржуп турарының бүгүреллиг бадыткаашкыны болза ол политиканы бүгү улустуң изин-биле деткип турары болуур. Партия шилип алган оруу-биле — коммунистиг тургузуушкуннуң болгаш чайбының оруу-биле ылап баргыг чоруп турар.

Ындыг турган-даа, ындыг болуур-даа!

Ындыг-даа болза, ол оруктап чоруурунга чүгле күзел аввэл дээш чүвени бистер шүптүвүс билиир болгай бис, эштер. Шын эчис соруглаларны чүгле салып билир эвес, харын база кандыг-даа берглелерни ажып эптишаан, оларны кызымаккайы-биле чедип ап билир херек. Чедип алдынган чүүлду хөөртпейн, ынчалза-даа ону бичелеппейн, реалисчи ёзубиле үнелеп көөр херек. Чүгле ындыг туруш политиказа частыырлардан, күзенчиг, чүүлдерни херек кырында бар кылдыр хүлээп көөр чоруктан баш удур камгалаар, Ленинниң чугаалааныышкаш, «бистер чогум чүнү чедип кылдывыс» база «чүнү чедип кылбадывыс» деп чүвени тодаргай көөр арганы бээр.

Юрий Владимирович Андроповтуң бистин партияның болгаш күрүнениң удурткучузунга үр эвес үеде ажылдааны кончуг-ла хомудančыг-дыр, эштер. Бистер пүүтүвүс оңу чоктаар апаар бис. Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге күчүлүг дуглеэшкинни кыдырынче чүрттүң 70—80 чылдарның аразында таварышканы берге-лерни ажып эртеринче угланган улут болгаш күзенишкининг ажылдың кидин-түлүк эгелеп турган үезинде ол мөзөөн. Ынчалза-даа ол кыска үениң иштинде партияның кайы хире хөй чүүлдерни кылып четтиргинин, кайы хире чаа үре-түйнелдиг чүүлдер амыдыралга бадыткаттынып практика кырынга быжыглаттынганын бистер шүптүвүс билиир бис. Юрий Владимировичиниң удуртулгазы-биле эгелээн ажылды коллективтиг күзенишкиниер-биле үргүлчүлээри болгаш уламна бурунгаавладыбыс — оон турасказалынга төлептиг чүүлду тургузарының болгаш политиканга үргүлчүлээшкинни хандырарының эң эки аргазы-дыр.

Уламчылап үргүлчүлээри дээрге, анаа эвес, а дириг, боттуг ажыл-херек-тир. Ынчангаш оон кол-ла утказы ара соксавайн, бурунгаарлап чоруурунга ол бооп турар. Мурнунда чедип алдынган бүгү чүүлдерге даянган, оны чогаадыкчы дүү-биле байыдып, коммунистерниң ажылчын ангының, бүгү улустуң үгаан-бодалын, күжүн шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, амгы болгаш келир үениң кол айтырыгларынче утландырбышаан, бурунгаарлаар херек. Ол бистерге дыка хөй чүүлдерни даандырып турар.

Бистиң партияның күжү оон чаңгыс эптиведе, марксизм-ленинизмге шынчызында, шыгаттынган ленинчи принциптерге болгаш методтарга удуртпушаан, массаларның чогаадыкчы идепкейин хөгжүдеринде база үглааринда, оларны идея болгаш организас талазы-биле сырый каттыштырып шыдаарында боор турар. Бистиң Төп Комитет, ТК-ның Политбюрозу, Юрий Владимирович Андропов күрүне аппаратының ажылын сайзыраңгайжыдарының, партийжи удуртулганын стилин экижидиринин айтырыгларынче кайы хире улут кижизидилгейни сөөлгү үеде салып турганын билир болгай силер, эштер. Оларның бирээзи — партия организацияларының хүлээлгелерин күрүне болгаш ажыл-агый организацияларының соруглаларындан тодаргай ангылаары. оларның ажылында бот-боттарын катаптаар чоруктуң чайладыры болуур. Ол дээрге, политиктиг ужур-дузалыг улут айтырыг болуур. Ажыы-биле бүгү-ле чүүлдер чедир кылдынмаан. Советтерниң, министерстволарының, будүрүлгелерниң ажылдакчыларының эргежок чугула тускайлаар чоруун илереттейн, оларның боттарының-на шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларын партия организацияларынче чүүй каап чоруктар тургулаар. Ажылдагы удуртукчуларның орнун солуур практика калдыларны харыысалга чок болдурар. Оон эртсе, ындыг чорук политиктиг удуртулганың органы болуур партия комитеттериниң ролюн кошкадыр айыылды тургузуп болуур. Партия комитеттеринин ажыл-агыйны удуртуру дээрге, хамыктың мурнунда ажыл-агыйны чорудуп турар кижилер-биле ажылдаар үезин ол-дур. Ону кезээде билген турар херек.

Эштер! Будун-чартык ай мурнунда, ТК-ның декабрь Пленумунга, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинде херектиң байдалынга бүгү талалыг үлелээшкинни бергеи болгай бис. Хүлээп алдынган доктаалда амгы үеде чедип алдынган темпини, соруглаларны херек кырында шиитпирлээринче ниити угну хевээр артырары, экономиканы партияның болгаш күрүнениң удуртурунуң деңнелин чайгылыш чок бедидери, эки базымнарны улам идепкейлиг хөгжүдери, оларны турушту болдурары чугула деп онзалап демдеглээн. Пленумунуң ол айтыышкынларын чайгылыш чок күүседири — бистиң дорт хүлээлгевис.

Бистиң бүгү дуржулгавыс мынчаар бадыткап турар: партияның күжүнүң эң чугула үндезини массалар-биле оон харылзаазы, миллионмиллион ажылчы чоннарның хамаатты идепкейлиг, чоруу, оларның будүрүлгеде херектерии, ниитилел амыдыралының айтырыгларын эң өзубиле көөрү болуп келген, болуп турар болгаш болурдаа.

Коммунистер партиязының хүлээлгези — бодунуң угланыышкынын, бодунуң шиитпирлерин, ажылын хамыктың мурнунда ажылчын ангының үгаан-бодалы-биле, оон социал-политиктиг болгаш ангы талазы-биле ажжок улуг билдилиг чоруу-биле үргүлүү шүүштүрери болуур. Владимир Ильич Ленин ажылчы кижиниң бодалдарының дөртүн, амыдыралга үндезилеттингенин болгаш тодалын кезээде бедин-биле үнелеп, оон санал-оналын, болуушкуннарны болгаш кижилерни үнелээрин кичээнгейлиг дыңнап, эң-не үезин келген айтырыгларга харыларны олардан дилеп база тып ап чораан.

Ажылчыннар ортузундан, социалистиг тургузуушкуннуң мурнуку одуруундан каап турар сеспү дыңнаары, күш-ажыл кижилери-биле сүмележири — ол дээрге бөгүн база коммунист-удуртукчу бүрүзүнүң эң бирги чергелиг хүлээлгези, иштики хаңы хереглели болуур ужурлуг.

Чоянуң инициативазын, харын, эң-ле делгем үткабиле алырга — ажылдаар

(Төмүзүү 2-ги арыда).

ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ АНДРОПОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИССИЯДАН

Чуртка кажыдалды чаңлаан дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр 1984 чылдың февраль 14-те, Юрий Владимирович Андроповту орнукшудар хүнде Москваныы-биле 12 шак 45 минута турда, оон-магадыбудун орнукшудуп турар үеде Москвага, эвилелдешкен республикаларның нарышысылалдарынга Маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, маадыр-шивээ Брестиге, а ол шыкаш Калининградка, Львовка, Донда-Ростовка, Куйбышевка, Свердловскиге, Новосибирскиге, Читага, Хабаровскиге, Владивостокка, Североморскиге, Ставрополь, Петрозаводскиге хоорайларга үгер-бооларның даштаашкыннарын кылыр.

Соксаал чок ажылдаар будүрүлгелерден аңгыда, Совет Эвилелиниң бүгү девискээринде бүгү будүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылын ол-ла үеде беш минута дургузунда соксадыр: фабрикаларга, заводтарга, демир-оруктарга, далай болгаш хем Флодунуң судноларынга, гудоктар-биле үш минута дургузунда салют кылыр.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

черинге ажыл-херекти эрёзу-биле, чогаадыкчы коөрүнде эгелээш, күрүнеми, ниитилелди эргелеп башкарарынга чедир — чогуур үезинде эскерип болгаш деткип билириңде бистиң деңшилгевистиң ӊ улуг, төттүнмес деп чугаалап болур курлавырлары бар. Бистиң экономикавыс бодунуң улуг чедишкиннерин күш-ажылчы коллективтериң чогаадыкчы эгелээшкиннериниң, уткуштуг деп адаар апарган оларның боттарының планнарының ачызында чедип ап турар.

— Күш-ажылдың бүдүрүлгениң пландан ажыр 1 хүү бедидерин болгаш продукциялың бот-үнезин 0,5 хүү немей чингедирин чедип алыр деп декабрь Пленумунуң кыйгырыкынга чүрттүн күш-ажылчы коллективтериниң демнит харыызы ханы сеткил ханышкыныын болдуруп турар Бо соруглаын күүседир дээш ажылчы коллективтерниң боттандырары — бо бүгү чүүлдер кезинде бирик бистиң ниитилелиивистиң бүдүрүкчү күштерин шынар талазы-биле чаа деңнелче кодурер ужурлуг.

Ниитизи-биле, эштер, ажылгы чонарның чогаадыкчы эгелээшкиннерин, чаартыкчы ажылы материал болгаш мораль талазы-биле эки деткиттинген турарын бодап мөзүүссе чогуур хире.

Совет тургузугнуң үндезининиң бодунда-ла социал чөптүг чорук салдыынган. Оон аажок улуг күүч-үүлүнында. Моон ужурунда хүн бүрүнүң херектерине, чугаа ажыл төлевириниң азы шаңналдың, квартиралар азы дүтөвкалар хүваарыышкы дугайында-даа, шаңнал-шиктал дугайында-даа болуп турар болзза, ол чайгылыш чөп сагыттынган турары ынчангаш чугула — чаңгыс сес-биле чугаалаарга, бүгү чүве чөптүү-биле, кижи бүрүүнүң бистиң шинти херээжиске кирген күш-ажылчы салыышкынынга дүүштүр кылдынган турары чугула.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының кылыр ужурлуг чүүлдери мында эвээш эвес. Күш-ажылчы коллективтериң боттарындан дыка хөй чүүлдер хамаарыжыр. Хоойлу ёзугаар быжыглаттынган улуг эргелер оларда бар болгай. Оларны чүтле долу ажыглаары чугула.

Социалистиг ниитилелди удуртуруның чаа-чаа дүржүлгазы-биле партия сөөлгү үеде байлаашаан. Бистиң тургузуувустуң артык күштерин, аргаларын долуу-биле ажыглап турар апарган бис. Массаларның организастыг болгаш медерелдиг чоруу база аңаа хамаарыжыры чугаажок. Ынчангаш корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну бижыглаарын кичээнгейге алган бис.

Организастыг чорун дугайында, корум-чурум дугайында айтырыг биске чугула, принципиалдыг айтырыг болур. Бо талазы-биле канытыг чаа маргылдаа турбас ужурлуг. Сандаргай, харысалга чөп чорук ниитилелге чүтле материалдыг когарал чедирер эвес. Ындыг чоруктар социал, мозу-шынар талазы-биле база когаралды чедирип турар. Оны бистер, коммунистер, терминн эки билир бис, миллион-миллион совет кижилер база билип турар. Күш-ажылдың, будүрүлгениң, планның, күрүнеми сагылга-чурумуун бедидер соруглаабиле, социалистиг дооңгудүрүмну бижыглаар талазыбиле партияның ам чоруткан хемчегери бүгү чонуң сөлүүр деткиттинген болдугаы таварылга эвес болгай.

Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Будүрүлгениң ажыл-херектериңге, бистиң хөй-инти амыдыралывыска, оон түркүк кижилериң сагыш-сеткилиңге кайы хире эки салдарны ол бүгү чедиргенин шупту-вус билир бис. Ынчалза-даа шупту үүве кылдынган дээр болза, база шын эвес. Чок, эштер, маңаа бичии-даа кошкаш кыынын болбас дээрзин амыдырал бадыткаан.

Бистиң экономикавыстың хөгжүлдезиниң кол угланышкынарын партия мындыг тодаратқан. Интенсификация, эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин будүрүлгеге шалыпкыны-биле шингээдип алыры комплекстиг улуг программаларны бөтөндыырары — бо бүгү чүүлдер кезинде бирик бистиң ниитилелиивистиң будүрүкчү күштерин шынар талазы-биле чаа деңнелче кодурер ужурлуг.

Экономиканы эргелеп башкарарының системазын чедип алыр ужурлуг.

Совет ниитилелдиң экономиктиг, социал болгаш угаанбодал деңшилгезиниң уламна сырый харылзаа-холбаазын хандырары база дыка чугула. Эргежок чугула социал болгаш идеологтуг эге белеткелдерни тургузуп албайн чыда, экономиканы шынар талазы-биле чаа деңнелче кодурери болдунар арга чок. Экономиктиг болгаш социал политиканың бижыг үндезинниге даянмайн тургаш, социалистиг медерелди хөгжүдериниң өйү келген айтырыгларын шиитпирлээриниң аргазы база чок.

Чаа делегейни тургузаакерилген байдалдарны, амыдыралдың чаа негелдерини тоол көрбес кижилерге ол агартыныышкын база болбас.

Бүгү-ле деңнелдерге боттускайлаң болуру, дилээшкиннерни дидим чорудары, бир эвес херек аларза, экономиканың ажыктыын бедидер, чонуң чаагай чорууп өстүрер дээш бодамчалыг диттигишкин — бистиң ажыл-агый кадрларындан маңап турар чүүлдеривис бо.

Экономиканы хөгжүдериниң принципиалдыг айтырыгларның талазы-биле чамдык доктаалдарны СЭКП ТК болгаш чазак бо чылын ажылдап кылганын болгаш хүлээп алганы билир болгай силер. Будүрүлгениң ажыктыын бедидерине, чүртүн экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедирине чүгула быраны партия-ажылагый органнарына ол шиитпирлер берген.

Төлевилеттинген хемчегер чүтле ажыл-агый эвес, политиктиг улуг ужур-дузалыг, оларның күүседези партия организацияны бүрүзүнүң ажылдакчы бүрүзүнүң хүн бүрү ажылының кол утка-шынары апаар болза, чүтле ынчан олар амыдыралга боттанып

Бо хүнүң айтырыларын шиитпирдеп тура бистер, келир үеде дыка улуг бедиктерни чедип алырының аргаларын тургузуп ап турар бис Бистиң даартагы хүнүвустүң дугайында, оң ийги беш чылдың дугайында кежектеп чугаалаары эртелде ыйнаан. Ынчалза-даа кылып ажылдарның кол айтырыглары, кол угланышкынарыы амыдыраштан көстүп турар.

Чаа беш чыл хамыктың мурнунда будүрүлгете шынар талазы-биле ханы өскерлиишкиннериң эгези, бистиң улус ажыл-агыйывыстың бүгү адырларын интенсификастаарының хөрээнге шиитпирлиг эргилдениң беш чылы болур ужурлуг. Амгы үениң материал-техниктиг базазы болгаш башкарарының системазы чаа, улам бедик шынарларны чедип алыр ужурлуг.

Совет ниитилелдиң экономиктиг, социал болгаш угаанбодал деңшилгезиниң уламна сырый харылзаа-холбаазын хандырары база дыка чугула. Эргежок чугула социал болгаш идеологтуг эге белеткелдерни тургузуп албайн чыда, экономиканы шынар талазы-биле чаа деңнелче кодурери болдунар арга чок. Экономиктиг болгаш социал политиканың бижыг үндезинниге даянмайн тургаш, социалистиг медерелди хөгжүдериниң өйү келген айтырыгларын шиитпирлээриниң аргазы база чок.

Чаа делегейни тургузаакерилген байдалдарны, амыдыралдың чаа негелдерини тоол көрбес кижилерге ол агартыныышкын база болбас.

Бүгү-ле деңнелдерге боттускайлаң болуру, дилээшкиннерни дидим чорудары, бир эвес херек аларза, экономиканың ажыктыын бедидер, чонуң чаагай чорууп өстүрер дээш бодамчалыг диттигишкин — бистиң ажыл-агый кадрларындан маңап турар үүлдеривис бо.

Экономиканы хөгжүдериниң принципиалдыг айтырыгларның талазы-биле чамдык доктаалдарны СЭКП ТК болгаш чазак бо чылын ажылдап кылганын болгаш хүлээп алганы билир болгай силер. Будүрүлгениң ажыктыын бедидерине, чүртүн экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедирине чүгула быраны партия-ажылагый органнарына ол шиитпирлер берген.

Төлевилеттинген хемчегер чүтле ажыл-агый эвес, политиктиг улуг ужур-дузалыг, оларның күүседези партия организацияны бүрүзүнүң ажылдакчы бүрүзүнүң хүн бүрү ажылының кол утка-шынары апаар болза, чүтле ынчан олар амыдыралга боттанып

Бо хүнүң айтырыларын шиитпирдеп тура бистер, келир үеде дыка улуг бедиктерни чедип алырының аргаларын тургузуп ап турар бис Бистиң даартагы хүнүвустүң дугайында, оң ийги беш чылдың дугайында кежектеп чугаалаары эртелде ыйнаан. Ынчалза-даа кылып ажылдарның кол айтырыглары, кол угланышкынарыы амыдыраштан көстүп турар.

Чаа беш чыл хамыктың мурнунда будүрүлгете шынар талазы-биле ханы өскерлиишкиннерни

Юрий Владимирович АНДРОПОВ

ШУДУРГУ АЖЫЛ-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүмеинің шылгараңгай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андроповтуң тураскаалын сактып ёзулаар дээш «Тыва көдээтудуг» трестиң автобаазазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары дүүн кажыдал митингизинге чыглып келген.

— Партия, бүгү совет улус аар чидиргеге тавтырышкан. Тайбың дээш шылгараңгай демиселчи Юрий Владимирович Андропов бистен чарлып чоруттуг. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеге сөөлгү үеде бистиң чуртувустуң чедип алган чедишкиннери Юрий Владимирович Андроповтуң ады-биле сырый холбаалыг, — деп автобаазаның начальниги Ю. П. Белов кажыдал митингизин ажыдып тура чугаалаан.

Партияның херээнге база чурттуң бүгү талалыг хөгжүүрүнге Ю. В. Андроповтуң канчаар-даа аажок улуг салыышкынын чугаалавышаан, бүдүрүлгениң мурнакчы чолаачызы Николай Ондар мынча дээн:

— СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Коммунистиг партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш ол бодунуң чугаазынга Ю. В. Андроповтуң чырытчылыг овур-хевири бүгү совет кижилерниң болгаш дешилгелиг кижи төрелгетениң чүректеринге кезээ мөңгеде артар дээн. Бистиң шалыпчы ажыл-иживис Ю. В. Андроповка мөңге тураскаал ол болур деп чугаалаан.

ЧУРУКТА: кажыдал митингизиниң үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДЕҢГЕ ҮЛЕШТИМ

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнииң дугайын дыннаап, чүректиң ханызындан сыныган кажыдалымны бүгү совет улус-биле үлежип тур мен.

Юрий Владимировичиниң чырыткылыг амыдыралы долузу-биле совет улуска, коммунизмниң өндүр херээнге барааалгаттынган, партияның болгаш чонуң эрге-ажыктарынга. Ленининг номалынга кызыгаар чок бердиниишкининиң үлегер-чижээ.

Термоядролуг дайынның ыяанаышкынын узуткаарынче, империализмниң агрессчи үүлгедиглеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче, тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарынче угланыышкынны СЭКП ТК болгаш Совет күрүне Ю. В. Андроповтуң удуртулгазыбиле боттандырып келди.

Ада-чурттуң улам ынай чечектелиишкининиң дугайында ооң сагып салыышкыны, сынниккен бодалдары болгаш ажыл-херектери бистерге, бүгү совет кижилерге эргим.

К. ЧАМЗЫРЫН,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

ПАТРИОТЧУ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш совет улустуң, шылгараңгай удуртукчузуу Юрий Владимирович Андропов бодунуң бүгү амыдыралын тайбың болгаш социализм дээш демиселди шиитпирлиг үргүлчүлээриниге бараалгадыр чорээл.

Совет кижилериниң аас-кежии болгаш чаагай чоруу дээш үре-түнелдиг ажыл-чорудулгазы-биле бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар дээш могаг чок демиселчи Ю. В. Андропов чонуң эң хаяа хүндүткелии болгаш ынакшылын чедип алган.

Кажыдалдың бо хүнеринде совет кижилер ленинчи партияны долгандыр улам сырый каттыжып, ынак Төрээн чурттувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күүзүүн шалыпчы күш-ажылывыс-биле ынак Төрээн чурттувустуң экономиктиг күүзүүн бүжыглаары бистиң патриотчу хүлээлгевис кылдыр санап турар бис.

А. МАСЛОВ,
Тожунуң ыяш ажыл-агыйының ажылчыны.

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ КАЖЫЫДАЛДА

Даштыкының массалыг информация чепсектери, аңгыжангы чурттарның күрүне ажылдакчылары, политиктиг партияларның болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге ханы кажыдалды илередип турар.

Софияга БКП ТК-ның Политбюрозунуң онза хуралы Ю. В. Андроповтуң мөчээнии-биле холбаштыр болган, БКП-ниң Чиңгине секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы **Т. Живков** аңаа үүле чугаалааш, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы, коммунизмниң идеалдары дээш, тайбың болгаш улустар аразынга бот-боттарын билчиири дээш чалбыыштыг демиселчи — Ю. В. Андроповтуң социалистиг дем каттыжышкынын, СЭКП биле БКП-ниң база ССРЭ биле БУР-нуң аксы-дүнма ёзулуунуң найыралын быжыглаарынга улуг салыышкынын онзалап демдеглээн. **БКП ТК-ның Политбюрозу** сайзырааңгай социалистиг шинтилелдя тургузары дээш, тайбынның болгаш коммунистиг идеалдарының тиилелгезя дээш демиселге БУР биле ССРЭ-ниң аразынга болгар болгаш улуг совет улустуң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганың болгаш чоокшулажыышкынының амыдыралга шылгаттынган шугуумун моон-даа соңгаар боттандырып чорударын бадыткаан.

ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң хуралы Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге ханы кажыдалын илередикен.

Ю. В. Андроповтуң коммунистиг шимчээшкинниң мурнунга шылгараңгай ачы-хавыяазын, улустар аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериге болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун быжыглаарынга ооң үндүрүп турганы канчаар-даа аажок улуг ыңжуун Варшавада парлап чарлаан дыңнадыгда онзалап айтып турар.

ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **В. Штоф** Ю. В. Андроповту сактып, кажыдаанының талазы-биле онза хуралынга үүле чугаалааш, мынча деп медеглээн: «Ооң ады тайбың, социализм болгаш инитилелдиң бурунгаар депшилгези дээш, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының тайбың-чаагай чоруу» дээш демисел-биле үзүлбес холбаалыг. ГДР-ниң чазаа болгаш ажылчы чоннары Ю. В. Андроповту кажан-кеззээ утпас болгаш боттарының бүгү күжүн социализмни улам быжыглаарының болгаш тайбыңны хандырарының херээнге бээр».

Ю. В. Андроповтуң бүгү ажыл-чорудулгазы чурттуң чечектелиишкини дээш, кижи төрелгетениң чаагай келир үези дээш демиселге совет улустуң үндүрүп турары канчаар-даа аажок улуг күжениишкини-биле тудуш холбаалыын венгр **«Непсабадшаг»** солуун бижээн. Совет удуртукчу улуг дружылгалыг политик-коммунист чораан болгаш делегейге калбак ат-алдарлыг кижи турган. Делегей талазы-биле болгаш ыяшкы политика-даа талазы-биле ол совет партийжи болгаш күрүне удуртукчузуунуң туружу сос-биле ажыл-херектиг тудуш холбаалыг болуру-биле онзаланып турган. Ю. В. Андроповтуң мөчээни амгы үеде коммунистиг тургузуушкынуң улут сорулгаларын шиитпирлеп турар чүгле совет улуска эвес, харын база бүгү социалистиг дем каттыжышкынынга, чер кырында тайбың болаш социализм дээш демисежип турар кижилерге шуптузунга улуг чидириг болган.

«Ю. В. Андропов бодунуң ажыл-чорудулгазынга Советтер чурттуңуң политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдезинии, совет ниитилелдиң политиктиг системазын улам болбаазырадырыныл, чаа кижини кижизидиринии эң чугула айтырыгларын хамыктың мурнунда онзалап көрүп турган» — деп, **«Руде право»** бижээн. Ю. В. Андроповтуң саналдааны Совет Эвилелиниң тайбың талазы-биле тодартай, боттуг инициативаларын бүгү делегейде бүрүнү-биле чүүлдүзүнүп, долузу-биле деткип турар.

Вьетнамның **«Нян зан»** солунунуң редакция чүүлү «Бистер совет улустуң ханы кажыдалынга каттыжып турар бис» деп эге-биле парлаттынган. ВКП ТК-ның органының бижээни болза: «Эш Ю. В. Андропов бодунуң бүгү амыдыралын, бүгү күжүн болгаш аргаларын Ленининиң улуг херээнге бараан болурунга, социализмниң тиилелгеин болгаш коммунизмни тургузары дээш, социалистиг дем каттыжышкынын быжыглаарынга, хосталга болгаш хамаарышпас чоруктуң дээш улустарның демиселин деткиниринге Ю. В. Андроповтуң киргей салыышкыны улуг.

Кыдат **Синьхуа** агентилелиниң бодунуң корреспондентиниң Москвадан медээнии дамчыткан, ында колдуунда мынча деп дыңнаткан:

«СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырыында Ю. В. Андропов Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы деп чугаалап турган. Ооң удуртулгазы-биле партияның болгаш улустуң күжүн экономиканы хөгжүдерин шапкынчыдарынче, улус ажыл-агыйын углап-башкарарын экижидеринче, партийжи, күрүне болгаш күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынче, кадрларның харыысалгазын бедидеринче, массаларның чогаадыкчы идепкейин калбартырынче угландырган...»

Совет удуртукчунуң мөчээни-биле холбаштыр СЭКП-ге болгаш ооң улузунга француз улустуң өмүнээзинден кажыдалды илередип тур мен деп, Франциянын президентизи **Ф. Миттеран** Афинага чораан чугаалаан. Ооң бодап алган планнарын боттандырарынга өлүм Ю. В. Андроповка шаптыктаан. Совет удуртукчу Ю. В. Андропов даштыкы политика талазы-биле тайбының чалбыыштыг талалакчызы турган деп. Грецияның премьер-министри **А. Папандреу** чугаалаан. Ооң удуртулгазыбиле ынтынки амыдыралдың эң чугула чаартылгаларга ағелээн турган. Ынчангаш ооң мөчээни улуг чидириг боол турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң мөчээни — Совет Эвилелиниге болгаш делегейниң ниити политиктиг амыдыралынга база улуг чидириг болганын Австрияның Федералдыг канцлери **Ф. Зиновац** чугаалаан.

«ГФР-ниң чазаа Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр хараадалын илередип тур — деп, ГФР-ниң чазааның албан ужурунда төлээлекчизи **Ю. Зудхофтуң** медеглелинде чугаалап турар. — Барыын Германияның президентизи, канцлери болгаш даштыкы харектер министри совет удуртукчуларга боттарының кажыдалын илерекен. ССРЭ Ю. В. Андроповтуң ниүүлүде шылгараңгай күрүне болгаш политиктиг ажылдакчызы ол-дуңган-дыр.

Англи **«Морнинг стар»** солунуң бижээни-биле алыр га. «Ю. В. Андроповтуң даштыкы политиктиг ажылының кол сорулгазы — ядролуг чепсекти эдерер бүдүрелии сөкседыры боол турган...». Фин **«Кансан уутисет»** солунуң бижээни болза: «Ю. В. Андропов агрессчү империализмниг политиканың түңнелинде делегей байдалының дыка нарыыдаан үеде партияның болгаш күрүнеиин баштыңы боол ажылдап турган. Ол ядролуг айыыл-халаптың ыяанаышкынын дугайын үүлүлчү сагындырып, бодунуң бүгү ажылы-биле ындыг айыылга удур демиселге сырый каттыжарынга идигылын келген...»

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Юрий Владимирович Андропов ядролуг дайынның айылын долузубиле билир политиктиг ажылдакчы турган деп сураглыг америк политиктиг ажыддакчы, АКШ-тың шаанда ССРЭге элчинга чораан **А. Гарриман** чугаалаан. Ол тускай медеглелинге Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге холбаштыр бүгү совет улуска ханы кажыдалын илерекен.

«Ю. В. Андропов улустар аразының харылзааларын бүгү талаларынга балаттынмас истя арттырган — деп, Индияның **«Патриот»** солуну бижээн.

Бүгү араб улустар-биле бир демей, сирий улус, улуг болгаш ыяшчы өөнүкту онсунган — деп, **САНА** агентилелдин чүүлүнде чугаалап турар. Эш Ю. В. Андроповтуң амыдыралы социализмниң болгаш тайбыңның идеалдары дээш, чаа дайынның ыяанаышкынын узуткаары болгаш улустарның найыралын быжыглаары дээш демиселчи кижиниң үлегер-чижээ боол турган.

Ю. В. Андроповтуң мөчээниид-даа соонда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы тайбың дээш демиселдиң политиказын чайгылыш чок боттандырар, ядролуг аймыл-халапты болдурбас дээш быжыы-биле демисежир деп. Венесуэланың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары **Хесус Рарра** чугаалаан.

«Жорнал ди Ангола» солуннуң бижээни болза: Совет Эвилели улустар аразында маргылдаалыг айтыгларны күш ажыглап турган, шиитпирлээриниң удурланыкчызы Дайыннар чок делегей — совет даштыкы политиканың идеазы-дыр.

(СЭТА).

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР БИС

дектив шиитпирлээн.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Коммунистиг партияга, совет улуска Кыйгырыын болгаш ол Ю. В. Андроповтуң доңчу намдарын бригадавыска номчуп, таныштырдым.

Ооң амыдырал-чуртталгазы — партияның болгаш чонунуң эрге-ажыктарынга. Ленининиң өндүр улут херээнге кызыгаар чок бараан болгушкунунуң үлегер-чижээ. Партияның даалгазын ёзугаар ажылдап барганы бүгү-ле албан-дужаалдарга Юрий Владимирович Андропов болдуунуң бүгү күжүн, билиин, амыдыралчы улуг дружылгазын,партияның политиказын чайгылыш чок боттандырарынга, коммунистиг идеяларның тиилелгези дээш демиселге бараалгатканы...» дээрзин кыйгырыгга айыткан.

Эш Юрий Владимирович Андроповтуң амыдыралы кайгамчык байлак-тыр, ооң амыдыралының изадырлыг оруктары, бүгү ажыл-херээ Төрээн чурттуңга, чонуңга бараан болурунуң кайгамчык үлегер-чижээ болуп, бистиң чүректеривиске кезээде артар.

Коммунистиг партияның, Совет күрүнеиниң тайбыңга ыяанаышкынын болгаш даштыкы политиказын ботгандырары дээш ажыл-херекке, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс эвин база сырый каттыжышкынын быжыглаарынга эш Ю. В. Андроповтуң салыышкыны ыяқа улут деп үк Кыйгырыгда айытканың бистер чүректеривистиң хадыңындан угаап, билип турар бис. Ол чаагай ажыл-херекти Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле уламчылаарынга боттарывыстың бедик будуруккүлүг тайбың ниитивисбиле даңгыраглап тур бис.

Ю. В. Андроповтуң термоядролуг

БУЯННЫГ МЕРГЕЖИЛДИҢ КИЖИЛЕРИ

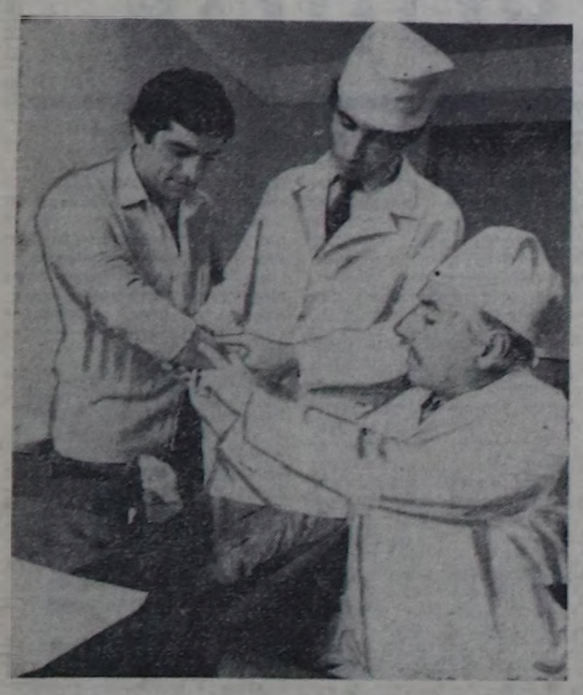

ХООЧУН ЭМЧИ

Тоора-Хем суурнуң эмнелгезинде улуг-биче кижилерге эвилең, чазык чаңныг, бедик сынныг, алдан хар чоокшулай берген херээжен кижини эмчи Екатерина Ивановна Базыр дээр. Ол 1948 чылда фельдшер-акушер школазын доскаш, Тывага кээп, ырак-узак Тожу районнуң эмнелге салбырын эргелекчилей берген. Ынчан аңаа кол эмчизин тускай-ортумак эртемниг, он четпес сестраларлыг бичии эмнелге турган. Ам ында чүгле дээди эртемниг эмчилер белен он четкен.

Ол чоорту ажылынга мергежип, чоннуң аажы-чаңынга чаңчыгып, тыва дылга шору чугаалажыптар апарган, эш-өөрүн орус дылга өөредип-даа турган. Ынчан эмчилер иви мунуп алгаш өдүген. Хам-Сыра тайгаларында аалдарга чалалгаларга барып, аараан кижилерни эмнеп турган. Е. Базыр база чалалгаларже дүне-даа, хүндүс-даа чоруп, кызымак ажылдап, хөй-нинти ажылынга база идепкейлиг киржип келген.

Ам оны танывас кижи Тожуда ховар. Екатерина Ивановна эмнелгеде партия эге организациязының секретары хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүседип турар. Ол —аныяктарның дагдыныкчызы. Оон аңгыда ол школаның кызыл-исчилериниң чоок өөнүү. Оларга эмчиниң буянныг, эки мергежилиниң дугайын чугаалап берип чоруур. Оон шудургу ажылнижин, хөй-нинтичи идепкейин бедии-биле үнелээнинии бир херечизи— чоннуң хүндүткели.

Т. КУШКАШ.

ЧУРУКТА: аарыг Валерий Мамиконянга **(солагай талазында)** нарын болгаш үргүлчүлелдиг операцияны кылганының соонда оон он холу долузу-биле ажылдаар арганы болган. Хирургтар Артавазд Саакян **(ортузунда)**, Константин Сирунян олар холдун ажылдаарын хынап турлар.

Р. АТАЯННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Театр

АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА ААЛДАП ЧЕДЕР

Республиканың чогаадыкчы, профессионал коллективтериниң хоочуну — хөгжүм-шин театрының артистери соңгулдалар хүннеринде көдээ ишчилерге аалдап чедерлер. «Театржы час» деп хүннер март айның чазында Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарга эртер. Ырак районнарга эртер хүннериниң программазында В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот», С. Пюрбюнүң «Көдээниң хөөннери», Л. Гаврилованың «Аңчы-Кара биле Аңгыр-Чечек» деп шиилери театржыктаан концерт болгаш артистерниң чогаадыкчы отчёттары, көдээ ишчилер-биле уран чүүл кижилериниң ужуражылгалары кирип турар. «Көдээниң хөөннери» деп шиилиң болүү Мөңгүн-Тайгага барган соонда Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарга кээр.

«Театржы частың» программазын баш удур билип алыры көрүкчү бүрүзүнге сонуургаачыг. Ынчанганда кыска тайылбырны бээри күзенчиг. Ук хүннер райкүүскомнарның культура килдистериниң болгаш театрның дирекциязының турган графигин ёзугаар аңгы-аңгы чурттакчылыг суурларга эрткиләэр.

В. Көк-оол. «Хайыраан бот». Тыва драматургияның сураглыг шинзин сөөлгү редакторлааның ёзугаар тургусканын көөр силер. Тургускан режиссёрлары — театрның кол режиссёру С. Петренко, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Сагды, Чурук каасталгазы В. Шульганыы. Шиидеаңгы-аңгы салгалдарның артистери ойнап турар.

С. Пюрбю. «Көдээниң хөөннери». Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбюнүң көдээ амыдырал темазынга бижээни «Шылгалда», «Кожалар» дээр чаңгыс кожеге шиилерин шин-тоол. Тургускан режиссёру — И. Лопсан. Ырытанцылыг каас-чараш деридделиг шин. Шиидеуяраантыг, кударанчыг, каттырыңчыг болгаш хуулгаазынныг сценалар кайы хөй. Аң-мең, чечектер дээш — бүгү бойдус диригжип, болуушкуннарга киржип этелээр.

Дарынза хаанның чаңгыс кызы — Аңгыр-Чечектиң караан эмнеп, кежик шаннаар дээш, чазый Лама, байлар оолдары, ядыы аңчы Аңчы-Кара даңгынаның аалынче далажыптар. Чөрүлдээлер, болуушкуннар, шынчы чорук-биле кара сагыштың адаан-ожаазын. Бо бүгүнү Аңчы-Кара биле Аңгыр-Чечек ажып эртер. Канчап? Ол дугайын түгле шиидеи көрүп ап болур силер.

Театржыктаан концерт. Бо шынал-ла театржыктаан улуг концерт. Оон кол өзээнде театрның эрткен чылын Кыргыс ССР-ге бараалгадың чорааан номерлерин, совет, кыргыс база тыва композиторларның ырылары, ураи номчулгалар, дузаашкыннар, музыкалыг шиилерден көргүзүглер, танцы-сам дээш концерттиң программазы көдээ ишчилерге дорт адрестеттингеми сонуургаачыг.

«Театржы частың» программазында хөгжүм-шин театрының тыва болүүнүң бүгү артистери киржип турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, тыва театр дугайында ук хүннерниң программазындан көрүп, билип ап болур силер.

Найысылалдың көрүкчүлери театрның сценазынга О. Перекалинниң «Хайныышкынныг шугум», осетин драматург Г. Хугаевтиң «Сеткил-сагыш квартеди» деп хөгжүмиүг шинзин частың башкы айының чаазында көөрлер. Ол ышкаш театрның чогаадыкчы коллективи март айда көрүкчүлерге үнелиг белекти кылыры өөрүнүүг. Делегейниң театр хүнүн демделген эртер айда. Ленинчи болгаш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Чингиз Айтматовтуң сураглыг романын ёзугаар «Хүннүң дурту чүс чыл ажыг» деп ийи кезектиг шинии бараалгадыр. Борта театрның чогаадыкчы күжү бүрүн көстүр. Ынчан дөртен ажыг маадырларны сценадан көрүп боор бис. Тургускан режиссёру — С. Петренко, режиссёру — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Сагды, шимчээшкиннер режиссёру — И. Лопсан. Инсценировканың автору — Валова, очулдурукчузу — В. Серен-оол. Чурукчузу— В. Шульга. Кол рольдарда: Едигей — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол, Казанчап — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Ч. Монгуш. Ынчанганда частың башкы айы—март Кызылдың болгаш көдээниң көрүкчүлеринге түгле чылыг, чырымыты эвес, а театр уран чүүлүнүң сөөгүн сунар.

Шилерни эрттирбейн, чарлалдарны хайгаарап турунар, эргим көрүкчүлер.

В. СЕРЕН-ООЛ.
хөгжүм-шин театрының чогаал кезээниң эргелекчизи.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.35 —Эртенги гимнастика. 8.50 — Олимпиаданың үүн демдеглели. 9.05 —Эртем-нептереддиг фильмнер. 9.35—Мультфильмнер. 9.55 —Концерт. 10.25 — «Аян чоруукчулар клуву». 11.25 —Чаа телемедээлер. 11.30 — 14.15— Чапсар. 14.15 —Чаа медээлер. 14.30 —Уруглarга дамчыдылга. 15.00 — XIV Кышкы олимпиада. 18.00— Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелии чугаалажып тур бис. 18.30 — Эртем-нептереддиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң корреспондентилеривис т я ң чугаалары. 19.30 — Концерт. 19.40 — «Ийистер». Кинокомедия. 21.00 —«Үе». 21.40 — Концерт. 23.20 —Олимпиаданың үүн демдеглели. 23.35 —23.55 —Бөгүн делегейде.

ИЯНГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 —Физика. 10-гу класс. 9.05 —12.40— Француз дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга. Эстетика кижизидилгези. Хостут үениң культуразы. 10.35; 11.40 —Совет күрүне үндезиннери болгаш эрге-хоолгу. 8-ки класс. 11.05 —«Шыдыраа школазы». 12.10 —География. 7-ги класс. Барыын-Сибирь оргулаазы. 13.10— А. Одоевский дугайында дамчыдылга. 14.05 — XIX үектиң баштайгы чартыының скульптуразы. 14.35 —Музыка дугайы. 15.35 — Чаа медээлер. 15.40 —18.00 — Чапсар. 18.00 —Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг телефильм. 18.35 — «Азия төвү». 19.05 — Телемедээлер. 19.15 —Концерт.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — «Бистиң садывыс». 20.50— Документалдыг телефильм— «Парашютчулар». 21.00 — «Үе». 21.40 —«Георгий Седов». Уран-чечен фильм. 23.00 —«Саянның көкпалары-биле» деп документалдыг телефильм. 23.20 — Концерт. 23.40 —00.15 —XIV олимпиадаң ооннар.

КЫШКЫ ОЛИМПИАДА

КОНЬКИ

«Зетра» спорт комплекзинде болуп турар коньки маргылдаазынга совет спортчу, Свердловск чурттуг Игорь Малков мөңгүн медальды чаалап алган. Оюнларның баштайгы хүнүнде 19 харлаан ол спорттуң 5 километриниң дистанциязын 7 минута 12.30 секундада маннап эрткен. Алдын медальдың эдилекчизи, швед спортчу Свен Томас Густафссон Малковтан түгле 0,02 секунда мурнаан. ГДР-ниң шилиндек командазының төлээзи Рем Шефиш хүлер шаналга толеевтиг болган.

ХААК

Хаакка 5 километриниң чарыжынга бо удаада база-да фин херээжен спортчу Марья Лииса Хямялайнен тиилээн. Ол анаа 17 минута 04,0 секунданы чаргдаан. Делегейниң үш дакпыр чемпиону чораан Берит Аунли (Норвегия) мөңгүн, ЧССР-дең Квета Ерикова хүлер медальдарны тус-тузунда чаалап алганнар. Бистиң спортчуларывыс кышкы Олимпий оюнларының тоогузунде бир-ле дугаар ол дистанцияга түгле шаңналче эвес, харын шырак он спортчуларның аразынче кирбээн. Раиса Сметанина он бирги черин эзээн.

Ийи мергежилге порвег Том Сандберг шылгаран. Арткан шаңналдар фин спортчуларда. Бистиң шилимдек командавыстың кежигүнү Киев чурттуг Александр Просвирнин алдыгы черни эзээн.

ТИИЛЕКЧИЛЕР БӨЛҮҮНДЕ ӨСКЕРИЛГЕ ЧОК

Фигурлуг чүнгулаашкын мергылдааларының тиилекчилериниң болүүнде өскерилге болбаан. Англичаннар Джейн Торвилл биле Кристофер Дин нарын күүселдерни программазынга тиилекчи болганнар. Совет фигуристер Наталья Бестемьянова биле Андрей Букин олар ийиги черде чевээр. Джуди Бламберг биле Майкл Зайберт (АКШ) база Марина Климова биле Сергей Пономаренко (ССРЭ) олар үшкү-дөртки черлерни эзээннер.

Спортчу танцыларның ол мастерлери болуут чогаадыкчы болгаш тывынгыр нарын күүселдерни хөгжүм аайы-биле чарап кылганнар. Оларның кайгымным-даа костюмнери бот-боттарынга кедергей таарышкан. Парлалга төөүдө тургускан телевизорларның экраннарынга Англияның, ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Канаданың, ГФР-ниң фигуристерин оожум шимчээшкинге база катап көргүскен.

ШАНАК МАРГЫЛДААЛАРЫНДА

Москвачы Сергей Данилин болгаш Братскиден келген Валерий Дудин олар таңчыс олуттуг шанактарга маргылаарынга багай эвес түпелдерин көргүскеннер. Олар финишке чедип чораан Михель Вальтерни (ГДР) мурнаат, олим пиаданың мөңгүн болгаш хүлер шаңналдарын чаалап алганнар. Италиядан келген дуржулгалыг спортчу Пауль Хильдгартнер бирги черни эзээн.

Ол баштайгы олимпийжи медальды 1972 чылда Саппоро олимпиадазынга чаалап алган. Требевич даанга болган маргылдаага ол 32 киржикчилерниң аразындан кандыг-даа илдиг чок баткан.

Валерий Дудининиң мөңгүн медалы — аныяк спортчулуң баштайгы улуг чедиишкини болган. Ленинградчы Юрий Харченко чедиги черже.

Ол-ла маргылдааларга хөрээжейнер аразынга ГДР-ниң спортчулары шылгараннар. Штеффи Мартин алдын медальды алган. Ингрида Аманитова-биле Вера Зозуля олар дөртки-бешки черлерни тустузунда эзээннер.

ХЕНЗИГ ҮЕНИҢ ӨРТЭЭ

САРАЕВО. Февраль 13. СЭТА-ның тускай корреспондентилери Э. Кетрис, А. Новиков, В. Пименов, В. Трупков олардың дамчытканы-биле:

Карак чивеш аразы. Амгы спортка ол кончуг боттуг болгаш хемчээттиниң болур хемчээл. Шынап-ла, хензиг-ле секунда спортчунуң тиилээринге шаптык кадар 0,02 секунда дургузунда түү кылдынар, ону канчап эскерип болурул. А бистиң аныяк конькичивис Игорь Малковтуң олимпий чемпиону ат аазырынга ол хире секунда чедишпээн. Чурттуң чыынды командазында түгле бир дугаар киржип турар спортчуга «мөңгүн» — аажок улуг шаңнал болбайн аап. Ынчалза-даа...

Шанак спортунга мөңгүн шаңналды алган Сергей Данилин «алдын» шаңналта 0,704 секунда четпейн барган. Финишке чоокшулаан тудум, олимпий шаңналдар дээш деимсел улам чидигленген турган.

БУЗУРЕЛ БАДЫТКАТТЫНГАН

Делегейниң болгаш Европаның чемпионнары деп атка немей олимпий чемпионнары деп атты фигурлуг эжеш чүнгулаашкынга ленинградчылар Елена Валова биле Олег Васильев олар спортчу чайынналчак чедиишкиннери-биле чаалап алганнар. «Зетра» спорт ордузунуң хүндүлүг инджининиң эң бедининче олар үнүп келгеннер. Ленинградтың күш-культура институдунуң студентилери 21 харлыг Елена, 24 харлыг Олег Ирина Родинина биле Александр Зайцевтиң тиилекчи олимпийжи эстафетазын хүлээп алганнар.

Хүлер шаңналды база совет спортчулар Лариса Селезнёва биле Олег Макаров олар чаалап алганнар. Ийиги черни фигурлуг чүнгулаашкынга сураггаан спортчулар америк Кэтлин биле Питер Каразерс алышкылар алган.

Валова биле Васильев шымырак болуук иптиндеп маргылдааны бир дугаарында ажыттаннар. Ол дээрге оске удурланыкчыларынга тиилелгеже коңгус идиг бербес дээрээн аазаап базым болур.

Специалистерниң, оон иптиндө олимпий чемпионну авган Робин Казинстиң санаа турары-биле, озаар тергиин эки ойпазынар. Робин Казинс телерепортажты организастап турган болгаш спортчулар дугайында кыска интервьюну берген.

Кайгамчытыг ойнаар-дыр. Ындыг парын программаны мынаар аныыг, чараш, көрүкчүлерге доптыг кылдыр күүседкени оңаа-дыр деп, Казинс чугаалады.

Дошка нарын мергежилгелерин чазыг чок бедик мергежил-биле күүседкеин дээш, спорт ордузун шыгырт долдур олурупкан чон совет спортчуларының күүселдезин үзүктел чок, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле үдээн.

Олимпиаданың ажыдыкчылары деп мында аңаа турар Селезнёва биле Макаров тергиин программаны көргүскеннер. Олар Европа чемпионадынга бир дугаар киришкеш, дөртки черни эзээн болза, бо маргылдааларга олимпийжи «үүлер» медальды чаалап алганнар.

Үшкү дуэт аныяк москвачылар—Марина Австрийская биле Юрий Квашнин тосну черни эзээн.

КҮЗЕЛ КҮШТҮГ

Беш харлыг оолду аваазы фигурлуг чүнгулаашкын секциязынга эккелген. Баштай бир чыл эрткенде, ол секциядан чоруткаш, мячмаар хоккей ойнаарынга хандыкшыл берген. Кажан оң бир харлыг турган, база катап «Уральский трубник» деп спортчу клуб чанында конькиге маңнап өөредир секциянга киржип эгелээн.

Ол үеден эгелээн, конькиден чарылбаан мен деп, Игорь чугаалаар. Коньки характернин хевирлеттинеринге дузалаан. Тренер-биле бистин кыйгырыышкыс —бедик чүткүл, ыыдамык чорук, күш-ажылга ынаашпыл. Шак бо шынарлар Медеога он километрни 14 минута иштинде маңнап эртер тиилелгеге эккелген. Улуг маргылдаалар ам-даа мурнумда. Сараевога 10 муң метрге бо маргылдаалар болуп. Орта Густавссонну ажар боор мен деп бодап турар мен, деп ол чугаалап орар.

ТИИЛЕЛГЕЛЕР — МУРНУВУСТА

Тиилелгелер — мурнувуста деп, Сараевода кышкы оюнарның «мөңгүн» медалын чаалап алган Сергей Данилин СЭТА-ның корреспондентилеринге чугаалады. Братск чурттуг Валерий Дудин оон тиилелгезин деткип, үшкү черни эзээн.

Мөңгүн шаңналга чедир Данилиннің оруу белен эвес болган. Бирги халыгда үүктелишкин ону сески чөрже октапкан. Олимпий шаңналының дугайында бодалды ол уттуп болур турган. Ынчалзада спортчу дүжүп бербээн. Ол эң дүрген маң-биле күжениң маңнаакан. Секунда бүрүзүндө тиилелгеге чүткүлүг салбайн, кыымак, ыыдамык, маадырлыг чоруу-биле болгаш бедик мергежилдии-биле ол бедик шаңналга четкен.

Тиилелгеже чүткүл, бодуңуң сагыш-сеткилии олче угландыр эде тургузары аңаа эң берге болганын ол сөөлүнде миннип чугаалаан.

Маргылдаачар агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында болуп турар. Шаңнал дээш демисел база чидитлеген. Ындыг байдалда дыка хөй спортчулар салдынып, идепкей чок турушту эзелеп турганнар. Үүгле италиян спортчу Гаул Хильдгартнер сөөлүнге чедир турушкан, тиилеп үнген.

(СЭТА).

АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА ААЛДАП ЧЕДЕР

Аныяк коммунист Зоя Шомбуловна Донгак бичиизиниден-не эмчи болуруи күзеп чораан. Ол Мутур-Аксы 10 чыл школазын доскаш, Томскиниң медицина институдунга кирип алган. Ынчалдыр ол уруглар эмчизи болур күзелин чедип алган болгаш төрээн черинге кээп, эмчилеп ажылдай берген.

Ол ам Мутур-Аксы суурда хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Зоя Шомбуловна чон ортузунга лекция, беседаларны кылып, профилактика ажылын доктаамал чорудуп, уруглarга тарыш-кыннарны чогуур чеанинде салдырып, хынап турар. Ол ышкаш уруглар садтарынга база школага доктаамал баар аалчы.

ЧУРУКТА: З. Ш. Донгактың школага профилактиктиг ажыл кылып келгени.

В. ТАНОВТУН сөзү болгаш фотозу.

КАЙЫН УТТУР

Чоннуң кадыкшылы дээш он-он чылдарның иштинде амыр-дыш чок ажылдап чоруур эмнелге ажылдакчыларын чон кайын уттур. Балгазын санаторийинде хөй чылдарда ажылдап чоруур эмнелге ажылдакчыларын бижикседим. Чижээлээрге, Прасковья Лукинична Клепикова 1946 чылдан бээр ол коллективте ажылдап келген. Хөй чылдарда чаңгыс черге үре-түнелдиг ажылдааны дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи хүндүлүг атты аңаа тывыскан. Ол пенсияже үнзе-даа, ам-даа ажылында хевээр. аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчызы болуп артпышаан.

Ол ышкаш 30 ажыг чыл санитаркалаан Наталья Ивашникова, улуг сестра Галина Чучева олар ажылдап келген үезинин иштинде чонга биче эвес дузазын чедирген. Аныяк эмчи Зоя Ооржак бо хүннерде дагдыныкчылардан дудак чок ажылдап чоруур, ол—уруглар эмнелгезинин эргелекчизи.

Мария Даргат коллективте хоочуннарның бирээзи. Ол чедер, четпес айтырыгларны шинтпирлежип, ажылдакчыларга таарымчалыг байдал тургузарынга идепкейлиг киржилгелиг. Ол бодунуң онаашкан ажылынга кызымак боорундан аңгыда, хөй-нинтичин. Билинин доктаамал бединдп чоруур. Чоокта ча ол кулак эмнээр специалист болуп өөренгеш келген.

Эмнелге коллективи «Совет Тываның 40 чылынга— шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчеге бүрүн киржип ажылдап турар.

М. СҮНДҮН.
Кызыл хоорай.

ОЛАРГА ЧЕТТИРДИМ

Эмчилер чоннуң кадыы дээш хүн бүрү сагыш салып турар. Оон бир чижээн мақаа демделекседим. Эрткен чылын декабрь төнчүзүнде өөренчкн оглум аарый берген. Район эмнелгезинин дүрген дуза чедирер черинин эмчиэн Алексей Хумбуң эмнелгеге эккелген. Кезер эмчи Сергей Михайлович Руденко кезиишкин чорударга, эки болган. Дээди өөредилге черин чаа дооскаш келген эмчи билинин амыдыралга чедиишкиниг бадыткап көргүскен. Кезиишкин соонда С. Руденконуң, сестралар Зоя Чапсыңның, Людмила Чамзыңның, Светлана Чымбыңның бүгү аргаларны тып, күжүн болгаш билинин үндүрүп турган, оглумнуң кадыын аарый эгиткенинге өөрүп четтиргенимни илередишаан, ажыл-иженге моон соңгаар-даа чогаадыкчы чедиишкиннерни күзедим.

И. ОЙДУП.
Эрзин район.

ЭМЧИЛЕРИМ АЧЫЗЫНДА

Мен 1979 чылда Кызылдың туберкулёз аарыгларын эмнээр эмчизинге эмнеп, элээн үе чыттым. Эмчи Валерий Константинович Шаталов кезип эмнээш, кадыымны сегиткен.

1983 чылда база-да аар аарыгга таварышкан мен. Бо удаада республика эмнелгезинин кезип эмнээр салбырының хирургу Константин Ховалыгович Оруспол мени кезип эмнээн. Ынчангаш мени бүт кыынга тургузуп, кадык кылдыр эмнээн буянныг эмчилеримге, ажаап көрүп турган сестраларга болгаш санитаркаларга сеткилимнин ханызындан өөрүп четтиргенимни солуп дамчыштыр илередикседим. Оларның ачызында ам канкадыг болуп чиитинин ажылынга бичии-даа боо үзүүм кадып, ажылдап эгелээ берсим.

Н. ЧАНМАН.
Улуг-Хем район.

Тыванын күрфилармониязы

Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады, Белорус ССР-ниң күрүнениң И. Жинович аттыг улусчу оркестри бисте аалдап чедип келген.

КОЛ ДИРИЖЕРУ —БССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Михаил **КОЗИНЕЦ.**

Солизи — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Николай **МОИСЕЕНКО.**

Концертке киржирлер: Лариса Сладинская, Светлана Ляхун, республика конкурузунуң лауреады Геннадий Климович, республика конкурузунуң дипломантызы Виктор Михальчук, Сергей Заборонок.

ПРОГРАММАДА: совет композиторларның, орус болгаш даштыкы классиктерниң инструменталдыг музыка чогаалдары, орус, белорус улустарның ырылары, опералардан ариялар, романстар.

Эргим эштер, моон адаанда үелерде болур концерттерге кээриичe чалап тур бис:

Февраль 21-де. Эгелээри — 18.30 болгаш 20.30 шактарда.

Февраль 22-де. Эгелээри — 19.00 шак.

Кассалар хөгжүм-шин театрында, «Салют» универмагта болгаш будурулге черлеринде ажылдап турар.

Февраль 20-го чедир коллективтиг чагыгларны хүлээп алыр. Телефон № 2-25-49.

ДОСААФ-тың

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларга, мотоциклдер, чүүк болгаш чиик автомобильдер чолаачыларынга өөреникчилерин күзээн кижилерин кежээки курстарже чалап турар. Өөредилге 1984 чылдың февраль 20-де эгелээр.

Школаның турар чери: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажың, тел. № 2-25-28.

ӨКИНО

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Если враг не сдается» 18.40, 21.00, «Конец бабьего лета» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Акробат на северном полюсе» 9.30, 11.10, 13.20, «Для вас, юноши!» (К-клуб) 15.00, «Провал операции «Большая Медведица» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Без особого риска» 15.00, 20.30, «Мы жили по соседству» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пираты XX века» 15.00, «Разиня» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Гараж» 18.00, 20.00 шактарда.

агаар

Республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Соңгу-барын үүктен хаттың күжү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 38—43, чамдык черлерге 28—33 градус соок болур. Хүндүс 28—33, чамдык черлерге 17—22 градус соор.

Автооруктарга эртелги үеде туманнаар, костүрүү 1 км.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 39—41, хүндүс 28—30 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35 секретарлаттың 2-23-35 партий жи ажыдырал болгаш үзетпүр киллистериниң 2-31-75 «пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60 культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуп неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2056.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынып керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00258

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 40 (12430) | 1984 чылдың февраль 15, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, тайбың дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андроповту совет улус, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен сөөлгү орукче үдээн.

Юрий Владимирович Андроповту орнукшутканы

Кызыл шөлге кажыыдал митингизи

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң шылгараңгай ажылдакчызы, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповту совет улус ханы кажыыдалбиле сөөлгү орукче февраль 14-те үдээн.

...Эвилелдер бажыңының Колониалыг залы. Мөчээн кижиниң хаарыжаның чанында сөөлгү хүндүлел таңныылынга К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков олар турган.

Кажыыдал үелчегларын орнукшудулганы организастаар талазы-биле комиссияның кежигүннери А. П. Александров, С. А. Шалаев, В. М. Мишин, Г. М. Марков, Т. Н. Хренников, Н. А. Пономарев, В. В. Терешкова, И. И. Сенькин, М. А. Ульянов, П. И. Климук, В. С. Чичеров, Л. И. Абрамова олар эрттиргилээн.

...Индияның премьер-министр И. Ганди баштаан Индияның делегациязы, премьер-министр М. Тэтчер баштаан Великобританияның делегациязы чораан.

Сириянын коммунистиг партиязының делегациязы — партия ТК-ның Чиигине секретары Х. Багдаш; Индияның коммунистиг партиязының — партияның национал чөвүлелиниң Чиигине секретары Р. Рао; Палестинаның коммунистиг партийзының — партия ТК-ның Политбюро кежигүнү С. Наджаб; Бельгияның коммунистиг партиязының — партияның Даргазы Л. ван Гейт; Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО), Намибия СВАПО-ның президентизи С. Нуйома баштаан делегациязы; Кениянның даштыкы херектер министри Э. Мвангале; Нигерияның — чепсектиг күштериң йол командылакчызының, штабының начальниги Т. Идиагбон баштадыр болгаш өскелер-даа Ю. В. Андропов-ка сактыышкын үзулалын кылып чораан.

11 шак. Залга Ю. В. Андроповтуң төрелдери болгаш чоок кижилери арткан. Чарлыышкынның сөөлгү минуталары.

Кажыыдал аялгалары куттулган. Ю. В. Андроповтуң мага-бодун салган хааржакты Колонналыг залдан үндүрүп кээп, үгер-боо лафеди-ниң кырынга тургускан. Үделгениң чыскаалы Кызыл шөлче углап чорупкан.

Ю. В. Андроповтуң магабодун салган хааржактың соо-биле кажыыдалдың үделгезинде Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары, орнукшудулганы организастаар талазы-биле комиссияның кежигүннери, мөчээн кижиниң төрелдери болгаш чоок кижилери, министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары, СЭКП ТК-ның, СЭКП Москва хооркомунуң, Моссовет күүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары, хөй-нинтиниң төлээлекчилери ыыт-шимээн чок муңгагдалдыг чоруп орган.

Үделге чыскаалының мурнунда — үүс-үүс веноктар. Оларны СЭКП ТК-дан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалардан, крайлардан болгаш областтардан, партия, совет болгаш хөй-нинти организацияларындан, чүрттүң күш-ажылчы коллективтеринден Эвилелдер бажыңына тургускан турган. Даштыкы делегацияларның веноктары база мында.

Төрээн чүрттүүң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш Ю. В. Андроповтуң шаңнатканы совет орденнерни болгаш медальдарны салган үе-шеригниң кежектериниң дендекки чыскаалы. Оларның колонналарының кырында дайынчы туктарны могейткен.

Кажыыдал чыскаалы Мавзолейге чоокшулап келген. Хааржакты лафеттен тускай бедигээшче аппарып салган.

Мавзолейниң төп индиринче үстүнде К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, орнукшудулганы организастаар талазы-биле комиссияның кежигүннери үне бергенней.

Индирлерде — СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, партия, совет болгаш хөй-нинти организацияларының төлээлекчилери, шериг начальниктери, будурүлгелерниң мурнакчылары.

Ю. В. Андроповту орнукшударынга киржил келген хөй санныг даштыкы аалчылар база мында.

Партия-күрүне делегациялары мында туруп турар: БУР-нуң — БКП ТК-ның Чиигине секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков (делегацияның баштыңы), БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Филипов, БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-нуң ССРЭ-де элчиниң Д. Жулев; ВУР-нуң — ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар (делегацияның баштыңы), ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Президиум Даргазы П. Лошонци, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң ССРЭ-де элчиниң Ш. Райнаи; ВСР-ниң — ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы, национал камгалал чөвүлелиниң даргазы Чыонг Тинь (делегацияның баштыңы), ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ВСР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхать, ВКП ТК-ның кежигүнү, ВСР-ниң ССРЭ-де элчиниң Динь Нью Лием; ГДР-ниң — ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер (делегацияның баштыңы), ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Улусчу палатазының президентизи Х. Зиндерман, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Миттаг, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Э. Кренц, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң ССРЭ-де элчиниң Э. Винкельман, КУДР-нуң — ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң оралакчы президентизи Пак Сон Чер (делегацияның баштыңы), ККП ТК-ның кежигүнү, Көрей-совет найырал нинтилединиң Төп баштаар черинең даргазы, КУДР-нуң харылзаа министри Ким Ен Чхэ, ККП ТК-ның кежигүнү, КУДР-нуң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Ли Чон Мок, ККП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, КУДР-нуң ССРЭ-де элчиниң Хп Ген; Куба Республиканың — Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Рус (делегацияның баштыңы), Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Карлос Рафаэль Родригес, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, Секретариалының кежигүнү, Кубаның Компартиязының делегей кидизиниң эргелекчизи Зесус Монтане Ороиеса, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюроюнуң кежигүнүнге кандидат, Күрүне чөвүлелиниң кежигүнү, Кубаның ажылчы чоннарының профтөвүүн чиигине секретары Роберто Вейга Менендес, Кубаның Компартиязының ТК-зының секретариадының кежигүнү, Куба Республиканың ССРЭ-де элчиниң Лионель Сото; ЛУДР-нуң—ЛУРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ЛУДР-нуң президентизи, ЛУДР-нуң Дээди Улусчу Хуралының Даргазы Суфанувонг (делегацияның баштыңы), ЛУРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ЛУРП ТК-ның секретары, ЛУДР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, ЛУДР-нуң пациоал камгалал министри Кхамтай Сипхандон, ЛУРП ТК-ның кежигүнү, ЛУДР-нуң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Кхамхай Буфа, ЛУРП ТК-ның кежигүнү, ЛУДР-нуң ССРЭ-де элчиниң Кхамта Дуангтхонгла; МАР-ның —МАРН ТК-ның Чиигине секретары, МАР-ның Улустуң Улут Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Деденбал, (делегацияның баштыңы), МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАР-ның ССРЭ-де элчиниң Чөвүлекчи-төлээлекчизи Л. Хашбат; ПУР-нуң —ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы В. Ярузельский, (делегацияның баштыңы), ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблонский, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары Ю. Чирек, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПУР-нуң даштыкы херектер министри Ч. Кищак, ПУР-нуң ССРЭ-де элчиниң С. Кочолек; РСР-ниң — РКП ТК-ның Чиигине секретары, РСР-ниң президентизи Н. Чаушеску (делегацияның баштыңы), РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүнү, РСР-ниң чазааның премьер-министри К. Джкэлэску, РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүнүнге кандидат, РКП ТК-ның секретары М. Доброску, РКП ТК-ның кежигүнү, РСР-ниң ССРЭ-де элчиниң Т. Дудаш; ЧССР-ниң — ЧКП ТК-ның Чиигине секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак (делегацияның баштыңы), ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары В. Билак, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчиниң Ч. Ловетинский, ЮСФР-ниң — ЮСФР-ниң Президиумунуң даргазы М. Шпиляк (делегацияның баштыңы), ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЮКЭ ТК-ның Политбюроюнуң ажыл-чорудулганынга улуг салыышкынын киргген. Ооң организакчы талантызы, калбак билиглерлиин болгаш ээ байлак амыдыралчы дүрзүлгалыы СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бедик албан-дужаалга оноза долу болгаш чырыткыландыр илдегейлеттинген. Ол үеде партияның болгаш чонтуң күжениишкинигери сайзырагай социализмни болбаазырагайжыдарының, чүрттүң экономиктиг күчүзүн улам улгаттырарының, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиин бедидериниң чаа аргаларын дилеп тывырынче, күш-ажылчы сагыйга-чуруумну, организастыг болгаш харыысалгалыг болур чорукту бышыглаарынче угланган турган. СЭКП Төп Комитединиң коллективтиг ажылдап кылган шиитпирлерин партия болгаш чон бүрүн деткээн, ол шиитпирлер боттуг эвээш эвес чаартыкчы эскерилдерин болдурган. Аңаа Юрий Владимирович ажыктыг улуг ачы-хавыяазы болган.

Эштер! Юрий Владимирович Андропов-биле чарлыш бүүлаарының бо кажыыдалдыг хүнүнеринде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чаңгыс эптиг сырый каттыжыышкыны, партияның болгаш чонтуң бүдүлбас чаңгыс эвн база катап чайынналдыр илдегейлеттинген. Миллион-миллион коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер партияга, соң иштики болгаш даштыкы политиказынга бүдүрелин практиктиг ажыл-херектер-биле бадыткап турар. Бистиң партиявыска чонтуң бүгү адырларынга чөнүлгелиг ажыл-агыйының бүгү адырларының чедишкинигерин-даа партия чөвүм-на харын ол түңнелдерни барымдаалап үнелеп көөр аңаар.

Чер кырынга тайбыңның чүткүлдүг камгалакчызы Ю. В. Андропов бистиң чүрттувустуң делегей туруштарын бистиң өскерилиш чок утланышкынывыс болуп артар деп бөгүн социалистиг чүрттарның улустарынга база катап чүгаалап болтур бис.

Хосталган чүрттарның улустарының хамаарышкыр чорук, социал болгаш экономиктиг

(Уланчызы 2-гн арында).

Москва. 1984 чылдың февраль 14. В. И. Ленининиң Мавзолейниниң индиринде.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнги совет кижилериниң чүректеринге ханы кажыыдалды болдурган. Коммунистиг партияның

(Уланчызы 2-гн арында).

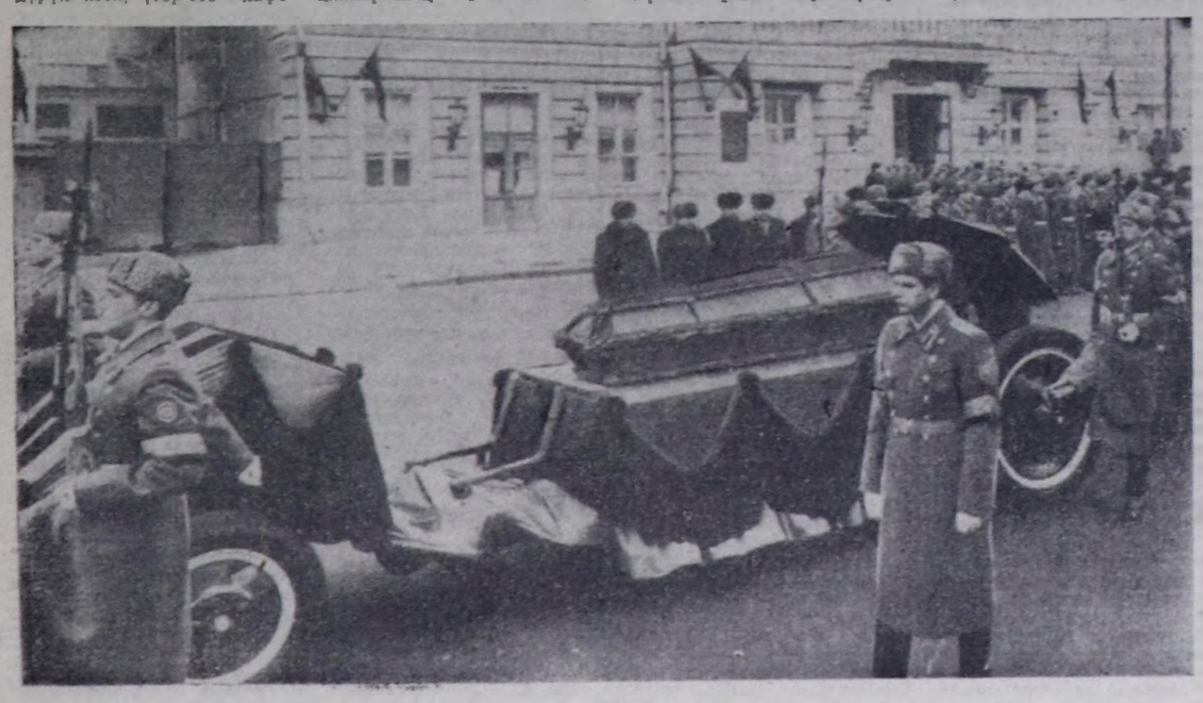

Ю. В. Андроповту орнукшудуп турганының үези. СЭТА-ның фотозу. (Чүрүктарны фототелеграф- биле алган).

Юрий Владимирович Андроповту орнукшутканы

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-гн арында).

депшилге дээш, империализмниң хоспалгага болгаш ёзулуг демократтыг хөгжүлдеге кыжаныышкыннарынга удур демиселп-биле Совет Эвилели эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар.

Аштер! Аксы-дүжүмә партиларга, социалистиг дем каттыштырылгазының ажылчы чоннарынга, өске-даа чурттарның хазаптарынга болгаш улустарынга — Юрий Владимирович Андроповтуң чырыткылыг туразаалыг хүндүткел ёзулаан бүгү-ле кижилерге бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың өмүнээшиндең, совет улустуң өмүнээшиндең өөрүп четтиришкинин илергейлеп тур мен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Ленинниң оруу-биле моон соңгаар-даа өскерлиш чок чоруурун совет улуска, даштыкыда бистиң өөнүктеривиске быжыы-биле бүзүредип тур бис.

Юрий Владимирович-биле чарлып ёзулажырының бо кыжаныышкынын чайладыр дээш могаг чок, эрес-маадырлыг демнселчи болуп чорааш. Агрессияның күштерин кыңчыктырбайн барып болурунга ол быжыы-биле бүзүрээн болгаш делегей байдалын чогумчударынга бүгү-ле үүлдерни кылып келген.

Делегейниң амгы нарын байдалдарында Юрий Владимирович Андропов хайбыңның хераа камгалавышаан, Совет күрүнениң идегелдиг камгалалын хандырарынче кошкаш дивес кичээнгейни угландырып келген. Совет Чепсектиг Күштерин уламнаай хөгжүдер болгаш быжыглаар, оларны техникабиле чепсеглээр, дайынчы белең чорукту чогуур деңнелге тургузар дугайында доктаамал кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынны ол илергейлеп турган. Арминяның болгаш Флоттуң дайынчыдары ол дээш аңаа ханы хүндүткел-биле харыылап келген.

Армияның болгаш чонның чаңгыс эвин бүгү тала-биле быжыглаар дугайында, совет аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезин экижидер болгаш Төрээн чуртту камгалаарынга оларны бүгү талалыг белеткээр дугайында ленинчи чагыгны боттандырарынга хөй күжүн болгаш энергиязын Юрий Владимирович Андропов берген.

Юрий Владимирович Андропов партийжи болгаш кижизиг бедик мөзү-шынарлыг кижи чораан. Күш-ажылга оон кайгамчык ынаа, принципиалдыы болгаш негелделии, бөдүүн, төлептиг чоруубиле, кижилерге оон сагыш човангыры болгаш кичээнгейлии-биле тудуш холбаалыг болуп турган. Партияның, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын ол чүректиң ханызындан кайгамчык улуг сагыш салыышкын-биле кичээнгейге ап келген.

Юрий Владимирович Андроповтуң теоретиктиг ажылдары болгаш чугаалары, оон бүгү ажыл-чорудулгазы партияның идеологтуг болгаш организакчы ажылдарының деңнелип бедиңериңге канчаар-даа аажок улуг салдарны чедирген. Армияга болгаш Флотка партийжи-политиктиг ажылды сайзыраңгайжыдарынга, дайынчы бедик моральдыг шынарларга, серемчилелдиг болгаш бодунуң патриотчу база интернационалчы хүлээлгезин төлептин-биле күүседириңге белеп чорукка дайынчыларны кижизидериңге олар идигни берген.

Варшава Керээзиниң чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдериңге болгаш дайынчы күчүзүн быжыглаарынга Юрий Владимирович Андропов үнелеп четпес салыышкынын киирген.

Аштер!

Партияның ленинчи утланыышкыны чайгылыш чок. Чаңгыс эп-сеткилдиң болгаш сырый каттыжыышкынының байдалынга дүүн болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленуму ону чаа күш-биле бадыткаан. Совет улус, Чепсектиг Күштерниң дайынчылары марксизм-ленинизминиң идеяларынга кызыгаар чок шынчы. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизинин. Төп Комитеттиң оон дараазындагы Пленумнарының салган сорулгаларын күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап, коммунизмче бүзүреллиг бурунгаарлап кел чоруурлар. Бо кажыдалдыг шактарда Коммунистиг партияны болгаш оон дайынчы штавы — ленинчи Төп Комитеття база СЭКП ТК-ның Политбюрозун долгандыр олар боттарының хүрээлериин улам сырый каттыштырып турар.

Коммунистиг партияга кижизиттирген болгаш аңаа удурткан Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң, совет улустуң тургузукчу тайбың күш-ажылының камгаладынга моондаа соңгаар идегелдни-биле туржурлар, ынчангаш кандыг-даа кыжаныышкын бисти коргудуп шыдавас.

Бөгүн Совет Чепсектиг Күштер маадырлыг алдар бүргээн боттарының дайынчы туктарын Коммунистиг партияның шынчы өөнүүвүс болгаш эживис — Юрий Владимирович Андроповтуң магабодун салган харжааның мурнунга мөгейтип турардыр.

Юрий Владимирович Андроповтуң ады, оон чырыткылыг өөрүп-хевири совет кижилерни болгаш бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң чепсектиг камгалакчыларының сагыш сеткилинге болгаш чүректеринге кезээде артар.

Моңге үйгүнарны удунар, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эживис.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Коммунистер, бүгү совет улус Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнин ханы кажыдап турар. Бистиң партияның болгаш күрүнениң шылгарақгай ажылдакчызы, ленинчи ёзунуң удуртукчузу, мерген угааныг, аажок кижизиг кижи мөчээн.

Юрий Владимировичиниң амыдыралчы оруу — коммунизмниң улуг херээнге кызыгаар чок бердингенииң чайынналчак үлегер-чижээ боол турар. Ол бодунуң улузунуң шынчы оглу боол, аңаа бараан болурунга бодунуң хөй талалыг талантызын, бодунуң бүгү күжүн бүрүкү-биле берген.

Совет кижилериниң амыдыралының бүгү талаларынга экп бурунгаарлаашкыннар, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салганы төөгүлүг сорулгаларны херек кырында боттандырып, чорударынга улуг экижиишкиннер Юрий Владимировичиниң ады-биле холбашкан.

Партияның Төп Комитединиң боттандырып чорудуп турары чаа шиитпирлеринде ажыл-агый, организасташкын, угаан-бодал-даа талазы-биле ажылдарда Юрий Владимировичиниң бодунуң киирген улуг салыышкыны бүгү талазы-биле көстүп турар. Совет экономика темпизин улам шапкынчыткан. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күүседир дээш совет кижилер улуг көдүрүлүүшкүнүүт ажылдап турар.

Социалистиг чурттарның аксы-дүжүмә ёзунуң кады ажылдажылгазы улам хаяылаан. Бо-даа талазы-биле Юрий Владимирович Андропов хөй ажылдарыны кылган.

Юрий Владимирович совет кижилер, Черниң бүгүлеле кижилери тайбың байдалга чурттазын дээш, оңза салгыш салып турган. Кижилерниң амгы болгаш дараазының-даа салгалдары боттарының келир үезин дээш, коргуп-сүртевезин дээш бүгү үүлдерни кылып турган.

СЭКП Төп Комитеди оон удуртулгазы-биле делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче күрүнелерни тайбың кожа-хелбээ догуннаарынче угланыышкынны чайгылыш чокка уламчылап келген.

Юрий Владимирович дашткы политиканың айтырыгларының талазы-биле хүнбүрү үргүлүү ажылдап турган. Ол делегейниң варын айтырыгларының нол үүлдерин хандыр чодарадып көөрү-биле онзаланып турган. Ол келир үени болгаш бөгүн кылза чогуур үүлдерини-даа, түс-түс үе бүрүзүнде кандыг-кандыг шиитпирлерни хүлээп алырын өттүр билир турган. Оон ынаыр шынарлары партияның болгаш күрүнениң дээди албан-хүлээлгелериин аңаа бүзүрээн үениң иштинде долузу-биле илерептиг.

СЭКП Төп Комитеди, Политбюро, партия съездилериниң болгаш ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдурган, ажылтудуунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводунуң ажылдакчылары-биле оон ужуражыышкынын, ижин-кара чок аажык беседазын бис кезээде сактып чоруур бис.

Ол ужуражыышкын сагылгачүрүмнү болгаш организастыг чорукту быжыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш бүгүзүлүстүң шимчээшкиннинге күүдүг идегни берген. Юрий Владимировичиниң кыйгырыы-биле Москваның мурнакы ажылчын коллективтери ону бир дугаарында эгелээн.

Юрий Владимирович Айдроповтуң ады-биле, партияның болгаш Совет күрүнениң дээди албан-дужаалдарынга оон кайгамчык идепкейлиг ажылчорудулгазы-биле чурттуң амыдыралында, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде сөөлгү үеде болуп турар сагышка өөрүшүүр өскерилгелер холбашкан.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш социалистиг культуразының ажыл-чоннарынга, өске-даа чурттарның хазаптарынга болгаш өөрүп четтиришкинниң улам өргүлүүшкүнүнге ажыг-шүжүглүг шагында оон ол-бүзенинге болгаш чоок кижилеринге эң ханы кажыдалды илергейлеп тур мен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Ленинниң оруу-биле моон соңгаар-даа өскерлиш чок чоруурун совет улуска, даштыкыда бистиң өөнүктеривиске быжыы-биле бүзүредип тур бис.

Юрий Владимирович-биле чарлып ёзулажырының бо ажыг-шүжүглүг шагында оон ол-бүзенинге болгаш чоок кижилерине эң ханы кажыдалды илергейлеп тур мен.

Моңге үйгүн удуу, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эживис Юрий Владимирович! Сээң чыруткылыг оруу-хевириң бистериин-биле кезээде артар.

Г. М. МАРКОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Литератураның болгаш уран үүлдүң чогаадыкчы ажылдакчылары, совет культураның бүгү ажылдакчыларының Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинин дугайында медээни сагыш-сеткилдиң чидиг саргыышкыныбиле уткаан. Биске таварышкан ажыг-шүжүт-биле холбаштыр бистиң мунгаралывыстың бүгү ханызын илерептер сөстер тывылбастыр.

Бистиң партияның болгаш күрүнениң башкарар кол өзээнге турган шылгарақгай кижи амыдыралындан чарылган-дыр. Юрий Владимировичиниң угааны болгаш талантызы амгы үениң эң нарын дээш болуушкынарының шуут үндезини-дөзүнге чедир сайгарып шыдаар, ырак бурунгаар көрдүнген түңнелдерни үндүрер, эң шын болгаш бүгү талалыг үндезилеттинген шиитпирлерни хүлээп алыр мерген аргалыг боол турган. Аңаа улут шудургу чорук, хөй талалыг калбак билиглер, тургускан сорулганы чедип алыры дээш чүткүл, бодуунуң күжүн партияның херээнге бараалгадып билиргинегеттинип турган. Ындыг шынарлар аңаа долузу-биле бар турган-даа.

Юрий Владимирович Андроповтуң Ада-чурттуң чаагай чорууу дээш эң күжениишкининг ажыл-биле долган, чайынналчак амыдыралы — совет улуска бараан болуушкынның көскү үлегери, ленинчи коммунистиг салым-чолунуң бодунуң чүртүнүң салым-чолу-биле шуут тудуш кылдыр холбашканының илергей бадыткалы.

Юрий Владимирович литераторларның ёзулуг өөнүүгүн сагыш човангыр даглынакчызы, бистиң хөй националдыг Төрээн чүртувустуң литературазын болгаш уран үүлдүн эки бялыр болгаш чораан. Ол чогаадыкчы ажылдакчыларның чедиишкиннериниң дугайында өөрүшкү-биле чугаалаар, ынчалзажок оларның сула чогаалдарының дугайында бодунуң бодалын чажырбас турган.

Юрий Владимирович Андропов бистиң литературавыста бүгү-ле эки, ёзулуг шын, уран-чечен үүлдерин деткип, бистиң мурнувуска сорук киирикчи чаа сорулганы салып турган. Социалистиг культураның ажылдакчылары боттарының чогаадыкчы ажылын чонунуң амыдыралы-биле, партияның политиктиг угланыышкыны-биле, коммунистиг тургузуушкынның хөй талалыг практиказы-биле холбаарынга ол өөредип чораан. Амыдыралчы идепкейлиг туруштуу, марксисчи-ленинчи бүзүрелди, чайгылыш чок партийжи ёзулуг чогаадыкчы ажылдакчының чедиишкининиң үндезини деп ол санап чораан. Бистерни, литератураның болгаш уран үүлдүн ажылдакчыларын, партияның сөзүү коммунизмниң идеяларының, тайбың херээниң тинелгези дээш чонунуң демиселинге херектиг чаагай ажылдакчылар болуп чорааннар боттарының комсомол секретарын, оон эвилел-ээлдээн болгаш чугаакырын, оон бодунуң эрес-дидимин болгаш тинелгеге чайгылыш чок бүзүрелдиг турганын чүректиң ханызындан чылыы-биле сактып чугаалаар.

Дайын соондагы берге үеде Юрий Владимирович партия ажылдакчызы — баштай Петрозаводск хооркомунуң ийиги секретары, оон соонда — республиканың Компартиязының ТК-зының ийиги секретары болу берген. Ленинчи ёзунуң удуртукчузу болур оон кайгамчыктыг шынарлары — хандыр бодаар билдилии, партияга кызыгаар чок бердинишкини, ажылга принципиалдыы болгаш негелделии, күш-ажылдың кижилериге чоогу, оларның негелде-хереглелдерин ханы билири болгаш сагыш човангыры, биче сеткилдии ол чылдарда-ла төлептин-биле күүседириңге белеп чорукка дайынчыларны кижизидеринге олар идигни берген.

Варшава Керээзиниң чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдериңге болгаш дайынчы күчүзүн быжыглаарынга Юрий Владимирович Андропов үнелеп четпес салыышкынын киирген.

Аштер!

Партияның ленинчи утланыышкыны чайгылыш чок. Чаңгыс эп-сеткилдиң болгаш сырый каттыжыышкынының байдалынга дүүн болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленуму ону чаа күш-биле бадыткаан. Совет улус, Чепсектиг Күштерниң дайынчылары марксизм-ленинизминиң идеяларынга кызыгаар чок шынчы. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң. Төп Комитеттиң оон дараазындагы Пленумнарының салган сорулгаларын күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап, коммунизмче бүзүреллиг бурунгаарлап кел чоруурлар. Бо кажыдалдыг шактарда Коммунистиг партияны болгаш оон дайынчы штавы — ленинчи Төп Комитеття база СЭКП ТК-ның Политбюрозун долгандыр олар боттарының хүрээлериин улам сырый каттыштырып турар.

Коммунистиг партияга кижизиттирген болгаш аңаа удурткан Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң, совет улустуң тургузукчу тайбың күш-ажылының камгаладынга моондаа соңгаар идегелдни-биле туржурлар, ынчангаш кандыг-даа кыжаныышкын бисти коргудуп шыдавас.

Бөгүн Совет Чепсектиг Күштер маадырлыг алдар бүргээн боттарының дайынчы туктарын Коммунистиг партияның шынчы өөнүүвүс болгаш эживис — Юрий Владимирович Андроповтуң магабодун салган харжааның мурнунга мөгейтип турардыр.

Юрий Владимирович Андроповтуң ады, оон чырыткылыг өөрүп-хевири совет кижилерни болгаш бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң чепсектиг камгалакчыларының сагыш сеткилинге болгаш чүректеринге кезээде артар.

Моңге үйгүнарны удунар, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эживис.

К. Н. МАЛИННИҢ чугаазы

Эргим эштер! Биске эргим болгаш эң чоок кижи — Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинин дугайын дыңнаар, бистерниң, москвачыларның кижи бүрүзүвүң ханы кажыдалын дамчыдары бээн берге-дир. Оон иүүрүнде партия болгаш чурт мерген утаанныг политиктиг удуртукчуну, ажылчын массаларның, талантылыг организакчыларын өскүнген-дир.

Юрий Владимирович амыдыралчы оруун ажылчын болуп эгелээн болгаш бодунуң сөөлгү хүнеринге чедир ажылчын аңгының эң эки шынарларын бодунга сиңирип, бодунуң бүгү күжүн, билиглерин болгаш дуржулгазын оон эрге-ажыктары дээш, ажылчы чонпарның аас-кежии дээш демиселге берип чораан. Бөдүүн кижилерниң сагыш-сеткилин база күзел-чүткүдерин ол кезээде дыңнангыр билип ап, оларның-биле амыдыралчы харылзалыг болуруңга негелделиг чораан. Москваның станок тудуунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводунуң ажылдакчылары-биле оон ужуражыышкынын, ижин-кара чок аажык беседазын бис кезээде сактып чоруур бис.

Ол ужуражыышкын сагылгачүрүмнү болгаш организастыг чорукту быжыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш бүгүзүлүстүң шимчээшкиннинге күүдүг идегни берген. Юрий Владимировичиниң кыйгырыы-биле Москваның мурнакы ажылчын коллективтери ону бир дугаарында эгелээн.

Юрий Владимирович Айдроповтуң ады-биле, партияның болгаш Совет күрүнениң дээди албан-дужаалдарынга оон кайгамчык идепкейлиг ажылчорудулгазы-биле чурттуң амыдыралында, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде сөөлгү үеде болуп турар сагышка өөрүшүүр өскерилгелер холбашкан.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш социалистиг культураның ажылчы чонунга, өске-даа чурттарның хазаптарынга болгаш өөрүп четтиришкинниң улам өргүлүүшкүнүнге ажыг-шүжүглүг шагында оон ол-бүзенинге болгаш чоок кижилерине эң ханы кажыдалды илергейлеп тур мен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Ленинниң оруу-биле моон соңгаар-даа өскерлиш чок чоруурун совет улуска, даштыкыда бистиң өөнүктеривиске быжыы-биле бүзүредип тур бис.

Моңге үйгүн удуу, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эживис Юрий Владимирович! Сээң чыруткылыг оруу-хевириң бистериин-биле кезээде артар.

И. И. СЕНЬКИННИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Ленинниң улуг херээниң шынчы уламчылакчызы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарақгай ажылдакчызы, коммунизмниң идеалдары дээш, тайбың дээш туруштуг демиселчи Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинин дугайында медээ Карелияның коммунистериниң, ажылчы чоннарының чүректеринге ханы кажыдалды болдурган.

Оон амыдырал-чуртталгазының болгаш ажыл-чорудулгазының хөй-хөй чылдары Карелия-биле холбаалыг. Аңаа, арга-арыгларлыг болгаш хөлдерлиг черге, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аныяк Юрий Владимировичиниң политиктиг болгаш организакчы таланнызы быжыгып база дадыккан. Ол ынчан бистиң республикавыстың эжелеттирген девискээринге партизан шимчээшкининиң болгаш чажыт ажылдың организакчыларының бирээзи турган. Партизаннар болгаш чаагай ажылдакчылар болуп чорааннар боттарының комсомол секретарын, оон эвилел-ээлдээн болгаш чугаакырын, оон бодунуң эрес-дидимин болгаш тинелгеге чайгылыш чок бүзүрелдиг турганын чүректиң ханызындан чылыы-биле сактып чугаалаар.

Дайын соондагы берге үеде Юрий Владимирович партия ажылдакчызы — баштай Петрозаводск хооркомунуң ийиги секретары, оон соонда — республиканың Компартиязының ТК-зының ийиги секретары болу берген. Ленинчи ёзунуң удуртукчузу болур оон кайгамчыктыг шынарлары — хандыр бодаар билдилии, партияга кызыгаар чок бердинишкини, ажылга принципиалдыы болгаш негелделии, күш-ажылдың кижилериге чоогу, оларның негелде-хереглелдерин ханы билири болгаш сагыш човангыры, биче сеткилдии ол чылдарда-ла ажыт ажылдакчылар болуп чорааннар боттарының комсомол секретарын, оон эвилел-ээлдээн болгаш чугаакырын, оон бодунуң эрес-дидимин болгаш тинелгеге чайгылыш чок бүзүрелдиг турганын чүректиң ханызындан чылыы-биле сактып чугаалаар.

Дайын соондагы берге үеде Юрий Владимирович партия ажылдакчызы — баштай Петрозаводск хооркомунуң ийиги секретары, оон соонда — республиканың Компартиязының ТК-зының ийиги секретары болу берген. Ленинчи ёзунуң удуртукчузу болур оон кайгамчыктыг шынарлары — хандыр бодаар билдилии, партияга кызыгаар чок бердинишкини, ажылга принципиалдыы болгаш негелделии, күш-ажылдың кижилериге чоогу, оларның негелде-хереглелдерин ханы билири болгаш сагыш човангыры, биче сеткилдии ол чылдарда-ла

Карелияның болгаш ылаңгыя оон найысылады — Петрозаводск хоорайның дайынга үредеттирген улус ажылдакчыларының катап тургузар талазы-биле алдарлыг хөй-хөй ажыл-херектер Юрий Владимировичиниң ады-биле холбаалыг. Карелияга ол ынак болуп, ол бүрүнгү черде ажыл-херектериң каичаар чоруп турарын үргүлүү сонгургал, республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге дузалап чораан.

Кажан-бир шагда тайга чаттылган турган черлерде энергетиканың, машина тудуушкуунуун күчүлүг объектилери тургустунганын, чуртта эң улуг дээш целлюлоза-саазын будуүлгелериң туттунганын, калбак сураглыг даг-руда арыглалының комбинадын тутканын болгаш аныяк Костомукша хоорай өзүп турарын бөгүн көрүп болур.

Бистиң партиявыстың амгы үедеги стратегиязын — тургустунуп хевирлеттинеринге Юрий Владимирович Андроповтуң аажок улуг рольдуг болганы быжыкан социализмни сайзыраңгайжыдарының стратегиязын, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, республиканың коммунистери, ажылчы чоннары сеткил чүрээнинг ханызындан хүлээп ап, чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар. Төп Комитеттиң дүүн эртекен Пленуму, ол стратегияга бистиң партиявыстың шынчызын, ленинчи чиңгине утланыышкынын-биле, XXVI съездиниң угланыышкыныбиле быжыы-биле баар деп партияның чайгылыш чок шиитпирлиниң база дагын бүгү куш-биле бадыткаан. Юрий Владимирович Андроповтуң чедип алыр дээш эрес-шудургу демисежип чораан алыс сорулгалары амыдыралга боттанып!

Моңге үйгүн удуу, бистиң эргим Юрий Владимирович!

Д. Ф. УСТИНОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, ССРЭ-ниң Камгалал чөвүлелиниң Даргазы армия генералы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнин-биле холбаштыр совет улус, Чепсектиг Күштерниң дайынчылары бо хүннерде ханы кажыдалга таваржып турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарақгай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андроповтуң алдарлыг бүгү амыдыралы чонга эрес-маадырлыы-биле бараан болурунга, коммунизм тургузуушкунунга, бистиң Төрээн чуртувусдуң айыыл чок чоруун быжыглаарынга бараалгаттыгнан. Совет кижилерге, Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга оон амыдыралы ленинчи улуг херекке, коммунизмниң идеалдарынга шынчы чоруктуң сорук киирикчи үлегер-чижээ болуп артар.

Юрий Владимирович Андропов тайбың дээш, дайын

(Уланчызы 3-кү арында).

КЫЗЫЛ ШӨЛГЕ КАЖЫЫДАЛ МИТИНГИЗИ

(Төнчүзү. Эгези 1-гн арында).

зиднумунуң Даргазы Д. Маркович, ЮСФР-ниң Эвилелдиң күүсекчи вечезиниң кежигүнү, П. Србован, ЮКЭ ТК-ның кежигүнү, ЮСФР-ниң ССРЭ-де элчиниң М. Друдовичи.

База-ла мында КУР-нуң чазак делегациязы — КУР-нуң Күрчөвүлелиниң даргазының оралакчызы, ККП ТК-ның Политбюрозуунуң болгаш Секретариадының кежигүнү Вань Ли (делегациязының баштыңы), КУР-нуң даштыкы харектер министриниң оралакчызы Цянь Цичэнь, КУР-нуң ССРЭ-де элчиниң Ян Шоучжэнь, КУР-нуң даштыкы харектер министерствозуунуң киядис эртелекчизи Ма Сюйшэн.

Индирлерде турар делегациялар: партияның чиңгине секретары Ж. Маршеге баштаткан Францияның Коммунистиг партиязының; АКШ-тың Коммунистиг партиязының — партияның чиңгине секретары Г. Холл; партияның даргазы Г. Миске баштаткан Германи коммунистиг партияның; Португалияның Коммунистиг партиязының — партияның чиңгине секретары А. Куньял; Индияның Коммунистиг партиязының — партияның Национал Чөвүлелиниң чиңгине секретары Р. Рао; партияның чиңгине секретары Э. Берлингуэге баштаткан Италияның Коммунистиг партиязының; партия ТК-ның чиңгине секретары Х. Флоракиске баштаткан Грецияның Коммунистиг партиязының; партияның чиңгине секретары В. Папаноаннуга баштаткан Кипрниң күш-ажылчы улузунуң Депшилгелиг партиязының (АКЭЛ); Австрияның Коммунистиг партиязының — партияның даргазы Ф. Мури; Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс-аай партиязының — партияның даргазы Х. Шмитт; Данияның Коммунистиг партиязының — партияның даргазы П. Енсен; Бельгияның Коммунистиг партиязының — партияның даргазы Л. Ван Гейт; Норвегияның Коммунистиг партиязының — партияның даргазы Х. Клевен; партияның даргазы П. Калюяга баштаткан Финляндияның Коммунистиг партиязының; Великобританияның Коммунистиг партиязының — партияның чиңгине секретары Г. Макленнан; Канаданың Коммунистиг партиязының — партияның чиңгине секретары У. Каштап; партия ТК-ның чиңгине секретары М. Вильнерге баштаткан Израильдиң Коммунистиг партиязының; партия ТК-ның күүсекомунуң болгаш секретариадының кежигүнү Ф. Ромеро Марин баштаан Испанияның Коммунистиг партиязының; партияның Испания) И. Гальего баштаан Коммунистиг партиязының; партияның даргазы Р. Урбани баштаан Люксембургтуң Коммунистиг партиязының; партияның Чиңгине секретары А. Маньен — Швейцарияның күш-ажыл партиязының; партияның баштаар черинин күүсекомунуң кежигүнү Б. Энгстрем баштаан Швецияның коммунистери — Чөөн үзелдиг партияның; партияның баштаар черинин даргазы Р. Хагель баштаан Швецияның коммунистери — Ажылчын партиязының; партияның Чиңгине секретары У. Барулли — Сан-Марияноуң Коммунистиг партиязының; партияның Чиңгине секретары А. Вассало баштаан Мальтаның Коммунистиг партиязының; партия ТК-ның Чиңгине секретары Х. Багдаш — Сирияның Коммунистиг партиязының; партияның ТК-зының Чиңгине секретары Ж. Хаун — Ливанның Коммунистиг партиязының; партияның Чиңгине секретары Али Ята — Марокконуң депшилге болгаш социализм партиязының; партияның Бирги секретары М. Хармель — Тунистиң Коммунистиг партиязының; партияның Чиңгине секретары М. Мабида — Мурнуу-Африканың Коммунистиг партиязының; партия ТК-ның Политбюро кежигүнү З. Хейри — Ирактың Коммунистиг партиязының; партия ТК-ның Политбюро кежигүнү С. Наджаб — Палестинаның Коммунистиг партиязының; партияның ТК-зының Бирги секретары Р. Арисменди — Уругвайның Коммунистиг партиязының; партияның Чиңгине секретары Ч. Джаган — Гайананың депшилгелиг улусчу партиязының; партия ТК-ның Чиңгине секретары Р. Теодор — Гаитиниң Каттышкан партиязының; партия ТК-зының политкомиссиязының болгаш секретариадының кежигүнү В. Тейтельбойм баштаан Чилиниң Коммунистиг партиязының; партия ТК-ның Политбюро кежигүнү Л. Томас — Панаманың улусчу партиязының; партия ТК-ның секретариадының даргазы М. Канэко баштаан Японияның Коммунистиг партиязының; «Проблемы мира и социализма» журналдың редакциязының; Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль баштаан Афганистан Демократтыг Республиканың; Йемен социалистиг партияның ТК-зының Чиңгине секретары, НУДР-ниң Дээди улус Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы премьер-министр А. Н. Мухаммед баштаан Йемен Улус Демократтыг Республиканың; Кампучия Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Кампучия Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Хенг Самрин баштаан Кампучия Улус Республиканың; АКТСП-ниң Чиңгине секретарының оралакчызы А. Ахмар баштаан Сирия Араб Республиканың; МПЛА — Күш-ажыл партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, УНТА профтөптүг чиңгине секретары П. Лувалу баштаан Ангола Улус Республиканың; Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ) даргазы, социалистиг Эфиопияның Административтиг түр шерит чөвүлелиниң даргазы Менгисту Хайле Мариам баштаан социалистиг Эфиопияның; Национал хосталганың сандиножу фронтузуунуң национал удуртулгазының кежигүнү, национал катап тургузуузушкун чазаанын удуртукчу чөвүлелиниң координатору, революцияның командантезии Даниэль Ортега Сааведра баштаан Никарагуа Республиканың; Фрелимо партияның даргазы МУР-нуң президентизи М. Машел баштаан Мозамбик Улус Республиканың; НХФ партияның Политбюро кежигүнү, партия ТК-ның доктаамал секретариадының удуртукчузу М. Ш. Мессадия баштаан Алжир Улус Демократтыг Республиканың; Мали улустуң Демократтыг Чөвүлелиниң төп күүсекчи бюрозуунуң кежигүнү, даштыкы харылзаалар талазы-биле секретары М. Аг-Хамани баштаан Мали Республиканың; Замбияның национал хамаарышпас чоруунуң каттышкан партиязының (ЮНИП) чиңгине секретары Х. Мулемба баштаан Замбия Республиканың; Малагасий революцияның авангарды партияның (АРЕМА) Чиңгине секретары МДР-ниң президентизи Д. Рацирака баштаан Мадагаскар Демократтыг Республиканың; ПАИГК ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГБР-ниң премьер-министри В. Сауде Мария баштаан Гвинея — Бисау Республиканың; Чаңгыс эптиң болгаш национал депшилге партиязының (УПРОНА) Чиңгине секретары, Бурунди Республиканың Национал хуралының даргазы Э. Мбороха баштаан Бурунди Республиканың; ПАИКВ-ниң Национал чөвүлелиниң Политкомиссия кежигүнү, иштики харектер министри Ж. С. ди Карвалью баштаан Ногаан мүгүлдүр ортулук Республиканың; Конгоның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, КУР-нуң даштыкы харектер министри Л. Нзе баштаан Конго Улус Республиканың; ПНРБ ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң дээди өөредилге болгаш эртем-шинчилелдер министри А. Монтейро баштаан Бенин Улус Республиканың; ГДП ТК-ның Политбюро кежигүнү, премьер-министр Л. Беавогң баштаан Гвинеяның Революстуг Улус Республиканың; Революстуг партияның (ЧЧМ) Чиңгине секретары Р. М. Кавава баштаан Танзанияның Каттышкан Республиканың; ПХО-нуң күүсекомунуң даргазы Я. Арафат баштаан Палестинаның хосталга организациязының; СВАПО-нуң президентизи С. Нуйома баштаан Замбияның Мурнуу-Барыын Африканы улусчу организациязының; АНК-ның Чиңгине секретары А. Нзо баштаан Мурнуу Африканың Национал конгрезиниң (АНК); АКФМ ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары К. Рамамондезисуа баштаан Мадагаскарның хамаарышпас чоруунуң конгрези партияның; партияның Чиңгине секретары К. Альмейда — Чилиниң социалистиг партиязының; партияның Төп күүсекчи комитединиң даргазы М. Исибаси баштаан Японияның социалистиг партиязының; Тайбының Бүгү-делегей чөвүлелиниң президентизи Р. Чандра; профзавилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының чиңгине секретары И. Закария.

Мында туруп турав делегациялар: Федералдыг канцлер Ф. Зиновац баштадыр Австрияның; Австралияның казначейство херектериниң талазы-биле министри П. Дж. Китинг; Президентиниң дузалакчызы М. Салем баштадыр Египеттиң; оралакчы президент В. Мартинес баштадыр Аргентинаның; Кол шериг администраторунуң оралакчызы контр-адмирал М. А. Хан баштадыр Бангладештиң; Премьер-министрниң оралакчызы Ж. Голь баштадыр Бельгияның; Даштыкы харектер министри А. М. Могве баштадыр Ботсванның; министр Я. Гонсальвес баштадыр Бразилияның; Иоанн Павел II папаның хууда төлээлекчизи Ж. Лежен; Премьер-министр М. Тэтчер баштадыр Великобританияның; оралакчы президент М. Шахбуддин баштадыр Гайананың; Федералдыг канцлер Г. Коль баштадыр ГФР-ниң; Премьер-министр А. Папандреу баштадыр Грецияның; Данияның Премьер-министри ызгууур салгаан хенрик П. Шлютер; Президент К. Банана баштадыр Зимбабвеның; Премьер-министр И. Ганди баштадыр Индияның; оралакчы президент М. Кусумаатмаджа баштадыр Индонезияның; министр А. Абу Ода баштадыр Иорданияның; оралакчы президент Т. М. Мааруф баштадыр Ирактың; Президент П. Хиллери баштадыр Ирландияның; Премьер-министр С. Херманссон баштадыр Исландияның; чазак Даргазының оралакчызы А. Герр Гонсалес баштадыр Испанияның; Президент А. Пертини баштадыр Италияның; оралакчы президент А. Аль-Араши баштадыр ПАР-ның; даштыкы харектер министри Ф. Т. Мбог баштадыр Камерунуун; Премьер-министр П. Э. Трюдо баштадыр Канаданың; Кениянын даштыкы харектер министри З. Мвангале; Президент Киприану баштадыр Кипрниң; Ливанның президентизи турган Ш. Хелу; Ливия-

(Уланчызы 3-кү арында).

Юрий Владимирович Андроповту орнукшутканы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

ның Революстуг удуртулгазының кежигүнү А. Б. Юиес; Люксембургтуң чазак Даргазының оралакчызы, даштыкы херектер министри К. Флеш; Мавританиямың Национал камгалалының шериг комитединиң кежигүнү майор шейх сид Ахмед Ульд Баба Мина; министр А. Заки баштадыр Мальдив республиканың; Мальтаның президентизи А. Барбара; ызыгуур салгакчызы С. Мохаммед баштадыр Марокконуң; Конгресс депутаттарының палатазының улуг комиссиязының даргазы У. Луго Хил баштадыр Мексиканың; Нидерландының даштыкы херектер министри Х. Ван ден Брук; дээди шериг чөвүлелиниң кежигүнү М. Д. Адаму баштадыр Нигериң; Чепсектиг күштерниң кол командылакчызының штабының начальнигни Т. Идиагбон баштадыр Нигерияның; Чаа Зеландияның министри Дж. Болджер; Норвегияның Премьер-министри ызыгуур салгаан Харальд К. Виллок; Президент Зия-уль-Хак баштадыр Пакистанның; Португалияның Премьер-министри М. Соареш; Руанданың министри А. Нтагерура; капитан-регентилер Р. Ренци, Дж. де Бьяджи баштадыр Сан-Маринонуң; оралакчы президент Дж. Буш баштадыр АКШ-тың; Суданның Социалистиг Эвилелиниң төп удуртулгазының бирги секретары Б. Сулейман баштадыр Суданның; даштыкы херектер министри А. Конте баштадыр Сьерра-Леонениң; даштыкы херектер министри Б. К. Эс-себси баштадыр Тунистиң; Премьер-министр Т. Озал баштадыр Турцияның; Премьер-министр О. Алимади баштадыр Уганданың; Президент М. Койвисто баштадыр Финляндияның; Премьер-министр П. Моруа баштадыр Францияның; Даштыкы херектер департаментизиниң начальнигни П. Обер баштадыр Швейцарияның; Швециянын Премьер-министри ызыгуур салгаан Бертиль У. Пальме; Шри Ланканың даштыкы херектер министри А. К. Ш. Хамид; Японияның даштыкы херектер министри С. Абэ.

Кувейтиниң, Непалдың, Лесотонуң, Сейшель ортулуктарның, Сенегалдың, Таиландының, Тринидадтың болгаш Тобагонуң, Филиппинниң болгаш еске-даа чурттарның чазактары Ю. В. Андроповту орнукшударынга киржир тускай төлээлекчилерин чоруткан.

Чиңгине секретарь Осиаа Нури Абдель Раззак баштадыр Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил каттыжышкынының организациязының делегациязы чедип келген.

Ол ышкаш КНО-нуң хөгжүлде болгаш улустар аразының экономиктиг кады ажылдажылгазын хөгжүдер талазы-биле чиңгине директору Ж. Рипер; Араб чурттар Лигазының чиңгине секретарының дузалакчызы А. Омран; ЮНЕСКО-нуң чиңгине директорунуң оралакчызы Ш. Бакри Москвада чедип келгеннер.

Дипломаттыг корпустуң кежигүннери мында турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко кажыдал митингизин ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкога сөс берген.

Москваның И. А. Лихачев аттыг автозаводунуң дарганштамповщиги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Н. Малин чүве чугаалаан.

Микрофонда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинең бирги секретары Г. М. Марков чүве чугаалаан.

СЭКП Карел обкомунуң бирги секретары И. И. Семькинге сөс берген.

Кажыдал митингизин хагдынган деп чарлаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Ю. В. Андроповтуң мага-бодунуң хаарыкаан салган бедигээшке чедип келгеннер. Кажыдал кылажы Кремль ханазынче углапкан.

12 шак 45 минута. Мөчээн кижинин мага-болгаш салган хааржаан хөөрже бадырып эгелээн.

ССРЭ-ниң Күрүме Гимнизин ойнадып турда, үгер-бооларның даштаашкыннары чаңгыланып турган. Ол-ла минуталарда эвилелдешкен республикалар найысылалдарынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге. Тудага, маадыр-шивээ Брестиге, а ол ышкаш Калининградка, Львовка, Донда-Ростов, Куйбышевка, Свердловскиге, Новосибирскиге, Читага, Хабаровскиге, Владивостокка, Североморскиге, Ставрополь, Петрозаводскиге хоорайларга артиллерияжиле салютталган.

Бүгү чурт кажыдап, шыышың турупкан: бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының ажылын беш минута иштинде соксадыпкан. Фабрикаларга болгаш заводтарга, демир-оруктарга, далай болгаш хем флодунуң судноларынга гудоктар-биле үш минута дургузунда салютталган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары төп ишкирге база катап үнүп келгеннер.

Москва гарнизонунуң шеригленииң кезектери парад ёзузу-биле баспышаан. Мавзолейниң баары-биле эрткеннер. Олар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунга, ССРЭ-ниң Камгалал Чөвүлелиниң Даргазынга сөөлгү шериг ёзулалын бергеннер.

Бодунуң бүгү күжүн партияның болгаш чонуну херээжээ берген Юрий Владимирович Андроповтуң чырыткылыг овур-хевири коммунистерниң, бүгү совет кижилериниң чүректеринге мөңгези-биле артар.

(СЭТА).

Төлевилел барымдаалап тутунган. ЭДЧ чурттарының хамааты ужар чүүл төвү — Ульяновск хоорайда тускай өөредилге черинде бөгүн чаа өөредилге дерит-херекселдерин болгаш аппаратураларны, навигация системазын болгаш тренажёрну ажыглап турар, өөредилге аэродромуң ында туткан болгаш реактивтиг лайнерлер-биле ол хандыртыгаан.

ЧУРУКТА: «Кубана» (Куба), «Аэрофлот» (ССРЭ), «Интерфлюг» (ГДР) авиакомпанияларының төлээлекчилерин «Ил-76» самолёттуң агрегаттарын өөренип көруп турары.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин деткип тур бис

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ

Совет күрүнениң кежиг ажылдакчызы К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның ээлчег чок Плонумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгаанын, мен, бөдүүн ажылчын кижи, сеткил ханыышкын-биле түүлдүгүндүм.

Совет кижилер К. У. Черненкону Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, Леонид Ильич Брежнев болгаш Юрий Владимирович Андропов ышкаш ленинчи ёзунуң удуртукчуларының шынчы сургукчузу деп эки билирлер.

Коммунистиг партия бодунуң угланыышкыныл, бодунуң шиитпирлерин, хамыктың мурнунда ажылчын ажгынын утаан-бодалы-биле, ооң социал-политиктиг болгаш ангы талазы-биле аажок билдилиг чоруу-биле үргүлчү шүүштүрүп турар деп, ол Пленумга чугаалаан. Сандаргай, харыысалга чок чорук чүгле материалдыг эвес, социал, мөзү-шынар талазы-биле когаралды чедирип турары шын. Ынчангаш ажылчын чер бүрүзүнге ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, шынарын экижидер дээш демиселди калбартыр бис.

Бистиң № 14 механизация эргелелиниң коллективинде күш-ажылдын хоочуннары хөй. Оларга чээрби ажыт чыл ажыл стажтыг экскаватор башкарыкчызы А. Ч. Элмояров, кедүртүр кран электриги В. Т. Зюкин болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Дуржулгалыг ажылчыннар аныяктарга чүгле мергежилин дамчыдып турар эвес, оларны организастыг чорукка, бедик харыысалгага, кызымак чорукка кижизидип турар.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунга күш-ажыл, бүдүрүлге болгаш план сагылгачурумун быжыглаарын эргежок чүгүлә деп айыткан. Бо чүгүлә сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга бистерниң, ажылчыннарның, бедик чүткүлү, принципиалдыг туружу, чогаадыкчы чоруу вегеттинер. Тудутжу механизаторлар, бистер бо чылын үткүштүр планнарны хүлээп ап турар бис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хүү өстүрер, продукцияның бот-үнезин 0,5 хүү немей кызырар хүлээлге алдынган. Бедик хүлээлге долдуп болгаш ажыр күүсеттинээ дээрэнге бүзүрел улуг. Чүге дизе партияның планы — чонның планы.

Партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын бистиң коллектив изин-биле деткип, чүүлдүн камгалал күүсүзүн быжыглаарынга боттарының үлүүн киириштирер дээш, улам кызып ажылдаарын хүлээнип турар.

Е. ДАНИЛЮК,
№ 14 механизация эргелелинде кран башкарыкчызы, күш-ажылдың хоочуну.

НЕМЕЙ ХҮЛЭЭНДИМ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андроповтуң мөчээнге бүгү совет чонунуң сагыш-сеткилинге аар ажыыдал болган. Мен малчын, коммунист кижи болганымда партиязыстың болгаш Совет күрүмевистиң шылгараңгай ажылдакчызы, Төрээн чүртүвүстүң чалбыыштыг патриоду, тайбың дээш мөгаг чок демиселчи Ю. В. Андроповтуң чырык тураскаалын бүгү совет улус-биле бир дөмей кадагалап чоруур мен.

Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге холбаштыр СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленуму болуп эртиенин улуг кичээмгей-биле дыңнап, ноңчудум. Аңаа Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга бир үн-биле бадылааның улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп дыңнадым. К. У. Черненконуң допчу намдарын нөмчүп ораан, төрээн Коммунистиг партиямның, Совет чүртүмнүң удуртулгазынга төлептиглериң төлептиин партия даасканын сетиилдиң хамызындан түүлдүгүмдир мен. К. У. Черненко Төрээн чүртүвүстүң улам сайзыраарын, хөгжүүрүг дээш, ооң камгалал күүсүзүн быжыглап, делегейге быжыг тайбың дээш бүгү ленинчи тура-соруун, күжүн харамнанмас даярынга бүгү совет чон быжыы-биле бүзүрээр.

Мен хойжу кижи болганымда бүгү малчын эштерим-биле бир дөмей, Совет чүртүвүстүң экономиказының улам хөгжүүрүнге бичин-даа болза үлүүм кадарын күзээр-дир мен. Ынчангаш бо чылын хүлээнген социалистиг үлезалгемни эде көрүп, бедиткен хүлээлгемни алырын шиитпирлээн мен. Өөм ээзи база коммунист Людмила Сарбакай-биле дугуруушкаш, төрүүр 100 хойдан 100 хураган алыр хүлээлгевиске 1 хүүну немевишаан, бүдүрер продукциявыстың бот-үнезин 0,5 хүү чиигедир бис. Бо күннерде коданывыста 350 хой ооладаан, хураганнар шупту оңча.

Д. ДАНГЫТ,
Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң хойжузу.

МЕДЕРЕП БИЛИП

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында информастыг дыңнадыгны солуннарга парлаан, телевидение болгаш радиога дамчыткан. Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп. Бистиң партияның Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга эш Константин Устинович Черненкону Пленум бир үн-биле соңгаан.

Константин Устинович Черненко амыдыралдың байлак школазын эрткен. Тараачынның белен эвес күш-ажылын-даа, солдаттың шериг албанын-даа. СЭКП-ниң көдээ райкомунуң ажылчы-амыдыралын-даа ол эки билир. СЭКП ТК-ның Пленумунга эш К. У. Черненко-нуң чугаазында оңза демдеглеттинген чүүл болза, ажылчыннар ортузундан, социалистиг тургузуушкунунуң мурнуку одурүүнден кээп турар сөстү дыңнаары, күш-ажыл кижилери-биле сүмележири — ол дээрге, богун база коммунист удуртукчу бүрүзүнүң эң бирги чергелиг хүлээлгези, иштики ханы хереглели болур ужурлуг. Ол шынарлар-биле бедик атка, чонның үндүткелиниге бистиң коммунист удуртукчуларывыс бүргеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хүү бедидерин, продукцияның бот-үнезин 0,5 хүү немей чиигедирин чедип алыр деп СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң кыйгырыгынга чурттуң күш-ажылчы коллективтериниң демиг харыызын эш К. У. Черненко бодунуң чугаазында онзалап демдеглээн. Малчыннар ону ханы медерел билип турар. Төрүүр 250 өшкү кадарын турар мен. Кыштаам Оралалыг-Сайырда. Эрткен чылын төрүүр чүс өшкүге онаштыр 111 анайны остүргеш, совхозка үшкү черни эзлээн мен. 1982 чылда чүс башка онаштыр 107 анайны алдым. Кадарган малывыс хүр. Бо чылын төрүүр чүс өшкүден-не чүс анайны алыр хүлээлгелиг мен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш бар курдаварларны ажыглап. 100 баштан-на 105 анайны остүрер деп бедиткен хүлээлгени алган мен.

Ш. ОЙДУПАА,
Найырал совхозтуң өшкү кадарчызы.

ХАНЫ БҮЗҮРЕЛ

СЭКП ТК-ның 1984 чылдың февраль 13-те болуп эрткен ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Константин Устинович Черненкону Пленум бир үн-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгаанының дугайында медээни совет улус бүрүн долу түүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп алган.

Константин Устинович Черненко мооң мурнунда аңгы-аңгы албан-дужаалдарга, харыысалгалыг участоктарга, ылаңгыя СЭКП ТК-ның секретарынга ажылдап турган, бодун шылгараңгай ажылдакчызы, дуржулгалыг партийжи ажылдакчы. Бистиң тайбыңга ынак даштыкы политиказыстың стратегтиг утланыышкынын төлевилеп кылырынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылгазын быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазынга Константин Устинович ынаа идепкейлиг киржип келген.

Ленинчи школаның од шылгараңгай ажылдакчызы, совет чонның шынчы отлу Константин Устинович бистиң чүртүвүска коммунистиг тургузуушкунуун сорулгаларын чедишкинниг боттандырарынга. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгалал күүсүзүн быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын шиитпирлээринге, совет улустуң чаагай амыдыралын улам бедидеринге бодунуң бүгү күжүн, амыдыралчы байлак дуржулгазын, билиглерин харам чокка бээр дээрэнге мен, ооскө бүгү кижилер ышкаш, ханы бүзүрээр мен.

А. АКИМОВ,
хоочун чолаачы, Кызыл хоорай Советиниң депутады.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНДҮВҮС

СЭКП Төп Комитединиң ээлчег чок Пленуму СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарыына эш Константин Устинович Черненкону бир үн-биле соңгаанын № 48 тудут эргелелиниң ажыл-ишчилери бир үн-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Бистер, бүгү совет кижилер, К. У. Черненкону Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, ленинчи ёзумун удуртукчузу деп эки билир бис. Ол амыдыралдын байлак школазын эрткен. К. У. Черненко партияның даалгазын күүседип кала-даа ажылдап турган, бодун масаларының талантылыг организакчызы, марксизчи-ленинчи идеяларның чалбыыштыг пропагандизи, партияның политиказын амыдыралга боттандырар дээш чайгылыш чок демиселчи кылдыр медээде көргүзүп келген.

№ 48 тудут эргелелиниң коллективтери найысылалдың үлешүр болгаш чүрталга тудуун улам сайзырадыр, ооң шынарын бедидер, тудутларны чогуур хүүсаалында ажыглалга киирер дээш шүдүргү ажылдап турар. Бистиң бызаңчылар бригадазы бо чылдың январь айда эки ажылдан, айның планын ажыр күүсеткен. Чыл планын болгаш, алган социалистиг хүлээлгелеривисти ажыр күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениинден 1 хүү немей өстүрер, тудут ажылдарының бот-үнезин немей чиигедир талазы-биле хемчегларни боттандырып турар. Ам бо хүннерде ажылдап турарывыс № 2 школаның немелде тудуун эки шынарлыг тудуп, хүүсаазында ажыглалга киирери — бистиң чоокку хүлээлгевис ол.

Бистер бөдүүн ажыл-ишчилер К. У. Черненко СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарының албан-күлээлгезинге бистиң партияның дайынчы штавын төлептиг удуртуп шыдаар дээрэнге бүзүреп турар бис.

Боттарывыстың эрес-шудургу ажыл-ишкивис-биле Төрээн чүртүвүстүң улам ынай чечектелишкинниг хандырып, ооң экономиктиг күүсүзүн быжыглажыр бис.

М. БААВЫЛ,
№ 48 тудут эргелелинде бызаңчы.

Специалистиң сүмези

ХУРАГАННАРНЫ ХОРАТПАС ДИЗЕ

Республиканың хойжуларында чымыштыг үе — хойнуң массалыг оолдаашкыны чоруп турар. Дыка хөй малчыннар төрүүр 100 хойга очаалтыр 80—90 болгаш ооң-даа хөй хураганны камгалап алган. Ам кол-ла айтырыг — чаш төлдүг онча-менди дорүктурары. Ол амыр эвес үүле дээрэнн малчын, специалист бүрүзү эки билир. Малдың чаш төлү бойдустуң, ажаалда-тежээлдениң өскерлиишкиннеринге, байдалдарынга кончуг ожааккыр болур. Хураганнар чаш удурган иезинің иштинге шын эвес боттанып-сайзыраанының чыдагааны-биле гипотрофия деп аарыгдан бо-ла аарыыр. Ынчангаш не-малды боос үезинде эки чемгерип, чылыг, агаарлыг кажаалларга тургузуп, үргүлчү одарладып турарындан чаш төлдүң дудуу төрүттүнер чоруу эвээжээр.

Малдың чаш төлүнүң аарыыр чылдагааннарының база бир хевири — ооң төрүттүнгеш, иезинің сүдүн эмишаан, аңаа чемнерже кирип турар үезинде ижиншөйүндузүнүң, кодузунуң тургузуунга тыптып кээр онзагай өскерлиишкиннер болур. Бо чорук база-ла долгандыр бар таарымча чок байдалдардан улуг хамааржыр. Ылаңгыя арыг эвес алы соок сут, янзы-бүрү кадыг, хайылбас шынарлыг бодүүн чемнер чаш малдың иштики органнарынга эттинмес аар салдарны чедирип болур.

Бактерилардан база янзы-бүрү аарыг тарадыр микробтардан ааран чаш төлду антибиотиктер-биле база янзы-бүрү тарылга аргалары-биле комплекстиг эмнээр чорук эки түннелдерни берип турар. Дуржулгалыг хойжулар ол аргаларны калбаа-биле ажыглап чаңчыга берген. Мурнакчы малчыннар Е. Түмен, Д. Олчанмай, Н. Сафонов болгаш өскелер-даа чаа төрүттүнген хураганнарга (дизентерияга база энтеротоксемияга удур) тарылга препараттарын янзы-бүрү антибиотиктер-биле холуй сыкыртып алырлар. Ол чорук аарыгларны баш удур болдурбазының улуг ужур-дузалыг дээрэнн хөй чылда шенээн арга-дуржулга бүрүнү-биле бадыткаан.

Бистиң Тывада хураганнарның кол-ла хорап турар аарыгларын адаарга мындыг: диспепсия, бронхопневмония (дегдиреры), стоматит (аас кемдиири), ак-шыңган аарыы дээр аарыг база дүк чиирге чумурга борбаандылаар аарыг. Оларның иштинден **ижин-шөйүндү аарыы — диспепсия** биле **дегдиреңшкиннер** хураганга дыка айыылдыг. Ынчангаш бо аарыгларны баш удур болдурбазы база дүрген эмнээри чугула. Диспепсияны болдурбас дизе, хойнуң төрүүр үезин шын шилип алыр херек. Дуржулга ёзугаар алырга, январь, февральда төрээн хойнуң төлү ол аарыгдан белен аарывас, чүге дээрге ие-мал семисшыырак турар. Ынчалза-даа хойну ол өйде тоттур чемгерери эргежок чугула. Диспепсияны болдурбас дизе, малдың чаш төлүн өстүрүпкарактаарының чурумун хажык чок сагыыр херек. Аргалыг-ла болза чаш төлду төрүттүнген дарый иезинин эминге ытса эки. Баш удур эмнии чылыг суг-биле чуур болгаш долгандыр үзүн дүктерин кыргып каактар. Хураган иезин ийи-үш шак болгаш-ла, тоттур эмген турар ужурлуг. Дөрт хонган хураганга чылыг сүтну хүнде ийи катап бээр. Сүтнүн температуразы 15—20 градус болур. Чаа төрүттүнген хураганны диспепсиядан баштайгы неделя дургузунда каран огу дег камгалаар херек. Оон улуг хураганнар ховар аарыыр.

Хураган диспепсиядан ааран таварылгада чүнү кылза чугулал? Чүнү мурнай аарыг хураганнарны кадык хураганнардан ангылаар. Дараазында аарыг хураганнарны алды-сес шак дургузунда аш болгаш чартык аш диетага тургузар. Дузан каан чылбай сут-биле азы хандылаңдыр хайындырган шай-биле сугтаар. Эм оттардан кылбышты ажыглаарга дыка дузалыг. Ону хайындырган сутта хандылаап, сүттээш бээр. 1 литр сутта 10 грамм кылбышты холуур. Ол ышкаш артыш база чодураа хандызы эм шынарларлыг. Бир эвес аарыг нарыядай берген болза, аарыг хураганнарны тускай эмнер-биле эмнээни дээре.

Хой ажыл-агыйының **дегдиреңшкин аарыы** канчаардаа ажок удуг когаралды чедирип турар. Ооң кол-ла чылдагааны — соокка алзыры болур. Бо аарыг чүнү мурнай былбыргай, чудакгы чаш төлге дээр. Дегдирген хураганнарны эмнээрде, оларга янзы-бүрү күштүг эмнерни сыкыртырындан аңгыда, эки ажаалда, таарымчалыг байдалдар тургузары эргежок чугула. Ол чокка эмнээшкин чедишкинниг болбас. Өкпе аарыгларын болдурбас дизе хураганнар кажаалларының ишти чылыг, курган болгаш эки агаарлаттынган турар ужурлуг. Өттүр хадып турар, шык болгаш хораллыг хейлер долган кажаалларга хураганнар удаткан чок өлүп-хорап эгелээр. Кажаа иштининң температуразы 15—17 градустан өрүлевес ужурлуг, а хураганнар кажааларынга 20—22 градус турар. Хураганнарны эртен, кежээ нелери-биле одарладып болбас. Ол ышкаш хаттыг, соок хүннерде дашкаар үндүрбес болза эки Ынчалза-даа өлүшкы кажаа иштинге чыттырарын болдурбас.

Тыныш органнарының аарыгларын баш удур болдурбазынга хереглээр ам препараттардан 10 хуулуг новарснол эки шынарларлыг деп санадып турар. Ону 0,5 мл кылдыр сыкыртыр. Чазагларга хураганнарга ыжыктанып чер-лерни тударары чугула.

Чаш малдың **аксы кемдии, кодурлаар аарыгга** удур «эктима» деп вакцинаны чедишкинниг ажыглап турар. Вакцинаны чаңгыс хонган хураганнарга чаап болур. Ону 0,3 мл кылдыр чаш хураганның үстүү эриниң чымчак кежинге чаар. Ооң соонда 10—15 хонганда хураганның организминге тускай камгалал иммунитет тыптып кээр. Ол 7—8 ай дургузунда хураганны камгалап шыдаар шынарлыг болур.

Малдың база бир хорал ыг дайзыны — **ак-шыңган аарыы** болур. Ооң уржуундан хөй хураганнар хорап турар. Аарыгның тыптыр чылдагааны — боос малды багай чемгерип турганындан хамааржыр. Ол ышкаш төлүн эмзирип турар малды чедир чемгербеске база ол аарыг дораан тыптыр. Чүге дээрге малдың органикаминге эргежок чугула фосфор, белоктар, кобальт, селена, марганец, чес дээн чижектиг микроэлементилер, витаминнер чедишпес болур. Ынчангаш кышкы үеде хойнуң чинир чеминиң рационунга трикальций фосфатты (курган чемге) база сутга чес куворозуп, хлорлуг кобальтыны, марганцовканы холаашаа бээри чугула. Мал баш санынга-ла 10—15 миллиграмм ындыг микроэлементилер онаажыр. Ооң-биле кады шивеп, пөш бүрүзүн четчирип-биле бээр. Микроэлементилерни база шивеп, пөш бүрүзүн хураганнарга он хонук назынындан эгелеп бээр болза эки.

Хураганнар үш-дөрт неделя назынныг турда, организминге янзы-бүрү дустар чедишпес аңдар. Ол үеде **мал кужуураан**, бичии-ле ажыксыг чүве таваржырга чылгап, чип эгелээр. Ооң иштинде бот-боттарының дүгүн чула ооскүп, чий бээр ужуру ында. Ол ышкаш долганып дүк үнген эмиг хураганга иезин эмерзинге шаптыктап эгелээр. Ынчан ол дүктерни чула сога бээр болгаш ажырыптар. Малдың иштинге баргаш, дүк хайылбас, кодунуң чыырлып, дүрлип турар аайы-биле борбактажы бээр. Дараазында ол борбаанды чумур ажыын дүй чыдыптар. Ынчаар ааран хураганнарны чүгле кезип эмнеп болур. Ынчалза-даа кандыг-даа аарыгны болдурбааны дээре. **Тырыктаашкыныңың** баштайгы демдектери көстүп кээря биле, хураганнарга стакая сугнуу дөртүң биринге беш-чеди дамды йод холаап бээр херек. Азы 1 хуулуг ихтиол хоюдуун хураган санынга 20 миллилитр кылдыр беш-алды хонук дургузунда иженртеш, он хонук дыштандырар. Чаагай чыттыг шивеп бүрүзү база витаминниг сиген далганы база багай эвес түңнелди бээр. Шивеп будуун хураганнар чедип турар кылдыр кажаа иштинге алар. А витаминниг сиген далганы борбак-борбаа-биле чидиртмени дээре. Бир эвес хураганнар тыныштаар дегдиреңшкинден аарыбазын дээр болза, оларга сула холуктуг тривитаминнерни бээр.

Үстүнде айыткан бүгү эмнээшкин комплекизин чедишкинниг чорудар дизе, ажыл-агый бүрүзү аарыг малдар тургузар тускайжыттыган санитарлыг пунктуларлыг болур ужурлуг.

Д. САРЫГЛАР,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг мал эмчизи.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХЕМЧЭЭЛИ УЛГАТКАН

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың транспорт организацияларының боттандырып турары контейнерлиг сөөртүлгелерниң хемчээли доктаамал улгадып келген. Республиканың чүгле демир-орук магистральдары бээри 2000 ажыг контейнерлерлиг чүктерни дажыглап турар. Контейнерлиг чүк станциязы ажыы чүк сөөртүлгези чүртүүр демир-орук болгаш далай транспортунда эң хөй кылдыр боттанып турар. Чижээ, Ростов ортээлиң дамчыштыр продукциялар сөөрткен контейнерлерни чүгле ГДР-ниң бүдүрүлгелериңден эвес, харын-даа Чехословакияның, Венгрияның болгаш Австрияның бүдүрүлге черлериңден база ап, дажыглап турар.

Контейнерлер хүлээп алыр талазы-биле төпчүткен 30 ажыг чүк станциязы ажыы үеде чүртүүр бүгү округтарында ажылдап турар. Комбинаттар болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер бөлүктери боттарының контейнер шөлдерин тургусканы чүк сөөртүлгезинде база чаа дүүл болуп турар. Бо талазы-биле Швеция хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери эгелекчилер болган.

Контейнерлиг чүк сөөртүлгелерин улам ыңай сайзыраңгайжыдары болгаш калбартыры — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң транспорт сөөртүлгезин хөгжүдер талазы-биле будун программазының чүгүла тудуш кезин-дир.

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНДА ТЕХНИКА

ПРАГА. Көдээ ажыл-агый техниказын часкы болгаш чайгы сезонга хынамчалыг белеткээрин чедишкинниг онскан дутайында рапорттар Чехословакия Социалистиг Республиканың көдээ ажыл-агыйының районнар болгаш областар эргелелинге бо хүннерде кээп турар. Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң часкы тарылга техниказының барык сезен хүүзун белениниң шугумунга тургусканың кээп турар рапорттар бадыткаан. Часкы болгаш чайгы сезоннарның үезинде ажыглаар бүгү көдээ ажыл-агый техниказынга четчир кывар-чаар материалдарны, артык кезектерни бүрүн белеткээн. Септеттинген трактторларның, оларның андазыннарының, сеялкаларның болгаш өске-даа техниканың шынарын бүгү ажыл-агыйларга эң-не хынамчалыг чоруткан.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫҢ ШКОЛАЗЫ БУДАПЕШТ.

Венгрияның соңгу девискээринде турар Бабольна деп суур республикада агроүлетпүр комбинадының чүгле улуг төвү эвес, харын-даа мурнакчы дуржулганың ёзулуг школазы болган. Көдээ ажыл-агыйныч эң-не янзы-бүрү профессияларының специалистериниң мергежилин бедидер курстар ында ажылдап турар. Муң хире агрономнар болгаш хөвү ажылының бригадирлери кыска хүүсаалыг белеткелди анза эрткен.

Специалистерниң доктаамал өөредилгезин болгаш билиин бедидерин организастаары — «Икрь» сорттуг кукурузаны өстүрер талазы-биле Венгрияның улуг бүдүрүлге системазының ажылчорудулгазында чүгүла утланыышкын-дыр. Ол система чүртүүн ийи чүс ажыг күражыл-агыйларын болгаш кооперативтерин каттыштырып турар.

(СЭТА).

Ленинградтың оптика-механиктиг В. И. Ленин аттыг каттыжыышкынының марказын эдилээн кино болгаш фотография аппараттары, микроскоптар, телескоптар, видеомагнитофоннар болгаш кинопроекция техникалы бистиң чуртувустуң болгаш делегейниң барык 100 чурттарының магазиннеринде хөй кирген.

Ол будурулге черинин кылган хөй чүүлдерниге күрүненин Шынар дендээн тывыскан. Чаа аппаратураны чогаадыры болгаш будурери дүргедээн. «ЛОМО —компакт» деп автоматтыг чаа фотоаппаратты болгаш «Любитель—166—универсал» деп камераны 1984 чылдың январьда садыглап эгелээн.

ЧУРУКТА: чаа кылыглар чыып эптээр ажылдың Татьяна Плохих ол камераны көргүзүп тур.

М. БЛОХИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

40 ЧЫЛГА ТУРАСКААТКАН

Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлели, ВЛКСМ область комитеди, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, Чурт иштиниң үлетпүрүнүң министерствозу, Оттулар чүүл министерствозу, Харылзааның будурулге-техниктиг эргелели, Үлетпүр тудуг материалдарының будурулге каттыжыышкыны болгаш республиканың Журналистер эвилели Совет Тыванның 40 чылынга алдар болдурган ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын республика болгаш районнар солуннарынга, телевидениеге, республика база районнарның радиодамчыдылгаларынга эки чырыдары дээш конкурсту чарлап турар.

Үлетпүрүнүң, тудугунуң, транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчыларының будурулгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, улус ажыл-агыйының база уткуштур-даа планнарыны, социалистиг хүлээлгелерни хүүсаадан ажыр күүседири дээш демиселин, ол ышкаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чер болгаш мал ажылының продуктуларын будурерин бүгү талазы-биле көвүдедиринче, чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынче, черни, техниканы, чемиш-чидилгелерни чөп ажыглаарынче угланган ажыл-ижни солуннарның арыннарынга, телевидение болгаш радиодамчыдылгаларынга калбаа-биле чырыдып көргүзер ужурлуг.

Конкурстуң түннелдерин үндүрерде барымдаалаар чүүлдер болза: партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон соонда болгулаан Пленумнарының салган сорулгаларын күүседири дээш демиселди чечен, тывынгыр болгаш дүрген көргүзери: патриотчу эгелээшкиннерни ниитилештирер, пропагандалаар болгаш калбаа-биле нептередир, эң эки будурулге коллективтериниң болгаш беш чыл мурнакчыларының дуржулгазын массалыг шиңгээдир талазы-биле ажылдарны доктаамал, тодаргай чырыдары: парлаттынган материалдарның дээштиг чоруу, журналисчи мергежилдиң деңнели, парлаттынган чүүлдериниң жанр талазы-биле хевирлери, беш чылдың маадырларының чайыннаачак тодаргай портреттерин тургузуп билири, кижиниң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге оон чогаадыкчы аргаларын сайгырадырынга социалистиг чарыштың ролюн көргүзери база чугула ужур-дузалыг болур.

Совет Тыванын 40 чыл юбилейинге алдар болдурган ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын эң эки чырыдары дээш конкурска тинилээннерни хүндүлел бижиктер болгаш акша шаңналдары-биле демдеглээр. Партия болгаш комсомол солуннарын, республиканың Телерадиокомитетти шаңнаары-биле 200 рубльдиң бир бирги шаңналын, 150-150 рубль түңнүг ийиги ийи шаңналдарны, ол ышкаш районнар солуннарынга — бир 100 рубль түңнүг болгаш бир—50 рубль түңнүг шаңналдарны: чер-черниң радио дамчыдылгаларынга бир 50 рубль түңнүг шаңналды доктаатkан.

Ол ышкаш Совет Тыванын 40 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш дугайында эң дээре очерктер, рассказтар, чечен чугаалар, репортажтар, корреспонденциялар бижээни дээш журналистерге болгаш ажылчын, көдээ корреспондентилерге тыпсыры-биле: бир 100 рубль түңнүг бирги, ийи —75-75 рубль түңнүг ийиги болгаш алды —50-50 рубль түңнүг үшкү шаңналдарны, оон— 50-50 рубль түңнүг шаңналдарны доктаатkан. Оон ажыгда мактал шаңналдарны база тыпсыр.

Конкурстуң түннелдерин 1984 чылдың октябрь 1-де тускай жюри үндүрер.

УРУГЛАРНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Авторлуң бодунуң күүселдези-биле оон ырын дыңнаары солуп болбайн аан, хөгжүм хереклелинге ойнавышаан, оон дугайын тайылырлап таныштырары ындыг-ла белен эвес. Тураа хоорайның уран чүүл школазынга солуп ужуражмышкын болган. Школаның залынга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчылары С. К. Базыр-оол, М. М. Оюн олар-биле уруглар ужуражып, аразында солуп чугааны кылганнар. Аалчыларның ажыл-херектериниң дугайын Бии-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи В. Х. Көкыс чыылганнарга таныштырып чугаалаан.

Марк Мырцынмаевич сөс алгаш, культура ажылдакчызының солуп ажылының дугайын уран чүүл школазының өөреникчилеринге чугаалаан. Культура ажылдакчызының профессиязы берге болгаш хүндүлүг-даа, ажылхерээн ыяк билир, аңаа бердинген кижилер бо ажылды кылып чоруур болгаш чоннуң хүндүткелин чедип алыры чугаажок.

Солаан Кыргысовичиниң чугаазы уругларны хөлзедипкен. Ооң амыдыралының оруу чиик эвес болган, бичезинде-ле караа база көүүлбестээн. Бичии оолдуң изиг күзели өөренип алыры болу берген. Шак ындыг байдалга өөренири чиик эвес болган. Ынчалза-даа тускай школага эртем-билигни чедип алгаш, төрээн Тывазынга кээп, Чаа-Хөлге башкылай берген.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчылары М. М. Оюн биле С. К. Базыр-оол уран чүүл школазының өөреникчилеринге музыка дугайын чугаалавышаан, хомуска, лимбиге аялгалар күүсеткилээн. С. Козлованың сөзүнге бижээни «Тыва хадың» база Ю. Кюнгезештиң Иенис сөзүнге бижээни «Чодураа» деп ырларны культура килдизиниң ажылдакчылары ырлашкан. Аалчыларның кайызы-даа ырлап, баянга, допшулуурга ойнап, уругларга аян туткан.

Келир үениң культура ажылдакчылары болурунга боттарын амдыгаштан белеткеп турар бичии кижилерге аалчыларының чугаазы, күүселдери солун болган. Уруглар аалчыларынга номнарны белекке берген.

Ю. НЕКРАСОВ.

НОМ — КИЖИНИҢ ӨДНҮҮ

Шынап-ла, ном кижиниң чарылбас өднүү болур. Каяда-даа чорааңда ном-на бар болза кижи чалгааравас, оон бир-ле чаа түүлдү билип ап, өөренип чоруур. Хову-аксыжылар база ном номчуурунга ынак. Ынчангаш библиотекадан ном бижидип ап турар кижилерни хөйүү эскерип болур.

Хову-Аксы суурда библиотекага кире бээрге арыг-сылыг, номнарны чурум-чыскаал аайы-биле делгеп каан турар. Библиотеканың эргелекчизи Ч. Х. Оюн номчукчулары-биле бижыг харылзаалыг. Кандыг-кандыг номнар барын сүмелеп, оларның утка-шынары-биле таныштырып, кым кандыг чаа ном номчуксап турарын билип алгаш, дораан тып бээр. Канскининиң библиотека техникумуун 1969 чылда чедишкининиг дооскаш, 1970 чылдан эгелеп, Хову-Аксы суурга кээп ажылдай берген. Бо үениң иштинде ол ажылынга мергежин, улуг-биче кижилер-биле харылзаазы бижыгып, номчукчуларның саны чылдан чылче өзүп орар. Библиотекада номнарның ниити фондузу 25 муң чоокшулаан.

Библиотеканы яжы-бүрү стендилер аян-шинчи кылып турар. Чижээлээрге, «Совет Тыванын 40 чылы», «Хову-Аксы он бирги беш чылда», «Он бирги беш чылдың базымнары» болгаш оон-даа өске. Библиотеканың номчулга залынган улус үзүлбес, ында солуннар, журналдарны номер аайы-биле чыскаай салгылаан, тып номчуурунга эптиг.

Ш. ООРЖАК.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП

Барыын-Хемчик районда № 2 поликлиника улуг коллектив. Ында профэвилел Комитединиң кежигүннер ортузунда чорудуп турары идей-политиктиг, культурамассалыг ажылдарга эмчи сестраларының киржилгези идепкейжээн. Олар кескү агитацияга багай эвес киржилгелиглер. Кадыкшыл булуңуң, санболлетеньнерни үндүрүп турар. «Соокка үжүүшкүн үезинде дүрген дузаны чедирери», «Диш ажаалданы негеп турар», «Халдавырлыг аарыгларның тарадыкчылары» болгаш өске-даа темага түүлдерни эмнелгеге келген кижилер номчуп ап турар.

«Эмчиниң дүрген дузазы», «Эң эки даараттынган чайгы хеп» деп конкурстарга коллективтиң кежигүннери шаңналдыг черлерни ап келгилээн. Дүржулгалыг эмчи сестралары А. Монгуш, А. Ооржак, А. Кучер ак сеткилдиг ажылдап, хөй-ниити ажылдаарынга идепкейлиг киржип турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ӨӨРУП ЧЕТТИРДИВИС

Чөөн-Хемчик районнуң уруглар эмнелгезинге бичии оглум-биле чыдар ужурга таваржып, оон ачы-дузазын көрдүвүс. Аңаа кан-кадык кылдыр сегидивис. Бистиң кадыывыс дээш чүткүлдүг ажылдаан эмчи Эртине Сүлдемге болгаш оон кады ажылдап турар өөрлериниге өөруп четтирдивис.

ССРЭ-ниң составынга Тыванын каттышканынын 40 чылы чоокшулап орар. Бистиң Төрээн чуртувустуң эң аныяк республиказы болур чечектелген Тываның хөгжүлдезинин бир херечизи ол-дур, оон башка ындыг өөрүшкү шайын кээр боор.

Г. КУУЛАР.

КЫШКЫ ОЛИМПИАДА

ГДР-НИҢ «УЖУГАР» ХААКЧЫЗЫ

САРАЕВО. XIV Кышкы олимпий оюннарының программазында киргең трамплинден шураарының маргылдааларынга алдын медаль чаалап алыр спортчуну электроннуг саналга машиназы безин «адап шыдавайн» барган. ГДР-ден келген 19 харлыг спортчу, сезонда эң шыяртактарның бирээзи болган Йене Вайсфлог тиилээр боор деп специалистер санап турганнар. Ол шын болуп, Вайсфлог 70 метр трамплинден шураарынга шылгараан.

Игман даанын Бичеш-луңге он муң хире көрүкчүлер чыглып келгеннер. Агаар-бойдустуң нарын байдалдары турза-даа, Вайсфлог 90, оон соонда 87 метрлерге шураан, 215,2 саинны алган.

Электри дерилгелериниң септекчизи Йенис чаңчыл болган «Дөрт трамплиннерниң маргылдаазынга» дөрт хевирлериниң үжүгне тиилекчи болган. Ол делегей кубогу дээш маргылдаада мурнап турар.

АГААР БАЙДАЛЫ ШАПТЫКТААН

Эр улус аразынга коньки маргылдааларының ийи хевири доозулган. 1976 чылдың Кышкы оюннарында Эрик Хайденниң 500 болгаш 5000 метр дистанцияларга тургусканы делегейниң ийи рекордтарын кым-даа ашпаан.

— Мында дош экидир. Ынчалза-даа соксаал чок чаап турар хар болгаш хат мээң рекордтарымны чаартырынга шаптыктаан —деп, беш дакпыр олимпий чемпиону Эрик Хайден чугаалаан.

Делегейниң тос дакпыр чемпиону Эрик Хайден бо удаада Олимпиадада Эй-би-си телекомпаниянын тайылырлакчызы болуп келген. Эрткен Олимпиаданың маадырын даштыдан көөрге ол-ла хевээр: ескерилбээн, чазык, хөглүг, дурт-сыны чараш.

СОВЕТ ХОККЕЙЖИЛЕР ТҮҢНЕЛ ОЮНДА

Кышкы олимпиаданың хоккей маргылдаазынга совет спортчулар ГФР-ниң шилиндек командазын 6:1 санга уткаш, дөртку тиилеңгени чедип ап, түннел оюнарже кирер эргени чаалап алганнар.

Поляк спортчуларны 10:1 санга уткаш, Швецияның шилиндек командазы база-ла түннел оюнче кирген. «А» болүкке бирги чер дээш Швеция-биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының ужуражылгазы болуп болур.

ФИГУРЛУГ ЧҮҢГУЛААШКЫН

Фигуристернин олимпий маргылдааларынга делегейниң үш дакпыр чемпиону Скотт Хэмилтон чаасказан киржир күүселдеге тиилекчи болган. Европа чемпиону Александр Фадеев бо удаада бешки черни эзээн. Владимир Котин он бирги черде.

Эр улус аразынга чаасказан кылыр күүселделерде 15 чурттардан 23 фигуристер киржип турарлар.

БЕЛЕТКЭЭН

Ак-Туруг ортумак школазынга одаар ыяш белеткелин ада-иелер болгаш совхозтуң ажыл-ишчилери шалыкшын чурутканнар. Шефчилерге 10 автомашинаны, 2 тракторну быжыглаан, олар 150 кубометр ыяшты белеткээш, школа девискээрниге сөөртүп эккелген.

Чолаачылар Х. Дарый, О. Ортун-оол, трактористер К. Дартай-оол, К. Кенден болгаш оон-даа өскелер аңаа кызымак ажылдааннар.

Я. БҮРБҮ.

Тыванын күрфилармониязы

Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады, Белорус ССР-ниң күрүненин И. Жинович аттыг улусчу оркестри бисте ааллап чедип келген.

КОЛ ДИРИЖЕРУ —БССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Михаил **КОЗИНЕЦ**.

Солист — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Николай **МОИСЕЕНКО**.

Концертке киржирлер: Лариса Сладинская, Светлана Лясун, республика конкурсузунуң лауреады Геннадий Климович, республика конкурсузунуң дипломантызы Виктор Михальчук, Сергей Заборонок.

ПРОГРАММАДА: совет композиторларның, орус болгаш даштыкы классиктериниң инструменталдыг музыка чогаалдары, орус, белорус улустарның ырылары, опералардан ариялар, романстар.

Эргим эштер, моок адаанда үелерде болур концертерге көөрүнче чалап тур бис:

Февраль 21-де. Эгелээри — 18.30 болгаш 20.30 шактарда.

Февраль 22-де. Эгелээри — 19.00 шак.

Кассалар хөгжүм-шин театрында, «Саян» универмагта болгаш будурулге черлериниге ажылдап турар.

Февраль 20-ге чедир коллективтиг чагыгларны хүлээп алыр. Телефон № 2-25-49.

Бүгү автомашиналарның спидометрлери доктаатtынган негелделерге дүүштүр үе-үеде чоруур хыналданы албан-биле эрткен турарын автотранспорттуң бүгү будурулгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларынга Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң КАИ-зи болгаш стандарттар база хемчээр техниканы хынаар күрүне хайгааралдың Тыва лабораториязы дыннадын тур. Спидометр ажылдап, көргүзүүлерин шын айтып турарын хынаан соолунде оон хаараан пломбалаан турар ужурлуг.

Ында хыналданы күрхайгаарал лабораториязынга кылып турар. Ынчангаш хынала кылырының хүүсаадарын доктаатkан графикти 1984 чылдың февраль 20-ге чедир ажылдап кылгаш, лаборатория-биле дугуржуру эргежок чугула.

Хынаттынмаан спидометрлиг автомашинаны ажыглаары хорудгуг.

Чугула болган таварылгада тайылбыр алыр адрес: Кызыл хоорай, Горная кудумчузу, бажын № 1, телефоннары 2-23-15, 2-16-78.

Бо чылдың февраль 24-те, 16.00 шакта хөгжүм-шин театрының бажыңында Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының 10 чыл юбилейинге тураскаатkан байырлыг хурал болур. Аңаа бүгү доозукчуларны чалап тур.

«Тыва көдээ тудуг» трест дараазында тудуг организацияларынга ажылдаары-биле тудуг талазы-биле ишки-бүрү профессиялыг кижилерни чедип турар:

Чаа-Хаакта 463 КМК, Бай-Хаакта — 565, Шагаан-Арыгда — 586, Сарыг-Септе — 958, Тураида — 957, Каа-Хем суурда — 1317 КМК-ларга ажылдаар.

Күш-ажыл төлевиир аккордшаңнал системалыг болгаш тудугга хөй чылда ажылдаамнарга немелде төлевир тыпсыр. Бот кижилерни общежитие-биле хандырар, ог-бүлелиглерге квартираны эәлеет ёзугаар бээр.

Ажылга кирерде КМК-ларның турар черлериниге келир.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ ДАРААЗЫНДА АЖЫЛДАРЖЕ ЧАЛАП ТУР:

Ажыл-агый эргелекчизи.
Кол администратор.
Штаттан дашкаар администраторлар.
«Аян» ансамбльге вокалист эр кижилер.
Гитаражылар (ритм гитара, бас гитара).
Хөөмейжилер, сыгытчылар.

Филармонияның турар черлери: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчуунда № 58 бажың, кадр килдизи, телефон №2-46-02.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Красногвардейская кудумчуну чаартканының соонда оон 26 дугаар бамыңында хүн бүрүде негеттинер барааннар садаар № 23 магазин амыттынганын Кызылдың үлетпүр барааннар садыы садып алыкчыларга дыңнадып тур.

ТЫВАНЫҢ АВТОСЕПТЕЛГЕ ЗАВОДУ

ГАЗ-51, ГАЗ-53, ЗИЛ-130-нерге ыяштан чазаан платформаларны республиканың будурулгелериниге саарып турар болгаш ЗИЛ-130, ЯМАЗ-236-238-терниң моторларын капитал септелгеге болгаш аңы-аңгы хевириниң кожугларын кылыр чагыгларны хүлээп ап турар.

ӨЖҮКТЕ ЧУГААНЫ УЛАМЧЫЛААЛЫ

АЖЫЛ КЫЛБАС КИЖИ ЧЕМ ЧИВЕС

Эргим номчукчу! «Шын» солугга эрткен чылын эгелээн «Аңыдыралдың хөлегезинде кымнарыл ол?» деп ажык чугаа —«Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп рубрика-биле бо чылын уламчылаар. Аңаа иденкейлиг киржирнигге республиканың эргехоойлу ажылдакчыларын, улус судтарының судьяларын болгаш улус төлээлерин, көдээ болгаш ажылчын корреспондентилерни, хөй-ниити организацияларының ажылдакчыларын, профилактика чөвүлелдериниң болгаш эш хуу судтарының кежигүннерин чалап тур бис.

Ажык чугааның чаа уламчызын эгелээри-биле Барыын-Хемчик районда улус төлээзи Ю. Сенгеловка сөс бердивис.

Улус төлээзинге каш чыл улаштыр сонгуткан мен. Мынча үениң дургузунда кем-херек үүгединиң чаңгыс эвести сайгарыштым, кандыг-даа херек дээш шинттирген кижилерни көрдүм. Оларның аразында оорлар-даа, хулуганнар-даа, самчыгдакчылар-даа бар.

Шиитккелге онаашканнарның аразында кижи дүрөзүн оскунган рецидивистер-даа бар, кылган алдагдалын ханызы-биле медереп билгеш, амыдыралдың чырык чаагай оруунче эәп келгеннер-даа хөй.

Оларның шуптузунуң дугайында маңаа чугаалаары берге. Ынчалза-даа суд сандайынга олуруп, үүлгеткен херээ дээш эш-өөрүнүң, хадыңмазының ческиниишкинин болдурган кижиниң чүрттан эрткен амыдыралы, моон соңгаар кандыг орукту шилип алыры мээң хөрээмнин дыка-ла ойуп келир.

Бо удаада чоокта сайгарышкан херээжиниң дугайында чугаалап көрейн.

Судтаткан кижиниң сандайынга үжен хире харлыг костур аныяк кижи олурган. Ооң чудаңгызы-даа, элбер-самдары-даа ажок. Улусче дорт көрбес, хапыгыр, ыжык арнын чажырып, иданиниң бажын кезе кайгап орар. Шагда чүлүттүнмээн салдары агбагар, караанын шоо имистелип, өже берген, көрүжү хөлүгүр. Амыдыралга соңуургалы читкен, кандыг-даа сорулга чогу оон илдеп.

Ол аныяк кижини Иван Делегович Салчак дээр. Ол оор кылбаан, эт-сеп, акша-төгерик самчыгдаваан, хулиган херек үүлгетпээн. Ол — үжен ийи харлыг аныяк кижи маңгысталчак амыдыралы дээш шиттирип турары ол.

Суд болуп турда бир кижи Иванны «кээрген», «херек үүлгетпээн, чүгле ажылдавайн турган кижи-дир, ажылдаар дээрге кандыг-даа чылдагаан турду-ла ыйнаан» деп органын кулак ужу-биле дыңнаан мен. Ынчангаш ол «кээргээчел» сеткилдиг кижиниң алдагдалының дугайында бодаан хөй чүүлдерим демир-үжүк сегирип алырынче албадапкан.

Иван Салчак маңгысталчак амыдыралы дээш суд сандайында олурарды ол. Азыралында назы четпес үш уруглуг. «Черле чүнү бодап ажылдавайн турган силер?» деп судья-даа, бис-даа алдепсинишкин-биле айтырган бис. Ол аңаа тодаргай харыы берип шыдаваан. «Ачамга дузалажып турган мен»-даа дээр. Уругларым азырап ордум-даа дээр. Акша-шалын ап орар эвес чүнүң-биле азырап органы билдиимес. Сөглээр сөс тыппаан кижиниң аңаа чугаазы ол-дур ийин.

Чогум оон ажылы чүл? Дан-даа алдар. Ажылчын суур оттуп, кудумчулар хөлзээнинин апаар. Ажыл-агыйынче далашкан улуг кижилер, школаже шуушкан чаштар чоорту көстүп келир. Кижиле бүрүү кылган-туткан ажылдыг, сагыш човаар чүвелиг. А Иванда... База-ла «шинтпирлээр» «ажыл» бар. Канчап баш «амнээрил?».

Ол хайдыныл чоруптар. Кээргээш түс-грамм арага кудуп бериптер кижи турар чадавас, оон өртээн сунуптар «төрел» кижи база туруп магат. Ол таныыр улуундан ам акша «чегбестээн». Ооң кайда-даа ажылдавайн турарын билир болгаш аңаа көпеек-даа бербес. Ону Иван билир. Ынчангаш шүүт-ла дилеңип чоруптар.

Ол аштаваан, суксаваан. Аңаа чинр чем херээ чок, ол ону дилевес. Кадайы ажырап турар. Иван чүгле арага «тып» ижип алырынга өй. Херээжен кижи ажылдаан акша-төгерии-биле ажыттөлүн азырап орда. Иванарын-нүүрүнүң чогундан, чүү-даа болбаан чүве дег, эргекке ораам ажыл кылбайн келген.

Иван Салчакты ажыл чок дээш хөй-ниити-даа, кадайы-даа чемелеп пат болган. Ол сөөлүнде кээп ол чемелээшкинге шоюгуп калган. Ажыл дээрге бажын каккан инек дег апарган. Ал сагыжында — арага, оон ортээн тып алыры. Кижиниң арын-нүүрү, чоргааралы деп ыдыктыг сеткил аңаа уттундурган.

Хооржүүском, милиция органы ону маңгысталчак ажыдыралдыг дээш келдиртип, каш катап сагындырып, ажылдаар черни сүмелеп — пат болган. Ол ажылдаар боол мегелеп каар, чогум кандыг-даа ажылга кирбес. Ийи чыл дургузунда ол ынчаар маңгысталчак амыдыралга чурттап келгенинин түңнели бо — суд сандайы. Ук суд оон хосталгазын казып шиитккен. Эдип-чазаар күш-ажыл колониязына ол ам домей-ле ажылдаар. Аңаа маңгысталчактар түргуспас. Албадал-биле ажылдаары эки бе, азы өг-бүлезинин чанынга ора ажыктыг ажыл кылганы дээре бе? Ол ийинин аразында ылгадыы Иван Салчак ам билген ирги бе?

Кандыг-даа кижиниң судтап тургаш, оон сөөлгү ажылдап турган чевиңден характеристика негээри — совет хойлунуң чөптүг чоруунуң илерели. Чөптүг шиитккел үндүрерине ол эргежок чугула. Иван Салчак ийи чыл мурнунда Тываның «Тувгаз» эргелелиниң Кызыл-Мажалыкта «Межрайгаз» салбырынга ажылдап турган. Оон удуртукчуларының ат салган характеристиказын ёзугаар алырга. Иван Салчак ажылгыр, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг кижилерниң бирээзи болуп турар.

Ооң ийи чыл маңгысталчак амыдыралдыг болуп келгенин ук ажылдакчылар билбес эвес, түге ындыг характеристика бергенин? «Ажылгыр» кижи ынча чылда кудумчу кезип, толап ыдаар бе? Ону ол даргаларның бодавааны элдептир.

Маңгысталчак амыдыралдыг кижилер бистиң бурунгаар депшилгевиске, бистиң амыдыралывыска шаптык ужураштырып турар. Оларны хоойлу ёзугаар шиидерип чөп. Бо дугайында эш-өөрүнүң саналын «Шын» солун дамчыштыр дыңнаары кузелиг-дир.

Ю. СЕНГЕЛОВ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.15 — Шевер холдуглар. 9.45 — Концерт. 10.15 — «Ийистер» деп кинокомедия. 11.35 — Чаа медээлер. 11.40 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 — Документалдыг фильм. 15.00 —XIV олимпийжи оюннар. 17.30 —Эртем болгаш амыдырал. 18.00 —«Оң алды хар чедир болгаш оон-даа улуг». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — XIV олимпийжи оюннар. 21.00 —«Ye». 21.40 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 21.55 —Ф. И. Шаляпин дугайында телефильм. 22.45 —Бөгүн делегейде. 23.00 —01.20 —XIV олимпийжи оюннар. Хоккей. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның командалары ужуражыр.

ИПИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 —География. 7-ги класс. Уралдың бойдузу. 9.05; 12.40 —Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. Физика. Полупроводниктерниң ажыгдаары. 10.35; 11.40 —Төөгү. 9-ку класс. В. И. Ленин —Октябрьның баштынчызы. 11.05 —Теле-журнал «Өг-бүле болгаш школа». Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның телевилелин чугаалажып тур бис. 12.10 — География. 5-ки класс. Агаар дугайында. 13.10 —Хоойлу билир сен бе? Бүгү-ниитиниң шерит хүлээлгезиниң дугайы. 13.50 —ССРЭ-ниң улустуң башкызы П. Г. Лозинаның дугайында телеочерк. 14.35 —А. Фадеев. «Чылча шавыышкын». 15.20 —Чаа медээлер. 15.25 —18.00 — Чапсар. 18.00 —Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Киножурнал. 18.30 —Делегей болуушкунарының дугайында допчулал. 18.45 —Школа реформазының дугайында. 19.15 —«Азия төвү». 19.45 —Телемедээлер. 19.55 — Чаңгылдар.

агаар

Республикага шокар булут, таар, чамдык черлерге биче хар чаар. Хат кошкак. Дуне агаарының температуразы 37— 42, чамдык черлерге 25 —30 градус соор. Хүндүс 27 —32, чамдык черлерге 17 —22 градус соок болур.

Автооруктарга эртенги үеде туманнаар, көстүру эки.

Кызылга чуга булуттаар. Дуне агаарның температуразы 36 —38, хүндүс 27— 29 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Конец бабьего лета» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Акробат на северноя полюсе» 9.30, 11.10, 13.20, 15.00, «Провал операции «Большая Медведица» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Конец императора тайги» 15.10, «Три дня «Кондора» 17.00, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Без особого риска» 15.00, 17.30, 19.30 шактарда.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларга, мотоциклдер, чүк болгаш чиик автомобильдер чолаачыларынга өөренирин күзээн кижилерни кежээки курстарже чалап турар. Өөредилге 1984 чылдың февраль 20-де эгелээр.

Школаның турар чери: Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажың, тел. № 2-25-28.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63 редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, харымчалаалгыг секретарының 2-23-35 секретарлаттың 2-23-35 партий ам амыдыра болгаш үлетпүр министерстволарының 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдизилериниң 2-37-13, чагаа килдизилиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизилиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2056.

Тыва АССР-ниң Нөөн үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымының керектериниң галазы биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТС—00267

Тувинская республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (12431) | 1984 чылдың февраль 16, четверг | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

Часкы хову ажылдарынга ыяк белеткенир

ДҮРГЕН БОЛГАШ ШЫНАР ДЭЭШ

Тес-Хем районда ажыл-агыйларның машина-трактор парктарының ажылында болгаш техника септелгезинде чамдык эки түүлдер турза-даа, нииттизи-биле байдалды чогумчалыг деп санаары берге. «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтарда база Сельхозхимияда машина-техниканың ажыглаттынып турар хуузу куду бооп артпышаан. Ийи-чаңгыс механизаторларның база чолаачыларның күүрүнүң эдинге кам-хайыра чок чоруу-биле улуг өртектиг техника үрелиишиннерге таварышпышаан. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң база инженер-техниктиг бүгү-ле ажылдакчыларның талазынан контрольду кошкатканы-биле кывар-чаар материалдар кайы-хамаан чок чарыгдаттынып, техниканы эдилээринің айыыл чок чоруунуң дүрүмнерин хажыткаңы-биле озал-ондакка таваожыр чоруктар ам-даа бар. Механизаторлар база чолаачылар ортузунда техниканың ажыглаар хуусаазын ожегерээн кызырар, ооң техниктиг ажаалдазын график ёзугаар чорутпас, харын-даа үрели бээрин маадыр хөөннер бар. Ооң соонда техника септээн аттыг болуп, орта ажыл кылбайн чоруп турар механизаторларны чок деп болбас.

Бо чылдың февраль 12-де байдал-биле алырга, районда бар 108 тракторнуң 79-ун ажыл-агыйлар ажыглап турар. 36 трактор септеттинген. Ажыл-агыйлардан «Чодураа» совхозта 26 трактордуң 4-үү ажыглаттынмайн турар. «Кызыгаар» совхозтуң 26 тракторунуң 16-зы ажыглалда, оларның алдызынга капитал септелгенни кылган. «Тес-Хем» совхозта шупту 28 трактор бар. Оларның 23-үү ажыглалда, 11 тракторнуң кол септелгезин кылган. «О. Шынаа» совхозта 28 тракторнуң база-ла 4-үү ажыглал чок. Артыкан тракторларның агар болгаш капитал септелгезин кылып турар. Район комбайн септелгезин ам бодунда чоруттынаан, чүгле силос ажаар 21 комбайнның 5-ин септээр арталыг болган. Аңаа бодаарга сеялкалар болгаш культиваторлар септелгезин элээн шапкынчаан: 60 сеялканың 33-үү, 42 культиваторнуң 19-уу, 83 илгирниң 29-уу септеттинген. Ол ышкаш районда бар 15 аңдазынны бүрүн септээш, белениишиң шугумунга тургускан.

Автотранспорт — районнуң ажыл-амыдыралынга чүгүлээ чериң эдилеп турар. Нииттизи-биле 144 чүк машиналарының 77-си ажыл-агыйларда ажыглаттынып турар. 21 автомашинаның капитал септелгезин кылган. Оларның 12-зин Самагалдайда Сельхозтехника салбыры септээн. Ынчалза-даа автомашиналарның болгаш кедээ ажыл-агыйның кожуут агрегаттарының септелгезин кайы-даа ажыл-агыйлар четпес чорудуп турар. Септекчилер ортузунда күш-ажылды организастааны кошкак, контроль чавыс. Ажылдың түнелдерин доктаамал үндүрбейн турар болгаш социалистиг чарышты эрелгейлеп чорудуп турар.

Маңаа Самагалдайда Сельхозтехника салбырының ажылында бир кескү четпестерни айтыр херек. Бо будуруглеге чери районнуң ажыл-агыйларының машина-техниказының кол септелгезин чорудуп, ам-даа септелгезинге хереглээр артык кеэктер-биле чер-черлерде техниктиг мастерскайларны хандырар хүлээлгелиг. Ынчалза-даа борта септээр чамдык техниканың шынары чавыс болганы-биле совхозтар септелгени боттарының күжү-биле катап кылыр ужурга таваржып турар. Сельхозтехникада солчулга пунктузу (эргелекчизи Э. Оюн), техниктиг хандырылга станциязы (эргелекчизи Ч. Дөңгүр) база линия-монтаж ажылдарын хандырар будуруглеге эргеледи боттарынга хамаарышкан ажылдакны күүседип шыдаавайн келген. Ооң уламындан районнуң фермаларында, малчын туралгаларда, кыштагларда чылыг болгаш электрин ханы-рылгазын киирерни озал темп-биле чоруп турар.

Сельхозтехника салбыры автомобильдер шимчедикчилерин септээринің хуусаазын үргүлчү озалдадып, ажылдың шынарын кудуладып турар. Бо талазы-биле байдалды дарый эдип, ында салбыр цех, тус ажылчын аайы-биле ажылдың неделя санында календарь-планын тургузуп, түнеп, көргүзүглерни чыыдары неделиниң доктаамал үндүрбейн турар болгаш социалистиг чарышты эрелгейлеп чорудуп турар.

Бо байдалдан дарый уштунар талазы-биле хемчеглерни начальник М. Оюн, ында партия болуу боттандырбас болза, часка чедир районнуң машина-техниказын септеп доозарының планныг ажылдары бергедээшкинге таварбайлыр. Часка чедир санныг хонуктар арткан дээрэни септекчи бүрүзү үтпас ужурлуг.

Машина-техниканың ажыглалы, кадагалалы механизатор, чолаачы кижи бүрүзүнүң харыысалгазындан, мергежилинден улуг хамааржыр. Районда механизатор кадрларның саны амдыызында четчир-даа болза, сезонныг үеде часкы чер ажылдарынче моөннээр дээрге чедиштирбейн баар таварылгалар турган. Ылаңгыя ийи эдлечетге ажылдадыр курлавыр кадрларны амдыгаштаан белетээри, бүрүтээри чүгүлээ. Оларның бот-билиин мергежилин доктаамал бедидер херек.

Районда 120 механизаторнуң 70-и 3-кү класстыг трактористери, 140 чолаачының 75-и база-да 3-кү класстыг шынызылгазын эдилеп чоруур. Оларның класын бедидер талазы-биле ажылдар күдү деннелеге дээрэни устунде сан-чүрагайлар көргүзүп турар-дыр. Совхозтерниң удуртукчулары механизаторларны белеткээринге Балгазының профессиональ техниктиг училищезинге Самагалдайда салбырының база сельхозтехниканың өөредилге комбинадының баазазын чедир ажыглавайн турары ооң алгап көөрге илдең. Ол ышкаш ажыл-агыйларга мергежил бедидериниң курстарын организаставайн келген. «Чодураа» совхозтуң директору М. Арапчор, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Ооржак олар эртиен чылын боттарының хүлээнген ажыл-агыйларынга 20-20 механизаторлар билии бедидер кичээлдерни эрттирип, чүгээр эгелээшкинни кылганнар. Ынчалза-даа кичээлдерни организастаанны кошкак, эреңгей болганы-биле эки эгелээшкини ара соксаан. А «О. Шынаа» болгаш «Кызыгаар» совхозтарда ол чергелиг курстарны ажыдарын шенеп безин көрбээнней.

«Кыжын терген септе» деп чоннуң мерген үлегер сөзүн Тес-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары чылдың-на үттүп алыры ам чанчыл апаргаң. Ооң уламындан чыл санында черден эвээш дужүтту ап, күрүне планын күүсетпейн келген бис. Часкы сезонга шуурга белеткенир үе келген. Районда техника септелгезин шалыпкын болгаш шынарлыг чоруларынче СЭКП Тес-Хем райкому, улус депутаттарының район Советинин күүсекчи комитединиң көдээ ажыл-агый эргелели, РАУК чөвүлели база ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чогуур кичээнгейни үзүттүрүп тыптыр.

М. ТИРЧИН.

Найыралчы ужуражыышкын

Февраль 14-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр Москвада келген партия-күрүне делегацияларының баштыңнары-биле ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынгарга киришкеннер болза: Болгарияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадар, Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, Польшаның Катыышкан Ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, ПУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский, Румыниянның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, ол ышкаш СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков олар бүгү талазы-биле болган беседага киришкен.

Ужуражыышкын чүректиг ханызындан, аксы-дүжмакың ёзузу-биле эрткен.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң И. Ганди-биле беседазы

Февраль 14-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Индияның премьер-министри Индира Ганди-биле беседазы болган, аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш Индияның дашпыкы херектер министри П. В. Нарасимха Рао олар киришкеннер.

Ю. В. Андроповтуң турааалынга хүндүткелди көргүскени дээш Индияның премьер-министриге болган үлүзүнге четтиришкинни илерегейлеттинген.

Дараазында болган кыска беседа үезинде совет-индий харылзааларының соксаал чокка калбарып турарынга сеткил ханыышкыны болган ийи чурттуң удустарының эрге-ажыктарынга, Азияга база бүгү делегейге тайбының хөрээнге идегелдин-биле бараан бооп турар ССРЭ биле Индияның араазында тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында кеэзээ бажыы-биле үнделээдээш, ол харылзааларны улам калбартып, ханыладырынче ийи таланың үүтүү-лүү илерегейлеттинген.

Чылыг, найыралдыг байдалга болган беседага ол ышкаш киришкеннер болза: совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарьның дуалакчылары А. М. Александров болгаш В. В. Прибытков, ССРЭ-ниң Индияда элчиин В. Н. Рыков; индий таладан — Индияның ССРЭ-де элчиин С. Нурул Хасан, премьер-министрниң чөвүлекчизин Г. Партхасарадхи, Индияның ДХМ-ниң дашпыкы херектер талазы-биле секретары М. Расготра, премьер-министриң чөвүлекчизин К. Р. Гхарекхан.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Д. Ж. Буш-биле беседазы

Февраль 14-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко Кремльге АКШ-тың оралакчы президентизин Дж. Бушту үлдээп алган. Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш АКШ-тың сенадында республиканчы хөй кезиниң баштыңы Г. Бейкер киришкеннер.

Дж. Буш АКШ-тың президентизиниң болгаш үлүзүнүң өөнүзээзинден Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалды илереткен.

Совет таладан Ю. В. Андроповтуң тураскаалынга хүндүткелди көргүскени дээш Индияның премьер-министриге болган үлүзүнге четтиришкинни илерегейлеттинген.

Дараазында болган кыска беседа үезинде совет-индий харылзааларының соксаал чокка калбарып турарынга сеткил ханыышкыны болган ийи чурттуң удустарының эрге-ажыктарынга, Азияга база бүгү делегейге тайбының хөрээнге идегелдин-биле бараан бооп турар ССРЭ биле Индияның араазында тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында кеэзээ бажыы-биле үнделээдээш, ол харылзааларны улам калбартып, ханыладырынче ийи таланың үүтүү-лүү илерегейлеттинген.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Францияның премьер-министри-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко февраль 14-те Францияның премьер-министри П. Моруаны Кремльге үлдээп алган болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыконуң болгаш Францияның дашпыкы харылзаалар министри И. Шейсонуң киржилгези-биле беседа кылган.

Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалды илереткеш, П. Моруа, президент Ф. Миттераниң хүүда чагаа-бижиин үлдээткен.

К. У. Черненко Францияда Ю. В. Андроповтуң тураскаалын хүндүлеп көруп турарын үнелеп, бистиң ийи чурттуң аразында чаңчыл ёзугаар тургустунган чаагай сагыш-сеткилдің илерели кылдыр ону көруп турарын демдеглээн.

Совет-француз харылзааларның байдалының болгаш перспективаларының дугайында санал-онаалды илерелирде ооң ниитизи-биле, ол ышкаш садыг-экономика талазы-биле чогумчалыг чоруп турарынга ийи таланың сеткил ханыышкыны илерет-тинген.

Делегейниң нарыыдаан амгы байдалында ССРЭ биле Францияның аразынга Европага болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарыңче болгаш күрүнелер аразынга бүзүрежилгени үлгаттырарынче угланган харылзааларның болгаш политиктиг чүтаанын, ужур-дузазының үлгадып турарын совет таладан онаалап демдеглээн. База ол ышкаш делегей байдалының чамдык айтырыгларынга олар доктааган.

ССРЭ-ниң Францияда элчиин Ю. М. Воронцов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дуалакчылары А. М. Александров, В. В. Прибытков болгаш Францияның ССРЭ-де элчиин К. Арно беседага база киришкеп.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң ГФР-ниң канцлери-биле беседазы

Февраль 14-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Коль-биле беседазы болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш федералдыг канцлерниң оралакчызы, ГФР-ниң дашпыкы херектер министри Г.-Д. Геншер олар беседага киришкен.

Г. Коль бодунуң хүүзүнда, Германияның Федеративтиг Республиказының чазаанның болгаш үлүзүнүң өөнүзээзинден Ю. В. Андроповтуң тураскаалын хүндүлээнин илереткени дээш четтиргенин чугаалаан.

Ооң соонда ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларның, а ол ышкаш Европада байдалдың чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онаал солчуушкуну болган.

Ядролуг болгаш еске-даа чепсектерни эдерге будурерин соксадырынче, оларны кызырарынче ССРЭ-ниң утланыышкынының моон-даа соңгаар өскерилбейн артарын совет таладан демдеглээн. Ынчалза-даа ол чорук-биле бүрүнгаар шимчээр дизе, Барыын түкке, ооң иштинде ГФР-ге шак-ла ындыг чүткүлдүн бар болуру чугула. Аңаа холбаштыр ГФР-ниң девискээринге америк ядролуг ракеталарны тургускаңының үржүктарынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун бадыткаан.

Ол ышкаш беседага ССРЭ-ниң ГФР-де элчиин В. С. Семёнов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дуалакчылары А. М. Александров болгаш В. В. Прибытков, ГФР-ниң ССРЭ-де элчиин Х. П. Кастль болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлериниң ведомстволуунуң дашпыкы политика киллалиниң эргелекчизи Х. Тельчик база киришкеннер.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Италияның президентизи-биле беседазы

Февраль 14-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Италия Республиканың президентизи А. Пертини-биле беседазы болган, аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш Италияның дашпыкы херектер министри Дж. Андреотти олар киришкен.

А. Пертини итали улустуң омүнээзинден Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалды илереткен.

К. У. Черненко ол дээш четтиргенни илереткен.

Ийи таладан ССРЭ-ниң болгаш Италияның — ийи чурттуң улустарының, Европага болгаш ооң кызыгаарларының дашпынга-даа тайбың херээнин эрге-ажыктары дээш янзы-бүрү талааларга кады ажылдажылгага белен чорукту бадыткаан.

НАТО-нуң чамдык чурттарында, оларның-биле кады Италияда америк ракеталарны тургускан чорук байдалды шынгыы нарыылатканың демдеглээш, К. У. Черненко, ССРЭ-ниң оны эдип ап шыдавас деп санаарын күзевейн турарын демдеглээн. Совет Эвилели эвес, а АКШ болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилери чугаалажылышкыннарны үргүлчүлээр арга жок болдурган. Совет Эвилелиниң, Европага ракета-ядролуг удур-дедир турбаан чорукту кошкадырының талазы-биле саналдары билдингир, ынчангаш олар амдаа долу күштүг бооп артпышаан.

Ол ышкаш ийи талага сонуургалдыг бооп турар делегейниң оске-даа чамдык айтырыгларын база көргеп.

Ол ышкаш беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дуалакчылары А. М. Александров болгаш В. В. Прибытков, ССРЭ-ниң Италияда элчиин Н. М. Луньков, Италияның ССРЭ-де элчиин Дж. Мильуоло киришкеннер.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң М. Тэтчер-биле беседазы

Февраль 14-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко Великобританияның премьер-министри Маргарет Тэтчер-биле беседа кылган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш дашпыкы херектер болгаш дем каттыжышкынының херектериниң талазы-биле министря Дж. Хау беседага киришкеннер.

Англи чазактың болгаш улустуң-даа талазындан Ю. В. Андроповтуң тураскаалынга хүндүлелди көргүскени дээш совет удуртулуларының өөнүзээзинден К. У. Черненко четтиргенин чугаалаан.

Делегей байдалынга хамаарышкан, а ол ышкаш ийи талалыг совет-британ харылзааларының айтырыгларының талазы-биле санал-онаалды кысказы-биле солуушкан.

Делегейде тургустунган байдалды эки талазынче өскертири чүгле ССРЭ-ниң болгаш ооң эвилелчилеринден эвес, харын база НАТО-нуң чурттары, ооң иштинде Великобритания-даа олче угланган күжениишкиннерни кылыры негеттинип турарын демдеглээн.

Бир эвес англи таладан чогуур белен чорук бар болуур болза, бистиң чурттарывыстың аразынга ийи талалыг харылзааларның үреттинелдиг бооп болуруун база демдеглээн.

Беседага ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дуалакчылары А. М. Александров болгаш В. В. Прибытков, Великобританияның ССРЭ-де элчиин И. Сазерленд олар киришкеннер.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин Тываның бүгү ишчилери изии-биле деткип турар

ИЗИГ ҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

СЭКП Төп Комитединиң ээлчег чок Пленуму СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону сонгаанын Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери болгаш бүгү ажылдакчылары үүлдүгзүнүп деткип турарлар.

Эш К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, ленинчи ёзунуң удуртукчузу болуп турар деп санап турар бис. Ол амыдыралдың байлак школазын эрткен. Партия ону кайнаар-даа чорудуп ажылдадырга, бодуң талаитылыг организакчы, марксисчи-ленинчи идеяларының чалбыыштыг пропагандизи, партияның политиказын амыдыралга боттандырарының чайгылыш чок демиселчизи кылдыр көргүзүп келген.

Бистиң тайбыңга ынак даштыкы политиказыстың кол угланыышкынын төлевилеп кылырынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин сырый каттыштырарынга Константин Устинович идепкейлиг киржип келген. Ол СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының албан-хүлээлгезинге тура бистиң партиявыстың дайынчы штавын төлептиг удуртуп шыдаар деп бүгү совет кижилер-биле бир дөмей бүзүреп турар бис.

М. МАҢНАЙ-ООЛ,
ТДЛТЭШИ-ниң төөгү болгаш этнография секторунуң эргелекчизи.

УЛАМ СЫРЫЙ КАТТЫЖАР БИС

Бистиң Коммунистиг партиявыстың угланыышкынының база ооң хүлээп ап турар шиитпирлериниң салгалдыг чоруу СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунга бүрүнү-биле бадыткаттынганын улуг кичээнгей-биле радиодан дыңнап, солуннардан номчуп таныштывыс. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга бир үн-биле соңгуткан Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы эш К. У. Черненко Пленумга чугаазынга: «Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планнаан ажыр 1 хуу бедидерин болгаш продукциянның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирин чедип алыр деп декабрь Пленумунуң кыйгырыынга чурттуң күш-ажылчы коллективтериниң демнит харыызы ханы сеткил ханыышкынын болдуруп турар. Бо сорулганы күүседир дээш ажылчы чоннарның, партия, профэвилел, комсомол организацияларының патриоттуг кедүүлүүшкүнү, энергилиг болгаш ажыл-херекчи чоруу чедиишкинни хандыргал турар дээрэнге бүзүрелди берип турарр» дээн.

Ленинчи ёзунуң шылгарангай ажылдакчызы Константин Устинович Черненкону бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга бадылаанын бистер, коммунистер болгаш ажыл-ишчилер бир үн-биле деткип, СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин изиг үүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алдывыс.

А. ДОҢГАК,
«Хемчик» аңныыр-тыныш ажыл-агыйында партия организациязының секретары.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону сонгаанын «Саян» универмагының коллективи үүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алдывыс.

К. У. Черненконуң допчу намдары-биле таныжып турбаа, Коммунистиг партияның, Советтер чуртунуң удуртулгазына амыдыралдың байлак школазын эртиен төлептиглериниң төлептиин партия сонгаан дээрзин билип турар бис. Бистер, совет кижилер Константин Устиновичиниң Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, массаларның талантылыг организакчызы, марксисчи-ленинчи идеяларның чалбыыштыг пропагандизи, партияның политиказын амыдыралга боттандырар дээш чайгылыш чок демиселчи кылдыр билир бис. Ынчангаш К. У. Черненко бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңай сайзырап хөгжүүрү дээш, ооң камгалал күүзүнү быжыглап, Чер кырынга быжыг тайбың дээш бүгү күжүн, энергиязын бээр, партияның дайынчы штавын ол удуртуп шыдаар дээрэнге совет чоп быжыыбиле бүзүрелдиг.

Бистиң партиявыстың күжү — ооң чаңгыс эптиинде, чон-биле быжыг харылзаалыында. Совет кижилер, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле улам бүүдүгаар амыдыралдың байлак школазын эртиен төлептиглериниң төлептиин партия сонгаан дээрзин билип турар бис. Бистер, совет кижилер Константин Устиновичиниң Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, массаларның талантылыг организакчызы, марксисчи-ленинчи идеяларның чалбыыштыг пропагандизи, партияның политиказын амыдыралга боттандырар дээш чайгылыш чок демиселчи кылдыр билир бис. Ынчангаш К. У. Черненко бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңай сайзырап хөгжүүрү дээш, ооң камгалал күүзүнү быжыглап, Чер кырынга быжыг тайбың дээш бүгү күжүн, энергиязын бээр, партияның дайынчы штавын ол удуртуп шыдаар дээрэнге совет чоп быжыыбиле бүзүрелдиг.

М. САЯ,
«Саян» универмагта улуг кассир, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады.

СӨС-БИЛЕ АЖЫЛ-ХЕРЕК КАРЫШПАС

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыг-биле ажылдап, бо чылды эки көргүзүглербиле эгелеливис. Чылдың баштайгы айының планныг онаалдазы 103.7 хуу күүсеттинген. Аныяк садыгжылар Н. Семенова, Т. Бекасова, Т. Рубинова оларның удуртканы галантерея, парфюмерия, эр улустуң даштыкы хевин садар секциялар эртиен айның үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын 105-тен 114 хуу чедир боттандырганнар. Февральдың планныг онаалдазын күүседиринге бүзүрелдиг бис. Үре-түңнелдиг ажыл-ижиивис-биле Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы шапкын базымынга, ооң камгалаңыр күүзүнү быжыглаарынга, Чер кырынга тайбыңны камгалаарынга үлүүвүстү киирерни хүлээнип турар бис.

М. САЯ,
«Саян» универмагта улуг кассир. Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады.

ӨГБЕЛЕРИНГЕ ШЫНЧЫ

БИСТИН КАНДИДАТТАРЫВЫС

Хайыракан. Тывада мындыг аттыг: черлер хөй, түгле Эрзин-Тесте безин дөрт. Олардың бирээзи бо — Хоолуг биле Ирбитей хемнериң аразындан Усва-Хөл шыпаазын харап чыдар бедик даг. Оон мырыңай баарында кыштагны база-да Хайыракан дээр. Бо кыштагны болгаш бо Хайыраканны Ак-Чыраанаң чону, ыламгыя кыштагның эвлери, кежиктиг чер дижир.

Кежиктиг чер. Бо сөсте ужур-да бар. Чүге дээрге, улус шаг-шаандан бээр чер-чуртуунга мөгейип, чажының чажып, кежиин четтирип келген. Ынчалза-да амты кежикти чон, мында чурттап турар Василий биле Анфиса Аракчаалар, боттары «чалап» турар. Чеже-даа катап «Өршээ, Хайыракан!» дээш өрү көөрге, оон анайбадыт келбес дээрзин олар эки билирлер. Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң бо хойжуларының чедишкинниниң баажызы бо. «Олутта — олча чок, чыдында — чыргал чок» — шын сөс!

Василий биле Анфисанаң кайызы-даа ажылгыр, кайызы-даа чугаакыр, кайызы-даа хей-аяттыг болгаш омак. Көрүп орарга, ажы-чаңының безин дөмейи ажок. Оя хире деминг күш турда, кандыг-даа ажыя кайыын дескежир — оларның хой малдаандан бээр оң беш чыл дургузунда үргүлчү-ле чедишкиннердиг болуп, чонунуң хүндүткелин болгаш идегелин чаалап ап келген ужуру база ында. Оон улаштында Василий Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг атты чаалап алган болгаш Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаннаткан, а Анфиса?

Анфиса 1966 чылда Өвүрүңүң Торгалыг ортумак школазын доозаш, көдээ Культура бажыңын эргелекчилей берген. Удаваанда оглиптеш, 1968 чылда хойжулап үнүпвен.

— Василий Торгалыгга трактористеп турган-дыр, канчал-ла чылыг бажыңдан, доргул-төрелиннерден ырап келгенивес ол? — деп. Анфисадан айтырдым.

— Хамык ужур Василийде-ле болгай: «Ада-нем чурттуң чурттаар, ажыл-ижиң салган алыр кижи мен» дээш туруп берген. Оон ачазының-даа, кырган-ачазының-даа кыштаа бо-дур, бо Хайыракан. Бээр келиксээш, арта, ырлагылалтар турган кижи:

Хоолуда, Ирбитейде
Кончуг ынак чүвем-не чок.
Хойлар оъттаар оъттуг
боорга,
Хонуксаанам арга-ла чок.

Ол ырызын ам-даа кагбаан. Гитара тудуп алганда азы анаа хой кадарып чорда, аксындан салбас чүвези ол.

Бо ийи кижи чаңгыс школага кады өөренип чораан. Чаңгыс чер чурттуу Виктор Кок-оолдуң «Хайыраан бот» деп шимээн көргеп соонда, Караның шурай берген хаякын безин кады дилеп, ол аар-бергее салым-чолду каргап турганнар. Ам совет чон, оң иштинде херээжеңевер, хостуг амыдыралды тургузуп алганнар. Ынчангаш Анфиса:

Сарыг-Ашак Караны дег,
Салым багын көрбес
кылдыр
Чаа шагны холум-биле
Чаалап алган тыва кыс
мен.

— деп чоргаар ырлап чоруур. Бөгүн куш-ажылчы кижиниң сеткил-сагыжы ындыг. А Анфиса хөйнү кылган. Оон тоску беш чылда төрүүр чүс хойга онааштыр доруктурган хураганы ортумаа-биле 102, а онгу беш чылда 100 болган. Он биргиге беш чылдың эрткен үш чылының чыл бүрүзүнде ортумаа-биле 103 хураганны доруктурган. Бир хойдан кыргып алыр дүк планы база чылдың-на долдур болгаш ажыр күүсеттиинип келген. Ол мындыг ажылгыр, хөй-ниитичи болгаш топугтомаанның боорга, оң чаңгыс чер чурттуглары оңу Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң (дөртку чыышта) депутадынга соңгаан. Совет күрүне тургузуу эр-даа, херээжен-даа кижиге дең эргегеин берген:

Ожук-паштан өске түвеп
Дүжеп чорбаан төөгүлүг
мен,
Официант, эмчи, дарга...
Дүжүлгем хөй тыва кыс
мен.

— деп, Анфиса экти бедик, хөрээ хостуг бадыргылаптар. А оон бажыңынга кире бээрге, Ильичиниң сайгылгааны болгаш телевизорнуң ак-көк экраны чыпып турар. Өрээлдериң арыг-силии, чылыы болгаш чырыы аажок. Уран чуруктар, утуулзалыг аптаралар, дозулуг үлгүүрге болгаш торгу тоннар бажың иштин улам аян кирип турар. Хоолуг чуруктар — оон партияның XIX область конференциязынга, Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң Москвада делгелгезинге болгаш өскедаа черлерге чорааның херечизи. Мурнакчылар, депутаттар болгаш өске-даа эш-өөрү-биле тырттырган чуруктар бар:

Хөөнү чанган хөгжүм
ышкаш,
Хөлзеп, дүүреп чорбас кыс
мен.
Хөй-хөй аймак эптиг-
өөрлүг
Хөрээм хостуг тыва кыс
мен.

Анфиса Түлүшевнаны чон ам ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшидип турар, моон соңгаар оон өөрү уламна көвүдээр. «Дөрже эртпес, төре хөрээ тутпас» төөгүлүг чораан тыва кыска «Хайыраан ботта» Караның дүжеп чорбааны эрге-шөлээни, аас-кежикти түгле Улуг Октябрь, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак берген:

Ада Ленин номнап берген
Амыдырал төлү кыс мен.
Аас-кежик далайынга
Аңгыр болган тыва кыс
мен.

Хайыраканда хайыккан ажыл-иш-даа, аас-кежиктиг аныяктарның хүлүмзүруудаа кышкы соокту безин чылыдыптар чорду.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫН ЁЗУГААР

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Сибирьниң Усть-Илимск хоорайы 1984 чылдың бичеле мурнуу чарыында он чыл оюн демдеглээн. Оон түдуушкуунуңуң баштайгы хүнериинден эгелээш-ле, улус депутаттарының Советиә ол хоорайда чурттап, ажылдап турар кижилерге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында сагыш салып турар. Эрткен чылын амыдырал хандырылгазының элвэн каш бүдүрүлгелерин, чаа школаны ажыглалга киирген, пассажирлер аргыжылгазын экижиткен.

Хоорайны бүгү талазы-биле түдүп турар. Чуртталга бажыңнары-биле мырыңай кожаландыр уруглар комбинаттарын, садыг черлерин, спорт залдарын болгаш эштир черлерни түдүп турар.

Од хоорайны каракка-ла көзүлдүр үлгадып турар деп чугаалап болур.

ЧУРУКТА: хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы Ю. Ф. Федотов хоорайның архитекторлары болгаш телевилекчилери-биле бады тур. Солагай таладан оң талазынче — кол архитектор В. К. Филатов, түдүг эргелелиниң кол инженери А. П. Смирнов, Ю. Ф. Федотов, инженер А. Т. Эфентиев, капитал түдүг эргелелиниң начальныгы Н. А. Плешнев, Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.

АГИТПУНКТ СОҢГУКЧУЛАРГА

№ 9 соңгуулда участогунуң агитпунктузу республикамың хереглекчилер ниитилелиниң конторазының бир делгем өрээлинде дериттинген. Оон ажылын коммунист Анатолий Васильевич Бондаренко удуртуп турар.

Соңгукчуларны, ылаңгыя акыяк соңгукчуларны, агитпунктуже чалап, оларга тайылбыр ажылдарын алдан хире агитаторлар чоруудун турар.

Участокта хамааражып турар партия организациялары агитпунктуңуң уран шевер, политиктиг дериглезинче чогуур үеде кичээнгей салып турар. Соңгукчуларның кичээнгейинде информастыг буулуңнар, плакаттар, схемалар, стендилер бар. Соңгукчуларның чурттап турар черииниң айны-биле артап турар масса-политиктиг ажылдар үезинде соңгукчулар эвээш эвес айтырыгларны салып турар. Ол айтырыгларны пускай дептерге бижип даазылааш, олырга харыыны демги бүлүңнарга чырыдып турар. Агитпунктуңуң ажылынга киржип турар чедиг организация «Агитатор» хана солуннү эвлечиш үндүрүп турар. № 1 школа январь 5-те үндүрген, оон соонда күрбаң коллективи эвлечээнде «Соңгулдаларга уткуштур» деп стенд-монтажты белеткээн. Дараазында үндүрүлге уран чүүл үчилиңшеминиң коллективинде.

Агитпунктуда телевизор, радио, ажылдап турар, шыдыраа, шашкы соңгукчуларның, дежурныйларның эргезинде. Стеллажтарда эргежок чугула литературалар делгеттинген: ССРЭ Конституциязы, совет соңгулда системазының, улус депутаттарының Советтериниң, депутат комиссияларының ажыл-чорудулгазының дугайында брошюралар, номнар, XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының материалдары, партияның болгаш чазактың документтери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң сессияларының документилери. Буржуаа демократияның, капитал чурттарының соңгулда системазының дугайында бөлүктээн бүлүң база бар.

«Агитатор бүлүңүнде» методиктиг литературалар, сүмелер, статистиктиг саннар, фактылар бар.

Агитпунктуларны уран чечен, политиктиг уткашынарлыг дериири — соңгулда кампаниязының үезинде идеология ажылында чугула чүүл. Оон бадыткалын бо агитпунктудан көрүп болур.

Участокта муң ажыг соңгукчу бүрүткеттингеп, даңзы тургустунган.

В. САТ.

Соңгулдадан соңгулда чедир

КАШ ЧЫЛ УЛАШТЫР

Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхоз — республиканың эң аныяк ажыл-агыйы, оон тургустунганындан бээр он чыл болган. Өрген чок черге тургустунган суурда шин каът школа, ясли-сад болгаш өске-даа хой-ниитиниң база чуртталга бажыңнары чаптыла берген.

Совхозтуң ажылачы чону СЭКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырапга боттандырарынга улуг-хуузун коскүзү-биле киирип турар. Олар мал ажылын хөгжүдер, малдан алыр продукциннын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун районга-даа, республикага-да СССРЭ-ниң Дээди Советиниң эрткен соңгулдалардан бээр каш чыл улаштыр эвлел келгенмер. Бистиң корреспондентивис совхозтуң директору М. Б. ЭРТИНЕДЕН интервью алган.

— Кандыг-даа ажылда эң чугула чүве ында күүселдези-де болгай. Ол дутайында чүү чугаалап болур силер, Моңгуң-оол Байырович?

— Күрүне мурнунга алган даалганы амыдыралга боттандырары албан дээрзин-кымга-даа биздингир. А ол даалгалар бистең чиик эвес. Ынчалзажок күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының үш чыл планнарының кайызын-даа ажыр-ажыр күүсеткилеп алдывыс. Он биргиге беш чылдың өзек чылында ниити хой болгаш төрүүр хой, ниити инек болгаш төрүүр бе өстүрериниң планнары бива шуптузу ажыр күүсеттиинген. Бо планнар оон мурнунда чылда база ажыр-ажыр күүсеттингеп турган.

Чүс хойга онааштыр эрткен чылын 92 хураганы алган, 84 баштыг доруктурдувус. Мурнуку чылдарда элээн хөй хураган ап келген улуска бо көргүзүг арай эвээш. Бо чылын түскее онааштыр 85 хураганы доруктурарын планнаан, партияның немелде даалгазын өөренип көргеш, 90-ны доруктурарын хүлээнген бис. Чүү иметген 69 бызааны, ыпча бедеп 70 кулунну доруктурган. Бо көргүзүглер бо чылын оон-даа бедик болур. Ылаңгыя аныяк чылгычы Доржу Маадыр-оол бе бүрүүзүнден-ле кулунну доруктурарын хүлээнгеп. Оон ында куш-ажылдың бүдүрүкчүүнү бедиидип, артык чарыгдалдарны кызырып турган, продукциянын бот-үнезин планда нөрдүнгеннинден элээн чиигедир соңгулдалар.

— Мурнакчыларның чедишкинни кыштаглаашкындан улуг хамааржыр болгай, амгы үеде байдалыңар кандыгый?

— Соок арай кедереп тур. Кыштаглаашкыңга белеткел түгээр болганындан-на, малдың ниити байдалы багай эвес. Ынчалза-даа чамдык ажылдарның хоюнуң дүвүү тазарып турар. Күжү бакырал келген малды чүүп, кодамга чемгерип, ажыглаарын экижидип тур бис. Кодан бүрүү хайгаараалда алдынган, парткомнуң, көдээ Совет күүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчыларының болгаш тускай эртемниглер малчыннарны эргип, оларга дузаны чедирип турарлар. Мал чемнерин кыштагларже немей сөөртүрүн организастаан. Оларга түүлээн бергедеп турган улус бис, ам оны сөөртүрү база эгелээн. Ажыл-чемнең-биле малчыннар багай эвес хандыртынган, автомагазиннериң ажылын оон-даа экижидер бис.

Малда хорамча чок эвес. Чамдык малчыннарның харыысалга чогундан, мал эмчилериниң, зоотехниктериң болгаш бригадирлериниң дээштиг хемчег албаныннан хорамча болгудап турар. Ону болдурбас дээш кодан бүрүзүүге чедип, аараан малдың ажаалдазын экижидип — болдунар-ла хемчеглерни ап тур бис.

— Мурнакчыларның чедишкинни кыштаглаашкынга белеткел чүгээр болганындан, малдың ниити байдалы багай эвес. Ынчалза-даа чамдык ажылдарның хоюнуң дүвүү тазарып турар. Күжү бакырал келген малды чүүп, кодамга чемгерип, ажыглаарын экижидип тур бис. Кодан бүрүү хайгаараалда алдынган, парткомнуң, көдээ Совет күүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчыларының болгаш тускай эртемниглер малчыннарны эргип, оларга дузаны чедирип турарлар. Мал чемнерин кыштагларже немей сөөртүрүн организастаан. Оларга түүлээн бергедеп турган улус бис, ам оны сөөртүрү база эгелээн. Ажыл-чемнең-биле малчыннар багай эвес хандыртынган, автомагазиннериң ажылын оон-даа экижидер бис.

Малда хорамча чок эвес. Чамдык малчыннарның харыысалга чогундан, мал эмчилериниң, зоотехниктериң болгаш бригадирлериниң дээштиг хемчег албаныннан хорамча болгудап турар. Ону болдурбас дээш кодан бүрүзүүге чедип, аараан малдың ажаалдазын экижидип — болдунар-ла хемчеглерни ап тур бис.

Хойнуң хураганнаары база түдүктеп турар. Бо чылын төрүүр 13400 баш хойнуң дөрт муңу төрүпкен. Өлавның чаш төлү менди доругуп турар. Бо соңгулдага мынчаар ужуражып тур бис. А бир онагай таварылга — бистиң бир хойжувустуң ук соңгулдага ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиткенинге Аңфиса Аракчаа бо совхоз үргүлүүлеринге-ле, мында хойжулап эгелээн. Чылдыңча бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Хөй-ниитичи, черле төлептиг кижи. Оон кандидатуразын депшиткенинге совхозтуң чону өөрүп, улам күш-ажылчы кедүүлүүшкүнүг ажылдап турарлар.

Чоон-Хемчикте Хөндергей суурнуң кудумчуларынга, элээн назылай-даа берзе, тырың хевээр' маға-боттуг, сергек шырайлыг киилиин бо-ла көөр бис. Оя дээрге фронтучу Канчыыр-оол Сарыгларның акызы Агбаан-оол Буяндыевич Сарыглардыр.

ХООЛУЛУГ ЧЕМ

«Хырын шидаары-биле чемгерип-ле турар улус-тур бис, та канчап барган инектер ыйнаан бо: семирбес-даа, сүдү-даа элбевес». Мындыг чугааны малчыннардан бо-ла дыңнап болур. А херек кырында малдың продуктулуу мал чемининг түгле хөйүндеп эвес, оон шынарындан, хоолузунган, чугула бүдүмелдериң четчезинден, амданындан болгаш өске-даа түүлерден база улуг хамааржыр. Ынчангаш мал чемгерилгезинде кол түве — чемнерни болбаазырадыр, чемгир кыдыр чугула бүдүмелдер-биле байыдып бээрн. Ол дугайны Көдээ ажыл-агыйының химижидилге станциязының улуг зоотехниги Е. Мурыгина бо түүлүнде чугаалап турар.

Малдың продуктулуг чоруун белидер талазы-биле бүгү кылын чоруттуруп турар комплекстиг хемчегнерниң аразында мал чемининг хоолузун белидер айтырыг нол черни эзлеп турар. Республикада бар мал чемн курлавырлардан сигеннин, силостуун, сенажтың ниитя шынары чүгээртезе-даа, хоолуулуу куду боол артпышаан.

Норма ёзугаар инлограмм сигенге-ле 14 грамм чиг протеин онаашкан турар ужурлуг, а республиканың ажыл-агыйларында ол көргүзүг түгле 6—8 грамм. Оон уламыдан малдың ортумаа-биле шимээдип турар белогунун хемчээли нормадан 28 хуу эвээш. Бо чоруң кышкы база часкы үелерде малдың күш-деңгелинге хоралыг салдарлыг.

Мал чемининг составында фосфорнуң хемчээли маңаа улуг рольдуг. Бистиң ажылагыйларывыста белеткеттингеп мал чемнеринде фосфорнуң хемчээли эвээжээш, кальций көвүдей берген. Малдың организминге ол айыылдыг. Мал чемнеринде фосфорнуң чедишпезин адын аар соруулга-биле оларга фосфатты холуурун чүрүмүүткен. А протеинни чедиштирерде сенажка, силоска азоттуг немелделерни хөлүүру чүгүлә.

Тыванын бүгү девискаринде кескен сигеннинг составында фосфор ыыка эвээш. Килограммга онааштыр чүгле 1,0—1,6 грамм, А нормазы 2,6 грамм. Бо түүнерде республиканың 42 ажыл-агыйынга 160 тонна диаммоний фосфатты, 79 тонна монокальций фосфатты, 17 тонна кальций фосфатты база 3831 тонна мочевинаны чедирген. Ынчалза-да оны кончаар ажыглап турарын хынап көөрге, байдал дүвүренчиг болган. Мурнакчы деп самадып турар үлегерни көргүзер хүлээлгелиг Дуржулга станциязы «Саян» С. Тока аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Алдан-Маадыр», Ленин аттыг совхозтар безин мал чемниге үстүнде ады кирген немелделерни холувайн турар. Өске ажыл-агыйларда байдал оон-даа доора. Бир эвес бо байдалдан дарый уштунмас болза, чазын мал хой хораар дээраи чугаажок. Оон-биле чергелештир мал чемниге хөлүүр немелделерни тараа, нотаа культураларың чемишчидилге бүдүмелдерн-биле чангыс черге шыгжаар чорук кайдада бар. Оон уламыдан улуг өртектиг холуксаалар үрелип, ажыглаттынмайн турар. Чемишчидилге холушканда мал хораннанын база болуур.

Бир эвес ажыл-агыйлар мал чемн белеткелдериниң үезинде силосту микробудүмелдер-биле байыдып шыдаваан болза, ону малдың чемгерилгезинии үезинде болбаазырадып болур. Карбамидти азы диаммоний фосфатты сутта ийиннп бирн кылдыр холааш, ол холуман-биле мал чемнерин шаптай шыгыдар. Ынчан силостуң-даа, сигеннин-даа чемиштиг шынары бедир, мал ону эки шыгээдип алыр. Ол бүдүмелди сутта холаап база берип болуур. Бир инеккеле хоюкта 50—60 грамм диаммоний фосфатты бээр. Аиаа аиаа кыыл-дустуу немеп аар болза улам эки. Оон түнелиинде малдың семирип, денгел киреги оранчок бедиир.

Азоттуг немелде холуксаалярны борбаандылаап, саван, чарба сиген далганы, будун-бүрү ышкаш мал чемнеринге холуп бээри чугула.

Ынчалза-даа эң-не эки арга — аммонийниң бүгү-ле дустарын силос салып турар үеде холуурун. Ындыг силос-биле чемгерген малдан чалын безин немелде ве́дзинги чедип ап болур.

Е. МУРЫГИНА,
Көдээ ажыл-агыйының химижидилге станциязының улуг зоотехниги.

Районнуң хойжулары ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш күжениишкиниг ажылдап турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының Улуг-Хову хойжу бригадазында төрүүр 4478 хой бар. Февральдың баштайгы хүнеринге чедир 2900 хой төрээн. Оон 2910 хураганы менди доругуп турар.

Ол хойжу бригаданың хоочуи хойжузу, район Советиниң депутады, коммунист Өлзей-оол Хөкпештеевич Моңгуштуң коданында төрүүр 376 хойнуң 305-жи ооллаан болгаш автосадыг-биле хандырылга эки организастатыныган. Төп болгаш республика, район солуннары озалдаашкын чок чедип турар.

Совхозтуң комсомол комитеди төрүүр коданнарда бурузүүде санмаичыларны бижыглаан. Электри чырыы чок коданнарны керосин болгаш фонарь-биле хандырган. Тускай хеп аймаан малчын бүрүзүүге берген. Айның баштайгы чартыында специалистер зооветөөредилгени доктаамал чорудуп турар. Ол ышкаш малчыннарның 42 чаштарын ясли-садка тургусканы олардың ажылынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Амгы үеде төрүүр коданнарда байдал багай эвес. Хойжулар Идок Моңгуш, Бадый Куулар, Шагдыр Куулар, Сүгдүр-оол Ондар, Аян-Хээ Ондар болгаш өскелериң-даа коданнарында 200—250 хой ооллаан, олардың төлү менди.

Болдунар хемчегнерни ап турзажок. мал ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар база бар. 33 коданда 63 хойжудан 10 малчын өглерде чурттап турар. Чамдык бажыңнарның септелгези шынар чок. Соңгалар чаңгыс каът, шалалар тырыттынмаан. Хаңазын штукатурлаан бажыңнар шуут чок. Дыка хей коданнарда сиген каап бээр шагжалар чедишпес.

Кара-Сал Бакпан-оолдуң, Сүгдүр-оол Ондарның, Хожуй-оол Моңгуштуң коданнарында шагжалар, суда урап бээр коошпалар чедишпес. 1983 чылда үскей хураганнар коданнарында чер одарладып турар хунан хойларның күш-деңгели хирелиг. Оларга Аркадий Саттың, Моңге Куларның, Михаил Ондарның болгаш өскелериң-даа коданнары хамааржыр. Хойларны немелде чемгерери чугула дээрзи илдең.

Январьның төнчүзүнге чедир 6400 хойнуң 3000 хирези ооллаан. Хураганнар менди. 16 хой ара салган. Төрээн коданнарда хураганнарның отчёт-учёдун чедир тургуспайн турар. Оларның дугаарлаашкыны четче эвес. Хойжу бригадирлер Опал Моңгуш, Мижит-Доржу Ондар оны кичээнгейге алза чогуур. Чаш хураганнарның яңзы-бүрү аарыгларына удур тарышкынны чоруттайн турар. Мал амчилери коданнарны долузу-биле хайгааравайн турар. Малга чугайны, брикеттерни, өскеде-даа минеральдыг чемнерни бээрн чугула.

ШАГЖАЛАР ЧЕДИШПЕС

Ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, оон чаш төлүн менди алыр соруулга-биле Сүт-Хөл районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң директизязы, ында партком, көдээ Совет күүскому, профэвилел болгаш комсомол организациялары дээштиг хемчеглерни ап турар. Хойжу коданнарже болгаш Булуң-Терек сүт-бараан фермазынче үнүүшкүннерни партком кежигүннери болгаш совхозтуң тускай эртемниглерн база бригадирлер доктаамал чорудуп турар.

Совхозтуң шаар малы 33 коданда, оон иштинде төрүүр хой 18 коданда кыштап турар. Оон аңгыда 82 баш хаван. 320 баш чылгы, 470 баш бода малды кыштан хүр ажырар соруулга мал ажылдыгларның мурнунда салдынып турар. Бода болгаш шаар малдың турлагларынче 470 тонна сигенни сөөлгү хүннерде чедирген. Төрүүр хой коданнарынче комбикорминy болгаш чарбаны чедирип турар.

Бүгү коданнарже сугну ийи автомашина болгаш бир трактор чедирип турар. Амгы үеде бүгү хойжу коданнарда малды чылыг сүт-биле хандырган. Совхоз директизязы коданнарын бүрүзүн одаар чүүл-биле хандырган. Солун-сетиүүл чедирилгези болгаш автосадыг-биле хандырылга эки организастатыныган. Төп болгаш республика, район солуннары озалдаашкын чок чедип турар.

Совхозтуң комсомол комитеди төрүүр коданнарда бурузүүде санмаичыларны бижыглаан. Электри чырыы чок коданнарны керосин болгаш фонарь-биле хандырган. Тускай хеп аймаан малчын бүрүзүүге берген. Айның баштайгы чартыында специалистер зооветөөредилгени доктаамал чорудуп турар. Ол ышкаш малчыннарның 42 чаштарын ясли-садка тургусканы олардың ажылынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Амгы үеде төрүүр коданнарда байдал багай эвес. Хойжулар Идок Моңгуш, Бадый Куулар, Шагдыр Куулар, Сүгдүр-оол Ондар, Аян-Хээ Ондар болгаш өскелериң-даа коданнарында 200—250 хой ооллаан, олардың төлү менди.

Болдунар хемчегнерни ап турзажок. мал ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар база бар. 33 коданда 63 хойжудан 10 малчын өглерде чурттап турар. Чамдык бажыңнарның септелгези шынар чок. Соңгалар чаңгыс каът, шалалар тырыттынмаан. Хаңазын штукатурлаан бажыңнар шуут чок. Дыка хей коданнарда сиген каап бээр шагжалар чедишпес.

Кара-Сал Бакпан-оолдуң, Сүгдүр-оол Ондарның, Хожуй-оол Моңгуштуң коданнарында шагжалар, суда урап бээр коошпалар чедишпес. 1983 чылда үскей хураганнар коданнарында чер одарладып турар хунан хойларның күш-деңгели хирелиг. Оларга Аркадий Саттың, Моңге Куларның, Михаил Ондарның болгаш өскелериң-даа коданнары хамааржыр. Хойларны немелде чемгерери чугула дээрзи илдең.

Январьның төнчүзүнге чедир 6400 хойнуң 3000 хирези ооллаан. Хураганнар менди. 16 хой ара салган. Төрээн коданнарда хураганнарның отчёт-учёдун чедир тургуспайн турар. Оларның дугаарлаашкыны четче эвес. Хойжу бригадирлер Опал Моңгуш, Мижит-Доржу Ондар оны кичээнгейге алза чогуур. Чаш хураганнарның яңзы-бүрү аарыгларына удур тарышкынны чоруттайн турар. Мал амчилери коданнарны долузу-биле хайгааравайн турар. Малга чугайны, брикеттерни, өскеде-даа минеральдыг чемнерни бээрн чугула.

100-ТЕН 100 ДЭЭШ

Сүт-Хөлде «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хоочун малчыны Шагдыр Донгур-оолович Куларның Улуг-Хаяагыт-Дагда ыштаанда байдал эки. Малчының коданнында төрүүр 300 ажыг хойнуң 200 ажыы ооллаан. Хойжунуң саваң турары-биле алырга, февральдың сөөлгү он хонуунга чедир хой ооллаашкыны доостур.

Ында сакманчылар Бидаа Куулар, Баякай Куулар олар онаашман ажылынга кызымак чоруун көргүзүп, түс-түзүинде үче ажыт хураганны ажаап, өстүрүп турар. Малчының кыштаанда мал чемн, чыдыг суг четчир. Чаа төрээн хураганнарны чылыг каажада аңгы-аңгы клеткаларда тургускан. Хоочун хойжу Ш. Куулар бо чылын төрээн хой бүрүзүүнден хураганны камгалап алыр соруулганы салган.

К. МОҢГУШ.
«Шынаң» коро.

РАЦИОН ЧОК

Сүт-Хөл районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң төп сүт барааи фермазында 342 баш бода мал бар. Оон 92-зин саап, хүнде-ле 290 килограмм сүттү нүрүмээ дужаап түвеп.

Чаш быжаавааның күш деңгели эки. Ферманза мал чемнеринге совхоз директизязы бүдүн ныш дүргузүнда вазап келген. Сүттүң шынаазын тыпаап лаборатория мында чок.

Бо четпестерни дарый чайлавыры совхозтуң үлүртүнчү карынган негеттинип турза.

Н. КӨЖЕЛДЕЙ.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

БАШКЫНЫҢ АТ-АЛДАРЫ

СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннары» деп төлевилелиң бүгү чон танылыып турар. Ону деткээн болгаш боттарының чамдык саналдарын болгаш күзелдерин илереткен чагаалары «Шын» солуунуң редакциязы база хөй-биле ап турар. Ажылчын ада-иелерден эгелээш, башкыларга чедир, ол ышкаш эртем, өөредилге талазы-биле тускай ажылдап турар эртем ажылдакчылары-даа бижип турар.

Чагааларның хөй кезинде башкыларның ажылының болгаш оларның ат-алдарының дугайында бижээн болур-дур. Аныяктарны өөредиринің болгаш кижизидиринің карын сорулгаларын челишкинниг шиитпирлээри башкыдан, оон идейлиг бүзүрелиндеп, эртем-биличдеп болгаш культуразындан шиитпирлии-биле хамаарыжыр деп төлевилелде айткан. Ынчангаш чагааларның хөй кезинде башкылар дугайында, оларның канчаар ажылдап турарын бижип турар. Шынап-ла, бистиң республиканың школа бүрүзүнде аныяк салгалды кижилидер дээш эрестии-биле ажылдап чоруур, ажылынга бердинген, уруглар-га сеткил, чүрээнден ынак башкылар бар. Олар хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Оларга уругларның ада-иелерн өөрүп четтиргенин илередип, ажы-төлүн эки кижизидерин идегеп турарын бижип турар. Бо үнелел дээрге, башкыларның билигмергежилиниң болгаш культуразының бедиин үнелээнидир.

Ындыг турбуже, чамдык чагааларда башкыларга хомудалдарны база бижип турар. Ол хомудалдарда чамдык башкыларның ажы-чанының донгун-каржызын болгаш чугаа культуразын айтыкылаан болгулаар. Чагааларда ыынча дээн болур: «Башкы кижи кичээлге эзирик кээп болуур бе? Кичээлден өөреникчилерни үндүрүп болур бе?», «Башкы кижи боду кичээлдерден озалдап болур бе», «Өөреникчилерни чамдык башкылар эки-бак сестер-биле дорамчылаарын чүге болдуруп турарыл?».

Үстүнде айтырыгларга хамаарыштыр кичээл үезинде башкыларның сес-домаандан чамдык чижектерни бадыткал-даа кылгылаан: «Чүге онаалга күүсетпээн сен, адамең арагачы чүвелер бе?», «Чүге кичээлден озалдадың, каяа кымның-биле арагалап чордуң?», «Адаң ындыг болганда, бодуң база ындыг болганың ол-дур» — дээш оон-даа хөй кончут эпчок, сеткилге хомудаанчыг сестерни ол хевээрзин бижээн болур.

Өөреникчилерниң билиинге демдек салырына хамаарышкан хомудалдарда: «Ол башкы өөреникчилерге демдек салырда уругларның ада-иезиниң эрге-дужаалын барымдаалаар азы танышкөрүштериниң, төрелдериниң уругларынга эки демдек салыр»... дээш башкыларның кылып болбас чүүлдериге хамаарыштырган дорамчылал хевирлиг чагаалар келгилээр.

Бо хомудал чагааларда бижип турары ышкаш, ындыг чүвелер болгулап турар бе ынчаш?

Хомудалдыг чагааларның изи-биле хынап баарга, школада башкылар ажылдап, өөредилге чоруп турар. Школада башкылар кичээлдерин эрттирген, класстан дашкаар ажылдарын чоруткан, оон-биле чергелештир чон ортузунга хөй-ниитин ажылдарын чорударынга бирги одуругда киржип турар. Оларның-биле ужуражып, чугаалажырга эптигээлдээ, бодун ап чоруур даштыкы культуразы черле ылгалып, бедик болуп турар. Ындыг турбуже, тавырылга болуп «башкы» болу берген ийи-чаңгыс кижилер

Кызыл хоорайда республиканың диш эмнелгезиниң поликлиниказы бар. Ол эмнелгениң коллективинде хоочун-даа, аныяк-даа ишчилер хөй. Оларның бирээзинге хоочуннардан Мария Фёдоровна Плотникова хамаарлыр. Ол бо чылын комсомолчу Мария Кудиновананы дагдынып ап, мергежилинге өредип турар.

ЧУРУКТА: диш техниги М. Ф. Плотникова.

М. ТУЛУШТУҢ фотозу.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Сөзү М. РАМАЗАНОВАНЫҢ. Аялгазы М. МУНЗУКТУУ.

Марш темпизи-биле

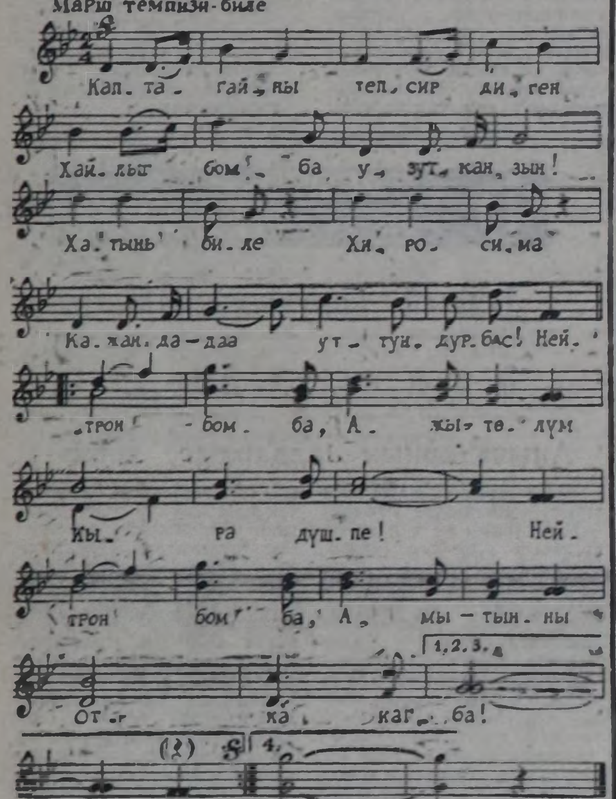

Каптагайны төпсир дээн
Хайлыг бомба үзүтканзын
Хатынь биле Хиросима
Кажан-даа уттундурбас!
кожумаа:
Нейтрон бомба,
Ажы-төлүн кыра дүшпе!
Нейтрон бомба,
Амы-тынны отка кагба!
Чериң кырын чараш
чаагай
Чечек-сиген бүргеп түрзүн,
Аърга, хөвү, сүтлар,
хемнер
Арыг чаагай турар
болзун!

кожумаа:
Делегейниң уруг-дарыы
Сайзанактап ойнап өссүн!
Делгем хемнер
чалгыглары
Чаржып бадып турар
болзун!
кожумаа:
Айдың черниң хамык чону
Амыр тайбың чурттазын
деп,
Кызыл сылдыс Совет
чурттан
Кыскыл херел тарадып
тур!
кожумаа:

БАРААН БОЛБУШААН

Кызыл-Мажалык төп Культура бажыңының чанында «Мажалык» агиткультбригадаңың ады түгле районда эвес, а республикада алгаан. «Мажалыктың» дугайында, ооң артып келген оруунуң дугайында номчукчуга сонуургадыксадым.

«Мажалык» 1960 чылдар үезинде үндезилеттинип тургустунган. Бистер агитбригаданың киржикчилери ажык машинага олуруп алгаш, районнуң ажыл-ишчилериниң концерттеривисти, лекция, беседаларывысты сонуургадып чедип турган бис. Ынчан ооң маршрудунуң хемчээли кончуг улуг болгаш ыракузак турган. Түге дизе Бай-Тайга районунуң девискээри ынчан Барыын-Хемчикке хамааржып турган болгаш ынаар чедеривис албан апаар. Ажылынга бердинген, көрүкчүлериң чылыг хүлээп алышкынарынга хейгаът кирген «мажалыкчылар» ёзулуг-ла эрестиг ажылдап чоруп турганнар. Агиткультбригаданың баштайгы киржикчилери Дуся Монге-Байыр, Нина Сакты-Сүрүн, Шактар Донгак оларның уран талантызын чон магадаар турду.

Агиткультбригада часкы, күскү сезонныг ажылдар аайы-биле бодунуң программазының утка-шынарын оскертип, сценарийин доктаамал чаартып турар.

Амгы үеде ук агиткультбригада он кижи составтыг. Коллектив кежигүннери агиткультбригаданың баштайгы эгелекчилериниң чонга бараан болурунуң эки чанчылдарынга шынчы болуп, ак сеткилдиг ажылдап келген. Олар республиканың «Чечектелде, Төрээн Тывам!» деп телекөкурузунга киришкеш, ийи чыл уламчыдып бирги черни ээлеп, таныдып, мактадып келген. Амгы үеде «Мажалык» агиткультбригаданың киржикчилери Совет Тываның 40 чылынга тураскаатказын солун программалыг концертти белеткеп турар.

Д. МОНГУШ.

СҮМЕЛЕКЧИ

Номга ынактар ниитилелиниң Эрзин район салбырының конференциязы чоокта чаа болуп эрткен. Ук ниитилелдиң район салбыры отчёттуг үеде эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Районда номга ынактарның саны 550 чедип турар. Оон девискээринде он бир библиотекалар ажылдап турар. Хууда библиотекалыг номчукчуларның саны база чыл келген тудум өзүп орар. Номга ынактарның ажыл-чорудулгазынга культура ажылдакчылары идепкейлиг киржип келген. Олар план ёзуглаар көдээ библиотекаларның ажылын сонуургап, беседаларны, номчулга конференцияларын эртиргилээр, дуржулга солчулгазын организастап турар. Эң ылаңгыя «Чаа орук» совхозта дуржулгалыг ажылдакчы, Тыва АССР-ниң Культуразының алдарлыг ажылдакчызы Күске Чанчаевна Эренчина байлак арга-дуржулгазын аныяк ажылдакчыларга дамчыдып берип чоруурларының бирээзин. Ол чайлыг үезинде-ле өскелерге арга-сүмезин берип, дузалажып чоруур.

Районнуң төпчүткен библиотека системазының планын ёзуглаар номга ынактарның ниитилелиниң район салбырының кежигүннериниң киржилгези-биле номчулга конференцияларын эртиргилээр. Л. Н. Брежневтиң «Бичии Чер», «Катап тургузуушкун», «Сактыышкыннар», С. К. Токаның «Чоннуң оглу», К-Э. К. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем», Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи», Х. А. Тока-Анчимааның «Эрткен оруктарым» деп номнарынга номчулга конференцияларын организастап чоруткының болгаш Тыва АССР-ниң Чогаалчылар өвилелиниң баштаар черииң даргазы К-Э. К. Кудажы, Тываның комсомол шанналының лауреады С. С. Сүрүң-оол, хоочун партия, совет ажылдакчы Х. А. Тока-Анчимаа оларның номчулга конференциязынга киришкении чон чүректиң ханызындан сонуургаан. Ол ышкаш чогаалчылар Олег Сувакпит, Леонид Чадамба, Владимир Серең-оол, Екатерина Танова, Тыва АССР-ниң күртелерадио комитединиң даргазының орлакчызы Н. Б. Тыртык-Кара олар-биле ужуражылгалар солун болуушкун болуп эрткен.

Сөөлгү чылдарда чоннуң номга сонуургалы канчаардаа аажок өскен. Ном — чоннуң бирги чергелиг хереглеп апарган. Ном садыл алыкчыларының саны кажангы-зындан-даа хөй болуп турар. Ном — бистиң чуртувуста миллион-миллион кижилерниң шынчы өөнүү, сүмелекчизи, аныяк өскенниң дагдыныкчызы болгаш кижизидикчизи.

Район салбырының номга ынактарының санын көвүдедип, чаа кежигүннерни хүлээп алыр хүндүлүг соругга салдынган.

Д. ДАМБА-ХУУРАК.

ОЛИМПИАДАНЫҢ ТУРА ДҮШПЕС ТЕМПИЗИ

САРАЕВО. СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Бескровный, В. Дворцов, А. Новиков, В. Трушков оларның дамчытканы болза:

...Түгле дүүн чаа «Кошево» стадионга XIV Кышкы олимпийжи оюннарның ажыдыышкыны болган ышкаш сагындырар. А понедельник кежээзинде-ле 84-түң олимпиадазының киржикчилеринге тыпсыр ужурлуг турган 39 бөлүк медальдардан он чеди бөлүк шаңналдарны тинлекчилерге тыпсыпкан турган. 49 черттардан келген 1500 ажыг спортчулар олимпийжи маргылдааларда киржип турар. Дагта хаактаар спорт-биле натай каара спорттуң бүгү хевирлери Сараевода оюннарга «киржип турар».

ТҮҢНЕЛ ОЮНЧЕ — ХУУСАА БЕТИНДЕ

Хоккейжилер кымнарындаа мурнай, маргылдааларның байырлыг ажыдыышкынын-даа мурнай, боттарының маргылдаазын эгелээнин билдингир болгай. Ам 84-түң Кышкы олимпиадазының сөөлгү хүнү болур февраль 19-ка чедир шаңналдар дээш демисежир эң шыырак дөрт команда илереттинген.

Бистиң командавыстың дагдыныкчызы Виктор Тихонов совет хоккейжилериң 6:1 сан-биле тиилеп алганы ССРЭ биле ГФР-ниң шилиндек командаларының ужуражышкынының төнгенииниң соонда боттарывыстың сорулгавыстың баштайгы кезээн күүседип — түңнел оюннарже үнер аргалыг болдувус деп чугаалаан. Дөртку ужуражышкыннарның ооң өске түңнелдеримындыг болган: Канада — Норвегия — 8:1, Югославия — Италия — 5:1, Швеция — Польша — 10:1, ЧССР — Финляндия — 7:2, АКШ — Австрия — 7:3. Ынчангаш түңнел ужуражышкынга киржир эргени ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, Канаданың хоккейжилери чедип алган. ГФР биле Швецияның командалары оларга чедер арга чок апарган.

Бистиң тренерлеривис ГФР-ниң хоккейжилери-биле оюнуң баштайгы чартыын канчаар эрттиргенинге сеткили ханганнар. Макаров, Касатонов бир-бир, Дроздецкий, Крутов, Ковин олар ийи-ийи катап саннарны киргилээн.

СЭТА-ның корреспондентилери шинтпирлиг маргылдааларың мурнуу чарыында делегей чергениң судьязы Юрий Карандинден совет командаңың ойнакчыларының дугайын чугаалап бээрин дилээннер.

Командаларга баш удур ындыг-мындыг деп дөрт тодарадылга кылыры ам-даа ырак деп, Карандин чугаалаан. Ынчалза-даа ССРЭ-ниң шилиндек командазы бодунуң составының талазы-биле дыка күштүг болгаш бодунуң ойнаарын хүн келген түдүм-на улам экижидип кел чыдар. Шведтер мурнундагы чаңчылын ёзугаар тактика талазы-биле кажарлап, янзы-бүрү аргаларны ажыглап турарлар. Ол шилиндек командаңың өзээ бооп турар аныяктар боттарын эң-не эки ойнакчылар кылдыр көргүзерин оралдажып турарлар.

Канадалар багай эвес ойнап турар. Олар каржалыныр чоруундан туттунуп өөренип алган болгаш ниитизи-биле каржыламмайн, ынчалза-даа дыка кызымаккай, хандыкшылдыг ойнап турарлар. Оларда элээн каш талантылыг ойнакчылар база бар. Вильсонну, Флетлини, Мюллерни ынчаар адап болур мен. Ындыг-даа болза, Сараевога бистиң командавыстың бир дугаар удурланыкчызын ЧССР-ниң шилиндек командазы деп санаар херек. Чехословакияның хоккейжилери ийи чылдың иштинде херек кырында эскерилбээн состав-биле ойнап турарлар. Олар күш дөгээр аргазын ажыглап ойнаарындан ойталавайн турар. Бир эвес шаанда ЧССР-ниң шилиндек командазының ынак тактиказы камгалалдан эгелээш ойнаары турган болза, ам оларның хөделишкиннерин көөрге, кажар аргаларны болгаш шаап халдаашкыннарны ажыглап ойнаар апарганнар.

БИАТЛОН

САРАЕВО. Биатлонистериң 10 километрге чарыкынга бодуңуң хаактарын бедик мергежилдиг башкарары Эйрик Квальфосска олимпийжи алдын медальды чаалап алырынга дузалаан. Боодалгага ол ийи удаа чазыпса-даа, дистанцияларны дыка дүрген арткен.

— Финишке чедип келгеш, тиилекчи болур деп бодаваан мен. 20 километрниң чарыкынга тиилээн ГФР-ниң спортчузу Петер Антереринң боолаары часпас. Ол мээң соомдан ызырты чоруп орган. Ынчалза-даа ол бо удаада бичии чазыпкаш, «алдынга» түгле четпейн барган — деп Норвегияның Восс хоорайындан келген 24 харлыг спортчу Квальфосс чугаалаан, агаар байдалының шаптыктаанының ужурунда 20 километрниң чарыкынга тиилекчи болбаанымга хомудап турдум — деп немеп каар.

Ол норвег спортчунуң ады биатлонга хандыкшылдыгларга шагда-ла билдингир. Эрткен сезонда делегей кубогу дээш маргылдаага ол ийиги черни ээлээн. Ол маргылдааларның Фалунга болган эзлчеглиг чадазынга Квальфосс үшкү черде болган. Фоточуруктар тыртпыларынга болгаш ашнаарынга ол хамыкшылдыг.

КЫСКА ПРОГРАММА СООНДА

Фигуристериң маргылдаазында делегей чемпиону Скотт Хэмилтон (АКШ) кыска программалыг көргүзүгге Канададан фигурист Брайан Орсерге аштырып алза-даа, чааскаан киржир көргүзүгге мурнап турар. Маргылдааның бо хевириниң үшкү черин Брайан Бойтано (АКШ) эзлээн.

Европа чемпиону Александр Фадеев бо удаада чедиишкин чок болган. Ол мурнап турарларын санынче кире бээр аргалыг турган-ла нарын көргүзүгге чазыпкаш, барып үшкан. Түңнелинде Фадеев ийи мергежилге чедиги черде болган.

Хэмилтон, Жан-Дристоф Симон (Франция), Руди Черне (ГФР) — олар амдыызында бо хевирлерге мурнап турарлар. Владимир Котин — онгу черде.

СУРАГЖААН ХААК ОРУУНДА

ТАРТУ. «Олимпийжи чыл түгле олимпийжилерге эвес» деп сөс Тартуда болуп турар хаак маргылдааларының кыйгырыы болган. 60 километриниң дистанциязынче Эстонияның районнарының болгаш хоорайларының, Мурмапскиден болгаш Братскиден база чурттуң өске-даа хоорайларындан хаак спортунуң 12 муң хандыкшылдыглары түңпкеннер.

Ол улуг хемчээлдиг маргылдаага ооң организастакчылары, киржикчилери шынгы белеткеңгеннер. Күш-культуржулар хаак талазы-биле ажык кичээлдерни, күш-ажылчы коллективтерге спартакиадаларны эрттиргилээннер. Кияркага стартче эки белеткелдиг хөй хаакчылар үнгеннер. Оларның аразында «Эльва» совхозтуң агроному Мате Тальтстың өг-бүлези база бар. Ол бодуңуң өг-бүлезинге эжеш чеди хаактарны белеткеп алган.

Бичиилерге 6 километриниң чарыжын организастаан. Аңаа 2500 бичии күш-культуржулар киришкен.

Улуг хаак оруун Кохтла-Ярведен Вахур Кикуой биле Тарту чурттуг Альберт Мелис олар 2 шак 47 минутада эрткеш тиилээннер.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 16-ДА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүренгир эвес». 10.15 — «Георгий Седов». Уран-чечен фильм. 11.30 — Чаа медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — «Шыдыраа школазы». 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.30 — К. Сен-Санс. Скрипка-биле арфага ойнаар фантазия. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Миллионнарның лениниң университединиң «Күш-ажыл — ниитилел — кижи». 19.30 — Эртем-нептерелдиг фильм. 19.40 — XIV олимпийжи оюннар. Хоккей. ЧССР-ниң болгаш Канаданың командалары ужуражыр. 21.00 — «Ye». 21.40 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 21.55 — Аныяк күүседичилериниң Бүгүзавилел телеконкурузу. 23.20 — 23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35; 9.35 — Ниити биология. 10-гу класс. 9.05; 12.30 — Испан дыл. 10.05 — ПТУ, сургуулдарынга дамчыдылга. Эстетика кижизидилгези. Каасталга-шимелде уран түүлү. 10.35; 11.40 — Л. Н. Толстой. «Дайын болгаш тайбың». (Романны чогаатканының төөгүзү). 9-гу класс. 11.05 — Авам школазы. 12.10 — Бойдус дугайында билиг. 2-ги класс. Хоорайга болгаш көдээге кышкы ажылдар. 13.00 — «Диниг тураскаал...» Дайын чылдарының публицистиказы. 13.50 — «Алдын хем». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.25 — Чаа медээлер. 18.20 — «Иви — алдын мыйыс». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телефильм: «Чаңгыс хүн циркке». 18.45 — «Азия төвү». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Сонгукчуларга конверт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — Концерт. Бетховен. 21.00 — «Ye». 21.40 — 23.30 — «Щорс». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Если враг не сдается» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киносборник» 9.50, «Пой ковбой, пой!» 11.00, 13.20, 15.00, «Конец бабьего лета» 16.40, 18.30, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Провал операции «Большая Медведица» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вам и не снилось» 15.00, «Без особого риска» 16.50, 18.40, 20.30, 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Янку Жанну Гайдук» 18.00, 20.00 шактарда.

СПАРТАКИАДА ЭГЕЛЭЭН

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чыл ооңга тураскаатказ спорттуң ангы-шынгы хевирлеринге кышкы болгаш чайгы спартакиадаларны эрттирер дугайында доктаалды СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу хүлээп алган. Ынчангаш ол спартакиаданың болгаш соруглазы — спорттуң кышкы болгаш чайгы хевирлерин улам ыңай хогжүдери, ажылчы чоннуң, ылангыя аныяктарның аңаа идепкейлиг киржилгезин чедип алыры болур.

База ол ышкаш ГТО комплекизиниң нормаларын массалыы-биле дужаарынче чоннуң хаара түдүп, спортчуларның мергежилин бедидеринге дузалаар өредилге-белеткел ажылдарын сайзырангайжылар болгаш күш-культура болгаш спортту коммунистиг кижизидилгениң, совет кижилериниң кадыкшылын быжыглаарының, күш-дамыр дадыгыш-кының бир чепсээ болдуруп пропагандалаары болур.

Спартакиаданың кышкы хевирлеринде бистиң республикада массалыг болгаш сайзырангай спорттуң хевирлерин киирген. Ол болза мячилиг хоккей, биатлон, конькиге, ГТО комплекизиниң кышкы хевирлеринге болгаш хаак спорту болур. Спартакиадада кирген хевирлерниң маргылдаалары баштай чоннуң чурттап турар черииң аайы-биле, совхозтарга, будурүлгелерге эрткен соонда, район, хоорай масштабтыг артып турар.

Мячилиг хоккейге шак мындыг маргылдааларның түңнел оюнары — Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаазы эрткен неделяда Ак-Довурак хоорайга болуп эрткен. Тываның хоккейжилери шак ол оюннарын Югославияның Сараевода эгелээн XIV кышкы Олимпий оюннарынга тураскаатканнар.

Маргылдаага ниитизи-биле 9 шилиндек командалар киришкен. Дугаар тыртышкынын барымаалап тургаш, ол командаларны үш ангы болүкке үскен. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар болүк бүрүзүнге бирги черни алган командалар шаңналдыг чер дээш ойнаар эргени алыр. Ынчангаш түңнел оюннарга киржир эрге дээш спортчу демисел шынгыы болган.

Мячилиг хоккейге эрткен чылгы республика чемпиону — Барыын-Хемчик районнуң шилиндек командазының хоккейжилери — бирги болүкке. Бай-Тайганың командазы — ийиги болүкке. база Кызылдың спортчулары — үшкү болүкке тиилекчи болгаш, чемпион ат дээш ойнаар эргени алганнар.

Бо үш командаларның түңнел ужуражылгаларынга Барыын-Хемчик районнуң хоккейжилери эки белеткелдиин көргүзүп, бай-тайгажыларны 6:4 санга, база республика найысылалының спортчуларын 5:3 санга утказ. Ынчангаш олар эрткен чылгы чемпион адын база катап бадыткап, юбилейлиг чылда база республика чемпиону деп бедик атты чедип алганнар. Ийиги чер дээш оюнга Бай-Тайгадан келген хоккейжилер Кызылдың командазын 7:2 санга уткан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: мячилиг хоккейге Ак-Довуроанка болган республика маргылдаазының үезинде.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ ДАРААЗЫНДА АЖЫЛДАРЖЕ ЧАЛАП ТУР:

Ажыл-агый эргелекчизи.
Кол администратор.
Штаттан дашкаар администраторлар.
«Аян» ансамбльге вокалист эр кижилер.
Гитаражылар (ритм гитара, бас гитара).
Хөөмейжилер, сыгытчылар.

Филармонияның турар черн: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың, кадр килдизин, телефон №2-46-02.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Красногвардейская кудумчуну чаартканының соомда оон 26 дугаар бажыңында хүн бүрүде негеттинер бараанныр садаар № 23 магазин амыттынганын Кызылдың үлетпүр барааннар садыы садып алыкчыларга дыкнадып тур.

АГААР

Республикага шокар будуттаар, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 38—43, Хүндүө 28—33, чамдык черлерге 18—23 градус соок болур.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 40—42, хүндүс 28—30 градус соор.

ЧАРЛАЛДАР

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ

Кызыл филиалының катап чарлап турары болза, филиалдың 10 чыл юбилейинге тураскаатказ байырлыг хуралды 1984 чылдың февраль 25-те, 14 шакта хөгжүм-шин театрының бажыңынга эрттирер кылдыр эде шилчиткен.

Филиалды доозканнарны шуптузуп чалап турар.

«Тыва көдээ тудуг» трест дараазында тудуг организацияларынга ажылдаазы-биле тудуг талазы-биле янзы-бүрү профессиялыг кижилерни чалап турар:

Чадаанда 463 КМК, Бай-Хаакта — 585, Шагаан-Арыгда — 586, Сарыг-Септе — 958, Туранда — 957, Каа-Хем суурда — 1317 КМК-ларга ажылдаар.

Күш-ажыл төлевири аккордшаңнал системалыг болгаш тудугга хой чылда ажылдаанналрга немелде төлевир тыпсыр. Бот кижилерни общежитие-биле хандырар, өг-бүлелиглерге квартираны ээлчег ёзугаар бээр.

Ажылга киреэре КМК-ларның турар черлериге келир.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалдыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдыралы болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет түргүзүг килдистериниң 2-37-13 чаңгыс килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. Солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2036.

Тыва АССР-ниң Ном үлетпүр чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00270

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 42 (12432) | 1984 чылдың февраль 17, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 кеп.

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Аар-бергe чидириг—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнги-биле холбаштыр эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-нарындан, Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларындан, будурулгелериниң, албан черлериниң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның күш-ажылчы коллективтеринден, өредилге черлеринден, Совет Армиязының болгаш Флоттуң дайынчыларындан, партияның хөөчүннарындан, Ада-чүрттүң Улуг дайынының киржиичилеринден, түс-түс хамаатылардан СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адресинге кажыдал илергейлээшкиннери кирген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң шылгарааңгай ажылдакчызы, Совет Төрээн чүрттүң чалбыыштыг патриоду, тайбың дээш туруштуг демиселчи, бодунуң бүгү амыдыралчүртталгазын ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга, коммунизм тургузуушкунунга бүрүн бараан бөлдүрген Ю. В. Андроповтуң мөчээнинге холбаштыр ханы кажыдал оларда илергейлеттинген.

Ю. В. Андроповтуң ажыл-чорудуагазы СЭКП-ниң удуртучу болгаш башкарыкчы ролюнуң, коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бузуйбас чаңгыс эвиниң улам ыңайгы бижыглышкыны-биле, бышкан социализм инитилелиин сайзырааңгаймыдарының стратегиязын хөгжүткени болгаш тодаргайжытканы-биле, будурулгени интенсификастаар, партия, күрүне болгаш күш-ажыл салыпар-чурумун нүштелдирер, совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын бедидер болгаш коммунистиг кижизидилгезин эниктер, чүрттүң камгалал күчүзүн бижыглаар, партияның ажылдап кылганы Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг хемчээлдиг хемчегләр-биле чарыл-бас холбаалыг деп намыйдал илередиишкиннериниде демдеглээн.

Ю. В. Андропов теориядан болгаш политиктаг хамаарыштыр ленинизмге нөөлээде шынчы болуп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партияның ажылынга хууда уваг салыышкынын киирген, социал-экономика болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын чогаадыкчы, эртем өзүгаар болгаш боттуг өзү-биле көөрүн, партия органнарының ажыл-чорудулгазынга коллективтиг болур чорукту могаг чок бадыткап, бистиң үзел-бодалывыска болгаш амыдыралывыстың өзү-хевиринге канчап-даа таарышпас бүгү-ле чүүлдерге эптеш чок чораан деп намыйдал илередиишкиннериниде онзалап демдеглээн.

Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр социалистиг күрүнелерниң удуртукчуларындан болгаш ажылчы чоннарындан, коммунистиг, ажылчын, революшчу-демократтыг партиялардан болгаш депшилгелиг организациялардан хөй санныг намыйдал илередиишкиннери алдынган. Намыйдал илередиишкиннери делегейниң хөй-хөй чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарындан, хөй-ниити организацияларындан база киргеп. Олар Юрий Владимирович Андроповтуң ажыл-чорудулгазын Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш чайгыыш чок демисели-биле, чепсегленишкиннии сокcадырынче, ядролуг дайынның кыжаныышкынын үзүткаарынче угланган эң чугула инициативаларыг-биле холбаштыр көрүп турарлар. Социалистиг чурттарның араазынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдүп, бижыглаарынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы чон шимчээшкинииниң чаңгыс эвин боягаш сырый каттыжыышкынын бижыглаарынга, улустарның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин деткиринге Ю. В. Андроповтуң ажыл-чорудулгазын ажыдуңма чурттарның болгаш коммунистиг партияларның, революшчу-хосталгалыг шимчээшкиннерниң удуртукчулары демдеглээн.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинге холбаштыр боттарының кажыдалын илеретпеп бүгү партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге, Совет Армиязының болгаш Флоттуң дайынчыларынга чүректиң ханызындан өөрүп четтирген.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели совет улустуң таварышканы аар чидирии-биле холбаштыр бистиң партиявыска болгаш чуртувуска боттарының эп-сетинл каттыштырганын илергейлээн даштыкы эштерге болгаш оңнуитерге, социализм чурттарының ажылчы чоннарынга, ажыг-дуңма партияларга, социал бурунгаар депшилге дээш демиселчилерге, бүгү нижилерге чүректиң ханызындан четтиргении илергейлээн.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр кажыдалды бистиң-биле кады үлешкен бүгү күрүнелер болгаш чазактар баштыңчарынга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин ханызы-биле илергейлээн.

Бо хүннерде совет кижилер Коммунистиг партияны болгаш оок ленинчи Төп Комитединдолгандыр улам сырый каттыжып, СЭКП ТК-ның элчег чок Пленумунуң шиитпирлерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын боттарының иэин-биле, чаңгыс үн-биле деткип турарын илередип, оларны боттандырары дээш Юрий Владимирович Андроповтуң бодунуң бүгү амыдыралын бергени коммунистиг идеалдарның боттанары дээш мөөн-даа сөңгээр кызымакгай амылдаарынга бижыг тура-соруун көргусменнер.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

К. У. Черненконуң Ф. Кастро-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-министри Фидель Кастро Рус-биле беседазы февраль 15-те болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков болгаш Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. Р. Родригес беседага киришкен.

Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр Кубаның коммунистериниң болгаш бүгү чонунуң өмүнээзинден ханы кажыдалды илергейлээни дээш Ф. Кастрога К. У. Черненко чүректиң ханызындан өөрүп четтиргеп.

Совет-куба кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринин болгаш бижыглаарының айтырыгларын беседа үезинде чугаалажып көргеп. Делегейниң амгы байдалының ең чүгүлә айтырыгларының талазы-биле саналөналдарның солчуушкуну база болгаш. Америк империализминиң агрессия чимеништикшиверинге үдүр маадырлыг туржуп турар куба улус-биле чайгылыш чок эпсеткил каттыштырылгазын совет талаадан бадыткаан.

Беседа ажы-дүнма найыралдыг, үүректиң ханызындан эвилеп болгаш бот-боттарын бүрүн биличиг чорукту байдалынга болуп эрткен.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Б. Кармаль-биле ужуражыышкыны

Ю. В. Андроповту орнукшударынга келген Афганстанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстут чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко февраль 15-те ужурашкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко беседага киришкен.

Эвилеп, найыралчы байдалга беседа болган. Советафган харылзааларның болгаш Афганстанны долгандыр байдалдың принципиалдыг айтырыгларының талазы-биле саналөналдарның допчу солчуулгазын К. У. Черненко болгаш Б. Кармаль кылган.

СЭКП-ниң болгаш АУДПниң Совет Эвилелиниң болгаш Афганстанның аразында чаңчыл болган найыралчы харылзааларга сеткил ханыышкынны ийи таладар илергейлээн болгаш оң харылзааларны улам ыңай бүгү талалыг хөгжүдеринче болгаш бижыглаарынче чүткүлдүн дугайында медеглээн.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Чыонг Тинь-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко февраль 15-те Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тиньни хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болган СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков беседага киришкен.

Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдалды дамчытканы дээш Вьетнамның удуртулгазынга, бүгү вьетнам улуска өөрүп четтиришкинии К. У. Черненко илергейлээн.

Марксизм-ленинизмге боягаш социалистиг интернационализмге үндезилээш, СЭКПниң болгаш ВКП-ниң, совет болгаш вьетнам улустарының найыралын база кады ажылдажылгазын бижыглаарынга болгаш хөгжүдеринге ийи таланың шиитпирлинии саналөналдар солчуулгазының үезинде илергейлээн.

Тайбыныы болгаш улустарның айыыл чок чоруун бижыглаар дээш демиселин чайгыыш чокка үргүлчүүлээрин Совет Эвилели болгаш Вьетнам боттарының хүлээлгези кылдыр санап турар. Азия дипке чаагай кожа-хелбээ чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын бижыглаар, Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыңнар болгаш бижыг туруштуг байдалдыг зонаны болдурар талазы-биле күжениишкиннерниң чугулазын К. У. Черненко болгаш Чыонг Тинь демдеглээн.

Беседа ажы-дүнма найыралдыг болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптиинин байдалынга болуп эрткен.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Д. Ортега-биле беседазы

Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның Национал катап тургузуушкун чазааның Удуртукчу чөвүлелиниң Координатору Даниэль Ортега-биле СЭКП ТКның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң беседазы февраль 15-те болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болган Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Д'эското беседага киришкен.

Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр Никарагуаның чоңунуң болган чазааның кажыдалын Д. Ортеганың даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко беседага киришкен.

Эвилеп, найыралчы байдалга беседа болган. Советафган харылзааларның болгаш Афганстанны долгандыр байдалдың принципиалдыг айтырыгларының талазы-биле саналөналдарның допчу солчуулгазын К. У. Черненко болгаш Б. Кармаль кылган.

СЭКП-ниң болгаш АУДПниң Совет Эвилелиниң болгаш Афганстанның аразында чаңчыл болган найыралчы харылзааларга сеткил ханыышкынны ийи таладар илергейлээн болгаш оң харылзааларны улам ыңай бүгү талалыг хөгжүдеринче болгаш бижыглаарынче чүткүлдүн дугайында медеглээн.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Канаданың Премьер-министри-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко Канаданың Премьер-министри П. Э. Трюдону февраль 15-те Кремльге хүлээп алган болгаш оон-биле беседа кылган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко беседага киришкен.

Ю. В. Андроповтуң туразыналынга Канаданың чазааның болгаш чоңунуң көргускен хүндүткели дээш совет удуртулганы өөрүп четтиришкинии К. У. Черненко П. Э. Трюдога илергейлээн.

Делегейде улам чидиглеген дүшкүүрлүг байдал-биле холбаштыр шыңгыы дувуроошкинин беседамың үезинде ийи талалар илергейлеп демдеглээн. Чавырлыышкынның оруунче катап эглип кирер, күрүнелер аразына харылзааларга идегежир чоруиту тургузар болгаш деткир соруглга-биле күжениишкиннерни кылырынга Совет Эвилелиниң болгаш Канаданың белеңни аңаа холбаштыр бадыткаан.

Бүгү чурттар-биле политиктиг чугаалажыышкыннар дээш ССРЭ-ниң туржуп турарын совет талаадан онзалап демдеглээн. ынчаарга ол чугаалажыышкыннар чөптүг, деп эргеге үндезилеттинер болгаш тодаргай дугуржулгаларны чедип алырыныче угланган турар ужурлут.

ССРЭ-ниң болгаш Канаданың аразынга ийи талалыг харылзааларны кавбартырынга болгаш ханыладырынга бар курлавырларны ажыглаар дээш ийи таланың болдалы база илергейлеттинген.

Беседага киришкеннер: совет талаадан — СЭКП ТКның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров болгаш В. В. Прибытков; Канаданың талазындан — Канаданың ДХМ-ниң килдизиниң чиңгине директору П. Хэнкок болгаш Канаданың ССРЭ-де элчизин П. Робертс.

(СЭТА).

УЛАМ СЫРЫЙ КАТТЫШТЫРГАН

СЭКП Төп Комитединиң элчег чок Пленуму совет кижилериниң ханы үүлдүгзүнүүшкүнүн болдурган. СЭКП-ни долгандыр улам сырый каттышпышаан, партияның XXVI съездизиниң, Төп Комитеттиң оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин база беш чылдың онаалдаларын күүседирин боттарының хамаатыы хүлээлгези кылдыр күш-ажылчы коллектив бүрүзү санап турар.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин шылгарааңгай ажылдакчызы эш К. У. Пленумунга бир үн-биле соңгаанын республиканың чоннуң амыдырал хандырылгазының ажыл-ишчилери изиибиле үүлдүгзүнүп, деткип турар.

—Бистиң экономикавыс бодунуң улут чедишкиннерин күш-ажылчы коллективтериң чогаадыкчы эгелээшкиннериниң, утказутар деп адаар апарган оларның боттарының планнарының ачызында чедип ал турар. Күш-ажылдың будурукчулуун пландан ажыр 1 хуу бедидери болгаш продукциянын бот-үмезин 0,5 хуу немей чигедирин чедип алыр деп декабрь Пленумунуң кыйгырыынга чурттуң күш-ажылчы коллективтериниң демнинг харызы хаңы сеткил ханыышкынын болдурүп турар —деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаалаанны киижи бүрүзүн күш-ажылчы сорук киирип турар.

Республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң будурулгелери Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты чыл эгелиинден калбартып, күш-ажылдының организастап келгенинин ачызында он бирги беш чылдың дөртку чылының баштайгы айының планын чедишкиниг боттандырган. Чоңга ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планы эрткен чылдың ол үезэ-биле демнээрге эрткен айда 5,4 хуу ажыр күүсетингеп.

Министерствонуң будурулгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка «Тыва телерадиобыттехника», «Тыва обувьбыт» будурулге каттыжышкынарының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының. Тожу район будурулге эргелиниң коллективтери тиилекчи болган. Олар чоңга ачы-дуза чедирериниң планнарын дыка ажыр күүсеткилээн.

Эш Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгаанын — партияның аңаа көргускен бедик идегели дир. Ол идегелди, канчаар-даа ажыкөө улут харымсалганы будүүредир дээш эш К. У. Черненно бодунуң бүгү күжүн, билинии, амыдырачы байлак дуржулгалын бөөр дээрзинге сеткилиистиг, ханызындан будүүреп турар бис. Ынак Төрээн чүртүвүстүң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн бижыглаар дээш ажылдың участок бүрүзүдүге шудургу ажылдаар ужурлут бис. Ол бистиң хамаатыы хүлээлгевис.

И. КАҢЗАЙ.

республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң будурулге килдизиниң инженери.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

Дүүн, Каа-Хем суурнуң «Мир» Культура бажыңынга Кызыл районнуң ажылчагыйларының, үлетшүр будурулге черлериниң, организацияларының төлөөлекчилери чыглып келгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралын СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозун бүрүн составы-биле хуралдың хүндүлүг президиумунга чыылганнар бир үн-биле соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Кызылдың күш фабриказының ажылдакчызы В. К. Шумова он бирги беш чылдың дөртку чылының планныг онаалдаларын бүрүн күүседир. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш районнуң ишчилериниң канчаар ажылдап турарын чугаалаан.

Г. Ч. Ширшининиң допчу намдарын В. К. Шумова соңгукчуларга таныштырган. Чоннуң төлептиг оолдары болгаш ыыстары дээш бадылаашкынны бөөрингге районнуң соңгукчуларын кыйгырган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТКның оон дараазында Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш тус-тус коллективтерниң канчаар ажылдап турарын санал бергеннер — «Х Улуг хурал» совхозта партком секретары Д. М. Моңгуш, «Сукпак» совхозтуң директору Т. С. Ли, «Тинлелге» совхозтуң механизатору, комсомолчу Р. Ч. Ооржак, «Шамбалыг» совхозтуң зоотехниги Ч. О. Боталова, Каа-Хем суур Совединиң күүскомунуң даргазы А. В. Сарапулов олар чугаалааннар.

Көк-Тей ортумак школазынга немелде тудуг кылырынга, канализацияга болгаш чылыдылга четкизиниң талазы-биле айтырыгны шиитпирлээринге, Каа-Хем суурнуң инженерлиг тудуун кылырынга дузалажырын олар депутаттың кандидадындан дилээннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин сөс алган.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен эвилчег чок Пленумунуң дугайында ол кысказы-биле таныштырган. Аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң чугаазында киргеп сорулгаларны болгаш түнелдерни амыдыралга боттандырар дээш совет кижилериниң, оон иштинде Тываның ажыл-ишчилериниң көдүрлүүшкүнүүр ажыл-ижиниң дугайын чугаалаан.

Камналга айтырыынга оратор доктааган. Кыварчаар материалдарны болгаш өске-даа чиг-эт курлавырларын хумагалыг чарыгдаары хүнүүң чугула айтырыы болуп турар. Ол ышкаш ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни партия, совет, профвивилел болгаш комсомол органнары алыр ужурлуг.

СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу ужуражылга хуралын хаап тура, соңгукчулар-биле ужуражып келгени дээш өөрүп четтиргенин, депутаттың кандидадынга чагыгларын киргеннер.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутатка кандидат, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Г. В. Новиков-биле ужуражылга дүүн Туран хоорайга болгаш Хадың суурга болган.

Боттарының күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайында бии-хемчилер депутаттың кандидадынга таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистиринг болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогуунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бөөрин бүзүреттиннер. районнуң социал экономиктиг хөгжүлдезинин планнарын боттандырарынга хамаарышкан чагыгларны киргеннер.

Бедик бүзүрелди көргүскени дээш Г. В. Новиков өөрүп четтиргенин илеретпеп, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш кызыл ажылдаарын хүлээлгеп.

* * *

Тожуунуң «Май 1» совхозтуң ажыл-ишчилери-биле дүүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Кызылдың № 651 көдээ соңгулда округундан депутаттың кандидады, Кызыл районда «Тинлелге» совхозтуң директору В. О. Оюн ужурашкан. Бедик көдүрлүүшкүнүүр байдалынга эртикен ол ужуражылга хуралынга он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле чугаа аңаа болган.

Чылды чедишкиниг доозар талазы-биле сорулгаларын соңгукчулар ук хуралга тодаратпышаан, депутаттың кандидадынга чагыгларын киргеннер.

* * *

«Тыва дад-дугу» комбинаттың арыглал фабриказында слесарь А. А-К. Херелеюсчу-демократтыг партиялардан болгаш депшилгелиг организациялардан хөй санныг намыйдал илередиишкиннери алдынган. Намыйдал илередиишкиннери делегейниң хөй-хөй чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарындан, хөй-ниити организацияларындан база киргеп. Олар Юрий Владимирович Андроповтуң ажыл-чорудулгазын Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш чайгыыш чок демисели-биле, чепсегленишкиннии сокcадырынче, ядролуг дайынның кыжаныышкынын үзүткаарынче угланган эң чугула инициативаларыг-биле холбаштыр көрүп турарлар. Социалистиг чурттарның араазынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдүп, бижыглаарынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы чон шимчээшкинииниң чаңгыс эвин боягаш сырый каттыжыышкынын бижыглаарынга, улустарның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин детикирингe Ю. В. Андроповтуң ажыл-чорудулгазын ажыдуңма чурттарның болгаш коммунистиг партияларның, революшчу-хосталгалыг шимчээшкиннерниң удуртукчулары демдеглээн.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлели Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинге холбаштыр боттарының кажыдалын илеретпеп бүгү партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге, Совет Армиязының болгаш Флоттуң дайынчыларынга чүректиң ханызындан өөрүп четтирген.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлели совет улустуң таварышканы аар чидирии-биле холбаштыр бистиң партиявыска болгаш чуртувуска боттарының эп-сетинл каттыштырганын илергейлээн даштыкы эштерге болгаш оңнуитерге, социализм чурттарының ажылчы чоннарынга, ажыг-дуңма партияларга, социал бурунгаар депшилге дээш демиселчилерге, бүгү нижилерге чүректиң ханызындан четтиргении илергейлээн.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлели Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр кажыдалды бистиң-биле кады үлешкен бүгү күрүнелер болгаш чазактар баштыңчарынга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин ханызы-биле илергейлээн.

Бо хүннерде совет кижилер Коммунистиг партияны болгаш оок ленинчи Төп Комитединдолгандыр улам сырый каттыжып, СЭКП ТК-ның элчег чок Пленумунуң шиитпирлерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын боттарының иэин-биле, чаңгыс үн-биле деткип турарын илередип, оларны боттандырары дээш Юрий Владимирович Андроповтуң бодунуң бүгү амыдыралын бергени коммунистиг идеалдарның боттанары дээш мөөн-даа сөңгээр кызымакгай амылдаарынга бижыг тура-соруун көргусменнер.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

БИСТИН КАНДИДАТТАРЫВЫС

ДИРЕКТОР

Ол — тараалан Таңдының. Ында Элегестиң хоочун малчының оглу. Ооң-биле ужурамы бөзүвиске бодуунуң эвес, а совхозунуң, ооң якшидериниң дүтайын чүгээлаарынга ынак бөдүүн болгаш чазык-чаагай кижи болду. Хөй адырлыг «Тиилелге» совхозтуң амгы чедиишкиннериниң дүгайын улус чүгээлавы бергенде хамыктың мурнунда ооң директорунуң хүүда үлегерлиин, ажыл-агыйның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге ооң төлептиг салыышкынының дүгайында чылыг сөстер-биле мактаар.

Вадим Орамбалович «Тиилелге» совхозту директорлап эгелээнден бээр бо чылдың ноябрьда беш чыл болур. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязын дооскан аныяк артемден-агрономуун күш-ажылчы оруу Тока аттыг совхозтуң Кулуюл салбырынга эгелээн. Ажылды бүзүрелдиг кылыр, ооң харыысалгалын медереп билир специалист ооң соонда «Сүт-Хөл» совхозтуң колагрономунга, Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң директорунга ажылдаан. Аныяк специалисти ынчаар чоорту депшиткени ооң арга-дуржулгазын байыткан, чогаадыкчы инициативазын өдүрген.

Чаа директор «Тиилелге» совхозка келген үеде байдал өөрүнчүг эвес болган. Күрүне мурнунга даалгалар күүсединнимейн, чер ажылының культуразы, техника ажыглалы чавыс деннелдиг, дүжүт эвээш — совхоз карыл-ноолуг турган.

Чүнү кылырыл? Экономиканы көдүрүп, дүжүттү бедидерин кандыг оруктар-биле чедип алза өкил?

Директорнуң ханы билиглиг, амгы үеде будүрүлге чорудулгазының технологиязын эки билир, совхозта партия, профэвилел организацияларынга, хөй-ниитиге даянгаш, кижилер-биле ажылдап билир чоруу ажылды үштап-башкарарынга идегээ берген.

Парткомнуң хуралдарынга ылаңгыя кол специалистербиле ажылдың, автопарк, МТМ ышкаш коллективтерде партия организацияларының, кол специалистериң, оскедаа эштериң отчёттарын дыңнап тургулаан. Совхоз будүрүлгезиниң командирлериниң иштинде коммунистерниң санын көвүдеткен. Хөвү ажылында № 1, 2, 3 механизаторлуг отряддар командирлери, СБФ-зиниң эргелекчизи шупту коммунистер.

Директор будүрүлге айтырыгларын шиитпирлээринге кол специалистериниң, ортумак звено удуртукчуларының бот-идепкейин көдүргеп. Совхоз будүрүлгезин башкарарының пех структуразы ам ында тургустунган. Цехтер удуртукчулары база шупту кол специалистер.

Хүлээнген ажыл дээш олар дорт харыысалгалыг.

Совхозта күш-ажыл хүнү ажыл хуваалдазын чорутканының соонда организастыг эгелээр. Оны ажыл шагынан өске үеде, эртен эртежик эрттирип, айның, неделяның, ийи хүннүң иштинде бүгү участоктарга чорудар ажылдарны дүрген шиитпирлээр. Кол-ла түвө — бердинген даалгадарның күүселдезин дараазында ыяпла хынап көөру директорнуң ажылының бир кол негелдези болган. Ылаңгыя техниканың эдилелиниң, ажыглалының, септелгезиниң талазы-биле ажылдарны директор үргүлүү контрольга алган.

Амгы үеде кур-чержилер сөзүнге зө болуп, тарылга чорудар болгаш хөрзүн болбаазырадыр техникалар септелгезин февральдың эгезинде бүрүн дооскан. Ам кукуруза ажаар комбайннар, силос кезер машиналар, грабльдер септелгезин чорудуп, мал чеми белеткээр техниканы февраль 23-ке чедир бүрүн септеп доозар.

Вадим Орамбалович эки организаторлуг болурундан аңгыда идепкейлиг лектор, пропагандист. Директорнуң удурткан «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп семинарда ажыл-агыйның специалистери, ортумак звено удуртукчулары шупту өөренип турар, оларның хөй иезин пропагандистер болу бергилээн.

— Специалистерни турумчудары-биле эрткен чылын он дөрт аал ишти чүрттаар ийи өрээлдиг чеди бажыннү түттүвүс. Ам ында башкылар, эмчилер, специалистер, хөй уругларлыг өг-бүлелер чүрттап турарлар — деп, директор чүгаалаар болду.

Совхозта социалистиг чарыш — шимчедикчи күш. Эки шынарлыг ажыл дээш акша шаңналдарын кадарчыларга, саанчыларга, механизаторларга, ук адырларда специалистерге төлеп берип турар. Бо совхозта трактористиң айда шалыңы ортумаа-биле 222 рубль, а материалдыг идиг беришкиннери-биле катай алыр болза — 271 рубль четкен. Ажылды ак сеткилдиг, шынарлыг кылганы дээш бүгү талалыг деткип турар. Ынчангаш бо хүнде совхозта механизаторлар бүрүн четчир.

Ажыл-агыйда мурнакчылар өзүп, мал-сүрүг көвүдеп, үнүш-дүжүт бедээн. Фермада сүт комплекизин тургускан. Коллектив өзек чылдың планнарын чедиишкинниг күүседип, сүттүң 99 хүүзүн биөги, ийиги сортка саткан. Ол ышкаш мал чеминиң белеткелиң тускайлаң адыр кылдыр организастаан.

Совхозтуң экономиказы көдүрүлүп, хожудаашкынны ажыл эрткенинiң бир кол магадылалы — чер ажылының зона системазын шинээдип алыры-биле бир аай угланышкынныг ажылды чорутканы. Ооң түннелинде Чедерниң делгем ховуларында хөрзүнүүң хаттаң үрелир чоруу эвээжеп турар. Совхозта черниң хөрзүнүң андарбайн болбаазырадыр техниканың долу ажыглалы чедип алдынган. Автомашиналар ажыглалының коэффициентизи улгаткан, совхоз ам өске ажыл-агыйлардан машиналар дилевес апарган. Чүүк сөөртүр ажылдарны чүгле боттарының күжү-биле кылыр. Механизаторларның билиин бедидип, совхоз дээди өөредилге черлеринде бодуунуң стипендиаттарын өөредип ап турар.

— Барык бүгү адырларывыс орулгалыг ажылдаан. Беш чылдың үш чылдарында база эрткен чылын планнарывыс онаалдаларывысты күүседип, ниитизи-биле 904 муң рубль арыг орулгалыг болдувус — деп, Вадим Орамбалович өөрүшкүлүт чүгээлады.

Эрткен чылын совхоз гектардан-на 10 центнер тараазы ажаан алган, күрүнеге 4530 тоннаны садып, планын ажыр күүсеткен. Малдың чем-сүүрү быжыккан. Беш чылдың үш чылдарында малдың бүгү чүзүн аайы-биле баш саны өскен.

Тиилелгежилериин чедиишкиннерин херек кырында бүзүредип, оларның өөрүшкүзүн бистиң-биле деңге үлешпиөп турар болуушкун — 1983 чылда көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер, тараазы бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болганы дээш ук совхозка СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобъчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывысканы бодур.

Мурнакчы совхозтуң директору Вадим Орамбалович Оюнга коммунистер болгаш ажылчы чон бедик идегелди көргүзүп, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга депшиткени улуг идегел.

В. МААДЫР.

Чер-чер Советтеринде

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАРЖЕ

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң сессиязынга 1984 чылда районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының дугайында болгаш 1983 чылда районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының күүселдезиниң база 1984 чылда районнуң күрүне бюджединиң болгаш 1982 чылда районнуң күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлериниң удуртулга болдуруп, ажылдың участок бүрүзүнге социалистиг чарыштың дээштиг организастаанының түннелинде районнуң экономиказы алээн быжыккан болгаш чонның материалдыг чаагай чоруу көскүзү-биле бедээн.

Районнуң үлетпүр будүрүлге черлери продукция сайгарарының планын 103 хүү, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 104,4 хүү күүсеткен. Улус ажыл-агыйы пландан ажыр 79 тонна чалак сүттү, 40 тонна мал саржаан, 23 муң тонна хөмүр-даштыболгаш өске-даа продукцияны алган. 1982 чылдаазыбиле деңнээрге культура амыдырал болгаш ажыл-агый бараанарын будүрери 7,9 хүү көвүдээн.

Чадаанаңын хөмүр-даш разрези, саржаг заводу, тараа хүлээп алыр будүрүлге чери, районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкыны продукция сайгарарының, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган.

Көдээниң ажыл-ишчилери эрткен чылын чамдык эки түннелдерлиг ажылдаан. Күрүнеге сүт садарының планныг онаалдазы 118,2 хүү, дүктүү — 114,9 хүү күүсеттинген. «Чыраа-Бажы» «Хөндергей» совхозтар күрүнеге мал продуктулуу садар планын боттандырган.

Районнуң ажыл-агыйында эрткен чылын чедип алдынган түүлдер-биле чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чамдык будүрүлгелер эрткен чылдың планныг онаалдазын күүсетпээн, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин чедип алдынмаан. Чижээ, хлеб заводу, райүлетпүр комбинат барааныг продукция будүрериниң, ону сайгарарының, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын күүсетпээн. Ол — чүгүла, кол көргүзүглер-дир.

Капитал тудугда хожудаашкыннар бар. Тудуг материалдары будүрериниң планы чүгле 52,2, капитал салыышкын — 82,7 хүү күүсеттинген. Объектилер ажыглалга чогуур үезинде кирбейн турар. Сельхозтехника баазазын, түүйбу заводун ажыглалга киирер план үзүлген. Тудуг организацияларында күш-ажылды бригада-биле организастаары шиңгээдип алдынмаан.

Совхозтарда көдээ ажыл-агый продуктуларының будүрүлгезин СЭКП ТК-ның май (1982 ч.), декабрь (1983 ч.) Пленумнарының салган сорулгаларынга амдаа дүүшпес. Тараа, ногаа болгаш мал чеми культураларының дүжүдү чавыс болуп артпышаан. Суггаттыг шөлдерниң ажыглалы негелдеге дүүшпес, ажыл-агыйжы эвес чоруктар бар. Районнуң ажыл-агыйларында чер ажылының зона системазын четпес боттандырып турар. Хөрзүн камгалаарының, болбаазырадыл кылырының технологиязында хажыдыышкыннар бар, бок үнүштер-биле демисел чорутпайн турар.

Мал ажылында шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар эвээш эвес. Ооң салдары көскү. Күрүнеге зът садарының чыл планын район күүсетпээн, зът будүрериниң — 80,4 хүү боттанган. 1982 чылдыы-биле деңнээрге бода малдың баш саны 3,1 хүү эвээжээн, төрүүр 100 бала малга онаштыр ниити районда 55 бызаа, 71 анай-кураган алдынган, янзыбүрү чылдагаан-биле чүзүн аайы-биле 7470 баш мал хорааан. Малдың продуктулуу чавыс болуп артпышаан. Чижээ, бир инекке онаштыр саар сүт план ёзүтаар 1270 килограмм турда, херек кырында 1229 килограмм сүт саап алдынган. Чедир күүсеттинмээнин ол. Дүк кыргыырының планы база боттанмайн келген, хойдан кыргыыр дүк планы — 2,07 килограмм, а алдының турары — 1,98 килограмм болуп турар. Мал ажылында четпестериниң чылдагааны чүдел? Бирээде, чем баазазының кошкаанда.

Районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планы СЭКП ТК-ның XXVI съездизин болгаш СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлериилге дүүштүр тургустунган.

1984 чылда районнуң экономиктиг планында үлетпүр будүрүлгелерни хөгжүдеринче улут кичээнгей угланган. Районга бараанның продукция будүрерин 6,8 миллион рубль чедери көрдүнген, ооң саарылгазы 5,7 миллион рубль болур. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидир. Көдээ ажыл-агый продуктуларының будүрүлгезиниң ниити хемчээли 5,8 миллион рубль чедер, азы 1983 чылга деңнээргө өзүлде 27,8 хүү болур. Мал продуктуларын будүрерин көвүдедир сорулга-биле мыйыстыг бода малдың, хой-өшкүнүң, хаван бажың өстүрери көрдүнген. Көдээ ажыл-агыйның материалдыг баазазын быжыглаар сорулга-биле көдээ ажыл-агыйның бүгү комплекизинге 3,3 миллион рубльдиң капитал салыышкынын киирери көрдүнген. Көдээ Советтериниң шугуму-биле 117 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр.

Бо чылдың сорулгалары тодараттынган. Бүгү күштү ооң күүселдезинче мөөнүзээн. Ынчангаш бо хүннерде кичээнгей эрткен чылда чедир шиитпирлеттинмейн-барган айтырыгларже углаган. Районнуң ажыл-агыйларының, будүрүлгелериниң социалистиг хүлээлгелеринде СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериилге харыы кылдыр күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден ажыр 1 хүү бедидер болгаш продукциянның бот-үнезин 0,5 хүү немей чиигедири көрдүнген. Ону херек кырында боттандырарынга районнуң чер-чер Советтери боттуг үлүүн киирер.

К. МОНГУШ.

ЧЫРГАКЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыртакы салбырының малчыннары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң материалдары-биле танышкаш, аңаа харыы кылдыр 1983—1984 чылдарның кыштаглаашкынындан ниитиниң малын хүр ажырар, ооң баш сайын өстүрер, чаш төлүн чидириг чок камгалап алырын хүлээнген.

Аныяктарның Улут-Хову хойжу бригадазында 8054 баш шээр мал 18 коданда кыштаглап турар. Ооң иштинде төрүүр 12 кодавда 4445 хой бар. Бо хүннерге чедир оларның 2812-зи ооладпкан, хураганнары онча-менди. Аныяк малчын Виктор Монгушүүн коданында 420 хойнуң 243-у ооладаан болгаш 301 хураган, камгалап алдынган. Ооң ада-иезиң хоочун малчыннар Дары-Сүрүң болгаш Кертик-кыс Монгуштар пенсияже үнгеш, кадарган хөй оглунга хүлээткен. Амгы үеде олар ында сакманчылап, арга-дуржулгазын оглунга дамчыдып берип чоруурлар. Ол ышкаш район Советиниң депутады, хоочун хойжу Өлзей-оол Хөкпештеевич Монгуш база чаш хураганнарны онча-менди дорукторуп турар. Ооң төрүүр 385 хоюндан 305 хой ооладаан. Малчынның үрүү Раиса школазын дооскаш, ада-иезиниң аалында дузалакчы кадарчылап кирген. Ол ам сакманчылап ажылдап турар болгаш 170 хураганны хүлээнип алган дорукторуп турар.

Салбырның кыштагларында мал чеминиң курлавырлары чедиртинген, суг сөөртүр машиналар доктаамал чоруп турар. Малчыннар оргтехниканың бирээзи Кызыл-оол Ооржак ол айтырыгга хамаарыштыр мынчаар чугаалаан:

— Бистиң суурувус кончуг чараш, чүрүмөлдүг черде турүп турар. Суурнуң девискээри мал тударынга кончуг эптиг. Совхозтуң мал тузунга зооветеринарлыг өөредилгени эрттирип турар. Малчын кодан бүрүзүнде агитаторларны быжыглаан. Олар малчыннарга лекция, беседаларны кылып, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң соңгулдаларга үткүштүр чорутунуп турар ажылдарны таныштырып турар.

Бо харыысалгалыг кампания үезинде хереглекчилер ниитилели малчын коданнарның автолавкалар-биле хандырылгазын үзүктелдирип турары ажылга таарымча чок. Малчыннарны эът-чем, үлетпүр бараанналры-биле үзүктел чок хандырары дарый негеттинип турар.

Ш. КУУЛАР,
улус депутаттарының Чыргакы көдээ Советиниң күүском даргазы.

ХОРАТПАС ДЭЭШ

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында амгы үеде хой ооладаашкыны база-ла кидиң түлүк. «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарда төрүүр хойларның хөй кезии ооладаан. Чаш хураганнарны менди камгалап алыр, төрээн хойларны ышкаш хүр ажырар дээш организастыг хемчегдерни районнуң агроүлетпүр—хаптыжыышкыны ажыл-агыйлар түс-түзунда ап чорудуп турар. Төрүүр хой коданнарында дузалакчы кадарчыларны, сакманчыларны быжыглаан. Малчыннарның садыг хандырылгазынче, оларга почта чедиртелзинче кичээнгейни улгаттырган. Бо хүннерде «Кара-Хөл» совхозта төрүүр 4926 хойнуң 1821-и ооладпкан хураганнары шупту менди. Чаш хураганнарны камгалап алыр талазы-биле ук ажыл-агый районда мурнуку одурүргда чоруп турар.

Дыка хөй малчыннар боттарының алган хүлээлгелерин күүседиринге бедик харыысалгалыг болуп, чаңгыс-даа хураган хоратпас дээш күүсединнимейн ажылдап турарлар. Хойжулар С. Хертектиң, К. Төрениң («Тээли» совхоз), К. Куңаук, Д. Саая («Бай-Тал» совхоз), Ч. Кара-Доңгак, С. Чалыып, («Мурнакчы» совхоз) дээш өскелерниң-даа кыштагларында хойлары хүр, хураганнары менди өлүп турар.

Районда хой ооладаашкынының талазы-биле байдал эрткен чылдың бо үезиниинге деңнээрге, ниитизи-биле багай эвес.

Б. БАРБА.

ШЫЛГАЛДАЛЫГ ИШТЕ

Тос тостуң соогу. Ажык чывар арын-башты ажыңнадыр шонуп турган. Ынчангаш кодан хойларын малчын ыжык черже — мээстиң бир талазынче үглай сүргеш, аңаа оътказары-биле оларның бажын доза, бөле хавырган. Хойлары хойжунуң чанчыктырып каяны-биле доктаап, оттай берген.

Кышкы үеде хойларны маңнаштырарга, кадыг харга даваннары тастаар болгаш олар одарны үреп каапгарын хоочун хойжу эки билир. Ынчангаш чүм оттуг черлерни шилип алгаш, чоорту одарны делгемчилер чанчылдыг. Ылаңгыя хойлар төрүүр чоокшулай бергенде ырадыр откарып оларны маңнаштырып болбас. Кадарчы ону база ыяк бодап орар. «О. Шынаа» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Кызыл-оол Чыңгылапович Чечек ынчаар ажылдавышаан, бо чылгы алган социалистиг хүлээлгелерин магадылаан. Төрүүр чүс хойга онааштыр чүс хураганны камгалап алырын ол хүлээнмишаан, кожазы хойжу О. Доңмитти социалистиг чарышка кыйгырган. Алдынган хүлээлгелер бүрүн күүсеттинериниң аргалары бар. Ооң коданында төрүүр 376 хойнуң 200 ажыы ооладпкан, чаш төлү онча-менди. Хойлар болгаш хураганнар турган-зар кажаалариың чылыглашкыны эки. Кыштаавын септелгезин хынамчалыг кылган. Ол тонна сигенни кезиң белеткээш, он ажыг тонна одекти болуп алген. Чайын одарладып, семиртип алган хоюнуң күш-деңгели шыырак.

К. Чечек малчыннап келгеш он алды чылдар иштинде төрүүр чүс баш хойга онааштыр тозандан куду чаш төл ап көрбээн. 1983 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 102 хураганны камгалап ап, бир хойга онааштыр 2 кг дүктү кыргып алган. Кызымаккай ажыл-ижки дээш ол эрткен чылын халас путёвкабиле шаңнадып, Улус ажылагыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге чорааш келген. Малчынныг үреттүнелдиг күш-ажылынга улут дуланы ооң өөнүң аазы Александра Чаңмановна көргүзүп турар. Чүге дизе, хой ооладаашкынының үезинде ол кол кижи, дүржулгалыг сакманчы. Ол эрткен чылын 172 хураганны дорукторгаш, төрээн совхозтунга хүлээдип берген. Мурнакчы хойжулар ам кыштың хүр-чаагай эрттирер дээш кызымак ажылдап турар.

Ө. ЧИҢМИТ.

СУУРУВУСТУ УТПАЗЫН

Бир чагааның изи-биле

Ажылчы чонның чагаалары партияның массалар-биле харылзаазының чүгүла хевирлериниң бирээзи болур. Шиңдиг чагааларда совет кижилер чүрттүң ёзулуг ээлери бистер бис дээш сагыш-бодалын, амыдыралга идепкейлиг туружун илередип турар.

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинден).

Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суурда чүрттап, ажылдап турар бис. Суурувус Чыраа-Бажы суурдан 15 километр черде туруп турар. Сөөлгү беш чылда чүрттап турарывыстың байдалында эскерилге болбаан. Ооң чылдагааны чаңгыс — совхозтуң дирекциязының, парткомунуң талазындан бистиң суурнуң чүрттакчыларының социал амыдыралынче кичээнгейни кошкак.

Суурувус Хемчик хемден ырак эвесте, каас-чараш черде туруп турар. Эң ылаңгыя мал азыраарынга кончуг таарымчалыг чер. Аңаа тебе, чылгы дээш кандыг-даа малды азыраи болур. Эң ылаңгыя Кара-Шанчыгының эрги бүгазын Хемчиктеи үндүргеш, суггаттыг черлерничөп ажыглаар болза, тараанын-даа, сигеннин-даа бедик дүжүдүн ап болур. Ол дугайында чугаа кидирлер кырындан хөйле удаа болуп турган. Ооң чүү-даа бүтпээн. Хөй кижилер чүртүн кагташ, чоруп турар апарган. Сөөлгү беш чылда чаңгыс-даа базың-балгат бистиң суурга туттунмаан. Аъш-чем-биле хандыолыга четпес. Бо айтырыгларны шиитпирлеп бээри-биле районнуң-даа, совхозтуң-даа удуртур ажылдакчыларынга айтырыгны хөй удаа тургузуп келдивис. Ооң кандыг-даа өскерилге чок хевээр артып турар. Бистиң суурнуң чүрттакчыларының негелделерин ноон соңгаар канчаар шиитпирлээрил?

Хөй кижи ат салган мыйдыг үткалыг чагаа «Шын» солуун редакциязынга Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суурундан келген. Ук байдалды хынап көөрге, фактылар бадыткаттынып турар болган.

Суурнуң хоочун чүрттакчыларының бирээзи Кызыл-оол Ооржак ол айтырыгга хамаарыштыр мынчаар чугаалаан:

— Бистиң суурувус кончуг чараш, чүрүмөлдүг черде туруп турар. Суурнуң девискээри мал тударынга кончуг эптиг. Совхозтуң мал чеми белеткээр чери колдуунда бистиң суурнуң девискээринде. Сөөлгү чылдарда суурувус эзимиреп калган. Совхозтуң дирекциязы бисче сагыш салбастаан. Эң бергедеп турар чүве — транспорт хандырылгазы. Хлебти колдуунда Чадаанадан барып садып ап турар бис. Кедээр улуг орукче кылаштап үнгеш, эрткен-дүшкен машиналар дозарынга хөй үе үндүрүп турар бис.

Тудугжу Ш. Ооржак мынчаар хомудап чугаалап орар:

— Бис ында тудуг звеноузунда чон хире кижи ажылдап турар бис. Өскен төрээн черин каггаш чоруур дээрге, кончуг харааданчыг. Көжүп чоруткаш-даа каяа баар боор. Ынчангаш Чадаанаңның тудуг организациязында ажылдай бердивис. Ам Сүт-Хөл районнуң Ак-Дашта ажылдап турар бис. Ажы-төлдүг улуска ырак черден барып-кээп ажылдаары берге болур-дур. Бистиң бодувустуң суурувуста тудуг-суур-даа тутпайн турар. Бо суурга ийи чыл бурунгаар ийи кудук калып эгелээн турган. Ол кудуктарны каларын каскаш, чедир кылбайн, аре каггаш чоруткан. Ол ам чүгле күрүнеге улуг когарал болуп артган. Оон өске маңаа черле тудуг дугайында чугаа сөөлгү беш чылда турып көрбээн. Совхозтуң удуртукчу ажылдакчылары суурнуң чүрттакчыларынга чаа-сууг көдээ Советиниң, өске-даа черлер салыр үжүрлүг. Хандырылганың байдалы ындыг түрүп болур бе? Ону эдер талазы-биле ажылды чорударын үе негеп келген.

Н. ДАМДЫН.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Өвүрде «Ак-Чыраа» совхозтуң девискээри улут. Бо ажыл-агыйны республиканың совхозтарынга мал чемнерии белеткээр кылдыр тургускан. Январьда 636 тонналы белеткээш, оон шупшуузун «Суктаак» совхозче чорутканы. Мал чемнериниң белеткелиң тулуктевишаан.

Ынчалза-даа мал чемнерииң белеткелинде ажылчыларының хандырылгазы четпейн турар. Почта, аъш-чем чедирилгези үзүктелиишкиниг. Чижээ, хлеб чедирилгелери январь 3-те ооң соонда январь 25-те болган. Аъш-чем чедирилгези үзүктелип турарының дугайын бо факт көскүзү-биле зереченлеп турар. Почта неделяда үш катап келир турган, чиде бээр, ооң «хөй үүже» болу берген солуун сеткүүлдер келир.

Хандырылганың четпес байдалдары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииге шаптыктап турар. Чижээ, «Ак-Чыраа» совхозка Өвүрүүн КМК-зы ясли-сад тудуун 1981 чылда эгелээн тудуг ара турүп берген. Тудугжулар 1984 чылда совхозка шуут келбээн.

54 ТОННА ХӨЙНУ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазы 1983 ажыл-агый чылында сүт будүрериниң планын 45 тоннага, күрүнеге садарының планын 54 тоннага ажыр күүсеткеш, районнуң фермаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, партия райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Амгы үеде ферманың коллективии малды кыштан хүр-менди ажырып, ооң продуктулуун бедидип, немелде деңнии алыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Ферма эргелекчизи М. Д. Өпей коллективти билдиниг, чогаадыкчы өзү-биле ажылишче эвилелдеп келген. Саанчылар Д. Серем, О. Кара, С. Уңдаа, О. Көпеек 1983 чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеш, мурнакчыларның одурүүнда бажы-биле турбушааннар. Ак-дашчылар эрткен чайын малга быжыг чем-сууру магадылалдыг белеткеп алган.

Фермада кызыл-булуң дериттингеп. Саанчылар, кадарчылар хостуг шактарында ада барып, солуп, сеткүүлдү юмчуп, лекция, беседаларны бо ла дыңнаар. Коллектив кежигүнериниң ортузунда масса-политиктиг ажылдарны организастап турар. Экономиктиг өөредилгениң кичээлдерин пропагандист Х. Ч. Йорбу амыдырал-биле сырый холбап, бедик деңнелге эрттирип келген. Зооветөөредилгени салбырда мал эмчизи Николай Шогжал, зоотехник Чаймаа Шогжал доктаамал эрттирип турар. Аныяк саанчылар, кадарчылар өөредилгеже хөйу-биле хаара туттунган.

Ферманың найыралдыг коллективи 1984 чылда алган социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниг боттандырар дээш шалыпчы иште хаара туттунган ажылдап турар.

С. МОНГУШ.
Сүт-Хөл район.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

КҮШ-КУЛЬТУРА КИЧЭЭЛИ, ООҢ ШЫНАРЫ

Нинти билиг школазының реформазының төлевилели үениң негелдезинге дүүшкен, аныяк салгалды өөредип, кижизидериниң дугайында онзалап демдеглээн, күш-культура башкыларының мурнунда харыысалгалыг улуг сорулгаларыны салган.

Күш-культураны, кадык-шылга ажылдарын идепкейжидип эгелээни-биле чергелештир бо чылын 4—10 класстарга күш-культура кичээлдеринге чаа өөредилге программазын киирген. Мооң мурнунда чылдарда күш-культура кичээлдеринге өөреникчилерниң демдектерин оларның идепкейлиин барымдаалап салып турган болза, ам оларның хар-назыныңың аайы-биле өөредилге-контроль нормативтерин ГТО комплексизиниң деңнели-биле чорудары көрдүнген. Ол чорук школачыларның болгаш профтехучилищелериниң сургуулдарының күш-дамыр талазы-биле чоорту сайзыраарынга улуг идиг болуру чугаажок.

Өөредилге - кижизидилге ажылдарын эрең-гейлээр, ёзулу барымдаалаар чорукту шуут болдурбазын үк төлевилелде айыткан. Тодаргай план болгаш сорулга чок кичээлдер эрттирер таварылгалар мооң мурнунда хаая эвес тургулаан. Профессионал - техниктиг өөредилге чергелеринге, нинти билиг школаларынга эртемнерни эге класстардан үстүкү класстарга чедир чоорту ханылап шиңгээдири-биле бир дөмей, күш-культура кичээлдериниң деңнели шак ындыг болур деп реформаның төлевилелинде айтып турар.

Күш-культура башкылары Чаа Чаа-Хөлден Алчыкай Маады, Тоора-Хемден Надежда Эртине-Очур, Кызылдың № 14 ортумак школазындан Владимир Чуруто болгаш Александр Дьяченко оларның эрттирип турары күш-культура кичээлдеринге урутларның назы-харын барымдаалап, шимченгир, кашпагай чоруун чоорту чедип алдынганын элээн каш чылдарның практиказы бадыткаан. Ооң түңнелинде өөреникчилериниң школадан дашкаар күш-культура хемчегелеринге киржилгезин барымдаалап, улдуң бүрүзүнүң төнчүзүнде нинти күш-дамыр сайзыралыныңың деңнелин хынап чорудары чугула. Ол талазы-биле үстүнде адаанывыс башкыларның дуржулгазы улуг.

Школачы бүрүзүнге бодуңуң организмин хынаар, ыяк билир кылдыр кичээлдерни шак ынчаар эрттирери ажыктыг. Чамдык школачыларның кадыныңың байдалы школачы чылдардан эгелзор. Күш-культура кичээли — кадышшылдың үндезини. Ынчангаш күш-культура башкыларының ажылының база бир харыысалгазы чогум-на ында өөрдүнген.

1985 чылда 4—6, 1986 чылда 7—11 класстарның өөреникчилеринге күш-культурага өөредилге нүмү үнер. Ону күш-культура кичээлдеринге ажыглаар кылдыр таарыштырган.

Нинти билиг школазының реформазының кол угланышкынарының төлевилелинде күш-ажылга болгаш күш-культурага урутларны чаңчыктырып өөредири-биле холбаштыр урутларының күш-ажылчы болгаш күш-дамыр кижизидилгези дээш ада-нелериниң харыысалгазын бедиткен хемчегелерни ажылдап кылырын саналдадым.

А школаларга күш-культура кичээлдерин организастыг эрттирер төлээде спортчу идик-хеп аймаа чугула. Ынчангаш тус черниң бүдүрүлгелеринге чиик спортчу идиктерни, трусыларны, теннис столдарын болгаш өске-даа спорт дериг-хереселдерин кылдырарын чедип алыры күзенчиг.

С. ДОРЖУ,
Республиканың башкылар билиг бедидер институдуның күш-культура кижизидилгезиниң кабинет эргелекчизи.

ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң шылгараңгай ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот-ленинчи, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг билбес деминелчи — Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээнинге ханы кажыдалын бүгү делегейниң миллион-миллион кижилери качыгдалды илередип, ооң чырыткылыг тураскаалын сактып үдээннер.

Акы-дуңма социалистиг чурттарның радиозу болгаш телевидениези, даштыкының еске-даа чурттарының телекошпаннилары Москвада Кызыл пеләге болган кажыдал митингизиниң дугайын дорт дамчыдып көргүскен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң чугааларын делегейниң информация агентилелдери Москвадан дамчыткан.

Коммунистиг партия мооң-даа соңгаар Ленининиң оруубиле, эртемге шылгаттынган угланышкын — ленинчи угланышкын-биле чайгылыш чок чоруур болгаш ол оруктан чайлавас, орук ара черле доктаавас дээрзиниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының митингниге чүве чугаалаан, онзалап демдеглээнин даштыкының информация чепсектери айтып турар.

ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **Фам Ван Донг** Ханойга болган кажыдал митингизинге мынча дээн: совет коммунистер болгаш бүгү совет улус Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнеңиң шылгарангай ажылдакчызы К. У. Черненкога баштаткан СЭКП ТК-ны долгандыр боттарының одурутларын сывый каттыштырганы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир, Советтер чуртуңуң күчү-шыдалдыг болурунуң эрге-ажыктары, тайбың хереэ-ниң эрге-ажыктары дээш коммунистиг тургузуушкунуңуң оруу-биле чедишкинниг бурунгаарлаарынга ханы-биле бүзүрээр бис.

Ю. В. Андропов-биле чарлышкыныңың кажыдалдыг хүннеринде СЭКП-ниң кан дег сырый каттыштыкыныңы база катап тодаргай көзүлген. ГДР-ниң коммунистери болгаш ажылчы чоннары К. У. Черненкону СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң шылгарангай ажылдакчызы, массаларның талантылыг организакчызы, марксисчи-ленинчи идеяларның чалбыышты неперединкчизи, СЭКП-ниң политиказын амыдыралга боттандырары дээш чайгылыш чок демисселчи деп эки билип турарын **«Нойес дойчланд»** (ГДР) солун бижээн.

СЭКП ТК-ның Пленуму, Пленумга болгаш Москвага кажыдал митингизинге К. У. Черненконуң чугаалары, совет даштыкы болгаш ниитики политиказың чайгылыш чок үргүлчүлээшкинин болгаш уламчылаашкыны бадыткаан, Совет Эвилели делегейниң амгы, дыка дүшкүүрлүг байдалында даа тайбыңның политиказын — быжыг, шынчы тайбыңның политиказын үргүлчүлээринге быжыы-биле шиитпирлиин херечилээн деп, венгр **МТИ** информация агентилели дамчыткан.

Социалистиг чурттар Совет Эвилелиниң үүрүмде моон-даа соңгаар идегелдиг өңнүктүг болгаш шынчы авилелчилиг болуруун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко медеглээн деп, болгар **«Работническо дело»** солун бижээн.

СЭКП ТК-ның Пленуму Ю. В. Андроповтуң амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турганы СЭКП-ниң принципиалдыг шугумун уламчылаарын бадыткаан деп, чехословак **«Руде право»** демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаазы коммунистиг тургузуушкунуңуң болгаш тайбыңның оруу — СЭКП-ниң часпас оруу болурунуң дугайын херечилеп турар деп, польша **«Трибуна люду»** солун бижээн. К. У. Черненконуң чугаазының Барыын чүкке сагындырыг ышкаш кылдыр чаңгыланганын югослав **«Политика экспрес»** солун бижээн. Шериг талазы-биле чедип алдынган деңневвир күштү ССРЭ кажан-даа үреппес болгаш болуунуң камгаланыр аргазын улам быжыглаар апаарын ол айыткан.

СЭКП ТК-ның Пленуму Ю. В. Андроповтуң удуртулгазы-биле чорудуп турган Совет Эвилелиниң даштыкы политиказын уламчылаарын бадыткаан деп, кыдат **Синьхуа** агентилел демдеглээн.

«Нью-Йорк таймс» солун СЭКП ТК-ның Пленумунга К. У. Черненконуң чугаазын долулу-биле парлаан. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдыраринга практиктиг ажыл-херек-биле идиг кылырынга белен бүгү күрүнелер-биле кады ажылдаар апаарын Совет Эвилели медеглээн деп бижээн. Совет Эвилелиниң шериг талазы-биле артык күштүң херээ чок, ол ескилерге бодуңуң күзелсоруун албидаар дивейн турар болгаш шериг талазы-биле чедип алдынган дең чорукту үрээрин болдурбас дээрзиниң дугайында совет удурткучуунуң чугаалаанын америк **АП** информация агентилели онзалап айыткан.

Совет Эвилели аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказын бадымдаалаар апаарын СЭКП ТК-ның Пленумунга К. У. Черненко айыткан болгаш ооң-биле чергелештир дайынзырак аванпюристериң изиг бажын соодуптар чепсектериниң ССРЭ-де четчирин сагындыргай деп, америк **Эн-би-си** телекомпаниязының корреспондентизи Москвадан дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң чугайында Совет Эвилелиниң даштыкы политиказынга хамаарышкан түүлдерин Ю. В. Андроповтуң үезинде айыттынган шугужу үргүлчүлээринге совет удурткучуларның быжыг шиитпирлиин бадыткан турар деп, француз **«Матэн»** бижээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунга совет удурткучуңуң чугаазында ССРЭ-ниң даштыкы политиказының болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынче угланышкынының соңсаал чокка үргүлчүлеттинер апаарының дугайын айытканың япон **«Асахи»** солун Ю. В. Андроповтуң чорудуп турганы принципиалдыг угланышкынын уламчылаарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары быжыы-биле бүзүреткен деп бижээн.

Колониалдыг хамаарылганың кинчизин ап ойтааш, тускайлаң хөгжүүлелиниң оруунче кирген улустар-биле, ылаңгыяда империализмниң агрессчи күштеринииң халдаашкыннарын ойтур шаап ужурга таварыжып турар у.Бустар-биле эп-сеткил каттыштырары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң даштыкы политиказыныңың үндезиниериниң бирээзи болуруи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары онзалап айыткан деп индий **«Нэшнл геральд»** бижээн. СЭКП-ниң бо айтырыглар талазы-биле принципиалдыг туружу билдингирин, арыг болгаш буянныг чаагайын К. У. Черненко демдеглээн. Тайбыныңың болгаш улустарның айыыл чок чоруунуңуң херээ кымга-ла үмелиг болдур, олар шуптузу ындыг турушту идепкейлиг деткип турар.

(СЭТА).

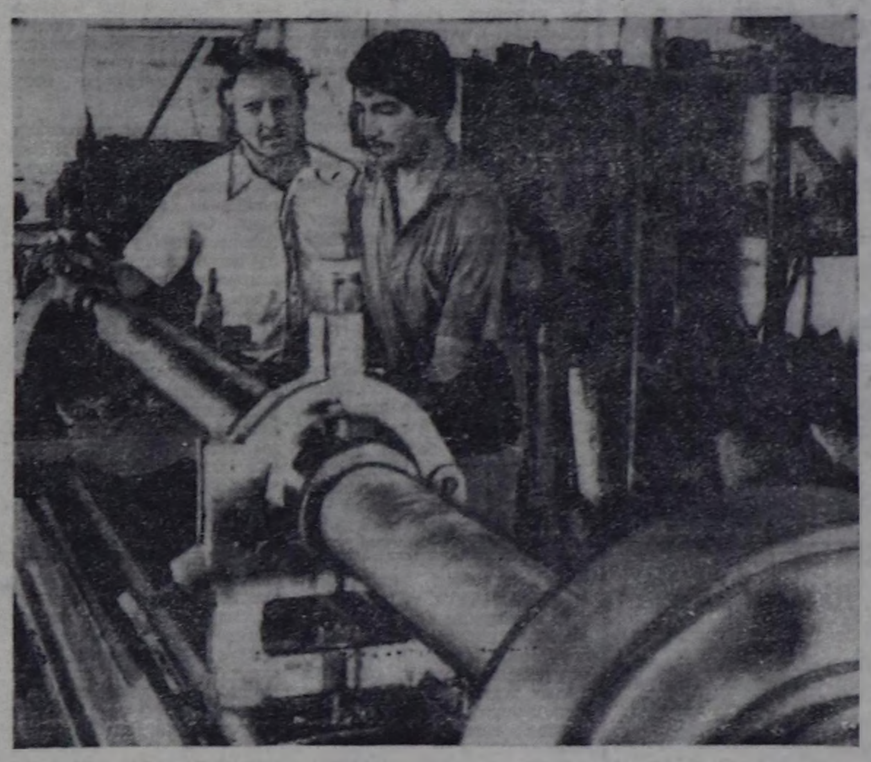

НИКАРАГУА. Сомосажы контрреволюстуг дээрбечилериниң соксаал чок чевсектиг халдаашкыннары болгаш АКШ-тың талазындан экономиктиг кызаашкынмар болгаш дайын кыжаныышкынары турза-даа, ажыл-агыйны катап тургузарынче, экономиканы көдүрериче Сандиножу революциязын угланышкыны өскерлиш чок. Никарагуа улус бодуңуң революциязын камгалавышаан, ажылдап турар. Республиканың амыдыралында берге бо хүннерде Совет Эвилели, Куба болгаш социалистиг өске-даа чурттар Никарагуага аяы-дуңманың дузалаачызын көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: сентелге мастерскаязында куба специалист Мильвио Пиней (солагай талазында) анаяк никарагуа Эдмундо Артольду өөредип, токарының мергежилин шиңгээдип алыр талазы-биле аңаа дузалап турары.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛИВАН, ДЕВИСКЭЭРНИ БООЛААН

БЕЙРУТ, (СЭТА). Америк Чепсектиг Күштер Ливанның иштинки херектерингe база катап холгаарлаашкынны кылган. АКШ-тың 6-гы флодуның ракета миноносези даглыг Ливанның элээн хөй чурттакчылыг черлерин, а ол ышкаш Национал-патриотчу күштериниң (НПК) Ливанга тайбыңны тударының талазы-биле араб чурттар араазының сириз күштериниң районунда турушгарын башкарар снарядтар-биле боолаан. Бейруттуң чурттар араазының аэропортунуң районунда турар америк далай чадаг шеритлерин наңысылалдың мурнуу-чөвү талазы чоогунда НПК-ниң туруштарын боолаан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

УЛАН-БАТОР

Моол наңысылалда школа назы четпээн уругларның чаа комплексин ажыттынган. Чаа калбак-делгем бажыңнарда барык үш чүс бичии чаштар турар уруглар сады болгаш ясли бар.

Социалистиг Мооляда не-чаштарның дугайында сөңүш салыышкыны бүгүлүсчу херек апарган.

ХАНОЙ

Вьетнам бүгү чурттар-биле, ыяңгыяда кожа-хелбээ күрүнелер-биле бот-боттарының тускай догуиаашкыныңыг, хамаарышпас чоруунга, деп эргеге болгаш талаларың ажык-дузалыг чоруунга үндезилээш, найыралдың болгаш кады ажылдажылга харылзааларыны тударынче чүткүп турар деп, ВСР-ниң национал камгалал министри Ван Тиен Зунг медеглээн.

АЛЖИР

Алжирниң Национал хосталга фронтузу партияның V съездизиниң хамаарышкан түүлдерин Ю. В. Андроповтуң үезинде айыттынган шугужу үргүлчүлээринге совет удурткучуларның быжыг шиитпирлиин бадыткан турар деп, француз **«Матэн»** бижээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунга совет удурткучуңуң чугаазында ССРЭ-ниң даштыкы политиказының болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынче угланышкынының соңсаал чокка үргүлчүлеттинер апаарының дугайын айытканың япон **«Асахи»** солун Ю. В. Андроповтуң чорудуп турганы принципиалдыг угланышкынын уламчылаарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары быжыы-биле бүзүреткен деп бижээн.

Колониалдыг хамаарылганың кинчизин ап ойтааш, тускайлаң хөгжүүлелиниң оруунче кирген улустар-биле, ылаңгыяда империализмниң агрессчи күштеринииң халдаашкыннарын ойтур шаап ужурга таварыжып турар у.Бустар-биле эп-сеткил каттыштырары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң даштыкы политиказыныңың үндезиниериниң бирээзи болуруи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары онзалап айыткан деп индий **«Нэшнл геральд»** бижээн. СЭКП-ниң бо айтырыглар талазы-биле принципиалдыг туружу билдингирин, арыг болгаш буянныг чаагайын К. У. Черненко демдеглээн. Тайбыныңың болгаш улустарның айыыл чок чоруунуңуң херээ кымга-ла үмелиг болдур, олар шуптузу ындыг турушту идепкейлиг деткип турар.

(СЭТА).

КИТО

Амгы үеде делегей байдалының дүшкүүрээни дээш АКШ-тың администрациязының дорт харыысалгалыын Латин Американың антиимпериалистиг трибуналының Эквадорнуң найысылалында ажыттынган хуралының киржикчилери чаңгыс үн-биле демдеглээн. Олар Төп Америкада болгаш Кариб далай девискээринде АКШ-тың агрессчи политиказын шиитпирлиг буруу шаап, америк аг-шеригнерниң Гренадаже чепсектиг шуургуушкунуңга, тускайлаң Никарагуага удур агрессчи үүлгедишкинниринге, еске-даа күрүнелерниң иштинки херектерингe хөлгаарлаашкынмарынга үлеңиээшкинин илеретken.

ТОКИО

Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң «Нинти рынок» чурттарындан үлетпүр баразинары киирип алырын төвүдеринниң дугайында негелдени хандыраарындан Япония ойтаазаан. «Хостур рынок механизмин» барымдаалап турар чүрт болганда, Японня Барыын Европаның чурттарындан продукция киирип алырын улгаттырып шыдавас деп дыңнаткан.

БАГДАД

Ирак шериг төвээлекчизиниң чугаалааны-биле алырга, ийи ирак самолёт Иракның агаар делегминче ужуп киреш. Багдадтан барык 50 километр Баакуба хоорайның чуртталга кварталдарының кырынга ужудуп, хаддаан. Тайбың чондан өлгеннер бар. Ирак найысылалга дүвүрээзин чарлаан.

Иран ШАК-тың самолёттары Багдадтың барыын кежээге болгаш Баакуба хоорайга агаарлан согушкуну кылганың ИРНА агентилел дыңнаткан. Агаардан халдаашкынга киришкен самолёттар шуптузу боттарының турар черлеринде будун аян келген.

(СЭТА).

ШЫНАРЫ ЭКИ

Хлеб — кижиниң хүн бүрүде хереглээр чеми. Ол чокта чем—чем болбас. Чемниң дээжизи хлебти амданыг кылдыр быжырары чугула. Чымчак, чаагай хлебтиң чыды безин онзагай болгай.

Хлебтиң шынарын экижидерин Бай-Тайга райпозуның Тээли суурда пекарнязының коллективи чедип алган. Үш эдлчег-биле ажылдаан, хонутта дөрт тонна хлебти быжырар. Хлебти он садыгларже, бир столовая-же, ийи школа-интернатче, ясли-садче болгаш эмнелгеже чорудуп турар.

Коллектив районуңуң чонун хлеб-биле үзүктел чок хандырар сорулганы салган. Садыгларже хлеб үндүрер графиктиң тургускан. Эртken чылдың планы 105,4 хуу алы 1982 чылдың деңнелиниң алырга, 210,8 тонна хөй хлебти бүдүргеп. Январь айда пекарня 116 тонна хлеб быжырар планын ийи хонуң бурунгаар күүсеткен.

Быжырыкчыларның шупгузу бедик мергежилдиг. Олар хлеб кылырының технологиязын ыяк шиңгээдип алганнар. Бо мергежилдиң кижилерин шевер дааранык-чыларга дөмейлеп болур.

Хоюткунуң холуксааларының хемчээлин, ажыткыны кайы-хире тургузарын билири, быжырарының дүрүмнерин сагыыры чугула. Үстүнде негелделерге дүүштүр ажылдаар болза, хлебтиң шынары экижиир.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле көскү көргүзүглерни С. Чечектиң удуртканы бригада чедип алган. Хоочун быжырыкчы Белекмаа Хертек — бодуңуң мергежилиниң тергинии. Ооң чемзит холун Кызыл-Дагның Бай-Талдың Шүйбүң чону эки билир Хереглекчилер пекарня ажылдакчыларының ажылынга бедик үнелелди берип турар.

К. САТ.

ЭДЕ САНАЖЫЛГА ДУГАЙЫНДА

Консультация

Назылап кыраапы дээш тыпсыр пенсияга нинти ажыл стажы пенсия тыпсырыңга негеттинип турар күш-ажыл стажыңдан (эр улустан —25 чыл, херээженнерден —20 чыл, беш болгаш оон-даа хөй үрутларны божаашы, өстүрген иелерден — 15 чыл) 10 чылдан эвээш эвес хөй турда, 10 хуу немелдени берип турар.

Назылап кыраапы дээш пенсияга он хуу немелдени 15 чылдан өрү үзүктел чок ажыл стажы дээш бээри база көрдүнген. Эр-даа, херээжен-даа улустан дөмей (15 чылдан өрү) үзүктел чок күш-ажыл стаж негеттинер. Ынчалза-даа күш-ажыл стаж дээш немелдени ийи удаа: үзүктел чок күш-ажыл стажы дээш 10, нинти күш-ажыл стажы дээш база 10 хуу немелде алыр чүве-дир деп биле бээр болза, шын эвес. Оларның чүгле кайы-бирээзиниң үстүнде айыттынган дүрүмге дүгжүп турарын барымдаалап, 10 хуу немелдени санаар. Ынчангаш нинти күш-ажыл стажы эвээш, чижээ, эр кижи 28 чыл нинти күш-ажыл стажтыг, үзүктел чок ажыл стажы 14 чыл болган болза, бир чыл бир хонуктуң немей ажылдаан соонда, 15 чылдан өрү үзүктел чок ажыл стажы дээш немелде алыры-биле билдиришкинни стаж дугайында документ-биле кады социал хандырылга киллизиниге киирер.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1980 чылдың январь 7-де Чарлыын ёзулаар 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп, кыраапы дээш тыпсыр пенсияга үзүктел чок ажыл стажы дээш немелде төлевир 10-дан 20 хуу өскен. Чээрби хуу немелдени дараалында үш немелде харыы үгда дугжуп турда берип болур:

—нинти күш-ажыл стажы кыраапы дээш пенсия тыпсырыңга негеттинип турар ажыл стажындан 10 чылдан эвээш эвес, хөй турар;

—чаңгыс бүдүрүлге, албан черинге, организацияга эр кижилерден база үруг чок херээженнерден —25 чылдан эвээш эвес, үругларлыг иелерден —20 чыл үзүктел чок ажыл стажы;

—1983 чылдың январь 1-де азы оон соонда-даа үеде кандыг-бир бүдүрүлгеге, албан организацияга ажылдап турганы.

1983 чылдың январь 1-нең мурнунда пенсияже үнген хамаатыларның пенсиязынга немелде төлевирин 20 хуу чедир өстүрерде, үстүнде айыттынган үш немелденден аңгыда, 1983 чылдың январь 1-ге чедир, азы оон соонда-даа болза чаңгыс бүдүрүлгеге үзүктел чок 4 ай ажылдаары негеттинип турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1983 чылдың июнь 30-деги № 584 доктаалың ёзулаар бо чылдың август 1-ден эгелеп, чаңгыс бүдүрүлге, албан чөрлеринге, организацияга ажылдаан үзүктел чок ажыл стажын санаарының дүрүмү өскерилген. Ол үеге чедир, хамаатыларның аңгы-аңгы бүдүрүлгеге, өске-даа черге пилчилгe-биле ажыллаан чоораанны ажыл стажын 20 хуу немелде санаарынга негеттинип турар чаңгыс бүдүрүлге, албан черинге, организацияга үзүктел чок ажыл стажынга санавас турган болза, 1983 чылдың август 1-ден эгелеп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың апрель 13-теги доктаалы-биле бадылаттынган үзүктел чок ажыл стажы санаарының Дүрүмнерин барымдаалаары көрдүнген.

Саатлыг херээженнерниң, сес хар четпээн урутларлыг иелерниң бодуңуң күзели-биле ажылдан үнери, өг-бүлезиниң аайы-биле өске черде ажылче шилчип турары-биле ажылдан үнери, кыраапы, инвалид болганы дээш пенсияже үнгени, организастыг чыылда-биле өске черже көжүп ажылдаанындан аңгыда, бодуңуң күзели-биле ажылдан үнген кижилерге ол Дүрүм хамаарышпас. Үстүнде таварылгалардан аңгыда ажылдан бодуңуң күзели-биле үнгеш, олла хүн өске ажылче кирипдаа алыр болза, чаңгыс бүдүрүлгеге, организацияга ажылдаан стаж үстү бээр.

Бир эвес кыраапы дээш пенсия ап турар кижи 15 чылдан өрү үзүктел чок стажы дээш 10 хуу немелде ап чораан болгаш ону 20 хуу чедир өстүрүп болурунуң негелделерин чедир ажыглап алган болза, ажылдап турар организациязын дамчыштыр эде саналга дугайында билдиришкинни социал хандырылга киллизиниге киирер. Үзүктел чок ажыл стажы дээш немелдени бирги ийиги бөлүктүң инвалидтерииге болгаш хамаатының азыраныкчызын чидиргени дээш ап турар пенсиязынга мынчаар немээр: 10-дан 15 чылга чедир—10 хуу, 15 чылдан өрү—15 хуу.

Нинти ажыл стажы дээш немелдени санаарын чүгле кыраапы дээш көрдүнген пенсияга чорудар. Үшкү бөлүктүң инвалидтеримге база долу эвес күш-ажыл стажтыг пенсионерлерге немелде санаары көрдүнмээн. Ол ышкаш пенсияның (шалыңы эвээш азы шуут чок болгандан) кудуку хемчээлинге кандыг-даа немелде санавас. Пенсионер кижи үзүктелиишкининг-даа ажылдаарга, ооң үзүктел чок ажыл стажы хевээр артар дээрзин билип алыры чугула. Бир эвес үзүктел чок күш-ажыл стажын бадыткаар чамдык документилер кандыг-бир чылдагаан-биле, пенсияны тыпсыр турар үеде социал хандырылга киллизиниге киртиннмейн турган болза, ук документ четчелени берзе, немелдени санадып ап болур. Ол эрге чүгле инвалид база назылап кыраапы дээш пенсия ап турарларга эвес, азырадыкчызын чидиргени дээш пенсия ап турарларга база хамаарыжыр.

Пенсионер ажылдавайн барганда, өг-бүлезиниң ажыл кылып шыдавас кежигүннерииге немелдени санаары.

Азыралында күш-ажыл кылып шыдавас өг-бүле кежигүннерлиг пенсионер (III бөлүктүң инвалиди база долу эвес стажтыг пенсионерден аңгы) ажылындан үнүп алган болза, социал хандырылга киллизиниге дараазында документилерни кииргеш, немелдени санадып алыр:

1. билдиришкинни.

2. ажылдан үнген дугайында дужаалдың хоолгазы.

3. өг-бүле кежигүннериң пенсионериниң азыралында турар дээр дугайында шыны-ызга.

4. амырадыкчыларның төрүттүнгенииниң дугайында херечилелдериниң хоолгазы.

5. 16 хардан өрү үругларга өөренип турар черииден шыныызга.

6. пенсия назылыг-даа болза, пенсия албайн турар азы инвалид надайы азы ашаа азыралында болза, өг-бүле тудуп, бадылашкаңының дугайында херечилелдиң хоолгазы.

Күш-ажыл кылып шыдавас өг-бүле кежигүннериниң хамаарыштырып болурул? Бо айтырыга долу харыы Күрүне пенсияларының тыпсырының болгаш төлээринииң Дүрүмнериниң 60 дугаар үүлүнде айыттынган:

а) үруглары, дуңмалары, үругларының үругларының 16 хар четпээнде (өөренип турар болза, 18 харга чедир) азы оон улуг назылыг-даа болза, бир-эвес олар 16 хар четпээнде (өөренип турар болза, 18 хар чедир) инвалид апарган болза; а дуңмалары болгаш үругларының үругларының оларның боттарының күш-ажыл кылып шыдаавас ада-иези чок таварылгада:

б) адазы, иези, кадайы, ашаа пенсия назыны чеде берген: эр кижи — 60 хар, херээженнер — 55 хар, азы олар инвалидтер болза:

в) кырган-аваазы, кырган-ачазы, бир эвес дүрүм ёзулаар оларны азырап каракчаар улус чок болза.

Бир эвес өг-буледе ажыл лавайн турар 2—3 пенсионер бар болза, оларның нинти азыралында турар күш-ажыл кылып шыдавас кижи бүрүзү ол ийи пенсионериниң чүгле кайы бирээзиниге немелде санаарынга киржир. Чижээ, назы четпээн үш үругтуг өг-бүледе адазы II бөлүктүң инвалиди пенсиязының вол хемчээли 60 рубль, иезиниң кыраапы дээш пенсиязының хемчээли (чеменделер чокта) 62 рубль. Кайызы-даа ажылдавайн турар.

Бо таварылгада инвалид адазының пенсиязынга немелде санадыры-биле ийи үругнуң, иезиниииге — чаңгыс үругнуң документилерни тус-тузунда киирээ чогуур. Үүге дизе II-ги бөлүктүң инвалидинге ийи азы оон хөй азырадыкчылары дээш 20 рубль немелде бээри көрдүнген болгай. Ынчангаш ийи-даа, үш-дөрт-даа кижиге домей-ле —немелде 20 рубльден ашпас. А кыраапы дээш ап турар пенсияга немелде пенсияның вол хемчээлиниң 10 хуузу — чаңгыс үругга, ийиден көвүдээрге, 15 хуудан өспес болгай. Ындыг болганда, иезиниң пенсиязынга үругларының бирээзиниге 6 рубль 20 копеек немелде бээр-дир.

16 хар четпээн инвалид үругларга 20 рубль пособие, 16 хардан өрү назылыг биченгидеш тура инвалид болганнарга I бөлүкке —30 рубль, II-ги бөлүктүң инвалидинге — 25 рубль түңнүг пособие тыпсыры көрдүнген. Олардан пенсия тыпсыры ышкаш, стаж негеттинмес. Ындыг пособие ап турары оларның азыракчылары-пенсионерлерге немелде бээринге шаптык болбас. Өскээр чугаалаарга, пособиеңи-даа алыр, немелдениидаа санаар.

Эде саналгаларны чүгле пенсияны өстүрери-биле кылдыр эвес, а пенсионерниң өг-бүлезиниге пенсия хемчээлиниң эвээжедиринге хамаарыжы бээр өскерилгелер болганда, ол дугайын пенсия алыкчызы социал хандырылга киллизиниге дарый дыңнадыр хүлээлгелиг. Ындыг өскерилгелерге үүү хамаарыжылыр? Чижээ, пенсионер кижи ажылдавайн турганы, азыралында үруглеринга пенсия ап турар дижик. Каш ай эрткенде ол ажылга кирип алган. Ол дугайын пенсионер боду база оон ажылдай берген организациязы беш хонуктан эртирбейн социал хандырылга киллизиниге дыңнатkан турар. Немелде ап турары үруу азы оглу долу күрүне хандырылгазынга хүлээп алдынганда, чок болу бергенде, база социал хандырылга органынга дыңнадыр. Үүге дээрге ажылдап турар пенсионерлерге, оон азыралында ажыл кылып шыдавас үлүзу дээш немелде төлээри көрдүнмээн. Пенсионер ажылдавайн-даа турар болза, оон күрүне хандырылгазында азырадыкчыларынга немелде төлевес болгай. Ынчангаш пенсияда санаттынган немелдени казып, эде санаар апаар.

Пенсионерниң буруузу-биле, назылыг үжүрлүг немелделер ёй-шаанда ап кагдынмаан болгаш пенсия ажыр төлеттинге берген болза, ол түңнүг пенсионериниң ай санында пенсиязымың 20 хуузундан ажырбайн, ажыр алдынган түн төңдүр төлеттингиже, тыртары Дүрүмнүң 178-ки дугаар үүлүнде көрдүнген.

М. ДАРЖАЙ,
Социал хандырылга министерствозунуң пенсия киллизиниң начальниги.

Бөгүн — Корсунь-Шевченко тулчуушкунунуң 40 чылы

Корсунь-Шевченко тулчуушкуну Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнде эң улуг тулчуушкуннарның бирээзин кылдыр кирген. Ада дайынның эң улуг күжүн көргүн үзүлдүр чылча шапкан. Ол тулчуушкуннуң мурнуу чарыында Днепр чоогунга совет шеригленің дыка хөй шаан халдаашкынары болгулаан.

Ол бүгүнүң түнелинде Днепр хемниң ортаакы агымынга, чүгле Канев районунга, шыдажын артар аргалыг болгаш. Дайзынының ада мөөңнеттинген бөлүү үк черинң камгаланырынга таарымчалыг байдалын ажыглап алгаш, 1-ги болгаш 2-ги Украин фронтуларның аразында Корсунь-Шевченко бедингээжиниң кырынга камгалады тургускаш, быжыглаамын турушкан. Немец-фашистиг командылал чери Днепр хемниң барын талакы эрининге фронтунуң шүгүмүн катаң тургузарын болгаш хемниң барын эрининң Украиназының үлетпүрлүг болгаш көдээ ажылагыйлыг районнарын бодуунга арттырып алырын ораадашкаш, ол черни кызыыакайы-биле камгалаш турушкан. Ынчалза-даа эжелекчилериниң ол планы бууран дүшкен.

1944 чылдың февраль 17-де дайзынының ада турган болүк ат-шеринге бүрүү-биле чылча шапкан. Днепрге камгалалын катаң тургузар талазы-биле немец-фашистиг командылалдың планын Корсунь-Шевченко тулчуушкуну бууратканн. Совет шеригler Днепрниң барын талакы эрининге дараазының тулчуушкуннарын чорударынга таарымчалыг байдалдарны алган болгаш чүртүүн бүгү мурнуу талазын гитлержи эжелекчилерден хостаары дээш шаап халдаашкынын эгелээн.

Корсунь-Шевченко тулчуушкунунга киришкен совет дайынчылар олүн чок маадырлыг чоруктарыны кылып турганнар. 86 дайынчыларга, командирлерге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан болгаш муң-муң кижилерниң орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Ол тулчуушкунга ук черинң эжелеп үезинде чажыды-биле ажылдан турганнар болгаш партизаннар совет шеригlerге идепкейлиг дузалааннар.

ЧУРУКТАРДА: Корсунь-Шевченко тулчуушкуниун көргүскен чуруктуң кезии; 2-ги Украин фронтузунуң штаб начальныгы генерал-полковник М. В. Захаров биле фронт командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. С. Конев (1944 чылдың фото-чуруу).

СЭТА-ның фотозу.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Кызылдың шыдыраа клубунуң хууда бирги черн дээш шыдыраа маргылдаазы бо хүннерде эртип турар. Ында 24 киржикчилерниң 8-у бирги разрядчылар, артканнары ийиги, үшкү разрядтың спортчулары. Маргылдаа швейцар системабиле ойнаттынып турар болгаш кыска хуусаада дүрген доозары-биле 7 салыг ойнаар.

Аидыызында ийиги разрядчы М. Анай-оол 4 кижини улаштыр уткан, соонда кел чоруур чоокку удурланыкчызы В. Бакаевти чартык сан мурнай берген. Эмчи М. Куулар М. Анай-оолга удур каразы-биле ойнаан, эге көштерде аъдын халаска бергеш, дужүп бээр үжүрга таварышкан. Ийиги оюнда В. Сарыглардан аштырышкыныг болган Д. Ондар бо удаада тиилелгеже дидим чүткүлдүг ойнаан.

Шыдыраа

Ол ышкаш дөртку салыгда О. Монгуш, А. Сулеймано, Н. Куулар, О. Галактионов, В. Монгуш тус-тузунда бир-бир санны алгылаан. В. Иванов туруш талазы-биле эки байдалдыг оргаш, артык көштер кылганыныг түнелинде В. Гребенкин-биле хайымнашкан.

Д. АРБАК.

ЧАА СЦЕНА ДЫЛЫ-БИЛЕ

Республиканың хөгжүмшин театры тыва шинин хоочун чогаалы «Хайыраан боттуң» чаа үндүрүлгезин боттандырган. Ону режиссёрлар К. Сагды биле С. Петренко демнежип тургускан. Бо удаада В. Көк-оолдуң сураглыг шизининг театрының сценазынга дөрт дугаар тургустунуп турары бо.

Шининг чаа үндүрүлгезин эгелээнинден бээр эвээш эвес үе эрткен-даа болза, оон дугайында санал-онаалдарны көдүрери ам-даа орай эвес. Чаа «Хайыраан бот» дугайында маргылдаа көрүкчүлериң аразында уламчылавышаан.

«Хайыраан боттуң» чаа тургускания нитизи-биле театрның бөгүнгү чогаадыкчы ажылында анаа-ла солуун чүве эвес, а харын чедиишкин деп санаары чугула. Ону белеткээн коллектив көрүкчүлерге эстетиктиг өөрүшкүнү берген. Шинии эгезинден ужугна үндүр оон дыңзыдыышкынныг-даа, оюн-хөглүг-даа черлерин ылап-ла сеткил ханып көөр бис.

Тургузукчулар этнографизмден уштунуп, колдуунда сценаның метафоралыг уран аргаларынга даянгаш, маадырларның ишти-хөңнүн ханы ажыдар болгаш шининг эмоционалдыг талазын дыңзыдар соруланы боттарының мурнунга салган.

Олар чырык болгаш хөгжүм каасталгазын таарымчалыг ажыглаан. Баштайгы кежеге ажыттынары билек, караңгы сценада олуй-солуй чырыткыланнаан өң-баазын оттар дүвүрээзининг байдалды үндүрүп көөр. Сарыг-ашактың коргунчуг дүштен оттуп чадап чыдарын шак мынчаар чечен дамчыткан. Ол ышкаш хам алгыжын көргүскен эпизодту база-ла чырытку-биле кончуг мергеп күштелдирген. Экн таарыштырган, уянгылыг үннер хөгжүмге удеткеш, улустуң лириктиг болгаш баштак ырлары-биле кударалдың, оюн-хөгнүң болгаш ынакшылдың хөөннерин сценага тургузуп турар.

Режиссёр биле актёрну удурланыштырар күзел мелде чок. Чүгле оларның бир баг боол ажылдаанының түнелинде ёзулуг шин көстүп көөр. Ынчалза-даа тодаргай рольче эжикти ажыдарының дүгүүрүү актёрнуң хөлунда.

«Хайыраан ботта» артистерниң оюнунда колдуунда дески чорук чедип алдынган деп болур. Кол маадыр — Кара. Шининг утка-бодалы ол овур-хевирде мөөңнеттинген. Караның ролюн оске персонажтарның иштинден онааланың үнүп турар кылдыр күүседири амыр эвес. Мындыг нарын чогаадыкчы соруланы бнезде К. Мунзук төлептиг күүседеткен. Талантылыг артистиң тургускан овур-хевири тыва көрүкчүлерниң сагыкында быжыг сиңгиип арткан.

Бөгүн Караның ролю Тамара Ондарга онаашкан. Бир эвес соруктуг ойнап турганыяк артист кол маадырның овур-хевирин ол-ла шигбиле улам сайзырадып, ылаңгыя Караның монологунуң хайыныг сырынын дозу дамчыдыптар апаар болза, оон күүселдезн республикада амгы театр уран түүлүнде онзагай түүл апарып болур.

Ол ышкаш оске-даа артистерниң (Б. Бады-Сагаан, Е. Кенденбиль, С. Монгуш, А. Куулар, В. Серен-оол, А. Тавакай, Х. Конгар болгаш оскелер-даа) оюнунда маргылдаа чок амыдыралчы шыныыг, профессионал мергежилдиг болгаш көрүкчүлерге таарышкан түүлдерни айтып болур. Ынчалза-даа бо удаада бистиң чугаалаксаар бодаан чүвевис оске. Чүл дизе, шининг чурук каасталгазы-биле төнчүзүүнүң дугайында алзээ делгеремгей чугаалаары чугула деп бодалдыг бис. Чүге дээрге, чаа «Хайыраан ботка» хамаарыштыр кол мартылдаа бо ийи айтыгны долгандыр чоруп турар.

«Хайыраан боттуң» моон мурнунда өг иштипге, чараш бойдуска бараанаштыр көргүзүп турган. Улустүң пат чанчыканы мындыг каасталга шининг бо үндүрүлгезинде чок. Режиссёрлар биле чуруктуң оске оруктуг шилип алган. Сценаның мурнунда ийи кожаланы авыйшавый кежилдир хергеш, артыкы планда когулдур куу, орбак-сарбак пес аскан,—ол-ла. Ынчангаш олар болуушкуннарның эртер черин олчаан көргүзериниң ойталаап, үстүнде символдуг хевирлер-биле болуушкуннарның аразынга ассоциативтиг (домейлээшкининг) харылзаа тургузар деп орадашкан. Чуруктуңуң сагыжы-биле чаа уран арга сценада амыдыралдың эмоционалдыг ужур-утказын илередиринге дузалаар метафора болур ужурлуг турган.

Мындыг уран дилээшкинде кем чок. Ынчалза-даа чуруктуң шилип алган нарын аргазының онзагай чечен шынарын ажыглап шыдаваан. Оон каасталгазының эдээртиглиг утказын, болуушкуннарга хамаарылгазын көрүкчүлер шуут эскербээн. Оон туржук мындыг ужуру билдинмес шенелде залдың дорт удурланышкынынга таварышкан. Ында кижи билбесгээр чүве чок. «Хайыраан боттуң» муңгарал, оюн-баштак, килең ходушкан хөй янзы утка-бодалы чаңгыс аай символиктиг каасталга-биле кайын дамчыттынар ийик.

В. Көк-оолдуң шинизиниң төөгүлүг болгаш социал-психологтуг идейлиг утказы тывалардың бурунгу оран-савазы өөрүн болгаш каастараш бойдустуң хевир-дүрзүзүнден хоорулдур илерет-тинмес хевирлиг. Өг биле бойдус — үе-шагның, орай-чурттуң аттынмас демдектери-дир. А ол демдектер «Хайыраан боттуң» көргүзүг бүрүзүнде сиңген болгай.

Натурализм, этнографизмче дедир тыртар дээр кордал менде чок. Ынчалза-даа өгнүң болгаш бойдустуң овур-хевирлерин дендии төдаргай детальдардан хостаашы, сценага таарыштыр бир янзы чүге ажыглап болбас деп. Чижээлээрге, өгнүң моон мурнунда ышкаш, натуралдыг хемчээ-биле, барык бүдүн дериг-херекселн-биле олчаан айытпайн, шөлүн калбартып, иштики байдалын ийи чаңгыс эт-биле дүрзүлээш, шининг чеченин дыңзыдып, аңаа национал-төөгүлүг шинчини черже киририп болур.

Бөгүнгү «Хайыраан боттуң» төнчүзү база чурук каастал-газындан дудак чок шуулгаазынны үндүрген. Борта хамаарыштыр тоже түнелнди кылыры негеттинип турар. Мээң бодалым болза, режиссёрлар шининг төнчүзүн оригиналындан өскээр таарыштырган, шын кыягаи. Чүге ындыгыл?

Көк-оол бодузуң шинизиниң төнчүзүн аас чогаалының негелдезинге дүүштүр чогаатканы турган. Улустуң тоолдары ындыг: бак чүвениң үүлгедикчизи ыяап-ла шаажыга онааштырып доостур. Ол дээрге боттуг шынны эвес, а оптимистиг күзелди илереткен фольклорлу угаанылалдың онзагай чүүлү-дүр.

Ынчаргa «Хайыраан бот» болза чүгле сюжеди төөгү чугаадап укталган боордан башка уранчыдыл - боттандырганы-биле долу реалистиг чогаал боол турар. А автор-биле оон башкызы чораан режиссёр И. Исполнев үк шаанда «Хайыраан боттуң» нитизи-биле амыдыралчы шыныыг утказынга дүүжүп турар төнчүнү тыппаан.

Тыва улустуң төөгүзүнде (чаа-дайынны санаваска) кандыг-даа чөрүлээр ужун кижи амызынга чедер чаңчыл черле турбаан. Феодалдыг ёзу-төреге удур тура халаан алдан-маадырлар безин ежээти дайзынарынга кыжаныл, мал-маганын күш-биле үзе сүрүп ап турган боордан ангыда оларның чаңгызынга-даа хөл дегбейн барганы бистиң бурунгуларывыстың төптүг, кижизиг чанчылы-биле тайылбырлаттымар. Аңаа көөрде, эртечагырганы холда тутканн дүүжметтер чөпшүү шыныыг чоруунга күш четпейн, ажытынга чедип турганының барымдааларын эрткен үе сөглеп турар.

Шак-ла моон ужурунда «Хайыраан боттуң» түнел көргүзүүн режиссёрлар авторнуундан сыр өскээр турдузуп, мурнундаазы ышкаш. Седип Кенден-Хууракты эвес, а Кенден-Хуурак Седиптн бижектептер кылдыр чаартып кылганы, төөгүнүң шынынга болгаш сюжеттиң хөгжүлдезинде чогыдалынга тааржып турар.

Шининг чаа үндүрүлгезиниң төнчүзү чамдык көрүкчүлерге: дайзын тиилээн, шын аштырган дээр хөөнүүт түнел үндүрерин сылдаг берген.

Шынап-ла ындыг бе? Кенден-Хуурак тиилекчи боол арткан бе?

Чок, ындыг эвес. Кижиниң амызын чок кылып каарыг дээрге ону тиилээнн ол эвес деп. Хеминг узийнин чугаалазы кончуг шын. Кара биле Седиптиң тыныга четкени болза Кенден-Хууракты тиилелгеш боордан туржуп, харын-даа оңу ийи дакпыр буруудатпышаан. Шининг мурнунга оон чөгемчит кошкаанның хереснн апарган. Черде ынчаш, өлүрүкчү чорук кажандаа ыдыг.

60-гы чылдарның ортан үезинде чогаалчыларның бир хуралынга С. Пюрбю Седиптиң овур-хевирин «Хайыраан боттуң» сузда үүлү деп ыйыткан турган чүве. А Седиптиң овур-хевири эң ылаңгыя шининг төнчүзүнге онза ужур-дузалыг болгай. Автор чогаалчы эжиниң чөптүг саналын херек кырынга үүге өөренип көрбейн барганын бис ам кажан-даа тайылбырлап шыдавас боор бис. Канчаарга-даа факт мындыг: шининг шын эвес бижиттинген төнчүзү эрги хевээр артаан.

Ынчангаш режиссёрлар Сагды биле Петренко «Хайыраан боттуң» ол четпезин катаптавас дээш чөптүг дидим базымны кылганнар. Ол чорук шининг нитти реалистиг шынарын бедидип, оон шын дээш демисселдиң сүлдези болур ужур-утказын улам тодарадып, күштелдиргеп. Кара биле Седип хостуг чоргаар сөгүлүп ышкымаан. Кенден-Хууракка дүжүп бербээн, амызындан чарылга-даа, тураскаатпас маадырлар боол артканнар.

«Хайыраан бот» чамдык үдүстүң санаа турары ышкаш чиде бербээн. Ол режиссёрларның уран ажыдыышкынарының ачызында сценаның чаа дылынче шилчиткенинин ачызында чаа шинчилиг апарган көстүп келген. Көрүкчүлер ону колдуунда чылыг хүлээп алган.

Оон-биле кады чаа үндүрүлгеде чедир кылдымаан черлерни айтыр херек. Чуруктуң каастал-газының бүтүзүнин үстүнде демдегледивис. Ол ышкаш актёрларның оюнуида, ажгы-ажгы мизансценаларда хоюглаар, болбаазырадыр черлер база эвээш эвес.

Режиссёрлар шининг шимчээшкинин саат чок, динамиктиг болдурар дээш аңаа чамдык кызырылгаларны болгаш немелдерни киргеп. Мындыг ажыл колдуунда чогумчалыг түнелдерге чедирген. Чижээлээрге, аныяктарның чайгы дүнелдерде оюнунуң дугайында теманы үш үгбашкының чугаалары, ырлары-биле кызыгаарлаваан, тускай сценага көргүскени шинде чараш каастал-га боон кирген.

Ынчалза-даа шининг сөзүнге оваарымчалыг болуру негеттинип турар. Автор диалогтарга сценадан дашкаар болуушкуннар дугайында хөй-хөй медээлерни чугаазынга тода дыңналбайн турары дыка хараадаткыг.

А. КАЛЗАН.

АГИТБРИГАДАНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Совет профессионалдар эвилели — чурттуң ажылчылериниң эң массалыг организациязы болбушаан, күш-культура болгаш спорт шимчээшкининиң хөгжүлдезинге сагыш салышкынын киирип турар. Ол эвилелде «Труд», «Спартак», «Буревестник», «Урожай», «Локомотив», «Зенит», «Водник» эки тура спорт нитилелдери бактаап турар.

Амгы үеде профэвилелдериниң 131 муң эге коллективтеринде 40 миллион хире күш-культурачулар бар. Чурттуң хөй-хөй будурулгелеринде ажылдап турар кижилериниң аразындан ийи кижиниң бирээзи-ле күш-культурачу. Оон-биле чергелештир материал-техниктиг база-за калбарган: 35 муң спорт тудуглары, ойнаар 200 муң шеңдер бар. Ажыладанырымнын чыл санында улгадып турар. Чижээлээрге, күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынга 1982 чылда 797 миллион рубльди үндүрген.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ынай көдүрер дугайында» докладынга үндезилээш, бо беш чылда будурулге гимнастиказынче барык 35 миллион кижилерни доктаамал хаара тударын, кадыкшылга болуктериниче болгаш нитти күш-дамыр белеткелиниче чоруп турар кижилериниң санын барык ийи катаң көвүдедип, спорт школаларының четкизин улам калбартыр соруланы салган.

Күш-ажылчы коллективке күш-культура ажылын бедик деңнелге тургузары — күш-ажылдың бедик будурукчулүүнүк, кадыкшылдың, кижилериниң хөй-ниитии бедик идепкейлиглериниң бирээзи. Владимир Бичe-оолдуң удуртулгазы-биле тургустунган «Хүреш» агитбригадазы беш чыл дургузунда эвээш эвес тодаргай ажылдарны кылып чоруткулаан. Ук агитбригаданың ажыл-чорудулгазының кол соруулгазы — күш-культураны болгаш спорттуу чон ортузунга пропагандалап, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол, хөй-нитти организацияларының удуртукчуларын ол ажылче кичээнгей салырын чедип алыры болуп турар.

1983 чылда «Хүреш» агитбригаданың адресинге Чоон-Хемчик районнуң аныяктарындан, «Совет Тыва», «Чыраа-Бажы» совхозтардан. Кызыл хоорайның дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринден база өскедаа коллективтерден өөруп четтиришкининиң чагаалары келген.

Улус депутаттарының Чоон-Хемчик райкуускомунуң даргазы Д. Куулар бодунуң чагаазынга «Хүреш» агитбригаданың чоруткулаан ажылының онзагай дээштиг талазын бистиң районнуң ажылчы чонуу, аныяктары үнелеп турар. Кижилериниң коммунистиг мозу-шынар болгаш мораль кижизидилгезинге эвээш эвес идигни бөзөр». Ук коллектив күш-культураны болгаш спорттуу чон ортузунга пропагандалаарының база бир чаа хевирин тыпкандыр» — деп бижээн.

Агитбригаданың кылып чоруткан ажылдарының түнелинде эвээш эвес чамдык эки үүлдер чедип алдынып турар. Районнарда болгаш хоорайларда хүрешке хандыкшылдыгларның саны өзүп, оларның мергежили бедээн. Оларның аразында-эвилел болгаш делегей чергелит маргылдааларга киржип турар спортчуларның саны немежип турар апарган. Бо талазы-биле республикада хүреш федерациязының даргазы Ш. Д. Куулар, оон оралакчазы В. С. Бичеоол база А. С. Сандан оларның кирген үлүг эвээш эвес.

«Спартак» эки тура спорт нитилелиниң Төп төвүлели «Хүреш» агитбригаданың ажылын үнелеп көрген. Ол агитбригаданың мурнакчы арга-дүржулгазын өөренирибиле өске областарже болгаш крайларже тараткан.

«Спартак» нитилелиниң «Хүреш» агитбригадазы Совет Тыванын 40 чыл оюнга үткүштүр ажылчы чон ортузунга күш-культураны болгаш спорттуң улам массалыг болдурары-биле тодаргай планны тургускан болгаш ол ажылдарны амыдыралга херек кырында боттандырар дээш хемчеглерни ап чорудуп турар.

К. ХОВАЛЫГ,
агитбригаданың кежигүнү, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери.

КЫШКЫ ОЛИМПИАДА

ШАҢНАЛДАР АҢГЫ-АҢГЫ АДРЕСТЕРДЕ

САРАЕВО. Кышкы олимпиаданың алды хонуктарының дургузунда хары утта он алды чурттарның төлээлери олимпийжи шаңналдарны чаалап алганнар.

Эрткен вторникте Сараево Олимпиадазының баштайгы шаңналдарын Канаданың, Швейцариянын, Англиянын спортчулары алганнар. Югославиянын болгаш Лихтенштейнниң олимпийжилери база шаңнатканнарның аразында киргеннер. Маргылдааларның аалеринден даг хаакчызы Юре Франко слаломга ийиги черни эзлээн. Кежээ «Скендерня» спорт комплексинге шаңналдарны тыпсып турда. Сараевонун барык бүтү чурттакчылары боттарының спортчулуңга байыр чедирер дээш кудумчуже үнүлеп келгеннер. Франко — Ак олимпиадада шаңналга четкен югославиан туржук, харын-даа оңу ийи дакпыр буруудатпышаан. Шининың мурнунга оон чөгемчит кошкаанның хереснн апарган. Черде ынчаш, өлүрүкчү чорук кажандаа ыдыг.

60-гы чылдарның ортан үезинде чогаалчыларның бир хуралынга С. Пюрбю Седиптиң овур-хевирин «Хайыраан боттуң» сузда үүлү деп ыйыткан турган чүве. А Седиптиң овур-хевири эң ылаңгыя шининг төнчүзүнге онза ужур-дузалыг болгай. Автор чогаалчы эжиниң чөптүг саналын херек кырынга үүге өөренип көрбейн барганын бис ам кажан-даа тайылбырлап шыдавас боор бис. Канчаарга-даа факт мындыг: шининг шын эвес бижиттинген төнчүзү эрги хевээр артаан.

Ынчангаш режиссёрлар Сагды биле Петренко «Хайыраан боттуң» ол четпезин катаптавас дээш чөптүг дидим базымны кылганнар. Ол чорук шининг нитти реалистиг шынарын бедидип, оон шын дээш демисселдиң сүлдези болур ужур-утказын улам тодарадып, күштелдиргеп. Кара биле Седип хостуг чоргаар сөгүлүп ышкымаан. Кенден-Хууракка дүжүп бербээн, амызындан чарылга-даа, тураскаатпас маадырлар боол артканнар.

«Хайыраан бот» чамдык үдүстүң санаа турары ышкаш чиде бербээн. Ол режиссёрларның уран ажыдыышкынарының ачызында сценаның чаа дылынче шилчиткенинин ачызында чаа шинчилиг апарган көстүп келген. Көрүкчүлер ону колдуунда чылыг хүлээп алган.

Оон-биле кады чаа үндүрүлгеде чедир кылдымаан черлерни айтыр херек. Чуруктуң каастал-газының бүтүзүнин үстүнде демдегледивис. Ол ышкаш актёрларның оюнуида, ажгы-ажгы мизансценаларда хоюглаар, болбаазырадыр черлер база эвээш эвес.

Режиссёрлар шининг шимчээшкинин саат чок, динамиктиг болдурар дээш аңаа чамдык кызырылгаларны болгаш немелдерни киргеп. Мындыг ажыл колдуунда чогумчалыг түнелдерге чедирген. Чижээлээрге, аныяктарның чайгы дүнелдерде оюнунуң дугайында теманы үш үгбашкының чугаалары, ырлары-биле кызыгаарлаваан, тускай сценага көргүскени шинде чараш каастал-га боон кирген.

Ынчалза-даа шининг сөзүнге оваарымчалыг болуру негеттинип турар. Автор диалогтарга сценадан дашкаар болуушкуннар дугайында хөй-хөй медээлерни чугаазынга тода дыңналбайн турары дыка хараадаткыг.

А. КАЛЗАН.

САННАР БОЛГАШ МИНУТАЛАР

(СЭТА). «Шынчы болгаш чараш оюнарның шаңналы дээш» маргылдааларга дөрт ужураажылга соонда, (торгаткан минутазы амдыызында чүгле 33) совет хоккейжилер мурнап турар. Торгаткан 74 минуталыг фин хоккейжилер бо оюнларга судьяларның сагындырыын хөй удаа алганнар.

Хаалгаже 12 санны киргеп швед Петер Градин халдакчылар аразында мурнап турар. Чедн санны киргеп совет спортчу Николай Дроздецкийниң ады мурнап турарларның даңзызында бала киргеп. Олимпий маргылдааларында камгалакчы ойнакчыларның аразындан Вячеслав Фетисов база шыырак дээн 10 спортчуның аразында.

Бүшениң көргүзүү оон эки болган. Сараевода кышкы оюннар — Бүшениң үшкү олимпиадазы. Ол Инсбруккa алдыгы черни ээлээн. А Лейк-Плэсидке моңгун медальды чаалап алган турган.

Специалистерниң саналыбиле алырга. Буше хор черлерге келгеш дүргедээшкинин бичии-даа чидирбейн чораан.

ТЕАТР

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.15 — Чалыыларның уран чогаадылгалары. 9.45 — «Щорс». Уран-чечен фильм. 11.35 — Чаа медээлер. 14.30 — Оруе чугаа. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.00 — Сонгуулдаларга уткуштур. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV олимпийжи оюннар. 21.00 — «Үе». 21.40 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 21.55 — Музыкалыг дамчыдылга. 22.30 — Документалдыг телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде 23.00 — 01.25 — XIV олимпийжи оюннар.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35; 9.35 — География. 8-ки класс. Урал району. 9.05; 13.00 — Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Нитти биология. Бойдус дугайы. 10.35; 11.40 — В. П. Катаев. 5-ки класс. 11.05 — М. И. Глинка. «Вальс-фантазия». 12.10 — Төөгү. 4-ку класс. Башгайгы беш чылдар тудуглары. 12.40 — Бойдус дугайында билиг. 3-ку класс. Аргаыяш одуруунуң бойдузу. 13.30 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. Г. Караевтиң дугайында телеочерк. 14.00 — Эртем-нептерелдиг фильм. 14.15 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелиин чугаалажып тур бис. 14.40 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.25 — Чаа медээлер. 15.30 — 18.40 — Чапсар. 18.00 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг телефильмнер. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.20 — Арктикага эжиндиришкин дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.40 — «Чүге мюзик-холлга» деп уран-чечен телефильм.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.15 — Чалыыларның уран чогаадылгалары. 9.45 — «Щорс». Уран-чечен фильм. 11.35 — Чаа медээлер. 14.30 — Оруе чугаа. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.00 — Сонгуулдаларга уткуштур. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — XIV олимпийжи оюннар. 21.00 — «Үе». 21.40 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 21.55 — Музыкалыг дамчыдылга. 22.30 — Документалдыг телефильм. 22.45 — Бөгүн делегейде 23.00 — 01.25 — XIV олимпийжи оюннар.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35; 9.35 — География. 8-ки класс. Урал району. 9.05; 13.00 — Англи дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Нитти биология. Бойдус дугайы. 10.35; 11.40 — В. П. Катаев. 5-ки класс. 11.05 — М. И. Глинка. «Вальс-фантазия». 12.10 — Төөгү. 4-ку класс. Башгайгы беш чылдар тудуглары. 12.40 — Бойдус дугайында билиг. 3-ку класс. Аргаыяш одуруунуң бойдузу. 13.30 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. Г. Караевтиң дугайында телеочерк. 14.00 — Эртем-нептерелдиг фильм. 14.15 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелиин чугаалажып тур бис. 14.40 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.25 — Чаа медээлер. 15.30 — 18.40 — Чапсар. 18.00 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг телефильмнер. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.20 — Арктикага эжиндиришкин дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.40 — «Чүге мюзик-холлга» деп уран-чечен телефильм.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 38—43, чамдык черлерге 28—33 градус соор. Хүндүс 24—29, чамдык черлерге 17—18 градус соок болур.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 40—42, хүндүс 24—28 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Если враг не сдается» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бой, ковбой, пой!» 9.30, 13.20. «Киносборник» 11.10. «Найти себя в жизни» (К-клуб) 15.00. «Конец бабьего лета» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Провал операции «Большая Медведица» 15.00, 20.30. «Лето кончается осенью» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Янку Жиаду Гайдук» 15.00, 18.40, 20.30. «Вам и не снилось» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Без особого риска» 18.00, 20.00 шактарда.

1984 чылдың февраль 19-та, воскресеньеде, хүндүскүнүн 14 шакта Политиктиг чырыдышкын бажынынга лекция болур. Оон темазы: «Совет-америк харылзаалар». РСФСР-ниң «Билиг» нитилелиниң лектору, экономиктиг эртемнериниң кандидады В. Д. Баранов (Москва) лекцияны номчуур.

Залче билеттерлиг кирер. Билеттерни ында садып турар.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнун 2-24-63 редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийн амыдыраа болгаш газеттүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет түргүзүг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информасно килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-43. [illegible] келбейн барганда 2-32-75 телефоне болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыт № 2057.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымның керектериниң галазы-биле түрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТС—00275

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 43 (12433) | 1984 чылдың февраль 18, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

СЭКП область комитединиң бюрозунуң эзлчеглиг хуралы болган. Бии-Хем болгаш Бай-Тайга районнарда мал кыштагладыышкынының канчаар эртип турарының дугайында айтырыгны аңаа көргеш.

СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнары мал кыштагладыышкынын организастаарынга удуртулганы четпес боттандырып, удуртукчуларның болгаш специалистериниң ажылынга контрольду кошкатканын, мал ажылында бар улуг четпестерни эдер дээш негелдени салбайн турарын, ол чорук малдың баш санын агартыр барымдаа чок хөйү-биле чидиренге база ооң продуктулуунуң кудулаарынга чедирип турарын СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган доктаалынга демдеглээн.

Мал чемиерин ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарының фактылары Бии-Хем болгаш Бай-Тайга районнарның барык бүгү ажыл-агыйларында бар, оларның хөй кезиин болбаазыратпайн берип турар, рационнарның хоолулуун болгаш минералдыг составын таарыштырып көрбейн турар.

«Мурнакчы», «Тээли», «Кызыл тараачын», «Хадың» совхозтарда мал чемгерер болгаш суггарар оңгачалар чедишпес, мал чемнерии чөп ажыглавайн турар. «Хадың» совхозта болгаш Бай-Тайга районуң совхозтарының хөй нуруузунда малчыннар турлагларында болгаш бода мал фермаларында мал суггарарын кедергей багай организастаан.

Чаш малды ажаап-тежээрингге таарышкан байдалдарны дыка хөй турлагларда болгаш фермаларда тургуспаан. Чаш малды даңзыга өй-шаанда киирбес, ооң өлүп хорааның чажырар түүлдер бар, декабрьда болгаш январьда төрүттүнген хураганнарны долу үнелиг чемнер-биле чемгерии организаставаан. «Өөк» болгаш «Хадың» совхозтарда бызаа кажааларының, «Шивилиг» совхозта бода мал кажааларының санитарлыг байдалы коңчуг багай. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларының хөй-хөй коданнарында мал аза-огунга дыка алыскан.

Районнарда ветеринарий ажылы чавыс деңнелде тургустунган, малдың дарыының, өлүп хорааның чогуур үезинде илеретпейн турар, профилактика ажылын болгаш эмнээшкинин багай чорудуп турар.

Малдың болгаш ооң чаш төлүнүң баш санының идегелдиг камгалалын хандырбайн турар. Бай-Тайга районга кыштаглаашкын эрезинден бөөр хораан малдың баш саны малдың бүгү чүүнеринииң бар баш санынга хамаарыштыр алырга 1,7 хуу болган. Өске районнарга бодаарга мал чемнерибиле дээре хандыртынган Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында хорааң мал малдың бар баш санынга хамаарыштыр алырга 2,5 хуу болган. Эрткен чылдың деңнелинге бодаарга бо районнарда сүт бүдүрери, а Бии-Хем районда ону садары база дыка кызырылган. Мал деңгелин чидирип турар, малды семирти чемгерерин багай чоорудуп турар, ооң дыка хөй кезиин көрүмеге эвээш деңнелиг садып турар.

Бо бүгү болгаш ескерде четпестер СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнары, райкүүскомнар, агроүлетпүр каттыжыышкынарының чөвүлелдери, совхозтарның партия организациялары, удуртукчулары болгаш специалистери эрткен чылын мал кыштагладыышкынын четпес организастаанының кичээндиргиеринден чогуур түүнелдерни кылбаакын, бо чүгүла кампанияны организастаарының тодаргай айтырыгларынче эки ханылап киребейн турарын, четпестерни шуут чер-черге барып чайладырының сөңгаавладып болбас хемчеглерин алырынга оперативтиг эвес чоруун көргүзүп турарын хереченлеп турар.

Мал кыштагладыышкынын организастап турарында демдеглеттинген четпестерни чайладырының дүрген болгаш шинтпирлиг хемчеглерин алырын, малчыннарның, зооветспециалистериниң болгаш удуртукчуларның ажылынга бедик организастыг чорукту хандырарын СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнарынга бюро хүлээткен. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, бүгү малчыннарның бүгү күштерин кандыг-бир чылдагааннар-биле малдың чидирилин моон ынай болдурбазыынче, аза-огунга алдыр чорук-биле демнселче, 1984 чылда мал ажылының продукциялын бүдүрер болгаш садар талазы-биле онаалдаларны чугаажок күүседиринче база малдың баш санын өстүрериче мобилизастаар ужурлут.

Ферма болгаш бригада бүрүзүнде ажыл-херектериниң байдалын ээ кыска хуусаада ханы тодарадып көөрүн, фермаларже болгаш мал турлагларынче мал чемнерин база сүтүнү үзүктелиишкинниг чедирер чорукту чок кылырын, мал чемни сайзырады белеткээр бүгү техниканы ажылдадып киирерин, мал чемгерер болгаш суггарар оңгачаларны чедиштир белеткээрин, бүгү-ле фермаларны, мал турлагларын эрлежок чугула хемчээлдиг минералдыг чемнер, витаминнер, микроэлементиглер, эмнер-биле хандырарын, фермаларның бригадаларның, мал турлагларының саптар байдалын эңнежидерин, аарыг болгаш арып баксыраан малдарны дээштиг кылдыр эмнээрин хандырарын, ажыл-агыйларның боттарынга мал согар чоруктарны ээ бичии хемчээлинге чедир ызырарын СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнарынга даскан.

Организаючы болгаш масса-политиктиг ажылды шуут хөйжуларның турлагларынга болгаш мал фермаларынга барып мөөнүзэрин, специалйстер-биле, малчын, кадарчы, саанчы бүрүзү-биле, мал чемнери сайзырады белеткээр цехтериниң ажылдакчылары-биле, мал ажылында механизаторлар болгаш чодаачылар-биле тус-туста ажылды эжиждирин. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының доктаалдарында салдыганы сорулгаларны. Совет Тыванның 40 чылын төлептиг үүкүүр талазы-биле хемчеглерни үргүлүү тайылбырлап танышгырарын СЭКП Бии-Хем болгаш Бай-Тайга райкомнарынга, совхозтарның партком-нарынга болгаш партия эге организацияларынга саналдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозунга еске-даа айтырыгларны көрүп, оларның талазыбиле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Е. А. Козловский-биле ужуражылышкын үезинде Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Дүүн, Кызылга, республиканың хөгжүм-шин театрынга найысылалдың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң төлөэлекчилери, Кызылдың Чөөн талакы № 646 соңгулда округунуң соңгукчулары, ук округтан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Советиниге депутатка кандидат, ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский-биле ужуражыр дээш чыглып келгеннер.

Ужуражылга хуралын СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары Б. П. Свинцов ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозун хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуур дугайында саналды, чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкынары-биле деткээн.

Депутатка кандидаттың бүзүреттиргеи кижизи, Тыванын «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының начальныгы В. Л. Авруцкий сөс алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар хүнүн Тываның ажыл-ишчилери, ооң иштинде казымал байлактар шинчилекчилери күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга үткүп турар деп, ол чугаалаан. Ук көдүрлүүшкүнге ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы улуг идиг болган. СЭКП ТК-ның бо чылдың февральда болган ээлчег чок Пленумунуң шинтпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаанын ажылчы чоннар иизин-биле деткээн деп, ол чугаалаан.

Найысылалдың ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш он бирги беш чылдың эрткен чылдарында кескү чедишкиннерни чедип алган. Эрткен чылын үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 103,3 хуу, чүүк соорүүнүң планын 104,7 хуу, чоңга ачы-дуза чедирерин 103,9 хуу күүсеткеи.

СЭКП ТК-ның «Совет Тываның 40 чылының дугайында» доктаалын найысылалдың ажылчы чоннары бедик көдүрлүүшкүн-биле үткүп, республиканың юбилейинге алдар кылдыр шалыпчы ажылдап турар.

В. Л. Авруцкий депутатка кандидаттың доңчу намдарын чыылганнарга таныштырган. Евгений Александрович Козловский 1929 чылда төрүттүнген, дээди эртемнит. Геология-шинчилел ажылын 1953 чылда, Москваның геология-шинчилел институдун дооскан соонда эгелээн. Ол баштай Ыраккы Чөөн чүктүң геология эргелелинге ажылдап эгелээн, оон Комсомольскиге геология экспедициязының начальныгы турган. 1974 чылда ССРЭ-ниң геология министриниң оралакчылыынга, 1975 чылда министриниге томуйлаткан. Ооң шинчилел талазы-биле кылып чорутканы Кытайга, республиканың, Ирактың, Ливияның, Сирияның, Индияның, Монголияның, Вьетнамның, Финляндияның, Швецияның, Норвегияның, Австрияның, Германияның, Чехословакияның, Польшаның, Болгарияның, Румынияның, Югославияның, Грецияның, Италияның, Францияның, Испанияның, Португалияның, Бельгияның, Голландияның, Люксембургтуң, Данияның, Исландияның, Канаданың, Мексиканың, Кубаның, Бразилияның, Аргентинаның, Чилиниң, Перуның, Боливияның, Эфиопияның, Сомалиниң, Кенияның, Танзанияның, Замбияның, Мозамбиктиң, Зимбабвениң, Ботсвананың, Намибияның, Анголаның, Нигерияның, Алжирниң, Тунистуң, Марокконуң, Мальтаның, Кипрниң, Индонезияның, Шри-Ланканың, Непалдың, Пакистанның, Иорданияның, Сирияның, Ливанның, Йеменниң, Кувейтиниң, Ирактың, Ирандың, Афганистанның, Таиландының, Малайзияның, Сингапурдуң, Филиппиниң, Австралияның, Шинээ Зеландияның, Папуа — Шинээ Гвинеяның, Фиджиниң, Самоаның, Тонганың, Гавайиниң

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни — коммунистерге, миллион-миллион совет кижилерге, бурунгаар дешилгелиг бүгү кижи төрелгетенге хаиы качыгдал болуп дегген. Коммунистиг партиянып болгаш Совет күрүжениң шылгарадгай ажылдакчызы, чазбыштыг патриот, ленинчи, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок дешиселчи амыдыралдан чарылган.

Партия болгаш күрүне ажылының эң чугула эрте-дужаалдарын эзлеп чорааш, Ю. В. Андропов бодунуң бүгү күжүн, билиин, болгаш амыдыралчы улуг дуржулгалын партияның политиказын боттандырарынга, ооң массалар-биле харылзаазын быжыглаарынга, Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улгаттырарынга берип, чонуң материалдыг болгаш угаан-бодал дениелии чайгылыш чок өстүреринге улуг кичээнгейин салып келген. Социалистиг деп каттыжылга чурттарының бүгү талалыг кады ажылдажылгазынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң чаңгыс эвин база сырый каттыжылышкының быжыглаарынга, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улустарның чөптүт демисселин деткиринге, бистиң партиливыстың болгаш күрүневистиң ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырарынга улуг салыышкынны ол киирген. Ол бүгү түүлдер дээш бистиң чуртувуска-даа, дашткыга-даа кайгамчык улуг ат-алдарны чаалап алган.

Партияның кад дег быжыг сырый каттыжылышкыны, ооң чон-биле чайгылыш чок чаңгыс эви, шилип алган оруу — коммунистиг тургузуушкунуның болгаш тайбыцыы оруу-биле чоруурунга шинтиргиин болгаш белени кажыдалдың хүнерниде база катап илерээн. Коммунистер, бүгү совет кижилер боттарының одуругларын СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозуң долгандыр улам сырый каттыштырып турар. Партияның политиказын иэин-биле деткип турарының дугайында, ол политиканы амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынга бодунуң чүткүзүнүң дугайында олар медегленип турар.

Партия Төп Комитединиң 1984 чылдың февраль 13-те болган ээлчег чок Пленуму СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга Константин Устинович Черненкону — Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүжениң шылгарагай ажылдакчызын, ленинчи ёзуңуң Леонид Ильич Брежневтиң болгаш Юрий Владимирович Андропов ышкаш удурткучуларының шынчы соратнигин чаңгыс үн-биле соңгаанының дугайында дыңнаһгаш бистиң партивыс. бүгү совет улуг бүрүн деткишкин-биле хүлээп алган. Совет кижилер, бистиң дашткы өөңүктеривис Пленумуң шинтиргилерин ленинчи партияның политиказының уламчылап үргүлчүлээнииң бадыткалы деп көрүп турарлар.

«Уламчылал, үргүлчүлээри дээрге, аңаа эвес, а дириг, боттуг ажыл-херектир — деп, Пленумга чугаазынга эш К. У. Черненко деидеглээн. — Ынчангаш ооң кол-ла утказы ара соксавайн, бурунгаардан чорууру ол боол турар. Мурнуңда чедип алдынган бүгү түүлдерге даянгаш, оны чогаадыкчы ёзу-биле байдып, коммунистерниң ажылчын ангының, бүгү улустуң угаан-бодалын, күзүүн шинтиргилеттиниээн айтырыглаарже, аңгы болгаш келир үениң кол айтырыгларынче угландырбышаан, бурунгаарлаар херек. Ол бистерге дыка хөй түүлдерни даандырып турар».

Совет инитилелдиң амыдыралынга коммунистериниң партиязының авангардчы, удурткучу ролюн СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Пленумга, а ооң соонда Кызыл шөлге болган кажыдал митингизин ажыдып тура, тодарадып чугаалаан, ооң этээртиннее күзүнүң болгаш бедик ат-алдарының чугула үлдезиниерин көргүскен.

Бистиң партивыстың күзүү — ооң чаигые эвтинде, марксизм-ленинизмге шынчызында, шылгаттынган ленинчи принциптерни болгаш методтарны удуртулга болдурбушаан, массаларның чогаадыкчы идекейин хөгжүдеринде база угланарында, оларны идея болгаш организас талазы-биле сырый каттыштырыгын ыыдаарында боон турар. Партийжи удуртулганың стилин эжиждериниң, күрүне аппарадының ажылын сайзырагайжыдарының айтырыгларынче улуг хичээнгейин партия угландырып, партия комитеттериниң хүлээлгелерин күрүне база ажыл-агый органнарының соруглаларындан тодарай ажыглаары, оларның ажылында бот-боттарын катаптаар чорукту чайгадыры дээш туружун турар.

Бистиң партивыстың күзүү — массалар-биле ооң быжыг харылзаазында, миллион-миллион ажылчы чоннарның хамаары идекейиндеи бүдүрүлгеиин ажыл-херектери, инитилел амыдыралының ажыл-агыйжы ёзу-биле ээ көрүп турарында. Коммунистерниң партиязы ленинчи чаңчылдар ёзугаар болдуунуң оруун, бодунуң шинтиргилерин хамыктың мурнунда ажылчын ангының күзел-бодалы-биле, ооң социал-политиктиг болгаш ангы талавы-биле ажыктың улуг биздилиг чоруубиле доктаамал шүүштурүп турар. Ажылчыннар ортузундан, социалистиг тургузуушкуунуң мурнуку одурууидан кээп турар сесту дыңнаары, күш-ажылдың кижилери-биле сүмележирин — удурткучу коммунистиг эң чугула хүлээлгеэн, инитики ханы хереглели болур үжурлуг.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң салган соруглаларын чайгылыш чок боттандырарын партия бодунуң дорт хүлээлгези кылдыр бөгүн көрүп турар. Ол Пленумга чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле бүгү талалыг үнелелди берген, чедип алдынган темнинин, соруглаларны херек кырында шинтиргилеэринче инитн үгүү хевээр арттырарынын, экономиканы партиниң болгаш күрүненин удуртуруун деиметин чайгылыш чок бедидеринин, эки базымнарны удам, идекейлиг хөгжүдеринин, оларны тушташтыг болдуварының эргежок чугулазын онза-тап демчелээн. Анты чеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиг соңгулдаларже чоок-шулаа орар чеде чуртта иештерээн массаларның инициативазын, күш-ажылчы коллективтериниң чогаадыкчы эгелээшкинниерин, оларның уткуштур планнарын, күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн бүгү талалыг деткиири чугула.

Массаларның организастыг болгаш медерелдиг чоруу социалистиг тургузугнуң маргыш чок артык талаларынга база аргаларынга хамааржыры билдингир. Ынчангаш коруи-чуруумну, сагылга-чурумну быжыглаарынга партияның кичээнгейиниң ужуру-даа ында. Ол дээрге биске үндезин, принципиалдыг айтырыг, чүге дээрге кандыг-даа саидаргай, харылсалга чок чорук инитилелге чүгле материалдыг чаргдалдар чедиреринден аңгыда, социал болгаш иезүү-шынар талазы-биле когаралдарга чедирер. Ынчангаш күш-ажылдың, бүдүрүлгениң, планның, күрүненин сагылга-чурумун бедидер соруглалыг, социалистиг хөөйлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле партияның хемчеглери шынап-ла бүгү улустуң деткимчезин алганы ол. Оларны боттандырып келгени экономиканга, инитилел амыдыралынга болгаш кижилерниң сеткил-хөөнүнге чаагай салдарын чедирип турар. Бо херекке шүүтү түүлдер кыдыгаан деп болбазы белдингир, маңаа бичии-даа кошкак кынын болбас ужурлуг деп чүвени амыдыралдан көрүп турар бис.

Чоннуң күзел-соруун күүсетинээн, ажылчы чоннарның үндезин эргеажыктарын илередип, бистиң партивыс бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, чурттуң экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедир, чоннуң чаагай, чоруун улам ыдай өстүрер дугайында улуг сагыш салып турар. Бүдүрүлгени интенсификастары, эртемниң болган техниканың чедишкинниерин бүдүрүлгее ажыглап киирери, Аъш-чем, Энергетика болгаш өске-даа комплекстиг программаларны боттандырары, экономиканы эргелеп башкарарының системазын, бүгү ажылагый механизмин сайзырагайжыдары экономиктиг дешилгениң кол-кол ол угланыышкыннары партияның доктаамал кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Бо хүнүң соруглаларын шинтиргилеп тура, партия бүрүнгаар көрүп, келир үеле улам улуг бедиктерни чедип алырынга аргаларны тургузуп турар. Он ийиги беш чыл бүдүрүлгее шыпар талазы-биле ханы өскерлишкиннерниң эгезин салыр, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга шинтиргилг эргилдениң беш чылы болур үжурлуг деп ол санап турар. Совет инитилелдиң экономиктиг, социал болган угаан-бодал дешилгезининң бот-боттарының аразында улам сырый харылзаалыын хандырары, чаа делегейниң кижизин хевирлээринин дугайында соксаал чок сагыш салыры база чугула соруглга. Сайзырагай социализмни болбаазырайгайжыдарының улуг база нарын соруглаларының комплекизин бодап сайгарарынга, оларны шинтиргээринге үр хуусаалыг ылаптыг стратегияны төлевилээринге, бистиң аңгы ажыл-херектеривистиң коммунистиг келир үе-биле харылзаазын көргүзеринге дузалаар үжурлуг партияның Программазының чаа эдилгезин белеткээринче СЭКП Төп Комитеди онзагай улуг кичээнгейин салып турар.

Аңгы үениң нарын болгаш эң-не чидиг делегей байдалында бистиң партия, Совет күрүне тайбыцыы камгалап арттырар болгаш быжыглаар талазы-биле улустар мурнуңга бодунуң харылсалгазын бүдүрүү-биле медерел билип турар деп. эш К. У. Черненко медегдээн. Бүгү диптерниң күрүнелери-биле тайбың, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгага бис белеп бис.

Бистиң партияның тайбыгга ынак ол шүүгүү совет улустуң долу деткимчезин алган. Ону ак сеткилдиг бүгү кижилер билип, хүлээп көрүп, деткип турар.

Совет кижилер төрээн Коммунистиг партиязынга кызыгаар чок бүзүрел, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын идекейлиг деткип турар. Ол идегелдиң партия чаалап алган болгаш ону чонга кызымак, чүткүлдүг баазан болуушкун-биле быжыглап турар. Коммунистер, бистиң бүгү совет улус партия бистиң ленинчи орук-биле тайбыңнып болгаш туругзуушкуунуң эртем ёзугаар шылгаттынган угланыышкыны-биле чаа-чаа бедиктерже ажыл-херектерже аппар чоруур деп билип турар.

(Продолжение — февраль 16-дағы мұрағы түүлүүдеи).

Беш чылдың шалыпчызы

РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОНУ

Валентина Абрамовна Долганина — күш-ажылга ынак, онаашкан ажыл-херээн бедик харылсалга-биле күүседир ак сеткилдиг, туруштуг, кызымак кижилериниң бирээзи. Ону ооң күш-ажылчы намдары долузу-биле бадыткап турар.

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында он ажыг чылдарның дургузунда саанчылап ажылдаап, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ал келгеш, республиканың саанчыларының аразында социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнгеш, шаннадып, мактатkан.

Төлептиг ишчи сөөлгү чылдарда Кызылдың күш фабриказында дагаа ажаакчызы болуп ажылдап турар. Ажыл-ишке, кызымак кижи болгаш чаа мергежилдиң чажыттарын удаваанда шингээдип алган. Ынчангаш мурнакчыларның санында бир чыл эрткенде-ле кирген.

Күш фабриказының пайыралдыг коллективи он бирги беш чылдың үшкү чылында планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шалыпчы ажылдаан. 1983 чылда онаалдадан ажыр 8,6 миллиоя дагаа чүүрганын хереглекчилерге берген. Дагаа ажаакчызы Валентина Абрамовна Долганинаның аңаа киирген улуг база бар. Бир дагаадан эрткен чылын 200 чүүрганы алыр тургаш, 214 чүүрга чедирген. Бо болза фабрикада эки түннел болган. Ынчангаш профессия аайы-биле эң бедик көргүзүгүнү чедип алганы дээш В. А. Долганинага «1983 чылдың чемпиону» деп атты СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому тывыскан.

Күш фабриказының ажыл-ишчилери 1984 чылдың башгайгы хүннеринден эгелеп шалыпчы ажылдап. Совет Тываның 40 чылыига төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы ээлчегде идепкейлиг киржип турар. Олар январь айда 2050 муң чүүрганы хереглекчилерге берип, январь айның планын ажыр күүсеткен. Көргүзүг эрткен чылдың ол үезинден хөй.

В. А. Долганина чүгле онаашкан ажылынга сагыш-сеткилинден бердингенин, чүткүлдүүн көргүзүп турар эвес, хөй-ниитининг херээнге идепкейлиг киржип келген. Ооң үламынган мурнакчы ишчини Тыва АССР-ниң Дээди Соведининг депутадыныга соңгаан. Соңгутканы округтуң соңгукчуларынга чогуур үезинде отчёдун берип, оларның чагыгларын күүседиринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, 1983 чылдың республика чемпиону Валентина Абрамовна Долганина 1984 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шалыпчы ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: В. А. Долганина.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

НОМЧУКЧУЗУ МЕН

Бистиң республика солуиларының бирээзи «Шын» солуи 1925 чылда тургустунган. Ол 1985 чылда 60 чыл болур. «Хостуг арат» үезинден бээр солуиның хоочун нойчукчузу мен. Боттарывыстың төрээн дылывыска солуи үнүп кээрге, дыка амыраан бис. Бистер ол үеде солуинардан өөренип келген бис. Солунга тыва чоннуң культуразың болгаш ажыл-амыдыралын, совет чон-биле бижыг харылзааны эки чыгыдып келген.

Үе-биле дениге «Шын» солуи көскузу-биле өскерилген. Ол бүгү чоннуң — ойнуу болгаш агитатору, пропагандизи. Ооң номчукчузу чыл келген тудум өзуп келген.

Ооң-биле чергелештир ыраккы районнарда ишчилерниң ажыл-амыдыралының дугайын солуиның арыннарынга эки чыгытса деп саналдыг мен. Чижээлээрге, Тожуның ишкилерин, Мөңгүн-Тайганың сарлыкчыларын база өске-даа эки кижилерни хөйүу-биле чыгытса. Ооң ангыда солунга үнгүлээн шүүгүмчүлелдиг материалдарны доктаамал номчуур мен. Ында шүүгүмчүлелдерге министерстволарның, ведомстволарның, будурулгелериниң, албан черлериниң, организациялардың удуртукчулары чогуур үезинде сагыш салыры күзенчиг.

В. СЕҢГИЖИК.
Кызыл хоорай.

ЭЭ-ХАРЫЫСАЛГА ЧОГУНДАН

Бистер «Найырал» совхозта үр чылдарда трактористеп ажылдап келдивис. Сөөлгү үелерде Чаа Чаа-Хөлге тудуглагы немей кылып, бистиң совхозтуң ынаар көжүреми улам шапкынчаан. Ынчалза-даа бистиң таарышпазывыс бир түүл дугайын маңаа бижикседивис. Эрги Чаа-Хөлде складка турган он-он муң рубль ортектиг артык кезектер көжүртүнмейн барган, а складты үреп каалкан. Тракторларның, комбайинарның, көдээ ажыл-агый машиналарының чугула артык кезектериниң ажык чок-ка кагдынган чыдарын көөрге харааданчыг-дыр. Өске совхозтардан келген машиналар оларны чүдүрүп аппарып-даа түргүлаар. Ол дугайын кол инженер С. Сааяга, МТМ эргелекчизи Д. Демчикке чугаалаан бис. Ынчалза-даа хайыраан артык ,кезектер ам-даа төтчегленип, үрелип чытпышаан. Ол дээрге совхоз директору Д. Ооржактың талазындан база ээ-харыысалга чогу эвеспе.

Д. ТҮЛҮШ,
М. ХОВАЛЫГ.

Номчукчуларның чагаалары

ТААРЫМЧА ЧОК БАЙДАЛ

Беш объектилер аразынга (олар бир га девискээр иштинде) хөмүр-даш, шлак, сут дажыглап, сут-биле чылыдар безерек котёлдар одаары чаңгыс кижиге дыш чок база чымыштыг болуп турар. Ол дээрге Мугур-Аксында кижи эмнелгезиниң бажыңнарының одалга системалары-дыр.

Төпчүткен одалганы тургузарын кадык камгалал министриниден 1982 чылда дилээп турган. Министр Н. В. Сизых аңаа хамаарыштыр огулут харыыны ам-даа бербээн. Район төвүнүң шак ындыг бичии организацияларында чаңгыс ындыг бичии котёл бүрүзүн ийи кижи одап, тус-тузунда 108 рубльди ай санында ап турар. А стационар девискээринде 5 котёл бар. Ында дөрт кижи эзлег-биле ажылдап турар, оларның кайызы-даа тус-тузунда 108 рубль шалыңныг.

Одалга системазын төпчүдер болза, хөмүрдашка база өске-даа чарыгдалдарга кедизи барып улуг камналганы тургузуп болур. Бир эвес 1984 чылда бо черниң одалгазын солувас болза, үрелишкиннер улам көвүдээр, кочегарларның ажылдан үнер-кирер чоруу үзүктелбестээр. Бо байдалды чогуур черлер канчаар көрүп турар ирги?

М. ХЕРТЕК.

ЧҮНҮ ЫНДА ЧОК ДЭЭР

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының ажыл-агый склады бар. Ооң девискээринин иштинде кандыг машина-техниканы, дериг-херекселдерни чок дээр. Складтың эргелекчизи бар-ла харын, ынчалза-даа таннып чок.

Курүненің хөрениизин чадагай каалтар арга чок болгай. Хайгаарал албан херек. База ол ышкаш складка хамааржыр, ооң чоок-кавызында мал тутпайн-даа турар болза, кажаа-хораалыг ферма турлаа база бар.

И. ДАРТАЙ-ООЛ.

«Шынга» харылдар

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ ӨӨРЕНИП КӨӨР

СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг совхозта ажыл-ишчилерниң чурттаага байдалдарын экижидер болгаш чурттаага бажыңнарының хуваалдазын чүрүмчүдер дугайында чагаа бо чылдың январь 16-да «Шынга» үнген. Бо талазы-биле хынаалганы улус депутаттарының Каа-Хем район Соведининг күүсекчи комитеди хынап көрген.

Хынаалдан илерээни болза, ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга бажыңы хуваалдазын чорударда, кол үндезин кылдыр администрация болгаш профкомиун кады ажылдап кылган шинтиргиин барымдаалап турар, 1983 чылда ажылчыннарга, албан-хаакчыларга беш квартира үдүрүген. Кол мал эмчизи Е. Бимбасевке дөрт өрүглалыг бот-ие лаборант М. Родинага, ог-бүлезининг кежигүннери тос кижи болуп турар ажылчын Байыр-ool Чоодуга улут прораб А. Неделинге база ажылчын В. Краснобаевке бажыңнарны берген.

Чурттаага бажыңнары совхозта эвээш тутгунуп турар. 1981—1983 чылдарның дургузунда ажыглаага чүгле 14 бажың киргеи. Бажыңнарның хуваалдазын кылырда, совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының үе-биле ажыктың кады ажылдажылгага бис белеп бис.

Беш бажыңның чүгле чаңгызын бо ажыл-агыйда үе чылдарда ажылдаан Б. Чоодуга үндүрген деп чагаада бижип турары шын. Совхозка ажылчаары-биле келген эштер Т. Бимбаев, Е. Неделин, М. Родина болгаш В. Краснобаев оларга аргаи бажыңнарыны үндүрүп берген.

Ч. УДУМБАРА.
райкүүском даргазы.

САЙГАРЫП ЧУГААЛАЛАШКАН

«Шын» солуиның бо чылдың январь беште үнген номеринге «Таарымчалыг болдурар» деп үүл парлаттынган. Аңаа хамаарыштыр республикада туберкулёз заарыларынга удур диспансериниң кол эмчизи К. Н. Цой редакцияже харыы чоруткан.

Санаторийниң медицина активиниң хуралынга партия болгаш профэвилел организацияларының киржилгели-биле ук түүлдү сайгарып чугаалашкан. Корреспонденциянның автору С. К. Ойдуп Балгазын санаторийинге 1983 чылдың июнь 16-дан август 10-га чедир эмнедип турган. Ында айыткан шүгүмчүлелдер ол үеге хамааржыл. турар.

Эмнелгениң девискээрин аштакчыларның болгаш дыштаныкчыларның күжүбиле арыглап-шеверлээр. Санаторийниң 100 орунныг корпузунуң тудуу чоруп турар. Бо чылдың төнчүзүнге чедир чаа чылыдыга дамчыдылгазының хоолайларының тудуун доозар. Ооң соонда эмнелге девискээрин чаагайжыдар. Санаторий «Тоора-Хем» совхозтуң Көк-Чар сүт-бараан фермазында четпестерни бижээн түүлдү болук чүрттакчылар редакцияже чоруткан турган. Үк чагааны истеп хынаары-биле СЭКП райкомунче шилчиткен. Анда хамаарыштыр СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары С.

1984 чылдың январь 24-те «Шын» солуига үнген «Карангызын» деп эгелиг материалда шүгүмчүлел бурунгу-биле бадыткаттынган. Ында шүгүмчүлелге таварышкан электри четкизиниң даргазы Б. М. Степаков болгаш чүрттаага-коммунал ажыл-агый будуруулге эргелединиң начальныгы Д. С.

Эрлининиң улусчу театрында бар четпестерни шүгүмчүлээн «Ойнакчы чок» деп үүл «Шынга» январь 23-те үнген. Ында фактылар бадыткаттынган. 1983 чылда ооң режиссёрлары каш катап солушкан, беш кижи үүп-иигеи. Кол чылдагаан кадрларны шилип тургуспаанны, таварышкан-на кижилерни ажылдадыры-биле түлээп ап турганы. Чижээ. М. Солдун-оол, С. Ак-кыс оларны куш-ажылдың сагылга-чурумун үрээни дээш ажылдап хостаан.

Бо чылдың эгезинден бээр улусчу театрның режиссёрунда Кызылдың уран үүл училищезиниң доозукчузу Надежда Бимба ажылдап киргеи. Театр тургускан планын ёзугаар ажылдап эгелээн. Ооң репертуарында драматург Габит Наврузовтуң «Кожалар», чогаалчы Салим Сурун-оолдуң «Ол дугайында соонда» деп шилелери бар.

Д. БААЗАН.
райкүүскоммун культура клидизиниң эргелекчизи.

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Моигуш редакцияже харыы чоруткан.

Чагаада айыттынган четпестер совхозтуң Көк-Чар сүт-бараан фермазынга тургаи шыи. Совхозтуң директизы, партком ол четпестерни эдип, чогуур хемчеглерни чорутканының түнелинде байдал экижээн. Чаа төлевилелдин инек, бызаа кажааларын ажыглалда киргеи. Мал чеми четчир, малдың күш-деңгели эки.

ЧЫРЫП ТУРАР

Соян оларның ажылын райкүүскомга чүтаалажып көргеи. Ап чоруткан хемчеглериин түнелинде Комсомольская кудумчузунуи болгаш Культура бажыңының чанында сайгылгааннарның ожуруп-кыпсыр шидии эде кылган болгаш карангы кудумчуларның электролампочкаларың четчелеп салган. бо хүннерде ол черлериин кудумчулары чырып турар.

С. ООРЖАК.
Улус депутаттарының Эрзии көдээ Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы.

АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Эрлининиң улусчу театрында бар четпестерни шүгүмчүлээн «Ойнакчы чок» деп үүл «Шынга» январь 23-те үнген. Ында фактылар бадыткаттынган. 1983 чылда ооң режиссёрлары каш катап солушкан, беш кижи үүп-иигеи. Кол чылдагаан кадрларны шилип тургуспаанны, таварышкан-на кижилерни ажылдадыры-биле түлээп ап турганы. Чижээ. М. Со-

ЭКИЖИДЕРИ-БИЛЕ

Телефон харылзаазының багай ажылдап турганының фактылары Самагалдайга турган. Ооң чылдагааны болза, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңын таварыш шейген кабель үстүп база төп АТС үрелип турганы. Суурнуң телефон харылзаазын эжиждери-биле Харылзаанның будурулге-техниктиг эргелелиниң лабораториязын чоруткан. Суурларның аразында телефон харылзаазының ажылын эжиждериниң хемчеглерин база ап чоруруп турар деп. Тыва АССР-ниң харылзаанның будурулге-техниктиг эргелелиниң кол инженери. Д. Чоксум редакцияга дыңнаткан.

СЕПТЕЛГЕНИ ЧОРУТКАН СООНДА

Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң дыңнадып турары болза, Тес-Хемде районнуң амыдырал хандырылганың будурулге эргелелинче «Тувакомбумбыт» будурулге катыжылышкынының механизин хеп даараар машиналарны болгаш идик аштаар станоктарны септедири-биле чоруткан.

Ам бо хүнде үк эргелелдиң ол машиналары, дериг-херекселдери үрелишкиннер чок. доктаамал ажыглалда киргеи.

Н. СИТНИКОВ,
Амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ЧОНГА ЭЭЛДЕК БАРААН БОЛУР

Жданов аттыг совхозтуң кассири Лидия Маскырның каржы, эвилеп эвес ажылчының шүгүмчүлээн чагаа Ак-Тал суурдан редакцияга келген. Авторнуң шүгүмчүлеп турары колдуунда шын дээрзин Улуг-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы В. Хангаев харылаан. Совхозтуң техниктиг совединиң хуралынга үк фактыны чугаалажып көргеш. Лидия Маскырга ажыл-чаңында четпестерни эдип алыры-биле сагындырыгны берген.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

АНЫЯК САЛГАЛ ДЭЭШ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

«Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели-биле танышылга бүгү совет чоннуң сонуургалын хаара тудуп турар. Аныяк салгал дээш сагыш човаашкын — бистиң Төрээн чуртувустуң келир үезиниң айтырыы. Ынчангаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң программныг негелделеринге дүүштүр ойлаанда үнген чугула документ боон турар. Аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидериниң берге болгаш нарын сорулгаларын ажылхерек кырында боттандырып турар башкылар бо төлевилелди ханызы-биле өөренип, боттарыныи коллективтеринде улуг идепкей-биле сайгарып чугаалажып, үнелиг саналдарын берип турар.

Төлевилелде башкы кижиниң ролюн бедидер, оон авторитедин болгаш ат-алдарын кодуреринп айыткан. «Улустуң башкызы аныяк салгакчыларның үгаан-бодал, мөзүг-шынарларының кацнакчызы, ниитилелдиң бүзүреттирген кижизи-дир, ниитилел аңаа эң-не эргим, эң-не үнелиг эртинези — уругларын, бодуиуң идегелии, келир үезии идеген, бүзүреп турар» дээнин номчаап, башкы кижи хей-аттыг сорук кирип, Коммунистиг партияга, Совет күрүнезинге улам-на чоргаарланып келиргир.

Башкы кижиниң ажылы берге болгаш харыысалгалыг. Мен 36 чыл иштинде биче чаштарны өөредип-кижизидип келдим. Башкы деп сөс бистиң тыва чонга эң-не хүндүлүг ат. Тыва Совет Эвилелиниң хөй националдыг, кайыралдыг улуг өг-бүлезинге эки-тура-биле каттыжып киргенинден бээр 40 чыл оонга төлептиг ужураҗыр дээш белеткенип турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнеиниң ачызында Совет Тыва социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле шапкын хөгжүлдении, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чедип алган. Амгы үеде бистиң республиканың кайы-даа районнарында, көдээ суурларында-даа школалар бо үеник өөредилге дериг-херекселдери-биле хандыртыгган. өөредилге-кижизидилге ажылдарын улам бедик деңнелге сайзыралдарының бүгү-ле байдалдары тургустунган.

Эртем-техниктиг революция-биле чергелештир партияның программныг сорулгаларын күүседири — чаа кижини кижизидериниң айтырыгларының чугулазын негеп турар. Ынчангаш реформада совет школаның мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг соруглга болур социалистиг ниитилелдиң хамаатызы, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу бедик идейлиг, күш-ажылчы, бижыг мөзүг-шынарлыг кижилерни кижизидериниң бүгү-ле аргаларын тодаргайлыбиле айтып турар.

Башкылаашкыныңң политехниктиг болгаш практиктиг утланыышкынын күштелдирер, аныяктарга бүгүниити ортумак өөредилгени чедип алыры-биле чергелештир бүгү-ниити профессионал өөредилгеже шилчилгени боттандырар дээнин коичут тургула.

Төлевилелде ниити билиг ортумак школазының чаа структуразыгга база класска өөреникчилерниң санын доктаатканынга оняа таарзындым. Оон-биле чергелештир эге школаның 4-ку класзынга шилчириниң экзаменнерии (математика, орус дыл, төрээн дылга) киирери чугула деп бодаар мен. Дуржулгадан алырга өөреникчилерниң кичээлге чүткүлдүү, өөредилгете сундулуу 4-ку класстан эгелеп кудулай бээр, а экзаменнер өөреникчилерниң өөредилгете харыысалгазын улгаттырар.

Сөөлгү үеде чаа өөредилге чылының эгезинде ада-иелер 6 харлыг уругларын школага хүлээп алырын дилеп кээп турар. Школаның класстарында олут чедишпезинден, ол уругларны хүлээп алырындан өйтелап, ада-иени, ажы-төлдү хомудадып турар бис. Чеди харлыг уруглардың чамдыкызы бирги класска хостуу-биле юмчуп билир келирлер. Бирги класска 6 хардан эгелеп өөредир дээнин түүлдүгзүнүп турар мен. Мону боттандырарда өөредилге программазын кичээлдиң неделяда санынга бодамчалыг таарыштырып көөр, уругларга таарышкан эстетиктиг, күш-дамыр, күш-ажылдың кичээлдерин аралаштырып, оларны ойнаар дериг-херекселдер-биле хандырары чугула. Ынчангаш бирги класска бажыңга күүседир, бижиир, бодаар онаалга бербес, ийи деп демдек салбас болза эки.

Тоску классты дооскан соонда, он беш харлыг школачылар долу эвес ортумак эртемни чедип ап, чаа программа ёзугаар эртемнерниң үидезиннерииниң кол айтырыгларын шиңгээдип алыр аргалыг. Долу эвес ортумак школаны дооскаиларга боттарының шилип алганы күзел-сонуургалын ёзугаар аңы-аңгы аргалар-биле ниити ортумак болгаш профессионал билигни чедип алырының бүгү-ле оруун ажыдып берген.

Төлевилелдиң «Күш-ажылчы кижизидилге, өөредилге, профессионал угланыышкын» деп кезээнде күш-ажыл кичээлдериниң комплекстиг программаларын хүвааганы база бүдүүлгебиле чоок холбаа, ол школаш өөреникчилерге экономиктиг билигни бээри көрдүнген. Төлевилелдиң чаа, эң чугула кезээ бо деп билдим.

Башкылар коллективтери школачыларның өөредилгеин медерелдии-биле шиңгээдип ап, эки мөзүг-шынарлыг болуун дээш улуг кичээнгейни салып, аңы-бүгү арга-методтарны ажыглап турар, ол хирееле-ле өөредилгете күзелсонуургал чок, ёзу барымдаалап кичээлдерге олуржуп турар, хөй-ниитиниң ажыктыг ажылынга киржир хөөп чок болгаш өөреникчилерниң сагып чоруур дүрүмнерин хажыдар школачылар амдаа бар. Бо өөреникчилер дээш харыысалга башкыга онаажып турар. Мындыг өөреникчилерниң тыптып турарының база бир чылдагаанны өг-бүдеге шын эвес кижизидилгеде. Ынчангаш ажы-төлүнүң өөредилге-кижизидилгезинге таарымчалыг байдалдарны тургуспайн, оларга боттарының багай үлегерин көргүзүп турар ада-иелерге улус депутаттарының хоорай, район Советтеринден шыңгыы харыысалгазын өйшаанда хүлээдир деп төлевилелге тодаргай бижиири күзенчир. Чамдык уруглар бирги класска ийи чыл катап-даа өөренгеш, юмчуп, бижип билбес. Башкы чежемейниң-даа тускай немелде ажылдаарга, ажык бербес, кандыг-бир аарыг, озал-ондак болгаш ада-иезинден салгап келген дээн ышкаш чылдагааиаар-биле массалыг школаның өөредилге программазын шиңгээдип албас ужурга таваржыр...»

«Шил саваларны буфетке дужаарга албас...» Ол айтырыг-биле Кызыл хоорайның ниитиниң чемненилгезиниң трезинге, аалчылар бажыңнарында буфеттерге четкен бис. Мындыг шил саваларны канчаар хүлээп ап турарыл?

Ниитиниң чемненилгезиниң трези хоорайда аалчылар бажыңнарының буфеттеринге сүттү, кефирни, сливкини болгаш эзиртпес суисуннарны ында чүрттап турар кижилерниң санынга четчир саныыг кыдыр киирип турар. Ол түүлдериң шил саваларын дедир маңаа-ла хүлээп ап турар. Ынчангаш артык сава үнмес болганындаң, хоорайның магазиннериниң садып алдынган продукциязының куруг савазын маңаа артыкка хүлээп алыр арга чок, хүлээп алыр дээрге-даа аңаа акша-хөренги-даа көрдүнмээн, ону шыгжаар шөл чедишпес. Ол шил саваларны хоорайның магазиннеринде, ону хүлээп адырынга түскайлаан черлерде ап турар дээрзин чугаладылар. Ындыг болганда, аалчылар бажыңынга келген кижилер ооң буфединден садып алган сүдүнүң, кефириниң савазын аңаа-ла дужаапгар арга бардыр. А ону магазиннерден садып алган болзуңарза, аңаа барып дужаар апаарын буфет ажылдакчылары тайылбырлады.

Аалчылар бажыңарынга, автовокзалга, аэропортка болгаш хөй-ниитиниң өскедаа черлеринге шил савалар бо-ла артып калган чыткылаар, чамдыктары үндүр октаттына-даа бээр болгай. Камналга — хүннүң чугула айтырыы. Ындыг болганда шил сава хүлээп алыр пункттуларының ажылын чер болгаиа чүрүмчүдүп, оларның ажылын доктаамалчыдары күзенчир.

С. ТАМДЫН-ООЛ,
Ак-Довуракта № 1 ортумак школаның башкызы.
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин изии-биле деткип тур бис

БҮЗҮРЭЭР БИС

СЭКП ТК-ның 1984 чылдың февраль 13-те болуп эртиеи ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга бир үн-биле соңгааның Тываның чону деткип, түүлдүгзүнүп турар.

Чер кырынга аас-кежиктиг амыдырал дээш, улустарның чаагай чоруу дээш могаг чок демиселчи К. У. Черненко совет улустуң, Совет күрүнеиниң дааскан бүгүле ажылдарын ханы бердинишкини-биле кылып келген болгаш моон соңгаар-даа кылыр. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары хүндүлүг болгаш харыысалгалыг албан-дужаалга Константин Устинович төлептиг партийжи ажылдакчы дээрзинге бистиң коллективтиң ажылчынары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бижыг бүзүрелии илередип турар.

Константин Устинович тараачыныңң, бистер ышкаш бөдүүн ажылчын кижилерниң амыдыралын чүрттап эртип, бергелерге торулбайн, өөренип, ажылдап, демисежип келген. Ол чоибиле сырый харыдзаалыг, оларның амыдыралы уламна чечектелзин дээш бүгү күжүн, билинн, сагыш-сеткилин бүрүнү-биле берип шыдалы улам бижыксын дээш, төрээн партиявыстың даасканы бүгү-ле ажылдарын, даалгаларын төлептиг күүседир бис.

Ч. ИРГИТ,
Көк-Хаак сүт-бараан фермазының ажылчыны.
Каа-Хем район.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленуму СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону соңгаанын бистер, республика типографиязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылар улуг түүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип, хүлээп алдывыс.

Бистиң коллективтиң кежигүнүмери К. У. Черненконуң күш-ажылчы амыдыралының допчу намдары-биле таныжып тура, ооң күш-ажылга ынаан, тура-соруктуун, туруштуг болгаш бедик организакчы арга-мергежилиң улуу-биле үнелзин бис. Константин Устинович Черненко улуг Ленииниң үнделизээни Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгараңгай ажылдакчызы дээрзин ооң намдарында онзалап айытканы — бистерге, ажылчын аңгының төлээлеринге улуг чоргаарал болур.

Бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыдайгы сайзыралы, хөгжүлдези дээш, совет кижилериниң амыдырал деңнелин улам бедик болдурарын чедип алыр дээш база чуртувустуң намгалал күүзүзүи быжыглары дээш К. У. Черненко арга-мергежилин берип чоруам болгаш бээр дээрзинге бүзүреэр бис.

К. У. Черненко ампы үеде АКШ-тың болгаш НАТО болуунуң чорудуп турар эжелекчи дайынчыларынга удур

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ДЕТКИВИШААН

болгаш чепсегленнишкинии дүжүрер дээш туракуп турарларның одурүүн баштаан.

Чоокта чаа болуп эртиеи СЭКП Төп Комитединиң ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко күш-ажылдың сагыыга-чурумун улам быжыглап, бүдүүлге продукциязының ботүнезин чиигедирип, ажылдың шынарын экижидерии, ооң бүдүрүкчүлүүн бедиреринче сагыш салырын бодуиуң чугаазынга айыткан.

З. ЧАШУХИНА,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, парлакчы.

ХАРЫЫСАЛГАДАН ХАМААРЖЫР

Партияның болгаш күрүнеиң шылгараңгай ажылдакчызы Константин Устинович Черненкону бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга соңгаанын бистер, коммунистер болгаш совхоздуң ажыл-ишчилери, бир үн-биле деткидивис. СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин ханы танышкаш, изии-биле түүлдүгзүнүп, хүлээп алдывыс.

Пленумнуң шиитпирлеринде совет кижилерниң ажылдарының болгаш амыдыралының байдалын, медицина хандырылгазын экижилерин партияның политикалының дээдн эчис сорулгазы кылдыр база катап онзалап айытканыр. Аңаа харыы кылдыр кижи бүрүзү хамаарышкан участоктарынга харыысалгазын улам бедидип ажылдаары чугаажок.

Чоиуң кадыкшылын быжыглаар хемчеглерни чорудары кол айтырыг болуп турар. Чөөн-Хемчик районуның Хайыракан суурда амнелге пуштузунуң эмчилери чоиуң кадыкшылын быжыглаар, варыгларны баш бурунгаар болдурбалыкың чамдык хемчеглерин кылып турар бис. Чоига гигиена, санитариа талазы-биле тайылбыр ажылдарын идепкейжиттишаан, кадыкшылга хоралыг чаңчылдарга удур лекция, бесседаларны кинолекторийлер-биле кады чорударывыс чаңчыл болу берген.

Л. ДАМБА-ДАРЖАА,
эмнелге пуштузунуң эргелекчизи.

ТАЙБЫҢНЫҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

Совет Эвилели совет улустуң эрге-ажыктарыпга дүүшкен принципиалдыг иштики болгаш даштыкы политиканы моон-даа соңгаар быжыы-биле боттандырып чорудар болгаш тайыңның ленинчи политиказындан, аңы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуиаарының принципиинден чаңгыс-даа базым атказрлавас. СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң түңнелдерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң Пленумга болган Кызыл шөлге кажыдал митингизинге чугааларын делегейде калбаа-биле чугаалажып көрүп турарының кол утказы ыңдыт.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы база съезд соонда чогаадыкчы ёзу-биле байлакшыдып, ханызаткан СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң политиказының доктаамал, чайгылыш чогун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугааларында чайыиандыр көргүскен деп «Работническо дело» солун бижээн. К. У. Черненконуң чугаалары коммунистиг тургузуушкуиның бүзүрелдиг базымы, совет экономиканы улам кедүрери, СЭКП-ниң социал программазын боттандырарын, олардан хамаарыжыр сорулгаларны ыяап-ла күүседиринче коммунистерни, бүгү совет кижилерни мобилизастап турар. Амгы, делегей байдалында дыка дүшкүүрлүг-даа үеде, Совет Эвилели тайбыңның — улуг болгаш бичии-даа улустарга быжыг болгаш шыныыг тайбыңның политиказын үргүлчүлээр дугайында К. У. Черненконуң медеглээнии дыка чугула ужур-дузалыг.

Бо хүннерде делегей совет кижилериниң Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр чаңгыс эвиниң болгаш быжыг сырый каттыжышкынының херечизи ССРЭ-ниң коммунистиг тургузуушкуиның болгаш тайбыңның херээн уламчылаарынга чайгылыш чок шиитпирлииниң херечизи болган.

СЭКП совет улусту эртемге шылгаттынган угланыышкын-биле — ленинчи угланыышкын-биле чаа-чаа тиилелгелерже баштап турар болгаш ол ыңдыг оруктан кажай-даа чаңдыр баспас деп, «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижээн. Совет Эвилелиниң бүгү чүткүлү, күзел-бодалы тайбының камгалаарынче, кижи төрелгетенни ядролуг айыыл-халаптың кыканыышкынындан камгалап, чайладырынче угланганын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаалары херечилеп турар. Совет Эвилели принципиалдыг үжур-дүзалыг улуг инициативаларны саналдап киирген болгаш Барыын чүктүң чүрттары оларга харыылаар боор деп делегейниң улустары маиап турар.

СЭКП, совет улус, кижи төрелгетенниң бурунгаар депшилгезинии, коммунистиг келир үениң болгаш тайбыңның эрге-ажыктарынга зүүштүр бүгү-ле чүүлдерии моон-даа соңгаар бодунуң заиилелчилери-биле кады ыылырын веигр «Неписабдшаг» солун бижээн. Ол солун «К. У. Черненконуң амыдыралчы улуг дуржулгазын болгаш ооң удуртукчу болур шылгараңгай аргаларын» демдеглээн.

СЭКП-ниң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказының соксаал чоокка үргүлчүлелин, партия биле совет улустуң бүзүдбас чаңгыс эвии СЭКП ТК-ның Пленумунуң бадыткаанын моол «Унэн» солун бижээн. Совет кижилерниң чаагай амыдырал - чүрттелгазының дугайында сагыш салырындан чугула болгаш хүндүлүг сорулганың чогуиуң дугайы К. У. Черненконуң чугааларында эң-не ханызыбиле демдеглеттинген. Ынчангаш СЭКП моон-даа соңгаар улуг Ленииниң чагааны чайгылыш чок угланыышкын-биле, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелериниң оруу-биле үргүлчүлел чоруур. Ооң чугаазында тайбыиче, чавырлыышкынче, чепсегленишкинии дүжүрериичe кыйгырыг база катап чаңгыланган. АКШ-тың болгаш Барыын чүктүң дайынчыраи, милитарисчи бөлүктериниң ССРЭ-ден шериг талазы-биле артык күштүг болурун чедип алыр дээш хей ораладжыып турар-дыр. Советтер чүртүн кым-даа коргудуп шыдавас. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга чаңгыс үн-биле соңгуткан К. У. Черненко ленинчи ёзуиун удуртукчузу, талаитылыг организакчы. Ооң Пленумга чугаазы ханы уткалыы-биле онзаланып, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шутумунуң логиктиг боттанкылгазының дугайын херечилеп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумуиуи, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының аңаа чугаазының дугайында дыңнадыг Югославияның массалыг информациязы чепсектериниң кол-кол черлерин эзлеп турар. «Политика» солун СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң иштики болгаш даштыкы политиказының осиерилге чогун онзалап айытканы. К. У. Черненконуң чугаазы тайбыиның ленинчи политиказының Коммунистиг партияның шынчызының дугайын херечилеп турар деп ол солун бижээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң амыдыралчы улуг дуржулгалыг шылгараигай ажылдакчызы боол турарын солуннуң К. У. Черненконуң ажыл-чорудулгазының дугайында түүлүнде демдеглээн.

Сураглыг америк хөй-ниити ажылдакчызы, «80 чылдарга демократия» дээр улуг салдарлыг организацияның удуртукчузу — Билдингир политиктиг ажылдакчы, АКШ-тың ССРЭ-ге шаанда алчыны чораан А. Гарриманның кадайы — **П. Гарриман** СЭКП-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны хевээр артканы болгаш Совет Эвилели чавырлыышкынының политиказын чорудуп турары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазындан көстүп турар-дыр деп медеглээн. АКШ амгы үеде ССРЭ-биле чогуур чугаалы кылган туразы чугула-дыр. Совет Эвилели ядролуг дайының үнүп кээп болур айыылынга удур демисежип турар болгаш, АКШ болза, «кызыгаарлаттыган» ядролуг дайын дээр ындыг дайынга тиилзэринге кордап турарыиче ол шыңгыы кичээнгей салып турар.

К. У. Черненко партияның болгаш күрүнеиң шылгараңгай угаанныг удуртукчузу. Ол чавырлыышкынче бүзүреэдии-биле чүткүп, ядролуг дайынны болдурбас дээш демисежип турар деп «Оксидентл петролеум корпорейшн» компаниязының директорлар чөвүлелиниң даргазы болгаш президентизи **А. Хаммер** чугаалаан. АКШ биле ССРЭ-ниң аразында харылзааларны чогумчалыг болдурарының үеэи шагдала келген.

Совет Эвилели чугаалажыышкыннарга, харын чугаалажыышкыннар бооргa, деп байдалга болгаш бир дөмей айыыл чок чоруккa үидезилеттинген, ак сеткилдиг чугаалажыышкынныарга бодуиуң белеиин бадыткаан деп «Вашингтон пост» солуи бижээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Совет Эвилелиэи кыжаныышкыннар-биле коргудуп шыдаттынмас, ооң камгалалы ыяк, бижыг-даа — деп, медеглээн.

Индияның даштыкы хереқтер министри **П. В. Нарасимха** Делиге ээп чедип келгеш, Ю. В. Андроповтуң удуртулгазы-биле чорудуп турганы ындыг политиканы улам-чылаарынга Совет Эвилелиниң бижыг шиитпирлиии Москвага турган, билдивис дээп медеглээн. Ол дугайыи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко биллингири-биле медеглээн.

Латин Американың улустары империализмниң агрессиязы күштериниң угаанмедел чок, авантюристиг үүлгедишкиннерии принципиалдыы-биле сойгалап илеретнени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга өөруп четтирип турарын Венесуэланың Компартиязының чиңгине секретары **Хесус Фария** чугаалаан. Боо-чепсекти АКШ-тың бүрүүзу-биле эндере бүдүрериие удур моон-даа соңгаар демисежириие, ядролуг кыжаныышкынны үүткаарының, чер кырынга тайбыңны быжыглаарының принципиалдыг шүүмүн ба-рымдаалаарынга, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиң быжыг шиитпирлиинге олар байыр чедирип турар.

(СЭТА).

Бир чагааның изи-биле

АҢАА-ЛА ДУЖААП БОЛУР

Ырак Мөңгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суурдан көдээ бижикчи Көкоол Кууларың «Шын» солун редакциязынче бижээн чагаазында мындыг одуруглар бар. «Көдээ суурлардан, район төптеринден ажыл-албан аайы-биле сургакчылаан, хуузунда-даа чоруктуг кижилер республика найысылалы Кызыл хоорайга бо-ла келир. Орук кижизи аалчылар бажыңнарынга баарга, чамдыкта өраэл чедишпес болур. Чон бо хире артыжып турда ындыг болуру база чөп. Аңаа чүрттап тургаш, чемге ажыглап турганы сүт, кефир, сливки, газтыг суг садып ишкен. шил саваларны буфетке дужаарга, албас болгай. Хоорайның магазиннериие барып дужаапгар уе чамдыкта тывылбайн баар, далаш, дедир чоруур-даа апаар таварылга турар. Ам канчаар боор, ол саваларны чүрттап турган өрээлге каапкаш чанар

Буржуаз күрүнеде чойну базарының каржы чепсээ болуп турар каржы күштү дерзии ажыглаары. тудуп хорутдаашкыннар болгаш истеп-сүрүүшкүннер-биле чоиуң үнүн боогдап шыдавастар...

Барыын Германияның девискээринге америк «Першииг-2» болгаш чалгыныыг ракеталарны тургузарын чөпшээреп берген ГФР-ниң чазаанның чонга удур политиказын Германияның Федеративтиг Республиказының чоиуиуң хөй нуруузу буруу шаап турар. Америк ядролуг чаа ракеталарны ГФР-ниң болгаш Барыын Европаның еске-даа чамдык күрүнелериниң девискээринде тургузуп турары чүгле Европага эвес, харын-даа бүгү делегейге тайбың херээнге шыгыы кыжаныышкын болуп турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕДНИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

ПРАГА. Брно хоорайда «Агрозет» үлеттүр каттыжышкынының коллективии күш-ажылды организастаарының бригада хевирин калбаа-биле ажыглап турар. Ол арганы ажыглааны күш-ажылдың будурукчулүүн бедидеринге, продукциянын шыкарын экижидеринге улут ужур-дузалыг болган.

Үлеттүр каттыжышкынының составынга кирип турар «Зетор» деп трактор тудуунуң заводунуң кол конвейеринге бригаданың боторуига-чарылгалыг аргазын баштай шенелде кылдыр ажыглап эгелээн турган. Аңаа 270 ажыг ажылчыннар киришкен. Чаа арга-биле олар ажылдавышаан, улут чедишкиннерлиг болган. Чижээ, эрткен чылдың баштайгы чартында күш-ажылдың будурукчулүү муриуку чылдың ол үезинге деңээрге, 30 хуу бедээн. Продукцияны үрей кылыр чорук чайлаттынган.

Заводтуң специалистериниң санап көргенин ёзугаар алырга, шенелденн чедишкиннир чорутканының түнелиниде материалдыг болган сан-хөөнүң улут камналгазы чедип алдынган.

МООЛДУҢ ДЕМИР-ОРУКЧУЛАРЫНЫҢ ЧЕДИНИШКИНИ

УЛАН-БАТОР. Улусчу Мооддуң, кан оруктарының ажыл-ишчилери чаа чылдың баштайгы айларын шалыпчы күш-ажыл-биле эгелээннер. Поездилерни график ёзугаар чигези-биле үлөзээ алгаш, чорудуп турар. Республиканың демир-орукчуларының бо чылын улус ажылагыйының 40 миллион тонна ажыг чүүктерин хереглекчилерге чедирер соорулгалыг. Пассажир аргыштырар болгаш улус ажыл-агыйы чүүктерии сөөртүр ажылдарның хөй нуруузу Улан-Баторнуң демир-орукчуларының үлүүнге онзалажып турар.

Улан Баторнуң демир-орукчуларының интернационалчы коллективи чедишкиннерии чүгле быжыглаарынче эвес, харын-даа улам бедик көрүнде совет кижилерниң ажылдарының болгаш амыдыралының байдалын, медицина хандырылгазын экижидерин партияның политикалының дээдн эчис сорулгазы кылдыр база катап онзалап айытканыр. Аңаа харыы кылдыр кижи бүрүзү хамаарышкан участоктарынга харыысалгазын улам бедидип ажылдаары чугаажок.

Чоиуң кадыкшылын быжыглаар хемчеглерни чорудары кол айтырыг болуп турар. Чөөн-Хемчик районуның Хайыракан суурда амнелге пуштузунуң эмчилери чоиуң кадыкшылын быжыглаар, варыгларны баш бурунгаар болдурбалыкың чамдык хемчеглерин кылып турар бис. Чоига гигиена, санитариа талазы-биле тайылбыр ажылдарын идепкейжиттишаан, кадыкшылга хоралыг чаңчылдарга удур лекция, бесседаларны кинолекторийлер-биле кады чорударывыс чаңчыл болу берген.

Л. ДАМБА-ДАРЖАА,
эмнелге пуштузунуң эргелекчизи.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ҮНҮ

Ахмед МАМЕДОВ, азербайджан шулукчу.

КОММУНИСТ

Сеткил-чүрээ ам-даа чалыы
Сезен харны шагда ашкан ирей бар иймн.
Сүме херек апарганда,
Чүгле аңаа дуза дилеп чеде-бээр мен.
Ооң сөзү — чөптүг, шынык,
Ооң көрбээн, билбес түүлү черле турбас.
Кышкы орду, рейхстаг дээш
Кырганывыс намдар оруу — шунту төөгү.
Сүме чагыы шунту херек.
Чүрекке дээр төптүг сөстүг, сеткилги ак
Болъшевик боон бүтка туруп.
Болат каң дег солдат болуп тулчуп чораан.
Дайын чепсээ чыдазын ол
Тайбың өйде хүүрекке солуп алган.
Сумгаитке завод түптүп,
Чүртүп каастап, эки херек кылын келген.
Ындыг кижээ ким-даа болза,
Ынанчышаан шогейип каар, дозексей бээр.
Кижилериң холда шагын
Кремльдиң шагы-биле деңнээрин дег,
Хоочуп, ыдык өгбевиске —
Коммуникске чуртталганы деңнеп чор мен.

Азим СУЮН, узбек шулукчу.

МЕҢЭЭ ДЫЫНМАС

Хүгбайыраан
хомудал-даа
меңээ дыынмас.
Хуу-салыы
калчаазы-даа
өзеп хоржок.
Чүрээмдиве
хөме салган
согуг безин
Чүмү-биле
экирбээн бол,
дүжүп бербес.
Шагдан тура
амгы шагның
бедиңге дээр
Шак бо, эрээн
делегейге,
чурттаатага
Ынак-тыр мен,
ыры дээнде
«хөптээн» деңдин
Ындыныалдыр
чадгыс ол-ла
шона каантар.

ТЫВЫЗЫКТАР. ТЫВЫҢАРАМ

Оттан артык от,
Ол-ла бодунда.
Чырыктан артык чырык,
Шынап бодунда.
Шарыы чок —
Частыычал,
Дүрүү чок —
Дүрлүүчел,
Эскербеске
Эдир чаанга демей,
Топтаваска
Доң чагга демей,
Дүрзүзү
Дүк-ле,
Көөрге
Хөвең-не,
Кижи келген ышкаш,
Кизирт-кизирт кыңды,
Халып келген ышкаш,
Кизырт-кизирт кыңды.
Доңмасты
Доңурду,
Доңүргаш
Дошталдырды,
Дошталдырраш
Чара тепти.

О. ДАРЫМА.
чыып бижээн.

ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ҮНДЕЗИНИ — ЧОННУҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫ

(Америк журналист Майк Девидоунуң «Москвага демдеглелдеринден»)

Бүгү совет республикаларның барык шуптузунга четкен мен. Кыдыккы Соңгу чүкке, Ыраккы Чөөн чүкке, Ортаа Азияга ооң мурнунда хожудаңгай чораан улустарның бүгү-ниити эртемниң болгаш культураның бедиинче дешилгезин көрдүм. Ол чүл дээрге совет нинтилел болгаш чазак национал айтырыгны шинтпирлээрде дарлалдың болгаш ылгай көөр чоруктуң бүгү хевирлерин чок кылырын кол эге үндезин кылдыр тургускаңының ачызында чедип алдынган. Чогум-на ындыг түүлдерин бистиң чазаавыс хүлээп көрбейн турар. Сайзыраваан турган республикаларга немелде чиигелделерин болгаш эргелерни тывыскан. Ол артык эргелерге кым-даа удурланмаан. Орус кижилер хаанныг чазактың кедергей дарлап турганы улустарга амгы хөгжүлдеге ең таарымчалыг аргаларны тургузары дээш кандыг-ла бир талазынга боттарын кызамдаарынга безин чөпшээрешкени кайгамчык чаагай чижек.

ССРЭ-ге чурттап тура, дыка-ла хөйну көрген, билген мен. Сөс кырында демократия биле херек кырында демократияның аразында ылгалды медереп билдим. Ол дээрге ийи социал тургузугларның аразында американнарның билип чадап турары кол ылгал ол-боор. «Демократияны» бистиң билип турарывыс болза, хуралсутлаага, солун-сеткүүлге сөс октажып, мартылдаа үндүрери ол-ла болгай. Бистиң хоойлужудулга органнарывыстың палаталары дээрге алгыш-кырыш, сөс тулчуушкуннарының чери-ле болгай. Таарымча чок байдалдарны бисте ышкаш хөй шинчилеп, бижип турар чурт чок. Ынчалза-даа оортан кандыг-даа эки түңвел чок.

Ажык-кончаа сүрген бистиң солун-сеткүүлдериң журналистери Дээди Советтиң сессияларының эртерин шүгүмчүлээп турар. Кым хөйну чүтаалаптарыл? Оларны чогум-на бо талазы сонуургадып турар. Ынчаар ап көөр болза, бистиң сенадывыс болгаш конгрезивис тиилелгени дораан чедип алыр. А совет кижилерге (американнарга база ындыгла болур болза эки ийик) чоянуң эрге-ажыынга кым хөйну кылып турарыл деп айтырыг сонуургавчыг.

Чаңгыс-даа совет орган чер-чер Советтеринден эгелээш Дээди Советке чедир, школалар саның кызырарынга, башкыларны ажылдан үндүрериңге, библиотекаларны, уруглар садтарын, ясли-лерни, кадыкшылга төптерин хаарынга чедирер чаңгыс-даа ындыг доктаал-шинтпир, хоойлу үндүрүп көрбээн. Чаңгыс-даа совет суд национал эвээш санныг улустарның эргелерин үреп көрбээн.

Сөстүң болгаш ажыл-херектиң карышпазын анаа-ла бир шоодуг кылдыр хуулдурган бистиң буржуаз нинтилелге ындыг хоойлуларны чүгле хүлээп ап турар, а харын ону «чаагай чорук» кылдыр көргүзерин кезээде кызыдып турар болгай.

Бүгү кижилерни сеткилиге тааржыр ажыл-биле хандырар дээш, бедик мергежилдиг халас медицина дузазын магадылавышаан, кижилерниң кадыын камгалаары дээш, дээди эртемге чедир халас эртем-билиг чедип алыры-биле хандыртының турар чоннуң культура денелин бедидери дээш, ең эвээш хөлезилиг чаагайжыттынган оран-бажың-биле хандырар дээш, кым ең хөйну кылып турарыл деп чүвени бодап көөр болза, кайы система ең демократтыг боон турарынга чигзиниг артпас.

Совет Эвилелинде демократияның үндезини — чоннуң эрге-чагыргазы.

ССРЭ Конституциязының 104 үүлүнде: «Депутат бодунуң бүрүн эргелерин, будурулге болгаш албан-хүлээлге ажыл-чорудулгазын үспейн боттандырар» — деп бижээн. Бо бөдүүн сөстериниң утказы дыка-ла ханы. Дээди Советтиң депутадының демдээн хөрээнде кадаан гидростанция тудутжуларын, заводтар ажылчыннарын, тараажыларны көөреш кезээде адаарагаар мен. Олар Совет чүртту чогум-на күшажыл кижилери — будурулгеде, эртемде, культурада шүүт дорт ажылдап турар кижилер башкарып турар деп чүвени хереченилей бээр.

Бистиң сенадывыста чаңгыс-даа ажылчын чок. Төлээлекчилер палатазында алды санныг ажылчын санаттының турар, а херек кырында олар шагда-ла ажылчын адын чидирген болдур ийин. Ооң өске кымнар бар ийик? Корпорацияларның 215 болчукчулары, 81-и банкирлер болгаш хөрөнгитеннер. Сенатта ол саннар 65 болгаш 13 кылдыр хуваатынган.

ССРЭ Конституциязының ол-ла үүлүнде депутат эрге-хүдээлгелерин күүседип турган депутатка кол ажылдап турар черинден ортумак шалының төлээр деп айтыкан. А бистиң палата төлээлекчилеринге болгаш сенаторларга хамаарыштыр чугаалаар болза, ол хүлээлгелер оларның орулга алыр, ажык-кончаа сүрер аргазыдыр. Конгресс кежигүнү чылда 57,5 муң долларны алыр, ол дээрге ооң орулгазының чүгле чамдыдыр. Америк үндүрүг төлекчизиниг ындыг «орулга» чылда 400 муң доллар каража боон хуулар.

Москвага доктаамал корреспондентилеп тура чурттап турганым Ленинград проспектизинге 26 дугаар бажың чанында ам келгеш, улут тынар мен. Хостут, шөлзинин түү дээр. Кудумчуга дерзин дүржоктар халдап кээринден кортпас сен, ажыл чок артарындан кортпас сен, эмнедирин улут өртектиг болур деп кортпас сен, сөөк-язы ылгай бээр деп вортпас сен. Бөгүнгү хүн, даартагы хүн дээш коргуушкун мында чок.

Ырак эвоете чем магазинниге кире бердим. Маңаа хөй катап кээп турган болгаш, шуптузун билир мен. Бопутур чаактарлыг, славян шинчилиг калбак арында карактар иээнин-биле үткүжүп кээрге, оңу дораан танып каадтым. Ол дээрге алды чыл иштинде маңаа чурттап турумда, меңээ колбасаны, быштакты кезип, килдеп берип турган садыгжы Катя-дыр. Ол мени база танып калды.

— Аяныыт апарганыңнар ны! — деп, ол өөрүп чугаалаан.— Кайа чордунар, мурнуу чүүке бе? — деп, айтыды.

— Чок, эргим Катя! Шыны-биле чугаалаар болза, куриуу-даа, соңгу-даа, чөөн-даа, барыын-даа чүктерге чорбадым! Мен дыка-ла талыгыр ыракка, өске делегейге чордум, оңу география талазы-биле тайылбырлай албас бис!

Ийи делегей. Мен ооң кайызынга-даа чурттадым. Бодумнуң өскен-төрээн чуртумга баргаш, ёзулуг кижизиг амыдыралды дораан сакты бээр-дир мен. Ам мырыңай чаш, чалыы чылдарымның Бруклини. Нью-Йоругу чүге мындыг чүвел деп шыжыгып, киленеп турар апарган мен. Ол килең дам өзүп, китпеп орар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаады үнген «Өңнүктериниң үнү» деп номдан.

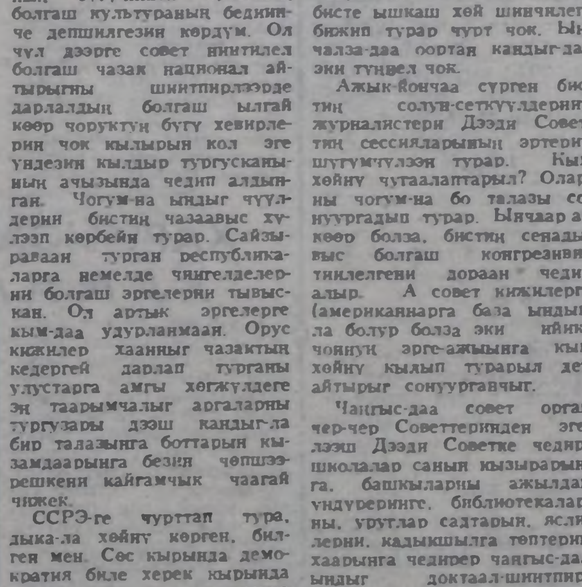

Чадаананың Культура бажыңының директору Анна Дамбаевна Маңдан-Хорлуу школачы чылдарындан эгелеп, уран чүүл көрүлделеринге киржип турган. Минусинскиниң культура-чырыдыышкын училищезин доосказ соонда, ол уран чүүл удуртукчузу болуп, элээн үр ажылдаан. Ол үениң дургузунда дыка хөй танцыларны тургускан.

Район эмнелгезинде танцы бөлгүмүн ол ам үш-дөрт чыл удуртуп турар. 1981 чылда медицина албан чердиниң коллективтериниң республика көрүлдезинге бот-тывынгыр артистер тиилекчи болган.

ЧУРУКТА: район эмнелгезиниң эмчи сестралары «Аяк-Шай» деп танцыны күүседип турары.

СОНУУРГАКТАРГА

Поварга медальдар

Олимпий оюннарынга чүгле спортчулар киржир дээр болза, ол частырыг бодур ийик. Ол дээрге хөй-хөй мергежилдиң кижилерниң шыңгыы шылгалдазы: тренерлерниң, эмчилерниң болгаш поварларның... Амданныг, хоолулуг эртенги, дүштеки, кежээки чем чокта кандыг рекордтар турар боор?

— Чээрби беш чыл ажыг поварлап тур мен — деп, Олимпийжи сууржугаштың поварларының бирээзи Петко Поваиович чугаалаар. — Мактанмас мен, шыны херек, менде база медальдар бар, ынчалза-даа олар олимпийжи эвес. Поварларның делегей конкурстарынга маңа кылганым блюдолар он дөрт алдын медальдарны чаалап алган. Чоокта чаа Венага болган копкурска кулинарларның дээди шаңналы — «Алдын серээ-биле» шаңнаттым. Олимпийжилер чемгереги меңээ улуг алдар. Амдыызында ким-даа хомудаг киирбейн тур. Олимпиаданың киржикчилериниң болгаш аалчыларының чемге хөөну кажаңгызы дег тергиин эки, спортчу-дур дээрзин хөглүг бөрзекчигеш Вучко бадыткап турар.

• • •

«Кошево» стадионда кончуг улут «хувада» олимпийжи чалбыышка бүгү Оюннар дургузунда чүс тонна пропан—кывар газ хереглеттинер деп саналн.

• • •

Японияның садчылары Олимпиадага белек кылдыр Токиодан самолёт-биле 120 черешня өзүмнерин чоруткан. Оларны олимпийжи хоорайның парыгында олуртканы.

• • •

Сараевожуларга болгаш Оюннар аалчыларынга Герцог-Новн дээр югославтар хоорайның чурттакчылары солун белек чогаатканнар: чанчыл болган чечек делегелгезин олар ак Олимпиаданың төвүнге арттирер деп шинтпирлээннер.

• • •

Хүнде-ле телефон-биле алды муң ажыг чугаалажыглар. Олимпиаданың кол харылзаа төвүнүң «чүгү» ындыг. Олимпийжилерниң эргезинде 100 телефон кабиналары ажылдап турар.

Чүгүрүк Моника

Зальцбургтан келген он ийи харлыг Моника Фриш Австрияга болган марафон чарышка чемпионнаан. 42 километр 195 метрни маңнап эрткеш, ол могап турбаан, эрес, хөглүг чаңын салбаан.

Моника спортчу өг-бүлеге төрүттүнген. Ынчалза-даа оон-биле адазы-даа, иези-даа, ийи акызы-даа деңнежип шыдаваан. Он ийи харлыг спортчуну эмчилер ховар кижи деп саналнар.

Кофе херек бе?

Густав III (1746-1792), швед хаан, кофени хоран деп санап чораан. Бодунуң бодалдарын шынзыдар дээш, бир аар кем-херек үүлгедикчизин чүгле кофе ижер кылдыр шииткен: «Өлгүженге чедир кофени хуннүң-не иш!»—деп чарлык болган. База бир кем-херек үүлгедикчизин эккелдиргеш, аңаа чүгле шай бээрин дужаган. «Шенелдемиң» күүселдезин хынаары-биле ийи эмчини тургускаш, кофе, шай ижикчилериниң кайызы мурнай өлүрүн хынаазын дээн.

Бир дугаарында эмчилер өлген.

Ооң соонда хаан өлүртккен.

...Кофе ижип өлзүн деп шииткел алган кижи 83 харга чедир чурттаан...

Бо төөгүнүң соонда безин Швецияга кофе ижерин ийи катап — 1816 база 1822 чылдарда хорүп турган.

Н. КОЛПАКОВ.

ПАГАЛАР ЧОКТА ХОРЖАК

Парижте ресторанга пага буду чагыдып алгаш, амданнамып, чил орган кижи ооң кайын келгенин эки-ле билбес. А ол ховар чемни Бармыя Европаже Индиядан азып Бангладештен эккеп турар. Индияда оларны дүне фонарь чырымнга тудар. Дириг пагаларны шоодавйлаш түскай будурулгелерже чорудар. Аңаа оларны дус эзилдиришге сып каар. чаагай чем белен болганы ол. Соңгу үеде индий биологтар ол араатанзыг тывыш ажылын соксадырын негеп турар апарган. Чүгле оларны кээргээш-даа эвес. Рис шөлдериндеп миллион-миллион пагаларны түдүп ыаларга, аңаа ыырааалар кедергей көөдээр болган. Пагаларны хөйу-биле түдүп турар штаттарда малярия аарын өөскүп турар апарган.

ХОНАР ЧЕР ЧОГУНДАН

Гронингенде (Голландия) шагдаа салбырының чоогунда магазинниң соңгаларын кежээнин-не бир кижи буза шаап турар апарган. Садыгның эзлери шагдааларга чугаалап пат болган. Адак соонда чурум тудукчулары кемниг кижилерни түдүп алган—оларды дезер деп безин оралдашпаан. Чурим трекчилерин 6 шак дургузунда олурары-биле кара-бажыңче чорудуткан. Голланд хоойлу ёзугаар соңга бизарга торгаар хемчег ындыг. Ынчалза-даа соңгалар бузулбушаал. Хулиганнар чүге ындыг «хедер» чоор деп айтырыг тургустунуп келген. Ооң чажыды бөдүүн болуп-тур. Соңгаларны ажыл чоктар буза шаап турар болган, чүге дээрге олар бажың чогундан кара-бажыңга хонуп, удуп ал турганы ол.

СООДУКЧУДАН ДОШ ДЭЭРЕ

Японияда бажыңга ажыглаар электри техникаэын хөйну будурул турары билдингир. Ынчалза-даа дыка хөй японнар соодукчу орнунга дош ажыглаар, ону хуу садыгжылар экеп берип турар. Рис савацынга каанныы сүргей ораал каан дош сөөртүп чоруур рефрижераторларны Токионуң кудумчуларынга бола көрүп болур. Чоланчы сүүр башкы шөбек-биле улуг дошту сөөртүп үндүрүп келгеш, хереглекчиниң айтып берген хемчээлин ёзугаар дошту үзе хирээлел бээр.

Үнүп орар хун чурттукүн улузу продуктуларны «шынз» дош кырынга салып каарга эки кадагалаттынар дижирлер.

КРОССВОРД

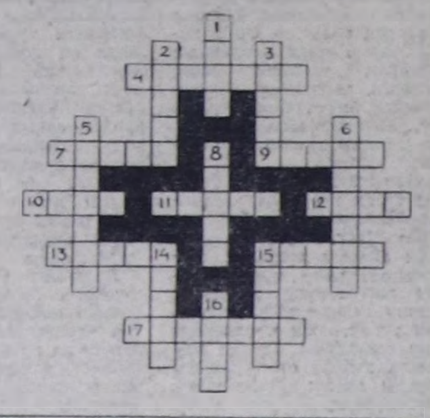

УЗУН ДУРГААР: 1. Тывада хөл. 2. Дарганның херекселп. 3. Кижиниң органы. 5. XVIII векте болган тараачынарның тура-халыышкынының баштыңчызы. 6. Улустуң аас-чогаалының бир хевири. 8. Үнелиг чүүл. 14. Тывада совхоз ады. 15. Херээжен кижиниң каасталга херекселп. 16. Кургап калган ыяш.

ДООРА ДУРГААР: 4. Мурнуу-Америкада хоорай. 7. Азырал мал. 9. Тыва чем. 10. Тыва фамилия. 11. ССРЭ-де хем. 12. Нация. 13. Орус чурукчу. 14. Чылгычының херекселп. 17. Куш ады.

Э. САЯА тургускан.

УРАН-ЧЕЧЕН ТОКТАК-ООЛ

1947 чылда Кызылга партия школазынга өөренип тургаш, дыштанылга үезинде Кызыл-Мажалыкка чеде бердим. Культура бажыынга кире бээримге, кижи шуут сыңыыпсас. Ында аңы-аңгы суурлардан келген уран талантылыг кижилер чыглып келген. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң иижикчилериниң аразында ырлаар, хөөмейлээр, игилдээр, танцылаар кандыг кижи чок дээр. Оларның аразында шилилде көрүлде чоруп турар болду.

Хөй кижиниң аразындан Алаш чурттуг Күжүгет Санчы-Мидипович Токтак-оол ылгалып турган. Ол тоолдаар, тывызыктаар, шулуктээр, чечен чугаалар номчуур кижи. Күүседип турар чүүлдерни база боду чогаадыр. Ынчан назыны элээн берган, алдан хар ажа бергеп турган. Чылган улус «Токтак-оол келген-дир» дижип, сонуургааны аажок. ону долганып алган, тоол азы шулук номчуп бээрин дилээн турарын эскердим.

Токтак-оол деп кымыл ол? Байзырга холечиктеп чораан ядыы арат. Феодалдарның хөрөнгизин хавырган соонда дузаламчы алган. Алашка баштай МЧАЭ, ооң соонда «Кызыл сылдыс» колхозту

Амыдыралдан чугаа

тургузарынга ол үлүүн киирген. Үдегерлиг колхозчу он ийи уругларның адазы турган. Күжүгет Санчы-Мидипович аар-берге амыдыралга дадыкан, кээргээчел сеткилдиг, бөдүүн, чугаакыр кижи. Ада-өгбелерниң аас чогаалыы ол эки билир. Ол байлак эртинени кадагалаар, аныяк өскенге дамчыдар херекке улуг үлүүн киирип-тирген.

Ынчан ол шилилде үезинде чон ону катап-катап дилеп турганын сактып-дыр мен. Тоолдарны кончуг чечен ыдар. тывызыктарының сагынгыр. мергенин чүү дээр. Ооң чугаазы безин шулук аянныг дыңналыр.

Самдаң чолдак тонуут,
Чалчай алгы саадактыг,
Чамык-былда боолуг,
Чалбак кара таалыңныг,
Кара дазыл аяктыг,
Хадың урузу калгактыг,
Чалгай нашта шайын
эскеш.
Саңын салгаш, чажыын
чажып,
Эзрээрген таңдызынче
Эргий көрүп чаңып орган

— деп, анчы кижиниң дугайында тоолун ол ынчаар эгелээн чүве.

Үлегер домактар, дүргеи чугаалар, баштактаныышкыннар белеи чүве дег. чугаа бүргүзүнге хереглеттинер ындыг чечен кижи. Оларның чамдыызы мындыг:

Дазыл дег ыыйыстыгдан
Тавак дег хинигдеи
Чара кагар чилиглигден
Чара кезер чаглыгдан...
Узун хемни кыскалат,
Беднк артты чавызат.
Чораан ботка човудаң чок,
Чорткан аътка соодуг чок...

Артистер дег уран-чечен күүсеткен авторну дыңнаан улус шуут таалап калган олурганнар. Токтак-оол соксаар ужур-даа чок. Октаргайның бергези ол бе, орус боомнуң дегбези ол бе дээш, ол хемни куду кучаранчыг кылдыр ырлап бадып орган аңчының үнүн оттүндүр базыра каапты.

Таптыг өөреткен болза, ооң улуг чогаалчы-даа үнүп болүр турган. Чон аразында ол дег талантылыг кижилер хөй болдур ийин. Ынчангы көрүлдеге Тываның улустуң чогаалчызы Степай Сарыг-оол киржип чораан. Ол Күжүгет Санчы-Мидиповичиниң чогаалдарын ёзулуг чоңгудур деп. долгандыр турар эш-ооруңге чугаалап турганын дыңнаан мен. Ол үеде чаа бижип эгелеп чораан Салим Сүрүң-оол база орта чорүп турганын сактып-дыр мен.

Кызыл-Мажалыкка болган таланттылар көрүлдезиниң соонда, 1947 чылдың июль 6-да үнген «Шын» солунга Күжүгет Токтак-оолдуң «Арат мен» деп шүлүүн парлаан. Ужен чылдар арткен соонда, помчуурга солун болуру чугаажок.

АРАТ МЕН

Адымны Токтак-оол дээр,
Адам ады Санчы-Мидип,
Алыс шаандан чурттаи
келген
Аңгы төөгүн арат мен.
Шыдаяктыг шыйыптадым,
Чоладыгны чонуптадым.
Будуштуг, туруштуг
Бүрүн бүдүн чуртум-дур.
Алаш суу акса-акса,
Аксы барып Хемчик
кирген,
Улуг-Хемде каттышкаш,
Ужу барын кайда барган.
Таваар оожум батса-батса,
Далайцыва кире бергеи.
Улуг-Хем-даа орук истиг,
Ужур-чурум уштуг-баштыг
Чазак-намның ужуру-даа
Чаңгыс аайлыг чурумнуг.
Чадыы-буурай араттарның
Чаалап алган эргези шын.
Шиим часпас, оруум
часпас
Чиңгине ядыы арат мен.
Төре дужумеди чорбадыы.
Дөрт өн чиңге кадавалыы.

М. ОНДАР-ООЛ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.45 — Гимнастика. 9.00 — Олимпиаданың хүн демдеглели. 9.15 — «Буратиноның делегелгези». 9.45 — «Спортлотоның» 7-ги тиражы. 9.55 — «Утпаал сен бе, ашт...» 11.00 — XIV олимпийжи оюннар. 13.30 — Тележурнал. Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ниң төлевилелии чугаалажып тур бис. 14.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — «Дем катыжышкыны». тележурнал. 16.00 — Документалдыг телефильм (ВУР). 17.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.00 — Политиктиг тайылбырлакчы. Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.30 — Мультфильм. 18.40 — «Обкомга келген чагаа». «Ол-ла черинге шинтпирлээр» деп белүк дамчыдылгадан. 19.40 — «Капитан». Уран-чечен фильм. (Франция). 21.00 — «Ye». 21.45 — XIV олимпийжи оюннар. 22.30 — Фильм-концерт. 23.00 — XIV олимпийжи оюннар. 00.00 — 00.10 — Чаа медээлер.

НИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.20 — Агрономнар И. Дергуновтиң биле И. Лазаревтиң дугайында документалдыг телефильм. 8.50 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.20 — Литва телестудиязының программазы. 10.45 — Фильм-концерт. 11.45 — Мультконцерт. 12.25 — «Геронтиустуң дужуу» деп оратория. 14.15 — Аныяктарга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 15.00 — XIV олимпийжи оюннар. 17.00 — «Академик Беляев». 17.10 — «Кинопанорама». 18.55 — Делегей болуушкуннарының допчулалы. 19.10 — Документалдыг телефильм. 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадышпыл». 21.00 — «Ye». 21.45 — «Верий кварталның аялгазы». Уран-чечен фильм. 23.20 — 00.20 — В. Маяковскийниң шүлүктерин РСФСР-ниң алдарлыг артизи Я. Смоленский номчуп күүседир.

ағаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге чуга хар чаар. Дүне агаарның температуразы 35—40, чамдык черлерге 20—25 градус соор. Хүндүс 24—29, чамдык черлерге 13—18 градус соок болур.

Автооруктарга көстүүр эки.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 35—37, хүндүс 24—26 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: **«Если враг не сдается»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Чужая пятёрка»** 9.00, **«Через тернии к звездам»** 11.00, 14.40, **«Клятвы и обещания»** 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Конец бабьего лета»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Провал операции «Большая Медведица»** 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң шинтпирин ёзугаар хоорайның чурттакчыларын эът продуктулар-биле садыг дамчыштыр хандырылгазын аъш-чем садының магазиннеринге баш удуур чагыглар-биле кылыр. 1984 чылдың бирги кварталында эът продуктуларына чагыгларны бажың эргелелдеринге 1984 чылдың февраль 25-ке чедир кылдырар. Февраль айның чагыгларын магазиннерге бээри 1984 чылдың март 1-ге чедир доостур.

Февраль айның ажыглаттынмаан чагыглары март айда куш чок болур.

1984 чылдың февраль 19-та, воскресеньеде хүндүскүнүн 14 шакта Политиктиг чыыдыышкын бажыңында лекция болур. Ооң темазы: «Совет-америк харылзаалар». РСФСР-ниң «Билиг» нинтилелиниң лектору, экономиктиг артемнериниң кандидады В. Д. Баранов (Москва) лекцияны номчуур.

Залче билеттерлиг кирер. Билеттерни ында садып турар.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсаалдыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий ам ыыдырал болгаш үлетпүр кылдыстериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдыстиниң 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60 культура кылдызының 2-23-54 кодзо ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2058.

Тыва АССР-ниң Ием үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүме комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00278.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 44 (12434) | 1984 чылдың февраль 19, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

Төп соңгулда комиссиязының эдлчеглиг хуралы Г. М. Марковтуң даргалаашкыны-биле февраль 17-де Москвага, Эвилелдер бажыңынга болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлуга шыңгыы дүүштүр бүрүткээнин ол дыңнаткан. Депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн дугайында дыңнадыгларны парлалгага чогуур үезинде парлаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр бүгү-ниити сорук киришкинниң байдалында бүрүткээн. Бүрүткеттирген кандидаттарның аразында бүдүрүлгениң сураглыг мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, эмчилер, башкылар, хандырылга ажылдакчылары, техниктиг инеллигенциянын төлөөлекчилери, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, көскү шериг начальниктери бар. Олар ёзулуг-ла ат-алдарлыг, политиктиг болгаш ажылхерекчи эргежок чүгүла шыңгарларыңы шиңгээткен. ажылчы чоннарга хүндүткелдиг ёзулуг-ла улусчу төлөөлекчилер-дир.

Депутаттарга кандидаттарның аразынга кол черни моон мурнунда шыңкаш, шиттирген бүгү кандидаттарны доктаатгыган хуусаалар-ында, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлуга шыңгыы дүүштүр бүрүткээнин ол дыңнаткан. Депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн дугайында дыңнадыгларны парлалгага чогуур үезинде парлаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр бүгү-ниити сорук киришкинниң байдалында бүрүткээн. Бүрүткеттирген кандидаттарның аразында бүдүрүлгениң сураглыг мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, эмчилер, башкылар, хандырылга ажылдакчылары, техниктиг инеллигенциянын төлөөлекчилери, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, көскү шериг начальниктери бар. Олар ёзулуг-ла ат-алдарлыг, политиктиг болгаш ажылхерекчи эргежок чүгүла шыңгарларыңы шиңгээткен. ажылчы чоннарга хүндүткелдиг ёзулуг-ла улусчу төлөөлекчилер-дир.

Депутаттарга кандидаттарның аразынга кол черни моон мурнунда шыңкаш, 1 хуу бедидери болгаш продукциянын бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирип чедип алыр. Ону планга немештир партияның немелде даалгазы кылдыр көөр херек» — деп айтыышкынарын амыдыралга боттандырар дээш немелде хүлээлгелерин алган.

Комбинаттың удуртукчулары, тускай эртемнигдери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, экономистери бүгү бар күрлавырларын санап көргеш, **күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн түгле 1 хуу бедидер эвес, а ону комбинатта ажылчыннарның санын көвүдетпейн 4,8 хуугa бедидерин чедип албышаан, продукцияның бот-үнезин 1,8 хуугa чиигедирин чедип алырын социалистиг хүлээлгелеринге немей алганнар.**

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 4,8 хуу бедиткенинден комбинат 8 муң тонна даг-дүгүн планга немей алгаш, чылда ниитизи-биле 103 муң тонна даг-дүгүн бүдүрүп үндүрер. А продукцияның бот-үнезин 1,8 хуугa чиигеткенинден бүдүрүлге 45 муң рубльдиң арыг оруглазын алыр.

Дериг-херекселдерни шын ажыглап, планныг септелгелерни баш удур, өй-шаанда шынарлыг чорудуп тургаш, даг-дүгү арыглаар дериг-херекселдерин аңаа турар чоруун 1983 чылга дең-зээрге, 3 хуугa эвээжедир. Бо чылын бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң йнги секциязының үүрмектээшкин агымнарынга дорттаар маскалыг 2 үүрмектекчилерни болгаш даг-дүгү алыр шуудугларга 6 чаа арыглакчыларны эптээш, ажыглалга киирер.

Комбинаттың дыка хөй ээлчегленнинң, участоктарының, цехтеринiң ажылчыннары бригада керээ-ни-биле ажылдаар аргаже кирер. Азы сан-түң-биле алыр болза бо чылын бригада керээзи-биле ажылдаар улустуң саны 1800 кижи чедер.

Продукцияның бот-үнезин ниитизи-биле 200 муң рубльже чиигедирип бо чылын чедип алыр бис. Нормалаашкынны болгаш учёттуу экижидип, технологтуг чорудулгаларның чурумун сагып, дериг-херексслдерниң ажык чок ажылдаарын кызырып тургаш, чылыг болгаш электри энергиязының чарыгдалын нормадан эвээжедир.

Бүдүрүлгениң бир көскү чедиишкинниң үндезини болза, кадрларны өөредип, ажылга дадыктырып, быжыглап, өстүрүп турары болур. Комбинатта ниитизи-биле 3300 хире кижи аңгы-аңгы ажылдарда хаара тутунган.

Ажылчыннарның ажылга харысалгазын бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыратканының ачызында эрткен чылын кадрларның ажылдаш үнер чоруу оон мурнунда чылдың түңнели-биле деңнээрге. баюк 26 хуу кызырылган. Ол дээрге, бисше улуг чедиишкиннерниң бирээзин болгаш Ак-Довуракты даг-дүгүчүлери СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, чижээ, пландан ажыр 1 хуу бедидери болгаш продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирип чедип алыр. Ону планга немештир партияның немелде даалгазы кылдыр көөр херек» — деп айтыышкынарын амыдыралга боттандырар дээш немелде хүлээлгелерин алган.

Комбинаттың удуртукчулары, тускай эртемнигдери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, экономистери бүгү бар күрлавырларын санап көргеш, **күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн түгле 1 хуу бедидер эвес, а ону комбинатта ажылчыннарның санын көвүдетпейн 4,8 хуугa бедидерин чедип албышаан, продукцияның бот-үнезин 1,8 хуугa чиигедирин чедип алырын социалистиг хүлээлгелеринге немей алганнар.**

Дериг-херексслдерни шын ажыглап, планныг септелгелерни баш удур, өй-шаанда шынарлыг чорудуп тургаш, даг-дүгү арыглаар дериг-херексслдерниң аңаа турар чоруун 1983 чылга дең-зээрге, 3 хуугa эвээжедир. Бо чылын бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң йнги секциязының үүрмектээшкин агымнарынга дорттаар маскалыг 2 үүрмектекчилерни болгаш даг-дүгү алыр шуудугларга 6 чаа арыглакчыларны эптээш, ажыглалга киирер.

Комбинаттың дыка хөй ээлчегленнинң, участоктарының, цехтеринiң ажылчыннары бригада керээзи-биле ажылдаар аргаже кирер. Азы сан-түң-биле алыр болза бо чылын бригада керээзи-биле ажылдаар улустуң саны 1800 кижи чедер.

Продукцияның бот-үнезин ниитизи-биле 200 муң рубльже чиигедирип бо чылын чедип алыр бис. Нормалаашкынны болгаш учёттуу экижидип, технологтуг чорудулгаларның чурумун сагып, дериг-херексслдерниң ажык чок ажылдаарын кызырып тургаш, чылыг болгаш электри энергиязының чарыгдалын нормадан эвээжедир.

Бүдүрүлгениң бир көскү чедиишкинниң үндезини болза, кадрларны өөредип, ажылга дадыктырып, быжыглап, өстүрүп турары болур. Комбинатта ниитизи-биле 3300 хире кижи аңгы-аңгы ажылдарда хаара тутунган.

Ажылчыннарның ажылга харысалгазын бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыратканының ачызында эрткен чылын кадрларның ажылдаш үнер чоруу оон мурнунда чылдың түңнели-биле деңнээрге. баюк 26 хуу кызырылган. Ол дээрге, бисше улуг чедиишкиннерниң бирээзин болгаш ак-довуракчылар-биле чогуур хуусаазында киирегенин Төп соңгулда комиссиязы демделээн.

Улуг-улуг демир-орук станцияларында болгаш аэропорттарда соңгулда участоктарын туртускынының дугайын орук харылзаа министри Н. С. Конарев болгаш хамааты ужар түүл министриниң бирги орлакчызы Б. Е. Панюков олар хуралга дыңнаткан. Экижидиришкинде турар судноларда, полярлыг станцияларда туртуузуп турар соңгулда участоктарының участок соңгулда комиссияларының хамаарышкан округ соңгулда комиссиядары-биле харылзаазын хандырар дугайында айтырыгны база көрген.

1984 чылдың март 4-те болуур соңгулдаларга соңгукчуларның келгенинiң дугайында медээлерни комиссияга киирериниң чугумун Төп соңгулда комиссиязы тодараткан болгаш округтарның соңгулда комиссияларынга чагааны бадылаан.

Көрдүнген бүгү айтырыглар талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Чамдык төп организациялардың, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, парлалганың, телевидениениң, радионың төлөөлекчилери комиссияның хуралынга киришкен.

(СЭТА).

Соңгулдадан соңгулда чедир

Тыванның аар индустриязының баштайгызы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың баштайгы эдлчезиниң ажыттыңганындан бээр 20 чыл болур оюн. бо чылдың августуң төнчүзүнде демделеп эрттирер бис. Оон эгелээш бо хүнерге чедир комбинат 1 млн. 300 муң тонна эки шынарлыг даг-дүгүн бүдүрүп үндүрген.

Комбинаттың найыралдыг коллективи он бирги бештиң чылдың үшкү чылының планныг онаалдазын көрдүнген хуусаадан 40 хонук мурнай, эрткен чылдың ноябрь 22-де күүсеткен. Комбинаттың ажыл-ишчилери бүдүрүлгеге чедип алган шак ол күш-ажылчы чедиишкиннерим улам быжыглаар дээш, 1984 чылдың баштайгы хүнниринден эгелээш, улуг тура-соруктуг ажылдап турлар.

Бо чыл ак-довуракчыларга ийи дакпыр оорунчуг. Ынчангаш Тыванның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттыжканының 40 чылын болгаш бүдүрүлгениң ажыглалга киргенинiң 20 чыл оюн төлептиг уткуур дээш тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ылаңгыя республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин детквишаан, «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге баштай киргеннериниң бирээзи. Шак ол байырлалдарны төлептиг уткуур дээш комбинаттың ажыл-ишчилери бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Чылда 95 муң тонна сорттуг даг-дүгү бүдүрүп үндүрер. күүрүне планын декабрының 18-ке чедир бүрүнү-биле күүседир деп соруглганы боттарының мурнунга салганнар.

Ак-Довуракты даг-дүнүчүлери СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, чижээ, пландан ажыр 1 хуу бедидери болгаш продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирип чедип алыр. Ону планга немештир партияның немелде даалгазы кылдыр көөр херек» — деп айтыышкынарын амыдыралга боттандырар дээш немелде хүлээлгелерин алган.

Комбинаттың удуртукчулары, тускай эртемнигдери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, экономистери бүгү бар күрлавырларын санап көргеш, **күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн түгле 1 хуу бедидер эвес, а ону комбинатта ажылчыннарның санын көвүдетпейн 4,8 хуугa бедидерин чедип албышаан, продукцияның бот-үнезин 1,8 хуугa чиигедирин чедип алырын социалистиг хүлээлгелеринге немей алганнар.**

Дериг-херексслдерни шын ажыглап, планныг септелгелерни баш удур, өй-шаанда шынарлыг чорудуп тургаш, даг-дүгү арыглаар дериг-херексслдерниң аңаа турар чоруун 1983 чылга дең-зээрге, 3 хуугa эвээжедир. Бо чылын бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң йнги секциязының үүрмектээшкин агымнарынга дорттаар маскалыг 2 үүрмектекчилерни болгаш даг-дүгү алыр шуудугларга 6 чаа арыглакчыларны эптээш, ажыглалга киирер.

Комбинаттың дыка хөй ээлчегленнинң, участоктарының, цехтеринiң ажылчыннары бригада керээзи-биле ажылдаар аргаже кирер. Азы сан-түң-биле алыр болза бо чылын бригада керээзи-биле ажылдаар улустуң саны 1800 кижи чедер.

Продукцияның бот-үнезин ниитизи-биле 200 муң рубльже чиигедирип бо чылын чедип алыр бис. Нормалаашкынны болгаш учёттуу экижидип, технологтуг чорудулгаларның чурумун сагып, дериг-херексслдерниң ажык чок ажылдаарын кызырып тургаш, чылыг болгаш электри энергиязының чарыгдалын нормадан эвээжедир.

Бүдүрүлгениң бир көскү чедиишкинниң үндезини болза, кадрларны өөредип, ажылга дадыктырып, быжыглап, өстүрүп турары болур. Комбинатта ниитизи-биле 3300 хире кижи аңгы-аңгы ажылдарда хаара тутунган.

Ажылчыннарның ажылга харысалгазын бедидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыратканының ачызында эрткен чылын кадрларның ажылдаш үнер чоруу оон мурнунда чылдың түңнели-биле деңнээрге. баюк 26 хуу кызырылган. Ол дээрге, бисше улуг чедиишкиннерниң бирээзин болгаш Ак-Довуракты даг-дүнүчүлери СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн

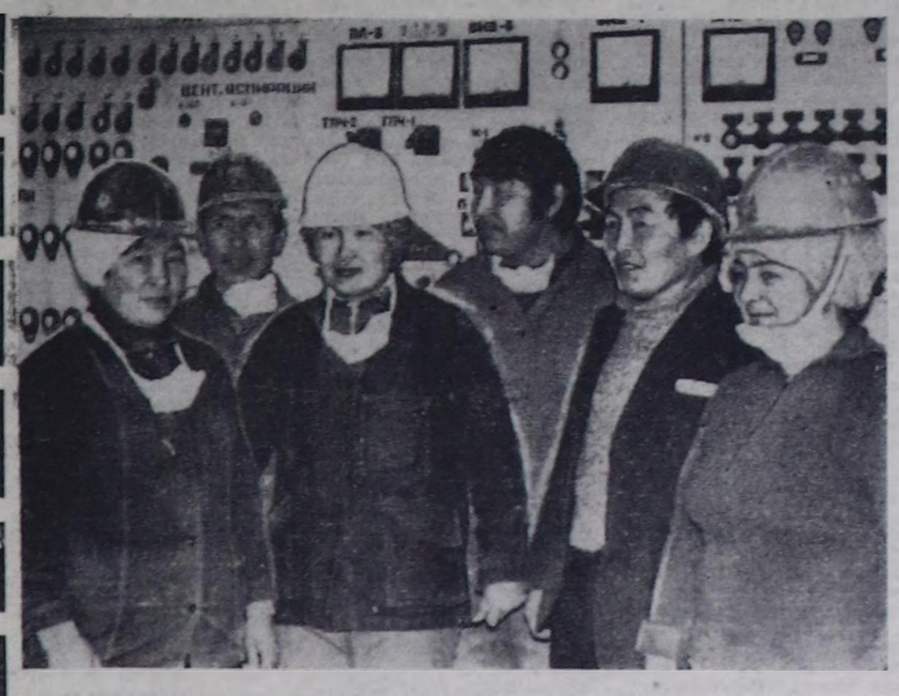

Фабрикаңың бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цехте Даш-Моге Дамбаевич Ондарга удуртқан № 1 ээлчээ бир ээлчегде 37 тонна даг-дүгүн бүдүрер тургаш, херек кырында ону 77 тонна кылдыр күүсетиеш, рекордту тургускан.

ЧУРУКТА: ол ээлчегниң нежигүннери-

1. ЧЕДИИШКИННЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛАП

Ю. КОМАРОВ,
В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору.

К. У. Черненконуң Ю. Цеденбал-биле ужурашканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко февраль 17-де МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле ужурашкан. Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков олар киришкен.

К. У. Черненко Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр бүгү моол улустуң ханы кажыдалын Ю. Цеденбалдың дамчыгканы дээш чүректиң ханызындан четтиргенин илереткен.

Акы-дүүма ийи партияларның удуртукчулары СЭКП биле МАРН-ның, ССРЭ биле МАР-ның арасында бүгү талалыг кады ажылдажылганың чедимишкинниг калбарып турарын сеткил ханыышкыны-биле демделээш, чаңчыл болган совет-моол найыралды болгаш сырый кады ажылдажылганы улам быжыглаарыңар дээш өөрүп чөттиргенин илереткен.

Беседа үезинде ол ышкаш делегейниң чамдык чиигээ. Индий океанда байдалга хамаарышкан айтырыгларын чугаалажып көргеш. Талалар Индий океанны тайбың зоналы болдурарын чедип алыр дээш орлардажыры-ңга боттарының шиитпирлиниң бадыткаан.

Беседага ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. В. Шарапов болгаш Мадагаскарның ССРЭ-де элчиниң Ф. Рандрианамамундин база олурушкан.

(СЭТА).

К. У. Черненконуң Д. Рацирака-биле беседазы

Февраль 17-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненко Малагасий Революцияның авангарды партияның (АРЕМА) чиңгине секретары, Мадагаскар Демократтыг Республиканың президентизя Д. Рацирака-биле Кремльге ужурашкан.

Оларның аразынга болган найыралдыг беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко болгаш Мадагаскарның даштыкы харектер министри Ж. Бемананджара киришкен.

Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр Мадагаскарның улузунуң болгаш чазааның ханы кажыдалын ооң илереткени дээш Д. Рациракага четтириишкинни илергейлээн.

Совет-малагасий харылзаларының айтырыгларының талазы-биле санал-онаалдарны кысказа-биле солушкан. Ол үеде ындыг харылзаларны улам калбартып, ханыладырынче түткүлдүү ийи тала бадыткаан.

Беседа үезинде ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. В. Шарапов болгаш Мадагаскарның ССРЭ-де элчиниң Ф. Рандрианамамундин база олурушкан.

(СЭТА).

УЛУСТУҢ ТУРГУЗУКЧУ КҮШ-АЖЫЛЫ

Соңгукчуларның Н. И. Рыжков-биле ужуражыышкыны

Свердловскиниң Аныяктар ордузунга февраль 18-те нарын машиналар болгаш аппаратура тургузукчулары, алдарлыг урал каныңың эзилдирикчилери, химиктер, пос-тазывылчылар, тудугжулар чыглып келгеннер. Аңаа Чкалов соңгулда округунуң соңгукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединiң, Эвилел Совединге депутаттың ол округтан кандидады СЭКП ТК-ның секретары Николай Иванович Рыжков-биле ужуражыышкыны болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Верх-Исетскиниң металлургия заводунуң кан эзилдирикчизи Н. А. Валяев чыглганнарга Н. И. Рыжковтуң амыдыралды оруунуң дугайын чугаалаашаш, соңгулда хүнүгде боттарының бадылаашкыннарын Төрээн чурттуң шынчы оолдары болгаш кыстары, коммунистиг, партия кежигүнү эвестерниң бүгүлбас бүгүүнүң кандидаттары дээш бээрияче ыйгырган.

Ужуражыышкынга сес ап, түве чугаалаанчар СЭКП ТК-ның эдлчег чок Пленумунуң шиитпирлериниң бүгү-ниити сорук киришкин-биле хүлээп алганын аңаа сос ап, түве чугаалаанчар демделеп турганнар.

Н. И. Рыжков түве чугаалаарга, чыыларынар ону чылыы-биле утказынар. Бистиң ужуражыышкынывыс аар чидиригге — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр кажыдалдың ам-даа ооскургавайн турар хүннеринде эртип турар-дыр деп, ол чугаалаан. Совет кижилер, буруңгаар депшилгедиг бүгү кижи төрелгетен кайгамчыктыг кижи. чалбыштыг патриот, Ленинниң херээ дээш могаг-шылаг чок демиселчиниң чайынкантак турасказалының мурнунга кажыдап, бажын мөгейтип турарлар.

Бо берге үеде коммунистиринiң, бүгү совет улустуң СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединiң, ТК-ның Политбюрозун долгандыр бүзүлбес сырый каттыжыышкыны, коммунистиг тургузушкуунуң шылгаттынган угланышкыны-биле чайгылыш чок чоруурунга шиитпирлии оңаа илереттингеген.

Партия ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунга ап Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгаашкынын партия идип үндүрген. Партияның салган сорулгазын күүседир дээш шимчээшкин чүрттө калбарган.

Массаларның инициативазын калбартырыкче партия шиитпирлии-биле сагыш салып турар. Бүдүрүлгени, инитилелдиң ажыл-херектеңиң эргелеп башкарырынга ажылчы чоннарның калбартыр талазы-биле хемчеглеп база олче угланган. Бүгү улустуң чугаалажып көргенинiң соонда хүлээп алганы күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу бистиң инитилелинисте демократизмниң чаа бадыткалы болган. Бүдүрүлге, социал болгаш кижинидилгенни, улус өөредилгезиниң системазын үлем-шай хөгжүдериниң, дээди школаның, совет кижилериниң кадыкы камгалаарының айтырыгларынга доктааган.

Оратор СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының айтырыгларынга доктааган, бүгү-ниити тайбыңны база улустарның айыыл чок чоруун камгалаарының болгаш быжыглаарының, империализмниң агрессчи чимзеңишкиннеринге шиитпирлиг ойтур согут бээринiң ленинчи политиказын СЭКП хамык чок болгаш чайгылыш чок чоову-луп турарын демделээн. Ол политика СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериндө, өскө документилеринде тода илереттингеп.

Депутатка кандидат бүдүрел дээш соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп чөттиргенин илереткеш, ол бүзүреелди бадыткаар дээш бүгү күжүн салырын бүзүреттинеп.

Соңгукчуларның М. В. Зимянин-биле ужуражыышкыны

Февраль 18-те Краснодарга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Совединге депутаттың ол округтан кандидады СЭКП ТК-ның секретары Михаил Васильевич Зимянин соңгукчулар-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — рис өстүрер «Красноармейский» ажыл-агайның партком секретары В. Е. Моидин чыылганнарга М. В. Зимянинiң доңгу намдарын таныштырган.

Краснодар крайның ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин изиг сорук киришкин-биле хүлээп алганын аңаа сос ап, түве чугаалаанчар демделеп турганнар.

М. В. Зимянин түве чугаалаарга, ону чыылганнар чылыы-биле утказынар.

Чоохта чаа Коммунистиг партия болгаш совет улус аар чидиригге таварышнан деп депутатка кандидат чугаалаан. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкининiң шылгарангай ажылдакчызы, чалбыштыг патриот, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг-шылаг чок демиселчи — Юрий Владимирович Андропов мөчээн Ю. В. Андропов-биле чарлышкынның качыдалдыг хүннеринде бистиң Коммунистиг партиявыстың сырый каттыжыышкынының, оон улус-биле бүзүлбас чаңгыс эвиинiң улуг күжү база ханап коргустунген.

Февраль Пленуму Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга бир үн-биле соңгаан Партия болгаш улус эш К. У. Черненконуң бистиң партияның болгаш чугаазынга бүгү партияның күүрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, политиктиг, идей-теоретиктиг болгаш организаткч ажылга байлак дүржүлгалыг, СЭКП-ниң ленинчи чиңгине шүгүмүн ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга, оон Төп Комитединiң хөй талалыг, үре-түңнелдиг ажылынга улуг үлүүн киирип турар чайгылыш чок марксучи-ленинчи кылдыр билир болганда ол шиитпирни чаңгыс үн-биле деткээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февральда болган Пленумнарының шиитпирлеринге үндезилеттингеп соруглганы сайгарып тура, М. В. Зимянин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр бир хуу бедидерни, продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедирип чедип алырын онаалап демделээн.

Краснодар крайның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, экономиканың хөгжүлдезин бүгү талалыг дүргедедир, организастыг чорукту болгаш коруум-чурумну экижидер, күүрүнiң, планның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле партияның угланышкынын үзин-биле деткип турар. Үлетпүр болгаш көдээ ажылгагый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге кубашчылар көскү чедиишкиннерлиг болганнар.

Ындыг-даа болза, крайның чамдык үлетпүр бүдүүлгелери планнарын болгаш хүлээлгелерин күүсеткээн.

Идеологтуг, политикажикизидилгелиг ажылды сайгырангайжыдарының айтырыгларынче М. В. Зимянин улуг кичээнгейни угланыпган. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга эш К. У. Черненконуң илереткенинге, Ю. В. Андроповтуң чугаазынга бүгү партияның эң чугула соруглгаларының бирээзи кылдыр көрүп, ол ажылды бүгү талалыг эжигдерип негээн.

ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлериниң боттанышкынының сайгарып тура, М. В. Зимянин утка-шынарын болгаш хевирлерин социалномия сайгырангайжыдарының соруглгаларынга, ажылчы чоннарның угаан-бодалының өзүп орар негелдеринге, оларның хүн бүрү ажыл-херектеринге болгаш сагыш чүүлдеринге дүүштүр тургузар дээш баштайгы базымнарны кылып турар бис деп демделээн.

Оон ыкай депутатка кандидат литератураның болгаш уран чүүлдүң мурнунда туруп турар харысалгалыг чаа соруглгаларның дугайын чугаалаан. коммунистиг кижинидилгенни, улус өөредилгезиниң системазын үлем-шай хөгжүдериниң, дээди школаның, совет кижилериниң кадыкы камгалаарының айтырыгларынга доктааган.

Оратор СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының айтырыгларынга доктааган, бүгү-ниити тайбыңны база улустарның айыыл чок чоруун камгалаарының болгаш быжыглаарының, империализмниң агрессчи чимзеңишкиннеринге шиитпирлиг ойтур согут бээринiң ленинчи политиказын СЭКП хамык чок болгаш чайгылыш чок чоову-луп турарын демделээн. Ол политика СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, өскө документилеринде тода илереттингеп.

Депутатка кандидат бүдүрел дээш соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп чөттиргенин илереткеш, ол бүзүреелди бадыткаар дээш бүгү күжүн салырын бүзүреттинеп.

Туранская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

2. СТАХАНОВЧУ АРГА-БИЛЕ

40 Совет Тываның чылынга уткуштур

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тураскыл катты-хып киргенининиң 40 чылын телептиг уткуур, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, беш чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырары-биле ону демдеглээр дээш «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегни 1984 чылдың январь 2-ден 1984 чылдың октябрь 10-га чедир республикага чарлаар дутайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Ынчангаш шак ол ээлчеге эң баштай кирген бүдүүлгелериниң бирээзинге бистиң «Тыва даг-дугу» комбинаттың чайыралдыг коллективи база хамаарыжыр. Эң алдынгыза фабриканың түс-түе ээлчеглер арасында чарыштың түннелдерни неделя санында доктаачал үндүрүп турар бис. Чарыштың түннелдерни үндүрер түскай комиссия кежигүннерин тургускан.

Бир неделя эрткен соонда дораан-на оон түннелдерим понедельникте дүшке чедир үндүргеш, тиилекчилерни илередир. Оон соонда комбинаттың удуртукчулары бирги черни алган ээлчегнин кежигүннеринге барып, оларга мактал бижиктерни, тураскаадыг вымпелдерни база дириг чечектерни байырланчыг байдалга тыпсыры чанчыл апарган.

40 шалыпчы неделяның баштайгы ийи неделязында улаштыр Даш-Моге Дамбаевич Ондарның удуртканы бедик сорттуг даг-дугу арыглаар цехтиң № 1 ээлчээ тиилекчи болган. А шалыпчы неделяның чедиги неделязында руданы үүрмектеп сорттаар комплексте Көк-оол Маадыр-ооловичиң Хомушкунуң бригадазы шылгараан.

40 шалыпчы неделяның шуптузунуң түннелиг-биле эң-не хөй катап тиилекчи болган ээлчеге, бригадага база түскай шанналды тыпсырын чарыштың негелделериниве киирген. Неделя санында түннелиң үндүрүп турар чарыжывыстың колгла негелделери кандыгыл?

Бир-ле дугаарында, будуруп үндүрүп турар продукциянның неделя планын канчаар күүседкенин, оон шынарын чугулалап көрүп турар. Ол ышкаш нормативтиг арыг продукцияның көргүзүглери чүү хире өзүлделигил. Оон-биле чергелештир коллектив кежигүннериниң ол неделяда ажылче үнүлдези, хөй-нинтиниң ажылынга киржилгези база будурулгеге оларның түннелдери дээш оон-даа өске көргүзүглер кирип турар. Чарыштың тиилекчилеринге тураскааткан хана-солуннарны, лайынчы хүүдустарны үндурери чанчылчаан.

Неделя санында түннелиң үндүрүп турар социалистиг чарыштың дээштиң ажылчерек кырында бадыткаттынып турар. Ээлчег, бригада бүрүү неделя санында эң бедик будурукчулуг ажылдаар дээш бүгү күжүн күрүне планын күүседпринче угландырган. Оон тодаргай чижектеринге мындыг фактыларны киирип көрейн: бедик сорттуг даг-дугу арыглаар цехте Боня Үйнук-ооловичиң Куулариың удуртканы ажылчыннары бир ээлчегде 72 тонна бедик шынарлыг даг-дугун болбаазыралып, ээлчег үлүүн 213 хууга күүсеткеш, стахановчу рекордту будурулгеге тургускаш, өскелерге үлегер-чижээн көргүскеннер.

Ол рекорд ындыг-ла кончуур уеле ылыынмаан. Январьның 14-те Даш-Моге Дамбаевич Ондарның удуртқан ээлчээ 37 тонна бедик шынарлыг даг-дугун будуруп үндурер турган, херек кырында 77 тонналы будургеш, ээлчег планындан ажыр 40 тонна (!) даг-дугун болбаазырадып үндурген. Социалистиг чарыштың баулуг-ла дээштиң чедип алдынып турарын үстүнде чиэкстер бадыткап турар.

Бо мөлилейлиг чылдың баштайгы айының планныг онаалдазын комбинаттың бүгү ээлчеглери ажыр күүсеткеш, көрдүнген планнан ажыр 1 мун тонна бедик шынарлыг даг-дугун будуруп үндурген. Январьның түннелиг-биле ээлчеглер арасында социалистиг чарыштың тиилекчизи деп бедик атты Деспң Күжүгетовичи Дуктен-ооллуң удуртканы № 2 ээлчээ чедип алган. Олар айда план ёзугаар 724 тонна даг-дугун будуруп үндурер турган, херек кырында ону 805,8 тонна чедирип, планның 111,3 хууга боттандырган.

Ынчангаш үстүнде бижээним түннелдерден алгаш көөр болза «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчег бистиң комбинатта херек кырында боттанып, ажыл-херектер-биле бадыткаттынып турар. Ол социалистиг чарыштың база бир онзагай, чаа хевири бистиң комбинатның ажыл-ишчилерин хейгэт киирип, улуг-улуг үүлеерекерин будурериниче бисти кыйгырып турар.

В. ДОМАШИНА,
фабрикада профэвилел комитединиң даргазы.

Партийжи информация

СЕКРЕТАРЬ ХҮНҮ

СЭКП Кызыл хооркому партия эге организациязының секретарының ээлчеглиг хүнүн өрттирген. Үлетпүр будурулгелерде, тудуг, транспорт, садыг, харылзаа коллективтеринде, өөредилгечерлерде, албан организацияларда партия эге организацияларының секретарьлары анаа киришкен. СЭКП хооркомунуң бирги секретары Б. П. Свинцов ону ажыктаан.

Политиктиг чырыдыышкынның болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң хоорайда чоруп турарының байдалының дугайында СЭКП хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш чүве чугаалаан. Найысылалдың будурулгелеринде, албан организацияларда, өөредилгечерлеринде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге колдуунда организастыг чоруп турарын ол демдеглээн. Дааранылга фабриказында, Тыва коммунэнергода, күрбанкыда, эът комбинадында, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннар садыгларында болгаш өске-даа коллективтерде кичээлдер организастыг, бедик идей-теоретиктиг деңнелде эртип турар. Ындыг болза-даа кичээлдерге эвээш дыңнакчылар келир, чамдыкта үстү бээр, шынар чок кичээлдер эртер таварылгалар ам-даа барын айыткан. Оларга алгы, хлеб заводтарын, Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозун болгаш өскелерни-даа хамаарыштырган. Политиктиг чырыдыышкынның, экономиктиг өөредилгениң кичээлдериниң шынарын экижидериниве, өөренир материалдарны коллективтерниң амыдыралы, мурнунда салган соруглалары-биле сырый холбаарынче кичээнгейни салып, айыткан четпестерни чоокку үеде эдерин ол айыткан.

Оон соонда Г. Ш. Монгуш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң соңгулдаларынга белеткел ажылдарын партия организацияларының канчаар чорудуп турарынга доктаагаш, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ханы пропагандалаарынче, агитмассалыг ажылды соңгукчулар ортузунга улам калбартырыынче партия эге организацияларының кичээнгейин угландырган.

СЭКП хооркомунуң оргилдизиниң эргелекчизи В. А. Подругин партия организацияларының партияга хүлээп алышкын, кежигүн дадывырының чыылдазының, түс-түс коммунистер-биле ажылды чорудуп турарының айтырыгларын чугаалааш, бо ажылдарны экижидериниң сорулгаларын тодаргай айыткан.

Хоорайның үлетпүр будурулгелери он бирги беш чылдың дөртку чылының баштайгы айында канчаар ажылдаанының анализин партия хооркомунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизи М. Е. Фрузанов кылган. Чамдык чедиишкиннер барын ол демдеглээш, кол кичээнгейни чедир кылдынмаан чүүлдерже, ажыглаттынмайн турар курлавырларже угландырган. Элээп будурулгелер, продукция будурериниң, ону сайгарарының, күш-ажылдың будурукчулуун бедидиринің планныг онаалдаларын күүсетпээнин чугаалаан. Ажылда четпестерни кыска хугусаада чайладыкаш. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге эң-не идепкейлиг киржир талазы-биле партия организацияларының кылыр ажылдарынга доктааган.

Т. ХЕРТЕК.

ЭЖИМ ДУГАЙЫНДА

Михаил Павлович ол хүн ажылындан орай келген. Ынчангаш-даа оон өг-бүлезинден аңаа кым-даа элдепсинмээн. Оон ажылындан чамдыкта оялдап кээринге олар шуут чанчыгып калганнар.

М. П. Панихидин В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказының үүрмектеп сорттаар комплекизинде аар дериглер септекчилериниң бригадазының удуртукчузу. Ынчангаш ол ажылынга бичии-ле чедир кыдынмаан чүве артар болза, ону шак барымдаалавайн тоңдурер чанчылдыг.

Күш-ажылдың бергеэ-даа, эки, ставаланчыг-даа талаларын Миша балдыры дынзываан бичии оол тургашла биле берген. Ада-чурттуң Улуг дайынының аар-бергеэ чылдарында-даа ол бичиизинде көрген. Күш-ажылчы коллективтиң күжүн, ажылчын найырал— деп үүл дээрзин ол ынчангыла биле берген.

Михаил Павлович В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинатка безин оон баштайгы ээлчээнин ажыттынганындам бээр ажылдап турар. Ынчангаш удавас демдеглээривис «Тыва даг-дугу» комбинаттың болгаш Ак-Довурак хоорайның 20 чыл болуруң бодунуң бо комбинатка 20 чыл ажыг ажылдааны-биле кады демдеглээр.

Ынчан чарылбас онууктер, комбинаттың хоочуннары Деспи Дуктен-оол, Нина Стародубова, Михаил Сундуй-оол болган өске-даа хоочуннар чыглып, арыглал фабриказының баштайгы базымнарын, эң баштайгы чүдүрүп чоргускаш даг-дугун канчаар үзеп турганыңда-даа сактырлар боор.

— Бригадир кижи бирге дугаарында негелделиг болур үжүрлүг — деп, Михаил Павлович чугаалап олурар.—Ынчан өскелерден негелде салырда эки болур. Бодумнуң хүүмда болгаш бригадамның чамдык чедиишкиннерин чогумга бистиң бичии коллектививистиң кижи бүрүзүнүң бодунуң онаашканы ажылы дээш харысалгазын бедиткеп ийиде дээш бодаар мен. Моңу мактанып сорулга чок чугаалап орарымны биле эки. «Чүге бичеда-даа бол коллектив удуртуп турар кижилер удуртуру дээргеле оларга бодунуң талазындан үлегерлиг болуру-дур дээрзин кезээде сактып чоруур үжүрлүг» — деп, бодап-биле ону чугаалап олурарым ол.

Хоочун ажылчынның, бригадирниң бо чугаазындан оон ажылга, кижилерге хамаарылгазы көстүп олурду. Бригада кежигүннеринда-даа, цехтиң удуртукчуларында-даа М. П. Панихидинниң чогумга ажыг-ижинге ындыг хамаарылгазы дээш хүндүлээр.

Михаил Павлович Панихидин эрткен чылын хоорайның болгаш районнуң партия конференцияларының киржикчизи болган. Оон ол областың XIX партия конференциязыңга база киришкеш келген. Оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, күш-ажылдың будурукчулуун улгаттырып, дериг-херекселдерниң ажылдаар хуусаазын улгаттырып, күнгажылды организастаарының чаа, дешпилелиг арга-хевирлерин ажыглаар дээш ол хөйну кылып турар.

М. П Панихидинниң бригадазында ам чедиң кижи бар. Бо бичии коллективте Борбак-оол Лама-Сан, Анатолий Чиркин ышкаш дуржулгалыг хоочуннар база Вячеслав Монгуш чижектиг аныяктар-даа бар. Хоочуннарның арга-дуржулгазы аныяктарның тура-соруу-биле каттышкаш кончуг эки будурукчулуг күштү тургузуп турар. Ынчалза-даа бүгүле чүвениң кезээде эки тургааны билдингир. Чедиишкиннерниң мурнунда ол дээш шулуктуг демиселдин айлары, чылдарында турган. Ынчалза-даа бо бригадала «бергеэ» кижилерден алырлып алыр бодал кажан-даа турбаан. Оон чижээ кылдыр септекчи Сергей Горбатюктуң ажыл шагы үзер, арагалаар тургаш, эш-оорүнүң дузазы-биле ол «аарыгларлан» алырлып, бөлүүг ажылчын апарганын цехте чугаалажып турар. –

Чедип алганынга доктаавас, а хүн бүрүнүң ажылынга бирле чаа чүүлдү дилээп чоруур — коммунист М. П. Панихидинниң мөзүшынары ындыг. Чогум-на оон ужурунда олар үүрмектеп сорттаар комплекстиң бригадаларындан бо чылдан өгелеп бирге дугаар бригада кереэзи-биле ажылдаарыынче дидимм-биле шилчээнер.

— Чаа арга-биле ажылдаарыынче аңаа-ла, хенертен шилчий бербээнивис билдингир деп, Михаил Павлович чугаалады.— Эрткен чылдан бээр аңаа белеткенип, арыглал фабриказының өске цехтеринде ол арга-биле ажылдап турар бригадаларның арга-дуржулгазын өөренип, бригада чөвүлелин тургузуп, шалын телевирин күш-ажылга киржилгелиниң хуузун барымдаалап телеп турган бис. Ынчангаш бо чылдың баштайгы айының түннели чаа арганың ажыктыын база катап базынкады.

М. П. Панихидиннин бригадазы үүрмектеп сорттаар комплекстиң аар дериглериниң септелгезин харыысап турар. Оларның бүрүүзү-биле дериг-херекселдерниң турар чоруу соолгу чылда болуп кербээн. Оны олар хүн бүрүнүң болгаш планныг септелге ажылдарын бедик шынарлыг чорудуп, дериг-херекселдерниң ажылдап турарының байдалдарын кончуг эки билири-биле чедип ал турарлар. Соолгу үеле бо бригада дериг-херекселдерни ажыглаарының хуузун харыындаа 25—30 хууга улгаттырган. Механизмнер, детальдар бүрүзүнүң ажылдаар хуусаазын улгаттырарынче угланган хевчегелер амдаа алдынып турар.

Михаил Павлович Панихидин-биле бистин ужуражылгавыс дооступ турда, цехтиң селектор харылзаа шугумуубиле . бо бригаданы январь айның түннели-биле цехтиң септекчи бригадаларының арасында социалистиг чарышка тиилекчи болганын чарлаптыл. Михаил Павловичиге чаа тиилелге-биле байыр чедиргеш, чедиишкиннерни күзедим.

А. СЕДИП,
фабриканың үүрмектеп сорттаар комплексте механик.

Раиса Романовна Салчак фабрикада сорттуг даг-дугу бүдүрүп үндүрер цехтиң мурнынчы ажылчыныңарының бирээзин. Ол эрткен чылын бодунга алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. Мурнакчы ажылчын Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышканының 40 чыл болур оюнга төлептиг ужураңыр ээзш бо чылдың эгезинде база бедиткен хүлээлгени алгаш, ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Р. Салчак белеп кылдыр болбаазыратнан бедик шынарлыг даг-дугун шоодайлап, ону чорударынга белеткеп турары.

Фабрикада бедик сорттуг даг-дугу арыглаар цехте Галина Павловна Лопатинаның удуртканы № 5 ээлчээ эрткен айның түннелдери-биле бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Ээлчегниң кежигүннери даг-дугу болбаазырадып үндүрер планын 112 хууга, нормативтиг арыг продукция талазы-биле планын 105 хууга күүсеткеннер.

Коллективтиң шак ол чедиишкининде ээлчегниң дүржулгалыг слесары Борис Ичин-Норбуевич Саттың киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Ол үк бүдүрүлгеге хөй чылдарда ажылдап, анаа ажылчындан бешки разрядтың слесарынга чедир өскен. Ээлчегниң ажылдап турар үезинде дериг-херекселдерниң үрелиишкин чок, бедик будурукчулуг ажылдаарының хемчеглерин Борис баш удур ап, үүрмек септелгелерин дораан-на чайладырын чедип ап турар.

ЧУРУКТА: бешки разрядтың слесары Б. И-Н. Сат ажыл үезинде.

Елена Ивановна Смирнова биле Ольга Ильинична Юсупова олар В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың мурнакчы регулировщиктери. Олар ажылдап турар мергежилиниң талазы-биле бедик арга-дуржулгазын аныяктарга дамчыдып берип турарлар. Оң ышкаш өске мергежилдерни база шиңгээдип ап турарлар. Чүге дээрге ээлчеге, бригадага кады ажылдап турар эштери кандыг-бир чылдагаан-биле ажыяче үнмейн баар болза оларның орнун база солуп шыдаар кылдыр өөренип алганнар.

ЧУРУКТА: Е. Смирнова биле О. Юсупова олар.

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде

ТҮННЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

Оң бирги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш улус депутаттарының суур болгаш көдээ Советтериниң аразында социалистиг чарыжының түннелдерин республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш профоблчөвүлел үндүрген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профоблчөвүлел 1983 чылда суур болгаш көдээ Советтерниң социалистиг чарыжының түннелдерин үндүрүп тура, улус депутаттарының Бора-Тайга, Бай-Даг, Каргы көдээ Советтериниң социалистиг чарыштың негелделерин күүседирине эки түннелдерни чедип алганын хүлээп алган доктаалында демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан. Бора-Тайга, Бай-Даг, Каргы көдээ Советтериниң ажылчы чоннары оң бирги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирине болгаш ажыр күүседирине төлептиг үлүүн киирештиргеннер.

Сүт-Хөл районуң Бора-Тайга көдээ Советиниң ажыл-ишчилери күрүнеге мал продуктулары садарының болгаш ону будуреринің планын, социалистиг хүлээлгелерин күүседип, мал бажының өзүлдезин чедип ап, оон камгалалын хандырган.

Эрзин районуң Бай-Даг көдээ Советиниң ажыл-ишчилери чарышка киришлишаан, сүт, дүк будурер, күрүнеге мал продуктулары садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип, инектин, хойнуң, өшкүнүң баш санының өзүлдезин чедип алган.

Мөңгүн-Тайга районнуң ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыннары күрүнеге эът, сүт, дүк садарының болгаш ону будуреринің планын эки күүсеткен.

Үстүнде Советтериниң депутаттары ажылчы чоннуң амыдырал-чурттал газының байдалын улам экижидерине, оларның дыштанылгазын шын организастаарынче улуг кичээнгейни угландырыпп. чурттакчы чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге боттуг дузаны көрүлээп алышкын, кежигүн дадывырының чыылдазының, түс-түс коммунистер-биле ажылды чорудуп турарының айтырыгларын чугаалааш, бо ажылдарны экижидериниң сорулгаларын тодаргай айыткан.

Хоорайның үлетпүр будурулгелери он бирги беш чылдың дөртку чылының баштайгы айында канчаар ажылдаанының анализин партия хооркомунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизи М. Е. Фрузанов кылган. Чамдык чедиишкиннер барын ол демдеглээш, кол кичээнгейни чедир кылдынмаан чүүлдерже, ажыглаттынмайн турар курлавырларже угландырган. Элээп будурулгелер, продукция будурериниң, ону сайгарарының, күш-ажылдың будурукчулуун бедидиринің планныг онаалдаларын күүсетпээнин чугаалаан. Ажылда четпестерни кыска хугусаада чайладыкаш. «Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге эң-не идепкейлиг киржир талазы-биле партия организацияларының кылыр ажылдарынга доктаагаш.

Т. ХЕРТЕК.

ХҮНДҮЛҮГ ХЕРЭЭВИС

Тываның ырак-узак, чедери берге суурларының бирээзи — Сыстыг-Хем. Ынчалзажок ол республикада эң хоочун суурларның бирээзинге хамааржыр. Чамдык хереченлерниң чугаалап турары-биле, маңаа баштайгы тудуг-суур мырыңай чүс чыл мурнунда эгелээн. Чаа тыптып келген бажың-балгаттыг ол девискээрни көшкүн, иви малдыг, аңчы тыва чон «орус шөлү» деп адап алган. Сөөлүнде барып ол черниң ады-биле суурну Сыстыг-Хем деп адаан.

Бо суур чоок кавыга чурттап чораан тыва чоннуң орус ха-дүңмалары-биле бижыг найыралының дөзү апарган. Суурнуң хоочун чурттакчылары, орус тараачыннар Бяковтар, Берзиннер, Нагибиннер тыва дылдомакты шуут хостуг билир турганнар, а тыва араттар орус дылга чугаалажып билиринден аңгыда революция соонда, тыва бижик чок турда-ла үжүк-бижикке өөренип эгелээн турган. База бир онза чүве чүл дээрге, орус акыдүңмаларынга үүндүткелдиң демдээ кылдыр тыва өг-бүлелер уругларын орус аттар-биле шагда-ла адап эгелээннер. Чижээ, Михаил Кол, Николай (Клай) Кол, Василий (Бачылай) Кол, Лизка Комбу, Таня Кол болгаш өскелер-даа ындыг чижектиг аттыг, ам мырыңай кырган кижилер хөй.

База бир чижекти маңаа айтыры артык эвес боор. 1940 чылда Сыстыг-Хем сумузунуң 3 дугаар арбанының даргазынга Григорий Бяков соңгуткан турган. Ол дээрге орус, тыва чурттакчыларның амыдырал-чуртталгазы маңаа кайы хире сырый холбашканын, бот-боттарынга кайы хире салдарлыг апарганын хереченилеп турар барымдаа-дыр Тываның Совет Эвилелиниң акы-дүңма улуг өг-бүлезинге эки тура-биле каттышканы Тожунуң бо ырак булуңун база улуг өскерилгелерге, чаартылгаларга чедиртен. Ам суурнуң чону шынап-ла ындыг-мындыг деп ылгажыр чүве чок, эп-найыралдыг, ажыл-ишчи, чаңгыс аай соруктуг коллектив кылдыр каттышкан дизе частырыг чок.

Сыстыг-Хем суурруң чурттакчылары барык шуптузу мында күрүлетпүр ажыл-агыйы-биле, ооң ажыл-агый чорудулгазы-биле холбашкан. Күрүненің үлетпүр ажыл-агыйы аңныыр, балык, бойдус байлаа: кат, тоорук тывыштыг, тудуг ыяжы, чугай белеткээр дээш хөй аңгы адырлыг будурүлге чери. Ол 1981, 1982 чылдарда планныг даалгаларын чедир күүсетпейн келген болза, эрткен чылды чедиишкиниг доозуп, ниити чыылдазын 376 мун рубльге чедирип, планныг даалгазын 106 хуу күүсеткен. Бо сезонда сыстыг-хемчилер өлүк тывыжының планын 156 хуу күүсеткен. Чымчак алдынны белеткээрниге будурүлгениң мурнакчы аңчылары Вячеслав Дамыкай, Николай Кыжыңгаа, Виктор Комбу, Василий Маады, Саржыва Ооржак, Иван Дуганчы, Максим Хуваалга, Николай Килин, Чаражай Дуйдума, Борис Чигжит болгаш өскелер-даа боттарының күжениишкинниг салыышкынын киирген-нер.

Сыстыг-Хемде ийи аал ишти чурттаар бир бажыңны, ий суурда ажыл-агыйның салбырының белеткел пунктузунуң, чурттагга бажыңының тудуун доозуп, ажыглагга киирген. Эрткен чылын 6670 кубометр тудуг ыяжы белеткээр хүлээлгевисти 6800 кубометр чедирген бис 5000 кубометр мяшты Бии-Хемни куду салдадып, Кызылдың республиканың тудугларынга ажыглаары-биле чедирген. Бо болгаш өске-даа ажылдарга тудугжу Владимир Маады, катер башкарыкчызы Семен Назын, электростанцияда дизелист Сергей Тайбыл, моторист Ийма-Сирен Донгак, кат чыыкчызы Иван Серебряков, иви кадрчылары Алексей Назын, Антонина Чамдыгыр, балыкчылар Иван Бяков, Алексей Хуваалга, чугай өртедикчилери Геннадий Лучицкий, Игорь Маады, механизатор Сюрюн Ак, төп белеткел складының эргелекчизи Оюнмаа Комбу, өлүк хүлээп алыкчылары Вячеслав Константинов, Саны Баир болгаш өскелер-даа боттарының үлүг-хуузун киргеннер.

Сыстыг-Хемниң үлетпүр ажыл-агыйының коллективиниң мурнунда бо чылда улуг сорулгалар салдынган. Оң-биле кады бистиң ажылывыста уламчылап келген четпестерни эдер дээш шудургу ажылдаары директориядан, партия профэвилел, хөй-нинти организацияларындан негеттинип турар. Бирле дугаарында сагылга-чурумну, организастыг чорукту улам күштелдирип, күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлунуң бүгү негелделерин күүседири, ону боттуг ажыглаары дээш хөйну кылыр ужурлуг бис. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдың ажыктыын, күш-ажылдың будурукчулуун бедидип, чарыгдалдарны эвээжедип тургаш, хөй янзы продукцияны пландан ажыр бээри дээш коллективти мобилизастаар, идепкейни көдүрер ужурлуг бис. Чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте ажыр күүседири дээш демисел — сыстыг-хемчилерниң интернационалчы чаагай чаңчылдарлыг, демниг коллективиниң Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуурунга патриотчу хереэ болур.

А. МААДЫ,
Күрүненің «Сыстыг-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының директору.

КҮШ-АЖЫЛ КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР

«Каа-Хем» разрез хөмүр-дашты ажык арга-биле тып турар. Ооң составында техникитиг единица бооп кирип турар Чадаана разрези базала шак ындыг арга-биле хөмүр-дашты казып турар. Хөй хөмүр-даш чыдар күчүлүг каттарга чедер дээш ооң кырында чыдып турар довуракты арыглап, аштаап, ооң ырадыр сөөртүп каапкан. Эрткен 1983 чылда 900 муң тонна хөмүр-дашты казып тывары-биле 3,7 миллион кубометр сай-довуракты арыглап аштаап, ырадыр сөөртүп ужурга таварышкан. Хөмүр-дашты казып тывары болгаш ооң сай-довураан арыглап, аштаары хөй күш үнер, чиик эвес ажыл. Ооң озал-ондакка-даа таварыжып болуп. Ынчавгаш бо ажылды буза тепсип аргабиле чорудуп турар. Беш болгаш он кубометр сай-довурак узар күчүлүг экскаваторларны бо ажылда ажыглап турар. Ооң алган породаларны чээрби беш, дөрттен тонна чүк сөөртүр күчүлүг БелАЗ самосвалдар дажыглап турар.

Разрезтиң коллективи планныг онаалдаларын кашчыл улаштыр чеднишкинниг күүседип келген болгаш республиканың, еске будурулгелериниг үлегер-чижээн көргүзүп турар. 1983 чылда хөмүр-даш тывар база ону сайгарарының, күш-ажылдың будурукчулуунуң, хөмүр-даш чыдар черлериниң кырында сай-довураан аштаарының планнары ажыо күүсеттинген. Пландап ажыр 230 муң рубльдиг арыг ооргазы алдынган.

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң бадылааны база бодуң шинээдып шыдаан күш-ажыл камгалалының болгаш озал-ондак болдурбазының организас-профилактиктиг ажылының чангыс аай системазының негелделерини күүсединиинче кичээнгейни кошкак салып келген. Күш-ажылды камгалаар талазы-биле ажылчыдан директорга чедир кымның кандыг айтырыгларны кажан, канчаар шиитпирлээрин ол дуруумде айтып каан.

Разрезтиң Каа-Хем участогунда күш-ажыл камгалалының талазы-биле ажылды кол инженериниң оралакчызы С. И. Чемезов удуртуп турар. Ол чыл. квартал. ай планнарын болгаш эргежок чүгүлә хемчеглерни чогуур үезинде тургузуп, оон күүселдеин доктаамал контрольга ап келген. Участоктарга болгаш цехтерге күш-ажыл камгалалының хыналдын чоруудуп ажылга озал-ондак болдурбазының талазы-биле доктаамал ажылдап турар комиссияның хүралын эоттирип, озал-ондак болдурбазының чүрүмүн каржызыбиле ажыдып турарларга харыысалга хүлээдириң разрезтиң удуртукчуларынга саналдап турар.

Ынчалза-даа разрезте күш-ажылдың камгалалы нинтизи-биле амгы үениң неделделериниге дүүштүр тургустунмаан. Чыл дургузунда 670 хажыдыышкыннарны болдурганы хыналдадан илерээн. Ооң иштинде разрезтиң ажылдакчыларының талазындан 380 хажыдылга болган. Ажыллап турар кижи бүргүзүнге онааштыр алырга, шак ындыг хажыдыышкыннар шиидеп-даа хөй бооп турар. Электриден камгаланырының үрелик болгаш шенеттинмээн херекселдерин ажыглаанындан 16, үрелик дериг-херекселдерин ажыглаанындан —66, хөмүр-даш казар черлерни болгаш бок төгер черлерни багай, кадагалаанындан—32 озал-ондак болгулаан.

Бүгүле хажыдыышкыннарның 20 хуузу техниктиг документация кылырына үнүп турары. Бо ажылды кылыптар эртем-билиглиг инженердер разрезте чок деп болбас.

Чадаана разрезинде күш-ажыл камгалалы дыка баксыраан. Эрткен чылын ажылга озал-ондак болдурбас чүрүмүнүң хажыдыышкыннары 18 хуу, электри дайчыдылгазының шугумун ажыглап турар үеле турум сагывас чорук 3, 7 катап, камгалалдың шылгаттынмаан херекселдерин ажыглаар таварылгалар 2,5 катап ескен. Сөөлгү беш чылдарда күш-ажыл камгалалының байдалы Каа-Хем участогунда эвюкивейн келген болгаш Чадаана разрезинде чыл келген тудум улам бөксүп бар чыдар.

Хөй-нинти даалгаларны күүседип турда идепкейлии, ажыл-ишчизи-даа кончут көстүп, разрезтиң кол механиги М. И. Кондратенко бодунуң дөрт хүлээлгезин багай күүседип ажылга озал-ондак болдурбас талазыбиле четпес ажылдап келген. Ажылга озал-ондак болдурбазының чүгүүкүн үрээп чоруктарның 30 хуузу оон удуртуп турары албанга онаажып турары-биле эптежип арга чок.

Мында чылдагааннар-ла хөй. Күш-ажыл камгалалының байдалы чүгле будурулгени организастап турарының деңгелиң херечилеп турар эвес, харын ажылдың кандыг түнелдиг болганың база херечилеп турар дээрзиң чамдык ажылдакчыларның чедиp билбейн турары мооң бир кол чылдагаанывыр. Чижээ, үрелик экскаваторларны ажыглап, планда көрдүнгем септелге графигин күүсетпейн келгенинииң база техниканың багай ажаалдазының түнелинде авария болгаш үреливишкиивер болуп турарындан экскаваторлар 19-20 шак аналаа туруушкунга таварышкан. Ол чидириг 400 муң кубометр хемчээлдиг хөмүр-дашты чедир казып албаанынга азы беш кубометр үскүүштүг дөрт экскаваторнуң бирээзи оң ай иштинде ажыл чок аналаа турганынга деннежип турар.

Чаңгыс аай системаны боттандырып чорударынга разрезтиң инженер-техниктиг ажылдакчыларының идепкей чок кижиип турарын демдеглезе чогуур. Кол механик М. И. Кондратенко, кол технолог Ф. Д. Галин болгаш И. И. Сувач олар кижилерниң ажылдап турар черлериниң хыналдазын чоруп-пайн турар. Ажылга озал-ондак болдурбазының дүүмүн үрээн чаңгыс-даа кижиниң херээн 1983 чылда эш хүүзүнүң судунга көрбээн. Ажылга озал-ондак болдурбазын пропагандалавайн келген болгаш чыл дургузунда чаңгыс-даа дайынчы хүүдүс үндүрбээн, бо талазы-биле чаңгыс-даа лекция номчуттунмаан. Авариялардың болгаш дериг-херекселдерниң болу базар чылдагаанарын доктаамал аналиэтевейн турар. Күш-ажыл камгалалының дүүмүнүң үрээлериң хемчег албайн турары канчап-даа таварышпас.

Доктаамал ажылдаар үжүрлүг комиссияның хуралдарын бүү-хаа эрттирип, ооң протоколдарын бегин эки тургуспайн турар. Ынчангаш ол протоколдарны танывып көөрге, кандыг айтырыгны чугаалашканы, кымның чүнү чугаалаанын билип алыры берге.

«Каа-Хем» разрезиниң бүдүрүлге көргүзүглери экидаа болза, ажылчыннарның күш-ажылының камгалалы күдү деннелде тургустунган. Ылаңгыя Чадаана участогунда күш-ажыл камгалалынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Күш-ажыл камгалалын экижидер талазы-биле ажылды разрезтиң удуртукчулары (И. П. Брюзгин, В. Х. Кара-оол) сегидер дээш инженер-техниктиг ажылдакчылардан негелдени күштелдирер че келген.

С. ОСТРОУХОВ.
Тываның даг-техниктиг инспекциязының инспектору.

Эртем лабораториязындан репортаж

«МЕН—ЧУГААЛААР МАШИНА МЕН»

Минскиниң эртемденнери чугааны, үнүү сайгарып билир болгаш боду чугаалап турар онзагай чаа хевиринии машиналарын ажыглаарының шенелделерин дооскан. Олар улус ажыл-агыйынга робот техниказын ажыглаарының калбак арталарын ажыдып болгаш дүржулга кылып турар.

...Лабораторияда бис ийнден ангыда кым-даа чок. Ынчалзажок улуг даап чок чугаа тода дыңналып турду. Ынчап чоруй хенертен, куланга шуут бүзүревейн барып болур сен, демир-хаважактарның бирээзи: «Экии! Мен угаап бодап, чугаалап билир машина-дыр мен!» деп, кончуг чарт чугаалады.

— Бо саналга машинаны бодун боду эрттир үнелешкеп деп бодаваңар—деп, Харылзааның төп эртем-шинчилел институдунуң Минскиде килдизиниң начальнигн Л. Усов чугаалады. — Мындыг система БССР-ниң Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунда шуут ажылдап турар. Ол янзы-бүрү медээлерни чыып ап, оларны сайгарган, адырның удуртукчуларынга майы-бирге таварылгада кандыг шиитпир хүлээп алырының талазы-биле сүмелерни берип турар. Оон аңгыда саналга машиналары Белоруссияның найысылалының суг болгаш энергия хандырылгазын углап, башкарып турар. А ол ажылынан «хостут» үезинде коммунал ачы-дузазы дээш чогуур үезинде телевизөн чурттакчыларже телефон долгап, оларны сагындырып турар.

«Фонемофон» деп улуг эвес хемчээлдиг болгаш бодуң системаның база тургузар аргалыг болган бис—деп, Л. Усов уламчылады. Леонид Павлович чырып турар санныг көргүзүглерлиг болгаш бичии санакчы машинада кошкан тургузугну көргүстү.

— Республиканың хоорайлар аразының телефон станциязында санакчы машинаның кожалацындан «Фонемофонче» программаны дамчыдар. Ол дораан-на система чээли ёзугаар телефон ачы-дузазы ажыглаашы, төлевзэн абонентилерже сагындырып долгап эгелээр. Ол тургузуг телефон станциязының ол ажылды кылып турган ажылдакчыларын солаан. Шенелде эки түннелдиг болган: өрелиг кижилерниң саны усчок эвээжээн.

Эртемденнер системаны ам-даа сайзырангайжыдып турар. Оларның мурнунда ам-даа улам нарын сорулгалар салдынган: чээлилеп чугаалашканы, телеграммалар чорутканы база харылзаанын өске-даа ачы-дузазы дээш абонент чеже акша төлээрин ол системаже ким-даа болза долгаш, дораан билип алыр кылдыр машинаны чепсеглээри — медээни чыып, сактып алыры болгаш негей бергенде дамчыдары-дыр. Ачы-дуза чедирилгезинии бо хевириигне ынчаар саазынсаавыыр-документ тургузары чоорту чиде берип болур.

Бистиң чугаавыска сетки лсагыш чок демирнин үнү кириштя. Ол дээрге ажылдап кылыышкынарны ажыглап киирериниң секторунуң эргелекчизи Л. Первой килдистиң сөөлгү ажылдарының бирээзи болур чугаалап медээ бээр шакты ажылдапкаңы ол. Ындыг шак Минскиниң чурттакчыларынга 088 деп телефон дамчыштыр шакты чугаалал берип турар апарган.

— Бо тургузут хөй янзы ажыглалдыг — деп, конструктор тайылбырлады. — Сан-биле көргүстүнген кандыг-даа медээни ол чугаалап дамчыдып берип болур. Мону удавас агаар-бойдус дугайында медээлер бээрииге ажыглаар бис. Ол ышкаш шак бурунгаар турганын чугаалаар эвес, ам бо шакта агаар кандыг бооп турарын айтып бээр. Мындыг чижектиг тургузугларны ажыглап, аптекаларга, вокзалларга, аэропорттарга айтырыг харыылакчыларын тургузуп болур.

Чугаалаар машина боду өөредип алгаш, өскелерни шын чугаалап өөредип эгелээр. Ындыг машиналарның бирээзин Гродноиуң эмчи институдунда бичилерниң чугаазын чарладырарынга ажыглап турар. Роботтуң онзагай «салым-чаяанын» Москва университединге болгаш Минскиниң башкы институдунга студентилерге даштыкы дыл өөредиринге шенеп көрген. Хүгбай түве, баштайында машина англи дылды белорус кижиниң дег кандай чугаалаар болган. Оон соонда сайгарып, шинчилеп келгенинии түнелиндеоон чугаазының ол аяның чидирген.

Лабораторияда ажылдаар ам-даа уламчылап турар. Машина кандыг-даа дылга чугаалап, кандыг-даа айтырыгны харылаптаар апаарынга эртемденнер бүзүреп турар.

СЭТА-ның корр.

ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК, БЫЖЫГ, ПРИНЦИПИАЛДЫГ УГЛАНЫЫШКЫН

Чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарында СЭКП ТК-ның эдлеп чок Пленумунуң түнелдерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары К. У. Черненконуң Пленумга болгаш Кызыл шөлге кажыдал иитингиге чугааларын үнелеп көрүп турарының дугайында дыңнадыгларының кээри үргүлүлел турар.

Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар, ядролуг дайынның кыжаныышкынын үзүткаары бооп турар бодунуң даштыкы политиказын уламчылаарын болгаш быжыг болурун билдингир, шиитпирлин-биле бадыткаан деп чехословак «Руде право» бижээн. Ол өзулуг тайбыңга ынакшылдыг политика бөмбүрөктин тайбыңны быжыглаары, ядролуг дайынның кыжаныышкынын үзүткаары бооп турар бодунуң даштыкы политиказын уламчылаарын Совет Эвилели кол өзээ тайбыңны быжыглаары, ядролуг дайынның кыжаныышкынын үзүткаары бооп турар бодунуң даштыкы политиказын уламчылаарын Совет Эвилелиниң шиитпирлиниң олзалаш айтыш турар. Аңгы-аңгы чурттарның политиктиг болгаш хөй-нинтиниң сураглыг ажылдакчылары, солуннары делегейниң маргылдаалыг бүгү айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээри дээш, кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдалылганы калбартын, ханыладыры дээш чайгылыш чок турушкуушаан, делегейде тургустунган шериг-стратегиг деп чорукту үрээр дээш империалистиг күштериниң кылын турар оралдажышкынарынга шиитпирлиг ойтур шаныышкынны Совет Эвилелиниң кылыш турарын демдеглеп турар.

Совет Эвилели кол өзээ тайбыңны быжыглаары, ядролуг дайынның кыжаныышкынын үзүткаары бооп турар бодунуң даштыкы политиказын уламчылаарын болгаш быжыг болурун билдингир, шиитпирлин-биле бадыткаан деп чехословак «Руде право» бижээн. Ол өзулуг тайбыңга ынакшылдыг политика бөмбүрөктин

бүгү кижилериниң күзел-соруунга дүүжүп турар. Оны социалистиг дем каттыжылышкынының чурттарының удустары ижи-биле деткип турарлар. Дүшкүүрдүг чорукту чавырылдырарын болгаш бот-боттарынга бүзүревишир чорукту быжыктырарын күзеп турар күүнелерге ССРЭ чаагай тура-соруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. СЭКП-ниң чайгылыш чок, принципиалдыг, ёзулуг ленинчи политиказының СЭКП ТК-ның Пленумунга болгаш кажыдал митингизиниге К. У. Черненконуң чүгээларында чайыннанчаа-биле илереттингенин болгар «Работническо дело» солуи демдеглээн. ССРЭ-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны — тайбыңның угланыышкыны болгуун СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бадыткаан. Улустар амгы дүшкүүрдүг байдалда боттарының идегелии ССРЭниң, социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының ажыл-амгы ниитилел тургузуглуг тайбың кожахелбээ догунналарының принцивин чайгылыш чокка боттандырары дээш, тайбың дээш, боо-чепсекти эдере будуреринге удур туруштуг демисели-биле холбаштыр көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түнелдери, ажаа К. У. Черненкому СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга соңгааны — АКШ-тың кол-кол парлалга органнарының чугула темазы апарган. Совет Эвилелинде партийжи удурлуг кижилериниң күзел-соруунга дүүжүп турар. Оиу социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының улустары ижи-биле деткип турарлар. Дүшкүүрдүг чорукту чавырылдырарын болгаш бот-боттарынга бүзүревишир чорукту быжыктырарын күзеп турар күүнелерге ССРЭ чаагай тура-соруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. СЭКП-ниң чайгылыш чок, принципиалдыг, ёзулуг ленинчи политиказының СЭКП ТК-ның Пленумунга болгаш кажыдал митингизиниге К. У. Черненконуң чүгээларында чайыннанчаа-биле илереттингенин болгар «Работническо дело» солуи демдеглээн. ССРЭ-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны — тайбыңның угланыышкыны болгуун СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бадыткаан. Улустар амгы дүшкүүрдүг байдалда боттарының идегелии ССРЭниң, социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының ажыл-амгы ниитилел тургузуглуг тайбың кожахелбээ догунналарының принцивин чайгылыш чокка боттандырары дээш, тайбың дээш, боо-чепсекти эдере будуреринге удур туруштуг демисели-биле холбаштыр көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түнелдери, ажаа К. У. Черненкому СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга соңгааны — АКШ-тың кол-кол парлалга органнарының чугула темазы апарган. Совет Эвилелинде партийжи удурлуг кижилериниң күзел-соруунга дүүжүп турар. Оиу социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының улустары ижи-биле деткип турарлар. Дүшкүүрдүг чорукту чавырылдырарын болгаш бот-боттарынга бүзүревишир чорукту быжыктырарын күзеп турар күүнелерге ССРЭ чаагай тура-соруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. СЭКП-ниң чайгылыш чок, принципиалдыг, ёзулуг ленинчи политиказының СЭКП ТК-ның Пленумунга болгаш кажыдал митингизиниге К. У. Черненконуң чүгээларында чайыннанчаа-биле илереттингенин болгар «Работническо дело» солуи демдеглээн. ССРЭ-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны — тайбыңның угланыышкыны болгуун СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бадыткаан. Улустар амгы дүшкүүрдүг байдалда боттарының идегелии ССРЭниң, социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының ажыл-амгы ниитилел тургузуглуг тайбың кожахелбээ догунналарының принцивин чайгылыш чокка боттандырары дээш, тайбың дээш, боо-чепсекти эдере будуреринге удур туруштуг демисели-биле холбаштыр көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түнелдери, ажаа К. У. Черненкому СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга соңгааны — АКШ-тың кол-кол парлалга органнарының чугула темазы апарган. Совет Эвилелинде партийжи удурлуг кижилериниң күзел-соруунга дүүжүп турар. Оиу социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының улустары ижи-биле деткип турарлар. Дүшкүүрдүг чорукту чавырылдырарын болгаш бот-боттарынга бүзүревишир чорукту быжыктырарын күзеп турар күүнелерге ССРЭ чаагай тура-соруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. СЭКП-ниң чайгылыш чок, принципиалдыг, ёзулуг ленинчи политиказының СЭКП ТК-ның Пленумунга болгаш кажыдал митингизиниге К. У. Черненконуң чүгээларында чайыннанчаа-биле илереттингенин болгар «Работническо дело» солуи демдеглээн. ССРЭ-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны — тайбыңның угланыышкыны болгуун СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бадыткаан. Улустар амгы дүшкүүрдүг байдалда боттарының идегелии ССРЭниң, социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының ажыл-амгы ниитилел тургузуглуг тайбың кожахелбээ догунналарының принцивин чайгылыш чокка боттандырары дээш, тайбың дээш, боо-чепсекти эдере будуреринге удур туруштуг демисели-биле холбаштыр көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түнелдери, ажаа К. У. Черненкому СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга соңгааны — АКШ-тың кол-кол парлалга органнарының чугула темазы апарган. Совет Эвилелинде партийжи удурлуг кижилериниң күзел-соруунга дүүжүп турар. Оиу социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының улустары ижи-биле деткип турарлар. Дүшкүүрдүг чорукту чавырылдырарын болгаш бот-боттарынга бүзүревишир чорукту быжыктырарын күзеп турар күүнелерге ССРЭ чаагай тура-соруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. СЭКП-ниң чайгылыш чок, принципиалдыг, ёзулуг ленинчи политиказының СЭКП ТК-ның Пленумунга болгаш кажыдал митингизиниге К. У. Черненконуң чүгээларында чайыннанчаа-биле илереттингенин болгар «Работническо дело» солуи демдеглээн. ССРЭ-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны — тайбыңның угланыышкыны болгуун СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бадыткаан. Улустар амгы дүшкүүрдүг байдалда боттарының идегелии ССРЭниң, социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының ажыл-амгы ниитилел тургузуглуг тайбың кожахелбээ догунналарының принцивин чайгылыш чокка боттандырары дээш, тайбың дээш, боо-чепсекти эдере будуреринге удур туруштуг демисели-биле холбаштыр көрүп турар.

ЧУРУКТАРДА: Алжирниң найысылалында гранит мемориал-тураскаал бедий берген турар. Ол болза, национал-хосталгалыг дайынның чылдарында маадырлыы-биле өлген будун чартык миллион хамаатыларга тураскаалдыр; Алжир найысылалдың портунда.

И. ЗОТИН биле К. ДУДАРЕВТИҢ фотолары.

Америк парлалга К. У. Черненконуң Пленумга чугаазында даштыкы политика дугайында айыткан черни калбаа-биле таймылырлаш. Барыын чүк-биле, ооң иштинде АКШ-биле харылзааларга ССРЭ-ниң принципиалдыг угланыышкынын бадыткаанын онзалап демдеглеп турар.

Америк солуннар АКШтың оралакчы президентизи Дж. Буштуң ооң Москвага К. У. Черненко-биле ужурашканының дугайында чугаалаанын бижип турар. Чижээ, совет удуртукчу-биле чугаа утка-шынарлыг, топтуг, таваар болгаш ажыт-чажыт чок болганының дугайында ооң сестерин онзалап айыткан. Беседа үезинде совет-америк харылзааларыи улам-на тодаргай оруукче шилчидериниң эргежок чугулазының нинти байдал-биле айыттынганын Дж. Буш медеглээн.

Буржуаз парлалгаларда хөй-хөй чүүдерниң авторлары делегейниң дүшкүүрлүг чорууи күштелдиреринии мурнундагы-ла шугумун үргүлчүлевишаан. Рейганның администрациязының Совет Эвилели-биле харылзааларга «күшке даянырыын» эргежок чугулазының пугайында чаңгыс аай бадытнаашкынарын катаптап турарлар.

ССРЭ тайбыңның политиказын — бүгү удустарга быжыг болгаш шынны тайбыңның политиказын үргүлчүлээр апаарын СЭКП ТКның Чиигине секретары медеглээн деп барымы-гериин «Франкфуртер альгемайне» солуи бижээн. Ол деп эргеге болгаш бир дөмей айыыл чок чорукка үндезилээн, ак сетиилдиг чугаалажылгашкынарны кылырынче. Барыын чүктү кыйгырган. Ооң-биле кады совет удурлуктуң шериг талазы-биле чедиp алдынган деп шүүлү үгээрин Совет Эвилели болдурбас болгаш бодуңуң кампаланыр аргаларын быжыглаар деп база демдеглээн. ГФР-ниң девискээринге америк ядролуг ракеталарны тургускаанының соңгу үргүктарына хамаарыштыр Москваның принципиалдыг тургушун ол бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары кыжаныышкынмар-биле Совет Эвилелиң коргудуп шыдавас, ооң кампалалы идегелдиг дээрнин демдеглээнии француз «Монд» солуи айыткан.

Швейцариниң «Трибюн де Женев» солуну К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга соңгааны таварылга эвес деп Пленумуиуң түнелдерииң дугайында үүлүнде бижээн. Ооң өске база бир швейцар «Тагес-анцайгер» солуи СЭКП-ниң удуртукчузу улус ажыл-агыйының ялы-бүрү адырларынга, ооң-биле кады экономиканың, культураның, а ол ышкаш даштыкы политиканың талазы-биле ажыдарга улуг дүржулгалыг деп бижээн. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын хандырары дээш, долгандыр турар бойдус чүүлдерии камгалаары дээш К. У. Черненконуң шиитпирлин-биле чугаалаашы дүшүметкиг чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннеринге удур, социалистиг демократияны хөгжүдери дээш демиселче кыйгырып турар деп, «Нойе цюрхер пайтунг» солуи демдеглээн.

К. У. Черненко СЭКПниң улуг дүржулгалыг ажылдакчызы деп алжир «Аль-Муджахид» солуи бижээн. Алжир солуннар СЭКП ТК-ның Пленумунга К. У. Черненконуң чугаазынче улуг кичээнгейни угландырбышаан, үлетпүр бүдүрулгезиниң немелде өзүлдезиниң быжыг темпизин. Аъш-чем программазының чеднишкинниг күүсеттинерии хандырар, совет улустуң амыдыралының деннелин бедидиериче угланган хемчегдерни боттандырар дээш СЭКП бүгү чүүлдерии кылып турарының дугайында айыткан черлерни онзалап демдеглеп турар.

ССРЭ биле социалистиг дем каттыжылышкының чурттарының аразында кайы ажылдажылганы калбаттырынче, хөгжүп эгелеп турар чурттарның улустарыбиле эп-сеткил каттыштырарынче СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиин стратегиг угланыышкының К. У. Черненко бадыткаан деп сиизи «Аль-Баас» солуи бижээн.

(СЭТА).

ХОЛГААРЛААШКЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). АКШтың шериглери Ливанның иштики херектеринде кажы холгаарлаашкының үргүлчүлевишаан. Февраль он дөрттө хүнзедир ливан эриктер чанында моөинеттинген америк корабльдер чурттуң даглыг районнарынче отту алдээн наш катап ажыткан. «Хөй национадлыг күштер» дээр шерiглериин кол өзээ болуп далай чадаг шериглери Бейруттуң муруиуу-чөөн кыдыгларында Национал-патриотчу күштериниң (НПК) туруштарын миномёт-биле бооладп дайын чорудулгаларынга бөза киришкен.

Даглыг районнарга Депшиллелиг-социалистиг партииның (ДСП) бөлүктериниле ливан армияның арагында кадыг-дошкун тулчуушкуннар база болгулаан. Ливан армияның командылал чепин Вашингтон деткип турар болгаш ол хүн шаап халдаашкынны кылырын оралдашкан. Ынчалза-даа шериг кезектери аткаарлаар ужурга таварышкан. Ливан радионуң дыңнатканы-биле алырга, ливан шеригниң чамдык кезектери НПК-ның талазынче чайгылып кирген. Барыын Бейрутче продуктуларны, барааннарны үзүк чок чедирер арга тургустунган. ДСП-ниң отрядтары далай эриниче үнген болгаш найысылал чоогунда Хальде ээзэ чурттакчылыг чеpге шиитпир «Амаль» шимчээшкинниниң чепсектиг кезектери-биле каттышкан. Ол түлчуушкуннар үезинде ливан шериг-агаар күштериниң самолёттары национал патриотгаже халдаан.

Ливан Республиканың президентизи А. Жмайель чурттуң политиктиг ажылдакчылары-биле ужуражышкынар кылырын ёзутаар. Ливанның национал камгалап алышкынының фронтунуң удуртукчуларының бирээзи, президент чораан С. Франжье-биле ужурашкан.

МИЛИТАРИСТИГ УГЛАНЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ливан дугайында айтырыгны Израиль-биле эвилелдежип алгаш, шериг кужу-биле шиитпирлээринден Рейганның администрациязы ойталаар хөөн чок бооп турар. АКШ-тың күрүне секретары Дж. Шульцтуң күрдепартаментинге медеглээнин ёзугаар алырга, Ливанның улуг көзиин сионистерниң эжелээрин чөпшээрел турар тайбын дугайында ливан израиль дугуржулгарын күштүг бооп артарын Вашингтон чедип алыр ужурлуг.

Ол хөй качыгдал човулан ның чурттуң бергедээн айтырыгларын политика талазыбиле үзе шиитпирлээри-биле Вашингтон бүгү күштү салып турарын Шульц бадыткаан. Бейрутту болгаш ооң чоок-кавыдын америк корабльдерниң артиллерияларының болгаш далай чадаг шериглериниң узуп-соксаал кокка алып-бооланыының түнелиниде тайбын чурттакчыларның өлүп-кыдып хөй-ниинг үредилишкиннерниң бооп турарын алыр болза, ындыг чугаанын ёзугаар ап-ор.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЭНГЕЛЬС АТТЫГ БҮДҮРҮЛГЕ ЧЕРИ

БЕРЛИН. Ресторанниарның Фридрих Энгельс аттыг будурулге каттыжышкының ажылчыннарны немелде чарыгдалдар чокка продукция будурериии көвүдетиен, шыиарын бедиткен, саарылга планын доктаамал ажыр күүседип, чарыгдалдарны эвээжеткен.

Кайы-даа заводтан болгаш фабрикадан алы кооперативтен бараанпарны боттары тускайлан шилип алыр болгаш ажыглаар эргени бүгү ресторанларга тывыскан. Садыг болгаш ниитиниң чемненилге будурулгелериниң удуртукулары боттарынга тывыскан тускайлаң ол эргени ажыглавышаан, бар курлавырларны болгаш акша хөрөнгилериин камнап ап турар. Бүгү ажылчыларның, албан-хаакчыларның болгаш инженер-техниктиг ажылчыларының, удуртукчуларның ажыл төлевиин болгаш орулгалары сайгарган бараанпарның база ачы-дуза чедирилгелериниң түнүнден ам хамаарыжып турар.

КОЛ СОРУЛГА — ДУЖУТТУ БЕДИДЕРИ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың Кодээ ажылагый министерствозунуң Дархан хоорайда үнүш болгаш чер ажылының институду кодээ ажыл-агый продукциязың будурерии көвүдедиринге улуг үлүүн киирип турар. Мроолдуң агаарбойдузунуң берге байдалдарынга таарыкыр кодээ ажылагый культураларының быжыг сорттарын таарыштыр өстүрериие, ылаңгыя кызыл-тастың чаагай дүжүдүм чурттуң кандаачал районнарынга ажаап алырынга ботуг үлүүн МАР-ның эртемденнери киирип келгеп.

Делегейниң янзы-бүрү чурттарындан алган кызылтас үрезиниерин тарып өстүрериниң хөй шенелделерин ыяган. Моолдуң кыжын соок, чайын дендии изиг агаар-бойдузунга тааржыр кызыл-тас үрезиннериниң быжыг үрезиннерин шилээп. Ындыг үрезиннерни тарыырын эртемденнер сумелээн. Моолдуң бодуңуң «Орхон» деп кызыл-тас үрезини бедик дүжүттү берип турар.

Моолга чер ажылы шаандан бээр сайзырангай эвес турган. Ынчаарга селекция шинчилелдерин чеднишкинниг чорутканы чер ажылын хөгжүдериие, ооң ажыктыын бедидериие улуг рольду ойнаан. Амгы үеде республиканың тараажылары чер ажылының хөй продуктуларының элээн хөй хевирлери-биле чурттуң хереглелдерин бүрүн хандырып турар апарган. Эрткен чылын Моол Арат Республика бодуңуң бүгү төөгүзүнде эң хөй тараану ажаап алган — тараанын ниити чыылдазы 800 муң тонна болган. Мал болгаш чер ажылының талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын чорударынга улуг дузалы Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар улусчу Моолга көргүзүп турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕ

СОФИЯ. Болгарияда эң улуг «Хемус» деп автоорук тудуунуң ажылчыннары 1984 чылдың февральда күш-ажылчы улуг тиилелгеии чедип алгашнар. Чаа орук чурттуң найысылалы София хоорайны республиканың соңгу девискээринде Варна-биле харылзаштырар.

Бебреш хемиин деннелиидеи 125 метр бедий бергеи 750 километр узуи Виадуктуи автомобиль орууи ажыглалга киирген. Орук тудуунуң ол кезии тудугчуларга эң-не берге болгап. Ол участоктика 220 тонна ажыг деңгилиг 600 метр демир-бетон чалдарны Болгарияга бирле дугаарында ажыглаан. Орук тудуунда ажылдарны чигези-биле күүседирии хазерлиг приборларның дузазы-биле хандырган.

«Хемус» автоорукчуң тудуун ийи талаадам — Софиядан болгаш Варнадан эгелээн турган. Ол орук чурттуң тудуп турар автоорук даярбазиниң тудуш кезээ болур. Балиан чартык ортулукта эм улуг ол орук тудуун ажыглалга киирер чорун үгле Болгарияның эвес, харын-даа өске-даа чурттарның экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге чүгүлә рольду ойнаар.

(СЭТА).

КОСМОСКА ЧЕПСЕК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) 1985 сан-хөө чылынга АКШтың федералдыг бюджединиң албан төлевилелин ёзугаар алырга даярлаиг, херелделиишкинниг спутникке улуг болгаш өске-даа хевиршин «космос» чепсектерии ногаадыр турган үзүрлерине 2,1 миллиард долларны тускайлаан бооп турар. Ол безии канчаар-даа аажок хөй түп бооп турар. Ынчалза даа америк эртемденнериниң федерациязының спецназдастери херек кырында адаа акша тускайлаашкыны ооң барык ийи катап хөй болуруи тодаратпышаар. Ниитизи-биле алырга, Ак баиың чепсегделиишкиниң илерге будурерии космосче шиичидеринге келип чыдын 3,9 млрд. 1986 чылда—3,2 млрд. долларны тускайлаар деп тур-рар

3. НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

Бо чылдың октябрь айда бистиң республиканың ажылчылары Тыванын ССРЭ-нин составынга киргенинден бээр 40 чыл болур оюн демдеглеп эрттирер. Ол республиканың амыдыралынга улуг байырлал дээрин кижи бүрүзүнге билдингир. Ынчангаш ол юбилейге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чаруш амгы үеде Тыванын бүүн бүрүзүнде калбарган.

Ол хире кыска үениң дургузунда республиканың ажылчылары экономика болгаш культура талазы-биле канчаарлал ажок улуг чедиишкиннерни чедип ап, бурунгаар бодумну кылган. Оон бир тоолгай херечизин бистиң Ак-Довуракты сайзыралындан көрүп болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында Тыванын шыпшын булуңнарының бирээзи болур Ак-Довуракта бистиң республикамын аар индустриялының эң баштайгы бүдүрүлгези В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинат туттунган.

Бистиң аныяк хоорайывыс Совет Эвилелиниң бүгү улустарының интернационалчы эң-найыралының болгаш акыдүмалышкы чоруунуң бир чижээн көргүзүп турар. Шынап-ла, бистиң чурттуң болгаш социалистиг чурттарның ийи чүс ажыг заводтары комбинаттың бирги болгаш ийиги ээлчегларинге хереглеттинер дериг-херекселдерик-биле бисти хандырган. Комбинаттың, хоорайның Культура ордузунуң тудуунга ленинчи комсомолдуң муңмун толээлекчилери киржип, боттарының улуг үлүг-хуузун киргеннер.

Ак-Довуракгың чурттакчыларының база бир чоргаарадлы болур Культура ордузу бистиң республикада чаражының, чырык, делгеминиң, кааc-шиннинниң талазы-биле эң чараш черлерниң бирээзи. Ол ак-довуракчыларның хөстуг үезинде дыштаныр кол төвү болу берген. Ында аныз-бүрү болгумнер ажылдап турар. Оларның аразындан цирк студиязының ажылы эки чоруп, ында комбинаттың ажылчыннары, тудугжулар, шеверлекчилер, сургуулдар болгаш өөреникчилер хөйү-биле хаара туттунган. Культура ордузунуң ажылдакчылары солун программалыг концерттерни белеткээш, ону комбинаттың ажылчыннарынга, Барыын-Хемчик районнуң ажылгагыйларынга бола көргүзе бээрлер.

Ынчангаш аныяк хоорайның оолдар, кыстары ажылындан хостуг үезинде аныз-бүрү болгумнерде, спортчу секцияларда хаара туттунганнар.

Ажылчы чонунуң амыдырал байдалын экижидер сорулгабиле бо чылын 6838 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирер. Комбинаттың ажылчыннарын көдээ ажылгагый продуктулары-биле эки хандырар дээш комбинаттың дузалаар ажылгагыйынга 100 тонна картофельди, 50 тонна аныз-бүрү ногаалларны өстүрер болгаш 15 тонна эттн күрүнеге дужаар.

Ажылчыннарның хоорайы Ак-Довуракта хөй кат улуг улуг бажыннар чыл келген тудум улам ковудеп, сайзырал орар. Комбинаттың удуртукчулары, хөй-шинги организациялары ында ажылдап турар кижилериниң амыдырал байдалын экижидери дээш хөй ажылдарны чорудуп турар.

М. АГБААН,
комбинаттың профком даргазы.

40 Совет Тыванын чылынга уткуштур

ДЫШТАНЫЛГА ҮЕЗИНДЕ

Бистиң Ак-Довуракты чалыларның хоорайы деп адап турарыдаа чөптүг. Чүге дээрге, ол хоорай боду база-ла аныяк. Оон баштайгы бажыңының таваан салгандан бээр Совет Тыванын 40 чылындан ыракта эвээш, түгле 20 чыл болуп турар. Ынчалза-даа, бистиң хоорайывыста чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга, ажыктыг кылдыр дыштанырынга таарымчалыг бүгү түүлдерни тургускан. Бисте Тывада чок дээн чырык, делгем Культура ордузу-даа, чаагайжыды туттунган хөй кат бажыңнар-даа бар. Ынчаарга бистиң спортчу комплекизивисти кандыг дээр сиилер? Ол ёзулуг спорт «аалы» апарган. Республикада бир-ле дугаар эштир черлиг (даштын 40 градус соокта-даа эштип турар), аныз-бүрү спорт хевирлерниге өөренип, белеткенирнге таарыштырган өрээлдерлиг, залдарлыг комплекс бо-ла болгай. Бистиң комплексте бо чылын волейболдун, баскетболдун, шөй көдүрериниң, бокстун спорт секциллары ажылдап турар. Орта В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинаттың аныяктары хөйү-биле киржип турар. Оон-биле кады эштир сүг бассейнинге спортчулардан аңгыда улуг-биче кижилерниң кадыкшыдылга белүү база кээп турар. Амдыызында ында уругларның 6 бөлүү өөренип турар. Бистиң сорулгавыс аңаа күзелдиг кижи бүрүзүн хаара тудуп, эштинишкинни массалыг болдурары боюп турар. Ол дээрге, күжениишкинниг ажыл хүнүнүң соонда дыштанып, дадыгарынга дыка эки хевир-дир.

Спорт комплекс девискээринде конькилээр катокту база күдүн белеткээн. Аңаа үгле хоорайның, районнуң эвес, харын республика маргылдааларын эрттирип турар. Ол — кышкы үеде хоорайның ажылчы чоннарының дыштаныр хүннерин, хостуг үелерин эрттирериге дыка таарымчалыг.

Ак-Довурак хоорайда спорт комплекизи — совет кижилериниң күш-дамыр болгаш угаан-бодал хогжүлдезининг талазы-биле партияның XXVI съездизининг шийтирлеринде айыттынган сорулганы күүседириниң база бир баазазы болур.

К. КҮЖҮГЕТ,
«Асбест» стадионнуң директору.

ЧУРУКТАРДА: мячилиг хоккейге Ак-Довурак биле Барыын-Хемчик районнуң шилиндек командалары дыштанып хүннерде эш хүүзүнүң ужуражылгазын бола эрттире бээр чанчылдыглар: «Асбест» стадионда эштир бассейнниң тренери Анатолий Севээнович Степанов өөреникчилерниге канчаар эштириниң сүмелерин берип турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ЧЕЧЕН-ЧОГААЛ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш улус депутаттарының район Совединиң органы «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң чанында «Мажалык» чечен чогаал бөлгүмү амыдап турар. Оон немигүнеринниң чогаалдары солунарга, чечен чогаал альманагы «Улуг-Хемге» үнгүлээн.

«Мажалык» чечен-чогаал каттыжыышкынында «Тыва даг-дүгү» комбинаттан болгаш Ак-Довурак хоорайдан ажылчын аныяктар база киржип турар. Оларга тудугжу Анатолий Монгуш, фабрикада слесарь Аңгыр-оол Сендажы, рудникте экскаватор машинизи Маадыр-оол Ховалыг болгаш өскелер-даа бар.

«Мажалыктың» тургузукчуларының бирээзи «За асбест» солуннуң корреспондентизи Чиалов Мандыынчының «Ачам ону көрген болза...» деп шүлүүмден үзүмдүнү парладывыс.

АЧАМ ОНУ КӨРГЕН БОЛЗА...

Ам бо хүнде
Ленин аттыг,
чоргаараалым комбинатта.
Аалзынганым —
Кара-Дашта—
Ак-Довуран
хоорайымда.
Ажылчыннар аразында
аңаа боттуң кижизи мен,
Ачам хөрээн уламчылаан
амгы шагның даргаңы мен.
Өгнүң чартыын ээлеп алган
ыштыг,
дааштыг
даргаңнаар чер,
Өшкү нөжи хөрүнге дең,
ыспан, кара
бодум кайдал!?
Салам,
пресс маскаларлыг,
боду үрер хөрүнтерлиг,
Салаа-биле
таман базып,
таарыштырар
цехте тур бис.
Чагыларны майык,
шыйыг
аайы-биле дүрген кылып,
Чанывыста
чөндүрүлге станогун
амыдаткаш,
Холга тутса,
эрбеннинг чер турбас кылдыр
хөөглааш.
Холуп,
хынаар,
шынарын көөр киледистиве
дужаап бээр бис.
Талыгырда
Кавказ чурттуг
Табасаран Курбановту,
Татар өөнүүм
Каррасовту,
орус эжим Иванovту —
Өжөңгенде,
бүдүргенде
холу дыңзыг,
бүзүрелдиг.
Идегелдиг,
бодумга дег
ынанырым көрүм дээш
Ачам ону
бөгүн келгеш,
көрген болза,
бүзүрээр бе?

Бөгүнгү номерде В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттан болук материалдарны журналист **В. ЧАДАМБА** белеткээн.

ОРУСТАП ӨӨРЕНГЕНИМ

Часым хар хүн караанга шыдаашпайн эрил эгелээн. Суурууста улуг улустар хүн караа бедип чыласаныбиле часкы ажыл-ишке белеткелин доозуп, күш-ажылчы сорук киирге берген. Ол чылын час база эрте дүшмен деп улус чугаалажып турган чүве. Ак, Кара Чаатыларның суурнуң кырында доштар эстиринин кырында келген, сөөлгү тыныжын тынып чытканнар. Ол үеним мен акым Виктор-биле дөлчок манап турган бис. Акым менден ийи класс улуг. Эрткен чылын үш дугаарга турган өөренээш, оон кежин дужаар талазы-биле школага тергиндээн. Бо чылын оон сорулгазы оон-даа бедик, школага бирги черни кымга-даа бербези. Кайывыс-даа эрткен чылга бодаарга бир хар улгаткан. Кайывыс-даа өөрелеп үнерни четтиктейн манап турган бис. Акым эртежик-ле хүнезинивис — быжырган далган, шилде хойтпак сумкан сумкавысты арай улуг кочал иштинге киир октааш, эгинненкеш, мурнай базыпкан. Акымныыдан арай бичежек кочал, мээң дайынчы чепсээм, оң талакы эктим кырында барган, сорумнуур базып ор мен. Ам какпа дузак херек чок. Өргелээр черивис Арыг-Узүүнде. Арыг-Узүүнүң кежиин кешкеш коорганданган бута үнүнга келириивиске ында-мында аът өртээр оргеннер дег кочуйгулай бергилээн өргелер «сыйт-сыйт» кылдыр медээлежип-ле турлар.

Өргелээшкин эгелээн. Үнгүрүүче киир сывырыпкаш, ийи кочал сугну кудуптарала көк-суг апарган өрге молчуртпайып үнүп, кээр, акым холдары-биле хыл мөңдан алыр. Сугну узуп алгаш, үнгүр чанында акымче кел чорааш дыңнаарымга акым бир салаазын аксын доора түдүп алган бирде менче, бирде өрге үнгүрүүче көрүп каап: «Тише, тише!» деп алгырып тур. Үнгүр чанынга келиримге акым «кут» деп имнейдир. Кочалда суум түгле чартының кудуп чорумда акым өргезин үнгүр аксындан үшта соп келди.

— Чүге «тише, тише» деп орустап алгырдың, акый?

Кижим менден хойну билирия илередип хөөреп үнүр:

— Ынчанмайн канчаар, аал. Девин сени тывалап кый дээримге өрге билип каапты.

А мен орустаарымга өрге дамайланы бээр-дир. Ам өргелээрде чүгле орустап чугаалажыр бис — деп бо.

Мен акымның чугаазын магадап шаг-ла болдум. «Шынап-ла школага өөрелип турда безин ол хире берге, шынгээттинмес дылды өрге көнчап билир чүвел, ону өөредип турар эвес» деп бодап ор мен. Ол үеде акым тура халаан маңбиле ынай-ла болду. Элээн чорааш турупкаш, менче холун чайып алгырып тур.

— Вода, вода!

Мен кочалдарым туткаш бута суунче маңнап ынай-ла болдум. Ол хүн олчаныс хөлчөк болган. Өөрүшкүманиайлыг чаныл орувуста акым хөөрей-дир.

— Көрдүң бе, аал. Өргелерниң бир чажыдын билип алдывыс. Өргелер орус дыл биле бестер-дир көр. Ам өргелээрде чүгле орустап чугаалажыр бис. Өргелээрниге хамаарышкан бүгүлле сөстерни орустап өөренип алыр сен, мен айтып бээр мен.

Ооң соонда-ла өргелээринисте «суслик», «беги», «быстро», «вода», «давай»... деп сөстер акымның аксындан дүшпестээн.

Ам кастыктарым -дуктеря агарып эгелей бергенде, ол үени сактып келгеш, амыдыралымга эң-не үнелиг орус дылды чуртталгамның бир кезээ кылды санаш, ооң ачызы-биле хөйну чедип, хөйну билип алганымны бодап ора, төрээн Чаатымның хөвүларын, ында кочалдар түдүп алгаш, «тише, тише» деп, бир салаазын эрнинге доора түдүп алган, бирде менче, бирде өрге үнгүрүүче шыпырандыдыр көрген турар акымны сактып келир мен.

Ынчан, өөредилгем-биле кады, шингээдип эгелээним орус дыл келир үеде мээң, шапкын хемни кежер хемем, даглыг черим ажыр үжар чалгынным, ол дыл чүгле орус өөнүктер-биле эвес. Чөөн чүк кыыгаарыңга алган эрттирген татар, чукчи, үзбек.., Казахстанның тараазын ажаажып турумда танышканым казах, украин, латыш..., найысылал Москвага өөрейн бээримге армян, калмык, даргит... өөнүктерим-биле харылзажыр чангыс удазыным болу бээрин кайын ынчан дужээн деп мен. Ол үеде орус дыл маңа төрээн черимче, часкы эрээн хар сугларын ышкаш шапкыныбиле сиилип кирип турар үе чүве. Ам ол сугдардан үнген чаагай дужут төрээн черимин танытпынмас кылдыр өскертипкен, а ол өзүлде ам-даа кайгамчыктыг сайзыралды алырын бодап келгеш, Улуг Ленинниң дылын биилп алганым аас-кежиим деп өөрүп чоргаарланып чоруур мен.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Нарын Культура бажыңынга С. Б. Бюрбюнүн «Ачылыт салчаакый» деп шинээн Лесная кудумчузунда «Дынырак» агитквартираның бот-тывынгыр артистери көргүскен.

Школаның күш-культура башкызы Сергей Ендан, совхозта кассир Кара-кыс Инжи, башкы Наталья Монгуш, курстрахтың агентизи Тамара Сам-Хөө оларның ойнаан ролдарын жюри эки деп көрген.

Шиилер көрүлд е з и н уламчылаар. Агитквартиралар шии-биле кады янзы-бүрү танцы, ойнаарны, лекция, беседаларны, дыштанылга кежээдерниң программазынга киирип эрттирип турар.

А. КОМБУ.
Эрзин район.

СУББОТА САНЫНДА

«Шамбалыг» совхозтуң Культура бажыңында суббота санында агитквартира концерттери артык турар. Оны эрттиреринде туруму онзагай.

Хараженнер чөнүлели, кедээ Совет, профсоюзтар комитеди рапорт дужаадарының түскай графигин тургускан. Аңаа агиткварталдың мурнакгыларының, эки өредилгелиглериниң ажыл-херектерин чугаалажыр, чедиишкиннерни түнээр, түскай монтажтарны-даа үндүрер. Концерт база болур. Конкурстарны организастаар. Шылгараанналарны шаңнап, мактаар. Бо бүгүнү Совет Тываның 40 чылынга тураскаатkан.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

АГИТКВАРТИРАЛАР КОНЦЕРТТЕРИ

«Мөрен» совхозтуң Культура бажыңында агитквартиралар п ы ң организастаан концерттери график ёзугаар эртип турар.

Ук көргүзүглерни Совет Тываның 40 чылынга тураскаатkан. Бот-тывынгыр артистерниң концерт программазында ыглар, танцылар, шулук аймаа дээш еске-дээ жанрлар кирип турар. Удавас түннел концерт болур.

Ч. САДИ.
Эрзин район.

«ТЫВЫҢАРАМ, ТЫВЫҢАРАМ!»

Дерзиг-Аксы с е с чыл школазының эге класс башкылары тывызыктар кежээзин организастаан эрттирген. Делгем класстың ханаларында хөй чуруктарны чураш аскан, ону башкы Татьяна Кимовна Күжүгет кылган. Ол чуруктарның шупту-зу тывызыктарның харызы болуп турар.

Александра Гавриловна Лопсан тывызыктың төөгүзүнүң дугайында уругларга таныштырган. Кежээге догааштырган тывызыктарны бирги класстың башкызы Эник Тюлюшовна Күжүгет чыгган.

Уруглар солуп тывызыктарны бот-боттарынга салчып, оон харызын тып, тывары бергедээрге, догааштырып-даа турганнар.

Уран сөстүң утказын уругларның билип алырынга тывызыктар кежээзи ужуп дүзедир болган.

Т. СЕРЕН-ООЛ.
Каа-Хем район.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар хоорайның чурттакчыларын эът продуктулар-биле садыг дамчыштыр хандырылгазын аъш-чем садыының магазинниринге баш удур чагыглар-биле кылыр. 1984 чылдың бирги кварталында эът продуктуларынга чагырлары бажын эргелелдеринге 1984 чылдың февраль 25-ке чедир кылдырар. Февраль айның чагырларын магазинверге бээри 1984 чылдың март 1-ге чедир доостур.

Февраль айның ажыглаттынмаан чагырлары март айда күш чок болур.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Гимнастика. 9.05 — Олимпиадаңың хүн демдеглели. 9.20 — «Будильник» 9.50 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 10.10 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның Төлевилелиң чугаалажып тур бис. 11.20 — «Эртенги почта». 11.50 — «Көдээниң шагы». 12.50 — «Музыка киоскузу». 13.20 — Документалдыг телефильм. 13.50 — 14.05 — Чапсар. 14.05 — «Чуруккулар дугайында чечен чугаалар». В. Перов. 14.30 — «Эш ыры». Бүгүэвилелдиң телеконкурсузу. 15.15 — «Делегей панорамазы». 16.00 — XIV олимпийжи оюннар. 18.20 — Хаак спорту. 18.50 — Мультфильм. 19.00 — «Аянчоруккучулар клуву». 20.05 — XIV олимпийжи оюннарда. 00.00 — 00.10 — Чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Гимнастика. 8.20 — Бистиң өөнүктеривисте (ГДР). 8.50 — Орус чугаа. 9.20 — «Испанияның хемнери». Кинопрограмма. 10.00 — Концерт. 10.45 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.45 — Документалдыг телефильм. 12.00 — А. Вейцлер, А. Мишарин — «Кышкы баллада». Фильм-шии. 14.00 — Мультфильм. 14.15 — «Адъютант его превосходительства». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 15.30 — Концерт. 16.00 — «Тиилекчилер». 17.30 — Бистиң корреспонденгилеривистиң чугаалары. 18.00 — Зара Долуханова ырлаар. 18.55 — Күрүнеңиң орус музейининң дугайында дамчыдылга. 3-кү фильм. 19.30 — «Далай чанынга ыры». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Документалдыг чаа телефильм. 20.45 — Документалдыг фильм: «Бүгү чуртталгазынга, уттундурбас». 21.00 — «Ye». 21.30 — «Айылдыг назы». Уран-чечен телефильм. 22.55 — 23.50 — Уран чүүл мастерлериниң концерти.

ворота в небо

Республиканың киноэкранмарында «Дээрже орун» деп чаа кино үнүп эгелээн.

ағаар

Республикага шокар булуттаар, хар чаар. Барыын утланыышкынның хаттың күзү секундада 3—8 метр чедер. Дуне агаарның температуразы 31—36, чамдык черлерге — 27 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, хар чаар. Хаттың күзү секундада 3—8 метр чедер. Дуне агаарның температуразы 31—33, а хүндүс 20—22 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Если враг не сдается» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пой, ковбой, пой!» 9.30, 12.40. «Чужая пятёрка» 11.20. «Через тернии к звёздам» 14.20. «Клятвы и обещания» 17.10, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кащей бессмертный» 11.00. «Знахарь» 12.30, 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Остаюсь с вами» 10.00. «Провал операции «Большая Медведица» 11.30, 15.10, 13.20, 17.00, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ученик лекаря» 13.30. «Разиня» 15.00, 17.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ворота в небо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Операция «Ы» и другие приключения Шурика» 9.30. «Идём дальше» 11.20, 13.00. «Если враг не сдаётся» 14.50, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кащей бессмертный» 11.00. «Знахарь» 12.30, 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Конец бабьего лета» 15.00, 17.40, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Провал операции «Большая Медведица» 18.00, 20.00 шактарда.

1984 чылдың февраль 19-та, воскресеньеде, хүндүскуңу 14 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга лекция болур. Оон темазы: «Совет-америк харылзаалар». РСФСР-ниң «Билиг» чинтилелиниң лектору, экономиктиг эртемнериниң кандидады В. Л. Баранов (Москва) лекцияны номчуур.

Залче билеттерлиг кирер. Билеттерни ында садып турар.

КЫШКЫ ОЛИМПИАДАДА

Sarajevo 84

Херээженнер аразынга хаак маргылдаазының 4х5 километр эстафетазының старттарының мурнунда норвег хаакчылар дыка эки спортчу хөөнүүг турганнар. Сактырта-ла ол маргылдаалардың медальдарын карманарында сүүлүлап алган ыяшкаш... Шынап-ла оларның чедиишкинниг болгурунга ким-даа чигзинмээн. Ол «квартетте» Норвегиянын эң тергиин хаакчылары киргеп.

Старт соонда баштайгы километрге Ингер-Хелене Нюбротен мурнап чораан. Ооң соонда Юлия Степанова (СССР), Марья Матикайнен (Финляндия) болгаш Дагмар Швубова (ЧССР) олар. Чарыштың ийиги чадазынга чедир олар шак ынчаар келгеннер. Нюбротен Степановадан 24,5 секунда мурнап келген. Фин болгаш чехословак хаакчылар Юлиядан он секунда ажыг озалдаан.

Маргылдааның ийиги чадазы түгүла шиитпирлиг болган. Аңаа эң дүжүглелыглар киришкен. Бистиң хаакчывыс барып ушса-даа, ийи дугаарында келген. Надежда Бурдакова бодунуң эдээзинде он секунданы «камнап» алган. Ранса Сметанинаның аалгазо. Ооң соонда Ак олимпиаданың ийи ракпыр чемпиону Марья-Лиса Хямялайнен (Финляндия) болгаш Чехословакияның шыырак спортчузу Квета Ерноза олар үнүпкеннер. Баштайгы километрни одар шупту барык денге эрткеннер. Чарышты чидиглеидеринче далашпаннар. Будун чартык километрге чораан Хямялайнен биле Ерноза олар эң дүрген маныңче кирипкеш, Сметанинаны эрткеш, финишке ол хевээр келгеннер. Ынчангаш чехословак хаакчылар мөңгүн медальды чаалап алганнар. Совет команда ол маргылдааларга бир-ле дугаар шаңналга четпейн барган.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Редакциянын адреси: 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнун 2-24-63 редакторнун орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, карыылзалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийн амыдырал болгаш үлегүр кижилеринин 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг кижилеринин 2-37-13 чаңгыс кижининиң 2-41-27 информация кижининиң 2-20-60 культура кижининиң 2-23-54 кедээ ажыл-агый кижининиң 2-21-47 корректорларының 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45 келбейн баргаңга 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2059.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле «Үүрлүг» комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТС—00281.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңаар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 45 (12435) | 1984 чылдың февраль 21, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң Сельхозтехкүркомунуң ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чылдың январь 20-де болган хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединге Россия Федерациязындан Красноярскиниң № 16 соңгулда округунуң талазы-биле депутатка кандидат кылдыр ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агый министрининг оралакчызы, Бүгү-эвилелдиң «Союзсельхозхимия» артем-бүдүргүлге каттыжышкынының даргазы Н. Ф. Татарчукту депшиткен. Ол депшидишкинни Тандыда «Революцияның чалбыыжы», Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтарның коллективтери изии-биле деткээн.

Н. Ф. Татарчук-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралы дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шин театрынга болган. Ону СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң ажыттыр.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун бүрүн составы-биле соңгуур дугайында саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле деткээн, шупту туруп келген.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, Сельхозтехкүркомунуң даргазының бирги оралакчызы В. В. Колобовка сөс берген.

Соңгулда кампаниязы бистиң чүртүвүста партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу күш-ажылдың үезинде эртип турар деп, ол дугаалаан.

Чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам көдүрүнге ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы база улуг идиглиг болган. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның февральда болган Пленумуң, анаа СЭКП ТК-ның Чиргине секретары К. У. Черненкочуң чугаазы планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле хөй чүүлдерни биске хүлээндирген. Пленумуның шинтпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаанын республиканың ажылчы чоннары изии-биле деткип турар.

Совет Эвилелиниң бүгү улустарының аку-дүңма дузаламчызының ачызында Россия Федерациязында эң аныяк республика — Тыва АССР ыяска хуусаанның иштинде даг рудалыг, энергетикалыг, хөмүр-даштыг, ыяш болбаазырадыр үлетпүрлүг девискээр апарган, политиктиг, социал-экономиктиг болгаш культурлуг улуг чаартылгалар болгулаан.

Эрткен үш чылдарның дургузунда республиканың үлетпүрүнүң бүдүрүлге фондузу 7,2 хуу өскен. Үлетпүр продукциязының хемчээли ол үениң дургузунда 4,9 хуу өскен деп, В. В. Колобов чугаалаан. Бо чедиишкиннер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинең ачызында чедип алдынган, ол өзүлде 6,9 хуу четкен.

Николай Федорович Татарчуктуң доңгу намдарыбиле ол соңгукчуларны таныштырган.

Депутатка кандидаттың бистиң республикага каш удаа чоруп орар деп, ол чугаалаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус үлетпүрге, кедээ ажыл-агыйга болгаш өскедаа адырларга улуг тиилелгелерни чедип ап турар. Бар арга-мурлавырларны долу ажыглаар, ажылдың стилин болгаш методун сайыраңгайыдыр, кадрларның харыысалгазын бедидер, оларның ажыл-херечи чоруун, сагылга-чурумун быжыглаар дээш бүгү-ле хемчеглер алдынып турар.

Депутатка кандидаттың бистиң республикага каш удаа чоруп орар деп, ол чугаалаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус үлетпүрге, кедээ ажыл-агыйга болгаш өскедаа адырларга улуг тиилелгелерни чедип ап турар. Бар арга-мурлавырларны долу ажыглаар, ажылдың стилин болгаш методун сайыраңгайыдыр, кадрларның харыысалгазын бедидер, оларның ажыл-херечи чоруун, сагылга-чурумун быжыглаар дээш бүгү-ле хемчеглер алдынып турар.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы З. А. Седипей, «Каа-Хем» разрезте экскаватор машиннзи А. А. Нехорошков, республика эмнелгезиндеге эмчи З. Т. Салчак, Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министрининг бирги орадакчызы, «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының даргазы В. С. Сапелкин, Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору В. И. Жирнов олар санал бергеш, бадылаашкынын бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде бээрин тус-тус коллективтеринің мүрнундан бүзүреттишаан, депутаттың кандидадынга чагыгларын киргеннер.

Депутатка кандидат Н. Ф. Татарчук сөс алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшиткени дээш Н. Ф. Татарчук өөрүп четтиргенин республиканың ишчилериңе илергейлээн болгаш бодунуң шыдаары бүгү-ле үүлдерни кылырын хүлээйген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң партиявыс, совет улус чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже чоруп орар деп, ол чугаалаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус үлетпүрге, кедээ ажыл-агыйга болгаш өскедаа адырларга улуг тиилелгелерни чедип ап турар. Бар арга-мурлавырларны долу ажыглаар, ажылдың стилин болгаш методун сайыраңгайыдыр, кадрларның харыысалгазын бедидер, оларның ажыл-херечи чоруун, сагылга-чурумун быжыглаар дээш бүгү-ле хемчеглер алдынып турар.

Эрткен чылда чүрттүң чедип алганы кол-кол чедиишкиннерге оратор доктаараан. Күш-ажылчы темп ажылдың участок бүрүзүнде бедээн. Бригада керээзин шиңгээдип алыр дээш черчерде ажыл калбарган. Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказы улам быжыгып турар.

Кедээ ажыл-агыйның ишчилери эрткен чылын тараа ажаар 116 муң комбайнны, 23 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни, 675 муң тонна мал чеминге немээр химиктиг бүдүмелди алган. Ужар үүл дузазыбиле 106 миллион га черни химижиткен.

Транспорттуң, капитал тудугуң айтырыгларынга ол доктаараан. Ол ышкаш чонның материалдыг чаагай чоруу чыл санында бедип турар дээрзин демдеглээн. Хереглелдиң нинтилел фондузундан чүрттакчылар эрткен чылын 134,5 миллиард рубльди алган, ол дээрге 1982 чылдаазындан 5,9 миллиард рубльге хөй.

ССРЭ-ниң акы-дүңма улустарының ачызында Тыва АССР шапкыны-биле хөгжүп турар деп, депутатка кандидат демдеглээн. Экономиказы, культуразы бүгү талалыг хөгжүп келген. 46 бүдүрүлге, 50 цех, 90 бригада он бирги беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын хуусаадап эрте күүсеткен.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң ажыл-ишчилериң мурнунга салган соруглаларынга ол доктаараан. Үк Пленумга инперналистиг бөлүктериң бүрүзүү-биле чидиглеп турар делегей байдалының дугайын чугаалап, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң хөделишкиннерин шыңгызы-биле бүрүү шапкан.

СЭКП ТК-ның бо чылдың февральда болган Пленумунуң дугайында ол кысказы-биле доктаараан. Анаа СЭКП ТК-ның Чиргине секретарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шылгарангай ажылдакчызы эш К. У. Черненкону соңгаанын совет кижилер изии-биле деткип турар. Коммунистиг партияның, СЭКП ТК-ның, Төп Комитеттиң Политбюрозунуң удуртулгазы-биле совет кижилер Төрээн чүртүнүң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн быжыглаар дээш бүгү күжүн мөөңнээр дээрзинге чигзинг турбас деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ужуражылышкын хуралын хаап тура, Совет Тываның ишчилери алган хүлээлгелерни чедиишкиннер күүседир дээрзин депутаттың кандидадынга бүзүреткен.

Экономика талазы-биле кандыг-даа соруглаларны киинтиирлээри алызы барып олар шуптузуу чаңгыс чүүлээ — совет кижилериң амыдырал деңнелиин бедидеринче угланган. Үк ажылдың кол үгланылышкыны чонну чүгүлә үлетпүр бараанарыбиле хандырары болуруун оратор демдеглээн. Кижилериң бараанварга херегледин хандырары — ол дээрге бышкан социализмниң артык күштүүн, чоннуң чаагай чоруун бөттүү-биле бедидеринге оон улуг аргаларын улам тодазы-биле көргүзери болуп. Бо талазы-биле хой чүүлдерни кылып турар. Үлустуң хереглел бараанавын бүдүрериниң хемчээли эрткен чылын 4,3 хуу өскен. Бо чылын база улуг соруглалар салдынган. Салдынган соруглаларны чедип алырда чүү кылыры, кандыг аргаларны ажыттаары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге доктуу-биле билдинген болуру чугула.

Бедик шынарлыг продумшиляы бүдүрери хүн бүрүдегн норма апарган, шак ынаар күш-ажылчы коллективтер бистеге эвээш эвес. Бедик шынарлыг бараанарны бүдүрерин көвүдедир талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин алган чүртүүн алды мурнакчы будүрүлгезиниң эделээшкинин партия Төп Комитеди деткээн билдингир болгай. Ам үк эделээшкинин ийи муң ажыг бүдүрүлге коллективтерни деткип турар. Үк шимчээшкинге кичээнгейни кошкадып болбас, оны бүгү тала-биле сайыраары, мурнакчыларның дурскулгазын бүрүн ажыглаары чугула.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң ленинчи даштыкы политиказының тайбыңга ынак будүзүүн чүгүлээшкинниң түңнелинде И. В. Капитонов адыштыпаан, ядголуг дайынның айыылын болдурбазынга. Чер кырынга тайбыңды камгалап быжыглаарынга СЭКП ТК-ның февралы Пленумунуң үнелээшкиннериниң болгаш үлетпүрүнүң улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

(СӨТА).

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ— КОЛ СОРУЛГА

Соңгукчуларның И. В. Капитонов-биле ужуражыышкыны

Февраль 18-те Иваново областтың Киевшма хоорайга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады СЭКП ТК-ның секретары Иван Васильевич Капитонов соңгукчулар-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Красноволжскиниң хөвең-саазын комбинадында мастериң дузалакчызы Б. И. Осокин И. В. Капитоновтуң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаан. Коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогун бүрүн деткип, соңгулдалар хүнүнде бир үн-биле бадылаарынче соңгукчуларны ол кыйгырган.

Пос-таавычылар черинiң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шинтпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Ада-чүрттүүн чечектелишкинни дээш бүгү-ле үүлдерни кылырынга белеңин ужуражыышкынга сөс ап үүве чугаалааннар демдеглеп турганнар.

И. В. Капитонов үүве чугаалаарга, чыылганнар ону чылыы-биле утказынар.

Бөгүнгү ужуражыышкын, соңгулда мурнунуң өске-даа хуралдары совет улус соңгулдаларга үткүүртүр ленинчи партияны долгандыр сыры каттышкан, чүткүлүг күш-ажылы-биле Төрээн чүртүнүң күүү-күжүн моон соңгаар-даа улам байлакшыдар быжыг бүзүрелдиг чоруп орарын көргүзүп турар деп, ол чугаалаан.

Коммунистиг партия, бистиң улустувус, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиния аар чидиритге таварышкан деп, ол чугаалаан. Шылгарангай политиктиг ажылдакчы, изиг патриот, ленинчи, тайбың болгаш коммунизм дээш моғаг чок демиселчи — Юрий Владимирович Андропов мөчээн. Партия болгаш чон Төрээн чүртүнге оон кызыгаар чок бараан болуушкунуун бедиңбиле үнелеп, оон чыыткылыг турасказалтыңга мөгейип турарлар.

Партияның быжыг чаңгыс эви, оон чоя-биле сырый харылзаазы бо хүнинерде онза кескүзү-биле илереттинип турар. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң түңнелдеринде коммунистер, бүгү совет улус бир үн-биле деткип турар.

Февраль Пленуму эш Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиргине секретарынга бир үнбиле соңгаан. Ону бистиң чүртүвүста Коммунистиг партилның болгаш Совет күрүнеиниң шылгарангай ажылдакчызы, талантылыг организакчы, партияның политиказын амыдыралга боттандырар дээш чайгылып чок демиселчи кылдыр санап турар.

ТК-ның Пленумунга эш К. У. Черненкону чугаазын коммунистер болгаш бүгү ажылчы чоннар ажыл-херектериниң программазы кылдыр хүлээп алган. Совет ниитилелдиң амыдыралынга СЭКП-ниң удуртукчу ролюкүн бедип орар үзүр-дузазы ук чугаада тодаргай көргүзүнген. СЭКП-ниң марксизм-ленинизмге шынчызы бүрүн долузу-биле илереттингей.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга база катап депшиткеш, анаа көргүскен улуг идегел дээш Канешманың соңгулда округунуң соңгукчуларынга И. В. Капитонов изии-биле өөрүп четтиргенин илереттишаан, ол дээрге Коммунистиг партияга, оон Төп Комитединге көргүскен бүзүрел-дир деп демдеглээн.

Бистиң партиявыс ССРЭ-ниң Дээди Совединге ээлчеглиг соңгулдаларже чоруп ора, СЭКП-ниң ленинчи политиктиг күрүзү чедиишкинниң-биле боттанып турар деп чоокка айыткап болуруп оратор чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң бүгү соңгучуларга ССРЭ-ниң хамаатыларынга Кыйгырыында бистиң ажыл-агый болгаш культура түрүлүүшкүнүвүстүң чедиишкиннериниң болгаш хөгжүлдезиниң кайгамчык перспективазы илереттингей. Чүрт бөдүүнүң бүрүнгаар хөгжүлдезиниң темпилерин бүзүрелдин-биле өстүрүп турар.

Ф. А. Бузыкаеваны, Ф. К. Лебедевти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел биимин-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга кадрлар белетээринге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел биижи-биле **шаңнаары болза:**

Фанна Аркадьевна **Бузыкаева** — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының директорунуң өөредилге ажылының талазы-биле оралакчызы.

Фёдор Куприянович **Лебедев** — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының механика болгаш дээди математика кафедразының эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың февраль 20.

В. А. Дубровскийге «Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг амылдаачызы» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниге ачы-хавыязы дээш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизиниң хүлээлгезин күүседип турар Владимир Андреевич Дубровскийге «Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг амылдаачызы» хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың февраль 20.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ БАЙДАЛГА

Февраль 19-та, воскресеньеде Самагалдай болгаш Эрзин суурларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинбиле Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның соңгукчуларының ужуражыышкын хуралдары болуп эрткен.

Самагалдайның Культура бажыңы. Эртенгиниң 10 шак. Районнуң совхозтарының, бүдүрүлгелериниң, район төвүнүң болгаш суурларның албан организацияларының ажылчы чоннарының төлээлекчилери ужуражылга хуралына чыглып кээп, залды долдуп олурушкан. Ужуражыышкын хуралын СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары С. С. Куулар ажыттыр.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур дугайында саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкап хүлээп алган.

Индирде — депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Самагалдайның сельхозтехника каттыжышкынының ажылчыны, Самагалдай кодаа Совединиң депутады С. С. Маскыр, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң, партияны, оон ленинчи Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыжышкынының байдалында эртип турар деп, ол демдеглээн. Соңгулдаларга белеткелдер социалистиг демократияның, өзүлүг-ла улустуң эрге-чагыргазының тиилелгезиниң чайыннанчак илерели бооп турар.

С. С. Маскыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң доңгу намдарын, хөй талалыг ажыл-чорудулгазын чыылганнарга таныштырган, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң төлептиг төлээлекчизи дээш март 4-те — соңгулдалар хүнүнде бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бир демниг бээринче районнуң соңгукчуларын кыйгырган.

Санал бергеннер: «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу К. Б. Кеней, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Ч. Ооржак, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыны В. К. Арыштаев. Самагалдайның сельхозтехника каттыжышкынының ажылчыны К. Д. Оюн олар боттарының коллективтериниң ажыл-ижин чугаалап, депутатка кандидатка чагыгларын берген болгаш соңгукчуларны коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң төлээлекчилери дээш үнүн чаңгыс кижи дег бээринче кыйгырганнар.

Эрзинде районнуң Культура бажыңы. Ужуражыышкын болуур шак дыка четпээнде-ле анаа районнуң күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери чыглып келген.

Ужуражылга хуралын СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш ажыттыр. Хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш К. У. Черненкону баштадыр ТК-ның Политбюрозун чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — «Мөрен» совхозтуң хөвү бригадазының бригадири А. С. Допчут совет демократияның ёзулуг улусчу шынарын демдеглевишаан, эрткен соңгулдалардан бээр чүрттүң амыдыралынга болган чугула ужур-дузалыг болуушкуннарны айыткан. Ол дээрге, бир-ле дугаарында СЭКП-ниң XXVI съездизи, ТК-ның оон сооңдагы Пленумнары-дыр. Олар Совет чүрттүң хөгжүлдезиниң оруктарын тодарадып, партияның болгаш күрүнеиниң ажыл-чорудулгазының угланыышкынарын айыткан. Совет кижилер партиямның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон сооңдагы Пленумнарының ажыдыралга боттандырар дээш шудургу демисежип турар.

Илеткелчи республиканың болгаш районнуң соңгулдадан соңгулда чедир, база оон бирги беш чылдың үш чылдарында чедип алган чедиишкиннерин айтып, шинтпирлээр ужурлуг айтырыгларга доктаараан. Григорий Чоодуевич Ширшинниң доңгу намдарын чыылганнарга ол таныштырган болгаш соңгулдалар хүнүнде коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынларын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

«Нарын» совхозтуң директору М. К. Дүтер, «Чаа орук» совхозтуң хойжузу А. Б. Севилбаа, райпо башлаар черинiң даргазы А. Д. Ширин, «Мөрен» совхозтуң чөлээчызы Б. С. Сувак, Кызыл-Сылдыс сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи З. К. Калин олар ужуражыышкын хуралынга санал берип, боттарының коллективтеринде ажыл-ишти чугаалап, кандидатка чагыгларын берген, коммунистериниң болгаш партия кежигүнеринең эвестериниң бүзүлбас блогунуң төлептиг төлээлекчизи дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Г. Ч. Ширшин ужуражыышкын хуралдарынга кайызынга-даа үүве чугаалааш, онуң ам база катап ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшиткени, улуг бүзүрелди көргүскени дээш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга, оон иштинде тес-хемчилерге болгаш эрзинчилерге чүректин ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, ол бүзүрелди бадыткаары-биле билиндир, күжүн харамнанмайн ажылдаарын хүлээнген.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиргине секретарынга партияның болгаш күрүнеиниң шылгарангай ажылдакчызы эш К. У. Черненкону соңгаанын бүгү совет улус, коммунистер үүлдүгүнүп деткээнин Г. Ч. Ширшин демдеглеп, Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни совет улуска улуг чидирит болганын айыткан. Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның Чиргине секретарынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга кыска хуусаада ажылдаза-даа, ол үеним дүргузунда партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның оон сооңдагы Пленумнарының ажылдап кылганы утланыышкынын боттандырарынга, сагылга-чурумну, корум-чурумну быжыглаарынга, будүрүлгениң ажыктыын бедидеринге болгаш чүрттүң камгалалыр күүзүн быжыглап, делегейге тайбыңны камгалаарынга хөйну кылган. Чаа эрткен февраль Пленуму коммунистерниң болгаш бүгү совет улустуң Төп Комитетти база оон ленинчи Политбюрозун долгандыр улам сырый каттыжышкынының тода илергейлекчизи, коммунистиг тургузуушкунга шылгаттынган утланыышкын-биле улам бүрүнгаарлаарының херечизи болган деп, ол демдеглээн. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбыңны быжыглаары, империалистиг агрессчи бөлүктериң чимзенишкинниңге өйтүр шавышкынны бээрн дээш аку-дүңма социалистиг чүрттар-биле кады моон соңгаар-даа улам шудургу ажылдаар.

Г. Ч. Ширшин оон ынай чүрттүң болгаш бистиң республиканың эрткен соңгулдадан бээр, он бирги беш чылдың үш чылдарында шапкын хөгжүлдезин тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалаан.

Оон-биле кады бис, Совет Тываның 40 чылын үткүүр деп тура, бүгү күжүвүстү шинтпирлеттинмээн айтырыгларны, чугула соруглаларны боттандырарыңче үглаар ужурлуг бис деп, Григорий Чоодуевич айыткан.

Сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну быжыглаар дээш районнарның партия, совет, ажыл-агый органнары, хөй-ниитизи ам-даа улам шудургу, бир деминг ажылдаар ужурлуг. Киижилер оруузунга, ылангыя аныяктар оргузунга киижизидилге ажылдың шыңгызы-биле күштелдирери негеттинип турар. Сандартай, үүрмек-даа болза, бар четпестер-биле эптежип орар чорукту чайладыр үезин чөрле келген.

Совхозтарда камналга айтырыын ап көөр болза, киижи шыдажыр арга чок чорук тургустунган. Тес-Хем районга эрткен чылын көрдүнгенинден 89-1 муң кВтшак электри энергиязын артыр чарыгдаан. Ийи районнуң совхозтары кыват-чаап материалдарны база нормаларындан үсчөн хөйну чарыгдаан. Машина-техниканга, дериг-херекселге кам чок, эзхарыысалга чок чорук үүлгүчүлевишаан. Бо четпестерни эдери-биле бөттүү ажылдаары негеттинип турар.

Амгы үениң кыштаглаашкын байдалын алыр болза, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларында чаш малдың хорамчазы ам безин дүвүренчиг. Малдың продуктулуг чоруун бедидеринге, хурын ажарынга одарларда неттеэзин аза-огу улуг хораны чедирип турары биңдингир, ынчалзажок бо талазыбиле мынчага хемчег алдынмайн турарын Г. Ч. Ширшин шүүмчүлээн. Оон чиизээн бо чораан безин көрдүм деп ол айыткан.

Депутатка кандидат бодумуң чугаазының түңнелинде республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдези дээш, соңгукчуларның чагыгларын күүседири дээш улам шудургу ажылдаарын хүлээнген.

Советтер амыдыралы: ажылчы чоннуң чагаалары

АКТИВКЕ ДАЯНМЫШААН

СЭКП ТК-ның 1980 чылда хүлээп алганы «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болган санаалдары-биле ажылды улам ыдай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы үнгемден бээр үш чыл эртken. Чөөн-Хемчик районда Хайыракан кодээ Советтиң күүскому ол үелериниң иштинде хамаатыларның чагааларын, билдиришкиниерин, хууда айтырыгларын багай эвес шиитпирлеп келген. Ында хамаарыштыр интервьюну бистиң корреспондентивис С. Чооду кодээ Совет күүскомунуң даргазы М. Доваан-биле кылган.

— Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның доктаалдарын удурутулга болдургаш, бистиң кодээ Совет күүскому ажылчы чоннуң чагааларын, билдиришкиниерин база хууда айтырыгларын шиитпирлээр ажылды экижидер талазы-биле чамдык боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар. Хамаатыларның чагааларын, билдиришкиниерин сайгарып көөр тускай комиссияны тургускан бис. Кээп турар чагааларның, хууда айтырыгларның шынгыы учёдүп тургузуп, ында бижиттинген түүлдерни аналиэтеп, шугүмүүлелдиг саналдарның боттанмышкынын хүн бүрү чедип алырының аргазын тып, тускай айтырыгларны дүрген шиитпирлээринче сагыш салып турар бис.

Маңаа эртken чылда чоруткан ажылды чижегleп көрейн. Кодээ Советке түгле эртken чылын хууда 224 айтырыг киргen. Ооң 97-зин боттарынга тайылбырлап харыылаан, арткаларны чогуур үезинде хемчег алдынган. Киргen чагаа — 43. Ооң иштинде партия райкомун болган райкүүскомну дамчыштыр ийи чагааны шиитпирлеткеш, күүском хуралынга дөрт керекти сайгарткаш, харыыларын чоруткан.

Чагаа-биле ажылдың бир кол хевири түс-түс коллективтерге чедип барып, ажык чугаалы чорудуп, хемчээн алыры болур. Ыраккы турлагларда малчыннарже комплекстиг үйүүшкүннерни организастаары чаңчыл болуп берген Аңаа чоннуң айтырыгларынга харыы тайылбырны кылып турар. Ооң-биле чергелештир күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн хажыткан-нарны профилактика чөвүлелинге көрүп, оларны эш хуунуң судунга киирери чаңчыл апарган. Профилактика чөвүлелинге 57 хамаатының янзы-бүрү керектерин сайгарып көргеn. Чижээлээрге, маңаа прогулдаар, ажы-төлүнүң кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалаар база өг-бүлезинге хамаарылгазы багай кижилерниң хемчээн ап, тускай ажылды чорудуп турар. Эшхуу судунга тос хире керекти сайгарган. Аңаа 14 кижиниң херээн көргеn. Ол ышкаш суурда агитквартал-дар чон-биле масса-политиктиг, кижизидилге ажылдарын чорударынга идиглиг болуп турар. «Дөргүн», «Хемчик» агитквартал-дарга алды кижиниң херээн көрүп, хемчээн алган. Шак мындыг ажылдарның түңнелинде сөөлгү чылдарда хорум-чурум хажыдыышкынары ырылган.

Бо чылдың эгезинден бээр кодээ Советке ийи билдиришкин-нериниң, аас-биле беш хомудал киргen. Оларның кайы-зынга-даа ой-шаанда харыы бердинген. Чугула чагаалар-ның хемчээн алыры-биле ажык чагаа хүннерин ор-ганизастап келдивис. Ындыг хүннерде эртken чыл-дың ийи удаа чорут-тыл бис. Бо чылын ажык чагаа хүннери кылырының планы база тургустунган. Оон аңгыда чаңгыс аай политхүннерни, зооветоөредилгелерни, бүдүрүлге хуралдарын ажыглап, социал хандырылга, сүүт болгаш прокуратура айтырыгларын аңаа киргиштирип, сөөлгү доктаалдарда хоойлу-дүрүм талазы-биле өскерилгелерни билдингирин-биле амыдыралга хөлбап тургаш, тайылбырлап берип турар. Бо ажылдарга комиссия кежигүннерни Т. Сат, Н. Кара-Сал, Л. Дамба-Даржаа, В. Ооржак оларның идепкейлиг чоруун демдеглээри чүтүлә.

Совхозта партия организациязының чанында тургустунган «Билиг» нигитилелинiң эге организациязының лекторлар, пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар белүктери масса чоннуң ортузунга тодаргай ажылдарны чорудуп, агитквартал-дар топтеринге болгаш Культура бажыңынга айтырыглаш, харыылар кежээлерин эрттирип турар. Мындыг ажылдарны хөй-нитинiң активчи күжүнге даянгаш организастап, чоннуң чагаалары аңаа шиитпирлээрге дээштиг боолт турарын амыдырал бадыткал келген.

ДОЛУ, ЧЕДИНГИР КЫЛДЫР

Кодээ Совет күүскомунга кээп турар билдиришкиннериниң, чагааларының, хууда айтырыгларының ужур-утказы аңгы-аңгы болгулаар. Аңаа харыыларны үндезилелдиг, долу, чедингир кылдыр бээри-биле күүскомнуң тускай комиссиязы партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын, совхозтуң тускай эртемниглерин аңаа киришкирип турарын кижи эскерип болур. Ооң дугайын хуралдарга-даа чугаалажып турар боор-дур. Чоннуң хомудалдарын, дилеглерин шиитпирлеп чугаалажырын бичии-даа чылдырбайн, үезинде харыылаары чугула болгаш Хайыракан кодээ Советиниң күүскому бо талазы-биле багай эвес ажылдап турар. Ооң дугайын бодум-даа бүзүреп көрдүм. Чижээлээрге, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир сорудга-биле ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга киржип, доктаатты-нганын барымдаалап, шээр болгаш бода малды бодувуста тудуп, ногаа аймаан өстүрүп өөрүп мен. Артышылдыг таварылгада пээнга киириштирип, сайгарып-даа болур. Совхозумнуң планынга эвээш-даа болза, үлүүмнү киириштирип турар мен. Эрткен чылын элээп дүүтү, ийи баш бодаңы күрүнеге садып дужаадым.

Совхоз дирекциязы, кодээ Совет күүскому-даа, бо талазы-биле кичээнгей салып, чоннуң амыдырал байдалын удам экижидеринче доктаамал сагыш салып турары черле экен. Ногаа аймаа тарып өстүрериниң чурумунуң дугайында тайылбыр ажылын бо-ла чорудар. Картофель үрезинни чедишпес болза, ону тыпкаш, кварталдар аайы-биле чонга садып турар. Бора-Хөлде бир кодан хүү өшкү бар. Оларга кажаны база кодээ Советтиң киржилгези-биле шефтеп түттүруп берген.

Пенсионер кижи болгаш хүү малымны бодум азырап орар мен. Сиген кезип алыр шолду хүү малдыг өг-бүле бүрүзүнге аңгылап берип, хаван азырларынга артышылдыр чемни садып турары база экен. Саваң. сиген болгаш оттулар түүлдер сөөртүп алыр машина-техниканы совхоз хандырып келген. Чоннуң негелде-хереглеринге, дилеглерин өйшаанда хандырып, хемчеглерин ап турарынга шынап-да кижи өөрүүр.

Кодээ Совет күүскомунуң чанында тургустунган кырганнар чөвүлелинiң удурткузу мен. Ында коммунистер аларн каш кижи бис. Чамдыкта амыдыралдан тургустунуп келген айтырыгларны шиитпирлежип, аргасүмевисти кадып, четпестерни чайладырынга киржип турар бис.

В. БАЙЛАК,
пенсионер. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржаккызын.

СӨӨЛГҮ ХУУСААЗЫ — ФЕВРАЛЬ 23

— Часка белеткелиңер кандыгыл?

Бо айтырыгны республиканың кайы-даа ажыл-агыйынга амдыгаштан салып турар. Чүге дээрге «кыжын тергең белеткө» деп мерген үлегер домак часкы хову ажылдарынга белеткелди дарый эгелээрин хүлээндирип турар.

Ол айтырыгны СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Алексей Ермолаевке салгаш:

— Комбайнарны февраль 23-те белениниң шугумунга бүрүн тургузуптар бис — деп, харыы алдывыс.

Мастерская иштинге киирип келгенивисте, ол сөстер бадыткаттынган. Чүгле дөрт комбайн артkан тур. Оларның ийизи бөгүн, даарта үне бээр, арткан ийизи февраль 23-ке чедир септеттинге бээр.

Комбайнарыны моон-даа эрте септеп доозуптарының аргазы турган. Айтырыг артык кезектерге үскеш, туруткан. Мурнуку үелерде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз артык кезектерни Сельхозтехниканың Кызыл-да районнар аразында катыжышкынымыдан ап турган. А бо чылын Сарыг-Сепке Сельхозтехника салбыры ажыттынган, районнуң совхозтары кезектерни оон алыр аварган. Кызыл — бербес.

А чаа ажыттынган салбырының баазазы чок болганындан ынчага чедир артык кезектерни четчир санныг кылдыр эккеп цыдаанам. Шыдаар шаа-биле ийи-чаңгыс кезекти эккеп алырга-даа бүдүн районнуң совхозтарынга чедишпес.

Техника септелгези

Мындыг чылдагаандан Ильинкада кодээ ажыл-агый техниказының септелгези бичии саадаш кынган.

Ынчалза-даа хөй чылда ажылдан келген механизаторлар — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Дава, К. Аракчаа, И. Лакпа олар техниканы кыска хуусаада септеп доозар дээш бүгү арга-курлавырларын ажыглап келгемнер. Чамдык үүрмек кезектерин мастерскаяның дарганнаар цегинге кыла тыртып алыр.

Трактор-ларның барык шуптузу ажылдап турар. Оларны кыжын-даа, чайында-даа ажыглаар болганда септелгеге үр тургуспас, чүгле чаңгыс трактор мастерскаяда тур. Ол безин удавас ажылдай бээр. Селлкаларның шуптузу белен.

— Техниканы часкы хову ажылдарынга баш удур белеткевес болза, чогум үезин келгенде күш четтинмейн баар — деп, Алексей Алексеевич Ермолаев чугаалады. — Мурнуку чылда дуржулгазы ону бадыткаан. Ынчангаш, чамдык шыырак механизаторларны кыжын бо ажылче хаара тудуп чаңчыккан бис.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: белениниң шугумунда комбайнар. Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

Кызыл-Мажалык суурнуң кудумчулар белдиринде «Зелёная» дээр магазин бар. Ооң чоок-кавызында чурттап турар кооператив кежигүнери чыглып алгаш, магазинде аъш-чем-биле сөдып алыкчыларны хандырып турарын сонуургап, садыгжылары-биле чугаалаштывыс.

Магазинде аъш-чемниң ассортиментизи кызыы. Ооң чылдагаанын чамдык мындыг чүүлдер-биле тайылбырлап болур. Чижээ, складтардап магазиннерже барааннарны өй-шаанда киирер, чедиштир хуваар айтырыг четпес тургустунган. Оон-биле кады бараннарны садып алыкчыларның негелде-хереглелин барымдаалап киирериве кичээнгей кошкак. Райпода бар автомашиналар бараан сөөртүрүнге четче ажыглаттынмайн турар.

Оңу Барыын-Хемчиктиң райпо баштаар чери кичээнгейге алыры чүгүлә.

С. СЕРИН-ООЛ.

САРЛЫКЧЫЛАР

Ак-Адырның бедик сыынарының кырынга үнүп келгеш, Ак-Баштыг, Саадак тайгаларының кырын көөрге, тода көстүп чыдар. Шынап-ла бедик тайга-сыынар Ак-Адырны хүрээлепкен ышкаш сагындырар. Ол — Мөңгүн-Тайганың чиге баарында турар. Селбегер дүктүг сарлыктар ооң кадыберт мээстеринде өөр-өөр болуп алган чайын-даа, кыжын-даа одарлап чоруур. Аңаыр ол малдарны ында эрес-кежээ малчыннар малдап турар. Оларның бирээзи — Сереп Сугурович биле Дыртык Оолдаковна Донгактар. Өскен-төрээн черинге олар чээрби алды чыл дургузунда хой-даа, сарлык-даа малдап келген.

Малчын кижиниң ажылжын кончуг чымыштыг, ынчангаш маңаа тура-соруктуг кижилер ажылдаар. Сарлыкчы өг-бүленiң херээжен ээзи Дыртык Оолдаковна эрес-шоваа, ажылгыр-даа кижи. Мал дээнде кадыг-ширини, соок, хат-шүүрган-даа дивес. Сереп Сугурович-биле денге туруптар. Оон башка хоржок, хүлээнгени — күштүг.

Дыртык Оолдаковна ёаулуг-ла кижизиң кижи, үнген-кирген чонун хүндүлээр. Эрткен чылын аңаа Маадырие деп хүндүлуг атты тывысkан. Дыртык Оолдаковна ол шаннаалы ай турда чоюу — ха-дүңмалары, дөргүл-төрелдери чыглып келгеннер. Ол үргүлүг өртүрүп кижизиткени дээш Маадыр-иениң Адыын сылдысын оон хөрээнге кадап турда, иениң өөрүшкүзүн деннеп чугаалаар сестер тывылбас. Эшөөрүнүп, үргүт-дарыынын байыр чедирип турганы сагыш-сеткилде чүүрүттүнүп арткан.

Ада-ие кандыг болдур, үргүт-дарыы база ындыг болур дээн улустуң чугаалажыры ханы үткалыг. Бо өг-бүленiң үргүлары күш-ажылга ынак кылдыр кижизиттинген-неер, биче сеткилдиг. Бүдүрүлгеде ажылдап турарлары — коллективинде, өөреникчилери школада эки өөредилгези-биле мактадыглар.

Чээрби алды чылдың сөөлгү алдыында Сереп Сугурович биле Дыртык Оолдаковна Донгактар сарлык малдап турары бо. Бо ажылдап келген үезинде олар чыл санында чүс сарлыкка онаштыр 75—80 баш бызааны ап келген. Оларның кыштаа Ак-Адырның адаанда, кадыр мээстерниң баарында. Ийи чүс шээ ак, кара шокар сарлыктар даглар, сыынар баштары теп, өөрлежип одарлап чорууруп көөрге, чаражы ажок Сереп Сугурович өөренген чаңы-биле сарлыктарының одар-белчиниң таарыштырып, бир черге үш-дөрт хонуп, одарлаткаш, өскелинче баар. Сарлыкчыларның кадарган малының денгеч күжү экен. Донгактар бо чылын кажангызындан кызымак ажылдаарын дугуруушканнар. Оларның бо чылгы коргузуу Совет Тываның 40 чылынга күш-ажылчы белек болур.

К. ХЕРТЕК.

«ЫРАДЫР ТӨПТҮҢЕР...»

Элээн-не аар шоодай чүзүтээн, назы дөгүй бертеп хереежем кижи садыгга келгеш, шоодайлардан кылайтыр чүп, аштап каан шилдерин бөартак кырынче камины ажок чаңгыстап үштүп салган тур.

Ол арагында кырганның дужунга садыгжы чүгүрүп келгеш, чугаалай-дыр:

— Чүгле водка савазы алыр бис, өскелериниң херээ чок! Садыг чоогуйдан ырадыр аппарып, бир черже төптүңер.

— Черле ынчаш бо садыгдан үнген хөй шил савааларны канчаар чүвел, дуңмам? Чүгле водка шилп алыр бис даэр ышкажыл силер — деп, хажыдыындан чугаага киришпедим.

— Оларны чыый суккаш, чүдүрүп чорудуптар хааржактар чок чүве-дир ийин.

— Бээр сөөртүрде канчап экжелген деп. Шил сава-сангаларга камналга-хумагалалды болаар чүве болза, арга черле бар боор ийин оң, дуңмам — дидим.

Бо — Бай-Тайга райпозунуң бир магазининге болган чугаа-дыр. Ындыг чугаа бола үнүп келир. Чүгле арага шилдери эвес, аъш-чемниг ундут-ынче шил савааларлыг барааннарны чон хөйүг-биле садып ап турар. А ол савааларны садыглар дедир хүлээп албайн турар. Малчынларның кыштагларында, бригада, ферма турлагларында бузулган савалар хөй.

Партия болгаш чазак сөөлгү чылдарда совет кижиниң холу-биле кылып каан бүгү-ле чүвелерге камналгалыг болурунче онза кичээнгейни салып, ол дугайын хүн бүрү сагындырып турарын билир бис. Ындыг турбуже, садыг дамчыштыр кээп турар шил савааларны, кандыгынын-даа дивейн, дедир хүлээп адгаш, херектиг черлеринче чорударын райпо болгаш ооң үстүкү-даа удурткан баштаар организастаявайн турары канчап-даа таарышпас.

Б. БАРБА.

ЧАСТЫРЫГЛАРНЫ КАТАПТААРГА...

Редакцияга Тес-Хем районнуң Самагалдай суурдан чагаа келген. Районнуң алban черлеринде, организациляларында, совхозтарында ажылдап турар чамдык материал-харыысалгалыг кижилерниң талазындан күүрүнеңи, хөй-нитинiң акша-хөреңгизин саңчыгдап, төтчеглеп, харын-даа оорлаар чоруктар бар дээрзин ында бижээн. Ол ышкаш буруулуг кижилерге хамаарыштыр районда партия, совет органнар, суд, прокуратура черлери чогуур хемчеглерни дарый ап чорутпайн, ук кижилерниң керектерни сайгарарын чылдагаан чок черге узамдыктырып турарын сөгөр дыннаан. Чагаада бижиттинген фактыларны хынаан сайгарары-биле Тес-Хем районга бистиң корреспондентивис чорааш келген.

Авторнуң чагаазындан: «Улус депутаттарының Тес-Хем район Сээдиниң суурскы комитединиң чурттаалга-коммунал аюмал-ажыл эргелелиниң начальнигы турган Чылба Доржу, кол бухгалтер турган Доржу Хөваалыг, бухгалтер Хүлер Мандал олар 1982 чылда район төвү Самагалдай суурда өзээ чок чакпыкпыт иттир ышкаар-дуңмам. Сээдиниң күүском даргазы Т. В. Ооржак-биле дугуржулга кылаам, 300 ажыг мөңгү ышкаар деп нарядтарны тургускан. А керек кырында мөңгүн санчы 30-даа четпес. Күүрүнеңи 1000 рубль чыгаа акшазын үстүнде ады кирген ажылдакчылар боттарының карманнарынче киирип алган...»

Бо факт долузу-биле базыткаттынып турар. Самагалдай суурнуң кудумчуларында, бок төгөр чөлөөлерниң чыдында, магазин, столовая, автостанция чоогунда ээзи чок ыттар өөр-өөр чыглып алган чоруп турарын көрүп болур. 1982 чылда 300 ыты ышкаар дугайында мөге наряд тургускаш, 1000 чыгам рубльди «кармактапкан» кижилерни чүгле алban-хүлээлгезинден хостаан, а кеземче хөрбөнге онаштырбаан. Суур Советиниң күүском даргазы Т. В. Ооржак ол үеде ыт ышкаар дугаа-Сында улус депутаттарының суур Советиниң күүском даргазы Т. В. Ооржак-биле дугуржулга кылаам, 300 ажыг ытты ышкаар деп нарядтарны тургускан. А керек кырында ыттың санчы 30-даа четпес. Күүрүнеңи 1000 рубль чыгаа акшазын үстүнде ады кирген ажылдакчылар боттарының карманнарынче киирип алган...»

Бо факт долузу-биле базыткаттынып турар. Самагалдай суурнуң кудумчуларында, бок төгөр чөлөөлерниң чыдында, магазин, столовая, автостанция чоогунда ээзи чок ыттар өөр-өөр чыглып алган чоруп турарын көрүп болур. 1982 чылда 300 ыты ышкаар дугайында мөге наряд тургускаш, 1000 чыгам рубльди «кармактапкан» кижилерни чүгле алban-хүлээлгезинден хостаан, а кеземче хөрбөнге онаштырбаан. Суур Советиниң күүском даргазы Т. В. Ооржак ол үеде ыт ышкаар-дуңмам-биле Самагалдай суурда өзээ чок чакпыкпыт иттир ышкаар-дуңмам. Сээдиниң күүском даргазы Т. В. Ооржак-биле дугуржулга кылаам, 300 ажыг ыттың ышкаар деп нарядтарны тургускан. А керек кырында ыттың санчы 30-даа четпес. Күүрүнеңи 1000 рубль чыгаа акшазын үстүнде ады кирген ажылдакчылар боттарының карманнарынче киирип алган...»

Бо факт долузу-биле базыткаттынып турар. Самагалдай суурнуң кудумчулар

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

УЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Нинти билиг болгаш профессионал школаның реформазының төлевилелин бистиң Кызыл-Даг ортумак школаның башкылары болгаш кижизидикчилери, бүгү ажылдакчылары улуг сонуургал, сеткил ханыышкынбиле таныжып чугаалашкан. Төлевилелдиң амыдыралга боттанышкыны-биле школачыларның профессионал белеткели улам экижирип. Өөредилге-биле күш-ажылдың харыдаазы быжыгар, таарымча чок чүүлдер эттикиер, өөредилгениң шынары экижирип ужурлуг дээрзиниге башкылар бүзүрелдиг.

Сөөлгү чылдарда чамдык класс болгаш эртем башкылары өөреникчилерге демдек салыр талазы-биле частырыгларны кылып, кошкак өөреникчилерни класстан классче ала-чайгаар шилчидип, хуу сүрер чоруктар бар болуп турары чажыт эвес.

Бистиң Кызыл-Даг ортумак школаның өөреникчилери хей кезии кызымак өөренип, харыысалгалыг чоруун көргүзүп турза-даа, оларның аразында чылдан чылче кошкак өөренип, чүгле катап одурбайн, бир класстан өске классче чадаарда шилчип чоруурлар база бар. Ындыг чоруктуң үндезинибиле чайладыры төлевилелде көрдүнгей.

Ада-иелериниң база күш-ажылчы коллективтериниң уруглар кижизидилгезинге харыысалгалыг болуруун ында база айыткан. Чамдык ада-иелер боттарының эртембилиниин кызымыз-биле уругларының бажыңга онаалгазының күүсеттиниң турарын хайгаарабас, оңу кайы хире хандыр билирин контрольдап шыдавастар. Уругларны бажың ажылынга чаңчыктырбайн, хүн чүрүмүн сагыттырбайн, оларга хей хостуг үе берип турары-биле олар хайгаралдан үнүп, янзы-бүрү багай аажы-чаңга өөренип, харын-даа корум-чүрүм үрээшкиннерине безин чедип туралар. Ада-иелериниң колдуу-ла күш-ажылчы коллективтерде хаара туттунган болганда үк коллективтерниң удуртукчулары коллектив кежигүннериниң уругларының өөредилге-кижизидилгези дээш ада-иелериниң харыысалгазын күштелдирери чугула. Коллективке хамаарышкан өөреникчилериниң өөредилге-кижизидилгезин, профуглапыышкын дугайын түскай хүралдарга чугаалажып, өйөйлеп түнелин үндүрер болза эки.

Социалистиг чамдык чурттарның, оон иштинде ГДР-нин, школа талазы-биле дүржулгазы солун, эки. Ол чуртта өөреникчи кижини школаны дооскан соонда кайда өөренирин, мергежилдин чедип алгаш кайа ажылдаарын ада-иезин шагда-ла тодарадып алган, оон ажылдаар чериниң күш-ажылчы коллективи оон орнуун планнап алган, ону манап турар. Школага өөренип турда ону бистиң киживис дээш шефке ап, хайгаарап турар. Күш-ажылчы коллективтер-биле ада-иелерниң демниг ажылы школага кайы хире идиглин оон көстүп турар-дыр.

Школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга ында пионер, комсомол организациялары кол даянгыыш болуур ужурлуг. Корум-чүрүм үрээшкиннерине сундулуг өөреникчилер-биле ажылды, өөреникчилериң хостуг үезин таарыштыр организастаары, чүрттап турар черинии аайы-биле кижизидилге ажылын чорударынга оларның ролю улуг. Кол-ла чүве үк ажылдарның дээштиин, шынарлыг болуруун чедип алыры болуур.

Бистиң школаның башкылары база үстүнде айыткан ажылдарга хамаарыштыр чениң негелдезинге дүүштүр ажылдаар дээш чаа сорулгаларны салып, хемчегларни ап чорудар.

Д. ДЕМИР-ООЛ,
школаның директору.
Бай-Тайга район.

УЛАМ ТОДАРАДЫП, САЙГАРАР

Совет школа тургустунганының соонда оон өөредилге системазының дугайында өскерилгелер элээн хей болгулаан. Оон түнелинде школаның өөредилге программазы чаартынып, өөреникчилерниң сагыш чоруур дүүмнерин база эде кылгылаан. Каш чыл бурунгаар школаның чаа уставын база тургускан болгай. Үк хемчегler кижизидилгелиг ажылының экижирииге салдар чедирип келгеник чугаажок.

Амгы школа дугайында реформа мурнунда болгулаан чаартылгаларда чедир кылдынмаан чүүлдерни улам тодарадып, совет школаның мурнунга тодаргай программаны салып, чүрттүң улус өөредилгезин, чаа чадаже кодүрер сорулгалыг партияның чугула документилии. Төлевилелдиң тоску чүүлүнде чамдык эртемнерниң программазында, өөредилге номнарында өөредиө кылдыр киирген материалдарның хемчээлин улам тодарадып, артык, нинти чергениң болгаш нарыыдаткан материалдарны чайладыр деп айыткан.

Үк айыттынган четпестер бистиң национал тыва школаның эге класстарының өөредилге программазында болгаш чамдык үстүкү класстарның программазында өөредилге номнарында бар. Республиканың тыва школаларының бирги класынга 25 ийиги класска 27, үшкү класска 27 шакты неделяда өөренир кылдыр программада берген. Чүгле үшкү класстың өөреникчиниң программа ёзугаар неделяда болгаш бир хүнде өөренир шагын тодарадырга мынды: 27 шак: 6 хүн-4.5 шак. Неделяның үш хүнүнде дөрт кичээлдиг, үш хүнүнде беш кичээлдиг расписаннеки тургузар апаар. Үшкү классчының хүнде ортумаа-биле өөренир шагы 4.5 шак. Бо өөренириниң школага расписание ёзугаар кичээлдээр шагы-дыр. Өөреникчи эртенги келир дөрт азы б е ш кичээлинге белеткениринге эвээш дилеле ийи шакты албан чарыгдаар. Ынчап кээрге 4.5 шак+2 шак=6.5 шак. Моон алгаш кээрге, 9-10 харлыг уругларга бистиң тыва школаларывыстың эге класстарында чүк дыка улуг дээрэн тодаргай. Кичээлдиң расписаниезин канчаар-даа сайгарарга ол чүктен чайлап шыдавас болгай. Ынчангаш эге класстарның программазында болгаш өөредилге номнарында берген темаларыны бөдүүнчүдүп, кызырарының аргазын ханы анализтээри, оон аргаларын тывары чугула деп саналдыг мен.

Эге класстарның орус дыл программазын болгаш өөредилге номнарын РСФСР-ниң национал школаларының программазынга болгаш өөредилге номнарынга үндезилеп тургускан. Чамдык хакас, бурят, якут национал класс. бурят, якут национал өөренириниң чүүлдерин, ынчангаш тыва школаларның эге класстарында орус дыл программазы болгаш өөредилге номнарында бердинген материалдар элээн нарын болуп турар. Ылаңгыя өөредилге номунда янзы-бүрү хевириниң аас-биле, бижимел-биле кылыр ажылдары кончуг хөй бердинген. Ылаңгыг көдээ школаларның өөреникчилеринге ол нарын болуп турар.

Төлевилелде бодуунуң эртеминиң башкылаашкынының аргаларын эки билир, бедик мергежилдиг башкы кадрлар-биле школаны ооскуну чеде хандырар дээни онза чугула айтырыг болуп турар. Чоокку үеде эге класса орус дыл башкылаар башкыларны эде белеткээри негеттинип турар. Үк класстарда, музыка, чуруула, күш-ажыл, күш-культура кичээлдерин база-ла чаңгыс ол классты алган башкы башкылап турар. Эге класс башкыларында музыка талазы-биле салым-чаяан чок, чаңгыс-даа музыка херекселинге ойнап билбес башкылар хей болгай. Ол талазы-биле тускай эртемниг башкылар херек. Эге класстарга орус дыл, музыка, чуруула, күш-ажыл, күш-культура кичээлдерин тускай мергежилдиг башкылар башкылай бээрге, ол класстың удуртукчу башкызының неделяда ажылдаар шагы эвээжеп, чедишпейн баар. Оон чайлап болдуруның аргазы бар. Артыкан тыва дыл, сан кичээлдерин орус дыл албаан башкы башкылап болур. Музыка, чуруула кичээлдерин ийиги чергениң кичээлдери кылдыр коор чорук шүүт-ла иштинде эвес, ол кичээлдерниң кижизидикчи ролю канчаар-даа ажок улуг дээрэни уттуп болбас.

Тыва школаларның 4-10 класстарынга төөгү кичээлин 28 чыл башкылап келдим. Бо эртемнин программазының болгаш өөредилге номнарының дугайында саналдарым мындыг. Дөртку класска программа ёзугаар ССРЭ дугайында төөгү чугаларны неделяда ийи шак өөренир. Бо класста программада бергеи темалар кыска, допчу, тодаргай болуп турар. Ынчангаш дөрткү класска өөреникчилер төөгүни сонуургал-биле, чиик шинээдип ап турар. Бешки класска төөгү база-ла неделяда ийи шак. Бо класска ийи улуг нинтилел тургузуун өөренир. Үк класстың төөгү кичээлинде хей темаларны программада киирип, турар. Ынчангаш бешки класска төөгү кичээли элээн аар эртип турар. 7-10 класстарда даштыкы чурттарның чаа төөгүзүн болгаш ССРЭ төөгүзүн өөренир. 4 класстан өске класстарда кончуг хөй материалдарны программада киирген. Ол класстарның программазын бөдүүнчүдүп тургусса деп саналым бар.

Төөгү кичээлинде класс бурузунге өөреникчилерниң доктаадып, билип алза чогуур чылдар, вектер болгаш төөгү талазы-биле терминнери кончуг хөй. Дөрт класстан он класска чедир ол сан-тукну, терминнерни класс аайы-биле эвээжедир, ангылап чыыры чугула. Чүгле төөгү эртеминде эвес, үстүкү класстарның өске-даа эртемнеринде программада нарыыдадыр киирген; ийиги чергениң материалдары амгы ажыглап турарывыс өөредилге номнарында эвээш эвес таваржып турар.

Өөреникчилерниң бир хүнде өөренир шагын чингедир, оларның бажыңга кылыр онаалгазын эвээжедир дугайында айтырыг моон мурнунда-ла тургустунуп турган болгай. Ынчалза-даа өөреникчилерниң чүгү ам-даа чингеттинмээн. Өөреникчи эртенгиниң кичээлинге черже белеткенир апаар. Онаалга кылбас, катаптавас болза, быжыг билиг чедип ап шыдавас дээрэн билдингир.

Чамдык эртемнерниң программазын хаяы анализтеп, нарыыдадыр киирген хей материалдарны эвээжетсе, ол эртеминиң неделяда шагы кызырлып база болур. Ол эртемни өөреникчиниң билип алырынга база чиик болуур. Өөреникчилерниң хүнде өөренир шагын кызырары, кичээлдерниң темаларын чингедир школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың ыяварын экижирииге улуг идиглиг боор деп бодап турар мен.

Ынчангаш программа, өөредилге номнары чогаадыр талазы-биле ажылдап турар башкылар, методистер моон соңгаар улуг ажылдарны чорудар боор.

Х. КАШПЫК-ООЛ.
Тээлиниң кежээки школазының директору.

Экономиктиг өөредилге

КИЧЭЭЛДИҢ ТЕМАЗЫ: СЭЭҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕҢ

Хүргүл-оол Максимович Кан-оол дуржулгалыг пропагандист. Ол сөөлгү дөрт чылда райпомуи столовая коллективинде коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизи болуп ажылдап келген. Оң чеди дыннакчылар-биле бо өөредилге чылында «Камналганың болгаш хумагалалдың мурнакчы дүржулгазы» деп курсту өөренип турар. Программа ёзугаар өөренип эртер темалар-биле чергелештир кичээлдерге дыннакчыларның чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгезиниң түнелдерин анализтеп, чаа хүлээлгелерни сайгарып көөру чаңчыл апарган.

Январьның баштайгы чартында СЭКП ТК-ниң декабрь (1983 ч.) Пленумунуң материалдарын дыннакчыларның кылып түрер ажылы-биле холбап өөретпишаан. 1984 чылдың планныг даалгаларын күүседиринин талазы-биле коллективтиң мурнунга чаа сорулгаларны пропагандист салган. Столовая коллективиниң амгы байдалынга дүүштүү планнан ажыр күш-ажылдың будуруучулуун бедидер, будуруп турар продукциянын ботунезин чингедир талазы-биле канчаар ажылдаза чогумчалыгыл дээрэнин дараазында кичээлге санал-сүмелерин киирер онаалганы дыннакчыларга бергеш, ол кичээл «Сээң социалистиг хүлээлгең» деп темага болуруун чарлаан.

Январь төнчүүнде болган кичээлге дыннакчылар-даа, пропагандист-даа социалистиг хүлээлгелер талазы-биле белеткелдиг келген. Коллективтиң өрткен чылдың түнели-биле көргүзүглерин, 1984 чылда планнарын варлап бижээш, аскан. Кичээлге столовая директору К. К. Ооржакты чалаан.

Хүргүл-оол Максимович чаа теманы тайылбырлап киирипкен. Социалистиг чарыштың ленинчи принциптеринге тодаргай доктаап, партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ниң оон соондагы Пленумнарының социалистиг чарыш болгаш социалистиг хүлээлге талазы-биле салган сорулгаларын, оларның амыдыралда боттанып турарын чүрт иштинии, республиканың база районун көргүзүг чүрагайлары-биле овдыткап тургаш, дыннакчыларга тодаргай, билдиктиг кылдыр тайылбырлаан.

Дараазында Көк Комбуевнага сөс берген. Ол коллективтиң эрткен чылда социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин анализтеп чугаалаан. Нинтиниң чемненилгезиниң эрткен чылда планы 190 муң рубльге көрдүнгенин турда, оны 195 муң рубль чедирерин социалистиг хүлээлгеге алган, а херек кырында оны 203,5 муң рубльге азы 107,1 хуу күүсеткен. Оон иштинде бодуруп будурер продукциязын 138 муң рубльге сайгарарын планнаамын 145 муң рубль чедирерин хүлээлгеге алгаш, херек кырында ону 155,6 муң рубльге азы 112,8 хуу күүсеткен. Социалистиг чарышче кыйырганы пекарня коллективин ашкан.

Нинтизи-биле планны болгаш социалистиг хүлээлгени күүседип турза-даа, ажылдың шынарында болгаш культуразында чамдык четпестерниң барын коллективтиң удуртучузу айыткан. 1984 чылдың планнарының, социалистиг хүлээлгелериниң төлевилелии дыннакчыларга таныштырган.

Оон соонда элээн наш дыннакчы эртиеи чылдың түнелдеринге, бо чылдың планнарынга болгаш хүлээлгелериниге хамаарыштыр боттарының сайгарылгаларын илыап, саналдарын бергеи.

— Күш-ажылдың будуруучулуун бедидери, будуруп турар продукциявыстың бот-үвезин чингедири, ажылдың бригада хевирин бистиң коллективке улам ыкай сайзырангайжыдарында болуур деп бодаар мен—деп, кондитер Ольга Ивановна Очур чугаалаан.— Чүге дээрге ажылывыстың көргүзүүнинти түнел-биле үнелеттинер болгай. Аъш-чемниң явы-бүрү ассортиментизинин аайы-биле кылып белеткээрини хүн улуун күүсетпейн баар ажылчыи биске турбас ужурлуг. «Чаңгызы хөй дээш» деп чурум-биле ажылдаарын удуртулга болдурар деп саналдыг мен.

Ийиги эдилчег повары Галина Ивановна Соколова болгаш үүве чугаалаан дыннакчылар экономиктиг өөредилгениң кичээлдериниге өөренип эрткени СЭКП ТК-ниң Пленумнарының шиитпирлериниге база хүлээл алган доктаалдарының негелдеринге дүүштүр күш-ажылдыы социалистиг сагыга-чурумуун улам быжыглаарынга доктаганнар. Оон-биле чергелештир столовояда аъш-чем белеткээринии ажылдарын механизастаарының айтырымын көдүргешнер. Ол күш-ажылдың будуруучулуун дыка ↓ бедидер болгаш продукциянын бот-үвезин чингедир.

Кичээлдин түнелинде пропагандист Х. М. Кан-оол он бирги беш чылдың дөрткү чылынын планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседир талазы-биле дыннакчыларның санал-сүмелеринге даянып, чамдык сорулгаларны тодаратkан. 1983 чылдың социалистиг чарыжының түнели-биле районнуң ады-лар аразынга тиилекчи болуп, столовая коллективи бирги черни ээлээнии пропагандист база катап онзалап демдеглевишаан. Совет Тывазының 40 чылынга үүкүштүр алдынган хүлээлгелер ыяап-ла долдуур болгаш ажыр күүсеттинер дээрэни чугаалаан.

«Сээң социалистиг хүлээлгең» деп темалыг кичээл ынчаар эртиеи. Нинтизи-биле бо коллектив эртиеи чылда нинтиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазын 205 муң рубльге күүседир планын 207 муң рубль кылдыр, оон иштинде бодуруп будурер продукциязының 154 муң рубль планын 156 муң рубль кылдыр декабрь 28-те күүседир, күш-ажылдың будуруучулуун 1,2 хуу немей бедидер, продукциянын ботүвезин 0,5 хуу немей чингедир деп социалистиг хүлээлгени ап, чарышка пекарня коллективин база катап кыйгыргаан.

Поварлар Дарья Иргитке, Галина Соколовага үдуртукан ээлчег бригадалары тодаргай хүлээлгелерни алгаш, бот-боттарын социалистиг чарышче удуу-дедир кыйгырышкан. Чарыштың ветелделери ажылдап бүлдыкган. Чарыш түнелиин коллективке айлап, а нинтизи-биле районнуң адырлар аразынга тиилекчи болуп, столовая коллективи бирги черни ээлээнии пропагандист база катап онзалап демдеглевишаан. Совет Тываның 40 чылынга үүкүштүр алдынган хүлээлгелер ыяап-ла долдуур болгаш ажыр күүсеттинер дээрэни чугаалаан.

«Сээң социалистиг хүлээлгең» деп темалыг кичээл ынчаар эртиеи. Нинтизи-биле бо коллектив эртиеи чылда нинтиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазын 205 муң рубльге күүседир планын 207 муң рубль кылдыр, оон иштинде бодуруп будурер продукциязының 154 муң рубль планын 156 муң рубль кылдыр декабрь 28-те күүседир, күш-ажылдың будуруучулуун 1,2 хуу немей бедидер, продукциянын ботүвезин 0,5 хуу немей чингедир деп социалистиг хүлээлгени ап, чарышка пекарня коллективин база катап кыйгырган.

Поварлар Дарья Иргитке, Галина Соколовага үдуртукан ээлчег бригадалары тодаргай хүлээлгелерни алгаш, бот-боттарын социалистиг чарышче удуу-дедир кыйгырышкан. Чарыштың ветелделери ажылдап бүлдыкган. Чарыш түнелиин коллективке айлап, а нинтизи-биле районнуң адырлар аразынга квартал санында үүдүүп, тиилекчилерни тодарадып, мактап-шаңнаарын бадылаан.

Ындыг темалыг кичээлдер районнуң малчын бригадаларында, фермаларында болгаш түдүг организацияларында экономиктиг өөредилге школаларында эртиеи. Амгы үеде пропагандистер дыннакчыларның алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин боттандырарыбиле холбашкан тайылбыр ажылдарын чорудуп турар.

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

Американың Каттышкан Штаттары Гондураста Төп Америкага Пентагонуның даяныр пунктузу кылдыр хуулдуун турар. «Филадельфия инкуайер» солуунуң дыннаткының ёзугаар алырга. Рейганың администрациязы АКШ-ның ол чуртка шериг холгаарлаашкының калбартырынчы болгаш ол регионга боттарының стратегтиг киржилгелериниге ол чуртту улам ынай киириштиреринии планнарыч ажылдаас кылган. Ол планнарының боттанылгазының бир кезии болза, Гондурастың девискээриниге улуг хенчээлиг шериг өөредилгелерин эртиреринии болуур. Амгы үеде ында «Биг Пайн-2» деп шериг өөредилгелери эртип турар. Ол болза, АКШ-тың Төп Америкага эң улуг болгаш үргүлчүлелдиг шериг өөредилгелери болуур.

ЧУРУКТА: «Биг Пайн-2» деп шериг өөредилгезиниң үезинде десантчыны дүжүрүп бадырып турары.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

АЖЫЛЧЫННАРГА ТУРАСКААТКАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Фашизмге удур демиселге 1934 чылдың февральда олурткеи ажылчын алды коммунистиниң тураскаалынның ёзулалы Парижтиң Пер-Лашез чевээнге болган. Францияның Коммунистиг партиязының хөөчүннары, ФКП ТК-ниң делегациязы, коммунист министр Ш. Фитерман, Күш-ажылдың бүгү-ниитү конфедерациязының чингиие секретары А. Краэюки, Удурланыышкын шимчээшкинниң киржикчилери чораан кижилер, коммунистиг аныяктар шимчээшкинниң делегациязы тураскаалдың ёзулалынга киришкеи.

Францияның Коммунистиг партиязының удуртулгазыбиле фашистиг сулчээчилерге удур чуртту ажылчын ангызының чорудуп келген демиселиниң чугула үзүүдүзазын ФКП-ниң Политбюро кежигүүн П. Лоран оңзалап демдеглээн. «Чуртка фашистиг үймээнин болдурбазынга, үлүсчү фронтуну тургузарынга болгаш оон тиилелгезинге Францияның Коммунистиг партиязы шиитпирлиг рольду ойнаан деп, ол чугаалаан.

МАССАЛЫГ ЧЫСКААЛ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Бомбей хоорайында америк консул черииң бажыңының чанында хей муң кижи киржикчилиг массалыг чыскаал болган. «Ядролуг америк чаа ракеталарны Барыын Европада тургузуп турарын доп-дораан соксадыр!», «Рейганың администрациязының дайынзырак политиказы сөөзөр болзун!» деп лозунгарны чыскаалдың киржикчилери тудуп, алгаш келгеннер.

Боо-чепсекти Американың Каттышкан Штаттарының эдерее будуруп турарын, делегей байдалын кедергей чидиглендиргеинии чыскаалдың киржикчилери шыңгыы буруу шапканнар. Пакистанга амгы үениң чаа шериг техниказын болгаш боо-чепсекти АКШ-тың эдерее берип турары-биле холбаштыр сеткил дувураашкинии илергейлээн медеглелди чыскаалдың киржикчилери кылган. Вашингтонуун болгаш Ислямабадтың аразынга стратегтиг сулчээнии калбартканы Азияның мурнуу болгаш мурнуу-барыын кедээнге тайбыңга улуг кыжаныышкын болуп турар деп, медеглелде айыткан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың ШДК-зының министри Дж. Леманның чугаалааны-биле алырга, амгы үеде америк «Айово» дээр ыкиорну шалыпчы ёзу-биле эде чепсеглеп турар. Ол ажылдар доостурга-ла, оңу Ливанның эриктериче чоруурлар планнап турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вашингтонуун администрациязының Ливанда малбартып чорудуп турар агрессиязынга удурланыышкынны илередириниң массалыг чыскаалы амаа «АКШ Ливандан үнер ужурлуг!», «Геноцид — чок болзун!», «Биске дайын эвес, ажыл херек!» — дээн кыйгырыгларның адаа-биле боол эрткен.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Ливанда АКШ-тың үргүлчүлеп турар шериг интервенциязын болгаш израиль агрессиязы Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелии шиитпирлер-биле бүрүүдаткан. Шериг корабльдериниден болгаш самолёттардан Ливанның хоорайларын болгаш суурларын бомбалап, боолап турар Каттышкан Штаттарның АКШ-тың болгаш Израильдиң шериг баазазы болдуруры боол турарын ТБЧ-ниң медеглелинде айыткан.

Ливан улустуң чөптүг демиселим, оон патриотчу күштериниң чуртта иштики кризисти шиитпирлээри дээш, Ливанның чаңгыс эви болгаш суверенитеди дээш, америк-израиль агрессиязга удур демиселии долузу-биле деткип турарын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелии илереткен.

Ливан девискээрден израиль шериглерни чугаа чокка үндүрериң, АКШ-тың ШДК-зының корабльдериниң ливан девискээр сутлардан доп-дораан чоруурун, америк далай чалаг шериглерин болгаш «үей нагиомалыг күштериниң» чурттан үндүрериң ТБЧ негээн.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ниң пленуму болуп, партия организацияларынга отчёт-сонгуулдалыг кампаниянның түнелдерин ында үндүрүп. ПКАП-тың ам болуур Бүгү-польша конференциязынга белеткелдиң айтырыглары чугаалашкан.

Соң киржикчилери Ю. В. Андроповтуң тураскаалын сактып ёзулаан.

ПКАП ТК-ниң Бирги секретары В. Ярузельский эге сөс чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң эдлеп чок Пленуму эш К. У. Черненкону СЭКП ТК-ниң Чингиие секретарынга сонгаан деп ол чугаалаан. Эш К. У. Черненкону партияның болгаш күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы кылдыр билир бис.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунга бодуунуң чугаазынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын чайгылыш чок күүседир дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң чорудуп турары ленинчи иштики болгаш даштыкы политиканы уламчылаарынга бүгү күжүн салырын ол онзалап демдеглээн. К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чингиие секретарынга сонгааны-биле холбаштыр ПКАП Төп Комитедин аңаа байыр чедиришкинниг телеграмма чоруткаш, совет нинтилелдиң авангарды — улуг Ленининиң партиязын удуртуруун хүндүлүг херээнге удуртулуг чедишкиннерлиг болуурун аңаа күзээн.

К. У. Черненконуң социалистиг Польшаны чаагай күзээшкин-биле көрүп, бистиң айтырыгларывысты оон билип, бистиң аңы-дүүма партияларывыстың болгаш улустарывыстың аразынга пайыралды болгаш кадыы ажылдажылганы хөгжүдерин улут ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын билир бис деп. В. Ярузельский чугаалаан. Ол кады ажылдажылга улам ынай байлакшыл, бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелериниң чаагай чоруунга, социалистиг дем каттыштырылгазының чаагай чоруунга тавышдыр улам калбарар дээрэнге бүзүрелдиг бис.

Отчёт-сонгуулдалыг кампаниянның түнелдериниң дугайында илереткели ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүүн, секретары Т. Порембский ыланган. ПКАП-тың IX съездизиниң шүтүмүл боттандырарда партия хүрээлениниң сырый каныжыышкының быжыглаарынга бо кампания идиг бердии дээн, ол медеглээн. Нинтилелиң амыдыралының бүгү талазынга партияның кол ролюн улам ыкай бедидериниң эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн.

Партияның Бүгү-польша конференциязын бо чылдың март 16—18-те Варшавага чыылдырарын шиитпирлээн.

АДР-НИҢ РЕВОЛЮСТУГ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ОНЗА СЕССИЯЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). АДР-ның Революстуг Чөвүлелиниң онза сессиязы афган пайысылалга болган. Оон киржикчилери республиканың күрүне эргечагырганының чер-чер органнарының болгаш эргеледелиниң дугайында хооллуну чугаалажып көрген болгаш бадылаан.

АУДП-ниң ТК-зының Чингиие секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Б. Карналь сессияга чүве чугаалаан. Апрель революциязының Афганистанның төөгүзүнүге эргилделиг чүүл болган деп демдеглээн. Апрель революциязының политиктиг—кол чаалаа алышкыны күрүне эрге-чагырганың чаа хевири болган. Оон үндезинии болза, интеллигенцияга, ус-дараачыларга, садыгжыларга, шажын ажылдакчыларынга, чурттуң төрел бөлүктериниге, улустарынга деткиткен ажылчынарының болгаш тараачыларның эвилели болуп турар. Партия болгаш революстуг эрге-чагырга оларның эргежыынга ажылдап турарын улус көрүп турар болгаш мынчангаш муң-муң патриоттар сеткил-сагыжының айбызы-биле база хамааты хүлээлгези-биле революцияның чаалап алышкыннарын камгалаарынга туржуп, дээрбечилерге, империализмниң болгаш реакцияның хөлезиленикчилериниге удур маадырлыг демиселди чорудуп турар деп, Б. Карналь айыткан.

Чаа хооллуну чугаалап тура, Б. Карналь, ында ажылчы чоннарның күрүне херектерин башкарарынга, политиктиг болгаш хей-ниити амыдыралынга ыяы-дүүмалышкы чорукка болгаш дең байдалга үндезилеп, идепкейлиг киржикринии быжыг магадылалы бар деп демдеглээн. Чоннуң төлээлери эрге-чагырганың черчер органнарынга дөрт чыл хуусаадыг соңгудар болгаш боттарының хүлээлгелерии кол ажылындан хостал-байн, хей-ниитичи эгелерге боттандырар. Хооллу бүгү-ниити соңгулда эргезии көрүп турар. АДР-ниң 18 хар четкен бүгү хамаатылары ызыгуурундан, социал болгаш ядролуг хөреңги байдалындан, раса болгаш национал хамаарылгазындан, эр, херээженниден, эртем-билиндеп, шажын чүдүлгезиниден, түс черге чурттап турган үезиниден, кылыш турар ажылының хевири болгаш характеринден хамаарылга чокка соңгуур болгаш соңгудар эргелиг деп, ол үргүлчүлээн.

Чаа хооллуну хүлээп алганы демократияны хөгжүдеринге болгаш хамылады-рынга, революстуг чаалап алышкыннарны камгалаарынче болгаш чаа чөптүг нинтилелди чедишкиннинг тургузарынче афган улустуу мобилизастаарынга улуг салыышкын болуур дээрэнге бүзүрелии Б. Карналь илергейлээн.

Оратор делегей байдалының айтырыгларынга доктаагаш, америк империализмниң агрессчи угланыышкынынга удур Совет Эвилели тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселдя тургузуп турарын демдеглээн. Бистиң планетавыста ах сеткилдиг бүгү кижилериниң хүлээлгези болза ССРЭ-биле кады ядролуг халапты чайладырынче, кижи төрелгетенге тайбың келир үеии хандырарынче күжениишкиннерни салыры болуур деп, ол чугаалаан.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ССРЭ-ДЕ ӨӨРЕНИП ТУРАР

БЕРЛИН. Даштыкы чурттарның 9 муң хире студентилери Совет Эвилелиниң дээди өөредилге черлеринде, техникумнарында болгаш университеттеринде амгы үеде өөренип, тускай эртемнерни шингээдип ап турар. Герман Демократтыг Республиканың «Хорицонт» журналының демдеглээнин ёзугаар алыыга, ГДР-ге өөренирин күзээнниериниң саны Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында сөөлгү чылдарда дыка көвүдээн.

Хөгжүлдениң социалистиг оруун шилип алган аныяк күрүнелериниң национал кадрларын белеткээрине ГДР хамыктың мурнунда дузалап турар. Ол күрүнелериниң аразында — Афганистан Демократтыг Республика, Ангола Улус Республика, социалистиг Эфиопия, Йемен Улус Демократтыг Республика, Мозамбик, Никарагуа бар. Герман Демократтыг Республика делегейниң хамаарышпас ол чурттарынга улуг дузаны чедирип, оларның экономиктиг хамаарышпас чорууп быжыглаарынга, социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге идиги берип турарын журнал айыткан. 1951 чылдан бээр делегейниң 120 чурттарының барык 20 муң хамаатылары ГДР-ге эртем-билигни чедип алган.

ТУДУГ ДООСТУР ЧЫГААН

ХАНОЙ. Социалистиг Вьетнамның найысылалының чанында «Суанмай» деп бажың тудуунуң комбинадын ажыглалга киирер чыгаан. Ол комбинат — Вьетнам Социалистиг Республиканың тудуг индустриязының эң-не мурнакчы будуруулгези болур.

Совет специалистериниң идепкейлиг киржилгези-биле дерип турар комбинаттың бүгү будуруулге чорудулгаларын бүрүн автоматчыдар. Ниитизи-биле 100 муң дөрбелчин метр нинти шөлдүг чурттарга бажыңнарын тударынга белен конструкцияларны болгаш материалдарны комбинат чыл бүрүде будуруп үндүрер күчүлүг болур.

Комбинаттың дериг-херекселдерин эптээри ам доозулган болгаш шенелде ажылдары чоруп турар. Комбинатты амдыызында ажыглалга киирбээн-даа болза, оон баштайгы шенелде продукциязын специалистер бедии-биле үнелээн. Комбинатка будурген блоктардан чурттарга бижыннарын тутканы продукциянын тергиин эки шынарлыы бадыткаттынган. Тропиктиг агаарның байдалдарынга таарыштыр блоктарны белеткээн.

(СЭТА).

КИЖИЛЕРНИҢ САЛЫМ-ХУУЗУ

Б. Полевойнуң «Ёзулуг кижи дугайында» тоожузуң Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Совет Эвилелиниң Маадыры Алексей Петрович Маресьевтиң маадырлыг чоруунга үндезилеп чогаатқан. Ол 1942 чылда агаар тулчуушкуунуга аар балыглатканының соонда 18 хонуқ иштинде союп чораан, бодунуң өөрүнге четкен.

...Кадыг-дошкун 1942 чылдың апрель айы. Фронт Новгород областың Валдай районунуң Плав суурундан барыын талазыиче 13 километр черге турган. Суурнуң чурттакчызы Сергей Малин ук чер колхозунуң бригадири болбушаан, суурну база оңу долгандыр черлерин камгалаарын харыылап турган. Оон өөнүү ол үеде Новгородтуң камгалалынга киржип четтигинкен болгаш ийи катап балыглanган, чаныл келген.

— Ол үеде бир-ле катап ырак эвес алаак иштинде билдинмес бир кижиниң дуза дилээн үнү дыңналып турарының дугайында дамчыыр чугаа суурга тарай берген— деп, С. П. Малин сактып чугаалаар.

Сергей бодунуң эжи Саша Вихров-биле айылга таварышкан кижини дилеп чорупканнар. Удаваанда олар арга иштинге ужудукчу хептит кижи чытканын көрүп каапнар. Ол кижи ужудукчу Алексей Маресьев болган. Суурдан келдирткен шанактыг аът-биле күш-деңгели төнүп, буттары үжүп калган кижини бажынга эккелгеннер. Бир хонгаңда А. П. Маресьевти госпитальче чорудушкан. Амгы үеде ат-сураа бүгү делегейде билдингир маадырның ийнги амыдыралы ооп бээр эгелээн.

Ооң соонда удаваанда Сергей Малин фронтуже чорупкан. Ол ужар түүлге адыгжы-радист боол дайылдажып турган. Ону Кызыл Сылдыс орден, он медальбиле шаңнаан болгаш ооң дайынчы овуу тинлеттирген фашистиг Германияның девискээринге доозулган.

Амгы үеде коммунист С. Малин Валдайда чурттап, ажылдап турар. Александр Михайлович Вихров база-ла амгы үеге чедир төрээн Плав суурунда чурттавышаан.

ЧУРУКТА: А. М. Вихров биле (солагай талазында) С. П. Малин кышкы алаакта. (СЭТА).

ТУРА-СОРУК-БИЛЕ

Культура амыдыралы

Ыраакы Тожунуң төвү Тоора-Хем суурнуң төп кудумчузунда херим иштинде чыскаай үнген ыяштарга чажыртынып алганзыг улугдаа, бичии-даа деп болбас хемчээлдиг бажың турар. Олче бүдүн хүн иштинде бичии уруглар үзүк-соксаал чок шуужуп турарлар. «Уругларның музыка школазы» деп эжиңде бижип каан бажыңның иштинче кире бергеш ында өрээлдерден янзы-бүрү аялгалар ойнаап баянның, домраның, фортепианоның үнүн таалап дыңнай бербес арга чок. Аялгалар амдыгында бодунуң бүгү-ле бар аргаларын күүседип күш четпейн турардаа болза, ону шиңгээдип алырын оралдашканнарның ынак аялгалары оларның шудургу өөренир ажылы болуп турар. Ындыг болбас арга чок, мында ыраккы районнуң келир үезин шинтпирлээр бичии чаштар амыдыралдың эң-не каазы, чараяы болур музыканың эге билиглерин шиңгээдип, олче баштайгы найыралдыг базымнарын кылып турардар.

Улуг эвес башкылар коллективи удуртқан бо школа дугайында эки сестерни чүгле ында ажы-төлүү өөренип турар ада-иелер эвес, районнуң удуртуур ажылдакчылары-даа чугаалап турар болду. Ол дугайында чугааны комсомол райкомунуң бирги секретары Виктор Донгак-биле ооң ажылдаар өрээлинге кылган бис:

— Тоора-Хемде эки ажылдыг коллективтерниң бирээзи—музыка школазы. Ында аныяк, ажылынга бердинген коллектив ажылдап турар. Олар районнуң культура амыдыралынга эвээш эвес дузазын көргүзүп турарлар — деп, секретарь бүзүрелдиг чугаалап орар.

Коллективти ам барык чеди чыл хире, ажылы дээш сагыш човангыр, негелдиг музыка башкызы Сергей Иванович Бадыраа удуртуп турар. Ол 1973 чылда Кызылдың уран түүл училищезин дооскаш. Сарыг-Септиг музыка школазынга ажылдай берген. Аңаа дөрт чыл ажылдап турган шудургу ажылдыг башкыны бээр Тожуже директорладып чорутканы ол. С. И. Бадыраа ол үениң дургузунда кол сагыш човап чораан түвези школазының башкы кадрларын чүгле четчелеп эвес, а быжыг сагыыга-чурумнуг, онаашкан ажылынга эз-харыысалгалыг коллективти тургузуп ал шыдаан. Музыка школазында амгы үеде беш: домра, доңшулуур, фортепиано, гитара болгаш чуруула салбырларында шупту тускай эртеминг башкылар ажылдап турарлар.

Школада ниитизи-биле 107 өөреникчи бар. Ында ыланғыя домра клазының ажылы эки. Ол классты аныяк музыка башкызы Зоя Салчаковна Бадыраа 1977 чылда бодунуң чаңгыс домразы-биле ажыткаш, амгы үеде школаның бир кол класы кылдыр тургускан. Ында бо хүннерде 12 өөреникчи өөренип турар.

Ол ышкаш фортепиано салбырында он үш өөреникчини аныяк башкы Елена Петровна Плющ багай эвес кижизидип, музыканың быжыг билиглерин шиңгээдип алырынга дузалап турар.

Школаның эң-не улуг салбыры — чуруула салбыры. Ол салбырның ажылын башкылар Никита Мандырыкчыевич Бараан, Алевтина Дамыкаевна Чигжит олар эки удуртуп, чуруланың чажыттарын өөреникчилеринге ажыдып берип турарлар. Оларның үре-түнелдиг ажылының хереченизи салбырда өөреникчилериниң санының өөүп турары болуур. Чуруула салбырын Адырланың башкылар коллективи Культура бажыңынга эрттирип турар ажылдарның идепкейлиг киржикчилери болуп турарлар. Район төвүнге болуп турар байырлалдар үезинде башкылар Сергей, Зоя Бадыраалар, Никита Бараан, Николай Абрамов, Елена Плющ, Наталья Горева оларның сценада ойнаап турарын көрүп болуур.

— Бистиң соруглавыс — школавыстың өөредилге-кижизидилгелиг ажылдары-биле кады, районнуң культура амыдыралынга идепкейлиг киржири. Быжыг сагылга-чурумнуг өөредилге-биле, хей-ниитиниң ажылын хөлбаары коллективтиң чедип алыр соруглазы—деп, бо хүннерде директорнуң хүлээлгезин күүседип турар башкы Н. М. Бараан чугаалап орар.

«Музыка чүректеринң одун кыпсыр ужурлуг» деп Бетховенниң сөстеринде ышкаш Тоора-Хемде музыка школазының башкылары өөреникчи бүрүзүнүң чүректеринге эң-не чараш болгаш чаагай салдарны чедирер дээш солуп ажылдарны чорудуп турар.

Музыка школазының чедимче чок чүвези бо үеде ооң өөредилге-методиктиг пособиелер-биле четче хандыртынмааны болуур.

Коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу, чаа кижини кижизидиринге улуг рольду музыка ойнап турар. Ынчангаш музыка школазының коллективиниң мурнунда соруглалар бедик дээрзин бо коллектив шын угаап билип, тура-соруктуг ажылдап турар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

ЫРЫ — СЕТКИЛ ЭМИ

Шаанда шагда бистиң ада-өгбелеривис ыраажы, итиглчи, тоолчу кижини аажок хүндүлээр чораан. Чылгычыларның ырызы эзимнерге чаңгыланып, талыгырдан дыңналып келир. Ол сагыш-сеткилди чайгаар сергедиптер. Аар-берге амыдыралдың човуланың, хостут эрге дээш демиселди көргүскен, төрээн бойдузунуң каасчаражын алгаан ырлар кашкаш салгалдар дамчып чурттап чоруур.

Улустуң ырларын өөренип ийептердиң — Тыва АССРниң ыраажылар ниитилелиниң чугула сорулгаларының бирээзи. Уттунуп бар чыдар ырларны чыып бижинирин, ооң күүселдезин организастаарын ниитилелдиң черчерде баштаар черлери чорудуп турар. Ылаңгыя көдээ Культура бажыңнарының бо ажылга киржилгезин күштелдирери күзенчиг. Чоп араазында уран талантылыг ыраажы кижилер бар. Оларны уран түүл көрүлдезинче хаара тудуп, болгумнерниң ажылынга киириштирери чугула.

Бай-Тайга район — талантылыгларның чурту. Аңаа төрүттүнген, өскен культураның болгаш уран түүлдүн ажылдакчылары композитор А. Б. Чыргал-оолдуң артистер И. Ө. Өлзей-оолду, Х. Б. Конгарны адаарга-ла четчир. Аныяк-өскен ортуунда салым-чаяанныг кижилерни чок деп болбас. Оларның чогаадыкчы өзүлдезинге районда уруглардың чуруула болгаш музыка школалары улуг салдарлыг.

Бай-Тайга районда ыры ниитилелиниң организациязының баштаар черинiң даргазы Чечек Салчаковна Чымба ыры жанрының хөгжүүрүнче улуг кичээнгейни уландырган. Мында хөйүүн ырын күүседип турар коллективтериң саны өскен. Суур бүрүзүнде хорлар доктаамал ажылдап турар. Район төвүнүң улуг бүдүүлге черлеринде тус-тус ниити ыры болгумнерин тургускан.

Ниити ыры болгумүнде киржип турарларның назыхары, мергежили аңгы-даа бол, ырга ынакшыл оларны чаңгыс коллектив кылдыр быжыктырган. Ажыл шагы төнери билек, ажылчыннар ырлаар дээш клубка чыглып келир. Оларның аразында чугаалажып, баштактанчып турарын көөрге, хөглүү-даа аажок. Ыры кижини чүглээр, сагыш-сеткилди көдүрер дээри-ле шын. Ырга ынакшаан кижиниң сеткили чаагай болуур үжүрлүг.

Район эмнелгезинде дөртен, улус депутаттарының Тээли көдээ Советиниң чанында ол хире кижи киржикчилиг болгумнер эки ажылдыг. Ындыг хорлар Пионерлер бажыңының чанында, ортумак школада болгаш районнуң Культура бажыңының баазазында тургустунган. Болгумнерни поштада, амыдырал хандырылга комбинадында база организастаан.

Ниити ыры болгумнерин бот-тывынгыр композитор Базыр-оол Чүлдүм-Сүрүң, районнуң Культура бажыңының методизи Тамара Оюржак болгаш уруглардың музыка школазының башкылары удуртуп турар. Ыражкы «Кара-Хөл» совхозта Галина Канданның удуртканы бөлгүмде сезен ажыг кижи киржип турар. «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарда уран түүл бөлгүмнери база ажылын шапкынчыктан. Хорлар А. Чыргал-оолдуң, Р. Кенденбильдиң, Х. Дамбаның, Б. Чүлдүм-Сүрүңүң ырларын, орус, тыва улустуң ырларын күүседип турар.

Бо хүннерде уруглардың «Музыка неделязы» эртип турар. Орта школачылар, садиктиң уруглары киржип. Уруглардың солуң программалыг концертин Кызыл-Мажалыкка көргүзер. Концертке уруглардың музыка школазының өөреникчилери Аяна Норбу, Чечек Чымба, Херелмаа Шири болгаш өскелер-даа киржир.

Уран түүлге ёзулуг бердинген Чечек Салчаковна Чымба ыры ниитилелиниң организациязының баштаар черинiң даргазы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Ол хөй-ниитиң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Кол ажылы уруглардың музыка школазының директорлуу хүлээлгезинден аңгыда, ол Тээли көдээ Советиниң депутады, районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инструктору, херээженнер човулелининиң кежигүнү, школада төрелдер комитединиң даргазы.

Кежээ дүжерге-ле, уран түүл бөлгүмнериниң киржикчилери чаңгыс черге чыглып келир. Тээли суурнуң ужу-кыдында тааланчыг аялгалар күттулуп келир. «Бистиң артистеривис концертин кажан көргүзер ирги» деп тээлижилер айтырган турар. Ыры кижиге херек. Ыры будурукчуулуг ажылдаарынга идиг болур. Ынчангаш бот-тывынгыр артистер часкы-күскү сезоннар үезинде ховуу-шөлдерже, малчын кодапнарже аъттанып-тарлар.

С. БЮРБЕ,
Тыва АССР-ниң хор ниитилелиниң баштаар черинiң харыысалгалыг секретары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Берем все на себя» 18.40, 21.00, «Ворота в небо» 9.30, 11.20, 13.10 15.00, 16.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Не могу сказать «прощай» 15.00, 20.30, «Конец бабьего лета» 16.50 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Не покидай меня, Амира» 18.00, 20.00 шактарда.

«КАЛ-ХЕМ»: «Аты-баты, шли солдаты» 15.00, «Тайна мотеля «Медовый месяц» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ

21. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 —Эртенги гимнастика. 9.05 — «Взять живым». В. Карповтуң романынга тургускан үш сериялыг уран-чечен фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 11.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». 12.20— Телемедээлер. 12.25 —14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.30 — Документалдыг телефильм. 15.30 — П. И. Чайковский. №.4 симфонияны ССР Эвилелиниң Күрүнениң Академиктиг Улуг театрының оркестри күүседир. 16.10 — Совет Эвилелиниң ийи даңпыр Маадыры, армия генералы А. П. Белобородов-биле өөреникчилериниң ужуражышкыны. 17.00 — Эртем болгаш амыдырал. 17.30 — «Кижи болгаш хоойлу». 18.00—«Шахтёржу туруш». Новокузнецкиден дамчыдылга. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — СЭКП ТК-ның школа реформазының төлевилелиниң чугаалажып тур бис. 19.30 — Документалдыг телефильм. 19.40 — «Так и будет». К. Симоновтуң шинзинге тургускан уран-чечен фильмниң 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.40 — П. И. Чайковский аттыг Концерт залынга Куба Республиканың артистериниң киржилгезинбиле концерт. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Хоорайга болгаш көдээге кышкы күш-ажыл. 8.55—Эртем-нептерелдиг фильм. 9.15 — Немец дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 9.45—Бойдус эртеми. 2-ги класс. Хоорайга болгаш көдээге кышкы күш-ажыл. 10.05 —ПТУ-нуң сурғуулдарынга эстетиктиг кижизидилге. Социалистиг реализм 10.35 — География. 6-гы класс. Соңгу Европа. Фенноскандин. 11.05 — «Шыдыраа школазы». 11.40 — География. 6-гы класс. Соңгу Европа. Фенноскандия. 12.10 —Төөгү. 7-ги класс. XVII вектиң орус культуразы. 12.40 — Немец дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 13.25 — А. И. Куприн. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннарындан. 14.10 — Башкыга — музыка кичээли. 2-ги класс. Ушку дамчыдылга. 15.05 — Телемедээлер. 15.10—18.00 —Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дылды өөренип тур бис». Национал школаларның бирги класс-чыларынга оңгу дамчыдылга. 18.40—Уругларга фильм. 18.50 —«Азия төвү». 19.20 — Киножурнал. 19.30 — Соңгукчуларга концерт. Кызыл хоорайның улустуң ыры болгаш танцы ансамбли. 19.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 —«Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15 —Грузин ССР-ниң уран түүл коллективтериниң концерти. 21.00 —«Ye». 21.40—23.10 — «Сергей Лазо». Уран-чечен фильм.

22. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 —Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер. 9.35 — «Взять живым». Үш сериялыг уран-чечен фильмниң соолгу сериязы. 10.40 — «Аян-чорукчулар клуубу». 11.40— Телемедээлер. 11.45 —14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 —Кур черлерни шиңгээдип эгелээнинден бээр 30 чыл болган оюнга тураскаатқан документалдыг фильмнер. 15.30 — Делегей конкурстарының лауреады А. Дмитриев баянга ойнаар. 16.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.30 — Совет Армияның А. В. Александров аттыг ийи даңпыр Кызыл туктуг академиктиг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 17.00 — «До шестнадцати и старше». 17.45—«Соңгулдаларга уткуштур». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат Горький областың Семёнов районунуң «Верный путь» совхозунуң кол зоотехниги Л. Д. Лебедев киржир. 18.00 — «Шахтёржу туруш». Горловка хоорайдан дамчыдылга. 18.30 — «Ромео биле Юлия». Г. Берлиозтуң музыказынга балеттен үзүндү. Күүселдеде — ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Максимова биле В. Васильев. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң садывыс. 19.30 — Документалдыг фильм. 19.50 — «Так и будет». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 21.00 —«Ye». 21.40 — Документалдыг телефильм. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — География. 7-ги класс. Барыын-Сибирьниң оргулаажы. 9.05 —Француз дыл. Өөредилгениң ийи дугаар чылы. 9.35 — География. 7-ги класс. Барыын Сибирьниң оргулаажы. 10.05 —ПТУ-нуң өөренигчилеринге. Физика. Чырыктың чалгыг болгаш квант хевирлериниң шынарлары. 10.35 — Төөгү. 9-ку класс. В. И. Ленин. «Бистиң хүннерниң кол сорулгазы». 11.10 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 11.40 — Төөгү. 9-ку класс. В. И. Ленин. «Бистиң хүннерниң кол сорулгазы». 12.15 — Ниити биология. 10-гу класс. Дириг амытаннар амыдыралы. 12.45 —Француз дыл. Өөредилгениң ийи дугаар чылы. 13.15 —ПТУ-га үүү чүвеге канчаар өөредип турарыл. Тула областың № 2 Новомосковск техниктиг училищезинде ажылчын кадрларның белеткелиниң дугайында. 13.45 — «Хостут темага чогаал». ССРЭ-ниң улустуң башкызы З. Г. Шоюбова дугайында телеочерк. 14.20 — Дайын чылдарының шулуктери болгаш ырлары. 15.05 — Телемедээлер. 15.10—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —«Армияга хүлээлгә эрттирер бис». Уругларга литература-музыкалыг дамчыдылга. 18.45 —Мультфильм. 19.05 — «Делегей байдалының допчуулалы» 19.15 —«Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Улустуң чогаадылгазы». Телетайылбырлар. 21.00—«Ye». 21.40 —«Отцовский наказ». Уран-чечен узбек фильм. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ кубогу дээш маргылдаалар.

23. ЧЕТҮЗЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 —Эртенги гимнастика. 9.05 — Москваның пионерлер болгаш өөреникчилер ордузунуң В. Локтев аттыг ыры болгаш таңшы ансамблиниң концерти. 9.50 — Уругларга фильм. 11.20 — «Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктериниң клуубу. 12.35 — Советтер чурту, мен сээң солдадың мен». Литературлуг композиция. 13.05 — «Бүзээлеткен Ленинградтың чуруктучулары». 13.55—14.10 —Чапсар. 14.10 — Телемедээлер. 14.30 — «Революциянның маршалы». Уран-чечен фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 16.10 —«Шыдыраа школазы». 17.10 — Фильм-концерт. 17.55 — Миллионнарның ленинчи университеди. Социалистиг экономиканы эргеледип башкарары. Сумының М. В. Фрунзе аттыг будурулге ваттыжышкынының дуржулгазының дугайында. 18.25 — Улустуң аллагалары. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Кол штабының начальныгы Совет Эвилелиниң Маршалы Н. В. Огарков дамчыдылгага киржир. 19.10—А. Твардовский. «Василий Тёркин». Моссовет аттыг Күрүнениң академиктиг театрының фильм-шиили. 21.00 —«Ye». 21.40 — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатқан Останкино Концерт студиязындан музыкалыг дамчыдылга. 22.45—23.00 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 —Физика. 6-гы класс. «Эврика». 9.05 — Музыка. 4-ку класс. А. П. Бородинниң чогаадыларында маадырлыг овур-хевирлер. 9.35 — Физика. 6-гы класс. «Эврика». 10.05 — ПТУ-нуң сурғуулдарынга. М. Е. Салтыков-Щедрин. 10.35 —Физика. 9-ку класс. Газка болгаш вакуумга электри тогу. 11.05 — Бистиң садывыс. 11.35 — Физика. 9-ку класс. Газка болгаш вакуумга электри тогу. 12.05 — Астрономия. 10-гу класс. «Хүн». 12.35 — Музыка. 4-ку класс. А. П. Бородинниң чогаадыларында маадырлыг овур-хевирлер. 13.05— «Весенний призыв». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 14.35 — «Экии, уруглар!». ССРЭ-ниң улустуң башкызы. Ю. С. Кашкин дугайында телефильм. 15.05 — Телемедээлер. 15.10 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —Телефильм. 18.45 — «Азия төвү» 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Аныяк гвардия». Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге. 19.55 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15—«Кады ажылдажылга». 21.00— «Ye». 21.40 —«На дорогах войны». Уран-чечен фильм. 23.00—23.55 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Алма-Ата)—«Енисей» (Красноярск).

24. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 —Эртенги гимнастика. 9.05 — «Шупту чүвени билип алыксап тур мен». Киножурнал. 9.15 —«Так и будет». Уран-чечен фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 11.40 —Телемедээлер. 11.45—14.15— Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.30—«Москва болгаш москвачылар». СЭКП ТК-ның школа реформазының төлевилелиниң чугаалажып тур бис. 16.00 —Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады, Ю. Евтушенко гуслиге ойнаар. 16.20 — Орус дыл. 16.50 — Уругларга фильм. 18.05 —«Амыр делегей болгаш ажылчын шимчээшкини». Дамчыдылганы Э. Мнацаканов чорудар. 18.30 — Москва чоогунуң суурларында дузалал ажылагыйының тудугларының. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— — «Соңгулдаларга уткуштур» Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат. Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунуң начальныгы Ю. М. Вольмер киржир. 19.15 — Документалдыг телефильм. 19.25 — «Надежда». Уран-чечен фильм 21.00 —«Ye». 21.40 — Фильм-концерт. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Документалдыг фильм. 8.35 — География. 8-ки класс. Барыын Сибирьниң районы. 9.05 — Англи дыл. 9.35 — География. 8-ки класс. Барыын Сибирьниң районы. 10.05 — ПТУ-нуң сурғуулдарынга. Ниити биология. Шөлдүң чемиштиг болуру. 10.35 — География. 5-ки класс. Агаар-бойдус болгаш ооң өскерлишкинигинери. 11.05 — Эртем-нептерелдиг фильм. 11.35 —География. 5-ки класс. Агаар-бойдус болгаш ооң өскерлишкинигинери. 12.05 — Англи дыл. 12.35 — Тициан Табидзе. 13.20 — XIX вектиң бирги чартында чуруула уран түүлү. А. В. Венецианов. 14.00 — Өөреникчилерге эртем-тайылбырлыг программа. 14.45 — Дайын чылдарының ырлары. 15.15 — Телемедээлер. 15.20 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телефильм. 18.35 — Киевтиң камерлиг оркестриниң концерти. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». 19.55 —Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15 —Авалар школазы». 21.00 — «Ye». 21.40—23.05 —«Акванавты». Уран-чечен фильм.

25. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.45 —Эртенги гимнастика. 9.00 — Кадык болур дизинге. 9.10 — АБВГДейка. 9.40 — «Спортлотонуң» 8-ки тиражы. 9.50 — Чонга хөй, эки шынарлыг барааннарны. 10.20 —«Кувейтинге». 10.40 — Музейлер болгаш делгелге залдарында. Тайылбыр. 11.20 — «Автору — Георгий Федосеев» 11.50— «Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктериниң клуубу. 13.20— «Өг-бүле болгаш школа». Н. К. Крупскаяның 115 харлаанынга. 13.50 — 14.05— Чапсар. 14.05 — Бөгүн делегейде. 14.20 — «Кады ажылдажылга». 14.50 — «Билдингир-даа болза, алдептиг». 15.50 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.20 — «Вираж» Спорттуң шериг-техниктиг хевирлеринге маргылдаалар. 17.55 —Мультфильм. 18.05 — «9-ку студия». 19.05 — «Неизвестный Чаплин». Уран-чечен англи фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 21.00 —«Ye». 21.40 — «А. И. Островскийниң ырлары». 22.40—22.50 —Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинге. 8.35 — Эртем-нептерелдиг фильмнер. 9.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.50 — «Садтар болгаш парктар». Францияның садпарктарының архитектуразының дугайында. 10.20 — Автомобиль транспортунга делегей мартылдаалары. 10.50 — Узбек телестудиязының программазы. 12.20 — «Уходя, оглянись». Фильм-шоу. Автору —Э. Володарский. 14.35 — Мультфильм. 14.45 — Делегей Улустарының чогаадылгазы. 15.15 — Документалдыг фильм. 16.05 — Фильм-концерт. 16.55 — Документалдыг телефильм. 17.05—«Пауль Куусберг —Эстонияның улустарының чогаадылгазы» фильм. 17.30 — «Музыка ынчаар эгелээр». 18.45 — СЭКП ТК-ның школа реформазының төлевилелиниң чугаалажып тур бис. 19.15 — «Музыка киоскузу». 19.45— Делегей байдалының допчуулалы 20.00 — «Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15 — Эстрада концерти. 21.00 — «Ye». 21.40 —22.50 — «Я и мои соседи». Уран-чечен грузин телефильм.

26. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.50 — Зарядкаже, чыскаалыңар». 9.05 — Документалдыг фильм. 9.40 —«Оттуруукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.10 —«Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 — Совет черде ужуражышкыннар. 12.40 —«Кедээниң шагы». 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 —14.25— Чапсар. 14.25 — «Амыдыралче путёвка». ПТУ дугайында эң эки дамчыдылга дээш көрүлденин түннеп. 15.35 — «Аян-чорукчулар клуубу». 16.35 — «Обуза». Уран-чечен телефильм. 17.05 — «Ол-ла черинге шиитпирлээр» деп циклден дамчыдылга. Тамбов областың партия организацияларының чоннуң чагаалары-биле канчаар ажылдап турарының дугайында. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тамбов обкомунуң бирги секретары А. А. Хомяков киржир. 18.05 — Улустуң аялгалары. 18.20— «Делегей панорамазы». 19.05 —Мультфильм. 19.15 — «Силерге, хоочуннар». Музыкалыг дамчыдылга. 20.05 —«Неизвестный Чаплин». Уран-чечен фильмниң 3-ку сериязы. 21.00—«Ye». 21.35 — «Тайбың болгаш аныяктар». 22.10 — Документалдыг фильм. 22.40 — 22.50 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже, чыскаалыңар. 8.20 — Кишинёвтуң В. И. Ленин аттыг күрүне университединиң орус улустуң инструментилериниң оркестри ойнаар. 9.00 — Орус дыл. 9.30 —С. Прокофьев. Виолончельге болгаш оркестрге симфония-концерт. 10.20 — Документалдыг телефильм. 10.50 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 11.00 — «Дириг амытаннар делегейинде». 12.00 — Бүгүдеге стадион. 12.30 «Тоолдуң аалчылары». 14.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 14.30 —Документалдыг фильм. 14.45 — «Адыютант его превосходительство» Беш сериялыг уран-чечен фильмниң 4-ку сериязы. 15.55 — Эстрада концерти. Кемероводан дамчыдылга. 19.25 —«Бистиң-биле кады, бис дет, бистен артыр кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.25 — Ленинчи шаңналдың лауреаттары, шыыгарақтай совет күүседикчилер концерти. Зара Долуханова ырлаар. 18.00 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — («Зоркий») (Красногорск). 18.45 — Күрүнениң Оруе музейи. «Бурунгу Русьтуң чуруула уран түүлү». 19.15 — «Кино көрүкчүлериниге тайылбыр». Дамчыдылганы И. Костелевскийи чорудар. 20.00—«Чыргалдыг удунар, чаштар». 20.15 — Баскетболга ССРЭ чемпионады. Эр улус. 1-ги болгаш 2-ги чер дээш маргылдаа. 21.00 —«Ye». 21.35 — «Продается медвежья шкура». Уран-чечен телефильм. 22.40 —В. Прокушеваның күүселдезинде орус улустуң ырлары. 23.00 — 00.50 —Футболга ССРЭ кубогу дээш маргылдаалар.

Редакциянық адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретарларының 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр кылдыстериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60 культура кылдызының 2-23-54 көдээ амыл-ажыл кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45 келбейи барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солуң неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2060.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының асперстериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00043.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46 (12436) | 1984 чылдың февраль 22, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

ЧАА СОРУЛГАЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНГЕ

Соңгукчуларның П. Н. Демичев-биле ужуражыышкыны

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсеткишаан, совет кижилер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Бистиң пинтилеливистиң идей-политиктиг чаңгыс эви улам быжыккан, социалистиг улусчу эрге-чагырга улам ыңай хөгжээн. Москва областың Люберцы соңгулда округунуң соңгукчуларының ол округтан СССР-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутатка кандидат — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СССР-ниң культура министри Петр Нилович Демичев-биле февраль 20-де болган ужуражыышкынынга ол дугайын демдеглээн.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Томилинскиниң полупроводник приборлар заводунуң директору Л. А. Петров соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкыннарын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бээриниче соңгукчуларны кыйгырган, П. Н. Демичевтиң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаан.

Коммунистер, бүгү совет улус боттарының хүрээлениң партияның ленинчи Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозуң долгандыр улам сырый каттыштырар дээрбин чүве чугаалааннар медеглээн.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган П. Н. Демичев чүве чугаалаан. Ону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен Люберцы районнуң ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, аңаа көргүскен бүзүрелди хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң ленинчи Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы политиказын соңгукчуларның чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының илереди кылдыр көрүп турарын оратор медеглээн.

Чурт, бүгү совет улус кажыдалдыг хүннерни чурттап эрттирген деп, депутатка кандидат чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, шынчы марксисчи-ленинчи Юрий Владимирович Андропов амы-тынындан чарылган.

СЭКП ТК-ның чаа болган Пленуму СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга бистиң ленинчи партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң шылгараңгай ажылдакчызы эш К. У. Черненкону соңгаан. Партия болгаш күрүне ажылының аажок улуг дүржулгазын, шылгараңгай удуртукчуның шынарларын шиңгээптишаан, марксизм-ленинизмниң принциптеринге, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердиниишкин-биле Константин Устинович Черненко бүгү күжүн болгаш арга-мергежилин бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынын амыдыралга боттандырарынга берип турар.

Соңгулда мурнуның платформазында — ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыында моон мурнундагы соңгулдаларның соонда эрткен чылдарның дургузунда Советтер чуртунуң чеднишкиннерин көргүзүп, чурттуң социал-экономиктиг болгаш культурулуг деңгилгезиниң кол сорулгаларын болгаш угланыышкынарын улам тодаратканы. Социалистиг төөгүлүг чеднишкиннерге дүрүм ёзугаар чоргаарланыр бис. Ол чеднишкиннерни нинтилел амыдыралының бүгү талаларындан совет кижи тодаргай көрүп болгаш билип турар. Капитализмден социализмниң үндезин артык күштүү ам улам тода апарган.

ССРЭ ам делегей экономиказынга авангардчы роль-ду дүрүм ёзугаар ойнап турар. Үлетпүр продукциязының эң чугула үжен ажыг хевирлерин бүдүрерингге ол ам делегейде бирги черни эзелеп турар. Экономиканың хөгжүдезин улам ыңай экижидеринге курлавырлар улус ажыл-агыйында ам-даа эвээш эвес.

1984 чыл бүгү нинтилел бүдүрүлгезинниң ажыктыын бедидеринде, ооң социал угланыышкынын күштелдиреринге херээнге чугула үеваа болур ужурлуг деп, депутатка кандидат онзалап демдеглээн. Бистиң чедип алганывыс бүгү-ле эки түүлдерин быжыглап болгаш хөгжүтпүшаан, беш чылдың дөрткү чылының онаалдаларын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседип шыдаар бис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидерни болгаш продукцияның бот-үнезин немей 0.5 хуу чингедирни чедип алыр кылдыр салдынган сорулга чеднишкинниг күүсеттинген турузун дээш бүгү күштү салыры эрежок чүгула.

Ам ажылдың бүгү учаастоктарынга бистиң чеднишкиннеривис кижилерниң профессионал болгаш политиктиг культуразы-биле тодаргайлаттынар. Совет нинтилелдиң экономиктиг болгаш социал деңшилгезинниң кол сорулгаларын чеднишкинниг шиитпирлээри масса-политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылды экижидери-биле база холбаалыг.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму бүгү-ле идеологтуг, кижизидикчи, пропаганда ажылдарын партияның болгаш чоонуң сайзыраңгай социализмни болгаазыраңгайжыдарының байдалында шиитпирлеп турары ындыг улуг болгаш нарын айтырыгларны шиитпирлээриниң деңнелиниче көдүрер сорулганы салган.

Сайзыраңгай социализмни болбаазыраңгайжыдарының, эртем-техниктиг деңшилгениң темпилерин дүргедедириниң сорулгалары аңаа дүүштүр өөредилгени чаарты тургузарының эрежок чүгулазын дүрүм ёзугаар иеп турар.

СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы болгаш бүгү улус чугаалажын көөрүнге кииртингени «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынары» деп толевилел школаның бүгү ажылын сайзыраңгай социализм нинтилелиниң үезинин негелделеринге дүүшкен шынар талазы-биле чаа деңнелче көдүрерин бодунуң сорулгазы кылдыр салган.

Июнь Пленуму культура ажылдакчыларының мурнунга харыысалгалыг чаа сорулгаларны салган. Бүгү улустуң хүлээп көргени шылгараңгай хөй-хөй чогаалдар-биле соөлгү чылдарда байаан совет уран түүлдүң чеднишкиннерин оратор тодарадып көргүскен.

Депутатка кандидат делегей байдалының чүгула айтырыгларынга доктааган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар бүгү совет улустуң бүзүлбас сырый каттыжыышкынын, коммунистиг оруктап баар деп ооң чайгылыг чок шиитпирлиин көргүзер дээрзинге чигзиишкин турбас деп, П. Н. Демичев түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

НИИТИЛЕЛДИҢ, КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Соңгукчуларның В. М. Чебриков-биле ужуражыышкыны

Сухуми-Ленин соңгулда округунуң соңгукчуларының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге ол округтан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чер комитединиң даргазы Виктор Михайлович Чебриков-биле ужуражыышкыны февраль 20-де Сухумиге болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузиняның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Абхаз АССР-ниң удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары, хөй-ниити төлээлекчилери.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — субтропиктиг ажыл-агыйның Грузин институдунуң эртем талазы-биле проректору Б. Ш. Ашуба В. М. Чебриковтуң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалап, соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкыннарын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткилдиг бээриниче соңгукчуларны кыйгырган.

Бүгү соңгукчуларга, ССРЭ-ниң хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы күш-ажылчы болгаш политиктиг аажок улуг көдүрлүүшкүнүг, күштерниң чаа кыптыгыышкынын, соңгулдаларны экономика болгаш культура хөгжүлдезинге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демселге көскү чедиишкиннерлиг уткуур деп чүткүлдү болдурганын хуралга чүве чугаалааннар онзалап демдеглээн.

Чмылганнарга чылыы-биле уткуттурган В. М. Чебриков чүве чугаалаан. Бедик бүзүрелди көргүскени дээш өөрүп четтиргенин илереткеш, күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадынга кандидат кылдыр депшиткенин хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң ленинчи Төп Комитединиң иштики болгаш даштыкы политиказын соңгукчуларның чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарының илереди кылдыр көрүп турарын оратор медеглээн.

Чурт, бүгү совет улус кажыдалдыг хүннерни чурттап эрттирген деп, депутатка кандидат чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, шынчы марксисчи-ленинчи Юрий Владимирович Андропов амы-тынындан чарылган.

СЭКП ТК-ның чаа болган Пленуму СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга бистиң ленинчи партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң шылгараңгай ажылдакчызы эш К. У. Черненкону соңгаан. Партия болгаш күрүне ажылының аажок улуг дүржулгазын, шылгараңгай удуртукчуның шынарларын шиңгээптишаан, марксизм-ленинизмниң принциптеринге, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердиниишкин-биле Константин Устинович Черненко бүгү күжүн болгаш арга-мергежилин бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынын амыдыралга боттандырарынга берип турар.

Соңгулда мурнуның платформазында — ССРЭ-ниң бүгү соңгукчуларынга, хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыында моон мурнундагы соңгулдаларның соонда эрткен чылдарның дургузунда Советтер чуртунуң чеднишкиннерин көргүзүп, чурттуң социал-экономиктиг болгаш культурулуг деңгилгезинниң кол сорулгаларын болгаш угланыышкынарын улам тодаратканы. Социалистиг төөгүлүг чеднишкиннерге дүрүм ёзугаар чоргаарланыр бис. Ол чеднишкиннерни нинтилел амыдыралының бүгү талаларындан совет кижи тодаргай көрүп болгаш билип турар. Капитализмден социализмниң үндезин артык күштүү ам улам тода апарган.

ССРЭ ам делегей экономиказынга авангардчы роль-ду дүрүм ёзугаар ойнап турар. Үлетпүр продукциязының эң чугула үжен ажыг хевирлерин бүдүрерингге ол ам делегейде бирги черни эзелеп турар. Экономиканың хөгжүдезин улам ыңай экижидеринге курлавырлар улус ажыл-агыйында ам-даа эвээш эвес.

1984 чыл бүгү нинтилел бүдүрүлгезинниң ажыктыын бедидеринде, ооң социал угланыышкынын күштелдиреринге херээнге чугула үеваа болур ужурлуг деп, депутатка кандидат онзалап демдеглээн. Бистиң чедип алганывыс бүгү-ле эки түүлдерин быжыглап болгаш хөгжүтпүшаан, беш чылдың дөрткү чылының онаалдаларын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседип шыдаар бис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидерни болгаш продукцияның бот-үнезин немей 0.5 хуу чингедирни чедип алыр кылдыр салдынган сорулга чеднишкиннг күүсеттинген турузун дээш бүгү күштү салыры эрежок чүгула.

Ам ажылдың бүгү учаастоктарынга бистиң чеднишкиннеривис кижилерниң профессионал болгаш политиктиг культуразы-биле тодаргайлаттынар. Совет нинтилелдиң экономиктиг болгаш социал деңшилгезинниң кол сорулгаларын чеднишкиннг шиитпирлээри масса-политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылды экижидери-биле база холбаалыг.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму бүгү-ле идеологтуг, кижизидикчи, пропаганда ажылдарын партияның болгаш чоонуң сайзыраңгай социализмни болгаазыраңгайжыдарының байдалында шиитпирлеп турары ындыг улуг болгаш нарын айтырыгларны шиитпирлээриниң деңнелиниче көдүрер сорулгаларын болгаш хөптаашкыннарны тывылдырып турар. АКШ-тың амгы администрациязы «нинтилел-политиктиг система болур социализмни чок кылыры» бодунуң аңгы талазы-биле сорулгалары, кылдыр ажыы-биле болгаш ыят чокка чарлап турар. Ынчангаш империалистиг күрүнелериниң чажыт шивишкин албан чергелери бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин сөс алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутат кылдыр база катап депшидип турары дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин ол илергейлээн болгаш бедик бүзүрелди шыыдары-биле бодундан хамаарыжыр бүгү-ле түүлдерни кылыр мен деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның февральда болган ээлчег чок Пленумунуң дугайында ол кысказы-биле чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, делегейге тайбың дээш шудургу демиселчи Ю. В. Андроповтуң мөчээни бүгү совет кижилерниң, ооң иштинде Тыванның ажылчы чоннарының ханы кажыдалын болдурган. Кажыдалдың ол хүннеринде совет кижилер бодунуң Коммунистиг партиязының, ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыштыкан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы К. У. Черненкону соңгаанын совет кижилер ийи-биле түүлдүгзүнүп деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге моон мурнунда болган соңгулдалардан ам болур деп турар соңгулдаларга чедир эрткен үеде болган чаартылгаларны Г. Ч. Ширшин тодаргай чижектер-биле чугаалаан. Ооң чижээн бистиң республикавыстың амыдыралындан көрүп болур. Телевизорунуң ак-көк экраны чырывайн турар өөрбүле барык чок. Тываның булун бүрүзүнде самолеттар ужудуп турар, кедээпиң чурттакчылары газеты ажыглап эгелээн.

Совет Тыва хүн эрткен түдүм бодунуң юбилейи — ССРЭ-ниң составында Тываның эки тура-биле каттыжканының 40 чылынче чоок-гыс кижи дег бээрин кады ажылдап турар эш-өөрүнүң мурнунган бүзүреткеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге Бай-Тайганың № 648 соңгулда округундан депутатка кандидат, Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу Б. Д. Тейниң-биле соңгукчуларның ужуражылгазы Шүйга база болган.

Бай-Тайганың эң ыяк булуңу — «Кара-Хөл» совхозтуң соңгукчулары дүүн Б. Д. Тейниң-биле ужуражыннар. Совхозтуң ишчилери бергеи саналыгга ажыл-агыйның ниити чеднишкиннерин, шиитпирлеттиямейн турар айтырыгларын тодаргай чүгулаалаш, чамдык үүлдер талазы-биле дүзалажырын дилээннер. Б. Д. Тейниң кииргеи чагырганы хүлээп ап, бедик бүзүрел дээш четтиргенин илергейлеввишаан, бодунуң шыдаары бүгү-ле түүлдерин кылырын хүлээнген.

КАА-ХЕМ. «Бурунгаар» болгаш «Совет Тыва» совхозтарның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-ааккчылары ССРЭ-ниң Дээди Совединге Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан депутатка кандидат, Каа-Хемде ССРЭ-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтуң механизатору Г. В. Новиков-биле ужурашканнар.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

БАЙ-ТАЙГА. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национал-дар-Совединге Бай-Тайганың № 648 соңгулда округундан депутатка кандидат, Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу Б. Д. Тейниң-биле соңгукчуларның ужуражылгазы Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу Б. Д. Тейниң-биле соңгукчуларның ужуражылгазы Шүйга база болган.

Ужуражылга хуралын СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Эәр-Хавак сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы, ында партия организациязының секретары Р. Х. Билчей сөс алгаш, депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган, март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээриниче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — «Коммунизмче орук» совхозта партком секретары Э. А. Ондар, Чаа-Суур кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Седен, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. Ш. Куулар, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

Хуралга санал бергеннер — «Коммунизмче орук» совхозта партком секретары Э. А. Ондар, Чаа-Суур кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Седен, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. Ш. Куулар, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, орук-сеңгелге-тудуг эргелелиниң трактористи Л. В. Бадыр-Хоо СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң соонда үеде болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң көдээ ишчилериниң ажылыжын депутаттың кандидадынга таныштырган. Эрткен чылын болгаш бо чылдың эрткен айларында агаар-бойдустуң байдалы нарын, берге-даа болза, совхозтарның малчыңдары чамдык эки көргүзүүлерни чедип ап турарын демдеглээш, соңгулдаларга белеткелдиң районга чоруп турарын чугаалаан. Районнуң ажыл-ишчилери социалистиг демократияның илереди — Совет соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүүн байдалдарынга чорудуп турар. Ажылчы чоннарның идепкейин бүгү соңгукчуларга, хамаатыларга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы улам көдүрген.

Г. Ч. Ширшиниң допчу намдары-биле Л. В. Бадыр-Хоо соңгукчуларны таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээриниче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — «Коммунизмче орук» совхозта партком секретары Э. А. Ондар, Чаа-Суур кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Седен, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. Ш. Куулар, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, орук-сеңгелге-тудуг эргелелиниң трактористи Л. В. Бадыр-Хоо СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң соонда үеде болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң көдээ ишчилериниң ажылыжын депутаттың кандидадынга таныштырган. Эрткен чылын болгаш бо чылдың эрткен айларында агаар-бойдустуң байдалы нарын, берге-даа болза, совхозтарның малчыңдары чамдык эки көргүзүүлерни чедип ап турарын демдеглээш, соңгулдаларга белеткелдиң районга чоруп турарын чугаалаан. Районнуң ажыл-ишчилери социалистиг демократияның илереди — Совет соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүүн байдалдарынга чорудуп турар. Ажылчы чоннарның идепкейин бүгү соңгукчуларга, хамаатыларга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы улам көдүрген.

Г. Ч. Ширшиниң допчу намдары-биле Л. В. Бадыр-Хоо соңгукчуларны таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээриниче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — «Коммунизмче орук» совхозта партком секретары Э. А. Ондар, Чаа-Суур кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Седен, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. Ш. Куулар, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

БҮРҮН ДЕТКИИШКИННИҢ БАЙДАЛЫНГА

Хандагайтының Культура бажыңынга дүүн Өвүр районнуң ажыл-агыйларының, үлетпүр будүрүлге черлериниң коллективтериниң төлээлекчилери, суурнуң чурттакчылары чыылган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле соңгукчуларының ужуражылга хуралын СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чиигине секретары К. У. Черненкону баштадыр хуралдың хүндүлүг президиумунга чыылганнар бир үн-биле соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, орук-сеңгелге-тудуг эргелелиниң трактористи Л. В. Бадыр-Хоо СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң соонда үеде болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң көдээ ишчилериниң ажылыжын депутаттың кандидадынга таныштырган. Эрткен чылын болгаш бо чылдың эрткен айларында агаар-бойдустуң байдалы нарын, берге-даа болза, совхозтарның малчыңдары чамдык эки көргүзүүлерни чедип ап турарын демдеглээш, соңгулдаларга белеткелдиң районга чоруп турарын чугаалаан. Районнуң ажыл-ишчилери социалистиг демократияның илереди — Совет соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүүн байдалдарынга чорудуп турар. Ажылчы чоннарның идепкейин бүгү соңгукчуларга, хамаатыларга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы улам көдүрген.

Г. Ч. Ширшиниң допчу намдары-биле Л. В. Бадыр-Хоо соңгукчуларны таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээриниче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — «Коммунизмче орук» совхозта партком секретары Э. А. Ондар, Чаа-Суур кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Седен, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. Ш. Куулар, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, орук-сеңгелге-тудуг эргелелиниң трактористи Л. В. Бадыр-Хоо СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң соонда үеде болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң көдээ ишчилериниң ажылыжын депутаттың кандидадынга таныштырган. Эрткен чылын болгаш бо чылдың эрткен айларында агаар-бойдустуң байдалы нарын, берге-даа болза, совхозтарның малчыңдары чамдык эки көргүзүүлерни чедип ап турарын демдеглээш, соңгулдаларга белеткелдиң районга чоруп турарын чугаалаан. Районнуң ажыл-ишчилери социалистиг демократияның илереди — Совет соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүүн байдалдарынга чорудуп турар. Ажылчы чоннарның идепкейин бүгү соңгукчуларга, хамаатыларга СЭКП ТК-ның Кыйгырыы улам көдүрген.

Г. Ч. Ширшиниң допчу намдары-биле Л. В. Бадыр-Хоо соңгукчуларны таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээриниче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга санал бергеннер — «Коммунизмче орук» совхозта партком секретары Э. А. Ондар, Чаа-Суур кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ч. Седен, «Кызыл тук» совхозтуң директору Б. Ш. Куулар, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эртелеринде даараныкчы В. Д. Сат олар түс-түс коллективтерде күш-ажылчы байдалдарның дугайында чугаалаан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс үн-биле деткип, социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелишкинин дээш бүгү-ле түүлдерни кылырынга белеңнип, төлептиг оолдар болгаш кыстар дээш бадылаашкынын бир үн-биле бээрин бүзүреткеннер.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге депутаттарның кандидаттарын депшидеринге турасказтнан коллектив хуралынга «Тыва септелге тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелинде партия эге организациязының секретары Н. Емашева мынча дээн: «Чурттуң күруне эргечагыргазының дээди органынга төлээлекчи кылдыр чоннуң төлептиг волдарын болгаш кыстарын ажыл-ишчилер депшидип турар. Ол эргени ССРЭ Конституциязы бисив магадылаан».

Н. Емашева социалистиг демократияның совет кижиге бергеи эргелерин ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Национадлар Совединиге депутаттың кандидадынга ук эргелелде шеверленчилер бригадазының бригадири Галина Афанасьевна Ивановаяы санаядаан.

«Кижини нуш-ажыл каастаар» деп үлегер домак бар. Г. А. Ивановаяың нуш-ажылга хандыкшылдыын бүгү коллектив биляр, ынчангаш ук саналды хураадың киржикчилери изиг-биле детизеннер. Ол ышкаш трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар кылыр заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары база Г. А. Ивановаяы депшидип үндүрген.

Г. А. Ивановаяың тудугчу стажы чээрби ажыг чыл. Ооң он алдыын «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелинге ажылдап келген. Бригаданы удуртуп эгелээнден бээр ооң коллективи бүдүрүлге планын, социалистиг хүлээлгезин доктаамал ашыр күүседип келген, «Коммунистиг нуш-ажылдың бригадазы» деп атты тывысхан. Эрткен чылдың планныг онаалдазын хуусаадан үш ай эрте күүсеткен.

Коммунист Борис Дамдынович Тейниниң хары үшен бизин четпээн. Ол ортумак эртеминг. Школа двосхан соңгаала, ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хоюн кадарып эгелээн. Ол малга ыпаа-биле, нуш-ажылга хандыкшылдыы-биле өскелерден онзагай. Б. Тейниниң коргузуу чыл санында бедип орар. 1980 чылда төрүүр чүс баш хойга онааштыр 90 хураанын йган болза, 1981-1982 чылдарда 98-98, эртиен чылын—103, а бо чылын—110-ну алган. Бо дээрге хар-назыны аныяк-даа болза, ылаган ижинге сонуургадыг, хамаарыылгалыг киминиң коргузуу. Ынчангаш, ону ийи нома пайон — Мөңгүн-Тайга биле Бай-Тайганың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиге Бай-Тайганың, № 648 сөңгүлда округундан депутаттың кандидазы кылдыр депшиттиргеи.

Улус ажыл-агыйының ийи ажгы участогунда ажылдап турар-даа болза, «ажылчын» деп чоргаар атты төлептиг эдилээн, боттарының нуш-ажылчы салыышкынын чаңгыс ай херекке— бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунга киириштиргеи, делегейде өөскүп турар дайын айыылынга удур шудургу нуш-ажыл-биле харыылап турар чаңгыс чөр чурттугларывыстың чижектери бо.

Ажылчы чоннарның амыдыралының шуут чаа шыкнарыгы-биле социализм онзаланып турар дээрзин ССРЭ-ниң бүгү сөңгүнчүларынга, хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырымында айыткан. Хамык үшүр үүлге материаадыг бүрүн хандырылгада эвес, кижиниң бүрүн доозу шыкнарлыг амыдыралының кайы-даа талааларын хаара тудуп турар—ниитилелдиң чаагай чоруунда болгаш ажыл-биле бүрүн хандырылгада, коллективтиг чорукта болгаш бот-боттарынга дузалажылгада, чаагай сеткиилде болгаш социал оптимизмде, чүүтүмүнүң ээзи мен деп медереп билиишкинде болуп турар. Кижиниң төлептиг чоруунуң болгаш хөй-ниитиг амыдыралының хемчээкчизи нуш-ажыл болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге депутаттарның кандидаттарын ыңдыг хемчээнчиин барымдаалап депшиттиген. Ниитилелдиң эрге-амыктары дээш медеелелдиг, ан-сеткилдиг ажылдап чоруур ажылчын аңгының төлептиг төлээлекчилери—Тандыда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң Успенка сүт-бараан фермазының бригадири Ө. А. Родионова, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың эрыгаал фабриказында № 3 эзингеге слесарь А. А.-К. Хертек, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съезизин аттыг совхозтуң механизатору Г. В. Новиков, Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң хойнузу А. Т. Ооянчаа, Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң саанчызы М. Х.-Д. Мөңгүш болгаш нодээ ажыл-агый специализи, Кызыл районда «Тилелге» совхозтуң директоюу В. О. Оюн олар чурттуң күруне эргечагыргазының дээди органынче депутаттарның кандидаттары ыыдаю депшиттиргеннер. Ол ышкаш партияның болгаш күүгенинг ажылдакчылары — СЭКП Тыва обкомунуң биюги секретары Г. Ч. Шипшин, ПМА-ның Бөштаар черинің даргазы П. А. Наумов, ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский, профессор В. Л. Лапыгин олар база чурттуң күруне эргечагыргазының дээди органынга депутаттаның кандидаттары кылдыр бистиң республиканың нуш-ажылчы коллективтеринден депшиттиргеннер.

Амгы үеде бистиң республикада депутаттарга кандидаттар-биле сөңгүнчүларның ужуражылгазы кидик-түлүк чоруп турар. Нуш-ажылчы коллективтерде болгулап турар хураадаоның киржикчилери депутаттарга кандидаттарның ажыл-чорудулгазы-биле танышып, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын сөңгүлда хүнүнде чаңгыс кижи дег бээрин бүзүредип, планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседирин аазап, чагыгларны берип турар.

Депутаттарга кандидаттаар биле сөңгүнчүларның ижии-кара чок чугаазында СЭКП-ниң XXVI съезизиниң, ТК-ниң ооң сөөдагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-агыйны сорулгалар хөй болуп турар. Саная берген хөй-хөй сөңгүнчүлер боттарының түстүг участоктарынга нуш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу бедидер, продукциянын бот-үнезин 0.5 хуу немей чингедир дээш кандыг ажылдаю ылыып турарын ыыдаып турар. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Элчилел Совединге Тываның № 392 сөңгүлда өнөугундан депутатка кандидат Г. Ч. Шипшин-биле ужуражып тура, чөөн-хемчикчилер бо чылын нуш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей бедитиеш, 375 муң рубльдин продукциязын бүдүредип, ооң бот-үнезин чингеткенинден 24 муң рубль сөөлгени немей алырын хүлээнгеннер. Ындыг чижектер эвээш эвес.

Бистиң паотиявыс болгаш чазаавыс бүгү-ле чүүлдерни кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш, совет кижилерниң угаан-бодал амыдыралының деңнелин безидери дээш кылып турав. Ынчангаш нуш-ажылчы тиилелгелерже хүндеп хүнче бурунгаарлап оорар бис. Ол талазы-биле сөөлгелеринде тодаралып турар, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга мынча дээн: «Бистиң чедишкиннеривис массаларны эвилелдээринден, даандырган ажыл-херекти кижилерниң чаагаавычы ёзу-биле көөрүнден, социалистиг чарыштың уламның ыңайгы хөгжүлдезиниден шиитпирлии-биле хамаарыыр алвар».

Бо сорулгаларны күүседиринге, делегейге тайбыңны бызыгаарынга салыышкынны киирбеинге бистиң депшидип алган кандидаттарывыс улуг рольду эйнаяр. Оларны нүрүне эргечагыргазының дээди органынга бүүнү эргелиг төлээ кылдыр сөңгүүр бис. Ынчангаш, СЭКП ТК бүгү хамаатыларыны, сөңгүнчүларны «...коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылап тура, силер бистиң улус ажыл-агыйывыстың уламның ыңайгы хөгжүлдезиниң дээш, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бышыглаазары дээш бадылаазыңар ол болур» деп кыйгырып турар.

ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің көскү ажылдакчызы А. Н. Косыгинниң төрүттүүген хүнүнден бээр 80 чылынга тураскаатkан байырлыг хуралга Москвага, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунга болган.

Хуралга чүве чугаалаан МЛИ-ниң директору академик А. Г. Егоров болгаш өскелер-даа ленинчи партияның шынчы оглу, ажыл-агый тургузуушкунунуң улуг организакчызының амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаапнар. Партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазының улуг дүржүлгазын, бүгү талалыг билиин А. Н. Косыгин бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунунуң херээнге берип, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненің даштыкы политиктиг углаңышкынын боттандырарынга бодунуң үлүүн ол киириштиргеи.

Коммунистиг партия сайгыраңгай социализмни болбаазырангайжыдарыныче шугумну чайгылыш чоока боттандырып, тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы чорудуп турар. Партияның политиказының чайгылыш чок үргүлчүлээшкини СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунга база нагап бадыткаттынган.

Бистиң бүгү партиявыс, бүгү совет улус К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чингине секретарынга сонгаан дугайында Пленумнуң шиитпирин изии-биле деткип, ооң чугаазын ажыл-чорудулганың программазы кылдыр хүлээп алганын олар демдеглээн.

Хуралга эртемденнер, партия ажылдакчылары, пропагандистер, СЭКП-ниң хоочуннары олурушкан.

(СЭТА).

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

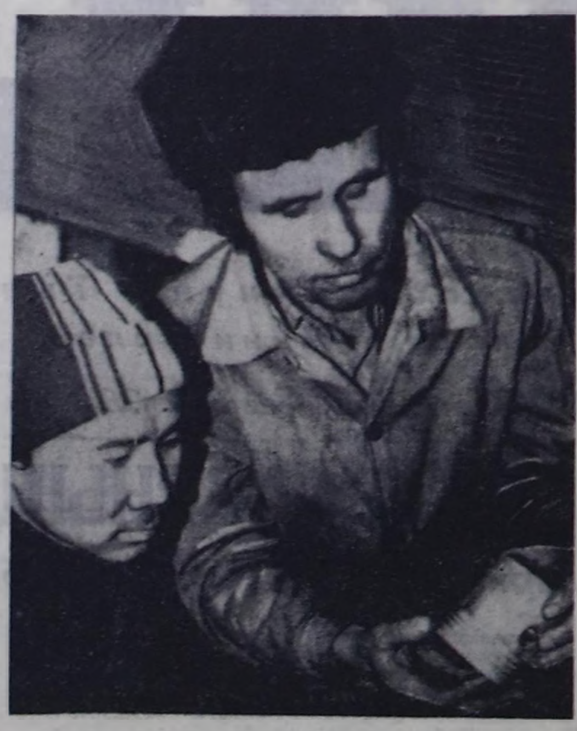

Бо чылдың дүжүдүнге магадылал амдыгааштан тургустунар ужурлуг. Үрезинин, шөлдү белеткээримдеи аңгыда маңаа бир кол чүүл болза часкы, чайгы, вүскү хову ажылдарынга ажыглаттынар техниканың септелгези болур.

Районнарда сельхозтехниба салбыры совхозтарның машина, трактор, комбайн парыгының белеткелинге улуг үлүүн киирии турар. Чадаананың районнар арасының сельхозтехника салбырының мастерскаяларында бо хүннерде ажыл база хайымышкының.

Салбырның коллективи эрткен чылдың планныг даалгаларын кол коргузүгүлер талазы-биле ажыр күүседкен болгаш январь айда база эки ажылдаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн аланы январь айда 102 хуу вүүседтинген, продукция бүдүрери база ол хире боттаиган. Январь айда 21 трактордуң септелгезин кылып, 3 тракторну аланга немей септеп кылган. Автомашиналарны база планда бердүгеининден хөйүү септээн.

Мастерская коллективиниң чедишкининг ажылынга мотор цеги төлептиг үлүүн киирип турар. Моторлар септээрининң эрткен айның планы база ажыр күүседтинген. Ында септекчилер боттарының түс-түс кезектер, агрегаттар септээр даалгаларын чогуур хуусаларында эки шынарлыг кылып турарындан ниити план күүселдези магадылалдыг.

ЧУРУКТАРДА: мотор цегинде кывар чүүл агрегаттарының слесары, коммунист Калдар-оол Нурзетович Кара-Монгуш эрткен айның септелге планын 112 хуу күүсеткен; карбюраторлуг шимчедкичилер септекчизи Юрий Андреевич Крайнюк январь планын 170 хуу күүсеткен. Ол ында 17 чыл ажылдап, дыка хөй аныяктарны бодунуң иергежилиге өөреткен. Ооң чанында ам өөредип турары Алексей Куулар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотодары.

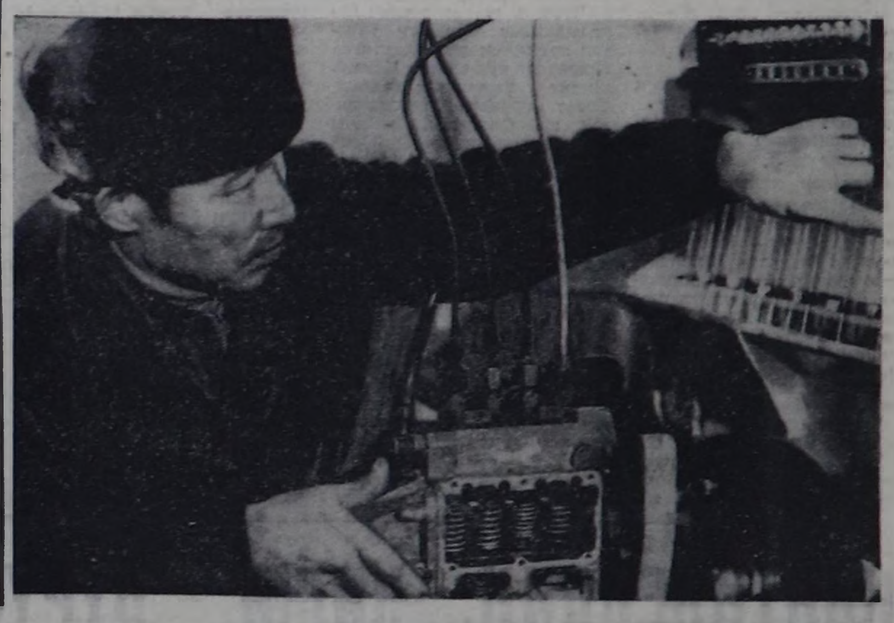

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ЭКИ БЕЛЕТКЕЛ-БИЛЕ УЖУРАЖЫР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуменин даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга сөңгүлдаларга белеткелдерниң Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнарда канчаар чоруп турарының дугайында Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы Ф. Г. Барановтуң, Эрзин райкүүскомунуң даргазы Н. В. Чындыгырның өлеткелдерин аңаа дыңнап чугаалашкан.

Сөңгүддаларга белеткелдер ол ийи районда политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедүрлүүшкүнүүң байдалында эртип турарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу демдеглээн.

Районнарда күш-ажылчы коллективтер, ажыл-ишчилер сөңгүлдаларга үткүштүр бедитиен социалистиг хүлээлгелерни алган. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының ишчилери күрүнеге сүт дужаарының бо чылдың бирги кварталының планының 90 хуузун март 4-ке чедир күүседирин хүлээнген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының, Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң № 1, 4 хойжу бригадалары кыштаглаашкынны организастыг эрттирип турар.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында часкы хову ажылдарынга белеткел багай эвес чоруп турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарда трактор септээрининң кварталдың планы хуусаадан эрте күүсеттинген. Көдээ ишчилер бо ажылын сөңгүлдалар хүнүнге тураскаадып турарлар.

Сөңгүлдаларга белеткелдер ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиге сөңгүлдалар дугайында Дүрүмнүң негелделеринге дүүштүр чоруп турар. Сөңгүлда участоктары чогуур үезинде тургустуган. участок комиссиялары бадылаттынган. Чер-чер Советтериниң күүском, участок сөңгүлда комиссияларының даргаларының, секретарьларының, агитаторларның семинар-хуралдары болгулаан.

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы, Чыргакы, Эрзиниң — Нарын, Бай-Даг, Эрзин сууларда сөңгүлда участоктарында сөңгүлдаларга белеткелдер эки чоруп турар. Мында чоннуң чурттап турар черинің аайы-биле агитмассалыг ажыл чогумчалыг тургустунган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму үстүнде кылдынган чүүлдерни демдеглевишаан, ийи районда сөңгүлдаларга белеткелдернин чоруп турарында бар четпестерни, чедир шиитпирлеттинимейн турар айтырыгларны айыткан.

Чөөн-Хемчик районда Чадаана хоорайда, Хорум-Даг, Эрзин районда Мөрен суурларда сөңгүлда участоктарының, агитпунктуларының шимелде-дерилгези негелдеге ам-даа дүүштүр тургустунмаан, чамдык агитпунктуларда телефон безин кииртинмээн, бар-даа болза харылзаа багай. Чадаанада «Шахтёр» Культура бажыңында, Теве-Хая суурда тургустунган агитпунктуларның ажылынче кичээнгейни күштелдирери чугула.

Чамдык культура албан черлери сөңгүлдаларга белеткелдерге, ылаңгыя чоннуң чурттап турар черининг аайы-биле агитация-массалыг ажыл чорударынга ам-даа кошкак киржип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарда сөңгүлдаларга белеткелдерде бар четпестерни дарый чайладырын дагзып турар доктаалды хүлээп алган.

СОҢГУКЧУЛАРЖЕ ҮНҮҮШКҮН

Күнгуртуг суурда агиткультбригаданы тургускан. Ону библиотека эргелекчизи, «Билиг» ниитилелиниң эге организациязының даргазы Долума Очур удуртуп турар. Агиткультбригада совхозтуң Үстүү, Алдыы Балыктыгда малчыннарын кезээп келген. Оларга сөңгүлдаларга уткуштур агитация-массалыг ажылдар-биле чергелештир малчыннарның ажылын, амыдыралын сонуургал, чогуур дузаны чедиргеннер.

В. САТ,
СЭКП Кызыл райкомуның пропаганда болгаш агитация кидзизиниң эргелекчизи.

Соңгукчулар ортузунга масса-политиктиг ажылды экижидер хемчеглерни Кызыл районда «Терс-Хөл» совхозтуң парткому (секретары А. Барым) ап турар. Пропагандистерниң, лекторларның, политинформаторларның, агитаторларның семинарын чоокта чаа эрттирген. Партия обкомунуң лектору А. Б. Юмбуу СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, делегей байдалының дугайында лекцияларны аңаа номчаан. Семинарның дыңнакчылары кичээлдерге, лекцияларга, беседаларга ажыглаар тайылбырларны, саннарны алган.

Бо хүннерде совхозтуң идеология активи сөңгүкчүлер ортузунга политмассалыг ажылды калбартып чоруткан. Агитаторлар быжыглаан участоктарында СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин калбаа-биле пропагандалап, Совет сөңгүлда системазының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарының дугайында чугаалап берип турар.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

«Совет Тыванның 40 чылынга — шалынчы 40 неделя» деп чарыштың Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң малчыннары изии-биле деткип, ол бирги беш чылдың 4-ку чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүүр дээш эки ажылдап турарлар. Совхозта ниитизи-биле төрүүр 14 муң ажыг хой бар. Бо хүннерде 6168 хой төрээн болгаш оларның хураганнары онча-менги. Малчыннар А. Болаа, Б. Мандал, Б. Дамчай болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап, чаш хураганнарны чиңгирт чок камгалап ап турар. Комсомолчу саанчылар С. Манчын, С. Каваа, У. Лопсан хүлээнген хураганнарын түс-туста эки ажаап, өстүрүп турар.

Совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Билчей Дүпчен Совет Тыванның 40 чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле үжураажыр соревнованы салган ажылдап тур бис деп чугаалап орар.

Малчыннар болгаш саанчылар ортузунда социалистиг чарыштың даштының чедип алыры-биле совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилел болгаш комсомол комитеттери социалистиг чарыштың негелделерини ажылдап кылгаш, кижи бүрүзүнге таймылбыр ажылын ойнаанда чоруткан.

Совхозта хой оолдаашкыны уламчылавышаан болгаш ыштыг хүр менди эрттирер дээш малчыннар кызымак ажылдап турар.

К. КУУЛАР.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КҮҮСЕЛДЕНИ ХҮН БҮРҮ ЧЕДИП АЛЫР

1983 чылда болгаш бо чылдың январьда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарының күүселдезинин база СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан.

Эрткен чылын бистиң республиканың улус ажыл-агыйының дыка хөй адырлары көскү чедишкиннерни чедип алган дээрзин илеткелчи, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. Б. Ондар ук хуралга демдеглээн. Продукция сайгарарының планын үлетпүр 102.5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 103.3 хуу күүсеткен. Бараанныг продукциянын хемчээли 1982 чылдаазындан 2 хуу өскен.

Тыванын автоорук эргелелиниң, «Тыва сүт тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестериниң адырларының, «Туваавтотранс» каттыжымышкынның КМК-зының эки ажылдаанын ук хуралга демдеглээн.

Көдээ ажыл-агыйның кол продуктуларын тараадан өскезин күрүнеге садар талазы-биле план чедишкиннинг күүсеттинген. Мыйыстыг бода малдың, хаванның, чылгы малдың, хойнуң болгаш өшкүнүң баш саны бурунгу чылдаазындан өскен.

Автомобиль транспортунуң база чонга ачы-дуза чедирер адырларының эки ажылдаанын илеткелчи деидеглээн.

Ындыг-даа болза, улус ажыл-агыйының чамдык адырларында четпестер эвээш эвес деп, Ч. Б. Ондар чугаалаан. Ол четпестер республиканың экономиказын улам мнай хөгжүдеринге шаптык болуп турар. Бирги золчегде аңаа кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң кызырылбайн турары салдарлыг болуп турар. Эрткен чылын үлетпүр бүдүрүлгелеринде кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу 33.7 хуу четкен. Ол ышкаш ажыл шагының чидирии аажок улуг болуп артпышаан.

Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрүлгелериниң боттарынга кылырын организастыг талазы-биле бүрүн эргелерин улус депутаттарының чер-чер Советтери долузу-биле ажылгавайн турар дээрзин илеткелчи айыткан. Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрүп турар черлериниң удуртукчуларындан план күүселдезин чедип алырын шыңгыы негээр ужурлуглар. Республиканың министерстволарының, ведомстволарының, каттыжышкынналарының удуртукчулары контроль чогуудан чүрүм чок чоруун көргүзүп, бүдүрүттүнүп турар продукцияның шынары дээш ээ-харыысалгазын кошкадып турар.

Бо дугайында чугаа партияның XIX область конференциязында, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязында база болган. Январь айның түңнелдеринден алгаш көөрге, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар шүгүмчүледедеп түңнел үндүрген дээрээ коступ турар. Оларның ажылы ажыкээн.

Ындыг-даа болза хоочураан хожудаашкыннар амдаа бар болуп турар. Кызыл хоорайның, Таңды, Вин-Хем болгаш Кызыл районнарның бүдүрүлгелери продукция сайгарар планын боттандырбаан. Республиканың Аъш-чем үлетпүрүүн министерствозунуң дөрт хлеб заводтары планын күүсетпээн. Ол дээрге ажылчы чоннарны хлеб-булочка кылыглары-биле чедир хандырбааны ол.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында байдалдарга илеткелчин доктааган. СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурган көдээ ишчилер улус ажыл-агыйының ол адырын алаан хөгжүткен. Республиканың Аъш-чем программазы ажылдап кылдынган болгаш бадылаттынган, республикада база районнарда агроүлетпүр каттыжышкынналары тургустунган болгаш ажылдап турарлар. Ол бүгү чүүлдер эрткен чылын эки түңнелдерни көргүскен.

Тываның көдээ ажыл-агыйының кол угланышкыны — мал ажылы. Ында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар эвээш эвес. Мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планын шупту районнар боттандырбаан турар. Хаванның, хойнуң, өшкүнүң, чылгы малдың баш санының чидирии улуг болуп артпышаан. Чаш төлдү ар турары эвээш.

Чер ажылында четпестер хөй. Ону чорударының эона системазы кошкак шиңгээттинип турар, органиктиг болгаш минералдыг чемнишчидилгелерниң ажыглалы чогуур негелдеге четпес, бригада керээзин шиңгээдип ап турары кошкак.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, РАУК чөвүлелдери бо чылдың эгезинден тура, ажыдынга дыка хөй четпестерни болдуруп келген. Күрүнеге сүт садарының хемчээли январьда кудулаан, ооң чылдагааны мал чеминиң чедишпезинде эвес, а декабрьда, январьда саар инектерни доктаамал дашытыгаа — 30— 40 градус соокка тургузуп келгенинде. Бо айда база ол үргүлчүлеваишаан. Ол ышкаш алдынган бызааларның, аңай-хураганнарының баш саны база эвээш болуп турар, а өлүп хораар чоруу кызырылбаан. Малдың аарыгдан хораар чоруу хөй болуп турар чылдагааны чамдык совхозтарда эмнелге-санитария пунктулары хаагыыр нийикле, ажылдап турар черлерниң ишти соок, негелдеге дүүшпезинде.

Часкы хову ажылдарынга белеткел дугайында база Ч. Б. Ондар чугаалаан. Ол адырда шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар хөй. Амгы үеде чаштырылгага тараа болгаш мал чеминиң культураларының 17.8 муң тонна, картофельдиң 4.7 муң тонна үрезини чедишпейн турар. Он бир совхозта тараа үрезиннери шуут чок, 37 совхоз ооң-биле чедир хандыртпыны албаан. Ажыл-агыйларда бар үрезинниң 35 хуузу кондицияга дүүшпес, а оларны белеткээр хуусаазын эртиен чылдың ноябрь 1 деп доктаатkан турган.

Часкы тарылгага болгаш хөрзүн болбаазырадырыгга ажыглаар техниканы септеп доозарының хуусаазын республиканың Министрлер Чөвүлели доктаатkан турган. Ында машиналарны бо чылдың январь 1-ге чедир, тракторларны февраль 1-ге чедир белеткээрин айыткан. Ындыг турбүже, февраль 10-нуң медээзи-биле алырга, андазының 96 хуузу, культиваторларның 91 хуузу, сеялкаларның 93.4 хуузу, тракторларның 78 хуузу белеткеттинген болуп турар. Тракторлар септээр даалгазын Сельхозтехкүрком саадаткан, февраль 1-ге чедир 584 тракторну белеткээр турган болза, херек кырында 362-ни белеткээн.

Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге автомобиль транспортунуң ажык-дузазы аажок улуг. Эрткен-даа чылын, бо чылдың январьда-даа ол адыр чамдык чедишкиннерни чедип алган-даа болза, четпестер база эвээш эвес болган. Ниити ажыглалдын автомобиль транспорту чүк сөөртүрүнүң планын январьда 91.8 хуу, чүк саарарын 91.7 хуу, пассажир аргыштырарын 89.2 хуу күүсеткен.

Чүк сөөртүрүнүң болгаш ону саарарының хемчээли эрткен чылдың бо үезинден кудулаан. Пассажир аргыштырылгазында четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Автомашиналарның аңаа турары, курут чорууру хөй. Чүгле эрткен чылын «Туваавтотранс» каттыжышкынының нормадан ажыг аңаа туруушкуну 221.1 муң шак болган. «Каа-Хем» разрезке, ооң Чадаанада участогунга январьда дыка хөй машина маңаашкынының чылдагаанындан дыка хөй үени чидирген. Өскө баазаларга аңаа турар чоруктар эвээш эвес.

Кывар-чаар материалдарны оорлаар болгаш төтчеглээр чоруктар бар деп, илеткелчи чугаалаан. 1983 чылда хамаатыларның хууда автомобильдериниң саны 1981 чылдаазындан 1728 машина хөй болуп турар, а оларның садып алган бензини 550 тонна эвээш. Бир эвес хуу кижилер бир машинага онааштыр 1981 чылда 157 кг. бензин садып алган болза, эрткен чылын чүгле 98 кг болган. Ол дээрге, күрүне машиналарындан бензин алыр чоруктарның барын бадыткап турар.

Күрүне болгаш кооперация садыглары эрткен чылдың январьдан өзүлделиг ажылдаан-даа болза, планныг онаалдазын бо чылдың январьда күүсетпээн.

Бо четпестер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, совет болгаш ажыл-агый органнары боттарының бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында байдалды хандыр анализтевейн, планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдези дээш кижи бүрүзүнүң ээ-харыысалгазын бедитпейн, мурнакчы дуржулганы нептередиринче кичээнгей салбайн турарын бадыткап турар. Каш ай болгаш Совет Тыванның 40 чыл ооң демдеглээр бис. Ол үеге чедир ажылдың участок бүрүзүнге шүгдүнүп, четпестерни дарый чайладырының, республиканың юбилейин төлептиг үткүүрүнүң хемчеглерин алыры чугула.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу бедидер, продукциянын бот-үнезин 0.5 хуу чингедир деп даалганы партия берген. Ол дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш К. У. Черненко февральда болган Пленумга база онзалап демдеглээн. Ынчангаш, ажыл-херектиң бөгүнгү байдалын улам хандыр анализтеп, бүдүрүкчүлүг ажылдаарының бүгү-ле хемчеглерин дарый алырын ап чугула сорулга деп санаавр үжүрлүт дээрзин ук хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

Д. ЧЫДЫМ.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

АМЫДЫРАЛДАН БОДАЛДАР

«Нимти билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкынары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин бүгү чон танышып, оны деткип, түүлдүгүнүп, боттарының немелде саналдарын кирип турар. Төлевилел болгаш аңаа немелде дугайында чонның ажык саналдары башкыларның ажылынга дузалыг болуп, чаа боданыышкыннарны болдуруп турар.

Өөредилге-кижизидилге ажылынга идей-политиктиг кижизидилгеге, төөгү болгаш обществоведение әртемин кол болур. Амыдырал-биле сыгый харылзаалыг марксизм-ленинчи мировоззрениени боттандырарынга. Төрээн чуртунга бердинген патриоттарны кижизидеринге Маркс, Энгельс, Ленининг ажылдары кол черни эдлеп турар.

Ынчалза-даа программада бердинген үндезин түүлдерни бээли сайгарып өөредиринге шак эвээш. Бо әртемнерге чылдын-на программа материалдары немежиш турар. СЭКП ТК-ның съездиниң, Пленумнарының болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведининг сессияларының шиитпирлерин, домтаалдарын сайгарып өөренири нарын айтырыгларга немелде кичээлдер негеттиниш турар. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр чаңгыс аай методиктиг өөредилге иому чугула болуп турар.

Башкы әртемин чедип алыр дээнеринең сонуургалын, ону харылсаалгалыг кылдыр көөрүнге хамаарыштыр мындыг санал бар. Чамдык өөреникчилер школа дооскаш, боттарының шилип алганы профессиязынга өөренир дээш экзаменнер тудыр, от институтка кирип шыдавайн баарга, олар бир чыл-даа болза, халас үе эртирбейн, диплом-на чедип алыр дээш, доозуп-ла алза, дээди әртем херек дээрлер. Олар уруглар-биле ажылдаар хөнүү чок, школага башкылай-даа бергеш, үжүр эдертип чоргулаарлар болгай. Ынчангаш өске институтка кирип шыдавайн барганнарны башкы кылдыр албадап кижилерни күзенчиг эвес болгу дег. Тергиин эки өөредилгелиг эвес-даа болза, башкы ажылынга сонуургалдыгларны педучилищеге, пединститутка шилип ап кирерин өөренип көөрүнүң үезии келген.

Ол ышкаш школаларда ажылдап-даа турза, чамдык арагага хандыкшылдыг, арагадан эмнеткен, өске ажылдан үндүрткен кижилерни башкы ажылынга хүлээп албазы-биле негелдеви бедидери чугула. Ынду кижилерни школага ажылдаар кылдыр хүлээп алырга, кезек када түгээр ажылдакаш, оон соонда эрги чанчылыче кире бээр. Чеүле ынчаш ындыг кижилерни школага ажылдадырга башкының хүндүлүг ат-алдарын кудуладыры чугаажок апаар. Бо дугайын Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу өөренип көөрү күзенчиг.

Т. КЫРГЫС.
Кызыл-Мажалык № 1 школазының башкызы.
Барыын-Хемчик район.

БЕЛЕТКЕЗЕ

Школа реформазынга хамаарыштыр «Шынга» үнген санал-оналарны улуг кичээнгей-биле номчуп танышкаш, бодалдарымны бижикседим.

Күш-ажыл кижизидилгезининг дугайында сагыш салыышкынны улам күштелдирип, ажылчын акшаны өөренирин бүрүзү үнелеп билир кылдыр кижизидерни чугула дээрзин реформада айыткан. Школачыларның бүдүрүлге бригадазын тургузарынга баш үдур белеткенген школа бүрүзү бо талазы-биле кескү чедиишкиннерни чедип ап турар. Ындыг школалар чүгле материалдыг баазаны быжыглап ап турар эвес, а харын чолаачыларны, механизаторларны болгаш өске-даа мергежилиг кадрларын боттарыы белеткеп ап турар. Кажан өөреникчилерге быжыглаан участокка ажыл эгелей бээрге, ол-ла түскай эртемнерге өөреникчилер аңаа ажылдай бээр болгаш бригаданың кол өөгү болуп артып турар. Ынчангаш ол талазыбиле саналым мындыг, ортумак школа бүрүзүнге бүдүүлге бригадазын организастаар болгаш көдээ ажылагыйга 5 чылдан эвээш эвес ажылдан дуржулгалыг мастерни быжыглаар.

Совет иитилелде башкы угаан-бодалдың, мөзү-шынарның каннакчызы, уруглардың чоок кижизи. Ынчалзада-даа школа доозукчуларының аразында башкы болуксаадлар кончуг ховар болуп-дур. Ооң кол чылдагааны башкы ажылының нарын, бергезинде. Ынчангаш школаларда башкылар чедиишпес болуп турар.

Школаларга өөреникчилерниң математика, физика, химия олимпиадалары болгаш аргалаарга бодаглаар. Оларның тиилекчилерин сонуургалдыг эртемнериниң аайы-биле башкылар белеткээр деэди өөредилге черлериниче конкурс чок өөредип киирзе ажырбас деп бодалдыг мен.

А школаның ыры башкыларын түскай программа сөзүлээр. Кызылдың уран чүүл училищезинге белеткеп болбас бе?

Б. МАНДЫП-ООЛ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВТИҢ РОЛЮ

Бистиң иитилелде күш-ажылчы коллективтерниң ролю, ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазы чылдан чылче улам улгадып турар. Күш-ажылчы коллективтер — сайзырангай социализмниң политиктиг системазының чарылбас кезээ дээрзин 1977 чылда хүлээп алган ССРЭ Конституциязында тодаргай айыткан. Ажылчынарның, колхозчуларның, албан-хаакчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның будүрүлгелерин, албан черлерин, организацияларны өөредилге иому чугула болуп турар.

Башкы эртемин чедип алыр дээнеринең сонуургалын, ону харылсаалгалыг кылдыр көөрүнге хамаарыштыр мындыг санал бар. Чамдык өөреникчилер школа дооскаш, боттарының шилип алганы профессиязынга өөренир дээш экзаменнер тудыр, от институтка кирип шыдавайн баарга, олар бир чыл-даа болза, халас үе эртирбейн, диплом-на чедип алыр дээш, доозуп-ла алза, дээди әртем херек дээрлер. Олар уруглар-биле ажылдаар хөнүү чок, школага башкылай-даа бергеш, үжүр эдертип чоргулаарлар болгай. Ынчангаш өске институтка кирип шыдавайн барганнарны башкы кылдыр албадап кижилерни күзенчиг эвес болгу дег. Тергиин эки өөредилгелиг эвес-даа болза, башкы ажылынга сонуургалдыгларны педучилищеге, пединститутка шилип ап кирерин өөренип көөрүнүң үезии келген.

Ол ышкаш школаларда ажылдап-даа турза, чамдык арагага хандыкшылдыг, арагадан эмнеткен, өске ажылдан үндүрткен кижилерни башкы ажылынга хүлээп албазы-биле негелдеви бедидери чугула. Ындыг кижилерни школага ажылдаар кылдыр хүлээп алырга, кезек када түгээр ажылдакаш, оон соонда эрги чанчылыче кире бээр. Чеүле ынчаш ындыг кижилерни школага ажылдадырга башкының хүндүлүг ат-алдарын кудуладыры чугаажок апаар. Бо дугайын Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу өөренип көөрү күзенчиг.

Т. КЫРГЫС.
Кызыл-Мажалык № 1 школазының башкызы.
Барыын-Хемчик район.

Биистиң иитилелде күш-ажылчы коллективтерниң ролю, ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазы чылдан чылче улам улгадып турар. Күш-ажылчы коллективтер — сайзырангай социализмниң политиктиг системазының чарылбас кезээ дээрзин 1977 чылда хүлээп алган ССРЭ Конституциязында тодаргай айыткан. Ажылчынарның, колхозчуларның, албан-хаакчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның будүрүлгелерин, албан черлерин, организацияларны өөредилге иому чугула болуп турар.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлуну сайгарып, таныжарынга 110 миллион ажыг кижи киришкен. Оларның хуралдарынга болгаш конференциядарынга киирген 130 муң ажыг саналдарынга үндезилеп чаа Хоойлуга немелделерни болгаш өскерилгелерни киирген.

Күш-ажылчы коллективтерде ажылдап турар кижилерниң кол эргелери — экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң перспективтиг болгаш ажылчын планнарының төлевилелин ажылдап кылырынга, бар курлавырларны база аргаларны өөренип көргеш, үткүштур планнарны хүлээп алырынга киришири. хүлээп алдынган планның онаалдаларның күүселделерин боттандырарынга, күш-ажылды болгаш будүрүлгени ажыктыг кылдыр организастаар талазы-биле бүгү аргаларны ажыглап турган, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, продукциянның шынарын экижидеринге, ооң бот-үнезин чинчедиринге бодунуң төлептиг үлүг-хуузун киирери болур. Херек кырында будүрүлге, албан черлериниң, организацияларның чаңгыс-даа чугула айтырыы ажылчынарның киржилгези чонка болбунмас. Ажылдап турар кижилерниң күрүнени, албан черлерин, организацияларны башкарар талазыбиле эртелерин кажангызындан-даа артык кылдыр калбартканы-биле чаа Хоойлу онзаланып турар. Ол Хоойлумуң кол үткази-даа ында, болгаш күш-ажылдың социалистиг сагылга-чуруму бедик, мораль-политиктиг климат эки, коллектив кежигүннериниң ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургускандан күш-ажылдың бедик будүрүкчүлүүн чедип ап, планның онаалдаларны чедиишкиниинг күүседиринге боттарының эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турарлар. Коллектив кежигүннериң социалистиг өнчүнү камгалаар, материалдыг база акша-төрөөги курлавырларны чөп ажыглаар дугайында хоойлудүрүмүнү хажыдып, үрээн, шынар чок, стандартка дүүшпес продукция будүрген бурудуг кижилерге харыысалга онаар дугайында айтырыгны тургузуп болурлар. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, эки шынарлыг, хөй продукцияны будүрүп үндүрери база ындыг арга-биле социалистиг акшаөрөөгүнүн улам ынай хөгжүдери — социалистиг күш-ажылчы коллективтиң кол соруугазы. Чүгле ынчан черниң, ооң албек байлактарының, сүтиүн, арга-ыяштың курлавырларын ажыктыг ындыг ажыглаарын чедип ап болурун чаа Хоойлуда чугаалап турар.

Кандыг-даа коллективтиң ажылының чедиишкиниинин үндезини — быжыг, бедик медерелиг сагылга-чурум. Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун чедип алырыг-биле будүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга будүрүлгеге, албан черинге, организацияга хөй чыл иштинде ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш бүгү таланың моралдыг болгаш материалдыг идиг беришкинни кылыр, немелде чинчедиларни болгаш артык эртелерни көргүзеринден ангыда будүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн кижилерге хамаарыштыр коллективтиң кижизидикчи ролюн күштелдирер, а күш-ажылдың сагылга-чурумун каржы-биле хамыттыкан кижилерни 3 ай хуусаа чедир куду төлевирлиг азы куду албандужаалдыг ажылче түр шилчидер, ажылының чыл иштинде түүнелии барымдаалап, шалының төлээр азы хөй чыл күш-ажыл стажы дээш бээр шаңналдарны, төлевирни, будүрүлге, албан черлерине, организацияга чедирген когаралы дээш эвлечлиг болгаш немелде шилээлерни бүрүнү-биле азы чамдыкызын казыыр эргенчаа Хоойлу берип турар.

Күш-ажылдың сагылгачуруумун үрээн коллектив кежигүнү, катап чурум үревейн ак сеткилдиг ажылдакчы кылдыр бодун көргүскенде, аңаа онаагаи хемчегни хуусаа бетинде, хемчег алган хүнден эгелеп чыл четпээнде дүжүрер дугайында дилегни администрацияга профэвилелдер киирип болур.

Күш-ажылдың төлевирни сайгырадыр, ажылдакчы бүрүзүнүң шалының ооң хуусаа киирген күш-ажылчы салыышкыны-биле дүүжүп турарын хандырар дугайында болгаш коллективтиң ажылының янити эчис түнелдериниң шалының хемчээли хамаарылгалыг болуурун күштелдирериниң дугайында, күш-ажыл чарыгдалдарының техника талазы-биле үндезилеттинген нормаларын ажыглаарывче база оларны күүседиринче утланган саналдарны ажылдап кылырынга киржир, а ол ышкаш күш-ажылдың нормаларының болгаш төлевириниң доктаатты нган негелделерин ажыглап турарының контролюн күш-ажылчы коллективтер боттандырар эргелиг.

Күш-ажылчы коллективтер коллективтиг керээдерни ажылдап кылырынга киржир, ооң негелделерин күүседир талазы-биле хемчеглерни алыр, коллективтиг күш-ажыл керээлерин күүседип турарының дугайында будүрүлгелериниң, организацияларның администрациялыының отчеттарын дыңнаар, а коллективтиг керээлерин күүсетпейн турар кижилерни эргежок чугула таварылгаларда харыысалгага оңаар дугайында айтырыгны турар.

Күш-ажылчы коллективтер болгаш будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбашгыр ажылдакчыларның күш-ажылчы коллективтерин боттандырар эргелиг.

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

Совет Эвилели — тайбың политиказын үргүлчүлээр — улуг болгаш бичии-даа улустарга быжыг болгаш ыныыг тайбың дээш демисежир. СЭКП ТК-ның элчег чок Пленумунуң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары К. У. Черненконуң Пленумга болгаш Кызыл шоле болган кажыдал митингизинге чугааларынга. Москвага кээп чораан делегацияларның баштыннары-биле совет удурткучуның бесседаларынга даштыкыда үнелээшкиннериниң кол утказы ындыг болуп турар. Сураглыг күрүне болгаш партия, хөй-иитиг ажылдакчылары, дыка хөй чурттарның масселыг информация чепсектери боттарының тайылбыр түүлдеринде ССРЭ-ниң даштыкы политиказының моонда соңгаар чайгылыш чогун демдеглевишаан, ооң бүгү кижи төрелгетенниң үндезин эрге-ажыктарынга дүүжүп турарын онзалап айтып турар.

Совет кижилер, даштыкы өнүктер-даа К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ның бедик албан-хүлээлгезинге соңгаашаан ленинчи партияның политиказының чайгылыш чок, үргүлчүлелдиг чоруунуң херечизин кылдыр көрүп турар деп, моол «Унэн» солун бижээн. Улуг социалистиг күрүне болур Совет Эвилели тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының талазы-биле улустарының мурнунга бодунуң харыысалгазын бүрүнү-биле медереп билип турар. Делегейниң амгы дыка дүшкүүрлүг болгаш нарын байдалында Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, кижи төрелгетенин ядролуг дайынның кыжаныышкынындан камгалап алыр дээш, улустар аразына кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартып, хаңыладыры дээш болдунар-ла бүгү түүлдү кылып турар. ССРЭ делегей хемчээлинге бодунуң идегелдиг эвилелчилери-биле — социалистиг дем каттыжыышкынының акы-дүнма чурттары-биле кады хөделип турар. Совет коммунистер тайбың келир үе болгаш бурунгаар депшилге дээш демиселге аңгы талазы-биле миллион-миллион акы-дүнмалар-биле, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниинг хөй санныг отрядтары-биле кады чоруп турар. Советтер чурту колониалдыг хамаарылганың кинчизин үзе соп октаап, тускайлап хөгжүлденин орууунче кирген, ылангыя, оларның аразында империализмниң агрессечи күштериниң халдаашкыннарын ойтур шаап ужурга таварышкан чурттарга дузалап, эп-сеткил каттыштырып турар.

«ССРЭ бодунуң тайбың программазындан кажан-даа ойтавалас деэш» деп, венгр **«Непсабадшаг»** солун айыткан. — Ындыг тезис СЭКП ТК-ның Пленумунуң түнелдерин болгаш совет удурткучунуң чугаазын даштыкы политиктиг болгаш хөй-иитиг ажылдакчылардың, массалыг информация чепсектериниң хөй санныг үнелел түүлдеринде онзалап айтып турар». База бир өске венгр **«Непсабадшаг»** солун мынчаар бижээн: «Чиигине секретарь К. У. Черненко СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаазында Москваның даштыкы политиктиг угланыышкыны өскерилбейн хевээр артарын бүгү делегейге бүзүреткен. Ол удурткулуг шиитпирлин-биле бүрүү шапкан. Ол ышкаш улус бүрүзүнүң/ боттарының салым-хүүзүн боттарыы тодарадыр чоруктуң хүндүлээринге үндезилээш, политика талазы-биле шынныг шиитпирни чедип алырының эргежок чугулазын база айыткан.

Бүгү делегейге тайбыңны хандырып тургузарынче үлегленган совет инициативаларны Гайананың президентиниң **Форбс Бернхэм** бедин-биле үнелээн. «Совет күрүнениң чер кырынга тайбынны камгалаар талазы-биле утлаарының принципиалдыын болгаш чайгыыш чогунга магадаашкынны бүгү гайана улустуң өмүүзөзинден илередиксен тур мен — деп, ол чугаалаан. — Шериг талазы-биле артыкшылдыг чоруктуң болгаш тургустунган денгизгүүр күштүү үрээр дээн орлардажыышкынналан ойталавас болза, тайбыңны чедип алыры чегей-ле дээрзиниң дугайында Совет күрүнениң туружун Гайана бүрүнү-биле деткип турар.

Делегейниң чурттарының барык шупшузунуң күрүне болгаш чазактар баштыңнарының делегацияларының ССРЭ-ниң найысылалынга келген чоруу улуг социалистиг күрүнениң амгы үениң делегейиинде ойнап турар канчаар-даа аажок улуг ролюн делегейниң хөй-иитизинин мурнунга бадыткаанын деп, польша **«Трибуна люду»** солун бижээн. Мырынай чоокта чаа-да ССРЭ-ге «дайынзырак чүткүлдүү» чыпшыр тударын орлардажыш турган ол-ла барыын чүктүн политиктери, бүржуаз парлалганың ол-ла органнары мындыг айтырыгны салып турар: совет даштыкы политика өскерлиишкиннерге таваржы бербес ирги бе? Барыын чүктүн ындыг чүлчүрүүшкүннарынга Москваның кылган харыызы чаңгыс: тайбын кожа-хелбээ догуиаашкыиче үгланган. күштерниң ден болуурун болгаш чугааны ден эргелиг болуурун барымдаалап көрүп турар совет политика өскерлиишкин чок артар. К. У. Черненконуң чугаазынга кылдыынган ол харыы тайбынга болгаш чавырлыышкынга идегелди болдуурун турар.

СЭКП ТК-ның элчег чок Пленуму болгаш ооң соонда, К. У. Черненконуң даштыкы делегацияларның удурткучулары-биле үжүрааышкынналары ленинчи партия болгаш Совет күрүне боттарының тайбын политиказындан чаңгыс-даа базым чаңдыр баспас деп чүвени бадыткааның болгаш **«Народна армия»** солун демдеглээн.

ССРЭ ол эчис сорулганы чедип алыры-биле, социалистиг бүгү чурттар-биле кады ажылдажылганы калбартыынче чүткүлдүг болгаш оларның идегелдиг өнүүг болгаш шынчы эвилелчизи бооп артар-даа. Капиталистиг күрүнелер-биле харылзаалардың кандыг болгунга хамаарыштыр Москва тайбың кожа-хелбээ догуиаашкыиниң принцивинге шынчы бооп артар.

(СЭТА).

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорнуң патриоттары америк ёзүнүң эрге-чагыргаларынга удур чедиишкиниг тулчуушкуннарны кылып турар. Ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чазак шеригленинг ийи вертолёдуп туда халышканнар Сан-Сальвадордан сонгучөөн талазынче 120 километрде Сан-Митель департаментиниң сонгу талазынга дүжүп атканнар. Сальвадорнуң шеринииң төлээлекчизиниң чугаалааны-биле алырга вертолёттарның иштинге олурган 28 солдаттар болгаш офицерлер шупшузу өлгеп.

ГАВАНАДА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГАВАНА. (СЭТА). Куба найысылалдың Конгресстер ордузунда ВУР-нуң, ГДР-ниң, ЛУДР-ниң, МАР-ның, БУР-нуң, Кампучия Улус Республиканың, ПУР-нуң, Куба Республиканың, ВСР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң даштыкы херектер министерстволарының парлалга болгаш информация килдистериниң эргелекчилериниң ээлчеглиг ажылы ужуражыышкыны эгелээн.

Хүн айтырыында — социалистиг дем каттыжыышкының чурттарының тайбынче чүткүлдүг политиказын пропагандалаарының талазыбиле дүржүлга солчуушкуну, информация талазы-биле делегейниң чаа корум-чүүмү-биле холбаштырган айтырыгларны чугаалажыры болгаш өске-даа хөй айтырыглар кирип турар.

Ужуражыышкынны ажыдарынга Куба Республиканың даштыкы херектер министри И. Мальмиерка кирижип, чүве чугаалаан.

РЕВОЛЮЦИЯНЫ КАМГАЛААР

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа улус Национал хосталганың Сандиножу фронтузун долгандыр боттарының хүрээлениң улам сыры каттыштырып турар. Олар чурттуң камгаланыр аргазын болгаш революстуг сеткемчилелди быжыглаарынга белениң илередип турарлар.

Америк империализмниң шивишкиннериниң ханныг холдарынган «хостут кижилер генералы» Аугусто Сесар Сандиноонуң өлген хүнүнден бээр 50 чыл болуурун будүүзүнде чурттуң бүгү департаментилеринде Сандиножу улусчу милициянның отрядтарынга болгаш Революцияны камгалаарының Сандиножу комитеттеринге (РКСК) бижидишкин чоруп турар.

РКСК-ның Национал күүскомунуң чингине секретары Летисия Эррераның медегласээн-биле алырга, Никарагуанын ол эң-не массалыг организациязынга сөөлгү чедe 20 муң кежигүн немешкен. Ынчангаш ам ында республиканың улуг назылыг чурттакчыларының хөй кезии кирип турар. Ол комитеттер Сандиноонуң Төрээн чуртун болгаш революцияны америк империализмнин болгаш сомосачы дээрбечилерин халдаашкыннарындан идегелдиг камгалап турар.

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР

БОНН. (СЭТА). «Крефельдниң медеглелиниң» эгелекчилери тайбын дээш демиселчилериниң одуртулгарын быжыглаарынче. Бооченсекти эндере будуреринге удур демиселче кыйгырганнар. Ол медеглелдиң дейзи «Атомнуг өлүм бистерниң шупшузуска кыжанып келген. Европага кандыг-даа ядролуг ракеталар чок болзун!».

Олар Кёльнге болган ужужышкынга моон соңгаар хөлелиишкиннерниң калбак программазын хүлээп алган. Ол программа барыын-герман черлерни америк «Першинг-2»-лерни салып үндуреринин шөлү болдурарынга чурттуң девискээринге химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектерни тургузарынга удурланыышкынче үгланган.

Амгы үеге чедир «Крефельдниң медеглелиниң» адаанга беш миллион ажыг барыын-герман чурттакчылар ат салган.

ИТАЛИ ШЕРИГЛЕР ҮНГЕН

РИМ. (СЭТА). НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилери-биле сулчээлежип алган. Чоокку Чөөн чүйте «хөй национал кыштер» дээр шериглерни болгеп АКШ-ның авантюристиг политиказы буурап дүжүп турар. Ливандан итали шериг кезээн үндурери эгелээн. Бир мүң ажыг итали шериг албанныг кижилер транспорт судноларынга олурупкан болгаш олар Ливернож үглаап чорупкан. Ливан найысылалда амдыызында бир чүс кижиден тургустунган шериг кезээ артар. АНСА агентилелдиң дыңнаткаиы-биле алырга, солдаттарны корабльдерге олуртуру дыка далаш болган. Бейруттуң портунга ук чер эргe-чагыргаларының чаңгыс-даа төлээлекчиин чок турган.

Амгы үеде Ак бажың бодунуң Чоокку Чөөн чүкте политиказының буурап турарының ужур-дузазын кудулаарын орлардажып турар деп. «Республика» солун бижээн. Ынчалза-даа «хөй националдыг кыштер», бирги эвлечгеде АКШ-ның шериг корабльдери болгаш америк ужар-хемелер ливан улустуу чүгле качыгдалкаражага болгаш өлүм-чидимге таварыштырганы кымга-даа чажыт эвес бооп турар.

Фиптерден МЕДЭЭЛЕР

ГААГА. Нидерландыларның девискээрине америк чалгынныг ракеталарны экеп тургузар дугайында айтырыг талазы-биле шиитпирни үлээп алырын соңгаарладырын негээн резолюция төлевилелин чурттуң парламентизинге чугаалажып көөр кылдыр Голландияның күш-ажыл партилызыдан парламент депутаттары киирген. Ядролуг америк чаа ракеталарны боттарының күрүнелериниң девискээрине тургузуп эгелээн барыын талакы чурттарның чазактар баштыннарынга салдарны чедирип, ол ракеталарны моон соңгаар тургузарын соксадырынга идиги бээрин резолюция телевилели чазактан база негеп турар.

МАНАГУА. Никарагуаның Чивандега болгаш Леон департаментилеринге улуг хемчээлиг үрегдээшкиннерни болгаш өлүрүкчү үүлгедиглерни кылыр даэн АКШ-тың төп разведка эргелелининң орлардажыышкыннары бүрүн бүрүзү дүшкен. Сандиножу улусчу армиялының дайынчыларының болгаш Никарагуаның Иштики керектер министерствозунуң ажылдакчыларының шиитпирлиг хемчеглериниң түнелиниде, бөлүк америк шпионнарны тудуп хомудаан.

ЛУАНДА. Анголаның хосталгазының улусчу чепсектиг күштериниң кезектери (ФАПЛА) контрреволюстуг дээрбечилерге удур дайынчы чорудулгаларны чедиишкиниг боттандырган. Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргаларының ыдаллааны 120 дээрбечилерни узуткаан, хөй бооченсекти олардан хавырган.

ЛОНДОН. Великобританияның лейбористиг партиязының удурткучузу Н. Кинног Каттышпаң Штаттарга барып чораан соолунде, Лондонга дедир ээп келген. Англияның девискээрине америк ядролуг чаа ракеталарны тургузуп турары-биле холбаштыр шыңгыы сеткил дүвүрээшкиниң АКШ-тың президентизи Р. Рейганга ол илергейлээн.

(СЭТА).

БОЛГАРИЯДА ДЕЛГЕЛГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). В. И. Ленининг Болгарияга парлаттынган чогаалдарының, а ол ышкаш делегей пролетариадының улуг баштынчызының амыдыралынга болгаш революстуг ажылчорудулгазынга тураскаатканын номнарының делгелгезин София хоорайга ажыткан.

В. И. Ленининг 55 томнуг Чогаалдарының Долу чыылдазы делгелгеде кол черни эдлеп турар. Болгарияның Коммунистиг партиязының «Партиздат» деп ном үндүрер чери В. И. Ленининг муң ажыг түүлдерин, чогаалдарын болгаш өске-даа чогаалдарын болгаш дыл кырынга парлаан.

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелининг Даргазының бирги орлакчызы Ч. Александров делгелгенин ажыдыышкынында чүве чугаалаан болгаш марксизм-ленинизм интернационалчы улуг өөредиг болуп турарын онзалап демдеглээн. Марксизм-ленинизм — амгы үеде социализм болгаш коммунизм тургузукчуларының туту-дур деп, ол чугаалаан.

ИРАН-ИРАК ДАЙЫЛДАЖЫЫШКЫН

БАГДАД. (СЭТА). Иранның улуг аастыг үгер-бооларының ирак Басра, Мандали, Аш-Шихабн, Зурбатия хоорайларны бооланыы Иракның кол шериг командалыгының ында тараткан дыңнадында чугаалап турар. Тайбын чурттакчылар аразында өлген болгаш балыгланган кижилер бар. Хамааты тудугларга улуг материалдыг когаралды чедирген. Аңаа харыы кылдыр ирак вертолёттар фронтунуң мурнуу болгаш соңгу участоктарында дайынның турар черлериниче согуушкынарны кылганын дыңнадыгда айытнан.

Шериг төлээлекчизиниң чугаалааны-биле алырга, февраль он чедиле ийи ирак шүүргедекчи самолёт Иракның агаар делгеминиче киргеш. Али-аль-Гарби дээр Майсан можуда хоорайның чуртталга кварталдарын бомбалаан. Үжен ажыг кижи өлген болгаш балыгланган.

НИКОСИЯ. (СЭТА). Иран шериглер шаап халдаашкынның үезинде, Иракты девискээринде Азадкан болгаш Коште дээр бедик черлерни, ол ышкаш Танге-Шангуле дээр даг артын эжелеп алган. Тулчуушкынар үезинде бир ирак бригадазы болгаш үтер-боо авиациязы үзуткаан. бир муң ажыг ирак шериг өлүртүп, балыгланган болгаш бир гамолёттуу дүжүр аткан. Ол дугайын иран ИРНА информация агентилели дыңнаткан.

МОСКВА. Социалистит Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи болгаш Нобель шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң Эртемнер академизиниң П. Н. Лебедев аттыг физика институдунуң директору, академик Николай Геннадиевич Басовту (чурукта солагай талазында) ССРЭ-ниң Дээди Соведиңиң депутадының кандидады кылдыр Севастопольдуң № 20 соңгулда округтуңдан депшиткен.

Квантылыг системаларга үндезилээш, электри сорунзалыг хереллениишкиннериң болгаш оларның күштелиишкинииң чаа принциптерин ажытканы дээш Н. Г. Басов биле А. М. Прохоров оларга 1959 чылда Ленинчи шаңналды тывыскан. 1964 чылда Н. Г. Басов, А. М. Прохоров болгаш Ч. Таунс (АКШ) оларга квантылыг электроника талазы-биле мазерлерни болгаш лазерлерни тургузарынга чедирген үндезин шинчилелдери дээш Нобель шаңналын тывыскан.

Н. Г. Басов — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, ССРЭ-ниң Дээди Соведиңиң Президиумунуң кежигүнү.

1978 чылдан эгелээш Н. Г. Басов — Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черииң даргазы.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Уран чүүлдүң кижилери

Юрий Никулинниң чаа ажылы

Хөй-хөй чурттарның цирк театрларын бодунуң уран талантызы-биле кайгаткан Юрий Никулин манежти каар деп турарының дугайында дыңнадыгга дыка хөй кижилер шүүт бүзүревээннер. Совет цирк уран чүүлүг алдарлыг Юрик (Никулинниң клоун ады) чокка бодаары безин берге. Үжен чыл мурнунда клоун Юриктиң баштай-ла көстүп келгени Калинин аттыг цирк манежинге 60 чыл юбилейин демдеглеп эрттиргеш. Никулин шынап-ла бодунуң маадыры — орус фольклорда домейлээн бөдүүн кижизиниле байырлажып чарылган.

Алдарлыг илбичи Кионүң тургусканы дег, клоун Юрих ам таныттынмас ол Цветной бульварда Москва цирктиниң директору болгаш кол режиссёру апарган. Дүүнге чедир-ле көрүкчүлер Никулинии көргеш, баарын кадыр каттыржып турган болза, а бөгүн Никулин кабинединде олурупкан, улуг албан дужаалдыг кижилер-биле беседалажып, даштыкы фирмаларның төлөэлекчилери-биле чугаалажыышкынар кылып турар.

Чоннуң эң ынак, сураглыг артистериниң бирээзи Юрий Никулинге мындыг айтырыгны репортёрлар салып турар: «манежти чүге каап турар силер?» Биеэги-ле чаңыбиле ол баштактанып харыылаар: чоруп көр деп сагындырбаанда-ла, боду эртежик үнгени дээре ыйнаан. А чамдыкта ол бодунуң ажылын каап турарының дугайын мынчаар чугаалаар: «Циркте келген чонну хөгледиря дыка-ла берге дээрзин билирмен, а оларның хөглээшкинин үреп каары белен болгай. Меге чаң клоунну дыка бодандырар. Бир эвес көрүкчү кижи клоунну секунда дургузунда безин кээргептерин күзээр болза, бүгү түве будулганы ол... А алдан харны ажа дүшкен клоун (а мен амыдыралда шынап-ла кырган-ача болгай мен) назы-харын чежедаа билдиртпес кылдыр чажырып ойназа, кээргенчигзимээр көстүр апаар, ынчан хөглүг эвези билдингир».

Ол сестерде чамдык чүүлдерге шынап-ла бүзүреп болур, ынчалза-даа Никулин циркти каап шыдавазындан манежти каап болур. Никулин бодунуң чаа ажылында безин анаа-ла администратор эвес, а циркти сагыш-сеткили болуп арткан.

Цветной бульварда, түс ажыг харлыг эрги цирк Никулинге аажок тааржыр. Олар ынчангаш бот-боттарын тыпчып алганнар: хоочун клоун болгаш Москваның хоочун циригн. Ол ужуражылгадан Цветной бульварда циркти оюннары улам хөглүг, солун апарган.

Ол циркти үндезилекчизи, антрепренер Соломонскийге хамаажыр эрги эстеп чаа директорнуң кабинединде көстүп келген. Никулинниң дилээн ёзугаар ол эртте подвалдардан үштүп эккелгеннер... Хамык ужурында эвес, цирк директорунуң кабинеди кандыг-ла бир чамдык удуртукчуларныы ышкаш эвес, ооң ээзиниң хөглүг чугаалары-биле айтыышкылынар дараалажып турар. Чүрттүң хоочун циргин эде кылыр деп турары аңаа берге эвес, а харын Цветной бульварда циркти амгы үениң негелдеринге таарыштыр улам эки тургузарынга тааржыр.

Цирк дээрге, цирк болур ужурлуг — Юрий Никулинниң негелдези ындыг. Ол дээрге, чүгле директорнуң айтыышкыннары-биле эвес, а Никулинниң ийи чыл дургузунда кол режиссёрлааныың ачызында чедип алдыганы чугаажок.

Эрткен сезонда тургустунган программа — акробатика, дрессура, аъттыг джигиттер болгаш ооң-даа оске — баштак, хөглүг байдалга бир дугаарында тургузуп кылдынган. «Клоун болуп ажылдап тур мен» деп шинии эң эки дээн совет клоуннарның бирээзи, алдын «Грок масказының» эдилекчизи Андрей Николаев тургускан.

Дараазындагы программаны Юрий Никулин боду тургускан. Мооң мурнундагы турганы, улуска дыка билдингир, солун эвес апарган аттарны солаап, манежке-болур чүүлдерниң кол утказын илереткен «Цирк-83» деп атты аңаа тывыскан. Цирк дээрге, хөглүг, солун байырлал-дыр. Ынчангаш онда колдуунда-ла аныяк артистерни хаара тутканы дыка солун. Найысыладын манежинге оюн көргүзүглериниге киржир деп чүве аныяк артистерге кайы хире хүндүлүг херек болуру билдингир болган.

Юрий Никулин ат-алдарны чүгле манежке эвес, а экранга база чаалап алган. Ылаңгыя «Кавказская пленница», «Бриллиантовая рука», «Старики-разбойники» деп киноларда, «Когда деревья были большими», «Двадцать дней без войны», «Ко мне, Мухтар!», «Андрей Рублёв» деп шиилерде каттырынчыг рольдарны ол ойнаан. Ынчангаш циркти директору апарган, Никулин киноларга-даа тырттырбас, хөй-хөй солун рольдарны сумелээрге-даа ынавас апарганы база билдингир болгай. Соолгу каш чылдар дургузунда ооң экранга ойнаан ролю — «Чучело» деп драмада кырганачаның ролю. Ол киноны чүүлар кинозунун режиссёру Ролан Быков тургускан. А оске үелерде — цирк. Юрий Никулинниң билири, моон соңгаар улам солун болурунга бүзүрээри — цирк ындыг.

Ооң дугайын чамдык улус ам «клоун чораан кижи» дижирлер. Оны дыңнаары берге эвес бе деп, ооң айтырдым. Ол боданмайнда «Чок» деп харыылады. Бодап көөрүмге, ол шынын-на чугаалаан-дыр.

Лев КАРАХАН.
(ПМА).

МОСКВАМ МАГАЛЫГ-ДЫР

Пенсияже үнзе-даа, хире шаам-биле ак сетиилдиг ажылдап турарым дээш шаңнатканым путёвка-биле бо чылдың январьда бистиң Төрээн чүрүүвустүң найысылалы Москва хоорайның чөгүнда «Дорохово» деп курортка барып, дыштанып чордум. Ынак Москва кижилерни найыралдаштырып, сеткил-хөөнүн чылыктырып турар.

Дыштанып эмнедириниден аңгыда, курортчулар, бистер найысылалдың төөгүлүг черлериниче экскурсиялап чоруп турдувус. Дыштаныкчыларга ол солун болгаш ажыктыг болган.

Экскурсиялар үезинде найысылалывыс Москваны магадап көрүп, ооң улуг болгаш чараш чаагайын магададым. Амгы үеде ооң чүрттакчы чоңу 8 миллион 300 мун кижи ырак ашкан, а ооң бүгү девискээриниң эзлээн шөлү коңчуг улуг.

Москва тургустунгандан бээр сес чүс ажыг чыл эрткен. Бо аразында улуг хоорай чүнү корбээнил. Дайынчаалыг, өрт-халаптыг, ажыг-шүжүглүг чылдар-даа тургулаан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мөңге чырык херели ышкаш өөрүшкү-маңнайлыг үелер кайын үттүндурар. Тайбың иш бодараан тнилелгелиг чылдар-даа эвээш эвес эрткилээн.

Оларның эң төөгүлүг болза, 1922 чылдың декабрь 30-де Советтерниң бирги Бүгү-россия съездизинге Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганын чарлааны болур. Акы-дүмна өг-бүледе бактаан кирген Совет Тыва 40 чыл юбилейин удавас байырлаар, байырлалды төлептиг ажылхерек-биле үткүүрүн ким күзевес боор.

«Дорохово» курортка тургаш, бистиң чүртүвустүң улус ажыл-агыйының черлиишкиннериниң делгелгезини база көрдүвүс. Оон турар девискээри кончуг улуг. Ында 79 павильонда 300 хире янзы-бүрү темалыг делгелгелерни кылган. Бистиң чүртүвустүң улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының аайы-биле 32 информация төптери ында ажылдап турар, делгелгени чыл бүрүде 10 миллион хире кижилер кээп көрүп турар.

Орус армияның 1812 чылдың Ада-чурт дайынынга чаадырлыг тулушкан черн Бородинога шериг-төөгү музейин, Ада-чурттуң Улуг дайынының сураглыг маалыларының бирээзи Зоя Космодемьянскаяның төрээн сууру Петрищевога ооң музейин болган Москва хоорайның өске-даа тураскаадлыг черлерин лыштаныкчылар соңуургал-биле көрген бис.

О. ДАНЧАЙ-ООЛ.

ОЛИМПИЙЖИЛЕР САРАЕВО-БИЛЕ БАЙЫРЛАШКАН

САРАЕВО. Социалистиг чуртка баштай-да эрттиргени XIV Олимпий оюннары бөмбүрзектиң тайбыга, кады ажылдажылгага, бот-боттарын билчир чоруккa болгаш найыралга хандыкшылдыг бүгү аныяктарның ёзулуг байырлалы болган. Ындыг маргылдааларны чорудуп келгенниң 60 чылдарының дургузунда, ол маргылдаага эң-не хөй кижи киришкен. 49 чурттарның 1590 спортчулары лыжага маңнаарынга, конькиге дүрген маңнаарынга, хоккейге, фигурлуг чуңгулаашкынга, биатлонга, дагдан бадар лыжа спортунга, шанак-биле яргужарының спортунга, бобслейге, двоеборьеге, трамплиндеи лыжа-биле шураарынга олимпийжи страттарга киришкенер.

Спорттуң кышкы хевирлери улам-на билдингир апар чыдар. Сараевоңуң харлыг болгаш дош шыпкан оруктарынга бистер бо хүннерде Греция, Кипр, Турция, Сенегал, Египет, Австралия, Марокко, Аргентина, Мексика дээш ышкаш чурттарның төлээлекчилерин көрдүвүс. Беш диптерниң чоруткан төлээлекчилери маңаа спортчу маргылдааларга киришкен. Латин Американың болгаш Азия чурттарының олимпийжилериниң саны улам өзүп турар. Кыдат Улус Республиканың чыынды командазының киржикчилери — дагдан бадар лыжачылар, маңнаарының спортчулары, фигуристер, конькиге маңнаалар, биатлонистер — 69 спортчу киришкен.

Бо маргылдаалардан кижи бүрүзү-ле медальдыг чоруп шыдаттынмазы билдингир, ынчалза-даа Сараевога эртирген хүннери, делегейниң кол-кол спортчулары-биле кады киришкен маргылдаалары, чаа онгуктер-биле ужуражышкыннар — оларга үр үеде үттүндурбас артар.

Олимпиада — ол дээрге, бедик түңнелдер-дир. Спорт талазы-биле эң-не алдарлыг кижилерни анаа көрүп болур. Бистиң ужуражып, чугаалашканывыс спортчу бүрүзүнүң бодалы чаңгыс аай болду: шаңналдар дээш мынгазынче сан киириптер хире каш-даа аргалыг болган. Ынчалза-даа бистиң врататывыс тергиин эки ойнаан. А ооң соонда делегей чемпионнары инициативаны холга апкан. Кожевников санны ажыткан. Чапсар соонда Ларионов шайбаны Крутовка коңчуг чиге дамчыдып бээрге, оозу санны немээн.

Совет хоккейжилер алдыдыг чидиг демисел моон мурнунда кажан-даа турбаан. Конькиге маңнаарының маргылдааларынга алдын болгаш мөңгүн медальдар дээш туржуп турганнар 0,02 секунда ылгалдыг турганын кым-даа сактып чадашкан!! Ындыг ылгал-биле швед Томас Густафссон бистиң Игорь Малыковту ашкан. А 19 харлыг совет спортчу он километрнииң чарыжында Швециядан келген удурланыкчызын 0,005 секунда ылгалдыг удуп алган.

Олимпиадага 39 комплект шаңналдарны чаалап алган. 17 чурттарның спортчулары медальдарны алган. Дыка бедик түңнелдерни социалистиг чурттарның — ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң командалары чаалап алган. Европаның соңгу чүгүнүң чурттарының төлээлекчилери эки ойнааннар. ССРЭ-ниң спортчулары 25 медальдарны чаалап алган. Олардың 6-зы алдын, 10-у мөңгүн, 9-у хүлер медальдар болган. ГДР-ниң спортчулары оон чаңгыс-ла медаль эвээшти ойнап алганнар. 4-4 алдын медальдарны Финляндияның, Швецияның, АКШ-тың спортчулары чаалап алганнар. Нииттизи-биле Финляндияның спортчулары 13, Норвегияның 9, АКШ-тың болгаш Швецияның 8-8. Чехословакияның 6 медальдарны чаалап алганнар.

Бо эрткен оюннарга ГДР-ниң, ССРЭ-ниң, Финляндияның, Норвегияның, АКШ-тың, Швецияның, Швейцарияның, ГФР-ниң, Канаданың, Италияның, Великобританияның — 11 чурттарның командаларының төлээлекчилери олимпий чемпионнары болганнар.

Олимпиада бүрүзү бодуның кол-кол лауреаттарын адаар болгай. Лыжага маңнаарының үш хемчээлинге тиилекчи болган 28 харлыг Марья-Лииса Хямялайнен (Финляндия) эң тергиндээн.

Кышкы Олимпиада-84-түң ССРЭ-ниң комплект шаңналдарын совет хоккейжилер чаалап алганнар. Сөөлгү шиитпирлиг маргылдааларга олар Чехословакияның командазын 2:0 санга тиилээш, Олимпийжи алдын медальдарны алды удаа чаалап алганнар. Кышкы оюннарга тиилелге талазы-биле совет хоккейжилер Канаданың хоккейжилерин ашканнар. Канадажылар ол талазы-биле маргылдааларга 1924 чылдан бээр, а бистиң хоккейжилериис — 1956 чылдан бээр киржип келгеннер.

ССРЭ-ниң конькиге маңнаарының талазы-биле спорттагы удаа олимпий чемпионнары болган!

ХОККЕЙЖИЛЕРНИҢ «АЛДЫНЫ»

САРАЕВО. Февраль 20. 1984 чылдың Кышкы олимпиадазының сөөлгү хүнүнде хоккей маргылдаазының оюну ССРЭ-ниң шилиндек командазының тиилелгезиниле доозулган. Шиитпирлиг оюнда ол ЧССР-ниң командазын 2:0 (1:0, 1:0, 0:0) кылдыр удуп алган.

Оюн кандыг-даа «хайгыыл» чокка эгелээн. Баштай Чехословакияның хоккейжилери Третьяктың хаалгазынче сан киириптер хире каш-даа аргалыг болган. Ынчалза-даа бистиң врататывыс тергиин эки ойнаан. А ооң соонда делегей чемпионнары инициативаны холга апкан. Кожевников санны ажыктаан. Чапсар соонда Ларионов шайбаны Крутовка коңчуг чиге дамчыдып бээрге, оозу санны немээн.

Совет хоккейжилер алдыдыг чидиг демисел моон мурнунда кажан-даа турбаан. Конькиге маңнаарының маргылдааларынга алдын болгаш мөңгүн медальдар дээш туржуп турганнар 0,02 секунда ылгалдыг турганын кым-даа сактып чадашкан!! Ындыг ылгал-биле швед Томас Густафссон бистиң Игорь Малыковту ашкан. А 19 харлыг совет спортчу он километрнииң чарыжында Швециядан келген удурланыкчызын 0,005 секунда ылгалдыг удуп алган.

Олимпиадага 39 комплект шаңналдарны чаалап алган. 17 чурттарның спортчулары медальдарны алган. Дыка бедик түңнелдерни социалистиг чурттарның — ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң командалары чаалап алган. Европаның соңгу чүгүнүң чурттарының төлээлекчилери эки ойнааннар. ССРЭ-ниң спортчулары 25 медальдарны чаалап алган. Олардың 6-зы алдын, 10-у мөңгүн, 9-у хүлер медальдар болган. ГДР-ниң спортчулары оон чаңгыс-ла медаль эвээшти ойнап алганнар. 4-4 алдын медальдарны Финляндияның, Швецияның, АКШ-тың спортчулары чаалап алганнар. Нииттизи-биле Финляндияның спортчулары 13, Норвегияның 9, АКШ-тың болгаш Швецияның 8-8. Чехословакияның 6 медальдарны чаалап алганнар.

Бо эрткен оюннарга ГДР-ниң, ССРЭ-ниң, Финляндияның, Норвегияның, АКШ-тың, Швецияның, Швейцарияның, ГФР-ниң, Канаданың, Италияның, Великобританияның — 11 чурттарның командаларының төлээлекчилери олимпий чемпионнары болганнар.

Олимпиада бүрүзү бодуның кол-кол лауреаттарын адаар болгай. Лыжага маңнаарының үш хемчээлинге тиилекчи болган 28 харлыг Марья-Лииса Хямялайнен (Финляндия) эң тергиндээн.

Кышкы Олимпиада-84-түң ССРЭ-ниң комплект шаңналдарын совет хоккейжилер чаалап алганнар. Сөөлгү шиитпирлиг маргылдааларга олар Чехословакияның командазын 2:0 санга тиилээш, Олимпийжи алдын медальдарны алды удаа чаалап алганнар. Кышкы оюннарга тиилелге талазы-биле совет хоккейжилер Канаданың хоккейжилерин ашканнар. Канадажылар ол талазы-биле маргылдааларга 1924 чылдан бээр, а бистиң хоккейжилериис — 1956 чылдан бээр киржип келгеннер.

ССРЭ-ниң конькиге маңнаарының талазы-биле спорттагы удаа олимпий чемпионнары болган!

ТЕМАЛЫГ КЕЖЭЭ

Темалыг кежээге белеткел каш хонук бурунгаар эгелээн болгаш чогум кежээ болур хүн школа байырлал шинчи книр шиметтинген. Үлегер чугааларны, тывызыктарны чараштыр бижээш, ханаларда аскылаан. «Тыва улустуң аялгалары» деп пластинкадан хөөмей, сыгыт чаңгыланып, чылгганнарның сеткилхөөнүн сергедип турган.

Күш-ажылдың хоочуннары. Хөндергей суурга баштайгы чуртталга бажыңнарының таваан салышкан Билчээ Чулдумович Монгуш, 1943 чылдан бээр партия кежигүнү Мандарий Допуковна Монгуш, база Хөндергей школазының баштайгы өөреникчилериниң бирээзи Экээн Чүвүртеновна Монгуш олар тоску классчыларның организастап эрттиргени «Тыва улустуң чаңчылдары» деп кежээниң хүндүлүг аалчылары болганнар.

Билчээ Чулдумович чугаазын чоңнуң үлегер чугаазыбиле эгелээн: «Кижи болуру — чажыдан, аът болуру — кулунундан». Күш-ажылга чаңчыгары, аңаа дадыгыпбыжыгары чаагай чаңчыл деп чүвени тайылбырлавышаан, суурга баштайгы школа тудуунга араттарның канчаар киришкенин, бодунуң күш-ажылчы намдарын сактып чүтаалап бээрге, уруглар айтырыгларны улайлап салып турганнар.

Арткан аалчылар херээжен кижиниң өг-бүлеге, чон аразынга сагыыр, албан күүсетсе чогуур чаңчылдарының кижизидикчи үткаынга дожтааган. Ол ышкаш школа реформазында күш-ажыл кижизидилгезинче улуг кичээнгей салганы чугула-дыр дээрзин олар демдеглээш, өөреникчилерге чагыг, сүмезин бергеннер.

Школага техниктиг ажылчын бооп он ажыг чыл ажылдаан Экээн Чүвүртеновна өөреникчилерге чагыг-сүмезин берген.

Кежээге көдээ Совет күүсмонунуң даргазы Э. Монгуш, школада өөредилге эргелекчизи О. Дулуш олар база чүве чүтааланнар, а тоску классчылар солун программалыг концертти көргүскен. О. Анчымааның «Тыва ёзу» деп шүлүктү номчаанын, бөлүк ургуларның «Улуг-Хемниң чалгылары» деп таңшыны ойнаанын кежээниң киржикчилери сонуургаан.

Чалаткан хоочуннар, аалчылар өөреникчилер-биле кажыктап, чинчи чажыржып. «Аскак кадайлар» ойайга чедир шаанга кирип ойнап, сеткили сергек чанганнар.

К. САТ.
школада класстан дашкаар ажылдар организакчызы.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Улусчу чогаадылга фестивалы

Культура ажылдакчыларының профэвилел хоорай комитединиң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң Совет Тываның 40 чылынга болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң фашистиг Германияны тиилээнининиң 40 чылынга тураскаатканы көрүлдези болуп эрткен. Ынчангаш көрүлдениң программазының кол темазы — Төрээн чүртүнга, ооң маадырлыг чонунга, Совет Армияның кайгамчык эрес-дидим дайынчыларынга багаалгаткан ырылар, шүлүктер, чогаалдар болуп турар.

Көрүлде эгелээриниң мурнунда, культура ажылдакчыларының профэвилел хоорай комитединиң даргазы У. Дугержаа сөс ап чүве чугаалаш, бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң киржикчилерниге чедиишкиннерни күзээн.

Областың профэвилелдер чөвүлелиниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи биө-ле дугаарында ойнаан. Бо коллектив биө-ле дугаарында оюн көргүзүп турар аныяк коллектив болур. Е. Долматовскийниң созугже бижиттинген «Төрээн чүрт дугайында», тыва улустуң «Бистиң Тыва» деп ырларын ниити ыры болуу күүседиргеге, залда олурганнар адыш часкап, байыр чедирип турганнар. Оон дараазындагы «Аът мунукчулары» деп тыва танцыны эр улустуң танцы бөлүүнүң күүсеткенин демдеглээрге өөрүнчүг.

Дараазында Тыва АССРниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазыбиле көрүне комитединиң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи сценага көстүп келген. Ук коллектив концертин Р. Кенденбильдиң «Орденниг Тыва» деп ырызы-биле ажыткан. Ыры-хөгжүм ансамбли Р. Кенденбильдиң «Тайбың дугайында ырызын», композитор Понамаренконуң «Ак хар» деп ырызын күүсеткенин, Н. Тыртык-Кара, К. Сюрюнмаа оларның «Өшпес чырык» деп ырны, «Колхозчу кожамыктарны» ырлашканын көрүкчүлер сонуургааннар. Ол ышкаш «Сибирь полечказын» ниити ыр болгаш таңцы болуу чараш ойнап күүсеткен. Режиссёрнуң ассистентизи В. Ыыденжапованың композитор Израйлевичиниң «Тулчуушкуңче» деп дайынчы ырызын ниити ыры болуунуң үделгези-биле күүсеткени солун болган.

Көрүлденин киржикчизи «Тувинская правда» солунунуң культура килдизинин эргелекчизи С. Козлованың Рахманиновтуң, Новиковтуң, А. Чыргал-оолдуң аялгаларынга болгаш улустуң ырларынга үндезилээн «Иелерниң үннери» деп литература-музыкалыг композицияны (Б. Кенештиң үделгези-биле) күүсеткени эки.

«Тываның аныяктары» солуннуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилери, шынап-ла, ук солуннуң адынга дүгжүп, ону бадыткап турар. Олар шуптула аныяк ооллар, кыстар. Концерттиң программазында янзы-бүрү номерлер кирген. Оларның иштинде Ч. Ондар «Коммунистер, бурунгаар» деп А. Межировтуң шүлүүн номчаанын, ниити ыры болуунуң күүселдезин, Г. Монгуштуң «Байлак чурттум» деп ырыны күүсеткенин демдеглевес аргажок. Ол ышкаш «Чылгычының ырызын» ооллар ансамбли-ниң ырлаанын, А. Шоюңнуң каттырынчыг рассказы номчаанын, «Фермага болган таварылга» деп интермедияны бөлүк киржикчилерниң күүсеткенин көрүкчүлер сонуургаан.

«Молодёжь Тувы» солуннуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң Совет Тываның 40 чылынга тураскаатканы «Тайбың дээш бадылап тур мен» деп хөгжүм-үделгелиг литература-публицистиг композициязын көрүкчүлер база үнелээн.

Көрүлдениң түңнелинде жюри кежигүннери бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң программазын темага дүүштүр тургусканы эки дээрзин демдеглээн. Көрүлдеге бирги черни Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле көрүне комитединиң бот-тывынгыр уран чүүл коллективинге тывыскан. Ийиги черде областың профэвилелдер чөвүлелиниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи, үшкүзүнде — «Молодёжь Тувы» солуннуң коллективи.

Аңгы-аңгы жанрлар аайыбиле эки номерлерни болгаш эң-не массалыы-биле киришкени дээш «Тываның аныяктары» солуннуң коллективин жюри онзалап демдеглээн.

Кайы-даа коллективтиң программазында чедир кыллынмаан, идейлиг үтка-шынары чегей номерлер барын бала жюри кежигүннери демдеглээш, ажыктыг сумелерни берген.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер. 9.35 — «Взять живым». Үш сериялыг уран-чечен фильмниң соолгу сериязы. 10.40 — «Аян-чорукчулар клуббу». 11.40 — Телемедээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Күн черлерни шингээдип эгелээниден бээр 30 чыл болган оюнга тураскаатканы документалдыг фильмнер. 15.30 — Делегей конкурстарының лауреады. А. Дмитриев баянга ойнаар. 16.00 — Бистин корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.30 — Совет Армияның А. В. Александров аттыг ийи дакпыр Кызыл туктуг академиктиг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 17.00 — «...До шестнадцати и старше». 17.45 — «Соңгулдаларга үткүштүр». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Дээди Соведиңге депутатка кандидат Горький областың Семёнов районунуң «Верный путь» совхозунуң кол зоотехниги Л. Д. Лебедев киржир. 18.00 — «Шахтёржу туруш». Горловка хоорайдан дамчыдылга. 18.30 — «Ромео биле Юлия». Г. Берлиозтуң музыказынга балеттен үзүндү. Күүселдеде — ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Максимова биле В. Васильев. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң садывыс. 19.30 — Документалдыг фильм. 19.50 — «Так и будет». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.40 — Документалдыг телефильм. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — География. 7-ги класс. Барыын-Сибирьниң оргулаажы. 9.05 — Француз дыл. Өөредилгенин ийи дугаар чылы. 9.35 — География. 7-ги класс. Барыын Сибирьниң оргулаажы. 10.05 — ПТУ-нуң өөреникчилериниге. Физика. Чырыктың чалгыг болгаш квант хевирлериниң шынарлары. 10.35 — Төөгү. 9-ку класс. В. И. Ленин. «Бистиң хүннериниң кол соруңгазы». 12.15 — Ниити биология. 10-гу класс. Дириг амытаннар амыдыралы. 12.45 — Француз дыл. Өөредилгенин ийи дугаар чылы. 13.15 — ПТУга үүү чүвеге канчаар өөредип турарыл. Тула областың № 2 Новомосковск техниктиг училищезинде ажылчын кадрларның белеткелиниң дугайында. 13.45 — «Хостүт темага чогаал». ССРЭниң улустуң башкызы З. Г. Шоюобаа дугайында телеочерк. 14.20 — Дайын чылдарының шүлүктери болгаш ырлары. 15.05 — Телемедээлер. 15.10 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Армияга хүлээлге эрттирер бис». Уруглар литература-музыкалыг дамчыдылга. 18.45 — Мультфильм. 19.05 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Улустуң чогаадылгазы». Телетайылбыр. 21.00 — «Ye». 21.40 — «Отцовский наказ». Уран-чечен үзбек фильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ кубогу дээш мартылдаалар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАИЫРАЛ»: «Берем все на себя» 15.00, «Ворота в небо» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Идем дальше» 9.00, «Всегда готов!» (К-клуб) 10.40, 15.00, «Операция «Ы» и другие приключения Шурика» 12.50, 18.40, «Если враг не сдается» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Убийство в восточном экспрессе» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Где-то плачет иволга» 15.00, «Безотцовщина» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Февраль 24-те «Каржы оюннар» деп шии болур. Эгелээри 19.30 шакта.

Февраль 25-те чарлаттынган «Кадайланыышкын» деп шии ол хүн болбас.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, хаттың күжү кошкак. Дүне агаарның температуразы 32—37, хүндүс 16—21 градус соор.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 34—36, хүндүс 18—20 градус соор.

Редакцияның адреези: 667000, Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 2. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретарларының 2-23-35 партийн ом-ыыпкыра болгаш үлетпүр кадрлистерииниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет түргүзүг кадрлистерииниң 2-37-13, чагаа кадрлизиниң 2-41-27 информация кадрлизиниң 2-20-60 культура кадрлизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый кадрлизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап чыер.

Чагыг № 2061.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының нергелериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1; ТС — 00046.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 47 (12437) | 1984 чылдың февраль 23, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА — ТУРГУЗУКЧУ КҮШ-АЖЫЛ

Соңгукчуларның В. И. Долгих-биле ужуражыышкыны

Красноярскиниң күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери — машина тудукчулары болгаш энергетиктер, химиктер болгаш саазын будурүлгезиниң ажылчыннары, тудутжулар болгаш металлургтар февраль 21-де опера болгаш балет театрынга чыылганнар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Владимир Иванович Долгих-биле Ленинск соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны аңаа болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — «Сибирьтяжмаш» будурүлге каттыжыышкынының партком секретары А. А. Савин В. И. Долгихтиң амыдыралчы оруунуң дугайында угаалаан болгаш коммунистерниң болгаш партия кежигүнүң эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш март 4-те боттарының бадылаашкыннарын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

СЭКП ТК-ниң эдлеч чок Пленумунуң шиитпирлерин бир эп-сеткилдиг деткип турарының дугайында, төрээн Коммунистиг партиязывыс кызыгаар чок бүзүреливин, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип турарының дугайында ужуражыышкынга санал берген чугаалаан.

Ооң дараазында В. И. Долгих чүве чугаалаан. Чыылганнар ону чылыы-биле уткааннар. Соңгулда мурнуунуң кампаниязы чуртта улам калбарган дугайында, ооң иштилел-политиктиг улуг ужур-дузазының дугайында, соңгулдаларга белет-келдиң чоруп турары бо үеле иштики болгаш делегей байдалының дугайында ол чугаалаан.

Партия бүгү совет улус чоокта чаа аар чидиргге таварышкан деп, оратор чугаалаан. Шылгаракгай политиктиг ажылдакчы, тайбың болгаш коммунизм дээш маган чок демиселчи Юрий Владимирович Андропов мөчээн. Чурттуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары ооң чыыртыкылыг турачаалының мурнуунга мөгейбишаан. СЭКП-ниң Ленинчи Төп Комитединиң долгандыр боттарының хүрээлериин улам сыры каттыштырып турар.

Партияның чаңгыс эви, чон-биле ооң тудуш харылзаазы бистиң күжүвүстүң кезээде үнделинии болуп келген болгаш болуп-даа турар. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону бир үн-биле соңгаан СЭКП ТК-ниң эдлеч чок Пленуму партияның бузулбас сырый каттыжыышкынын база катап бадыткаан. Партияның болгаш күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы К. У. Черненкону Коммунистиг партия, совет улус эки билир. Партияның аңаа даасканы бүгү албан-дужаалдарга ооң организакчы талантызы, ханы билиглиг, дүржулгалыы, партийжи принципиалдыы, кижилерге сагыш човангыры болгаш кичээнгейлиг тодаргай илергейлээшкини-диp деп, В. И. Долгих демдеглээн. Улус ажыл-агыйның хогжүдеринге, совет кижилериң чаагай чоруун бедиреринге бүрүнгаар улуг базым кылдынган.

Экономикада таарымчалыг базымнарны түгле быжыглаар эвес, харын-даа уламна хогжүдери, улам-на бедик түңнелдерни чедип алырынга күжениишкиннерни улгаттыгары эргежок чугула. Ол дугайын СЭКП ТК-ниң декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде. Тоң Комитеттиң эдлеч чок Пленумунга эш К. У. Черненконуң чугаазында тодаргай айыткан.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга, соң камгаланыр күчү-шыдалын быжыглаарынга, чоннуң чаагай чоруун бедиреринге чугула ужур-дузалыг соруглаларга оратор ооң аңаа дожаган.

Үлетпүрге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планнаан ажыр 1,2 хуу бедиңерин, продукцияның бот-үнезин 0,6 хуу немей чыгедирип, ажылдап турар будүрүлгелерге ажылчыннарның санын остүрбейн, будүрүлгенің бүгү немей өзүлдезин хандырарын Красноярск крайның ажылчы чоннары хүлээнген деп, депутатка кандидат чугаалаан. Конституцияда көрдүнген билдингир статус — республикаларның бүрүн эргези — нация болгаш бичe улус бүрүзүнүң эргелериниң дугайында партияның сагыш салыышкынының тодаргай илергейлээшкини-дир, ынчаарга эргелер болгаш хүлээлгелер бистиң иитилелиивисте диалектиктиг ёзу-биле сырый холбаалыг. Ынчангаш эргелерни калбартканын, тускайлаң чорукту күштелдиргенин бүгү чурттуң экономиказында болгаш культуразында ажыл-херектиң байдалы дээш харыысалганы бедидерин бистерден негеп турар идегел кылдыр деп, В. И. Долгих демдеглээн. Улус ажыл-агыйын хогжүдеринге, совет кижилериң чаагай чоруун бедиреринге бүрүнгаар улуг базым кылдынган.

Экономикада таарымчалыг базымнарны түгле быжыглаар эвес, харын-даа уламна хогжүдери, улам-на бедик түңнелдерни чедип алырынга күжениишкиннерни улгаттыгары эргежок чугула. Ол дугайын СЭКП ТК-ниң декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде. Тоң Комитеттиң эдлеч чок Пленумунга эш К. У. Черненконуң чугаазында тодаргай айыткан.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга, соң камгаланыр күчү-шыдалын быжыглаарынга, чоннуң чаагай чоруун бедиреринге чугула ужур-дузалыг соруглаларга оратор ооң аңаа дожаган.

Үлетпүрге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планнаан ажыр 1,2 хуу бедиңерин, продукцияның бот-үнезин 0,6 хуу немей чыгедирип, ажылдап турар будүрүлгелерге ажылчыннарның санын остүрбейн, будүрүлгенің бүгү немей өзүлдезин хандырарын Красноярск крайның ажылчы чоннары хүлээнген деп, депутатка кандидат чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң мооң мурнунда болган соңгулдаларының сөөлүнде беш чыл эрткен. Ол дээрге совет улустуң чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылының, коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участоктарынга партияның кайгамчык улуг организакчы болгаш политиктиг ажылының чылдарынд

БИР ДЕМНИҢ БАЙДАЛЫНГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

төвүнге 140 оруниуг уруглар садын тударынга дузалажырын олар депутаттың кандидадыныдан дилээнивер.

Г. Ч. Ширшин сес алган. Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга тодээ кылдыр депшидип турары дээш өөрүп четтиргенин ол соңгукчуларга илереттишаан. бүзүрелди шынзыдары-биле бүгү-ле чүүлдерни мылырым, күжүн билинип харамнанмаган соңгукчуларга дыннаткан.

Бо чыл ханы кажыдалбиле эгелээн дээрзин ол чугаалаан. Коммунистиг партинның болгаш Совет күрүнеиң ыңгаралгай ажылдакчызы, тайбың дээш могагшыяг чок демиселчи Ю. В. Андропов мөчээн. Ол кажыдал хүннеринде совет кижилер Коммунистиг партинга, ооң леминчи Төп Комитединг долгандыр улам сырый каттышкан. СЭКП ТК-ның февральда болган элчег чок Пленумунга ол дугайында демдеглээн, анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретарынга эп К. У. Черненкону соңгааның совет кижилер изин-биле деткээн деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) база июнь, декабрь (1983 ч.) Пленумнарының салгап сорулгаларын күүседир дээш совет кижилер, ооң иштинде Тываның ажылчы чонкары улам шудургу ажылдап турар. 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиннир күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Тыва АССР-ден Кызыл районнуң «Тилелге» совхоз тиилекчи болуп үнгеш. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл түгү-биле шаңнаткан.

Ооң иштинде Тываның ажылчы чонкары улам шудургу ажылдап турар. 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиннир күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Тыва АССР-ден Кызыл районнуң «Тилелге» совхоз тиилекчи болуп үнгеш. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл түгү-биле шаңнаткан.

РЕВОЛЮСЧУ ДАЙЫНЧЫ, КҮШ – АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 2, 1984 чыл

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Армия генералы И. ШКАДОВ, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

Маадырлыг Совет Чепсектиг Күштериң төөгүзүү дайынчы он сес чылдың февральда эгелээн. Күш-ажылчы чоннуң чаалап алыышкыннарын камгалаар кылдыр Улуг Октябрьдан төрүттүнген, Коммунистиг партияның күзел-соруу-биле, В. И. Ленинниң шылгарангай мерген угааны-биле тургустунган Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду боттарының Кызыл туктарын кадыг-дошкун тулчуушкуннарның чалбыжыын тавартыр, дайынның эң-не шыңгыы шылгалдаларын алдарлыы-биле тудуп келгеннер. Төрээн чуртунга, коммунизмниң чырыткылыг идеалдарынга кызыгаар чок шынчы бараан болуушкун-биле Совет Чепсектиг Күштер бистиң чуртувустуң улустарының, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының изиг ынакшылын болгаш хүлээп көрүүшкүнүн чедип алганнар.

Экономиктиг, социал болгаш культура депшилгезиниң бүгү угланыышкыннарынга бистиң чуртувус бүзүрелдиг бурунгаар хөгжүп турар байдалда Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң байырлалын бо чылын демдеглеп турар. Улус ажыл-агыйының кол көргүзүглери экижээн, индустрияның эң чугула адырлары дурген темпилиг хөгжээн. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дутайында партия доктаамал сагыш салыышкынны илергейлеп турар. Аъш-чем программалын боттандырары бүгү чоннуң хөрээ болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары белетеннип турар.

Төрээн чурттуң айыыл чок чоруун, совет киржилеринең тайбың күш-ажылын, бүгү делегейге тайбыңны камгалаар дээш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары боттарының бүгү күжүн болгаш энергиязын берип турарлар. «Кезээде серемчилелдиг, социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга доктаамал белен болур!» деп лозуңнуң адаа-биле социалистиг чарыш Армияда болгаш Флотта улам-на калбарган. Социалистиг чарыштың тугун бедик көдүрер, дайынчы мергежилди улам бедидер, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет удыстуң тиилелгезиниң 40 чылын төлептиг уткуур дээш шимчээшкинни калбартыр дугайында Суворов болгаш Кутузов орденнерлиг Проскуровтуң Кызыл туктуг моторжуткан адыгжы полугунуң (командири майор А. Столяров), ракета кезээниң (командири подполковник А. Павлов), Суворов, Кутузов болгаш Богдан Хмельницкий орденнерлиг Смоленскиниң агаар камгаладыының Кызыл туктуг зенитти ракета шериглериниң полугунуң (командири гвардейжи подполковник В. Нечаев), ийи орденниг гвардейжи шүүртедекчи ужар чүүл полугунуң (командири гвардейжи подполковник Ю. Темников), Кызыл туктуг атомнуг «Киров» ракета крейсерниң (командири 1 ранганың капитаны А. Ковальчук) эгелекчилер болган.

Делегейниң амгы нарын болгаш кедерген чидигленгеи байдалының үезинде тайбыңның херээн чайгылыш чок камгалаарын, империализмниң авантюристиг планнарынга болгаш хөделиишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавышкынны таварыштырарын, бистиң Төрээн чурттувустуң камгаланыр күчүзүн улам-на быжыглаарын СЭКП болгаш Совет күрүне бодунуң эң чугула хүлээлгели кылдыр санаа турар. «Кымга-даа хенинг безин чигзиниишкиннер артпазын дайынзырак авантюристерниң калчаарап, халымдаан баянын кынчыктырбайн соодуптар четчир чепсектерлиг болур төлээде, бистиң чуртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында сагыш салыр апаар бис» — деп, СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненко онзалап демдеглээн.

Хамааты болгаш Ада-чурт дайынчыларының маадырларының алдарлыг чаңчылдарын Төрээн чурттуң сезен чылдарда камгалакчылары улам байлакшыдып, уламчылап турар. Чепсектиг Күштериниң хоочулнары-биле ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң удуртулгазының ужуражыышкынынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов чүве чугаалаан болгаш бистиң Армиявыс, Флодувус шынар талазы-биле улам бедик чадаже көдүрүлгеи, оларга хүлээндирген дайынчы даалгаларыны алдарлыы-биле күүседип шыдаар аргалыг деп демдеглээн.

Делегей байдалы кедергей чидиглеиген амгы үеде чурттуң камгалалын улам-на быжыглаар төөгүлүг херекке эрес-маадырлыг, кан дег быжыг туруштуг чорукту, профессионалдыг бедик мергежилди нөргүзеры Совет Чевсектиг Күштерден негеттинип турар. Мораль-политиктиг болгаш дайынчы бедик мөзү-шынарларны бистиң амгы хүннеривисте Совет Эвилелиниң Маадырлары полковник И. Жуков, 1 ранганың капитаны Л. Куверсиий, гвардейжи подполковник Ю. Кузнецов, подполковниктер Е. Э. Зельняков болгаш В. Щербаков, майор Р. Аушев, капитан Н. Акрамов олар көргүзүп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында Совет Чепсектиг Күштериң дайынчы күүзүү чоруур деңнелче көдүрүлгеи. Диптер аразына ужуглар ствателгиг болгаш ортумах ыракшыядың күүлүг ракета комплекстери, амгы үениң танк шериглериниң дайынчы техниктери, агаар халдаашкыларынга удур камгалалдың чепсектери, сайзырагай дайынчы самолеттар, суг адаанга чоруур атомнуг ракета хемелери, дайынчы корабльдер Совет Чепсектиг Күштерде бар.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бодувуң 66 чылдың наваигызындаа-даа артык күүлүг болгаш дайынчы белеткелдиг уткуп турар. Олар социалистиг дем каттыжылгазының күүтүнелериниң аку-дүнма армиялары-биле демнежип алгаш, социализмни болгаш тайбыңны камгалаар талазы-биле патриоттуг болгаш интернационалчы ыдыктыг хүлээделяп алдарлыы-биле күүседип шыдаар.

(СЭТА).

«Кезээде серемчилелдиг, социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга доктаамал белен болур!» деп лозуң адаа-биле социалистиг чарышта сибирьжи дайынчылар бедик көдүрлүүшкүи-биле киржип турар. Дайынчы мергежилин бүзүрелдиг сайзырамгайжытпышаан, кандыг-даа дайзыныы тиилээринге олар өөренип ап турарлар.

ЧУРУКТА: өөредилгениң эалчеглиг соруглазын күүседири-биле дайынчы техниканың маршче үнупкени.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Челябинскиниң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг дээди танк командылал училищези бедик квалификациялыг офицерлерни белеткеп турар.

Шөлте кичээл эрттиреринге белеткел алыр комплекс училищеде бар. Келир үениң офицерлери маңаа танк башкарыш, кара боолап, дайынчы техниканы тургузуу өөренип, харын-даа тулчуушкуннуң бүгү хевирлеринге салбырлар башкарылгазын билип ап турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел ажылдары училищеде бо хүннерде изиг түлүк. Амыдыралдың совет хевирииың болгаш дугайында беседалар, партияның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочулнары-биле ужуражылгалар агитпунктуда доктаамал болуп турар.

ЧУРУКТА: боодалгага кичээл журнуу чарыында бөлүк курсантылар. Ортузунда — батальонда ВЛКСМ комитединиң секретары Альберт Будышкин. Ол Ленинчи комсомол аттыг стипендия ап турар.

К. КЛИНИНИЦЕРНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЯН-КОЛДАН ЧОРУТКАННАР

Чонну бижик-билигге өөредир ажылга идепкейлиг киржип чоруп турда, ону Улуг-Хем кожкомунче келдиртип апарган. Сумуларга суртаал ажылы чорудар сургакчы эрге-дужаалга томуйлаттырган. Ол-ла ажылдан Түлүш Базыр фронтуже чорупкан. Фронтудан эвп келгеш, амыдырал аайы-биле «Х Улуг хурал» колхозка барып киргеш, амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир анаа ажылдап, чурттап чораан.

— ...Ровнону, Деражнону, Сурмичинн хосташкан мен. Дайзыынның огу мени балыглаваан болза дайынчы орүүм оон-даа узун болур турган — деп, оон хомудап чугаалап органын дыннаан мен. — Ровно дээш тулчуушкунга дайзынның от точказын үзүткааным дайынчы амыдыралымга үттүндүрбас боол арткан.

Түлүш Базырның эжи Кыргыс Сенчен-оол база Баян-Кол чурттуг. Оон дугайын Иван Кузнецов «Саяндан Ровно чедир» деп номунда мынчаар бижээн: «Ыш, довурак, дары чыды холужуп, кара чер сиринейип турган.

— Туттунунар, оолдар! — деп, командир чугаалаан. — Тиилелге бистии болур!

Ынчан Бүрзеккей олура дүшкен.

— Балыгладыптынар бе, эжим командир? — деп, Кыргыс Сенчен-оол бо маңнап келген. — Шарып берейн.

— Шыйбакты чоор сен — деп, Бүрзеккей алгырган.

— Пулемёт чүге ыыттавайн барды. Ынаар халы.

Сенчен-оол үнгеп баргаш, пулемёттуң артынга чыдыпкаш, фашистерже булгуртупкен. Ол үеде Оюн Түметей, Ондар Чылбан маадырлыг өлгеннер. Дөңгүр-Кызыл, Оюн Удумбара, Сарыглар Шойдакпан база-ла дидимнериың өлүмү-биле барганнар.

Хомушку Лаппаның расчётунга Бүрзеккей маннап чеде берген. Кыргыс Сенчен-оол пулемёт мажызын тудуп алган ыыт чок чыткан. Маадырлыг дайынчыны чайлады идип каап, командир оон пулемёду-биле адып эгелээн. Удаваанда Сат Бүрзеккей черже оожум олуруп бады барган... Украин черде бажын салган маадырларны чоп утпас».

Баян-Кол суурда эки турачылардың эдын бижээн самбыра бар. Ында бо ийи эжишкиниң ады кирбээн. Ынчалза-даа Кыргыс Сенчен-оол аттыг кудумчу бар. Түлүш Базырның чурттаи чораан кудумчузуи оон ады-биле чүге адап болбазыл? Оода самбырага оон адын киирбээ. Самбырада чамдык эки турачыларның түгле ады, а чамдыызының чуруктары бар. Чуруктарны өйдеп-ейлеп чаартып, солувайн турарындан оңу көүрарын, көстүүр тода эвес апарган.

Арыг ханың Төвээн чурт дээш төп чораан эки турачыларга хүндүткеливис мынлыг чавыс боорга тааржыр бо?

М. БИЛЕН-ООЛ.

ДӨРТ СЕКУНДА АРТКАНДА

...В. Яковлевтиң командылааны адыгжы дайынчылар эалчеглиг кичээл үезинде гранаталар октаарының мергежилгелерин күүседип турганнар. Анаа дайынчы Ибрагим Умызаков гранатаны чазыдырыгга белеткеп алгаш, октаар деп чоруй, өскүнупкэн. Частыышкынга чедир дөрт-ле секунда...

Ынчан улуг лейтенант Умызаковтан каш-ла базым черге турган. Девидей хона берген солдатты турган черимден ырады идипкен. Ол кээп ужарга, оны боду-биле дуй чыдыпкан. Частыышкын дикмирепле үнген, чаштанчылар дээр-шаар дүнөүүштели берген. Олардың ийизи офицерни аар балыглапкан...

Госпитальга үр эмнетиениң соонда, Владимир Яковлев катап амыылынче капитан эргелиг үнген.

И. КОЦ.

СЭТА-ның корр.

ДАЙЫН ШӨЛҮНГЕ АЛДЫ ХОНУК

Ровнону немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 40 чыл оюн бо чылдың февраль эгелинде демдеглээн. Үк хоорайны фашимден хосташкан чоргаараалды чүгле тыва эки турачылар эвес, а тыва кижи бүрүзү арыг, шынчы сеткилинге кадагалаар. Чүге дизе бүгү Тыва дайынчы деткимчиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Армияга көргүскен.

ТАРН ТК-зы, ТАР чазаа бистерни фроитуже үдеп тургаш, үнелиг чагыларны, даалганы берип, улуг идегелди салган. Ол чагыглар, партийжи даалгалар тулчуушкүи үезинде сагышка бо-ла кирер, кижини кичээндирер турду.

Тыва эки турачыларның кызымак тулчуп турганы сагышка бо-ла кирер. 1944 чылдың январь 30. Улуг лейтенант Саттың взводу Деражно суурда быжыг камгалалдыг дайзынга удур шавар халдаашкынны хүндүткүнүн 10 шакта эгелээн, чаңгыс базым-даа аткаарлавайн, дидим тулушкаш, дүнекиниң 12 шакта камгалалдан үндүр сывырган.

Февраль 1-де Ровно хоорайның кыдыында туйбу-заводунуң чанында камгаланган дайзынга удур халдаашкынче үндүвүс. Бистиң мурнувуста дайзын-биле аңаа сылба тутчуп турган кезек бичии аткаарлап, күш кирип аар дээш дыштаны бээр аргазында, бис чеде берген болдувус. Боттарывыс эалчээвисте дидим халдааш, кыска үеде немецтерниң күжүн кошкадып, хорадап турган оңгуларындан үндүр сывырган бис. Ол тулчуушкунга пулемётчу Самбуу шылгаракан, мен оон дузалакчызы турдум.

Февраль 2-де база катап шавар халдаашкынны кылып, удурланынчыга өлүмнүг сотугну таварыштырбышаан, хоорайже чала таварып кирип келген бис. Немелде күш боон Фёдоровтуң партизаннары келгелек турда, демир-орук станциязынга дайзын-биле сегиржип ап турган болган бис...

Балыглаткаш госпитальга каш хондур эмнеткеш сегээн мен. Хоорай иштинге — кудумчуларга, бажыңнар аразынга дайылдажыры берге-дээ, айыылдыг-даа болур чораан. Партизаннар-биле кады тулчуру, оларның арга-мергежилин көрүп өөренири биске ажыктыг болуп турган. Бистиң кол-ла чевээвис автомат, граната. Ол тулчуушкунга автоматчылар взводунуң дайынчылары артык күштүг дайзын-биле маадырлыг тулушкан. Дайзыннарга пулемёт хөй турган. Оозу-биле бисти кедерден бо-ла хөме боолаар турду. Ынчалза-даа дидим, катаажыр тулушкаш, станцияны хостап алдывыс. Оюн Түңгулак, Оюн Айыыжы коргуш чок-ла тулушканнар. Автоматтарның огу төөп каартa, дайзыннарны чүгле граната-биле хөме берип турдулар. Аңаа хөй-ле фашист өлген. Бистиң талавыстан когарал база эвээш эвес болган. Түңгулак балыгладыпкан. Эжимге дула чедирер дээш чеде берген турумда, дайзының октаан гранаталы мыыйай чоогувуска каап частырда, оон бузундулары бисти хөме апкан, балыгланган эжим база улам аар балыглаткан, мээң дөмээмче бузупду кадалып, частыышкын тевиинге ойтур шаптыргаш, медерел чок чыдырымда, эжимиң хөлү эрте берген болган...

Эки турачы тыва кыстарның маадырлыг чоруктарын кижи үттүр ужур чок. Ровноже шаап кирип турувуста Г. Т. Довадорнуң эрезии, оон дидимин бо-ла сактып каар мен. Адып, боолап, аъттыг, чадаг маңнап турда, эр кижилерден дудак-даа чок кижи-ле болгай.

1980 чылда Ровнога чораш, область солунунга бистерниң дугайывысты сактып бижээнин номчудувус. Тыва эки турачыларны панфиловчуларга демсйлеп каанынга кижи чоргаараныр чорду. Ол дээрге үндүткелдиң үнелели, деңнелгези-дир.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында Совет Чепсектиг Күштериң дайынчы күүзүү чоруур деңнелче көдүрүлгеи. Диптер аразынга ужуглар ствателгиг болгаш ортумах ыракшыядың күүлүг ракета комплекстери, амгы үениң танк шериглериниң дайынчы техниктери, агаар халдаашкыларынга удур камгалалдың чепсектерни, сайзырагай дайынчы самолеттар, суг адаанга чоруур атомнуг ракета хемелерни, дайынчы корабльдер Совет Чепсектиг Күштерде бар.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду бодувуң 66 чылдың наваигызындаа-даа артык күүлүг болгаш дайынчы белеткелдиг уткуп турар. Олар социалистиг дем каттыжылгазының күүтүнелериниң аку-дүнма армиялары-биле демнежип алгаш, социализмни болгаш тайбыңны камгалаар талазы-биле патриоттуг болгаш интернационалчы ыдыктыг хүлээделяп алдарлыы-биле күүседип шыдаар.

(СЭТА).

Каяа-даа баарывыска бисти өөрүшкүнүң, найыралдың өзулалы-биле хүндүткеп уткуп ап турдулар.

Дайын үезинде тывалардың киирген улуг-хуузу дазайга дамды хире дуза-ла болду ыйнаан. Ынчалзажок дүшкүүрлүг, кадыг-берге үеде дамды дег-даа дуза, деткимче херек турган. ССРЭ биле ТАР-ның найыралын ол деткимче ханыладып быжыктырган. ССРЭ-ниң составынга каттыжып киреривистиң база бир чугула дүлгүүрү, амгы хөгжүлдевистиң кедилиг үндезини болган деп бодаар мен. Тыва эки турачы эш-өөрүм-биле дайын шөлүнге эрттиргенимиң чүгле алды хонук дугайыш сактып бижидим. Ол хонуктарда төкиен деривис, ырыг ханывыс халас барбаан...

СЭКП ТК-ның Совет чазактың делегейгге тайбың дээш чорудуп турар политиказы дег чөптүг, үтаанныг политика чок.

К. ЧАМЗЫРЫҢ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

«Н» шериг кезээнде дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинелериниң бирээзи И. Саттаров.

ЧУРУКТА: И. Саттаров бодунуң дайынчы «өөнүүү»-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДИДИМНЕРДЕН ОК КОРГАР

Маадырлар бистиң аразыста деп чугаа черле шын болур-дур. Мен Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде дайзынның октарының адаандан каш-каш катап дириг үнген экер-арес эр-биле танышкып чугаалаштым. Оон дугайын солуннуң номчукчуларынга сонуургадып чугаалаары күзенчиг.

Симаковтар Тывага революция мурнунда-ла көжүп чедип келгеш, Чербиге турумчуп чурттай бергеннер. Оларның үш дугаар оглу Саша 1916 чылда төрүттүнгеи. Поликарп Георгиевичдаа, Евдокия Михайловнадаа оглунуң салым-хүүзу дайынның мыстыг өртүнге, дайзынарның хирлиг холунга кире бээр деп кайын билгеннер боор. Оглун өпейлеп өстүрүп каапнар. Симаковтарның өг-бүлези хөй, шуптуон бир кижи. Олар ажы-төлүн черге ынак, черни хүндүлеп биляр кылдыр кижизидерии үргүлчү ораллажып чорааннар.

Чайның бир-ле изиг хүнеринде көк дээр хенертен карангылаш дээн ышкаш болган. «Фашистиг Германия ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаан» деп суртенчиг медээ бүгү Тывага чаңгыланы хона берген. Аныяк совет республикажe күштүг, ареатанзыг дайзыы халдааны бүгү кижилерни дувуреди берген. Поликарп Георгиевич Симаковтуң дөрт оглу, оон акызының база дөрт оглу — шупту сес Симаковтар каржы дайзынның аспаандан чурттун хостажып алыры-биле дайын шөлүнче аъттаныр апарганнар. Адазези оолдарын үдээн, чагыгсөзүн берген.

Олар Кызылдан чүък машиназының кырынга олуруп алгаш чорупкаш, Абаканга, Абакандан посадилеп Алтайның Бийск хоорайга келгеннер. Анаа чүк бүрүден келген аныяк оолдардан 232 дугаар адыгжы дивизияны организастап тургускан, олар шеригнин түр белеткелин база эрткеннер.

Оортан олар 1942 чылдың апрель 29-та барган сөөртүр поездиге олурупкаш, Воронеж хоорайга келгеш, дайзын-биле баштайгы сегиржилге алыышкынга аңаа киришкеннер. Саша акызы Дмитрийбизе сапёрлар взводунга барганнар. Дайын шөлүнге сапёр кижи дайзынга удур миналарны салыр, биске удур салган миналарны сөгер, ажылы айыылдыг болган берге. «Сапёр кижи чаңгыс катап частыыг кылыр» дээри-ле шын. Сапёрлар кезээде халдаашкынның мурнунга чоруурлар.

Симаков алышкылар дараазында Дон хемниң чанынга тулчуушкунга киришкеннер. Тулчуушкуннуң киржикчизи Александр Симаковтуң бодунга состен берээлиңер:

— Доныу кежир улуг көвүргүнүн дайзын келир талазынга четчир санныг миналы салган бис. Бир эвес дайзын хемче шурап келзе, хемни бистен хүнаап алыр хире апарза, көвүргүнү чала тепсиптер үжүрлүг тур-ган бис. Олар бисти каш даа удаа сырыгладып келгеннер. Ынчалза-даа ол санында-ла дедир ойталаар үжүрга таваржып турганнар. Адак сөөлүнде оларның бүгү-ле боо-чепсээ, машинатехниказы, шериг күжү көвүргү аксынга диргелип келген. Ынчангаш көвүргүну буза тепсиптер үжүрга таварышкан бис. Канчангаш-ла көрүвүске, олар көвүргүну катап тургуза каапкан болдулар. Мырыңай кайгап каан бис. Камгалалга турувуста Дон хемниң эриниден чаңгыс базым-даа аткаарлап болбас деп дужаалды алган бис. Ынчангаш 1942 чылдың июльдун эгезинден декабрьның төнчүзүнге чедир чаңгыс ол-ла камгалал шугумунга быжыг туттунуп турган бис. Батальоннуң хорамчазы база ажок болган. Мээң акым Дмитрий база аңаа өлүткен. Төрээн чери Тывадан, төрээн везинден чарлып чоруткаш, Дон хемниң эрииие хайыралыг бажын кара черге салган...

Мен дайын шөлүнге мурнунда чолаачы чораан. Боду улут-шыырак мага-боттуг, орлан-шоваа, оюн-башпак-тыг Лёня Левченко-биле таныжып алган мен. Лёня-биле үргүлчү кады чоруур атакаже кады кирер турган бис. Мээң ол эжим — Лёня дуржулгалыг дайынчы, бичии саадаш дээн черинге-ле онгу каза шаап алыр чанчылдыг кижи. Оон «Дириг артар дизиңерзе, не черже ханылап киринер, не черден туттунунар, силерни чүгле не чер камгалап шыдаар» деп чугаазы бар. Мен база оон үлегери-биле онгуну дораан каза шаап алыр апаргам мен.

Донга ол тулчуушкуннар үезинде Симаковтуң отрядынга ийи аныяк солдат немежип келген. Тулчуушкун соолунде чапсар болу бээр аразында, солдат котелоктарынга шай хайындырып ижип эгелээннер. Левченко биле Симаков шай тип каапп, ол хайнып турар аразында база-ла онгу казып киринкенвер. Демги чаа келген ийи солдат хей чүге күш үндүрүп канчаарыл деп, хөрүм-даа оларны кыжырыып сагыштыг болганнар. Ол аразында бомбак арга артындан «газ» демдектиг улуг самолёттар хенхенертен чарыпап баткан соонда, кезек бомбалар октапкаш, дедир чылбыртып чоруй барганнар. Саша биле Лёняны онгу камгалап каан. Демги ийи солдат аар балыглаткан чытканнар.

А. Симаковтуң дайылдажып турган кезээ дайзынарны аткаар ойладып. Днепрни чаза булган кежип турда, снаряд бузундулары он талакы будунче аар балыглаан. Госпитальдан үнгеш, 23 дугаарлыг эалчег дивизиязынга дайзыннарбиле демиселин уламчылаан. Ол дивизияга янзы-бүрү нациияның солдаттары тулчуп турган, ёзулуг-ла интернационалчы дивизия турган. Фронт шугуму Днепр хемиң эриниге келген. Аңаа ол шериг кезээ дыка улуг когаралга таварышкан. Дивизияны катап четчелээн. Ол чаа күш-биле бир дап бергеш, хемни чаза булган меже берген.

Дуржулгалыг дайынчы Александр Поликарпович Симаков боду мынчаар чугаалап орар:

— Дайын шөлүнге эмин эрттир коргуп-сүрүлеп, артык шимчээшкиннер кылган херек чок. Оон аңгыда курраг черге дүшкен снаряд октарыбиле сүг кырынга дүшкен октарның шимчээшкини база илгалдыг болур чүве. Сүттэ дүшкен октар өрү дүндүүштелдир чаштаар. Сенче дөрт чоруп орар октуң даажы дыңналбас, ок сенден өскүзер үжүгүп орар болза, сыылаан, сыгырган даажы кулакка дыка чидиг дыңналыр.

Бистиң дивизиявыс Киевти хостаар сорулгалыг турган. Ынчалза-даа багай чүве — он-чемзек төнер четкен. Бир-ле дүүште дивизия командири мени кел дээн. Дораан халып чеде бергеш, дайынчы ёзу-биле илеткедим. Командир менээ «Хем ол чарыында, бо дүштэ хааржактарда октар бар-дыр. Ону бээр кежирер силер, эш Симаков» деп, дайынчы даалга берди.

— Дыннаан тур мен, эш командир, октар кежир дидир — деп, илеткээш, даалганы күүседип киргеп мен. Хем кыдыында маңнап кээримге, ийи хеме тур. Хемеии сүтже киир иткеш, эшкиштеп-ле эгеледим. Немиттер мени эскерип каапкан. Изиг октар долгандыр сыынайныл, ыглажып-ла, пашта соолдурган тараа дег мойтунайныл-ла турлар. Чүгле командирииң дужаалын күүседиринии дугайын бодан чораш, хааржактарда октарга чедип келгеш, дөрт хааржак окту хеме иштинче комчуг дүрген киир октагылаш, дедир-ле эжиндирип кежиптим. Днепр дыка калбак, 900 метр хире бар. Чамдыкта кижи кайгаар таварылгалар тургулаар. Ол хире хөй октарның чангылыдаа менээ детбээн болганын чүгле хемни кежил, куртаг чер кырынга буттарым баскаш, ам бүзүрээн мен. Дивизия командири полковник Добромыслов өөрээзиндеи мени куспакталш!

— Симаков! Дириг сен бе, эжиим, кедергей-ле ойүнде эккелдиң! — деп, катап-катап чугаалап тур.

М. ЭРГЕП.

(Уламчылыг).

ОЛИМПИЙЖИ ИДЕЯЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СЭТА-ның корреспондентилерниң айтырыгларынга Делегейниң олимпий комитединиң президентизи Х. А. Самаранч харыы берген.

Сараевога болуп эрткен Олимпиадаларны канчаар үнелеп турарыңарның дугайын чугаалап көрүңерем. Силерниң бодап, күзеп турганыңар ышкаш эрткен бе?

— Сараевога болуп эрткен XIV Кышкы олимпий оюннары эрткен 60 чылдарда болуп эрткилээн Ак олимпиадаларның аразындан эң-не эки эрткен болгаш кандыг-даа маргыш чокка ол олимпиадаларның төөгүзүнге инер апаар—деп, Делегейниң олимпий комитединиң президентизи чугаалаан. Ол Оюннарның эгелээн үези — 1924 чылдан бээр дшак ыңдыг спортчу байырлалды, атлеттерниң демниг каттыжышкынын делегей кажан-даа көрбээн. Сараевога болуп эрткен оюннар болза, олимпийжи идеяларның — тайбыңның, найыралдың, кады ажылдажылганың идеяларының тиилелгезинниң херек кырында бадыткалы болган.

— Сараевога болуп эрткен Олимпиада делегейниң чурттарынга спорттуң кышкы хевирлеринге сонуургалды улам бедидерниге дуза чедирген деп болур бе?

— Ынчанмайын канчаар. Оюннарга эң хөй чурттар—49 чурттарның төлээлекчилери киришкенининг фактызы-ла бээш спорттуң кышкы хевирлеринге сонуургалдың улам өзүп турарын хереченилеп турар-дыр. Сенегал, Марокко, Мексика, Аргентина... ышкаш Африканың болгаш Латин Американың изиг чурттарының спортчуларының Ак олимпиадаларга киржип турары ам кымны-даа кайгатпас. Спорттуң кышкы хевирлеринге оларның эрестиг тутчуп турары дыка солун-дур. Амдыызында олар дагдан хаак-биле бадарынга болгаш хаакка маңнаарынга киржип турар-лар, ынчалза-даа оларның коньки оруунче болгаш биатлонистернинг трассаларынче үнүп кээр хүнү ырак эвес деп билзе чогуур. Спорттуң кышкы хевирлеринге сонуургалдың улам өзүп турарының ооң өске хереченизи болза, 17 чурттуң төлээлекчилери олимпий медальдарын Сараеводан төрээн чурттунче апарганы. Шак ыңдыг чорук мооң мурунда болгулаан Ак олимпиадаларда турбаан.

— Силер база ол дугайын чаңгыс эвес удаа чугаалаан болгай силер—Кышкы оюннар Чайты оюннарга дениээрге, дыка дүрген хөгжүп турар-дыр. Ыңдыг болганда, Ак олимпиадаларның программазын делгемчидер талазы-биле айтырыг чоокку чылдарда тургустуна бербес бе?

— Шынап-ла, бодунуң хөгжүлдезиниң темпизиниң талазы-биле Кышкы оюннар улуг акызы — Чайты оюннар үезинде күштүг болуп эгелээр. Ол дүрүм Калгариге болур оюннар үезинде күштүг болуп эгелээр.

. . .

Делегейниң олимпий шимчээшкинин хөгжүдеринге, ылаңгыя «Олимпийжи эпсеткил каттыштырылгазы» деп программаны боттандырарынга Совет Эвилелиниң киирип турар улууш Делегейниң олимпий комитединиң президентизи беседаның түңнелинде бедии-биле үнелээн.

В. БЕСКРОМНЫЙ,
В. ТРУШКОВ,
СЭТА-ның түскай корр.
Сараево.

Соңгулдадан соңгулда чедир

КИЖИЛЕРНИҢ СОНУУРГАЛДАРЫНГА

Бистиң суурда Культура бажыңын улуг орду деп бодаваңар. Эрги төлевилел ёзугаар туттуунган, шоолут-ла кёскү эвес (чаа Культура бажыңын тударынга черле бүзүрел турар бис!) бажын болгай. Ындыг-даа болза бо бажыңны культура-массалыг ажылдарның төөү болдурар дээш чүткүдүл-ле турар бис. Эрткен чылдың түңнелдерин ёзугаар район иштинге бирги черниң алганывыс бистиң ажылывыска идиг болган. Кыштың чыккылама соогунда аңаа чылгыны доктаамал ойтавында тургузар дээш оралдажыр апаары чугаажок.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдаларга уткуштур тускай план ёзугаар политмассалыг ажылдарның төөү Культура бажыңы болу берген. Агитпункт мында турар. Ында бүгү-ле чүүлдерни дерип кылган. Ам чүгле соңгулда ажыг-дүлүмалышкы маңаа турар бис. Соңгукчулар ортузунга чорудар ажылдарның планын партия организациязы (секретары Ө. А. Сат) еске хөй-нийти организацияларын киириштирип тургаш тургускан. Профком, комсомол комитедиң библиотека, клуб, хөрээжеңнер чөвүлели ында идепкейлиг киржип турарын эскерип болур.

Черле ынчаш бистиң суурда хөй-нийти организацияларының ажылы идепкейлиг, нийти кижизидилге ажылын чаңгыс ай утланышкын-биле комплекстиг чорудуп турар. Ынчаар ажылдаарга чиик-даа, дээштиг-даа болур.

Соңгулдага белеткел үезинде клубка солун хемчеглерни эрттирип турар бис. «Кижи төлүге ынак» деп диспутту организастаан. Кижизидилгее хамаарышкан айтырыгларны аңаа сайгардывыс. Лекция, беседаларны, ыыткыр номчулганы библиотека, «Билиг» нийтилелиниң эге организациязы бо-ла чорудар. Школа реформазыга хамаарышкан таныштырылга хуралын улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунуң даргазы Д. С. Кулар эртиргеп.

Культура бажыңында нийти ырмың (ураң чүүл удуртукчузу Ф. Сат), танцының (Монгуш Алдын-кыс), шииниң бөлүмү ажылдап турар. Оон аңгыда артыыр, лаваарының бөлүмнеря база бар. Хостуг хүреш, теннис секциялары база ажылдап турар. Оларны мергежилдиг кижилер удуртқан.

Бо хүнерде улусчу чогаалдыга фестивальның үшкү ээлчээ чоруп турар. Хайыраканчылар ында идепкейлиг киржип турарлар. Суурнуң организацияларының Совет Тываның 40 чылынга тутасказатқан көрүлдези бо айның ажесинде эрткен. Аңаа Дээгүл фермазының коллективи бирги черни, ийкизинни машина-трактор мастерскаязы, үшкүзүн контора коллективи эзлээн. Көрүлде уламчылавышаан. Чоокта эрткен танцы көрүлдезинге бистиң совхозтуң коллективи база багай эвес киржилгелиг болган. Ураң номчулга конкурзуу бо хүнерде болур. Шин көрүлдези мартта эртер. «Баштайгы ынчы» деп шинии тургузуп турар бис, ук бөлүмүң бодум удуртуп турар мен.

Хомус дээш оске-даа тыва хөгжүм херекселдерииге ойнаар кижилерни илередип тыварыы-биле шак ындыг көрүлде агиткварталлар аайы-биле эртип турар. Улусчу таланнарыны илередип тыварынга ол ужур-дузалыг.

Бистиң ажылывыста планнаашкынны эки тургускан. Ай, квартал дээш перспективтиг планнарывыс бар. А неделяда чорудар хемчеглерниң планын среда санында парткомга бадыладыр бис.

Бистиң «Бора-Хөл» агитқультбригадаңың малчыннарже үнүшкүүнү айда ыңы удаа: бирээзин комплекстиг кылдыр, бир катап чаңгыстап баар кылдыр доктаатқан, ынчаар организастаан турар бис.

Клуб ажылынга алыын хөй чылдарда ажылдап турар мен. Ажылга кол деткиниг совхозтуң удуртур ажылдакчыларының кичээнгейлиг чоруу дел сайын турар мен. Бисте бүгүле чүүлдер тас, кылаң эвес, кёскү агитация дээш эки-ижер ужурлуг чүүлдер база бар.

Ольга ДОНГАК,
Культура бажыңының директору.

ДЕМНИГ КИРЖИЛГЕ

Бистиң совхозтуң удуртукчулары, специалистери, идеология активи СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр идеологтуг, массаполитиктиг ажылды эжиндип турғаш, ажыл-агыйның экономиказын хөгжүдүрүнге. Аъш-чем программазын күүседириниге багай эвес чедишкиннерни чедип ап турар. Совет Тываның 40 чылын төлептиг үткүүрүнче совхозтуң ажыл-ишчилерин долу эвилелдээр херекке көдээ библиотека киржип. чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Амгы үеде библиотеканың бүгү ажылын ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдаларга уткуштур чон ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чорударынче утландырган. «Чаңгыс эптиг, акы-дүлүмалышкы өг-бүледе» деп соңгукчунуң булуңун дерээн. Шак-ла ындыг булуннарны № 9 соңгулда участогунуң агитпунктузунга, Ак-Кожагарда мурнакчы малчын Оскал-оол Бегзинниң кыштаанда кызылбулугга, сүт-бараан фермазынга кылган. Ол ышкаш «Школа реформазын чугаалажып тур бис», хамааты камгалалының дугайында «Кижи бүрүзү билир ужурлуг» деп булуннар база өске-даа ажыктыг деридгелерни кылган.

Библиотека парткомга бадылаан план-биле ажылдап турар. Бирги кварталдың планының кол соруглазы — Совет Тываның 40 чыл ооңга үткүштүр ажылдар болур. Специалист номчукчуларның картотеказын чаартқан. Малчыннарже комплекстиг үнүүшкүнге киржип турар мен. Ынчан хойнуларга чаа номнарны чедирип турар бис.

Бо чылын 560 номчукчуга ном бижидер ужурлуг. Амгы үеде 150 ажыг номчукчу бар. Ном фондузу 900 мың хире. Эрткен чылын үнзы-бүрү адырның мың хире ному биске немешкен. Суур чурттакчыларының болгаш малчыннарның тыва дылда комнарга хереглели улут. Библиотекага кээр эвээш санныг номнар оларга черле чедишпес. Ынчангаш аргалыг-ла болза, тыва чечен чогаал номнарын, ылаңгыя көдээ черлерге, арбын кылдыр берип турары күзенчит.

Библиотеканың номчукчулары аңгы-аңгы мергежилдиг кижилери, школачылар. Оларның аразында Ольга Очур-оол, чоланчы Алдын Ландыг, киномеханик Сүге-Маадыр Кара-оол, Елизавета Монгуш, башкы Кара-кыс Доржу дээш өске-даа он-он мурнакчы номчукчулар бисте бар. Өөренниктилерниң доктаамал номчуп турарлары база хөй.

Суурда Культура бажыңының активи, хөрээжеңнерниң чөвүлели, көдээ Совет күүскому аравыста харылзаалыг ажылдап турар бис. «Чечектелген чалыы Тывам» деп аас журналын, Э. Донгактың «Эрги хонаштар» деп номунга номчулга конференциязын эрттирер бис. Оон аңгыда тураскаадыг хүннер таварыштыр чорудар хемчеглер дээш өске-даа чүгүле ажылдарны демнежип кылып, чоннуң культуразын дыштанылгазын ажыктыг солуп эрткен турарынче кичээнгей үлүг.

Районуң библиотекалары аразында социалистиг чарыштыг ажылдап келген. Эрткен чылдың түңнелинде бистиң библиотекавыс үшкү черни эзлээн. Чедишкиннерни быжыглавышаан, хамыраканчыларның библиотека хандырыгазын улам экижидер бис.

Ч. МОНГУШ,
библиотекарь.

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

Чоонуң чурттап турар черииниң аайы-биле ажылдарны чамдык көдээ суурларда эки организастал турарын көрүп болур. Ындыг ажылдарны чорударының кол топтери — агитквартиралар болу берген. Хайыракан суурда 16 агитквартира бар. Оларның бүгү чурттакчылары аразында чарыштыг. Хөрээжеңнер чөвүлелиниң активтери, депутаттар, агитаторлар агитквартираларның топтеринде быжыглаттынган. Олар чурттакчыларга ай санында ийи удаа политөөредилгени эрттирип, чугула доктаал, шиитпирлер-биле таныштырып турар. Совет улустарының акы-дүлүмалышкы пайыралын быжыглаарының күүлүг чепсэ орус дыл болуурун билир бис. Ынчангаш орус дыл өөренир кичээлдер база ында организастаттынган. Ол-ла өөредилгелерниң канчаар эртип турарын партком болгаш күүском кежигүннери хынап, доктаамал контрольдап турар.

Хөрээжеңнер чөвүлелиниң болгаш ооң активиниң чүүткачылар ортузунга нептередип турар эки эгелээшкинниер бар. Чижээлээрге, малчыннарның амыдыралчуртталгазының культуразын бедидер соруглга-биле ким-бир ог-бүле культура амыдыралынга чугула кандыг-бир бараанналарны садып адырын хүлээйип алыр. Шак ындыг хүлээлгелерни ыяап-ла боттандырары чанчыл болу берген. Бо ажылды көдээ Совет күүскомунуң даргазы М. Б. Долаан удуртқан комиссия чорудуп турар. Малчыннар Олет Ооржак, Евдокия Сат, Тамара Монгуш, Ларисса Сат, Маадыр-ие Шооча Сат олардың чурттап орары өскелерге үлегерлиг.

Агитквартиралар аайы-биле бот-тывынгыр ураң чүүл көрүлделерин чылдың-на организастап турар. Бо чылын ындыг көрүлделерни тыва хогжүм херекселдерииге ойнаарынга, хөөмей болгаш сыгытка эрттирер. Оны темалыг кежээлер-биле холбап чорудар. Агитквартиралар аразында чарыштың эрткен чылда түңнелинде, башкы Валентина Монгуш, хөрээжеңнер чөвүлелиниң кежигүнү Кара Ооржак олар эки ажылдааш. ССРЭ-ниң УАЧД-же баар халас путёвка-биле шаңнатканнар.

Суурда № 8 «Хемчик» агитквартираны Сенденмаа Хапылак удуртуп турар. Ооң активтери Кара Ооржак, Бора Монгуш, Серенмаа Ооржак, Анай-Уруг Попуу олар-биле кады чурттакчылар ортузунга солун ажылдарны чорудуп, мактадып турарлар. Ол ышкаш башкылар Роза Монгуш, Мойнак-Кара Монгуш, Ларисса Данзы-Белек, Зинаида Сат оларның хөй-нийти ажылдарынга киржилгезин идепкейлиг.

«Не чокта эртемден-даа, маадыр-даа чок» деп эгелиг хөрээжеңнер булуңун көдээ Советте дерип каан. Хөрээжеңнер чөвүлелиниң ажыл планын, ооң активтерииниң даңзызын, «Ажыктыг ажылдың санакчызы» деп стендиин болгаш өске-даа чугула чүүлдерни ооң көрүп боор. Ылаңгыя «Ажыктыг ажылдың санакчызы» деп стендиниң кылып алганы солун. Чарыпты даңзыг болдурун, ооң түңнелин ылаавылап үндурериниге ол ужур-дузалыг. 16 агитквартираның чурттакчылары тус-туста агитквартира аайы-биле политөөредилгеге, шефтерге, спортчу оюннарга, хуралдарга, чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылдарынга. Аъш-чем программазын боттандырарынга кайы хире киржип турарын баалдап түңнеп турар. Нийти самитарлыг байдалды, ураң чүүл көрүлдезиниге кирижилгени, күшажылдың күрүнеэнин сагыыга-чурумун сагыш турарын база барымдаалаар. Түңнелдерни айлап, кварталдап үндүрер. Бо чаа чүүл соолгу чылдарда улам быжыглып турары эки. Шак ындыг ажыктыг, эки аргаларны өске-даа хөрээжеңнер чөвүлелдерии ажыттлап нептередир болза, кончуг эки болур ийик.

Хайырканың хөрээжеңнер чөвүлели (даргазы Л. Дамба-Даржаа) районга болгаш өске-даа чарыштарга хөй удаа тиилекчи болуп келген.

С. ЧООДУ.

БООДАЛГА МАРГЫЛДААЗЫ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң тургустуганындан бээр 66 чыл оюнга тураскаатқан камгалал-массалыг ажылдар айының планын ёзугаар Кызыл Хоорайның будуруузе, албан черлериниң болгаш күш-культура коллективтериниң, школалар, өөредилге черлериниң аразынга болган боодалга маргылдаазы доозулган.

Бирги болукке 34 командалардан 102 спортчулар шаңналдыг черлер болгаш разрядтар күүседири дээш турушканнар. Аңаа 300 сандан 286-ны алгаш, хоорайның таңныыл албанының командазы тиилекчи болган. Ооң составынга С. Фёдорова, Н. Николаева болгаш Л. Гончаренко олар киргеннер.

«Каа-Хем» разрезиниң төлээлери тиилекчилерге чаңгыс сан четпейн баргаш ийиги черни эзлээннер. Үшкү черни эзлээн электри четкилериниң командазы 279 санныг болган. Ол болукке «Каа-Хем» разрезиниң спортчузу В. Елисеев он ок-биле 98 санны аткаш, тиилекчи болган. Таңныыл албанының төлээзи Л. Гончаренко-97 санныг болуп ийиги черни эзлээн. Республиканың уруглар эмнелгезиниң ажылдакчызы А. Тулин 96 санныг.

Ийиги болукке автоорук техникумунуң шилиндек командазы мурнаан. Ооң саны 283 аңаа С. Михайлов, С. Зайцев болгаш И. Хвощенко олар киришкен. 279 санныг болган педагогика институдунуң командазы ийиги шаңналды чаалап алган.

А. ЕФИМОВ.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Республиканың спорт комитединиң шилчир кубогу дээш ар улус болгаш хөрээжеңнер аразынга команда аайы-биле база хууда бирги чер дээш хаак маргылдаазы «Тайга» станциязынга ийи хүн үргүлчүлээш доозулган. Аңаа мооң мурнунда болгулаан ындыг маргылдааларның ыңаш удаа тиилекчилери — Таңды районуң болгаш Бин-Хемниң база Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчиктиң, Тес-Хемниң спортчулары, спортниитилелдериниң төлээлери киришкеннер.

Маргылдаанын баштайгы хүнүнде хөрээжең улустуң аралыңга 4х5 километриниң эстафета маргылдаазынга Таңдының «квартедиз» тиилекчи болган. Ооң составында республика чергелиг маргылдааларның каш удаа тиилекчилери чораан Мира Камаа, Татьяна Коченёва, Полина Тебенькова база Светлана Котлова олар дээре көргүзүглүг болуп тиилээннер. Оларның көргүзүүг 1 шак 24,08 секунда болган. Бин-Хемниң шилиндек командазының хаакчылары З. Ооң, А. Монгуш, Р. Донгак, Т. Исаева олар тиилекчилерден алды минута ажыг озалдааш, ийиги черни эзлээннер.

Ол хүн ар улус аразынга 4х10 километриниң эстафетазынга «Спартак» нийтилелиниң хаакчылары мурнааннар. Ол командада Олег Саяты, Владимир Чуруто, Сергей Бабкин болгаш аныяк спортчу Владимир Лакпа олар 2 шак 25 минута 10 секунда үеде эрткеннер. Шыырак спортчулардыг «Трудовые резервы» нийтилелиниң командазы олардан бир минута хире озалдааш, ийиги черни эзлээннер аргалыг болган.

Маргылдаанын программазында кирген аныяк ооллар аразынга беш километриниң чарыжынга Таңдының Сосновкадан келген спортчу, тоску классчы Андрей Михалёв 18 минута 57 секундада арткеш, хууда бирги черни эзлээн. Ийиги, үшкү черде Хову-Аксының хаакчызы Р. Лакпа биле Тес-Хемден келген Роберт Доржу.

Аныяк ооллар аразынга 15 километр дистанцияга чарыш чидиг болган. Чүге дизе ол дистанцияга хууда бирги чер дээш киришкен хаакчыларның саны өскелерден хөй болган. Стартче мурнай үнеш дээре көргүзүглүг турган Андрей Кузнецовту («Динамо») ажып кааш, Бин-Хемниң спортчузу Орлан Сарыг-оол тиилээн. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Олег Саяты бо удаада үшкү черни эзлээн. Ол тиилекчиден 14 секунда озалдаан.

Олгала дистанцияга Бин-Хемниң шилиндек командазының тренери Геннадий Евдокимов тиилээн. Ооң көргүзүү 51 минута 50 секунда болган. Олгала командаңың спортчузу Александр Чернобай ажиндеп 2 минута озалдааш, ийиги шаңналга төлептиг болган. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының күш-культура башкызы Сергей Бабкин биле А. Ильин (Эрзин) оларның көргүзүү домей болуп, үшкү черни эзлээннер.

Аныяк уруглар аразынга үш километриниң дистанциязынга Светлана Котлова тиилээн. Лена Шульгина (Таңды), Зухра Ооя (Бин-Хем) олар ийиги, үшкү черде.

Хөрээжеңнер аразынга беш километриниң дистанциязынга Татьяна Исаева (Бин-Хем) тиилээн. Ооң көргүзүү 21 минута 27 секунда. Чөөн-Хемчиктиң төлээзи Марита Ховалыг биле Полина Тебенькова (Таңды) олар аңаа каш-ла секунда мурнадыпканнар.

Аныяк уруглар аразынга беш километриниң дистанциязынга Мира Камаа (22 мин. 41 секунда) бирги шаңналды чаалап алган. Марта Сарыглар, Аган Монгуш (Бин-Хем) олар ийиги, үшкү черде.

Команда талазы-биле бирги черни эң хөй санныг болган Таңдының шилиндек командазы эзлээн. Спорт ниитилелдериниң аразындан «Урожай» тиилээн.

М. ДЕНИСОВА.

ЧУРУКТАРДА: республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Н. А. Авдеевтиң шаңналдарны тыпсып турары; старт үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Москваның пионерлер болгаш өөреникчилер ордузунуң В. Локтев аттыг ыры болгаш таңдың ансамблиниң концерти. 9.50 — Уруглarга фильм. 11.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктериниң клуву. 12.35 — Советтер чуруу. мен сээн солдадым мен». Литературлуг композиция. 13.05 — «Бүзээлстмен Ленинградтың чүүткүчүлары». 13.55—14.10 — Чаңсар. 14.10 — Телемедээлер. 14.30 — «Революцияның маршалы» Уран-чечен фильминиң 1-ги болгаш 2-ги серияларды. 16.40 — «Шыдыраа школазы». 17.10 — Фильм-концерт. 17.55 — Миллионнарның ленинчи университединиң. Социалистиг экономиканы эрттелээн башкарары. Сумының М. В. Фрунзе аттыг будуруулге каттыжышкынының дүржүлгазының дугайында. 18.25 — Улустуң аялгалары. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге. ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы. ССРЭ-ниң Чепоекстиг Күштериниң Кол штабының начальниги Совет Эвилелиниң Маршалы Н. В. Огарков дамчыдылга киржип. 19.10 — А. Твардовский. «Василий Тёркин». Моссовет аттыг Күрүненниң академиктиг театрының фильм-шинээ. 21.00 — «Үе». 21.40 — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскаатқан Останкино Концерт студиязындан музыкалыг дамчыдылга. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — «Физика. 6-гы класс. «Эврика». 9.05 — Музыка. 4-кү класс. А. П. Бородинниң чогаалдарында маадырлыг овур-хевирлер. 9.35 — Физика. 6-гы класс. «Эврика». 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарыга. М. Е. Салтыков-Щедрин. 10.35 — Физика. 9-кү класс. Газка болгаш вакуумга электри тогу. 11.05 — Бистиң садывыс. 11.35 — Физика. 9-кү класс. Газка болгаш вакуумга электри тогу. 12.05 — Астрономия. 10-гу класс. «Хүн». 12.35 — Музыка. 4-кү класс. А. П. Бородинниң чогаалдарында маадырлыг овур-хевирлер. 13.05 — «Весенний призыв». Бижимел тайылбырлыг ураң-чечен фильм. 14.35 — «Экии, уруглар!». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Ю. С. Кашкин дугайында телефильм. 15.05 — Телемедээлер. 15.10 — 18.00 — Чаңсар. 18.00 — Телемедээлер. 18.20 — Телефильм. 18.45 — «Азия товуу». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Аныяк гвардия». Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Чыргалдыг удуулар, чаштар!». 20.15 — «Кады ажылдажылга». 21.00 — «Үе». 21.40 — «На дорогах войны». Ураң-чечен фильм. 23.00—23.55. — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Алма-Ата) — «Енисей» (Красноярск).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Республикага шокар будуттаар. Барыын чүктен хаттың күжү секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 20—25, чамдык черлерге 30 градус чедир соор. Хүндүс 15—20 градус соок болур.

Автооруктарга көстүрүү 4—6 км.

Кызылга чуга будуттаар. Дүне агаарның температуразы 22—24, хүндүс 15—17 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Здесь твой фронт» 15.00, «День командира дивизии» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Город мастеров» 9.50, 11.30, «Берём всё на себя» 13.10, «Ворота в небо» 15.00, 17.10, 19.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Особо важное задание» 15.00, 19.30, «Тайна мотеля «Медовый месяц» 17.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Конец бабьего лета» 18.00, 20.00 шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Если враг не сдаётся» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, [redacted] келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2062.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00049

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 48 (12438) | 1984 чылдың февраль 24, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИНИЛЕКЧИЛЕРИ

1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиниг күүседир дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түнелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели үндүрген.

Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик түнелдерни чедип алганы дээш, 1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкиниг күүсеткеми дээш автономнуг республикаларның аразында:

ТЫВА АССР-ни,

көдээ районнарның аразында:

КЫЗЫЛ РАЙОННУ

социалистиг чарыштың тинилекчилерин деп санаан болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаннаан.

АДА-ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Соңгукчуларның В. И. Воротников-биле ужуражыышкыны

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадыңга кандидат, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Виталий Иванович Воротников-биле Воронеж области Россошанск соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны февраль 22-де болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Россошанск хоорайда ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг химия заводунуң цех начальниги Ю. И. Забоев ужуражыышкынга илеткел кылган болгаш В. И. Воротниковтуң амыдыралчы оруунуң дугайында чугаалааш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш соңгулдалар хүнүнде чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Тайбыңның болгаш тургузуушкунуун ленинчи утланыышкыны-биле улам ынай бүрүнгаарлаар дугайында партияның чайгылыш чок тура-соруун СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленуму база катап бүзүрелдиг кылдыр бадыткап көргүскениң ужуражыышкынга чүве чугаалааннар сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн.

В. И. Воротниковка сес берген Ужуражылга хурадының киржикчилери оңу чылыы-биле уткаан ССРЭ-ниң Дээди Совединге ооң кандидатуразын депшиткен бүгү коллективтерге, Россошанск соңгулда округунуң ажылчы чоннарынга түректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң шылгарангай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр совет кижилер кажыдалдың хүнерин чоокта чаа чурттап эрттиргенинер. Шыңгыы шылгалдаларның үезинде бистиң чонувус бодунуң дайынчы авангардынга — Коммунистиг партияга идегелиг келээде илергейлеп турар СЭКП Төп Комитединиң ээлчег чок Пленуму коммунистерниң, социалистиг күрүнениң бүгү хамаатыларының тура-соруун илергейлевишаам, партияның XXVI съездизиниң Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының утланыышкының быжыы-биле уламчылаарынга шинтпирлиниң мегеглээн деп, В. И. Воротников онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының албан-дужаазынга эш Константин Устинович Черненкону Пленумнуң бир үн-биле соңгаанын бистиң чуртувустуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары ынын-биле түүлдүгүнүп деткээн. Практиктиг болгаш амыдыралчы бай-лак дуржулгалыг К. У. Черненко бистиң партиявыска болгаш чуртувуска талантылыг организакчы, политиктиг ажылдакчы, бистиң партиявыстың идеяларының чалбыыштыг пропагандизи, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш чайгылыш чок демисселчи, сагыш човаңгыр, эвилең кижи болуп сурагжаан. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининде, хөй-нитиниң депшилгелиг бөлүктеринде ону чайгылыш чок интернационалчы, тайбыңның болгаш социализмниң туруштарын быжыглаарынче утланган Совет Эвилелиниң делегейге хөй инициативаларын ажылдап кылырының идепкейлиг киржикчизи кылдыр билип турар.

Мооң мурнунда болган соңгулдалар сөөлүнде эрткен беш чылдар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле күжениишкинниг ажылдың, чурттуң улус ажыл-агыйының удам ыңайгы көдүрлүүшкүнүүнүң, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидерииниң, совет кижилериниң культуразының болгаш чаагай чоруунуң өзүлдезиниң чылдарыдыр деп, делүтатка кандидат демдеглээн.

Россия Федерациязы акыдууна бүгү республикалар-биле кады ол беш чылдар дүргүзүнда бүрүнгаар чаа базымны кылган. Бүгү чуртта ыяшаш, социал хемчеглериниң калбак программазын бүдүрүлгениң өзүлдезинге үидезилээш, республикага боттандырган. Хереглелдиг ниитилел фондуларындан совет кижилериң ап турары чаагай түүлдериниң хемчээли чыл бүрүде улгадып турар.

Ынчаллажок чедип алдынган түүлдерни демдеглевишаан, анаа оожургап болбас ужурлуг бис деп, оратор уламчылап чугаалаан. Бүдүрүлгениң ажыктыын улам-на бедидери, ажыл-агый механизмин, планнаашкынны болгаш экономиканы эргелеп башкарарының методтарын сайзырадгайжыдары негеттинип турар. Чамдык кылыгларның шынары чавыс болуп артпышаан, чоннуң байлаан чамдык черлерде камналгалыг эвес көрүп, элээн хөй бүдүрүлгелер керээлиг хүлээлгелерниң күүсетпейн турар. Капитал тудуг чогуур деңнелге ам-даа четпээн. Транспорттуң ажылында эвээш эвес четпестер бар.

Ол четпестерни чайладырынче, экономиканың болгаш культураның, чоннуң чаагай чоруунуң улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүнче орук — чаңгыс, ону партия тодарагай айыткан. Ол дээрге ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын шинтпирлиг бедидерии, ону бүгү тала-биле интенсификастаары, сайзырадгай социализмниң амыдыралының бүгү талаларын соксаал чокка болбаазырадгайжыдарыдыр.

«Күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүнче медеррелдиг болгаш массалыг буруңгаар шимчээшкинни социализм иеген турар» деп ленинчи айтышкын кол угланыышкын болуп келген болгаш болуп-даа турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидерии, ажылдың шынарын экижидерии — амгы үе-чадада кол соруга, партияның экономиктиг бүгү стратегиязының кол өзөө-дир. Корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглаар, бүдүрүлгеге ажыл шагының чидирииң болдурбас, күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаар ажылчыннарның болгаш алban-хаакчыларның күш-ажыл байдалдарын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чурумнуң үрекчилериге салдар чедирерин күштелдирер талазы-биле чуртка чугула хемчеглерни соөлүг үеде ап чоруткан. Ол хемчеглерни бүгү чон деткээн, ук хемчеглер чугле экономиктиг көргүзүглерге таарымчалыг салдарны чедирген эвес, харын-даа шиитилелдиң мораль талазы-биле байдалын быжыглаарыга идиглиг болган. Ол айтырыгларже кичээнгейни кошкатпазы чугула.

Аъш-чем программазын боттандырары партияның экономиктиг стратегиязында эң чугула чергелиниң бирээзин эзелеп турар. Аъш-чем продуктулары-биле чоонуң хандыралгазының албаны соөлүг үеде дүргеи хөгжөөн. Ынчалзажок ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли, ылангыя шынары, чоннуң негелделерии ам-даа долузу-биле хандырбайн турар. СЭКП ТК-ның Политбюрозу моөнбле холбаштыр чоокта чаа доктаалды үлүээп алган болгаш Россия Федерациязының чазааның саналын деткээн. Ачы-дуза чедирилгелериниге чоонуң хереглелдерин бүрүн хандырарынга амыдырал хаңдырылга бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжышкынарның соңзургалдының бедидериниче урланган экономиктиг шенелдени сес областа, крайларда, автономнуг республикаларда эгелээн.

Эргелеп башкарар ажылдың деңнелии улам ыңай бедидери амгы үеде бистиң муриувуста салдынган эң чугула сорулгаларның бирээзин болуп турар. Эргелеп башкарарының бүгү механизмин комплекстиг сайзырадгайжыдарыңың программазын ажылдап кылыр дугайында шинтпирии СЭКП Төп Комитединиң үлүээп алган, ынчаарга ол механизм сайзырадгай социализмниң экономиказына амгы үеде шинтпирлеттинип турар сорулгаларның чинти байдалынга бүрүн дүүшкен турар ужурлуг.

Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин бо хүммерде бүгү чуртта чугаалажып карүп турар. Сес кырында эвес, а херек кырында күш-ажылчы школаны ол реформа тургузар сорулгалыг, ыңдыг школага өөреникчилер билиглерин болгаш күш-ажылчы дадыгыышкынарны эки шинтээдип алыр, боттарының профессионалдыг күзелдерин болгаш арганы чигези-биле илергейлеп шыдаарлар. Ол кол чүүл — идея болгаш ажы-чан талазы-биле деңдески сайзырадгыр болур.

Ниити билиг болгаш профессионал-техниктиг школаның реформазы Дээди школага база дорту-биле хамаарыр. Билии бедик деңнелдиг, профессия талазы-биле ам-даа белеткелдиг амыктар Дээди өөредилге черлериниге кирер.

Делегейниң нарын байдалының дугайында болгаш дайынны болдурбас дээш бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң демиселиниң дугайында В. И. Воротников чугаалаан.

Коммунистиг партияның айыткан өндүр чаагай сорулгаларын шинтпирлээриниге төлептиг салыышкынын Воронеж областың ажылчы чоннары киирер, бистиң тургузукчу планнарывысты күүседирии, ынак Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаары дээш демиселчилериниң бирии одуруунга туружур дээрзинге бүзүрелдиг депутатка кандидат чугаазының түнелинде илергейлээн.

(СЭТА)

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ РСФСР-ДЕН СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле соңгулда комиссиязының ээлчеглиг хуралы февраль 22-де Москвага, РСФСР-ниң Советтер бажыңынга В. В. Пушкарёвтуң даргалаашкыны-биле болуп эрткен.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң түнелдерии, эш К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгаанын Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бүрүнү-биле түүлдүгүнүп турар деп хуралга демдеглээн. Олар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики база дашты-биле политиказын бир эп-сеткил-биле деткивишаан, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шинтпирлерин чедиишкиниг боттандырар дээш бүгү күжүн болгаш энергиязын бээрииге белении медеглеп турарлар.

Бүгү соңгукчуларга, Совет Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга харыы кылдыр республиканың ажылчы чоннары он бирги беш чылдың дөртку чылының планнарын хуусаа бетинде күүсеевири дээш социалистиг чарыштың калбартпышаан, шалыпкын ыяшаш-ниити хандырары, күнажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерии, продукциянның ботүнелии чинтегии дээш идепкейлиг демисекпин турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга канлидаттарны Национадлар Совединиге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссияларының бүрүткөзиниң тупсаддериниң дугайында илеткелди хуралга соңгулда комиссиязының секретары Е. З. Разумов кылган. Депутаттарга депшиттирген кандидаттарны Национадлар Совединиге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле бүгү соңгулда округтарынга чогуур докладтыг хуусаазында, ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Хоойлуга бүрүн дүүштүр бүрүткөзии деп, ол дыңнаткан. Депутаттарга кандидаттарны бүрүткөзиниң дугайында медээлерни чогуур өй-шаанда солуннарга парлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиге РСФСР-ден соңгулдаларга белеткелдиг канчаар чоруун туружының дугайында Калинин болгаш Новосибирск соңгулда округтарының округ соңгулда комиссияларының даргалары А. Ф. Батанова биле Ю. Н. Молин оларның илеткелдерин комиссия дыңнаан. Чер-черлерге чоруп хораан комиссия кежигүннери К. Ф. Тезикова биле Л. И. Швецова олар чугаалажыышкынга киришкеннер.

Соңгулдаларга белеткел организастыг эртии турар дээрии илеткелдерге болгаш саналдарга демдеглээн. Округ соңгулда комиссиялары боттарының бүрүн эргелерин идепкейлиг боттандырып, соңгулда мурнуңун бүгү ажылдарын чогуур өй-шаанда чорудуп турарлар. Депутаттарга кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражыышкынары округтарда эртип турар, ук ужуражыышкынарның үезинде Коммунистиг партияга совет удустуң кызыгаар чок бүзүредиг, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүгүнүнү кандидаттарын оларның бир эп-сеткил-биле деткип турары, родаргай илергейлеттинип турар.

Соңгукчуларның дамылаларын ыяк хыыаарын, бадылаашкын бөөр кабинедарын чогуур өй-шаанда белеткээрии, соңгулдалар хүнүнде болгаш соңгулдалардың түнелдерин үндүрүп турар үеде ажылады тодаргай организастаарын хандырар хемчеглерин боттандырарын, Национадлар Совединиге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссияларыга соңгулда комиссиязының түлеви алган доктаалында сүмелээн.

Соңгукчуларның дамылаларын тургузар талазы-биле ажылдың түнелдериниң дугайында дыңнадыгны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. П. Колчина кылган. Соңгукчуларның дамылаларын бүгүнүнүн таныжып көөрү-биле чер болганга чогуур өй-шаанда тургускан, оларның шынын хынап көөр органы соңгукчуларга хандырган деп, комиссия демдеглээн.

Комиссия соңгулдаларга белеткел-биле болгаш оларны эрттирерия-биле холбаткан осыг-даа айтырыгларны бала көөрген. Ук айтырыглар талазы-биле илеткелдерии комиссииның даргазының оралакчызы В. В. Терешкова биле РСФСР-ниң харылзаа министри Г. Г. Байцур олар кылган.

Комиссииның хуралынга Национадлар Совединиге РСФСР-ден соңгулдалар талазы-биле Москва хоорай болгаш Москва көдээ соңгулда округтарының округ соңгулда комиссияларының даргалары В. П. Тихомиров болгаш М. А. Орлов, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчу ажылдакчылары, парлалганнар, телевидениниң болгаш радионуң төлээлекчилериге киришпиннер.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СОРУК-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бюро секретары Г. Ч. Ширшин дүүн Барыын-Хемчик районнуң соңгукчулары-биле ужурашкан.

Депутатка кандидат-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралтыг СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюро секретары Б. С. Нурзат ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненкому баштадыр партия ТК-ның Политбюросунуң хуралдың хүндүлүг президиумуна улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизин, партия райкомунуң бюро секретары Б. С. Нурзат хуралга чүве чугаалаашкын. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнде үткүштур барыын-хемчикчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктаараан.

Эрткен чылын социалистиг чарышка тинилекчи болганы дээш бистиң районувус СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туг-биле, 1000 рубль түңнүг акшаа-биле шаңнаткан деп, Б. С. Нурзат чугаалаан.

Бо юбилейлиг чыл районнуң көдээ шинчилериниң-даа үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтеринге-даа хөйүү хүлээндирип турар дээрзин ол чугаалаан. Ынчангаш чедир шинтпирлеттинмейн турар айтырыгларывысты хүн бүрүнүң киржээгейниге ап, ону дораан чайладыгның хемчеглерии алыр бис.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизин Г. Ч. Ширшинниң допчу намдарын соңгукчуларга таныштырган. Бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынның чаңгыс кижи дег бээрииче оларны кыйгырган.

«Телептиглер дээш бадылаашкынывысты чаңгыс кижи дег бээр бис». Хуралга саналдаргеннер — «Тыва даг-дугу» комбинаттың бөлүк рудадан даг-дугу арыглаар цехиниң операторлуу А. М. Петрова, «Бардык» совхозтуң хойжуу А. Б. Кужугет, улус депутаттарының Кызыл-Мажалык суур Советиниң исполкомуун даргазы Ч. С. Ооржак, районнуң төп эмнелгелериниң эмчизи Е. Б. Тушина, «Дең Тереэзи» совхозтуң директору Д. Н-С. Сая олар боттарының чугааларын ыңдыг сөөлгү-биле эгелээш, тус-тус ажыл-агыйларда байдалды чугаалаан, депутатның кандидадынга чагыглаарны бергеннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин сес алган.

Бедик бүзүрелди көргүскени дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин ол илереткен болгаш бодунган хамаарыжы бүгүнде чүүлдерни кылырын айтаан.

Каш хонук мурнунда совет кижилер аар чидиңнүге таварышкан деп, ол чугаалаан. Партияның болгаш күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ю. В. Андропов мөчээн. Аар кажыыдалдың ол хүнүнде совет кижилер боттарының Коммунистиг партиязын, ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сыры каттышкан. Ол дугайында СЭКП ТК-ның февральда болган ээлчег чок Пленумунга демдеглээн. Ук Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону чүүлдүтүнүп, ынын-биле деткээн дээрзин оратор демдеглээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленуму күш-ажылчы коллективтерге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу бедидер, продукциянның ботүнезин 0,5 хуу немей чингеер деп даалганы бергеи. Ону чедиишкинниг боттандырары бистиң республиканың ажыл-агый үлетпүр бүдүүлге бүрүзүнге Тываның юбилейинге төлептиг белек болур. Ынчангаш ажылдың кайы-даа участогунга шүүдүлеери артык эвес.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ыяшында бистиң республиканың соңгулдаларын соңгулдалар чедир үеде чедиишкиннерии Г. Ч. Ширшин тодаргай чижектер-биле бадыткап көргүскен. Ол чедиишкиннер шалыпчы күш-ажыл-биле моөн соңгаар-даа улам немежип дээрзин демдеглээн.

Барыын-Хемчик — үлетпүр-даа, көдээ ажыл-агыйда-даа продукциянын будүрер талазы-биле республикада кол черии эзелеп турар район деп, ол чугаалаан. Ол бирги беш чылдың планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседиргe идегел улуг.

Күш-ажылга чедиишкиннерни чедип алырда, бирги ээлчеге кадрларның ээ-харыысалгазын бедидерии чугула деп, Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Ыңаңгыя малчыннарның, көдээ ажыл-агый специалистериниң ээ-харыысалгазын бедидип, мурнакчыларның арга-дүрүкчулгазын долу ажыглаары чугула.

Ол ышкаш коллектив бүрузунге киржиидилге ажылын күштелдирери, ажылаттынмайн турар арганы болгаш курлавырларны долу ажыглаары үлетпүрге-даа, көдээ ажыл-агыйга-даа чугула быра болур. Дериг-херектерни болгаш техниканы чөп ажыглаар, күүседиктиг сагылга-чурумну күштелдирер херек. Ажыл-агыйны эвес чоруктарны үидезиниибле чайладыры, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди ам-даа күштелдирери чугула.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаары чурттакчылыг чер бүрүзүнде партия, совет, ажыл-агый органнарының, хөй-нитии организацияларының кичээнгейиниң төвүнге артап ужурлуг дээрзин оратор айыткан.

Амгы үеде республиканыңда, районнуң-даа совхозтарының кол сорулгазы — ыыт-чагаалашкынны хүр-мөзи эрттирери, часкы хөөү ажылдарынга ыяшамчалыг ширеви болур.

Чугаазының түнелинде Г. Ч. Ширшин партияның болгаш Совет чазактың салган сорулгаларын барыын-хемчикчилер күүседир дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАР, БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕ

Соңгукчуларның В. В. Кузнецов-биле ужуражыышкыны

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы Василий Васильевич Кузнецов-биле Волгоградтың соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны Волгоград хоорайга февралдың 22-де болган.

Депутаттың кандидадының бүзүреттирген кижизи — Волгоградтың трактор заводунуң эптекчи-слесарьлар бригадири Г. В. Букаев В. В. Кузнецовтуң амыдыралчы оруунун дугайын чугаалааш, коммунистерниң болгаш партий кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш соңгулдалар хүнүнде чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң коммунистиг тургузуушкунуун соруглагарын боттандырарынче совет улустуң мобилизастап турар шинтпирлерин Волгоградтың соңгулда округунуң ажылчы чоннарының бир аай түүлдүгүнүп турарын хуралга чүве чугаалааннар илергейдээнер.

Соңгукчуларның чылыы-биле уткуп хүлээп алганы В. В. Кузнецов чүве чугаалаан. Онуң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшидип, бедик бүзүрелди көргүскени дээш ажылчы чоннарның бүгү коллективтеринге түректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы Юрий Владимирович Андроповту сөөлгү орукче удеп турганывыс кажыыдалдыг түнней бистиниң түректе-ривисте болгаш сагыш-сеткиливисте чаа хевээр дээрзин В. В. Кузнецов чугаалаан. Ю. В. Андропов ол бодунун бүгү амыдыралын ажылгы чоннарның эрге-ажыктарынга, коммунизм тургузуушкунуун херээнге бүрүнү-биле бараалгадып келген. Ынчаарга аар шылгалдаларның төөгүнүн бергедээшкиннериниң үелеринде партияның быжыг чаңгыс эви, ооң чонбиле сырый харылзаалыы кезээде тодарагйы-биле илереп турган. Совет улус бодунун шылгаттынган авангардын долганыр улам сырый каттыжып, партияның чорудуп келген политиктиг утланыышкынын бүрүнү-биле деткип турарын медеглеп турар.

Төп Комитеттиң ээлчег чок февраль Пленуму СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Константин Устинович Черненкону чаңгыс эп-сеткил-биле болгаш сырый каттыжыышкын-биле соңгаан, К. У. Черненко — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы, партияның улуг идеалдарын амыдыралга боттандырары дээш чайгылыш чок ленинчи демиселчи.

Бистиң партиявыс эртемге үндезилеттиниген, бүгү совет кижилерге билдингир политиктиг платформа-биле соңгулдаларже бар чыдар дээрзин В. В. Кузнецов демдеглээн. Ооң тодаргай илерээшкини болза, партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шинтпирлерии болуп турар. Ол шинтпирлер болза чурттуң экономиказын хөгжүлдениң эң ажыктыг оруунче дүргеи шылчиндерии, эргелеп башкарылганың хевирлерин болгаш аргаларын сайзырадгайжыдарын, эртем-техниктиг деңнилгенин дүргедедирии, күрүнениң болгаш хөй-нитии амыдыралының бүгү адыларынга организастыг чоруктуу, сагылга-чурумну, корум-курумну быжыглаарын идеологтуг, политиктижиидилгелиг ажылдың деңнелин бедидерии хандырарынче үлгаланган. Бо бүгү болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин, он бирги беш чылдың онаалдаларын амыдыралга боттанлырарының харылсалгалыг үе-чадазында сайзырадгай социализмни болбаазырадгайжыдарының хереглелдерин бүрүнү-биле илередип турар чаңгыс аай кол шүүлүм болуп турар.

Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эртекен чылдардагы түңнелдерин В. В. Кузнецов чугаалаан.

Бистиң партиявыс бүгү-ле чүвени киржиидиг, эрге-ажыы дээш, совет улустуң материалдыг болгаш үгаан-бодал амыдыралының деңнелин бедидерии дээш кылып, боттандырып турар. Чоннуң чаагай чоруу эрткен чылдарда чайгылыш чокка бедээн, совет хамаатыларының эргелери болгаш хостуг чоруу улам ханы болгаш бөстүг утка-биле долдунган.

Сайзырадгай социализмниң болбаазырадгайжыдарының талазы-биле сорулгаларны шинтпирлээриниге улус депутаттарының Советтеринин ролюнга В. В. Кузнецов доктааган. Советтер партия органнарының удуртулгазының адаа-биле ажылчы чоннарны киржиидиргеи, ажыл-агыйны механизмин, планнаашкынны болгаш экономиканы эргелеп башкарарының методтарын сайзырадгайжыдары негеттинип турар. Чамдык кылыгларның шынары чавыс болуп артпышаан, чоннуң байлаан чамдык черлерде камналгалыг эвес көрүп, элээн хөй бүдүрүлгелер керээлиг хүлээлгелерии күүсетпейн турар. Капитал тудуг чогуур деңнелге ам-даа четпээн. Транспорттуң ажылында эвээш эвес четпестер бар.

Ол четпестерни чайладырынче, экономиканың болгаш культураның, чоннуң чаагай чоруунуң улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүнче орук — чаңгыс, ону партия тодарагай айыткан. Ол дээрге ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын шинтпирлиг бедидерии, ону бүгү тала-биле интенсификастаары, сайзырадгай социализмниң амыдыралының бүгү талаларын соксаал чокка болбаазырадгайжыдарыдыр.

«Күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүнче медеррелдиг болгаш массалыг буруңгаар шимчээшкинни социализм иеген турар» деп ленинчи айтышкын кол угланыышкын болуп келген болгаш болуп-даа турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидерии, ажылдың шынарын экижидерии — амгы үе-чадада кол соруга, партияның экономиктиг бүгү стратегиязының кол өзөө-дир. Корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглаар, бүдүрүлгеге ажыл шагының чидирииң болдурбас, күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаар ажылчыннарның болгаш алban-хаакчыларның күш-ажыл байдалдарын экижидер, күш-ажылдың сагылга-чурумнуң үрекчилериге салдар чедирерин күштелдирер талазы-биле чуртка чугула хемчеглерни соөлүг үеде ап чоруткан. Ол хемчеглерни бүгү чон деткээн, ук хемчеглер чугле экономиктиг көргүзүглерге таарымчалыг салдарны чедирген эвес, харын-даа шиитилелдиң мораль талазы-биле байдалын быжыглаарыга идиглиг болган. Ол айтырыгларже кичээнгейни кошкатпазы чугула.

Аъш-чем программазын боттандырары партияның экономиктиг стратегиязында эң чугула чергелиниң бирээзин эзелеп турар. Аъш-чем продуктулары-биле чоонуң хандыралгазының албаны соөлүг үеде дүргеи хөгжөөн. Ынчалзажок ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли, ылангыя шынары, чоннуң негелделерии ам-даа долузу-биле хандырбайн турар. СЭКП ТК-ның Политбюрозу моөнбле холбаштыр чоокта чаа доктаалды үлүээп алган болгаш Россия Федерациязының чазааның саналын деткээн. Ачы-дуза чедирилгелериниге чоонуң хереглелдерин бүрүн хандырарынга амыдырал хаңдырылга бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжышкынарның соңзургалдының бедидериниче урланган экономиктиг шенелдени сес областа, крайларда, автономнуг республикаларда эгелээн.

Эргелеп башкарар ажылдың деңнелии улам ыңай бедидери амгы үеде бистиң муриувуста салдынган эң чугула сорулгаларның бирээзин болуп турар. Эргелеп башкарарының бүгү механизмин комплекстиг сайзырадгайжыдарыңың программазын ажылдап кылыр дугайында шинтпирии СЭКП Төп Комитединиң үлүээп алган, ынчаарга ол механизм сайзырадгай социализмниң экономиказына амгы үеде шинтпирлеттинип турар сорулгаларның чинти байдалынга бүрүн дүүшкен турар ужурлуг.

Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин бо хүммерде бүгү чуртта чугаалажып карүп турар. Сес кырында эвес, а херек кырында күш-ажылчы школаны ол реформа тургузар сорулгалыг, ыңдыг школага өөреникчилер билиглерин болгаш күш-ажылчы дадыгыышкынарны эки шинтээдип алыр, боттарының профессионалдыг күзелдерин болгаш аргаларын чигези-биле илергейлеп шыдаарлар. Ол кол чүүл — идея болгаш ажы-чан талазы-биле деңдески сайзырадгыр болур.

Ниити билиг болгаш профессионал-техниктиг школаның реформазы Дээди школага база дорту-биле хамаарыр. Билии бедик деңнелдиг, профессия талазы-биле ам-даа белеткелдиг амыктар Дээди өөредилге черлериниге кирер.

Делегейниң нарын байдалының дугайында болгаш дайынны болдурбас дээш бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң демиселиниң дугайында В. И. Воротников чугаалаан.

Коммунистиг партияның айыткан өндүр чаагай сорулгаларын шинтпирлээриниге төлептиг салыышкынын Воронеж областың ажылчы чоннары киирер, бистиң тургузукчу планнарывысты күүседирии, ынак Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаары дээш демиселчилериниң бирии одуруунга туружур дээрзинге бүзүрелдиг депутатка кандидат чугаазының түнелинде илергейлээн.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Коммунист дугайында чугаа

ХҮЛЭЭЛГЕ — КЫЗЫГААРЫ ОЛ ЭВЕС

— Чер ажылынын ажыглалын экижидеринче, үнүш-дүжүттүгүн бедидеринче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни салып турар. Анаа чугула түүлдүн бирээзи —суггат болур. Ынчангаш бистиң совхозтуң директизи бо амыдыды экижидер хемчеглерни ап турар—деп, дүржүлгалыг суггатчы Алдын-оол Кыламаевич Кызыл-оол бистерге чугаалап олурду.

Ажыл-агый тараа болгаш мал чемин культураларны колдуунда суггаттыг шөлдерде тарып турар. Четчир санныг суггатчы звеноларны тургускан, оларның кежигүнериниде ажыл-ишчи, онаашкан херээнге харыысалгалыг эштерни киирген болгаш түс-түс участоктарда бышыглаан.

Оларның бирээзин коммунист А. К. Кызыл-оол удуртуп турар. Алдын-оол Кыламаевич совхозтуң дүржүлгалыг суггатчызы, 1960 чылдан бээр бо чугула ажылга мирээш, багай эвес дүжүттү остүрүнге бодунуң үлүүн киирип келген. Суггатчылар ортузунда чорудун турар чарышка каш удаа тиилекчи болуп, шаннадып, мактаткан. Мурнакчы ишчи суггатты агротехниктиг негелделер ёзугаар чорудуп тургаш, тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 24 центнер чедир дүжүттү остүрүп ап турган. Бо эки көргүзүгүү 1972 чылда чедип алган. Ынчан анаа 140 га черни бышыглаан турган. Оон соонда чылдарда база-ла багай эвес дүжүттү совхозуңга остүрүп берип келген.

Сөөлгү чылдарда агаар-бойдус каанын турза-даа, алдан-маадырыылар чаңгай дүжүттү остүрүп алыр дээш демиселди бичe-даа коштатпайн, харын-даа улам күштелдирип, мурнакчы дүржүлганы черинң байдалынга таарыштыр ажыглаарынче кичээнгейни салган. Ол багай эвес түүнелдерни берип турар. Эрткен чылын совхоз бир гектардан ортумаа-биле 14 центнер дүжүттү ажаап алгаш, эки шынарлыг үрезин-биле, тараага бодуңуп хереглелин долу хандырган.

Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы, оон баш санын өстүрүп, продуктулуг чоруун бедидерни чер ажылын сайзырадырындан улуу-биле хамаарыжыр. Ону барымдаалаш, дирекция мал чемин культураларын тарырын көвүдеткеш, оон чаагай дүжүттү остүрүп алырының агротехниктиг хемчеглерин алган. Ында дүржүлгалыг суггаттыдарны быжыглаан, ажылдың эки организастаан. Ап чоруткан чамдык ажылдарның түүнелинде мал чемнери культураларының дүжүдү чыл келген тудум-на өзүп турар. Чайгаар үнген сиген кезиө алыр шөлүг эвээш болганы-биле сиген белеткээр планның совхоз күүсеттейн турган, ажыл-агый чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннериң тарылгазының шөлүн калбартып, дүжүдүн өстүрериниң күсели-биле планныг онаалдаларны күүседип, инитинің малын шынарлыг чем-биле хандырган.

Дүржүлгалыг суггатчы Алдын-оол Кыламаевичини мал чемнери суггарар звеноңун удуртукчузуна бижыглаан. Коммунистер кижиге идегээш, даалга бээрге, ону бедик харыысалгалыы-биле күүседир дээш бодуңдан хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни кылган. Хөй чылдыг сиген тараан 30 га шөлдүң бир гектарындан 75 центнер дүжүттү остүрер хүлээлгени эрткен чылын алгаш, ону күүседир дээш суггарылганы шын чорутказ, чаагай сигенни өстүрген. Ол шөлдү ажаарга, бир гектары-ла 91 центнер дүжүттү берген. Ынчангаш Алдын-оол Кыламаевичини Кызыл-оол чер ажылының продуктуларын көвүдедир талазы-биле республиканың социалистиг чарыжынга эң бедик түүнелди чедип алгаш, «1983 чылдың чемпиону» атты чедип алган.

— Хүлээлгени алыры дээрге ол кызыгаар эвес, ону ажыр күүседир дээш шалыпчы ажылдаары ажылчын кижи бүрүзүүнүң хүлээлгези болур. Моон соңгаар ынчаар ажылдаарын СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, партия ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннар негеп турар. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немештир бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш ажылдаар сорулганы салган ажылдап турар бис—деп, А. К. Кызыл-оол чугаалап турар.

Суггатчы бодуңуң мергежилинге аныяктарны өөредир дээш үргүлүү сагыш салып келгенинден оон өөренчилериниң саны совхозта көвүдээн, чамдыктарын звено удуртукчуларынче дешиткен. Оларның эки көргүзүглерин Алдын-оол Кыламаевичини өөртүп чоруур. Макар Ондарның, Сергей Монгуштуң удурткан звенолары сөөлгү чылдарда эки көргүзүглерни чедип ап келген. 1983 чылда найзы-даа бир гектардан-на ортумаа-биле 18 центнер кызыл-тасты остүрген. Чемпион звенозунга аныяк суггатчыларны киирип алгаш, оларны өөредип турар.

Коммунист болуру эң-не харыысалгалыг. Совхозта кылдыңып турар бүгү ажылкерек дээш сагыш салып, боду онаашкан ажылынга, хөй-инитининң херээнге бердинген. амыдырал-чурттаргага төлептиг болур. Ол бүгүнү Алдын-оол Кыламаевич эки билир. ынчангаш бодуңуң билинин, мергежилин, арга-дүржүлгазын бо бүгүге бараалгадып чоруур, негелделиг, сагыш човангыр, ак сеткилдиг кижи. Биндыг төлептиг ишчи партия эге организацилязының даалгаларын доктаамал күүседип турар. Партия хуралдарынга санал бергеш, кол-ла кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, ону кандыг арга-курлавырларны, хемчеглерни ап турган чедип алырыче ол үүлдыырар чаңчылдыг. Ылаңгыя күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче сагыш салыр болгаш негелдеге чедир ажылдавайн турарларны партийжи принципиалдыыбиле шүүмүүлээр, шыңгыы негелдени тургузар.

А. К. Кызыл-оол ажылышке, хөй-инитининң херээнге идепкейлиг, төлептиг коммунист. Ынчангаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Алдын-оол Кыламаевичини СЭКП обкомунуң кежигүнүнге, партия Сүт-Хөл райкомунуң бюро кежигүнүнге сонгуп, анаа улуг идегелди көргүскен.

Т. ХЕРТЕК.
Сүт-Хөл район.

Бистиң кандидаттарывыс

КҮЗЭЭНИН ЧЕДЕР

Рита Монгуш бир катап ажылдан үнүп алыр, шимээп-да, өөренип чоруур деп шиитпирлеп алган. Шөлээ сөөлүнде-ле биздиришкин киирер бодаан. Ынчыг шиитпирни хүлээп алган-даа болза, чогум фермага ажылдавазын бодап көзээрге, чүрээ сарыын көзэр. Ынчалзадаа чоруур дээнде чоруур-ла болгай.

Рита шөлээдеп ээп келгеш, фермага барган. Үрде көрбээн инектери эдерге, анаа байыр чедирген-даа ышкаш сагыш-дырган. «Азы улаштыр ажылдаар чоор бе? Билдириишкин берген эвес мен, чоруп деп турган чүве бар эвес деп, ол элээн чайгылып турган. Ынчап турда, оон орнунга арткан саанчы Ританы көрүп каапш, кайы ыяктан алгырган.

— Чеҗип келдиң бе, кызым. Дугур-Мыйыс деп инээң сагдырбас чүве-дир, кижи өскелээр. Мен чоожулап келиримге-де, эдип-эдип дескелээр, ийи-даа катап хуущумну тө идиптер часты. Бодуң-на саап көр...

Ирик хендирде азып каан чүве дег шиитпир үстүп баткан. Ажылдан үнер деп турган бодал ол чугаадан улам ыпан, шуут турбаан чүве ышкаш апарган. Кайнаар-даа чорбазынга, катап ажылдаарынга Рита өөрүй берген.

«Ажылга ынакшылдан мергежил бедиир». Бо сөстерни та кым кажан чугаалаан чүве. Дына-ла чарт сөглээн. Оон бадыткалы — Маргарита Монгуштуң ажылы. Чеди-ле чыл дургузунда оон мергежили дыка бедээн. Көргүзүү хоочун саанчыларныңнан дудавастаан. Чылдар аайы-биле көрээлиңер даан: 1981 чыл—бир инекке онааштыр 2580 кг сүттү алган. 1982 чыл—2616 кг, 1983 чыл — планны 127 хуу күүсеткен. Бо чылын оон-даа өзүп турар.

Маргарита Монгуш ам 25 баш инек саап турар. Оларның шүптүзүнүң ажыл-чанын билир, кижилер-биле ышкаш чугаалажып-даа турар. Адыгүзүн малдаа болза, эзлигр холду, эптиг ажыны эңдевес. Ынчангаш Ритаже идегел-биле көөрлер.

— Маргарита Монгуштуң хар-назыны аныяк-даа болза, ат-алдары улуг — деп, совхоз директору Александр Топаевич Шаалы чугаалаар.— Ону үүле кызымак күш-ажылы-биле чаалап алган. Оон кады ажылдап турар улуг-биче-даа эш-өөрү Ританы хүндүлээри ажоок болгай.

Комсомолчу М. Монгушту чоокта чаа «Большевик» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен. Аныяк кыстың чүткүлдүг күш-ажылының үнелели, чаңгыс чер-чурттучуларының анаа көргүскен бүзүрели ол. Ону Маргарита Хилик-Доржуевна Монгуш бүзүредип шыдаар-даа. Бо авторуңуң эвес. «Большевиктиң» бүгү ишчилериниң, Чөөн-Хемчиктиң чурттакчыларының идегели-дир.

К. МОНГУШ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР ТУРГУЗАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуның хуралынга «СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерини боттандырар талазы-биле республиканың совет болгаш эргехоойду кампаалаар органнарының ажылының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың март 15-те үндүргени доктаалын күүседир талазы-биле Сүт-Хөл райкүүскомунуң организастыг ажылының дугайын чугаалашкан. Сүт-Хөл райкүүскомнуң даргазы Т. Ш. Сарыглар анаа дыннадыг кылган.

Улус депутаттарының Сүт-Хөл район Советиниң күүсиомуу социалистиг хөой-лу-дүрүмүнү, хөй-инитининң көрүм-чүрүмүн быжыглаарынче угланган тодаргай хемчеглерин ап чорудуп турарын Президиум хуралынга демдеглээн. Хөй-инитининң көрүм-чүрүмүн быжыглаарының айтырыгларын район, кодээ Советтериниң сессияларынга күүсиом хуралдарынга, күш-ажылчы коллективтерге чугаалажып келген. Профилактиктиг хемчегларниң дээштин чедип алыр хемчеглер чер-черде алдыныл турар.

Бора-Тайга, Ийме, Ишкин кодээ Советтериниң күүсиомнары Советтиң девискээринге хөй-инитининң көрүм-чүрүмүн быжыглаарынче угланган хемчегларниң дээштиг, үре-түңнелдиг болурунче кичээнгейни угландырган. Бедик культуралыг, хөй-инитининң үлегерлиг көрүм-чүрүмүнүг чурттакчылыг чер дээш социалистиг чарышка үк Советтериниң багай эвес көргүзүглерин чедип ап турары ында. Чижээ, Бора-Тайга кодээ Советиниң күүсиому, хөй-инити организацилар хөй-инитининң көрүм-чүрүмүн быжыглаар боттуг хемчегларын ап чорудуп турар, ол талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин ында ажылдап кылдыңган. Чурттакчы чоннуң дыштанылгазын шын организастаарын чугулаап турар.

Ийме кодээ Советиниң девискээринде эки тура улусчу дружиналарның ажылы нөскүзүү-биле жижээн. Дружинниктер хайгаарал-даарже график ёзугаар дежтаамал үнүп турар, күүсиом кежигүнүрин улусчу дружиналарда тус-туста быжыглаан. Суурнуң Культура башкыларында эртип турар культура-массалыг хемчегларниң солуң, кижизидикчи утка-шынары бедиин.

Районуң суурларында Культура башкыларында чурттакчы чоннуң культурлуг дыштанылгазын солуң, утка-шынарын бедик болгуларды-биле янзы-бүрү лекцияларны, беседаларны, темалыг кежээлерин, номчулга конференцияларын, үжүраажылгаларны эртиришп турар. Культура башкыларында үзеп болгум тургустуган. Үстүүде хемчегларин организастап чорударыңа суурларның хөрээжелиннер чөвүлелдери улуг күш болуп келген. Олар чоннуң чурттал турар черинiң аайы-биле кижизидилге ажылын агитквартиралар дамчыштыр багай эвес боттандырып турарлар.

Хөй-инитининң корум-чурумун быжыглаарынче угланыдыр алдының турар үстүнде хемчегларниң чамдык дээштиг түүнелдерни көстүп турза-даа, улус депутаттарының район Советиниң күүсиомуйун ол талазы-биле чорудуп турар ажылы үениң негелдезинге ам-даа дүүшпейи турарын Президиум хуралынга четпес деп айыткан. Хөй-инитининң корум-чурумун быжыглаарынга совет болгаш эрге-хоойлу кампаалаар органнарның ажылчорудулгазын күштелдирер, оларның ажылының дээштин чедип алырын хандырар организастыг хемчегларни райкүүском четпес чорудуп келген. Районда күүленнің болгаш хөй-инитининң, хамаатыларның хууда онучүүренгизин оорлаар чоруктар кызырылбайн турар. Оон-биле кады Ишкин, Баян-Тала суурларда эш хуу судтарының ажылы эренгей. Баян-Тала кодээ Советинде административтиг комиссияның хуралы эрткен чылын чүгле чаңгыс удаа эрткен. А Иймеде — үк комиссияны ажылдавайн турар деп болур. профилактика чөвүлелиниң ажылында база чедир шиитпирлээр айтырыглар бар.

Чурттакчылыг черлерде улусчу дружиналарның, ажылы негелдеге дүүштүр тургустуунаан, дежурный-лаашкынче үнер графиктер үстү бээр таварылгалар авазаш эвес. Ону район төвүүде чамдык коллективтерге хамаарыштырып болур.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн турар, арагаже суп-дулуг кижилер-биле кижизидиге ажылны негелдеге дүүшпес. Районуңуң чамдык школаларында өөредилгекижизидилге ажылының дециели чавыс, ада-иелер-биле хөй-инити-биле школаларның харылзаазы кошкак. Назы четпээнинерниң талазындан хоойлу-дурум хажыдыышкынныгының болуп турарының бир чылдагааны ында. Оон-биле кады хөй-инитининң корум-чурумун быжыглаарынче угланган масса-политиктиг хемчеглер чер-черде алдыныл турар. Ооң-биле кады Ишкин, Баян-Тала суурларда эш хуу судтарының ажылы эренгей. Баян-Тала кодээ Советинде административтиг комиссияның хуралы эрткен чылын чүгле чаңгыс удаа эрткен. А Иймеде — үк комиссияны ажылдавайн турар деп болур. профилактика чөвүлелиниң ажылында база чедир шиитпирлээр айтырыглар бар.

Чурттакчылыг черлерде улусчу дружиналарның, ажылы негелдеге дүүштүр тургустуунаан, дежурный-лаашкынче үнер графиктер үстү бээр таварылгалар авазаш эвес. Ону район төвүүде чамдык коллективтерге хамаарыштырып болур.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн турар, арагаже суп-дулуг кижилер-биле кижизидиге ажылны негелдеге дүүшпес. Районуңуң чамдык школаларында өөредилгекижизидилге ажылының дециели чавыс, ада-иелер-биле, хөй-инити-биле школаларның харылзаазы кошкак. Назы четпээнинерниң талазындан хоойлу-дурум хажыдыышкынныгының болуп турарының бир чылдагааны ында. Оон-биле кады хөй-инитининң корум-чурумун быжыглаарынче угланган масса-политиктиг хемчеглер чер-черде алдыныл турар. Ооң-биле кады Ишкин, Баян-Тала суурларда эш хуу судтарының ажылы эренгей. Баян-Тала кодээ Советинде административтиг комиссияның хуралы эрткен чылын чүгле чаңгыс удаа эрткен. А Иймеде — үк комиссияны ажылдавайн турар деп болур. профилактика чөвүлелиниң ажылында база чедир шиитпирлээр айтырыглар бар.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчеге Кызылдың даарандыга фабриказының коллективиниң киржилгези улут. Ында Валентина Гавриловна Шевченкоңун удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы — шалыпчыларның одуруунда. Ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Зоя Эглит бо чылдың декабрь айның үдүүнде ажылдап турар. Даараныкчы Ранса Сумбаанның арга-сүме кадып келген аныяктары 20 ажыт кижи. Ол боду 1985 чылдың үдүүнде ажылдап турар. Оон удуртканы бригадада Лена Сегбе, Ольга Чоодунай оларның хей даараары шынарлыг.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Зоя Эглит.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БАЗА КАТАП КЫЙГЫРГАН

Оң бирги беш чылдың үшкү чылында Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының хойжуларының социалистиг чарыжының түүнелдерин алгаш көөрге, малдың баш санын өстүрер, хураганнарны четче камгалап алыр болгаш малдың продуктулуг чоруун бедидер хүлээлгелер чедип күүсеттиинээн. Хойжулар Очур-оол Мунзук, Допур-оол Дөвен олардан өскези боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаваан. Чамдык малчыннар бот-харыысалгазын кошкатканындан хөй-хөй хураган хорамчага таварышкан. Арысканчылар чарыштыг кожалары — Иштии-Хем салбырының хойжуларынга бүгү көргүзүглер талазы-биле аштырган.

Бо чылын эртиен чылдың четвестерин катаптавас соруулга-биле, салбырның малчыннары бүгү курлавырларны сайгарып, чугаалашкан болгаш тодаргай хемчегларни ылыңп чорутказ. 1984 чылда арысканчылар төрүүр 100 хойга онааштыр 96 хураганны, бир хойдан 3 килограмм 300 грамм дүктү алыр соруулганы салган. Хойжулар 1984—1985 чылдарның кыштаглаашкынынга амдыгааштан белеткениң эгелээр деп шиитпирлээннер. Сентябрь 25-ке чедир малчын бүрүзү кыштаанның үүрмек септелгезин дооскан туурар ужурлуг. Ынчангаш эрткен чылын тиилекчи болган Иштии-Хем хойжу бригадазы база катап социалистиг чарышка кыйгырар деп арысканчылар шиитпирлээн.

Бригадада 2211 хой бар. 1100 хой төрээн. Хураганнар онча. Сиген, хоолтулуг мал чемнери коданнарда четчир санныг бар. Ниитизи-биле байдал бо чылын багай эвес.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер

ХҮР-ДАА БОЛЗА...

Бай-Тайга районуңуң ажыл-агыйларында хой оолдаашкыны мурнукузундан эрте эгелээр аварган. Бо чорук малдың чаш төлүнүң эрте доругарында, оларны иезинден эрте үзеринге, хойну назы-хар аайы-биле класстап, эдерилгеге азы тарып бооздырынга киирериниге база малдың семиртилгезин шын организастаарынга дыка таарымчалыг.

Ажыл-агыйларның хоо декабрь айда оолдал эгелээн. Чамдык коданнарда хой оолдаашкыны адаптадып турар. Хураганнар ниитизи-биле сеңис, шыырак. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемниглери, түс-түс малчыннар эрткен чылдың дүржүлгазынга даянган, кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенинче база хой оолдаашкынын организастыг эрттиреринче улут кичээнгейни угландырган. Өй-шаанда мал кажааларын септеп, кыштагларга мал чемнерин сөөртүп чедирип, кургаг едекти четчир кылдыр бөлүп, сут кудар досмаарларны чылыглап, одаар чүүл-биле малчыннарны хандырган. Амгы үеде төөрүп хойлуг коданнарже немелде мал чемнерин сөөртүп чедирип, сут-биле хамаарыжыр үзүктелдирбейн турар.

Районда ниитизи-биле 256 кодан бар, оларның 143-үү төөрүп хойлуг. 12 мун 792 хой төрээн, чаш төлде хорамча чок. Маңаа ажыл-агыйларның удуртукчуларының чүгүлда кампания үезинде бот-харыысалгазын бедидип, төөрүп коданнарже онза кичээнгейни угландырганын айытса чогуур. Кодээ Советтериниң күүсиомнарының херээжелиннер чөвүлелдерин, агитквартадлар ажылгүннерин малчын коданнарже шефтедип үйдүрүп турар. Олар түс-түзүнде хүлээнип алганы коданнарыңга үргүлүү барып, кажаа-хораазын арыглажып, чылыглажып, көрженин хоорып, малчыннарның бажың-балгадын чүтайлажып турарлар.

Бо хүннерде хой бригадаларында отчёт-үчёттү шын тургузуп, хураганнарны данзылап дугаарлаарынче улут кичээнгейни угландырып турар. Ол ышкаш мал ажылының түскай эртемниглерн коданнарны доктаамал эргип, чаш малдың аарыгларга удуп эмнээшкиннерни чорудуп, аарыг малды ажаап тургузарының чүүмнарын малчыннарга өөредип турарлар. Амгы үеде район ун малчыннары артыш-ыпсине, шивя будуу, сараспан базылы кылбыш, мыл-дырган, ыт-кады дээш ескелээ эм чүүлтерни курлавырларны белеткеп ап өөрени бергеш. Мал төөрүп турар үелерде ол эм шынарлыг оттарны хураганнарга хандылап бериип чаңчыга бергеннер. Малдың чаш төлүнүң ижин-шөйүдү зарыгларын болдуттырынга, чаш организмнин быжыглаарынга ол чорук онза ажыктыг. Хойжулар Зоянида Арапчик, Бичии-Урут Араптан, Бакчап Салчак, Камыыска Хомушку, Таиов Саая, Калдар-оол Күнзеп болгаш ескелер-даа үстүнде арганы калбаа-биле ажыглап. аарыг-курлуг мал төөрүп турар үеде хөйүбиле белеткеп ап, билдилиг ажыглап турарлар. Ол аргаларны ажыглап билбес, чүве тоовас чамдык малчыннарның малы чылдың хоораар дээрзин дуржулга бадыткаан.

Районда мал кыштаглаашкыны ниитизи-биле багай эвес чорук турар. Оон чаш төлүн мөңги камгалап аар талазы-биле болуп-чогуур хемчеглер алдыныл турар. Эрткен 1983 чылдың түүнелдери-биле алырга. 15 малчын 90—116 анай. хураганны камгалап ап шыдаан. А «Кара-Хөл» совхозтуң хойжузу Камыыска Хомушку чүске онааштыр 116 хураганны алган болгаш социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Малчыннарның хандырылгазыңче кичээнгейни ам-даа күштелдирер херек. Районуңуң хойжуларының хөй кезии ам-даа өглерде чүттап турар хевээр. Чамдык коданнарда турлагларда чүттаалга бажыңнары бар-даа болза, анаа чүттаары бергеш септеттинмээн. электри чырыы чок. Ылаңгыя төөрүп коданнарга электри чырыын киирери үениң кол негелдези апарган. Бир эвес бо айтыырыгларны ларый шиитпиролептер чүве болза мал ажылынга аныяктарны чаага тударыр белеп апаар-ийик. А амгы үеде совхозтарның хойжуларында пенсияже үнген малчыннар кайы көвей. Ол ышкаш сакманчылаар кижилер база чедишпес. Чүге дээрге оларга ямыырап чүттаар байдалдар таарымча чок. Кыштың соогунда ким-на улус өөнге шиитек, хидис кырынга хочуп-дүжүп ажылдаар боор. Бо хиое сайзырангай үеде ажылчын кижилериң ажылгап-амыдыраарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула.

Коданнарже сут сөөртүлгези үзүктели бээр таварылгалар болгаш чок болуп. Ылаңгыя «Мурнакчы» совхозтуң Базаран-Аларыл хойжу бригадазының коданнарынче сут чедирилгези үзүктелип турар.. Автосадыглар чугула кампания үезинде малчыннарны эргежок чугула барааннар-биле чогуур үезинде хандырбайн баар. Чүгле шалын үлээр хүнде ийи-чаңгыс келгилээр. Солуунар. журналдарны малчыннарга бөлүк-бөлүүбиле чыып алгаш, чартык айлап, а харыя-даа айлапдаа чедирип эккээр. Ол ышкаш районуңуң культура албан черлериниң ажылдакчылары, эмчилер хойжу бригадаларже, фермаларже хүнүүшкүннерни ховар чорудуп турар.

Бо хүннерде районуңуң кайы-даа ажыл-агыйында бөдүүн мал чемнери четчирибиле бар, ынчалза-даа сула. чарба сөөртүлгези үениң негелдезинге дүүшпес. малга чедишпес. Барыын-Хемчик районуңуң «Сельхозхимия» каттыжышкыны районуңуң совхозтарын дус-биле хандырар хүлээлгезин күүседип шыдавайн турар. Чамдыкта сөөртүп эккелген дус даар чүвези анаа көк хая болгулаар. Оңу малга топ баарге чылгавас. Дус чок коданнар районда көвүдээн. Дус — ылаңгыя чаш малдың сөөк-түргүзүүнүн сайзыраарынга эргежок чугула болгай. бо айтырыгны дарый шиитпирлээри негеттинип турар.

Үстүнде айыткан четпестерни чайладыры районуңуң удуртукчуларының, совхозтарның директорларының, партия организацияларының, ажылчын комитеттеринин дээштиг организакчы ажылчорудузагының улут хамаарылгалыг.

С. ИРГИТ.

Соңгулдаларга уткуштур

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

«Сүт-Хөл» совхозта беш соңгулда участогунда агитпунктуларда ажылдап турар агитаторлар. политинформаторлар чоннуң чурттап турар черинiң аайы-биле масса-политиктиг ажылдарны кылып чорудуп турар. Ында партия комитеди участоктоң комиссияларының даргаларының. агитпунктулар эргелекчилериниң. агитаторларның семинар-хуралдарын эрттиргилээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилери март 4-те болуп ССРЭ-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар хүнүгге чедип боттарының планныг даалгаларын долдуп болгаш ажыр күүседир дээш бар күжүн мөөнөвнiшаан, бир демнiг ажылдап турарлар. Эрткен 1983 чылда совхоз чамдык тодаргай ажылдарны кылып, чеҗишкиннерни чедип алган. Малдан алыр продуктуларны күүнеге садар талазыбиле планны багай эвес күүсеткен. Тараа культураларының дүжүдүн алыр сорулга-биле хоөу ажылдакчылары кызымак күш-ажылы-биле чаалап алган. Оон кады ажылдап турар улуг-биче-даа эш-өөрү Ританы хүндүлээри ажоок болгай.

Комсомолчу М. Монгушту чоокта чаа «Большевик» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен. Аныяк кыстың чүткүлдүг күш-ажылының үнелели, чаңгыс чер-чурттучуларының анаа көргүскен бүзүрели ол. Ону Маргарита Хилик-Доржуевна Монгуш бүзүредип шыдаар-даа. Бо авторуңуң эвес. «Большевиктиң» бүгү ишчилериниң, Чөөн-Хемчиктиң чурттакчыларының идегели-дир.

К. МОНГУШ.

Ынчангаш Ритаже идегел-биле көөрлер.

— Маргарита Монгуштуң хар-назыны аныяк-даа болза, ат-алдары улуг — деп, совхоз директору Александр Топаевич Шаалы чугаалаар.— Ону үүле кызымак күш-ажылы-биле чаалап алган. Оон кады ажылдап турар улуг-биче-даа эш-өөрү Ританы хүндүлээри ажоок болгай.

Комсомолчу М. Монгушту чоокта чаа «Большевик» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен. Аныяк кыстың чүткүлдүг күш-ажылының үнелели, чаңгыс чер-чурттучуларының анаа көргүскен бүзүрели ол. Ону Маргарита Хилик-Доржуевна Монгуш бүзүредип шыдаар-даа. Бо авторуңуң эвес. «Большевиктиң» бүгү ишчилериниң, Чөөн-Хемчиктиң чурттакчыларының идегели-дир.

К. МОНГУШ.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Он бирги беш чылдың дөртку чылында малдың чаш төлүн мөңги камгалап алыр дээш Сүт-Хөлде «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжулары бо хүннерде шалыпчы ажылдап турарлар. Ажыл-агыйның коданнарында дөрт мун ажыг хой төрээн. оон хураганнары мөңги дорукторуп алгаш, амдыгаында күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одурүүнде чорүп орадлар.

Хой оолдаашкынны уламчылавышаан.

С. ОНДАР.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының дугайында төлевилелди чугаалажып тур бис

БАШКЫ—КӨРҮНЧҮК-ТҮР

СЭКП ТК-ның «Ниити билиг болгаш профессионал школаның кол угланышкынынарының» төлевилели келир үениң школазы кандыг болурун тода айтып турар документ. Сайзыраңгай социализмниң үезинде школа ажылының чедер, четпестерин, оон структуразын ескертирин, өөредилге-кижизидилге ажылының шынарын моон соңгаар улам экижидерин, өөреникчилерни профессионал угланышкын-биле өөредирин, уругларны кижизидеринге аданенин, хөй-нинитиниң дорт киржилгелиг болурун кончуг тодаргай айыткан-дыр.

Мен хөй чылдарда башкылап ажылдап келдим. Школаның, башкының ажылынга негелде улам улгадып орар. Чүге дизе, коммунизмниң ёзулуг тургузукчүзүн, бүгү талазы-биле сайзыраңгай чаа кижини өөредип-кижизидери аңаа онаажып турар. Башкы кижиниң ажылы хөй, нарын, берге. Ол школага өөредикчи-кижизидикчи, чон оруглунга агитатор, хөй-нинитичи, дружинник, өг-бүлезинге уруг-дарыының авыракчыы. Ылаңгыя көдээ суурга башкы дээрге көрүнчүк-түр. Бүгү чон, өөреникчилер олче идегел-биле көрүп, оон улегер алыр. Ындыг бедик харыысалганы чедир үнелеп билбес, өөреникчилер-биле ажылды чедир чоруттас, хөй-нинитичи идепкейин куду, ажыл цагы үзёр, үлегер чок башкылар бар бооп турары ыядынчыг.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга «Кижиниң чүгле билиглер шыгжакчыы эвес, а хамыктың мурнунда социалистиг нинтилелдиң хамаатызы, бижыг моральдың, күш-ажылдың, сагылга-чурумнуң бедик культуразын көргүзүп чоруур кижи кылдыр кижизидер» деп демделгээни башкының ажылының кол угланышкынын-биле өөредирин, уругларны кижизидеринге аданенин, хөй-нинитиниң дорт киржилгелиг болурун кончуг тодаргай айыткан-дыр.

Уруглар эң баштайгы кижизидилгени өг-бүлеге, уруглар садтарынга алыр. Анда шын кижизидилгени алган уругну школага өөредип-кижизидери берге эвес. Ынчангаш ада-иелерниң, улуг кижилерниң уруглар кижизидилгезинге харыысалгазын күштелдирерин төлевилелде айтканы кончуг шын. Уругларының өөредилге-кижизидилгелинче сагыш салбас ада-иелерге болгаш чүрүм үреп, кичээл үзер, башкыларның чагыг-сөзүн дыңнавас өөреникчилерге хамаарыштыр кандыг хемчег алырын тодаратса акыл?

Бистиң школага чылдынна 80—90 бирги классчылар өөренип кирип турарлар. Оларның иштинден уруглар садтарынга белеткел эрткеннери чүгле 25—30 кижи болур. Ындыг деп эвес белеткелдиг уругларны өөредири кончуг берге. Оя айтырыгже кичээнгей салып турары черле чөп.

Оон аңгыда школаны дооскан соонда өөредилге черлеринче кирбээн ийикпе алы кирип шыдаваан өөреникчилерден тускай күш-ажылчы звеноларны, бригаларны тургусса оларның боттарынга-даа солуп, ажылагыйга-даа ажыктыг деп бодаар мен. Ынчангаш школага күш-ажыл кичээлдерин практика кырынга хөй-биле эрттирери негеттинип турар.

Бистиң Кур-Чер суурнуң башкыларының ажылдаар, чурттаар байдалын экижидер дээш, совхоз дирекциязы элээн сагыш салып келген. Башкыларга чаа тутуунган чурттарга бажыңнарын берип, аъш-чем аймаабиле база хандырып турар.

Ынчалза-даа бистиң республикада башкыларның кадык камгалалынче сагыш салып, дыштаныр черлерин, панеионаттарны тургуспайн турары хомуданчыг. Ол ышкаш эки ажылдыг башкыларны улуг хоорайлар, өске чурттарже экскурсияладып чорудар хемчеглерни шинтпирлеттинип болур деп бодаар мен.

К. МОНГУШ,
башкы.

ӨӨРЕНИП КӨӨР ЧҮҮЛДЕР

Уругларны күш-ажылга ынак болгаш ону хүндүлеп бялыр кылдыр кижизидеринге школа, өг-бүле улуг харыысалгалыг болур ужурлуг. Ол ышкаш школа бодун долгандыр турар бүдүрүлгелер, совхозтар-биле күш-ажылчы харылзаалыг болза, ында уругларның күш-ажылга сонуургалы быжыг болур.

Хөй чылдарда башкылап, чонның ажы-төлүн күш-ажылга кижизидип келдим. Бо үениң иштинде уругларның күш-ажылын херекке албас, деткивес удуртукчуларга-даа, уругларның хөй-даа, эвээш-даа болза кылган ажылын оларны хей-аът кирип мактаар-даа удуртукчуларга-даа дужуп келдим. Уругларга кандыг-бир ажылды кылдыртып тургаш, оларның дыштанып, ойнаар шагын шын тургузуп алыры кончуг чугула. Бир эвес оларга кандыг-даа ажылды амыр-соксаал чокка кылдыртып туруп бээр болза, олар күш-ажылдан хөңнү халып, сонуургалы аңаа чок болу бээр.

Бир эвес уругларның адаиези боттарының ажылынга бердинген, ак сеткилдиг, эки ажылчынар болза, уруглар ада-иезинге чоргаарланып, оларның иергежилинге ынак болурлар. Чижээжээрге, бистиң «Бай-Тал» совхозта хоочун механизаторлар Н. Н. Монгуш, Б. Х. Хертек, Д. Д. Дарган оларның оолдары ада-иелериниң аайы-биле күш-ажылга ынак болуп, оларның буянныг ижин уламчылап, мурнакчы механизаторлар, чолаачылар болгулааннар. Ол ышкаш совхозтуң хоочун хойжулары Иргит Чыргал, Хертек Дамбаа оларның уруу, оглу он класс дооскаш, мал ажылынче дидими-биле кирип, ада-иезиниң сүмезин ап ажылдап чораашт, ам мурнакчыларның санында киргеннер.

Школага күш-ажыл шагының практиктиг кичээлдерин көвүдедирип иегеттинип турар. Ук кичээлдерге уруглар күш-ажылга дүрген чаңчыгар болгаш ону шингээдип алыры база белен болур. Күш-ажыл кичээлин ажыктыг, солун, бедик деңнелге эрттирери башкы кижиден хамааржыр. Ынчалза-даа башкы чеже-даа солун кылдыр эрттирерин кызыдып турза, бир эвес школаның мастерскаязының материалдыг баазазы багай болза, кичээл чогуур негелдеге дүүштүр эрттиртинмес. Чамдык школаның удуртукчулары школаның өөредилге мастерскаязының материалдыг баазазынче, оон чылыг, чырыынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Мындыг байдалдар бистиң Бай-Тайга районнуң школаларында бар. Районнуң школаларында мастерскаяларда күш-ажыл кичээлдеринге хереглээр дериг-хереклер чедишпес, чамдык школаларда шуут чок. Ындыг чорук уругларны күш-ажыл кижизидилгезинге кижизидеринге улуг шаптык болуп турар. Күш-ажыл кичээли программа ёзугаар чылда 70 шак, а бистер 4—8 класстарга чылда 36 шак эрттирип турар бис. Ындыг болганда 4—8 класстарга 36 шакка таарыштыр тургускан программаны кылыр болза эки деп бодалдыг мен. Оон аңгыда күш-ажыл кичээлин расписаниеге неделяда ийи шак кылдыр тургузары чугула. Чүге дизе чаңгыс шак иштинде уруглар кылган ажылын чедир кылып четтикпес, чаа-ла ханызынче кирип, сонуургалы көдүрлүп орда кичээл төне бээр. Ынчангаш бо айтырыгларны тодаргай шинтпирлээр үе келген.

Т. САЛЧАК,
күш-ажыл башкызы,
Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи.

ЭКОНОМИКАНЫ ӨӨРЕДИР

Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелиниң IV-кү кезээнде аныяк салгалдың экономиктиг өөредилге болгаш кижизидилгезиниң айтырыглары киргеп. Ынчангаш төлевилелди ачызынге чедир ажылдап кылыр үеде моон адаанда сапалдарны өөренип көөрү чугула деп сананаар мен. Бистиң амгы школаларга экономика өөредилгезиниң аргалары дендии кызыы. «Обществоведение» номунуң 3-кү болгаш 5-ки бөлүктерин программа ёзугаар өөренир үе чүгле он бир шак-биле кылыгаарлаттынган. Ындыг кыска үеде өөреникчилер экономиканы канчап шингээдип алыр боор. Ук ужурунда экономикалы школа өөредилгезиниң шупту чадаларынга үзүк чокка шингээдип алыр турбуже, чүгле сөөлгү класска, өөреникчилерниң доозуп үнер мурнуу чартыында каксы курс эртери дыка-ла четпес-тир.

Күш-ажыл болгаш хуваалда, бараан болгаш акша, ажык болгаш шынар, план болгаш сагылга-чурум, өртек болгаш бот-үне, орулга болгаш карама, садыг болгаш чээли дээн чижектиг айтырыглары бистиң школачыларга физика биле математиканың, химия биле биологиянын, төөгү биле географиянын категорияларындан чыда калбас эртем болуп. Харын-даа олар сан бодаар техниканы ажыглаарын, күш-ажылды болгаш материалды нормалаарын, бухгалтер учёдунуң хүн бүрүде документилерин долдурарын билир ужурлуг. База көдээ ажыл-агыйның транспорттун амыдыралга хандырылгазының экономиказы-биле организациязын школага кичээлдерге-даа, кичээлдерден дашкаар-даа өөредири тон чугула. Баштайгы үеде башкылар ажылга көдээ экономистерниң, бухгалтерлерниң, инженерлерниң, механизаторларның кужун чүге ажыглап болбазыл? Экономика өөренир херекке көдээ кежээки школаны экономика өөренир хүндүскү курстарның школачыларның деңнелинге чедир бедидери кузенчиг. Көдээ школаның кужу-биле көдээ уругларның төрээн черинге оон ёзулуг ээзи болуп ажылдаар күзели чайгаар хайнып кээр кылдыр өөредилгенин организастаары чугула.

Чалыы салгалдың экономиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезин харыүгда кады кожа болдурарын чедип алыры чугула. Школачыларның чайгы дыштанылгазын кызыыдып тургаш, чыл бүрүдеги бүдүрүлге практиказын чорудары төлевилелдин 20-ги пунктузунда көрдүнген. Ындыг төлээде өөреникчилерниң бүдүрүлге практиказын кышкы айлге төрүүр малдын массалыг ооллаашкынының үезинде чорутса таарымчалыг.

Бичии уругларның малга ынаа кайгамчык болгай. Ынчангаш олар малчынарның, эң ылангыя боттарының малчын ада-иезинин кымдан-даа артык дузалакчылары болурлар. (Ол дугайын бистиң мурнуу кожавыс — моол школачыларның дружылгазы херечилеп турар). Бир азы бүдүн нартык ай хуусаалыг школачыларның бүдүрүлге практиказы чугле ажыл-агыйларга чыл бүрүдеги сакманчы кадрларның нарын айтырыын белеңарга-биле шинтпирлээрин хандырар эвес, харын школачыларга малды ажаап кадагалаарының чажыттарыбиле, зооветеринарлыг болгаш санитарлыг дүрүмнербиле, механизаторларны, машиналарны мал ажылынга ажыглаарының аргаларыбиле таныштырар.

Тос харлыг болгаш оон өөрү назылыг школачыларның күш-ажылын чугле көдээ ажыл-агый-биле амыдысал хандырылгазынга эвес, харын тудугга транспортка, улус ажыл-агыйының өске-дээ адырларынга дидим болгаш калбаа-биле ажыглаар. Чүге ыяап-ла тос харлыынган эгелээрил? Бо айтырыгның харыызынга 117 чыл бурунгаар 1867 чылда эргемниг коммунизмниң үндезилекчизи мынча дээн: «Болбаазырангай ниитилел тургузуунуң үезинде бичии үүрг бүрүзү 9 харлыынган эгелеп күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзү-биле бир булуукчулуг ажылакчы болуп бойдустуң ниити дүрүмүнге чагыртып чоруткаа таарымчалыг.

Бичии уругларның малга ынаа кайгамчык болгай. Ынчангаш олар малчынарның, эң ылангыя боттарының малчын ада-иезинин кымдан-даа артык дузалакчылары болурлар. (Ол дугайын бистиң мурнуу кожавыс — моол школачыларның дружылгазы херечилеп турар). Бир азы бүдүн нартык ай хуусаалыг школачыларның бүдүрүлге практиказы чугле ажыл-агыйларга чыл бүрүдеги сакманчы кадрларның албан-хүлээлге (шериг хүлээлгези) эрттирери-биле чорутканы, өг-бүленин бирээзининң өскезининң чурттап турар черинче чурттаары-биле чорааны дээн янзылыг чылдагааннар хамааржыр. Өг-бүленин бир кежигүнүнүн аарааныдан (эмчинин үндүрген түнелдерин, шынаылгазын барымдаалап) ону карактап, ажаары эргежок чугула апарганда база бирги бөлүктүн инвалидин ажаары-биле ажылдакчының ажылдан үнгенги —ажылдан ук кижинин бодунун күзелибиле үнгенинин чылдагааны болур. Оргчылында-биле ийикпе, азы көдээ ажыл-агый органнарының шүүтүмүбиле өске черже ажылдаарыбиле көжүп чорутканы база чылдагаан болур. Онза чылдагааннарның бирээзинге ажылдакчы кижинин ук ажылга ажылдап пыдаазы (бадыткаан эмчи шынзылгазы барда) база хамааржыр. Ол ышкаш ажылдакчыны сонгулдалыг ажылче чорутканы, дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге өөренип киргени база —чылдагаачга саиаттынар.

Бир эвес администрация черн Күш-ажыл хоойлузун хажыдып, азы күш-ажылчы керээни каржызы-биле үрээн болза, ажылдакчы кижи бодунун саналы-биле керээни хүүсаа бетинде үзүп, ажылдан үнүп болур. Бо таварылгада ажылдакчының ажылдан үнгенин чылдагаанныг деп санаар.

Инвалидтернин, назылап кыраану дээш пенсия ап турларның, сааттыг херээженнернин болгаш сес хар четпээн назылыг уругларлыг челернин ажылдан катап (ийи катап) болунун кузелибиле үнгенин база чылдагаанныг деп санаар. Өске канзыг-бир таварылгала ажылдан болунун кузели-биле чылда ийи катап үнген кижилернин үзүктел чок ажыл стажын профвавилел чорудылдерин чылдагаанын өөренип көргеш, катап тургузуп болур.

Үстүнде айыттынган чылдагаанныңын кайы-бирээзи-биле ажылдан үнген ажылдакчының үзүктел чок ажыл стажы мурнудагы чүрүм ышкаш, бир ай иштинде үзүктел чок кылдыр санаттынар. Ол таварылгада администрация черн ук кижинин күш-ажыл дептеринде бижийлгени шын чорудары чугула. Ажылдан хостаар дугайында дужаалды Күш-ажыл кодекизиниң 31 чүүлүн удуртулга болдуртуп тургузар. Чижээ, «Өг-бүленин айы-биле өске черже чорутканын барымдаалап, ажылдан хостаар. Ст. 31 КЗОТ». Бо бижилге чок болза, ажыл стажы үстүп. Ынчангаш хоойлуда көрдүнген чылдагаанныңын кайы-бирээзи-биле ажылдан үнген ажылдакчы күш-ажыл дептеринге бижилгени шын чорударын кадр кылдызынын ажылдакчыларындан негээр эргелиг, а администрацияның удуртукчузу ол айтырыгже кичээнгей салып, чогуур хемчеглерни алыр үүрг. Чүге дээрге хамаатыны кижинин үзүктел чок ажыл стажын камгалаары — кижинин күш-ажылчы база материалдыг эргелери-биле холбашкан айтырыг болур.

Инвалидтер, кыраану дээш пенсия ап турар пенсионерлер, сааттыг херээженнер, сес хар чедир уруглыг нелер ажылдан болунун кузели-биле чыл дургузунда ийи удаа үнген болза, ажылдан үнгенинин чылдагаанын күш-ажыл дептеринге айытпас. Чүге дээрге үстүнде айытканы ышкаш, бо бөлүктүн ажылдакчыларының ажылдан үнгенин ыяап-ла чылдагаанныг деп санаар болгаш оларның ажыл стажы үзүктел чок болур. Үстүнде көргенивис таварылгалар азы үзүктел чок ажыл стажын камгалаттынары чугле ажылдакчы кижи тур үеде ажыл кылыр шинээн чидиргенде, анаа бюллетень төлээрине хамаарышкан болгаш назыхар аайы-биле пенсиялап турган, үзүктел чок ажыл стажы азы чаңгыс организацияга эр кижи 25, херээжен кижиниң 20 чыл иштинде үзүктел чок ажылдааны дээш 20 хуу немелде алыр эргезинге хамаарышпас. Чүге дизе 20 хуу немелде алырга чугле чаңгыс организацияга чогуур стажты чедир ажылдаары негеттинер болгай.

20 хуу немелде алыр эргени дараазында таварылгаларда чедип ап болур. Бир эвес херээжен кижи өг-бүлезининг эр ээзининг, эр кижи кадайының өске черже шилчип ажылдааныының аайы-биле ажылдан болунун кузели-биле үнген болза, ол кижинин үзүктел чок ажыл стажы камгалаттынар болгаш аңаа чаңгыс организацияга үзүктел чок ажылдааны-биле бир домей эргени бээр. Өг-бүленин эзелериин кайы-бирээзи, оларның бирээзининг чурттап турар черинин аайы-биле чурттаарыбиле ажылдан үнген болза, ук кижи пенсияга 20 хуу азы алыр эргезин (ажыл стажын) чидирер, азы ол кижинин чаңгыс организацияга үзүктел чок ажылдаан стажы уступ.

Саатты болгаш чаш уруглуг херээжен кижи ажылдан бодунун кузелибиле үнгенде, оон үзүктел чок стажы, бир эвес, үүрг бүдүн чартык хар четкиже чедир ажылга киргеп болза, долгаң-биле камгалаттынар. Бо чингелделер шериг албаны эрттирери-биле, саатты, азы чаш уруг төрүттүнгенде ажылдан үнген таварылгаларда бир домей хамааржыр. Моол мурнунда күш-ажылдың үзүктел чок стажы ажылдакчы херээжен кижинин бодунун кузели-биле үнгенде, чүгле бир чыл иштинде камгалаттынары көрдүнген турган.

Азыралында бир чартыктан 8 хар чедир харлыг уругларлыг нелер ажылдан эки туразы-биле үнгеш, бир ай дургузунда ажылга киргеп алган болза, оон үзүктел чок стажы камгалаттынар. Бир эвес 8 хардан өрү үүрглыг херээжен кижи ажылдан бодунун кузели-биле үнген болза, ол кижиниң үнүктел чок ажыл стажы камгалаттынар болгаш аңаа чаңгыс организацияга үзүктел чок ажылдааны-биле бир домей эргени бээр. Өг-бүленин эзелериин кайы-бирээзи, оларның бирээзининг чурттап турар черинин аайы-биле чурттаарыбиле ажылдан үнген болза, ук кижи пенсияга 20 хуу азы алыр эргезин (ажыл стажын) чидирер. азы ол кижинин чаңгыс организацияга үзүктел чок ажылдаан стажы уступ.

Саатты болгаш чаш үүрглуг херээжен кижи ажылдан бодунун кузели-биле үнгенде, оон үзүктел чок стажы, бир эвес, үүрг бүдүн чартык хар четкиже чедир ажылга киргеп болза, долгаң-биле камгалаттынар. Бо чингелделер шериг албаны эрттирери-биле, саатты, азы чаш уруг төрүттүнгенде ажылдан үнген таварылгаларда бир домей хамааржыр. Моол мурнунда күш-ажылдың үзүктел чок стажы ажылдакчы херээжен кижинин бодунун кузели-биле үнгенде, чүгле бир чыл иштинде камгалаттынары көрдүнген турган.

Азыралында бир чартыктан 8 хар чедир харлыг үүрглыг нелер ажылдан эки туразы-биле үнгеш, бир ай дургузунда ажылга киргеп алган болза, оон үзүктел чок стажы камгалаттынар. Пенсионерлерниң ажылдан бодунун кузели-биле үнген үезинде оларның үзүктел чок ажыл стажы кайы хире үе эрткенинден хамаарылга чокка камгалаттынар ужурлуг. Инвалид дээш пенсия ап турган ажылдакчының инвалид чергезин ушту кааптан соонда, үш ай иштинде чаа ажылга киргеп алган болза, оон үзүктел чок ажыл стажы камгалаттынар. Пенсияга 20 хуу немелде алыр эргени оргчылында көдээ ажыл-агый шүүтүмүбиле көшкен кижилер ай хуусаа иштинде ажылга киргеп турар-дыр.

Хамаатыларның Хоойлуда бо көрдүнген чингелделерин, эргелерин шыңгыы сагыыры, оларга чогуур дузаны чедиреры удуртукчуларның, мындыгыя кадр кылдызының ажыллакчыларының хүлээлгези болуу. Ажылчын албан-хаакчы кижилер күш-ажылчы дептерин шын бижип болдуварын негээр эргелиглер.

А. ООРЖАК
юрист.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ИЖИ

ХАНОЙ. ВСР-ниң хөмүр-даш-биле эң байлак Куангнинин дээр черинде «Назыонг» шахтаның дагжылары ол будүрүлгениң 25 чыл болурунга алдар болдурган шалыпчы эзалчегни эгелээннер. Ол шахтаның коллективи хөмүр-даш будүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруун үргүлүг эзелеп келген. Оон шахтёрлары эрткен чылдың чеднишкиннерин быжыглавышаан, бо чылын 150 мун тонна хөмүр-даштү казар деп хүлээлгени алган ажылдап турар. Олар эрткен чылын ниитизи-биле 114 мун тонна оттулар чүүлдү каскан.

Совет Эвилелинден барган специалистер хөмүр-даш казарын улам көвүдедиринге дыка дузалап турар.

ССРЭ-НИҢ СОҢГУ РАЙОННАРЫНГА

ВЕРЛИН. Зберсвальдитинде (Одерде-Франкфурт округ) машиналар кылыр комбинат порттарга ажыглаар «Чайка» деп хевириниң чаа кранының дуржулга хевирин кылып тургускан. Ол будүрүлге черинин аныяк специалистерниң чогаадып тургусканы ындыг машина хөй янзы ажылдарны күүседир аргалыг. Ол хем порттарынга савалап каан-даа болгаш савалаваан-даа чүктерни чүдүрүл-дүжүрер аргалыг. Оя 12,5 тонна чедир чүктү көдүрер. Чаа кранның электронныг херекселдери чүктүң аар-чиигин таарыштырып бээр.

Аныяк чогаадыкчыларның ол чаа ажылы — кран хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң Соңгу үүгүнүң порттарынга ажыглаттынар. Оон системалары 40 градус соок үезинде идегелдиг ажылдап шыдаар.

РУМЫН МЕБЕЛЬЩИКТЕРНИҢ АЛДАР-АДЫ

БУХАРЕСТ. Румын мебель даштыкы чагыкчыларның ортузунда улуг макталдыг болгаш калбак хереглелдиң үүлдери бооп турар. Бо хүннерде РСР мебельди кылып үндүрер талазы-биле Европада алды дугаар черни эзелеп турар.

Мебель үлетпүрү — социалистиг тургузуушкунуун чылдарында тургускан болгаш румын улус ажыл-агыйының эң аныяк адырларының бирээзи бооп турар. Бо хүннерде чүртта мебель кылырының 35 ажыг фабрикалары болгаш комбинаттары санаттынып турар. Оларның продукциязы делегейниң 45 чурттарынче чоруп турар. Совет Эвилели оон доктаамал садып алыкчыларының дацзызының эгезинде кирип турар.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

УЛАН-БАТОР. Төп аймактың «Үгтал» дээр күрүне ажыл-агыйында улуг дузалал будүрүлгезин тургускан. Оон кол чери — мал чемнери кылыр цех бооп турар. Ол үүгле бодунуң аймаанын эвес, харын кожалары — Дзавхан, Баян-Хонгор болгаш Хову-Алтай аймактарның ажыл-агыйларының малчыннарын комбикормнар-биле хандырар соруглалыг. Мал чеминиң цегинден ацгыда ол куражыл-агыйда хаваи болгаш куш өстүрер фермалар база бар. Амгы үеде Моол Арат Республиканың көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарының 80 ажыг хуузу болгаш барык бүгү куражыл-агыйлары кол продукциязыдан аңгыда, хаваннарны болгаш янзы-бүрү хевирниң куштарын база өстүрүп турар апарган.

(СЭТА).

СОҢГУЛДА БОЛУР

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның Национал катап тургузуушкун чазаа чүртка бо чылдың ноябрь айда бүгүннитининг соңгулдаларын эрттирерин шинтпирлээн. Национал хосталганың Сандиножу фронтузунун Национал удуртулгазының кежигүнү, чазактың Удуртукчу човүлелиниң координатору Даниэль Ортега ол дугайын аңаа чарлаан. Ол, Никарагуа улустуң национал-хосталгалыг демиселиниң маадыры, америк империализмниң шивишкинчилериниң 1934 чылдың февраль 21-де араатанзыг ёзу-биле өлүргени Аугусто Сесар Сандинога тураскаатқан байырлыг митингиге чүве чугаалаан.

ФРАНЦИЯ. Лионда хоорайга фашиссирек идегеттериниң чыжыынга удурлажышкынының хөй-нуң кижи кирипшкен чыскаалы аңаа «Фашизм сенезиң!» деп кыйгырыгның адаа-биле боон эрткен. Аңаа сураглыг француз политиктиг болган хөй-нинитиниң ажылдакчылары, делегейниң ийиги дайынының хоочукнары. Удурлажышкын шинчээшкиннинин киржикчилери, аныяктар кирипшкеннер.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Юристиң тайылбыры

ҮЗҮКТЕЛ ЧОК АЖЫЛ СТАЖЫН САНААРЫ

Нинти чурум-биле алырга, хамаатыг түр үе иштинде күш-ажыл кылыр шинээн чидиргенде болгаш пенсия тыпсырда, оон үзүктел чок ажыл стажын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың апрель 13-те үнген докталынга үндезилеп санаар. Сөөлгү үеде ук докталга чамдык немелделер кирген. Чижээ, ажылчын, албан-хаанчы кижи ажылдан бодунун күзели-биле үнүп алганда, үзүктел чок ажыл стажы 21 хонук иштинде камгалаттынар, ук хуусаадан чангыс-даа хонук ажа бээр болза, үзүктел чок ажыл стажы үстү бээр. Бо докталга үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу 1983 чылдың августа Чарлыы-биле 1960 чылдың январь 25-те үнген «Мурнунда ажылдан бодунун күзелибиле үнген кижилерге ажыл кылыр шинээн түр үеде чидиргени дээш. пособие төлээринин дугайында» Чарлыынга немелде киирген. Ол немелде ёзугаар ажылчын, албан-хаакчы ажылдан бодунун күзели-биле 1983 чылдың сентябрь 1-нин сөөлүнде үнген болза, ук кижинин пособие алыр эргези база-ла 21 хонук (үш неделя) иштинде күштүг болур. Ынчангаш бо таварылгада албан чергелериниң организацияларның будүрүлгелериниң удуртукчулары ажылдакчының мурнунда ажылындан чылдагаанныг азы чылдагаан чок үнгенин ынчан билир үүрг. Ажылдакчы кижинин ажылдан болунун күзели-биле үнгенинин азы үнер үүгога таварылгаларын чылдагаанныг ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар таазы-биле чүркомитединиң база ВЦСПС-тиң Секретариалының 1983 чылдың октябрьда хүлээп алганы докталында долгаң-биле айытқан. Аңаа өг-бүле эзелериниң кайы-бирээзининг өске ажылче шилчээнин, дашткы чүртка оларның кайы-бирээзин

Үстүнде айыттынган чылдагаанныңын кайы-бирээзи-биле ажылдан үнген ажылдакчының үзүктел чок ажыл стажы мурнудагы чүрүм ышкаш, бир ай иштинде үзүктел чок кылдыр санаттынар. Ол таварылгада администрация черн ук кижинин күш-ажыл дептеринде бижийлгени шын чорудары чугула. Ажылдан хостаар дугайында дужаалды Күш-ажыл кодекизиниң 31 чүүлүн удуртулга болдуртуп тургузар. Чижээ, «Өг-бүленин айы-биле өске черже чорутканын барымдаалап, ажылдан хостаар. Ст. 31 КЗОТ». Бо бижилге чок болза, ажыл стажы үстүп. Ынчангаш хоойлуда көрдүнген чылдагаанныңын кайы-бирээзи-биле ажылдан үнген ажылдакчының үзүктел чок ажыл стажы камгалаттынар болгаш аңаа чаңгыс организацияга үзүктел чок ажылдааны-биле бир домей эргени бээр. Өг-бүленин эзелериин кайы-бирээзи, оларның бирээзининг чурттап турар черинин аайы-биле чурттаарыбиле ажылдан үнген болза, ук кижи пенсияга 20 хуу азы алыр эргезин (ажыл стажын) чидирер, азы ол кижинин чаңгыс организацияга үзүктел чок ажылдаан стажы уступ.

Саатты болгаш чаш үүрглуг херээжен кижи ажылдан бодунун кузели-биле үнгенде, оон үзүктел чок стажы, бир эвес, үүрг бүдүн чартык хар четкиже чедир ажылга киргеп болза, долгаң-биле камгалаттынар. Бо чингелделер шериг албаны эрттирери-биле, саатты, азы чаш уруг төрүттүнгенде ажылдан үнген таварылгаларда бир домей хамааржыр. Моол мурнунда күш-ажылдың үзүктел чок стажы ажылдакчы херээжен кижинин бодунун кузели-биле үнгенде, чүгле бир чыл иштинде камгалаттынары көрдүнген турган.

Азыралында бир чартыктан 8 хар чедир харлыг үүрглыг нелер ажылдан эки туразы-биле үнгеш, бир ай дургузунда ажылга киргеп алган болза, оон үзүктел чок стажы камгалаттынар. Пенсионерлерниң ажылдан бодунун кузели-биле үнген үезинде оларның үзүктел чок ажыл стажы кайы хире үе эрткенинден хамаарылга чокка камгалаттынар ужурлуг. Инвалид дээш пенсия ап турган ажылдакчының инвалид чергезин ушту кааптан соонда, үш ай иштинде чаа ажылга киргеп алган болза, оон үзүктел чок ажыл стажы камгалаттынар. Пенсияга 20 хуу немелде алыр эргени оргчылында көдээ ажыл-агый шүүтүмүбиле көшкен кижилер ай хуусаа иштинде ажылга киргеп турар-дыр.

Хамаатыларның Хоойлуда бо көрдүнген чингелделерин, эргелерин шыңгыы сагыыры, оларга чогуур дузаны чедиреры удуртукчуларның, мындыгыя кадр кылдызының ажыллакчыларының хүлээлгези болуу. Ажылчын албан-хаакчы кижилер күш-ажылчы дептерин шын бижип болдуварын негээр эргелиглер.

А. ООРЖАК
юрист.

СОВЕТ-АНГЛИ КОНСУЛЬТАЦИЯЛАР

ВЕНА. (СЭТА). Ядролуг чепсекти нептеретпезинге хамаарышкан дыка хөй айтырыгларның талазы-биле совет-англи консультациялар аңаа болган. Делегейниң атомнуг энергия талазы-биле магадылалдар системаларын быжыглаарының болгаш ядролуг чепсекти нептеретпезинин дугайында хөделиишкиннерни чугаалажып көөр үшүү конференцияга белеткелдерниң дугайынче улуг кичээнгейни үгландырган.

МАНУЭЛЬ АЛЬМЕЙДАНЫ ХОРУГДААНЫ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Сантьягога пиночетчи каргыс идегеттер Улусчу-демократтыг шимчээшкинниң (УДШ) даргазы Мануэль Альмейданы түдүп хорудаан. Чилиден көөп турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Компартияның, Сопартияның болгаш чажыдыбиле ажылдап турар өскедаа чөөн үзелдиг күштерниң каттыжыыл киргени күчүлүг оппозицияга бөлүүнүн удуртукчузун чоокку үеде судтаар деп турар. Ону «иштинги айыыл чок чоруктун дугайында хоойлу-дүрүмнү үрээнин» дээш буруудадыр деп турар. Ындыг арга Чилиде демократияның мунуун талалакчыларын сургап, шаажылаарынга моон мурнунда «юридиктиг үндезин» бооп келгенин билдингир.

Сантьягонуң эң улуг «Капуликан» дээр театрынга УДШ-тиң организастаанын массалыг митингизинге М. Альмейданың февраль 5-те чугаалынга Пиночеттиң ажыынганы бүгү үүлдезеден илдең бооп турар. Шимчээшкинниң удуртукчузу кижи көөр үөөн чок ёзулуурумга удур чаңгыс эптиг хөделиишкиннерни бүгү күштерни кыйгырган.

М. Альмейданы түдүп хорудаан чорук Чилиде кителиээшкинни болдурган.

АМЕРИК ЭМИССАРЛАР ПАКИСТАНДА

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Ында сенатор Дж. Тауэрге баштаткан АКШ-тың конгрезиниң делегациязы келген. Вашингтонуң эмиссарларын президент Зия-уль-Хак, даштыкы херектер министри О. Якуб Хан, камгалал министри А. Тальпур, шериг администрациязының еске-даа улуг дужаалдыг төлээлекчилери хүлээп алганнар.

«Пакистан таймс» солунның дыңнатканы-биле алырга, америк делегациязының кол соруглазы — АКШ-тың Пакистанга 1984 чылда бээр шериг-экономиктиг дузалам-чызының хемчээлин тодарадыры бооп турар.

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның камгалал министри Р. Венкатараман Пакистанга эң чаа боо-чепсектерни Каттышкан Штаттарның массалыы-биле берип турарынга шыңгыы дүвүрзенин илерткен. Ол Джодхпурга (Раджастан штат) шериг кижилер чыжынга чүве чугаалаан. Исламабадтың ёзуурумунуң америк «F-16» дээр шүүргедекчи бомбарзировщиктерни ап турары ол девискээрде стратегтиг байдалга боттуг салдарын чедирип, Индияның айыыл чок чоруунга кыжалышкынын болдуруп турарын айыткан.

Элүзүк-бүрүү МЕДЭЭЛЕР

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң калбак хуралы болуп эрткен. Совет Тываның 40 чылын болгаш ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң тургустунганының 50 чылын демдеглээр 1984 чылда Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң планын анаа чугаалашкан.

Москвага эртер Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннеринге республиканың чогаалчылары киржир. Орта белетээлди хынамчалыг чорударын дугурушкан. Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл, Тожу районнарже колдективтиг үнүүшкүннерни олар организастаар, номчукчулар-биле ужуражылгаларны эрттирер, бо бүгүнү юбилейге тураскаадырлар.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң тургустунганының 50 чылын тыва чогаалчылар база байырлаар. Ол болуушкунга алдар болдурган литература кежээнин Кызылга эрттирер. Чогаалчылар шулуктер болгаш проза чогаалдарының чыындызын үндүрген, республиканың чурукчуларының үлегери-биле оон гонорарын шупту үзүн Тайбың фондузунче шилчиндерин шиитпирлээн.

Бистиң корр.

ЧАА МУЗЕЙ

Тыванын чурт-шинчилел музейиниң чаа бажыңының төлевилелин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чагыын ёзугаар көргүзүг туругларының шенелде төлевилелин кылыр Б. С. Мезенцев аттыг төп эртем-шинчилел институту кылып турар.

Республиканың чаа музейин үш каът кылдыр тударын төлевилээн. Оон бирги каъдынга административтиг болгаш делгелгеге кирбес фондуларны шыгжаар түскай өрээлдер кылдынар. Ол ышкаш Тыва дугайында киножурналдар көргүзер зал тудары көрдүнген.

Үстүкү ийи каъттын делгелге залынга музейниң кол экспонаттарын делгеп, көргүзер. Төөгүнүң үнелиг эртерекселдерин, документилерин үрелириниң камгалаар сорулга-биле өрээлдерге агаар, температура болгаш шык кончуг таарымчалыг байдалдарга турар кылдыр авторлар кылыр.

Музей чараш архитектурлуг тудуг болуур. Оон даштын тыва национал хевир-биле каастап кылыр. Чаа музейниң Ленин кудумчузунуң адаанга, көвүүг чанынга сквериниң ортузунга тудар.

Төлевилелдиң авторлары — архитектолар М. П. Бубнов биле И. В. Семейкин олар Тыванын хөгжүм-шинчилел театрының төлевилелин кылдырынга база киришкеннер.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ЛЕКТОРЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

Республиканың «Билиг» нинтилел организациязының баштаар чери Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң лекторларының ажылының дуржулгазын бижээн «Сөстүң идегелдиг дузалакчылары» деп плакатты үндүрген.

Бо совхозта «Билиг» нинтилелиниң эге организациязы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле пропагандаларын идепкейлиг чорутканы дээш бүгү-россияның көрүлде-конкурузунуң түнелинде РСФСР-ниң «Билиг» нинтилелиниң баштаар черинге хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Плакатта киргең материалдар партияның аграр политиказын пропагандалаар дээш кодээ лекторлар чүүн кылып, чагыс чер чурттугларын оңу боттандырарынче, шалыпчы күш-ажылче канчаар мобилизастап келгенин чугаалап турар. Дуржулгалыг лекторлар К. Салчак, А. Доржу, Д. Сурун болгаш оскелерде боттарының ажылының арга-дуржулгазын, моон сонгаар чүүн кылырының планнарын ында киргең. Бо плакаттың материалдары аныяк лекторларга дузалаатыы чугаажок.

Т. ХЕРТЕК.

МОСКВА. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 66 чыл оюң демдеглеп турар хүннерде ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейиниң залдарында келген кижилер дыка хөй бооп турар.

Музейде Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң школачылар болгаш аныяк ажылчыннар-биле ужуражыышкыннары бооп, олар фронтучуларның боттарының эртken дайынчы оруктарының дугайында чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнап турарлар.

Хөй санныг даштыкы туристер болгаш чурттуң бүтү республикаларындан найысылалдың аалчылары-даа Совет күрүнеги камгалаары-биле Коммунистиг партияның тургусканы болгаш чон мурнунга хүлээлгезин шынчы күүседип турар Совет Чепсектиг Күштериниң дугайында делгиирлерни көрүп таныжып турарлар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде хамаарышкан делгиирлер музейде хөй чер ээлеп турар. Ол дээрге туктар, боо-чепсектер, документилер, гитлержи аг-шеригнерни чылча шапкан болгаш Европаның улустарын фашистиг күлданыышкындан хостап каан Совет Армияның дайынчыларының хууда эдилелдери-дир.

ЧУРУКТА: музейниң залдарының бирээзинде делгээн чүүлдер ССРЭ-ниң девискээринден дайзынны 1944 чылда сывырып үндүргенниң дугайында чугаалап турар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОГААЛЧЫЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Бистиң Дерзиг-Аксы дузалал сес чыл школазынга чогаалчылар О. Ө. Сувакпит, Л. Б. Чадамба, Е. Д. Танова, Э. Т. Кечил-оол олар аалдап келир дээн деп медээни дыңнаан, школаның башкылары болгаш өреникчилери аажок өөрүп, ол ужуражылгага шыдаар шаабыс-биле белеткендивис. Класстар аайы-биле өөреникчилер чогаалчыларның чогаалдарын чыып, түскай альбомнарны бала кылганнар. Ол ажылдарны кылыры берге эвес болза-даа, а чогаалчыларның чуруктарын тывары берге айтырыг болган. Ынчангаш Тываның чогаалчыларының, композиторларының, чурукчуларының, Күш-ажылдың маадырларының, алдарлыг кижилериниң чуруктарын бир янзы үндүрер болза эки-дир деп түнелге келдивис. Ол айтырыгны чогуур черлер чугаалажып, черле бир хемчег алыры чугула. Оон аңгыда тыва чогаалчыларның уругларга бижээн чогаалдарының чыындызын оода ийи-үш чыл болгаш-ла парлап турар болза.

Аалчыларывыс чедип келген. Олар школаның болгаш интернаттың амыдыралыбиле танышкаш, чаа интернатты боттарывыс күүдүүсбиле кылып алганывысты мактадылар.

Чогаалчылар-биле ужуражыышкын кежээнин школаның директору К. С. Идам ажыткан соонда, башкылар В. Ч. Кара-оол, С. С. Тадар-оол чогаалчыларның допчу намдарын болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын чыылганнарга тайылырлаан. Аалчылар боттарының чаа-даа, эрги-даа чогаалдарын номчуп, таныштырганнар. Оларның солуп, чечен, баштак чугааларындан каткы-хог, адыш часкаашкыннарны үзүлбейн турган. Ол кежээ уруглар ССРЭ-ниң хөй националдыг чогаалчыларының, оларның аразында тыва чогаалчыларының дугайында, оларның чогаадыкчы ажыл-ижиниң дугайында хөй солуп түүлдерни билип алганнар. Аалчылар школаның библиотеказынга автографтыг чогаалдарын белекке бергеннер.

Ужуражыышкын соонда башкыларның болгаш өөреникчилерниң киржилгезинде концерт болган. Чогаалчыларывыстың чогаалдарынга ынаавысты конперт үезинде оларның шүлүктерин, ырыларын сеткил хайыышкыл-биле күүседткенивиге балыткаан.

Ол кежээниң дугайында чугаа уламчылавышаан. Ургларның амыдыралынга, чечен чогаалга хандыкшыларынга кежээ салдарлыг болган.

Т. СЕРЕН-ООЛ.

СОЛУН ЭРТКЕН

Чоокта чаа Чыраа-Бажы ортумак школазынга Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскаатkан «Тываның төөгүлүг хөгжүлдези» деп тема-лыг кежээ болган. Чыргакы девискээринге коллективизация дугайында сактыышкынарын коммунист ам пенсионер Семис-оол Куулар чугаалап берген. Түнелинде «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Б. Куулар «Совхозубустуң тургузуушкуну, перспективтиг хөгжүлдези» деп солун лекцияны өөреникчилерге кылган. Кежээниң түнелинде концерт болган.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБАЛ

Ол-ла школаның тоску классчылары, 82 комсомолчу совхозтуң малчын 17 коданнарынга өөредилге-будуулге практиказын эрттирери-биле он хонук хуусаалыг ажылдааш келгеннер. Олар анаа улуг малчыннарның дузазы-биле хойну, чаш малды канчаар ажаап, каактаарын, ашкарып-чемгерерин, эмзиреринге дугайын херек кырынга көрүп, малчыннарның ажыл-ижи-биле танышканнар.

Тоску классчылар класстан дашкаар шактарында Арыгда-Тей деп черде боттарының ажылдап, дыштанының күш-ажыл лагеринде баштайгы ажылдарын кылып эгелей бергеннер.

А. ШАГЖЫ.

ЭКРАНДА – ТЫВА АРТИСТЕР

Тываның кинофильмнер прокадының конторазы бо чылдың январь айдан эгелеп Совет Тываның 40 чылыгга тураскаатkан Тыва дугайында хроника-документалдыг фильмнерни болгаш тыва артистер киржип турар уран-чеччен фильмнерниң тематиктиг көргүзүүн эрттирер.

Январь айда хоорайның кинотеатроларынга көрүкчүлер М. Мунзуктуң ойнаан, биилдингир япон кинорежиссёр Акира Куросаваның «Дерсу Узала» деп ооңгу кинофильмнерин база катап көргеннер. Александр Довженко аттыг киностудиягa тыырттырган «Берём всё на себя» деп уран-чеччен фильмниң көргүзүү база катап болур. Ында бистиң хөгжүмшүн театрының аныяк артизи Алексей Ооржак улуг матрос Мунко Лапшуйнуң ролюн ойнаан. Ук фильмде Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде улуг эвес далай-десант болуунуң ап чоруткан дайынчы эрес-дидим ходелиишкинниң дугайында төөгүп турар. Дараазында март айда артист Ольга Ёнзактың ойнап турары уран-чеччен кинофильм үнүп эгелээр.

Чаңгыс чер чурттуларывыстың экранга ажылын сонуургап көрүп болур силер.

А. АЮНОВА.

КАДЫКШЫЛГАНЫҢ ОРУКТАРЫНДА

Культура албан черлериниң коллективтериниң аразында хаак маргылдаазы дыштанып хүннерде «Тайга» станциязынга эрткен. Анаа 9 командадан 80 ажыг кижи киришкен. Ниити команда аайы-биле бирги чер дээш маргылдаа чиди демнеелге эртип турган. Маргылдаага организастыг, идепкейлиг киришкен телерадио күркомитеттиг коллективиниң командазы бирги черни бүзүрелдии-биле алган. Ийиги болгаш үшкү черже СЭКП обкомунуң, республика типографиязының командалары үнген.

Херээжен улустарның командаларының аразында маргылдаа солуп болуп, хөй санныг «аарыкчыларны» чыылдырган. Маңаа база-ла телерадио күркомитединиң херээжен хаакчыларының командазы тинилээн. Типографияның хаакчылары дистанцияны эки эрткилээш, ийиги шаңналды чедип алганнар. Пушкин аттыг библиотеканың командазы стартче организастыг үнүп, тиилелге дээш чүткүлдүг демисешкен, түнелинде олар үшкү черни ээлээр аргалыг болганнар.

Эр улустарның командаларының аразында бирги чер дээш маргылдаа база шыңгыы демиселге эрткен. Телерадио күркомитединиң демниг, организастыг командазы херээжен хаакчылардан чыдып малбаан, оларның чедишкинниң улам деткип, база бирги черни алыр аргалыг болганнар. Партия обкомунуң коллективи долу состав-биле бо маргылдаага киришкен. Аңаа аныяк-даа, улуг-даа назылыг кижилер дистанцияже идепкейлиг үнүп, командазы дээш кижи бүрүзү боттарының төлептиг үлүт-хуузун киирип, эң-не спортчу коллективтерниң бирээзи кылдыр көргүскенин демдеглээри артык эвес. Ынчангаш бо коллективтиң командазы эр улустар командаларындан ийиги черни төлептин-биле алган. Республика типографиязының командазы үшкүзүн ээлээн.

Хууда бирги чер дээш маргылдааларга херээжендаа, эр-даа хаакчыларның көргүзүглери багай эвес болган. Беш километриниң дистанциязында уран чүүл училищезинден Алексей Ховалыг кымга-даа аштырбайн, тиилекчи болуп, бирги шаңналды алган. Ийиги черде база ол-ла училищениң хаакчызы Шалыы Начын үнген. Телерадио күркомитединиң демниг, организастыг командазы херээжен хаакчылардан чыдып малбаан, оларның чедишкинниң улам деткип, база бирги черни алыр аргалыг болганнар. Партия обкомунуң коллективи долу состав-биле бо маргылдаага киришкен. Аңаа аныяк-даа, улуг-даа назылыг кижилер дистанцияже идепкейлиг үнүп, командазы дээш кижи бүрүзү боттарының төлептиг үлүт-хуузун киирип, эң-не спортчу коллективтерниң бирээзи кылдыр көргүскенин демдеглээри артык эвес. Ынчангаш бо коллективтиң командазы эр улустар командаларындан ийиги черни төлептин-биле алган. Республика типографиязының командазы үшкүзүн ээлээн.

Спортка болгаш күш-культурага хандыкшылдыглар көвүдеп, олар спортчу маргылдааларга доктаамал киржип турар апаргылаан. Күш-культураның болгаш спорттуң активчилери, хоочуннары Анчымаа Калгаоол (Пушкин аттыг библиотека), Зинаида Ондар, Екатерина Норбу (партия обкомунуң коллективинден), Лидия Макеева, Шактар-оол Ондар (телерадио комитеди) оларны маргылдаага эки киржилгези дээш демдеглээн.

Кышкы спартакиадага ылаңгыя республика типографиязының, Пушкин аттыг библиотеканың, партия обкомунуң коллективтери эки белеткелдиин көргүскен болгаш оларның командалары эң-не хөй санныг киржикчилерлиг болган. База ол кышкаш телевидение, радио комитединиң, профоблчөвүүлелдиң, типографиялың, уран чүүл училищезиниң болгаш оон-даа өске коллективтер организастыг, эки киришкеннер.

Культура албан черлериниң чамдык коллективтери кышкы спартакиаданың маргылдааларынга киришпейн турары канчап-даа таарышпас. Көгжүм-шим театрының, кинофикацияның, ДОСААФ обкомунуң, Алдан-Маадыр аттыг чурттышчилел музейиниң коллективтери болгаш оон-даа өске чамдык организациялар идепкей чогул көргүзүп, маргылдаага киришпээн.

У. ДҮГЕРЖАА.
культура ажылдакчыларының профсоюзтар хооркомуунуң даргазы.

Совет спорттуң тергиннери

СЕРГЕЙ ФОКИЧЕВТИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

— Сергей, спортчу алдар талазы-биле силер шоолуг-ла билдингир эвес турган болгай силер, ынчангаш спортка сонуургалдыглар силериң дугайында эвээшти билирлер. Бодунарниң дугайында кысказы-биле чугаалап көрүңерем — ындыг айтырыгны ПМА-ның корреспондентизи конькиге маңнаарының 500 метрге олимпий чемпиону Сергей Фокичевке салган.

— Волгоград областың Череповецтен келген мен — деп, Фокичев чугаалады. — Сараевога февралдың эгезинде келдим, маңаа 21 харладым. Чеди харлыг турган-ла конькиге кеттим, амга чедир оон адырылбаным бо. Допчу намдарым бо-ла.

— Дораан-на чарыш конькизиин кеткениң ол бе?

— Чок. Фигурлуг чуңгулаашкын секциязынга авам мении киирип турда, беш-ле харлыг турган мен. Ынчан, амгызы-биле демей, бистиң хоорайның чурттакчылары оңу аажок сонуургаар турган. Ол бичежек шөлге-ле мээң дүрген көргүзүглеримни тренер эскерип каан. Ол тренеримниң сумелээнин бүгүаар өске тренерге — Александр Александрович Калининге барган мен.

— Чаа сонуургалдарыңарга ада-иенериин хамаарылгазы кандыг болду?

— Оларга фигурлуг чуңгулаашкын-даа, конькиге дүрген маңнаары-даа дөмейлеп анаа-ла курут маңнал турбайн, спортка ынак болурумну олар күзеп турганнар. Ачам база спортчу кижи. Череповецтиң металлургия заводунуң шенелде-хемчээшкин приборларының цехының мастери. Конькиге маңнаарының эвес, а чиик атлетика талазы-биле спортчу кижи. Спорттуң он хевирлериниң талазы-биле маргылдааларга чемпиондаа чорааан. Авам —музыка училищезиниң башкызы.

— Тренериңер Калинин шыкажыл?

— Йе, металлургия заводунга ол конькиге маңнаарының секциязын удуртуп турган кижи болгай. Мен-даа, өөрүм-даа тренеривисти аажок хүндүлээр, аңаа ынак апарган бис. Калинин бистиң түгле бедик түнелдер чедип алырынче эвес, а бистиң-биле ажылдарын тренировкалардан дашкаар үелерде безин чорудуп турган. Александр Александрович бистиң-биле кады хоорай даштынче походтарга-даа чоруп, школада канчаар өөренип турарывыстыдаа хайгаарал, херек апарган үеде кезээде дузалап турган. Бир эвес тренерим эвес болза, эки чемпиондаа, эки кижи-даа менден үнмес турган.

Мээң чугаалажып орар кижим аажок аныяк, чараш, шевергин-даа. Ынчангаш ол бодунуң Олимпий чемпиону апарганынга амга чедир шуут чанчыкпаан болду.

— Мээң соомдан чеже кижи маңнажып органын безин эскербээн мен. Мээң үем дыка бергедеп келген деп түгле ону бодап чордум. Табложе көрүпкеш, Ник Томецтиң үезин бодумнуу кылдыр бодаткаш, сести бергеп мен.

— Конькиге маңнаарының талазы-биле силериниң удурланыкчыңар Ник Томец (АКШ) силериниң соонардан маңнаар болгакынга дыка өөргенин, силерни дөмей-ле четкеш эртер мен дээрзинге бүзүреп турганын чугаалап турду. Кажан 100 метр эрткен соонда, силерге алдынганын ол билип каан. Оон дугайында түүнү чугаалап болур силер?

— Томец арга-дуржулгалыг, делегей чемпионаттарынга 1980 чылдан бээр киржип келген деп билдингир-даа, удурланыкчымның дугайын колдуунда-ла бодаваан мен. Түгле бүтү күжүм-биле маңнап артерин бодап турдум. Ол ындыг-да кончуг эки болдунмаан. Мен 38 секунда дургузунда эртер турган мен. Чазыпкан черимни база билир мен, ону ам чугаалааш канчаар ону.

Оон Сараевога тиилелгези шынап-ла чамдык кижилерни девидеткен. Давоска бо чылдың январьда болуп эрткен делегей маргылдаалаарынга оон чедип алган тиилелгези чамдык эксперттериниң кичээнгейин хаара туда берген. Ынчалза-даа ынчан япон Куронва-даа, океан артының билдингир спринтерлери-даа аңаа киришпээн. Ынчангаш Сараевога Фокичевти баштай ындыг-ла сонуургавайн турган болгай.

Сергей ам Москвада чурттап, шеригде албан эрттирип, күш-культура институдунда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Школа доосказ соонда ол баштай ужар чүүл институдуна өөренип турган. Аныяк үезинде мергежил шилип алырынга чазыпканын ол дораан билип каан. Эштериниң чурттап турары Череповецке ол доктаамал барып, парус спорту-биле база өөнүктежип турар.

— Конькы силериниң чаңгыс-ла сонуургалыңар эвес ышкажы?

— Яхтага база ынак мен. Чурук тырттырарынга аажок сонуургалдыг мен. Сараевога арткан хүннеримде «Зенидимден» чарылбас турдум.

Сергей Фокичев — совет спорттуң төөгүзүнде конькиге маңнаар-спринтерге Олимпиадаңың алдын медалын чаалап алган үшкү спортчу болган. Оон мурнунда ийи Евгенийлер — Гришин болгаш Куликов чаалап алганнар. Куликовту Сергей дош орунга көргеш, ол мастерни ёзулуг салган болур кижи-дир мен деп санаан. Ам Сергей Фокичевти доззоолдер хөй болуп

Сергей ГРЫЗУНОВ,
Алексей СРЕБНИЦКИЙ,
ПМА-ның корр.

СЛЁТ БОЛГАН

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң тургустунганыңдан бээр 66 чыл оюнга тураскаатkан камгалал-массалыг ажылдар айының программазында киргең шериг чорууд аныяк оолдар слёту Кызылга болган. Ону Кызыл хоорайның шериг комиссариадының пйнги салбырының начальниги Г. И. Дорохов ажыткан.

Аныяк оолдарны шеригге белетизээринің дугайында хоорайның шериг комиссары В. А. Озерскиң тодаргайыбиле чугаалаан. ДОСААФ хооркомунуң даргазы А. Г. Ефимов аныяктарны шеригге белеткээринин талазыбиле ДОСААФ организациялариның сорулгаларының дугайында таныштырган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде комсомолчуларның болгаш аныяктарның маадырлыг чоруунуң, оларның күш-ажылчы кодуруулуушкунуңуң дугайында ВЛКСМ хооркомунуң киидис эргелекчизи В. Котельников сонуургаткан.

Совет Чепсектиг Күштерииң дайынчыларының амыдыралының дугайында Иркутскиниң дээди ужар чүүл училищезиниң курсантызы С. Бизюк база чугаалаан.

Слёттуң киржикчилери аңаа чүве чугаалааннарга болгаш дайынның хоочуннарынга четтиргенин илередип, адаларның чаагай чанчылдарынга ышнчы болуурун илерегилээннер.

Слёттуң сөөлгү кезээнде аныяктар Н шериг кезээнге барып, чаа дайынчы техника-биле болгаш кезектиң амыдыралы-биле танышканнар.

А. ЕФИМОВ.

ТВ

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Шупту түвени билип алыксаң тур мен». Киножурнал. 9.15 — «Так и будет». Уран-чечен фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.30 — «Москва, болгаш москвачылар». СЭКП ТК-ның школа реформазының төлевилелин чугаалажып тур бис. 16.00 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады Ю. Евтушенко гуслиге ойнаан. 16.20 — Орус ырыл. 16.50 — Ургларга фильм. 18.05 — «Амгы делегей болгаш ажылчын шимчээшкини». Дамчыдылганы Э. Мнацаканов чорудар. 18.30 — Москва чоогунуң ссурларында дузалал ажылагайының түдүглары. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— — «Сонгулдаларга уткуштур». Дамчыдылгага ССРЭ-нин Дээди Соведиинин депутадынга кандидат. Ыраккы Чөөн чуктуң далай пароход-стнозунуң начальниги Ю. М. Вольмер киржир. 19.15 — Документалдыг телефильм. 19.25 — «Надежда». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.40 — Фильм-концерт. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35 — География. 8-ки класс. Барыын Сибирьниң району. 9.05 — Англи дыл. 9.35 — География. 8-ки класс. Барыын Сибирьниң району. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Ниити биология. Шөлдүң чемиштиг болуру. 10.35 — География. 5-ки класс. Агаар-бойдус болгаш оон оскерлиишкиннери. 11.05 — Эртем-нептерелдиг фильм. 11.35 — География. 5-ки класс. Агаар-бойдус болгаш оон оскерлиишкиннерия. 12.05 — Англи дыл. 12.35 — Тишпи Табидзе. 13.20 — XIX векти биюги чартыынга чуруулга уран чүүлү. А. В. Венецианов. 14.00 — Өөреникчилерге эртем-тайылбырлыг программа. 14.45 — Дайын чылдарының ырлары. 15.15 — Телемедээлер. 15.20 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телефильм. 18.35 — Киевтиң камерлиг оркестриниң концерти. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азил төвүү». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Ыргалдыг удуңар. чаштар!» 20.15 — «Авадар школазы». 21.00 — «Ye». 21.40—23.05 — «Акванавты». Уран-чечен фильм.

Кызылдың аъш-чем бараанар садыы садыгжылар өөредип, белеткээринин 3 ай хуусаалыг курузунга өөренирин күзээннерни чыыры чарлап турар. Анаа 8-10 класстарны дооскан, 17-18 хар чедир назылыг болгаш хоорайда кижи бижиттирген кижилерни хүлээп алыр.

Өөредилге үезинде айда 54 рубль түнүг стипендия бээр.

Өөредилге 1984 чылдың март 1-де эгелээр.

Документилер хүлээп ап турар черниң адресы: Кызыл хоорайның Октябрьская кудумчузунда № 29 бажың, кабинет № 7 аъш-чем бараанар садыының кадрлар килдизи, тел. № 2-54-36.

ТЫВАНЫҢ КУРУНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ билет кассирлериниге (дакпырлап ажылдаарларны азы пенсионерлерни), штаттан дашкаар администраторлар, машинакчылар, секретарьлар ажылдаар кижилерни чалап турар.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ септелге-тудуг участогунга ажылдаарыбиле дараазында мергежилдин кижилерни чалап турар:

кол бухгалтер эргелиг улуг бухгалтер, материалдыг балык бухгалтери, будуулге бухгалтери, мебель цехинге малярлар, кудус даараар цехке дааранакчы, штукатур-малярлар, плиточниктер, аар-саар ажылчыкар, экономист-сан-хевчу.

УЧАСТОКТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң 140 дугаарлыг бажыңында. № 2 автобустуң соолгу доктаар черн. амыдыралхандырылга будуулгелериниң каттышкан баазазы.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

аграар

Республикага шөкар булуттаар. Дүне агаарның температуразы 29—33, чамдык черлерге 23 градус соор. Хүндүс 15—20, чамдык черлерге 10 градус чедир соор.

Автооруктарга костуру 2—4 км.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 28—30, хүндүс 15—17 градус соок болур.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Здесь твой фронт» 15.00. «День командира дивизии» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» (К-клуб) 9.30. «Город мастеров» 11.10. «Берём всё на себя» 13.00, 15.00, 18.50. «Ворота в небо» 17.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тайна мотеля «Медовый месяц» 15.00, 19.50. «Через тернии к звёздам» 17.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Троих надо убрать» 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дума про казака Голоту» 13.30, 15.00. «Мексиканец в Голливуде» 17.00, 19.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карымсалгалыг секретарының 2-23-35 секретариатның 2-23-35 партийн аммыдыра болгаш үлетүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информасия килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солуп келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2063.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының дерекгериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00052

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 49 (12439) | 1984 чылдың февраль 25, суббота | 1925 чылда үнезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түннелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели үндүрген.

Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик түннелдерни чедип алганы дээш, 1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш ажылагайлар коллективтериниң аразында:

Тыва АССР-деп:

«ТЕС-ХЕМ»

«АЛДАН-МААДЫР»

совхозтарны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаан.

ПАРТИЯНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ ЭЧИС СОРУЛГАЗЫ

Соңгукчуларның Г. А. Алиев-биле ужуражыышкыны

Баку-Ленинск соңгулда өскүртүндан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Гейдар Алиевич Алиев-биле ук округтуң соңгукчуларының ужуражыышкыны Азербайджан ССР-ниң пайысылалынга февраль 23-те болуп эрткен.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи «Бакинский рабочий» машина тудуушкун заводунуң электри каңнакчызы М. Б. Абдул-Алиев Г. А. Алиевтиң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалааш, марттың 4-те, соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыннарын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Партияның болгаш улустуң бүзүлбас, чаңгыс эвин тодаргай көргүскен СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин Азербайджанның улус чону ажылыштың дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган деп, ужуралыышкынга түвө чугаалаан ораторлар демделээн.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган Г. А. Алиев сөс алган. Ол аңаа көргүскен бүзүрел дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илереткен.

Соңгулда кампаниязының үезинде бис аар чидириг таварышкан бис деп, Г. А. Алиев оон ынай чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарыңгай ажылдакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи Ю. В. Андропов мөчээн. Бодуюң бүгү амыдыралын, күжүн, билинн коммунистиг идеяларның тиилелгези дээш демиселге берген кижиниң тураскаалын мөңгежидип ёзулаар дээш совет кижилер бодунуң хүрээлениң төрээн Коммунистиг партиязын, оон ленинчи Төп Комитединг долгандыр улам сырый каттыштырган.

Партияга бүзүрел, бистиң бүгү чедиишкиннивис болгаш чаалап алыышкыннарывыс партияның удуртулгазының адаа-биле чедип алдынган дээрзин, оон оруу — күш-ажылчы кижилерниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар кара чаңгыс шын орук дээрзин ханызы-биле медереп билир чорук СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң шиитпирлерин, Константин Устинович Черненкону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгааның совет кижилерниң изин-биле түүлдүгүнүп көргенинде тодаргай илерээн. Коммунистер бүгү совет улус эш К. У. Черненкону СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын ажылдап кылырынга база боттандырарыңга, оон чиңгине шугумуп теория талазы-биле үндезилээрингө үнелиг салыышкынны киирип турар бистиң партияның болгаш күрүневистиң шылгарыңгай ажылдакчызы деп билир.

Мурнуку соңгулдалардан бээр эртнен үеге хамаарыштыр депутатка кандидаттың демделээнин болза, ук үе улус ажыл-агыйының, эртемнин, культураның хөгжүлдезинге, социал программаларны боттандырарынга, тодаргайлаарга, сайзыраңгай социализмни улам ынай хөгжүдеринүң бүгү талалыг ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглеттинген.

Ада-чурттуң чедиишкиннеринге чоргаарланмышаан, Советтер чуртунуң ажылчы чоннары боттарының сеткилбодалын даартагы хүнче, чаа, улам улуг чедиишкиннерни чедип алырынче углап турар. Совет кижилерниң боттарының чуртунуң ээзи бис деп ханы медереп билиишкининиң илерээшкини болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилеринде айыткан болгаш ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринде быжыглаттынган экономиктиг база социал хөгжүлдениң стратегиязын долузу-биле чедиишкиниг боттандырар дугайында сагыш салыышкын болур.

СЭКП бүгү түүлдерни кижиге, кижиниң чаагай чоруунга дээш кылып турар дээрзин совет кижилер эки билир. Ук лозуң бистиң политикавистың дээди уткашынары болуп турар, ону бистиң тугувуста бижээн бис оон кажан-даа тайзы баспас бис!

Совет экономиканың шиитпирлеп турар сорулгаларын аналиэтээш, оратор транспорт хөгжүлдезиниң айтырыглыңга онзагай доктаараан, транспорт болза бистиң улуг делгем чуртувустуң байдалдарынга хөй талалыг онза чутула рольду ойнап турар.

Транспорттуң экономиктиг ролю болза бүгү чурттуң экономиктиг хан эргилдезин ышкаш. Транспорт будүрүлге кооперациязының тода болуруп, республикаларның, крайларның болгаш областтарның, девискээр-будүрүлге комплекстеринүң аразында ажыл-агый харылзаалының ажыктыын тодарадып, оларның чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизи кылдыр каттыжарып хандырып турар.

Транспорт политиктиг база рольдут, чүге дээрге чаңгыс аай Совет күрүнениң, улуг совет улустуң — чаңгыс аай өг-бүленің кежигүннери бис деп чүвени оон бис херек кырында медереп билип турар бис, транспорт хоорайны болгаш көдээни чоокшулаштырып, күш-ажылдың делегей хуваалдазынга бистиң киржилтевисти, бистиң камгаланыр аргавыстың байдалын база тодарадып турар.

Транспорттуң психологтуг ролю болза оон ачы-дузалын совет кижи бүрүзү колдуунда хүн бүрү ажыглап турарында. Ынчангаш транспорт, ылаңгыя хоорай транспорту, оон ажылының шынары чурттакчы чоннуң хөй массаларының психологтуг байдалынга, бүгү улустүң күш-ажылчы ажыл-ишчи хөөнүнге күштүг салдарны чедирип турар.

Сөөлгү чылдарда СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели транспорттуң ажыл-чорудулгазын үндезинин-биле экижидеринче утланган чамдык улуг хемчеглерни алган. Ук хемчеглер чогуур эки түннелдерни бергеи дээрзин демделээри өөрүнчүг. Ылаңгыя, сөөлгү чылдарда демир-орук транспортунуң ажылы бир-ле дугаар элээн экижээн. Ол он бирги беш чылдың үшкү чылының кол көргүзүглерин чүгле күүсеткен эвес, харын 1981 болгаш 1982 чылдарда хожудап турган чоруун узуткаан.

Пассажирлер аргыштырарын экижидери онза чугула ужур-дузалыг, ол болза транспорттуң бир янзы хөй-ниитн арны-дыр. Ажыы-биле чугаалаарга, ук арын ыңдыг-ла кончуг көрүштүг эвес бооп турар. Пассажирлер хандырылгазы ам-даа чавыс деңнелдиг бооп артпышаан, расписаниелерни үрээр чорук ховар эвес. Транспорт министерстволарының болгаш будүрүлгелериниң удуртулгазы, партия, профэвилел, комсомол организациялары ол четпестерни эң-не шиитпирлии-биле узуткаар, хандырылганың ниити культуразын бедидер ужурлут. Ол айтырыг болза чүгле ажыл-агыйныы эвес, ол болза политиктиг айтырыг бооп турар.

Г. А. Алиев социал-культура хөгжүлдезиниң ажыктыын шиитпирлиг бедидериниң эргежок чугулазын база айыткан. Ол талазы-биле кол роль хамыктың мурнуда ында ажылдап турар кижилерге хамаарыжыр. Совет кижи бодунуң хереглелдерин амгы байдалдарда болдунуп болур эң-не бедик деңнелге, амыдыралдың социалистиг хевиринің идеалдарынга болгаш стандарттарынга дүүштүр каяа-даа, кажан-даа хандырып болурун чедип алыры одарның хүлээлгези болур.

Совет кижилерниң кадыкшылының дугайында сагыш салыышкынны бистиң партиявыс болгаш күрүневис бодунуң эң чугула социал сорулгаларының бирээзи деп санап турар. Мурнуку соңгулдаларның соонда эрткен чылдарда чоннуң кадык камгалалын экижидер талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа ол талазы-биле четпестер ам-даа эвээш эвес. Хамыктың мурнунда поликлиникаларның, амбулаторияларның, диспансерлерниң, эмнелгелериниң ажылын дыка экижидер херек.

Кадык камгалалын сайзыраңгайжыдарында кол чүүл болза оон профилактиктиг угланыышкынын болгаш чоннуң медицина чырыдыышкынын шиитпирлиг экижидери болур. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң айытканы совет кадык камгалалын хөгжүдериниң ёзулуг стратегтиг программазы чогум-на ук сорулгага бараан бооп турар. Ук программаны амдан эгелеп боттандырып эгелээн. Чугаа болза бүгү чурттакчы чонга чыл санында диспансеризацияны эрттиреринде бооп турар. Ол болза кажандаа, каяа-даа туруп көрбээн, эң-не буянныг ажыл-дыр.

Совет улустуң мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээринге Азербайджанның ажылчы чоннарының хөй националдыг алдарлыг отряды, республиканың коммунистиг партиязы төлептиг салыышкынны киирип турар деп, Г. А. Алиев оон ынай уламчылаан.

Бистиң чурттуң республика бүрүзү, улус бүрүзү ышкаш, Совет Азербайджанның чедиишкиннери дээрге СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының хажык чок ботанышкынының түүнели, оон эгээртинмес амыдыралчы күжүнүң чайынналчак херечизи-дир.

Совет улустарның пайыралы — ол дээрге бистиң эң-не үнелиг байлаавыс, бүгү кижи төрелгетенниң сайыралын улам байыдып, улам чаа чадаже көдүрүп турар социализмниң чаалал алышкыннарының бирээзидир. Ук пайырал экономиктиг, социал болгаш культура депшилгезинниң моон мурнунда көстүп көрбээн аргазын ажыктаан, бистиң күжүвүстү хөй катап улгатырган, шынар талазы-биле чаа, алыс утказы интернационалчы утаан-бодал, эстетиктиг болгаш төлептиг аажы-чаң байлактарын тывылдырган.

Оон соонда оратор делегей байдалының айтырыгларынга доктааган. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак хажык чок даштыкы политиктиг угланыышкынының дугайын чугаалаан.

Партия чүрттүү улам ыңай экономиктиг, социал болгаш утаан-бодал депшилгезинниң, ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидериниң, ядролуг дайынның айылынга удур, тайбың дээш демиселдин программазы-биле соңгулдаларга уткуштур чоруп орар деп, Г. А. Алиев түннелинде чугаалаан. Ук программа ажылчын аңгыныл, бүгү совет улустуң үндезин эрге-ажыктарынга дүүшпүшаан, оон изиг түүлдүгүнүүшкүнүң болгаш деткимчезин ап турар. Бистиң бүгү планнарывыс амыдыралга боттангын турар дээрзиниң магадылалы ында бооп турар.

(СЭТА).

МУРНУВУСТА— УЛУГ АЖЫЛДАР

Соңгукчуларның Д. А. Кунаев-биле ужуражыышкыны

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү чоокшулаан тудум-ва, чурттуң ажылчы чоннарының политиктиг болгаш будүрүлгечи идепкейлин улам-на бедип турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Динмухамед Ахмедович Кунаев-биле ужуражыышкынга Алма-Ата-Ленинск соңгулда округунуң соңгукчулары февраль 23-те В. И. Ленин аттыг Ордуга бедик көдүрүлүүшкүнүг чыылганнар.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Алма-Атаның хөвең-саазын комбинадының пес-таавы аргыыр фабриказының директору В. И. Истомин ужуражылгага илеткел кылгаш, Д. А. Кунаевтиң амыдыралчы оруунуң дугайында чугаалавышаан, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынларын соңгулда хүнүнде бир эп-сеткилдиг бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Бүгү соңгукчуларга, ССРЭ-ниң хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыышынга Алма-Атаның, бүгү республиканың ажыл-ишчилери боттарының тодаргай ажылдеректери-биле, будүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш социалистиг чарыштың улам-на калбарыышкыны-биле харылап турар деп, ужуражылгага түвө чугаалааннар демделээн. СЭКП ТК-ның ээлчег чок февраль Пленумунуң шиитпирлери ажыл-иштинг дайынчы программазы болган. 1983 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түннелдерин ёзугаар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын республиканың пайысылалынга, элээн хөй областарынга, районнарынга болгаш күш-ажылчы коллективтеринге тывысканынга харыы кылдыр Казахстанның ажылчы чоннары бүгү делегейге тайбыннын бижыг чөлегнижи — Советтер чуртунуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга салыышкынын улам-на көвүдиринге бүрүн шиитпирлиг.

Ужуражыышкын хураанга Д. А. Кунаев чүве чугаалаан. Ону чыылганнар чылыы-биле уткаан. Аңаа көргүскен бедик алдар дээш ханызы-биле өөрүп четтиргенин ол илергейлээн. Бистиң партияыстың болгаш күрүневистиң көскү ажылдакчызы эш Константин Устинович Черненкону СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга СЭКП ТК-ның февраль Пленуму бир үн-биле соңгаан деп, оратор чугаалаан. Леонид Ильич Брежнев болган Юрий Владимирович Андропов ышкаш, ындыг шылгарыңгай ажылдакчыларның идеелдиг соратнизи эш К. У. Черненко улуг авторитеттиг, партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазының талазы-биле үндезилээрингө үнелиг дуржулгалыг, ленинчи ёзунуң удуртукчузунга сиңниккен бүгү мөзү-шынарлыг, совет кижилериң ханы хүндүткелин болгаш бедик идеелин эдилеп чоруур. Бистиң партиявыстың чиңгине шугумунуң чайгылыш чогун, чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн улам ыңай быжыглаарынга, совет улустуң чаагай чоруун бедидеринге, социалистиг демократияны бүгү талалыг хөгжүдеринге болгаш сайзыраңгайжыдарынга бүгү түүлдерни моон соңгаар-даа кылырынга партияның шиитпирлинин СЭКП ТК-ның Пленуму база катап бадыткаан.

Бүгү соңгукчуларга, ССРЭ-ниң хамаатыларынга СЭКП ТК-ның Кыйгырыышында айыткан болгаш ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын илергейлээн тодаргай программа-биле бистиң партиявыс соңгулдаларга уткуштур бар чоруур деп, депутатка кандидат демделээн. Партияның ленинчи угланыышкынын совет улус бир эп-сеткилдиг деткип турар, ынчаарга ол угланыышкын ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик идепкейин улам сорук киирип, СЭКП-ни, оон коллективтиг өзээ болгаш дайынчы штабы — Төп Комитетти долгандыр оларның кан дег бызжыг каттыжыышкынынга улуг идегни берип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге моон мурнунда соңгулдаларның сөөлүнде эрткен үе партияның болгаш чоннуң чогаадыкчы тывыышкынары-биле, күш-ажылчы күжениишкини болгаш кайгамчык улуг чедиишкиннери-биле долдунган болгаш эң чугула ниитилел-политиктиг болуушкуннар-биле демделеттинген, ол болуушкуннарның ужур-дузазы төөгүлүг деп дидимн-биле чугаалап болур.

Партияның XXVI съездизи, СЭКП Төп Комитединиң май болгаш ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнары ол болуушкуннарның аразында тодаргайлакчы кол „болуушкуннар болган. Чурттуң экономиктиг болгаш утаан-бодал күчү-шыдалын чайгылыш чок улгатыгарынга, делегейге оон ат-алдарын бедидеринге, оон камгаланыр чогуур деннелге түүгүзарынга бүгү түүлдерни бистиң партиявыс кылып турар.

Советтерниң улуг чуртуунуң күр черинин болгаш космоска маадырлыг чоруунуң чери — Совет Казахстан бүгү чурт-биле кады база бүзүрелдиг бүрүнгаар хөгжүп турар. Казахстанның ажыл-ишчилериниң, янзы-бүрү назы-харлыг бүгү профессияларлыг кижилериниң ниити күжениишкиннери-биле бистиң республиканы байлакшыткан болгаш алдаржыткан бүгү-ле түүлдер бүгү совет улустуң, социалистиг дем каттыжылгазының эрге-ажыктарынга, бистиң ниити улуг херээвиске — коммунизм тургузуушкунунга идегелдиг бараан болуп келген болгаш моон соңгаар-даа бараан бооп. Республиканың индустриалдыг күчүзү өзүп турар. Делегейниң сайзыраңгай кайыдаа чурттаазындан артык алдаржаан болгаш ховар дээш девискээр-будүрүлге комплекстери чедиишкиниг хөгжүп турар. Бойдустуң эң-не байлак курлавырларын удус ажыл-агыйының хереглелдеринге киирип келген болгаш киирип-даа турар. Черниң казар байлактары, оон иштинде эң-не перспективтиг нефть болгаш газ бар чаа черлер ажытынган.

Республиканың агроүлетпүр күчүзү бүзүрелдиг өзүп турар. Эң-не нарын, кандаачал болган эрткен чылын бээли Төрээн чурттуң шыгжамырынга бедик шынарлыг 908 миллион пуд тараяны Казахстан киирген. Күр черни шиңгээдип алгыже чедир бодаары бээли болдунмас турган ыңдыг хемчээлдер чедип алдынган. Ол бүгү — чурттуң Аъш-чем программазынга бистиң Казахстанның салыышкыны-дыр, ол программаны боттандырарынга хүндүлүг болгаш эң-не харыысалгалыг черни республикага даандырып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы угланыышкынның ханызы-биле амыдыралчыынын болгаш шынныын республиканың экономиктиг чедиишкиннери төдаргай бадыткал, ажылчы чоннарның чаагай чоруунун, оларның утаан-бодал культуразының улам ыңайгы өзүлдезинге ол эң-не идегелдиг үндезин болуп турар.

Кылдынган болгаш ам кылыр түүлдериниң үндезини — совет ниитилелдиң моральполитиктиг бузулбас чаңгыс эвн, ленинчи партияны долгандыр оон сырый каттыжыышкыны, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказыдыр.

Россияга Казахстанның эки тура-биле каттыжып киргенишиң 250 чылын байырлааны ёзулуг интернационализмниң чыыткылыг херечизи болуп, улустарның бузулбас ленинчи найыралындан, марксизм-ленинизмниң идеалдарынга оларның шынчыындан, бистиң өндүр-бедик ниити эчис сорулгавысче — коммунизмче орукка оларның кан дег бызжыг акы-дүмалышкы чоруундан артык чаагай, быжыг, амыдыралчы түүл делегейде чок дээрзин бүзүрелдиг кылдыр база катап бадыткап көргүскен. Ленинниң биске чагааны улустарның улуг найыралын моон соңгаар-даа сагыш човаңгыр камнаар болгаш быжыглаар бис!

Сагылга-чүрүмну болгаш корум-чүрүмну быжыглаарының, амыдыралдың бедик культуразының айтырыгларынче улуг кичээлгейин Д. А. Кунаевтиң чугаазында угланыырган, ажылчын кижиниң, оон өг-бүлезиниң сагыш-сеткилинге, амыдыралынга, кадыкшылынга хамаарышкан бүгү системаларның ажыл-чорудулгазын моон соңгаар-даа могаг-шылаг чокка экижидериниң, бюрократизмниң болгаш ажыл чылзыр чоруктуң кандыг-даа илереэшкиннерин шиитпирлиг узуткаарының эргежок чугулазын онзалап демделээн.

Бүгү республиканың амгы үеде күженишкиннг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле амыдыралга боттандырып турары беш чылдың дөртку чылының даалгаларының канчаар күүсеттинип турарынга оратор оон ыңай төдаргай доктааган. Республиканың национал орулгазы бо чылын боттуу-биле улгадып, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээли өзүп, бүдүрүп үндүрүп турар продукциянын шынарын бедидер талазы-биле ажылдың улам-на күштелип турарын ол демделээн.

Капитал тудугнун, оон иштинде чурттагга тудуунун темпилерни канчап-даа кудуладып болбас болгаш оон шынарын бедидерин, амыдырал-чурттагга таарымчалыг болурун, архитектура талазы-биле эки дериишкинни чедип алыр ужурлут бис деп, Д. А. Кунаев чугаалаан.

Үлетпүрүнүн, транспорттуң, харылзаанын, капитал тудугнуң, көдээ экономиканың, эртемнің болгаш культураның бүгү ажылдарды социалистиг хүлээлгелериң чер чуртувустуң ажылчы масса-лыг ажылдарда чоннуң кадык камгалалын экижидер талазы-биле хөй түүлдер кылдынган. Ынчалза-даа ол талазы-биле четпестер ам-даа эвээш эвес. Хамыктың мурнунда поликлиникаларның, амбулаторияларның, диспансерлерниң, эмнелгелериниң ажылын дыка экижидер херек.

Кадык камгалалын сайзыраңгайжыдарында кол түүл болза оон профилактиктиг угланыышкынын болгаш чоннуң медицина чырыдыышкынын шиитпирлиг экижидери болур. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң айытканы совет кадык камгалалын хөгжүдериниң ёзулуг стратегтиг программазы чогум-на ук сорулгага бараан бооп турар. Ук программаны амдан эгелеп боттандырып эгелээн. Чугаа болза бүгү чурттакчы чонга чыл санында диспансеризацияны эрттиреринде бооп турар. Ол болза кажандаа, каяа-даа туруп көрбээн, эң-не буянныг ажыл-дыр.

Совет улустуң мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээринге Азербайджанның ажылчы чоннарының хөй националдыг алдарлыг отряды, республиканың коммунистиг партиязы төлептиг салыышкынны киирип турар деп, Г. А. Алиев оон ыңай уламчылаан.

Бистиң чурттуң республика бүрүзү, улус бүрүзү ышкаш, Совет Азербайджанның чедиишкиннери дээрге СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының хажык чок ботанышкынының түүнели, оон эгээртинмес амыдыралчы күжүнүң чайынналчак херечизи-дир.

Совет улустарның пайыралы — ол дээрге бистиң эң-не үнелиг байлаавыс, бүгү кижи төрелгетенниң сайыралын улам байыдып, улам чаа чадаже көдүрүп турар социализмниң чаалал алышкыннарының бирээзидир. Ук пайырал экономиктиг, социал болгаш культура депшилгезинниң моон мурнунда көстүп көрбээн аргазын ажыктаан, бистиң күжүвүстү хөй катап улгатырган, шынар талазы-биле чаа, алыс утказы интернационалчы утаан-бодал, эстетиктиг болгаш төлептиг аажы-чаң байлактарын тывылдырган.

Оон соонда оратор делегей байдалының айтырыгларынга доктааган. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак хажык чок даштыкы политиктиг угланыышкынының дугайын чугаалаан.

Партия чүрттүү улам ыңай экономиктиг, социал болгаш утаан-бодал депшилгезинниң, ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидериниң, ядролуг дайынның айылынга удур, тайбың дээш демиселдин программазы-биле соңгулдаларга уткуштур чоруп орар деп, Г. А. Алиев түннелинде чугаалаан. Ук программа ажылчын аңгыныл

Партийжи амыдырал

КИЧЭЭНГЕЙНИ УГЛАНДЫРГАН

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.), февраль (1984 ч.) Пленумнарының база партияның XIX область конференциязының материалдары-биле Сүт-Хөлде «Октябрь 30 чылы» совхозтуң коммунистери болгаш ажылчы чонлары ханызы-биле танышкаш, чүгүле партийжи документилерни ажыл-агыйга удуртулга болдурбушаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

Мал болгаш чер ажылының культуразын бедидериниң, машина-техниканың ажыглалын экижидериниң, бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, модо ажыл-агый бүдүрүлгезинге дешилгелиг технологияны шингээдип алырының, ажылчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайында айтырыгларны партия организациязы хуралдарга чугаалашкан болгаш шиитпирлерни хүлээп алган.

Партия эге организациязының ажыл-чорудулгазун шиитпирлерни амыдыралга боттандырарынче углаган. Ылаңгыя ажылчы чонуң ортузунга идеологтуг, политика - кижизидилгел и г ажылды экижидеринче, аңаа удуртукчуларның, специалистериң киржилгезин идепкейжидеринче, күш-ажылчы коллективтериң ролүн, кадрларның бот-харыысалгазын бедидеринче углаган чогумчалыг ажыл-дарны чорудуп турар. Оон түңнелинде совхоз он бирги беш чылдың үшкү чылында мал продуктуларын күрүнеге садарының планын күүсеткен. Төрүүр чүс баш хойга онааштыр 87 хураганны менди доруктурган, бир хойдан-на 1,7 кг дүктү кыргып алган.

Хойжу бригадаларның аразында социалистиг чарышка киришкеш, төрүүр чүс баш хойга онааштыр 88 хураганны менди өстүрүп, бир хойдан-на 1,8 кг дүктү кыргып алгаш, малдың өлүп хораар чоруун эвээжеткенин дээш Дүвүреңниң хойжу бригадазы (бригадири коммунист Опал Монгуш) тиилекчи болган. Күш-ажылчы чедиишкиннерин чедип алырынга совхозтуң мурнакчы хойжуларының болгаш коммунистериниң аңаа кирген үлүг-хуузу улуг. Оларга малчыннардан ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады Хеймерек Бадыевна Куулар, Аяк-Хээ Данзын-оолович Ондар, хоочун хойжулар Сүгдүр-оол Чажан-оолович Ондар, Хураган-оол Бадыевич Куулар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ниитиниң малының кыштагларгашкының чедиишкининг арттыреринге партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары чогуур кичээнгейни углап, малдың чемгерилгезин, сүгтарылгазын, ажаалдазын экижидер ажылды күштелдирген. Малчын кодан бүрүзүнде комплекстерни, агитквартал-дарны, аныяк малчыннарга арга-дуржулгалыг дагдыкчыларны бышыглааны таарымчалыг. Малчыннарның хуралдарын ай санында доктаамал арттырып, аңаа зооветеринарлыг өредилгени организастаары чаңчыл болган. Ол ышкаш социалистиг чарышты өй-шаанда түңнеп, мурнакчыларга материалдыг болгаш моралдыг деткимчени көргүзүп турар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр 1 хүү бедидерни база продукциянның бот-үнезин 0,6 хүү немеп чиигедирин айытkан.

Аңаа үнедезиваап, совхозтуң Дүвүреңи база Сыын-Чүрээ хойжу бригадаларының малчыннары боттарының бүдүрүлте хуралдарынга партия, чазактың үеним негелдезинге дүүштүр салып турар соругаларын түүлдүгүнүң деткивишаан, 1984 чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерин эде көргенер. Дүвүрениң хойжу бригадазы төрүүр чүс баш хойдан 90 хураганны, бир хойдан-на 1,9 кг дүктү кыргып алыр дээн социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, чүс баштан-на 92 хураганны менди доруктурарын, бир хойдан-на 2,1 кг дүктү кыргып алырын, планнан ажыр 50 тонна сигенни немей белеткээрин, кыштагларның кажааларының түрмек сеп-телгезин боттарының күүдүбиле кылырын хүлээнгенер.

Сыын-Чүрээниң хойжу бригадазы төрүүр чүс баш хойга онааштыр 93 хураганны доруктурарын, бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргып алырын хүлээнмишаан, хойжу бригаданы аныяктарныы кылдыр эде организастаарын, малдың өлүп хораар чоруун болдурбазын социалистиг хүлээлгезинде кииргенер.

Чамдык кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир совхозтуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүдезивиниң темпизин партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының негелделеринге дүүшпейн турар. Мал ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, ооң чидиригдерин эвээжедир дээш тодаргай, дээштиг хемчеглер албайн келгениниң түңнелинде күрүнеге дужаап турар малдың деңзизи эвээш, ооң продукциязының шынары куду, малдың өлүп, хораар, опу кайы-хамаан чок самчыгдаары эртken чылдарның деңнелиниден эвээжевейн турарын айтырга-ла тодаргай чижек болур.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырының талазы-биле совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң талазындан кандыг хемчеглер аддынып турарын сонуургаарымга, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң партком секретары Дамба-Доржу Ырышович Монгуш мынчаар харыылаан.

— Бо-ла бүгү четпестерниң чылдагааны совхозтуң удуртукчуларының база специалистерниң кошкак ажыддап келгениниден болгай. Бо чыдын оларны чайладырының хемчеглерин ажылдап кылгаш, Совет Тыванның 40 чылын төлептиг үткүүрүбиле мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедиденириниң социалистиг хүлээлгелерин алган, оны амыдыралга боттандырар дээш бо хүннерде совхозтуң ишчилери шалыпчы ажылдап турар.

Оон аңгыда чурттакчы чонуң амыдыралының культурлуг деңнелин бедиденче кичээнгейни салган, ылаңгыя малчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула айтырыг, ынчангаш өглериниң ишти-дашкын дерип, каастаар дериг-херекселдер-биле хандырары чугула болуп турар.

СЭКП ТК-ның демабрь (1983 ч.), февраль (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниге, партияның XIX область конференциязының доктаалынга дүүштүр ажылдаар хемчеглерни совхозтуң парткому, партия эге организациялары ап турар.

Л. ИРГИТ.
Сүт-Хөл район.

МУРНУНДА — ЧАА-ЧАА СОРУЛГАЛАР

«Орёл область Глазуново райкомунуң СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы көдээниң ажыл-ишчилеринге ажылдаарынга удуртулга, барымдаалаар чүүлү анаргап.

Ол районнуң ажыл-агыйлары бригада керээзи-биле ажылдаарының аргазын калбаа-биле ажыглап турар. Күш-ажылдың дешилгелиг хевирин ажыглаар чорук кескү түңнелдерин берген: хову ажылдарын чорударының хуусаазы кызырылган болгаш шынары экижээн, агротехниканың дүрүмнерин сагыры шыңгыраан, күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Бот - орулга - чарылгалыг коллективте партия организациязы — улуг болгаш салдарлыг күш. Коммунистер чүгле сөс эвес, харын херек кырында ажылы-биле кижилерге үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Районнуң суурларында социал байдал база чаартыңган — оларда чурттарга бажыңнарын, оруктарны, амыдырал хандырылга черлерин калбаа-биле тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: РАУК-туң човуленнииң хуралы. Солагай талаадан оң талазынче: «Коммунизм дээш» колхозтуң даргазы В. И. Вислобоков, районнуң «Сельхозхимия» каттыжыыткынының даргазы И. М. Калугин, райкүүском даргазы В. В. Маркин, № 966 КМК-ның начальныгы В. П. Колпачёв, РАУК човуленнииң даргазының орлакчызы агровомния албанының начальныгы В. Я. Захаров, саржат заводунуң директору В. М. Соловьев, «Глазуновский» совхозтуң директору В. П. Химичев; Глазуново районнуң Жданов аттыг колхозунуң төп суурунда чаа бажыңнар.

Л. ТУЧНИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Чугаалажып көөру-биле

ЧАҢЧЫЛДАРНЫҢ КИЖИЗИДИКЧИ КҮЖҮ

Совет чонуң интернационалчы болгаш национал чаңчылдары бот-бодун байлакшыттыпшаан, коммунизм тургузуучузу чаа кижини кижизидеринге чүгүле фактор болуп турар. Кандыг-даа нацыя төөгүден түрүп келген чаңчылдарлыг. Чонуң чаңчылдары ооң амыдыралын, культуразын болгаш оларның аразында харылзаазын илереттинмээн, салгалдан салгал дамчып, амыдыралчы дуржулганың үндезини болуп келген.

Тыва улус үзүк-бижик чок-даа чораан үеде, амгы эртем-техниканың сайзыралының-даа үезинде аныяк салгалды база уруг-дарыг-даа кижизидерде ада-өгбениң төөгүден түрүп келген чаагай чаңчылдарынче кичээнгей салып, ону сагып, үнелеп чоруур. Ынчалза-даа үе эртken тудум кижизидикчи утка-шынарының талазы-биле үнелиг чамдык чаңчылдар үттүндуруп бар чыдары хомуданчыг. Ону хандыр өөренири, шинчилээри база херек кырында ол төлептиг чаңчылдарны кижизидилгеңиң чепсээ болдурары чугула соруглга. Чонуң чаңчылдарының дазылы амыдырал-биле быжыг холбоолдуг болганда, ол хөй талалыг. Утка-шынар, ужур-дузалының талазы-биле оларны дараазында болуп-төрге хувааза үүл деп бодап чоруур мен. бирээде, төрээн черинге, бойдуска хүндүткелдиг, камныг болуру; ийнде, ада-не, дөргүл-төрел чонунга хүндүткел, эвилең-төлдек болуру; үште, өг-бүлезинге туруштут, нам-йыралга шынчы, сөглээн сөзүнге ээ болуру; дөртте, күш-ажылга, эртем-билигге ынак, чүткүлдүг болуру, бештe, мал-маганга, эт-севиге, аъш-чемниге камныг, хумагалыг болуру; алдыда, эрес-дидим чорукче, күш-дамыр сайгыдарыынче углаган чаңчылдар.

Чонуң чаңчылдарының нептередиктиги, үндезини чон боду болганда, улуг кижилерниң төлептиг ажыл-чаңы, хүүда үлегер-чижээ улуг рольдуг. Бистиң бурунгу өгбелеривис бойдуска кончуг хүндүткелдиг, камныг. Аржаан, суг баштарын, хем суу чүдедип, ону бок-талдыгларынга шүүт үдүп чораан. Бойдустуң чайгаар бүткен чаңалгазын хүндүткээримде чонуң шаанда эртем-билиг чок, бүдүүлүк чорааныңдан шажыычы чамдык элементилер турган-даа болза, ооң кол-ла утказы бойдустуң чараш-каазын эскерер, ону камнаарынче угданган.

Ада-не, төрел-дөргүл, хадуңма чонуң хүндүлээр, эвилең-төлдек чорук кижиниң кижизиг мөзүг-шынарының онзагай талааларының бирээзи. Ажы-төлүнге ие чагыы, ада созуу— ажыр баспас дүрүм. Ада-незиниң, төрел чонунуң чаагай чаңчылдарын (ажыл-ишчи, шынчы, төлептиг мөзүг-шынарын) өзүп орар салгалдың үнелээри, ону дээзээри, уламчылаарыы, улам ынай көөдедип хөгжүдери хүндүлүг хүлээлге, бедик харыысалга.

Чүртталганың чедиишкининг, аас-кежиктиг болурунуң үндезини күш-ажылда. Ындыг болганда өзүп орар салгалды, ылаңгыя кыс уругларны уран даараныл-гага, мал малдап, аъш-чемнин чемзиг кылдыр белеткеп билиринге хензиг чажыдан кижизидери чугула. Амыдыралдың бот-тускайлаң оруунче киреде мөзүг-шынар талазы-биле белеткелдиң чугулазы ында. Чижээлээрге, шаандакы тыва кижи өг-бүле түптээн шаанда, арага амзавас, таакпы тыртпас чораан. Аныяк өскениниң, улуг-даа кижилериниң (ооң ниитинде херээженнериниң аразында) кандыг-бир чылдагаан-биле арагалаар, таакпылаар таварылгаларның бар болуп турары амгы үеде ниитилелдиң негелдезинге дүүшпес. Аңаа удур кижизидилге аныялыга ат-алдарлыг хоочуннарның, бүтүү чонуң демниг күжү херек. Арага, таакпы-биле чүгле школа, өөредилге черлери, ажылчын коллектив эвес, өг-бүле, кижи бүрүзү демисежир болза эки. Маңаа тыва чонуң үстүнде чугаалаанывыс чаңчылыл сагыыры ажыктыг болурундан хора болбас. Чамдык назы-харыулгады берген кижилер мөзүг-шынар талазы-биле төлеп чок ажыы-чаңы-биле аныяк салгалга багай салдарын чедирип турар. Амыдыралда бар болуп турар багай үлегер-чижек сес кырында эки кижизидилгени шүүт-ла балай шаап турары ол. Уругдарыг мурнунга алгыжар, маргыжар, арага-дары ижер, төлеп чок чаңнай бээр кижилерни бистиң өгбелер шыңгыы бүрүү шаап, яңзы-бүрү аргалар ажыглап турланмас турган. Чонуң үсшеверлериниң уран талантызын улуг, биче кижилер сонуургап, өөренип алыксаар. Чижээ. түген, чулар, кижен, дужак, аргамчы-сыдым баглаар, кылыр кижилер, хөгжүм херекселдери, ог ədилелдери, эзер чазаар, кысталгалар кылырлар, алгыкеш, хөм, дүк дээш оон-даа өске чиг-эттен идик-хеп, ədилелдер кылыр шеверлериниң ажылы онза үнелиг чорду. Боттарының үсшевер, уран аргаларын улам байытчып, ону үрүт-дарыынга дамчыдып, өөредип чораанны эки чаңчыл.

Чонуң чаңчылдары — чонуң утаан-бодал культуразының байдаа болганда аңаа камныг, хумагалыг болуру, ону бөгүнгү кижизидилге ажылынга ажыглаары чугула айтырыг.

Тыва чонуң чаагай чаңчылдарынга хамаарышкан бүүлүге ол айтырыгны долузу-биле чырыдары болдунмаза-даа, ооң чамдык талаларын сайгарып, кижизидилгеге үжүр-дузазының дугайын көргүзерин оралдаштым. Бо айтырыгны чугулалап чугаалажып көөрүнге хамаарыштыр чамдык санаалдарны, бодалдарны солуннуң номчукчулары-биле үлежикседим.

В. ДОНГАК.
Алдан-Маадыр аттыг чурттышкылел музейниңиң директорунуң эртем талазы-биле орлакчызы.

НЕМЕЛДЕ ХҮЛЭЭЛГЕ

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи январь айда чедиишкинниг ажылдаан. Бараанныг продукциязы бүдүрериниң планын 115,8 хүү, ону сайгарарын 113,6 хүү күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 109,9 хүү четкен. Эртken чылдынга бодаарга, продукция бүдүрүлгезин 4,7 хүү, ооң сайгарылгазы 11,7 хүү өзүлделиг болган.

Ай планының чедиишкининг күүселдезимин бир чылдагааны күш-ажылчы коллективтерге, цехтерге, бригадаларга утkуштур планнарны хүлээп алганы болгаш ооң чедиишкининг күүселдези болур. Иштики курлавырдарны дилеп тывар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар чорукка даянып турган. планнаг оваалдарны күүседир болгаш ажыр күүседир хүлээлгени ажылчын коллективтер алган.

Ниитизи-биле разрез планнан ажыр 60 мун тонна хөмүр-дашты казып тыварын, ниити продукцияны 310 мун рубльге хөйнү бүдүрерин, баранныг продукцияны 498 мун рубльге хөйнү сайгарарын хүлээнген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 3 хүү өстүрери, 1 тонна хөмүр-даштың бот-үнезин 2 копеекке чиигедирин немелде планда чедүүнген. Ында хөмүр-даштың хүлдемнирин 1,1 хүү кызырарын, 114 мун рубльдиң орулгазың алырын база айытkан.

«Каа-Хем» разрезиниң утkуштур планы база күжениишкинниг. Планнан ажыр 35 мун тонна хөмүр-дашты казар, ниити продукцияны 472 мун рубльге хөйнү бүдүрер, 68 мун рубльдиң орулгазын алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хүү өстүрер.

Бедиткен хүлээлгелер эки күүсеттинип эгелээн. Январь айда бригадалар, участоктар, цехтер аразында чарышка тиилекчилер самыга киирип болур коллективтер хөй болган. Күш-ажылчы көргүзүглерден аңгыда, чарыш түңнээрде, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын, хөй-ниити ажылынга киржилгезин база барымдаалап турар.

Дээрелериниң дээрезинге улуг машинист М. К. Бергерге баштаткан кылаштап чоруур экскаватор экипажы саналдып турар. Ай планы 124, 7 хүү күүсеттинген. 136 мун кубометр чер казар планын 156 мун кубометр чедирген. Социалистиг хүлээлгезинде 3 мун кубометрин ажыр казарын хүлээнген болза, ону 20 мун кубометрге хөйнү каскан.

ЭКГ марканың хөмүр-даш казар А. А. Нехорошковка удуртkан экскаватор экипажы — чарыштың тиилекчизин. Экипаж ай планын 145,8 хүү боттандырган. Социалистиг хүлээлге 128,4 хүү күүсеттинген.

Чарыштың түңнелин хүн, неделя, ай, квартал бүзугаар түңнел турар. Хүнде кым канчаар ажылдаанын көргүзүг самбыраларынга чырыдып турар бис. Неделя санында мурнакчыларның одуруундан дүшпейн турарлар хөй. Олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиденирге бёдик чүткүлдүүн, ажыл дээш кызымаан көргүзүп турарлар. Доктаамал тиилекчилерден аңгыда чаа аттарның тыптып турары өөрүнчүг. Бо база-да чарыштың тевин болур.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи чыл планын Совет Тыванның 40 чыл ойнуң бүдүүзүнде доозарын хүлээнген. Бедик соруглгаларны боттандырарынга утkуштур планнар, немелде хүлээлгелер улуг рольду ойнаар дээрзи билдингир. Чедиишкинге тегинип болгу дег дээштиг арга «Совет Тыванын 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы эвилеп болур. Орта эвилчег, бригада, звено бүрүзү ажылчын бүрүзү идепкейлиг киржип турар.

Н. ТРЕНИХИНА.
«Каа Хем» хөмүр-даш разрезинде план килдизиниң эргелекчизи.

САКМАНЧЫЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Өвүрде «Коммунизмче орук» совхозтуң Улаатай, Хам-Дыт, Бора-Шай хойжу бригадаларында хой ооладаашкынны түлүктээн. Ниитизи-биле төрүүр 11 мун 943 баш хойнуң 6,153-үү ооладкан, хураганнар онча. Ылаңгыя мурнунда чылдарда дээре ажылдыг деп санадыы келген Улаатай бригаданың хоюнуң 72 хуузу ооладкан. Эрткен чылын малчыннар ортузунга чарлаан социалистиг чарыштың тиилекчизин Күзеңмаа Монгуштуң кодапында 270. хоочун хойжулар Сесер-оол Монгуштуң — 275. Айыжы Донгактың — 250. Аржаан-оол Монгуштуң — 250. Владимир Сундуйнуң —260 хою ооладаан. хураганнар шупту онча-менди доруктуп турар.

Коданнарга сугну өй-шаанда чедирип турар. Сиген курлавырын хумагалыг чарыгдаар талазы-биле ажылдар чоруттунуп турар. Чымыштыг компания — мал ооладаашкынының үезинде ажыл-агыйның коммунистериниң база тускай эртемниглериниң харыысалгазын күштелдирген. Кодан бүрүүнге 5 коммунистен тургустуунган комиссияны быжыглаан. Олар малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чоруттушаан, практиктиг дузаны көргүзер хүлээлгелиг. Ажыл-агыйда партком, комсомол комитеди, ажылчын комитет бо шиитпирлиг үеде малчыннарга дуза кылдыр 66 аныяк сакманчыларны эвилелдеп чоруткан. Олардан Т. Седен-оол, Н. Багзыл, К. Монгуш 150—200 хураганнарны тус-тузунда камгалап алганнар.

К. ДАРЖАЙ.

ХООЧУН

Он бирги беш чылдың дөртkү чылында «Совет Тыванның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарышка киришкеш, малын кыштан хүр ажырарын, хойдан-на 1,3 килограмм азы нииитизи-биле 0,52 тонна дүктү кыргыырын, чай дургузунда кодан хоюнуң немелде деңзизин 5,6 тонна чедирерин коммунист Тумат Сандак хүлээнген.

Тумат Сандак — Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң хоочун хойжузу, боду пенсионер-даа болза төрүвес хой кадарып, ол ажылга огау Соруглганы өөредип турар. Ам ооң кодазында 440 дотпединиң күш-деңгели шыырак хевээр. Мал чемин боду четчир кылдыр белеткеп алган. Кажаа ишти мургаглаар өдек база белеп.

Хоочун хойжу ук ажылга 1959 чылда кирген, ооң бээр бо үшнерге чедир мергежилин кагбаан. Ол хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Активчи коммунист — партияның эрткен район конференциязының делегады, СЭКП райкомунуң кежигүнү.

Сандактың кыштаа — хойлар оттаар оттуг Хоолунуң Хатчыл-Сайырда. Кыштагның кажаазы эргидаа болза. малчынның ону сеттеп, чылыглап алганы эки. Хойга сугну хүнүнүн-не чылыдып берип турар. Назыны догүй берген-даа болза, ол партияның немелде даалгазын удуртулга болдурташ, немелде хүлээлге алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: хоочун хойжу С. ТУМАТ.
К. ЧООДУНУҢ сөзү. Ү фотозу.

ЧҮҢГУ

Фельетон

Хемчик хем кыжын кылын дош-биле шыптыныпкаш удаан чыдар. Часкы хүнге өргелеп ирип чыдыраш, хенергедип чыдып-чыдып, кезек-кезек үерлел, калчаа далай дег, моорей бээр хем боор. Бо удаала ооң суу кышкы үеде фонтан дег аттыгып эгелээн, элдеп чүве. Дөртен градус турда, канчап суу үндүр сыстып келген чоор деп, кайгап-харап, падын бараар боор силер. Ооң төөгүзүн кысказы-биле ыда каапкайн.

Төөл шагда болза, хуулгаазын шанакты мунупкаш, Хемчик хеминиң ужу-бажынга чедир салгын дег сыладып турбас бе? Кажан үш күдумчуну булук шыва алгаш, эргин кырынга чедип келгенде, кижи күжүр чүнү канчаар боор? Ажы-төлдүг, ажылчы-амыдыралдыг улус кана четчир. Бажындан үнгеш, бир-ийи баскаш-ла ойта кээп дүжүп турар. Эрээлиг-ле болду. Кым чүнгү чагыдып алганыл дээр боор силер. Өртке өртеннес даг-дүгүнүң суг-биле демиселин көөр дээн бе? Баштактанышкын бе? Чок. Бо дээрге чылды өттүр чылдырышкынның түңнели-дир.

Аныяк хоорай Ак-Довуракта бедик бажыннар немежин турар. Үер, чайык келзе, оларның аразынга узун «чаданы» салып ап болур. Хоорайның Набережная, Заречная, Майская кудумчуларының бажыңнарының ээлеринге чада таарышпас, бажыннар чавыс-чавыс болган тарамык. Чурттакчылар кыламага кылаштап чадап, үнгеп-союп турарлары ол.

Часкы, кышкы үеде хем суу чайындылаашн, кыдыккы кудумчуларны шива ала бээр. Суг арттырбес чал тудар деп чеже кижи санал киирбээн даарил. Аас шүүт шылаан-«Кулаа кадыг» эштер ону дыңнаавачиңап арттырип турган. Булукту кара-биле көрзе-даа, олар көрбээчеңээр дивес силер бе. Шүгүмчүдеттирип шаг болган. Ол база дуза катпаан. Чүгле аазаашкын-биле кызыгаарааның турган. А кудумчулар кыш келирге-ле, дош-биле шыптына бээр.

Январь 24-те ажылындан ээп келген кижилер бажыныче киирип чалаан. Булук чурттакла бажыңнарының таваан арткеш, бедик эргиннеринге деңнежип турар апарган. Өрт халап, суг халап дээр болгай бис. Шык-сооктан улус аарып, тайгактаан кижилер кыры-чодазын сып болгай. Аът, инек болгаш өскелээ азырал мал канчап кыштаар. Аътты дагалап болур, а инек, өшкү, хаван... Олар чүнгулап өөренмээн болдур ийин.

Тывынгыр улус баяды тып алгаш, дошту чиге шаап чоруй, арай деп боттарының бажыңынче киирип, онча-менди удуп хонган боор. Оларның бирээзи — Николай Хопуш. Ол коньки садып алыр бе деп баштактангылаар.

Январь 29-та туман шыпкан кудумчуда туллуушкунда солдаттар дег, он ажыг кижи ыяш, даш дажыглаан, суг моондактаан турлар. Оон мурнунда хүн чер тепсир техника экелгеш, хемнин дожун чазылдырыпкан. Фонтан дег аттыкан суг ынчангаш чер-чери-биле ийи кудумчуну эрткеш, үшкү кудумчуже чаттылып чоруп бар чыдары ол.

Он ажыг хүн дургузунда бо «айылдыг» чайладыр арга-хоргазын кым-даа албаан. Комбинаттың үндүр төп турары хоюг довураан каш машинаны төпкен болза, кым-даа хинчектеммес ийик.

Буруулуглар бузут кирип,
Будап каар деп бодавазын
Арат чонуң негелдезин
Аазаашкынга солувазын
Шүгүмчүлел ол чиртир
Шүгдүнүп-ле көрүнерем...

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.
...-Довурак.

ИНЖЕНЕРЛЕР ДАРГАННААР ЧЕР

Аҗы-дүүма. найыралдыг улуг өг-бүле Совет Эвилелиниң составынга аҗы тура-бил бантаап киргенинден бээр 40 чыл юбилейин бо чылын демдеглээр деп турар Тыванып экономика, социал-культура хөгжүлдезин шапкын темпилерлиг болу берген. Чонның культура амыдырал деннели бедип орар. Республиканың моон соңгааргы бүгү талалыг хөгжүлдезиниң перспективазы улуг.

Он чыл мурнунда, 1974 чылда, республика найысыдалы Кызылга Красноярскиниң политехниктиг институдумуң филиалы ажыттынган. Техника талазы-биле дээди эртемин чедип алырыла ханы сонуургалдыг оолдар, кыстарның эчис күзели бот-танып эгелээн. Иишки дээди өөредилге черин ажыткапы республиканың социял хөгжүлдезинге база бир чедишкин болганы чугаажок. Ол чылдың сентябрьда филиалга хамаапы болгаш бүдүрүлге тудугларының база автомобиль ажыл-агыйның ийи факультеди ажыттынган. Өөредилгениң материал-техниктиг базазы баштайгы чылдарда барык чок турганы-биле бергедээшкиннер таварышкылаан. Баштай 100 студентинии хүлээп алган.

Өөредилге - материалды г базаза чоорту бижыып орган. Муң кижи өөренир делгем, чырык лаборатория, кабинеттерлиг, залдарлыг, беш кат өөредилге корпузун ажыглалга киргеп. Чаа ба-ының кыска хуусаада ту-п кылырынга баштайгы башкыларның, студентилерниң үлүг-хуузу улуг, өөредилгени күш-ажыл-биле холбап, чылдың кайы-даа үеинде кызымакчай чоруун көргүскенин демдеглеп болур. 440 кижи чурттаар улуг общежитиниң чартыы ажыглалда киргеп, артканын удавас ажыглалга киирер.

Чаа корпуста өөредилгешинчилел ажылдарын чорударынга таарымчалыг сөөлгү үндүрүлгениң дериг-берекселдерлиг лаборато-риялар болгаш кабинеттер бар. Студентилер башкыларның удуртулгазы-биле электроннуг саналга машинаны, кино-фотостудияны, бижип ковудедип парлаар парлалга бюрозун ажыглап турар бис. Оптиканың болгаш электрониканың кабинеттеря база эки дериттинген.

Бистиң институтта 67 муң ажыг ном фондулуг эртем-техниктиг литературалыг, делгем номчулга залдыг библиотека бар. Институтта кол факультеттерден аңгыда ажылчын факультединде (белеткел салбырында) 50 кижи өөренип турар. Оон аңгыда кирип өөренир болгаш кежээ өөренир факультеттер база чурттуң техниктиг дээди өөредилге черлеринче киреринге белеткээр курстар ажылдап турар.

Амгы үеде филиалдың алды кафедраларында 55 башкы кадрлар ажылдап турар, олардан 11 эртем кандидаттары, он доцент бистө бар. Бүгү башкыларның 18—20 хуузу чылдың-на чурттуң янзы-бүрү дээди өөредилге черлеринге билиин бедидип турар. Аныяк башкыларны стажировкаладып, оон улаштыр аспирантурага өөредип чорудуп турар. Оларның аразында чүгле сөөлгү чылдарда С. Н. Катаргин Москвага аспирантура дооскаш, ам бистө ажылдап турар. Бот-өөредилге-биле аспирантурада өөренип турарлар база бар.

Филиалдың доозукчулары Тыванып бүгү булуңдарында ажылдай бергилээн. Эрткен беш чылдарның дургузунда институт 555 инженер кадрларны доостурган. Оларның аразындан республиканың кол-кол автотранспорт каттыжышкынарында болгаш бүдүрүлгелерде кол инженер дээш оске-даа удуртур ажылдарда С. Д. Лас-оол, Д. С. Красный, Д. Д. Бегзи, В. Д. Федосихин, В. Түмен-Хөө олар ажылдай бергилээн. Ол ышкаш Чадаанада № 463 КМК-да мастер С. М. Күжүгет Самагалдайда № 1070 КМК-да мастер А. С. Санчат, № 48 тудуг эргелелинде мастер И. В. Ярин дээш оске-даа он-он доозукчуларны адап болур ийик. Олар онаашкан ажыл-херээн эки билир кижилер болур.

Келир үениң инженерлерин белеткээрде оларның өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаалыг болурунче сагыш салдынган. Келир үениң инженерлериниң билии эртемниң чедишкинин-ерине үндезилеттинген болуру мончут чугула. Филиалда бо талазы-биле ажыл чорун турар. Институттуң партия организациязы оске-даа хөй-ниитп организациялары-биле кады студентилерниң идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезинче сагыш салып келген.

Чоокку чылдарда филиалды тускай институт кылдыр эде организастаар, аңаа факультеттер саны көвүдээр, студентилерни база хөйүң хүлээп алыр апаар. Өөредилгеге, культура амыдыралга, күш-культурага болгаш спортка хамаажыр улуг комплексти тудар. Башкы кадрларның эртем-билиг деңнелин улам бедидер · хемчеглер алдынар. Доозукчуларның иштинден аспирантураже улай өөренип кирер арганы ажыглаары көрдүнүп турар.

И. САМБУ,
төөгү эртемнериниң кандидады, доцент.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылдағы филиалын тургускуп, оон эң-ниг баштайгы хүнеринде эгелеп аңаа ажылдап келген башкыларның бирээзинге Геннадий Никитович Дементьев хамаажыр. Ол Красноярскиниң политехниктиг институдун дооскаш, оон-ла институтка ажылдап турда, ону бистиң республикабыс, инженер кадрларны белеткээринге үлүүн кинрери-биле чоруткан. Башкы ол даалганы ак сеткилдии-биле күүседип, бар дуржулгазын, бүгү билиин бодунуң студентилеринге дамчыдып берип чоруур. Г. Н. Дементьев — автомобиль ажыл-агый факультединиң үшкү курузунда куратор башкы. Оон бөлүүнде студентилер эки өөренип турар.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының тудуг факультединде шуптуг он бөлүк бар. Ук факультеттиң студентилери болгаш башкылары боттарының институдумуң он чылын төлептиг өөредилге база ажыл-ин-биле утпуп турарлар. Бөлүктериң аразында түс хуу өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг, хөй-ниитпиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарларга 1 курстуң 313—2, III курстуң 311—2, IV курстуң 310—2, V курстуң 319—1 дугаарлыг бөлүктери хамаажыр.

Үшкү курстуң Митькова Марина, Букин Вячеслав даргалаан бөлүү (чурухта) аразында эң-найыралдыг, берге таварылгаларда бот-боттарынга дузалажып, деткижип өөренип турар болгаш мактадыгларынып одуруунда кирип турарлар. Ук бөлүкте чүгле беш демдекке өөренип турарларның саны хөй. Оларга бөлүктүң даргалары болгаш Светлана Трусова, Наташа Иванова, Татьяна Соколова, Александр Стрельников хамаажыр.

Институтка курс аайы-биле организастап эртприп турар дыштанылга болгаш темалыг кежээлерге бо бөлүктүң студентилери идепкейлиг киржип келгеп. Олар хостуг үелеринде хөгжүм-шиин, кино театрларынче коллективтиг үнүүшкүннерни организастап турарлар. Ол ышкаш боттарының бөлүүнге солун лекция, беседаларны эрттирип, чугаалажып турар.

Амгы үеде студентилерниң кол соруглазы — өөредилгениң ийиги чартык чылын эки өөредилге-биле доозуп, Совет Тываның 40 чыл ойын төлептиг уткуур.

ЧУРУКТА: башкы Г. Н. Дементьев кичээл үелинде.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

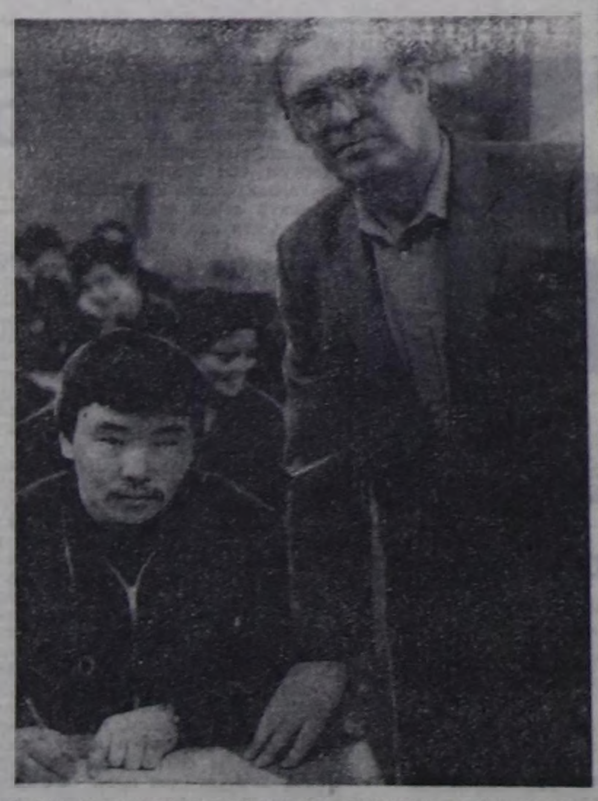

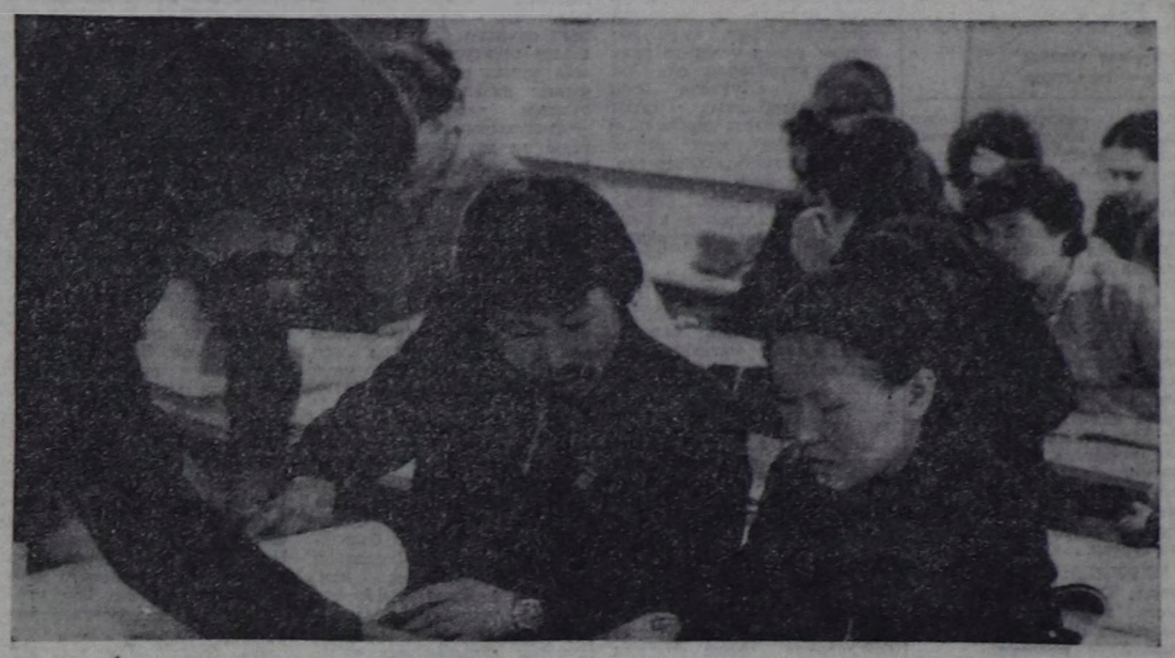

СЕПТЕКЧИ АЛЫШКЫЛАР

«Хөндергей» совхоздуң автогаражынга шире бээрге ары-шевер, чылыг, чырык. Ында эртенден кежээге чедир Дадар-оол биле Слава Ооржак алышкылар автомашиналарның үрелген кезектерин септеп, солуп ажылдап хүнзээр. Олар совхоздуң автосептекчилери.

Кандыг-даа эгги багай адилээрге үрелир, эрте сиилдан үнер, тоймагланыр. А совхоздуң чолаачыларының аразында хүзээшен адамге эң-харыысалга чок кижилерни чок деп болбас. Оны совхоз директорлуу, партком, профбилел комитедп МТМ ажылдакчылары-биле сайгарып чугаалашкаш, ийи септекчи-слесарьны гаражка быжыглаарын шиитпирлээнпер. Ол бүзүрел арга-дуржулгалыг, сагылга-чурумнуг алышкылар Дадар-оол биле Славага онаашкан.

Алышкылар ажылдап эгелээнден бээр шоолуг үр болбаан. Ынчалза-даа оларның кызымак, билдилиг ажылының түңнелинде автомашиналарның техниктиг байдалы экижээн. Үрелишкинге таварышкан машиналарны дарый септеп турар. Чүгле январь айда 2 чүүк машинаның, бир суг сөөртүр машинаны бүрүн септээн.

Септекчилериң ажылдаар черинге таарымчалыг байдалдар хереги билдингир. Ону тургузарынга сагышчоваңгыр, ары-шевер, кежээ кижи херек. Ол хүзээлгеня МТМ кочегары Сайчай-оол Моягуш ак сетмилдит күүседип турар. Сайчай-оол Ламаевич одуп салып кааш, чай аразында септекчилерге дузалажып, гараж иштин арыглап аштаар ажылдарга киржи бээр.

Х. ООРЖАК.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

М. А. ШОЛОХОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Михаил Александрович Шолоховтуң үүрүнде социалистиг үе-чаданың чогаалчызының эң эки овур-хевири сиңниккен. Ол генералдыг уран-чечен мастер, совет хамаапы — патриот болгаш интернационалист, чалбыыштыг коммунист чораан.

Шолоховтуң чогаадыкчы ажылы ёзугуг партийжи чоруктуң, оон 50 ажыг чыл иштинде кежигүнү бооп келгени партияның идеяларыбиле хууда үзел-бодалдарының тудуш болуп дүгжүрүүнүң үлегер-чижээ бооп келген болгаш ындыг бооп артар-даа. Шолоховтуң коммунистиг, партийжи чоруу, оон ышнчызы, гуманизми-биле, өөзүг-шынарының арыы-биле чарылбас холбаалыг.

Шолоховтуң чогаалдары кижини йөрээп, алдаржыдып турар. Оон чогаалдары амыдыралды херек кырында кандыгыл, ынчаар көөрүнге өөретпишаан, тоогунуң ёзулуг шимчээшкинин көргүзүп турар.

Шолоховтуң гуманизми совет улустуң эгээртинмес улуг күжүнге, оон мерген угаанынга, эрес-маадырлыг чоруунга болгаш чаагай сеткилдинге, оларның чогаадыкчы генийинге, марксизм-ленинизмниң шынныынга болгаш чөптүүнге ханы бүзүрелинге үндезилеттинген.

Михаил Шолохов кажандаа чүгле литература-биле кызыгаарланмайн чораан. Ол сөөлгү хүнинринге чедир төрээн черинге чурттап келген, бодунуң бүгү-ле угаанбодалын күш-ажылдың кижилери-биле, партия-биле холбаштырып чораан болгаш бодунуң чуру-биле кады коммунистиг тургузуушкунунуң болгаш тайбыынды быжыглаарының дугайында денге сагыш салып чораан.

XX чүс чылдың эң улуг чогаалчызы — Шолоховтуң состерин чер кырының миллион-миллион кижилери идегел болгаш хүндүткел-биле дыннаар турган.

Ол бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң уран чогаал культурazының хөгжүүрүнге канчаардаа аажок улуг салдарын чедирген.

Михаил Александрович Шолохов 1961 чылдан эгелээш, бистиң партияның Төп Комитединиң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бүгү чыыштарының депутады бооп келген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының ийи Алдын Сылдызы, ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күүрүне шаңналдарының лауреадының демдектери, орденнер болгаш медальдар, делегейге шылгаралдың демдектери — олар шуптузу оон улуг ачы-хавыязын партияның болгаш улустуң үнелеп көргенининг дугайын чугаалап турар.

Бөгүн бистер Михаил Александрович-биле чарлып, байырлажып турар-дыр бис деп, оратор чугаалаан. Бистиң кыжыдалывыс кызыгаар чок ханы. Чидириг хемчээл чок улуг. Шолоховтуң мерген угаанныг чогаалдары өлүм чок. Шолоховчу кайгамчыктыг чаагай чанчылдар литературага артар болгаш бижыгар.

Чогум-на ынчангаш: бистиң эргим ынак өөнүүвүс болгаш эживис, байырлыг! — деп чугаалап тур бис. Сээң чыртыкылыг адың болгаш сээң уран-чечен чогаалдарың бистиң улуг Төрээн чуртувустуң болгаш бистиң бүгү бөмбүрзээвистиң литературазынга мөңгезин-биле артар болзуун.

Мария Петровнадан, Михаил Александрович Шолоховтуң төрелдеринден болгаш чоок кижилеринден оларның-биле кады бистерниң ханы кажыыдап турарывысты хүлээп алырын дилеп тур бис.

М. В. Зимянин Михаил Александрович Шолоховтуң тураскаалынга холбаштырган кажыыдал митингизинин ажыттынганын чарлаан.

СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренкога сөс берген.

Доонуң ажыл-ишчилери бистерниң улуг болгаш чүгүлә ажыл-агыйжы болгаш хөй-ниити бүгү херектерибиске Михаил Александровичиниң эң-не идепкейлиг киржип турганын бо кажыыдалдыг минуталарда долу үнелиин-биле чугаалаар апаар бис деп, ол демдеглээн.

Ол оожум Дон чуртуига кызыгаар чок ынак бооп, ол чер хүн келген тудум-на улам каас-чаваш болгаш байлак болзуп дээш үргүлчү сөөлгү чылдарда С. Н. Катаргин Москвага аспирантура дооскаш, ам бистө ажылдап турар. Бот-өөредилге-биле аспирантурада өөренип турарлар база бар.

Филиалдың доозукчулары Тыванып бүгү булуңдарында ажылдай бергилээн. Эрткен беш чылдарның дургузунда институт 555 инженер кадрларны доостурган. Оларның аразындан республиканың кол-кол автотранспорт каттыжышкынарында болгаш бүдүрүлгелерде кол инженер дээш оске-даа удуртур ажылдарда С. Д. Лас-оол, Д. С. Красный, Д. Д. Бегзи, В. Д. Федосихин, В. Түмен-Хөө олар ажылдай бергилээн. Ол ышкаш Чадаанада № 463 КМК-да мастер С. М. Күжүгет Самагалдайда № 1070 КМК-да мастер А. С. Санчат, № 48 тудуг эргелелинде мастер И. В. Ярин дээш оске-даа он-он доозукчуларны адап болур ийик. Олар онаашкан ажыл-херээн эки билир кижилер болур.

Келир үениң инженерлерин белеткээрде оларның өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаалыг болурунче сагыш салдынган. Келир үениң инженерлериниң билии эртемниң чедишкинин-ерине үндезилеттинген болуру мончут чугула. Филиалда бо талазы-биле ажыл чорун турар. Институттуң партия организациязы оске-даа хөй-ниити организациялары-биле кады студентилерниң идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезинче сагыш салып келген.

Чоокку чылдарда филиалды тускай институт кылдыр эде организастаар, аңаа факультеттер саны көвүдээр, студентилерни база хөйүң хүлээп алыр апаар. Өөредилгеге, культура амыдыралга, күш-культурага болгаш спортка хамаажыр улуг комплексти тудар. Башкы кадрларның эртем-билиг деңнелин улам бедидер · хемчеглер алдынар. Доозукчуларның иштинден аспирантураже улай өөренип кирер арганы ажыглаары көрдүнүп турар.

И. САМБУ,
төөгү эртемнериниң кандидады, доцент.

АГРЕССИЯНЫҢ ТЕПКИИЖИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америкаңың Каттышкан Штаттары Гондурасты Төп Америкада бодунуң кол тепкинжи кылып алган. Ында хамаарышпас күрүнелерге, хамыктың мурнунда Никарагуага болгаш Кубага удур бодунуң кол тепкинжи кылдыр Гондурасты АКШ ажыттап турар. «Филадельфия инкуайрер» солуннуң бижээнин ёзугаар алырга, америк-гондурас шериг сүлчээзин калбартырынче угланган хемчеглерни Вашингтон сөөлгү үеде улам калбартып турар.

Никарагуа, Гватемала, Сальвадор ышкаш чурттарбиле Гондурастың кызыгаарлашкан девискээр байдалын барымдаалаш, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери Гондураска боттарының шериглерининг санын улам-на көвүдедирин, бар шериг базаларын калбартырын, чаа базаларны немей тургузарын планнап турар.

Никарагуага удур контрреволюстуг дээрбечилер болгаш Сальвадорнуң АКШ-ка саттынган чазааның шериглери белеткелди Гондурастың девискээринде америк шериг базаларынга эртип турар. Амгы үеде АКШ-тың 1700 солдаттары Гондурастың девискээринде туруп турар.

Э П-С Е Т К И Л КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Никарагуаже эки турачылар чорудар дугайында шиитпирни Бельгияның депшилгелиг он беш организациядары хүлээп алган. Ол эки турачылар Никарагуага хөвең дүжүдүн ажаарынга киржир деп турар. Эки турачыларның аразында — ажылчынар, албан-хоакчылар, интеллигенцияның төлээлекчилери бар. Хосталгазы болгаш хамаарышпас чорду дээш, АКШ-тың агрессчи чимээнишкиннериңе удур маадырлыг демисеядп чорудуп турар Никарагуаның чону-биле Бельгияның демократтыг хөй-ниитизининң эп-сеткил каттыштырылгазының күштелгенин депшилгелиг организацияларның шиитпирн хереченлеп турар.

Никарагуаның чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин Бельгияның кожазы чурттарда — Францияда, Голландияда, Германияның Федеративтиг Республиказында болгаш Люксембургта база калбарганын түс черниң парлалгазы демдеглеп турар.

ПЕНТАГОН-БИЛЕ КАДЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер боттарының хөделинишкиннерин Каттышкан Штаттар-биле сырый холбаштырбышаан, Ливанга агрессияның чаа үүлгединишкинин кылган. Эрткен воскресеньеде ол чурттуң он-он тайбың чурттакчылары Израильдиң агаар шерининиң күштерининң самолёттарының халдаашкыннарындан өлүм-чидимге таварышкан. Самолёттар Бхамдун, Хаммана, Соуфар, Нааме болгаш Дамур деп чурттакчылыг черлерни күштүү-биле бомбалаан. Ындыг араатанзыг үүлгединишкиннер түңелинде дыка хөй чурттапга бажыңнары үрелген, материалдыг улуг когаралды чедирген. Эжелекчилер агаардан ракета-бомбалыг согуушкунар-биле чергелештир танкылар куян-деминг транспортёрлар, солдаттарлыг чүүк машиналарын боо-чепсекти, ок-чемзектю Дамур болгаш Шуф район-нарынче шууштур чорудуп эгелээн. Тель-Авивтиң ол үүлгединишкиннерин ук черниң хайгаракчылары национал-патриотчу күштерге (НПК) удур дайындажып турар ливан чазак шериглерине деткимче. Ливанда агрессял хемчээли калбартырынга белеткел кылдыр, ол чуртта кризисти тайбыт арга-биле шиитпирлээринче оралдажышкынны үзериниң. Израиль-биле арткен чылдың май 17-де дутуржулганы чазааның шериглери белеткелди Гондурастың девискээринде америк шериг базаларынга эртип турар. Амгы үеде АКШ-тың 1700 солдаттары Гондурастың девискээринде туруп турар.

ХАНОЙДА УЖУРАЖЫШКЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Социалистиг чурттарның парламент бөлүктериниң удуртукчуларының , коомчелиг ужуражышкыны ында эгелээн. Оон ажылында Болгариянын, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, КУДР-нуң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румыниянын, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлээлекчилери киржип турар. Совет делегацияны ССРЭниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы, ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң даргазы А. П. Ситиков баштап турар.

Ужуражышкынның киржикчилери Ю. В. Андроповтуң тураскаалынын минута ёзулалып кылганнар.

Амгы үеде делегей байдалы америк империализмниң болгаш реакцияның дайынзырак политиказының үржүүнде шыгыы дүшкүүрээн деп ужуражышкынны ажыдып тура чүве чугаалаан ВСР-ниң парламент бөлүүнүң даргазы Фан Ань демдеглээн. Ындыг байдалдарда ССРЭ-ниң, социалистиг оске-даа күрүнелерниң принципиалдыг даштыкы политиктиг угланышкынны, ол ышкаш оларның тайбың санаалдары онза чүгула үжүрдүзалыг. Делегей организацияларынга, оон иштинде парламентилер аразының эвилелинге социализм-чурттарының ажыл-чорудулгазы империализмниң айышлыг планнарынга удур, боо-чепсекти шидере бүдүрериң социалдыы болгаш чепсегелиниишкинни дүмүрерин, быжыг тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хамдырары дээш демиселяге чогуур салыышкынны киирип турар.

Социалистиг чурттарның улустары хамыктың мурнунда тайбыңны камгалаарын болгаш кады ажылдажылга дээш туржун турар деп вьетнам төлээлекчи демдеглээн. Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселяе, социализм туругуушкунунга болгаш төрээн чуртун камгалаарынга ВСРге көргүзүп турар бүгү талалыг дузалы болгаш деткимчези дээш социалистиг чурттарның улустарынга, парламентилериңе болгаш чазалтарынга ханызы-биле өөрүп четтиргенин ол илереткен.

Ужуражышкынның киржикчилери социалистиг чурттарның парламентилериниң ажыл-чорудулгазының дүржулгазын солчурлар, парламентилер аразының эвилелиниң удавас болур конференциязынга белеткелдиң, тайбыңны, улустарның айыыл чок чоруун болгаш кады ажылдажылгазын быжглаары дээш демиселяің айтырыгларын чугаалажырлар.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

НИКОСИЯ. (СЭТА). Фронтуның төп болгаш мурнуу талакы участоктарынга иран шериглер шавар халдаашкынны база катап эгелээн. ИРНА агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Шилаттың болгаш Шазабенюң аразында 100 километр узун ирак камгалады иран шериглер үрээн болуп турар. Али эль-Габри хоорайның үоогунда ирак девискээрде чугула транспорт оруун иран шериглер эжелеп алган. Иран шериглериниң бурунгаарлаашкыны үргүлчүлеп турар деп. ИРНА агентилел дыңнатканын.

БАГДАД. (СЭТА). Фронтуның мурнуу талакы участогунга иран шериглериниң чаа шавар халдаашкынын Иракның шериглери доктаадыпкан деп. Иракның шериг командылалының төлээлекчизи медеглээн. Майсан можуның Шиб болгаш Шилат хоорайларының аразында зонага шавар халдаашкын эгелээн турган. Анаа кириишкен дайсынның күштери «үзүткаттырган» деп. Иракның шериг командылалының төлээлекчизи демдеглээн.

Иранның артиллериязы Иракның Аш-Шехаби суурун бооладп деп шериг командылалының төлээлекчизиниң дыңнадынында айыткан.

«ЯДРОЛУГ КЫШТЫ» БОЛДУРБАС

Ядролуг чепсентиң черге халададыр салдары баштай таварышкан физиктерлерден-даа дудаг чок айыыл-халаптыг, үр хуусаалыг үрегдээшкинниг болуур. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының атмосфера физиказының институдунга болгаш саналга товуунга шимчилел ажылдарын кылганының түңнелинде совет эртемденнери ындыг тодарадылганы кылганнар.

Совет эртемденнериниң тайбың намгаламының комитединиң инициативазын ёзугаар ядролуг кышаныышкынга удур ол эң нарын теоретиктиг ажылды канчаар кылып чөртүнаның дугайын ССРЭниң Эртемнер академиязының президиумунга февраль 22-де болган журналистер-биле уштурашкынында шимчээчилер чугаалаан. Аңаа чүве чугаалаан ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү Г. Гецицын, физика-математика эртемнериниң доктору С. Капица болгаш оскелер-даа ядролуг частыышиньиарның түңнелинде бомбүрзектиг атмосфераны двоозун-довуратан болгаш ныавышкын продуктуларындан тургустунган канчаарда аажок улуг хемчээлиг, кыпын булуттар-биле цыпсынна бээрин дыңнатканнар. Ол чорук дипл-р кырынга температураның хөй-хөй айлаа иштинде сөңүнүг чедирер. «Ол хамаан чок чайгы үеде бизин «ядролуг кыш» чайлаан-дүмеп апаар.

Саналашкыннарның оон оске аргазын ажыглаан америк специалистер база-ла од ышкаш түңнелди ыланганнар. Кижи терелгетенге ядролуг дайынның дугайында шынны чедирери, олунуут чөпсентиң кышаныышкынын болдурбазы бүгү-ле ан сеткилдиг эртемденнериң хүлээлгези болуурун ушуратышкынның киржикилери демдеглээн.

(СЭТА-ның корр.).

АКШ-ТА СОҢГУЛДА КАМПАНИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-та соңгулда мурнуунун кампаниязы улам-на калбарып турар. Америкаңың Каттышкан Штаттарында буржуаз улуг ийи партиларның — демократтыг болгаш республиканчы партиларның национал съездилеринге баар делегатта-р соңгуурун эгелээн. Партия активистериниң хуралдаан Айова штатка болган. Ол ийи партиларның съездилерин бо чылдың чайынында болуур болгаш АКШ-тың президентизинге база ораалакчы президентизинге кандидаттарны бадылаар. А президент соңгуудалчы 1984 чылдың ноябрь 6-да болуп эртер.

Республиканчы партиядач АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга кандидат дугайында айтырыг херек кырында шиитпирлеттингеп амгы президент Р. Рейганның удурланыкчызы чок болуп турар. Демократтыг партиядан президентиниң албан-дужаалынга боттарының кандидаттуларын сес кижи бадыладырын ораалажып турар. Оларның аразында АКШ-тың ораалакчы президентизи турган У. Мондейл, сенаторлар А. Кренстон, Дж. Гленн, Флорида штаттың губернатору Р. Эскью бар.

ЧАА ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Күдээниң нүжү—хүндүлэчелиңде;
Келиниң чарашы—нем чогунда.

Хөөлдуг бижек дапсыга дыңнымас;
Хотчу дыл шынга дыңнымас.

Кырган киижи бодалдыг;
Кырыя сөөгү чиляглиг.

Бурундуктуг шары—буга бөлбас;
Буруулуг киижи—буяныг бөлбас.

Чедишкиниңниг болганда—«бис» де;
Четпестериңниг болганда—«мен» де.

Эзер сөлуурга—мал чөваар;
Эмин сөлуурга—чон чөваар.

Смоленщинада Клушино деп бичии сууржугаш бар. Бир-ле хүн бо сууржугаштың эскет чок ады бөмбүрзекке чаңгыланып тараан база-ооң оглуңуң чазык-чаагай, арай дүвүреп эгенген хүлүмзүрүү бүгү делегейниң солуннарының арынга болган телевизорлар экраннарынга көстүп келген. Ынчалдыр 1961 чылдың апрель 12-де бо сууржугаш бүгү планетаның төвү апарган. Чеже-даа үе эртее, ол суур киижи төрелгетенниң төөгүзүнге Черниң баштайгы космонавтызы Юрий Алексеевич Гагаринниң төрээн чери боон артар.

Ажылгыр-кежээ колхозчуларның өг-бүлезиниң ол төрүттүнген. Ынчангаш ажылгыр болгаш түткүлдүг чорук ооң аажы-чаңының эң онзагай шынарлары турган. Дайын үезинде оолдары эртежик-ле улуг киижилерзиг апаар турган болгай. Юра база бичии турган-ла ажылдаарынга болгаш өөренирингге кончуг кызынак турган.

Дайын соолундагы берге чылдарда Юрий Гагариннең аажы-чаңынга хевирлеттинии арткан биче сеткилдии болгаш өскелерге сагыш човангыры ооң кыска-даа бол чырыткыланчак амыдыралының дургузунда киижилерни аңаа идегээр болгаш чоок болурунче хандыкпыдын чораан.

Гагариннер 1945 чылда Клушино суурдан Гжатскиже көшкеннер. Гжатскиге чурттаан чылдары Юрий Гагаринге октаргайже ужударының эге шөлүг болган. Ол маңаа алдыгы классты кончуг эки өөредилге-биле доосказ, ус-дарган училищезинге өөренирп-биле Люберцыже чорукан. Ынчан 1961 чылдың апрель 12-ниң төөгүдүг хүнүнге чедир он чыл артқан турган...

ЧУРУКТА: Анна Тимофеевна Гагариннаның бажыңынга хүндүлүг аалчы — космонавт Юрий Николаевич Глазковтуң келгени.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАШТАЙГЫ ОГУРЕЦ

Баштак чечен чугаа

Ажыл соонда чаңып ора, кым-бир киижи ийикпе, чоок ажым-даа таварышса хөөрежип туруп аар азы дыштаныр хүннерде сыырткыыш туткаш, хем кирип чиде бээр чоруум чок болган. Артында ажыл соонда бажыңымче шошкуй аарак чаңып орар мен. Орук ара улус таварышса, оюп чоруй баар ийикпе, бажым соғаш кылдыр мендилей каапкаш, бурт-ла дээр мен. Час төнер чоокшулаан, уруглар иези ыдаак-кудуруика коңга болган:

—Экжелген өдээң инек өдээ-ле-дир. Дүүн түү-түү деп дугурушкан ийик бис. Куду эрги аът кажаазындан эки өдектен эккел дидим чоп. А бо бокту бажың чанындан ырат...—дээш-ле баар. Ам канчаар улуг «дарганың» айтыышкының күүседир херек. Идер-тергем сөөрткеш, чырааладып чоруп каар мен. Ооң кырынга хөөкүйүү дээр эвес: — А хүгбайны моңу, кара хөрзүн сөөртүп кел дидим чоп, элезин экжелген херээң түү? Элезин кырынга элезиң төгерге түү үнер түвел? Теңээн ашак-тыр бо, уруглар. Кожаларывысты көр, шагдала иогаазын олуртуп алган, а сен кайы сең? Чаатының кара хөрзүнү чок эвес, оон барып эккел, шымда!—дээр.

Ам канчаар кожамның үлегерин эдерип, түүк машиназы дилеп челип-ле каар мен. Хөрзүниээрим ол. Ооң кадында: «Хүүрээң бизи шаптыл: дырбаажың сывы бош; хаван-дагаа кирбес кылдыр кажаа-хораан септе; арыктан суглаарга берге-дир, огород иштикпге кудуктан дүрген кас!» —деп, кадай «моюнну чиңгеледир хирээлеп-ле» турар. Шуптузунга четтигер апаар.

Кыжын черле шору күш кире бээр киижи мен. Деңзим безин оранчок аартай бээр түве. Час-даа келир, уруглар иези «огород» деп кен соонда, хүрежир дээш деңзи кызырар мөгелер-ле, көк дер дүже берген шошкуп-ла билир мен.

Картошка шөлүг суггарар, эңме-санчок иогаа олуртур черни белеткээр, янзы-бүрү организастыг ажыл кылыр дээш, дорту-биле чүтаалаарга, «дайынчы» үем эгелээни ол.

Май байырлалы эрттирип турда, кел чыдар үйгу-дыш чок «дайынчы» үени сактып келгеш, уруглар иезинге, байырлалда черле сеткили чымчак боор дээш сымыранган мен:

—Бо чылын картошканы арбыдадыр олуртқаш, а ногаа шөлүн кызырза чүл, садыг-магазинде, базаар-рынокта оон хөй чүве чок ышкажыл —дидим.

Кара-ла хилиичек! Удуп чыткан киижи кырынче соок сүт кудупкан чүве-биле дөмей, уруглар иези тура-ла халыды:

—Сен черле бо кандаай киижи сен, солуун-сеткүүлден номчузуңза, радио, телевизордан дыңнап көрзүңзе. Садыг-магазин, базаар-рынок деп алган, хоорай улузу чүнү чиир чүвел? Район төвүндаа көрзүңзе: шупту-ла кәтыкәтыкәт бажыннар туттуунуп турар-дыр. Ооң чурттакчылары кайа ногаа тарыырыл? Илден-не болгай, сээң ол садыгмагазиниңге, базаар-рынокгунга болбайн канчаар. Сен олар-биле чаржалажып бе, магалыг-ла ашак-дыр бо. Ооң орнунга сээң ажылдап турар чериңге тайга әдээндеи эки чер бээр дээн-дир, дарганга билдириишкинден бижи, картошканы аңаа барып олуртур бис. Бо бичии шөлге шуптузунга ногаа аймаа тарып аар бис. Эрткен чылгы дузап алган ногаавыстың сөөлгүзү бо-дур —стол кырында. Эвээш болганы ол ышкажыл, чаа дужүтке безин четпээн. Ону өөренип көрзе. Кызыл-өрт бо эңме санчок ажы-төлүүнү бодап, аргалыг-ла болза аъш-чемни боттарывыс бударып аарын бодазынза. Чаңгыс ажылдаар кижи — сээң акша-көпеең түгле ургларның идик-хевинге өй түве ышкажыл. Ооң-биле аъш-чем программазы деп айтырыг аңаа-ла хей үнүп келген деп бодаар сен бе?— дээш-ле барган.

Мен алаң кайгай берген ор мен. Аңаада-ла ажы-төлүвүс аъш-чемни кылган, идик-хевин илген чай чок олурар уруглар иези ынча хей чүвени кайнын билип алган дээр сен. Аңаа бодаарга мен лекция-беседадан чандыр базар эвес мен. Уруглар иезиниң чугаазы лекторларны-биле дүгжүп турар болду.— Эң ылаңгыя аъш-чем айтырыышың талазы-биле!

Ындыг «лекция» дыңнаан кижи байырлалды аңаа канчап эрттирер боор, хүүректер, дырбаштар сыптары септеп, оларның бизин дорттап, чидидип эгелээн мен. Ынчан харын эскерген мен, бо чылын аас-кежии болуп май айның байырлалдары хөлчок узун, дөрт хүн чорду. Ону ажыглап хөйнү-ле будурүп алган мен.

Ам барык ажыл дооступ турары бо. Дооступ деп дорт кайын чугаалаар мен, эртен, кежээ ногаа суггарар, чайны дургу ооң богун аштаар дээш баар-ла болгай. Ынчалза-даа кол ооргазы салдынганы ол. Бо-ла бүгү хүү ажылдың түпелп—бир дугаар огурецти стол кырынга салыпканда болур түве.

—Бээр чеминиир столче олурунар, ачанар бо чылгы баштайгы огурец эккээр — дээш, уруглар иези менче хулумзүрүп көөр. Мен огородче үне халыыр мен. Баштайгы огурезивисти чүп, картап, киижи бүрүзүнге деңнеп кезип турумда, оглге хөй өзөй берген адазының ажылын сонуургап, кайгаан малчыңнарның ажы-төлүү ышкаш уругларым мээң шимчээшкин кылырым аайы-биле карактарды ынаар-мынаар сүгда байланнар ышкаш түгүрүүп-ле турар.

Кижи бүрүзүнге огурецти деңнеп үлей тудускаш, уруглар иезинге «сөс сенде» дээнзиг көөр мен.

— Че, уруглар баштайгы дужүдүвүс-тур, чиңер — деп ол айтыышкын бээр. Бистиң, хей кежигүннүг өг-бүлевистиң, эң-не улуг байырлалы ол. Чаңгыс борбак, бичиижек огурец —будун өг-бүлени ынчаар тоттурар. Ооң-биле база катап аар чүк меңээ онаажыр. Ногаа дузап, шыгжаар шил банка савалар, ыяш доскаарлар суранып эгелээр мен. Ол ажылга дуза кадар харын бир эштиг мен: чаңгыс чер чурттуум Кончук ирей. Пенсионер, дыштанып орар кижи болгаш сава-саңга мүчзавайн тып экиээр. Ону үлежир бис. Ногаа өстүрөр деп чүвени тыпкан кижи база ол-ла болгай. Оң мынчаар эгелээн чүве.

Кончук ирейниң керии-кадай тургаш: «Картошка дег чүве-ле-дир, ашак, хайындырып-ла чигей. Картын карта харын, доң огурзе чиң алгаш ижии көдээретсе аттыг ыйнаан»—деп бо. Шында-ла деп бодааш, картадым, кадай хайындырды. Мен-даа түү боор, Бавуу дузап чиир силер дээн чүве болгай дээш, кадайны: «Дузуң чемзидиг каавыт, аваазы!» —деп-ле айтыышкын бердим але.

Ол өйде бажыңывыска Чулдум башкы кире дүжүп келбес ийикпе. «Че чүнү-чүнү канчап олур силер, кайгалдар?» —деп, баштактаны-дыр. «А богда, башкы, аъдыңар ылгын-дыр оо! Огурзе деп чүве хайындырып чип тур бис. Ана кырынга-ла келдиңер аа!» — деп, кадай өөрүп тур-ла. «Кандыг че, үгбай?» —деп, башкы-даа кайгай-ла берди. «Чолаачы Бавуу огурзе эккеп берген, ону хайындырып тур бис. Оон аас деңер, ам дораан эзиптейн» — деп кадай допчу харыылап тур.

Башкывыс ону дыңнаашпаштә-ла барды. Аскын ажытташ, бакылаааш алгырып-ла үнүг: «Хаа! Ана аттыг улус-тур силер але! Хайыраан чемни! Ону хайындырбас, аңаа чаланга чиир чүве болбазыкпе!» — дээш, чөгенип-ле тур. Дылывыс агарып калган, бажывыс соктаарынга өй болдувус. Оон-на харын башкы биске огурец деп чүл дээрзин, ону канчаар тарып өстүрерин тайылбырлап берген» —деп. Кончук ирей солун чугаазын доосту.

Хамык чүве оон эгелээн. Кончук ирейниң чаагай огурезин чигеш, чугаазын дыңнаш, ногаа-чимис тарыксаар күзелим сеткилимге чалбыштадыр кыптыгыпла эгелээн.

— Болзун! Чеже харыг картошка чиир, хөөң калды, кадай. Оторец тарыыр-дыр. Огурец, помидор, согуна, морковь, капуста тарыыр мен. Ажы-төл көвүдээп, ашкарар чемгерени бергедээп —деп, хыйланып тур мен. Кадай улуг тыныл, бүзүрексевейн кезек болгаш, чөпшээрежиккеи чүве...

Ам ажылым соонда бажыңымче чыдыыпкан тутсуп орар үжүрүм ол. Эш-өөр-даа таварышса тура дүшпес, чай чок. Угаан-сагышта —каш помидор, каш огурец, согуна...

Н. КАРА-ООЛ.

ТОРГА ДУГАЙЫНДА

Бир эвес бодуңнуң аазаашкыныңны утпайн, багай кылган түүлүңнү ооң соонда катаптавас болзуңза. буруузун миннири болгаш аазаашкын бээри эки херек болбайн аан: а бир эвес сээң аазаашкыныңның болгаш миннишкинниң түгле кезек үеде сагыттынар. а ооң соонда катап-ла эгелей бээр болзуңза — ындыг аазаашкында, миннишкинде эки түве эвээш.

Торга хүн-хүнү-биле пөштер болгаш коңгулдар кезип, шиш хаайы-биле ыяш сокпап, кайда-ла курт, кайда-ла ирип-кургаан ыяш, кайда-ла коңгул барын сурагланып, арга-зөзимни чаңгыландыр сокпанып-ла хүнээр. Кежээ-кежээ ооң бажы аарып, хаваан демир дээрбек-биле долгандырып каан дег апаар, чушкуузу шыдаар арга чок кылдыр аарып кээр.

— Че, ам-на болзун, хей черге моон соңгаар сокпанып турбас мен; даарта-ла олуруп, дыштанып-дыр, черле ынчаш моон соңгаар сокпаар-дыр — ооң ажыы түү боор?

Ынчалдыр боданып, моон соңгаар черле ынчанмас деп, боду бодунга аажок-ла аазап орар, а даартазында эртен, сыгыр даң бажында арга-арыгның куштары оттуп кээри билек, ол-даа ам база-ла кургап-каткан ыяштар кезип, сокпанып, барабанап ужуп-ла каар.

Хүн эртер, кежээ-даа дүжер — бажы база-ла аарып эгелээр болгаш ол база-ла моон соңгаар ынчанмас мен деп-ле эгелээр... А эртенинде күжүр торга дүүнгү аазаашкыныңарын уттуптар — база катап-ла сокпанып кириптер.

ИЙИ АНДАЗЫН

Ийи андазыныы чангыс-ла демирден, чангыс-ла даргаңнаар черге кылган иргин. Оларның бирээзин тараачын алгаш дораан чер аңдарып кирипкен, а өскези садыгжы байның садыныга аңаа-ла чыдып турган.

Элээн үе арткенде олар база катап ужуражы берген. Тараачынга түрган андазын моңгүннелдир кылаңайнып, чаа кылганындан-даа артык чараш апарган, а садыгжы байның садыныга чытканы карарып дадара берген болган.

— Бо канчап кылаңайнып турар апарганың ол, чугаалап көрем?— деп, дадарык андазын эрги танысындан кайгап айтырган.

— Күш-ажылдан, күжүрүм, — деп, ол чоргаар харыылаан,— а сээң дадарып калганың ажыл чок чыдып турганында-дыр ийин.

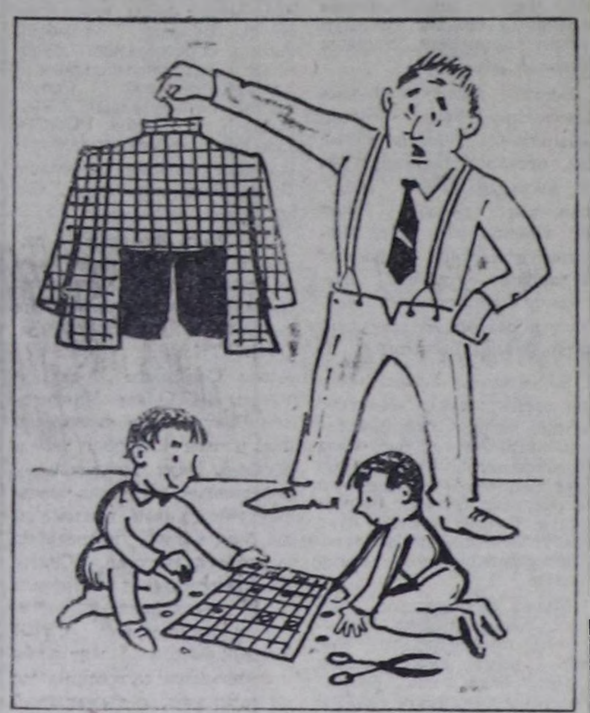

Адыр, ачай, шаптыктава!
Аяс чеми удар деп тур.

ШЫН ТЫПКАН

Бо чылдың февраль 11-де үнген № 36 «Шын» солунда парлаттынган шыдыраа бодалгазын Самагалдайдан Юрий Ондар

1. Кр с2! Кр е7
2. Кр b3! Кр d6
3. Кр b4 Кр с6
4. Кр с4... көшкеш, ак тала удуп алыр деп тыпкан. Шыдыраачы Ю. Ондар ол бодалганың «таарымчалыг турушту эөлеп алыры» деп темазын шын тодаратқаш, ак тала өскээр көжер болза, хайым үнүп келир оруктарын база айтып каан.

СООК-БИЛЕ АДААННАЖЫГ

Эрте-бурунгу киижи эң-не баштай изиг ораннарга, ылаңгыя Африкага тывылган деп эртемденнер санап турар. Ынчангаш киижи амытан бойдустуң чаланг каапы-биле соокка улуг шыдамык эвес.

Хеп чок киижиниң организминге 25 градус чылыг эң таарымчалыг. Ол деңнел 10-на градус кудулай бээр болза, киижи шырныгып, шыңганнары күрлүп, дыштери кызыртынып, мага-боду дидиреп эгелээр. Организм аңаадаазындан ийи катап хей чылгыны ылгап үндүрүп, курлавыр энергиязын чарыгдаар ужурга таваржыр. Бир эвес ол таварылгага чылыгландыр кеттинмес болза, чанагаш киижи каш-ла шак чурттаар ийик.

Доңган киижиниң кежинге бозур шивишкилер тыптып кээрин билир бис. Ол дүк доорзуларыг-дыр. Бурун киижиниң кежи дүктүг турган дээрзин олар хереченлеп турар. Соок агаар азы суг дээптерге, кеш бурунгу «чаңчылы»-биле сооктан камгаланып, дүгүн сирбейтиптерин кызары ол. Ынчалза-даа билир болгай бис, ол чорук сооктан камгалал боол шыдавас. Дөртен градус соокка хеп чок киижи 15 минута болгаш шыдашпайн баар.

Кургаг черге, далайга, агаарга болган айыыл-халапгарның аразында «Титаник» деп пароходтуң пассажирлеринең өлгени дег хей чидириглиг айыыл-халап киижи төрелгетенниң төөгүзүнде турбаан. 2207 пассажирден чүге 711 киижи дириг үнген.

1982 чылдың февральда далай дүвү үттээр эштип чоруур «Оушн рейнджер» деп платформаны шуурган аңдара октапкан. Чаяан боол экипаж кежигүннери хемелерге олурупкаш, камгаланып четтигипкеннер. Платформа далай дувүнче кире берген. Ынчалза-даа далай киижилерни кээргевээн. Калчаалыг хат, чалгылар хемелерни база-ла аңдара октагылапкан болгаш шупту 84 киижи соок суггa доңуп өлгеннер. А олар тергиин эштир матростар турган. Ооң кадында олар суг отпес түскай чылыг хептерлиг болганы чепке хөректээштерлиг турган.

Чер кырында соокка эң-не чанчыккан болгаш шыдамык киижилер — эскимостар. Олар Кыдыккы Сөңгү чүктө чурттап турарлар. Эртемниң санап турары-биле алырга эскимостар Сөңгү чүкке муң-муң чылдар дургузунда чурттап келгеннер. Ынчалза-даа олар база-ла соокка шоолуг шыдамык эвес деп сөөлгү үениң шинчилелдери тодаратқан. Оларның шыдажыр температуразы аңаа өй тап курлавырның чурттакчызынга бодаарга 5—6 градус куду. Эскимостарның мага-бодунуң тургузуун, шынарларын алгаш көөрге, чылыг климаттыг черлерниң киижилериңден черле ылгалдыг. Оларның хөлдары болгаш буттары бичежек, кежи дыгыш, шыңгаынары күштүг, ээлгир. Соокка дамырлары алгый хона бээр, ынчангаш ханның чылыг тарадыр хүлээлгезин күүседиринге дузалаар. Ындыг-даа болза эскимостарның сооктан камгаланыр колда чепсээ — оларның 60—70 градус сооктурттаар бажыңын хардан азы доштан кылып аарлар. Ындыг бажыңның адын «иглу» дээр. Хар бажың тударда харның онзагай хевирин шилип алыр. Ол болза хатка, соокка тырый таптадып каапкан хөртүк карты, ең хөөг тургузуглуг хар болур. Ол хөртүк картының тургузуунда ковуктелчек чаржайган агаар дыка хей. Ынчангаш ол материал соокту белеп эрттирбес. Сөңгү чүктүң чурттакчылары харның чүс ажыг аңгы хевирлерин ылгап билирдер. Олар быжыы, чылыг эрттирбези, эриичели дээш оон-даа өске шынарлары-биле ылгалыр.

Кижилер муң-муң чылдар дургузунда соок-биле адаанна-жып, ону чедишкининг ажыл тиилеп чорааннар. Амгы үеде чаа синтетиктиг материаллар тыптып, машина-техниканың болгаш тудуг туларының техниказының сайгыраазы-биле Сөңгү чүктүң чурттакчыларының амыдырап-чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар.

(«Наука и жизнь» деп сетиүүлден).

ТЛВ

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.45 —Эртенги гимнастика. 9.00 — Кадык болур дизинзе. 9.10 — АБВГДейка. 9.40 — «Спортлотошуң» 8-ки тиражы. 9.50 — Чонга хөй, эки шынарлыг бараанналары. 10.20 —«Кувейтите». 10.40 — Музейлер болгаш делгелге аалдарында. Тайылбыр. 11.20 — «Автору — Георгий Федосеев». 11.50— «Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктериниң клуву. 13.20— «Өг-бүле болгаш школа». Н. К. Крупскаяның 115 харлаанынга. 13.50 — 14.05— Чапсар. 14.05 — Бөгүн делегейде. 14.20 — «Кады ажылдажылга». 14.50 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 15.50 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң бесседазы. 16.20 — «Вираж» Спорттуң шериг-техниктиг хевирлериниге маргылдаалар. 17.55 —Мультфильм. 18.05 — «9-ку студия». 19.05 — «Неизвестный Чаплин». Уран-чечен англи фильминиң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 21.00 —«Ye». 21.40— «А. И. Островскийниң ыры лары». 22.40—22.50 —Телемедээлер.

ИЛГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.35 — Эртем-непередилгиг фильмнер. 9.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.50 — «Садтар болгаш парктар». Франциянның садпарктарның архитектуразының дугайында. 10.20 — Автомобиль транспортунга делегей маргылдаалары. 10.50 — Узбек телестудиязының программазы. 12.20 — «Уходя, оглянись». Фильм-шин. Автору —Э. Володарский. 14.35 — Мультфильм. 14.45 — Делегей Улустарының чогаадылгазы. 15.15 — Документалдыг фильм. 16.05 — Фильм-концерт. 16.55 — Документалдыг телефильм. 17.05 — «Пауль Куусберг —Эстонияның улустарының чогаадылгазы. фильм. 17.30 — «Музыка ынчаар эгелээр». 18.45 — СЭКП ТК-ның школа реформазының төлевилелин чугаалажып тур бис. 19.15 — «Музыка киоскузу». 19.45— Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Чыргалдыг удунар, чаштар!». 20.15 — Эстрада концерти. 21.00 — «Ye». 21.40 —22.50 — «Я и мои соседи». Уран-чечен грузин телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ӨГААР

Бөгүн республикага бүрген, аязыр. Соңгу чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр.

Дүне 25—30, чамдык черлерге 35 градус, хүндүс 15—20 градус чедир соор.

Кызылга аязыр, соңгу чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 28—30 градус, хүндүс 17—19 градус соок болур.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 25-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Здесь твой фронт» 9.30, «День командира дивизии» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Город мастеров» 9.30, 11.20, 13.10, «Через тернии к звёздам» 15.00, «Хан Аспарух» 19.30, «Безотцовщина» 17.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Через тернии к звёздам» 15.00, «Если враг не сдаётся» 17.40, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ворота в небо» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң шинтпирин ёзугаар хоорайның чурттакчыларын эът продуктулар-биле садыг дамчыштыр хандырылгазын аъш-чем садыының магазиннеринге баш удур чагыгларбиле кылыр. 1984 чылдың бирги кварталында эът продуктуларынга чагыгларны бажың эргелелдеринге 1984 чылдың февраль 25-ке чедир кылдырар. Февраль айның чагыгларын магазиннерге бээри 1984 чылдың март 1-ге чедир доостур.

Февраль айның ажыглаттынмаан чагыглары март айда күш чок болур.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлавчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-33 секретариаттың 2-23-35 партийде амыдырал болгаш үлегер киидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузут киидистериниң 2-37-13, чагаа киидизиниң 2-41-27, информацию киидизиниң 2-20-60 культура киидизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] келбейн бараазаа 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2064.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң галазы-биле өөрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1; ТС — 00055.

Туранский республ. комитет КПСС
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 50 (12440) | 1984 чылдың февраль 26, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

УЛАМ ЫҢАЙГЫ ЧЕДИИШКИННЕРНИН ҮНДЕЗИНИ

Соңгукчуларның М. С. Соломенцев-биле ужуражыышкыны

Шахты хоорайның, Ростов абластың Шахты соңгулда округунда бактааган Октябрьск болгаш Усть-Донецк районнарының соңгукчулары Н. Ф. Погодин аттыг шин театрынга февраль 24-те чыглып келген. Ол округтан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чапында Партия контроль комитединиң даргазы Михаил Сергеевич Соломенцев-биле ужуражыышкын анда болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — «Ростовуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынның «Майская» шахтазының партком секретары О. Д. Коваленко М. С. Соломенцевтиң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаан, округтуң бүгү соңгукчуларын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыннарын чаңгыс эп-сеткилдиг бээринче кыйгырган.

СЭКП-ниң XXVI съездинийн, партия ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдурган, күш-ажылчы коллективтер ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга чедип алдынган чеднишкиннерни быжыглаарын болгаш улгаттыраарын күзеп турарын чүве чугаалааннар онзалап демдеглээн.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган М. С. Соломенцев чүве чугаалаан. Амгы соңгулда кампаниязы массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг оңза бедик идепкейи-биле, ленинчи партияны болгаш ооң Төп Комитединиң долгандыр оларның бүзүлбас сырый каттыжыышкыны-биле, коммунистиг түгүзүүшкүнүнүң болгаш тайбыңныг угланыышкыны-биле баар быжыг түткүлү-биле демдеглеттингеш деп, ол чугаалаан.

Партияның болгаш чонның бүзүлбас чаңгыс эвилиг партияның болгаш Совет күрүнениң шылгарактыг ажылдакчызы, чалбаышпыт патриотчу болгаш интернационалчы, тайбың болгаш коммунизм дээш могаг чок демиселчи, социалистиг Ада-чурттуң эрге-ажыктарын быжыы-биле камгалап чоруур, элекке моттээн Юрий Владимирович Андропов-биле чурт чарлыышкынның ёзулалын эрттирип турган хүнүнде оңза күш-биле илергейлеттингеш.

Совет улус Коммунистиг партияның шылгаттынган удуртулгазы-биле ооң программа болуп соруулгаларын чедип алырынче бүдүнгаар бүзүрелдиг бар чоруур болгаш баар-даа. Партияның политиктиг угланыышкынының уламчылалдыг болуруңүн, улуг Ленинниң херээнге ооң шынчызының тодараглай илереги СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретарынга Константин Устинович Черненконуң чаңгыс эптиг соңгаан СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунуң ажылынга илаптыг көзүлгеп.

Коммунистер, бүгү совет улус Константин Устинович-тың талантылыг организаторлуг, марксисчи-ленинчи идеяларының чалбаышпыт пропагандизи, партияның түргүзүкчү планнарын амыдыралга боттандырар дээш чайгыльш чок демиселчи кылдыр билир. Теоретиктиг улуг айтырыгларны ажылдап кылырынга, бистиң тайбыңга ынак политикавыстың стратегтиг планнарын чогаадып түргүзарынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазынга, тайбың дээш демисселге эш К. У. Черненконуң ачы-харыяазы аажок улуг.

Биш чыл мурнунда, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар-биле холбаштыр соңгукчуларга Кыйгырыгны үндүрүп, бодунуң соңгулда платформазын тайбылдырбышаан. СЭКП ТК экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң темпилерин дүргедиринүн, чонның амыдырал деңнелин улам бедидерин айыткан. Чер кырынга тайбыңны камгалаарынга, чүрттүң камгаланыр аргазын быжыглаарынга күжениишкиннерин харамнанмазын чонга партия аазаан. Партия, ооң ленинчи Төп Комитеди бодунуң сөзүнге эвболган! деп бөгүн долу барымдаалыг чугаалап болур бис.

Социалистиг Төрээн чүрттүң күчү-шыдалының үндезини — совет экономика улам бедик деңнелче көдүрүлген. Национал оруга дыка өскен болгаш ооң немей өзүлдезиниң бештин дөрт кезиниден хөйү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин күселя-биле алдынган.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң айтырыгларынче партия кошкаш дивес кичээнгейни салып турар. Мурнундагы чылдыынга бодаарга, эрткен чылын тараяны хөйну ажаап алган, чигир свёклазының, картофельдиң нинти чыылдаларының немей өзүлдези дыка көвүдээн. Сүттүң, малды, күштү, чүргаларны садып алыры көвүдээн. Нинтининг мал ажылының чем баазазы быжыккан.

Партияның бүгү-ле планнары экономиканы хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияны кылып үндүрериң көвүдедир, шынарын бедидер дээш ооң бүгү күжениишкиннерни чонның чаагай чоруун чайгыльш чок өстүрер чаңгыс соруулганы салып турарын совет кижилер эки билир. Социал хөгжүлде хемчеглериниң калбак программазы чайгыльш чок боттанып орар. Ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевирин, колхозчуларның күш-ажыл төлевирин бедээн. Ажылдакчыларның чамдык категорияларының пенсиязынга немелделер хемчээли улгаткан. Уруглар-лыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер, школа-интернаттарга болгаш уруглар бажыңнарынга ажыттелдерни ажаап-тежээринин байдалдарын экижидер хемчеглерни ап чоруткан. Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының хемчээли өскен.

Чүртта чүрттелга тудуунуң программазы чайгыльш чок боттанып турар. Улус өөредилгези болгаш культура ажыл ыңай хөгжээн. Медицина дузаламчызы экижип турар. Чүрттүң бүгү чүрттакчыларын чыл бүрү диспансеризастаарын боттандырып чорударынга белеткел эгелээн. Ажылчы чоннарның дыштанылгазын организастаарынче кичээнгейни улгатырган. Бойдусту камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар хемчеглерни боттандырары уламчылаан.

Төлевилеттинген планнарны болгаш социалистиг хуулээлгелерни күүседир дээш партияның, бүгү ажылчы чоннарның демиселиниң делегеренгей программазы СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь, декабрь (1983 ч.) болгаш ээлчег чок февраль Пленумнарының шиитпирлери болуп дээрзин оратор онзалап демдеглээн. Бүдүрүлге бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнан ажыр бир хүү бедидерин болгаш продукцияның бот-үнезин немей чартык хүү чиигедирин чедип алыр дээш партияның чыыртырының калбаа-биле чүүлдүзүнүп деткээн.

Бо чылга, беш чылдың тодарадыкчы чылынга, төлевилеттинген онаалдаларны күүседир төлээде, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрериниң бүгү курлавыоларын ажыглалга киирери кончуг чугула.

Экономиканы улам ыңай хөгжүдериниң кол курлавыры —эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, үнелиг ажылдап кылыышкынарны дешпилгелиг технологтуг чорудулгаларны, күш-ажылды организастаарының мурнакчы арталарын бүдүрүлгеге нептередири-дир. Бистиң бүдүрүшкүнүвүстү остүрериниң база ээ чугула курлавыры болуур камналга чүрүмүн ээ шынгыы сагыырының эргежок чугулазының дугайын онзалап чугаалаары күзеничиг-дир.

Амгы үениң байдалдарында партия инициативага болгаш ажыл-ишчи чоруукка, ээ эвээш дээн чарыгдаалдарлыг улус ажыл-ағыйжы ээ эки алыс түнелге чедире бээр оруктарны чогаадыкчы ёзулбиле дилеп тыварынга даянган экономиктиг бодаашкынның чаа хевирин түргүзүп турар деп, М. С. Соломенцев онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соонда чедип алдынган теңпини, ажыл-херекче ниити таарымчалыг угланыышкынны чидирбези, бүдүрүлгее ажылагый болгаш культура түргүзүүшкүнүнүң бүгү участоктарынга үлегерлиг корум-чурумну болгаш организастыг чоруукту түргүзар талазыбиле ажылды улам улуг хемчээлдиг болдурары кончуг чугула.

Төлевилеттинген планнарны чедиишкиннинг күүседири, организастыг чоруукту бедидери, сагыга-чурумну быжыглаары болгаш корум-чурумну түргүзары организакчы болгаш кижизидикчи ажылдың шүүт чарылбас кезээ болуур күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын күштелдирбээн шаанда болдунмас. Контрольдуң болгаш ажыл-херектиң херек кырында күүселдезиниң үүрүр-дузазын В. И. Ленин «бүгү ажылдың, бүгү политиканың ээзээ кылдыр» үнелеп тораал.

В. И. Ленин барык бүгү ажылчы чоннар боттарын чорум-на харын контрольга көргүзүп болуур кылдыр санап чораана билдингир болгай. Бүгү-улусчу, бүгү чүүлдерни хаара туткан. чыда калбас, эң-не ылаптыг болгаш эң-не ак сеткилдиг чоруттуунуң турар контроль ам совет хоойлуларны, социалистиг ниити чүрттелганың дүрүмнерин, коммунистиг моральдың норма-чижектерил сагыырының чугула мазгылалдарының бирээзи болуп турар.

Бистиң демократтыг контролювустүң системазында онза черни партия контролю эдеп турары билдингир болгай. Бүгү-ле партия эге организацияларны контрольдаар эргелиг, ынчангаш оларның түс бүрүзү бодунуң эргезин, бодунуң эң калбак аргаларын идепкейлиг ажыглаан турары кончуг чугула.

Ооң соонда М. С. Соломенцев школа реформазының айтырыгларынга, коммунизминиң идепкейлиг түргүзүкчуларының чаа салгакчыларын, чалбаышпыт патриоттарны болгаш интернационалчыларны, идея талазы-биле каңналган партияга болгаш чонга бердинген кижилерни кижизидеп соруулгаларга доктаагаан.

Партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче улганган делегей ажыл-чорудулгазының айтырыглары чугаага улуг черни эдээн.

Соңгукчуларның бүзүрелин бадыткап, шынзыктыраарынче моон соңгаар-даа чүткул салып, бүгү күжүн, дүрзүлгазын болгаш билиин партияның өндүр улуг херээнге, чонның херээнге бараан болдурарын депутатка кандидат оларга бүзүредип чугаалаан.

(СЭТА).

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунуң түнелдери-биле холбаштыр организас-политиктиг болгаш пропаганда ажылының чамдык айтырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары К. У. Черненко хуралга чүве чугаалаан болгаш совет экономиканың хөгжүлдезинин, ажылчы чоннарның чаагай чоруун улам ыңай хөгжүдериниң, чүрттүң камгаланыр аргазын быжыглаарының, улус ажыл-агыйын планнаарын болгаш эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарының эң чугула угланыышкынарын тодарглайлаан, партияның болгаш күрүнениң доктаамал кичээнгейи ол соруулгаларже угланган турар үзүрүлгө. Төптө болгаш чер-черде партия, совет болгаш ажылагый органнары массаларбиле боттарының харылзаларын чайгылыш чок быжыглаар, чүтле ажыл-агыйны эвес, харын-даа кижизидилге ажылын экижидер, чоннуң чогаадыкчы бүгү күштерин идепкейжидирип чедип алыр, совет кижилерниң медерелдиг болгаш идейлиг бүзүрелин бедидер соруулгалыг.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң түнелдерин партия комитеттеринин пленумнарынга болгаш партия активинин хуралдарынга, партия эге организацияларынга, а ол ышкаш профэвилелдеринге, комсомол болгаш хөй-ниитинин өскедаа организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның коллегияларының хуралдарынга калбаа-биле чугаалажыры көрүнген. Ынчаарга күрүне планнарын күүседири, социалистиг чаыпты калбартыры, бүдүрүлгени интенсификастаар талазы-биле хемчеглерни шиитпирлиг боттандырары, өртем болгаш техниканың чедиишкиннерин шингээдири, организастыг чоруукту, корум-чурумну болгаш сагыга-чурумну быжыглаары, бирги чергениң чугула үзүр-дузалыг соруулгалары кылдыр көрүнген турар үзүрүлгө.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң айтыышкынналарын боттандырар болгаш тайылбырлаар талазы-биле бүгү ажыл партийжи хүрээленинң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын улам ыңай быжыглаарының, 1984 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин чүгаажок күүседириңче ажылчы чоннарны эвилелдээринче угланган турар үзүрүлгө, деп Политбюро демдеглээн.

Ю. В. Андроповту орнушударынга Совет Эвилелиниге чедип келген турган даштыңы делегацияларның баштыңнары-биле К. У. Черненконуң, Н. А. Тихоновтуң, А. А. Громыконуң, Д. Ф. Устиновтуң, Г. А. Алиевтиң, В. В. Кузнецовтуң, Б. Н. Пономарёвтуң болгаш К. В. Русаковтуң кылган беседаларының түнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чугаалажып көрген. Ол беседаларны Политбюро чүүлдүг деп көрбүшаан, ажы-дүмга социалистиг чурттарның найыралы база сырый каттыжыышкынын быжыглаарынче, боттарының национал хосталгазы, тайбың болгаш социал дешилге дээш демисежин турар улустар-биле эп-сеткилди каттыштырарынче, ажыгаңы социал-политиктиг түргүзүлгүг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынынын болгаш ботботтарынга ажыктыг кады ажылдажылгазының принциптерин амыдыралга чорударынче бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң угланыышкынының чайгыльш чогун болгаш үргүлчүдээшкинин база катап онзалап демдеглээн.

Часкы тарылгага белеткелдин, ажыл-агыйларны шыңгырлыг үрезиннер, чемишчидилгелер, техника болгаш өске-даа курлавырлаар-биле хандыраар планнарның күүселдезиниң чорун турарының дугайында ССРЭниң министрлеря В. К. Месяцтың, И. Ф. Васильевтиң, А. А. Ежевскийниң болгаш Л. И. Хитуниүүн дыңнадыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозу дыңнап чугаалашкан. Бо хереките бар четпестерни болгаш хожудаашкынны чайладырының, тараяны болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будуреринин база белеткээринин планнаттынган хемчеглерни чедип алырын хандыраар ёемелде хемчеглерни ажылдап кылырынын болгаш боттандыраринын эргежок чугулазынче министерстволарның кичээнгейин угландырган. Ынчаарга ажылчын ёзүжүн болгаш материал-техниктиг курлавырларыны мергежилдиг ажыглаарын болгаш оларның чидиринин база төтчеглээрин болдурбас арганы ёзээ бодамчалыг шиитпирлерни ээлдаргай байдалдарда дүргей хүлээп алыр кылдыр колхозтарга, совхозтарга, бригаларга болгаш звеноларга ажылды дорту-биле чорудары бирги чергениң чугула үзүр-дузалыг кылдыр көрдүнген турар үзүрүлгө.

Ажыддың шиитпирлиг участоктарынга партийжи салдарны күштелдирер, социалистиг чарыштың дээштинин бедидер, бедик дүжүттүү алырының чайгылыш чок негелдезин болуур агротехниктиг хемчеглериниң бүгү комплекизин чогуур үезинде шыварлыг чорударының эне чугула үзүр-дузалыын ажыл-ишчи бүрүзү ханызыбиле билген турарын чедип алыр, харыысалга чок болгаш салдынчак чорүктарның кандыг-даа ялерээшкиннеринге, будуруге болгаш технология чүрүмүнүң үрээшкиннеринге эптеш чок болуурүгүн байдалын түргүзар соруулганы партия комитеттеринин мурнунга салган.

Агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адыларынга партийжи удуртулганың улам ыңай сайзырангайжыдарын хандырарын, ажыл-херектерже, беш чылдың дөртку чылының дүжүүр дээш демиселдиң харыысалгалыг соруулгаларын күүседирин чогаадыкчы ёзүбиле көрүнче чүткүлүү бүгү чер болганга быжыглаарын эвилелдекен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, үлүскомнарынга болгаш райкомнарыкта ыаскан.

Партия, күрүне болгаш ажыл-агый түргүзүүшкүнүнүн өске-даа чымдык айтырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга база чугаалажып көрген.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Соңгукчуларның В. В. Щербицкий-биле ужуражыышкыны

СЭКП-ниң иштики болгаш дашгыкы политиказын, экономиканы улам ыңай хөгжүдер, чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле партияның күжениишкиннерин изин-биле деткип турар дугайын ажылчы чоннар күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттар-биле Украинаның үлүскомнарынга болгаш суурларынга болуп эртип турар соңгукчуларның ужуражыышкынарынга медеглеп турарлар. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Соведининиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Владимир Васильевич Щербицкий-биле Ленинск соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны февраль 24-те Киевке болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — В. И. Ленин аттыг «Арсенал» заводтуң ажылчынар бригадазының бригадири П. И. Иванов ужуражыышкынга илеткел кылган, В. В. Щербицкийниң амыдыралчы оруунуң дугайында чугаалавышаан, коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкыннарын соңгулда хүнүнде бир эп-сеткилдиг бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң түнелдерин Украинаның найысылалының ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле биро дөмей, сорук кириишкинниг болгаш ылаг үүлдүтүүшүүкүн-биле уткаанын, социалистиг Ада-чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаарыга боттарының салыышкынын практиктиг ажыл-херектерби кинерииңге бүрүүн шиитпирлиин ужуражыышкынга санал бергеннер демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлерин, беш чылдың даалгаларын

(Эгезин. Төнчүү 2-ги арнында).

ЛЕНИНЧИ БЫЖЫГ УГЛАНЫЫШКЫН

Соңгукчуларның Б. Н. Пономарёв-биле ужуражыышкыны

Калининн областың күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери областың шин театрынга февраль 24-те чыглып келгеннер. ССРЭниң Дээди Соведининиң Национадлар Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Борис Николаевич Пономарев-биле Калининн соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны ажаа болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Калининниң күрүне университединиң ректору, философия эртемнериниң доктору А. И. Уваровка сөс бертен. Ол Б. Н. Пономаревтуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалааш, соңгулдалар хүнү март 4-те коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң, улусчу кандидаттары дээш бир эп-сеткилдиг бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Калининн областың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, партияның болгаш күрүнениң иштики болгаш дашгыкы политиказын бир эп-сеткилдиг деткип турар дээрзин хуралга чүве чугаалаан кижилер онзалап демдеглеп турганнар. Бүдүрүлгениң ажыктыының курлавырларын калининчилер улам шудургу дилеп тывар болгаш ынак Төрээн чүртүнүң чечектеляшкининге шалыпчы күш-ажылы-биле харылаарлар.

Бедик идегелди ажаа онааштырганы дээш соңгукчуларга бодунуң сеткилин илергейлээн Б. Н. Пономаревтуң чугаалааны болза: бистиң партиявые болгаш Совет күрүне улуг чидиригге таварышкан. Бистиң чүртүвүстүң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы, бистиң социалистиг Төрээн чүртүвүстүң чалбаышпыт патриоду болгаш тайбың база коммунизм дээш могаг чок демиселчи Юрий Владимирович Андропов мөчээн. Бистиң чүртүвүс бүгү делегейге канчаар-даа аажок улуг авторитеттиг-дир деп, чүве ол кажыдалдыг хүннерде улуг күштүү-биле бадыткаттынган. Бистиң чонувуска боттарының кажыдалын илергейлээри-биле болгаш ооң ажыг-шүжүүн үлежири-биле 126 даштыкы чүрттардан 170 делегациялар Москвага чедип келгей турган. Ол дээрге, делегей политиказынга Совет Эвилелиниң ролюн тайбыңны болгаш улустарның ханызының чүтула соруулгаларын шиитпирлээринге ооң салдарлыын херек кырында хүлээп көргеш олдур.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш Константин Устинович Черненкону соңгаанын, ТК-ның февраль Пленумунга ооң чугаазын совет кижилер изин-биле чүүлдүгүнгеннер, ол бодунуң чугаазында СЭКП-ниң угданыышкынының — коммунистиг түргүзүүшкүнүнүң

(Эгезин. Төнчүү 2-ги арнында).

ШАҢНАЛ— ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Дүүн, хүндүскүнүң 13 шак турда, Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурнуң Культура бажыңын ол районнуң ажыл-агыйларындан келген төлээлекчилер, мурнакчылар долдур олурупкан. Оларның арын-шырайында өөрүшкү, хүлүмзүрүг долган.

Ук районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылын Бүгүроссияның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип ап, 1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чеднишкинниг күүседир дээш байыр чедиргеш, ол районнуң төлээлекчилериге шилчиир Кызыл тукту байырлыг байдалга тывыскан.

Ооң соонда М. К. Мендуме бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң эрткен чылгы түнелдерине доктааган. Тываның ажыл-ишчилери база Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга бедик түнелдерни чедип алгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туғу-биле шаңнаткан. Ол күш-ажылчы чеднишкинге Кызыл районнуң ажыл-ишчилериниң киирген улуг эвээш эвес.

Кызыл районнуң көдээ ишчилери он бирги беш чылдың өзек чылында көрдүнген пландан ажыр 757 тонна эттги, 151 тонна сүттү, 10 тонна дуктуг, 1121 тонна ноғааны, 8,6 миллион үүрганы күрүнеге саткан. Районнуң ажыл-ишчилери 1982-1983 чылдарның кышкы үезинде мал бажын камгалап алыо болгаш малдан алыр продукцияны будуреринүн көвүдедири дээш Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Сөөлгү чылдарда ук районда улус ажыл-агыйының объектилери түттунган. Оларның арасындан теплица комбинады, 100 мун дагаалар киреп үш күш кажаазын болгаш «Сукпак» совхозта 1000 баш киреп мал семиртир шөлдү болгаш өске-даа чугула объектилерни ажыглалда киирген.

Чонның амыдырал байдалын экижидериниң талазыбиле улуг ажылдар кылдынып чоруттунган. Ниитизибиле 19,8 мун дөрбедиин метр чурттелга шөлүн ажыглалга киирген. База ол ыякап Шамбалыг болгаш Кара-Хаак суурларда бирозиниге-ле 320 олуттуг школаларны, Сукпакта чаа дели-садты болгаш Черби суурда үйдесток эмнелгезин ажыглалга киирген.

Районнуң күш-ажылчы чеднишкиннеринге «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилериниң киирген улуг-хуузу улуг. 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чеднишкинниг күүседир дээш совхозтарның, күш-ажылчы коллективтериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга ук районуң «Тиилелге» совхозунуң ажыл-ишчилери бедик көргүзүглерни чедип алган. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчиин болгаш Шынчаңгаш ол совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Шилчиир Кызыл туғу-биле шаңнатылыпаан. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чеднишкиннериниң делегеленинде Бүгүэвилелдиң Хүндүлел самбырзында киргеп.

Ол ышкаш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түнелдерин ёлүгаар улус депутаттарының Каа-Хем суур Советиң РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туғу-биле шаңнаткан.

Районнуң күш-ажылчы тиилелгезинде Кызылдың күш фабриказының «Шамбелыг», «Х Улуг хурал» болгаш «Кок-Тей» совхозтарның киирген улуг-хуузу эвээш эвес.

Кызылдың күш фабриказының директору Л. П. Килин, «Тиилелге» совхозтуң саанчызы О-С. Б. Хертек, районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының даргазы А. И. Сембюн олар хуралга чүве чугаалаашаан, ол бедик шаңналга харыы кылдыр моон соңгаар ооң-даа бедик будуруткчулуг ажылдаарын, Совет Тываның 40 чылын төлептинг үткүүрүн хүлээнгеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: шилчиир Кызыл туғу тыпсын тургам үезинде.

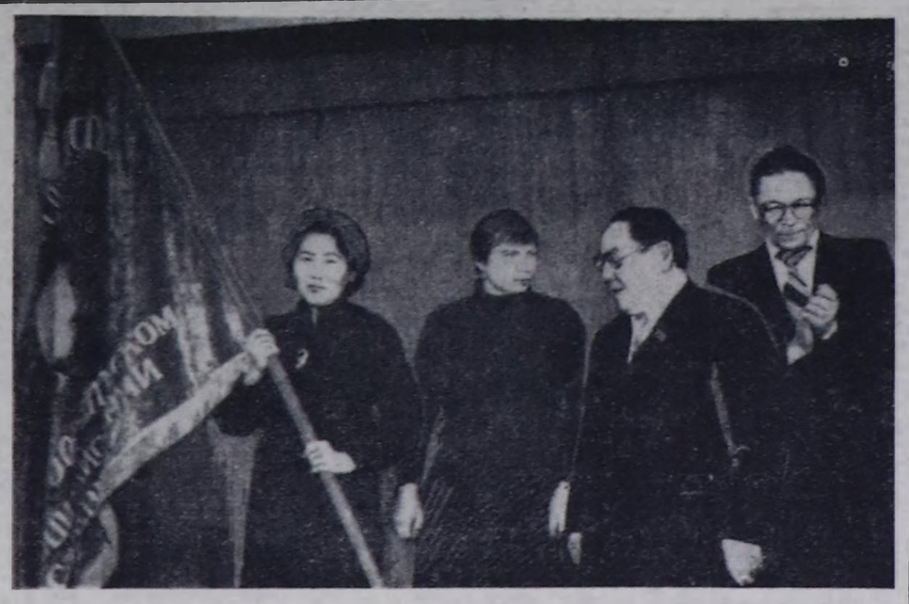

В. И. БРЕЖНЕВАНЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чонның садыг болгаш амыдырал хандырылгазынга хөй чылдарда үре-түнелдиг ажылдаанын дээш «Тувабүвыбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының директору Валентина Ильинична Брежневаны Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1984 чылдың февраль 24.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Соңгукчуларның В. В. Щербицкий-биле ужуражыышкыны

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам-на калбартыр дугайын олар бүзүреткеннер.

Чыылганнарның чылыы-биле үнгаамы В. В. Щербицкий ужуражыышкынга чүве чугаалаан. Бедик идегел дээш өөрүп четтиргенин ол илерегйлээн болгаш күрүне эрге-чагыргазының дээдү органынга ажылчы чоннарның төлээлекчизи болуру — ол дээрге, улуг алдар болгаш бедик харысалга-дыр деп демделээн. Ол улуг алдар болгаш бедик харысалга болза хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга долу идегелдиң илерегйлээшкини-дир. СЭКП-ни совет улус бодунуң шылгатыңган, коллективтиг баштыңчызы, бистиң бүгү тнилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организаикчызы деп санап турар.

Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эви, улустарның бузулбас найыралы бистиң инитилелившиң тиилеттирбес күжүнүн кезээде амыдыралчы үндезини болуп келген болгаш моон соңгаардаа болуур. Коммунистиг партияның алдарлыг оглу, Совет Төрээн чурттуң чалбыыштыг патриоду, тайбың дээш могаг-шылаг чок деминселчи Юрий Владимирович Андроповту совет кижилер сөөлгү орукче үдеп турган кажыдалдың үезинде кайдег бижиг ол чаңгыс эп база катап тодаргай илерегйеттинген. Аар кажыдалдың хүнеринде бистиң чонувус партияның леничи Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозуун долгандыр улам сырый каттышкан болгаш ажы талазы-биле бедик медерелдиин болгаш политяктиг бышкап чоруун илергейлеп көргускен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарыга эш К. У. Черненкону бир үн-биле соңгаан СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң шиитпирин Украинаның коммунистери, ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей бүрүн чүүлдүзүнүүшкүнбиле уткааннар. Бистиң партиявыстың шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырында улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң эзэлчеглиг амгы соңгулдалар социалистиг демократтыг үлам ыңайты хөгжүлдезинге күчүлүг идигни бээр, коммунистерниң болгаш партия бежиңүү эвестерниң блогунуң бүзулбас чоруунун, бистиң ленинчи партиявыстың авторитединиң улам-на бедээнинең тодаргай бадыткалы болур дээрзинге чигзиниишкин чок.

Чурттуң Дээди Советиниг моон мурнунда болган соңгуулдаларның сөөлүнде эрткен беш-беш чылда политиктиг улуг ужур-дузалыг эвээш эвес болуушкуннар болган. СЭКП-ниң XXVI съездизи болуп эрткен. Ооң айтышкыннарын СЭКП ТК-ның дараазында болган Пленумнарының шиитпирлеринге сайзыраткан болгаш улам-на тодаргайлаан. Ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга бурунгаар шапкын хөгжүлдениң кол угланыышкынарын ол шиитпирлерде улам ыңай тодаргайлаан. СЭКП-ниң удуртукчу ролюнун улам-на бедээни, бистиң ниитилелившиң мораль-политиктиг чаңгыс эвииня быжыкканы эрткен беш чылдың политиктиг эң чугула түңнели болуп турар ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын байырлааны ленинчи национал политиканың тиилелгезинниң чайынаанчак көргүзүү болган.

Моон мурнунда болган соңгуулдаларның өөлүнде эрткен беш чыл дургузунда политиктиг, экономиктың ленинчи принциптерин чөвүлеп, СЭКП ТК-ның Кыйгырыында бүзүреткен деп, депутатка кандидат чугаалаан. Үлетпүр бүдүрүлге хөгжүлдезинниң темпилери сөөлгү беш чылдар дургузунда эрткен чылын эң-не бедик болган. 1 миллиард 945 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын пландан ажыр республикага сагарган. 1983 чылда үлетпүрге күрүне планын чедиишкинниг күүсеткени дээш Украин ССР-ни СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңналаан.

Аъш-чем болгаш Энергетика программаларын боттандырары бүгү чоннуң улуг херээ болуп турар. Эртем-техниктиг дешилгениң дүргедээшкинниге, кайгамчык үлүг бүдүүлге күүзүүн эки ажылдаарынга, бүгү курлаарыдарны камнаглаглыг болгаш чөп чарыгдаарыга үндезилээш, хөгжүлдениң шапкын оруунче экономиканы шилчидериниң соруулгалары планның шиитпирлеттинип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү сөөлгү үеде бедик темпилер-биле оскени онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Кылганын барымдаалап төлээриниң принцивии чайгылыш чок боттандырарын, тереглелдиң шиитилел фондуларының чайгылыш чок ковудээшкинин ол өзүлде хандырып, чуртталга болгаш социал-культурага тудуунуң аргаларын калбартып турар.

Чурттуң экономиказында тыптып келген таарымчалыг угланыышкыннарны идепкейлиг хөгжүдери, оларны бижиг байдалдыг болдурары — бистиң дорт хүлээлгевис дээрзин СЭКП ТК-ның февраль Пленумунга айыткан.

Ажылчы чоннарның амыдыралының принциппайлдыг чээ шынарларының демдектери бистиң боттуг амыдырал-чуртталгавыстың бүгү талааларында бар болуп турарын тодаргай көрүп турарлыр бис деп, депутатка кандидат онзалап демделээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчулүүн пландан ажыр бедиерин болгаш продукциянын бот-үнезин немей чинегеринге 1984 чылда хандырарынче бистиң партия ТК-ның кыйгырымын чүүрүүн ажылчы чоннарны беш чылдың дөртку чылының шалыпчы соруулгазы кылдыр үткүп, хүлээп алганнар. Ол кыйгырыкка тодаргай ажылхереткер-биле хамыкты мурнай харыылаанналрның арасында Киевтиң чүрттакчылары база бар. Эң-не бедик, алыс түңнелдерни чедип алыр дээш республиканың күш-ажылчы коллективтериниң патриотчу массалыг шимчээшкинин киевчилер Донецк областың ажылчы чоннары-биле кадыг эгелээннер.

Улус депутаттарының Советтери чоннуң социалистиг эрге-чагыргазының үндезини болуп турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. Политиктиг организацияның хевири болуур улус депутаттарының Советтери эң-не калбак массаларның инициативазын-ниити чаагай чоруккa бараан кылдыр хөгжүдеринге, айтырыг бүрүзүн шиитпирлээрде саналдарны болгаш сүмелерни бүрүн барымдаалап көөрүнге улут арганы ажыдып турар. Коллективтериниң идегелин чаалап алган, харыысалгалыг хүлээлгелерни мергежилдиг боттандырып шыдаар эң-не авторитеттиг кижилерни бистиң чонувус эрге-чагырга органнарынга боттарыныц төлээлекчилери кылдыр адап турар. Олар дээрге чоннуң өзүлүг депутаттары-дыр. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр республиканда бүрүткеттиргеннериң ортаа кезиниң хөй нүүрүзү ажылчыннар болгаш колхозчулар, үштүң барык бир кезии —херээженнер болуп турар.

Амгы соңгулда кампаниязы бүгү Советтериниң ажылчорудулгазының өзүлүг көргүзүү болуп турар. Соңгучуларның чагыларын канчаар күүсеттинип турарынче улуг кичээнгейни ургландырып турар. Ол чагыларның хөй нүүрүзү чоруур чөвүүр үезинде күүсеттинип турар. Будүрүлгени техника-биле эде деринниге, будүрүлгелерни чаартырынга, чуртталга бажыңнарын, кадык камгалалының болгаш культураның объектилерин тударынга, амыдырал хандырылгазын экижиргеринге хөй чүүлдерни соңгучуларның чагыларын өзүттаар кылган.

(СӨТА).

БҮРҮН ДЕТКИИШКИННИҢ БАЙДАЛЫНГА

Дүүн Бии-Хем районнуң үлетпүр будүрүлгелериниң, албан черлериниң, Ленин орденниг «Кызыл тараачыл» совхоз болгаш өске-даа ажыл-агыйларның төлээлекчилери Тураның Культура бажыңынга долдуп олурупкан. Оларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин аалдап келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненкога баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын бии-хемчилер хуралдың хүндүлүг президиумунга бир үн-биле соңгааннар.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары Н. В. Дрожжин аңаа илеткел кылгаш, СЭКП-ниң XXVI съездивиниң, ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, соңгулдалар хүнүн болгаш Совет Тываның 40 чылын төлөптүг үткүүр дээш районнуң ишчилериниң бөгүнгү ажыл-агыйының байдалын кысказы-биле чугаалаан. Депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган, коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын соңгулдалар хүнүнде бээринче ажылчы чоннуг ол кыйгырган.

Тураның орук-септелгетүзүг эргелелиниң начальниги В. П. Варнавских, «Саян» совхозтуң сааҥчызы Л. К. Чыыпай, Тураның СТУ-да бригадир Н. Ф. Недедия олар санал бергеш, чоннуң төлептиг оолдары болгаш кыстары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижизег бээрин түс-түс коллективтериниң мурнундан бүзүретпишаан, боттарында күш-ажылчы байдалдарның дугайында депутаттың кандидадынга таныштырганнар. Олар партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында ажыл-агыйлар, үлетпүр будүрүлгелер бүрүгаар базымнарны кылып, чоннуң чаагай чоруу улам бедип турарын демделеливишаан, СЭКП-ниң иштики база даштыкы политиказын изни-биле деткип турарын илергейлээннер. Тайбыңнык болгаш [illegible] оруу-биле чайгылыш чок бар чыдар партияның удаасоруун СЭКП ТК-ның эзлчег чок февраль Пленуму база ватап бүзүрелдин-биле бадыткаан дээрзин олар саналынга демделээннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшиниге сөс берген. Хуралдың киржикчилери оны чылыы-биле үткааннар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге төлөө кылдыр депшидин турары дээш хаты өөрүп четтиргенин ол илереткен. Аңаа харыы кылдыр бодуңун шыдаары бүгү-ле чүүлдерни кылырын ол соңгучуларга бүзүреткен.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы Ю. В. Андроповтуң мөчээни-биле холбаштыр бистиң чуртувуска кажыдалдың хүнеери чоокта эртээн деп, ол чугаалаан. Ол шыңгыы шылгалданың үезинде бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары бодуңун дайынчы авангарды —Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттышкан. СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленумунга ол дугайын чыыткылаанчаа-биле демделээн.

Бистиң партиявыс совет улустуң коммунизминиң оруубиле бүзүрелдиг баштап бар чоруур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлери тодаргай соруулгаларны ажылчы чоннуң мурнунга салган. Ону боттандырар дээш ажылчы чоннар күжениишкиннерин мөөнүзүн.

Соңгулдалардан соңгулдалар чедир чеде бистиң республикавыс база көскү чедиишкиннерни чедип алган деп, Г. Ч. Ширшин демделээн. Ооң тодаргай чижектери бистиң амыдыралывыста каракка илдеги-биле көстүп турар. Күчүлүг самолёттар барык бүлүү бүрүзүнде ужудуп турар, газты көдээниң чурттакчылары ажылап эгелээн, автоматтыг телефон станциязы чүгле республика иштинге эвес, дашкаар хоорайлар-биле дорт харылзааны чурттакчыларга түүп берип турар.

Тываның көдээ ажыл-агыйы, үлетпүру херии базымнарны он бирги беш чылда кылып турар дээрзин оратор демделээн. Чүгле өрткен чылдың түңнелиниг-биле безин чарышка тиилекчи болган чөрлер хөй. 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинниң Күрүне планын чедиишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыштың тиилекчизинге Кызыл районда «Тиилелге» совхоз саналтаан, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатпышаан. ССРЭ-ниң УАЧД-ниң Хүндүлел самбыразынче кирген. Ол ышкаш бистиң республикавыс Бүгүроссияның социалистиг чарыжында бедик түңнелдерни чедип алганы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол шаңналды Кызыл район, Сүт-Хөлде «Алдан-Маадыр», Тес-Хемде «Тес-Хем» совхозтар чаалап алганнар.

Ам соруулга болза, чедип алган темпиниң кудулаттаын болуур деп, Г. Ч. Ширшин айыткан. Совет Тываның 40 чылынга үткүштүр улам соруктуг ажылдаарын ол юбилей күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге хүлээндирип турар. Бирги ээлчегде күрүненип, күш-ажылдың планын, сагылга-чүрүмүн чер бүрүзүнге быжыглаар, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планга немей 1 хүү бедидер, продукциянын бот-үнезин 0,5 хүү чинегидир деп даалганы коллектив бүрүзүнге боттандырарын чедип алыр ужурлуг бис.

Бии-Хеминиң ажылчы чоннарының мурнунда соруулгаларга оратор доктаагаан. Ылаңгыя, көдээ ажыл-агыйда, үлетпүр будүрүлгелер черлериниде чедир шиитпирлээр айтырыглар ам-даа хөй. Көдээ ажыл-агыйның продуктуларының өзүлдези чавыс, малдан ап турар тел хорамчалыг болбушаан. Бо талазы-биле четпестерни чайладырының нүрлавырларын, аргаларын дилеп тывары чугула.

Партияның салган соруулгаларын чедиишкиннг шиитпирлээринге Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары төлептиг салыышкынны киирер дээрзинге бүзүрелин Г. Ч. Ширшин чугаалаының түңнелинде илергейлээн.

САРЫГ-СЕП. ССРЭ-ниң Дээди Совединниң Националдар Совединге Бии-Хеминиң № 653, соңгулда округундан депутаттың кандидады Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи атыг совхозтуң механизатору Г. В. Новиковбиле Сарыг-Сеп суурнуң соңгучулары ужурашканнар. Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи № 1 школада башкы Р. Р. Хорупина, санал бергеннер — райпода садыгжы Г. Н. Копенева, «Ленинчи оруң» совхозтуң каңнакчызы В. И. Дутляков, «Красное знамя» совхозтуң малчыны Б. Б. Будүге олар түс-түс коллективтерде ажыл-агыйжы байдалды депутаттың кандидадынга тәныштырбышаан, чагыларын бергеннер.

Г. В. Новиков бедик бүзүрел дээш четтиргенин илереткеш, чагыларыны күүседнр талазы-биле бодундан хамаажыр бүгү-ле чүүлдерни кылырын аазаан.

Бистиң кандидаттарывыс

«ЧҮТКҮЛДҮГ СЕН» ДИШКЕННЕР

— Груня, Гоша келирге чугаалап көрем, трактористиң «чедүрзе»-даа, чоп ажылдаас чоор көрүп бээр болза.

— Эртежик келзе чугаалаай-ла мен. Үргүлүү орай иээр, бараанын көөрге трактору гаражче шагда-ла кирер, а боду сураг баар кижи-ле болгай.

— Ындыг кижи-дир ийин, хамык техниканың шуптузун «эмнээр» сагыштыг болгай.

«Гоша дузалажывыдам!» Бо дилегден Георгий Новиков кажан-даа чажам дивес, ырак-чоок-даа болза чоруп каар. Чамдыкта ооң кадайы Агриппина Игнатьевна харын хыйланы бээр.

— Орта шай-даа имиртпес, уругларының-биле-даа олурупас, түү конучуг улус боор бо. Эртен нүш дан турда чоруур. кара дүне кээр. Өске улус ышкаш өөнге олурар кижи бе бо!

Груня үжүр эдерип хыйланыр. Чогум сеткилинден ол хорадавас. Харын-даа ескe механизаторлар ашаан чалаарга, аңаа чоргаарлаңыр.

— Школаш доозуп ап көр! оглум, ооң сээнда тускай эртемниг инженер кылдыр өөренип аар сен—деп сургаан.

— ПТУ-га тускай эртем чедип албас чүве бе!

— Эвээш-тир ийин.

— Четчир болгай аан.

Гоша чорумал машина доскаш, Балгазынче чоруй барган. Ында механизаторлар белеткээр училищеге өөренир ол. Адазы сүрдүрбээн-даа. Күзелди доктаадыр күш бар эвес, ооң кадында оглун техникага боду хандыкшыткан болгай.

Георгий Новиков делгем профильдиг механизаторунуң шылгалдавын 1971 чылда кармактаан. Ильинкага чанып келген. Чаа механизатор немежирге адазы-даа өөрээн ажыл-агыйның удуртукчузунуң-даа сеткилин ханган.

— Наадыңар аныяк-тыр, мергежилиг бар-дыр, оруун ажык-тыр — ам бүгү чүве сенден хамаарыыр — деп, аңаа чаңгыс сүүр чүүлдүлары чугаалааннар.

Кижиге дагдыныкчылар, башкылар чүгле школага, училищеге эвес, күш-ажылды кылып турда база тургулвар дээрзин Г. Новиков ынчан эскерген. Чеже-даа бот-дускайлаң амыдыралдың эжиин ажыдып кирген болзунза, сээң чанында башкыларың, дагдыныкчыларың бар. Олар берге өйде дуалаар, чагыын бээр, арга-сүмезин кадар. Ильинкага ажылдап эгелээнде ооң идегелдиг башкылары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Давва, К. И. Яковлев олар апарган.

Келирге, Гошага эрги трактор берип каан. Чогум шимчел турар, а кезектерин хылда ызырынган. Аңаа Гоша чаңгыс хүн ажылдаан, бригадир Яковлевне чедип келген.

— Клим Иванович, даарта мени ажылче хуваавачар.

— Чүге?

— Тракторум септээйн дээш.

— Ону каңчаар сең, шагдагы эт-тир ийин. Үндүр бижиир үезин эрткен. Шыдаар шаа-биле калгыдып тур. Оон үндүр октаптар бис. Чаа трактор алыр сен.

— Шыдавас мен.

— Чүнү шыдавас сен?

— Техника октап... Септеп аар мен.

К. Яковлев бажын чайган «Чүткүлдүг оол-дур» деп иштинде мактаан.

— Шенеп көр-даан.

— Шенээр чүү бор...

Гоша Новиков чедип хонуп септеттинип келген. Бирде дарганнаар пехке кээр, бирде металл төнкен онгарга кээр. Эртен чер чыраалакта ынай болуур, кара дүне кээр.

— Ооба киногаң көрүүнде, оглум, «чөнүк» эт-биле чүге ынча дыка үредлежир сен—деп, адазы кээргээн.

— Соонда болзун, ачай.

«Чүткүлдүг-дүр сен» деп, Виктор Семенович база оглун мактаан.

Сескн хүнүнде ол Яковлевке база чедип келгеш, ажылдадырын дилээн. Ажыы-биле чугаалаарга, Клим Иванович тракторну «диргизипкенинге» бүзүреп каан, тодаргай чүве чугаалаан.

Эрткен чылдың түңнелдерин ёзугаар социалистиг чарыштың тиилекчилеринге Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профобличөвүлелдиң Хүндүлел бижиин республиканың хереженнер чөвүлелиниң президиум кежигүнү А. Зайцева тывыскан. Ындыг бижикти база 300 рубль акша шаңналың Кызыл районнуң хереженнер чөвүлелинге тывыскан. Ийиги черни Өвүрнүн хереженнер чөвүлели ээлээш, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң профобличөвүлелдиң Хүндүлел бижиин 200 рубль акша шаңналыбиле калыг алган Үшкү черде — Чоон-Хемчиктиң хереженнер чөвүлели, аңаа Хүндүлел бижик-биле кавы 100 рубль шаңналды тывыскан.

Хереженнер чөвүлелдериниң арагында социалистиг чарышка биргя чернн Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлыкта хереженнер чөвүлели ээлээш, 150 рубль болгаш турисчи путёвка-биле шаңнаткан.

Б. ДИРЧИН.

Республиканың хереженнер чөвүлелинде

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

Республиканың хереженнер чөвүлелиниң хүзелы болуп эрткен. Хереженнер чөвүлелиниң соруулгаларының дугайында илеткээн СЭКП обкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чоруктар тектоогунуң эргелекчизи Т. Д. Лавва кылган. Бүзүрелге херектеринге, хөй-ниитн амыдыралынга аммыр-дыңгы культураның сайзыралдыңгыныга ажыл-төлүүн күжизиндиргинге хереженнер эдинчи кирер турар улус хүүрүү улуг. Чөн ортузунга политмассалыг кижизиднего ажылдарынга олар баш үдүүн киирип турар. Агитколлективтер чайы-биле хереженнер чөвүлели кижилдилге ажылдарын чоруктуп турар.

Эрткен чылдың түңнелдерин-биле эки ажылдаан хереженнер чөвүлелдерин шаңнап мактаан.

Ол хуралга СЭКП Улуг-Хем райкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чорудар кидиринин эргелекчизи Т. Онзар Чөвүүн амыдырал-чандырыгга министерствоунуң У. Аргын, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ХБАП кидиринин эргелекчизи Б. Кара-Сал Чыыл районнуң хереженнер чөвүлелиниң даргазы Г. Бессмертных, Өвүрнүн Солчуңнаа Е. Ооржак республиканың хереженнер чөвүлелиниң президиум кежигүнү Хөөнүк ажылдакчы Б. Долчанмаа олар сөс ап, чүве чугаалааннар. Республиканың хереженнер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу хуралдың түңнелинде моон соңгаагы соруулгаларынга доктаап, тодаргай чүве чугаалаан.

Эрткен чылдың түңнелдерин ёзугаар социалистиг чарышты биргя чернн Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлыкта хереженнер чөвүлели ээлээш, 150 рубль болгаш турисчи путёвка-биле шаңнаткан.

Б. ДИРЧИН.

«МОСФИЛЬМ» 60 ХАРЛААН

Чурттуң эң улуг киностудиязының 60 чылынга тураскаатка байырлыг кежээ Москвага болган.

Чогаадыкчы коллективке байыр чедирер дээш культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары, найысылал будүрүлгелериниң ажыл-ишчилери, хөй-ниитнин төлөөлекчилеря аңаа барган.

Амгы үениң кинематчыл демделгелиниге, бистиң өндүр улуг чевиске төлептиг чогаалаарыны тургузарынга улут салыышкынының дугайын олар чүректиң хөнүзүнден чылыы-биле чугаалап турганнар «Мосфильм — 60 харлаан» деп документалдыг чаа фильмни кежээге көргускен. Студияның төөгүзүнүн алдарлыг эрминерлеп болгаш бөгүнгү хүнүн мында көргүзүп турар.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында бедик түңнелдерни чедип алганы, 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинниң Күрүне планын чедиишкиннг күүсеткени дээш «Мосфильм» коллективиниге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Кежээниң киржикчилери оларның күш-ажылыгы бедии-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргенин илергейлеп бүгү күжүн болгаш таланты-зын партияның хереэнге, коммунизм тургузуушкунуңга барааи болдурарын айыткаан.

(СӨТА).

ЛЕНИНЧИ БЫЖЫГ УГЛАНЫЫШКЫН

Соңгукчуларның Б. Н. Пономарёв-биле ужуражыышкыны

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

болгаш тайбыңның угланыышкынының уламчылалдыын болгаш чайгылыш чогун бадыткаан. К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы дээрзин эки билдингир. Ол болза политиктиг, идеологтуг болгаш организаикчы ажылдарның талазы-биле байлак дүржүлгалыг марксизчи-ленинчи теорияны ажылдап СЭКП-ниң кол угланыышкынын амыдыралга киирип турар. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин, демократтыг хөй-ниитизи оңу туруштуг интернационалчы, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненің тайбынның база социализмнин туруштарын быжыглаар талазы-биле дыка хөй эгелээшкиннерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

Политиктиг ач чугула документилер — бүгү соңгучуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатыларынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыы, СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдары биетиң Коммунистиг партиявыстың соңгууда платформазын тодаргай айтып турар деп, В. В. Щербицкий демделээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чөвүлелиниң Председатели К. У. Черненко Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің шылгарангай ажылдакчызы, ооң политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, дүржүлгалыг болгаш бедик мергежилдиг удуртукчу Константин Устиновичиин бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билир. Л. И. Брежнев-биле болгаш Ю. В. Андропов-биле ол хөй чылдарда кадыг ажылдаан болгаш коллективтиг шиитпирлерни ажылдап кылырынга улуг салыышкынын киирткен.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУН арны

1984 чыл. февраль № 2 (120)

МАЛ ТӨЛҮ ЧҮГЕ ЭВЭЭШ БОЛГАНЫЛ?

КҮҮСЕЛДЕНИ хынаар талазы-биле ажылга улусчу контроль органнары чугула черни эөлеп, массаны контрольче, күрүнеиң ажылхерээн башкарарынче хаара тударының база бир школазы болуп турар.

Чылдың кайы-даа үелеринде оларның кичээнгей салыр үүлдери — рейд, хынала чорудар участоктары хөй. Ылаңгыя бо хүннерде совхозтарда улусчу контролёрларның ажылында чымыштыг үе. Он бирги беш чылдың дөрткү чылының планнарын болгаш хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге улусчу контролёрлар бөтарының үлүүн канчаар киниристиреринден, олар хөйниитичи хүлээлгезин кайы хире ак четкилдиг күүседиринден, четпестерни чайладырынга идепкейлиг киржилгеринден түс-түс коллективтериң чеңнишкинниг болуру хамаарыжыр.

Бо чылдың эгезинде эртнен партияның XIX область конференциязы республикада улусчу контроль органнарының ажылында ажыглаттынмайн турар курлавырларның барын айтып, партияның болгаш чазактың директиваларын бөтандырар дээш ажылды дээштиг чорударын негээн.

Улусчу контроль органнарының кылып чорудар ажылдары хөй. Ылаңгыя будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, курлавырларны илереднп тывар, камналга чүрүмүн сагыыр, четпестерни болдурган албан-дужаалдыг кижилерниң харыысалгазын бедидер хемчеглерни улам идепкейжидер.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында, ооң бир кол адыры—мал ажылында сөөлгү чылдарда чедип алдынган үүлдер бар. Дыка хөй совхозтарда ажыл-агыйның организастыг чоруу безээн, материал-техниктиг талазы быжыккан. Мал ажылын көгүдер талазыбиле салдынган сорулгаларны шиитпирлээр, баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш организастыг хемчеглерни экижиктен ажыл-агылар эвээш эвес.

«Алдан-Маадыр», «Мөген-Бүрен», «Саян», «Көк-Тей», «Коммунизминиң херели» совхозтар, Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы эртнен чылың күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары садарының планын күүседип, малдың баш санын өстүрген. Бо дээрге ында удуртукчуларның организакчы ажылын, будүрүлгениң кол-кол адырларын шыңгыы хыналдага тургусканының, малчыннарның, тараажыларның кызымак күш-ажылының херечизи-дир.

Ол ышкаш төрүүр чүс баш малга онааштыр чаш төлдү камгалап алырын көвүдеткени, малдың өлүп хоораарын, ону самчыгдап-чидирерин кызырганы, малды эътке ажылгаларының эвээжээн планныг онаалдаларны күүседиринге бир кол магадылал болган. «Алдан-Маадыр», «Коммунизминиң херели» совхозтар төрүүр чүс өшкү, хойдан 82—87 анай, хураганны менди өстүргеп, «Көк-Тей» совхоз төрүүр чүс баш инектен 72 бызааны намгалап алган. Эки көргүзүглүг ажыл-агыйларда малдың нинти чидирии бар малдың баш санынга онааштыр 5—7 хуудан ашпайн турар.

Ынчалза-даа ажыглаттынмайн турар курлавырлар мал ажылында хөй. Ол чорук ажыл-агыйларда улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының ажылын идепкейжидип, дээштиин бедидерии негеп турар. Сөөлгү үш чылда республиканың чамдык ажыл-агыйларында мыйыстыг бода малдың баш саны элээп кудулаан. Бин-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның совхозтарында мыйыстыг бода малдың баш саны онгу беш чылдың төнчүзүнде турганынга деннээрге дыка кудулаан.

Ооң чылдагааны түдел? Чамдык ажыл-агыйлар төрүүр чүс инектен чаш төлдү эвээштп ап турар. Эрткен чылын 14 ажыл-агый төрүүр чүс инектен 34-тен 45 чедир бызаа алган. Оларның араазында «Чаа орук», «Чыраа-Бажы», «Искра», «Кызыл тук», «Сүт-Хөл», «Шивилиг» совхозтар бар. Бо болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери малдың чаш төлүн азыраар, доруктурар талазы-биле ажылче чогуур сагыш салбайн турары илерээн. Бызаа кажаалары шык, соок, ооң уламыдан хорамчазы хөй.

Эртнен чылын Бин-Хем районуңу ажыл-агыйларындан 659 баш бода мал хораан, оларның 69 хуузу бызаа болган. Тандыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта өлген 249 бода малдың 218-зи бызаа.

Бо чылдың эгезинде турар бода малдың баш санынга онааштыр «Тээли», «Чыраа-Бажы», «Бүрен», «Кара-Хаак», «Кызыгаар» совхозтарда өлүп хораан, оорлап-самчыгдаан мал 17—28 хуу четкен. Ылаңгыя «Кызыгаар» совхоз 585 баш бода малының 167-зин чидирген.

Он бирги беш чылдың эрткен үш чылдарында хой, өшкүнүң өзүлдези Тес-Хем, Эрзин, Кызыл, Мөңгүн-Тайга районнарда 9—10 муң баш четкен. Республиканың шээр малын өстүрериниге, планныг даалгаларны күүседиринге оларның үлүг-хуузу бичe эвес болган. Шээр малдың баш саны эрткен чылдарда чамдык ажыл-агыйларда кудулаан. Оларның колдуу Улуг-Хем, Бин-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык совхозтарыдыр.

Чаш анай, хураганны ажаап, чемгерип турарында эптежир аргажок четпестер бар. Эрткен ажыл-агый чылында республиканың тос совхозу төрүүр чүс хой, өшкүден чүгле 43—50 анай, хураганны камгалап алган. Жданов аттыг совхозта — 43, Каа-Хемниң «Красное знамяда» — 41, «Бай-Талда» — 44 анай, хураган алдынган. Каа-Хемниң ажыл-агыйлары чылдың-на зө эвээш чаш хураганны камгалап ап келген, эрткен чылын районга 6727 хой өлген, 4907-зи хураган болган.

1983 чылда республиканың чамдык совхозтарынга хой, өшкүнүң чидирии дыка көвүдээн. Бай-Тайганың «Кара-Хөл», «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарында хой, өшкүнүң чидирии бар малдың 26—34 хуузун эзлээн. Өвүрүңү «Кызыл тук», «Коммунизмиче оруң», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Бүрен», «Енисей» совхозтарда шээр малдың чидирии ооң-даа хөй болуп турар.

Ай санында мал санаашкынын чамдык ажыл-агыйлар эреңгей чорудуп, самчыгдаан, читкен малдарның санын өй-шаанда илереттес таварылгалар бар. Малдың чаш төлүн чогуур үезинде учётка алыр, ажаалда, чемгерилгезинн экижидер, малчыннарның, специалистерниң харыысалгазын бедидер хемчеглерни совхозтарның дирекциялары, кол специалистер кошкак ап келгенинден четпестер үнүп турар.

Малдың ажаалда, чемгерилгезин экижидер, чаш төлдү менди камгалап алыр дээш шудургу ажылга, мал төтчеглээр чорукка удур демиселдн чорудар херекке улусчу контрольдуң комитеттери, бөлүктери, постулары улуг рольду ойнаар. Чугаа социалистиг өнчү-хөреңгинн камгалаар, ону көвүдедир дугайында болуп турда, олар негелдеии, хыналданы принципиалдыг чорудар хүлээлгелиг. Ынчан салдынган сорулгаларны олар чедиишкининг шиитпирлеп шыдаар.

М. МОНГУШ,
республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

Будүрүлгеге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуиуң бүгү участоктарынга үлегерлиг корум-чурумну болгаш организастыг чорукту тургузар талазы-биле ажылды улам калбартыр, күрүненин, планның болгаш күш-ажылдың сагылгачурумун бижыглаары дээш идепкейлиг демисежир херек.

(СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1983 ч.) Пленумунуң доктаалындан).

КАГДЫНГАНЫ О Л Б Е?

Барыын-Хемчик районуңуң Эрги-Барлык суурга чораан кижилер «Хемчик» совхозтуң эрги конторазы турган бажыңны билир, ону утпаан боор. Ол үезинде суурның улуг дээн, чараш туттунган, ыяш материалдары эки шынарлыг бажыңы турган. Ам-даа ындыг бажыңнар ында эвээш. Ооң чанында Сесерликте болгаш долгандыр тараан ыяштарның үнгенин кижи магадаар, чарашсынар, ёзулуг-ла ажыл-ишчи, онаашкан херээнге ээ-харыысалгалыг улус ону кылып, ажылдан турганы тодаргай.

Совхозтуң чаа конторазының тудуу доостурга ажыл-агыйның удуртукчулары ынаар көже берген.

«Кешкенде хеме херек чок, көшкенде теве херек чок» деп чоннуң чугаалажыры ышкаш эрги контораның бажыңы ээн, хос чыдып калган.

Бажың дыка үр үеде ээн турган сөөлүнде соңгаларын, хаалгаларын, «эзлери» үрегдеп эгелээн.

Ону совхозтуң удуртукчулары, улусчу контролёрлар көрүп, ооң чаны-биле эртип турза-даа, ону соксадыр, бажыңны септеп алгаш, өскээр ажыглаар дугайында бодаваан-даа.

Амгы үеде бажыңның крышазын бузуп, үреп киргипкен.

Чамдык кижилер бажыңның ыяштары ирээн, ынчангаш үрегдеп турар деп бодап турар.

— Чок, ындыг эвес, бажың шуут үрелбээн. Ол болза совхозтуң удуртукчуларының ажылагыйжы эвезин, ниитиниң өнчүзүнге камналгахүнагалал чогуи тодаргайы-биле хереченлеп турар-дыр.

Совхоз директору Эрес-оол Сааяевич Идам-Сүрүүден ындыг айтырыны салыр апаар:

— Бо бажың кагдынган олчаан кагдынары ол бе, үрелген хевээр үрелирии ол бе?

Ш. ДОНГАК.

БИР БӨЛҮКТЕ

Совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнде чээрбн хайгыылчыны соңгаан. Ажыл-агыйның адырларының аайы-биле дөрт постуну тургускай. Оларның удуртукчуларында колдуунда коммунистерни, идепкейлиг активчилерни томуйлаан. Улусчу контролёрларның алдан ажыг хуузу партия болгаш комсомол кежигүннери, көдээ болгаш район Советтериниң депутаттары. Ынчангаш бөлүктүң шынар составы багай эвес.

Кол бөлүк ажылының планын кварталдап тургускаш, партком-биле сүмележир, бадыладып алыр. Планда будүрүлге планнарының, партия болгаш чазактың докладаларының күүселдезиин, сезонныг ажылдарның чоруп турарының, социалистиг өнчү-хөреңги камгалалыының, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаарының дугайында болгаш өске-даа айтырыглар кирип турар. Ооң күүселдезии колдуунда чедип ап келген.

Эрткен чылын болгаш бо чылдың эгезинде он ажыг хыналданы хайгыылчылар чоруткан. Бир контролёр ортумаа-биле дөрт хыналдага киришкен. Совхозтуң № 1, 2 хойжу бригадаларында улусчу контрольдуң постулары өскелерден эки ажылдап турар. Ооң уламыдан ажылынга зө-хөрыысалга чок. самчыгдал кылыр болгаш өрелиг кижилерниң саны кызырылган. Хойжуларның күш-ажылны көргүзүглери экижип орар. Эртнен чылын он ажыг малчыи чаш мал төлү, дүк кыргып алырының планын ажыр күүсеткен. Амгы үеде хойжу бригадаларда байдал багай эвес.

Чоруткан хыналдаларның түннелдерин хойге дыпнадыр. дээштиин бедидерибиле шүгүмчүлелдиг хуудустарны, хана солуннарны он алды удаа үндүрген. Ооң дээштиин улуг болган. ону моон соңгаар-даа үндүрерин көвүдедирип шиитпирлээн. Хыналдаларның, рейдилерниң түннелдерин хуралдарга чугаалашкан.

Совет Тываның 40 чылын байырлаар 1984 чылда «Кызыгаар» совхозтуң ажыл-ишчилеря планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирин хандырар херекке төлептиг үлүүн киирер дээш улусчу контролёрлар ажылдап турар.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

ХАЙГЫЫЛЧЫ

УЛУСЧУ КОНТРОЛЕР болуру хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Ол даалганы ак сеткилдиг күүседип чоруур кижилер Эрзин районда эвээш эвес. Оларның бирээзиинге «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны Виктор Соянович Хорлуу хамаарыжыр.

Коммунист В. С. Хорлуу хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг, четпестерни чамдык көрбес, ону эдип алыр дээш удуртукчуларга ажыы-биле чугаалаар, хуралдарга принципиалдыы-биле шүгүмчүлеэр, негелдези шыырак, тыруштуг кижи. Ону барымдаалаан , чаңгыс чер чурттулары Виктор Соянович ии 1976 чылда улусчу контролёрга соңгаан. Ажылчы чон идегелди көргүскен чүве болганда, тодаргай ажыл-ишчи-биле бүзүредип бадыткаарын ол кончуг ыкы билир. Ынчангаш улусчу контроль бөлүүнүң план бүзүгаар чоруткан хыналдаларынга, рейдилеринге күзелдии-биле киржип, идепкейлиг хайгыылчыга санады берген.

Хынала үезинде четпестерни азы чедир кылдыгдаан ажылдарны илереткеш, кыя аңаа бирүүлүг болганын маала тодарадаар, чүнү, кандыг хуусаада кылырын айтыр. Хуусаа чедип келирее, күүсеткенин хынаары ооң эки чаңчылы болу берген. Мал кыштаглаашкынынга белеткелдин, мал чемнериниң кадагалалынын, чарыгдалыкыш, техника септелгезиниң, здилелининң, сезоннуг ажылдарынга чорун турарының болгаш өске-даа хыналдаларга Виктор Соянович каш удаа киришкен, четпестерни сойгалап илередип, бодүүнүң үнелиг сана-онаалдарын киирген. Сөөлгү үеде куш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр, ажыл кылырындан оспаксыраар, арага-дарыже хандыкшыыр кижилер-биле ажылды совхозтуң дирекциязы, хөйниити организациялары идепкейжиткен, аңаа ол база-ла киржип, үлүүн киирген.

Виктор Соянович Хорлуу идепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш каш удаа шаңнадып, мактаткан. Идепкейлиг хайгыылчының чүрүүн республикамың Улусчу контроль комитединиң хүндүлел самбыразында киирген.

Т. ХЕРТЕК.
Эрзин район.

КОМИТЕТТЕРДЕ ТЭЭЛИ

Бай-Тайга районуңуң мяш ажыл-агый черинде 10 ажыг кижи ажылдап турар. Бо коллектив өөлүү үеде планныг онаалдаларны күүсетпейн турар. Ынаи үрениин белеткээринде, чаш малчыларны өлүрттүрүүнүң даалгаларын күүсеттинмээн. Күрүнеге 5 тонна чымчыргаан дужаар түрген, чүгле чаңгыс тонналы сатнан, а өске кат айлааннан чаңгыс килограммы-даа белеткеэзээн.

Коллективтиң удуртукчузу С. Д. Монгуш хынаала болгаш негелде чок чорүү-биле күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн кошкаткан. Лесничтер арга-арыг кампалаалыпче кижээгей салбастаан, кат-тоорук, чымчыргаан болгаш өскелерде бойдус байлактарының тетчеглекчилери-биле дешиселл чорутпайн турар. Олар бүдүн чыл иштинде чаңгыскелерде тетчеглекчиге штраф оналаваан. Ол хирее районуңуң Шуй үнүнде болгаш Шивилиг аржаанының деңискээринде бойдус кампалалыының байдалы багай. Чептээрел чонга оттулар мяш белеткээр, мяш сорлаа кезер, кайнаа-хораа кылыры-биле чаш мяш кыргылар, мөш кезер чорутпар эвээш эвес.

Бо коллективте 2 автомобиль, 2 трактор бар, оларның адилели багай.

Районуңуң улусчу контроль комитединиң хуралынга С. Д. Монгуштуң информациязының дээнээн, ооң ажылында четпестерни сайгарып көргеш, шиңгыы дөңгүтпээн. Ажылды үидезинн-биле экижиттерининң хемчеглерни ап чорударын ооң негээн.

САРЫГ-СЕП

«Енисей» совхозтуң сүт-бараан фермазынга мал чеми белеткээр цехти 1974 чылда түдүп доозкаш, ажыглалта киирген, ооң өртээ 51200 рубль болган. Мынчага чедир ол орта ажылдан көрбээн, ону эдиктиргн ажылдарының хемчеглерни ажыл-агыйның удуртукчулары өй-шаанда албаан. Амгы үеде мал чеми белеткээр цехтең хереселиниң чамдыкы үрелип, тоймаглаттынын эгелээн.

«Улуг Октябрь» совхозтуң фермазынга 73092 рубль өртектиг мал чеми белеткээр цехти 1980 чылда кылган. Ол цех база-ла ынычаг чедир орта ажылдан көрбээн. Амгы үеде цехтиң одалга системазы доңан, соңгаларының шилдери бузук. Цехтиң ийи электрошнечедиктиелери читкен болган өске-даа дериг-хереселдер чок.

Мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң чылдагаалларын тодарадыры-биле совхозтар директорлары В. И. Кастерини болгаш С. К. Долгарны, РАУК даргазының оралакчызы В. Г. Мурыгинни болгаш совхозтарның кол инженерлерин улусчу контрольдуң район комитедн дыңнаан. Оларның чамдыкызы сагындыргаш, цехтерни долузу-биле ажылдадырының хемчеглерни алырын дөөскан.

БАЙ-ХААК

«Революциялыың чалбыныы» совхозтуң Краснояровка фермазында мал чемнериниң канналга чок чарыгдатгынын турарын улусчу контролёрлар совхозтуң дирекциязынга каш удаа дыңнаткан. Ынчалза-даа хемчёг албаның хынала көргүскен. Фермада бөдүүн чеммер, силос рацион бёвгаар үлеттинмейн турар. Оңгачалар аштаттынмаан. Сигеп, саваңны черже дүмүрүп турар, ону мал сүзүп чиң турар. Ооң эвээш эвес кезии таптаттынып, өдек, хар-биле холушкаш, кажаадан өдек оваазынче үнүп турар.

Ол-ла совхозтуң төп фермазында байдал база ооң дээредеевес. Сигеп, саваң база-ла бай удур үүрмектеттинмейн турар болгаш ооң хорамчазы улуг. Мал чемниң чарыгдалының талазы-биле отчёт-учёт багай.

Совхозтуң шөлдеринде саваң ам-даа чытпаавааи, ону өске ажыл-агыйларның малы сүзүп, чиң турар.

Районуңуң улусчу контроль комитединиң хуралынга совхозтуң кол зоотехниги К. К. Сарыглар, директорлуң оралакчызы П. А. Москаленко, кол бухгалтер Г. К. Носкова олар четпестерни дарый чайладырының хемчеглерни ап чорударын аазааннар, канналга чок чоруу дээш олөрга шыңгыы дөңгүлдаларыны чарлаан.

СҮТ-ХӨЛ

Районуңуң улусчу контроль комитедя эзлчеглиг хуралынга райпоңуң чамдык магазиннериниң ишшиң үеде үзүктелиишкинниг ажылдан турганмыкы чылдагаалларын сайгарып көргеш, магазиннерни, хөй-ниитиниң чөнеевилерге черлерни кышкы байдалга ажылдаарынга бап удур белеткээр ажылдар чедир кылдыныпаанын дөңдегээн. Одаар түүлдер курлавырлаттынмаан, одалга системаларын септеп, белеткээр ажылдар чогуур үе-шаанда кылдынмаан. Одакчылар-биле күш-ажылчы кереелер чарлынмаан түннелиниде кышкы үеде 6 магазинниң, бир столованыың одаар системалары доңан. Оларны эргиин, ыятан кылырынга артык хөй чарыгдалдар үнүп.

Кызыл-Тайга суурнуң магазинн ол чылдагаан-биле 2 ай ажыг ажылдаваан, райпоңуң гаражы чүгле декабрь айда барып одаттынган.

Организас чок болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурганы дээш райпо баштаар черинниң даргазы В. К. Ооржакка доңгулдакы улусчу контролдуң район комитеди чарлаан, болдугаан когаралды бурүүдүг кижилерден эгидериниң хемчеглерни дарый алырын аңда даяскан.

ФОТО-ЧУРУК БУРУУДАДЫП ТУР

Кызылда чаа хлеб заводун 1978 чылдан бээр түдүп турар, ам-даа ажыглалта кирбээн. Орта тургузар дериг-хереселдерни хөйү-биле сөөртүп алган. Ооң кадагалалын улусчу контролёрлар чоокта чаа хынап көрген.

Шуут чаа, улуг өртектиг, янзы-бүрү дериг-хереселдер ажык дээр адаанда, кандыг-даа херим, кажаа чок черлерде кайы-хамаан чок октапкан чыткылааны, оларны шыгжап, кадагалаарының чүрүмүн каржызы-биле үреп турары хыналадан илерээн. Оларны бо чуруунтан хар адаанда бастырган чыдарын көрүп тур силер. Кадагалал багай болганындан дыка хөй үнелиг дериг-хереселдер үрелип чыдар, чамдыктарын ажыглаар аргажок болу берген.

1984 чылдың январь 1-нии отчётдун ёзугаар алырга, чаа түдүп турар заводта 317 муң ажыг рубльлин дериг-хереселдери бар, ооң иштинден 252 муң рублин дериг-хереселдерин эптеп тургускан болгаш монтаж ажылдарын кылып турар, ынчалза-даа ажыглалта кирбээн.

Түдүп турар заводтуң директору П. Д. Кулиев, дериг-хереселдер талазы-биле инженер В. И. Мещеряков чаа дериг-хереселдерни чүрүм ёзугаар шыгжап, кадагаларынче сагыш салбайн, ажыл-агыйжы эвезин, харыысалга чогун көргүскен. Олар моон соңгаар үнелиг дериг-хереселдерни канчаар шыгжап, кадагалаар бодап турарлар ирги?!

ЧЕС-ХОЛАЗЫ КӨЗҮЛГЕН

Фельетон орнунга

Экономист, бухгалтер... Кандыг ажылдыг, чүнү кылыр ужурлуг кижилерил ол? Каналганы күштелдирер, будүрүлгениң ажыктыын бедидер дугайында айтырыг бисте кажангызындан-даа артык тургустунган, амгы үеде бир мергежилдиң кижилериниң харыысалгазы, ролю улам күштелген. Оларның негелдези-даа улуг. Чүге дээрге олар будүрүлгениң хамык-ла сан-хөө байдалын хонук санай түнмеп турар. Олар дээрге 1 рубльдя чарыгдааш, ооң эң-не хөй оруганы киирерин бодап, ол дээш ажылдаар ужурлуг кижилер-дир.

«Кара-Хаак» совхозтуң кол бухгалтери С. К. Чооду биле кол экономизи П. И. Иванова социалистиг өнчүнү камнаар дугайында угаадырынга, сургаарынга, тайылбырлаарынга аажок ынак улус. Ынчангаш олар совхозтуң акша-хөреңгизинден чангыс көпеекти безин чандыр чарыгдатпас, кайнаар барганын, кымның санында, карманында киргенин билип олурар ышкаш болур. Өрелерни санаан, ол малчын хураган чидирген, бо тракторист, чолаачы техника үрээн, акт-документ тургузар деп хурал-суглаага шыңгыылы-даа ажок болгулаар.

Ынчалза-даа оларның чогум «чес-холазы» көстү берген, сөзү-биле ажыл-херээ дүүшпес улус боол-тур ол.

«Кара-Хаак» совхозка 1983 чылдың августа Кызыл районнуң улусчу контролёры хыналда ыылгаш, хөлеэнделип ажылдаан турлугуу бригадага шын эвес нарял тургузуп, артык акша төлеп турганын тыпкаш, бурүүлүгларга хемчег онаап, хамыкты хайындыргаш барып-тыр.

Совхозтуң кол бухгалтерининг, кол экономистиң, проработың ол хыналадан дери кургаалак, кыскан арны соогалак, чүрээ оожургаалак турда, база бир хыналда, ооң-даа артык үстүү черден — Тыва АССР-ниң Сан министерствозундан келген. «Бактың кырынга бак немежир» дээри ышкаш аан. База-ла Кавказтан келген тудугжулар ужун үстүнде адаанывыс специалистер, совхозтуң директору баштады «өрттенген».

Шынап-ла элдеп аа: 1983 чылдың чайынында 12 кижи составтыг бригада ук совхозка ажылдаан чүве-дир. Бирээде, оларны ажылга хүлээп алыр дугайында ат салган, таңма баскан дужаалдаа чок. Ийиде, тудугну кылырының графигн-даа чок, нарядта чарыгдалдарны-даа санап көргүспээн.

Кылбаан ажылды база кылган дээн болган. Кол бухгалтер, кол экономист, тудуг прораби ат салганда, ону «бурган-даа» хоржок деп бодааннары ол ыйнаан. Ынчангаш бригаданың кежигүннеринге шаннал кылдыр агаардан меге документ тургускаш, совхозтуң кассазындан 13 муң 425 рубльди үлеп берген. Тудугжуларның өөрээнин-даа чүү дээр!

Моңу база кижи кайгаармынча хөй акшаны кол бухгалтер, кол экономист база прораб чүге-ле тудугжуларга шаннал кылдыр бере бергенил? Ооң хөлеэнии, садыыры чүү болганыл? Хевирин бодаарга, олар «сен менээ, мен сеңээ» деп принцип бүгаар ажылдап турган улустур. Ооң башка артык акшаны күрүне карманындан үштүп бээр боор бе, бодүүң карманында хөреңгизи эвес аан?!

Шак ындыг айтырыгны республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга салырга, кол экономист олургаш:

— Ол талазы-биле арынүүрүм арыг чүве — деп агартынган.

— А мен черле билбес мен. Ат салбаан-дыр мен — деп, директор баажыланган.

— Кажан наряд талазыбиле ийи тала дугуржул чадап, маргыжа бергенде, ам ону директор көөр. бадылаар чүве — деп, кол бухгалтер билиргээн.

«Кара-Хаак» совхозта тудугга шын эвес төлевиршаннал дугайын 1983 чылдың август айда районнуң улусчу контроль комитеди көрген турда-ла, ук бригадага бир ай болгаш база нарял тургузуп, июль айда чер касканы дээш 792 рубльди, 30 200 трпиаиы белеткээш, ону ханага каккан деп меге документ тургускаш, 1765 рубльди немей төлээн. Оон ангыда совхозтуң специалистери өөнүктериниң сеткилин хомудатпас, оларның кылган ажылынга өөрүп четтиргенин илередири-биле 464 погон метр чудукту чонганы дээш, 408 рубль 46 көпеекти база нарядка немей бижээн. Холуда аттыг-ла «элбек» улус ва! Чангыс сөс-биле чугаалаарга «Кара-Хаак» совхозтуң кассазындан тоянчы бригада кылган ажылы дээш 28 338 муң 24 көпеекти артынга санадып алгаш, кол бухгалтер, кол экономист, улуг прораб оларга өөрүп четтиргенин боттарынын-биле илереткеш, бүрт дээн.

Бо совхозтуң удуртукчуларының холуңуң «чеңник» деп чүвезин ам Кара-Хаактың чону кайгап чугаалажыр. Мурнуңда совхозка ары өстүрер, чигир алыр чүве дээш 26 муң рубльди база чарыгдаан. Ам совхозта чангыс ары-даа, грамм чигир-даа чок. Ынча акшаны та кайнаар чашкавнапкан чүве. Совхозтуң байы ындыг бе? Чок, чо-ок! 1983 чылда 400 муң ажыг рубльди чедир албаан.

Ажыл-агыйның акша-хөреңгизин карак огу дег камгалаар ужурлуг кижилер шак ынчаар аажылап турда, орулга кайыын киреприл? Совхозтуң 28 муң ажыг акшазын чашкавнапкан, олар чүү болурун бодаваан-дыр.

Совхозтуң сан-хөөүнге чогуур контрольду кошкатканы, тудугжу бригадага кууг черге артык акша төлеп турганы дээш «Кара-Хаак» совхозтуң директору В. В. Ярмольникти республикамың Улусчу контроль комитеди шиңгыы дөңгүткен болгаш күүсеге чедирген материалдыг караганың чамдык кезиин төлөөри-биле ооң үш айның, кол бухгалтер турган С. К. Чооду, кол экономист П. И. Иванова, улуг прораб В. И. Воронцев оларның ийи-ийи айда шалыының тыртгарын шиитпирлээн.

Өөнүктериниң шак ынчаар «өрттенгенин» демги өөрү кайын билир. Бо чылын катап-ла хөйыратыг даргаларынга аалдап кээри-биле сарттык-сөөүн белеткеп турлар ирги бе?

Х. СЕМИС-ООЛ.

«Союз Т.10» космос кораблиниң экипажы — корабльдиң командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Д. Кизим (оң талазында), бортинженер В. А. Соловьев (оң талазындан ийиги кижи) болгаш космонавт-шинчилекчи эмчи О. Ю. Атьков олар Байконур космодромче баарының мурнуу чарыында «В. И. Ленининг Кремльде кабинеди болгаш квартиразы» музейге барып чорааннар.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ныҢ фотохроникказы.

ДИДИМНЕРДЕН ОК КОРГАР

Тывадан барган солдат, дидим дайынчы Александр Симаков ийиги удаа чоруткаш база ол хире октарны эккелген.

Александр Симаковтуң тулчуп турганы шериг кезээ дараазында Киев —Житомир тулчуушкунунга киришкен. Ол бир-ле дүште, тулчуушкун шөлүнге аткылажыышкын соксай хона бөөр аразында, кукуруза сыттарының аразында үвүренгээр кара чүве эскерип каан. Билдирбейн кедеп чеде бергеш, тургузуур командылаан. Немец танкист болган. Ол ниитизи-биле беш «дылды» тударынга киришкен. Киевти хостаарынга эрес-дидим чоруу дээш Александр Поликарпович Симаков Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаткан. Ам ооң дивизиязы ырак походче — Белоруссияже углай чадаг чорупкан. Аңаа баргаш олар Калиновичи Мозырь, Аверян дээр хоорайларны хосташкан. Аверян дээш тулчуушкун үезинде Александр Симаков бодунуң үш эжи-биле разведкаже үнүпкен. Ол разведканың дутайында Александр Симаков боду мынчаар чугаалап орар:

— Ол разведканың онзагай чүвези дайзынның тылынга эвес, бодунуң тылынга разведканы чорудары турган. Херектиң ужуру чүл дээрге, бистиң доктаамал халдаашкын шөлүвүстүң артынга чодур-чодур хадыларлыг борбак арга турган. Узун хады бажынче үне бээрге, дайзынның чүүү канчап, канчаар хөделип, кандыг техника ажыглап туруын хайгаарап болур. Хады бажында кижи ол дугайын адаанда турар өөрүнге дамчыдып бээр, ында телефонист ону штабче дыңнадып турар. Бир канчаш-ла көөрүвүске, үш совет солдат ийи кадай адертип алган бисче углай чоруп орлар. Бүгү идик-хевир, боо-моңгузу-даа бистии-ле, кадайларны чүге эдертип алганнары ол боларның деп дүш чок бодап тур мен. Олар хенертен чеде маңнажып келген соонда, бисти дужүп бээринче албадап эгеледелир. Пистолеттиң аскы мырыңай хаваам дужунда тур. Карак чивеш аразында немецтиң чинге кырызындан ийи холдап алгаш, ооң пистолет туткан холуун колдук адаа-биле өттүргеш, пистолеттиң аскын немецтиң бодунче углапкан мен. Ынчан-на немец офицерниң чыдын бир дугаар чыттааным ол. Аңаа бистиң боттарывыстың эштеривис бисти бакка сукканынга бүгүнге чедир хомудаар мен. Бирээзи хады бажынга хоруп олуруп эрттирген, бираазы к о р т к а ш. дезиткен. А оларның кайызынга-даа чеден бир октут автоматтар турган-на болгай. Мени немец солдат автомат ужазы-биле бажымче үстүрерге, угааным оскунупкан болган мен. Шак мынчаар мени эжим-биле кады немецтер тудуп алганнар. Бо болуушкун 1944 чылдың май 29-та Аверян хоорайның чоогунга болган.

Ол хоорайдан туттурган совет солдаттарны барыын чүкче алгаш чоруткаш. Лунинец дээр хоорайга эккелген. Ол-ла хоорайга Гитлерге чагыртпаан 500 хире итальяннар база турган. Немецтер оларны дүн-хүн чок ажылдадып турганнар. Хүнде хиреэнди-биле холуп каан 150 грамм хлеб берип турган. Саша Симаковтуң мырыңай кеш-биле сөөгү артканын. Буттар мырыңай чагыртпайн баар апарган. Ынчалза-даа олуруп черле болбас. Фашист хайгаарактың сени ол-ла чериңге адып каар.

Бир-ле дүште хеп-хенертен совет самолёттар ужуп келгеш, немецтерни бомбалап эгелээн. Оон коргуп деведээш, немецтер туттурганнарның мырыңай харыксырай бергеннерин бир бажыңче тырый кирер сүргеш, керосин чашкаш өрттедипкеш, мүн чүгээрлерин баштай Брест — Литовск деп хоорайга, ооң соонда Польшада Остроленко дээр хоорайга сүрүп эккелгеннер. Бир хүн чер казып ажылдап тургаш, Саша кежээ удуур черинче чоруп ора, пат турупкаш, өөрүнүң соонга артып калган. Немец солдат Симаковту адарга, ооң боозу экизи көрген, ийи катап шак дүшкен. Александр Симаков ам база дириг үнген.

Оларны ам мырыңай Гдыня дээр порт хоорайга эккелген. Бир-ле хүн пароходка чүүк чүдүрүп турда, совет шүүргедекчи самолёт далай кыры-биле чоорту чавызавышаан, чоокшулап келгеш, туттурганнарның кырынче хөй хуудустар октапкаш, дедир ужуп чоруй барган. Ол хуудустарда «Шыдаар-ла шаанар-биле кызын туттунунар. Бис удавас силерни хостап алыр бис!» деп каан болган. Сашаның сеткил-сагыжы амна чырып келген. Ооң сагыжында Тываның даглары, арыг кара сүглары киирер болган. Бир-ле хүн кара шаар совет самолёттар ужуп келгеш, бомбалап-ла эгелээннер. Немец солдаттар өрге, күскелер ышкаш, үтле бүрүзүнче сынныл эгелээннер. Саша Симаков ам чүтле дезер, моон еске кажан-даа мындыг үе турбас деп бодап алган. Ол немецтерниң девидеп турар үезин ажыглап алгаш, озалаш турган бажың азыынче каранадыы чүгүрүп-ле каан. Бажың азыын эрте чүгүре бээрге, ында кончуг ханы камгалал бар болган. Симаков ол тамының иштинче киргеш, аңаа чыткаш удуй берген. Кежээ апарганда оттуп кээрге, камгалалдың аескынга улус чугаалашкан соонда. «Мында кым барыл? Дүрген үнүңер, буза тепсир деп бардывыс!» деп командылаан. Саша үне халып кээрге, совет солдаттар болган. Ол өөрээнинден ыглапкан. Олар Симаковка 2 каът бажың айтып бергеш, олче маңнап чоруувут дээн. Аңаа кээрге, янзы-бүрү нацияның туттурган солдаттарын ында тырып каан болган. Совет солдаттар оларны аңгы-аңгы кылдыр үскеш, боттарының чуртунче чоруткулаткан. А Саша Симаковту өөрү-биле кады курлавыр полкче чоруткан. Ол полк Берлинче чоокшулап чоруп орда, тиилелге келген. Тиилелгени олар бир-ле хөй балыктыг хем кыдыынга демдеглеп эрттиргеннер.

Александр Поликарпович Симаков төрээн Тывазынче, өскен чери Чербиже, ада-иезинче өөрүшкү - маңнайлыг хапкан. Аалынга кээрге, кады төрээн ийи акызы, бир дүмазы, ачазының ийи дүмазы, оларның ооллары — шупту сес Симаков Төрээн чурту дээш хайыралыг баштарын кара черде салган болганнар. Ам канчаар ажылдаар, чурттаар апаар. Александр Поликарпович Чербиге харылзаа белдириниң начальниги болуп ажылдаан. Ол Кызылдан Чербиге чедир телефон чагыларын тургустургаш, радиону-даа, телефонну-даа Чербя суурже 1951 чылда бир-ле дугаар киирген. Ол ам-даа Чербиниң харылзаа белдиринде ажылдавышаан.

М. ЭРГЕП.

СЭРЭЭЖАВ – МООЛДУҢ КЫЗЫ

Сөзү А. Арапзорнуу. Аялгазы С. Бюрбенин.

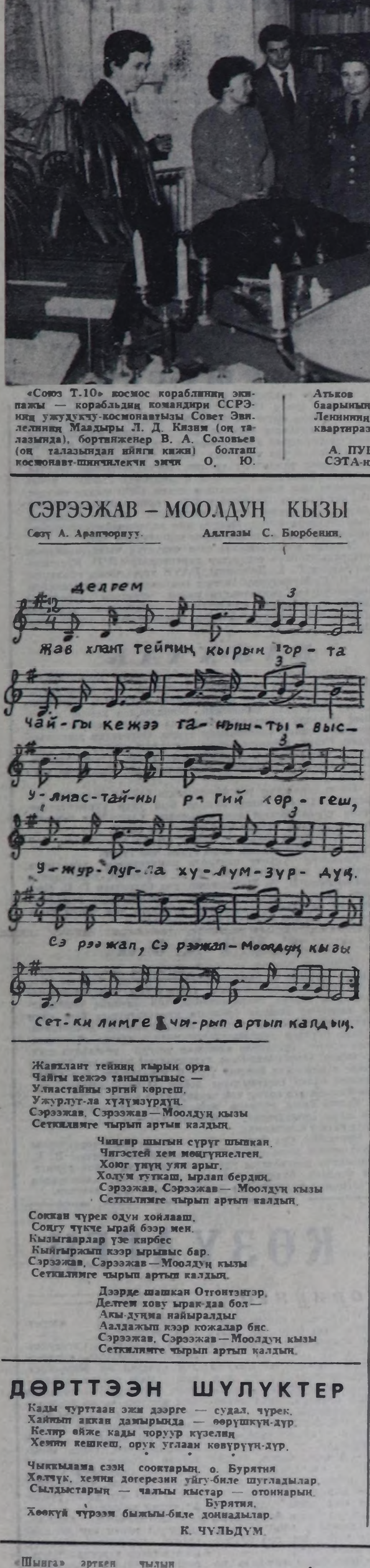

Жавхлант тейниң кырын орта
Чайгы кежээ таныштывыс —
Улластайны эргий көргеш,
Ужурлуг-ла хүлүмзүрдүң.
Сэрээжав, Сэрээжав—Моолдуң кызы
Сеткиилмге чырып артып калдың.

Чиңгир шыгын сүрүг шыпкан,
Чигзетей хем моңгүннелген.
Хоюг үнүң уян арыг,
Холдум туткаш, ырлап бердиң.
Сэрээжав, Сэрээжав— Моолдуң кызы
Сеткиилмге чырып артып калдың.

Сокпан чүрек одуп хойлаан,
Соңгу чүкче ырай бээр мен.
Кызыгаардар үзе кирбес
Кыйгырааш кээр ырывыс бар.
Сэрээжав, Сэрээжав—Моолдуң кызы
Сеткиилмге чырып артып калдың.

Дээрде шашкан Отгонтэнгэр,
Делгеп хову ырак-даа бол—
Аксы-дүңма найыралдыг
Аалдажып кээр кожалар бис.
Сэрээжав, Сэрээжав—Моолдуң кызы
Сеткиилмге чырып артып калдың.

ДӨРТТЭЭН ШҮЛҮКТЕР

Кады чурттаан эжи дээрге — судал, чүрек.
Хайгыл аккан дамырыңда — өөрүшкүн-дүр.
Келир өйже кады чоруур күзелиң
Хемниң кешкеш, орук углаан көвүрүүн-дүр.

Чыккылама сээң сооктарың, о. Бурятия
Хөлчүк, хемниң догерезин уйгу-биле шугладылар.
Сылдыстарың — чалыы кыстар — отоинарың
Бурятия,
Хөөкүй чүрээм быжыы-биле доңнадылар.

К. ЧҮЛЬДҮМ.

АНЫЯК ХӨГЖҮМЧҮЛЕРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЛЕРИ

Аныяк музыкантыларның Совет Тываның 40 чылынга тураскаатказын зона аайы-биле республика конкурузунуң II эвилээ Көк-Тейниң уругларның уран чүүл школазынга чоокта чаа болуп эрткен. Фортепианога, баянга, гитарага, домрага, күүседикчи аныяк 20 хөгжүмчүлер Кунгуртугнуң, Сукпактың уругларның уран чүүл школазындан ол конкурска киришкеннер.

Конкурстуң негелделеринде киргенин ёзугаар хөгжүм шинзиң киржикчи бүрүзү күүседир ужурлуг. Конкурстуң программазынга национал композиторларның шилерин киргенин тыва музыка чогаалдарын аныяк хөгжүмчүлер өөренирингге идигни берип турар. «Дамырак», «Өпей ыры» деп тыва улустуң ырларын аныяк хөгжүмчүлер боттарының күүселделерлерге киргген.

Көк-Тей уран чүүл школазындан 6-гы классчы Лена Дятловаңы, Сукпактыңдан Оксана Кончуктуң күүселделери, төрээни-биле чыгаалаан Сергей Ойдупаага удурткан район төвүнде кино установказында бригада тиилекчи деп санаткаш, районуну кино четкизинин ажылдакчыларының аразында шилчиир вымпелди алган.

Ш. ЧООДУ.

ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ИЛЕРЕТКЕН

Тес-Хем районнуң кино четкизинин ажылдакчылары январь айда кылып чорутканажылдарының түшелии болгаш чарыштын тиилекчилерни илереткен.

Коллектив январь айда чоңга кино көргүзерин 114.3 хүү, оруга киирерин 105.3 хүү база көрүкчүлер санын пландан ажыр 21 хүү боттанзырган.

Сергей Ойдупаага удурткан район төвүнде кино установказында бригада тиилекчи деп санаткаш, районнуң кино четкизинин ажылдакчыларының аразында шилчиир вымпелди алган.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

СПОРТЧУ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Чадаананың № 1 ортумак школазының спорт залынга эш хүүзүнүң спортчу ужуражылгалары чоокта чаа болгулаан. Аңаа үк школаның башкылар коллективи, районнуң сан-хөө кылдызының база курстрахование черинин ажылдакчылары спорттуң чеди хевирлеринге болган маргылдааларга киришкеннер.

Маргылдааларның программазын бүзүаар эр улус аразынга бильярд оюнунга школа коллективи тиилээн. Оон соонда шыдыраага болгаш шашки маргылдаазынга сан кылдызының командазы мүрөй берген.

Боодалгага эр улус аразынга школаның башкылары, хөрээженнерден сан кылдызының спортчулары хөй санны алганнар.

Стол теннизинге эр улус командалары хайымнашсадаа, хөрээженнер аразында школаның төлээлерн артык санныг апарган.

Волейбол маргылдаазы спортчу ужуражылгаларның база бир солун кезээ болган. Аңаа база баскетболга башкылар тиилээннер.

Ийи хүн үргулчүлээн маргылдааларның түнелинде школа командазы бирги черни эзлээн. Ол маргылдаалар ажыктыг, солун эрткенин демдеглээри чүгүла. Чүге дизе, моон мурнунда оны спорттуң 2-3 хевирлеринге эрттирип турган болза, чеди хевирлерге эрттирерге киржикчилерниң саны хөй болган.

Ол хүннерде Чыраа-Бажы ортумак школаның өөреникчилери Чадаананың №1 школазында үе-чергелеринге спортчу аалдаашкынга кээ чорааннар. Аңаа шөлүң эзлери тиилекчи болгаш.

М. БОЛАТ-ООЛ,
күш-культура башкызы.

АЫЛДАП ЧОРААН

Республиканың «Спартак» эки-тура спорт пиитилелиндеден 10 кижи составтыг «Хүреш» агитбригадазы ыракказы Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурга аалдап чораан.

Кежээкиниң чеди шак четпээнде Культура бажыңының сандайларын көрүкчүлер долдур эзлепкен. Районнуң спорт комитединиң даргазы Сергей Дагба 1983 чылда районга күш-культура болгаш спорттуң хөгжүдел талазы-биле кылдыынган ажылдар база 1984 чылда сорулгалар дугайында чугаалаан.

«Уруглай» спорт пиитилелиниң даргазы Владимир Бичө-оол «Хүреш» агитбригадазының кежигүннери хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери, тренерлер-биле көрүкчүлерни таныштырган.

Хостуг хүрешке делегей чергелиг спорт мастери, делегейниң бирги черн дээш маргылдаага 48 кг чедир мөгелер аразынга мөңгүн шаннадыг алган ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү Александр Доржудан айтырыглар болгаш ооң моон соңгааргы чеднишкиннериге кызазшкиннер хөй болган.

Агитбригаданың спортчулары хостуг тыва самбо хүрештерге аргаларны каннаар ажыглаарының талазыбиле көргүзүглерни кылганнар.

Кежээниң төнчүзүндө көрүкчүлер «Хүрештиң» бараалгатказын концертин улуг соңуургал-биле көргеннер.

Х. ЧҮЛЬДҮМ,
Мөңгүн-Тайга район.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылда күрүненің педагогика институдунуң **БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ САЛБЫ-РЫ** дараазында эртемнер талазы-биле 1-ги курска студентилер хүлээп алырын барлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгенин методиказы.
4. Биология.
5. География.

Киреринүң экзаменнерин дараазында эртемверге 1984 чылдың март 23-тен 31-ге чедир болгаш июнь 1-деи июнь 14-ке чедир чорудар:

Математика талазы-биле — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Орус дыл болгаш литература талазы-биле — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), дашпыкы дылга (аас-биле):

Педагогика болгаш эге өөредилгенин методиказының талазы-биле — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

Биология талазы-биле — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле):

География талазы-биле — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдиришкинни май 30-га чедир хүлээп алыр, аңаа дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билининиң дугайында документ (боду-биле).
2. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.
3. Медицина шынзылгазы (майык № 286).
4. Ажылдап турар черинден характеристика.
5. 3Х3 см хемчээлдит 4 фото-чурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, Пединститут, бот-өөредилгелиг салбыры. Телефон: 2-20-36. Хүлээп алыр комиссия.

ХООЧУН ШЫДЫРААЧЫ ТИИЛЭЭН

Шыдыраага Бай-Тайга районнуң бирги чери дээш Совет Армия хүнүнге тураскаатказын маргылдаа Тээли суурга болган. Аңаа районнуң шыырак 18 шыдыраачылары киришкеннер.

Барык неделя хире уламчылаан спортчу демиселдиң түнелинде «Тээли» совхозтуң хоочун шыдыраачылыы 58 харлыг Д. Д. Иргит 15 санны алгаш, тиилээн. Команда талазы-биле база-ла ол-ла ажыл-агыйның төлээлекчилери мурнаан. Подстанция шугумуның болгаш райпо коллективиниң командалары аңаа идепкейлиг киржикп, ийиги, үшкү черлерни эзлээннер.

Шак-биле дүрген ойнаарынга хоочун шыдыраачы тиилекчи адын сыкпаан.

С. САРЫГ-ООЛ.

ХУУДА ТРАНСПОРТТУН ЭЭЛЕРИНИН КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң 1981 чылдың февраль 22-де №88 шиитпирин ёзугаар 1984 чылдың марттың 1-ден эгелээш, транспорт чүүлдериниң эзлери хамаатылаарга нефть продуктуларын районнар аралыының сельхозтехниказының девискээринде. Индустриальная кудумчузунда № 5 бензин кудаар станцияга акша-биле туда санажыш бээр. Кызыл хоорайга нефть продуктуларын рынок фондузунуң талоннарын ёзугаар бээр.

Туран, Шагаан-Арыг, Чадаана хоорайларда, районнар төптери Мугур-Аксы, Кызыл-Мажалык, Хандагайты, Тээли, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп, Самагалдай, Тоора-Хем суурларда, Ырбанда, Эрзинде, Балгазында, Хову-Аксыда бензин кудаар станциялар кыват-чаяр материалдарны рынок фондузунуң талоннары-биле бээр.

ТЫВА ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 26-ДА БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.30 — Уругларга уран-чечен фильм. 10.45 — Биледингир-даа болза, алдептиг. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.10 — Г. Берлиоз. «Римниң карнавалы». Чех филармониязының симфониктиг оркестри күүседир. 15.20 — Аваның школазы. 15.50 — «Звездочёт». Тележурнал. 16.35 — Соңгулдаларга уткуштур. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат, «Ростсельмаш» заводтуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. К. Колесниковтуң дутайында телеочерк. 16.50 — Элээдилерниң чогаалдыгазы. 17.25 — Документалдыг телефильм. 18.25 — Концерт. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — Футболга бирги чер дээш маргылдааның допчулалы. 19.25 — Документалдыг телефильмнер. 20.00 — Останкинонуң Концерт студиязынга аныяктар кежээзинден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.40 — Останкинонуң Концерт студиязынга аныяктар кежээзинден дамчыдылганың уланчызы. 22.20 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Скульптор Вера Мухина. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35—9.45 — Бойдус эртеми. 3 класс. Ховуларның бойдузу. 8.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.15 — Эрием болгаш амыдырал. 10.05 — Орус чугаа. 10.35 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.55 — АБВГДейка. 11.25 — В. А. Моцарт. 1-ги болгаш 2-ги дамчыдылгалар. 12.35 — Сээн ленинчи библиотекан. В. И. Ленин — «Демократыг революцияга социал-демократияның ийи тактиказы». 13.20 — А. С. Макаренко — педагог, чогаалчы, хамаатты. 14.10 — Хоойлуну билир сен бе? 15.00 — Телемедээлер. 15.05—18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — ДОСААФ-тың техниктиг школаларының курсантыларының конкурузу. 19.00 — Фильм-концерт. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.40—23.10 — «Эскадра уходит на запад». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

аграар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге боранналр. Агаарның температуразы 14 — 19, чамдык черлерге 25 градус чедир соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар дүне 25—27, хүндүс 16—18 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Здесь твой фронт» 9.30, «День командира дивизии» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Город мастеров» 9.00, 10.40, «Через тернии к звёздам» 12.20, 18.10, «Хан Аспарух» 15.10, «Безотцовщина» 21.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Остаюсь с вами» 13.00, «Клятвы и обещания» 14.30, 17.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киносборник» 11.00, «Роковое путешествие» 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Если враг не сдаётся» 10.00, «Разиня» 11.40, «Слишком юная для любви» 13.40, 16.20, 19.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Скорость» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вечера на хуторе близ Диканьки» 9.30, 11.00, «В мире приключений» (К-клуб) 15.00, «День командира дивизии» 12.50, 16.45, 18.35, «Пришло время любить» 20.20 шактарда.

Ажыл кылбас кижи чем чивес

ЧАРЖЫНЧЫГ КӨСТҮР

«Шынга» арткен чылын эгелээн «Амыралдың хөлегезинде кымнарыл ол?» деп ажык чугааны ам «Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп рубрика-биле удамчылаанын чүүлдүгүнүп турар мен.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас кижи шынап-да чем чивес болгай. Шиңдыг турбуже бистин аравыста ажылдан чалданыр, чиик амырал бодаар, ол хирезе негелде-хеергелеи улуг кижилер эвээш эвес, олар — азыраныкчы хөөкүүр, маягысталчак байдалдыг чурттаи чоруурлардыр. Шиңдыглар кожа-хелбээ чурттап чоруур кижилерге чаржынчыг талазы-биле көскүлеп. Аңаа хамаарыштыр чижек.

Эрткен күзүн чүве, эмчи дээш, чанып бар чор мен. Магазин ол мынчаар алыс хайымны кончуг болду. Бөлүк-бөлүк болуп алган кезек кижилернин бирээзи менче үглай базыпты. Орлаң-оол-дур дээрин танывас эвес мен, дораан танып кагдым. Кады өөренип-даа чораан бис. Кайнаар чорааш келгенимни ол сонуургап, каш сес солуптуу. Чугаалап чоруй-даа, «акта-кенектен кандыг сеп, берип көрем, аш» деп мындыг. Эмчилеп чораан кижиле, мелче чүү боор. Үжеттиилим. Кармаңмда барда акшаны санаарымга, беш хире бар болду. «Дотканы-да бо-ла-дыр» дидим. Кижимнин арны артында-ла өскерлип, он хире берди, өөрээнинделгене боор он, акшаны алгаалга чүүрдаа чугаалап четтиепейн, магазин үүнче далаш базыптыы.

Соолунде ыяларымга чангыс класстым бисаги Орлаң-оол «будулгаш» болду. Доктаамал ажылдаа чок, чегезип, көрген-не кижилерден акша-көпеек дилеп чоруур болду берген. Оннуктежир-ле чүвези—арага. Оорланы кааптаар чүвези база бар дижир. Амыдыралдың арыг оруун чандыр базып, оон мынчаар өскерилгенин билбес турган-дыр мен. Ам көрдүм: Кижи ол хире өскерилгиже.

Ажыл кылбас, чангысталчак амыдырал-биле чурттап чоруур Орлаң-оол чижектиг кижилер-биле чер-черге шынгыы темисел чорудуп, оларны ээп талазынче кижилерден бүгү хемчеглерни хой ниити-биле кады ап чоруурун күзээнчиг.

Д. ООРЖАК.
р районом.
«Кызыл туң» совхоз.

Редакциянуң адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылзаалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ла комсомол болгаш үлетпүр кижилериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кижилериниң 2-37-13, чагаа кижизиниң 2-41-77, информация кижизиниң 2-20-60, культура кижизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый кижизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, ... кезээ 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2065.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00058.

Тувинская областная научная библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 51 (12441) | 1984 чылдың февраль 28, вторник | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

ЧУРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга сонгутканым-биле холбаштыр меңээ байыр чедиргеп партия, күрүне органнарынга, совет болгаш хөй-ниити организацияларынга, будүрүлгелериниң, албан черлериниң, тудугларының, колхозтарның болгаш совхозтарның, өөредилге черлериниң күш-ажылчы коллективтеринге, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга, партияның хоочуннарынга, Адачурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге, бүгү совет хамаатыларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттим.

СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозу СЭКП-ниң XXVI съездизинге партияның ажылдап кылганы, СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарынга чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткен болгаш байытканы чиигине угланыышкынны амыдыралга быжыы-биле боттандырып чорудар, бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал депшилгениң бүгү угланыышкыннары-биле бүзүрелдиг бурунгаарлаашкынын хандырар. Партияның ленинчи угланыышкын-биле чайгылыш чок чоруур шиитпирлиин, ооң хүрээлениниң сырый каттышканын, партияның болгаш чоннуң бүзүлбас чаңгыс эптиин СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленуму бүзүреллиг көргүскен.

Чүректиң ханызындан байыр чедиргени дээш социалистиг күрүнелериниң, акы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларынга улуу-биле өөрүп четтирдим. СЭКП болгаш Совет күрүне социализмниң бүгү чурттары-биле кады ажылдажылганы бүгү талалыг калбартырынче чүткүүр, социалистиг чурттарның делегей ареназынга туруштарының болгаш салдарының быжыгарынга идепкейлиг салдар чедирер дээрзин даштыкы бүгү эштерге болгаш өнүктерге бүзүредип турганым. Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге өскерлиш чок шынчы совет коммунистер делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң эп-сеткил каттыштырылгазын, ажылчы чоннарның эргежыктары база эргелери дээш, улустарның хамаарышпас чоруу болгаш хоставлагазы дээш даштыкыда демнеглечилер-биле бодунуң тудуш харылзааларын моон соңгаар-даа быжыглаар.

Мээң адрезимге байыр чедиргени дээш күрүнелериниң болгаш хазактарның баштыннарынга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, даштыкы чурттарның хамаатыларынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илергейледим. Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожахелбээ догуннаарының ленинчи принцивинге чайгылыш чок шынчы Совет Эвилели бүгү делегей айтырыгларын тайбың шиитпирлээри дээш туруштуг хөделир, делегейге дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырарынга, бүзүрежилгениң байдалын тургузарынга болгаш быжыглаарынга, бүгү диптерниң күрүнелериниң бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге практиктиг херектер-биле дузалап турар бүгү күрүнелер-биле идепкейлиг кады ажылдаарынга белениң бадыткадым.

К. ЧЕРНЕНКО.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР БОЛГАШ ХӨГЖҮДЕР

Соңгукчуларның В. В. Гришин-биле ужуражыышкыны

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорай комитединиң бирги секретары Виктор Васильевич Гришин-биле Перово соңгулда округунуң соңгулдаларының ужуражыышкыны Москвага болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Москва — Сортировочная локомотив депозунуң электровоз машинизи А. В. Брыксин В. В. Гришининиң амыдыралчы оруумун дугайында өчүгаалаан болгаш март 4-те коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Коммунистиг партияның ниитики болгаш даштыкы мерген угааның политиказын изин-биле деткивишаан, москвачылар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, партия Төп Комитединиң февраль (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга чоннуң шынчы оглу, ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеңиң шылгарангай ажылдакчызы, чуруттуг марксист-ленинчи, массаның талалыг организакчызы, СЭКПниң политиказын амыдыралга боттандырар дээш лозунгнарның адаабиле эрткилээн, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.), июнь болгаш декабрь (1983 ч.) Пленумнарын, ол кол угланыышкынны чогаадыкчы хөгжүдеринге чугула үе-чада болган.

Улус ажыл-агыйын улам ынай көдүрер дээш демиселди организастап тура, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаан, СЭКП-ниң XXVI съездизинииң политиктиг угланыышкынының үргүлчүлелдиин бадыткаан, СЭКП ТК-ның Пленуму маркизмниң-ленинизмге партияның шынчызын, иштики болгаш даштыкы ленинчи политиканы моон соңгаар-даа чорударынга шиитпирлиин көргүскен.

Партияның удуртулгазыбиле совет улус соңгулдалар араазының үезинде чурттап турар бис. Империализмниң душкүүрлүг чорукту өжегерээн чидиглендиреринең, күрүнелер аразында чогумчалыг хамаарылгаларының үрээриниң, боо-чепсекти эндере бүдүреринең угланыышкының шилип алганын соолгу чылдарның болуушкынары бадыткан турар. Оон политиказының агрессчи чорууулам чидиглеңген.

Бистиң чуртувус партиямыны болгаш чоннуң бүзүлбас сырый эвин, бодунуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн, Ленинниң улуг херээнңе тилелгезинге совет улустуң бүзүрелин тайбыныы болгаш депшилгениң дайзыннарының хөделиишкиннеринге удур тургузуп турар. Москваның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, партияның ниитики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип база түүлдүгзүнүп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларының араазында үе-чадада Москваның ажылчы чоннарының партияның хоорай организациязының удуртулгаларының кежээ-түнүнде Төп Комитединиң, ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш чүткүүлүг демисежип турар. Найысылдың экономиказының бүгү айтырыглары планнаашкынны болгаш эргелеп башкарылганы сайзыраңгайжыдарының, ажылга организастыр чорукту белдирериниң, салыгла-чүрүмнү болгаш кадрларның харыысалгазын быжыглаарының, массаларның чогаадыкчы идепкейин көдүрериниң, социалистиг чарыышты калбартырының үндезинниге чедиишкиннигр шиитпирлеттинип болурдаа, шиитпирлеттинер-даа.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң негелделериниге дүүшүүр идеология, политика-кижизидилгелиг ажылдың айтырыгларынга тодаргай доктаап тура, оратор найысылалдың партия организациязы москвачыларны политиктиг бедик медерелге кижизидер, партияның политиказын бүгүдениң хандыр билирин чедип алыр, аңаа үндезилээш ажылчы чоннарга ээ-харыысалга, медерелдиг сагыыга-чүрүм, четпестерге эптеш чок чорук, организастыг чорук, идепкейлиг, ажыл-херекчи болуур дээш шыкаш шыналарны хевирлээр үжүрлүт дээрзин айыткан. Бюрократчы, ажыл-херекке ээ-харыысалга чок, сандаргай, чүве тоовас чорукка удур демиселди күштелдирери чугула. Аныяктар, өзүп орар салгал оргузунга кижизидилге ажылы кол чеирин эңгээр.

Бистиң чуртувустуң чедиишкиннерин совет кижилер СЭКП-ниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле дорт холбаштырып турар деп, В. В. Гришин түңнелинде чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединге Москвага болуп соңгулдалар бистиң партиявыстың болгаш улустувустуң күүзүлүг чаңгыс эвин, Ленинниң оруу-биле дорт чоннуң бүзүлбас чаңгыс эптиин СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленуму бүзүреллиг көргүскен.

Чүректиң ханызындан байыр чедиргени дээш социалистиг күрүнелериниң, акы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларынга улуу-биле өөрүп четтирдим. СЭКП болгаш Совет күрүне социализмниң бүгү чурттары-биле кады ажылдажылганы бүгү талалыг калбартырынче чүткүүр, социалистиг чурттарның делегей ареназынга туруштарының болгаш салдарының быжыгарынга идепкейлиг салдар чедирер дээрзин даштыкы бүгү эштерге болгаш өнүктерге бүзүредип турганым. Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге өскерлиш чок шынчы совет коммунистер делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң эп-сеткил каттыштырылгазын, ажылчы чоннарның эргежыктары база эргелери дээш, улустарның хамаарышпас чоруу болгаш хоставлагазы дээш даштыкыда демнеглечилер-биле бодунуң тудуш харылзааларын моон соңгаар-даа быжыглаар.

Мээң адрезимге байыр чедиргени дээш күрүнелериниң болгаш хазактарның баштыннарынга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, даштыкы чурттарның хамаатыларынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илергейледим. Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожахелбээ догуннаарының ленинчи принцивинге чайгылыш чок шынчы Совет Эвилели бүгү делегей айтырыгларын тайбың шиитпирлээри дээш туруштуг хөделир, делегейге дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырарынга, бүзүрежилгениң байдалын тургузарынга болгаш быжыглаарынга, бүгү диптерниң күрүнелериниң бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге практиктиг херектер-биле дузалап турар бүгү күрүнелер-биле идепкейлиг кады ажылдаарынга белениң бадыткадым.

К. ЧЕРНЕНКО.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин сөс алган. Ол СЭКП ТК-ның февральда болган эңгчел чок Пленумунуң дугайында чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң шылгарангай ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот болгаш интернационалчы, тайбың болгаш коммунизм дээш моогаг чок демисежи Ю. В. Андроповтуң элекке мөчээнин бүгү совет кижилериң ханы кажыдалын болдургаң деп, ол чугаалаан. Бодунуң Коммунистиг партиязын долгандыр совет кижилериниң сырый каттыжыышкынының ук Пленум демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаанын оларның изин-биле чүүлдүгүнүп деткээни —ооң бир бадыткалы болган.

Соңгулдалардан соңгулдалар чедир үеде Төрээн чурттуң кылганы бүрүнгаар базымнарынга оратор доктааган. Эртикен беш чыл дургузунда чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүү дыка улгаткан хөй национал-дыг ССРЭ-ниң акы-дүнма улустарының пайыралы улам быжыккан.

Ооң ачызында Тыва АССР база коскү базымнарды чедип алган дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Ооң ачызында Тыва АССР-ниң Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаанын оларның изин-биле Каа-Хем районунуң соңгукчулары эрткен воскресеньеде ужуражкан.

Ооң киржикчилери хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозуң бир эп-сеткилдиг соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи «Бурунгаар» совхозта мал чеми белеткээр бригаданың бригадири К. Н. Монгуш Г. Ч. Ширшининиң допчу намдарын чыылганнарга танышгырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Совет демократияның чечектелишкинииниң дугайында онзалап демдеглевишаан, санал бергеннер — Б. Б. Салчак («Совет Тыва» совхозтуң хойжузу), Е. А. Мусихин («Бүрен» совхозтуң директору), А. А. Шир-оол («Улуг Октябрь» совхозтуң саанчызы), А. В. Двоетглазов («Тыва көдээ тудут» трестиң Сарыг-Сеп КМК-зының бышаңчызы), А. Т. Орлова (районнуң улус өөредилге килдизинде партия эге организациязының секретары) боттарында күш-ажылчы чедишкиннер дугайында чугаалавышаан. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур алганы социалистиг хүлээлгезиниң канчаар күүсеттинип турарын депутаттың кандидадынга таныштырып, чагыгларын киргеннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин сөс алган. Ол СЭКП ТК-ның февральда болган эңгчел чок Пленумунуң дугайында чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң шылгарангай ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот болгаш интернационалчы, тайбың болгаш коммунизм дээш моогаг чок демисежи Ю. В. Андроповтуң элекке мөчээнин бүгү совет кижилериң ханы кажыдалын болдургаң деп, ол чугаалаан. Бодунуң Коммунистиг партиязын долгандыр совет кижилериниң сырый каттыжыышкынының ук Пленум демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаанын оларның изин-биле чүүлдүгүнүп деткээни —ооң бир бадыткалы болган.

Соңгулдалардан соңгулдалар чедир үеде Төрээн чурттуң кылганы бүрүнгаар базымнарынга оратор доктааган. Эртикен беш чыл дургузунда чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүү дыка улгаткан хөй национал-дыг ССРЭ-ниң акы-дүнма улустарының пайыралы улам быжыккан.

Ооң ачызында Тыва АССР база коскү базымнарды чедип алган дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Ооң ачызында Тыва АССР-ниң Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону соңгаанын оларның изин-биле Каа-Хем районунуң соңгукчулары эрткен воскресеньеде ужуражкан.

Ооң киржикчилери хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозуң бир эп-сеткилдиг соңгаан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи «Бурунгаар» совхозта мал чеми белеткээр бригаданың бригадири К. Н. Монгуш Г. Ч. Ширшининиң допчу намдарын чыылганнарга танышгырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Совет демократияның чечектелишкинииниң дугайында онзалап демдеглевишаан, санал бергеннер — Б. Б. Салчак («Совет Тыва» совхозтуң хойжузу), Е. А. Мусихин («Бүрен» совхозтуң директору), А. А. Шир-оол («Улуг Октябрь» совхозтуң саанчызы), А. В. Двоетглазов («Тыва көдээ тудут» трестиң Сарыг-Сеп КМК-зының бышаңчызы), А. Т. Орлова (районнуң улус өөредилге килдизинде партия эге организациязының секретары) боттарында күш-ажылчы чедишкиннер дугайында чугаалавышаан. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур алганы социалистиг хүлээлгезиниң канчаар күүсеттинип турарын депутаттың кандидадынга танышгырып, чагыгларын киргеннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин сөс алган. Ол СЭКП ТК-ның февральда болган эңгчел чок Пленумунуң дугайында чугаалаан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң шылгарангай ажылдакчызы, чалбыыштыг патриот болгаш интернационалчы, тайбың болгаш коммунизм дээш моогаг чок демисежи Ю. В. Андроповтуң элекке мөчээнин бүгү совет кижилериң ханы кажыдалын болдургаң деп, ол чугаалаан. Бодунуң Коммунистиг партияз

БҮДҮРҮЛГЕГЕ ЧАА ТЕХНИКАНЫ АЖЫГЛААР

Эртем-техниктиг депшилгени улам дүрзедедиринче ажыл кичээнгейин угландырарын СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленуму айыткан. Улус ажыл-агыйынга эртем-техниктиг депшилгениң чедишкиннерин ажыглап киирериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы база олче угланган. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериге, кижилериниң ажылдаар байдалын экижидеринге шиитпирлиг улуг ужур-дүзалыг бо угланыышкында шапкын болгаш бүдүрелдиг бурунгаарлаашкын бүгү чүрттә дег, бистиң республикада база илдең көстүп турар.

Ынчалзажок эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин ажыглап киирер талазы-биле ажылдарның бүгү комплекизин бүрүү-биле тааржыткан дээр болза хорзок. Чамдык адырларда чаа дериг-херекселдерни тургузуп, ажыглавайн турар, а дыка хой бүдүрүлгелерде чаа техниканы шингээдиринин планнары күүсеттинмейн артып келген. Чаа техниканы шингээдиринин планнары база ындыг-аз күженишкинниг эвес болгулаар.

Эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдары бүдүрүлге, эртем-шинчилел, шеверлөө болгаш конструктор организацияларының коллективтерин, инженер-техниктиг база эртем кадрларын канчаар мобилизастап, хаара тутканывыстан улуг хамаарылгалыг. Бо дээрге бирги чергениң сорулгазы, оны боттандырары дээш ажылдаар, шиитпирлээр ужурлуг бис.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларны чогаадыкчы ажылче хаара тутканы, чаа техниканы шингээдиринин планнарын боттуг шиитпирлээринче сагыш салып, бүгү талалыг контрольдап турар бүдүрүлгелерде ол планнар үзүлбейн турар болгаш олар бүдүрүлгениң техника-экономиктиг көргүзүглериниге дорааи илереп көстүп турар. Ол дугайын бисте эртем-техниктиг нинтилелдериниң область чөвүлелиниң чыл бүрүде эрттирип турары «Чаа техниканы шингээдир талазы-биле эң эки көргүзүглүг бүдүрүлге» деп көрүлдениң түннелдери херечилеп турар.

Эрткен чылын көрүлде ооң мурнунда чылдарга бодаарга элээн организастыг болгаш массалыг эрткен. 25 коллективтерни төлээлеп, 3000 хире кижи адаа киришкен. Ынчалзажок бо талазы-биле удуртукчуларның сагыш салышкынын херечилей бээр чамдык чижектерни маңаа киирери артык эвес. Республикада эң хөй специалистерлиг эң улуг бүдүрүлге — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи көрүлдеге кирыштээн. тудуг трестериниң чүгле ийи коллектив — № 48 тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективтери, көдээ ажыл-агый талазы-биле чүгле чаңгыс Таңдының агроүлетпүр каттыжыышкыны материалдарны киирегинин алырга, кичээнгей кайы хире болуп турары билдингир. Көрүлдеге «Тыва автотранс» каттыжыышкынының. Мелнорация болгаш сут ажыл-агый министерствозунуң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның бүдүрүлгелери шуут кириштээн. Бо чүл дээрге ол адырларның бүдүрүлгелеринде чаа техниканы шингээдир ажыл чорун турарда болза, ында специалистерниң идепкей, чаа чүүлге тоомча чогун хереченлеп турар.

Көрүлдениң түннелдерин үндүрүп тура бүдүрүлге көргүзүглерин, чаа техниканы ажыглал кииргенинден экономиктиг ажыктыын, даалгаларны күүседиринче эртем-техниктиг яиитилелдиң эге организациязының мобилизакчы идепкейин барымдаалап көрген. Көрүлдеге бирги черни Тываның радиотелетөптүң коллективинге тывыскан. Ол коллективти шынап-ла чогаадыкчы, чаартыкчы ёзу-биле тывынгыр ажылдап турар деп демдеглеп болур. Эрткен чылда оларның ажылының түүнелери хереченлеп турар. Харылзаанның хемчээлиниң, орулга талазы-биле планның көргүзүглер күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9 хуу өскен, бүдүрүлгениң ажыглал ажыл-чорудулгазы көрдүнгенинден 20 хуу эвээш штат-биле күүсеттинип турар. Электри энергиязын камнаар, бот-үнени чинигедир талазы-биле ажылдар боттанган. Ол бүгүнү чаа техниканы, болбаазырааңгай дериг-херекселдерни тургузуп, ажыглап киирбээн болза, чедип алыры болбас турган ийик. Чаа техниканы ажыглап кииргенинден ниити экономиктиг ажык 76,8 мүң рубль түңнүг болган.

Тыва автоорук эргелелиниң бүдүрүлгелери көрүлдеге база организастыг кириишкен. Эрткен чылын эргелелдиң бүдүрүлгелеринге күш-ажылды организастаарынга депшиягелиг аргазын — бригада керээзи-биле ажылдаарын калбаа-биле нептеретккен. Тудуг ажылдарының 85 хуузун, ажыглал талазы-биле 52 хуузун бригада аргазы-биле күүсеткен.

Бүдүрүлгелерде техниктиг чаа чүүлдерни, түс черниң артынчы тудуг материалдарын ажыглаар талазы-биле технологияларны ажыглап киирген. Оортан ниити экономиктиг ажыы — 86,5 мүң рубль болган.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазында күш-ажылды чинигедириниң, септелгени база техниктиг ажаалданы дүрзедедиринің талазы-биле чаа дериг-херекселдерни ажыглаан. Ооң ачызында чүүк сөөртүлгезитиң автобаазазында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнары эрткен чылын ажыр күүсеттинген.

Көрүлдениң материалдары-биле танышып тура, чаа техниканы ажыглап киирериниде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, аар ажылдарны механизастаарынга кайы хире улуг курлавырлар барын ылаптыг билип көрүп ап болур.

№ 48 тудуг эргелелиниң специалистери чаа чүүлдерни доктаамал эскерип, техниктиг информацияның допчулалын доктаамал кылып, болдунар, ажыглаттынар чүүлдерни ажыглаарын кызыдып турар. Эрткен чылын тудутжу бригадаларга биче механизацияны ажыглаары көвүдээн, шеверлел ажылдарынга чаа материалдарны, аргаларны ажыглап киирген. Шеверлел ажылдарын механизастаанының денгелеп № 48 эргелелде республикада эң бедик — 82 хуу четкен. Чаартыкчылар 15 мүң рубль түңнүг камналганы чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйга чаа техниканы ажыглап киирери бүгү ажылдарның хевирлерин эң кыска хуусаада эки шынарлыг кылырының бызазы болуп болур. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» совхозка сенаж салырының чаа аргазын ажыглаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,6 катап улгатkан. «ССРЭ-ниң 50 чылы» аттыг совхозка борбаандылар бүдүрериниң шуушгурулга аргазын ажыглаан, оортаан камналга 11 мүң рубль түңнүг бооп, борбаандыларның бот-үнези эң чиик болган. Дүржулга станциязының дүржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйынга саваңны болгаш сигенни хээндектээриниң механизастаан чаа аргазын ажыглаан. Хол-биле кылыр ажылдар ынчан шуут чок апарган болгаш чижеглей алырга 12 кижи ол ажылдардан хосталган. Камналга 8 мүң рубль четкен.

«Тыва коммунэнерго», Кызылдың сельхозтехника каттыжыышкыны, «Тыва-обувьбыт» каттыжыышкын ышкаш бүдүрүлгелерде чаа техниканы шингээдиринче сагыш салып, ону шүүттүр херек деп көрбейн турарын адап болур.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, кижилерниң ажылдаар байдалдарын экижидер, чинигедир деп бодаар болза, чаа техниканы, дериг-херекселдерни, арга-дүржулганы ажыглап киирер, шудургу шингээдир херек. Ол дээрге улус ажыл-агыйжы планнарны чедишкиннинг күүседиринге улуг идиглиг хемчеглер. Ынчангаш чаа техниканы ажыглаарынче утланышкын бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының, бүгү специалистериниң, хөй-ниити организацияларының доктаамал сагыш салыр утланыышкыны болур.

Г. ТУТЫНИНА,
эртем-техниктиг нинтилелдериниң область чөвүлелиниң даргазының оралакчызы.

КУР БОЛГАШ КУРУККАН ЧЕРЛЕРНИ ШИҢГЭЭДИП АЛГАНЫНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

Челябинск область «Петропавловский» совхозтуң төөгүзү баштайгы беш чыл планының үезинде эгелээн. Ол үеде ацаа тараа бүдүрелин көвүдедир сорулганы колдуунда кур черлерни шиңгээдип алырының күселя-биле боттандырып турган. Ында кур болгаш курукkан черлерни ацдарганы чурттуң өске ажыл-агыйларынга үлегер болган. Кур болгаш курукkан черлерни шиңгээдип алырының ажыктыының бадыткалы кылдыр «Петропавловский» совхозтуң дүржулгазын СЭКП ТК-ның март (1954 ч.) Пленумунга чижек кылдыр көргүскен. Ынчаарда совхоз шиңгээдип алдынган 19 мүң гектар ажо болгаш курукkан черлериниң га бүрүзүнден 22 центнер дүжүттүг ап турган. Кызыл-тасты безин 10 мүң гектар шөлге тараан. Амгы үеде ол совхоз Россия Федерациязынга ең улуг ажыл-агыйларының бирээзи болуп турар.

«Петропавловский» совхоз дүржулга-көргүзүглүг улуг ажыл-агый болбушаак, тарва болгаш мал чемнери культураларының үрезиннерин өстүрер кылдыр спешализастаттынган. Инек ээдин бүдүрер талазы-биле ажыл-агыйлар арааның бүдүрүлгезининң хүлээлгезин база күүседип турар.

Совхозтуң кол бүдүрүлге фондулары сөөлгү чылдарда өскен, энергетиктиг күчүзүү улгаткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, чер ажылының эртемге болгаш практикага үндезилеттинген зона системазын шиңгээдип ап турар.

Совхозтуң төөү — амгы үениң чаагайжыдыр туттуинган улуг суурау. Эмнелгени, санаторий - профилакторийни, техника септээр мастерскаларны чоокта чаа ажыглалга база кирген. Уруглар садтары, яслилери, столоваялар, школалар, клубтар «Павловскийниң» бүгү салбырларында бар.

Ажыл-агыйның бедик көргүзүглери — элээн каш салгакчыларның маадырлыг күш-ажылының түңнели-дир. Кур болгаш курукkан черлерни эң баштай шиңгээткенниериң, дайынның берге чылдарында фронтуну болгаш тылды тараа-биле хандырып турган кижилериниң, кур болгаш курукkан черлерни шиңгээдип алырын амгы үеде уламчылап турар тарваларының күш-ажылы бүгү чүртка алдарлыг болгаш мактаалыг.

ЧУРУКТАРДА: совхозтуң хоочуннары, Өске шаңналдар-биле кады «Кур черлерни шиңгээдип алганы дээш» медаль оларның хөректерин каастап чоруур. Солагай тадазындан оң талазынче — Я. Лебедев, А. Күстов, К. Гужавин, В. Шлыгин. Олар шупту пенсионерлер, ынчалзажок совхозтуң ажыл-ижинге хоочуннар идепкейлиг киржип, аныяктарга байлак дүржулгазын дамчыдып берип турар; мастер Т. Бахтиярова Петропавловский сельпозунуң хлеб быжырар черинге амданныг хлебти быжырып турар; шөлдерге аппарып төгер чемишчидилгелерни чүдүрүп турары. Чер ажылының бедик дүжүдүн өстүрер отряд совхозта ажылдап турар.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникazы.

Сарбаа Боражыкович Куулар «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хөрүм-Даг саябырының Ак-Хая хөйүү бригадазында семиртии азыраяга үскен хураган кадарчызы. Барык чээрби чыл хой кадарып келген мактын сөөлгү чылдарда ирт кадарып, чайын хүлээп алганы хураганнарын дараазында чылда күрүнеге садарда 45 килограмм чедир деңзилиг кылдыр азырап өстүрүп келген. Хой малдан хой продукциияны алыр дизе ооң кададын, ажаалдазын таарыштырып биляр үшүрүлүг дээш чүвеим дуржуялгалыг малчын бедап, чайгы үеде Улуг Чыргакы-Бажының Чыраалыг-Адыр чедир талыйты көшүп, үе-үеле хонашын солуп, мал баспаан серии одарлыг тайгаларга хураганын семиртип ап турар.

Бо чылын ол база 380 ажыг хураган кадарып, Ак-Хаяның Кышкы-Өдекте ыштаан эки белетикел, бодунуң күжү-биле бо кышка 30 тонна хире сигенни белетикел чедирип алган. Өөнүң ээзи Кара Хаайовна Куулар-биле ол бо кышын хураганының күш-деңгелин кудуматпас, аарыгга алыспас дээш бүгү хемчеглерни ап, немелде чемгерилгени коданнан шилип үскен хураганнарга берип турар.

Ак-Хаяның хойжу бригадазы эртиен чылдың түңнелдери-биле районга бирги черни эзлеп, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган, республикага үшүү черни эзлээн. Бригаданың ол чедишкиннинде кадарчылар Куулардың киирген үлүү база бар.

ЧУРУКТА: Сарбаа Куулар кадатче үнер мурнунда.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ХОЖУДААН ТУДУГЛАР

Көдээ тудугларда

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның Чадаанада № 3 КМК-зы энир чылын тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын күүсетпээн. Тудугну эгелеп кааш хуусаазында дужаавас, материалдарга камныг эвес, ажыл шагын чөп ажыглавас чорук мында чаңчылчаан.

Районнуң үлүсчү контроль комитеди тудуг ажылдарынга хамаарышкан хыналдаларны чорутkан. 1979 чылдан бээр 140 олуттуг үрүглар садигин тудуп эгелээн. Энир чылын ону доозары-биле 200 мүң рубльди түскайлап берген турган. Ооң чүгле 18 муңун шингээдип алган.

Доозулбастаан садик тудуунче акша-хөрөнгини-даа үндүрүп турар. Тудутжу бригадаларны быжыглаан. Хожудаашкынның чылдагаанын чүгле шүшпен чорукбиле тайылбырлап болур. № 3 КМК-ның удуртукчуларының ажылынга харыысалгазының кудузундан, негелде чогундан ажылга саадалгалар тааржып турар. Чүгле харын, туйбу-биле хандырылгада четпестер бар.

Районнуң тудугларын тудуг материалдары-биле хандырып турар Чадаананың туйбу заводунуң ажылында четпестер хөй. Улусчу контроль комитединиң хыналдазы барган хүнде заводта чаңгыс-даа ажылчын чок болган. Планда көрдүнгенин ёзугаар завод энир чылын-на ажыглалга киирер үжүрлуг турган. Ам-даа 2,8 мүң рубльдүү тудуг-монтаж ажылдарын кылыры артkан. Чылда 5 миллион туйбу бээр заводту ажыглалга дүрген киирер болза, районда тудугларның темпизи шапкынчыыр ийик.

№ 3 КМК «Тыва» совхозка 1200 баш бода мал киирер семиртидге шөлүн энир чылын «дужааган». Ажыглалга киирген шөлдүң эде кылыышкыннары хөй болган. Чедир туттунмаан, бүү-хаа кылган тудугну чедир кылырынга база үе негеттинер болгай. Хүлээп алган комиссия борта тоомча чок чорууп көргүскен.

Чүрттелга бажыңнарының тудуун база-ла чедир кылбайн турар. Теве-Хаяга ийи аал чүрттаар 41 мүң рубль өртектиг бажың орнуга ыяш бажын тудкан. Ооң түңнелинде бажың өртээнге 10 мүң рубль немей бижиттинген. Тудугнуң төлевилелии кара туралы-биле өскертип турар чоруктарның бирээзи бо. Амгы үеде база-ла ийи аал чүрттаар бажыңны тудуп эгелээн. Январь 1-де байдалбиле, орта 50,1 мүң рубльдиң ажылын кылганын отчёттаар көргүзүп турар. Бажының чанында кажаа-херим болгаш дузалал ажыл-агыйның өске-даа хереглелерин кылбаан хиреде, № 3 КМК-ның удуртукчулары бажың тударынга 29,1 мүң рубльте мегe немей бижидлгени кылганы илерээн.

«Искра» совхозта туттунүп турар ийи аал чүрттаар бажыңның тудуу энир чылдан бо чылче шилчээн. Бажыңның бо хүннерде чүгле таваа кылдынган-даа болза, 42,5 мүң рубльдиң ажылдары кылдынган деп турар. Бажыңның ам чүгле сарайы кылдынган. Ооң өртээ — 8 мүң рубль. Мында база күрүне мегелээр чорук таваржып турар.

№ 3 КМК боттарының ажылчыннарынга дөрт аал чүрттаар бажыңны ажыглалга киирер турган. Амгы үеде оларның чүгле чаңгызы ажыглалга киирген, үжүн катап эде кылып турар.

Көдээ тудугнуң шынарын экижидеринче шуут кичээнгей салбастаан. Энир чылын «эки» демдекке чаңгыс-даа объект дужааттынмаан. Мал кажаалары, хойжу коданнарда малчыннар чүрттаар бажыңнар кудуу шынарлыг дужааттынып турар.

Тудуг организациязы бар механизмнерин, машина-техниканы база четче ажыглавайн турар. 2 самосвал, 3 чүүк сөөртүү машиналар № 3 КМК-да бижыглаттынган. Хыналда үезинде самосвалдар үрелишкинге турган. Сөөртүү машиналар чок болгаш ыяш дилер чер ажылдавайн турар.

№ 3 КМК-ның девискээринде 40 ажыг тоона цемент черде төктүп, үрелип чыдар. Өске-даа тудуг материалдарының камналгазы багай. Тудугга чүгүлә херек эзилдиргилерниң кадагалалын чорутпаан.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизин киирер херекке көдээ тудугжуларның үлүү үлүг. Тудугну Чадаананың № 3 КМК-зы ышкаш үш-дөрт чыл шөйүп келир болза, херек бүтпес. Тудугда күш-ажылды организастаарын экижидерин, кадрларның харыысалгазын бедидерин ле негеп турар. Айыттынган четпестерин чайладыр талазы-биле хемчеглер алыр үези келген. Ажылды сандаратканы дээш, мегe бижилгелер кылганы дээш харыысалганы бүрүүлүгларга онаар апаар.

К. МОНГУШ.

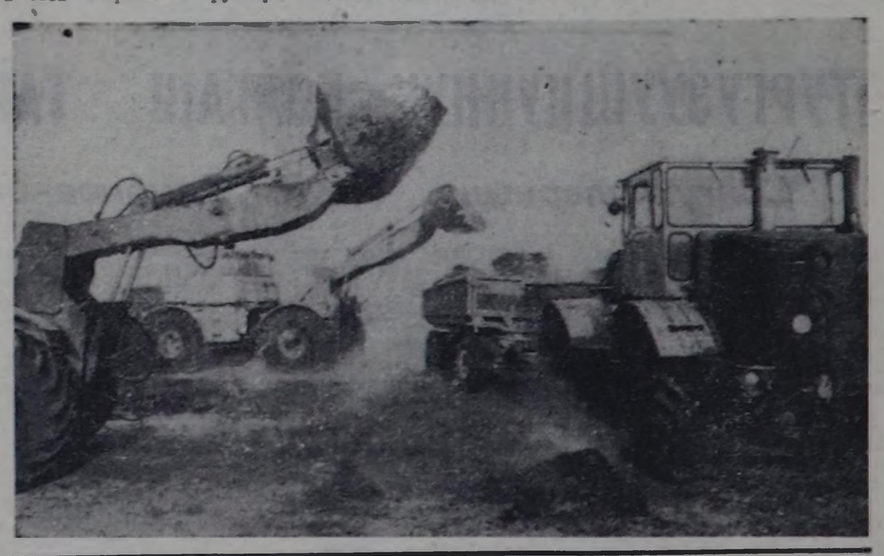

ТУУЙБУ ЧОК ДЭЭР

Мугур-Аксында бажыңнарда печка кылган туйбулар элендизинге четкеш, тоглап турар апарган. Эрги туйбу чылыг база бербес. Бо черниң дой-малгажы туйбу кылырынга таарымчалыг-даа болза, өрттедир хереселдер чок. Чедир кургаваан чиг туйбулар үреливчел болур.

Туйбу-биле хандырарын экижидер деп аазап-ла турар, ынчалза-даа чыл чылы-биле үзамдыккан бо айтырыг шиитпирлеттинмейн туруп берген. Харыы кыска болгаш чаңгыс — туйбу чок. Ырак-узак районну тудуг материалдары-биле хандырарын экижидип болбас бе?

Х. МАНДАН-ООЛ.

ХӨНДЕРГЕЙНИҢ ХОЙЖУЛАРЫ

«Хөндергей» совхозтуң малчыны Кошкар-оол Хүрен-оолович Доңгак ажылынга кызымак кижилерниң бирээзи. Малчынның кодазында төрүүр 300 хоюнуң оолдаашкыны адакталган. Сакманчылар Хандыш Салчак, Хуралдаа Монгуш олар чаш хураганнарны эки доруктуруп турарлар.

Оларның кожазында кадарчы Мокур-оол Дамбаевич Монгуштуң кыштаа. Ында сиген, саваң база четчир. Ооң кадарганы 374 хоюнуң күш-деңгели эки. Ында сакманчылар К. Монгуш, Х. Монгуш оларның ажаан турар чаш хураганнары оңаменди доругуп турарлар.

Мал чеми сөөртүп турар чолаачылар Сергей Ооржак, Вениамин Машпалдыр, трактористер Билчиир-оол Монгуш, Дawaa Сат олар хүн нормазын ажыр күүседип, мал чемниден аңгыда малчыннарның одаар чүүлүн, солуи-сетки үүлдү хүн бүрү чедирип турарлар.

Х. ООРЖАК.

ХӨНДЕЛЕҢЧЕ КӨРҮНЗЕ

Черниң кежиин четтирер дизе

1982 чылдың ноябрь 18-те № 265 «Шынга» үнген «Черниң кежиин четтирер дизе» деп чүүлду ол үезинде улуг сонуургал-биле номчаан мен. Ол чүгүла материалдың автору Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң агроному С-М. Сотпанын көдүргең айтырыгларын болгаш редакциянын анаа хамаарыштыр парлап турган материалдарын сеткилим хынгыдан деткивес аргам чок-тур. Ынчангаш бо чүүлә чагаага бичимдә болза ышнал, бодалым киномнитиер дең шиитпирледим.

Аныяк шамда ынчаардагы МТС-тиң трактор-хөвү бригадазын удуртуп, ол-чыл өжүк ажылдап човаан болгаш бистиң Барыын-Хемчиктиң хөвү-шөлдериниң «апыкаңгызының чыдын» пат билир апарган мен. Мактангаш канчаар, ол шагда Хөнделенниң Эдегей белиниге тараа тараашы комбайнинар «харлыгып» турар чагай дужүттү ажаажын чордум. Ам ол үелерни саптып олурарга харын-даа бузуренчиг эвес-даа мышкаш-тыр. Ындыг тараа ам үнмес апарган. Элбек үнген, чалгын чыдар кызыл-тасты мүрлак ажыр-сүзүп човаан мүн-мүн гектар шөлдерим ам эзиизиргей. Ында чүгле чайгы үеде аалдарның малы өттүп чоруурун көөрдүп мен.

Бо шөлдерни «дыргызын», биезде дег арбын кежиктиг болгаш Чөлүүлүг Хемниң ортузунда Хөнделенниң Эдегей белиниге чедип алыры болбас турган ийик бе? Мен бодаарымга болдуунуп болгу дег. Болдуунуп-даа эвес, харын-даа кылыры чүгүла апарган. Үк дейискөөлер сай-даштыг-даа болза, кара хөрзүн-биле холумактыг болгаш эки дужүттү бээр бооп деп бузурзээр мен. Анаа кол-ла чүве — суттарылга херек. Бир эвес шөлдерни Хөнделенниң кара сутларын буталаашы, черни сай-даштар арыглап, агротехниканың амгы сайзыраңгай аргаларын ажыглаашы, тараа болгаш мал чеми культуралар тарыыр болзувусса, күрүнеге чайы хире ажыкты бээр деп? Моны кылбайн турар чылдагаанын чайы-быйлаарын ыяш көрейн. Кол-ла чылдагаан — аз-харыысалга чок чорукта база ажыл-агыйжы эмезивисте. Даг бели күдүргай, сайырам болгаш бугасумун үнүн сут удаткан чок үреп каапгар боорга, анаа шуутсүнгеш, бо дедгем шөлдерни үткән бис деп бодаар мен. Ам Хөнделенче көрүлдера, төрээн черимниң кежиин четтирзе деп, иштимде чараадап боданып апардым.

Ынчалза-даа үк айтырыгларны үре-түнелдиг шиитпирлээр дизе, мен бодаарымга, дараазында хемчеглерни дарый ап чорудар херек: Эдегейде чайлап турар аалдарны, ында ферманы оон өскээр көжүрер: улуг бүга сүүнүн үнүн эде кылыр, башгайы ийи чалды бетонналп, быжыглааны дээре: суггатчыларының болгаш механизаторларның холушкак хөвү-трактор бригадазын организастаар, машина-техника-биле хандырар.

Үстүнде айытканым хемчеглерни боттандырар болза, күрүнеге ийи дакпыр ажыктыг болур ийик. Бирээде, курукkан шөлдерни ажыглалга кииргеш, тараа база мал чеми курлавырларының немелде дужүдүн алыр арга бар. Ийинде, бо күргаг хөвүларга одарладып чайлаан мал деңгел киир семирип шыдавас. Ооң орнуна районнуң совхозтарының удуртукчулары, түскай эртемнигтери хөй-ниитиниң малын күр оттуг, серии тайгаларже үндүрүп, семиртип аар болза, хүр-менди кыш ажарга дөмек болур болгай. А малчыннар Эдегейниң, Хөнделеңниң даг белдеринге дужүт ажаан каапкан соонда күзеглеп, кыштаглап кээр болза, улам таарымчалыг ийик.

Мээң бо киирген саналарымны СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң көдээ ажыл-агый килдизи, улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелели база РАУК чөвүлели өөренип көртеш, чогуур түнелди үндүрер боор дең идегээр мен.

С. КҮҮЛАР,
«Тыва даг-дүгү» комбинатта тракторист.

ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТААРЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Профоблчөвүлелдиң VII пленуму Кызылга болуп өрткен. «СЭКП ТК-ниң февраль (1984 ч.) Пленумунуң негелделеринге болгаш «Социалистиг чарыштыорганизастаарын сайзырангайжыдарыныңоон түннелдерин үндүреринниң болгаш тинлекчилерниншаанап-мактаарынын практиказынын дугайында» СЭКП ТК-ниң докпаалынга дүүштүр социалистиг чарыштыорганизастаарның экижидерининң талазы-биле республиканың профэвилел комитеттеринииң сорулгаларының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалашкан. Бо дугайында илеткелди профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар ыңгаан.

Көдээ» ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширшин, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының профэвилел комитединиң даргазы В. И. Домашина, № 2 АТБ-ниң профэвилел комитединиң даргазы А. М. Ботвинин, медицина ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы Е. В. Черноскривов, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң профэвилел комитединиң даргазы А. П. Хадыаев, чурт үлегерүүнүң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы С. Б. Аравчаа болгаш өскелер-даа чугаалашкан айтырыг талазы-биле пленумга санал бергеннер.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко пленумнуң ажылынга киришкен болгаш чүве чугаалаан.

Партия ТК-ниң эвлечер чок дээрге, аңаа эвес, а дириг февраль Пленумунуң шиитпирлерини, СЭКП ТК-ниң Чингине секретарынга Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы эш К. У. Черненкону аңаа бир үнүнде сонгаанын Тываның ажылчы чонары чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүргүүнүп, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын деткип турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер оңзалап демделээн.

«Уламчылап, үргүлүлээрин даңзырып турар» деп, эш К. У. Черненко партия ТК-ниң февраль Пленумунга чугаалаанын илеткелчи айыткан. Ынчангаш партияның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ниң оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин партияның XIX область конференциялының докпаалын күүседир дээш шалыпчы ажылдаарыынче пленумнуң киржикчилерин ол кыйгырган.

СЭКП ТК-ниң февраль (1984 ч.) Пленумунуң негелделеринге болгаш социалистиг чарыштыорганизастаарын сайзыракгайжыдар дугайында СЭКП ТК-ниң докпаалынга дүүштүр республикада социалистиг чарыштыканчвар организастап турарын анализтээш, ында чеднишкиннерни демделеп, чедир кылдымаан айтырыгларны, сорулгаларны илеткелчи болгаш санал бергеннер пленумга чугаалаан.

Социалистиг чарыштыорганизастаар талазы-биле элээн арга-дүржүлгэ республикада барын илеткелчи айыткаш, оон ачызында чыл бүрүде-ле эки көргүзүглерни чедип ап турар коллективтерни адаан. Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжынга Кызыл районнуң «Тинлелге» совхоз, бүгү-россияның чарыжынга Кызыл район «Алдан-Маадыр», «Тес-Хем» совхозтар тинлекчи болганнар. Он бирги беш чылдың эрткен үш чылының планныг онаалдаларын 46 бүдүргеге, 50 цех, 15 участок, 90 бригада болгаш чүс-чүс ажылчыннар хүүсаа бетинде күүсеткен.

Аңы уеде республиканың ажыл-ишчилери «Совет Тываның 40 чылынга—шалыпчы 40 күш-ажылчы неделя» деп шалыпчы ээлгеге киржип турар.

Социалистиг чарыштың кол экономиктиг сорулгазы болза бүдүрүлгенин ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның шынарын энижидери, материалдыг, күш-ажылчы, саң-хөө күрлавырларын каммаары, хол-биле кылыр ажылды механизастаары, мурнакчы дүжүлгээны, боторуга-чарылганы, бригада керээзин нептередири болгаш өске-даа хемчеглер болуруп пленум айыткан. Бо талазы-биле кылдыгаан ажылдарны, четпестерни, сорулгаларны тодаргай чугаалашкан. Оон аңгыда чарыштың, улут киженидинчи ролюн демделээн. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкин оон тодаргай херечилерни шаанап-мактап турары СЭКП ТК-ниң февраль Пленумунуң база партия ТК-ниң докпаалынга негелделеринге четпейн турарын айыткан.

Социалистиг чарыштың бүгү хевирлеринде ажылдап турар кижилерниң 94 хуузу хаара туттунган. Сан талазыбиле иштиг эвилел деңнелиптерде турар-даа болза шынары четпес. Чамдык бүдүрүлгелерде, организацияларда күш-ажылдың, бүдүрүлгенниң сагыга-чуруму кошкак, үрей кылымышкынар, ажылдан озалдаар чоруктар ам-даа бар. Дыка хөй профэвилел комитеттери болгаш ажыл-агый органнары күш-ажылды эртемге үндезилел организастаарынче, мурнакчы дүжүлгээны, бригада керээзин нептередиринче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чарыштың түннелин үндүрүп турарында четпестерни пленумга илереткен. Планныг онаалдаалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн барганының чылдагааннарын ханы аналиэтеевейн, хожудан турарларга практиктиг дуза чедиринниң хемчеглерни албайн келген. Ол ышкаш күш-ажылчы маргылдаанның тинлекчилерни шаанап-мактаарында четпестерни олар чугаалаан.

Партинның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ниң оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлериниң, социалистиг чарыштыорганизастаарын сайзырангайжыдар дугайында СЭКП ТК-ниң февраль Пленумунуң база партия ТК-ниң докпаалынга негелделеринге дүүштүр чарыштыорганизастаарын экижидер, чарыштың тинлекчилерин тодарадырда негелделеп бедидер, чарыштың түннелин чер бүгүдеге чогуур төнирде, ажыл-херекчи байдалга, ажылчы чонарының идепкейлиг киржилгези-биле үндүрүп турарын чедип алыр, чарыштың кижизидинчи күжүн калбаа-биле ажыглаар, социалистиг чарыштыүдуртур талазы-биле организакчы ажылдың деңнелии болгаш түннелдиин бедидер, оон хевирлерин, арга-методтарын улам шинай сайзырангайжыдар хемчеглерни моон соңгаар алырын пленумга чугулалап айыткан.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко санал бергеш, социалистиг чарыштыорганизастаарын экижидерине, дээштинн бедидеринче, оон хевирлерин яжыбүрү болдурарынче чылганнарның кичээнгейин утландырган. Ылангыя күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарын, мурнакчы дүржүлгээны, бригада керээзин нептередирин, профэвилел комитеттеринин ажылын чер болганга экижилерин ол чугулалап айыткан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле докпаалды хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

Василий Амырдаевич КОПЕЁЛ

Күрүненің Кызылда педагогика институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, республиканың «Билиг» нинтилелиниң баштаар черинің даргазы, 1952 чылдан бээр СЭКП чежигүүр, экономика эртемнериниң кандидады, доцент, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, улус өредилгезиниң тергиини Василий Амырдаевич Копеёл үр болгаш аар аарааш, 1984 чылдың февраль 25-те мөчээн.

В. А. Копеёл 1931 чылдың ноябрь 27-де Тес-Хем районунуң Берт-Даг сумузунда төрүттүнгеи. Бодунуң күш-ажылчы амыдыралын ол 1949 чылда Тес-Хем райпозунуң экономизинден эгелээн. 1951 чылдан 1956 чылга чедир Самагалдай школазының башкызынга, Тес-Хем районнуң улус өредилге кылдыынын эргелекчизинге ажылдаан. 1956 чылда партияның Красноярскиде дээди школазынче өренип чоруткан, онуң доозыныың соонда СЭКП обкомунга лекторлап турган. Оон соомда Чаа-Хөл ортумак школазының директорунга, «Билиг» нинтилелиниң референтизинге ажылдаан.

1965—1968 чылдарда В. А. Копеёл СЭКП ТК-ниң чанында Нинтилел эртемнериниң академиязынга өөренип турган. Онуң доозында, Кызылдың педагогика институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының улуг башкызынга ажылдаан, а 1971 чылда кафедраның эргелекчизинге бадыллаттырган.

В. А. Копеёл дуржулгалыг болгаш бедик мергежилдиг специалист чораан, марксисчи-ленинчи теорияны пропагандаларынга хөй күжүн болгаш энергиязын берген, өредилге-кижизидилгелиг ажылды эртем ажыты-биле чедиишкиннииг холбаштырып чораан. Ол Тываның экономиказының талазы-биле элээн каш номарны болгаш эртем чүүлдерин бижээн.

В. А. Копеёл хей-нинти амыдыралының идепкейлиг киржикчизи турган. Институттуң партия бюрозунуң кежигүнүнге болгаш партия организациязының секретарынга каш удаа сонгуттурган. 1970 чылдан эгелеп республиканың «Билиг» нинтилелиниң баштаар черии удуртуп келген.

Ажыл-ишке ынаа, бичезетиктиг болгаш кичээнгейлиг чорчуу дээш педагогтар, студентилер, оон кады ажылдап, харылзажып чораан эш-оорну онуң ханызыбле хүндүлээр чораан.

Улус өредилгезиниң системазынга хөй чылдарда уре-түннелдиг ажылы болгаш хей-нинти амыдыралынга идепкейлиг киржилгези дээш В. А. Копеёл Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүзел бижин-биле шаңнаттырган, аңаа Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдамчызы деп хүндүлүг атты тыпсыскан. «РСФСР-ниң чыдыышкынының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан.

Эргим эвиниз, коммунист Василий Амырдаевич Копеёлдуң чырыктыг турачаалы бистиң чүректеринде кезээде артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

Социализм чурттарында

ЧАА МАШИНАЛАР

ПРАГА. Дараазында беш чылда бүдүрүп үндүрер көдээ ажыл-агый машиналарын чогаадып төлевилээри Чехословакияның бүдүрүлгелериниң конструктор бюроларында эгелээн. ЧССР-ниң көдээ ажыл-агыйын комплекстиг механизастаар программаны ёзугаар янзыбүрү 780 механизмнерни бүдүрери көрдүнгеи.

Машина комплекизин чогаадып ажылдарга чүрттүң эң эки конструктор күштерин киириштирип турар. Көдээ ажыл-агыйның кол технологияларын механизастаарының болгаш автоматчыдарының үндезин үгланыышкынынарын тодаргайлаан. Тараа болгаш бобы культураларын, ногааларны, виноградты, хмельди, картофельди болгаш мал чемнерин өстүүрериие болгаш оларның дужудун ажаап алырынга ажыглаар машиналар комплекизинге техниктиг негелделерни доктаатканы.

Чаа трактороларны болгаш даглыг участоктардан сиген кезер машиналарны бүдүрерин машина тудуунун «Агрозет» бүдүрүлге каттыжышкыны көвүдедир деп турар.

Инектен сүт саалдарын автоматчыдар, ажаап алдынган картофельди болбаазырадып кылыр чорудулгаларны механизастаар талазыбиле чугула сорулганы конструкторларның мурнунга база салган.

ЗАЛАЭГЕРСЕГ ХООРАЙНЫҢ КОСТЮМНЕРИ БОЛГАШ ТОННАРЫ

БУДАПЕШТ. Венгрияның Залаэгерсег дооразында даараныла фабриказының коллективи бо чылын 80 миллион ажыг форинт акша өртектиг костюмнерни болгаш тоннарны социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынче чорудуп бээр.

Залаэгерсегтиг бүдүрүлгезинге кылган костюмнерни болгаш тоннарны акыдыма социалистиг чурттарының эр, херээжен хамаатылары магазиннерден күзелдиг-биле садып ап турар. Чүге дээрге, ол бүдүрүлгениң кылган барааннарының шынары бедик, эдилээринге эптиг, быжыг. Продукцияны бедик шынарлыг кылдыр бүдүрериие фабриканың ажылчыннары ханы сонуургалдыг. Бедик шынарлыг костюмнерни болгаш тоннарны даарааны дээш фабриканың ажылчыннарының шалыңын 15—17 хуу өстүрүп турар. Ажылчыннарның материалдыг сонуургалын бедиткен түннелинде ажыл төлевириниң болгаш кылган ажылдың шынарының аразында түдүш харылаа тургустунган.

ХЕП ЧУУР ЧЕРЛЕРГЕ

БЕРЛИН. ГДР-ниң пайгы сылалында хеп чуур черлер бо чылын микроэлектроникуг хереклерни алыр. Амыдырал хандырылгазының «Реватекс» комбинадынга будүрүлге чаартылгазының программазын ёзугаар чаа дериг-хереклерни хеп чуур болгаш химиктиг ашталга черлериинге бээр деп турар.

Автоматтыг системаның шенелдезин чедиишкиннииг чоруткан. Кижилериин холбиле күүседири шүүттуг ажылдарны, чижээ, кырбалаар ажылдарны, белеп кылыгларны эмгелээрин, автоматтыг ол системаның дузазы-биле боттандырар деп турар. Микроэлектроникуг дериг-хереклерни хеп чуур болгаш химиктиг ашталга кылыр черлерге ажыглаар чорук кижилериинг күш-ажылының байдалдарын чиигедир, будүрүлгенин культуразын бедидер.

Чаа дериг-хереклерни болгаш ажыктыг будүрүлге технологияларын шингээдип алырын 1984 чылда үргүлүлээр. Герман Демократтыг Республиканың пайгы сылалының Кепеник районунда хеп чуур улуг будүрүлге черн бо чылын 180 мүн чагыгларны өрткен чылдаазындан хөй кылдыр күүседир деп турар.

САД АЖЫЛ-АГЫЙЫ ДҮРГЕН САЙЗЫРАП ТУРАР

ХАНОЙ. Сад ажыл-агыйы — социалистиг Вьетнамның көдээ ажыл-агыйының дүрген сайзыраан адыры-дыр. Сад ажыл-агыйынга күрүненің социалистиг секторун быжыглаан түннелинде көдээ ажыл-агыйының ол чугула адыры шапкын хөгжөөн. Чурттуң янзы-бүрү можуларында амгы уеде сад ажыл-агыйлыг 80 хире күражыл-агыйлар бар. Хоорай чурттакчыларынга амданыг катчымисти ол ажыл-агыйлар өстүрүп берип турар. Оларның тарылга шөлдери он-он мүн гектар чедир калбаргаи.

Күражыл-агыйларда агротехниктиг чаа методтарны калбаа-биле ажыглап, катчымис культураларының дужудун улам-на бедидип турар. Цитрус культураларын өстүрер кылдыр специализастаан күражыл-агыйлар чыл бүрүде 23 мүн тонна мандариннерни, апельсиннерни, а ол ышкаш 50 мүн тонна ананастарны будүрүп турар.

Чуртка аъш-чем продуктуларын будүрерин көвүдедир сорулганы вьетнам коммунистериин V съездизи салган. Ол чугула сорулганы боттандырарынга үлүүн вьетнам сад ажыл-агыйлары киирип турар.

(СЭТА).

ИСТЕЛГЕ ЭГЕЛЭЭН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Мальвин (Фолкленд) ортулуктары дээш 1982 чылда Аргентинага удур британ агрессиянын үезинде Аргентинаның шериг-далай күштериниң командылакчызы турган, хаважыгда адмирал Х. Анайяны Аргентинаның чепсектиг күштериниң дээди чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар Буэнос-Айреске тудуп хоругдаан. Ону Мурнуу Атлантикага Англияның эжелекчи шериглеринге удур дайын чорудулгаларының үезинде кылган «улуг частырыглары дээш» буруудадып турар.

Оон мурнунда шак ындыг буруудадыышкынны Аргентинаның президентизи турган болгаш англи-аргентин боочепсектиг үеэлежишкинниин үезинде Аргентинаның кургаг чер шериглериниң командылакчызы турган, амгы уеде ук дужаалыдан халашкан генерал Л. Гальтиерини база көргускен. Ону база-ла тудуп хоругдаан. Англи-аргентин үеэлежишкинниин үезинде Аргентинаның шериг-агаар күштериниң командылакчызы турган, амгы уеде ук дужаалыдан халашкан бригада генералы Б. Лами Досону база шериг трибуналының байгаакчызынга очүк бээри-биле келдиртккен. Гальтиери, Анайа болгаш Лами Досо олар ынчаарда эрге-чагыргага турган шериг хуулгазының кежигүннери турганнар.

Мальвин ортулуктарының шериг губернатору турган, халажыгда генерал М. Менендес биле Мурнуу Атлантикага Аргентинаның шериг-далай күштериниң командылакчызы турган, халажыгда адмирал Х. Ломбардо олар боттарының өскүтериин моон мурнунда-ла берип эгелээннер.

Англия-биле дайынга аштырышкын дээш Аргентинаның чепсектиг күштериниң дээди офицерлериниң кайы хире буруулуун тодарадыр ужурлуг суд истелгезин эрткен чылдыгы декабрь 10-да Аргентинаның президентизинге соңгуттурган Р. Альфонсинниң айтышкынын ёзугаар эгелээн.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Европаның экономиктиг ниитилежилгезинден Гренландияның үнериниң дугайында айтырыгны чөптүг кылдыр шиитпирлээр ужурга «Ниити рынокту» удуртулгазы таварышкан. Ынчаарга Гренландияның негелдезин хандырарындан «Ниити рынок» үр ye дургузунда ойталап келген.

«Ниити рынок» чурттарының даштыкы херектер министрлериниң чөвүлелиниң эзлчеглиг сессиязы Бельгияның пайысылалынга болган. Сессияга хүлээп алган шиитпирни ёзугаар Гренландия 1985 чылдың январь 1-де «Ниити рынокту» составындан үнер деп турар.

КЕМ-БУРУУЛУГ ҮҮЛГЕДИГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк эрге-чагыргаларының деткимчезин ап турар фашистиг сионисчи бөлүктер анаа кем-буруулуг терроржу үүлгедиишкинни кылган.

Февраль 23-те, дүне, үш шактың соонда дораан-на Нью-Йоркта совет чуртталга бажыңының чанынга маңнап чедип келген автомашинадан бажыңның хериминиң иштинче үш частыр чүүлдерни октаан. Частыышкыннардан совет машиналарының бирээзин узуткаттынган, оон өске ийизи үрелген, хөй материалдыг когарал таварышкан. Дүш бооп кижилериниң амыдырынга четпээн. Совет ажылдакчыларын күжү-биле хып үнген ортту өжүрген, оон өске автомашиналарже болгаш бажың иштинде гаражче дамчыырын болдурбаан.

Кем-буруулуг халдаашкынның соонда, каш-ла минута болганда, терроржу сионисчи «Джуиш лирект экшнл» даар болуктуң төлээлекчизи үк чернин солуннарынын болгаш информация агентилелдериниң редакцияларынче телефоннаан, халдаашкынны ол даарбечилер кылганын дыңнаткан.

ССРЭ-нин КНО чанында доктаамал төлээ чери АБШ-тың КНО чанында доктаамал төлээ черинче иотчурткаш, совет кижилерини амыдыралынга айыылды таварыштырган ыңгыр терроржу үүлгедиишкинниг-биле холбаштыр шиитпирлиг удуралашкынны илереткен. АКШ-тың девискээринде турар даштыкы төлээ черлериниң айыыл чок болурун хандырар талазыбиле делегей эргелериниң норма-чижектерин үревишаан, ол кем-буруулуг халдаашкынны кылганывче кичээнгейни нотада угландырган болгаш моон соңгаар ыңгыр үүлгедиишкиннерни болдурбазыбиле хемчеглерни алырын база кем-буруу үүлгедикчилерни кезекчеләэрин нотада негээн.

Совет чуртталга бажыңынче терроржу ёзу-биле халдаашкын —АКШ-та хоргадап туруп алгаш, херек кырында америк эрге-чагыргаларының деткимчезин ажыглап турар сөйлөштүр болгаш өске-даа антисоветтиг болугленнишкиннериниң кем-буруулуг үүлгедиргиниң база бир кезии боон турар. Оларның үүлгедиишкиннериниң данзызында —Нью-Йоркта совет албан черлериниң бажыңнарынга чаңыдырымышкыннар болгаш оларже боолаашкыннар, антисоветтиг угланышкынның ончук чонгээлиг, хулиганзыг халдаашкыннар. АКШ-та ажылдап турар совет кижилерни истеп-сүрери болгаш коргудар черуктар кирип турар. АКШ-та совет албан черлеринге болгаш олариың ажыгдакчыларынга удур терроржу болгаш өске-даа хоралакчы үүлгедиишкиннериниң Рейганның администрациязының чуртта антисоветчи шүүлгээшкинниң күштелгенинин үезинде калбарын турарын айтыр херек.

Америк эрге-чагыргаларга сионисчи бөлүктериниң, терроржуларның баштыңнарының турар черлери эки билдингир. Ынчалзада оларның үүлгедип турар кем-буруузун болгаш анчук чонгээлерин соңгадыры-биле амдыгаа чедир чөгүүр хемчеглерни албайн турар. Оон-биле кезекчеге долузу-биле таварышпазын билип, уламга кара туразында апарган терроржуларга эрге-чагыргалар херек кырында дузалап турар. Оларның баштыңнары февраль 23-те парлалга конференциязы кылган, терроржу халдаашкынныарны боттарының ачы-хавыязы кылдыр көрүп, терроржу моогдаа соңгаар калбаа-биле кылыры-биле кыжаган улуг туралыг медегелдиң парлаан. «Делегей терроризмге» даар чүүлге хамаарыштыр шүүлгээшкинни кылып турар Вашингтонуң албан черлери АКШ-та сионисчи болуктерии көрбээнненеп, оларның үүлгедип турар терроруига болгаш ужурдүүлүм чок чоруктарынга херек кырында дузалап турар.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ПРАГА.** Чаа бүдүрүлге — энергетика дериг-хереклерин бүдүрер талазыбиле Словакияның Желиезовице хоорайнына завод ЧССР-ниң үлетпүр чуруунда көстүп келген. Чехословакияда хүлээп алдынган «ядролуг» удуг программаны боттандырарынга чаа заводтуң коллективи идепкейлиг киржип эгелээн. Оон продукциязын Чехословакияда туттунуп турар «Дукованьо» деп атомнуг электростанцияга ажыглаар. Заводтуң продукциязының элээн кезиин Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга чорудуп бээр.

⊙ **СОФИЯ.** Болгарияның чечектер өстүрер ажыл-агыйларынга эрткен чылын 110 миллион ажыг чечектерни тарып өстүрген. Оларның элээн кезиин даштыкы чурттаже үндүр садылгаан. Амгы кышкы уеде өстүрген хөй чечектерни Европакыш, Азияның болгаш Африканың 15 чурттарынче самолёттар-биле чорудуп турар.

Чуртта чечектерни ажык болгаш кыры шывыглыг черлерге өстүрүп турар. Чечектер өстүрер черлериинь шөлүү 150 гектар четкен.

⊙ **ПАРИЖ.** Францияда үүрметтеп садар барааннарның өртээ бо чылдың январьда эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 12,5 хуу бедээн. Күш-ажылдың Бүгүнниги конфедерациязы деп профэвилел каттыжышкынының медээзинн ёзугаар алырга, медицина хандырылгазының, чуртталга бажыңнарының өртектери дыка аартаан. Ол-ла уеде аъш-чем продуктуларының өртектери 14,5 хуу, хеп аймааның — 10,2 хуу бедээн.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Аляска штаттың агаарга болгаш чер кырынга амы-тын камгалаар албан черлери ялоң альпинист Н. Уэмураның амы-тынын камгалап алыр соруга-биле дилээшкиннерни эгелээн. Н. Уэмура февраль 12-де Мак-Кинли дагның (6193 метр) кырынче чааскаан үнгеш, Соңгу Американың ол бедик черинге четкен турган. Н. Уэмураны самолёттан сөөлгү катап февраль 17-де, пятница хүнүнде хайгаарап көрген турган. Ынчалзажок нүштүг шуурган эгелээн түннелинде япон альпинист читкен.

(СЭТА).

Ливанның иштики херектериниге АКШ-тың чевсектиг холгаарлаашкынының түннелинде ол чуртта дүшкүүрлүг байдал хевээр болуп турар. Ливанга америк шериглериниң туруп турары буруудалып, Чоокку Чөөн чүкте байдалды чогумчалыг болдурарынга моондактаан турар.

ЧУРУКТАРДА: АКШ-тың далай чадаг шериглери. Бейрутта: чурттаар бажыңнарым чок арткан Бейруттуң херээжен чурттакчылары.

АП—ЮПИ — СЭТА-ның телефотолары.

ЧАРЛЫЫ

Улус, ажыл-агыйынга үр чыстаанда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп өөренинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Мария Ивановна Анохина — Тываның электри четкилериниң ажылчыны.

Альбина Александровна Антонова — «Тыва фото» каттыжышкынының чурук тыртыпрар черииң кассири.

Николай Алексеевич Ашанин — Тываның электри четкилериниң автослесары.

Елизавета Николаевна Баранова — Республиканың үүглар быжыглыда кижизидикчи-методист.

Наталья Степановна Барышникова — хамааты ужар чүүлдүң Красноярск эргелелиниң Тывада авиабүдүрүлгезинин ажылчыны.

Галина Сидоровна Бологова — Тываның электри четкилериниң харылзаа албаныың начальныгы.

Нина Михайловна Бочкарёва — Тыва АССР-ниң Күркүш-ажыл ажаалга кассаларының эргелелиниң бухгалтериязының улуг инспектору.

Мария Владимировна Бунина — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң геология-шинчилел экспедициязының план-экономика килиндизинин начальныгы.

Нина Васильевна Васильева — Тываның электри четкилериниң шевердекчизи.

Александр Иванович Кудашев — харылзаанның алмыстал-техниктиг участогунуң начальныгы.

Анатолий Григорьевич Кузеев — «Красноярскуголь» бүдүрүлге каттыжышкынының «Каа-Хем» разрезиниң даг ажылдарының талазы-биле участогунуң механиги.

Софья Кузьминична Кузина — Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы.

Иван Тимофеевич Кулягин — Красноярск холодильниги-ниң Тывада «Росмясомолторг» конторазының чүдүрүктүгү.

Елизавета Филипповна Миронова — «Тыва тудуг» треетиң юрисконсультанттызы.

Евгений Яковлевич Михайлов — чурулга-бүдүрүлге мастерскаларының столяры.

Яков Иванович Михайлов — Тываның автоорук эргелелиниң бүдүрүлге-техникалыг четчеглээшкин эргелелиниң ажылчыны.

Александр Сергеевич Молчанов — Тыва респотребсоюзтуң контроль-саналдашкын киндизиниң начальныгы.

Дмитрий Екимович Пирогов — кинофильмнер тарадырының талазы-биле Тыва конторазының чодаачызы.

Соломея Демьяновна Половова — харылзаанның алмыстал-техниктиг бөлүдиринин ажылчыны.

(Уламчылаар).

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы

Улус, ажыл-агыйынга үр чыстаанда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп өөренинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Мария Ивановна Анохина — Тываның электри четкилериниң ажылчыны.

Альбина Александровна Антонова — «Тыва фото» каттыжышкынының чурук тыртыпрар черииң кассири.

Николай Алексеевич Ашанин — Тываның электри четкилериниң автослесары.

Елизавета Николаевна Баранова — Республиканың үүглар быжыглыда кижизидикчи-методист.

Наталья Степановна Барышникова — хамааты ужар чүүлдүң Красноярск эргелелиниң Тывада авиабүдүрүлгезинин ажылчыны.

Галина Сидоровна Бологова — Тываның электри четкилериниң харылзаа албаныың начальныгы.

Нина Михайловна Бочкарёва — Тыва АССР-ниң Күркүш-ажыл ажаалга кассаларының эргелелиниң бухгалтериязының улуг инспектору.

Мария Владимировна Бунина — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң геология-шинчилел экспедициязының план-экономика килиндизинин начальныгы.

Нина Васильевна Васильева — Тываның электри четкилериниң шевердекчизи.

Александр Иванович Кудашев — харылзаанның алмыстал-техниктиг участогунуң начальныгы.

Анатолий Григорьевич Кузеев — «Красноярскуголь» бүдүрүлге каттыжышкынының «Каа-Хем» разрезиниң даг ажылдарының талазы-биле участогунуң механиги.

Софья Кузьминична Кузина — Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы.

Иван Тимофеевич Кулягин — Красноярск холодильниги-ниң Тывада «Росмясомолторг» конторазының чүдүрүктүгү.

Елизавета Филипповна Миронова — «Тыва тудуг» треетиң юрисконсультанттызы.

Евгений Яковлевич Михайлов — чурулга-бүдүрүлге мастерскаларының столяры.

Яков Иванович Михайлов — Тываның автоорук эргелелиниң бүдүрүлге-техникалыг четчеглээшкин эргелелиниң ажылчыны.

Галина Сидоровна Бологова — Тываның электри четкилериниң харылзаа албаныың начальныгы.

Александр Сергеевич Молчанов — Тыва респотребсоюзтуң контроль-саналдашкын киндизиниң начальныгы.

Дмитрий Екимович Пирогов — кинофильмнер тарадырының талазы-биле Тыва конторазының чодаачызы.

Соломея Демьяновна Половова — харылзаанның алмыстал-техниктиг бөлүдиринин ажылчыны.

(Уламчылаар).

УЛУГ НАЙЫРАЛ

Февраль 28—совет-афган харылзааларының төөгүзүнде чугула хүн. 1921 чылда ол хүн РСФСР-ниң болгаш Афганистаның аразынга найыралчы харылзааларны доктаадып тургузарының дугайында керээге—улуг күрүне-биле бистиң мурнуу кожаастыын деп эргелиг башгайгы керээзинге ат салдынган. Ол керээ ийи чурттуң болгаш улустарның аразынга найыралдың база чаагай кожа-хелбээ харылзааларының үндезинниери болуп, каш-каш он чылдарның дургузунда оларның кайы-даа талага ажыктыг харылзаа байдалдарының хөгжүлдезиниң үндезинниери болуп келген. Оларны калбартырынга болгаш ханыладырынга чаа, улам уре-түннелдиг уе-чадаа ийи чурттуң аразынга найырал, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш кадыы ажылдажылга дугайында 1978 чылдың декабрьда Москвага ат салдынган керээ болган.

Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле хөй санныг үлетпүр будүрүлгелерни болгаш өске-даа объектилерни Афганистанда тутткан. Оларның аразында эң улуг —Джангалактың автосептелге заводун афган парлалга «кол үлетпүр будүрүлгези, совет-афган кадыы ажылдажылганың үлегери» кылдыр адап турар.

ЧУРУКТА: 64-кү армиянын хоочуннары — танк шеригленин ротазынын командири чораан Совет Эвилелинин Маадыры С. М. Павлов (солагай талазында) болгаш анаа дайынчы радист чораан И. М. Шумилов.

Волгоград районуң № 336 ортумак школазының пионерлери Совет дайынчы алдар музейиниң залдарының бирээзинде. В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОЛДАТ ДУГАЙЫНДА БОДАЛ

Хаак оруу-биле ортумак сынныг, спортчу хептиг оол чиик-чиик халып орган. Маңнаан оларга школа чанында кээп доктаагаш, үезин көрген, дүүнгүзүнден эки болган. Удавас болур школачыларының хаак маргылдаазынга онгу класстың өреникчизи Саша Ондарның белеткенин турары ол. Ол маргылдаага школазының адын камгалап сөөлгү катап киржирге багай түңнелдиг болурга кайын болур дээш оол шыңгыы белеткенип турган. Саша школачыларның хаак маргылдаазынга бирги черни эвээн.

Школага болур дыштанылга кежээзинге Саша өөрүшкүлүг чедип келген. Башкылары, чаңгысклассчылары аңаа байыр чедирип «Эр-хей!» деп мактап турганнар. Төөгү башкызы Сарыг-оол Доржуевичиниң солун лекциязының соонда, танцы эгелээн. Ол чаңгысклассчызы Саяна-биле катыскөгүлүг ойнап кежээлээн.

Сашаның кымга-даа чугаалаваан чажыды бар: ол Саяманы чаңгыс хүн көрбейн баргаш-ла сактып бээр, дүжеп-даа турган. Саяна-биле чорааңда аңаа кандыгдаа бергелер чүү-даа болбас. Ооң ол чажыдын Саяна аскерип турар хире бооргa баштай аажок ыядыксап турган болза, ам бүдүү аңаа өөрүүр апарган. Танцы. оюннар соонда чоок чурттап турар чаңгысклассчылар бөлүк-бөлүк болуп алгаш чанар чанчылдыг. Саша, Саяна, Чодураа үжелээ чаңгыс кудумчуда болгаш үргулчу үжелээ чанарлар. Баштайла эң ырак бажыңныг Чодураяны үдеп каарлар, ооң Саяна бажыңынче кире бээрге. Саша школа чоогунда бажыңынче чанып кээр турган. Ол кежээ школа дооскаш кым чүнү кылырын хөөрежип чорааш, Чодураанының бажыңында чедип келгенин-даа эскербээннер. Дедир чөрүп ора Саяна биле Саша кезек када ыыт чок барганнар, кайызы-даа шыпшыңны үрээринден корткандаа дег. Саянаның бажыңының чанында келгеш, хүлүмзүржүп алган туруп-туруп байырлашканнар.

Үе эртип-ле турган. Сөөлгү конга, школа дооскаңының байырлыг кежээзи-даа эрткен. Саша совхозунуң сиген бригадазынга ажылдай берген. Чаңгысклассчыларындан суурда эвээн кижи арткан. Урутлар, оолдар аңгы-аңгы өөредилге черлеринче өөренип кирип алганнар. Саяна башкы болур күзелин чедип алыры-биле педагогика институдунга өөрени берген. Сашаның чагаалары кээри билек-ле харылып турза-даа, биезги чажыдын черле ажыдарындан дидинмейн турган. Сактырга-ла чугаа, сөс чокка-ла ботботтарын билчир ышкаш турган.

Орай күзүн Саша шеригже келдирткен бижик алган. Суурга ажылдап турган чаңгысклассчылары оолдар базаларга алыпкан чорупорган. А Омак демин чаа алган чагаазын катап номчуп чораан. Кел чоруур поезди-ниң даажы дыңналып турган. Хенертен Саша көрүптерге рельстер кырлап машина чораан оолчуган кээп дүшкеш, туруп чадай берген. Поезд каш-ла метрде кел чораан. Саша боданмайн-даа оолчугашка халып четкеш, ону орук кыдыныче тургузуптары биле, поезд ооң кырында-ла келген.

Дүргей дуза чедирер машина-биле келген эмчилер солдаттың судалын туткан, ол сокпас болган.

С. ХОВАЛЫГ.

ШУУРГАН

Рассказ

БУЛУТТАР

Берге-ле кыш болду, чамдыкта хүн караа хонук-хонуу-биле коозулбейн баргылаар. Сактырга бүдүн өртемчейни соок, шаң-туман моңгезин-биле дүй алы берген ышкаш. Хат-шуурган, аштаан кокааратар дег, кыпсынчыы-биле улуп эгелээрге, ожук кыдында орган кижиге безин от чылыы билдинмейн баар, эът-кеш соолаңайның ала-чайгаар-ла дидирей бээр.

Ядыы кижилер час келзеле амы-тыныг үнер боор бис деп хей кордаан кыш төнчүзүнде, час эгезинде кудай-дээр үлам түдерел үнген. Халыптадыр дүй бүргеп алгаш, улуг харын улай-улай чаапкан. Кижи дыңнап база көрүп көрбээн улуг чут дүшкен. Мал-маган бажы-биле кырлып калган. Өдек-кыштаг эзнээрээн.

Ой-чиктер баштарында ядыы кижилерниң самдар өглеринде чаш ургларның аштап-суксап алгырган ыысыызы ырма-сынчыг кылдыр дыңналып турган.

Аш-чут-биле кады ламалар, хамнар, байлар дүжүметтер чаңгыс бег апарганнар. Өре-шире, үндүруг-хавырыг, хамчык аарыг ядыг кижилерниң ыңдында-ла човаанның амыдыралын улам чыттыр база барган. Байларның дүжүметтерниң эрээ-шаажызы дендей берген.

Дооскара ынчам дөңгүп-ле беш хар ажып чораан. Ол ядыы Кержекпен биле Өдекмаа ашак-кадайның амытының артканы, «аза сартыы» чаңгыс оглу турган. Авазының, ачазының дың чаңгыс өөрүшкүзүү-даа ол.

Кара-кара булуттар дирелдир дүй бүргеп алган хат-шуурганныг багай-ла хүн турган. Ижер-чинр чем бар эвес, ашак-кадай оглу Дооскара-биле хымыраан чылдып ижип органнар. Эжик халырт кылдыр ажа октатыынган соонда Семис кожай ийи дүжүмет эдертип алган бо кире халып келген. Оларның соок карактары ишевегей дег ажыңнадыр шиштей-де берген. Соок хат-шуурган самдар өгнүң иштинче база дывыржып кирип келген.

Семис кожай ийи быктың даяныпкан, корзагар диштери ырзая берген үзер буга дег хыйыртап турган. Ооң соонда ол Кержекпенче түүк бооставы-биле хыыгайның кышкырган:

— Үндүрүүң чоп күүсетпээн сен, тарийги!?.

Кержекпен черге чедир сөгүргеш, чаныпп чугаалаан:

— Күжүр дээргим, үндүрүүмүң күүсеп бээрим черле албан...

Өдекмаа кадай база черге чедир сөгүргээш, ашаанга болчуп, чүвениң шынын-на чугаалаан:

— Дээргим хайырааты, ашаам хөөкүй ааражтың кызыл-дустай бер часты ышкажыл.

Семис кожай шөртегер иштин, тудуп каан далган дег марбыгыр чаактарын сырлеңнедир каттырып, тыйыңайнып үнген:

— Хи-хи-хи! Хи-хи-хи! Кербес силер бе, дүжүметтер. Кержекпен өлүр часкан ышкажыл. Хы! Үндүруг төлевес албатының ажыы түү боор, дываажаң ораныңче чорүй барган болза эки турган-дыр ийин. Хи-хи-хи!

Семис кожайның мстпегер ак арны ооң өөш тынып каттырганындан чыдыг баар дег өлөрип калган. Ол арай деп каткызын тыртып алгаш, оң холунда чайын турган кымчыыы-биле Кержекпенни ийи улай тудускан.

— Өөдежок чалгаа чүве сени мен канчаар эвес мен, ыргак оорган хөндүрүпкей мен ааң! — дээш, Семис кожай база катап кымчызын кодүрүп чыдырда. Дооскара ооң кымчы туткан холуңче удур шурай бергеш, кожайның холун ызырып дырбап эгелээн.

Семис кожай кыпсынчыг алгырып үнген:

— Уе! Уе! Кончуг эниктимоңу тудунар, дүжүметтер!

Мөзүргей шокар арыннығ арган дүжүмет Дооскараны, бора-хөклеш тепкен хартыга дег, мыжырадыр сегирип-ле алган.

— Боларның кижи тудуп ылыр оскүс анайы бар эвес. Ол эник ыдын хулуп, шарып альпар. Холечиктин амыдыралын аңаа мен таптыг көргүзүп берейн — дээш, ол дашкаар үне халааш, кыскыл аъдын муна каалкан. — Чыдыг ыт оглу хову сыңмас хоюмнуң чанынга талтыг дириг хоютку болгай ааң. Хи-хи-хи! Ха-ха ха!

Шуурган улам күштелип, самдар өгнүг чыжырадыр силгий берген.

КЫЗЫЛ ХАЯА

Төре хөрээ өскерилген. Шагның экизи Саян сынарының артындан чайынандыр хаяалап келген. Улуг Октябрьның чаңгызы тыва черге база дойлуп үнген.

Бичии оол Дооскара сес чыл ажыг үениң дургузуунда Семис кожайга холечиктеп турда, ооң хуу-салымында аас-кежиктиг хүн моңгезинбиле чырып келген.

Дооскара Дагыр-Шемиге чедип келген кызыл партизаннарның бир улуг отрядының аъттарын даайы Демир-оол, акызы Моңге-биле дүнгедип хонгаш, болуп чорун орда, дээрниң чөөн түгүнге кызыл хаяа чаптыла берген. Ол ону магадап, улуг өөрүшкү-биле көрүп турарга, дээрниң чөөп талазында кыдыг-кызыгаары көлүлбес улуг кызыл тук чалгып турган ышкаш апарган.

Удаткан чок аас-кежиктиң кызыл хүнү Дагыр-Шеминиң кырынга чайынадыр дээп үнүп келген. Кызыл партизаннарның аъттыг отряды кызаа хемниң иштин ору чоктап орган. Отрядтың бажында кызыл тук чалгый берген. Хосталганың кыпыл тугу киискип чораан.

Дескен актар кызыл партизаннарга чылча шалтырган. Ядыыларның хостуг эргези мөңгежирээн. Байларның, дүжүметтериниң баштары халайган. Кинчи-бек, даплал үзүткаттынган.

Дооскара Семис кожайның чүзүн-чүзүн кодан малын ядыыларга үлеп бергенин база көрген. Аңаа ол өөрүпле хамнаап.

Х. ОЯДАН-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ

28. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Элээдилерниң чогаадылгазы. 9.40 — «Эскадра уходит на запад». Уран-чечен фильм. 11.05 — Концерт. 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.10 — Сээң лениичи библиотекан. В. И. Ленин — «Америк ажылчыннарга чагаа». 15.45 — Бүгудеге стадион. 16.15 — Бистиң корреспонденти-леривис чугаалап турлар. 16.45 — Документалдыг фильм. 16.50 — Фильм-концерт. 18.00 — «Аныяк соңгукчуларга — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дугайында». 1-ги дамчыдылга. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем болгаш амыдырал. 19.30 — М. Равель. «Вальс» деп хореографтыг шүлүглел. 19.50 — «Хроника одного лета» деп үш сериялыг уран-чечен фильмниң 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.40 — Театр болгаш үе. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Телефильм. 8.35; 9.35 — Физика. 10 класс. 9.05; 13.10 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарыңга. Эстетиктиг кижизидилге. 2-ги дамчыдылга. 10.35; 11.45 — Ботаника. 5 класс. 10.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 11.15 — Шыдыраа школазы. 12.05 — В. А. Жуковский. 13.40 — Совет чурулга уран түүлүнүң дугайында дамчыдылга. 14.20 — Төөгүнүң арынары. «Маадырлар-биле ужуражышкынар». 15.00 — Телемедээлер. 15.05 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг фильм. 18.50 — «Алия төвү». 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Совет Тыва — салгалдарының салымында». Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбырыгга турааскаатказы дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 20.45 — Документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». 21.40 — «Музыка Верди». Уран-чечен телефильм. 22.30 — 22.55 — Документалдыг телефильм.

29. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильм. 9.35 — «Хроника одного лета». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.45 — «Аян-чорукчулар клуву». 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.30 — Концерт. 15.50 — «Объектив». 16.30 — «Он алды хар чедир болгаш оон өрү назылыг». 17.15 — «Чурук бүрүзүнде — хүн». 17.30 — Эрткен неделяда спорт. 18.00 — «Аныяк соңгукчуларга — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дугайында». 2-ги дамчыдылга. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.10 — «Коллектив шыдаар». 1-ги дамчыдылга. 19.45 — «Хроника одного лета» деп уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.40 — Телефильм-монография. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — Нинти биология. 9 кл. 11.05 — Өг-бүле болгаш школа. Тележурнал. 12.10 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.40 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.00 — Хоойлуну билир сен бе? Чагааларга харылар. 13.45 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. А. Ковалёвтуң дугайында телеочерк. 14.15 — Е. Буков. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 15.00 — Телемедээлер. 15.05 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Школа амыдыралы». Тележурнал. 18.50 — Киножурнал. 19.00 — Делегей байдалының допчулалы. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Баскетболга ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. Эр улус. «Жальгирис» — ЦСКА. 21.00 — «Ye». 21.40 — «Гость». Уран-чечен телефильм. 22.10 — Фильм-концерт. 22.20 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. «Трактор» — ЦСКА. «Спартак» — «Торпедо» (Горький).

М А Р Т

1. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер. 9.30 — «Хроника одного лета» деп уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 10.40 — Концерт. 11.15 — Документалдыг телефильм. 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер. 15.30 — Концерт. 16.15 — Хөглүг старттар. 17.00 — Р. Шуман. Скрипкага болгаш фортепианога соната. 17.15 — Шыдыраа школазы. Ак терге. 17.45 — Мультфильм. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университединиң 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Концерт. 19.50 — «Хроника одного лета» деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-ку сериязы. 21.00 — «Ye». 21.40 — Концерт. 22.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — Нинти биология. 10 класс. 9.05; 12.00 — Испан дыл. 10.05 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 10.35; 11.35 — Зоология. 7 класс. 11.00 — Аваның школазы. 12.30 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы Р. Х. Канчуковеваның дугайында телеочерк. 13.00 — Төөгүнүң арыннары. «Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». 13.30 — «Стажер». Уран-чечен фильм. 15.05 — Телемедээлер. 15.10 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Шыланам». «Кангывай-Мерген» деп тоолдуң уланчызы. 18.30 — Ойнаарактар фильми. 18.45 — «Азия төвү». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Концерт. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — А. Эшпай. Дөртку симфониязы. 21.00 — «Ye». 21.40 — «Возврата нет». Уран-чечен фильм. 23.15 — 23.50 — Гандболга ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. Эр улус. ЦСКА — СКА (Минск). Ленинградтан дамчыдар.

2. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.55 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Хөглүг старттар. 9.50 — «Хроника одного лета». деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-ку сериязы. 10.55 — «Ырак болгаш чоок ырлар». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. Левашов чорудар. 11.40 — Телемедээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.05 — Москва чоогунуң көдээ суурларының бөгүнгү болгаш даартагы хүннери. 15.35 — Документалдыг фильм. 15.40 — Бис БАМны түдүп турар бис. 16.10 — Концерт. 16.45 — Документалдыг фильм. 18.30 — «Улустуң аялгалары». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Документалдыг телефильм. 19.30 — Аныяк ыраажыларның бүгү-эвилел телеконкурузу. Таалинден дамчыдар. 21.00 — 21.30 — «Ye». Оон соонда Күрүнениң М. Пятницкий аттыг үлегерлиг улусчу ниити ыры бөлүүнүң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — Төөгү. 4 класс. 9.05; 12.45 — Англи дыл. 10.05 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 10.35; 11.40 — Төөгү. 7 класс. 11.05 — П. Тычинаның лириказы. 12.10 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы Э. А. Виигренниң дугайында телеочерк. 13.15 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыл тур бис. 13.45 — ССРЭ-ниң монументал уран түүлү. 14.15 — Билиг — күш. Эртем-тайылбырлыг журнал. 15.00 — Телемедээлер. 15.05 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Азия төвү». 18.50 — Киножурнал. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — Телефильм. 19.30 — Республиканың хөгжүм-шии театрының артистериниң соңгукчуларга концерти. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Музейлерни болгаш делегелге залдарын дургаар». Дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Оон соонда — В. Маяковскийниң лириказы. РСФСР-ниң улустуң артизи О. Басилашвили номчуур. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ-ниң кубогу дээш маргылдаа.

3. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 9.30 — Орус улустуң хогжум хереселдериниң концерти. 10.00 — «Спортлотонун» 9-ку тиражы. 10.10 — Буратинонуң делегелгези. 11.10 — «Эш ыры». Бүгү-эвилелдиң телеконкурузу. 13.10 — «Шүлүм чогаалы» Аркадий Кулешов. 13.55 — 14.10 — Чапсар. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 — «Ак-көк отчуташтыы» эриннарындан. 15.40 — Оны силер кылып шыдаар силер. 16.25 — «Көдээ Советтиң кырында туң» Дамчыдылга. Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 16.55 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.55 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 18.25 — Уран түүл мастерлериниң концерти. 19.55 — «Особо важное задание». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Особо важное задание» деп уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 22.40 — 22.50 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.30 — Концерт. 9.15 — Орус эртемден-энциклопедист В. Н. Татищевтиң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 9.45 — Амгы үениң литературазы тайбың дээш демиселде. 10.40 — «Эртенги почта». 11.10 — А. Белинский — «Пятый десяток». Фильм-шии. 13.00 — Мультфильмнер. 13.25 — «Аян-чорукчулар клуву». 14.25 — Баскетболга ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. Эр улус. ЦСК — «Жальгирис». 15.05 — Кино көрүкчулериниң кичээнгейинге. 15.50 — Элээдилерге музыкалыг дамчыдылга. Беседаны РСФСР-ниң уран түүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы С. Виноградова чорудар. 18.00 — Мячилиг хоккейге ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. «Зоркий» (Красноярск) — СКА (Хабаровск). 18.45 — «Кадыкшыл» 19.30 — Школа реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажыл тур бис. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Делегей байдалының допчулалы. 20.30 — «Музыкальный киоск». 21.00 — «Ye». 21.35 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.45 — Хоккейге ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. «Химик» — «Спартак». 23.15 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. 00.00 — 00.50 — Футболга ССРЭ-ниң кубогу дээш маргылдаа.

4. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 «Ye». 8.40 — Уругларга эртенги гимнастика. 8.55 — «Будильник». 9.25 Коньки спортунга делегейниң бирги чери дээш маргылдаа. Спринт. 9.55 Чиик атлетикага Европаның бирги чери дээш маргылдаа. 10.40 — «Совет Эвилелиниге бараан боот тур мен!». 11.40 — «Надыкшыл». 12.25 — «Эртенги почта». 12.55 — «Көдээниң шагы». 13.55 — 14.10 — Чапсар. 14.10 — Н. Погодин — «Кремлёвские куранты». Фильм-шии. 16.50 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар хүнү. Соңгулда участоктуңнан репортаж. 17.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 18.05 — «Музыкальный киоск». 18.35 — «Делегей панорамазы». 19.25 — «Светлый путь». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.45 — «Делегей болгаш аныяктар». 22.20 — Концерт. 22.45 — 22.55 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Уругларга эртенги гимнастика. 8.20 — «Эртем болгаш техника. Киножурнал. 8.30 — Концерт. 9.00 Орус чугаа. 9.30. — Документалдыг фильмнер. 10.00 — Ф. Шуберт. Симфония № 9 до мажор. 10.50 — «Билдингир-даа болза, элдептир». 11.50 — Уругларга фильм. 13.00 — «9-ку студия».

КЫЗЫЛДАН

14.00 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар хүнү. Республиканың соңгулда участоктарындан репортаж. 14.10 — Киножурнал. 14.20 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар хүнү. Республиканың соңгулда участоктарындан репортаж (орус дылда).

МОСКВАДАН

14.30 — «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш синхроннуг эштинишкинге делегей маргылдаазы. 15.05 — Бистиң корреспонденти-леривис чугаалап турлар. 15.35 — «Кушкаштар». Документалдыг телефильм. 15.45 — «Адъютанц его превосходительства» деп беш сериялыг уран-чечен телефильмниң 5-ки сериязы. 17.00 — Фильм-концерт. 18.05 — «Улица полна неожиданностей». Уран-чечен фильм. 19.15 — Документалдыг фильм. 19.25 — Күрүнениң орус музейи. XVIII түс чылдың бирги чартыынын уран түүлү. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Черде, дээрде болгаш далайда». 20.45 — Документалдыг фильм. 21.00 — «Ye». 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. «Сокол» — «Динамо» (Рига). 2-ги болгаш 3-кү оюннар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Бөгүн республикага кежүн түрар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 22—27, чамдык черлерге 12—17 градус соок болур. Кызылга агаар дүне 32—37, хүндүс 15—17 градус соор.

ХУУДА ТРАНСПОРТ ЭЭЛЕРИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң 1984 чылдың февраль 22-де № 86 шиитпирин даугаар 1984 чылдың марттың 1-ден эгелээш, транспорт чүүлдериниң ээлери хамаатыларга нефть продуктуларын райондар аразының сельхозтехниказының девискээринде. Индустриальная кудумчузунда № 5 бензин кудар станцияга акша-биле туда санажып бээр. Кызыл хоорайга нефть продуктуларын рынок фондузунуң талоннарын дөмтаар бербес.

Туран, Шагаан-Арыг, Чадаана хоорайларда, райониар төптеви Мугур-Аксы, Кызыл-Мажалык, Хандагайты, Тээли, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп, Самагалдай, Тоора-Хем суурларда, Ырбанда, Эрзинде, Балгазында, Хөвү-Аксында бензин кудар станцилалар кывар-чаап материалдарны рынок фондузунуң талоннары-биле бээр.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Скорость» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вечера на хуторе близ Диканьки» 9.30, 14.40, «День командира дивизии» 11.00, 12.50; 18.00; «Любви, любви, но не теряй головы» 16.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бездна» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Возвращение резидента» 15.00, 19.40, «Берём все на себя» 17.50 шактарда.

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң ректорады, партия бюрозу, профэвилел болгаш комсомол организациялары, «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери, пединституттуң марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи

Василий Амырдаевич КОПЕЕЛДУН

нар болгаш үр аараанының соонда 1984 чылдың февраль 25-те мөчээнин дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалды илергейлеп тур.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымелгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийин амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, олуг-езебейн баргаанда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2066.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң галазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00836

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 52 (12442) | 1984 чылдың февраль 29, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалычы 40 неделя» деп күш-ажылчы эдлерни чарлаар дутайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган. Ол эдлерге баштай кирген бүдүрүлелериниң бирээзинге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи хамаарыжыр.

Даш-Мөге Дамбаевич Ондарның удуртканы даг-дүгү арыглаар цехтиң № 1 эдлээ шалычы неделяга бедик көргүзүглүг болган. Бо эдлер январьда 37 тонна бедик шынарлыг даг-дүгүн бүдүрер турган, иламындан алыр 40 тонна даг-дүгүн болбаазыраавын үндүрген.

ЧУРУКТА. Даш-Мөге Ондар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Соңгукчуларның А. А. Громыко-биле ужуражыышкыны

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри Андрей Андреевич Громыко-биле Минск-Московек соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны февраль 27-де Белоруссияның найысылалынга болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Белоруссияның ССР-ниң В. И. Ленин аттыг Күрүне университединиң ректору, Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының академигни Л. И. Киселёвский ужуражыышкынга илеткел кылган, А. А. Громыконуң амыдыралчы оруунуң дугайында чугаалавышаан, коммунистерниң болган партия кежигүнү эвес-терин, коммунистерниң болган партия кежигүнү эвес-терин бүзулбас блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынарын соңгулда хүнүнде бир эп-сеткилдиг бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ажылчы чоннарның коллективтери бир эп-сеткилдиг бүрүн чүүлдүзүнүп деткип турарының дугайында ужуражыышкынга чүве чугаалаанар демделээн. Делегейниң ядролуг дайынының кыжаныышкынындан кижи төрелгетенин камгалаарынче, улустар аразынга идегежир чорукту, бот-боттарын билчирин болган кады ажылдажылганы быжыглаарынче бистиң партиявыстың болган күрүневистиң принципиалдыг угланыышкынын СЭКП ТК-ның февраль Пленуму тодаргай бадыткаан.

Соңгукчуларның чылыыбиле уткааны А. А. Громыко ужуражыышкын хуралынга чүве чугаалаан.

Силерниң идегелиңер — ол дээрге хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон Төп Комитединиң болгаш Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле чүүлдүзүнүп, деткээнинии илергейлээшкини-дир деп, ол чугаалаан. Ол дээрге бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказы совет кижилериниң күзел-соруунга харыылап, оларның деткимчезин ап турарының бадыткалы-дыр.

Совет улустуң амыдыралының бүгү талаларынга сөөлгү үеде болдунган чогумчалыг чорудулгалар бистерден элекке чарылган Ю. В. Андроповтуң ады-биле болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг болган. Оон ады бистиң чуртувустуң төөгүзүнге, совет кижилериниң сагыш-сеткилинге кеззеде артар.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок Пленуму СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга Константин Устинович Черненкону бир үн-биле соцгаан. Партияның политиказын амыдыралга боттандырар херекке бодунуң организакчы талантызын, партийжи хөй талалыг дуржулгазын берип чоруур чайгылыш чок демиселчи эш К. У. Черненкону партия болгаш чон эки билир болгаш СЭКП ТК-ның Пленумунуң ол шиитпирин бир эп-сеткилдиг деткээн.

Ленинчи орук-биле моон соңгаар-даа чоруурунга бистиң партиявыстың быжыг шиитпирлиин, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күүзүн улам ынай быжыглаарының, чонниң чаагай чоруун бедиринии, чер кырынга тайбыны быжыглаарының сорулгаларын боттандырарынче оон угланыышкынының үргүлчүлелдинин Пленумга К. У. Черненконуң чугаазынга бадыткап айыткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи, ТК-ның оон дараазындагы Пленумнары партияның амгы үеде стратегиязын — бышкан социализмни сайзыраңгайкыдарының стратегиязын хөгжүткен болгаш улам-на тодаргайлаан. Бистиң тургузуувустуң аажок улуг күштерин болгаш аргаларын улам экп, улам-на долу ажыглаарынче партияның күженнишкиннери утланган.

Бистиң чуртувустуң үнү делегей ареназынга авторитеттиг болгаш күштүү-биле дыңналып турар. ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг утланыышкыны коньюктурлуг өскерлиишкин чок. Совет Эвилелиниң тайбыңга хаңызы-биле ынак даштыкы политиказының характер байдалын бистиң партиявыстың съездилериниң шиитпирлери болгаш ССРЭ Конституциязы бадыткап быжыглаан.

Социалистиг интернационализмниң принцивинге үндезилээш, аксы-дүнма чурттарның сырый каттыжыышкынын бүгү тала-биле хандыр быжыглаары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Дем каттыштырган политиктиг кады ажылдажылганы улам ынай сайзыраңгайжыдары бистиң кады ажылдажылгавыстың ажыктыг чоруунга бараан болуп турар, ынчаарга социалистиг дем каттыжылгазының идегелдиг камгалалы — Варшава Керээзиниң организациязы ол кады ажылдажылганың эң чугула чепсээ-дир. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери чурттарның экономиктиг күчүзү өзүп турар. Хүн айтырыында — экономиктиг интеграцияны шынар талазыбиле чаа деннелче шилчидири. Социализмниң аксы-дүнма чурттары-биле сырый каттыжыышкынны быжыглавышаан, бүгү-ниити тайбыңның херээнге улуг салыышкынны оон-биле киирип турар бис.

Делегейге байдал нарын, чамдыкта дүшкүүрлүг боон артпышаанын А. А. Громыко уламчылап чугаалаан. Дүшкүүрлүг чоруктуң үнүп турар дээш — империализмниң агрессчи политиказының авантюристиг хөделиишкиннери боон турар. Амгы америк администрация тургустунган шериг-стратегтиг деп күштү АКШ-тың талазының хемчеглериниң талазы-биле Стокгольм конференциязының келир үезин бистер база ынчаар көрүп турар бис.

А. А. Громыко совет-америк харылзааларының байдалын тайылбырлаан, амгы америк администрациязы еске кым-даа бодунуң хөделиишкиннери-биле оларны баксыралын база нарындатпаан. Амгы үеде ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижидиргече угланган чугааларны албан-даа ужурунда Вашингтонга дыңнап болур. Ынчалза-даа ындыг чугааларга бүзүреп көөру берге. Ындыг хевирлиг медеглелдерни оон кайы хире үнелеп көрбезин АКШ-тың администрациязы чангыс эвес удаа көргүскен. Сөөлгү ындыг чугаалар хоозун чүлчуруушкун болбазынга, ол дээрге соңгулда мурнунуң кажарлаашкынының түңнели эвес болурунга идегээрин күзеп база болбайн аан. АКШ-та шын күзел бар бе дээрзинии дугайын оон херек кырында хөделиишкиннеринден көөр апаарывыс билдингир.

Бир эвес АКШ-тың чазаа делегей херектеринге болган Совет Эвилели-биле айтырыларга улам боттуг турушче киреринге белен болза, хамыктың мурнунда амдаа Вашингтонда чоруп турар социализмге удур «крестиг походтуң» концепциязын ап октаан турар ужурлуг. Күрүнелер аразының харылзааларының тургустунар үндезини — бүгү маргылдааларны болгаш чөрүлдээлерни чүгле тайбың аргабиле шиитпирлээр дээш туржуп турар күрүнелерниң ниити эрге-ажыктары болур ужурлуг. Аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары — Совет Эвилелиниң АКШ-тың аразынга харылзааларының база тургустунарының үндезини ол болур.

Тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктары дээш ажылдап болур шол делгем. кыдыг-кызыгаар чок. Делегейниң дүшкүүрлүг чорууп эвээжедиринге, делегейге бүзүрежилгенің байдалын тургузарыңга херек кырында идиг кылырынга белен бүгү күрүнелер-биле бистиң чүртувус долу хемчээлдиг кады ажылдаар апаар.

Совет улус Коммунистиг партияны болгаш оон Төп Комитедин долгандыр сырый каттыжыышкын-биле ССРЭниң Дээди Совединге соңгулдаларга уткуштур бар чоруурун А. А. Громыко түңнелинде чугаалаан. Коммунистиг партия бистиң чүртувусту Ленининиң оруу-биле бүзүрелдиг баштап турар. Партияда улустуң эрге-ажыктарындан өске эрге-ажыктар чок. Совет кижилерниң чаагай чоруунуң дугайында, бистиң күрүнениң чечектелиишкининиң дугайында сагыш салыышкын оон ажыл-чорудулгазының кажан-даа кол угланыш боон келген болгаш бооп-даа турар, моон-даа соңгаар ындыг болур.

(СЭТА).

Куш-ажылчы медээлер

ИЙИ АЙНЫҢ КҮҮСЕТКЕН

Улут-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының Ырбанда ыяш белеткелчилери ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге чедир тайгадан ыяш үштурүүнүң талазы-биле алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

Ыяш үштүр тракторларның механизаторлары болгаш ону хем эриинде сал кылыр черге чедир соөртүр машиналарның чолаачылары эвес-шудургу ажылдап, 47 мүң кубометр тудуг ыяжын чедирген. Маңаа Николай Гусельников, Валерий Любутин, Николай Ширинкин болгаш өскелер-даа шылгарап, үлегерлиг ажылдаан.

Улут-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының күш-ажылчы коллективтери бо чылдың ийи айларының планныг даалгаларын хүүсаадан эрте күүсеткен.

В. МААДЫР-ООЛ.

АДАКТАЛГАН

Сүт-Хөл районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының Өлең хойжу бригадазының төрүүр 1113 хоюнуң колдуу оолдавкан болгаш чаш төлү четче камгалап алдыңган.

Совхозтуң мурнакчы малчыны Таан-оол Ондарның төрүүр 248 хоюнуң оолдаашкыны адакталып турар. Ол ышкаш оон чарыштыг эжи, ажыл-агыйның хоочун, дуржулгалыг хойжузу Кодур-оол Ооржактың коданында 270 ажыг хой оолдапкан болгаш ынча санныг чаш хураганнар менди камгалап алдыңган.

Б. КҮҮЛАР

КОДАННАРДА

Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозта бо чылын төрүүр 9545 хойнуң 7200-үү оолдапкан. Хураганнар менди.

Даштыг-Тей. Туралыг бригадаларында хой оолдаашкыны удавас доостуруниче чоокшулаан.

Мешпең-Хөл хойжу бригадазында Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Совединиң депутады Өзер-оол Мөңге 100 хойга онааштыр 88 хураганны. Туралыгда Калдар-оол Күнзүк 80, Даштыг-Тейден Кызыл-оол Сандык 90 хураганнарны бо хүннерге чедир камгалап алганнар.

Т. КАРА-ООЛ.

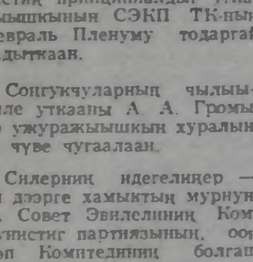

ЛЕНКОРАНЬ. (Азербайджан ССР). Ленкораньның ногаа-чимис заводунуң коллективи чыл иштинде соксаал чок ажылдаарының чурумунче шилчээн. Ол коллектив хөй хемчээлдиг гранат суксунуң, кат-чымистей хайындырып кылган компоттарны болгаш вареньени чурттуң Соңгу районнарынче дүүн чүдүрүп чоруткан. Ол бүдүрүлге черинге кылган чаартылганың ачызында кыш-кы айларда продукция бүдүрүп үндүрер аргалыг апарган. Бо кыжын чайгы болгаш күскү-даа үелерде курлавырлаан чиг-эт-биле барык 6 миллион лааза консерваларны кылып үндүрген, ол болза планнаттынганындан барык бир миллион лааза хөй-дүр.

ВЛАДИВОСТОК. Ярославскиң суурда руда арыглаар комбинаттың коллективи металлургия үлетпүрүнче кылып чорудар чиг-эттиң хемчээлин улгаттырган. Бүдүрүлге черин чаартырының үезинде руданы чуурар бедик бүдүрүкчүлүг комплекстерни тургускаш, ажыглалга киирген. Оон түңнелинде кылынып үнер белен продукциянның хемчээли барык 20 хуу көвүдээн.

КУСТАНАЙ. Казахстанның Комсомольский районунуң ырак-узак ажыл-агыларының тараажыларының суурларында, мал ажылының комплекстеринде болган хову турлагларында февраль 27-те арыг суг чээрби үш километр суг дамчыдыкчызы хоолай-биле чеде берген. Суг дамчыдыкчызы хоолайы Казахстанның тарылга шалдеринiң ортузундан геологтарның шинчи деп тыпканы чер иштинде хөөлбээнге кудуктарның комплекстерин дамчыштырып тудуштурган. Ам Кустанай областа хол-биле кылдынган хемнерниң ниити узуну үш мун километр четкен. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа беш чүс километр суг дамчыдыкчызын тудуп тургулаар деп турар.

ТЕТРИ-ЦКАРО. ЦАЛКА (Грузин ССР.) Дагдаштыг районнар төптери Тетри Цкарону болгаш Цалканы-ла ажыглалга киргеи автоматтыг телефон станциязы чурттуң 35 хоорайларыбиле харылзаптырып турар апарган. Бо чылын ам-даа он даглыг районнарның чурттакчылары автоматтыг телефонну ажыглап эгелээр. Ол үүгле чурт-биле идегелдиг харылзаа эвес. Даглыг районнарның телефон станциялары — ажыл-агыйны ашкарарын-га база ажык-дүзазын бээр. Ынчангаш ындыг ажылдарга районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннары щепкейлиг киржип турар. Чоокку чылдарда РАУБ-тарның чагыгларын ёзуглаар республикага он муң номерлиг көдээ АТС-терни кылырын көргеи.

НАХОДКА. (Приморье край). Боду эштип чоруур судно септээр ийи каът будурүлге черин «Стахановчу Петраш» теплоходтуң экипажы Кара далайдан Находкага чедир суг-биле соөртүп алгаш февраль чээрби чедиже чедире берген. Сугга салдап, эштир септелге черлерин, краннарны болгаш өске-даа техниканы соөртүрүнүң тыржулгазын чыып алган. Оларның шенелде ажиндыышкыны будуң чартык айдан-даа хөй үеде үргүлүлээн. Судно Атлантиканы, Индий болгаш Оожуу океанны тавараан.

(СЭТА).

БҮЗҮРЭЭР БИС

Чоокта чаа болуп эрткен нистиг партиявыска четтирээлгег чок Пленум СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга Коммунистиг партиянын болгаш Совет күрүвениң көскү ажылдакчызы Константин Устинович Черненкону соңгаанын Жданов аттыг совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хойжулары, сакманчылары солуннардан номчуп танышкеш, изиг чүүлдүгүзүүшкүн-биле деткидивис. Эш К. У. Черненко Совет күрүвениң чорудуп турар иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказын боттандырарынга бодунуң бүгү күжүн, билиглерин болгаш дуржулгазын бээрин бүзүреткен. Бис база аңаа чоргаарлаптып, бүгү-ле эки чүүлдер дээш төрээн Коммунистиг партиявыска четтирдивис.

Бистиң бригаданың малчынары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге харыы кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, ону чедиишкинниг күүседири-биле сорук киргеи ажылдап турарлар. Амгы үеде төрүүр хой коданнарында хой оолдаашкыны үргүлүлеп турар. Хоочун малчын А. Ондарның коданында 300 ажыг хой оолдапкан, сакманчылар О. Ондар, А. Көк-оол, Н. Ондар чаш хураганнарны эки дорукторуп турар. Дуржулгалыг малчын эрткен чылын бир дугаар төрүүр хой хүлээп алган кожазы аныяк малчын М. Сундакка арга-сүмезин берип турар. Ам оон төрүүр 400 хоюнуң 302-зи оолдапкан, хураганнары чидиринг чок дорутуп турар.

Совхозтуң дирекциязы, партком, көдээ Совет, профэвилел комитеди малчыннарга боттуг дузаны чедирип турар. Малчын коданнарынга мал чемн, сут хандырылгазы багай эвес, автомагазин доктаамал чедип турар.

Бригаданың малчынары боттарының хүн бүрүдеги чымыштыг ажыл-ишки-биле Төрээн чуртунуң хөгжүлдезии улам шапкынчыдарынга, оон камгаланыр күжүн быжыглаарынга хире-шаа-биле үлүүн кадып, кызымакай ажылдаарын хүлээнип турар.

Б. ТҮЛҮШ.
хойжу бригаданың бригадири.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Дүүн Бай-Хаак суурнуң Культура бажыңынга Таңды районнуң совхозтарының үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң төлээлекчилери, суурнуң чүрттакчылары чыылган. СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов ужуражыышкын хуралын ажыткан. Оларның аалчыры — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур дугайында саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкынары-биле деткээн.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта № 585 КМК-зының шеверлекчизи В. С. Лавухин бодунуң чугаазында ССРЭ-ниң Дээди Совединге удавас болуур соңгулдаларга районнуң ишчилериниң белеткелиниң дугайында чугаалаан. Ол чугула ужуурдузалыг политиктиг кампанияны таңдыжылар бедик көдүрлүүшкүнүүң байдалынга уткуур дээрзин ол демдеглээш, депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган. Март 4-те болуур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү авестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээрин ол соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга саналбергеннер районнуң ниити күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглээнер. Эрткен чылын районнуң ажыл-агыларының багай эвес көргүзүглерлиг болганнар. Мал чемн белеткээр талазы-биле республикада калбарган социалистиг чарышка «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң механизатору В. А. Тунай, «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары В. Б. Петров. Межегей ортумак школазының директору К.-К. К. Монгуш, «Коммунизмниң херели» совхозтуң директору И. В. Шушеначев олар демдеглээш, четпестерни чайладырынга дузалажырын депутатка кандидаттан дилеп, чамдык чагыгларны кииргеннер. Ылаңгыя Бай-Хаак суурга чаа Культура бажыңының, район төвүнге сут тудугларын планга кииртип, хуусаазында чүүл ягелээри чугула болуп турарын айытышаан, соңгулдалар хүнүнде бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээрин бүзүреткеннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин соңгукчулар мурнунга чүве чугаалаан. Совет кижилериниң таварышканы аар чидирит — Ю. В. Андроповтуң мөчээни бистиң даштыкыда өөнүктеривистиң база хаңы кажыыдалын болдурган деп, ол чугаалаан. Империалистиг бөлүктериниң өскүдүп турар дайын айыылының бо чидиглеттеп байлалдарынга бистиң чуртувустуң ажыкчы чоннарны партиязының болгаш күрүвениң шылгараңгай удуртукчузун оскузна-даа, Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттыжып, аскежиш дээш, келир үе дээш демиселге үнүн улам дыңзыы-биле катканнар.

СЭКП ТК-ның февральда болган ээлчег чок Пленумуң партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның оон дараазында Пленумнарыиың ажылдап кылганы иштики болгаш даштыкы политиказының боттаныышкынының үргүлчүлели болган. Ук Пленумуң түңнелдерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону бир үн-биле соңгаанын коммунистер, бүгү совет улус изиг чүүлдүгүзүүшкүн-биле деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге моон мурнунда болган соңгулдалардан бээр эрткен беш чылдың дургузунда бистиң чуртувус Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган, совет кижилериниң амыдыралынга болгаш күш-ажылынга тайбың байдалдар хандыртынган.

Хөй националдыг совет улустуң аксы-дүнма дузазының ачызында республикада болган чаартылгаларның дугайында оратор кысказы-биле чугаалаан. Соңгулдалардан соңгулдалар чедир үеде Тыва АССР-ниң көдээ ишчилери күрүнелеп янзы-бүрү марканың хөй-хөй техниказын алган, үлетпүрүү хөгжээн, транспорт бүрүнгаар базымчы кылган. Бо үенин дургузунда Л-410 деп дурга-сумезин берип турар. Ам оон төрүүр 400 хоюнуң 302-зи оолдапкан, хураганнары чидиринг чок дорутуп турар.

Совхозтуң дирекциязы, партком, көдээ Совет, профэвилел комитеди малчыннарга боттуг дузаны чедирип турар. Малчын коданнарынга мал чемн, сут хандырылгазы багай эвес, автомагазин доктаамал чедип турар.

Бригаданың малчынары боттарының хүн бүрүдеги чымыштыг ажыл-ишки-биле Төрээн чуртунуң хөгжүлдезии улам шапкынчыдарынга, оон камгаланыр күжүн быжыглаарынга хире-шаа-биле үлүүн кадып, кызымакай ажылдаарын хүлээнип турар.

Б. ТҮЛҮШ.
хойжу бригаданың бригадири.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Дүүн Бай-Хаак суурнуң Культура бажыңынга Таңды районнуң совхозтарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң төлээлекчилери, суурнуң чүрттакчылары чыылган. СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов ужуражыышкын хуралын ажыткан. Оларның аалчыры — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун соңгуур дугайында саналды чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкынары-биле деткээн.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта № 585 КМК-зының шеверлекчизи В. С. Лавухин бодунуң чугаазында ССРЭ-ниң Дээди Совединге удавас болуур соңгулдаларга районнуң ишчилериниң белеткелиниң дугайында чугаалаан. Ол чугула ужуурдузалыг политиктиг кампанияны таңдыжылар бедик көдүрлүүшкүнүүң байдалынга уткуур дээрзин ол демдеглээш, депутатка кандидаттың допчу намдарын чыылганнарга таныштырган. Март 4-те болуур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болгаш партия кежигүнү авестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээрин ол соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга саналбергеннер районнуң ниити күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглээнер. Эрткен чылын районнуң ажыл-агыларының багай эвес көргүзүглерлиг болганнар. Мал чемн белеткээр талазы-биле республикада калбарган социалистиг чарышка «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң механизатору В. А. Тунай, «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары В. Б. Петров. Межегей ортумак школазының директору К.-К. К. Монгуш, «Коммунизмниң херели» совхозтуң директору И. В. Шушеначев олар демдеглээш, четпестерни чайладырынга дузалажырын депутатка кандидаттан дилеп, чамдык чагыгларны кииргеннер. Ылаңгыя Бай-Хаак суурга чаа Культура бажыңының, район төвүнге сут тудугларын планга кииртип, хуусаазында чүүл ягелээри чугула болуп турарын айытышаан, соңгулдалар хүнүнде бадылаашкының чаңгыс кижи дег бээрин бүзүреткеннер.

Депутатка кандидат Г. Ч. Ширшин соңгукчулар мурнунга чүве чугаалаан. Совет кижилериниң таварышканы аар чидирит — Ю. В. Андроповтуң мөчээни бистиң даштыкыда өөнүктеривистиң база хаңы кажыыдалын болдурган деп, ол чугаалаан. Империалистиг бөлүктериниң өскүдүп турар дайын айыылының бо чидиглеттеп байлалдарынга бистиң чуртувустуң ажыкчы чоннарны партиязының болгаш күрүвениң шылгараңгай удуртукчузун оскузна-даа, Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттыжып, аскежиш дээш, келир үе дээш демиселге үнүн улам дыңзыы-биле катканнар.

СЭКП ТК-ның февральда болган ээлчег чок Пленуму партияның XXVI съездизиниң, ТК-ның оон дараазында Пленумнарыиың ажылдап кылганы иштики болгаш даштыкы политиказының боттаныышкынының үргүлчүлели болган. Ук Пленумуң түңнелдерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш К. У. Черненкону бир үн-биле соңгаанын коммунистер, бүгү совет улус изиг чүүлдүгүзүүшкүн-биле деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге моон мурнунда болган соңгулдалардан бээр эрткен беш чылдың дургузунда бистиң чуртувус Коммунистиг партиянның удуртулгазы-биле ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган, совет кижилериниң амыдыралынга болгаш күш-ажылынга тайбың байдалдар хандыртынган.

Хөй националдыг совет улустуң аксы-дүнма дузазының ачызында республикада болган чаартылгаларның дугайында оратор кысказы-биле чугаалаан. Соңгулдалардан соңгулдалар чедир үеде Тыва АССР-ниң көдээ ишчилери күрүнелеп янзы-бүрү марканың хөй-хөй техниказын алган, үлетпүрүү хөгжээн, транспорт бүрүнгаар базымчы кылган. Бо үенин дургузунда Л-410 деп дургузунда Л-410 деп дурга-сумезин берип турар. Ам оон төрүүр 400 хоюнуң 302-зи оолдапкан, хураганнары чидиринг чок дорутуп турар.

Совхозтуң дирекциязы, партком, көдээ Совет, профэвилел комитеди малчыннарга боттуг дузаны чедирип турар. Малчын коданнарынга мал чемн, сут хандырылгазы багай эвес, автомагазин доктаамал чедип турар.

Бригаданың малчынары боттарының хүн бүрүдеги чымыштыг ажыл-ишки-биле Төрээн чуртунуң хөгжүлдезии улам шапкынчыдарынга, оон камгаланыр күжүн быжыглаарынга хире-шаа-биле үлүүн кадып, кызымакай ажылдаарын хүлээнип турар.

Таңды районнуң ажыл-агыйларының, үлетпүрүү бүдүрүлгелериниң бөгүнгү куш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглевишаан, оратор чамдык сорулгаларны база салгаш. Ылаңгыя чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга районнуң ишчилериниң үлүг-хуузу эвээш эвес болур ужурлуг. Республикада тараалаң районга чер ажылының культуразын чамдаа бедиреп чугула. Ол ышкаш мал ажылында четпестер эвээш эвес. Оон продукциялуг чоруун бедидери, чаш төлүн бүрүн камгалап алыры малчыннарның соңгаарлаттынмас сорулгазы болуп артар.

Күрүненің күш-ажылдың болгаш планның сагыларчурумун быжыглаарынче районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының кичээнгейин углаан. Ол ышкаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле айтырыг күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге артар ужурлуг. Ыяңан Тываның 40 чылын төлептиг уткуур арга туружустунар.

СЭКП райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов хуралды хаап тура, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, соңгулдалар хүнүн болгаш Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш бүтү күжүн мөөнүзээр дээримн районнуң ишчилериниң өмүзээнинден бүзүреткен.

«ПАРТИЙНАЯ ЖИЗНЬ» ЖУРНАЛ

СЭКП ТК-ның «Партийная жизнь» журналының бешки номери парлаттынган. СЭКП-ниң ээлчег чок февраль Пленумунуң материалдарын, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Коммунистиг партияга болгаш совет улусха Кыйгырыгның ыңда парлаан.

«Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвээ — бистиң күжүвустуң эгээртинмес үндезини» деп мурнукку чүүл. «Күрүчер: маадырлыг тнилелгелериниң ээлчээ», «Будурулгениң экономиктиг тускайлаң чоруу бедип турар», «Өлүп олурар салгакчыларның күш-ажылчы болгаш аарыг-чаң кижилерлегини эмжидер» деп чүүлдер паркаттынган.

(СЭТА).

ГЕКТАР ШӨЛДҮҢ ҮНЕЗИ

СЭКП ТК-ның май (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерни, анда хүлээп алдыган Аъш-чем программазын республиканың кедээ ажыл-агыйының, бүтү агропүлетпүр комплекизинниң ажыл-ишчилери сорук киришкинниг болган чогаадыкчы көдүлүүшкүн-биле бүтүндүрүп турар. 1981—1983 чылдарда эътпп чылда ортумак бүдүрери ойгу беш чылдың ол-ла үезинде деңээрге, 9,3, сүттүң — 5,5 хүү немешкен, чүүрганың барык ийи катап көвүдээн. Шүптү категорияларның ажыл-агыйлары 1983 чылда мал болгаш күш продуктуларын садыш алырының, күрүне планның 101,3 хүүта, сүттүүн —106, дүктүүн — 101,2, чүүрганың — 150,6 хүү күүсеткен. Малдың бүтү хевирлериниң баш саны оон мурнунда чылдың-биле деңээрге элээп көвүдээн.

Чүрттүп Аъш-чем программазын чедиишкинниг күүседиринин кол үндезини — тарылга шөлдериниң продуктулуг чоруунун доктаамал өзүдезинде дээрэ билдингир. 1983 чылда республика 113,5 мүн тонна тараазы, 20,9 мүн тонна картофельни, 6,3 мүн тонна ногаа аймаан ажаан алган, бир баш малга оналыштыр 7,6 центнер чем единицазы болуп мал чемин белетээн.

Аъш-чем программазына дүүштүүр он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир республиканың, совхозтарынга мыйыстыг бода малдың баш саның 113 мүн чедирери көрдүүген, оон иштинде инектиг — 43 мүн, а шээр малдың баш саның —1 млн. 100 мүн, хавайның — 26 мүн. чылгының — 23 мүн. кижиниң —13,5 мүн чедирер. Республика бо беш чылдың аптаан ийи чылында күрүнеге 48,7 мүн тонна эътти, 56 мүн тонна сүттү, 2532 тонна дүктү садаар үкүлүүр. Мал ажылының программада айыткыган соруглазарын чедип алыры-биле 1985 чылга чедир тарба бүдүрериң 190 мүн тонна чедирер, а чижеглеп алган мал базыңга оналаштыр мал чемин 11,3 центнер чем единицазы чедирери көрдүүген. Ол деэрге улуг болган харыысалгалыг соруглга, чүге деэрге чер ажылын система чок чорудуп турарының үүжүндэн совхозтарда 72 мүн гектар тараа шөлдери ажыглалдан үнген, суггат чокта ажыглаттынын болуур шөлдер ам колдуунда чок. 1975 чылда республикага чүрттакчы чонның кижи бүрүзүнге 2 гектар тараа шөлү оналаашкын турган болза, 1983 чылда чүгле 1,5 гектар болган. Тарылга шөлдериниң дүрген кызырыкшын турары чүгле чүрттакчы чонның чылдан чылче немежип турары-биле эвес, эскерге чылдагаанзар-биле тайылбыралтыпаар. Колдуунда хөрээнүнүң, үрелиишкиннери-биле, бүдүрүлге болгаш эскерге тудугларның немежип турары-биле хей черлер көдээ ажыл-агый ажыглалыңдан үнүп турар. Ол чылдагаанбиле тарылга шөлдериниң гектар бүрүзүнүң үнези улам өскен болгаш хөрээнүнүң чемишкирин, гектар чер бүрүзүнүң берикчелиин бедидери чер ажылының эң чүгүлә айтырыы болуу берген. Ынчангаш тарылга шөлдериниң гектар бүрүзүн ажыглаарының ажыктың бедидер, оон дүжүттүрүүн болгаш продукциянын ботүнезин чийгедир талазы-биле ажылдың эң чүгүлә үгланыышкыннарынга докталалыынар.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары чер ажылының зона системазын эң дүргей болгаш долузу-биле шиитпээдип алырының хемчеглериниң бүтү комплекизинниң күүселдезин онза контрольга алган. Амгы үеде Кызыл, Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарның совхозтары хөрээнүн үрелиишкинин болдурбес техника-биле долу хандыртынган, ол ажыл Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында база дооступ турар. Хөрээнүнүң плоскорезтер-биле ажылдап кылыры сөөлгү ийи чылда 31,5 хүү эскен болгаш 1983 чылда 210 мүн гектар четкен, а культураларны дилиндектей тарыыры 29,4 хүү эскен болгаш 120 мүн гектар четкен. Хөрээн камгалалыңга тааржытырган сейлкадар-биле тарылганы чорударын көвүдеткен. Чер ажылының чаа системазы хөрээнүнүң чемишкирин бедидип, андырган гектар чер бүрүзүнүң дүжүткүрүн үлгаттырган. Плоскорезтерны хөйну ажыглап турар совхозтар 1983 чылда кожазында эскерге ажыл-агыйларга бодаарга, тараанын оранчок бедик дүжүдүн алган.

Шөлдериниң дүжүткүрүн бедиткен «Тиилелге», «Кызыл тараачын», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Ленинчи орук», «УТКА 25 чылы», «Революциянын чалбыныкы» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дүрүмүлга станциязының дүрүмүлга-бүдүрүлге ажыл-агыйы болгаш эскерге-даа ажыл-агыйлар чер ажылынга чогаадыкчы хамаарылгалыг чоруктун, хөрээн камгалалының агротехниказын ажыктыг ажыглаарының үлегер-чижээ болуп турарлар. 1983 чылда 10 ажылагый гектар шөлден-не 10-12 болгаш оон-даа хей центнер тараанын ажаан алган, чамдык шөлдериниң берикчелиин 22 центнер четкен. А ол-ла үеде 22 совхоз гектардан-на чүгле 5 болгаш харын-даа оон-даа эвээш центнер тараа дүжүдүн ажаан алган. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарның, «Кек-Тей», Тоха аттыг, «Өөк», «Октябрьның 30 чылы» совхозтарның болгаш эскерге-даа ажыл-агыйларының алган дүжүдүнүң хемчээли кончуг куду.

Чер ажылдакчыларының ажылының түүнели агаарбойдустуң байдалдарындан эвээш эвес хамаарылгалыг деэрэн билдингир, ынчалзадаа чамдык ажыл-агыйлар бүгү-ле чүвени олче чүүй каап турары шын эвес. Олла байдалларда чамдык эки ажылдыг ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүлгезин харыындаа көвүдеткен турар. Чижек кылдыы кожа чыдар «Тиилелге», «Кек-Тей» совхозтарны ап көрээлиңер. «Тиилелге» совхозтуң тараажылары чер ажылының хөрээн камгалалының системазынче долузу-биле шилчээн болгаш тарылганы чүгле боттарының класстыг үрезиннери-биле чорудуп турар. А «Кек-Тей» совхоз ол талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн, бок үнүштер-биле демисел чоруттайн келгенинин түүнелинде тараа культураларның дүжүткүрү 1983 чылда гектардан-на 2,4 центнер болган. Ол түүнел «Тиилелге» совхозтуңдан дөрт катап куду болуп турар. Мындыг чижектер республикада эвээш эвес. Моон алгаш көөрге, оон чылдагаанны ажылды кылып чорудуп турар кижилерниң хүлээнген ажылынга харыысалга чогунда, удуртулганың четпезинде болгаш бүдүрүлге, технологтуг сагылга-чүрүмнүң кошкаанда боол турар. Чер ажылының культуразының куду болуп турарының, агротехниканың негелделерин ёзу барымдаалап көөрүнүң үржүүнүдэн 1983 чылда совхозтарда янтизи-биле 30 мүн ажыг гектар тараа шөлү үрелген болгаш ажыглалдан үнген, оон үламыннан 20 мүн тонна тараа чедир алдынмаан. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл районнарның тараан тараазының дыка хөйү (40-тен 60 хүү чедир) үндүр бижиттинген. А чыл моон мурнунда чамдык чылдарга деңээрге шоорү тааржымчалыг болган болгай.

Чер ажылының эртемге үндезилеттинген зона системазының бүтү элементилерин комплекстиг ажыглаарын деэрге ажыл-агый бүдүрүү эртемге үндезилеттинген тарылга зөлчештирилгезин шиитпээдип алыры, тараа культураларының тарылгазын зона, ажыл-агый бүдүрүүнге түс-түзүлгө эң таарымчалыг үеде, дүрген быжыглалының талазы-биле районучтукан сорттарның бедик шынарлыг үрезиннерибиле хөрээнүнүң чемишкиннерине болгаш ол-шыгынга таарыштыр чорудары болур.

Амгы үеде республиканың чайын аңдарар чөлдерниң хемчээли чогумчалыг деңнелге чедип бедээн болгаш ол тараа шөлдериниң 27,5 хүүзүн эзлээр. Аңдарып көрүктүрген чөлдер чер ажылының камгалал системазының база бир чүгүдэ кезээ болуур болгаш шөлдериниң дүжүткүрүн бедидериниң магадылалы болуур. Ынчалза-даа бистең күрүктүрген чөлдерже кичээнгей салбас таварылгалар эвээш эвес. Ол чөлдерден чогуур беримчеи алыр дээш, оларны ажыл-агыйжы ёзу-биле чөп ажыглаар херек.

Тарылга шөлдериниң продуктулуун болгаш чер ажылынга күш-ажылдың бүдүүмчулуун бедидериңге, декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң кедээ ажыл-агый талазы-биле соруглгаларын чедиишкинниг боттандыгарынга мурнакчы технология-биле чергелештир күш-ажылды организастаазының болгаш оон төлевиниин сайзырадыр хевирлерин ажыглаары чогумчалыг.

Ол херекке бот-оруулга-чарылга болгаш керээ харылзаалараның улам ынай хөгжүлдези чүгүлә рольду ойнаар. Эрткен чылдың түүнелдери-биле алырга, күш-ажылды организастаарының талазы-биле кеску чедиишкиннерни чедип алырынга дузалаан. Кижилерниң ажыл-херээнге харыысалгазы бедээн, хүлээнген ажылдарын чогуур өйүнде күүседир, бар күрлевырларны камныг ажыглаар апарган. Бо чылын ажылды организастаарының ол мурнакчы хевиринче шилчиириңге республиканың үүш өстүрер 115 бөлүү белеткенип турар. Оларга 1200 механизатордар ажылдап, Тываның тараа шөлдериниң үштүн бир кезиин болбаазырадырлар. Ол күш-ажылдың бүдүүмчулуун дыка бедидер, кедээ ажыл-агый продуктуларын 0,9 мли. рубльден эвээш эвес хемчээлге немей алыр арганы бээр. Ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери, РАУК чөвүлелдери боттарының күүженишкиннерин коллективтиг керээни чер-черлерге калбартырынче, бүдүүлгениң бүтү участоктарынга үчёту болгаш контрольду инжидеринче мөөнгээри чугула.

Бо хүнзерде республиканың чер ажылдакчылары часкы тарылгага үрезиндерни, техниканы белеткээринин, кышкы агротехниктиг чорудулгаларның комплекизин эртпиреринин улуг ажылдарын чорудуп турар. Ол ажылдарны долу хемчээлге, чогуур хуусаазында болгаш бедик шынарлыг эртпирери шөлдериниң дүжүткүрүн бедидериңге, хөрээнүнүң ол-шык-биле четчир кылдыр хандыртынарынга чогумчалыг болуур база оң бирги беш чылдың дөртку чылының чаагай дүжүдүүнүң идегелдиг үндезинин түргүзар.

Республиканың тарылгага таарымчалыг шөлдериниң хемчээли эң куду. Ынчангаш Тываның чер ажылдакчыларының хүлээлгези —тараа шөлдериниң гектар бүрүзүнүн бедик беримчелиин чедип алыры.

Г. ТУЛУСОЕВ,
СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң килдизиниң инструкторуу.

Кызылдың үлетпүр баарлыг садыының № 12 «Электротовары» магазинининиң садыгжылары колдуунда комсомолчулар, аныяктар. Улуг эвес бо коллектив эртнең чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин эки көргүзүглериг күүсеткен. Ол — мында ажылдан турар кыстарның кызымак, деминг ажыл-ижинин түүнелинде чедип алдыган. Аныяк садыгжыларның ажылы мактадыг. Олар түс-туста эртнең чылда планныг онаалдаларын эки көргүзүглериг күүсеткеннер. Комсомолчу садыгжы Татьяна Базыр — магазинниң мурнакчызы. Хүлээнген керээге кызымаа-биле ол эш-оорүүнүн бүзурелии чедип алган.

ЧУРУКТА: комсомолчу садыгжы Т. Базыр.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Номчукчунуң сүмези

САРЛЫК САНЫН КӨВҮДЕДИР

Бистиң Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери эртнең чылда күрүнеге мал ажылгагыйының продуктуларын садарының планныг онаалдаларын багай эвес күүседиген. Ажыл-агый эът планын 104,3 хүү, сүттүүн 122,7 хүү, дүктүүн 100,5 хүү боттандырган. Ол ышкаш малдың баш санын өскүрер хүлээлгезин долузу-биле күүседип шыдаан. Бо оорүнчүг көргүзүглер түүнү мурнакы күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглап, кижилерниң профессионал билиин, мергежилин бедидип, күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаанындан үлүг хамаарылгалыг болган. Маңаа совхозта мал ажылдакчызы кижи бүрүзүнүң бот-харыысалгалыг бедиткени база эвээш эвес салдарны киришкирген. Ылаңгыя ажылчын эш-оорүнге үлегер-чижээн көргүзүп, хей-аъдын кедүүп чоруур мурнакчыларның бүлиниг үлүүн, арга-дүржүлгазын айтыр аналр.

Ыдыгларның бирээзи совхозта сарлык кадарчызы Шилов Ооржак. Ол эрткен чылын төрүүр 100 сарлыкка онаалтыр 91 былаанны камгалап ап доруктурган. Ол дег бедик көргүзүгүү инек кадарчыларын чедип албаанын маңаа айтырга, ук кадарчының ажыл-ишчизи билдинге бээр. Чүге деэрге, сарлык мал инекке бодаарга дошкун, нарын чаңныг, ажаап-тежээп, кадарынга үлүг чымыштыг мал. Оон онзагай байдалдарын чүгле үлүг арга-дүржүлгалыг кадарчылар ожаап-билип, азырап, бызаазын хүлээп ап, ажаар аргалыг. Ынчангаш бо малдың дугайында бодалым чугаалаар бодай-дыр мен.

Бичиимде сарлык кадарган кижилерни сонуургап көрүп чоруум. Үстүү-Ишкинге Опайлы Оңдар, Алдыы-Ишкинге Багай-оол Сат, Доржу Оңдар хөөп өскелер-даа сарлыының үстүнден саржагны ана инектиг аалдардан хойну алыр турган. Ынчан күрүнеге саржаг дүжаар план бар турган. Сарлык судунуң үскүрүн кижи магадаар чүве. Ол шыырак, дошкун чаңныг, чартык черлик чыгыы мал чайын ыяш хелегезинге девээлеп, өөр болуп алган сүтта тура хүмээр боор чораан.

Кыжын сарлыкты коданче ай дивес болза, чанар деп чүве билбес, дүн чарын кала-даа чыдыптар. Чүге деэрге өөк чартыында кончуг семдер дүгүн кудуе ышкаш доженгеш, соокка белен тоовас мал. Сарлыктың ол семдер дүгүн тазын кыргаан, оон аажок быжыг чеп эжер чораан. А ол чептп аргамчы, өгнүң базырыы, кожаланы кылдыр ажыглаар. Ол шагда садыгнаймаага хендир, аргамчы хөвар боор чүве.

Сарлык даг-даскылга таарышкан мал, оон дүүүнүң тургузуун безин көөрге онзагай— ошкүүү дег быжыг, чидиг ховуудуг. Инекке бодаарга, чем хереглээрин эвээш. Колдуунда кадар өткэ ынак, ынчалзадаа оон моге-шыыраан инекке канчап деннээр боор. Ол шагда машина-трактор ховар турган. Ынчангаш чер чардырып, тараа тарырынга бугашары ажыглаар чүве болгай. Сарлык мал кандыг-даа улуг шарыдан үшчок күштүг деэрзин ынчан херек кырынга көрген мен. Чедишкен, улуг сарлык 300—400 килограмм боор чораан. А чурттаар назыны инектеи оранчок узун. Эки каректап, азыралга өөредип, өстүүп-көвүдедир болза сарлык малдан улуг ажыкты ап болур деп бодаар мен.

Мен бодап көөрүмге, Сүт-Хөл районнуң девискээринде сарлык малдың саны эргинде турганындан дыка кызырылган. Ам сарлык «Сүт-Хөл» совхозтуң Шеле, Шом-Шум, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак, Алаш, Маңчүректе бар. Ол черлер сарлык малды кадарарынга ёзулуг-ла таарышкан черлер. Аңаа сарлыктың баш санын ам барындан оранчок көвүдедип болурунуң аргалары бар деп бодаар мен. Ынчан бо мал ажылгагыйларга эътпп, сүттүм, дүктүң немелде орулгазын киирер.

Үстүнде адаанывыс сарлыкчы, «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны Шилов Ооржак 1984 чылда төрүүр 100 сарлыктан 100 быжаны камгалап ап, 40 чыгам сарлыкты саап болуур мен деп хүлээнип турар. Ынчалза-даа сарлыкчының ол хей-аътпыг колдулуушкүнүн совхозтуң специалистери, удуртукчулары деткивейн турар. Ылангыя чаа төрүттүүген сарлык быжаазынга ветеринарлыг дузаны көргүспес болза, варып, оон туржук өлүп хорап эгелээр. А бо хүнзерге чедир совхозтуң мал эмчилери Ш. Ооржактың · коданынга ховар келир, «үнелиг аалчылар» боор турар. Ол ышкаш малдың хан актажылгазын болдурбалы-биле 8 буганы үндүр бижээш, орнунга оске коданнардан аныяк бугалар бээри чугула апарган. 40 сарлыкты саары амыр эвес деэрзин билбес спецпалист чок. Маңаа дузалажыр кижилер, күүселдиг сааначылар херек. А кол бергедээшкиннер — малчын сарлыкчылар күжүнүн чедиишпезинде. Бир эвес бо дүржүлгалыг сарлыкчыга күзелдиг аныяктарны эвилелдеп, быжыглап каар болза, олардан келир үеде салгал — ёзулуг сарлыкчылар өзүп келир. А совхозтуң сарлыының баш саны ам-даа өзер болгай.

«Алдан-Маадыр» совхоз беш чылдың өмек чылында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Бир эвес сарлык малын улам көвүдедип, ону мал ажылының бир чугула алыры кылдыр сайзырадыр болза, 11-ти беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге алдан-маадыржыларга улуг салыг болур ийик.

С. ОНДАР.

«Тыва кобальт» комбинаттың рудничинде Анатолий Фёдорович Семыкиннің удуртканы дагжылар бригадазы беш чылдың шалыпчызы болуп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

Бедик күш-ажылчы көргүзүглери дээш бригадир Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригаданың кежигүннери (солагай таладан) Анатолий Семыкин, Владимир Куигаа, Александр Дитковский олардың ажылче белеткенин турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң № 2 трактор-хову бригадазы коллективтиг керээни эрткен чылын бир-ле дугаар шиитээткен. Ону ээлээр мурнунда аңаа холбашкан бүгү-ле айтырыглары хынамчалыы-биле ажылдап кылгаш, апрельде күш-ажылдың коллективтиг керээзин чарган. Бригадага кызыл-тас тарыыр 4350 гектар шөлдү быжыглаан, ону бүгү-ле эрежок чугула техниктиг хевекселдер-биле хандырган. Дүжүт алырының онаалда-нормазын совхозтуң эртнең 5 чылдар иштинде ап келген орутчак хемчээлдинге үндезимлээш, гектардан-на 6,5 центнер кылдыр санап доктаатқан.

Коллективтиг керээ ёзугаар ажылдап турганының үезинде бригада кежигүннериниң талазындан күш-ажылдың сагылга-чүрүмү экижээн, техникага хумагалыг, камнаы бедээн, кижи бүрүзүнүң кинти түүнел дээш сагыш салыышкыны күштелген. Көдээ ажыл-агый машиналарының техниктиг хыналдазын чорудуп, үүрмек септелгелерин механизаторлар ой-шаанда кылып ап турганының түүнелинде техника долу күш-биле ажылгаттынып турган. Коммунист Х. С.-Б. Монгушка удурткан он сес кижи составтыг бригада хову ажылдарын түс черниң агаар-бойдузунга таарыштыр кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чорутқан, черни ажылдап кылырының чаа технологтуг арганнарын ажыглап турган. Бо бүгү организаючы, ажыл-агыйжы болгаш агротехниктиг хемчеглерни шыңгыы сагып келгенинин түүнелинде бригада планныг даалгаларын ажыр күүсеткен. Быжыглаттынган шөлүүн гектар бүрүзүнден-не 8,6 центнер дүжүттү ажаап ап, планнан ажыр 293 тонна эки шынарлыг тараазны күрүнеге дүжааган. Бригаданың кежигүннери керээде көрдүнгенин ёзугаар артыкка алган продукциязы дээш чыл төнчүзүнде 24 мүн рубль түүнүг немелде төлевирни алганнар.

Совхозтуң удуртулгазы 1984 чылда 2 звенону бригада керээзинче киирерин планнаан болгаш оске-даа адырларны моон сонгаар шилчиндеринге белеткеп турар.

К. ОЮН.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Монгүш-Тайга районнуң совхозтарының кол-ла сиген кезер шөлү Тес-Хем районнуң Ак-Чыраа девискээринде. Ынчалза-даа механизаторларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар ында тургустунмаан, алды бичии бажыннардан оске кандыг-даа тудуглар чок. Оларга кыжын кижилер чурттаттынмас, соок. Чүгле харын ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң бригадазының бажыныңда печка бар болганы-биле шупту механизаторлар ында сынмарлажып чурттап турар. Арткан бажыннарда печкалар салдынмаан, сопгалары үрелик, ханалары хыраа. Ынчангаш совхозтарның үдуртукчулары, түскай эртемниглери ук бажыннарның септелгезин кыдыртып, чунар-бажың, гараж, кызыл-булун тудугларын база чадагай турар күдүкка бичии бажыңчыгашты немей түүтүрүп, 1984 чылдың сиген белеткээр ажылдарынче аманзан эгелеп сагыш салыр болза, кайы-даа совхозтар мурнуку чылдарга бодаарга, хей сигенни ап болурунуң аргазы бар.

Амгы үеде ында ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң бригадазы январь 20-ден эгелеп сиген белеткелин эгелээн. Ынчалза-даа ыңдыг таарымча чок чорукчан олар ыңдында-ла кыска хүн дургузунуң үнелиг шактарын ажыл-агыйжы эвес эрттирип турар. Ол ышкаш сиген кезер чамдык шөлдерни ол малгаштыг турда, трактор-лар-биле бастырып, үреп каапканы-биле дески черлер ховартап турарының ужурундан сиген кезилдези мурнуку чылларның деннелиниден кулаан болуур. Ону болгурбас диже малгаштыг үеде сигенни хол-биле кезип, чер курган кээрге, техника-биле ажылдазы эки болгу дег. Ынчангаш сиген кезилдезин үенин байдалынга база таарыштыр чорудары чугула деп бодаар мен.

М. ХЕРТЕК.

ХОЙЖУЛААРЫН ШИИТПИРЛЭЭН

Черби сууруун үндезин чурттакчыларының бирээзи Иван Даржаевич Балчыр 1947 чылда механизаторлар курузун дооскаш, 30 ажыг чылдарда төрээн совхозу «Кара-Хаакка» трактор-хову бригадазынга комбайнерлеп, бригадирлеп багай эвес ажылдап келген. 1979 чылдан эгелеп ол хойжулаар деп шиитпирлээн болгаш төрүүр бир колан хойну хүлээп алган. Иван Даржаевич чаа ажылынга база-ла дүргени-биле чаңчыгып, эки түүнелдерни чедип ап турар. 1983 чылда совхозтуң малчыннарының социалистиг чарыжының түүнелдери-биле ол ийиги черни эзлеп, 100 хойга оналаштыр 98 хураганы ажаап өстүрген.

Январь 15-тен эгелеп оон хоюнуң ооллаашкыны түүктээн, чаш төлү хорамча чок дорутуп турар. Малчыныың кыштаанга байдал таарымчалыг. Өөнүн херээжен ээзи С. Чамзоо-биле кады бо чылын 100 хойга оналаштыр 100 хураганны ямгалап ап, бир хойдан-на 3500 граамм дүктү кыстыырын хүлээнген.

Р. ОЧУР-ООЛ.
Кызыл район.

«Шынга» харыы

«ЧӨРҮШКЕК ХӨӨННЕР»

Мындыг эгелиг рейд материалын бо чылдың январь 22-де «Шын» база «Тувинская правда» солунгарга парлаан. Үнген түүлге хамаарыштыр Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко дараазында харыыны чорутқан:

«Рейд материалдарында айыткан фактыларны Көдээ ажыл-агыйн министерствозунуң коллегиязынга Кызыл районнуң РАУК чөвүлелиниң даргазы А. Семёновтуң, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң мол зоотехниги В. Горбуновананың, «Көк-Тей» совхозтуң директору Ю. Кривенконуң, ажыл-агыйның СБФ-ниң бригадири А. Сагояның кижилгезинбиле сайгарган. Солуннарның шүгүмчүлелдиг материалдарын коллегия кежигүннери чөптүг деп санаан. А. Семеновка мал кыштаглаашкынын организастаарын эжежидерин даасқан. В. Горбунова кошкак ажылы дээш сагындырыг алган. Ол ышкаш солуннарга үнген материалдарны РАУК чөвүлелиниге ханы сайгарарын сүмелээн болгаш берге байдалдан дарый үштүнар талазы-биле чамдык ажылдар кылдыынган: малдың бөдүүн чемнерин белеткээр механизмнерни болгаш дериг-херекселдерни неделя дургузунда шуптузун ажыглалга киирер. Фермаларны болгаш малчын түрлагларга малдың чылыг сүт хандырылгазын организастаар база мал чемнериниң чарыгдалын контрольга алыр хемчеглер чоруттунуп эгелээн. Бо чылын районнуң ажыл-агыйларынга кормоцехтер тударының төлевилелдерин ажылдап кылыр.

Республиканың совхозтарын хураган дугаарлары-биле четчир саныг хандырбааны дээш «Зооветснаб» каттыжышкынының директору Н. Сова шыңгыы доңгулда болгаш материалдыг торгаал онааган. Амгы үеде ажыл-агыйларга хураган дугаарларын чедиштир үлээн».

Ийиги харыыга СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары К. Шулуу ат салган. Рейд материалдарын партия райкомунуң бюрозунга чугаалашканын ол бижээн. «Кара-Хаак», «Х Улуг хурал», «Шамбалыг» совхозтарның директорлары В. Ярмольникке, Х. Монгушка, Х. Ховалыгга мал кыштаглаашкынында болгаш хой ооллаашкынында бар четпестер дээш харыысалганы онааган. СЭКП райкомунуң бюрозу районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниге, совхозтарның директцияларынга база партия комитеттеринге кыштаглаашкын байдалын контрольдаарын күштелдирер база четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни-аъдын дааскан.

Амгы үеде садыгның, амыдырал хандырылга комбинадының база районнуң эмнелге ажылдакчылары фермаларның болгаш малчын бригадаларның ажылдакчыларын график ёзугаар эргип турар апарган. РАУК чөвүлелиниң удуртукчулары болгаш специалистери база совхозтарның мал ажылының харыысалгалыг ажылдакчылары малдың суггарылгазын болгаш чемгерилгезин негелдеге дүүштүр хандырып, күш-ажылды организастаарын бедик деннелге тургузар талазы-биле хемчеглерни чорудуп эгелээн. Хой малдың дайзыны — аза огу-биле демисел чорудар болуктерни организастаан.

Үшкү харыыны Кызыл районнуң РАУК чөвүлелиниң даргазы А. Семёнов чорутқан. Рейд материалын сайгарып чугаалашкан хураглга совхозтарның директорлары, партком секретарлары, улусчу контроль комитединиң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары киришкен.

Амгы үеде «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында мал чеми концентраттарны ында чымчадыр бустап, КТУ-10, РТУ-10 деп агрегаттарның дузазы-биле бөдүүн мал чемнерин үүрмектей хээп турар. «Сукпактың» кол будурулге чөрүнде бөдүүн мал чемнерин болгаш кургаг холумак чемнерни изиг буска болбаазырадыр чаа цехти тудуп эгелээн. «Х Улуг хурал» совхозтуң имен кажаазында чылыг суглуг досқаарларны тургускан. сууруң магазинни ажылдай берген. уруглар садыы үдээс ажыглалга киирер. А «Кара-Хаак» совхозтуң малчыннары далган болгаш оскедаа эргежок чугула чем продуктулары-биле хандыртынган.

«Зооветснаб» каттыжышкынының директору Н. Сова дараазында харыыны чорутқан. «Шамбалыг» совхозтуң удуртукчулары четпестерни чажырар соруглга-биле хураган дугаары чедишпес деп чылдагаанны «чогаатқан». Ажыл-агыйда төрүүр 4300 хой бар. А 1983 чылдың ноябрь 28-те Р. С. Бады деп кижини таварыштыр четчир сиңнег дугаарларны чорутқан турган. Өскө совхозтарга дугаарлар чедишпес турганы шын. Ам дугаарларын ында бар.

ШКОЛА БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

Тываның улус өөредилге ажылдакчыларының кичээнгейи бүгү-ниити ортумак өөредилгени сайзырангайжыдарынче, өөреникчилерниң билининиң деңнелин бедитпишаан, оларның күш-ажыл болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экижидип, школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынче, школачыларны ниитилелге ажыктыг бүдүрүкчү күш-ажылга белеткээрин экижидеринче угланган.

Бүгү-ниити ортумак өөредилге дугайында Хоойлуну күүседиринге чугула материал-техниктиг базаны тургузарынче кол кичээнгей салдынган. Он бирги беш чылдың сөөлгү ийи чылында 6220 уруглар өөренир школа, 973 дөрбелчин метр башкылар бажыңы ажыглалга кирген. Эрткен чылын 414,2 муң рубльге өөредилге-көргүзүлге пособиелерин садып алган, бүгү-ниити өөредилгезиниң фондузуундан 120,2 муң рубльдиң дузаламчызын чугула хереглээн уругларга көргүскен.

Узаткан хүн бөлүктериниве бо өөредилге чылында школачыларның 24,7 хуузу хаара туттунган, эрткен чылын ук көргүзүг оон чавыс турган. Бо талазы-биле байдал Бии-Хемде 76,8 хуу, Тожуда 44,1 хуу болуп, өске районнарга бодааргa, бедик деңнелдиг. Республиканың улус өөредилгезиниң кол көргүзүглериниң деңнели бедип орар. Уругларның өөредилгени каар чоруу эвээжеп турар. Кежээки школага өөреникчилер хаара тударының планы күүсеттинген. Чамдык көргүзүглер болгаш түннелдер талазы-биле эки талалар бар-даа болза, улус өөредилгезиниң системазының ажылында четпестер, эде көрзе чогуур чүүлдер ам-даа бар болуп турар.

Бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның школа реформазының дугайында төлевилелин чугаалажыры дооступ турар. Школа бөгүн бурунгаар база бир улуг базымны кылырының эгезинде турар дээрзин башкылар, кижизидикчилер, уруглар болгаш школадан дашкаар албан черлериниң бүгү ажылдакчылары билип турар. Аныяк салгалды өөредип кижизидериниң хөй талалыг чорудулгазының айтырыглары төлевилелде кирген болгаш ону ам бүгү совет улус чугаалажып көрүп, ында көдүртүнген чүүлдериниң чугулазын үнелевишаан, тодаргай санал-оналдарын киирип турарлар.

СЭКП ТК-ның төлевилелинде аныяк салгалды күш-ажылга белеткеп кижизидеринче онза кичээнгей салдынган. Шын тургустунган күш-ажылчы кижизидилге болгаш өөредилге база профугланыышкын, ниитилелге ажыктыг бүдүрүкчү күш-ажылга дорт киржилге өөредилгеге медерелдиг хамаарылганын, хамааты туруштун, кижининг мөзү-шынар болгаш интеллектуалдыг хевирлээшкининиң, күш-дамыр сайзыралының солуттунмае онзагай чүүлдери болуру билдингир.

Республиканың улус өөредилге ажылдакчылары болгаш школа коллективтери школа реформазының төлевилелин чугаалажып тура, боттарының ажыл-херектерин ханы анализтеп, ылангыя бо өөредилге чылының бирги чартында кандыг түннелдерниг болганын тодарадып, четпестерни эдер сорулганы салып турарлар. Бирги чартык чылда өөредилге деңнели 99 хуу болган, алдан дөрт муң ажыг школачыларның 30 хуузу эки болгаш кончуг эки өөренген. Эң кол чүүл билиглериниң ханы, быжыг, амыдырал-биле сырый холбашкан болуру, бедик медерелдиг сагылга-чурумга, төлептиг мөзүшынарга, хамааты быжыг турушка урулганы кижизидери болур дээрзи чугаажок.

Уругларны изиг чем-биле хандырарын Танды, Бии-Хем, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның база Кызылдың школаларында, өске районнарга бодаарга, эки организастаан. Чөөн-Хемчик, Кызыл, Сүт-Хөл, Улуг-Хем дээш өске-даа чамдык районнарда бо айтырыгны кошкак шиитпирлеп турары амдыгаа дээр уламчылавышаан. Чамдык улус өөредилге килдистери, школаларның башкылар коллективтери ияап-ла ортумак бүгү-ниити өөредилге дугайында Хоойлуну амыдыралга боттандырарынче кошкак кичээнгей салып келген. Оон чижээнге Кызыл хооркүүскомнуң улус өөредилге килдизин, Бай-Тайга, Кызыл райОНОларыны киништирип болур. Школа удуртукчулары бүгү-ниити өөредилгениң Хоойлузунуң күүселдезиниң байдалын аналиэтеес, көдээ Советтер болгаш депутат бөлүктери болгаш хөй-нинти организацпялары-биле демнег ажылды чорутпайн турар.

Реформаны чугаалажыры дооступ турар. Улус өөредилге ажылдакчылары, ада-иелер, бүгү чон аңаа киржип турар, чүгле баштайгы айда безин чугаалажыышкынга 100 муң ажыг башкылар, улус өөредилге ажылдакчылары, ада-иелер киришкен. Ону республиканың партия, совет органнары, башкылар, ада-иелер, ажылчы чон шупту чүүлдүгзүнүп деткип турар.

Реформаны амыдыралга боттандырары дээргеле урулганың школага, уруглар болгаш школадан дашкаар албан черлериге кижизидилгени сайзырангайжыдары, күш-ажылга өөредилгени база профугланыышкынны организастаарын үндезини-биле экижидери болур.

КОСМОСТА ЭЭЛЧЕГ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Леонид Кизим, Владимир Соловьёв болгаш Олег Атьков орбитада ужудуушкунда февраль 27-ге чедир чаэрби хонук болганнар.

Экипажтың эрткен неделяда ажыл программазынга геофизиктиг шинчилелдер, «Прогресс-19» корабльдиң чүгүн дужурери, станцияга регламент ёлугаар профилактика хемчеглери көрдүнген турган. Планеталар аразының чүүлдерин, херелденишкинниң галактикада болгаш галактика-даа дашпында үндезиннерин улам ханызы-биле шинчилээр соруга-биле февраль чаэрби дөртте Кроммина дээр кометаны фотога тыттырган. Улус ажыл-агыйының болгаш эртем сорулгаларын шиитпирлээриниң эргежыктары дээш чер кыдының комплекстиг шинчилелдериниң эдлчеглиг ажылын эгелээн. Фото-чурукка тыттырарын болгаш спектрометрлээшкинни орбита комплекизининң Карпаты, Закавказье, Сибирь районнарының кыдынга ужудуушкунунуң үелеринде күүседип турар.

Гамма-херелдерниң болгаш ындыг бригаданың бот-боттарының аразында хүлээлгелерин керээ-биле быжыглаар азы бригаданың паспортунга бижинир. Бригаданың ажылының түннелдерин көргүзер түскай санны ажыдар.

— Бригадаларга күш-ажылды коллективтиг төлээ-

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уламчызы. Этези № 51 «Шында»).

Мария Степановна **Попова** —«Тыва тудуг» трестиң күш-ажыл болгаш шалың килдизиниң начальныгы.

Иван Алексеевич **Поскотин** — Респотребсоюзтуң Кызылда садыг баазазының директорунуң оралакчызы.

Антонина Ивановна **Ренид**— Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Курорбитраждың консультантызы.

Галина Васильевна **Рожкеева** — кинофильмнер тарадыр талазы-биле Тыва конторанып ажылчыны.

Января Григорьевна **Санникова** — хамааты ужар чүүлдүң Красноярск эргелениң Тывада авиабудуругезиниң ажылчыны.

Александр Тимофеевич **Соломатов** — республика прокуратуразының иштелге килдизиниң прокурору.

Николай Петрович **Вихрев** —статистика эргелелиниң чолаачызы.

Елена Алексеевна **Волвенко** —республиканың уругларбажыныңың повары.

Екатерина Петровна **Воротникова** —Тываның геология-шинчилел экспедициязының килдис начальныгы.

Владимир Дмитриевич **Гурков** — Респотребсоюзтуң Кызылда садыг баазазының агентизи.

Василий Михайлович **Гуртовой** — «Ремсельбурвод» трестиң тускайжыттынган КМК-зының инженери.

Виктор Григорьевич **Дикарев** — «Ремсельбурвод» трестиң тускайжыттынган КМК-зының начальныгы.

Анисья Ивановна **Иванова** —«Тыва тудут» трестиң уруглар садының повары.

Людмила Фёдоровна **Иванова** —Тыва автоорук эргелелиниң улуг экономизи.

Геннадий Леонидович **Ильичёв** — «Тыва тудут» трестиң электри-биле канаачызы.

Бадына Дудеп-Доржуевна **Кара-Сал**— Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ХБАБ килдизиниң эргелекчизи.

Пётр Григорьевич **Касаткин** —Күрстрах инспекциязының штаттан дашкаар агентизи.

Пётр Никифорович **Килин** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының Тес-Хем болүүнүң ажыл-агый эргелекчизи.

Михаил Константинович **Колчаков** — кинофильмнер тарадырының талазы-биле Тыва конторанып чолаачызы.

Валентина Ильинична **Комарова** —аныяк туристерниң республика станциязының ажылчыны.

Мария Васильевна **Королёва** —харылзаанып ажыглал-техниктиг станциязының ажылчыны.

Матрёна Петровна **Крючкова** —республиканың уруглар бажыңының нянязы.

Екатерина Дмитриевна **Сиприна** — республиканың уруглар бажыңының повары.

Олег Одербеевич **Сувакпит** —Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң башкы редактору.

Надежда Николаевна **Глушкова** —«Суктак» совхозтуң кадрлар талазы-биле инспектору.

Манефа Филипповна **Дегтяренко** — Берёзовскийниң геология талазы-биле будуругe каттыжыышкынының № 819 болүүнүң экономизи.

Нина Тимофеевна **Зинькова** — Сельхозтехкомнуң Кызылда будуругe каттыжыышкынының ажылчыны.

Евдокия Филипповна **Иевлева** —Чербиниң ортумак школа-интернадының кижизидикчи башкызы.

Вероника Тимофеевна **Капустина** — Чербиниң участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Матрёна Демьяновна **Кучун** —«Суктак» совхозтуң ажылчыны.

Севилей Бишкеевна **Маады** —СЭКП райкомунуң пропагапда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Тюлюш Седипбенович **Маадыр-оол** —«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Александра Николаевна **Мизерных** —Черби ортумак школа-интернаттың өөредилге эргелекчизиниң.

(Улавчылыт).

НИКАРАГУА. Сандиножу улусчу армия болган оон кол дузалакчылары — улусчу милицияның эки туразы отрядтары революцияны болган төрээн чуртун империалистиг агрессиядан сереңчилелдиг камгалап турар.

ЧУРУКТА: сандиножу улусчу армияның дайынчызы.

АНН—СЭТА-ның фотозу.

УЗУТКААН

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаның айыыл чок чорук күштери Уамбо можуның чурттакчыларының идепкейлиг дузазы-биле бир бөлүк контрреволюстуг идегеттерни хора чок болдурган. Төрээн чурттуң өскерличилери УНИТА-ның дээрбечилериниге шивишкинчи медээлерни берип, Анголаның хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң (ФАПЛА) кезектериниң турар черлериниң дугайында дамчыдып турганнар.

МПЛА — Күш-ажыл партиязының кыйгырыышка харылавышаан, ФАПЛА, УНИТА-га удур шиитпиргиг демисежип турар. Ужже можуунга ол бөлүглениишкинниң хөй кижилиг кезээп чылча шаварының үезинде 35 террористи узуткаан, боо-чепсектя, ок-чемзектя болгаш шериг дериг-херекселдерин хунаап алган. Амгы үеде ФАПЛА-ның кезектери улусчу камгалал организациязының отрядтарыбиле кады Капуку районунда дээрбечилерниң узуткаарының талазы-биле чедишкинниг хөделип турар.

АНГЛИ КОРАБЛЬДЕР ЧОРУПКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Британ шериг корабльдери Персид мугулдуруунуң районунга АКШ-тың ында чоруп турар ШДК-тың судноларыбиле кады дайын чорудулгаларынга киржип болурун Великобританияның премьер-министри М. Тэтчер общиналар палатазынга медеглээн.

«Дейли экспресс» солунның дыңнатканы-биле алырга, «Барлыын чүүке амыдыралчы чугула нефть коммуникацияларын камгалаар» деп чылдагаан-биле Персид мугулдуруунуң районунче хаан флодунуң Лондонунуң Фолкленд авантюразының үезинде дайын чорудулгаларынга киришкен амгы үениң эң болбаазыраңгай фрегаттарының бирээзи «Брейзер» бар чыдар. Солуннуң бижээни-биле алырга, ол стратегтиг чугула районче чоокку үеде «Орора», «Ротсей» деп фрегаттарны, а ол ышкаш «Инвинсибл» деп авианосецти база чорудуп болур.

ХАЛДААШКЫННАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чурттуң 14 департаментилериниң иштинден сес департаментилерже улут хемчээлдиг халдаашкыннарны Сальвадорнуң ёзу-чуруму эгелээн. Сальвадорнуң бүгү чепсектиг күштериниң барык ортаа кезиин—12 муң солдаттарны чаа ол халдаашкыннарга киришкирип турар. Аар артиллерия, ужар чүүл-биле чепсегленген шаазылакчы шеригler Чалантенанго, Кабаньяс, Сан-Митель, Усулутан, Морасан, Ла-Ульбон, Сан-Висенте болгаш Санта-Ана департаментилержe халдаашкыннарны кылып турар.

Америк будуругениң «А-37» деп шүүгедекчи реактивтиг бомбалакчы самолёттары Сучитото хоорайның чоогунда тараачың суурларны бомбалаан. Ол самолёттарның ужудукчулары бирээзи-ле 250 килограмм бомбаларны октаан.

Айтырыңар—харылап берээл

ПЕРШИНГ ДЕП КЫМЫЛ?

Перщинг... Частыр бомба деп, кижилериниң хөңнү чогу бо сес ам миллион-миллион кижилерге билдингир. Ол сөстү кижилер көөр хөөн чок чоруктуң, удурланыышкынның байдалында адап турар. Ортумак ыракшылдың стратегтиг ракетазын АКШ-та «Першинг» деп адап турары билдингир. Ол ракеталарны АКШ Барыын Европаның чурттарында тургузуп эгелээн болгай. Өлүмнүг ол чепсекти оон ады-биле адааны Першинг деп кымыл ол? Ол бодунуң каржы-хажагайы-биле болгаш америк империализминиң эжелеп алыкчы планнарын күүседиринге «алдаржаан» генерал Джон Джозеф Першинг-тир (1860—1948).

Төөгүнүң хереченилеп турарын ёзугаар алырга, Першингиниң ады оон өлүрүкчү чоруу-биле түс чыл мурнуында-ла каргаткан турган. 1886 чылда-ла, ынчан офицер тургаш, Аризонаның индейлерингe удур демисел чорудуп турган хыдыкчы корпусту ол удуртуп турган. Американың үндезин чурттакчыларынга удур чоруткан ол өлүрүкчү чоруктуң түннели ол черниң чурттакчыларын колдуунда-ла бүрүн удуткаарынга чедирген. «Чүгле өлген индей кижи— эки индей ол-дур» деп, каржы болгаш умур-дүрүм чок чүгва Першингниге хамаарыжыр. Харын-даа Американың шериг албаныглары безин Першингниин «кара Джек» деп адап турганнар.

Сөөлзүредир, Небраск штаттың университединге шериг инструктору болуп ажылдап турган, ынчан база өөренип, эрге-хоолйу талазыбиле эртем адын алган.

1898 чыл. Испан дарлалга удур куба улустуң хостталгыг демиселии АКШ боттарының эжелекчи сорулгаларынга ажыглаарын бодай берген. Кубага дузалаар деп меге чугааны кылып, аңаа чагдынып алгаш, Испаннята удур дайыны олар чарлаан. Америк корпусту Кубага чедирип тургузарынга болгаш революсчуларга удур каржы үүлгедиглери-биле Першинг база «алдаржаан». Ындыг «дузаның» түннелинде Кубаны эжелеп алган болгаш Американың чартык колониязы болдурган. Першингниниң амыдыралының база бир үези ынчаар доозулган.

1904—1905 чылдар. Орус-япон дайыны. Джон Першинг Токиода шериг атташези болгаш Манчжурияда хайгааранчы.

1906 чыл. Першинг ам бригада генералы апарган. Ол ат дээш туржуп турган 600 офицерлерни ол ашкан болгаш офицерлер составының таарыынмас чоруун болдурган дээрзин америк энциклопедияда демдеглээн.

Мексикада революцияны базып, чок кылыры-биле (1916—1917). Першинг экспедиция корпузунуң командылакчызы болуп чоруткан. Революцияны базып, чок кылыр, ол чүртту америк монополияларның эргезинге бээр сорулгалыг ында барган америк шеригlерге дузалавары-биле ол далаш аътанапкан. Ынчалза-даа мексикан улустуң шыгыы удурланыышкынындан АКШтың шериг интервенциязы ашкырыышкынга таварышкан. Ынчалза-даа Першингниң революсчу күштер-биле түңнел чок демиселии АКШ үнелээн. Европадa америк шериглериниң командылакчызының ону 1917 чылда томуйлаан. Ол шериглер Антантаның талазынга демисежип турган болгай.

Американың төөгүзүнде эң ховар шериг эргеэин — армия генералының эргеэин 1919 чылда Першингиг алган болгаш 1921 чылда АКШтың чепсектиг күштериниң кол штабының начальныгы апарган. Ол ажылынга кургавырыкe үнгүмеге — 1924 чылга чедир ажыглаан. Ынчалза-даа ол хире-хирелеп Мурнуу Американың болгаш Европаның чамдык чурттарынга АКШ-тың чазаанның «онза» даалгаларын күүседи бээр турган.

Америк империализминиң агрессия үүлгедиглериниң эң кызымак күүседикчилериниң бирээзи чораан Джон Джозеф Першинг өлген соонгдагы «алдарын» база «чаалап алган». АКШ-тың «айыыл чок чоруктуң камгалаары-биле» Совет Эвилелинче болгаш социалистиг чурттарже углап алганы өлүмнүг чепсээн оон адыбиле адаан. Ол чепсек бүгү кижи төрелгетенге кыжанныгдыр.

Ната ВОРОНОВА.
(ПМА).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БРИГАДА ХЕВИРИ

Үлетпүрге күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бээрининң бригада хевириниң дээштинин улам ыңай бедидеринче угланган доктаалдарны СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС эрткен чылын хүлээп алган. Бо талазы-биле ноичукчуларның чамдык айтырыгларынга ВЦСПС-тиң ажыл төлевири болгаш экономиктиг ажыл талазы-биле килдизиниң эргелекчизи Э. МИНИН «Социалистическое соревнование» журналга харылаан, оон кызыра очулгазы бо.

— Бот-орулга - чарылгалыг бригадаларның эки талазы чүл?

— Ол күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылчын бүрүзүнге кылганын барымдаалап наряд-биле төлээринден чүзү-биле илгалың турарыл?

— Тус-тузунда төлеп турда ажылчын бүрүзү чүгле бодунга эң-не ажыктыг чүүлдү кылырынга сонуургалдыг болур болгаш оон чанында кым, чүнү кылып турары аңаа хамаан чок, а чаңгыс аай наряд-биле ажылдай бергенде, аңаа оон ооруу канчаар ажыллап турары хамаан чок эвес апаар. Нарядты продукция бүдүреринге-даа, ажылдарның чамдык хевирлерин кылырынгадаа берип болур, ынчалза-даа ону ыяп-ла бүгү бригадага бээр. Бүгү нарядтар ёзугаар төлевирнің түңү бригаданың ниити ажылдап алган акшазы болур. Алыс түңнелдя барымдаалап, белен продукция (ажыл) дээш төлээн турары чугула. Бир эвес бригада белен продукция үндүрбейн турар болза, алыс түңнел оларга быжыглаан бүгү операцияларны долуу-биле кылганы болур.

Алыс түңнел дээш төлевирни кылында түс-түс операциялар (ажылдар) дээш нормалар орунуна комплекстиг нормаларны ажыглаар.

— Бригадакың алыр ниити төлевирнің канчаар саналыл?

— Оон үндезини— наряд-тар ёзугаар төлевир болур. Оон аңгыда аңаа күш-ажылдың ниити түңнелдери дээш төлевирлерниң бүгү хевирлери мирер: олар дээрге — бүгү-ле коллективтиг шаңналдар, ажылчыңнар санын авээжеткенинден шалың фондузунга камналта, ажылчыңнарның саналы-биле нормаларны эде көргенни дээш хада ажылчын бүрүзү чүгле бодунга эң-не ажыктыг чүүлдү кылырынга сонуургалдыг болур болгаш оон чанында кым, чүнү кылып турары аңаа хамаан чок, а чаңгыс аай наряд-биле ажылдай бергенде, аңаа оон ооруу канчаар ажыллап турары хамаан чок эвес апаар. Нарядты продукция бүдүрерингe-даа, ажылдарның чамдык хевирлерин кылырынгадаа берип болур, ынчалза-даа ону ыяп-ла бүгү бригадага бээр. Бүгү нарядтар ёзугаар төлевирнің түңү бригаданың ниити ажылдап алган акшазы болур. Алыс түңнелдя барымдаалап, белен продукция (ажыл) дээш төлээн турары чугула. Бир эвес бригада белен продукция үндүрбейн турар болза, алыс түңнел оларга быжыглаан бүгү операцияларны долуу-биле кылганы болур.

— Ажылчының ажылдап алганы шупту акшазы бүгү бригадакыынга каттыжар ышкажыл?

— Колдуунда ындыг, ынчалза-даа бригаданың ажылчыннарынга күш-ажылды түс-түстa организастаарының үезинде ажыглаттынып турар немелде төлевирлерниң барык бүгү хевирлерин берип болур. Чижээ, дүнекиүеде азы ажыл шагынган артыр ажылдааны дээш. Ындыг немелде төлевирлерни кижи бүрүзүнге аңгы саналр. Оон аңгыла профессионал мергежил дээш нейелде төлевирнің база кижи бүрүзүнге аңгы төлеп болур. Профессияларны дакпырлаанын дээш база даалганы эвээш кижиниң күжү-биле күүсеткени дээш тариф ставкаларынга болгаш окладка немелде төлевирнің бригаданың түс-түс кежигүннеринге азы бүгү бригадага берип болур. Хүүда тамаклыг ажылдаан дээш (бир эвес бүгү бригада ындыг эрге ажыглавайн турар болза) ажылчынга немелде төлевирни база берип болур. Социалистиг чарышка түс-туста киришкенинiң түңнелинде база чаартылга болгаш чогаадылга дээш ажылчынга шаңнал бригаданың алыры ниити төлевириге кирбес.

— Бригада кереэзи-биле ажылдаанда шаңналдың ондагай чүүлү кандыгыл?

— Шаңналдарны бригаданың түс-түс кежигүннериниң үлүүн долуу-биле чепсегленген шаазылакчы шеригler Чалантенанго, Кабаньяс, Сан-Митель, Усулутан, Морасан, Ла-Ульбон, Сан-Висенте болгаш Санта-Ана департаментилержe халдаашкыннарны кылып турар.

Америк будуругениң «А-37» деп шүүгедекчи реактивтиг бомбалакчы самолёттары Сучитото хоорайның чоогунда тараачың суурларны бомбалаан. Ол самолёттарның ужудукчулары бирээзи-ле 250 килограмм бомбаларны октаан.

Айтырыңар—харылап берээл

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БРИГАДА ХЕВИРИ

Үлетпүрге күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бээрининң бригада хевириниң дээштинин улам ыңай бедидеринче угланган доктаалдарны СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС эрткен чылын хүлээп алган. Бо талазы-биле ноичукчуларның чамдык айтырыгларынга ВЦСПС-тиң ажыл төлевири болгаш экономиктиг ажыл талазы-биле килдизиниң эргелекчизи Э. МИНИН «Социалистическое соревнование» журналга харылаан, оон кызыра очулгазы бо.

— Бот-орулга - чарылгалыг бригадаларның эки талазы чүл?

— Ол күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылчын бүрүзүнге кылганын барымдаалап наряд-биле төлээринден чүзү-биле илгалың турарыл?

— Тус-тузунда төлеп турда ажылчын бүрүзү чүгле бодунга эң-не ажыктыг чүүлдү кылырынга сонуургалдыг болур болгаш оон чанында кым, чүнү кылып турары аңаа хамаан чок, а чаңгыс аай наряд-биле ажылдай бергенде, аңаа оон ооруу канчаар ажыллап турары хамаан чок эвес апаар. Нарядты продукция бүдүреринге-даа, ажылдарның чамдык хевирлерин кылырынгадаа берип болур, ынчалза-даа ону ыяп-ла бүгү бригадага бээр. Бүгү нарядтар ёзугаар төлевирнің түңү бригаданың ниити ажылдап алган акшазы болур. Алыс түңнелдя барымдаалап, белен продукция (ажыл) дээш төлээн турары чугула. Бир эвес бригада белен продукция үндүрбейн турар болза, алыс түңнел оларга быжыглаан бүгү операцияларны долуу-биле кылганы болур.

Алыс түңнел дээш төлевирни кылында түс-түс операциялар (ажылдар) дээш нормалар орунуна комплекстиг нормаларны ажыглаар.

— Бригадакың алыр ниити төлевирнің канчаар саналыл?

— Оон үндезини— наряд-тар ёзугаар төлевир болур. Оон аңгыда аңаа күш-ажылдың ниити түңнелдери дээш төлевирлерниң бүгү хевирлерни мирер: олар дээрге — бүгү-ле коллективтиг шаңналдар, ажылчынчар санын авээжеткенинден шалың фондузунга камналта, ажылчынпарның саналы-биле нормаларны эде көргенни дээш хада

Келяр үеним школазы... Ол ынчан кандыг болурул? — деп, Ворошиловградтың А. Я. Пархоменко аттыг № 20-орутмак школазының директору, Украин ССР-ниң алдарлыг башкызы Нина Николаевна Гречко-Мех чугаалаан. Бистиң коллективте изиг санал-онал солчуушкуну — школа реформазының төлевилелиниң дугайында чугаа боол турар. Бистер бөгүн уругларга чүвү берген болдур бис, чурт олардан ону даарта алыр болгай.

Кижизидилгениң үндезинниринің үндезини — күш-ажыл болгай, ынчангаш бистер школазыларга ол чүгле эргежок чугула түүл эвес, харын база чайгаар негелде апарыын дээш бүгү түүлдерни кылып турар бис. Школада күш-ажыл кичээлинге таарышкан кайгамчык эки база бар. Уруглар аңаа ыяштан эт-херекселдерин чазаарынга маляр-штукатурнуң, слесарьның, токарьның ажылдарынга өөренип ап турарлар. Оолдар ажылчыннар коллективтеринге, тудуг шөлдеринге үргүлүү баар, оларның школа мастерскаязынга белеткеп кылганы мастероктарның, балды, хирээзиниң ажылчынларга кайы хире херектиниң боттарының карактары-биле бүзүреп көөрлер. Школачылар боттарының медередилгелеринге ажылдап, почтамтыга болгаш уруглар садтарынга дузалажып турарлар. Бисте септелге айтырыы чок, ону шефчилер кылып турар, ынчалза-даа уруглар-даа, оларның ада-нелерия-даа ону аңаа көрүп турбайн база дузалажып турар.

ЧУРУКТА: Украин ССР-ниң улус өөредилгезиниң тергиини Тамара Сергеевна Горбатенко бирги класста кичээл эрттирип тур.

Р. АЗРИЕЛЬДИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УЗУН НАЗЫЛААШКЫННЫҢ ЧАЖЫДЫ ЧҮДЕЛ?

Заказказьениң эвилелдешкен республикаларының бирээзи — Арменияда үш миллион чурттактыпа-ла алды муң ажыг узун назылыглар (тозан хар ашкан кижилер) онаажып турар. Оларның 625-и оон-даа улут назылыг кижилер болуп турар — кижи бүрүзү чүс хар болгаш оон-даа улут назылыг.

— Ол онза болуушкунуңуң чажыдын тывары-биле специалистер шагдан бээр ораладажып келген. Эртемденнер болгаш эмчилер амгы үеде узун назылаашкынның чажыдын тыварының кырында келген — деп Армян ССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң кол гериатры Юрий Дадеваңян санап турар (гериатрия — кырыышкын аарыгларын шинчилээр болгаш эмнээр талазы-биле эртем) — Чугаа болза кижиниң узун назылыг болурунга салдарлыг болуп турар кандыг-бир чаңгыс эвес, а хөй факторларның бүдүн комплекизиниң дугайында болуп турар. Кезек үеде ол дугайын даглыг черниң эм шынарлыг агаарынга «шамнап» турган. Ынчаарга хөй чылдарның дургузунда бистиң чорудуп келген хайгаралдарывыстың көргүскени болза, бо-ла Арменияда узун назылыгларның дыка хөйү дагларда эвес, а шыналадада, чижээлээрге, далай деңгелинден 900-ле метр бедип турар Арарат шынаазында чурттап турарлар.

Оон туржук узун назылыгларның чамдык кеззэ, мурнунда санап тургаш ышкаш, көдээ чурттакчылар эвес, а хоорайлар чурттакчылары болуп турарлар. Чижээ, республиканың пайысылалы Ереванда 40 муң улуг кижилерге 90-дан 100 хар чедир назылыг 354 кижи, чүс болгаш оон-даа улуг назылыг 69 кижи онаажып турар.

Хоорайдаазынга деңнээрге, узун назылыглар көдээде хөй дээрзин шынга дүүштүр демдеглеп каар херек дээрзин Юрий Дадеваңян немеп чугаалады.

— А ол бирги онну кыынар үүрмектеп турарыл: эрлер бе азы херээженнер бе?

— Херээженнер. А иниткизи-биле олар харын эрлерден үр чурттап турарлар — бүгү чурттуң хемчээли-биле алырга, эрлер-биле херээженнериң назынының арагында ылгалы 10-11 чыл. А Арменияда ол ылгал 4-5-де чыл болуп турар.

— Ол болза сиңериң эрлериңерниң узун назылыг болуп турарының уламыннан ындыг ыйнааан?

— Ындыызы-ла шын боор. Ынчаарга бистер узун назылаашкынының чылдагаанын тодарадырындан чайлап бар чыдар бис. Бистиң шинчилелдеривистиң бадыткап турары болза, боттарының шыдаар паа-биле күш-ажылды кылбайн турар узун назылыг кижилер чок. Ылаңгыя Арменияда. Ындыг болганда, үр чурттаарын күзеп чоруур чалгаапайлар боттарының ноюрзак чоруун өргүүр апаарлар.

— А аъш-чем?

— Мурнунда санап турганы ышкаш шинтпирлиг рольду ойнавас-даа болза, аъш-чем чогуур рольду ойнап турар. Чижээлээрге, бистиң узун назылыгларывыстың чамдык кеззэ бүгү чурттал-газында зът, тодарады чугаалаарга, хөй зъди чип турарлар. Атеросклерозтуң тыптырын кезек үеде зът чинри-биле холбаштырып турган болгай. Бир чамдык кижилер чүгле ажыг сүт аймаан колдады чемге хереглеп турар — ол база-ла багай эвес түнелдерлиг. Ынчаарга ол ийи болуктүң кайызы-даа чаа ногааларны, чимистерни хойу-биле ажыглап турарының ачызында витаминнерни хөйну хереглеп турар. Арагага хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул дээрге, узун назылыглар ону кончуг өй-тавында ижип турар болгаш чүгле чымчак арагаларны хереглеп чоруурлар.

— Бүгү чажыттар бүрүүбиле ол-ла бе?

— Чок. Бо болза оранчокла шуптузу эвес. Узун назылыгларда амыдыралга идепкейлиг солчуургал, боттарының өөрүшкүлерин, сагышсырап чоруур чүвелерин чоок кижилериңе тө каап бээр чүткүл бар дээрзи эскертинип турар.

— Ынчаарга узун назылаашкынга таарымчалыг эвес хайлыг стресстер кандыг болуп турарларыл?

— Бир эвес кижи кижи болуп артарын, чылдарны чурттал-гага каттыштырарын эвес, а чурттал-ганы чылдарга каттыштырарын күзеп чоруур болза, олар кандыг-бир хире-чергези-биле харын-даа херектиг деп санап турар мен.

— Генетиктиг эге дугайында амдыызында силер чүнү-даа чугаалавадыгар. Узун назылаашкынга ол кайы хире салдарлыг болуп турарыл?

— Ол дугайында чугааны мен ежегээр сөөлүнде арттырып алдым. Бир эвес кижилериң төрел аймаанда узун назылыглар бар болза, олар боттары-ла узун назылыглар болу бээрлер, а бир эвес чок болза, узун назылаашкын дугайын бодаан-даа херээ чок дээр дугайында бодал номчукчуларга тургустуна бербезин дээш, генетиктиг факторну херекке албайн барып болбас. Узун назылыгларның аарыгларының төгүлдерни шинчилеп тура, оларның хөй кезиниң адаптары болгаш иелери, чүс чыл чедир чурттавайн-даа чораан болза, элээн узун назынны назылап чораан дээрзинге гериатрлар бистер бүзүрээн бис.

— Силер узун назылыгларның аарыгларының төгүлдерн деп чүве чугааладыңар. Ынчаарга узун назылыглар аарыыр боор чүве бе?

— Бүгү кижилер-биле дөмей-ле. Оларның аразында аарывас кижилер түгле ийи хуу хирези. Ынчаарга кол-ла чүве чүл дээрге, оларның кончуг ховар аарып турары болгаш, эскелерге көшкүүрүүрде, аарыгны чиик эрттирип турары. Гериатрияның бир чүгүла сорулгазы — чогум кандыг механизмнерниң ачызында ындыг болуп турарын билип алыры. Бистиң республиканың бүгү-ле узун назылыглары медицинаның кичээнгейлиг хайгаралының адаанда туруп турар. Чоокку үениң иштинде оларга хынамчалыг диспансер шинчилелин чорудар бодап турар бис. Оон түңнелинде бистер узун назылаашкынның чажыттарын тывырынга дыка чоокшулай берген турар боор бис...

Боттарының узун назылаашкынының дугайында узун назылыглар боттары чүнү бодап турарларыл дээрзин Юрий Дадеваңяндан, оон-биле байырлажып тура, айтырдым.

— Оларның бирээзи меңээ мынча дээн: «Мен бүгү назынымда сеткилим ханзыг ажылдап, удаа-дараа надай солуп турар мен». Кезек ыяш чок турган, оскүүзүнбиле немеп кагды: «Оларның чангызының-даа мээң назынымга чедир чурттаваанына мен бүрүүлүг эвес мен».

— Ынчаарга узун назылаашкынның факторларынга баштак аажыны база киришпирер ышкажыл? — деп, адак сөөлүнде айтырдым.

Кол гериатрга ол сестерниң деткини бодаарымга, ол аңаа удурланмайн турар хире болдур...

Ю. КАЦНЕЛЬСОН. (ПМА).

Социализм чурттарында

ӨӨРЕДИГЛИГ БООРГА

Самбууғийн Бадраа, сураглыг моол чогаалчы болган очулдурукчу. М. Горький аттыг шанналдың лауреады. Ам ол мемуар тоожу бижип турар, ында оон намдары М. Горькийниң чогаал ажылы-биле дыка холбаалыг деп, ол демдеглээн. Оон очулдурган чогаалдарының аразында М. Шолоховтуң «Аңдарган кур чери», Д. Фурмановтуң «Чапаеви», Э. Казакевичиниң «Көк кыдыраажы», Марковтуң, Распутиниин, Шукшининиң романнары, тоожулары, чечен чугаалары бар. Оон очулдурганы «Совет чогаалчыларның тоожулары» 1982 чылда үнген. Максим Горькийниң номнары-биле бир дугаар танышкамның С. Бадраа утпас.

— Ол чогаалчының сагыпсеткилиниң күчүзү, оон күштүт, дидим, чараш маадырлары мени шуут кайгаткан, — деп, С. Бадраа чугаалады. — Чогум-на харын ынчангаш мен Горькийни моол дылче очурдуруксай берген мен: оон маадырларының, (оон бодунуң-даа) амыдыралы мээң ада-чурттуларымга дыка өөредиглиг болурунга бүзүрээн мен.

Эң улуг очулгам — «Клим Самгининиң амыдыралы». Бир шагда Моолга дөрт очулдурар терминология комиссияларын тургузуп турган чүве. Ам очулдуруп турар номнар хөй, ном санынга ындыг комиссия тургузары болдунмас. Ол ажылды очулдурукчу боду кылыр. Чогаалда Европаның барык бүгү чогаалчыларының. оларның чогаалдарының барык ийи муң хире маадырларының аттары кирип турарын бодап көөрге, очулганың кайы хире берге болганын улус билип каар боор. Оларның шупгузунуң дугайында эвээш-биче-даа бол билип алырын хүлээлгем деп бодаан мей. Шынын чугаалаар болза, шынап-ла, холум салдыныл-даа турду. Ол ажылды доозар тура-соруктуг болганымга дыка-ла өөрүүр-дүр мен... М. Шолоховтуң «Аңдарган кур черинде» Шукарь ирей ышкаш кырган казактарның кедергей чиге, чечен, эрги сөстер долган чугааларын очулдурары белен эвес турду. Бистиң көдээ черлерде ындыг аянныг, ёзулуг улус-чу чугаалыг солуп ирейлер бо-ла таварышкылаар, мен Доң казактарының чугаазын оларныынга чоокшуладыксаан мен.

Ынчан мен орус мерген угаанның байлаанын кайы-хире өмдүр улуунуң дугайында Н. К. Рерихтиң чугаалаан сөстерин бо-ла сактып кээр турдум. Ол чечен чугаалар, домактар, чидиг, чиге сөстер делегейде амдаа эвээш нептереп турар, оларның дыка хөйү хөй дылдарже барык-ла очулдуртунмас. Ынчалза-даа оларны очулдурарын орадажыр апаар.

Чингиз Айтматовтуң маадырларының чанчылдарында, амыдыралында, бодалдарында моолдарныынга домейлежир үүлдер эвээш эвес. Ынчалза-даа база-ла бир янзы бергедээшкиннер бар. «Ак пароходту» очулдуруп тура дыка-ла мунчулдум. Ол чогаалдың нарын символиказын, оон тоолчургу болгаш боттуг амыдырал холушкан тургузуунуң чажыдын тып ап, төрээн дылымга дамчыдар дээш чадажып пат болган ийик мен. Очулга чогаалдың бодунга дыка чоок болурун күзеп турдум. Айтматовтуң маадыларының чүвени бодаары, сагыш-сетки-линиң хөөнү моолдарныынга дөмейлешкээ кончуг болгай. Адак соонда номдаа парлаттынды, номчукчулар аңаа ынак апарды — өөрүшкүмнү чүге деңнээр боор. Аңаа «бурууулуг» кижи — Айтматов боду болбайн, ынчалза-даа мээң эвээш-биче ажылым халас барбаанынга чоргаарланыр-дыр мен.

Моол литераторлар совет литератураның чыгдынган байлактарындан хөйну ап турар. Совет «Хүндүлелдиң Демдээ» орденни эдилеп чор мен. Ынчалза-даа ол шаңнал моол номчукчуларныы-дыр, чүге дээрге олар очулдурукчуларга мырынай чай бербестер. Ындыг сонуургал билдингир — совет чогаалчының ному моолдарга улуг чурт дугайында шынны чугаалап турар болгай, ындыг болганда — оларны социализмге өөредип турар. Ындыг өөредиглиг чоруктан эрткен байлак болгаш чүтүлә чүү бар деп? — Самбууғийн Бадраа чугаазын ынчаар доостү.

Е. ИВАНОВА. (ПМА).

СПОРТЧУ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Тывада сөөлгү үеде немешкен дээди өөредилге черлериниң бирээзи — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы тургустунганындан бээр 10 чыл болган. Бо кыска үеним иштинде ук дээди өөредилге чери республиканың улус ажыл-агыйынга дээди артеминг эвээш эвес специалистерни белетээн. Оон-биле чергелештер филиалдың материал-техниктиг баазазы чыл санында бижытып келген. Ам ында теоретиктиг болгаш практиктиг кичээлдер эрттирер тускай кабинеттер, таарымчалыг кылдыр туткан 5 каът общежитие, оон чанында хүрежир, стол теннизи ойнаар, волейболдаар, баскетболдаар спорт залы долузу-биле деритинген. Студентилернің хостуг шактарында спорт залы кажан-даа ээн турбас апарган.

Филиалдың тургустунганындан бээр 10 чыл оюнга тураскаатка-ан спортчу маргылдаалар ол өөредилге черинің спорт залынга эрткен дыштанар хүннерде болгулаан. Ук спорт залының байырлыг ажыдыышкынынга филиалдың директору Д. Б. Бузур-оол чүве чугаалааш, ол хүн болур спортчу маргылдааларның киржикчилеринге — Кызылдың педагогика институдунуң, ук филиалдың база Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Абаканда филиалының төлээлекчилеринге байыр чедирген.

Судьяның эдискизиниң соонда шөлге баштай-ла хөрээжен баскетболистер үүп келгеннер. Ол болза Абакан филиалының спортчуларыбиле Кызылдың педагогика институдунуң командаларын болган. Эш хуузунда спортчу ужуражылганың баштайгы 20 минутазында келир үеним башкылары 35:11 санга удуп алганнар.

Оюнның ийиги чарыында абаканчылар удурланыкчыларының шыырак дээн ойнакчылары А. Дубакова, Т. Икоинникова, И. Сапега болгаш оон-даа оскелерниң соксаал чок халдаашкынындан камгалалын барык чидирип, 63:34 санга үттүрген.

Эр улус аразынга болган баскетбол маргылдаазынга Кызылда болгаш Абаканда филиалдарның спортчуларының ужуражылгазы 71:50 болуп, кыпылчыларның тиңелгези-биле доозулган.

Спортчу маргылдаалар-ның башкылары А. Дубаков, Ю. Ефремов, Ю. Ефремова, Т. Икоинникова